
3 1761 08116759 5

HLÍDKA.

Ročník XXIV.

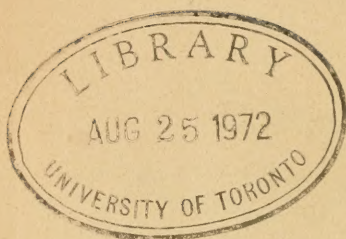
SPOLUPRACOVNÍCI:

r. František Bulla Karel Černocký. Matěj Fencl. Stanislav Fiala. Alois
lavinka. Fr. Holeček. Dr. Tomáš Hudec. Miloslav Hýsek. Leoš Janáček.
n Kakš. Alois Koudelka. Dr. Josef Kratochvil. Rudolf Kratochvil.
áclav Lankaš. Dr. Josef Ošmera. Dr. Josef Samsour. Dr. Jan Sedlák. Jan
aněk. Louis Špaček. Jan Šrámek. Prokop Šup. Jan Tenora. P. Fr. Vídenský.
Josef Vrchovecký. Augustin Vrzal. Dr. Pavel Vychodil. Ignát Zháněl.

V Brně 1907.

Tiskem a nákladem papežské knihtiskárny benediktinů rajhradských.

Obsah.

Ročník XXIV. Číslo 1.

HLÍDKA.

Spis Stanislava ze Znojma „de Antichristo“.

Dr. Jan Sedlák.

Reformní snahy církevní zavádějí snadno v apokalyptismus. Duše, proniknutá hlubokou zbožností a vroucí touhou po umravněnosti, vidouc kolem sebe světáctví a nemravnost a zoufajíc nad možností nápravy, opouští lehce realní půdu, kreslí okolí příliš pessimisticky, vidí všude odpad od Krista a vmýšlí se ke své útěše v dobu, kdy přijde Kristus sám a přinese dobrým odměnu a zlým trest. Před příchodem Kristovým musí však dle eschatologických výkladů starých předcházeti Antikrist, jehož působením odpad od Krista dosáhne vrcholu. Proto nalézají blouznivé hlavy v bídných poměrech své doby všecky známky doby Antikristovy. Chiliastické a apokalyptické ideje, jež jako chronická nemoc v dějinách církevních znova a znova se objevují, točí se namnoze kolem osoby Antikristovy.

Apokalyptismus sám sebou jest nebezpečným pro život náboženský. Výklad písma sv. stává se jednostranným, bujná, až divoká fantasie jej ovládá. Zdravý rozum ustupuje do pozadí, vášeň panuje. Blouznilství náboženské nebo fanatismus jest jeho plodem. To se ukázalo v dějinách nesčetněkráte.

Také reformní hnutí české zabloudilo v apokalyptismus. Milíč a Matěj z Janova razili mu dráhy.[1]) Onomu byl císař Karel,

[1]) Jaké složky působily tu na Milíče a Matěje, rozvádí *Kybal* v pěkné práci o Matěji z Janova. Týž autor upozornil také na souvislost myšlenek Jakoubkových s Matějovými článkem v Č. Č. H. 1905 »Mistr Matěj z Janova a mistr Jakoubek ze Stříbra. Srovnávací studie o Antichristovi«, kdež dokazuje, že Jakoubkova práce jest myšlenkově čirým plagiatem Janovova traktatu o Antikristovi.

tomuto protipapež Kliment VII Antikristem. Od Matěje z Janova převzal ideu apokalyptickou Jakoubek ze Stříbra.

Jakoubek mluvil o Antikristu v quodlibetu roku 1412 a označil tu jako Antikrista papeže, ne sice výslovně, ale tak, že to mohl každý poznati.[1]) Theologická fakulta pražská uvádí také ve stížnosti, proti M. Janu Husovi v červnu roku 1412 uveřejněné, tuto výtku na prvém místě.[2]) Husova traktatu o tomto předmětu sice neznáme, ale že byl téhož smýšlení s Jakoubkem, poznáváme jasně ze spisů jiných, na př. z listů jeho Křišťanovi.[3]) Pokud tu měly mimo mistra pařížského na Husa a Jakoubka vliv spisy Viklefovy, zvláště traktat jeho „de Christo et suo adversario Antichristo“, nelze mi zatím určiti. Co do účelu kvestie Jakoubkovy zdá se, že měla býti reformní straně zbraní proti odpustkové bulle papežově.

Je-li apokalyptismus sám sebou nebezpečným, bylo toto církevně-politické zbarvení jeho nebezpečím stupňovaným. Zvláště když se vnášelo do lidu. Massy lidové jsou v takových okamžicích otrokem silných hesel, jimiž se dávají bez odporu strhnouti. Vsuggerujte jim, že sama hlava církve jest vůdcem odpadu od Krista — jaké následky lze očekávati v praktickém životě? Hus a Jakoubek byli při tom vedeni ryzími úmysly reformními — nechci o tom pochybovati — ale bylo důstojno rozvážných mužů, ze zlořádů ve správě církevní a immoralního života Jana XXIII kouti zbraň břitkou sice, ale ne již reformní, nýbrž revoluční?

V Čechách našli se ještě rozvážní mužové, kteří chápajíce to nebezpečí a obávajíce se ho, odvážili se promluviti důrazné slovo a hleděli tak onen proud zastaviti. V čele této strany byl se Štěpánem z Pálče slovutný učenec pražský, o němž bylo dobře známo, že přál snahám opravným a o reformu usiloval po tu dobu spolu s Husem, mistr Stanislav ze Znojma.

---

[1]) »summum gradum in ecclesia possidens summamque auctoritatem super omnem personam clericalem et laycam de plena potestate sibi vendicans.« Srv. *Kybalův* článek Č. Č. H. 1905.

[2]) Docum M. J. Hus, str. 448 n.

[3]) V Docum. list 28.: »Ego scio, quod scripserunt ad Curiam de consilio doctorum et praelatorum, et illa reservant ad subscriptionem Antichristi.« Jasněji v listě 29.: »Si papa et praedestinatus et exercet officium pastorale, sequens Christum in moribus, tunc est caput tantae militantis ecclesiae, quantam regit... Si vero vivit Christo contrarie, tunc est fur, latro ascendens aliunde et est lupus rapax, hypocrita, et nunc inter omnes viantes praecipuus Antichristus.« Potom staví proti sobě vlastnosti Kristovy a vlastnosti papežovy. *Palacký*, Docum. 58—60.

Již viklefský turnaj řečnický roku 1410 uvolnil sice přátelský poměr Stanislavův a Pálčův k Husovi, ale teprve vystoupení Husovo proti odpustkům v květnu roku 1412 zrušilo jej úplně. Ze stížnosti fakulty theologické proti Husovi (v červnu 1412) mluví vedle Pálče, jenž byl tehdy děkanem, Stanislav. Při prvém bodě, jenž se týká Jakoubkovy kvestie o Antikristu, upozorňují výslovně na revoluční její dosah.[1])

Stanislavovi však to nestačilo. Ježto se názor Jakoubkův šířil a již přinášel i ovoce (červencové bouře v Praze padají také poněkud na jeho vrub), vystoupil Stanislav proti němu zvláštním spisem „de Antichristo". Traktat ten je zachován ve dvou vídeňských dvorních kodexech z 15. století: č. 4749 $_{112-145}$, kde má nadpis: „Sequitur de Antichristo doctoris sacre theologie Stanislai contra mag. Jacobellum" a v č. 4933 $_{220-245}$, kde jest nadepsán: „Sequitur tractatus mag. Stanislai de Anticristo" a končí se: „Explicit tractatus de Antichristo M. Stanislai de Znoyma, sacre theol. professoris etc., editus a. d. 1413 contra Jacobellum."[2]) V obou kodexech předchází neprostředně kvestie Jakoubkova. V rukopisech university pražské Stanislavova traktatu nenalezám a ani jinde, soudě dle katalogů, ho není; proto naň upozorňuji.

Stanislav, vycházeje od věty „contraria iuxta se posita magis elucescunt", staví proti sobě Krista-člověka jako soubor veškeré dokonalosti, jenž pomazán jsa Duchem sv., jest hlavou všech vyvolených. a Antikrista-člověka, jenž pomazán jsa ďáblem, jest hlavou všech zavržených. Ale kdežto Kristus je spolu Bohem, nebude Antikristem vtělený ďábel, nýbrž člověk pouhý, ježto by jinak nebylo dokonalé kontrernosti mezi Kristem a Antikristem. Protivu tu pak Stanislav v hlavě I. rozvádí v devíti bodech: Kristus je souhrnem spravedlivosti, milosti a pravdy, činil pravé zázraky, jest v něm náplň kladu, sama upřímnost a mírnost, jeho pobyt na zemi byla doba útěchy 3½ roku trvající, ponížen byl na Kalvarii, byl od svých odmítnut, byl z pokolení Juda — Antikrist bude souborem nespravedlivosti, hříchu a lži, bude činiti nepravé zázraky, bude náplní záporu, sama lest a násilí, jeho doba bude dobou útisků 3½ roku trvající, bude se vyvyšovati nade

[1]) »unde sibi, scil. pape, non esse obediendum a Christi fidelibus, sed resistendum sicut capitali inimico et adversario Jesu Christi.« Docum. 448.

[2]) Inc.: »Cum oppositorum suo tempore possibilium nedum sit eadem disciplina... Expl.: Et hec ad presens subduccione et correccione sancte sedis apostolice et Romane ecclesie sufficiant.

vše, co se jmenuje Bohem, ve vší rozkoši a nadbytku pozemského bohatství, bude od lidí přijat, bude z pokolení Dan.

Takovýto protiklad jest možný a vysvitne z něho velikost a sláva Kristova a jeho církve (hlava II.). A vskutku i Starý Zákon i Nový (hlava III. a IV.) mluví o Antikristu jako souhrnu všeho zla, aby byl úplnou protivou Krista. Než právě z těchto textů písma sv. jest patrno, že nelze jich vykládati o papežích, jak někteří o to usilují, leč ve smyslu jakémsi obrazném a přeneseném. Vždyť nepřišel posud Eliáš, ani svět nepřijal posud někoho jiného jako Messiáše, ani nebylo útrap po 3½ roku, jakých nebylo aniž kdy bude, ani neprojevuje posud ďábel veškeré své moci klamnými zázraky.

Stoupenci tohoto mínění dopouštějí se mnoha chyb. Předně již tím, že při výkladu Písma zanedbávají smysl doslovný, jenž přece je základem, na němž se teprve buduje smysl mystický. Potom v tom, že zapomínají, že výroky písma sv. mluví o osobě Antikristově, době jeho příchodu atd., jakž jim dosvědčí všichni Otcové církevní a vykladatelé Písem. Konečně pak, že prohlašujíce za Antikrista papeže a s ním kardinaly, arcibiskupy, biskupy atd. až k poslednímu plebanu, nepomyslí, jak hrozný by z toho plynul stav v praxi, ježto by každému bylo volno všecko ve víře odmítati a nebylo by žádné autority ve věcech náboženských.[1]) To by bylo horší, než kdyby si mohl každý z věcí pozemských vzíti, co by chtěl, třebas i manželky, děti atd. Proto věřící nepřijímejte toho výkladu, nýbrž litujíce chyb svých duchovních a světských vrchností vykládejte ona místa písma sv. doslovně o osobě Antikristově, jenž přijde na konci věků.[2]) Tak zajisté vykládali

[1]) Uvádím passus tento celý: Quo dato fieret imperium et regnum Christi super terram, quod est militans presens ecclesia, peior et crudelior tirannis, quam esset aliqua quoad bona temporalia in tota gentilitate, cum daretur discolis libertas et occasio circa quamcunque materiam fidei non clare et plane in scriptura expressam, ymmo forte et expressam, ut illi iuxta suam apparenciam unam partem contradiccionis docerent et dogmatizarent esse fidem katholicam, alii autem aliam partem contradiccionis, et nec unus nec plures nec aliqua communitas visibiliter conversans in terris posset auctoritative illam vel aliam partem corrigere, cohercere aut compescere per virtutem, legem et iura sue fidei et sue confessionis et per claves ligandi et solvendi. Et sic tunc prius Jerusalem, visio pacis et concordie, ubi omnes debent id ipsum sapere secundum Apostolum et teneri ad hoc faciendum, converteretur in Babiloniam confusionis, ubi quilibet posset pro arbitrio suo non fidem pro fide vel fidem pro non fide dogmatizare et asserere, et sic fidei k[illegible]ice venenum et eternam mortem pestifere immittere, nulla legislatoria, iusticiaria et iudiciaria potestate in terris perceptibiliter exercenda habente id prohibere, corrigere, compescere et desperatum corrigi exterminare. Z víd. kod. 4749 fol. 130*ab*.

[2]) Non ergo ad [illegible] intencionem dyabolicam et pure antichristianam, dolosam et

je všichni svatí Otcové a vykladatelé Písma (četné doklady v hlavě V. a na počátku hlavy VI.), tak věřila vždycky celá církev. Je tedy tento výklad „de fide“.

Že ostatně názor, jenž za Antikrista prohlašuje papeže, jest i v sobě nesprávným, lze dokázati snadno. Vždyť papež věří v Ježíše Krista a vyznává jej, jeho víru, zákon i náboženství, nazývaje se Kristovým zástupcem — kterak tedy jest úplně protivou jeho? Kterak jest hlavou všech bludařův a protivníků víry Kristovy? Papež dovoluje děti křtíti ve jménu sv. Trojice, nezakazuje jim vyznávati náboženství Kristovo, nezapovídá svátostí — není tedy odpůrcem Krista. Tvrdě, že má moc klíčů na zemi a odpouštěje hříchy není papež hlavou všech zločinů, jež by přece musila peklo a život věčný přímo popříti! Z toho jest patrno, že není Antikristem papež (hlava VI.[1]).

Traktat Stanislavův „de Antichristo“ dokazuje hluboké a přesné theologické vědění mistrovo. Nemluvě o tom výslovně, zaujímá pevně správné stanovisko co do pramenů víry, dovolávaje se stálé tradice církevní a upozorňuje, kam by zavedla libovůle ve výkladě písma sv. bez autority církevní: k anarchii náboženské. Tím jest jeho spis první, arci jen nepřímo, polemikou proti nekatolické zásadě: Vše jen dle Písma. Také pro výklad Písma předkládá hermeneutická pravidla téměř vzorná. Co píše o různém smyslu Písma, lze podepsati bez výhrady.

Zpracování jest přes některá opakování logicky správné a účinné. Stanislav připouští, že by se mohl papež nebo špatně žijící klerikové nazývati Antikristem ve smyslu obrazném a přeneseném, ale ne ve smyslu pravém, v němž jich užívají knihy posvátné a spisovatelé církevní. V tom smyslu lze je vykládati jen o osobě Antikrista-člověka, jenž má přijíti při skonání věků před příchodem Kristovým. Proto věřící nechť litují chyb duchovních, ale nedají se svésti v nebezpečné blouznění. Textů biblických a ze svatých Otcův užívá Stanislav střízlivě a podepírá své tvrzení důvody rozumovými, jimž nelze upříti pádnosti a přesvědčivosti. Zvláště důsledky apokalyptismu líčí tak, že rozhled jeho budí maně úctu, zpřítomníme-li si, co za nedlouho následovalo.

---

violentiam pro subsidio querentem accedat fidelis, sed dolens de malo in prelatis et principibus spiritualibus et secularibus, fide teneat scripturam sepe dictam in sentencia de persona hominis antichristi in novissimis temporibus. Ibid. fol. 131 *a*.

[1]) Planum est ergo, quod Antichristum illum summum esse huiusmodi papam, est predictis contrarium. Ibid. fol. 145 *b*.

Zkrátka: Stanislavův traktat „de Antichristo“ jest dobrá a, což v této době padá na váhu, samostatná práce bohovědecká.

Napsán byl dle vídeňského kodexu 4933 roku 1413, kdysi počátkem toho roku. Že by byl Jakoubek proti němu polemisoval, není známo. Za velikých sporů mezi stranami roku 1413 nebylo na to kdy a po odchodu Stanislava a jeho druhů z Prahy nebylo toho třeba. Apokalyptismus Jakoubkův stal se jeho stoupencům dogmatem, jež se brzo mstilo prakticky.

Moderní harmonická hudba.

Napsal LEOŠ JANÁČEK.

I.

Myslíte, že motiv formuje skladatel podle známých theoretických pravidel, že jej snad potom „harmonisuje“?

Nikoliv. Odkudsi z neznáma, hned v času zdroben, zdvíhá se a padá; tu pluje na povrchu vlnění harmonického, tu se do něho noří, i sledujete jej jako bílého racka, když se potápí pod hladinou temnozelenou. Tu zase jen prohnut, ale nezlomen nese na sobě celé spousty harmonické. Tak hned hotov a čist, živý rozkřikuje se v duši.

Napadl do mysli. Na př.:

pp

. . . a ko - ne - čně vše pře - tr - pě - no by - lo . . .

pp

Z neznáma! Je to říše tajů plna: mozek a krev a smysly. Co obrazů v ní uloženo, jaká bohatství jimi se dědí! Jak ji sami obohacujeme studiem? Jak ji nově budujeme?

Já jdu po stopách tónů v životě tak, jak se namanou: na ulici, v saloně. Poslouchám komára, když nocí kolem bloudí, i včelu,

když v parnu slunečním u kaluže hledá napajedla. Slyším mluvu zvonu i šepot telegrafního drátu. Celou chtivostí však naslouchám, jak lidská duše se v mluvě jeví — tu v důvěrném hovoru, tu sklíčenou a ustrašenou, tu tvrdou v odporu, břitkou ve vášni — *i se vší harmonií tónů jejího okolí*, od rachotu bouře letní až do miniaturního zvonění vlastního ucha v hluché samotě. Originály těchto motivů vtiskují se mi hluboko do duše, *do skladeb svých však jich nevkládám*. I tak možno studovati hudbu.

Jakých to praobrazův uloženo do skladu naší duše! Neušlo skladateli žádné vynikající dílo hudební. Všechno *poznal* a chtě nechtě dobře si to v duši založí.

Taková, abych tak řekl, hudební materie, zděděna do jistého stupně a nově doplněna, je zárodkem našich vlastních motivů: *jí jest vázán duch náš při skládání*.

Od těžkého přilnutí ku zřejmým vzorům neb oddalování se od nich jako od obrazů v mlze „tanoucích na mysli“: *chtě nechtě jsme vždy tváří obráceni k tomu, co jsme kdy slyšeli*.

Dvořák překonává Svatou Ludmilou Lisztovu Alžbětu, svým Requiem Berliozovo Requiem —; kvartetta stavějí se na kvartettech, sonata na sonatě, sbory na sborech. Chabý talent lepí se na zděděných formách, prudký je tříští.

Volnost duchu dává jen světlo poznání vědeckého.

Příčilo by se mi dva akkordy slepě spojit. Být jen v podruží účinku vzorů. Hamižné umění.

Nepsal bych oper, kdyby měly mít arie, recitativ, duetta, ensembl atd., t. j. variaci obrazů ze snu — a ne vlastní život, stále svěží, nový a stále zdravý.

Z dosahu přímé závislosti na hudebních vzorech vyvede nás jen věcná analyse. Ona nedělá nových vzorců, pod nimiž by znova klesal tvůrčí duch; jen ve zdůvodněný řetěz souvislosti staví všechny *hudební formy*. Ukazuje, jak na ten článek skladatelé stále bez rozmyslu usedají a jiného pomíjejí bez příčiny.

*

Ve vazbě harmonií svá zdůvodněná místa mají Mozartovský kult spoje trojzvuku tonického s dominantním — a dominantního s tonickým.

Vládne v něm „míra psychologického účinku“ jednoho kvartového spoje.

Rozkročilou jest Beethovenovská logičnost harmonických osnov. Do kvintové toniny, na př. v sonátách klavírních, padá i od sedmého

stupně (z *D-dur* na *A-dur* prostředkem souzvuku *cis-eis-gis-h* v Sonátě op. 10, č. 3, I. věta).

Wagnerovské osnovy harmonické z krátkých, pevně spjatých motivů, jichž příklad nápadný jest v úvodě Tristana a Isoldy, vyvrcholeny jsou ve drastických fiktivních kadencích, jež svého času Pivoda záviděti mohl nejen Smetanovi, ale i A. Rubinsteinovi.

Tyto ojedinělé nápadné vzorce osnov harmonických s přesností počtářskou přemílány jsou ve všech moderních skladbách; ba potkáváme se ještě i s primitivními sekvencemi Bachovskými. S účinkem se neminou, ale **krátkodechost** jejich jest nápadná.

Nemůže v moderní skladbě dojíti k nesrovnalostem,

1. aby harmonické osnově došel dech, když v jedné náladě stále ještě roste melodie,

2. aby jedna nálada životní nemohla se shodovati s harmonickou osnovou stejného koloritu.

Když by v těchto dvou případech nebylo možno vyhověti harmonii — dohrála by se hudba svých konců.

*

Dáme-li již těmto vyjmenovaným osnovám harmonickým význam všeobecnosti, získáme v prvé řadě rozsáhlé osnovy stejného účinu, „tón v tónu".

Učin osnovy Mozartovské bude v konci stejný, když nejen k pátému, ale ku kterémukolvěk stupni připojíme logičnost kvartového spoje.

Příklady spojů: 1. *(c-e-g) (g-h-d) (c-e-g)*, 2. *(c-e-g) (d-f-a) (g-h-d)*, 3. *(c-e-g) (a-c-e) (d-f-a)* atd. stejně budou působiti.

Slyšme příklad složitější, v němž zachovává se stejný kolorit, ale výš a výše vystupující:

Gradace Beethovenské nemusejí neodolatelně padati jen na dominantu hlavní toniny.

Chopin v Mazurce op. 56, č. 3 schytá plno světla na druhý stupeň *(d-f-a)* se stejným účinem neodolatelnosti a energie.

V měkkých toninách jest již zvykem chvátat v gradaci k tonině třetího stupně.

V „moravské“ modulaci lidových písní ponurá nálada vyhledává sedmý stupeň.

V harmonii jasně se ukazuje půdorys skladby. Mnoho krásného pověděno a povídá se dosud na „odkoukané“ gothice Beethovenské. Ze všech harmonických osnov nejvšestranněji vyspěl typ Wagnerovský.

Po všech intervallech seřazují se již toniny, bez ohledu na vzájemnou logičnost v řetězích delších, kratších, probíhajících voleným intervallem, někdy i všemi tóny oktávy.

Čítá se zajisté v gradaci úvodu k Tristanu a Isoldě na to, aby se zapomenulo na prvotnou toninu *a-moll.* Jinak by se nedostavil dojem silného vzrušení.

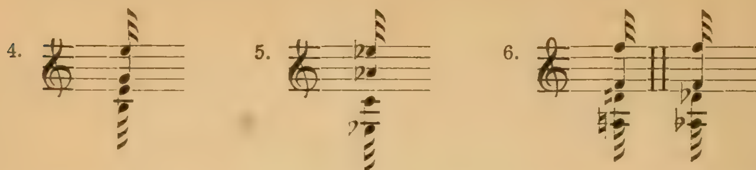
Vážným předchůdcem Wagnerovým byl v té příčině J. S. Bach i W. A. Mozart (na př. Fantasia *C,* Più Allegro).

Drastická fiktivní kadence, v níž se z jakéhokolvěk souzvuku padá na tonický $^{6}_{4}$ druhotvar, dává osnově harmonické nové východisko nápadně osvětlené.

Ne každý $^{6}_{4}$ tonický zanechá však po jistém souzvuku dojem stejné síly.

Příklad je tu nezbytný.

Použitím logičnosti kvartového spoje dospějeme z *c-moll* tonického souzvuku (*as-c-es*) a ukončíme na jeho druhém stupni (*g-hes-des-fes*). K tomuto druhému stupni přiřaďme pak tonické $^{6}_{4}$ druhotvary s přibývající silou účinu (spadu).

Příklad 1. působí jako spád s dominanty, příklad 6. jest fiktivní spád z největší dálky (se IV. stupně).

*

V moderní hudbě třeba též do té míry dlouhých a stejného účinu osnov harmonických, do jaké může trvati jedna lidská nálada — i opětovaná. Nedostatek toho lze cítit obzvláště v operní hudbě. Mnohé scény udržují stejnou náladu jen thematičností nějakého motivu. Myslím, že dýchavičnost harmonická jest hlavní příčinou bezdůvodně „uzavřených“ čísel v operách. S třískami harmonickými prodlevou svázanými též na dlouho se již nevystačí. Theorií sestrojené osnovy stejného koloritu jsou klíčem i k logické nevázanosti souzvuků tak důležité v dramatické hudbě.

Jak vésti myšlení harmonické do dlouhých stejnorodých osnov?

II.

Dávám do záhlaví kvartový spoj dvou souzvuků.

Co skryto v jeho notaci?

Vidíte-li na druhém souzvuku nádech předcházejícího?

Vidíte-li, že druhý souzvuk není takovým, jak na nás ztrnule se dívá? Možná, že snad ještě na sobě nese buď nářek nebo jásot, snad tklivou domluvu nebo vášeň ztlumenou a zemdlenou do umírání?

Již dříve poukázal jsem a objasnil příčinu největší účinnosti tohoto spoje.[1]) Vysvětluji ji aesthetickým principem největších protiv, nejsnáze pojimatelných.

Opakujme si tyto dva souzvuky několikráte, výše, níže; staňme

[1]) *L. Janáček,* Nauka o souzvucích a jejich spojích (Praha, Fr. Urbánek). — *v. Helmholtz,* Lehre von den Tonempfindungen, str. 222, 223. — *Landois,* Physiologie des Menschen, str. 845, 847.

nenadále na prvém souzvuku. Zdali se do mysli bezděčně nebude tlačit druhý?

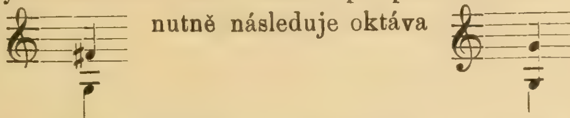
Víme, že velké protivy navzájem se v mysli vyvolávají.

Tónový obraz takových ostrých protiv jest uložen ve kvartovém spoji: nerozlučitelný aesthetický svaz septimy s oktávou.

Nejen samotné protivy se v mysli vážou, ale i jejich okolí se k tomu přibírá.

Tón *fis*², který jak známo vyznívá ještě krátkou dobu pocitem v souzvuku *g-h-d,* je s basovým tónem *g* tou septimou, která hlasitě volá a nerozlučitelně se váže s altovým tónem *g*¹, jenž jest oktávou basového tónu *g* — po nabyté zkušenosti.

S tónem *fis* přikloňuje se celý souzvuk *a-d-fis-c* k souzvuku *g-h-d.* To jest podstata logičnosti spoje kvartového.

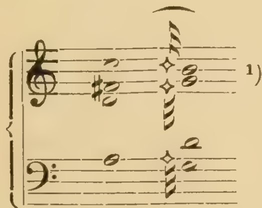
Druhý souzvuk tak nutně po prvém následuje, jak po septimě nutně následuje oktáva

Největší protiva dissonance a konsonance v intervallech septimy a oktávy ve kvartovém spoji dělá z druhého souzvuku i harmonickou basi, tak zvaný prvý stupeň v tónině, novou sféru náladovou.

*

Vyzníváním nezasahuje do souzvuku *g-h-d* jen tón *fis*¹, ale i ostatní tóny prvého souzvuku.

Třeba oko volati na pomoc, abychom dovedli si představiti ten zvláštní fysiologický stav, který ovládne jak ucho tak mozek, způsobený tolika znícími dissonancemi — i když k jich uvědomění nedochází!

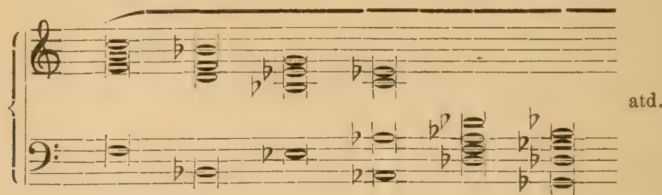

Je to sice jen chvilkové napětí, přece však ochabnutí jeho pocitujeme jako sklon, spád, jenž lehne poníženou linií na konečnou lahodu druhého souzvuku.

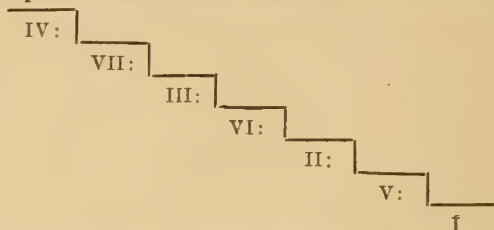
1) Čtverečkové noty znamenají pacitové tóny.

Opakujme si tu hru obou souzvuků nepřetržitě, rovnoměrně, a ovládne nás fysiologický dojem patrného kolísání, kolébání.

Připojme k jednomu kvartovému spoji zase nový, a celý řetěz takových spojů pocítíme jako neustálé klesání.

Znázornění grafické tohoto neustálého klesání ukazuje, že může býti vzdělána a pocitována i míra většího nebo menšího spadu.

Od čtvrtého stupně *f-a-c* ku prvému *c-e-g* nabudeme, postupujíce v kvartových spojích, dojmu největšího spadu; od pátého stupně *g-h-d* ku prvému *c-e-g* jen dojmu prosté míry spadu.

Když si neuvědomíme z rozličných příčin, na př. následkem rychlého tempa, všechny složky sklonu od IV. stupně až ku prvnímu stupni, jsme na nejlepší cestě vzdělat si dojem přímého spadu s kteréhokolvěk stupně na prvý stupeň.

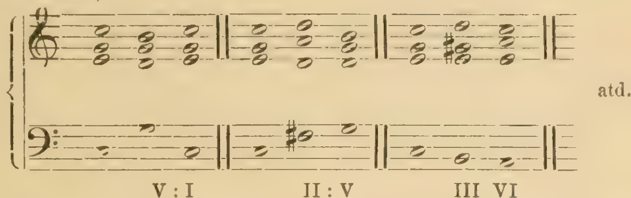
To jest podstata tak zvaných fiktivních kadencí, jimiž klesáme obzvláště na $^{6}_{4}$ druhotvar prvého stupně. Na př.:

Takové je theoretické vysvětlení logičnosti kvartového spoje, jímž jsou též vysvětleny obvyklé užívané osnovy harmonické a jímž chceme je zevšeobecnit a dospět takovým způsobem dalších osnov stejné barvy.

III.

1. Jestli prostá míra sklonu ve kvartovém spoji dostačila v Mozartovském vzorci (I : V : I) na spočinutí na tonickém trojzvuku, pak dostačí i na spočinutí na kterémkolvěk stupni ve významu tonickém (modulace) nebo bez toho významu (souzvuk v tonině).

Nebude rozdílu ve způsobu myšlení harmonického při závěru a modulaci. Máme v moci dát každé modulaci stejnou náladovost. Nebude pravidlem gradaci hnát jen k tonině pátého stupně a „předvětí“ ukončovat jen pátým stupněm.

Máme v moci dáti vyrůsti stejnorodé osnově harmonické do velké délky šetřením stejné náladovosti modulační.

2. Větší míra spadu, dvou-, tří-, čtyř- atd. kvartových spojův udělá rozsáhlejší osnovy a logičtější zakončení. Jen malý příklad. Tak chceme trojitou mírou dospěti tonického trojzvuku *a-c-e* a stejnou mírou povýšit se až ku *f-a-c*.

Každý stupeň potencován dává tuto širokou osnovu harmonickou:

Jaký čas mohl by jí být zabrán vážným sčasováním!

Logičnost kvartového spoje založena fysiologicky, s přídechem aesthetickým a vyspělostí psychologickou, zjednodušuje myšlení harmonické.

Ono jde stejným směrem při kadenci jak při modulaci.

V tom ohledu není již poloauthentického závěru vedle celého, ale není vůbec závěrů vedle modulací. Řekl bych spíše, že není modulací.

Využitkováním logičnosti kvartového spoje tříštíme zastaralé vzorce osnov harmonických. —

Logičnost v harmonii hudební vůbec všímati by si musila rázu každého spoje akkordův, a nejen na široké ploše jasných prostných souzvukův, ale na každé vrstvě harmonické, jež na ni sčasováním položena.

Skladateli našich dob třeba, aby mnoho slyšel.

Může však dospívat i bádáním theoretickým. Ono sice nemá tolik podnětů, nerozpaluje, ale nebrání jeho svéráznosti.

IV.

Dětinství a manýra.

Chopin jest harmonickou hádankou pro popisnou theorii. Nemá ona vzorův a jmen pro mnohé akkordy z jeho skladeb. Nazval bych jeho myšlení harmonické vysoko potencovaným. Akkord nekryje již jen obláček náladový, ale blíží se mlžinám náladovým.

Hrubší jest harmonická illustrace „zřejmými kvintami a oktávami.“ Ony nepřispívají ani nezabraňují vývoji harmonickému.

Jen slohová čistota polyfonická se jimi kalí.

Chtít na nich volně harmonicky vzrůstat, je tudíž nemyslitelné, dětinské.

Proč by takové počínání mělo býti privilegiem mladších českých skladatelů?

Prosté jasné a známé souzvuky v obvyklých spojích srážet a ubírat jim dechu v dobách myslitelně nejkratších — jest manýrou, násilností, Max Regerovou;[1]) stavět souzvuky tak zvaných melodických dissonancí, jichž barvě a tajemnému účinu navykli jsme poslouchati v blízkosti a ve stínu jiných akkordů (prostných), dlouhou dobu na odiv ucha, že jasně do jejich tvrdosti nazíráme, jest protichůdnou, ač duchaplnější manýrou Richarda Strausse.[2])

O harmonických novotách p. Rebikova dlužno říci, že už tu byly, ale on o nich nevěděl. Na stupnici přece nezáleží, ale co z ní pojde.

[1]) Viz *Max Reger*, Symphonische Fantasie, op. 57.

[2]) *Richard Strauss*, Symphonia domestica, op 53

Dnešní studium dítěte.

Píše Dr. Josef Kratochvil.

Kouzlo dětství ovšem cítili již lidé od dob nejstarších. V těžkých bojích a vřavě životní vždy obracel se člověk k dítěti, k milému tomu symbolu budoucna, aby čerpal z něho radost, novou sílu a důvěru v život. Básníci, starým Homerem počínající, jenž s tak okouzlující něžností líčí malého synka Hektorova, až po Viktora Huga, Wordswortha, Micheleta, Vrchlického, Čecha atd. předstihují se v hymnech obdivu a lásky k dítěti. Umělci všech dob a odstínů rádi a s nadšením pokoušeli se o vystižení luzných tvářiček dětských. Jest vůbec známo, že kouzlo dětství stále mocně, vytrvale, tvořivě, byť nevědomě působí na řeč, dějiny, společenské poměry, náboženství i umění. Co genialních inspirací vzešlo z tohoto kouzla dětství!...

Skutečně vědecké studium dítěte datuje se však teprve z doby nejnovější. Hloubavému duchu vědeckému v době přítomné nemohl přirozeně uniknouti zajímavý ten svět malých. Takový Darwin, Comte, Spencer, jenž při každé vědě, ať fysické, ať mravní, žádá methodu zkusnou, experimentální studium jevův o sobě i ve vztahu mezi sebou, nemohl přece nechati bez povšimnutí dnešní babyworship!...

K vědeckému studiu dítěte neméně přispěl rozvoj jednotlivých věd, úzce spolu souvislých: pokroky fysiky a chemie nové světlo vrhly na fysiologii, a ta zase na psychologii: zrozením sociologie přinuceny politika, morálka i psychologie nastoupiti nové dráhy. Posléze i pedagogika, osvěžena mocným dechem všech věd moderních, počíná kráčeti k vznešeným svým cílům cestami novými, t. j. vědeckým studiem dítěte — paedologií a paedopsychologií.[1]) Studium to rozmohlo se v posledních třiceti letech u všech kulturních národů měrou netušenou a rozmáhá se stále víc a více, nejmocněji ve Spojených Státech severoamerických.

Studia toho jest jistě nejvýš třeba. Vždyť tak snadno jsme nakloněni k tomu, že posuzujeme děti dle svých idejí, dle svých citův a vášní, že tak snadno zapomínáme, jak zvláštní, zcela rozdílný od našeho, život žijí děti. Upozornil na to již J. J. Rousseau a nejnověji Landor napsal: „Děti nejsou ani mužové ani ženy, děti, abych tak řekl, jsou zvláštní tvorové, tak silně rozlišeni od dospělých, jakoby ani neměli se státi také jednou dospělými: liší se od dospělých jako poupě od

[1]) Srovnej můj článek »Úkol a methoda paedologie« ve »Vychov. L.« 1906. Opakuji-li zde některé věci z tohoto článku, činím tak pro doplnění jeho.

květu, ba skoro jako květ od plodu.“ Zkoumáme-li dva obrazy, dítěte a člověka dospělého, převedené na stejnou stupnici výšky, spatřujeme zvláštní zjev, že dítě není redukcí dospělého, nýbrž jakoby jinou bytostí s daleko větší hlavou a trupem, než jak jeví se nám člověk dospělý.

Pro svou nedospělost, stálou měnivost, zvláštní povahu nervového systemu a odtud plynoucí výstřední smyslovost a citovost, pro různou svou fysiologickou i psychologickou pathologii jest dítě bytostí, již nutno pozorovati samu o sobě, ovšem ve vztahu k dospělému, ale též porovnáváním s jinými dětmi, porovnáváním s nižšími živočichy a pod.

Tak vznikla nová věda, věda o dětech čili paedologie, jak ji nazval roku 1892 O. Chrisman. Obsahuje tedy paedologie prozkum všeho, co souvisí nějak se životem dítěte. Všímá si a pořádá výzkumy psychologické, fysiologické, anthropologické, pathologické, pokud přispívají k poznání přirozenosti dětské, dítěte normálního a abnormálního. Děti žijí, nevědouce hrubě, že žijí, tím méně, jak žijí, a proto paedologie hledí proniknouti jejich myšlenky a city, zkouší je, vyptává se jich, experimentuje s nimi a tak snaží se proniknouti tajemství jejich života.

Paedologie studuje též život dětí v knihách básníkův a spisovatelů, kteří pronikli někdy duši dítěte tak jasnou intuicí, že málem se zdá, jakoby již nebylo ani možno nalézti něco zcela nového, neznámého, že třeba jen přesněji vysvětliti jejich údaje, že třeba jen důkladněji pročísti starý text. Že i autobiografie znamenitých mužův a žen jsou důležitým pramenem, netřeba zajisté dokládati.

Prvé počátky paedologie po impulsu, jejž dal již J. J. Rousseau, nutno hledati v Německu. Je to proslulý professor O. Willmann, který již v letech 1867—1868 konal řadu přednášek o tom, že by učitel měl znáti „duševní obsah dětí“, a rozeslal pomocí pedagogického spolku v Berlíně dotazníky do všech škol berlínských. Podobný dotazník po desíti letech rozeslal D. K. Lange a v stejné době šest učitelů v Bostoně a v Kansasu. Výsledek amerických dotazníkův uveřejněn byl roku 1880 v „Princeton Review“. Že tato myšlenka byla dobrá, jest jasno. Každý učitel zajisté má znáti základ, na němž chce dále stavěti, má znáti, kolik a jaké asi ideje mají děti, dříve než počnou choditi do školy. Výchov jen tehdy může zdárně prospívati, když postupujeme znenáhla, když opatrně připojujeme nové ideje k idejím, jež dítě již má. Bylo by zajímavo podati tu ukázku takových dotazníků,[1]) jejich

[1]) Tabulky takové najdeš v nedávno vydaném překladě z G. S. Halla »Vybrané stati« článek »Obsah mysli dětské při vstupu do školy« str. 77 n.

výsledky, ale práce by tím příliš vzrostla, a nám nejedná se tu konečně o nějaký úvod do paedologie, nýbrž o pouhou informaci o dnešním stavu jejím.

Studium dítěte, počaté v Bostoně a v Kansasu, brzy rozšířilo se po celých Spojených Státech severoamerických. Byli to obzvláště Stanley Hall a O. Chrisman, kteří s nadšením počali propagovati toto studium četnými přednáškami, konferencemi, publikacemi a dotazníky; k nim brzy se připojili Bryan, Russel, Krohn, Kuma, Smith, v Kalifornii pak E. Barnes. Brzy potom vznikla celá záplava společností a klubů zabývajících se studiem dítěte: „Child Study Illinois", „Child Study Ontario", „Jowa Child Study", „Club School of Providence" atd. Roku 1893 založena v Chicagu „National Educational Association" a odbor její „National Association for the Study of Children", který si do dneška vytvořil již množství pobočných jednot v rozličných státech severoamerických. Předsedou obou sdružení byl St. Hall.

Že Child Study tedy paedologii rády přijaly do svých sloupcův americké revue, jako „American Education" (New-York), „Educational Review", „Interstate School Review" atd., je přirozeno. Specielně studiu dítěte věnovaly se časopisy „American Journal of Psychology", „Child Study Monthly", „Journal of Menthal Pathology", „Paidology" (založený O. Chrismanem roku 1901), „The experimental Study of Children". Nejdůležitější pak publikací jsou roční „Report of Commissioner of Education", jež vydává ministerstvo vnitra ve Washingtoně.

„Nikdy", píše O. Chrisman v „Interstate School Review" 1892, „nebylo dítě objektem tak důkladného a přesného studia, jako v době naší. Různé fase života dětského studují se úzkostlivě den ze dne... Rodiče pozorují a studují své děti, zaznamenávají zjevy a fakta, jež po čase budou míti cenu, jíž nedovedeme dnes ani posouditi. Některé kolleje připojují toto studium k filosofii, paedagogice nebo psychologii. Jest jisto, že studium dítěte je částí filosofie a psychologie a že jeho applikace patří k paedagogice; než i fysiologie, biologie, anthropologie a jiné vědy zasahují v toto pole. To však nestačí. My chceme ještě dále." A autor vyličuje v dalším práce a zařízení paedologických kabinetův a pokračuje: „Paedologie žádá sama pro sebe privilej sebrati všecka data na tomto poli, klassifikovati je a vyvoditi z nich nové důsledky. Jako máme dnes vědu mathematickou, chemii, fysiku atd., tak může existovati i věda paedologická, paedologie."

Čím a jak se zabývá paedologie, máme příklad ve studii italského spisovatele A. Garbiniho „Evoluzione della voce nell' infanzia", kde po

důkladném studiu stanoví, že hudba, jež byla napsána pro děti ve věku nejútlejším, jest chybná, že užívá věcí nemožných pro děti toho věku, že odporuje tak všem zákonům paedagogické fysiologie a dětské hudební esthetiky. Garbini pak dovozuje z toho, že chybná tato hudba jest jen důsledek nedostatečného prostudování dětí ve věku útlém. Spisem svým pak hledí tomuto nedostatku odpomoci. Otevřel tedy novou cestu, po níž musíme kráčeti a zkoumati dále. „Takové výzkumy přinesou dětem obrovský užitek“, končí autor svou studii.

Child Study z Ameriky rozšířilo se do Anglie. E. Barnes v některých školách londýnských opakoval pokusy americké. J. Sully napsal výtečné věci o pozornosti, paměti, obrazotvornosti, rozumování, řeči, citech esthetických, mravních i náboženských, snahách a chtěních dětí. „Mind“, výtečná revue filosoficko-psychologická university cambridgské, jejíž spolupracovníky jsou známí professoři Sidgwich, Ward, Titdener atd., všímá si co nejpodrobněji všech zjevů v literatuře paedagogické celého kulturního světa. V říjnovém čísle předešlého roku čteme: „Studium dítěte v posledních letech zabírá důležité místo v literatuře paedagogické i ve školských konferencích. Byly založeny četné společnosti k rozšíření výsledků četných a přerůzných pozorování a zkoumání... Řeč a skutky, sympathie a antipathie, zájmy a hry a vůbec všecky produkty dětí jsou předmětem zkoumání a množí se značně literatura tohoto nového odvětví vědeckého.“

Ve Francii teprve studie Ribotovy a jeho školy způsobily, že zájem obrácen i k paedologii. E. Blum přejal slovo „paedologie“ a ocenil novou tuto vědu v „Revue Philosophique de la France et de l'Etranger“ a v „Année Psychologique“. Působením pak Compayrého a Chabota upozorněno na paedologii učitelstvo. Roku 1900 Buisson dal základ „Societé Libre pur l'étude psychologique de l'Enfant“, sdružení podobnému americkým. O zdravotní poměry dítěte stará se „La Ligue des médicins et des familles pour l'hygiène scolaire.“ Zkrátka i ve Francii ponenáhlu proniká láska ke studiu dítěte do škol, rodin, akademií i universit.

Podobně v Italii, ve Španělsku i v zemích slovanských rozmahá se studium dítěte, a nalezneme již i tu cenné příspěvky paedologické. U nás vedle počátečních prací Kaprasových je to hlavně professor Dr. Fr. Čáda, který jednak samostatnými studiemi paedologickými (na př. „Studium řeči dětské“ v 19. ročníku „Paed. Rozhledů“), jednak činností propagační dobývá si velikých zásluh o vědecké studium dítěte. Založení „Jednoty Komenského“ a

„Paedagogického musea“, četné překlady[1]) znamenitých prací paedologických, drobné články a referáty v různých listech učitelských, zvláště v „Paed. Rozhledech“ a ve „Vychov. Listech“ značí úsilnou snahu i u nás prohloubiti a porozuměti tajemstvím života dětského. Podobně děje se i v Polsku, kde paní Grudzinská překládá a šíří americké publikace paedologické; v Japonsku studiu dítěte oddává se professor tokijské university Motora. Vůbec, jak již jsem výše pravil, Child study rozmahá se víc a více a šíří se u všech vzdělaných národův evropských i mimoevropských. V poslední době jeví se i snaha o mezinárodní soustředění sil na poli studia dítěte.

Jest ovšem všude ještě paedologie ve stadiu počátečním, v periodě pozorování a experimentování. Zvláště Američané jsou opatrni, aby neunáhlili se ve tvoření závěrů; při každé příležitosti upozorňují, že úkolem jejich jest prozatím sbírati data, že konsekvence činiti bude možno teprve později. Zkrátka, i paedologie podvoluje se zákonu všech věd induktivních, jež vždy než definitivně se vytvoří, vyžadují dlouhou, trpělivou, vytrvalou práci, spousty nejrůznějších fakt, experimentů, zkušeností atd.

Ačkoli však v začátcích, vykonala již paedologie velmi mnoho: obnovila dětskou kriminalogii a hygienu, nový podklad dala náboženské psychologii a psychologii i filosofii vůbec, výchovu dala vědečtější charakter, úspěšnější a snazší již dnes činí práci učitele i žáka. To ovšem jsou počátky mnohoslibné a netřeba pochybovati, že práce další budou vždy zdařilejší a úspěšnější. Paedologie šíříc lásku k dětem, umožňujíc pochopení jejich života, skytajíc sama sebou mnoho potěchy, stane se jistě brzy vědou velmi oblíbenou.

[1]) Z překladů připomínáme na př. *J. Sully* »Studie dětství«, *G. Compayré*, »Rozumový a mravnostní rozvoj dítěte«, *A. Mosso* »Tělesný výchov mládeže« a nedávno vyšlé *G. S. Hallovy* »Vybrané stati paedopsychologické a paedagogické«.

Marxův vědecký socialismus a budoucí společnost.

Napsal Dr. Methoděj Kubíček. (Č. d.)

Hlava druhá.

Materialismus historický.

Část první.

Filosofický základ.

7. Vedle bezměrného optimismu zaráží na tak řečeném vědeckém socialismu čili marxismu sebevědomí, s jakým vystupuje. Vyhlašujeť se a velebí zrovna jako největší a nejvzácnější vymoženost lidského ducha, jako vrchol a cíl veškeré dosavadní vědy. Všem pochybovačům a popíračům odpovídá Vilém Liebknecht: „Jest v povaze věci, že proti socialismu, který jest vědou, není duševních zbraní, nanejvýš falšované napodobení nesvědomité sofistiky a rabulistiky." [1])

Prozkoumáme-li však filosofický podklad vědeckého socialismu, poznáme snadno, že nemá příčiny, aby se pyšnil, jakoby byl snad vrcholem vědy, ano že neprávem si přivlastňuje označení „vědecký".

Filosofickým jeho podkladem jest materialismus nejhrubšího zrna, k němuž přibrána je součástka, kterou se liší jak od francouzského materialismu z 18. století tak od německého z padesátých let minulého století. Touto součástkou jest Hegelova dialektika, která materialismu Marxovu a Engelsovu dodává rázu zvláštního, rázu revolučního.

Materialismus vůbec přisuzuje jsoucnost jenom hmotě, která tvoří podstatu veškerenstva a jest dostupna vnímání smyslovému. Vše nehmotné, co pokládáno bývá za skutečné, jest jen zdáním a musí býti přivedeno na hmotné. Toť asi tresť materialistického učení. Důsledky odtud plynoucí a společné všem odstínům materialismu vypočítává Fr. Krejčí [2]) tři. Prvním důsledkem je, že pokládá za pravdivé jen to, o čem se můžeme přesvědčiti smyslovým vnímáním, methodou přírodovědeckou, tedy negace víry. Druhým důsledkem jest, že neuznává rozdílu mezi hmotným a duševním; je tedy vědomí úkazem hmotným. Posledním důsledkem jest mechanický názor na svět, v němž není nic transcendentního, nadsmyslného, Boha, duše, ale jen atomy a síly, jichž zákonným působením vzniká všechno dějství přírodní i tak zvané duševní, společenské i mravní. Zákonná nutnost vševládná vylučuje ovšem prozřetelnost boží a svobodnou vůli.

Materialismus s pokrokem věd přírodních doznal různých změn. Antický materialismus Leukippův, jehož se později přidrželi Epikurejci, byl dualistickým, poněvadž dle něho tělo a duše složeny jsou z různých atomů, které se liší od sebe jemností a pohyblivostí. V nové době převládl názor monistický, dle něhož jest hmota naprosto jednotnou. Tak nejprve v Anglii, odkudž potom přešel do Francie.

[1]) »Die Neue Zeit« 1890–1891, č. 18.
[2]) »O filosofii přítomnosti«, str. 25.

S rostoucím poznáním závislosti duševních stavů na fysických, jehož se materialismus především dovolává, nabyl materialismus ve Francii zvláštní tvářnosti.[1]) La Mettrie, lékař, první si bedlivě všímal souvislosti mezi duševními a tělesnými stavy. Předmětem bádání byl si sám. Zachvácen byl silnou horečkou, pozoroval účinek návalů krve na duševní náladu a z toho soudil, že jest myšlení výsledkem tělesné organisace. Tak zvanou duši lze poznati jen z těla. Odtud vycházeje, hlásal nepokrytě materialismus ve spise „L'homme machine“ (Člověk stroj, 1784), ale zatím jen ve formě anthropologické.

Velké objevy v oboru mechaniky, které započínají v 18. století, nezůstaly bez vlivu na materialistický směr ve filosofii. Nejpřednějším dílem materialistické literatury ve Francii v té době je „Système de la nature“ od Holbacha Hlavní známkou tohoto materialismu jest mechanismus. Vše ve světě děje se pohybem, tlakem a nárazem těles, a to slepou nutností beze všech účelných příčin Svět je tedy obromný stroj, který jest ve stálém pohybu a neustále touž práci vykonává. Všechno dění ve světě je summou přítažlivosti a odpudivosti atomů, což se v člověku projevuje láskou a nenávistí.

Kdežto dřívější materialisté nebyli ještě celkem zjevnými nepřáteli víry, v „Système de la nature“ propuká nenávist proti náboženství a hlavně proti státnímu zřízení, vzešlému z ducha křesťanského, plnou silou. Lépe, názorněji a důrazněji než sebe učenější vyvrácení poučila francouzská revoluce svět o zhoubnosti nauk materialistických. V ní stalo se zjevno, kam by dospělo lidstvo, kdyby materialismus plně zavládl v životě. Společnost lidská by se proměnila ve stádo dravé zvěře, navzájem se požírající. Nastala tedy také ve filosofii brzy reakce. Od materialismu upuštěno a převahy nabývá ve Francii spiritualismus, v Německu pak idealismus.

Idealismus, který se uplatnil od dob Kantových ve filosofii německé, šel směrem opačným než materialismus a zašel do druhé krajnosti. „Pokantovští filosofové byli romantiky v říši pojmů; nadšeně a dobrodružně pustili se za pravdou do výše, kdež jim zmizela skutečnost; domnívali se, že mají klíč ke všem záhadám poznání, nelekali se žádných důsledků, rozřešili všechno, znali zákony světa, uhodli myšlenky toho, jenž svět stvořil, a nepochybovali, že by též oni to dovedli. Dejte mi hmotu, a já stvořím svět, zvolal sebevědomě Hegel.“[2])

Není divu, že krajní přemrštěnost idealistní filosofie německé se zvrhla v pravý opak — v moderní materialismus. Podnět k tomu dal rozkvět věd přírodních a současný rozkvět průmyslu. Dílo dovršila nechut a odpor proti přemrštěnosti a domýšlivosti idealistní filosofie. Přírodověda, dodělávajíc se nových a netušených výsledkův, ukázala

[1]) »Jediný fakt«, praví Osvald Külpe, »o který se materialismus opírá, jest obecně známá odvislost psychických pochodův od fysických. O takové souvislosti mezi oběma stranami však ani filosofové jiného směru nepochybovali, a musíme tedy míti za to, že ten fakt může býti různě vykládán, a nikoliv se ihned domnívati, že nutně vede k materialismu.« V dalším pak dovozuje, že »materialismus není ani nejpravděpodobnějším ani nejjednodušším výkladem tohoto faktu.« (Úvod do filosofie, str. 73.)

[2]) *Fr. Krejčí*, »O filosofii přítomnosti«, str. 27.

lichost idealistní filosofie německé, ale také oživila a vzpružila opět materialismus, a to právě v Německu následkem sporu mezi fysiologem Rud. Wagnerem a C. Vogtem. Wagner zastával ve shromáždění přírodozpytců v Göttinkách (1854) v přednášce „O stvoření člověka a o substanci duše" některé věci, kterým učí také víra. Tak na příklad, že fysiologie nemá příčiny popírati původ lidstva z jedněch prarodičův anebo nehmotnou a nesmrtelnou duši. Na to zostra odpověděl Vogt ve spise „Pověra a věda". Vogt zaujal stanovisko čistě materialistické a tvrdil, že „duše" je činnost mozková a myšlení výměsek z ledvin. Podpory se mu dostalo od fysiologa Moleschotta, který také prohlásil pocity za činnost mozkovou.

Rozdíl mezi francouzským materialismem mechanickým a tímto spočívá hlavně v tom, že německý materialismus využitkoval výzkumy fysiologické a dívá se na člověka se všemi jeho duševními schopnostmi se stanoviska fysiologického. Předním popularisatorem novějšího materialismu stal se L. Büchner ve spise „Síla a hmota", který byl mnohokrát vydán. Mimochodem poznamenáváme, jak soudí učenci o díle, které vyvolalo svým časem takový rozruch. J. B. Meyer mu vytýká „bezměrnou povrchnost". (Ku sporu o tělo a duši.) Zmíněný již O. Külpe poukazuje na hroznou spletenost různých výroků Büchnerových a zmatenost pojmů, v níž ho sotva kdo předčí. Úroveň pak čtenářů tohoto spisu vyznačuje Rich. Falckenberg slovy: „Na jehož „Síle a hmotě" ještě dnes ukájí gymnasista své svobodomyslné potřeby." (Dějiny novověké filosofie, 779.)

8. Zakladatelé vědeckého socialismu K. Marx a Bedřich Engels nebyli nadšeni pro moderní materialismus německý, nazývať na příklad Engels jeho hlasatele Büchnera, Moleschotta a Vogta „vulgarisujícími hausírníky". Ale za to se jim velmi zamlouval francouzský, kterého se také přidrželi. Francouzský materialismus z 18. století, jehož význačnou známkou jest mechanismus, stal se podstatnou součástkou marxismu.

Vedle něho přijal Marx, jak praveno, z idealistní filosofie německé Hegelovu dialektiku. Do dob Hegelových byla filosofie, jak Engels praví, metafysickou, t. j. viděla svět a věci v něm jako něco hotového, ztrnulého a zkoumala, jak věci vedle sebe jsou a jejich vzájemné vztahy. Zcela jinak pohlíží Hegel na svět a věci v něm. Svět mu není něčím hotovým, ustáleným, dokonalým, nýbrž vše se vyvíjí z malých, nepatrných počátků. Místo klidu položil tedy vývoj věcí, nepohlíží na svět metafysicky, nýbrž dialekticky.

Vývoj je zákonem světovým, vyvíjejí se tělesa nebeská ve vesmíru, vyvíjí se naše země a vše, co na ní jest, rostlinstvo, živočišstvo, člověk i národy. Vývoj světový je však zevnějším výrazem vyvíjející se ideje čili světoducha, kterýmž Hegel míní rozum sám o sobě, rozum jako podstatu světa, jenž byl na počátku, jest a bude. Tato idea, jež jest mimo čas a prostor, jest ovšem jediná, ale její protiva — příroda — obsahuje mnohost. Kdežto idea trvá, skládá se její protiva ze zjevů prchavých a měnlivých. V idei je čisté bytí, v protivě její však jest dění, t. j. povstávání a zanikání, postup od stupně nižšího k vyššímu, tedy vývoj.

Co podmiňuje a působí stálý vývoj? Rozpor, který jest vlastní příčinou všeho pohybu a života. Pojem *A* má protivu *B*. Protivy se snaží vyrovnati a z jejich souboru vzniká pak cosi třetího, vyšší jednota obou *C*. Pojem *C* má opět protivu *D*. Vyrovnáním obou protiv vzniká nový, vyšší pojem *E* atd. Kladem, protikladem a skladem vyvíjí se svět, vlastně idea v jinakosti čili ve svém zezevnění.

Dějiny lidstva jsou zvláštním případem všeobecného vývoje světového, jsou vývojovým pochodem ideje čili světoducha a obsahem jejich jest vyvíjení se ke svobodě, zjevování se ideje v pokroku lidstva. I dějiny ovládány jsou zákonem rozporu, proto děje se vývoj protivami. Odtud stálé napětí, zápas a boj v životě lidstva. Leč v Hegelovi a v jeho filosofii vrací se idea sama k sobě. Takto by byl svět pomalu již něčím hotovým a vývoj ke svobodě nynějším stupněm evropské kultury dospíval by ke svému zakončení. Vhodně k tomu podotýká Bernheim: „Jakmile dokončena bude kulturní epocha evropská, která nyní započala, bude také dokončen pochod vývojový světového ducha. Dějiny pojaty dle Hegela měly by tedy ve skutečnosti pouze minulost, ale neměly by budoucnosti.“ [1])

Idealistní směr totiž ve filosofii dějin, jehož stoupencem jest Hegel, snaží se především zodpověděti otázku účelu dějinného vývoje, čili k jakému cíli dějiny spějí. Cíl ten vidí idealistní filosofové v moderním státě a v jeho rozvoji. Zbudovati státní zřízení, které by bylo všestranně dokonalým a účelným, v němž by tedy mohla příroda plně a dokonale rozvinouti všechny vlohy lidské — to prý jest poslední cíl všeho dějinného vývoje!

Pro německé filosofy idealistní uskutečňoval se tento cíl v moderním státě pruském. Jakmile tedy ostatní národové, pokud zahrnuti jsou do kulturního vývoje, dospějí ve státním zřízení výše, na níž je stát pruský, pak budou dějiny vlastně u konce, poněvadž cíle dějinného vývoje bude dosaženo. Leč skutečné dějiny málo dbají výpočtův a předpovědí německých filosofů. Pokračují svým chodem. Jako světový a relativně dokonalý útvar říše římské nebyl zakončením dějin světových, tak jím nebude ani moderní stát. Jeho zánik a spolu nastolení socialistické společnosti věští Marx.

Marx, ačkoliv jako materialista je zásadním nepřítelem idealistní filosofie vůbec, přece z ní převzal Hegelovu dialektiku, jen že tak, že převzal zápas ze vzdušné říše pojmů na zem, ve skutečnost hospodářského a politického vývoje, a učinil je materialistickou dialektikou. Věci, nikoliv pojmy, se pohybují v protivách, zapírají se a ze záporu povstává nový sklad vyššího stupně. O poměru své dialektické methody k Hegelově praví Marx: „Má dialektická methoda je co do základu nejen od Hegelovy rozdílna, nýbrž jest i jejím přímým opakem. Pro Hegela jest myšlenkový proces, jejž docela proměňuje v samostatný podmět pode jménem ideje, tvůrcem skutečna, která jest pouze jeho zevnějším zjevem. U mne naopak ideelní není ničím jiným než hmotné

---

[1]) *Ernst Bernheim*, »Geschichtsforschung und Geschichtsphilosophie«, str. 39

přeměněné v hlavě lidské v ideelní." [1]) Jsou-li tedy skutečné věci dle Hegela odleskem toho neb onoho stupně absolutního pojmu, jsou dle Marxa pojmy naší hlavy odleskem skutečných věcí kolem nás, které se v hlavě nebo v mozku obrážejí a přeměňují v pocity, myšlenky, popudy, určení vůle. „Takto stala se pojmová dialektika vědomým reflexem dialektického pohybu skutečného světa; Hegelova dialektika postavena na hlavu či lépe řečeno postavena opět na nohy, když před tím stála na hlavě." [2])

Marx a Engels byli přesvědčeni, že našli v dialektické formě vývoje všeobecný zákon přírody, dějin a myšlení; zákon platný v říši živočišné i rostlinné, v geologii, mathematice, dějinách a ve filosofii. Bylo proto jejich přední snahou, aby vědu společenskou, souhrn totiž tak zvaných věd historických a filosofických, uvedli v soulad s materialistním základem a na něm je rekonstruovali.

Přibráním Hegelovy dialektiky stal se materialismus Marxův materialismem historickým, který nejen vyhledává zevnější hmotné příčiny dějinného vývoje, ale předpovídá spolu konce, ke kterým spěje.

Jakou cenu má dialektika Marxem a Engelsem velebená, poznáme z některých posudků. Lorenz praví, že marxismus přijal s dialektikou specielně hegelovskou nejslabší součástku. „Byť bychom připustili, že dialektická forma vývoje v jistém počtu případů platí, přece bylo by uspíšeným přikládati těmto několika málo případům všeobecně platnou průvodní sílu. Ještě lze uvésti mnohem a mnohem větší počet případů, na něž nelze užiti dialektiky." Na to rozebírá známý příklad Engelsův dialektického pochodu při obilném zrnu a uzavírá: „V subjektivním nazírání, ve schopnosti tvořiti pojmy spočívá důvod k dialektickému pojetí procesu. Že by spočívalo ve vývoji věcí samých, není prokázáno. Skutečný pochod jest evoluční, beze skoku; uměle vkonstruovaný dialektický pochod má v sobě zkrátka cosi idealistně-revolučního, co bije v tvář evoluční realitu." [3])

Podobně se vyslovuje také Masaryk: „Dialektiky objektivní prostě není. Ve věcech samých není protivy dialektické. Můžeme mluviti o affinitě ve smyslu chemickém, můžeme mluviti o lásce a nenávisti, o boji a míru ve společnosti lidské, ale to všecko není dialektika ani Hegelova ani Marxova. Naopak — moderní názor na svět od Leibnizovy monadologie počínajíc jest podstatně nedialektický." O zmíněném pak příkladě Engelsově praví: „Příklad se Engelsovi vlastně ani nehodí, na každý způsob jest plození, vzrůst, vývoj a rozmnožování rostlin něco jiného než Hegelova these-antithese-synthese." [4]) (P. d.)

[1]) Srv. *Woltmann*, »Der historische Materialismus«, 185.
[2]) *Engels*, Feuerbach, 44.
[3]) *Max Lorenz*, »Moravská socialní demokracie«, str. 30–31.
[4]) *Masaryk*, »Otázka socialní«, str. 59.

František Pravda (Vojtěch Hlinka).

Obraz jeho literární činnosti. — Píše Fr. Holeček. (Č. d.)

S tendencemi antiliberálními spojuje Pravda ovšem i tendenci antisemitskou. Není však antisemitou z příčin náboženských nebo plemenních, ale z příčin národnostních a hospodářských.

Židovstvo jest mu hlavním nositelem nenáviděného a zplošťujícího liberalismu. Proto vliv jeho na malého neuvědomělého člověka českého nemůže býti jiný nežli záhubný v ohledu nábožensko-mravním i hospodářském („V neděli písmo, všední den cep"). Kde se usadí žid, tam klesá mravnost, blahobyt i národní uvědomění. Jeho židé drží vždycky s pány a Němci proti Čechům a přesvědčeným katolíkům („Volba poslance deklaranta", „V neděli písmo..."). Přijdou do vsi úslužní, pokorní a chudí, jako na příklad Eliáš („Třicet let v Rážově") nebo Cundal („Držislavy a Kazimory"), zařídí si obchod, trpí klidně všechny neurvalosti antisemitsky naladěné chasy vesnické a pomalu bohatnou; neboť znají náš lid lépe než všichni naši politikové a filosofové dohromady. Dovedou lidu zalichotit, dovedou vypozorovat jeho slabé stránky a získat si jeho přízeň. Při tom jsou skromní, pracovití, šetrní a střídmí. Starají se vzorně o výchov dětí, jež posílají do německých škol v městech, anebo vidí-li, že by to šlo doma, přičiňují se o zřízení německé školy v obci, kde jsou („Držislavy a Kazimory"). Se židem přichází do vsi němčina a alkoholismus, jenž dokoná, co žid začne, neboť vedle obchodu je to vždycky kořalna, již žid na vsi zřizuje; neboť znemravnělý, alkoholismem sesláblý lid jako slepý dá se vésti a šiditi. Jakmile však zbohatne, dává cítit svou moc a své panství celé vsi; kupuje dvory, najímá statky, staví pivovary a lihovary, lid se plazí, a žid se stává pánem celé obce. S Čechy necítí a jen když je zle, dělá také vlastence a přispívá na národní účely.

Avšak lidé časem zmoudří, vzdělají se čtením pořádných novin, které jim otvírají oči, upevňují v nich náboženské a národní vědomí a osvěcují je hospodářsky, tak že se židé na konce zase ze vsi do města stěhují, poněvadž jim mezi vzdělaným lidem pšenice nekvete. (Srv. „K čemu také jsou noviny".)

Na druhé straně odsuzuje však náš autor neméně rozhodně všechno štvaní a pronásledování židů, všechen posměch ze židovské víry, neboť „dává se tím opravdu pohoršení a svědčí to o duchu nevzdělaném, jenž nepřestal míti zalíbení ve veřejných urážkách. Musíme to připočísti tuposti a surovosti, a bylo by záhodno, aby kdekoliv se ještě objevují, již jednou pominuly." (Viz „Třicet let v Rážově"). „Je pošetilé a je špatné židy chtít pronásledovati a chtít je násilím a mocí potlačovati a hubiti... následujme příkladu židů samých. Buďme moudří, buďme pilní, buďme šetrní, vzdělejme se, opatřme si schopnost a zkušenost a pak nad námi nezvítězí, že jsou v nepoměrné menšině. Jestli při tom zachováme víru a žíti dle ní nepřestaneme, zachováme zajisté

i národnost, jako ji zachoval Josef Hranáč, jsa pravý katolík, pravý vlastenec.“ („Začátek Hranáčův“.)

Tak soudí Pravda. A podle toho ukazuje ve svých povídkách, jak podléhají židům jen ti, kteří jsou nábožensky slabí, nevzdělaní a pošetilí, jako na příklad mladí, liberalističtí sedláci v Hopkově („V neděli písmo...“), jako Kazimory a j., kdežto vsi zachovalé a staré české zbožnosti dbalé, jako Držislavy, lidé vzdělaní, obratní a věřící, jako Josef Hranáč, mlynář a sedlák Sámoš („Třicet let v Rážově“) a staří sedláci v Hopkově nejen židům odolají, ale i na celé čáře nad nimi zvítězí.

* * *

Volaje po rozšíření vzdělání, neopomíná však náš autor nikdy položiti důraz na náboženský výchov dětí jak v domácnosti tak ve škole. Proto rád vyvolává vzpomínky na starou školu, kde kněz a učitel byli, jak říká, jedno, a se zálibou ukazuje na svorné toto působení („Učitel a jeho žák“). Proto s láskou a zřejmou chutí líčí život starých, zasloužilých kantorů, jak vstupují „do učení“, jak nosí vodu paní principálové, štípají dříví, uklízejí a služku zastávají, přiučujíce se zároveň umění pedagogickému. S opravdovým humorem vypravuje, jak si učitelští mládenci neboli pomocníci přivydělávali chleba šumařením po venkovských hospodách, živými barvami maluje jejich bídu, jejich žalosti i radosti, zábavy, zkušenosti i trampoty („Učitel ze staré školy“, „Jindy a nyní“, „Zábavy učitelovy“). Jako živé vidíme je, jak „jdou na vandr“, zakoušejíce různá dobrodružství mezi šumaři, mezi sedláky i mezi zámeckými úředníky, jejichž synky a dcerky vyučují, poznáváme intriky vdavek chtivých komorných a panských, pasoucích po učitelských takových mládencích, vidíme, jak se namlouvají a žení a jak se na konec stávají učiteli váženými a milovanými, kteří svorně s kněžími působí k povznesení a vzdělání lidu.

Z obrázků těchto nejlepší jest „Učitel ze staré školy“, jejž přečtete jistě se zájmem i s požitkem. V ostatních povídkách, čerpaných z tohoto ovzduší, sejdete se se známou už methodou tendenčně spořádaných kontrastů dějových i povahových.

Pamětník staré školy nemohl se přirozeně smířiti s novými školskými zákony z let sedmdesátých a rád stavěl proti sobě školu za vikáře a školu za inspektora („Jindy a nyní“). Proti starým, poctivým Dřímům a Háčkům, kteří nechápou, proč by škola nemohla zůstati spojená s církví, a kteří přes to, že jsou upřímní katolíci, děti jim svěřené znamenitě učí a vychovávají, v příkré protivě stojí tu liberalismem prosáklí a domýšliví učitelové mladší, proti kněžím brojící a lid protináboženskými novinami a spisy kazící.

Že jich nemá rád a že nešetří ostrých slov a barev na jich vylíčení, rozumí se samo sebou. Obyčejně se však mladí, domýšliví a protivní tito liberálové, bohatší na dýmky než na opravdové vědomosti a knihy, přesvědčí, že pohrdaní jimi „kantoři“ vědí více než oni, a že nenáviděni kněží jsou lidumilové, s kterými lze nejen dobře se snésti, ale

od nichž lze se i mnohému naučiti („Učitel a farář“). Obrátí-li se, stávají se i oni miláčky lidu, dětí, kněze i starého učitele — ne-li však, tož odcházejí s hanbou („Jindy a nyní“).

Učitel a kněz, škola a fara mají zůstati vždycky v nejužším spojení. „Církev a víra má a musí dáti základ vyučování křesťanské mládeže. Nepřekáží to blahu časnému a blaho věčné tím získá všude“ („Farář a učitel“).

* * *

Všímaje si všeho, co týkalo se malého českého člověka, nemohl přehlédnouti ani otázky nejmocněji dnes duchem všech myslících lidí hýbající, otázky dělnické, otázky socialní.

K tomu vedlo jej nejen přirozené demokratické uzpůsobení a smýšlení syna selského rodu, který nikde a nikdy sympathií svých k lidu a antipathií k pánům nezapíral, ale i vlastní zkušenost. Žije v Hrádku viděl, jak v rozmachu industrialismu po letech sedmdesátých vyrůstají v nedaleké Sušici z nepatrných dílen sirkářských ohromné továrny, zaměstnávající sta a sta lidí nejen z města, ale i z okolních vsí, zvláště z Hrádku. Viděl, jak zhoubně působily „fabriky“ na tělo i duši oněch vrstev lidových, které si v továrnách chleba dobývaly; viděl, jak vzrůstá touha po požitku, jak prázdní se kostely a plní hospody, viděl, jak snadno utrácejí se peníze lehčeji než selskou prací vydělané, jak klesá mravnost, jak bohatnou jednotlivci a jak upadají celé třídy, a viděl to s hrůzou a s bolestí. Nemohl mlčeti! A tak povstaly povídky, jako „David a Jonathan“, „Bohatý Konečný a chudý Novotný“, „Fabrika v Postupově“ a částečně i „Trnka pláteník“. Jsou to ovšem jen pokusy o řešení poměru mezi dělníkem a továrníkem, ale patří mezi nejprvnější toho druhu v naší literatuře.

Nemohu však tu přisvědčiti Ar. Novákovi, že by byl Pravda zásadním odpůrcem industrialismu (srv. „Listy filol.“ 1904); nestaví se totiž proti industrialismu vůbec, ale jen potud, pokud se mu jeví jako bezprostřední plod liberalistické theorie národohospodářské, jež vidí v člověku jen stroj a nic víc.

Věren křesťanským zásadám lásky a spravedlivosti ke všem, snaží se řešiti otázku socialně-dělnickou po stopách velkého biskupa německého Kettelera a našeho, příliš brzo zapomenutého M. Procházky. A tak líčí ve všech těchto povídkách jednak rozvrat, jejž působí industrialismus, pokud se řídí theoriemi liberalistickými, jednak, abych zrovna tak řekl, požehnání, jež přináší továrna majiteli i dělnictvu, je-li poměr mezi nimi založen na základech křesťanské lásky a spravedlivosti.

Vizme jen poměr továrníka Počepického („David a Jonathan“) k jeho dělnictvu. Nemůže se říci, že by továrník byl nespravedlivý; dává zajisté každému, co mu patří. Ale nic víc. O domácí život a bližší potřeby lidu se nestará. Lásky mezi továrníkem a lidem není. „Pána i dělníky vázal na sebe jen užitek; ostatně jednomu na druhém nezáleželo. Nikdo nedělal než co musel, zač se mu platilo, co patřilo k jeho povinnostem, nikdo obtíži a těžkosti se nepodrobil k vůli osobě.

Scházela jim spravedlivost křesťanská, jak ji jmenujeme, jež člověka má za bratra, miluje ho, pomáhá mu, zlé od něho odvrací, obětuje se za něho. Oni si byli bližší než jiným lidem, poskytovali si živobytí, pracovali k tomu samému záměru; že jich ale náboženství, víra, láska nespojovaly, byli si cizí a nespoléhali se na sebe...“

Počepický považuje lidi, kteří mu slouží, za stroje. O jejich blaho nedbá, o ně se nestará, leda aby včas byli v továrně a pracovali. „Jakmile ale odbila určitá hodina a dělníci se vyhrnuli z továrny, přestalo spojení mezi nimi a pánem, jeden druhého mohl třebas připraviti o život, mohl utratiti, propíti, prohráti, co za celý týden vydělal, mohl býti živ nepořádně, nepoctivě, smilně, do toho všeho pánu nebylo nic, o tom všem ani slyšeti nechtěl.“

A dělníci? „Činili, co on, a nemajíce účastenství v radostech jeho, tudy ani soužení jeho si nepřipouštěli k srdci.“

A proč tak bylo? Protože Počepický byl člověk nábožensky lhostejný, liberál, jenž myslil, že boháč nemusí Bohu sloužiti tak veřejně a zjevně jako chuďas.

A právě takový, ano ještě horší jest i továrník Šedivý v povídce „Fabrika v Postupově“. Miluje jen peníze, je pyšný, lakomý, almužnu dává jen ze sobectví, dělnictvo utlačuje, jak může. A zhýralý syn jeho i úředníci svádějí lehkomyslné dívky a šíří nemravnost po městě jako nákazu. Na povrchu se vše leskne, ale uvnitř vše hnije a neodvratně propadá zkáze, jež schvátí na konec všechny zpustlé členy rodiny továrníkovy i dělnictvo.

A tak ani rozkvět závodu Trnkova („Trnka pláteník“), nebo továrny Konečného („Bohatý Konečný...“) nemůže býti trvalý, poněvadž spočívá na týchž nepoctivých zásadách liberalistických. Co shromáždili, chcete-li, vydřeli otcové, rozházejí synové a dcery, uvádějíce tytéž zásady ad absurdum.

Za to však ti, kteří věrni starým zásadám křesťanského života a poctivosti, pořádají poměr svůj k dělnictvu podle týchž zásad, získávají si nejen rozumné jednání dělnictva v kritických dobách průmyslových, ale i jeho lásku a oddanost.

Proto Isidor („David a Jonathan“), jenž z chudého chlapce vlastní pílí a přičiněním stává se pravou rukou továrníka Počepického a zároveň vůdcem a rádcem dělnictva, hlavní váhu klade na to, aby dělnictvo naučilo se mravně a spořádaně žíti podle zásad křesťanských. Proto také vliv jeho na dělnictvo jest ohromný. Sám jediný dovede uchlácholiti vzbouřivší se dělníky, zavádí reformy, a jeho vlivem i továrník počíná hleděti na dělníky jako na lidi sobě rovné a stará se o ně pečlivěji, získávaje tak i jejich oddanost a lásku. Isidor dovede pak závod, jehož spolumajitelem se stal, k plnému a trvalému rozkvětu.

Tak i Konrád Vondráček, učiniv továrnu tchána Šedivého středem života šetrného, ctnostného a mravného, proměňuje, co bylo dříve zkázou pro město i okolí, v pravý zlatodol blahobytu a požehnání. Dělníci jsou tu téměř členy rodiny, jsou mravní, zbožní, svědomití, chudoba se tratí, ctnost roste atd.

Podobně i Novotný („Bohatý Konečný a chudý Novotný“) domůže se trvalého blahobytu a štěstí. A právě tak i Prokop Škoda na troskách slávy Trnkovy zakládá pevnou budovu příští své velikosti.

Než i tyto povídky mají se stanoviska literárního týž nedostatek, tutéž vadu jako všechny ostatní jeho moralisující práce. Činí dojem pravděpodobnosti a životnosti, pokud líčí osobnosti a poměry ze skutečnosti vzaté, ale zkreslují poměry i osobnosti, kde snaží se podávati positivní vzory nebo výstražné příklady. Všechny tyto děje a příběhy jsou jednostranné a jednotvárné: všude liberálové provádějí hotové nesmysly, nic se jim nedaří — musí padnout, kdežto přesvědčení katolíci zrovna čarují, čeho se jen dotknou, vše te daří — musí zvítězit Aby dosáhl tohoto cíle, musí ovšem autor užívati prostředkův umělecky nepřirozených, musí zasahovati v děj násilně. Mimo to mnoho a mnoho opakuje se tu příliš jednotvárně a příliš často. Než Pravda tomu chce! Nenamítejte, že ani v životě tomu tak není, ba že tu bývá tomu často právě naopak; autora byste nepřesvědčili. Neříkejte, že měřiti sílu náboženského přesvědčení a mravní vyspělosti podle hospodářské zdatnosti toho kterého jednotlivce a národa, nebo naopak, jest velice odvážlivé a klamné, neironisujte autora poznámkou, že i továrny liberálů bývají pojištěny proti ohni a živelním pohromám a že krise průmyslové mohou zlomiti i nejzbožnějšího továrníka — neboť toho všeho autor náš nedbá, poněvadž nejde mu o skutečnost životní, ale o podání příběhů poučných a výstražných. Nelíčí věcí a osobností, jak jsou, ale jakými je chce mít.

A tak ač nelze popříti, že jeho řešení otázky socialně-dělnické je v jádře svém správné, ano podle našeho přesvědčení jedině možné, přece jen třeba zároveň konstatovati, že přece jen úkol tento síly Pravdovy daleko přesahoval. Nicméně třeba i říci, že ani ti, kteří po něm s téhož stanoviska otázku socialní v povídce a románě luštili, nad něj se nedostali.

* * *

Tak vypočetl a utřídil jsem asi všechny látky a tendence spisů Pravdových pro dospělé; zbývá ještě zmíniti se krátce o látkách spisů pro děti.

Jsa učitelem a vychovatelem nejen povoláním, ale celým svým ustrojením duševním, nemohl si nevšimnouti, jak zanedbáno bylo u nás toto důležité odvětví literární až do jeho doby. Ovšem. literatura dětská jest výhradně plodem nové doby. Teprve pro moderní lidi nabývá dítě vynikajícího místa mezi krásnými věcmi.

Půvab dětství hlásán byl až moderními básníky a spisovateli, počínajíc asi od konce osmnáctého století, od Rousseaua. Literatura dětská a studium dítěte až v poslední době stalo se světem, jemuž nejlepší lidé a spisovatelé věnují se se vším nadáním a s vroucím přesvědčením. „Wordsworth skláněl se nad kolébkou dítěte, snaže se postřehnouti v přeletu snivé pablesky oněch krás, na něž pohlížel. Blake, R. L. Stevenson a jiní pokusili se vtěliti v řeč sny a podivné

fantasie dítěte; Dickens a V. Hugo ukázali leckteré z něžných záchvěvů strun jeho srdce. Swinburne vystihl božský půvab dětských způsobův a kousků. Stránky moderní literatury jsou opravdu zjevným dokladem našeho obdivu a naší lásky k dětem.“ (James Sully, „Studie dětství“, 6.)

Dnes konečně i u nás věnuje se studiu dítěte a dětské literatury péče věci příslušící, a otázky sem spadající jsou nejen zajímavě, ale i důkladně řešeny. „Č. Mysl“, „Paed. Rozhledy“, „Dědictví Komenského“, studie professora Dra. Čády, M. Gebauerové a j. o tom svědčí; nejlepší naši spisovatelé pokoušejí se psáti pro děti. A hle, i tu byl náš Fr. Pravda první, jenž začal pěstovati u nás samostatnou povídku pro děti. S neobyčejnou a dojemnou až láskou vypravuje malým i velkým o dětech. A mnohé z jeho knížek sem patřících budou vždy s radostí čísti nejen děti, ale i dospělí, dokud budou děti dětmi a dokud budou míti lidé smysl pro bezstarostnost, radost a půvab mládí.

Mělť ve svém povolání dosti příležitosti poznati děti co nejdůkladněji a se všech stran, dobrých i špatných. A miloval je víc než všecko ostatní. A děti ho zbožňovaly. Láska jeho žáků nahradila mu lásku dětí vlastních („Moje láska“). Tak ho měly rády, že i když ze školy vyšly, ještě občas přicházely, u zdí, u kamen i v síni na zem si sedly a poslouchaly, neboť cítily, že je miluje. I mimo školu za ním chodily, leckde za ploty a na mezích sedávaly a čekávaly, aby až půjde kolem, aspoň ruku mu políbily a jasný jeho úsměv zachytily.

(P. d.)

Leonid Nikol. Andrejev.

AUG. VRZAL.

Přede dvěma lety napsal jsem na tomto místě, že ovzduší literárních kroužků ruských té chvíle jest prosyceno Leonidem Andrejevem, který populárností svou zastínil i samého Gorkého a nyní téměř jediný ze spisovatelů ruských poutá k sobě pozornost krajanův i cizinců.

Leonid Nikol. Andrejev narodil se roku 1871 v Orle, kdež také vystudoval gymnasium se slabým prospěchem. Universitu navštěvoval v Petrohradě i v Moskvě, trpě druhdy takovou nouzi, že roku 1894 pokusil se o samovraždu. Nabyv roku 1897 diplomu, stal se pomocníkem advokátským, ale už roku 1898 věnoval se zcela literatuře, psal referáty ze soudní síně, feuilletony a povídky. O sobě vydal roku 1902 a 1906 dvě sbírky „Povídek“ a roku 1906 třetí sbírku „Drobných povídek“. Hned po vydání první sbírky viděla v něm kritika „novou jasnou literární hvězdu“, ač mnohým nelíbila se v jeho psychologických povídkách nadpessimistická nálada a nenávist k životu i jakási záliba v líčení odporných, hnusných stránek života s neobvyklou cyničností.

Základním motivem jeho prvních povídek jest boj života se smrtí, či správněji řečeno tragické postavení osamělého člověka, jenž připoután

k životu, ač uznává jeho hnusnost, trápí se duševně, ale hrozí se smrti, děsící svojí hroznou záhadou. Thema to zpracováno zvláště v povídce „Vypravování o Sergěji Petroviči“. Chudobnému, nehezkému a ne příliš nadanému studentu Sergěji Petrovičovi z učení Nietzscheova nejlépe se zamlouvala idea nadčlověka a to, co německý filosof mluvil o silných a smělých duchem. Poznav, že plný život jest možný a přístupný jen silným, Sergěj Petrovič byl si vědom svojí slaboty, aby uskutečnil své právo na šťastný, silný a svobodný život, i opakuje si, že „nemůže-li zvítězit, musí umřít“, pomstit se takto životu, povznést se nad něj, nesplnit zákon života, jenž káže žít, zavrhnout krásu obsahu života. Přišed k závěrku, že samovražda je také vítězství, touha podrobit život hrdosti lidského já, aby osvobodil toto „smělé, svobodné a nesmrtelné lidské já“, jehož „nemohou přemoci temné síly přírody“, vzal si život, který nemohl učinit svobodným, šťastným. — Hrůzou před životem, jenž je tak ukrutný vůči člověku osamělému, jenž nemá, s kým by se sdělil o své hoře a zármutek, jest prosycena povídka „Mlčení“, v níž život si bere dcera popova, jež před nedávnem se vrátila z Petrohradu k otci a matce jakási zasmušilá, mlčelivá, s jakousi tajenou urážkou. Síla povídky této jest v tragickém, nepochopitelném splynutí okolností, jehož příčina není nikomu známa a s nímž nikdo zápasit nemůže. Hrozný osud hraje velkou úlohu v životě lidském, to má dokázat povídka. — V nejlepší povídce Andrejeva, nadepsané „Žili jednou“, nemocný jáhen, zvěděv o blízké smrti své, tak dojemně vypravuje o kráse života a tak hořce pláče, že nemůže dále žít v domově, že zármutkem tím nadchne i k životu lhostejný, apathický kupec, jenž ležel s jáhnem v nemocnici. S takovou teplotou a srdečností není napsána žádná jiná práce Andrejevova. — V povídce „U okna“ trápí se maličký, ponížený úředník pozorováním nádherného života v sousedním rozkošném domě, vedle něho pak trápí se těžkým životem s manželem půvabná žena, kterou úředník nepojal za manželku ze lživého studu, že byla „níže jeho“. — Pěkně vylíčeno probuzení něžného citu v srdci dítka vůči vlastní chudobné matce, jež odňala dítě své bohatým, bezdětným lidem, ač by mu u nich bylo lépe, aby si je sama vychovala („Valja“). Dojemně psány ještě povídečky „Andělíček“ a „Na řece“.

Ale již v první sbírce vyšla povídka „Propast“ a brzy na to v časopise „Žurnal dlja vsěch“ povídka „V mlze“, které vyvolaly pravou nevoli v čtenářstvu proti cynismu, s nímž autor líčí oplzlé výjevy znásilnění čisté dívky zvrhlými existencemi a dotýkání se jejího bezvládného, nahého těla milencem studentem („Propast“) i ošklivého zavraždění nožem prostitutky od studenta, nemocného šerednou nemocí a již v mladičkém věku úplně zvrhlého („V mlze“). Takové cynické odhalování odporných stránek života úryvkovitými slovy a narážkami, jejichž účelem je dráždění nízkých chtíčů, právem vzbudilo odpor proti spisovateli.

V talentě Andrejevově není pravého smyslu pro míru, není blesku, za to však mnoho vypočítavosti na laciné effekty, touha překvapovat čtenáře úžasem, nadpessimismem a nenávistí k životu. Dokladem toho

je zvláště psychiatrická povídka „Mysl“ (1902), vypočítaná na effekt nevalné ceny. Lékař doktor Keržence zavraždil s chladnou rozvahou svého přítele, jenž se oženil s dívkou, která se jim oběma líbila, před zraky manželky přítelovy, dělaje se šílencem. A tuto historii rozplizle s podrobnou analysou svých duševních pocitů vypravuje doktor Keržence na jednotlivých lístcích, adressovaných znalcům, majícím podat dobrozdání o jeho příčetnosti. Doktor končí své zápisky pathetickým slibem, že vynalezne třaskavinu a „vyhodí do vzduchu proklatou zemi, na níž jest mnoho bohův, ale není jednoho věčného Boha.“ Subec, jenž, abych užil slov jiného hrdiny Andrejevova, „oholil se od všech předsudků“, s hrozným cynismem hleděl vyplenit z nitra svého svědomí, kradl ze studentské pokladny peníze, ač nebyl chudobný, hřešil s hezkou pokojskou vedle pokoje, v němž ležela mrtvola otcova, jenž nikoho na světě nemiloval než svou „mysl“, najednou dovolává se Boha! Effekt tohoto falešného melodramatu záleží v tom, že autor nechává čtenáře v nevědomosti, má-li Keržence zdravý rozum či nemá. Líče v doslovu k zápisům lékařovým soud nad tímto vrahem, autor končí své vypravování: „Porotci vzdálili se do pokoje poradního.“ — Jakýsi přízračný život vedou v nemocnici felčarka Marja Astafjevna a doktor Ševyrev („Prizraki“, 1905). Felčarka tajně miluje doktora, bojí se mu to svěřit a blouzní o něm v neobydleném pokoji s jakýmsi mystickým oknem z různobarevných skel, z nichž jí protivno zvláště žluté: „Kdyby toho skla nebylo, dávno by se mu byla svěřila.“ Doktor pak uniká střízlivému životu, jenž jest klamem a lží, v hostinci při víně, blouzně o čemsi přízračném, nesplnitelném a překrásném. — V povídce „Zloděj“ (1905) sedlák Jurasov jeda vlakem tváří se tak, aby ho spolucestující měli za mladého Němce. Když však spolucestující nedbají jeho otázek, cítí se opuštěným, vychází na plošinu a zaslechnuv nahodilou rozmluvu konduktérů, v duševních útrapách a v domněnce, že je pronásledován, vrhá se na koleje pod vlak, jedoucí naproti. — Příšerně hrozné jest delší vypravování „Život Vasilija Fivejskago“. Vasilij Fivejský je selský pop, jenž se svou manželkou zastižen byl hroznou ranou: utopil se mu syn Vasja, což tak účinkovalo na ně, že manželka oddala se pití, otec Vasilij pak zmalomyslněl a pozbyl vážnosti u lidu, podrobiv se manželce, která náruživě přála si nového synáčka. Následují hnusně oplzlé sceny, jež autor se zálibou vkládá ve své povídky. Když konečně syn se jim narodil, byl blbý, což ještě zvýšilo útrapy v rodině popově, zastižené konečně požárem, který zničil dům a při němž zhynula nešťastná manželka. Pop si nezoufá, ale jaksi znova nabývá víry v posvátnost svého stavu, v moc boží, již v sobě cítí, získá si zase vážnost u lidu, kterou si chce zajistit ještě tím, že spoléhaje na zázračnou moc svou, chce v chrámě vzkřísit nebožtíka. Lidé hrůzou se rozutíkali, otec Vasilij utekl ztřeštěný do polí a tam zahynul... Děs a hrůza od počátku do konce... A tak je to i v „drobných povídkách“: slyšet praskot požárů, vidět potoky krve, vraždy a samovraždy. Velmi dobře se hodí na takové knihy, co praví autor v povídečce „Melkom“ (1899): „Tito cizí a vymyšlení lidé, o nichž

mluví noviny nebo kniha, již dávno vyvolali ve mně nudu a závist. Co mi do toho, že tam kdesi hřímají řečníci, kypí životem hlučný zástup i křik vítězství, i vzteklé nářky přemožených zvedají se k nebi, zatím co kolem mne spí sám vzduch, a já sám krním a budu krnět v tomto nehybném dušnu? V knize pak jest ještě hůře: vymyšlení Petři budou milovat a líbat vymyšlené Marie, jménem proklatého realismu nepravost bude vítězit, a uslintěná ctnost nýti a krněti, krněti a nýti! A také není-li všecko jedno, zda rychle či pomalu uplyne čas? Po této hodině uplynou jiné, a také je bude třeba ubíjet — ať tedy umírají sami, já pak budu počítat jen mrtvoly."

Jestliže Andrejev tolik mrtvol napočítal již v době míru, za obyčejných okolností života, mnohem lépe se mu bude dařit s počítáním mrtvol v době války a revoluce. V pohnuté době posledních let života ruského, kdy život veřejný teče bouřlivým potokem a vyhazuje na povrch téměř každý den tolik idei, tolik charakteristických zjevů, tolik typických postav, kolik jindy neobjeví se za mnoho let, všichni spisovatelé ruští zachváceni jsou tímto proudem a snaží se vyslovit o událostech současné pohnuté doby. Taková doba je svátek pro publicistu, a proto publicistický živel převládá u většiny spisovatelů, literatura nabyla káravě-bičujícího rázu... Umělec v takové době může pouze zasévat palčivé dojmy dne, žeň však zasetého může sklidit teprve později, až vnější okolnosti i temperament jeho dá mu možnost, aby se zastavil a probral sebraný material. Pokud však doba je tak pohnutá, žreci čistého umění nemohou ani přestat být lidmi, nečinně čekat, až se všecko utiší, i jsou jako na poli válečném a jako zpravodajové zapisují své dojmy, neurovnaně, bez určitého pořádku, bez určité idey, která by je všecky spojovala. Proto i praví umělci zřídka kdy v takové době podají dílo opravdu umělecké, jak je znamenat i u Andrejeva.

Leonid Andrejev již přirozeností svou, temperamentem, charakteristickou známkou své umělecké fysiognomie nemůže zůstat hluchým a němým ke hřmotu válečnému a revolučnímu. Nekreslíť hrdiny své nikdy v obyčejné, všední dekoraci, v obyčejném osvětlení, nýbrž zachycuje je jen v ony okamžiky, kde jasný odlesk blízkého požáru jako žhavý ruměnec zaněcuje se na jejich bledých obličejích i klade na ně pečet zvláštního a tajemného života. Ve světle požáru pak, v němž před námi vystupují nejen lidé, nýbrž také neoduševnělé předměty a krajiny, mění se obrysy postav i osob. Umělec s náklonností k takovým světelným effektům jest jako stvořen — pro válku a revoluci. I není divu, že díla jeho poslední doby mají přímý vztah k válečným i revolučním zjevům. (O. p.)

Z anglického písemnictví.

Podává ALOIS KOUDELKA.

Referát tento ovšem nečiní ni nejmenších nároků na úplnost ani v tom ani v onom směru; něco podobného z literatury tak bohaté je prostě nemožno. Chci se tu jenom zmínit o některých důležitějších publikacích, na něž jsem čtením anglických a jiných časopisů byl upozorněn. Pro přehlednost (i tu se přidržuji zavedeného u londýnského „Athenaea" třídění) pojednám napřed o publikacích katolických a vědeckých nebo vůbec v tomto směru vzdělavacích, potom o publikacích zábavných a konečně o krásné prose od autorů nekatolických.

A) Na poli biblické vědy primát přísluší spisům pojednávajícím o inspiraci Písma. Jako jinde tak i od anglických učenců (theologů) vede se spor, zda dlužno inspiraci vztahovati přímo na text či pouze na svatopisce. Theologové anglikánští přidržují se většinou tohoto názoru (poslední v tom směru uveřejněná práce má nápis „Some Troughts on Inspiration by J. Armitage Robinson"), naproti tomu Sydney Smith S. J. v katolickém měsíčníku „Month" prohlašuje názor ten za neslučitelný s katolickou tradicí, poukazuje na to, že nám učení katolické nedovoluje ani nejmenšího bludu v Bibli připustiti, ač při výkladě textu třeba hleděti na různé způsoby literárního výrazu u svatopisců, jako na citování, parabolu, allegorii, kompilaci atd.

Dr. Cheyne míní ve své knize „Bible Problems and the New Material for their Solution", že ti, kdož nevěří v narození Ježíše Krista z Panny Marie, v Jeho sestoupení do předpeklí, v Jeho z mrtvých vstání a nanebevstoupení, přece by ty pravdy mohli nechati platit (trochu zvláštní argument!).

Dr. Emil Reich útočí ve svém spise „The Failure of the Higher Critism" na různé methody a důsledky vyvozované stoupenci vyšší kritiky, zejména na jejich dověrnost ve filologické důvody.

V katolickém časopise „Tablet" hájil downsideský opat Ford názor, že jediná tak zvaná verbalní inspirace jest psychologicky možná a že ona připouští největší volnost v stanovení smyslu textového.

Jak o knihách Starého tak i Nového Zákona vydáno několik pozoruhodných děl, z nichž zvláštní zmínky zasluhují „The Curetonian Version of the Four Gospels, with the Reading of the Sinai Palimpsest and the Early Siriac Patristic Eadence" od F. C. Burkitta. Burkitt hájí stáří „Pešitty".

Pro důsledky z porovnání různých výrazů v evangeliu sv. Jana s výrazy u jiných synoptiků pozornosti zasluhuje „The Johannine vocabulary" od E. A. Abbota.

Z dogmatických prací (katolických) pro přehlednost a úplnost všech běžných materialistických theorií s případným vyvrácením jich zasluhuje doporučení kniha John Gerarda S. J. „The Old Riddel and the Newest Answer".

W. H. Mallock dokazuje ve svém spise „The Reconstruction of Belief", kritisuje Haeckelovskou školu, že podle ní vše musilo míti život, a že tedy musí existovati živá duše světová. Téhož důsledku docházi jiným postupem. Člověku připisuje se podstatnou známkou, že ve svém myšlení pokračuje, a to svou láskou k pravdivému a dobrému. Tato láska k absolutně pravdivému a dobrému může jen rozumnou býti, existuje-li absolutně dobré. Dobrota jest vlastností sebevědomí, a tedy jest absolutní dobré i absolutním duchem, tedy existuje také absolutní a věčný duch.

Cenným příspěvkem o hříchu prvotním jest R. E. Tennanta „The Sources of the Doctrine of Original Sin". Autor pojednává o pádu prvních lidí, jak se o něm v Genesi a v pohanských literaturách pojednává, o Starém Zákoně jako přípravě na učení to, o dotyčné rabinské literatuře, o učení sv. Pavla a Augustina, u něhož shledává učení to plně vyvinuto.

Pro poznání celé doby Řehořovské nejlepší knihou jest F. H. Duddena (2 svazky, Londýn, Longmans, cena 1 lib. 10 sh.) „Gregory the Great".

Vroucně psanou a věru že také zaslouženou vzpomínku jednomu z vůdčích duchů tak zvaného „oxfordského hnutí", jež církvi katolické přineslo dva velikány, Newmana a Manninga, Hurrell Froudeovi věnovala Miss Louise Imogen Guineyová. Ač Froude velmi mlád — u věku 33 let — zemřel a veřejně nevystupoval, přece jako hlubokomyslný filosof veliký měl vliv na ty, kdož s ním ve styk přišli. Kardinal Newman napsal o něm (ve své Apologii): „Froude naučil mě s úctou a podivem pohlížeti na církev římskou. On mně zaštípil do srdce první myšlenku uctívati Pannu Marii, jím přiveden jsem byl k víře ve skutečnou přítomnost Krista Pána ve Velebné Svátosti..." A životopis tohoto muže živě podaný na základě listů Newmanových a jeho „Remains" napsala Miss Guineová s takovou láskou a brillantností slohu, že postava Froudeova vystupuje zcela živě před očima čtenářovýma.

Dr. T. J. Shahan vydal u bratří Benzigerů (v Americe) svazek studií, jež skromně pojmenoval „Sketchen and Fragments", o některých pozoruhodných osobách a jevech středověku. Všech essayí je třináct. Při vší vědecké znalosti a nestrannosti vyznačují se jednak vzácně půvabným, lehce srozumitelným slohem, jednak nelíčenou úctou spisovatelova nazírání na dávno zašlé doby. Kniha ta jest důstojným pokračováním téhož autora „The Beginnings of Christianity".

Michael McDonagh, jak sám dí, nechtěl podati ve svém životopise Daniela O'Connella (Life of D. O'C.) panegyriky na toho — jak se o něm Gladstone vyslovil — nejpopulárnějšího vůdce národního, jakého kdy svět znal, nýbrž obraz muže se všemi jeho slabostmi a přednostmi. A účelu svého autor dosáhl, pokud arci je to možno při zájmech rodových a náboženských. Pro oživení vpleteny do knihy anekdoty ze života toho politického agitátora a četné jiskry jeho vtipu. Lze-li knihu tu každému doporučiti, měli by se z ní přímo učit naši „studenti", potom snad jinak pohlíželi by na své povolání.

Zajímavými jsou „Studies from Court and Cloister“, sbírka to essayí rázu historického a literárního hlavně ze 16. a 17. století od J. M. Stonea. Kniha rozdělena na dva díly, v prvním přihlíženo k osobám jakožto nositelům dějin té zašlé doby, tak na př. k Jindřichovi VIII a jeho sestře, královně škotské, v druhém díle jedná spioovatel především o knihách a rukopisech k té době se odnášejícím. Ač kniha psána předně pro historiky a literáty, je přístupna i širším kruhům čtenářstva.

V knize „The Valerian Persecution“ líčí P. J. Healy poměr mezi církví a světskou mocí v 3. století. S důrazem vytýká spisovatel, že Valerian především zuřil proti představeným církve, jak předpověděl Pán: „Bíti budou pastýře...“ a ukazuje, kterak krveprolévání sloužilo hlavně za prostředek k docílení účelu, totiž k potlačení církve, arci — bez výsledku.

„The Life and Writings of St. Patrick“, tímto spisem Dr. Healyho, arcibiskupa Tuamského, dostalo se apoštolovi Erinu (Irska) nejúplnějšího a nejpřesnějšího ocenění jeho apoštolské činnosti; obsahujeť tento nový spis na půl osma sta stránek. P. spisovatel neopomenul při spisování svého díla žádné, byť sebe starší práce jakož i kdejaké tradice. Není to však spis kontroversního rázu, nýbrž spíše nejúplnější životopis sv. Patrika, jak znám byl svým současníkům a jejich bezprostředním následníkům s důrazným poukazem na to, že svou činnost apoštolskou zahájil na popud sv. Stolice. Třeba také vytknouti mínění p. autora o četných, ve spise uvedených zázracích, sv. Patrikovi připisovaných. Díť o nich doslova: „Některé z nich už svým rázem jsou víře nepodobny, jiné zase jsou směšny a opět jiné naprosto nesrovnatelny s Patrikovými doznáními.“ O zázracích však, jež v Patrikově „vyznání“ se uvádějí, míní spisovatel, že nemáme proč domnívati se, že by byl chtěl klamat anebo že by sám byl oklamán býval.

„Religion and Art and other Essays“, tak zní nápis knihy, jež vyšla u A. C. McClurga & Comp Autorem jejím jest i u nás známý biskup Peorijský J. L. Spalding. Názvy — kromě úvodní „Náboženství a umění“ — essayí jsou: Rozvoj výchovných idejí v 19. století, Význam a cena vzdělání, Povolání a vzdělání lékařovo, Význam socialní otázky. Chváliti výmluvnost a učenost Spaldingovu bylo by nositi dříví do lesa. Všecka jeho snaha nese se za povznesením a zdokonalením všech. Spalding nikdy nevytýká zla, aby hned nepoukázal na prostředky zlu tomu čelící, je zamezující, odstrašující. Dokladem toho stůjtež jeho myšlenky ze studie o „socialní otázce“. „Ať zápolí“, dí Emerson, „úspěchu dobudou nejsilnější, nejmoudřejší a nejlepší!“ — „Ne tak!“ odpovídá Spalding. „Mají-li nejsilnější, nejmoudřejší a nejlepši mít úspěch, pak nesmí ho hledati v soutěži vzájemné, nýbrž v součinnosti o povznesení těch, kteří nejsou ani silnými ani moudrými ani dobrými k vyššímu a lepšímu způsobu života, kdež by jim umožněno bylo pracovati s radostí a vědomím, že tento svět — je světem božím. Ti, kdož vládnou vědomostmi a silou, nesmí jich užívati k sobeckým nebo smyslným účelům, sice se stanou bezcitnými a zvířeckými, i budou v nenávisti a opovržení u druhých. Lidé pozorujíce jejich myšlen

a snažení budou utvrzováni v domněnce, že vědění (knowledge) jest ďábelským chytráctvím, síla pak že neznamená nic jiného leč útisk slabšího. Ctnostný život, svoboda a pokrok nezbytně postulují církev a stát. Má-li škola býti domovem života a bodrosti, musí učitel sám kypěti životem a bodrostí. Mají-li svěřenci jeho pokračovati, musí učitel především toho píleti, aby se zdokonaloval u vědomostech a v cítění s nimi. Mají-li lačněti po učení, musí učitel sám v učení neochabovati. Mají-li se chvěti před hříchem, mají-li býti milovníky úcty k představeným, poslušnosti, společenské zdvořilosti a mravní čistoty, musí ctnosti ty přímo vyzařovati ze všech slov a skutků těch, jimž vyšší moudrost a zkušenost propůjčila titul a hodnost vychovatelů. Nejlepšími vlastenci nejsou vůdcové stran ani pohlaváři průmyslu ani vynálezci, ale učitelé, t. j. mužové a ženy, kteří celou svou bytostí o to usilují, tomu žijí, aby sebe a sobě svěřené posvětili."

E. L. Rivard C. S. V. snaží se ve svém spise „Views of Dante" uvésti začátečníka ve studium spisů Danteových, toho „zhudebnělého" Tomáše Akv., jak se vyjádřil kardinal Manning. Předmluvu k práci Rivardově napsal slovutný biskup Spalding, i vzdal v ní zaslouženou chválu vědomostem theologickým autorovým, jakož i znalosti jeho nejlepších vykladačů Danteových. (P. d.)

Posudky.

Katalog českých rukopisů c. k. veřejné a universitní knihovny pražské. Sepsal *Josef Truhlář*. Str. 196. Nákl. České Akademie.

Dílo toto je vlastně pokračováním velikého katalogu rukopisů latinských. Úprava je zde úplně táž a zasluhuje stejně neobmezené chvály. Začátky a zakončení jednotlivých spisů jsou v tomto katalogu uvedeny zcela přesně a literárně-historické poznámky, připojené na konci každého kodexu, činí pilnou práci Truhlářovu pro bádání vědecké obzvláště cennou. Můžeme se chlubiti, že máme nejlepší katalog domácích literárních památek.

Statistika Truhlářova o provenienci kodexů skýtá podobný obraz jako při sbírce latinské. Ze 432 čísel, jež jsou v katalogu, lze jen u 221 s jistotou nebo pravděpodobností říci, odkud jsou. A z těchto 221 jest 175 kodexů z klášterův a většina od jesuitů!!

Nejasné latinské verše na přídeští kodexu č. 11 (Husova Postilla nedělní) obsahují smyšlenku, jíž jakýsi katolík odmítá požadavek utraquistů podávati pod obojí, vlastně důvod jejich, že tak bylo v prvé církvi. Právě proto, že tím byla krev Páně zneuctívána a následkem toho stíhaly církev pohromy, byl poučen papež Silvestr těmi slovy, aby přijímání pod obojí zakázal. Výklad tento jest ve vídeňském dvorním kodexu č. 4941, pro eucharistickou otázku v Čechách velmi důležitém

kde fol. 240*a* jest „fabella de Silvestro papa“: Hec acta sunt tempore Silvestri pape, quando tunc dabatur sub utraque specie, tunc deo disponente contigit ipsum in libro vertere et quocunque vertebat in libro et quocienscunque, hec metra semper invenit:

Silvester, attende:
Ut cessent plage horrende,
me si offendunt,
sanguinem meum turpiter fundunt,
prohibe potare,
meum sanguinem contaminare. *Sk.*

Rudolf Dvořák: **Dějiny markrabství Moravského.** Stručné vydání. V Brně 1906.

Na způsob Tomkova „Dějepisu království Českého“ zpracoval spisovatel ze svých „Dějin Moravy“ napsaných pro „Vlastivědu Moravskou“ příruční knihu dějin naší vlasti. Z objemného díla upravil přehledný výtah, který však plnou měrou vyhovuje svému určení. V líčení zachoval spisovatel pravou míru, a přece vypisuje dosti zevrubně všecky stránky jak zevnější tak i vnitřní našich dějin. Prameny své dobře ovládá a snaží se podati správné vypsání, pokračuje pak ještě dále a doplňuje a opravuje starší náhledy novějšími pracemi. Celkový obraz dějin naší vlasti podán věrně, názor spisovatelův na ně jest oprávněný a správný; na podrobnosti, o nichž někdy ovšem možný spor, a jež možno jinak pojati, vykládati a doplniti, samo sebou spisovatel nemohl míti zřetele. Vykonal zajisté dílo dávno již potřebné a v pravdě záslužné. Dějiny dovedeny jsou po rok 1848. *T.*

O. Zöckler: Gotteszeugen im Reich der Natur. Biographien und Bekentnisse großer Naturforscher aus alter und neuer Zeit. Zweite verbesserte und bis zur Gegenwart ergänzte Auflage. Gütersloh 1906. Druck und Verlag von C. Bertelsmann. Cena 6 M.

Spisovatel přítomného díla Zöckler, protest. professor na universitě v Greifswaldě, vytkl si dvojí úkol. Především chce podati přehled v postupném rozvoji lidského poznání přírodního v uplynulých stoletích, tedy v jistém smyslu dějiny vědy přírodní, a to v biografiích nejpřednějších zástupců vědy přírodní až do doby přítomné ve formě širším kruhům přístupné. V jednotlivých biografiích líčí postup vzdělání, povahu, život velikých objevitelův a vynálezců, což právě širší kruhy zajímá a v dílech speciálních obyčejně se neuvádí.

Vedle tohoto přehledu o vývoji lidského poznání přírody vytkl si za úkol proti banálnímu tvrzení části moderní publicistiky, že věda bude brzo se zbytky víry hotova a že badatelé na výši doby stojící jsou přívrženci atheismu a materialismu, ukázati, že takovéto tvrzení jest neoprávněno. Proto v jednotlivých biografiích má zvláštní zřetel na náboženské stanovisko badatelův a uvádí též jejich výroky. Aby spis byl objektivním a nestranným, uvádí i takové badatele, kteří

indifferentní nebo negativní stanovisko k náboženství zaujímají a oceňuje pečlivě a objektivně jejich význam.

Spis sám rozdělil na dva díly. První obsahuje uplynulá století až do roku 1781, druhý dobu od roku 1781 až na naše dny. V díle prvním uvádí v krátkosti hlavní zástupce vědy přírodní z doby předkřesťanské, Anaxagora, Aristotela, Archimeda, Seneku, Hippokrata, Galena, dále na řadu přichází středověk, kde zvláště promlouvá o učeném Gerbertovi (Silvestru II), o Rogerovi Baconovi, Albertovi Velkém a Raymundovi ze Sabunde. Z doby přechodní k době novější (století 16.) uvádí Krištofa Kolumba, Koperníka, Leonarda da Vinci, Bacona z Verulamu, Paracelsa, Paréa a Vesalia. Století 17. jest první dobou rozkvětu novějšího bádání a zde jako hvězdy první velikosti září Jan Kepler, Galileo Galilei, Huyghens, Newton, v 18. pak století v době přírodně-filosofického dogmatismu vynikají: Euler, Boerhave, Haller, Linné a Buffon. V díle druhém (od roku 1781) spisovatel podává biografie nejpřednějších astronomů, fysikův a mechaniků, chemiků, meteorologův a geografů, mineralogův a paleontologů, botaniků, zoologů, anthropologův a biologů, fysiologův a lékařů. V hlavě závěrečné konstatuje, že celkový výsledek výslechu svědků jasně ukazuje, že známé tvrzení moderních fanatiků nevěry, jakoby s důkladným přírodovědeckým vzděláním křesťanské přesvědčení nebo vůbec náboženské smýšlení nedalo se spojiti, nemá svědectví dějin pro sebe. Ani pro nedávnou minulost tvrzení to není pravdivé, nýbrž jest přímo historickou lží. Jsou ovšem mezi přírodozpytci i nevěřící, avšak nestali se jimi, že by je pokračující vědění přírodní k tomu nutilo, nýbrž spíše, poněvadž duch a doba to s sebou nese. A budoucnost? Ta nenáleží materialismu, nýbrž onomu jedině pravému empirismu, který dovede stejné zkušenosti v oboru viditelného světa sbírati a exaktně zpracovati. Praví badatelé přírodní dovedou vždy opět čísti z obou textů vedle sebe: z knihy přírody a z knihy Zjevení vrátí se vždy k náboženství Keplerův a Galileů. Hallerův a Eulerů, Cuvierův a Agassizů. Zajisté i v budoucnosti budou ještě jednotliví radikální popírači všeho neviditelného, divì odpůrci každé víry ve svět vyšší, fanatici kultu hmoty. Avšak praví mužové vědy dovedou takovéto ničivé síly, kde se probouzejí, potlačiti. A nevymrou nikdy praví svědci boží v říši přírody, pokud příroda zůstane ještě přírodou. Příroda je boží; nebudou jí proto nikdy také scházeti lidští svědkové božské pravdy a velebnosti. Poučný a zajímavý spis Zöcklerův († 11. ledna 1906) jest pravou studnicí materialu apologetického, jehož cena jest zvýšena ještě jasným a obecně srozumitelným slohem. Lze jej doporučiti především všem, kdož otázkami apologetickými se zabývají. Poskytne jim vhodnou zbraň v boji proti materialismu doby přítomné, jenž tak rád opírá se o autoritu nevěřících badatelů přírodních. Avšak i těm, kdož úpí v poutech Haeckelova atheistického monismu, poskytne mnohonásobného poučení a při dobré vůli stane se jim vůdcem k vybavení se ze jha přírodovědeckého dogmatismu a materialistického názoru světového.

Kommodian von Gaza. Ein Arelatensischer Laiendichter aus der Mitte des fünften Jahrhundertes von *Heinrich Brewer S. J.* Paderborn 1906.

Veliký zájem, s kterým bádání v oboru poklassických a křesťanských starožitností se obracelo k básním Kommodianovým, byl v nemalé míře vyvolán domněnkou, že Kommodian časově je prvním mezi křesťanskými básníky a že jeho spisy vedle spisů Tertullianových a Cyprianových k nejstarší křesťansko-latinské literatuře náležejí. Tohoto názoru na př. přidržuje se i Bardenhewer jak ve své Patrologii (2. vyd. str. 169) tak i ve své Geschichte der altkirchlichen Literatur (II, 586). Také poslední vydavatel spisů Kommodianových Dombart zcela rozhodně hájí domněnku, že Kommodian žil kolem polovice 3. století. Harnack ve své Geschichte der altchristlichen Literatur (str. 731) klade jej v dobu po Cyprianovi a před Theodosiem I. Proti všem těmto domněnkám vyslovil se zcela rozhodně F. X. Kraus v Theologisches Literaturblatt (1871 n. 22) a tvrdil, že básně Kommodianovy nepovstaly kolem polovice století 3., nýbrž že povstati mohly nejdříve na počátku století 4.

Bylo tudíž na místě, jestliže Brewer podjal se úkolu otázkou touto ještě jednou se zabývati a všestranně ji prozkoumati. Výsledky bádání svého podává v přítomném spise. Nejdříve v něm zkoumá obsah básní Carmen Apologeticum a Instructiones a dovozuje z některých míst, že básníkovi byly známy události při dobytí Říma Alarichem roku 410, že ukazuje znalost jisté záležitosti od Lva I roku 458 rozhodnuté a že válečné vpády, o nichž mluví, se vztahují na loupeživé vpády Vandalův. V dalším ukazuje, že Carmen Apologeticum bylo roku 466 ukončeno a napsáno po Instructiones, jež původně jen jednu knihu tvořily. Po té v hlavě druhé podává životopis Kommodianův. Jeho vlastí je Gaza v Syrii, kde se narodil kolem roku 400 z rodičů zámožných. Poněvadž ve 4. a v 5. století mnozí ze Syrie hlavně za obchodem se stěhovali do Gallie, jest oprávněna domněnka, že i Kommodian již v mladých letech, jak z jeho latinského vzdělání dlužno souditi, přišel do Arelatu. Zde nabyl vzdělání rhetorického, nicméně veřejného úřadu nezastával. Četbou písma svatého (byl dle všeho židovským proselytou) získán byl víře křesťanské. Jako křesťan vstoupil do třídy kajicníkův a žil po způsobu církevních asketů ve světě zůstávajících. Zemřel u vysokém stáří.

V druhé části svého spisu pojednává spisovatel o náboženských názorech Kommodianových a ukazuje tu především, že Kommodian přidržoval se v nauce o Trojici názorů Sabelliových, které v té době v jižní Gallii ještě se vyskytaly, byvše sem ze Syrie doneseny. Spisovatel jeví se nám v Carmen Apologeticum, jež jest básní katechetickou, jako strohý monarchian, t. j. vyznavač nauky, že božská podstata záleží jen v jedné osobě, která z jistých ohledů brzo Otcem, brzo Synem, brzo Duchem se nazývá. Rozdíl jest pouze v tom, že Sabellius pojímá Trojici modalisticky, kdežto Kommodian nominalisticky. Jeho nauku považovat dlužno za pozdější přetvoření Sabellianismu, tedy za jakýsi Neosabellianismus. V nauce o vtělení přidržuje se

Kommodian názoru, že božská a lidská přirozenost za trvání svých zvláštností v pevnou jednotu jako dvě niti se spletly (ὑφαίνεσθαι), obraz, pod nímž již Origenes spojení božské a lidské přirozenosti v Kristu předvádí. V nauce angelo- a demonologické přidržuje se názoru u mnohých jiných spisovatelů křesťanských století 2.—5. se vyskytajícího z knihy Henochovy vzatého, že andělé zplodili s dcerami lidskými giganty, kteří za života a po smrti od lidí byli ctěni jako demonové, aby dokázal vznik a zavržitelnost kultu demonův a jeho totožnost s modloslužbou. V eschatologii konečně přidržuje se Kommodian názorů chiliastických. V nauce o Antikristovi rozeznává dvě osobnosti, císaře Nerona z podsvětí se vrátivšího a kteréhosi východního krále. Oba vykonají úkol ničitelů, Nero na západě, druhý na východě a král východní zničí Nerona a jeho vládu. Po té pojednáno o vzorech, kterých K se přidržoval a o rázu jeho řeči, která taktéž dokazuje, že psal Kommodian ve století pátém. *Dr. Josef Samsour.*

Les éléments sociologiques de la morale. Par *Alfr. Fouillée.* Paris. Alcan. Cena 7 fr. 50 c.

Titul této knihy by měl zníti trochu jinak, asi jak jistý recensent naznačil: Le problème moral. Insuffisance des solutions proposées, neboť tak lépe vysvítá bojovný, kritický a přípravný ráz knihy. Po tomto svazku má totiž přijíti jiný, v němž bude morální problem řešen dle theorie autorovy, bude předložena „la morale des Idées forces.“ Fouillée není spokojen se žádným morálním, dosud postaveným systemem, a to ani s dílem Levy-Bruhlovým „Le Morale et la Science des moeurs“, v němž tento muž sní o morálce budoucnosti. Jeden system po druhém položen jest pod kritický nožík, a jeden po druhém odsuzován. Všechny jsou nedostatečné, někdy nelogické, konstruovány mimo fakta, povrchní, neschopny produkovati toho, co slibují atd. Nejzdařilejší jest jistě kritika Levy-Bruhlovy „vědy mravů“. Tento myslitel, jehož názor loni tu byl stručně načrtán, počíná svou knihu kritikou starých morálek a kvalifikuje je jako morálky normativní. Na námitky jeho Fouillée odpovídá: „Námitky ty, toť samá petitio principii ve prospěch neexistence morálky.“ Vizme jen některá význačná tvrzení sociologických moralistů. Tvrdí na příklad, „že morální vědomí ve svém počátku je cele účinek socialního tlaku, tak že netřeba, abychom se dovolávali nějaké vlastní činnosti individua samého“, nebo „že mravnost ve své bytnosti se cele vyčerpává v socialních vztazích.“ Samá tvrzení, samé postuláty, samá petitio principii! A když Levy-Bruhl, který nechce morálky, jak my ji chápeme, se přece pokouší nám říci, co morálka jest pro něho a „jak existuje a podmětu se vnucuje s touže objektivitou jako ostatek skutečna“, tu Fouillée míní, že jeho pojetí není ani jasno, ani positivno! Dále, toto sociologické pojetí morálky „popírá nejreelnější údaje psychologie“, „zneuznává vše, co je v člověku vlastně lidského“, „zanedbává základní protivy“, a je to „sofismus, oloupiti tak systematicky osobu ve prospěch společnosti, která je složena přece z lidí a může jen zmnožiti jich přirozené kvality.“ Zajímavo věru,

slyšeti tu filosofa, též positivistu, jak vytýká také positivistovi a žáku Comteovu, že opírá svůj system, který je vše, jen ne positivní, o postuláty, že mohl budovati svůj system jen tím, že obětoval fakta, což přece je v positivismu a vědě to nejpositivnější a nejdůležitější! Celému dílu nedostává se prý logiky, a „věda mravů“ prakticky bude produkovati morální skepticismus! To byly by nepěkné vyhlídky do budoucna! Stručně shrnutý soud Fouilléeho o těchto mravních systemech jest asi ve slovech: „Krátkozrakost, úzkoprsost, jednostrannost, toť dnes společný znak téměř všech morálek domněle vědeckých a positivních.“ Úsudek věru ne příliš lichotivý! A co, bude-li soud protivných stran a morálce Fouilléeově podobně stylisovaný? V tom je ta celá bída, že každý má jen sebe za neomylného, jen své pokládá za nejlepší, za všelék lidstva, vše ostatní jest bezcenno a plano! Jeden potírá druhého, svorně jdou jen v jednom, v potírání staré, osvědčené morálky křesťanské. Je tu jen otázka: až tu rozvrátí a ze společnosti vyženou, čím ji nahradí? Ptejte se jich! Quot capita, tot sensus!

L'Homme et l'Univers. L'Univers et la Vie. Par *M. le chanoine Brettes*. Paris, Roger et Chernoviz. Str. 680.

Toto dílo je rozpočteno na tři svazky, z nichž první svazek jest právě vydán. Definitivního soudu o proposicích, které autor chce dokázati, dnes nemožno ještě pronésti. Prvý svazek oznamuje jen these a obsahuje výklad výsledků dnešní vědy, je to zcela jasný a dobře podaný obraz všeobecných údajů fysiky, chemie a biologie. Rozlišiv na jedné straně vědu, která se zabývá jen generalisací fakt a vzájemných vztahů, a na druhé straně filosofii, která hledá principův a usuzuje o nich, přehlíží autor fundamentální zákony magnetismu a elektricity, formuluje thesi o útvaru hmoty (hlediska namnoze zajímavá a důležitá, ano i nová), shrnuje principy elektrochemie, thermochemie, načrtává astronomii a geologii. Pak studií o životě buňkovém pojednává o biologii, označuje úlohu diastasí a pigmentův a shrnuje zákony výživy. Na to zkoumá úlohu mikrobův, rostliny, živočicha a člověka. Jak již podotknuto, autor chce asi postaviti v tomto svazku vědecké základy, o něž se asi bude opírati při formulaci thesí, které chce vysvětliti a dokázati ve svazcích budoucích. *V. Lankaš.*

A. P. Kalina: **Myšlenky a hesla našich dnů.** Nakladatel E. Leschinger v Praze 1906. Str. 112. Cena 1 K.

Čtenář nehledej ve spisku nějakého důkladnějšího rozhledu po „myšlenkovém“, jak praví název její, ruchu naší doby. Hesel, o nichž pojednáno, jest sice zcela slušná řada, a to z politiky (feudalism, absolutism atd.), sociologie, práva, ba i o vzniku náboženství a atheismu je řeč, ale pojednáno o všem tom jen zcela povrchně, tak po novinářsku v nepříznivém slova smyslu, ano namnoze zcela nesprávně, tak že ku každé takořka straně bylo by třeba oprav neb aspoň vysvětlivek. Tím hodně snižuje se i hlavní a skutečná hodnota sbírky, ta totiž, že obyčejný, nevzdělaný čtenář najde v ní výklad cizích v žurnalistice obvyklých

názvů, neboť s tímto dobrým poučením vštěpuje mu zároveň mnoho názorů nesprávných, pouhých to předsudků v duchaprázdné žurnalistice kolujících.

*

Jan Čadek: **Venkovské popěvky.** Nakl. Rudolf Ryšavý v Praze. Str. 68. Cena 1 K.

Jak nesnadno básníku umělému závoditi s písní lidovou, opakováno již snad bezpočtukrát. Ne snad že by její dokonalosti nedostihnul, to ne; vždyť píseň ta ani myšlenkou ani slovem dokonalou básní skoro nikdy nebývá. Ale po básni umělé, byť i chtěla napodobiti lidovou, žádáme právě více.

Básničky p. Čadkovy nejsou ani horší ani lepší než jak obyčejně bývají. Místy zákmit jakéhosi prostého vtipu a humoru, básnického obrazu, do něhož však ihned zase rušivě zasáhne neobratný výraz, zvláště v rýmech; tu a tam vlastenecký ton, ale zpívaný jakýmsi falsettem; nápadný jest častý dvoustopý verš, k jehož ovládání ovšem potřebí nemalého mistrovství rýmovnického a koncisnosti myšlenek. Některé rýmovačky jsou trivialním obsahem i formou zhola bezcenné. „Lovecká“ by mohla býti pěkným popěvkem, nemyslím však, že by myslivec byl tuze nadšen lovci, kteří by zpívali a také stříleli dle veršů:

Před námi psů smečka smělá.
Nechť přijde srnec neb laň,
vše jistá zachvátí střela.

L. Havluj: **Epigramy.** 1901—1906. Kniha druhá a třetí. Nakl. A. Píša v Brnů. Str. 96 a 96. Cena 2 K.

Kniha druhá nadepsána: „Kvetoucí trny“, kniha třetí: „Trnové plody“ (mohlo býti také naopak!); tamto je 363, zde 355 čísel, tedy slušný počet, ba tak vysoký, že dostáváte strach, aby spisovatelova spritu na všechna stačilo. První tři čísla zní takto:

1. Květ.

Střádám květy trnek!
Po jaru
bývá dobrý hrnek
odvaru.

2. Bez obalu.

Arci nebalím
pravdu do cukrá ka,
lidí nešálím:
pravda není sladká [proč?!].

3. Očistec.

Víno kvašení čistí,
těsto potřebí hnísti;
zrno z plevy se coudí [?] —
duch i po smrti bloudí.

A v takových hrkotavých a drkotavých verších a rýmech to jde dál, bez myšlenky, bez nápadu, bez vtipu. Ještě že ti panáčci někdy milému „poetovi“ pomohou z bryndy nějakou ošuntělou sottisou, uteklou z „Červánků“ neb „Rašple“. Na str. 360 oslovuje sám sebe:

360. Vrtalovi Havlujovi.

Vrtáš v našich poměrech —
co že Ti není milé?!
Bezbožné té práce nech:
nerýpej mrtvé, shnilé!

Rada zcela dobrá. „Práce ta" není snad ani tak bezbožná, jako spíše nechutná a bezcenná.

Ze života náboženského.

Jak „Český Svět" sděluje na kongresu „volné myšlenky" v Buenos Ayres, hlavním městě Argentiny, náš krajan a cestovatel C. Frič (nedávno přinesli jsme zprávu o jeho výzkumech v indianském území argentinském) pronesl se velmi nepříznivě o působnosti katolických missionářů; stanice missijní nazval prý obchodnickými podniky a semeništěm nemravnosti. Týž cestovatel však při popisu života Indianů v „Chaco" (bažinatá step) severní Argentiny právě vytýkal státu, že svou neznalostí poměrů často trestá a ničí nevinné a hubí celé kmeny na udání lecjakého zištného kupce. Missie v Patagonii a v Argentinském Chacu nejsou jiné než jinde. Nejedná-li se o nějaký ojedinělý případ, všeobecně by úsudek o civilisaci missionářů překvapoval a byl v rozporu se svědectvím tisíců výtečných cestovatelů! Jak my naše, zpravidla velice povrchní a při tom liberalisticky nafouklé cestovatele známe, máme tuze mnoho příčin takovým úsudkům jejich prostě nevěřiti. A zvláště když p. Frič byl mezi „volnými" mysliteli, více totiž volnými než mysliteli; tam přece nemohl missionářů chváliti!

Právě tu dobu německými myslemi otřásly děsné zvěsti o civilisační práci státních úředníků z Afriky. A obviňováni i tu missionáři, že takovým věcem nezabránili. Ale byli bezmocni. Nejen katoličtí, kteří se nemohou opříti o žádnou vysokou osobu v říši, ale i evangeličtí, kteří marně žalovali, marně bránili a marně napomínali. Řádění občanských úředníků bylo takové, že černoši se s hnusem a strachem ode všech bílých odvraceli, nazývajíce je vyslanci ďábelskými. A samo udání u vlády německé, ba ani stížnosti u císaře nespomohly — missionáři byli bezmocnými, řádění zůstávalo beztrestným. Příklady úřední civilisace ať vojenské, ať občanské také odjinud nedávají za pravdu snižovatelům missionářův ať katolických, ať protestantských. Nejlepší dnešní kolonisatorka, Anglie, je též nejlepším svědkem pro katolické missie, dávajíc jim všude přednost před svými vlastními — anglikánskými.

■

V „Časopise katolického duchovenstva" přináší A. Špaldák T. J. příspěvek ku filosofickému názvosloví českému. Před-

kládá úpravu výrazů a pojmů pro scholastickou soustavu, jež v terminologii své zvláště je přesná a hojná. Doposud výrazy, jimiž se latinské pojmy podávaly, byly prý neurčité, často nepřiléhavé, po většině pak zastaralé. Výrazy měly by býti voleny s ohledem na celou soustavu, tak, aby všude v každém použití se hodily a byly názorny a přesny. Přimyká ve svých navrzích k modernímu způsobu filosofické terminologie, tak že v mnohém ohledu by pak system filosofie scholastické pro ty, kdo jej znají z latiny, zněl naprosto nezvykle a podivně (na př. causa = působitel, causalitas = působnost, potentia activa = působivost, causa efficiens = činitel, causa interna = tvořitel nebo složivo, materia = složivo spodní, forma = složivo vrchní, causa in actu primo remoto = působitel nevypravený, ens non subsistens = jsoucno podepřené, ens accidentale — jsoucno utkvělé, ens incompletum — jsoucno ulnulé, hypostasis — jsoucno nepřidružené atd.).

*

Na 10. prosinec (svátek přenesení domku loretského) „Osservatore Romano“, za úřední organ Vatikanu uznávaný, přinesl prudký útok na všecky kritiky, kteří se opovažují bourati dávné, posvátné tradice, tedy i známou legendu loretskou — (kritika praví, že snad šlechtic de Angelis jej podle nazaretského dal postaviti!). Takováto kritičnost jest u obránce legendy všetečná „tedescheria“ (němčourství!). Není potřeba sic takový příležitostný, novinářský článek klásti vysoko — ale i on jest obrázkem nálady a názorů takového příliš úzkostlivého theologa římsko-jesuitského.

*

Velice názorný a poučný obrázek z křesťanského života počátkem 5. století podal kardinal Rampolla ve svém kritickém vydání starého (z 10. století poch.) životopisu sv. Melanie, urozené měšťanky římské. Text starého toho rukopisu nalezen ve sbírkách „Escorialu“. Připojuje se k jiným nálezům o téže svaté jako hlavní pramen, pochozí asi hned z prvního zřídla, řeckého životopisu současníka kněze Palladia. O svaté Melanii a jejím manželu Valeriu Pinianovi známo je hlavně to, že byli ohromně bohati a že své jmění všecko rozdali. Kardinal Rampolla páčí roční příjem obou na 116 milionů franků. Professor St. Beissel ve St. aus M. Laach posuzuje názory a vývody kardinala Rampolly, má za to, že tu vzata summa nemožná. Podle jiných pramenů o příjmech bohatých Římanů známo, že uvádí se jako nejvyšší, báječný roční příjem té doby 4000 talentů zlata, tedy pět milionů korun. Roční příjem svaté Melanie a jejího manžela dlužno tedy nejvýše páčit na 3·9 milionů franků, podle zprávy 120.000 zlatých solidů (Rampolla vzal 120.000 talentů!). Jmění toto přes všecek odpor bratra a jiných příbuzných a i cizích patriciů římských rozdáno bylo od manželů chudým, na chrámy a kláštery, tak že když svatá Melanie umírala, neměla více než 50 solidů (7000 K) a ty ještě za živa poslala biskupovi jerusalemskému. Melania a manžel její tvoří zcela ojedinělý zjev doby té. Dobročinni byli sic i jiní boháči, ale přece všeobecným charakterem byla honba za bohatstvím a za šílenými požitky. Mrhány

peníze zrovna po „americku“. Oba manželé stali se pověstnými v celé říši. Považováni za slabomyslné a příbuzní i senát chtěli je též prohlásit za nepříčetné, ale císařovna, k níž svatá Melanie se utekla o ochranu, tomu zabránila. Sami otroci obou manželů bránili se tomu, aby byli na svobodu puštěni. Ovšem z ponuknutí. Tak i to rozdávání ohromného majetku po celý život bylo spojeno s bojem a starostmi.

*

Na počátku svého XI. ročníku přináší římský měsíčník pro spojení církví bojující (Bessarione) výhled do budoucnosti své vůdčí idey. Praví, že ideu tu nazvali utopií a jejího hlavního podněcovatele zemřelého papeže Lva XIII přezvali „il papa della sublime utopía.“ Přece však prý přítomná doba, dřív než se toho kdo nadál, nasvědčuje, že nejsme daleko od utopie své. Zlomena vojenská síla pravoslavného obra, v nějž celý řecký východ doufal — Ruska. Rusko samo nachází se pak v přerodu vnitřním. Dává svobodu všem vyznáním a za nastalé svobody státní církev pravoslavná ukazuje se nejslabší. A i tato státní církev touží po odloučení od státu a touží přetvořiti se sama v sobě. A řecký východ ztrativ svou nejpyšnější oporu, zlomen teď v nadějích svých, ochotnějším bude víc než kdykoliv před tím ku hledání nových cest a nových spojenců.

Snad! Ale právě ten vnitřní přerod v církvích pravoslavných, před nímž stojíme a jenž zvláště v Rusku může netušené změny přivésti, zdaž přerod ten povede opravdu ku sblížení s katolictvím? Všechny známky dosavadních sympathií a nálad poukazují k tomu, že řecký východ se spíše zprotestantisuje než pokatoličí. Autonomie jednotlivých církví zůstane vždy a všude tak velikou, že stejně jako protestantské církve, tak i pravoslavný východ nebude schopen jiného, než morálního a to velmi slabého spojení a sloučení. A v Římě stále přitužují a více a těsněji centralisují. Tedy směry právě protivné! Neboť východ se rozpadá. Od sta let povstávají nové a nové autokefalní církve — dříve vedle Ruska byla jediná řecká církev, dnes už z ní se odloučilo pět autokefalních církví a nové a nové se budou odlučovat, jak národní vědomí východu poroste. Veliká idea také musí nalézti své veliké muže, kteří by ji provedli — zplodí-li Řím svého, což je možno, nezplodí ho východ. V těch poměrech jistě ne, neboť takové poměry i největšího muže zlomí!

*

Ve vykládání nápisův a obrazů starokřesťanských získávají si velikou zásluhu dva němečtí učenci římské historické školy J. Wilpert a Ant. de Waal. Práce jejich buď samostatně ve spisech, buď v odborných časopisech ukládány (hlavně v orgánu školy: „Römische Quartalschrift“). Wilpert, jak sděleno nedávno, postavil i nový výklad ku freskám a nápisům v kapli svatého Klimenta na hrobě svatého Cyrilla, pro nás tak důležité. (Dílo jeho vydáno po česku od p. arch. Snopka.) Ale oprav a rekonstrukcí jeho jest nesmírná řada. Kritická „tedescheria“ se zde osvědčila proti lehkovážnosti

vlašsko-francouzských fantasistů nad očekávání šťastně. Ostatně nová kritická škola francouzská a anglická pracují v tom oboru rovněž zdařile.

Zajímavý příklad takové zvrácené fantasterie poskytuje případ s výkladem obrázku na jedné z nádobek sv. Menny, egyptského mučenníka, jejž vyložila škola řecko-francouzská v Kairu za obraz narození Páně, jež by bylo tu podáno způsobem jinak nikdy neslýchaným (žena pomáhající si v porodu!). Wilpert na základě analogií historicko-uměleckých té doby vysoce umělecký onen relief vykládá však jako scenu z umučení sv. Thekly. O nějakém porodu a dítěti ani řeči. — Nádobky Mennovy v tisících exemplářů kol celého středozemního moře rozšířené (ploské, na vodu z poutních míst pro poutníky na památku) mají takových reliefů a nápisů veliké množství a přerůzné. Leží v nich skryta poučná historie názorův a života křesťanského z několika století.

*

Zdá se, že reformismus čím dále na jih a na východ od svého zřídla americko-anglicko-německého tím přibírá horlivosti a síly. Podle povahy jižních a východních národů. K těm východním nutno už počítati slovanské. V obou jihoslovanských národech (Slovinci a Charvati) tříští se reformismus zatím v hnutí politicko-národním, podobně u Slováků. U nás už však přibírá pravou reformní tvářnost, která na štěstí zatím jest poněkud retušována bojem stavovským a školským. Bez těchto dvou věcí už jistě i u nás hořel plamen boje čistě reformního. Dále na východ od nás je hůř — a to v národě jistě katoličtějším než my — u Poláků. Ale není ve všech třech částech polských stejně. Ve Velkopolsce (pruská část) není reformismus, neboť jest boj na život a na smrt s pruským násilím. V Malopolsce (rakouská část) zdvihá se pomalu ruch ten a jest roztříštěn v eklektický stejně asi jako u nás — nemá silné jednotné idey. Ale i tam už vedl k odboji celé diecese proti biskupovi. V rusínské části Haliče ruch ten jest poután národními třenicemi. Za to vzplanul s pravou revoluční silou v království (ruské části). Hnutí myslí je tam přirozeně živější už vlivem sousedství ruského. Prostější, nábožensťější lidi v Rusku a Polsku ruském více také uchvacují náboženské otázky nežli nás. Bylo-li hnutí manketníků (mariavitů) více jen lidovým a přechodním pro své kalné prameny a hloupost nauk svých, jest reformní hnutí, jako hnutí kněží a také části intelligence povážlivým socialním zjevem. Má k službám dobrý a rozšířený denník varšavský (Dziennik Powszechny). Středem hnutí toho stal se mladý františkán z kláštera Novo-Městského nad Pilicí (na hranicích varšavsko-radomské gubernie) Antoni Szech. Ohnivý, mystický sloh jeho, čistá mysl a hořící láska ku Kristu a církvi činí ho výtečným apoštolem. Jeho měsíční brošurky a články v „Dz. Powsz." jsou zápalnými. Nedávají však podnět k hnutí, nýbrž pouze svádějí pod čistý reformní štít tu náladu a hnutí myslí, jež v Polsce valem se šíří.

Tato široká nálada v kněžstvu ruském má svoje upokojení v práci o připravované přeměně církve pravoslavné, v odhození stroje petrovského a přijetí nové konstituce církevní. V katolické církvi polské táž

nálada musila hledat jiný výlev. A našla jej v reformismu katolickém, jehož se celou silou přichytla. Nebýti Szecha a jeho povznesené oduševnělosti, bylo by asi více buntů a bezúčelných malicherných resolucí (jako jest resoluce kněžstva kujavsko-kališské diecese: nelíbati rukou biskupovi, neříditi se v mimoslužebních otázkách vůlí biskupovou a pod.). Ač i tak celé hnutí má silný jednotný směr cílící k omezení moci biskupské.

Antoni Szech ovšem ve spisech svých není bez polemiky. Všecko zřídlo zla vidí v tyrannismu a formalismu vládnoucí strany v církvi, v neschopnosti „církve učící". — Potřeba jest práce, ale pracovati nemožná. Neboť nad pracemi bdí censura konsistorialní, která všude v nejnevinnějších názorech vidí blud a odpad; nelítostná bez odvolání, provozovaná od lidí, kteří nemají co dělat a kteří často k ničemu schopni nejsou. Suspense a hněv konsistorních pánů hrozí každému, kdo není podle jejich přání, kdo pracuje sebe lépe, ale jinak než oni chtějí. — Škola dnešní a katechismus její činí náboženství zrovna nenáviděným. „Dítě odnáší si ze školy pojem o nějakém katolicismu suchém, těsném, malém, odporném, jenž jako můra tíží všechny, na každém kroku váže, stále peklem hrozí všude, kam se hneš, staví na stráž černou sutanu u tebe." — „Opravdu katolicismus, jak jej dnes představují v různých obšírných katechismech, výkladech a zvláště v poučeních a kázaních — není možno přijati lidem 20. věku. Potřeba tu zázraku milostí Boží, aby člověk s otevřenou hlavou, obeznámený s vymoženostmi vědy mohl přemoci různé překážky víry, jaké potkává hledaje pravdu, čítaje díla katolická a naslouchaje různým výkladům náboženským." — „Jakým právem vy duchové temní, obránci a stoupenci zpátečnictví chcete zmonopolisovat pro sebe ideu Kristovu?... Ve jménu Kristově a ve jménu církve bojujete proti všemu co jest nejspanilejší a nejpěknější v lidstvu a nejvznešenější ve snahách světa: snaha po volnosti, snaha po spravedlivosti, snaha po světlu, snaha po štěstí všech. Vy rouhači, neboť zohyzďujete Krista. Vy vrahové, neboť zabíjíte Krista v srdcích lidských. Vy slepci, neboť myslíte, že službu tím prokazujete Bohu! Popatřte kolem sebe: jaká jsou díla vaše! Patřte, jak nepřátelsky celé zástupy lidstva jsou naladěny proti Kristu a proti církvi! Patřte na Francii, na Italii, popatřte na všecky katolické země: ejhle trosky ducha, trosky církve, ba i trosky časné moci! Patřte jak všeobecný jest úpadek víry, patřte že nejšlechetnější duchové, nejvřelejší srdce vidouce ve vás a vaší vinou v církvi spojenkyni nepravosti, za povinnost si kladou válku s církví! Patřte, že řady vaše co den řídnou, že zůstávají při vás pouze duše malé, charaktery passivní, lidé neschopní ani myšlenky ani činu. Že blíží se zpuštění na místě svatém!... A vy jste pyšni na své dílo! A sami se za jediné a pravdivé vydáváte učně Kristovy!... Vy náležíte minulosti, a minulosti noc vás pokryje. Jitro náleží těm, co po jitru touží a k němu cílí. A půjdou za jitrem, v zoři jasnou světa příštího, půjdou snad po trnech, po cestě křížové jistě — jako Kristus. Ale zora jejich vstane. A svět paprsky zlatými zaleje. A jestli ne čela jejich, tu aspoň mohyly jejich ozáří. Ale vstane zora ta a svítit bude.

Neboť nenadarmo volati nám kázal Kristus a církev nás modliti se učí: Otče náš, buď vůle Tvá, přijď království Tvé!"

Toť ukázka slohu Szechova a myšlenek jeho, nejhorоucnějšího a ve svém okolí dnes asi nejmocnějšího apoštola reformismu katolického.

*

Vídeňský „Korrespondenzblatt f. d. k. Klerus Oest." stěžuje si v jedné glose své na pronásledování s hůry. Čeká zákaz nebo veřejnou důtku. O tažení proti modernismu praví: „Jest velký nesmysl, hned mluviti o nebezpečí odpadu, zradě atd., když někdo dá se na novou cestu, kde jest úmysl dobrý, nemůže býti opravdového poškození církve, ani když ta nová cesta ukáže se chybnou. Láska se neprovinі, jenom nenávist! Mnohem škodlivější jsou v našich očích oni fanatikové bez lásky, kteří proklínají a hranice stavějí."

*

Římské „Civiltà Cattolica" první svazek prosincový přináší redakční úvahu o různosti apologie moderní a apologie staré spekulativní. Moderní apologie je zcela subjektivní. Dáme 20 syllogismů za jedinou slzu! Dojem, pohnutí, vzbuzení citu jsou cílem dnešní moderní apologie. Starý způsob obrany víry s dlouhými a sebepádnějšími důkazy jest moderním prázdný, planý, suchý, vnější, povrchní. Nepřesvědčuje! Jest pravda, že každá pravda theologická dá se pouze objasnit, přijatelnou učinit, nedá se dokázati tak, že by nebylo možná pochybovat, jinak věřit! A čím vyšší pravda náboženská, tím širší jest pole možností vedle ní a proti ní; její přijatelnost jest ač vždy rozumná a dotvrzená, přece tím méně nutkavá. Není dogmatické pravdy nutící nebo evidentní. Ale to právě modernismu se nelíbí. Chce a touží po evidentním, po nutícím, tak aby nebylo možno odporovat. A poněvadž toho nemožno docíliti na poli objektivním, obrací se na pole subjektivní, k osobnímu citu. Je nebezpečí, že se přijde ke starým bludům pietismu německého a anglického, sentimentalistům skotským, k visionářství. Neboť první následek osobního důkazu (vzrušením, uchvácením) jest, že se zavrhují všecky vnější pohnutky víry: zázraky, proroctví, tradice, ba i svědectví Písma, vše se svádí na známky vnitřní, zkušenost náboženskou, cit a vědomí, v němž se hledají imanentní důvody všeho nadpřirozeného ba i kritické měřítko pro dogma. Vedle osobní vnitřní zkušenosti platí leda ještě vědomí kollektivní, doby, společnosti, lidstva. Dogma je potom časovým výrazem zbožnosti. Má pouze význam praktický; pokud nabádá k vnitřnímu či vnějšímu životu, jest pravdou; nemá ceny intelektualní, ale pouze praktickou. Proto se dogma v moderní nauce vyvíjí, vyvíjí ve vnitř, ve vědomí věřících bez ohledu na církevní úřad učitelský. Nemá pak už ceny pravdivost, ale hodnota dogmatu. A hodnota se cení podle potřebnosti jeho. Dogmatika jest pak metafysikou duševních náboženských potřeb. Podle Haralda Höffdinga jest pak náboženství už dokonce jen poesií života — a to ne celou, ale jednou formou této poesie! Jest potřebou osobní, jest výronem vniterného citu, stálé vniterné zkušenosti; nedodává osobnosti pravdy, ale barvy; proto jest

nezávislo na vědě a jest přirozeným onen už historický antagonismus mezi vědou a vírou, a jest marností chtíti obé smiřovat a ve shodu uvádět. Tak daleko sic nezašli moderní apologetové katoličtí, jako protestantský filosof náboženský, ale jsou prý to konce téže dráhy, důsledky téhož sujektivismu. Aspoň podle Civilty.

Na každé cestě ovšem možno potknouti, vedle každé cesty je scestí a zámezí. Zbloudili objektivisté (a jak snadno ve svých spekulativních finessách), zbloudili tedy i subjektivisté. Ale pro apologetu je cesta vedlejší, hlavní je výsledek. Proto zůstává proň pravdou: Lepší jedna slza než 20 sousudků. Působí tak, jak vidí, že to jde nejúčinněji.

*

Parlamentarismus, jehož se mnozí v církvi — , nejen v naší — tolik obávavají, je právě v církvi bezmála tak stár, jak ona sama. Je to arciť jen lidský a proto jako vše lidské nedokonalý způsob rozhodování. Čím kdo výše povznesen nad předsudky doby, stran, osob atd., tím více příčí se mu, že má o pravdě či nepravdě, právu či nepravu rozhodovati převaha početní, massa, většina často velice náhodná; má to do sebe cosi násilného, donucovacího, takového, čemu právě v říši duchovní se tak bráníme. Ale je to nicméně způsob přirozený a proto sám v sobě dobrý, vztažitě snad nejlepší — záleží pouze na tom, jak se upraví a provede. Zřízení církevní představuje v podstatě jakýsi absolutismus a to v celku i v částech (v diecesích, klášteřích atd.). Ale stránka jaksi parlamentarní neboli konstituční uplatňovala se vedle něho vždycky, již v době apoštolské, jakož přirozeno, neboť o vlastním absolutismu naprosté svrchovanosti neb libovůle po způsobu l'état c'est moi nemůže býti řeči právě v církvi, která jest královstvím božím, zařízeným dle „ústavy“ božské, kde hierarchie ustanovuje se — aspoň v zásadě — volbou, úkonem to čistě parlamentním atd. atd. A stránka tato nezmizela, jak by se zdálo, s pokračující centralisací římskou, aniž spatřováno v ní nějaké neblahé modernisování na př. zřízení náboženských. Naopak sněmy církevní právě tímto směrem jednání svá zdokonalovaly, a velkolepý sněm Vatikanský řídil se úplně, snad až příliš praxí parlamentní; podobně u řádů přílišný absolutismus shledáván škodlivým a reformy jejich prováděny m. j. také prováděním zásady parlamentní (poradní, hlasovací, volební atd.), aby, jak už benediktinská řehole praví, dum pluribus committitur unus non superbiat. Snad dotýká se to též otázky o církvi učící a poslouchající, o čemž ostatně tuto nelze se šířiti. V nynějším životě náboženském, hlavně u nás, kde kněžská práce asi většinou záleží v učení, snadno by někdo mohl připadnouti na trivialní důvod: docens = qui docet a neměl by ani tradice církevní (srv. jen sněmy Tridentský a Vatikanský) tak docela proti sobě. Zde mělo býti jen k tomu poukázáno, že větším účastenstvím (početně pojato) roste také „účastenství“ (duševně pojato), roste cit odpovědnosti a smysl pro potřebné předpoklady i vlastnosti osobní, tedy nejen pro práva, nýbrž i pro povinnosti.

V Rusku tak zvaná předsoborná komise, jež připravuje budoucí církevní sněm a hlavní látku proň, rozhodovala ve schůzích obnoveného teď na podzim zasedání o dvou důležitých věcech: o ustanovování biskupů a složení konsistoří. U biskupů velikou většinou usnesena volitelnost biskupů, vlastně navrhování kandidátů. Jen velmi nepatrná strana v komisi byla pro dnešní způsob, aby biskupové byli jmenováni. Ne vládou sic, ale buď budoucím patriarchou ruským, nebo vrchní radou církevní, synodem biskupským. Odvrhnut komisí zároveň radikalní návrh, aby biskupi voleni byli veškerým lidem, všeobecným hlasováním; jméno svého kandidáta všichni věřící a kněží diecese napíšou na lístek a pošlou patriarchovi, po případě metropolitovi. Kdo dosáhl nejvyššího počtu hlasů, jest kandidátem hodnosti. Usneseno nepřímé volení. Volí biskupa zástupcové jednotlivých děkanství, duchovních škol, klášterů a jiných ústavů církevních; za laiky k volbě vysílají kostelní starostové ze sebe volitele podle děkanství. Tedy volí se kněžstvem i laiky. Ale vyčítají: živel laický zmizí mezi kněžstvem; kromě toho laikové nebudou praví představitelé věřících, protože starostové kostelní jimi namnoze nejsou. Dnes reformisté ruští nejsou spokojeni se žádnou opravou, jež nezavádí všeobecně zamilovanou čtyřnásobnou formulku (všeobecné, rovné, přímé, tajné — volení). Ale pro opravdovou svobodnou volbu biskupa i tento způsob postačí. Tlak všeobecného mínění už si sám i sebe úřednější volitele zformuje na více stran.

S volbou konsistoří tak jak usnesena, teprv nejsou spokojeni. Tu už nevolí se všichni členové, nýbrž jen polovice. Polovici členů jmenuje si biskup sám. A druhou polovici vysílají jen duchovní, a to zase nepřímo, prostřednictvím zástupců po děkanstvích. Laici k této volbě nepřipuštěni.

Na osvobození církve z vlivu státního zajisté takovéto volby biskupů stačí. Takto volitelné biskupy, na tak širokém základě, bude míti ruská pravoslavná církev jediná. Všude jinde, kde stát a církev se shodují, jsou volby biskupů omezenější, nebo lid a kněžstvo zcela bez vlivu. Nejen v katolických zemích, ale i pravoslavných. Ani autonomie protestantské církví není v tom ohledu širší.

*

Lublínsko-chlumská gubernie, jihovýchodní cíp dnešního království polského s oním násilně popravoslavněným obyvatelstvem, jest už dlouho předmětem zvláštních porad a komisí vlády ruské. Pravoslavné kněžstvo, úřednictvo a „praví ruští lidé“ nalehají od nějakého času na to, aby gubernie tato byla oddělena od Polska, jež má svého společného generálního guvernéra pro všech svých deset gubernií, a přiděleno byla přímo k Rusku — ke „kraji západnímu“, jenž prostírá se od Pobaltí až po Moře Černé, rozdělen na devět gubernií litevsko-bělorusko-maloruských. Gubernie lublínská má obyvatelstvo národnosti maloruské, tedy se sousední žitoměřskou gubernií stejné. Vrchní guvernér kraje jihozápadního sídlí v Kyjevě, jako pro Litvu a její tři gubernie ve Vilně. V úřednictvu byl však rozpor. Jedni chtěli

přidělit Lublínsko k Litvě (s níž nemá spojení a jest od ní přes několik mezí), druzí pak k sousednímu jihozápadnímu kraji. Dosud však vždy bylo tomu překaženo, ne snad z lásky k Polákům, ale z řevnivosti úřednictva samého. Po trojnásobném ztroskotání plánu toho vymohli přátelé myšlenky té novou komisi, jež znovu má jednati o připojení unitské gubernie k ruskému kraji. Na severu žádají zase Litvané odtržení suvalské gubernie a připojení její k Litvě, neboť litevská národnost má tam většinu. Toho však už tak snadno asi nedosáhnou. Bylo by to už asi poslední trhání Polsky, dojde-li k němu. Pravoslaví unitů by neutvrdilo a polsko-ruskou nesnášku zesílilo.

*

Ruský „Murri", socialistický kněz petrohradský o. Petrov přešel vloni do Moskvy a počal tam vydávati týdenník „Pravda Boží". Jeho ústup z Petrohradu do Moskvy nebyl nahodilý. Byl v něm úmysl, podrazit nohy silné konservativní straně v Moskvě. List jeho také už počal působit. V lidu i středních vrstvách a hlavně mezi kněžstvem. Petrov sbíral kolem sebe kroužky duchovenstva mladšího a zasvěcoval je do otázky socialní. Ovšem nehlásal nijaký socialismus protidemokratický, ale zpříma demokratický. Na Rusko je to možno, neboť tam socialní demokracie zatím jest jen politicko-hospodářským směrem. Její protináboženská tendence není zatím tak bojovná jak jinde. Činnost o. Petrova jako škodlivá a podvratná obžalována u arcibiskupa moskevského ode tří moskevských farářů. Svolána konference několika biskupů a na ní jeden ze žalobců doličoval vinu o. Petrova. Usneseno, že arcibiskup moskevský zakáže vydávání „Pravdy Boží" a otce Petrova odkáže do jeho diecese. Spolu k metropolitě obrátili se i monarchická strana, svaz ruského národa, spolek ruských vlastenců, dobrovolná ochrana, zástupcové tisku konservativního Gringmut, Berg, Šarapov, tedy vše co představuje tábor konservativní a umírněný, aby otec Petrov byl z Moskvy vypovězen. Vinou o. Petrova jest však ani ne tak samo socialní osvěcování, jako útoky na církev a její představitele.

*

Známý reformní bojovník otec V. Iljinský v „Cerk. Věstniku" (45.) upozorňuje na to, že není třeba státi tolik na restauraci starých zvyklostí církevních. Ty byly výronem doby své a s ní zanikly. Nehodí se pro nás vše, co se hodilo před tisíci lety, a nehodí se pro Rusko, co tehdy církev v Asii a Africe pro sebe ustanovovala; nehodí se pro lid to, co mniši pro sebe a kláštery své zavedli. Tedy ne obnova, ale oprava — reforma. Ať dnešní duch a dnešní potřeby vytvoří si své zákony, svou disciplinu, svou bohoslužbu. Proto pryč s posty po staru zachovávanými, s dlouhou bohoslužbou, s právy státu v církvi, s monarchickou mocí biskupskou atd.

Touž asi myslí veden prof. Nikolský v témž listě reformistů ruských dovolává se práva kněží a laiků spolu rozhodovat na sněmě církevním. Ne o dogmatech, ale o všem ostatním. A jakým právem právě kněží a věřící ze sněmu by byli vylučováni? Oni jediní nevinní v církvi! Neboť biskupové dnes vlastně jsou jeden

vedle druhého nekanonickými a vinnými, že zákony církevní se nezachovávají. Sněm jich nebude soudit, neboť osobní viny na nich není, ale podivné by bylo, aby právě nejnesprávnějším bylo vyhraženo všechno rozhodování.

*

Často nyní v ruských listech potkáváme se s výtkou, že ve středu kněžstva ruského jest mnoho takových, kteří nejsou už vlastně kněžími, kteří tak prosákli duchem světa a modernismu, že už na nic svatého nedrží, v nic nevěří, k zbožnosti nevedou, jen na škodu církve jsou; ke všemu jsou lhostejni, všechno trpí, i největší a veřejné hříšníky lehko ke stolu Páně připouštějí a pod. Že intelligence ruská je rozervána — ani kněží nevyjímajíc, jest jisto. Ale kde jsou dva proudy ostře na sebe narážející, výtky takové nutno bráti opatrně. To už je zvykem starožilých, že novotáře označují co nejhůř. Pro jeden knoflík méně nebo více — hotový apostata.

*

Velká oposice navalila se proti autonomii církve gruzinské, oné církve křesťanské pod Kavkazem, jež v slavné druhdy říši Georgijské po věky odpírala návalu islamu a také až do 19. století se udržela. Rusko přivtělivši Kavkaz, ponechalo Gruzii malou autonomii církevní — biskup gruzinský s titulem exarchy měl více samostatnosti, než obyčejný biskup ruský. V předsoborné komisi jedná se teď rovněž o tom, aby nejen uchována, ale i rozmnožena byla dosavadní autonomie církevní u Gruzinů. Staro-konservativní, kteří jsou proti všem svobodám, i tu agitují proti exarchatu gruzinskému.

*

K bohovědné práci hlásí se v Německu již i ženy. U Herdera ve Freiburce vydala uršulinka Teresie Breme exegetickou studii „Ezechias und Senacherib“ (Biblische Studien XI, 5), u Aschendorffa v Münsteru sestra křesťanské lásky Bennona Bresky taktéž exegetickou rozpravu „Verhältnis des zweiten Johannes-briefes zum dritten“. Také spis „Christus medicus?“, o kterém tu vloni referováno, pochází od lékařky Dr. med. Karoliny Knurové, assistentky v ústavě choromyslných ve Frankfurtě n. M., zesnulé 8. prosince 1905 u věku 39 let.

Věda a umění.

Koncert filharmonického spolku Besedy Brněnské, dne 8. prosince 1906 pořádaný, vykazoval sice na pořadu pouze tři čísla, ale vesměs ceny národně umělecké.

Úvod tvořila Fibichova „Jarní romance“ na slova Jaroslava Vrchlického pro soprán a bariton solo, sbor a orchestr (op. 23 z r. 1880). Fibich, tento veliký náš poeta zvláště vyvinutého nadání pro hudební líčení, vytvořil dílem tímto — vzor Schumannův v srdci nose — tonovou malbu nejen vzácně přiléhavé, kouzelné náladovosti a úchvatné krásy, ale ovšem i mistrné techniky. Dojem Fibichovy hudební básně v bohatém rouše orchestrálním byl tentokráte ovšem hlubší a mohutnější než v koncertě květnovém, kdy doprovod omezen byl na klavír a harmonium.

Neumannova mořská fantasie „Bouře“ na slova Sv. Čecha pro sola, sbor a orchestr (op. 23 z roku 1902) není zvláštní originelní, osobité invence ani jednolité stavby. Ale přese všecek myšlenkový eklekticismus a nedostatek ucelenosti jeví se tu rodák prostějovský jako vysoce obratný a zkušený znalec hlavně orchestrové techniky, jenž — někdy i třeba pomocí nápadných ozvuků z jiných skladatelů — dovedně suggeruje posluchačstvu náležitou náladu básnické situace a i hudebníka upoutá ušlechtilostí formy a zajímavými obraty harmonickými. Shrnuji: Ač „Bouře“ nemá zvláštního významu v naší současné tvorbě hudební, přece jest — jako prvá velká skladba Neumannova — mnohoslibnou předzvěstí, že autor, až zbaven pochybností o cílech svých nalezne samostatné cesty, vstoupí v řadu čelných skladatelů našich.

Pořad vhodně byl doplněn dvěma scenami z Griegovy hudby k dramatu „Sigurd Jorsalfar“, nazvanými „Seveřané“ a „Píseň královská“, pro tenor a bariton solo, mužský sbor a orchestr. Obě čísla vynikají všemi známými kvalitami ryzího umění velikého Nora, jenž dovede vždy šťastnou rukou sáhnouti v struny srdce vřele milovaného svého národa.

Provedení celého pořadu bylo dokonalé. Orchestr Národního divadla brněnského, doplněný a rozmnožený čtyřmi členy vídeňské dvorní opery a četnými ochotníky na 64 hráčův, imposantní, 140 hlasů čítající sbor, výborní solisté: paní Marie Musilová z Chrudimě (soprán), paní Flora Trávníčková z Brna (alt) a pp. Miroslav Lazar (tenor) a Ladislav Němeček (bariton), a především osvědčený, znamenitý náš dirigent pan ředitel Rudolf Reissig shostili se s plným zdarem nikoli veskrze snadných svých úkolů.

Povšechný dojem koncertu byl v každé příčině hluboký a v pravdě umělecký.

*

Národní divadlo v Brně. V opeře byly vypraveny v minulém měsíci komická zpěvohra Maillartova „Poustevníkův zvonek“ (3. prosince) a „operní zkazka“ „Jolka“ („Vánoční stromek“) od V. J. Rebikova (19. prosince).

Dnes, v době citelného nedostatku dobrých oper komických, bez námitek, ano s povděkem možno uvítati nové zařadění Maillartovy zpěvohry do repertoiru. Podrželtť „Poustevníkův zvonek“ přes úctyhodné své stáří 50 let pro lahodnou melodiku, upřímný humor a hudebnost zdravého zrna podnes svěží působivost. Přál bych si, aby správa divadelní místo všelijakých banálních, efemerních operet, nahodile, tak jak je agentury přinesou, vybíraných, častěji sáhla do nepřebraných zásob starší komické opery francouzské a německé: bude tam lze najíti ještě hojně působivého.

Opera byla kapelníkem p. Hrazdirou pěkně vypravena. Hráno bylo svižně a se zjevnou chutí. Zejména sl. Kasparova a Kalivodova a pánové Fejfar a Branald měli šťastný večer.

Vladimír Ivanovič Rebikov, „impressionista a praerafaelista“ — jak se sám nazývá — je představitelem novodobých snah hudebních na Rusi. Jako pravý hudební revolucionář snaží se býti důsledně a bezohledně — druhdy až úzkostlivě — v každé příčině původním. „Individualita jest můj ideal!“ pravil k nám po premieře, vykládaje úzkému kroužku své zásady. Proto též úmyslné hřeší proti přijatým, tradicionelně ustáleným pravidlům. Má dokonce svou vlastní harmonickou soustavu (stupnice o celých tonech zní: *c, d, e, fis, gis, ais,* arci se všemi transposicemi), a v harmonii těchto tonů hledá formou úsečnou a primitivní prostředky k vyvolání nových dojmův a přiléhavé nálady. Náladová tonomalba jest jeho úkol životní, cíl všeho jeho uměleckého snažení. Hudba — vyznává sám — jest mu jazykem citu, řečí duše k vzbuzení nálady. Rebikov mě v mnohém upomíná na Clauda Debussya. Nejen tonomalbou celotonové stupnice, nýbrž veškerou svou životní filosofií, kterouž i do děl svých vkládá. Oběma těmto skladatelům jest vezdejší svět nevlídným, smutným údolím slzavým, z něhož s neutuchající zálibou stále zalétají v neznámé říše krajů nadzemských. Rebikov nám mnoho vykládal o budhistických svých názorech — i „Jolku“ nazval pouhou „lekcí o budhismu...“

Ve „Vánočním stromku“, kterýž ostatně nepatří k vrcholným pracím Vladimíra Ivanoviče, není „Rebikovština“ — sit venia verbo! — tou měrou uplatněna, jako v lyrické tvorbě a melomimice a zejména jako v pozdějších dramatických dílech jeho, v symbolické „Thee“ (na slova Vorodnikova) a v mysteriu vlastního textu „Alfa i omega“. Právě divadelně nejúčinnější čísla „Jolky“: valčík, prozrazující žáka Čajkovského, bizarní pochod gnomův a exotický tanec čínských loutek jsou uzavřené formy taneční.

Operou — již z libretta soudě — „Jolka“ není. Jsou to scenické pohádkové, náladové obrazy, chcete-li vánoční ferrie v černém rámci sirotkova utrpení.

Fabule textu S. J. Plaksina, upraveného dle povídky Dostojevského, je tato:

Chudičká, opuštěná dívka, zimou a hladem znavená, umrzá o štědrý večer na ulici pod okny boháče, kde rozžat září vánoční stromek. V halucinaci smrtelného zápasu zdá se sirotku krásný, po-

slední sen o stromečku, panenkách pidimužících, panácích, princi z pohádky a o dobré, zemřelé matičce, jež odvádí na konec dítě v průvodu andělů do nebe.

Není pochyby, že „Jolkou“ získána v době vánoční dobrá atrakce pro široké obecenstvo. Pro hudebníka je „zkazka“ Rebikova dojista zajímavou ukázkou ruské moderny hudební vůbec, a pokrokových snah Vladimíra Ivanoviče zvlášť.

Provedení „Vánočního stromku“ věnovali kapelník p. Hrazdira a režisér p. Branald při skrovných poměrech naší sceny všemožnou péči. Hlavní představitelku hry podala slečna Kasparova procítěně. Malá úloha matky nalezla v paní Pivoňkové výbornou interpretku.

Celkový úspěch díla byl i na našem jevišti pronikavý a čestný.

Jan Kakš.

Činohra. Česká dramatická literatura není sice příliš bohatá, nemá her v širém světě proslavených, ale je přece dosti hojná a má dosti prací zdařilých, které nezasluhují, aby propadali šmahem na českých jevištích v zapomenutí. Nechce-li se sahati po nejnovějších, ne vždy dosti cenných pracích, jichž úspěch bývá příliš pochybný, dal by se z ní dobře sestaviti jednou cyklus české tragedie neb českého dramatu, jindy cyklus českých veseloher. Cykly ty mohly by probouzeti zájem divadelního obecenstva pro činohru jistě lépe, nežli výhradné obehrávání efemerních zjevů cizojazyčných. To by byl postup promyšlený a účelný. Výchovný vliv jeho ocenili by záhy, kdož dnes ukazují na lhostejnost obecenstva k činohře a shon po opeře a operettě. Ve skutečnosti vypadá však bilance domácího repertoiru na našem divadle za poslední měsíc (od 26. listopadu do 22. prosince) takto: z 31 představení (pro dospělé) 10 činoherních a mezi těmi jedna reprisa Stroupežnického „Našich furiantů“ a jedna Jiráskovy „Lucerny“. Stroupežnického „Paní mincmistrové“ ani nepočítám, ač byla pěkně sehrána, ježto dávána jen jako výplň večera vedle opery; pomohla jí tedy na scenu jen náhoda, že opera Rebikova je jednoaktová. Ale ani v cizojazyčných pracích není kritického výběru. Zkusilo se již letos všelico, co třeba ani jinde dosud dáváno nebylo, ale chybí tu uvědomělý výběr i šťastná ruka. Není tedy u nás vůbec ustáleného repertoiru činoherního, tak že jest oprávněná obava, že ubity budou i poslední zbytky zájmu o činohru.

Z novinek dáváno bylo předně francouzské drama „Ve víru“ („La rafale“, správně tedy „náraz vichru“). Napsal Henri Bernstein. Je zajímavé moderním sujetem. Jsou jím jednak finanční operace, kterých je zapotřebí, aby sehnaly se na rychlo statisíce na uhražení zpronevěry, a jednak obtíže, spojené s tím i pro ženu z rodiny milionářů, chce-li jednati tajně a není-li dosti zkušenou. To je novota v dramatě, a reálnost a střízlivost našeho století uplatňuje konečně i v tomto ohledu svůj vliv. Peněžní záležitosti odbývaly se v dramatických dílech hravě, a nebylo považováno nutným, věnovati jich vyřizování zvláštní pozornosti, která by odpovídala skutečnosti. Zde poprvé využitkována složitost a obtížnost jejich jako účinný prostředek dramatický.

V ostatních směrech obsahuje drama obyčejné a valně již otřelé francouzské zboží — manželskou nevěrnost a glorifikaci hazardního hráče z povolání a nabobství.

Technická stavba dramatu dociluje effektních účinků, ale je v ní přece jen příliš mnoho vyšroubovaného, co připomíná Sardoua.

Victorien Sardou vedle řady nesnesitelných tragedií napsal řadu snesitelných veseloher, které bývají dobrým zpestřením repertoiru. Veselohra „Zaváté stopy", posledně k nám uvedená, bude však k nim náležeti sotva kdy. Stále se opakující francouzské thema — manželská nevěrnost, a ne jen jedna, nýbrž hned několik, tak že vlastně jí není ušetřena ani jediná osoba kusu — stává se dočista nechutným a sotva může ještě něco nového přinésti, co by stálo za zmínku.

Obě hry byly nastudovány pečlivě; také v jednotlivých výkonech vykazoval činoherní soubor dosti způsobilosti, aby mu svěřovány byly úlohy péče jeho více hodné.

Z německé literatury sehrána poprvé v českém rouše hra z akademického života „Soukromý docent" od Ferd. Wittenbauera. Líčí prostředí německých universit v malých městech, tepe břitce nezdravé poměry na nich — korupci a protekcionářství. Je silně tendenční ve svých invektivách, a jelikož se dá snadno applikovati i na naše a též jiné než universitní poměry, mělo značný úspěch i u nás.

Až na některé zbytečné, naivní nemožnosti, nedostatečně motivované, jest hra vybudována starou, osvědčenou methodou, která dosud nemíjí se s účinkem na diváky, jak ukazoval neobyčejně hojný potlesk. Ovšem nelze z úspěchu toho odvozovati, že by byla událostí sezony, jež by opravňovala správu k domněnce, že vykonala již, čím je činohře ještě povinna.

Obratně řezané, charakteristické postavy hry daly příležitost celé řadě našich herců, aby ukázali, seč jsou. Obstáli čestně, zejména výkony p. Balouna, Dobrovolného, paní Pechové a slečny Šímové zasluhují všeho uznání.

Při malém jinak zájmu o činohru dva večery upoutaly pozornost celé české veřejnosti brněnské: pohostinské hry Ed. Vojana z Národního divadla pražského v Shakespearově „Hamletu". Jeho výtvor herecký v postavě titulní patří dle souhlasného úsudku všech českých znalců k nejlepším interpretacím této světoznámé rolle. Vyprodaný dům po dva večery za sebou v téže hře jest u nás zajisté řídkou vzácností a opravňuje k domněnce, že malou účastí k činohře není vinna pouze lhostejnost našich kruhů, ale z velké části i nepečlivost ve výběru, s jakou se činohra odbývá. *Stanisl. Fiala.*

*

V lidovém podání ani v psaných památkách nezůstalo nic anebo ne mnoho o době pohanské. Znal lid, jaké modly měli naši předkové? táže se p. prof. V. Prasek, redaktor „Selského Archivu", a na otázku tu si sám ve 4. svazku odpovídá v ten smysl, že lid nevěděl a neznal nic o modlách pohanských. Nedochovalo se v něm nijakého podání o bozích a místech posvátných, ani na těch místech

nikoliv, kde asi pravděpodobně místa náboženského kultu pohanského bývala. A přece autor našel v lidové písni, k jubileu methodějskému na Moravě skládané, zmínku o bozích a kněžích pohanských. Ctěn byl podle ní Svantovít na Velehradě, Perun v Brně, Radhošť v Olomouci. Všecky ty modly pokácel sv. Methoděj. Pramen písničkářův byl asi v nějaké starší učené knize (autor poukazuje na Středovského), v nichž bájesloví české doplňováno a šperkováno podle latinsko-řeckého, když původních zpráv o něm nebylo. „Ale lid sám o těchto modlách nasmýšlených od učených mužů také nic nevěděl, až nadešla doba tisíciletého příští sv. Cyrilla a Methoděje na Moravu. Tu teprve vyneseno ze starých kronik i pro lid něco, co mělo šířiti vědomost o působnosti našich slovanských věrověstců.“

*

Mladý moravský skladatel hudební Jan Kunc píše v „Mor.-slez. Revue“ charakteristiku Leoše Janáčka. Mluví o jeho operách, o novém jejich slohu hudebním. Zavržen v nich úplně starý způsob melodické kontrapunktace. Ale přece není možno tvrditi, že by v jeho operách nebylo melodií. „Třeba že nápěvky mluvy nevyrůstají v periodicky stavěné kantileny, přece melodiemi kvete jako v jaře příroda. Jen musí si ucho navyknout je slyšet, chápat a pojímat. Nezvyklost prvního dojmu je to, která zaráží a dává vznik předsudkům, 50letý výchov operami, přeplněnými kontrapunktickou omáčkou, často velmi lacinou a pochybné kvality... Jest málo děl, která by se mohla s jeho operními díly měřiti. Zavřete oči a musíte z té hudby vytušiti, co se na jevišti děje. Tak úzce a výstižně přimyká se ku sceně, tak suggestivně zobrazuje psychologické procesy osob na ději súčastněných. Nerozpakuji se nikterak tvrditi, že Janáček jest největší český dramatik dneška.“

*

Ve Věstníku národopisném podán jest přehled činnosti musea lidopisného ve Valašském Meziříčí, založeného roku 1883. Museum prožilo několik dob rozkvětu a ochabnutí. Zpravodaj doufá, že dnes vyhlížeti může vůbec lepší časy. Musejní sbírky umístěny jsou v pěkné budově a také pozornost vzbuzují i u cestovatelů a návštěvníků kraje, budí se pro ně zájem u školní mládeže; pouze jediný faktor ještě jest chladný, lid sám.

*

Pokroková kritika „Farské paničce“ Baarově (v novém „Májově“ vydání) vytýká neupřímnost, opatrnictví a na prst tlustě podkládanou falešnou tendenci, jež knihu činí prý mírně řečeno nevkusnou. Všechnu špatnost shrnuje na služku Terezu, nebere ohledu na prostředí, v němž vyrostla. A tato podle kritika pokrokového (v „Mor.-slez. Revui“) kniha s tendencí stavovsko-okrášlovací způsobila mezi příslušníky stavu pohoršení a rozčilení. Jakož i podobný jiný moderní román ze života kněžského (Dalila) vedl k vyšetřování. Co pro jedny jest opovážlivostí, pro druhé jest opatrnictvím. Strannickost ve všech oborech vyráží do krajnosti.

Anglická intelligence žádala, aby filosofu Herbertu Spencerovi byla zasazena pamětní deska v pantheonu anglickém ve Westminster-Abbey. Ale děkan opatství, sám učenec na slovo vzatý odmítl, aby však neučinil jen ze své vůle, tázal se nejznamenitějších žijících učenců anglických, co oni o tom soudí. A tu nejzvučnější jména prohlásila se proti tomu. Veliký fysik Thompson, právě Nobelovou cenou vyznamenaný, pravil, že není toho náhledu, že by filosofické spisy Spencerovy měly nějakou vysokou cenu. Také W. Huggins jest proti všenárodní oslavě, a pokračovatel Darwinův Wallace rovněž. „Živa“ k tomu dodává: „Je to symptomatické, že i v Anglii přírodovědné filosofování, pouhé povídání bez práce a experimentu počíná se protiviti pravým přírodozpytcům, kdežto ve Francii dále kvete!“

*

Na zvláštní zvyk lidový v kapitole francouzského biskupského města Vienne přivádí žádost arcibiskupa tamního k sv. Stolici, tehdy v Avignoně. Podává ji ve svých „kuriosech z archivu vatikanského“ Baumgarten v „Historisches Jahrbuch“ Görresovy společnosti. V kapitole té totiž některý den po velkonoci sešli se kněží a klerici viennští a zvolili si svého předsedu, jenž nazýval se „abbas follorum“ opat bláznů). Na(jeho rozkaz pak zvonilo se zvonem a celá společnost na sezvánění se sešla a tropila všemožnou nezbedu! Všecko zakazování biskupa, děkana a kapituly viennské nic nespomáhalo. Zvyk se svědomitě zachovával a mladí a nižší pomocníci kapituly nedali si svého práva bráti.

Baumgarten vidí v tomto zvyku jeden ze způsobů lidových her tehdejší doby, snad zvyk vyrostší prý z her dětských (hra na opata, na krále a pod.). Pravděpodobně je to jen obměna zvyků, jaké za středověku ve všech ústavech bývaly, že některé dni bývaly povolovány ku všeobecnému vyražení, kterýžto zvyk v mírné a všelijak zušlechtěné formě dosud se vyskytuje.

*

V libycké poušti v Mariûtě roku předešlého objeveno starokřesťanské poutní místo Karu Abu Mina, chrám svatého Menny na obydlené a vzdělané tehdy oase. Vykopávku objevených starožitností vede frankfurtská vědecká výprava. Vykopáno už mnoho domů, studní, koupelí, hrobů atd. bývalého bohatého a dobře zřízeného města, a tři basiliky, z nichž zvláště basilika císaře Arkadia s 50 mramorovými sloupy jest přepyšné dílo tehdejšího umění. Stará basilika sv. Menny nalezena byla s podzemními chodbami a skrýšemi a katakombami, které rozkládají se na délku 120 metrů; vedle nich pak naleză se bývalá budova koinobialní (pro společné přebývání zasvěcených službě sv. Menny) o frontě 400 metrů délky, nejrozsáhlejší dosud známá podobná budova se znamenitou vnitřní výzdobou. Vedle pěkně stavěného baptisteria (křtitelnice) objevena cisterna 56 metrů hluboká, pravděpodobně asi nádržka na vodu svatých pramenů Mennových. Z těchto pramenů čerpali poutníci svatou vodu do oněch známých nádobek svatomennaských, jež pak jako památku roznášeli do celého starého

světa. Bohatství bývalého poutního místa z vykopanin velmi patrně na jev vychází.

*

Na Sahaře objevují ostatně noví badatelé stále nové přítažlivosti a památnosti. Tak professor E. F. Gautier ve zprávě o své cestě vloni podniknuté vypráví, že Sahara mezi Alžírem a Nigerem není vlastně žádnou pouští. Je to step, která má svou bujnou vegetaci a bujnou zvířenu, aspoň jednu část roku. Podle starožitných památek pak soudí, že tato stepní část Sahary byla v době neolithické velmi hustě obydlena. Památky po tehdejším obyvatelstvu v hrobech a jiných zbytcích jsou velmi četné. Tehdy i orba a obilnictví tam kvetlo. Gautier usuzuje, že kraj mezi Alžírem a Nigerem prodělal trojí tvářnost a trojí dobu. Zprvu byl zemí úrodnou s hustým obyvatelstvem. Na to přišla doba pouště, jež veškeren život zničila, nyní pak přechází ve stepní kraj, jenž schopen jest pouze občasného a obmezeného života.

*

Zajímavým byl z mnohých ohledů říjnový sjezd německých lékařů a přírodovědců ve Stuttgartě. Sjezdy tyto bývají opravdu tribunou posledních vymožeností a přehlídkou nejvyspělejších názorů vědy na naší zemi. Německý charakter sám dodává jim vážnosti a svědomitosti. ale také vždy něco ze známého filosofického ducha Němců na nich uvízne. Dosud byly to hlavně dva směry, které převažovaly v názorech filosofických na sjezdech oněch. Positivismus a monismus. Onen byl vlastně negací všeho filosofování, do něhož zase s celou bezohledností pouštěl se monismus. Positivismus maje za vůdce váženého professora Arn. Macha hlásal, že věda přírodní má jediným úkolem „jednotící, ale co možná nejjednodušší popis úkazů,“ rozložení složitého v jednoduché, podložení neznámého pod známé. Všecku metafysiku, všecko spěšné a neopřené filosofování z vědy přírodní vymítá; theorie ať všeobecná, ať specialní nepatří do vědy přírodní. Ovšem i to už je názorem, jenž určuje celé filosofické postavení učence. I tento protifilosofický názor má přírodní filosofii svého způsobu. Druhý směr zastupován podružnými lidmi — byla to tak říkajíc ulice nebo chcete-li galerie vědy přírodní. Mechanismus a tak zvaný empirický nebo fysický materialismus, jaký moderní věda přírodní přijala ne jako názor světový, ale jako pomůcku a prostředek nepředpojatosti při posuzování skutečnosti, rozšířili monisté v celkový a všecko zahrnující system. Theorie tyto spíše trpěny nežli sdíleny na sjezdech. Výpad Dra. Ladenburga přede dvěma lety však většinu opravdu rozmrzel. Zaváněl až příliš haecklovštinou, jež jako „frisches und frohes Darauflosspekulieren ohne erkentnistheoretische Erwägungen und ohne Ahnung der eigentlichen Probleme“ podle M. Verworna k vážnosti moderních přírodních učenců se nehodil. Proto pozván ke stuttgartskému sjezdu vlastní filosof, professor mnichovský, Theodor Lipps, jenž hovořil o thematě „Přírodní věda a světový názor.“ Přednáška jeho byla vlastně lekcí o způsobu a cestách poznávání lidského. A zajímavo jest, že pozván právě filosof, jenž se kloní k novému

idealistickému směru. Kladl důraz na to, že přírodní věda není pouhé a absolutní vyslovování realní skutečnosti, nýbrž ideový system ve vystihování zákonné závislosti mezi veličinami prostoru, času a počtu. Vše, co jde nad toto vystihování zákonné závislosti a podkládá pojmům hmota, síla, energie nějaký realní obsah a mluví o teleologii a vitalismu a podobných názorech, to už není věda přírodní, ale mythologie přírodní. Věda přírodní vyličuje jen smyslově postřežné, ona musí zustati při pouhém mechanismu a tím způsobem jest jakýmsi psychofysickým materialismem. Ale tento materialismus není názorem světovým; on nepraví nic o bytosti věcí. O skutečnu a vnitřní podstatě světa mysliti je věcí ne už přírodních věd, ale filosofie. Rozeznává proto tři stupně myšlení o skutečnosti: první jest volné představování naivního sebevědomí. Přichází přírodní věda a potírá je jako nedoložené; ničí tedy prvotní vybájený názor světový. Ale tím, že popírá názor světový a nechce žádného, upravuje cestu třetí fasi myšlení, jež stavíc na přírodovědném mechanismu, povznáší se k myšlenkám o skutečnosti. Toto myšlení jest pak přírodní filosofií. Jeho úkolem jest postaviti vědecký názor světový...

*

Na universitě Columbia v Novém Yorku po čtyry leta vedeno bylo šetření a pozorování, aby se dokázalo, v čem obě pohlaví se od sebe různí. Na mnoha vypozorovaných osobách obojího pohlaví stvrzeno, že průměrem ženy mají silnější paměť zrakovou, muži zase sluchovou; ženy rychleji chápou a vpraví se do daných poměrů, muži za to mají lepší mohutnost associační a pak mají vyvinutou vlohu pozorovací pro rozměry. Určování váhy, logická paměť a výdržnost (při námaze a obtížích) byla u obou pohlaví jednaká. Stvrzeno tedy něco tou nákladnou prací čtyřletou, co každý lepší paedagog na smíšené škole dávno už byl vypozoroval a tvrdíval.

*

Missionářský vědecký časopis „Anthropos“, jenž začal roku 1906 vycházeti, odbyl svůj první ročník 4 svazky, celkem přes 1000 stránek obsahujícími, v nichž sebráno tolik materialu ethnologicko-linguistického o zemích a národech čtyř dílů světa (mimo Evropu), že staví vědecké schopnosti katolických missionářů pomník přeskvělý. Z řečí nejvíce zastoupena jest němčina, frančina a angličina. A práce jmenovitě vynikající psány jsou německy a francouzsky. Články vlašsky, španělsky a z části i anglicky psané omezují se hlavně na výpisy zvykoslovné. Anglické pak zvláště už jsou pokračováním látky načaté, nebo mnohonásobně probírané, tudíž doplňky jiných anglických ethnologů. Ethnologie mimoevropských národů bude míti v missionářské revue „l'Anthropos“ pramen, jehož nebude smět pomíjeti.

*

Na slavnostní schůzi české akademie 11. prosince sděleno, že 23. října 1906 vstoupil v život nový oddíl akademie, odbor národohospodářský, jehož základní fond obnáší 330.200 K. Výdejné jmění jeho pro začátek tvoří 8511 K. Jmění výdejné akademie na rok minulý

(1906) obnášelo 106.000 K a k tomu z různých fondů 9868 K. Prémie dostali literáti: Vrchlický (Tiché kroky), Šlejhar (Peklo), Machar (Vteřiny). Rais (Stehle). Preissová (Setmělé cíle), Jesenská (Román dítěte), Viková-Kunětická (Pán), Leger (Český román), Klášterský (Sny a toulky), Sládek (Za soumraku); hudebníci: Foerster, Odstrčil, Picka, Jaroš; výtvarníci: Knüpfer, Špillar, Šimon, Stretti; fysikové: Nušl a Frič.

*

Na divadlech pražských letos velmi chladně byly přijímány všecky letoší novinky. Nevynikají také nijak — tak Dykovy jednoaktovky, Svobodovo drama „Fialka", Mayerovi „Irrlacherové", pokračování „Johanny Radimské", cosi Ibsenského, přece však jen zevně napodobeno.

Moravská města konala společnou schůzi o letním zaměstnání brněnského ensemblu divadelního na Moravě, aby nemusil do Čech anebo do ciziny. Domluveny zatím od 15. dubna do 15. července hry v Kroměříži, Ostravě, Přerově, Olomouci a Vyškově.

Z podnětu ministerstva kultu a vyučování chystá se veliká sběrací činnost po celé říši v oboru písně a hudby lidové. Český odbor vyzývá ve svém obvodu ku sbírání příslušného materiálu, dávaje na ruku, co a jak vše sbírati. Co se nebude hodit pro sbírku ministerskou, zpracuje odbor český jinak. Morava má svůj přípravný odbor český a německý. Tedy i moravský materiál možno připravovat, a právě na Moravě bude sklizeň jistě hojná. Zvláště že se nehledí jen na přesně národní, ale i znárodnělé, ovšem však musí to býti podáno tak, jak to pojal a přizpůsobil lid.

Rok za rokem obohacován jest knižní trh velikými svazky pilné a svědomité bibliografické práce Č. Zíbrtovy. Nejstarší literatura zahrnuta ve dvou dílech, jež (roku 1903) došly do roku 1418. Třetí díl počal roku 1419 a tři svazky jeho rok do roce vydávané dospěly postupně k letům 1526, 1590 a 1648. Práce nehlučná, ale veleužitečná.

*

Slovinský apologetický list kvartalní „Katoliški Obzornik" změnil se novým ročníkem 1907 v měsíčník „Čas" (10krát ročně), takže bude moci aktuelní práce přinášeti.. Směr zůstal dřívější: katolická obrana a věda na výši doby stojící, lehce a svižně psaná, široce slovanských zájmů si všímající. „Čas" získal též přispěvatele mezi Čechy a Poláky a sousedními Jihoslovany. V prvním čísle nacházíme i článek o předvánoční Meunierově výstavce v Praze (v Rudolfinu).

V Lublani založena z katolické strany „Ljudska knižnica", která má šířit laciné, vybrané spisy, cizí i domácí mezi lid. Dosud vedle „Družstva sv. Mohorja", jež působilo jako naše dědictví, neměli Slovinci laciného, stálého podniku belletristického. Gorická „Slovanská knihovna" měla užší cíl a program a byla spíše pro intelligenci. I tento úkol postarati se intelligenci o pravidelné vydávání dobré četby má převziti knihovna — „Leposlovna knjižnica". Lidová počíná romány Conan Doyla, belletristická Bourgetem (Rozvod).

V Mariboru pak počalo „Družstvo zgodovinské" (historické) vydávati „Zgodovinskou (historickou) knjižnicu", jíž vyšly

dosud dva sešity: návod ku sbírání a sestavování místních kronik a i informační spisek o předhistorických vykopaninách. Knihovna má tedy povahu poučnou pro vrstvy neodborné a nejširší.

Na záhřebském divadle provedeno letos do nového roku už 15 charvatských novinek — na Charvaty číslo značné. Mnohé ovšem jen pralehkého rázu anebo pomíjející ceny. Některé pak slabé (tak posledně socialní drama Miletićovo „Hrabě Paližna“ a dříve zmíněné „Moře“). Mnohé kusy mají nový moderní nátěr (liber. secesní), jakým veškeren život charvatský se od několika let přioděl. Ale ani ty nejsou ničím silným (historické drama „Prokletstvo“, moderní drama „Syn“).

Před vánocemi konala se schůze „Matice Charvatské“, hlavního vydavatelského družstva národního, tentokrát za bezúčasti členstva a tiše, když už po dvě leta mladí svým útokem na klerikální většinu byli učinili schůze velmi bouřlivými.

Počátkem prosince pokusilo se bělehradské divadlo o operu. Dávána Mascagniho „Cavalleria Rusticana“. Bělehradské divadlo dosud nad operettu se nepokoušelo. Pokus chválili jako zdařilý.

Srbská akademie věd a umění v Bělehradě přijala v nedávném sezení návrh professora universitního Pavla Popoviće o vydávání jeho bibliografie srbsko-charvatské, jež obsáhla léta 1868—1905. Popovićova bibliografie vydána bude jako druhý díl bibliografie srbsko-charvatské vůbec, jejíž první díl vydala akademie prací St. Novakoviće. V třetím dílu doplněny budou mezery dílu prvního společnou prací Novakoviće i Popoviće.

Přede dvěma lety u příležitosti jihoslovanské výstavy v Bělehradě za prvního žáru jihoslovanské myšlenky smluvili se nejen umělci, ale i literati jihoslovanští, že budou vystupovat společně. Umělci výtvarní pořádáním výstavek a literáti vydáváním společného almanachu, v němž by byly příspěvky všech čtyr větví. Umělecká výstavka už letos pořádána po druhé, ale almanach dosud nevyšel a — nevyjde. Srbský výbor pro pořádání almanachu nějak ochladl a ochladli asi i literáti jiní. Spisovatelé podle toho podlehají více proudům ulice, jsou nesložnější a fakciosnější než jiní umělci, kteří snadněji se jednotí a lépe se snesou! Potřeba tedy bude i dále ještě o jednotě jihoslovanské pracovat i mezi předními a vůdčími jejími lidmi. Ale počátky kulturního jednocení jsou už znatelny. Tak na př. na schůzi „Matice Charvatské“ byli zástupci „Matice Slovinské“, mluvili a přednášeli své pracovní plány a dovídali se navzájem o charvatských.

Bulharské divadlo chystané k počátku listopadu, potom ku počátku prosince (4/17.), kdy bylo 25letí prvního představení v Sofii a konečně na 12/25. prosince, kdy připadlo 50letí prvního představení divadelního v Bulharsku vůbec, přece jen stále není hotovo a ponechá si zahájení do budoucího roku. Prvotní nadšení poněkud začíná též chládnout a stát, jenž s takovou munificencí zprvu divadlo zakládal, teď utrhuje. Subvence roční zkrácena ze 360.000 korun na 170.000 K, tedy víc než o polovičku. Najednou začínají také hlasy, nač tak ná-

kladné divadlo, když Bulhaři nemají ani vlastní literatury dramatické, ale ani herců ne! Totiž obojí v počátcích. Nadané mladé síly herecké poslány ostatně na honem do ciziny na vycvičení.

25. listopadu (7. prosince) 1806 v Rimnikách v Rumunsku vydána byla tiskem první bulharská kniha biskupem Vratčanským Sofroniem. V Bulharsku jubileum to oslaveno v kostele, školách i úředně. Sofroniova kniha („Nedělni Slova i Poučenija“) uvítána s velkým nadšením. Druhá bulharská kniha tištěna téhož roku v Budapešti (Molitvenik). První knihy bulharské vydávány po celém světě (Rumunsko, Pešť, Vídeň, Zemuň, Londýn, Nový York), jen ne v Bulharsku. Do r. 1820 vyšlo osm knih bulharských, od 1820 do 1830 opět osm, do 1840 už však 30 a do 1850 už 124, tak že do roku 1850 měli Bulhaři už 170 knih hlavně náboženského obsahu. Na to už kniha bulharská se hojně tiskla a do osvobození 1878 měli Bulhaři už 1700 různých děl, dnes pak (do 1. ledna 1906) měli už 13.000 tištěných knih a během roku 1906 samého přibylo na 1000 nových.

Na počest 25leté činnosti básnické Ivana Vazova složen roku 1895 fond literární jménem oslavencovým přezvaný, jenž 4712 K rozhojnil se už na 15.762 korun. Z fondu udělují se premie literární. První premiování bylo r. 1899 a ucházelo se 16 prací, z nichž žádná neuznána za hodnu. Roku 1903 bylo druhé premiování a přihlášeno 12 prací a odměněn Strašimírův „Krstopàt“, r. 1904 přihlásilo se už jen 9 prací, ale odměněny dvě: Todorova „Samodiva“ a Christova „Samodivska kitka“. Na čtvrtý konkurs 1905 přihlásilo se už jen 6 prací a žádná neodměněna. Letos (1906) pak přihlášeno 7 prací a premii obdržel T. Kunev za sbírku lyrických básní „Srědnoščni viděnija“.

Dávno už zanášeli se Bulhaři myšlenkou obnoviti svá stará jména obcí a osad, jež v tureckém poddanství upadla v zapomenutí a poturčena byla. Ale nebyla a není dosud historie bulharská tak dobře zpracována, aby mohla nezvratně dokázati totožnost jmén a míst. Ale nebylo by to nesnadno. Pro okolí Staré Zagory sestoupila se komise znalců a takový seznam poturčených bulharských osad i původní názvy sestavilo. Dnes na Starozáhorsku mezi 400.000 obyvatelů je jen 30.000 Turkův a čtyry pětiny osad mají turecké názvy. V ostatních krajích však dosud taková práce neprovedena. Přes to podala vláda předlohu zákona, jíž se na 400 obcí opět obnovuje se svým starým jménem. Ostatní obce poturčené budou teprv předmětem dalšího zkoumání.

Poněvadž loňské a letoší leto v Rusku bylo velmi hojné na vydané spisy, většinou agitačního rázu, jež pohybovaly se jen v obvodu strannických příslušníkův a nedošly snad ani známosti širší, přes to však právě tato doba bude pro budoucí historii dobou důležitou v kulturním, politickém i hospodářském ohledu, proto usnesla se historická sekce ve správě vyučovací zavčas sestaviti bibliografii obou pohnutých let a hodlá látku roztříditi na 11 odborů; knihy budou udány s obsahem a oceněním jejich, jež bude podáváno každou stranou pro vlastní spisy, pokud jsou totiž politické.

Chladně přijato v polovici prosince v Moskvě P. Gnědičovo nové drama „Zima“ (pozdní láska vedoucí k smrti).

*

Lidská buňka. Histologům známo jest již po delší dobu, že při nepřímém dělení rozlišují se v jádru buněčném charakteristická tělíska, zvaná chromosomy, jež podélně se rozštěpují a pak od sebe rozestupují. Pro četné organismy bylo dokázáno, že se při dělení z jádra differencuje vždy zcela určitý počet chromosomů. Z toho lze souditi, že počet chromosomů není nic nahodilého, nýbrž že náleží k význačným a stálým, ovšem mikroskopickým znakům toho kterého druhu. To dosvědčují také zkušenosti zoologické. Doposud ještě nebyl přesně stanoven počet chromosomů v jádře buňky lidské. Vinu toho nese hlavně nepatrná velikost jádra oproti velkému počtu chromosomů. V literatuře vědecké jsou sice zmínky a různé dohady, než nepřesné; odhadovánoť množství jejich brzy na 18, brzy na 24 a dokonce i na 40. Do nového světla postavena otázka prací J. Duesberga. Podařilo se mu pozorovati buňku právě popraveného muže a zjistiti podrobnosti týkající se jádra rázu velmi zajímavého. Poštěstilo se jemu sestaviti přesné praeparaty, v nichž dočísti se mohl počtu chromosomů. Na základě svých pozorování odhadl počet jejich a napočítal jich v normální buňce člověka 24. Že by tvrzení jeho mohlo býti správné, dosvědčuje ta okolnost, že 24 chromosomů přichází v buňkách různých, úplně sobě cizích organismů jak říše živočišné tak i rostlinné.

*

Jednota řeči a pokolení lidského. Dosud poměrně málo přihlíženo k srovnávacímu jazykozpytu, ba možno říci, že od Klapprotha, který již v r. 1820. výtečným téměř způsobem srovnával navzájem různá nářečí a uváděl je v jakousi spojitost, obor ten zůstával ležeti ladem; do šlépějí jeho nikdo po dlouhý čas nevstoupil a tím se stalo, že bádání dálo se jen po jednotlivých skupinách. Ač byli mužové, kteří ovládali všechny jazyky na zeměkouli jako Pott, Bed. Müller, de Gabelentz, Angličan Cust a Sayce, Američan Briton, přece jen nebyl učiněn v srovnávacím jazykozpytu jimi krok v před, jelikož nehledali vzájemných vztahů mezi nimi. Proto tím poutavější a zajímavější novinkou jest práce italského professora boloňské university Trombettiho, jenž ve svém díle „L'unità d'origine del linguaggio (Bologna 1906)“ pokouší se poprvé dle nejnovějších požadavků vědy dokázati positivními doklady zvukovými a slovnickými (lexikalními), že jisté tvary z Patagonie až po Řecko, od Hottentotů až po Japonce jsou společné. Dokázáno již častěji dříve, že nářečí semitská a hamitská, arijské a altajské, turanské a arišské spolu souvisí; leč nikdy tak daleko nepokročila srovnání tato s takovou silou a jistotou vedena jako u italského učence. Přesným a bedlivým studiem chce uvésti ve spojitost všechna nářečí. Rozděluje si je v tyto skupiny: Jazyk Bantů — dle jeho náhledu nejstarobylejší tvary mluvy vůbec — hamitsko-semitský, kteréž rozpínají se v severní polovici Afriky a v jihozápadní Přední Asii, a pak kavkazský. V užší spojitosti stojí řeči indicko-evropské,

uralsko-altajské, dravidské. Další skupiny tvoří mluva indicko-čínská, mou-chmerská, malajsko-australská a konečně nářečí černochů andamansko-papua-australská a americká. Novinkami v tomto oboru jest: 1. nový most spojitosti, jímž spojil Trombetti africké bantu s jihovýchodním asijským mou-chmerem; 2. zařadění nářečí andamanských trpaslíků mezi dialekty papuansko australské; 3. odvážné přiřadění arišsko-altajské skupiny k dravidštině. Své these snaží se odůvodniti jak gramatickými tak i lexikalními příklady a uplatniti v oboru studia tohoto druhu zákon analogie dávno již uznaný; smíšení se jazyků není však dosti jasně podáno. Bádání Trombettiho, které nedálo se proto, by utvrdil tradici náboženskou, t. j. jednotný prapůvod lidstva, nýbrž právě naopak vyšlo ze stanoviska moderní vědy, an Trombetti přidržoval se Darwinovy theorie, ukazují přímo na společný vznik řečí a tím i na jednotnost pokolení lidského. Ukáže-li se v budoucnosti vše platným, co učenec chce dokázati, musí věda moderní všechny dříve přijaté theorie o vzniku a šíření se lidstva silně opraviti Výsledek práce Trombettiho možno asi formulovati: Pokolení lidské mohlo původně obývati v Mesopotamii. Též možno, že člověk byl prvotně v jedné krajině a tím opačný náhled anthropologů dnešních, jakoby člověk vyvstal na různých místech v téže době neb pravděpodobně v různých lhůtách časových, byl by otřesen již v základech.

*

J e d n o t a a s t á ř í č e r n o c h ů. Pátravým okem svým postřehl Louis Lapicque při prohlížení černochů markantní známku tělesné jejich stavby, zpozoroval totiž, že mají poměrně dlouhá předloktí a poměrně úzkou pánev. Počal podrobněji se zabývati touto otázkou, měřil délky kostí jak u koster tak i u živých. Aby získal krátké výrazy z celých řad čísel, jimiž s dostatek charakterisován je poměr oněch částí kostry, uvedl svá měření ve formu quotienta $\frac{\text{délka předloktí} \times 100}{\text{maximalní šířka pánve}}$ a obdržel význačný index, jejž nazval „indice-radio-pelvien". U černochů obnáší něco přes 100, u plemene kavkazského, mongolského a amerického klesl pod 100. Na základě těchto měření přišel k poznání, že všichni černoši jsou příslušníky společné rasy, že jsou nejstarší obyvatelé země mezi kmeny je obklopujícími a že původně obývali území spolu souvisící, což je však možné, neboť všechny rody negrů kupí se kolem indického oceanu.

*

D ě d i č n o s t v l a s t n o s t í. Slavný moravský botanik starobrněnský opat Mendl zákony svými o míšení plemen a o dědičnosti v říši rostlinné dal podnět k tomu, aby stanoveny obdobné zákony pro křížení plemen říše živočišné; a vskutku na tomto poli docíleno velmi pozoruhodných výsledků. Nedávno W. Haacke pronesl na první pohled překvapující zákony křížení a složení zárodkového plasma. K pokusům užíval myší, jichž chov je pohodlným a u nichž v krátké poměrně době lze docíliti celé řady postupných pokolení. Křížil myši obyčejné — běhající — a myši tancující (původu čínského a japonského). Vývody pozorování

Haackových jsou: Vlastnosti, které trvale přecházejí z rodičů na potomstvo, přenáší se prostřednictvím zárodků. Každá vlastnost, kterou dítě dědí po rodičích, je zastoupena v zárodku zvláštní tvůrčí hmotou; ve zralé buňce počítá těch dědičných hmot 15, z nichž každá pozůstává z otcovské a mateřské polovice. U všech druhů organismů počet možných plemen je roven počtu možných útvarů zárodečných ve zralé buňce. Kolik zárodkové plasma chová v sebě proměnlivých součástek, tolik možných modifikací zděděných vlastností má potomek.

*

Zemřeli. 16. listopadu professor petrohradské duchovní akademie Feodor Geras. Eleonský (Vladimirský), na slovo braný biblista a plodný spisovatel bohoslovný, jeden z těch, kdož šli s katolickou kritikou proti německo-protestantské. — 19. listop. Alex. N. Glagolev, paedagogický spisovatel ruský. — 26. listopadu Julian Klaczko (* 1827), literát a politik polský, jenž v letech 1848—1871 byl nejznámějším snad politickým činitelem a spisovatelem celé západní Evropy. — 1. prosince Viktor Alex. Golcev, literárně-kulturní a politický spisovatel, žurnalista ruský (red. „Ruské Mysli"). — 3. pros. v Lublani zemřel český učenec Čeněk Šercl, professor oděsské university, výtečný znatel jazyků. Znal jich 45. Už v 23 letech nabídl se složiti zkoušky ze 40 jazyků. Práce jeho z oboru jazykozpytu jsou velmi hojné, ale roztroušeny po všech možných světových listech. — 3. pros. Ambrož Pietor (* 15. října 1843), redaktor „Národních Novin", slovácký bojovník politický, jeden z prvních literárních kulturních činitelů. — 10. pros. Luka Zorě v Cetyni, srbsko-slovinský spisovatel a žurnalista; J. G. Garin-Michajlovský, inženýr, ruský spisovatel belletristický z tábora socialistického (roku 1892 vydal první sbírku „Něskoljko lět v derevně"). — 21. prosince v Mnichově Naděžda Slavjanská, známá ředitelka ruského pěveckého sboru.

Zprávy národohospodářské.

V nový rok vešly zvláště s dobrým výsledkem české ústavy peněžní; jak banky, tak záložny a úvěrní spolky. Na jednotlivém závodu, na jednotlivé živnosti nejeví se tak nápadně dobrá či méně dobrá bilance jednoho léta. Ale když se podíváme na ústředí mnoha takových závodů a živností, tu už stopy situace jsou zřetelnější. A tak patrno to letos na zatímních výkazech všech bank a záložen, v nichž stéká se živná míza obchodu a průmyslu, že rok 1906 byl rokem pro výrobu dobrým aspoň průměrně. Jmenovitě banky, jako ústavy velkoobchodu a velkoprůmyslu, prodělaly velmi živé období. Živnostenská banka zvyšuje znovu svůj kapitál akciový až po hranici stanovami vyznačenou (30 mil. K) a míní se zasaditi o takovou změnu stanov,

aby směla svůj akciový kapitál zvýšit až na 60 mil. K. Toto zvyšování akciového kapitálu jest znamením, že průmysl hojně pracoval a o pomoc banky se též hojně ucházel. V těch potřebných nových pěti milionech korun akciového kapitálu — co tu utajeno obratů výrobně-obchodních, jež třeba při síle a čilosti udržeti.

*

Ale při tom ústřední banka spořitelen není spokojena podle své přehledné poslední zprávy se stavem našeho peněžnictví a jeho organisace. Máme sice mnoho závodů, mnoho jednotlivých skupinek, jsou i svazy a jednoty, jsou i ústředí — ale přece vše to jest ještě nedokonalé. Je tu ještě mnoho práce třeba, a to práce zdola. V čelo našich i malých ústavů peněžních potřeba jest lidí s hospodářským rozhledem a pochopením těch úkolů, jaké leží na ústavě peněžním. Ale my dívajíce se na veliký počet a na sumu vkladů nebo obratu, upokojujeme se velikými číslicemi. Velký počet však není ještě všecko. O vnitřní síle a celém vedení potřeba dále pracovat, je zdokonalovat. Díváme-li prý se na peněžnictví maďarské a německé, tu vidíme, jak pokračuje opravdově mílovým krokem a pak ozřejmí nám naše opozdělost tím více. Zpráva podává zároveň ocenu peněžnictví u jednotlivých národů slovanských v naší říši. A chválí je i proti našemu. Tak ústavy polské se propracovaly k jednotné organisaci a ve mnohém právě tuto snahu vedou velmi vzorně a dokonale. Na sjezdech záloženských aspoň přetřásány velmi praktické myšlenky a návrhy, zračila se široká koncepce úkolů. A rovněž spořitelny polské prodělávají přípravu k ústřední dobré organisaci, a zájem celého národa velmi horlivě střeží. Ústavy rusínské byly až do poslední doby v plenkách, ale také se teď hlásí ke slovu a hledí se soustřeďovat, vytvořiti si mocného pomocníka. Ústavy srbsko-charvatské po stránce obchodní vynikají daleko nad naše ústavy a správu mají většinou velmi dokonalou. Výsledky jejich snah a práce také jsou zcela uspokojivé. Kapitál provozovací v nich velmi dobře jest oplodňován. Ústavy slovinské všeho druhu nejsou dosud tak vyvinuty. aby se mohly odvážiti se zdarem na větší tržiště peněžní, ale i ony překonávají už první organisační obtíže a v brzce i ony stanou na výši doby. Peněžnictví slovácké je zatím ještě pravou popelkou, a snad proto, že politika sloučená s hospodářstvím více mu škodí než prospívá. Ale i tu už vystupují pracovníci, kteří hledí si hlavně a především hospodářského probuzení a rozmachu.

*

Banky pražské stávají se pro nás opravdu školami hospodářského života. Z nich vycházejí pokyny a podněty, hlasy varovné i poučné i povzbuzující. Jsou sice zřetelny různé proudy a směry z jednotlivých ústavů vycházející, ale společná jest jim horlivost v emancipaci českého peněžnictví. Činí to už pravda ve svém vlastním zájmu. Ale zájem ten jest zatím i zájem všenárodní. Arciť i tak a v tomto směru by zmíněné ústavy mohly konati více, uvědomováním, poučováním a vychováváním. Stěžovat si na to, že ústavy peněžní u

nás jsou příliš zastaralého, nehybného ducha, nejsou pákou a středem hospodářského ruchu kolem sebe — to nestačí. Nutno dávat pokyny, a nejen to — osobně vzdělati dorost, jenž by byl schopen pokynů těch poslechnout a řídit se jimi.

*

Už po tři leta vedou čeští akcionáři v rakousko-uherské bance boj s německou většinou o zastoupení ve správní radě. Dosud byla zcela domenou maďarsko-německou. A Němci se vždy dosud bránili, že je to finančně-hospodářská věc, a tu politika a národnost že místa míti nemá. Ale nedrží se tak z hospodářsko-finančních ohledů oněch míst ve správní radě, jako z ohledu osobního prospěchu. Místa ona totiž „něco“ nesou. Pro příští valnou hromadu už uloženy jsou akcie u ředitele banky. Možno tedy přehlédnouti už napřed účastenství při ní a poměr zastoupení. Ode tří let dějí se mezi Čechy a Němci pravé dostihy na každou akcii banky rakousko-uherské. Ústavy a korporace obou národností zkupují, co se kde na trhu objeví. Tím způsobem roste účast česká ale i německá. My však poměrně více získáváme, neboť povznesli jsme se z ničeho téměř. Na valné hromadě budeme roku 1907 zastoupeni už 252 hlasy vedle 569 německých, letos pak byli jsme zastoupeni 206 vedle 496 německých. Vyrostla česká účast o 46 hlasů, německá pak o 73. Přes to poměr náš se zlepšil. Tvořili jsme vloni 41·4% německého zastoupení, letos pak tvořiti budeme 44·1%. Po Němcích jsme vůbec nejsilnějšími akcionáři banky s počtem 3000 akcií. Maďarská polovice správy je teď zcela rovnoprávna rakouské, a přece Maďaři (Uhři vůbec) zastoupeni mezi akcionáři banky mnohem menším dílem, než my. Na valnou hromadu přihlášeni jen 102 účastníci z Uher, ač Uhry patrně mají v držení více nežli 1200 akcií. Ale nemusí každý majitel akcií se hlásit k valné hromadě, a také, kde není ani politického, ani hospodářského zájmu, účastníci se nehlásí. Podnětem českým zkupují akcie banky také ústavy polské a jihoslovanské, takže postupem času přece snad octnou se Maďaři a Němci vůči většině akcionářstva slovanského. Ale sotva to bude brzy! Neboť za velikého nynějšího rozmachu průmyslového, kdy banka dělá znamenité obchody, akcie jsou nejen papírem čestným, ale i velmi dobrým ukládacím papírem, jenž dá 9% dividendy ze jmenovité hodnoty a 5% z kursovní.

*

Mnoho se u příležitosti reforem selských na Rusi mluvilo a psalo o trojpolném hospodaření. Toto trojpolí, pod nímž rozumí se zároveň i trojhonné hospodaření (t. j. rozdělení pole na tři hony, na nichž pravidelně stále po sobě postupují: ozim, jař, úhor) nebylo ani u nás vzácností. A nenáleží nikterak příliš šedé minulosti! Ještě v letech sedmdesátých bylo zvykem většiny hospodářů! Dokazuje to pro Čechy aspoň Dr. Jos. Horák v Národohospodářském obzoru (Orebné soustavy v Čechách v II. polovici XIX. věku). Před rokem padesátým bylo všeobecným zvykem. Tehdy rolného střídání a mnohopolného hospodaření bylo pořídku. Ještě leda vedle trojhonného, že

bylo snad čtyřhonné či vícehonné, což se řídí ne dokonalostí soustavy, ale nutností kraje — na špatnějších půdách totiž musí si pole déle odpočívati, proto potřeba je i na více honů rozděliti, aby si jednotlivé hony déle odpočinuly. Tak to činí i dnes při trojpolí v obščinách ruských sledujíce střídu buď tříletou, buď 4-, 6-, 8-, 9- či 12letou, podle potřeby nebo zvyku. Sám příklad vlastního našeho povznesení a odstoupení od trojpolí ku mnohopolí (v r. 1875. ještě udáno statistikou 50% půdy pod zlepšeným tříhonným hospodářstvím a 18% půdy pod prostým úhorovým tříhonným hospodářstvím) dává nám tušiti, jak i na Rusku zavedením reformy a pomocí agronomickou může se ruský sedlák povznésti z nynějšího hladového stavu ku stavu průměrné zámožnosti a kultury. Jedna generace a méně — změní tvářnost země!

*

V Haliči utvořen při zemském výboře před několika lety fond na podporu průmyslu, jenž r. 1907 dosáhne summy něco přes 1 mil. K. Obnos ten už většinou rozpůjčen průmyslovým závodům jako nezúročné nebo nízko úrokované půjčky a tudíž sám sebou už se obrací. Průmysl podporovaný náleží zatím k přerůzným drobnějším odborům. Velmi záleží Polákům na tom, aby zvláště textilní průmysl doma si vytvořili, neboť ten má odbyt vždy v samém okolí zajištěný. Budují rovněž na uchovaných dosud drobtech bývalé tkalcovské živnosti. Přes to, že průmysl ten není ještě valně rozvětven, pomýšlí už také na nejvydatnějšího pomocníka jeho — na přádelny bavlněné. Přádelnictví dosud nejvyvinutější v Anglii, ač pro průmysl skýtá první surovinu, přece přichází naposledy. Neboť může vzniknouti až tehdy, když je třeba obstarávati předivo pro mnoho tkacích závodů. U nás, v Čechách a na Moravě, ač průmysl textilní patří k prvním na světě, přece jen přádelnictví není vyvinuto ve všech druzích librediva a ani tak silno, aby při jemnějším předivu nemusilo býti chráněno proti přádelnám cizím. Jemné předivo anglické a francouzské zdá se vůbec nedosažitelné v jiných zemích, neboť schází mu první přirozená podmínka vzduchu — vlhkost a teplota. Tato podmínka je tak nutna, že středoruské přádelny v nejsušších měsících lednu a únoru nemohou vůbec pracovat, anebo musí uměle v továrnách pořizovati si teplotu a vlhkost potřebnou. A při tom předou jen hrubší druhy nití! Z té příčiny zdá se vůbec ve většině zemí nedosažitelnou jemnost přediva anglického a tím i jemnost nejlepších látek anglických. — Halič v tom ohledu stojí už za Čechami a Moravou, její přádelný prumysl už zase jen hrubšími sortami se musí spokojovat. Průmysl tento jakožto nákladný sotva asi vznikne bez pomoci velikého kapitálu a tu Halič by přece jen zas potřebovala výpomoci sousedních zemí.

*

V roztržce obchodní mezi Srbskem a naší říší, jež od půlroku nastala, měli agrárníci všech národů rakouských i uherských radost z toho, že zbavili se konkurenta na trhu dobytčím, který sice jen zadním zbožím zásoboval trh hlavně pešťský a vídeňský, ale přece jen nabídku masovou rozhojňoval. Tato radost byla přirozenou a ne-

možno jí zazlívati. Ale němečtí agrárníci a německé listy vůbec šly dále a radovaly se z každého neúspěchu, jaký Srbsko utrpělo ve své snaze vymaniti se z podruží našich trhů a získati jiné. Tato škodolibost u židoněmeckého tisku jest však aspoň vysvětlitelna. Nevysvětlitelna byla však u některých našich listů, jež ji z německých vídeňských prostě opisovaly! Ani národní, ani lidský a všeobecně kulturní smysl nemohl takové stanovisko vnukati. A hospodářský ohled rovněž ne. Míti souseda, který jest v hospodářském úpadku, nemůže přece býti cílem průmyslného státu, jenž mu prodává ročně za 35 mil. korun různých tovarů průmyslných. Ale spíše jen nerozvážnost opisovačů než směr a duch celé vrstvy to byl, jenž takové projevy zavinil. — Agrárně-hospodářské styky se Srbskem právě na Moravě teď velmi zdařile navázány — přijímají se totiž selští synkové srbští na zkušenou a do hospodářské práce u našich moravských rolníků. Myšlenka tohoto výcviku u bratrského národa vznikla v Srbsku samém a proud cvičenců na Moravu svedl professor přerovské hospodářské školy Basil Macalík, jenž ve „Sborníku“ svém zahrnul agronomii všech národů slovanských. A i jinak na sjezdech a při jiných projevech hospodářského života (a jmenovitě v Srbsku) účast česká bývá zjevem obyčejným. Hospodářských cvičenců došla na podzim první partie, teď v lednu chystá se druhá (37), tak že bude už na Moravě roztroušeno na 60 srbských chovanců. A rolnictvo moravské zvláště z Hané hlásí se o ně tak hojně, že sta a sta jich by měla místa! — Na sjezd dobytčích družstev do Přerova pozván ku přednášce srbský agronom a spisovatel Gavrilovič, známý už svými výlety do zemí slovanských, jako hlasatel hospodářské a kulturní solidarity slovanské.

*

Při rozpočtové debatě v bulharském sobrání vyličoval ministr financí Pajakov hospodářskou situaci Bulharska jakožto velmi růžovou. Bývalý předseda ministerský demokrat Danev snažil se sic příznivý obraz ten zmírnit některými poukazy a daty, ale celkem nutno uznati, že Bulharsko je dnes samo v sobě nejvíce a nejutěšeněji rozkvétajícím státem slovanským. Od 10 let zvýšila se obdělávaná zemědělsky půda ze 16 na 30 mil. dekarů. Produkce zemědělská před 10 lety, čítajíc 15 lvů výnosu po dekaru, dávala tedy celkem 240 mil. lvů, dnes pak možno jí páčit na 450 mil., ač dnes nutno přiznat, že i sám poměrný výnos po dekaru se zvýšil. Bulharsko má však ještě fond země 45 mil. dekarů, tedy v budoucích letech může ještě zveličit produkci zemědělskou pouhou extensí o 675 mil. lvů. — Roku 1902 mělo Bulharsko všech živností obchodně-průmyslových 40.541 — za tři leta do r. 1905 rozmnožily se živnosti ty o nových 3547. Přibývá tedy ročně přes 1000 nových závodů. Za nových obchodních smluv, jež zavádějí silnější ochranu průmyslovou, porostou závody průmyslové ještě četněji. Předložen také návrh na odborné školství, jehož Bulharsko doposud postrádalo, nemělof kromě mechanické (kovodělnické) školy nijakou jinou. Má se především zaříditi široká síť škol pokračovacích. — Ukazatelem rostoucí práce národní byla stále vzrůstající tržba za-

hraniční, jež dostoupila teď celkového obratu 200 až 500 mil. lvů. Zvláště zemědělský rozvoj mnoho přispívá k rozhojnění vývozu a vůbec k ruchu hospodářskému v zemi. Rok co rok na podzim dráhy bulharské nestačí nákladu, přes to, že vláda čekajíc hojný převoz připravuje co nejčetnější oboz železniční. Vloni (1905) příjem drah byl 8 mil., letos (1906) však následkem hojnější žně 11 mil. Dobrým ukazatelem rozvoje je peněžní obrat národní banky. Ještě r. 1899 bylo v oběhu peněz kovových a papírových pouze za 45 mil., teď však oběh dostoupil 90 mil. lvů. Také se země čím dál více opatřuje dostatkem kapitalovým. Ještě před několika lety měla banka národní úrokovou míru 8%, a soukromý úrok obnášel 9 až 10% v solidních ústavech. Teď banka sestoupila až na 6·5% a 7% a soukromé ústavy sestoupily dokonce až na průměrných 6%. Důchody státní velmi rychle rostou bez zavádění nových daní: r. 1904 byl příjem 115 mil. oproti rozpočteným 105; r. 1905 proti 112 rozpočteným přijato 127 mil. a letos (1906) oproti 118 rozpočteným bude příjem asi 135 mil. lvů. Tak poslední léta vykazují veliké pokladniční přebytky. Dluhů konsolidovaných má Bulharsko 360 mil. lvů, běžných dluhů měla státní kassa u domácích bank 13·1 mil., za to však pohledávek 30·9 mil., takže dlužný obnos páčiti možno jen na 34½ mil. Z balkanských států jest Bulharsko poměrně nejslaběji zadluženo: 90 lvů (korun) na 1 obyv., Rumunsko má 261 K na 1 hlavu, Srbsko 171 K, Řecko 377 K. — Státní papíry bulharské zapisují se na bursách pařížské a londýnské a stávají se stále hledanějšími. Stojí výš než samy renty francouzské a konsoly anglické; 6% renta z r. 1895 vystoupla v Londýně z 85 na 101 a 5% renta z r. 1902 v Paříži stoupla z 95·4 na 98. Bulharsko proto může bez obavy uzavříti novou půjčku železniční na dostavení potřebné sítě drah. Navrženo také 7 nových železnic v celkové délce 693 *km* a se společností orientalních drah vyjednává se o odkupu práva provozování jízdy, takže by Bulharsko samo bylo v brzku pánem rozvětvené sítě železniční v celém knížectví.

*

Sibiř se stává čím dál více toužebným cílem podnikavého kapitalismu. Podnikavost tato však lačněji vystupuje mimo Rusko než v Rusku samém. Dansko-angličtí kapitalisté zmonopolisovali v rukou svých máselný obchod se Sibiří a při vývozu 2 mil. pudů (1906 dosaženo už 3 mil. pudů = ½ mil. *q*) vydělávají na miliony rublů ročně. Výdělek tento dal se docíliti beze všeho risika — beze zřizování nákladných staveb — pouhým zřízením tržní kanceláře. Sibiř je zemí nepřebraného dosud přírodního bohatství. Lesy její a zvěř její nemá ceny, neboť není kdo by to vše exploitoval. Ze zvěře používá se pro obchod jen ta, která má peří drahé nebo kožešiny. Něco vzácnější zvěře vyváží se i na maso ze západní Sibiře (hlavně tetřevi), ale to ne daleko! Za to kožešinné bohatství Sibiře jest pravým zlatodolem. Kožešinou sibiřskou odívá se vlastně celý civilisovaný svět. Z Irbitu, kde jsou na ni v lednu největší trhy ústřední, přechází do Moskvy a odtud do celého světa, ale hlavně do Lipska a Londýna, odkud ji přejímá už zpracovanou a

roztříděnou i oceněnou (a ovšem i zdraženou) celý modní svět, ba i samo Rusko! Jen velmi málo kupují i taková veliká města modní jako Vídeň a Paříž přímo! A toto přímé spojení už je nepřímé, neboť jde jen do Moskvy a Petrohradu. Dosud to byly ruské firmy, které si vydržovaly své agenty v Sibiři při zkupování kožešin. Zahraniční firmy se toho nevyžadovaly. Ale poslední leta pronikl cizí kupec už přímo až do Irbitu, a ba i sibiřským „skupščikům“ kožešin postavila cizina konkurrenci. Ale pro obtíž a namahavost této práce, musíť se kožešina od domorodců sbírati po pustých tundrách severních po rozlehlých lesích na tisíce kilometrů daleko, odstrašuje cizí podnikatele. Neodstrašuje však Američany! Tito aspoň se chystají vkročiti sami do Sibiře. Dosud severní Amerika brala kožešiny sibiřské z Londýna, teď zamýšlí zříditi přímý dovoz ze Sibiře do Filadelfie, a odtud teprv jimi zásobovati Ameriku. Zvláště východní Sibiř dosud málo dostupná a tudíž s nepřebraným bohatstvím jest idealem Američanů. Rusko však brání se náplyvu jak kapitálu tak podnikatelů z Ameriky. Odmítlo dosud stavbu dráhy východní Sibiří na Aljašku, nejvelkolepější podnik světový, odmítá důsledně i všecko jiné podnikání jejich. Styk svých lidí s Amerikou ano, ale ne přímo exploitaci Američanů.

Rozhled socialní.

Rovné právo volební do poslanecké sněmovny naší rady říšské zajištěno konečně i ve sněmovně panské. Není pochyby, že by byla bývala panská sněmovna schválila návrh svého volebního výboru, zavést volební právo pluralní. Ale na konec zvítězil nátlak vlády, nátlak, jak všichni zasvěcení potvrzují, přímo neslýchaný a nikdy prý před tím nebývalý. Hotový rozvrat povstal proto jak na levici tak ve středu našich pairů. Presidenti a členové volebního výboru se povzdávali, opuštěni byvše svojí armádou. Jednalo se sice pouze o tak zvanou pluralitu dle věku, o které se nedalo hned na první pohled tvrdit, že by byla socialně nespravedlivou, ale padla i ona. Uváděny proti ní hlavně tyto důvody: že jí vůbec není třeba, když přes 35letí mají u nás beztak nepoměrnou číselnou převahu nad voličstvem mladším, jak vládní výpočty dokazovaly; jest prý nebezpečna s tolikými potížemi smluvené dohodě národních stran, poněvadž by se jí přesunula většina v několika okresích do jiného národního táboru; že jest dále skrytou pluralitou dle censu, poněvadž stáří je prý privilejí zámožnějších vrstev; konečně že by nesesílila, ba naopak poškodila směry konservativní v politice (a jim na prospěch právě navrhována!), poněvadž prý kdo v mládí přilnul plně k radikálně socialistickým proudům, při nich i v pozdějším věku vytrvá, kdežto u konservativnějších voličů nelze prý nepozorovati, jak věkem slábne a mizí jejich zájem o záležitosti veřejné.

Ve prospěch pak volebního práva rovného působeno v panské sněmovně nejenom tak pokročilým stadiem opravy volební, nýbrž zvláště na průmyslnické její členstvo argumentem ulice, a na zástupce vědy a umění výzvami professorských sborů vysokých škol; také naše universita česká s oběma technikami z iniciativy známých vlivů fakulty filosofické podala panské sněmovně petici o rovné právo volební a Jaroslav Vrchlický řečí panenskou za poetickou v tisku uznanou se ho zastával. Vystoupení politické našich professorských sborů vyvolalo arci rozmanité úsudky: celkem jich za politické areopagy rozvážní lidé nijak nepokládají, a právem. Odborná věda oprávňuje sama sebou pouze k odborné autoritě vědecké. Trivialní starověké sutor ne ultra platí i zde.

Jako v poslanecké sněmovně vicepresident Dr. Žáček, tak hlasoval i staročeský pair Dr. Mattuš pro pluralitu dle věku. Z episkopatu mluvili řečníci dva, kníže-biskup lublaňský Jeglič a arcibiskup armenský Theodorowicz, s velkou emfasí pro rovné právo volební, jež ovšem plně odpovídá i křesťanské demokracii.

*

Volební povinnost na radu říšskou kompromisem v poslanecké sněmovně ponecháno zavést sněmům zemským. Proti ní byli ve Vídni ovšem především socialní demokraté. Oklikou sněmů zemských však zdá se, že bude velmi záhy a četně zavedena. — Dolnorakouský sněm ji už schválil na návrh poslance Dra. Gessmanna, ač říšská volební oprava nemá doposud ani sankce. Na sněmu slezském a hornorakouském vyzvány zemské výbory, aby do příštího zasedání připravily předlohy zákona o volební povinnosti na radu říšskou.

*

Podle přijaté volební opravy sejde se budoucí říšská rada — její poslanecká sněmovna — v novém asi seskupení stran, a to podle zájmů více než dosud roztříděná. Zájmovou skupinou velmi přesně omezenou budou asi socialní demokraté a agrárníci. Těchto ovšem bude asi řada největší. Kolik bude socialních demokratů? Jsou už teď lidé, kteří se bojí, že nebudou-li socialní demokraté míti většinu, tedy že budou tvořit velikou vlivnou skupinu — tedy ze 516 snad 150, 200 poslanců! Ovšem to je naivnost, která není ani dobře vysvětlitelna!

Německo je vlastí politické socialistické organisace. Německý politický socialismus diriguje vlastně a určuje ruch celého ostatního světa. A přece v této vlasti socialismu mají socialisté leda 81 poslanců po 35letém boji volebním! Počali v roce 1871 dvěma poslanci a 123.975 hlasů; při páté volbě roku 1881 dosáhli 321.961 hlasů (méně než v obou volbách předešlých) a měli 12 poslanců. V osmé volbě roku 1890 dosáhli počtu hlasu 1,427.289 a poslanců už měli 35. Ve třech následujících volbách počet poslanců vzrůstal na 44, 56 a 81. Doufají, že teď po rozpuštění sněmu budou už míti 100 a přes 100 poslanců, tedy víc než celou čtvrtinu. Hlasů získali při minulé volbě už 3.010.771, čili 24% všech oprávněných

k volbě a 32% všech odevzdaných hlasů! To už jest ovšem číslo velmi vysoké, když třetina voličů volí socialně demokraticky! Ale nutno uvážiti poměry německé. Volby se dějí stále za nějakého hesla proti císařskému absolutismu, a tu volí s nimi kdejaký oposiční politik, jenž jinak socialismu nepřeje. Čím více se ostatně socialistická strana německá zvětšuje, tím více nabývá povahy strany měšťácké. Skoro nic si nezadají se svobodomyslnou skupinou, která pod vůdcovstvím Richtrovým byla nejzásadnější odpůrkyní socialismu. A čím více porostou, tím poroste i charakter měšťácký a nastanou třenice a frakce. I lavina roste do jisté míry, pak se sama svou váhou roztříští a rozpadne. Toho se možno tím více nadáti u nás, kde socialismus už i dnes je rozdělen na národnostní skupiny, často příkře se srážející.

*

Na sněmě moravském podal na zavedení volební povinnosti pro radu říšskou pilný návrh poslanec docent Šrámek. Navrhuje na neodůvodněnou neúčast při volbě pokutou od 1—50 K; za důvod, proč oprávněný voliti nemohl, se uznává vážná nemoc jeho, nepřítomnost pro neodkladné záležitosti a jiná vážná nehoda. I na moravském sněmě bude povinnost volební patrně schválena. Odpovídá také právo volební jako právo veřejné úplně i povinnosti volební. Důvody závažné proti volební povinnosti lze uvést pouze s hlediska strannického, a to arci by rozhodovat nemělo.

*

V Německu říšský sněm koncem listopadu začal rokovat o vládní předloze, kterou se měla zavést aspoň fakultativní právní způsobilost odborových spolků dělnických. Pouze konservativci byli s předlohou spokojeni. Posl. Legien, předseda generalní komisse soc.-demokratických odborových jednot ovšem nenechal na ní vůbec zdravého vlasu, ale i vůdce centra posl. Trimborn vyčtl jí bureaukratickou úzkoprsost, že naprosto nepřináší ochrany pro ty, kdo se sdružovat chtějí. — Předloha má nadále uchovat zákaz koalice dělnictva zemědělského, omezuje odborové spolky na čistě odborové záležitosti a vylučuje tím spolky s vedlejšími úkoly charitativními nebo konfessními, žádá pro kontrollu podrobný seznam členstva (nejenom pro úřady, ale na požádání i pro každého jednotlivého člena! — při velkých svazech stotisícových nemalá práce sestavit a dovléci několikacentový takový přípis!). Má zabránit stávce v oborech, kde by stávkou bezpečnost říše nebo státu byla ohrožena, nebo přivoděn byl nedostatek vody či světla pro obyvatelstvo, nebo konečně způsobeno bylo obecné nebezpečí pro lidské zdraví — Tím totiž zabránit, že by pro stávku spolky dělnictva takových odborů ztratily zas právní způsobilost. Proto nazval posl. Legien novou předlohu předlohou káznicovou. Kromě toho stanoví se předlohou povinnost pro spolky nahradit spolkem spáchanou škodu asi v tom rozsahu, jak to uznala za správné známá už anglická komisse královská, jež se věcí touto déle obírala na jaře roku 1906.

Volné odborové organisace německé předlohu, jak byla, odmítaly veškeré, i křesťansko-socialní, ale tyto na jejím základě

ve výboře sněmovním přec jen doufaly dosíci aspoň obstojné právní způsobilosti pro odborové jednoty. — Soc.-demokratická strana však hotovila se svolat mimořádný odborový sjezd, aby odsoudil předlohu vládní, kterou i socialně-reformní státní sekretář hr. Posadowsky patrně proti svým lepším názorům musil na říšském sněmu hájit. — Zatím však říšský sněm rozpuštěn a předloha s ostatními podanými padla pod stůl.

U nás v Rakousku po této stránce bohudík stojíme nad Německem, u nás mají odborové spolky právní způsobilost jako veškeré ostatní spolky nepolitické a mohou mít členstvo všech odborů obojího pohlaví a jakéhokoliv věku. Toho však v Německu doposud není.

*

VII. sjezd českoslovanské socialní demokracie o Vánocích byl víc repraesentační než pracovný. S pýchou vytýkají soc. demokraté, že socialismus v národě tak pokročil, že mohli sjezd svůj ovšem se všemi internacionalními emblemy marxistickými konat v měšťáckém Národním domě vinohradském. — Na čtyři sta delegatů vyslaly soc.-demokratické organisace české na sjezd. — Vídeňskému celorakouskému ústředí „nebylo možná“ poslat delegata, za to vyslala zástupce socialní demokracie ukrajinská (rusínská) z Ruska a Haliče p. Novu z Kijeva. — Sjezd oslavoval rozhraní dvou epoch — nyní na zápraží všeobecného rovného práva volebního na radu říšskou a pochlubil se před národem, že má v 1517 místních organisacích 100.000 řádných příslušníků strany (kteří totiž platí daň straně), které prý může ve 24 hodinách mobilisovat (?).

Vzestup strany dokazoval sjezdu sekretariat hlavně ze vzrůstu počtu organisací. V království měla socialní demokracie před sjezdem prostějovským 313 organisací politických, dnes prý je jich 1211; na Moravě pak stoupl počet organisací od zmíněného sjezdu prostějovského z 85 na 198, ve Slezsku ze 4 na 36, v Dolních Rakousích pak ze 37 na 67. Pokladní hotovost 31. srpna 1904 činila 1572 K, 30. září 1906 pak 13.568 K. Příspěvek na ústředí vídeňské zvýšen ze 40 na 60 K měsíčně. — Na mezinárodní sekretariat socialně-demokratický v Brusselu, který poslal pozdravný přípis sjezdu, platí českoslovanská socialní demokracie místo dřívějších 200 korun nyní 600. O uznání své zvláštní „národní“ individuality bude jí však, internacionale, bojovat dále; věc není doposud skoncována: na příštím sjezdě internacionaly ve Štuttgartě bude o ní jednáno znova. S několika stran na sjezdu vyzýváno k značnější české účasti na tomto kongresu, než doposud bývala. Přirozeně chlubili se moravští soudruhové svým vítězstvím při volbách na moravský sněm. Neočekávaným, poněvadž organisace socialně-demokratická sama není tak silná, aby odpovídala tolikému vítězství, jak se přiznávají. I nabádali se (teprve) sorganisovat ty massy, které se k nim za voleb tak maně přihlásily.

Armáda zorganisovaných 100.000 je sama sebou značným vojem, vůči veškerému dělnictvu znamená to však přec jen procent dosti málo. Tak neobyčejná vítězosláva, jaká se jevila na Vinohradech, nemusí

být proto nikterak pro socialní demokracii konečnou, dají-li se už co nejspíše hlavně křesťansko-socialní směry do horlivé akce agitační i organisační.

Zvláště nápadný jest malý počet příslušníků strany ve Slezsku (totiž 1935) a v Dolních Rakousích (4406). Sama česká Vídeň se statisíci českého dělnictva prohlašována za zcela socialistickou, a zatím!

*

Před svátky pohrožováno stávkou poštovních zřízenců. A jeden den ve Vídni aspoň se o ni pokusili. Vláda prý vydala nařízení potlačiti ji, stávkující propustit. Ale obecenstvo většinou volalo, aby se zřízencům vyhovělo. Přede dvěma lety socialistická vláda francouzská stávku poštovních zřízenců potlačila násilím, jako trestuhodnou vzpouru. Pošta a železnice, jako vůbec státní zřízení, stávky prý nepřipouští. Tam, kde je vždy naděje na dohodu po dobrém, jak u státu, stávka je skutečně jen svévolí. A v takovou dobu by byla křivdou pro všecko obyvatelstvo. Hrozba byla sic účinnou, ale povážlivou.

*

Pracovní rada projednávala v podzimních schůzích a v lednových dokončí asi reformu dělnického pojišťování. Otázka tato vleče se už od počátku let devadesátých — a za 15 let ještě neskončena, přes všecky demonstrace dělnické, jež proti úřadům jmenovitě nemocenské pokladny každý rok na svých sjezdech strojí (v Čechách jenom!). Jedná se o sesílení pojištění nemocenského, které mají mnohá břemena dosavadní býti odňata, o sanaci úrazového pojišťování, jakož i přetvoření a sjednocení hornického pojištění. Konečně i doplniti dnešní starobním vdovím a sirotčím oddílem bude na čase. I to má už dělnictvo po léta od několika vlád slíbeno. Zdá se, že teď nadejde doba.

*

Statistiku tak zvaných kollektivních smluv pracovních slibuje sbírati a zpracovávati čtvrtletně úřad práce v „Soc. Rundschau". Vydává první pokus její za rok 1905. Smlouvy hromadně uzavírané na určitý čas a pro obě strany závazné stávají se zvykem v lépe zřízených odvětvích průmyslových. Přešly ze západu z Anglie a Ameriky i na pevninu a rychle rostou. Zajišťují oběma stranám pevnost a nového jest při nich právě to, že i dělnictvo se tu solidárně na delší čas zavazuje. To jest ovšem možno jen u dělnictva dobře organisovaného a uvědomělého. Takových smluv kollektivních (s tarifem mzdovým) zavedeno v Rakousku 1905 celkem 94, z toho ve Vídni 44, v Čechách 9, na Moravě 8, ve Štyrsku 7, v Tyrolích 5, v Haliči, Přímoří, Solnohradsku po 1, v jiných čtyrech zemích po 1. Nebylo žádného takového případu ve Slezsku, Dalmacii, Vorarlbersku.

Podle odborů smlouvy kollektivní uzavřeny nejhojněji v kovodělném odboru (32) a stavebním (25), v jiných byly mnohem řidší na počet, ale třeba zase zasáhly celý odbor po celé říši jako v grafickém. Osmihodinná doba pracovní žádnou tou smlouvou zatím nezavedena, nejnižší byla $8^3/_4$hodinná, a to jen v jediném případě. Největší počet

smluv dojednal 9hodinnou dobu pracovní (25) a 9½hodinnou (23), desítihodinnou pak 15 případů. Ostatní případy leží mezi 9 a 10 nad 10 hodin byly jen 2 případy. Pokud smluven tarif mzdy minimalní, tedy určena nejmenší denní mzda pro Vídeň 2·88 až 7 K pro učené a 2·67 až 4·14 pro neučené dělníky, mimo Vídeň pak 2·17 až 5·50, případně 2 až 3·42 korun.

*

Boje dělnické v Rusku a ruském Polsku vedeny byly zprvu sice za svobody politické, ale pak obrátily se i k hospodářským požadavkům. Ve vlastním Rusku celkem už se v průmyslech továrních uklidnilo, dělnictvo ochladlo v politických aspiracích a hospodářské vymoženosti pomalu pozbylo. Co si vymohlo za pohnuté doby, nedovedlo si udržet, a továrníci jako nemožné pomalu to odstraňují. V průmyslech s dobře organisovaným dělnictvem nebo se silnou agitací však neurovnanost trvá dále a mnohé továrny se zavírají pro nemožnost spořádané práce za těch poměrů. Socialisté ruští, a to jak marxisté tak národní (čili revoluční) vidí v dnešních dobách příhodnou chvíli k provádění socialistických utopií. Marxisté hlavně v ruském Polsku, revoluční pak v Rusku samém, vydali heslo násilné expropriace. Provádějí ji na veřejných ústavech a na ústavech společenských. Ale k této expropriaci přidali se pak pouliční bandité, kteří expropriují kde koho. Pro toto banditství rozdvojila se také strana polská, v níž národnější skupina demokratická odloučila se od marxistů. V továrnách pak tato expropriace provádí se zvláštním způsobem. Zavedeno něco podobného jako anglické „ca-canny“ — passivní resistence — schválné pomalé a špatné pracování. Dělníci přišli na to, že stávkováním si škodí a nedosahují ničeho. Ne ani tak hospodářských vymožeností, neboť o ty se při všech stávkách nehlásili, jako že nemají politických úspěchů. Po čas stávky nedostávali ovšem mzdy. Tedy pracují, a tím i mzdu berou, ale pracují tak, aby se nic nezhotovilo. Kazí práci a výrobky, kazí stroje, ničí materiál a osoby z úředního personálu, které s tímto způsobem expropriace nesouhlasí, násilím a terrorem, často vraždou odstraňují. Myslí si, že takovým způsobem donutí majitele k prodeji továren. Budou-li pak všecky továrny na prodej, nebude jich moci koupit jednotlivec, ale jen stát je bude moci převzíti. Anebo převezmou je dělníci na společnou výrobu. Zatím ovšem jest pochybno, dojde-li se toho cíle. V Lodi domluvili se továrníci a usnesli všecky přádelny a tkalcovny zavříti, což učinila už skupina továren Poznaňského a spol. A když továrny zavřeny, stát se nechystá nijak ku převzetí jejich, dělníci pak tratí výdělek. Konfusní plány tyto vedeny jsou hlavně židovskými předáky socialně-demokratickými. Průmyslníci rusko-polští však ani těch neobviňují, nýbrž agenty německého průmyslu, který je vysílá, by mařil výrobu v ruském Polsku a zajišťoval tak odbyt zboží svému.

Ruští továrníci moskevského středoruského rayonu, teď i severního (petrohradského a okolních gubernií) spojili se ve svaz k obraně zájmů svých a vyhrožují „lockautem“ — výlukou, kdyby se dělnictvo neumoudřilo a pokračovalo v revolučním brojení.

Zajímavo jest číslo židovských nejhrubších nádenníků („černorabočich“) v Rusku. V 10 polských guberniích a v 15 přilehlých guberniích západních, jež tvoří tak zvanou „čáru usedlosti“ židovské napočítáno posledně židovských nádenníků 105.000, čili 2% tamějšího židovského obyvatelstva. Nejvíce jest z nich vozky a povozníky, kočími (32.000) a nosiči a pomahači (32.528), zemědělskými dělníky jest jich však jen 3113, drvaři jest jich 4286, plavčíky na vorech a nákladních lodích 12.901, dlaždiči a v lomech jest 2986 židů.

Židovských nádenníků jest nejméně v království polském, jen 18.606, nejvíce v severozápadním kraji (Litva a Bílá Rus), totiž 30 830, potom v jihozápadním kraji 24.598 a v jižním 23.866. Pro naše kraje věc nevídaná!

*

V „Przegladě Polském“ podává Dr. Gargas, člen ředitelstva svazu hospodářských kroužků v Haliči, zprávu o těžkostech, jakým vydáni jsou haličtí vystěhovalci při svém styku s domovinou. Jest jich 32 až 36% analfabetů, a ti, co umějí číst a psát, přece jen většinou činí to tak nesprávně, že nejsou o nic lépe postaveni než analfabeti. Vystěhovalci polští jsou tedy při svých poštovních zásilkách neobratní a často v pravdě bezmocní. Z jejich zásilek velmi mnoho nedojde svého cíle, poněvadž nejsou dobře a správně vyhotoveny, nebo poněvadž jsou naprosto nečitelny. Zvláště u peněžních zásilek nekulturnost polských vystěhovalců jest nejen chybou ale přímou škodou a ztrátou. Haličtí vystěhovalci zpravidla ve svých listech posílají vždy peníze. Mnohdy ani jediného způsobu neznají, a svěří důvěřivě své úspory vetché obálce, ani listu nedoporučivše. Že takové listy nedostanou se do rukou adressáta, jest skoro vždy jisto. Ale ani doporučené nedocházejí vždy se svým původním obsahem. V jistém městě nalezli na záchodku veřejném takovýchto vyloupených amerických dopisů otevřených a prostě pohozených celé koše! Jinak po cestách, v příkopech a kdekoliv jinde najde se takové nedoručené a pohozené americké psaní. Amerikáni posílají do Haliče podle odhadu krakovské obchodní komory 16 až 20 mil. K ročně, podle odhadu zemské komise bankovní přes 20 mil. korun. Ze všech zásilek poštovních poukázkou poslaných do Rakouska z Ameriky (Spoj. Států) v letech minulých byla celá třetina adressována do Haliče: r 1904 ze 134.599 poukázek obnosem 15,765.196 korun náleželo do Haliče 55.018 poukázek na obnos 5,927.662 korun. Pošta rakouská domluvila se v tom ohledu s americkou, že všecky zásilky peněžní do Rakouska posílati bude jen ve formě seznamu z ústředí v Nov. Yorku do ústředí ve Vídni. Tento seznam pak teprve z Vídně se rozepisuje a poukazuje do jednotlivých míst. Tímto způsobem stává se, že beztoho nezřetelné adressy trojím přepisováním od úředníků jazyka neznalých se stanou teprv nečitelnými a mnoho jich zůstane nedoručitelných a nedoručených. Pošta rakouská marně žádala dosud, aby jí novoyorkská pošta poslala i původní adressy spolu se seznamem. Je-li zasílatel analfabetem nebo poloalfabetem, tu obyčejně s americkým úředníkem při nejlepší vůli se neshodnou a majíce každý jinou vý-

slovnost, nenapíšou adressy správně a čitelně. Lépe už činí, kdo posílají peníze pomocí banky, která už spíše věc vyřídí správně. Ale této cesty používá se od vystěhovalců polských mnohem řidčeji. Tak prostřednictvím American Express Company posláno r. 1904 do celého Rakouska 12.446 poukázek na obnos 2,126.704 K, z toho do Haliče 9584 poukazů na obnos 1,599.704 K Jiných bank pak používá se ještě méně. — Na vyzvání svazu kroužků hospodářských sněm haličský vloni obrátil se k vládě resolucí, aby podobné těžkosti pokud možno odstraněny byly; zemský výbor haličský pak požádal banku zemskou o vyšetření celé záležitosti u nás i v Americe. Na ulevení oněch obtíží žádá sněm haličský, aby vláda aspoň v Haliči samé rozmnožila poštovní úřady, a vyloučila z ústředního úřadu ve Vídni dopisy a poukázky na Halič adresované. Doufají, že polští úředníci v Krakově lépe by adressy nečitelné luštili než vídeňští úředníci polštiny neznalí. Nešlo-li by to Halič zvláště vyděliti, pak aspoň ať v ústředí zaměstnáno je dostatek úředníků polských a rusínských, aby stačili na celou tu americko-haličskou poštovní dopravu.

*

Mezi hojnými a významnými předlohami bulharské vlády před nynějším zasedáním sněmu podanými vyniká zvláště zajímavostí předloha o „inspektorech práce“. Je to nový krok k socialnímu zákonodárství v Bulharsku. V dělnickém zákonodárství Bulharsko tu spíše předchází poměry, než aby se k němu dalo jimi donucovati. Pokročilejším se tu jeví nad státy okolní (Uhry a Rumunsko), jež ve vývoji průmyslovém jsou značně před Bulharskem. Dosavadní zákony a zařízení dělnické ochrany v Bulharsku jsou: zákon chránící dětskou a ženskou práci (5. dubna 1905), zákon o společenstvech živnostenských a pomocnických výborech i hromadách; zákon o pomoci dělníkům v závodech státních v případě nemoci a invalidity (20. března 1906), zákon o pomocných pokladnách pro dělníky zaměstnané v obecních podnicích a ústavech (13. dubna 1906) a konečně nově předložen též zákon o úrazovém pojišťování dělníků v těch továrnách, které požívají podpory státní nebo nějaké úlevy (oněch 166 v nedávném výkazu označených továren). Dohled nad plněním těchto zákonů, jakož i dohled nad postavením živností vůbec, dohled nad zachováváním všech podmínek v závodech podporovaných bude úkolem inspektorů práce. Jmenováno býti má 12 inspektorů, pro každý kraj jeden, a vrchní inspektor při ministerstvu obchodu a zemědělství. Inspekční personal v Bulharsku bude tedy podle toho hned v počátcích hojnější, než je dosud u nás! Pakli totiž zákon bude podle předlohy přijat.

Školství.

Při české universitě zřízena býti má jihoslovanská stolice, již převzíti má doc. Dr. Iločić ze Záhřeba. Však už by byl čas! — Stolice češtiny zřízena při německé universitě pražské, kde přednáší dr. Spina, rodilý Moravan.

Na lvovské universitě při immatrikulaci prohlásili zástupci malorušti, též bohoslovci, že se nesúčastní immatrikulačního aktu, poněvadž čtení slibu koná se pouze v řeči polské. Potom opustili sál. Malorusové nemají v Rakousku své vlastní university, ve Lvově jsou sice některé stolice maloruské, ale úřední řečí dle zákona jest pouze polština.

Ženských posluchaček na berlínské universitě zapsáno v tomto semestru 767, téměř o sto více než před rokem, tak že letos tvoří desetinu všeho posluchačstva.

První lidová vysoká škola technická v Německu zřízena byla v osadě Albersdorfě ve Šlesvicku-Holštýnsku. Vyučovati se bude zákonodárství, nauce hospodářské, němčině, dějepisu, přírodním vědám, počtům a účetnictví, zpěvu. Kurs trvá po pět měsíců počínaje 1. listopadem a přijímají se jinoši nejméně 18letí. Dívkám škola ta přístupna není.

Vysoká obchodní škola v Berlíně vydala svůj úřední seznam, z něhož patrno, že již v prvním pololetí zapsáno bylo 212 řádných posluchačů, z nichž 186 domácích. Z cizinců nejvíce zastoupeni jsou Rusové, potom Rakušané. Mezi posluchači byli též 4 posluchačky domácí a jedna z ciziny. Za hospitanty zapsáno 261 studujících, posluchačů jednotlivých přednášek bylo 901.

*

Při posledních státních zkouškách pro české střední školy ze 198 kandidátů dosáhlo approbace 51, ostatní reprobováni nebo approbováni částečně. Poměr ten, zdá se, poukazuje na někdejší ostřejší poměry, kdy bylo supplentů nadbytek, což v některých oborech již letos se zas objevilo.

Statistika o návštěvě českých středních škol v přítomném školním roce jeví se takto: na 34 gymnasiích v Čechách o 320 třídách je 9725 žáků veřejných, na 25 realkách v Čechách o 272 tř. je 10.034 žáků veřejných, na 16 gymnasiích na Moravě o 127 tř. je 4918 žáků veřejných, na 16 realkách na Moravě o 105 tř. je 4510 žáků veřejných, na gymnasiu opavském o 9 tř. je 237 žáků veřejných; celkem na 92 ústavech o 833 třídách je 29.525 žáků veřejných. Na třídu připadá postupně 30·7, 36·9, 38·7, 43, 26·3 žáků veřejných průměrně. Privatistů je 49, 13, 32, 11, 8; poboček 52, 119, 28, 30, 1.

V Cosenze v Italii zahájili gymnasisti stávku s prohlášením, že vytrvají tak dlouho, dokud dva professoři pro přísnou klasifikaci neoblíbení nebudou z gymnasia jinam přeloženi. Ač prý obyvatelstvo se stávkujícími sympatisovalo, vrátili se brzy ke knize bez úspěchu, dle zpráv některých „za přispění“ vlastních tatínků.

Čeští a němečtí okresní inspektoři školní měli důvěrnou schůzi v Ml. Boleslavi, na níž jednali o dvou požadavcích: definitivní postavení a zbavení písařských prací. Porada vyzněla jednohlasně pro kladné vyřízení požadavků. „Přehled“ je pro dočasnost funkce inspektorské a její volitelnost, „Věstník českých professorů“ míní, by se místa rozepisovala a učinila přístupna volné konkurenci. „Venkov“ by ponechal úřad ten učitelstvu, jež by ze svých řad na 6 let inspektory si volilo.

Německá škola obecná v Praze-V. má pro 85 chlapců pět tříd, pro 111 děvčat také pět tříd. Vydržuje tedy pražská obec pro 196 dětí německých deset tříd, ač dle zákona stačí pro ten počet tři třídy smíšené. Rozumí se, že jsou mezi nimi i děti české.

*

Město Brno navrhlo do zemské školní rady tohle terno: stavitel Tebich, socialní demokrat, poslanec Josef Hybeš, socialní demokrat, a Dr. Vladimír Novák, professor fysiky na české technice, známý svým štvaním proti katolickému spolku českých akademikův a proti konservativní straně v bývalém spolku professorském. Zástupce města Brna posměšně ptal se našich poslanců, jak se jim to terno líbí; bylo tedy zajisté pečlivě „vybíráno“. Od sněmu zvolen byl z něho Hybeš, který tedy bude české obyvatelstvo brněnské zastupovati v c. k. zemské školní radě, zajisté docela vhod [?] české intelligenci, která jej proti našemu kandidátu do sněmu volila.

*

Dle § 996 (odst. 4. a 6.) živnostenského zákona z roku 1897 může býti učňům, kteří vlastní vinou vyučování pokračovací zanedbávají, doba jejich učení prodloužena i o celý rok. Ustanovení to má za účel, aby žáci škol pokračovacích dosáhli skutečně výsledků vyučování, jichž má předepsanou pravidelnou docházkou býti docíleno. Toto ustanovení doplněno výnosem c. k. ministerstva obchodu ve srozumění s c. k. ministerstvem kultu a vyučování v ten smysl, že doba učení může býti prodloužena i těm učňům, kteří přicházívají pozdě do školy pokračovací, jakož i těm, kdož se chovají při vyučování školním netečně, nedbale nebo výtržně. Nepolepší-li se takovíto žáci po předcházejících disciplinárních prostředcích, naznačených v § 19. školního a náboženského řádu, připojeného k jejich kontrolní knížce, učiní správy škol pokračovacích o tom oznámení živnostenskému úřadu, který dle stupně provinění učňových stanoví prodloužení učebné doby nejméně o jeden měsíc.

Výklady a odborné vyučování živnostníků v Praze a na venkově v obvodu obchodní a živnostenské komory pražské poskytovati budou professoři c. k. státní průmyslové školy v Praze. Dle potřeby zřídí se i kursy pro živnostníky s odborným kreslením nebo cvičením v nových oborech. Výlohy hradí c. k. ministerstvo kultu a vyučování, přihlášky pro tento rok přijímá ředitelství jmenované školy do 10. ledna s udáním zvolené látky.

Charvatské učitelstvo usneslo se na valné hromadě ústředního spolku učitelských jednot na těchto požadavcích: 1. Učitelé nižších i vyšších škol obecných buďte pokládáni za zemské úředníky a dostávají služné ze školní pokladny zemské. 2. Nejnižší služné definitivních učitelů nižších škol obecných činí 1600 K a zvyšuje se každých pět let o 300 K, nejnižší služné definitivních učitelů vyšších škol obecných (měšťanských) činí 2200 K a zvyšuje se v týchž obdobích o 400 K. Zatimní učitelé mají 80 | základního služného učitelů definitivních. Za správu škol jednotřídních mají správcové škol 100 K přídavku, za správu škol vícetřídních o 50 K za každou třídu více; ředitelé vyšších škol obecných 400 K. Mimo to mají učitelé nižších obecných škol příbytečné a diety dle norem autonomních úředníků téže kategorie platu. Výslužné náleží definitivním po 35leté službě úplné, po 10leté službě 40%, jež každým rokem o 3% se zvyšují. Požitky z dosavadních pozemků, místní přídavky zůstanou. Na škole opakovací nechť obdrží za týdenní hodinu 50 K odměny. Varhanické funkce je učitel povinen konati pouze za odměnu 400 K od obcí církevních, 150 od filialních kostelů. Učitelky i co do platu postaveny jsou na roveň učitelům.

*

Kalendář organisovaného pokrokového učitelstva českého přináší insert „Kříže do škol“. Hu!

Směs.

Zajímavé svědectví křesťanskému středověku vydal hr. H. Kayserling v krátkém článku, jenž pod titulem „Memento vivere“ byl otištěn v „Neue Rundschau“. Vylíčiv, že duch křesťanství v německém středověku byl ponurý (düster), že se obíral jednostranně myšlenkami na smrt a klonil se k přepjaté askesi, pokračuje pak: „Než křesťanská víra, přese svou rozhodně ponurou formu, nebyla nikterak Germánům závadou, aby s posměchem napadli pohanstvo a na této zemi vesele žili. Ano, zásadní popření a zavržení života, jež bylo ve středověku hlásáno s každé kazatelny bezohlednými mnichy, způsobilo naopak rozmach sil, jenž není za žádnou epochou lidstva, a je snad jedním z nejgrandiosnějších.“ Byla to orba sice ponurá, ale v pravdě veliká. Pohrdání tímto a pohled v onen svět stvořilo muže železných charakterů, kteří tím lépe rozuměli životu, čím odvážněji hleděli smrti vstříc. Heslo „memento mori“ bylo dominantou jedné z nejmocnějších melodií životních, které naše dějiny vůbec znají. Dále mluví Kayserling o „memento vivere“ „německé mládeže“ a srovnává její ubohost s mocnou kulturní činností vznešeného hesla „memento mori“: „Křižácký bojovník přišel ve své hrdé pokoře a v radostném odříkání nadčlověčtví (Übermenschentum) jistě blíže, než moderní esthet... Dosud ne-

může se naše moderní pohanství se svými hrdými aspiracemi vykázati ničím, co by se rovnalo kathedrálám, jež kdysi vzrostly z opravdového popření života." —*kl.*

Periody vývoje zemského. (Dr. Th. Arldt v „Naturwissenschaftliche Rundschau" 1906.) Veliký pokrok učinila věda, pojednávající o vývoji země, když Lyellem v jeho „Principles of Geology" poraženy byly názory Cuvierovy. Cuvier poukázal totiž k faktu, že zvířena i květena minulých dob velmi liší se od nynějších; za příčinu vymírání těchto forem měl obrovské katastrofy celou zem zachvátivší, při nichž vždy po vyhynulém sledovalo dokonalejší tvorstvo. Názory tyto byly Lyellem a jeho školou poraženy zejména tím, že dokázala, jak změna povrchu zemského se děje znenáhla, bez velkých revolucí a převratů. Tím, že dokázán zvolný a nepřetržitý vývoj země, shroutily se dříve uznávané zákony. Zároveň s nimi padlo i roztřídění geologických útvarů uspořádané dle jednotlivých skupin živočišných, ostře od sebe ohraničených; než nepadlo úplně v zapomenutí, uchovalo se, jelikož právě tak, jako Linnéova soustava pro říši živočišnou a bylinnou bylo upotřebitelným a jistým systemem v uspořádání materialu paleontologického. Od té chvíle v geologii pozvolna pořádání stávalo se složitějším; různá důležitá stadia vývoje zemského shrnuta v periody podobně jako děje světové v dějinách. Periody důležitých proměn, které odehrávaly se v různém čase, nazvány jsou analogicky podle dějin lidstva: pravěk (archaikum), starověk (paleozoikum), středověk (mesozoikum) a novověk (caenozoikum). Než těmito periodami není vystižen celkový průběh vývoje zemského. Opomenuta a nevčítána v ně řada let, pokud země naše byla samozářící hvězdou, a bezpochyby i celé věky z pozdějšího utvařování se povrchu zemského. Arldt k vůli větší jasnosti a správnému názoru rozděluje vývoj země v jedenáct period. První z nich je původní stav mlhoviny; z toho přešla pozvolně v bílou hvězdu, potom ve žlutou a pak v červenou hvězdu; na to sledovalo období, v němž tvořila se kůra, potom období kdy škraloup koule zůstával suchý, bez vody; na to období praoceanů neobydlených živoucí hmotou a konečně teprve ony čtyry již výše uvedené periody života: pravěk, starověk, středověk a novověk. Chceme-li v geologii analogicky s dějinami světa rozeznávati jen čtyry periody, musíme stav planetární mlhoviny nazvati pravěkem, dobu, po niž země byla zářící hvězdou až po tvoření se škraloupu na jejím povrchu, starověkem, dobu, v níž nebylo ještě organického života, středověkem a novověkem dobu organického života čili ony čtyry staré geologické periody. (O. p.)

Ročník XXIV. Číslo 2.

HLÍDKA.

O svobodném zednářstvu.

Dle různých pramenů píše P. FR. VÍDENSKÝ.

Zednáři a jejich spolky obestřeny jsou jakýmsi tajemným závojem. V některých státech jsou spolky zednářské jako jiné veřejné spolky, tak že název tajných spolků vztahuje se u nich pouze na zřízení samo. I v naší říši v Uhersku jsou takovéto spolky dovoleny a já sám jsem měl příležitost viděti jejich odznaky, když jistý svobodný zednář počal vážný křesťanský život, šel ke zpovědi a sv. přijímání a na důkaz, že to upřímně myslí, ze spolku zednářského vystoupil a spolkové odznaky katolickému knězi odevzdal.

V naší polovici zednářství jest více spolkem tajným, ač se o něm docela dobře ví. To dosvědčuje čestný mistr br.·. Oskar Erstling v 36. ročníku loňského ložního listu v zářijovém čísle, jenž praví: „Státní dozorčí úřady jsou v Rakousku o užitečném působení a nikterak státu nebezpečné činnosti svobodných zednářů dobře zpraveny, a nechají-li jich bez překážky pracovati, může se to za polouřední schválení považovati. Svazy se trpí způsobem liberálním jako spolky nepolitické.“ Kromě toho jsou sídla lóží v našich větších městech s úplným jménem v zahraničných seznamech zednářských uvedena. Nacházejí se tu pod různými bezbarvými jmény. Na příklad v kalendáři zednářském z roku 1886 stojí: „Humanní spolky a kroužky v Rakousku.“ A tu čteme u Prahy: *a)* bratrský kroužek „Amicitia“ v anglickém dvoře (30 br.·.), *b)* bratrský kroužek „Harmonia“ v německém domě na Příkopech, II. poschodí (20 br.·.). Ve Vídni se uvádí osm spolků zednářských (Humanitas, Einigkeit, Bildung, Literarischer Geselligkeits-Klub, Freundschaft, Freundeskreis, Concordia, Eintracht). Některé

vídeňské zednářské spolky mají své sídlo v Prešpurku (Zukunft, Socrates, Freundschaft, Kolumbus). Podobně se uvádí jeden zednářský spolek v Plzni, v Žatci (54 br.·.), v Teplicích, Opavě, Černovicích, Karlových Varech, Marianských Lázních.[1]) Než toto jsou spolky s německou řečí. Kolik spolků zednářských je s řečí českou, nemohu udati. Ale že mezi Čechy jsou také svobodní zednáři, vysvítá myslím z „Malého Naučného slovníku", kde se pod titulem „Zednářství" praví, že zednářství svobodné je kosmopolitické neboli mezinárodní, a pro Prahu se udávají bez označení česky nebo německy lóže dvě. I časopisy mají rakouští svobodní zednáři. Německý časopis zednářský sluje „Zirkel" a vychází ve Vídni. O nějakém českém nemám zpráv.

O podstatě a záměrech svobodných zednářů píše na příklad Ottův „Naučný slovník" (malý): Sdružení mající za účel mravní a duševní zušlechtění člověka a šíření blaženosti dobrými skutky čistě lidsky a kosmopoliticky, bez řádu náboženského a s použitím symbolických forem, obrazův a zvyků vzatých z řemesla zednického.

Dějiny svobodných zednářů jsou dvojí: vybájené a skutečné. Vybájené dějiny kladou původ svobodných zednářů do časů Šalomounových, kdy se stavěl chrám, anebo hledají jich původ v egyptských a řeckých mysteriích (br.·. Foraisse), anebo udávají jich vznik ze sdružení Pythagorejců, jednot essejských u židův, anebo je odvozují od Gnostikův aneb od římských stavebných (zednářských) Sodalitií, aneb od Druidů, kněží pohanských u národů keltických v Gallii a v Britanii, aneb od rytířského řádu Templářů, jenž byl roku 1312 na naléhání Filipa IV. francouzského krále, od papeže Klimenta V zrušen.

Všechno toto jsou smyšlenky. Zednáři sami připouštějí, že první popud ku zjištění původu spolků dal katolický kněz, ač nebyl zednářem. Abbé Grandidier ze Štrasburku, jenž se zabýval dějinami kathedrály štrasburské, poukázal první na dějinnou souvislost svobodných zednářů s jednotou kamenickou ve středověku. Už roku 1778 psal jisté osobě mezi jiným: „Zajisté jste slyšela o rozhlášeném spolku, jenž z Anglie k nám přešel a jméno ‚svobodných zednářů' nese. Nejsem do jejich tajemství zasvěcen... Nechci hledati jich původu při stavbě archy Noemovy, jejž ‚velmi ctihodným' zednářem jmenují, ani ne při stavbě

[1]) Dle lóžského »Zirkel« jest lóže v Haidě patřící do Žitavy v Sasku, v Karlových Varech »Hotel Post« (lóžní mistr Gutherr), v Žatci spolek »Kette« (54 br.·.), v Plzni »Harmonie« patřící do Prešpurku k »Humanitas«. Dr. Sabat, adv. mistr lože, v Teplicích ve Vereinshause. Tu jsou také sestry.·. (I v Brně uvádějí se spolky »dobročinné« s podobnými jmény. Zvláštní je, že všude hlavní slovo vedou židé... *P. r.*)

chrámu Šalomouna, který u nich za ‚docela výtečného‘ zednáře jmín jest. Nepůjdu ke křižáckým výpravám, abych první zednáře mezi křižáckými rytíři objevil, kteří, jak se mnozí domnívají, ‚božským a královským uměním‘ stavění (Erbauung) se zaměstnávali, ani nebudu jich hledati u starých palestinských vojáků, kteří sluli rytíři východu a Palestiny. Tyto směšné náhledy, které svobodní zednáři sami jen pod rouškou narážky se odvažují podávati, nezasluhují od zasvěcence býti odhaleny. Já si mohu lichotiti, že vám mohu pravděpodobnější vznik udati... Mámť ve svých nezasvěcených rukou věrohodná svědectví a pravdiva vypravování, jež sahají nazpět na více než 300 let a jež nám umožňují poznati, že tato chlubná společnost svobodných zednářů je prostě otrocké napodobení starého a užitečného bratrstva zednického, jichž hlavní sídlo bylo původně ve Štrasburku.“ Tolik Grandidier.

A skutečně má svobodné zednářství celou organisaci a vnější zařízení jako středověké bratrstvo kamenické v 15. století, jež se v Německu se sídlem ve Štrasburku ustavilo a mělo za účel provozovati nádherné kostelní stavby. Onino se dělili na mistry, tovaryše a učně. Nezasvěcení u nich byli vylučováni od schůzí; synové mistrů požívali zvláštních výsad. Měli vlastní soudnictví a způsob soudní, svůj způsob při zahájení a ukončení schůzí, obřady při přijetí do bratrstva, symbolická slova, obrazy a znamení, zvyky při hostinách, podmínky ku přijetí do bratrstva, vzájemnou pomoc. Podobně to mají zednáři. V obou spolcích setkáváme se s přísežním závazkem k tajemství. Také jméno: Freemason, Free-stone-mason (ten, jenž svobodný kámen, ozdobný kámen zpracuje, na rozdíl od Rough-mason obyčejného zedníka) přichází v Anglii už v jednom aktě (listině) parlamentním z roku 1350 o kamenících, kteří se tak tam zovou, a v Německu o sto let později dal si stavební spolek zaměstnaný stavbou velechrámu štrasburského podobně jméno svobodných zedníků neboli zednářů; svobodných, poněvadž nebyli vázáni na nějaké město a cech. Avšak ačkoli mají všechny řečené body společné, účel a směr obou spolků jest docela jiný. Kdežto spolky stavební spočívaly na křesťanském základě a snažily se umění stavitelské, jmenovitě křesťanské, k onomu vysokému stupni dokonalosti pozvednouti, jak je u středověkých velechrámův obdivujeme, chtějí svobodní zednáři duchovní jakýsi chrám stavěti a svému novému svazu pod rouškou vnějších odznaků starých bratrstev zedníků vdechli docela jiného ducha.

Jak se to stalo a jak se přišlo na tu myšlenku, o tom nás poučují taktéž dějiny. Následkem reformace a jejích zmatků v Německu i Anglii, kolébce to svobodného zednářství, zmizel smysl a zájem pro

umění a stavbu kostelů; tím kvetoucí dříve stavební společnosti byly blízké rozpadu. Pravděpodobně bylo to příčinou, že počátkem 17. století větší počet nestavících byl přijat do spolků neboli lóží, aby je zachránili od zkázy. Takoví údové nazývali se na rozdíl od vlastních pracovníků přijatí zedníci. Tři z takovýchto členů, dvorního kazatele Theofila Desaguliersa, starožitnostníka George Payne a kazatele anglické velecírkve Jamesa Andersona lze pokládati za vlastní zakladatele moderního zednářství. Pod jejich vedením spojily se v únoru 1717 čtyry lóže londýnské, zřídily velkolóži a zvolily si na den sv. Jana Kř. 24. června svého prvního velmistra. Tento den pokládá se všude za den založení zednářstva. Skuteční zedníci neboli zednáři byli zůstaveni ve stavu, jemuž se věnovali, zákonitý však základ, umělecké výrazy, tradičná znamení a obřady spolků, zvláště spolku kamenického přenesly se do nové společnosti, aby jich ve smyslu přeneseném používaly o stavbě duchovního chrámu.

Modré zednářství neboli svatojanské lóže, jež mají toliko tři stupně: mistry, tovaryše a učně, nezapírají tohoto svého původu, ale přívrženci velkostupňů nechtějí od bájek upustiti, ačkoli co do těchto tří stupňů mistrů, tovaryšův a učňů s modrým zednářstvím mají týž původ.

Založený spolek zednářský se rychle rozšířil. Roku 1740 Anderson ve svých dějinách svobodného zednářství udává počet lóží 115 v Londýně a ve Westminsteru, 55 ve Walesu. Do ciziny cestující Angličané byli tam prvními apoštoly lóží. Angličtí šlechticové založili roku 1725 první lóži v Paříži. Přes zákaz Ludvíka XV přibývalo členů stále. Taktéž založili Angličané první lóži v Dublině roku 1730, ve Florencii o tři leta později a téhož roku 1733 v Bostoně v Americe. Roku 1737 dostalo se svobodné zednářství do Haagu, Švedska, Skotska, Polska, Ženevy a do Hamburku. Roku 1738 přistoupil za člena lóží Bedřich II, tehdy korunní princ pruský, jenž nastoupiv na trůn roku 1740 založil v Berlíně lóži u „tří světových koulí“, jež dosud trvá. V Rakousku těšila se lóže zvláštní přízni císaře Františka I, jenž jako vévoda lotrinský v Haagu byl učněm a tovaryšem lóže a v Londýně povýšen za mistra.

Sotva však uplynula dvě desítiletí, znelíbilo se mnohým „umění královské“. Přáli si více světla, a toho se jim mělo dostati ve „velkostupních“, jež ihned se rozmnožily jako houby po dešti. Původní svobodno-zednářský spolek byl povýšen na hodnost vysoce svatého rytířského řádu. Tři stupně svatojanského zednářského spolku měly býti toliko noviciatem, „předsíní ku svatyni.“ Stupeň skotský byl středem

a přechodem od jednoduchého „modrého“ svobodného zednářství k velkostupňovým systemům. Kolébkou velkostupňů jest Francie.

Ve vlastních velkostupních lze rozeznávati tři hlavní systemy: Templáři, Rosenkreuzové a egyptské zednářství, jež však do sebe zasahují a v různých zemích různým způsobem se vyvinuly. První podnět k těmto novotvarům dal skotský baronet Ramsay v řeči, již měl roku 1740 v lóži v Paříži. Odvozoval původ zednářství z křižáckých tažení a uvedl je ve spojení s Johannity. Poněvadž však tito ještě existovali a tudíž lež tohoto nároku mohla se dokázati, vzali se na pomoc Templáři před 400 lety zrušení. Templářský poslední velmistr Molay napsal prý ve své poslední vůli templářská tajemství, odevzdal je templářskému klerikovi Petrovi z Bologne, jenž prý se uchýlil do Skotska a tam ona tajemství spolku zednářskému odevzdal.

Ale vše toto jsou povídačky, jak šíře odborníci dokázali. Neboť jaká tajemství v katolickém řádě?

„Templářský“ však řád zednářský rychle se rozšířil, předáci v lóži nazývali se „rytíři východu“ a brzo na to zřízena nová soustava s 25 stupni, jehožto „suverenní zednářská knížata“ se nazývala „císaři východu a západu“. Ačkoli roku 1766 zednářští spisovatelé sami proti stupňům a nesmyslným titulům brojili, bylo to nadarmo. Přinášelyť mnohým peníze a jiným lichotily.

Tato lóže dala roku 1761 židovi Štěpánu Morinovi dovolení zříditi novou lóži. Morin šel do Ameriky, založil ji tam, ale rozmnožil ji na 33 stupňů; na to se vrátil do Paříže a zřídil roku 1804 „skotský ritus“ (Conseil suprême), v níž 30. stupeň sluje rytíř „kadoš“. V lóži této hraje úlohu i dýka, a čekatel přísahá „věrnost až na smrt“ a „rozkazy se zbraní v ruce provésti.“

V Německu možno uvésti z různých soustav zednářských templářů čtyry. Je to Kapitula z Klermontu, přísná observance, Klerikát a švedská soustava, z nichžto první dvě hanebně byly zneužity od podvodníkův a zašly, Kapitula z Klermontu docela a „přísná observance“ v původní formě.

Lóže Rosenkreuzerská měla svůj vznik od podvodníka Jana Jiřího Schrepfera, jenž udával, že dovede vyvolávati duchy, dělati zlato a připravovati tinkturu omlazující. Po smrti Schrepferově ještě vyvolával duchy v lóži Wöllner, avšak s jeho smrtí zapadla lóže.

Konečně zasluhují zmínky ještě „Koptové“, kteří byli založeni podvodníkem Josefem Balsamem ve Francii, slibujícím členům delší život, kámen moudrosti, moc nad duchy a pod. Avšak Balsamo byl pro podvody, zednářství a kouzelnictví odsouzen a s ním zašel i jeho řád.

Lóže tedy dosud existující náležejí buďto modrým zednářům anebo tak zvaným templářům, jako Conseil suprême a švedský system, kde stojí v čele i král jako Vicarius Salomonis. Zvláštností v této soustavě jest, že čekatel při přijetí kápne z palce kapku krve do vína, načež všichni z toho líznou.

O dnešním zednářstvu německo-říšský list zednářů „Der Herold“ a rakousko-uherský „Zirkel“ udávají nám tato data: Anglie čítá 2553 lóží (Londýn sám má 577 lóží) s 300.000 bratry, Irsko 450 lóží s 22.000 bratry, Skotsko 700 lóží s 75.000 bratry, Francie 386 lóží s 24.000 bratry, Nizozemsko 51 lóží se 4500 bratry, Belgie 19 lóží, Italie 193 lóží, Řecko 7 lóží, Španělsko 400 lóží s 25.000 (?) bratry, Portugalsko 70 lóží s 3000 bratry, Německo 370 lóží s 30.000 bratry, Uhry 59 lóží se 4000 bratry, Dansko 27 lóží s 43.000 (?) bratry, Švedsko 25 loží s 12.000 bratry, Norsko 12 lóží s 3500 bratry, Švycarsko 33 lóží se 3300 bratry, Turecko má lóže francouzské a anglické, Rusko žádné. Také v Africe, Asii, Australii jsou, kde se nacházejí evropské kolonie, lóže. Severní Amerika má 13.000 lóží s 1,050 000 bratry, Kanada 383 lóží s 33.000 bratry, Brasilie asi 170 lóží, Argentina 53 lóží atd.

Lóže však nepracují nikterak ojediněle, nýbrž mají mezi sebou svazy. Svazy pozůstávající z lóží svatojanských jmenují se velkolóže. Jsou-li velkolóže a Suprême Conseil více nebo méně dohromady smíšeny, nazývá se to velkoorient. Předseda velkolóže a velkoorientu sluje velmistr. Předseda obyčejné lóže mistr lóže (Meister vom Stuhl).

Všech lóžních svazů se čítalo asi před 15 lety 140 se 17.000 lóžemi. Pohledneme-li na počet členů, jak jsme jej právě udali, vidíme, že zednářstvo má tou dobou přes 1½ milionu členů roztroušených po celém světě. Jednotlivé svazy lóží neboli velkolóže obzvláště v různých zemích jsou na sobě nezávislé. Jakési styky se pěstují schůzemi, korrespondencí mezi vrchními úřady a zástupci. Jednotného nejvyššího vedení ústředního není. Pokusy toho druhu už se sice staly, ale neměly výsledku ani ne na příklad mezi všemi lóžemi německými.

Avšak ačkoli není úplné jednoty vnější, jest u svobodných zednářů jednota v úmyslech a cílech. Je sice pravda, jak praví jistý zkušený autor, že snad byly a jsou lóže, kde se sotva jiný účel dá shledati nežli zábava a vyražení. a mnohé snad se pokládaly a pokládají za spolky pouze dobročinné; než lóže takové jsou viněny od opravdových zednářů z nevědomosti celé podstaty. Společenská zábava a dobročinnost nemohly býti cílem už při počátku hledaným; alespoň v tom nenajdeme vysvětlení pro tak rychlé rozšíření se spolku. Také nemohlo býti

úmyslem zakladatelovým na tento způsob jednoduše organisaci, zvyky a znaky starých kameníku před úplným rozpadem zachrániti, aniž by se co jiného při tom sledovalo. To předně dosvědčují „konstituce svobodných zednářů“, jež Jakub Anderson roku 1723 sestavil a pro anglické lóže vydal. Konstituce obsahují „dějiny bratrstva přijatých svobodných zednářů“, „povinnosti svobodného zednáře“, „39 všeobecných předpisův“ a „dodatek o zřízení nové lóže.“

Na oko zdá se, jakoby tyto konstituce obsahovaly docela obyčejná pravidla pro dřívější spolky zednické a kamenické, ale přihledneme-li blíže, vidíme velikou změnu. Kdežto dřívější „staré povinnosti“ měly docela křesťanské zásady, zde vidíme zásady těmto opačné a nekřesťanské. Jsou to tehdejší zásady, zvané deistické. Tak na příklad zní povinnost první: „Zednář je svým povoláním vázán, býti poslušen zákona mravního, a jestliže umění dobře rozumí, nebude ani tupým popiračem Boha ani neznabožským vilníkem. Ačkoli zednáři za starých dob v každé zemi museli míti náboženství oné země nebo národa, ať bylo jakékoliv, uznává se nyní za prospěšnější, se toliko k onomu náboženství zavázati, v němž všichni lidé souhlasí, ale jim jich zvláštních mínění ponechati, t. j. dobrými a věrnými muži býti neboli muži cti a poctivosti, ať se od sebe jakýmkoli pojmenováním anebo přesvědčením liší.“ Starý začátek: Ve jménu Otce i Syna i Ducha sv. a ctihodné Matky Marie atd. je tu beze všeho vynechán. Dále náboženství zednářovo má býti: čest a poctivost. Zednář se přiznává k mlhavému „všeobecnému náboženství“ proti „zvláštním míněním, pojmenováním a přesvědčením“, čímž jest naznačeno náboženství křesťanské, křesťanská víra a křesťanské zjevení. U bratrstev starých kamenických však bylo povinností první: „Boha a církev milovati“, „býti věrnými muži proti Bohu, svaté církvi a nebýti oddán bludnému učení a kacířství.“ Svobodným zednářům mělo dostačiti náboženství rozumové, jež bylo jejich tajnou naukou, jak pravil ve veřejné řeči v lóži svobodný zednář Stichling roku 1865.

A tento duch v lóži udržel se do dneška. Upřímně a zřetelně řečeno je to duch bezbožecký a materialistický. Ve stanovách italských svobodných zednářů dle symbolického obřadu, jež byly v Milaně při všeobecném sjezdě roku 1864 přijaty, zní článek pátý takto: „Svobodné zednářstvo neváže se na žádné vyznání, nýbrž uplatňuje proti všem největší snášelivost.“

Jak ale vypadá prakticky ona snášelivost? Odváží-li se někdo své náboženské přesvědčení jako zjevenou, neklamnou pravdu hlásati,

zachází se s ním jako s nepřítelem. Náboženství zednářů prý se spokojí nominelním, všeliké positivní nauky prostým a na všeobecné mravní, rozumové zákony soustředěným křesťanstvím, v němž všichni lidé jsou za jedno. Na tomto jednoduchém, rozumovém „křesťanství" záleží prý všechno; ostatní věci jsou nepodstatné, bezvýznamné a jen způsobilé rušiti mír. Zkrátka, zednářství se staví nade všechna náboženství a církve a touží po onom okamžiku, kdy všechna náboženství sama v sobě prý se rozpadnou a z jich popela má povstati jako báječný Fenix náboženství rozumové, jež by positivní křesťanství nahradilo.

Jaké však je to, zřetelně česky řečeno, náboženství rozumové? Žádné, je to vlastně čirá nevěra. Zednářstvo hlásá, že v jich lóžích materialista, positivista, pantheista docela dobře vedle spiritualisty mohou býti (viz časopis „Mond Maçonnique"), ano chlubí se, že mělo bratrem Voltaira, který vše svaté šlapal nohama a sprostotou svého života, špatností mravův a zvrhlou povahou i své současníky odpuzoval, kteří si zachovali alespoň jiskerku cti a studu. Svobodný zednář Findel praví o něm: „Roku 1778 dožila se lóže ‚Neuf Soeurs' vyznamenání, že mohla Voltaira mezi sebe přijmouti... Zkoušky byly pouze morální. (Obyčejné obřady, totiž přijímací se vynechaly.) Jeho přijetí bylo proň triumfem a pro přítomné neocenitelným. Hned po svém přijetí byl čestně vřaděn do Orientu." A v „Kalendáři pro svobodné zednáře" na rok 1886, jenž obsahuje též jakýsi kalendář zednářských svatých, jest o Voltaireovi, ačkoli ke spolku sotva čtyry měsíce náležel, dvakráte zmínka: „Dne 7. února 1778 br.·. Voltaire přijat; dne 30. května 1778 br.·. Voltaire zemřel." — Podobně i jinými nevěrci bratří se honosí.

Takové tedy jest a k tomu směřuje svobodné zednářstvo. Avšak jen zvolna a opatrně má se tato zednářská práce konati, dle způsobu pravých zedníků má se zednařiti pomalu. Zrovna tak jako u socialních demokratů, jichž vůdcové, jak „Zirkel" vyznává, jsou většinou „přímými nástroji" svobodných zednářů, má se náboženství u předpojatých prozatím ponechati jako hračka a něco docela soukromého. Kde okolnosti nejsou příznivé, má se použiti spíše prostředků rozkladných než násilných. Velká a svatá slova: lidskost, pravé, čisté náboženství a p. má lóže pro sebe vyhraditi, aby byla takořka monopolem lóže a, aby se bolesti rozkladu mírnily jako chloroformem, má se ve všech toninách zpívati o „mírumilovnosti, toleranci, bratrství" atd. Proto také v ritualech a knihách zednářských čteme neustále: boj proti pověře, nevědomosti, předsudkům, fanatismu, klerikalismu, jesuitismu, tmářství, touha po pravdě, hledání „božské" pravdy, snaha po mravním zdokonalení, dobro-

činnost, lidumilství, tolerance, věda, spravedlivost, pokrok, svoboda, rovnost, svoboda svědomí atd. „Boj proti jesuitismu“, dí jistý svobodný zednář, „činil z počátku mnohé zatajování nutným, aby svědomí pravověrných a upřímných katolíků bylo na útraty staré jednoduché původní formy upokojeno. Neboť ohledně římské hierarchie nutno spravedlivě vyznati, že dříve a jasněji poznala účel a dosah spolku zednářského a jeho důležitost, než mnozí členové spolku sami.“

Poradní body, jež se mají přetřásati na budoucím světovém kongresu zednářském v měsíci červenci v Římě, jsou:

I. Plán nové encyklopedie.

II. Mravouka bez Boha.

1. Vědecký základ morálky: determinismus (není svobodné vůle); postavení člověka v řadě bytostí; solidarita člověka; nutné podmínky ku štěstí a vývoji všech lidí.

2. Vyučování mravovědy ve škole.

3. Volná myšlenka a umění.

III. Rozluka státu a církve, podmínky a následky.

1. Vedle každého náboženského sjednocení založení jednoty volné myšlenky za příčinou necírkevních svátkův a vědeckého a uměleckého vychování lidového.

2. Oprávněnost necírkevních slavnostních společenstev. Lidové university, konsumní spolky, syndikáty atd. Býti spolunájemcem anebo spoluuživatelem nemovitých statků, jež nyní výlučně různým vyznáním patří, budoucně však za národní majetek se mají považovati.

3. Výlučné omezení mrtvé ruky na potřeby kultu.

4. Zákaz vyučování pro kněze.

5. Odstranění všech řádů.

IV. Národní a mezinárodní organisace propagandy volných myslitelů.

1. Svaz společností volných myslitelů v každé zemi. Laické missie v nitrozemsku.

2. Organisace činné solidarity mezi volnými mysliteli všech národův; ani ve vyhnanství nesmí volný myslitel býti osamocen a opuštěn, ať se v kterékoli zemi nalezá.

3. Překážky, jež kapitalismus rozšíření volného myšlenkovství staví v cestu; stanovisko volných myslitelů k socialistům.

4. Organisace práva na veřejnou pomoc. Zesvětštění všech nynějších náboženských dobročinných ústavů.

V. Volná myšlenka a propaganda míru.

1. Volné myšlenkovství a smírné společnosti.

2. Volné myšlenkovství a mezinárodní smírčí soud.

3. Pacifismus ve škole.

4. Volné myšlenkovství a odzbrojení.

Nedávno začala v naší polovici říše propaganda pro rozvod a volnou neboli beznáboženskou školu. A kdo byl hlavním anebo jedním z hlavních původců této propagandy? Slyšme, co praví br.·. Oskar Erstling v lóžním listě rakouských zednářů: „Bylo by pochybeno, kdybychom z okamžitých porážek chtěli dalekosáhlejší důsledky dovozovati. Opravní akce práva manželského se ovšem bídně shatila a propaganda ‚Volné školy' proti náboženským cvičením nenašla nikterak onoho souhlasu v massách lidových, jejž podněcovatelé očekávali. V lidu má lóže ještě málo přízně, ačkoli s vůdci dělnictva může většinou jednati jako s přímými nástroji."

Zde máme zvláště průzračně a bez symboliky udáno, co svobodné zednářstvo obmýšlí a jakých při tom používá spojenců. Socialní demokracie jest dle slov uvedených nástrojem buď vědomým anebo nevědomým zednářství. A náboženství zničiti v lidstvu už u dítek, manželství zprofanovati, církev učiniti psankou, to bylo a dosud jest jich cílem.

Je sice pravda, že mnozí jiní mimo socialní demokracii usilují o totéž, aniž by byli právě ve spolku svobodných zednářů, než tím nanejvýš se zmenší jeho domnělá zásluha o dosažení vytčeného sobě cíle, a ani to ne, pracují-li oni dobrovolníci následkem jich vlivu nebo pod ním.

Proto není divu, že hlavním nepřítelem lóže byla katolická církev. Sotva že uplynulo 20 let od založení spolku (1717), už vystoupil papež Kliment XII ve své známé a proslulé bulle In eminenti (1738) proti němu. Podstata, směr a organisace lóží vyjadřuje se tam asi v tom smyslu, že spojují lidi každého náboženství a každé sekty v úzký uzavřený svaz dle vlastních zákonův a stanov, jež se domnělým zdáním přirozené mravnosti uspokojují a jsou nuceni o všem, co mezi sebou konají, pod přísnou na Bibli [!] konanou přísahou a pod hrozbou překrutých trestů zachovávati nezrušitelné mlčení.

Roku 1751 následovalo ustanovení Benedikta XIV Providas a v dřívějším století papežové Pius VII (Ecclesiam 1821), Leo XII (Duo graviora 1825), Řehoř XVI (Mirari vos 1832), Pius IX (Multiplices inter 1865) a konečně Leo XIII (Humanum genus 1884) zavrhli tajné společnosti, hlavně zednářské a jejich členy vyobcovali z církve.

Ačkoli zakladatelem první lóže byli protestantští pastoři a i nyní prý nejpřednější místa ve velkolóži v Londýně zaujímají protestantští

duchovní, ozvali se častěji i protestanté proti lóžím. Tak roku 1740 pravil jistý protestantský professor bohosloví: „Hlavní tajemství svobodných zednářů nespočívá v ničem jiném nežli v naturalismu.“ A hanoverská konsistoř protestantská zapověděla kazatelům přistupovati za členy lóže. Avšak protestantismu jest velmi těžko s výsledkem bojovati proti lóžím. Dobře dí br.·. Hengstenberg roku 1855, že „v protestantské církvi nikdo si nemůže, i kdyby měl ty nejvyšší úřady, osobovati autority, jako u katolíků papež. S úsudky papežovými o zednářství má se věc docela jinak. A skutečně jest docela přirozené, že papežská kurie zednářství zatratiti musí.“ Tak svobodný zednář.

U nás v našem národě není spolek tak rozvětven jako ve Francii, v Německu a v Uhrách, ale vliv zednářů jest i u nás zřejmý, jako vůbec odjakživa vyznačujeme se slepým přijímáním všelikých odpadků z ciziny, v dobrém jí nenásledujice. Vidíme to na ruchu, jenž povstal v jistých třídách pro „volnou školu“ i v našem národě a pro „rozluku manželskou“. Nutno tedy býti na stráži a konati svou povinnost!

Marxův vědecký socialismus a budoucí společnost.

Napsal Dr. Methoděj Kubíček. (Č. d.)

Část druhá.

Materialistické pojetí dějin.

9. Obsah vědeckého socialismu rozděliti můžeme ve tři skupiny, totiž materialistické pojetí dějin, kritika politické ekonomie a theorie organisace společnosti na základě socialistickém.

Vědecký socialismus nebo krátce marxismus pojímá dějiny veskrze materialisticky, t. j. vylučuje z nich každé a jakékoli vědomí a samostatné působení ducha a odvozuje všechno hnutí dějinné výhradně jen z příčin hmotných. Se stanoviska materialistického historika, hledajícího poslední příčinu všeho, co významného se událo během věků v životě národů, v zevnějších podmínkách hmotných, osvětluje marxismus minulost lidstva. Tvrdí, že historické útvary společenské, především tedy státy, jsou výsledkem a výrazem stupně vývoje, na němž v této době byla výroba a výměna vyrobeného. Útvar společenský, vzešlý z řečených podmínek hmotných, je věcným a skutečným základem celé ideologie té doby, totiž názorů politicko-právních, filosofických a náboženských. Proto dlužno vysvětlovati tyto z oněch a nikoliv naopak.

Kritika politické ekonomie zabývá se naším obdobím kapitalistické výroby. Na základě zmíněné theorie zkoumá kriticky hospodářské theorie

moderní a vyličuje vznik a vývoj výroby kapitalistické, majíc na zřeteli země průmyslově nejvyspělejší, Anglii a Francii.

Marx domnívaje se, že našel zákon vývoje společenského v období kapitalistickém a postřehl směr vývoje, stává se věštcem a předpovídá, že nynější společnost spěje nutně a neodvratně k socialistické společnosti. Po jejím nastolení nastanou prý teprve vlastní dějiny lidstva, kdežto dosavadní jsou prý jen předběžnými dějinami. Podstatnou známkou socialistické společnosti, kterou se bude lišiti ode všech minulých, bude sespolečnění všech výrobních prostředků, kterých potom bude užíváno výhradně jen společensky a výtěžek z výroby bude náležeti společnosti celé.

Jako tedy v dobách divokosti a barbarství, jak označuje Engels doby, jež předcházely civilisaci, mělo lidstvo vše společno, tak navrátí se v socialistické společnosti opět ke kommunismu, ovšem vyššímu na základě vymožeností z období kapitalistického.

Kdežto tedy Hegel a jiní idealistní filosofové němečtí se domnívali, že nynější kulturou evropskou blíží se dějinný vývoj svému zakončení, posouvá Marx konečný cíl vývoje o něco dále do budoucnosti a vidí jej v socialistické společnosti. Leč jako se skutečné dějiny nestaraly o Hegela, nebudou se bezpochyby starati ani o výpočty Marxovy.

Z uvedeného stručného obsahu vědeckého socialismu jest patrno, že marxismus jest nový názor světový. Je systemem materialismu všestranně a důsledně provedeného. Co do dějinného názoru jest opakem každého idealistického názoru, který v dějinném vývoji přikládá rozhodující význam duchu lidskému a uznává moudrost a prozřetelnost boží, jež ovládajíc osudy lidstva a řídíc dle věčných úradků, vede je ke konečnému cíli. Tyto činitele marxismus z dějin úplně vymycuje a připisuje vše činitelům hmotným. Odtud jméno materialismus historický.

Mezi hmotnými činiteli v dějinách společnosti lidské je rozhodujícím činitelem vývoj techniky, t. j. posloupnost vynálezův a objevův a na ní zbudované poměry výrobní a poměry vlastnické jistého období. Po této stránce nazýváme marxismus také hospodářským materialismem. Technika, stále se vyvíjejíc a zdokonalujíc, působí změny a vývoj hospodářské struktury a tím i vývoj člověka a jeho duševního života, závislého zcela na hmotných podmínkách. Odtud dialektický materialismus.

Marxismus prohlašuje vývoj lidského pokolení za zvláštní případ přírodního vývoje vůbec, jemuž porozumíme jen v souvislosti s přírodním vývojem. Hospodářská struktura zahrnuje v sobě jednak hospodářské potřeby, jednak technické prostředky výrobní toho období. Druh a stupeň výrobních prostředků je závislým na zeměpisné poloze, ve které společnost žije. Lidé zajisté používají jen těch sil fysických, chemických a mechanických, kterých jim poskytuje jejich území. Nástroje, kterými člověk pracuje, Marx srovnává s orgány zvířecími. Člověk při práci klade nástroj mezi sebe a přírodu a působí na ni jako síla na hmotu. Dle Darwina vyvíjejí se orgány zvířecí a zdokonalují mechanicky příčinami zevnějšími. Stejně se vyvíjejí a zdokonalují také nástroje a

působí vývoj ústrojí člověka pracujícího. Srovnáváním technických prostředků výrobních s orgány zvířecími co do vývoje stává se marxismus biologickým materialismem ve smyslu Darwinovy nauky vývojové.

V mravní příčině jest marxismus ethickým materialismem, ježto zavrhuje naprosto každou představu života po smrti a vidí určení člověkovo v životě pozemském. Není atheismem v běžném slova smyslu, jakoby byl jen protivou theismu. Marxismus chce jednou pro vždy učiniti konec každé představě náboženské a domnívá se, že v lidstvu příští společnosti nezbude posléze ani stopy po náboženském cítění a smýšlení; slova Bůh, nesmrtelná duše, život věčný, odplata nebo trest na věčnosti vyskytnou se jen ještě ve spisech historických, pojednávajících o časích dávno zašlých.

10. Předeslavše tyto povšechné poznámky o vědeckém socialismu, zabývati se budeme podrobněji materialistickým pojetím dějin. Velký význam jeho v theorii Marxově oceňuje Kautsky.[1]) Dovolává se výroku Engelsova, že socialismus stal se vědou dvojím velkým objevem, totiž materialistickým pojetím dějin a odhalením tajemství kapitalistické výroby nadhodnotou. Potom praví: „Tyto objevy socialismu nevytvořily, nýbrž umožnily, aby byl vědecky, methodicky doložen a vybudován. Z obou objevů jest opět materialistické pojetí dějin základním. S ním stojí a padá marxismus, to jest nejvyšší dosud dosažený stupeň socialistické theorie.“ O významu tohoto pojetí pro proletariat a jeho snahy praví, že se stalo theorií, o niž opírá proletariat své socialistické nároky.

Marx dospěl k materialistickému pojetí dějin, jak sám dosvědčuje, studiem hospodářského vývoje občanské společnosti v Anglii. V letech 1842—1843 vzdal se pro neshody s vydavatelem redakce listu a věnoval se v zátiší studiu, aby se zbavil pochybností, které se mu namanuly za redaktorské činnosti. První jeho prací byla kritická revise Hegelovy právní filosofie. Tu dospěl k poznání, že právní poměry a útvary státní nemohou býti pochopeny ze sebe ani z tak řečeného všeobecného vývoje ducha lidského, nýbrž že koření ve hmotných poměrech životních, jichžto celek Hegel shrnuje pode jménem občanské společnosti. Proto věnoval se zkoumání politické ekonomie v Londýně roku 1850. Hojné látky ke studiu dějin politické ekonomie poskytlo mu jednak britské museum, jednak Londýn sám, kdež mohl z blízka pozorovati hospodářský život kapitalistické společnosti, stojící na relativně nejvyšším stupni vývoje. Podobně jako přírodozpytec volí za předmět svého bádání zjev nejvýznačnější a nejvíce prostý rušivých vlivů, tak i Marx volil ke studiu politické ekonomie hospodářský život v Anglii, kdež v té době byla kapitalistická výroba nejvyvinutější, tak že Anglii nazývá „klassickým místem“ kapitalistických poměrů výrobních.

Rozebírá tedy složitý život hospodářský v Anglii, pátraje po jeho prvcích a jejich vnitřní souvislosti čili zákonech. Z poznatků takto nabytých vycházeje, ozřejmuje nižší formy společenského života v období asiatském, antickém a feudálním a sestupuje konečně až k pradějinám lidstva.

[1]) *Karl Kautsky*, »Bernstein und das sozialdemokratishe Programm«, str. 8 n.

Jaké byly hospodářské a politické poměry v Anglii, které Marx seznal? Od dob, kdy se rozvinul průmysl ve velkém, tedy aspoň od roku 1815, zápasily mezi sebou o politickou nadvládu dvě třídy společenské, pozemková aristokracie a bourgeoisie. Od roku 1830 stejně jako ve Francii mísí se do zápasu o moc také dělnická třída jako třetí bojovník.

Vznik těchto tří tříd vysvětloval si Marx z hospodářských příčin. Kruhy obyvatelstva, mající stejné zájmy hospodářské, tvoří společenskou třídu. Poněvadž pak zájmy jedné třídy odporují zájmům druhých tříd, povstávají třídní protivy, projevující se v politických bojích, při nichž však jde vždy především o hospodářské zájmy. Politická moc v rukou té které třídy je zajisté v poslední řadě prostředkem k nabytí a uchránění hospodářských prospěchů na úkor ostatních tříd. Jsou tedy politické boje vlastně třídními boji, a ty se točí konec konců okolo hospodářské emancipace. Třídní boje jsou příčinou všech dějinných hnutí.

Takto byla přesunuta příčina dějinného pohybu z politiky do ekonomie. Podle nabytých zkušeností soudil Marx, že v dobách kulturně méně vyvinutých tomu nebylo jinak, že tedy ani tehdy nerozhodovala politika dělaná lidmi, nýbrž — ekonomie. I prohlásil skutečnost, kterou shledal v Anglii, za všeobecně platnou i co do času i co do místa.

Podle hospodářských poměrův anglických posuzuje tedy Marx vše ostatní, a tak se stala zkušenost získaná z anglických poměrů hospodářských dULežitou součástkou v soustavě marxismu. Lorenz stanoví po rozboru marxismu tyto tři součástky: francouzský materialismus, německá dialektika a anglická skutečnost. A k tomu připojuje pozoruhodnou poznámku: „Tato trojice nebyla spojena v jedno ani od Francouze, ani od Němce, ani od Angličana, nýbrž byla v jedno slita v ohni židovského ducha. Marxismus jest ve svém základním bytí, ve své věcné i osobní existenci objektivně i subjektivně internacionálním.“ [1])

11. Marxova theorie materialistického pojetí dějin vyvíjela se pozvolna průběhem padesáti let. Nápomocen byl Marxovi jeho přítel a stoupenec Bedřich Engels. Oba horlivě navazovali na výsledky bádání v oboru přírodovědeckém a historickém, ovšem jen na takové, které se srovnávaly s jejich materialistickým stanoviskem. Zvláště Darwin a Morgan byli oběma velevítanými, ježto dodali jich theorii podklad zdánlivě vědecký a tedy i jejich socialismu nátěr vědy.

Postup vytvářejícího se materialistického pojetí můžeme sledovati hlavně ve spisech Marxových „Ubohost filosofie“ (1847), „Kommunistický manifest“ z roku 1848, vydaný společně s Engelsem, a „Kritika politické ekonomie“ z roku 1859.[2])

V prvním spise rozebírá Marx systematicky a kritisuje politickou ekonomii. Dochází k závěrku, že majetkové a vlastnické poměry ve společnosti neutvářejí se podle vůle lidské, nýbrž podle výrobních

[1]) *Max Lorenz* l. c. 33.

[2]) Podrobný seznam důležitějších spisů Marxových a Engelsových uvádí *Masaryk*, »Otázka socialní«, str. 7 n.

poměrů čili podle toho, co a jak se vyrábí. Výroba sama je závisla na stavu a dokonalosti výrobních sil ať přirozených, ať umělých (nástroju). Podle toho tedy, jaké jsou výrobní síly a prostředky v jisté době, děje se i výroba, kterou si lidé opatřují potřebné živobytí. Mohouť lidé zajisté vyráběti jen to, co dle prostředků té doby jest možno, aniž může někdo požadovati věcí, které se vůbec nevyrábějí a o nichž nemá tušení. V životě hospodářském tedy závisí člověk na výrobních poměrech své doby.

Poměry výrobní a vlastnické jsou dále základem společenského rozčlenění ve třídy, mezi nimiž jsou protivy pro různost zájmů. „Jakmile počala civilisace", dí Marx, „počala se výroba budovati na protivě povolání, stavů, tříd, konečně na protivě mezi nahromaděnou prací (kapitálem) a bezprostřední prací (dělnictvem). Bez protivy není pokroku, to je zákon, dle něhož se dodnes řídila civilisace. Dosud se vyvíjely síly výrobní pod vlivem třídní protivy." (Str. 35.)

Také právo a politika má původ v hospodářských poměrech. Zákonodárce neupravuje hospodářských poměrů, nýbrž hospodářské poměry diktují zákony jemu. „Jak politické tak občanské zákonodárství proklamuje a protokoluje pouze chtění hospodářských poměrů." (62.) „Právo jest officielním uznáním stávajících poměrů." (66.)

Nastane-li změna ve výrobě tím, že buď lidé získají nové síly nebo že používané byly zdokonaleny, změní se i způsob výroby. S touto změnou jde ruku v ruce změna společenských poměrův a posléze následuje změna názorů, smýšlení, politiky i práva, které se přizpusobují novým poměrům společenským. Vlastně lidé si v těchto ideologických formách znenáhla uvědomují změnu nastalou ve výrobním životě. Takto činí Marx společenský vývoj závislým na vývoji výrobním a v poslední řadě na vývoji techniky. Člověku, duchu myslícímu, připisuje úlohu jen podřízenou. Jeť mu sice člověk nositelem a střediskem tohoto vývoje, do něhož i činně zasahuje, ale působnost jeho na utváření společenských poměrův a ideí jest pouze relativně svobodná, jsouc určována stupněm dějinného a hospodářského vývoje doby, ve které žije. Na vývoji nemůže člověk pranic měniti, jsa mu sám podroben. „Celé dějiny", dí Marx, „jsou postupující přeměnou přirozenosti lidské." (133.)

Druhý spis „Kommunistický manifest" podává jednak nástin třídních bojů v dějinách, jednak objasňuje dějinami třídních bojů dějiny ideí. Kommunistický manifest poprvé rozvíjí pojem třídního boje, který Marx ve spise na prvním místě uvedeném jen naznačil. Základní myšlenkou manifestu jest: „Dějiny všech dosavadních společností jsou dějinami třídních bojů." Tuto všeobecnou myšlenku omezuje Engels později na dějiny, pokud se nám v písemných památkách dochovaly.

Třídní boje pochodí z různosti hospodářských zájmů jednotlivých tříd a mají věcný a hmotný základ ve vývoji hospodářských sil výrobních. Výrobní totiž síly jsou vždy majetkem hlavně jedné třídy společenské, která proto také ovládá výrobu své doby a má z ní největší užitek. Jsouc pánem výroby, ovládá spolu hospodářsky ostatní třídy

a vykořisťuje je. Odtud protiva mezi vládnoucími a ovládanými, vykořisťujícími a vykořisťovanými, utlačovateli a utlačovanými.

Pokud dějiny sahají, vždy vidíme společnost rozdělenu ve třídy s protivnými zájmy a mezi sebou zápasící. V období asiatském dělila se společnost na kasty. V Římě byli patriciové, rytíři, plebeji. otroci; ve středověku feudální páni, vasalové, cechovní mistři, tovaryši, nevolníci. Z lůna feudální společnosti vzešla moderní občanská třída, která sice odstranila rozčlenění ve stavy, ale neodstranila protiv třídních, pouze je zjednodušila. Společnost v našem období rozestupuje se z příčin hospodářských vždy zřetelněji ve dva nepřátelské tábory: buržoasie a proletariat. Předky moderní buržoasie jest měšťanstvo středověkých měst. Objevení Ameriky, obeplutí Afriky, trh východoindický, obchod s koloniemi a j. povznesly netušenou měrou obchod, plavbu a industrii. Dosavadní výroba zemědělská a řemeslná, provozovaná cechy, nebyla s to, aby vyhověla požadavkům vzrůstající potřeby. Nahrazena tedy manufakturou, s kterou se vytvořil nový střední stav průmyslový a zatlačil cechy. Leč vývoj pokračoval, potřeba vzrůstala obrovsky, nová a nová tržiště otvírala se obchodu, pára a parou hnané stroje vstoupily ve službu výroby a způsobily dokonalý převrat. Na místo manufaktury nastupuje moderní industrie ve velkém a s ní povstává trh světový.

Zajímavo, jak vyličuje Marx převrat, který způsobila buržoasie v celém životě společenském. Rozrušila všechny poměry feudální, patriarchální a idyllické. Roztrhala bez milosti pestrá pouta feudální, která člověka pojila s jeho přirozeným představeným, nezanechávajíc jiného pojítka mezi člověkem a člověkem, než holý interes, bezcitné placení hotovými. Osobní důstojnost člověkovu proměnila ve směnnou hodnotu a bezpočetné potvrzené a dobře zasloužené svobody nahradila jedinou, totiž nesvědomitou svobodou obchodní. Slovem, dosadila na místo vykořisťování zahaleného illusemi náboženskými a politickými vykořisťování zjevné, nestydaté a hamižné.

Buržoasie pozbavila svatozáře všechnu činnost, která dosud byla ctihodnou a na niž pohlíženo bylo s posvátnou bázní. Lékaře, právníka, kněze, básníka, vědce učinila svými placenými dělníky... Teprve ona ukázala, co zmůže lidská práce. Provedla zcela jiné divy než jsou egyptské pyramidy, římské vodovody a gothické kathedrály, vykonala zcela jiná tažení nežli stěhování národův a výpravy křižácké.

Z měšťácké společnosti vzešla hospodářským vývojem nová třída, moderní proletariat, který jest povolán, aby vystřídal měšťáctvo a převzal jeho dědictví. Mechanickým vývojem hospodářských poměrů byv vynesen na povrch a tím jsa puzen, ovládne znenáhla všecko. Strhne na sebe v pozvolném, ale jistém vývoji celou výrobu a stane se pánem hospodářského života, politiky a celé ideologie. Prvním úkonem vítězného proletariatu, který potom již nebude představovati jedinou třídu, ale celou společnost, bude odstraniti stát, který dle slov Engelsových jest organisací třídy vykořisťující za účelem zachování vnějších podmínek výrobních. Ve chvíli tedy, kdy přestanou rozdíly třídní a proletariat čili celá společnost se ujme vlády, stane se stát zbytečným a přestane,

poněvadž potom již nebude nikoho, kdo by mohl býti ovládán a vykořisťován.

Toto místo, kde Marx věští na základě prý nutného vývoje zánik nynější kapitalistické společnosti a předpovídá s jistotou věštce konečné vítězství a panství proletariatu, roznítilo ovšem nemalou měrou důvěřivost dělnictva a dosud jeví velikou přitažlivost a působivost na davy lidu dělného.

K vývodům Marxovým poznamenáváme: Marx a Engels mluví stále tak, jakoby se lidská společnost dělila již jen ve dvě třídy, buržoasii a proletariat, stojící proti sobě nepřátelsky a hotovící se k poslednímu, a to rozhodnému boji, z něhož vyjde proletariat jistotně vítězem. Naproti tomu Masaryk ukazuje, že Marxova a Engelsova buržoasie a proletariat jsou jen jejich utkvělou vidinou. Především „dělnictvo není ve skutečnosti organisováno s týmž programem a s týmiž zájmy... Dělnictvo jako celek rozpadá se na rozmanité třídy zájmové. Je rozdíl mezi dělníkem učeným a neučeným; mezi učenými jsou značné rozdíly co do oborů (na př. strojník: nádenník zemědělský). Dělnictvo dále je rozmanitě organisováno: jsou organisace odborové, jsou dále společenstva výrobní a konsumní, máme spolky politické, vzdělávací atd. Tato různost daná vývojem nikterak se nemenší, naopak roste. Podívejme se jen na socialistické strany samy. Vznikají v nich zvláštní zájmy různých dělnických podnikatelův, úředníků v dělnických úřadech a závodech. Patrný je rozdíl vrstev intelligentních a méně vzdělaných a dokonce nevzdělaných... Vzpomeňme jen, jak se na berlínském sjezdě roku 1892 přetřásala otázka redaktorská, jak se ve straně brojí proti vůdcům žurnalistům, kteří ve ‚Vorwärtsu‘ mají měsíčně 600 marek platu, kdežto v témže závodě dělníci jiní mají obyčejně platy nízké!“ Podobně je tomu s buržoasií. Marx převzal slovo od francouzských socialistův a označuje jím velkostatek a měšťanstvo. Přihlédneme-li však blíže, poznáme snadno, že buržoasie není jedna třída společenská, nýbrž celá stupnice tříd a zájmů velmi rozmanitých a nestejných.

O třídním boji, kterému Marx a Engels přisuzují v dějinách takový význam, praví Masaryk: „Život není samým bojem. Nerozpakuji se tvrditi, že lidé všech tříd také cítí svou vzájemnost, že jest mezi lidmi a třídami pocitu upřímné lidskosti ne sice přílišně, ale více, než různí materialisté nám namlouvají. A ten pocit lidskosti má vliv a vliv patrný... Já tvrdím, že na př. i dělník je si toho vědom, že do značné míry se svým zaměstnavatelem má totožný zájem; třeba že na jedné straně má proti němu odpor, zejména je-li třídně uvědomělý, přece na straně druhé také počítá.“ [1])

Z uvedeného poznáváme, že u marxistův oblíbená slova „proletariat, buržoasie, třídní boj“ neodpovídají skutečnosti, nýbrž jsou přeháněním a zveličováním některých zjevů společenských.

Dějinami třídních bojův objasňuje dále Marx dějiny ideí, na jichžto závislost na hmotném základě již dříve poukázal.

[1]) *Masaryk* l. c. str. 188 n.

Duševní produkce (ideje smýšlení, zásady, názory náboženské a mravní, politické, právní, filosofické) jest v přímé souvislosti s hmotnou produkcí. Změní-li se tedy výrobní a životní poměry, společenské bytí a vztahy, změní se přiměřeně i vědomí člověka a přizpůsobuje se novým poměrům.

Třída, které náležejí výrobní prostředky, ovládá druhé třídy nejen hospodářsky, ale také duševně, tak že vládnoucí ideje jisté doby jsou vždy ideje třídy vládnoucí. Vyskytující se nové ideje, pobuřující řád společenský, jsou znamením, že v lůně staré společnosti tvoří se již prvky nové třídy, že staré společenské řády upadají a s nimi i staré ideje. Jsou tedy předzvěstí nové doby, k níž postoupí dříve nebo později společnost mechanickým vývojem.

Mohlo by se ovšem namítnouti, že se během věků měnily ideje náboženské, mravní, politicko-právní atd., avšak přece vždy zůstalo náboženství, politika, právo. Nad to jsou jisté pravdy věčné, na příklad svoboda, spravedlivost, dobro, zlo a jiné, které jsou společny všem stavům společenským za všech dob. Tvrdí-li tedy marxismus, že změnou ve způsobu výroby mění se také myšlení a názory, jak vysvětlí tento zjev? Praví-li, že v budoucnosti budou ideje zcela nové, lišící se naprosto od idei dob předchozích, pak jeho tvrzení odporuje dosavadnímu vývoji. Na to odpovídá Marx: Dějiny všech dosavadních společností pohybovaly se v třídních protivách, které v různých dobách byly různé povahy. Ale všem třídním bojům za všech dob bylo společno, že jedna třída ovládala a vykořisťovala druhé. Proto není divu, že při vší rozmanitosti jednotlivých období a století přece mělo společenské vědomí jisté formy společny. Tyto zaniknou teprve tehdy, až vymizí každá stopa třídních protiv, tedy po vítězství proletariatu. Socialní revoluce svalí starý řád společenský a odstraní naprosto dosavadní poměry vlastnické, z nichž povstávají protivy třídní. V dalším vývoji vymizejí přirozeně i zděděné ideje, zbaveny jsouce hmotného podkladu hospodářských poměrů nynějších. To stane se teprve později, poněvadž změna v duševním životě nenastává hned. Proto bude v prvních dobách socialistické společnosti technika také ještě rozhodující, ale poněvadž již nebude sloužiti jediné pouze třídě, nýbrž celé společnosti, proto též ideologie potratí ideu třídní a nabude větší samostatnosti. Úplné usamostatnění idei bude posledním ovocem vítězství proletariatu.

Vítězství proletariatu přijde, přijde jistě — hlásá „Kommunistický manifest“ — a s ním nová, krásná doba lidstva na zemi. Vůle lidská nedovede nic měniti na vývoji nutném, nezbytném. Socialistická společnost — toť osud lidstva, poslední cíl a určení všeho dějinného vývoje!

(P. d.)

František Pravda (Vojtěch Hlinka).

Obraz jeho literární činnosti. — Píše Fr. Holeček. (Č. d.)

Výtečným pedagogem osvědčil se zvláště v Hrádku. Tu učil žáka slabého, zanedbaného zvláštní methodou, kterou sám vymyslil. Za rok podal rodičům promemoria, v němž jasně a přesně vypočetl, v čem se může mladý baron zdokonaliti a v čem nikdy nebude moci prospívati. A stalo se tak. Rok stačil mu úplně, aby podal jasný obraz přítomného i budoucího vývoje svého žáka.

A jako byl výtečným pedagogem v praxi, tak byl jím i ve spisech pro mládež, jichž napsal celou řadu. Jeho divadelní hry pro mládež dodnes jsou ty nejlepší, které máme, a jeho spisy pro děti a mládež jsou skutečně spisy pro děti a mládež, a ne jako třeba spisy Nieritzovy pro dospělé, kteří baví se dětským životem.

Povídky pro děti začal psáti velmi záhy, nejvíce do „Zlatých klasů“, „Dědictví maličkých“, „Zlaté knihy“ a do „Blahověsta“. Z každého věku a pro každý věk naší mládeže máme od něho něco. A jsou to zvláště povídky pro drobnější mládež, které mají nemalou cenu i literární; neboť zde nejvíce emancipoval se od svých moralisujících a kazatelsko-karatelských tendencí, vypravuje své příběhy prostě a srdečně s dojemným kouzlem dětské naivnosti a milým úsměvem starého vypravovatele pohádek. Zde s radostí přisvědčíte životopisci jeho Matějkovi, když dí, že píše pro útlé dítky, proniká jejich duši, a „jako obraz pod štětcem malířovým, tak rostou před námi pojmy maličkých, ušlechťují se city, vzdělávají se myšlenky.“ Čerpaje látky k povídkám těmto vesměs z kruhů, kterým byly určeny, měl ovšem i tu tendenci vychovávati, poučovati a ušlechťovati své miláčky roztomilými svými příběhy — ale tu zpravidla vychovatelské tyto tendence vyplývají z příběhův a ze způsobu, jakým si počíná, samy sebou a beze vší násilnosti.

A tak s vroucím zanícením učí milovati dobrotivého Otce nebeského, sladkého Pána Ježíše, starostlivé rodiče, bratry, sestry, příbuzné, bližní, zvířata a celou přírodu.

Prostě a dojemně vypravuje o dvou bratřích, Františkovi a Petříkovi, jak sami táhnou na vozíku nemocnou matku přes hory a doly až do lázní v Teplicích („František pometlář a bratr jeho Petřík“). Důtklivě ukazuje, co zmůže příklad zbožné křesťanské dívky („Mladá trpitelka“), a jak mohou dobré a zbožné děti způsobiti nápravu dětí zanedbaných a zpustlých („Bohatá Julie a Eva, chudá pasačka“). Nabádá k účinné lásce k bližnímu („Štědrý den“, „Náš žebrák“, „Nemocná školačka“, „Devítiletý kmotr“, „Aloisie a Jindřiška“ atp.). Káže lásku k vlasti a k českému jazyku („Po německu vzdělaná Češka“, „Svátek babiččin“), učí snášelivosti („Blažena a Mathilda“), navádí k pracovitosti („Pracovitá rodina“, „Dosti má, kdo na svém přestává“), k lásce k dědečkovi a k babičce („Slepá babička“,

„Láska k babičce“, „Kanárek“) a horlí proti marnivosti a chlubivosti („Mladá vesničanka“, „Prstýnek“, „Nové šaty“).

Hlásá rovnost všech lidí a dětí a cenu vlastní práce („Vzácný pán“). Stud za práci je stud falešný („Děti komisarovy“). Neposlušné děti samy se neposlušností svou trestají („Koblihy“, „Hedvika a Bohumil“).

Napomíná dále k pořádku a píli („Pořádná Monika a nepořádná Háta“), učí obětavosti („Dcera vdovcova“), lásce ke škole („Vzdálená škola“, „Pes Čipera“), varuje před rozpustilostí a škodlivostí („Na ledě“), před pýchou a nespokojeností s vlastním stavem („Král Liliputánský“) atd. atd.

Jiné povídky jsou roztomilé idyllky anebo poučení o různých věcech a jevech, jako na příklad „Oběd na poli“, „U dědečka a u babičky“, „Na procházce“, „V zahradě“ a j. Jak viděti, vysvítají děje a tendence uvedené zhusta už z názvů mnohých povídek, po většině velice krátkých, leckdy ovšem spíše výchovnou a mravnou svou tendencí než obsahem a provedením zajímavých. Jsouť i zde povídky Pravdovy ceny nestejné. Za nejlepší pokládají se: „František pometlář a bratr jeho Petřík“, „Bohatá Julie“, „Děti ujaly se dětí“, „Mladá trpitelka“. Roztomilé jsou též: „Pes Čipera“, „Vzácný pán“ a „První zahrádky“ — většinou povídky a obrázky ze života dětí menších. Obrázky pro mládež dospělejší trpí zpravidla touž vadou jako povídky pro lid, totiž násilnou tendenčností.

Pravdovi lidé a jich charakteristika.

Život českého člověka venkovského a maloměstského, jeho radosti i žalosti, jeho chyby i přednosti, jeho upadání a povznášení po stránce nábožensko-mravní, národnostní a hospodářské — toť asi vlastní obsah díla Pravdova.

Zobraziti život určité vrstvy národa, přidržeti jí takřka zrcadlo přítomného jejího bytí za účelem vychovatelským — toť cíl tohoto díla.

Žije na různých místech české vlasti, všímal si však patrně vždy více toho, co má český člověk venkovský v různých krajích společného, než čím se liší. Tak vytvořil v duchu svém, abych tak řekl, jakýsi průměrný typ malého člověka venkovského, jejž zobrazuje a charakterisuje způsobem dosti ustáleným.

Zrodiv se na vsi, žil v dobách smyslovému názoru nejpřístupnějších mezi příštími svými postavami a účastnil se sám činně všeho jejich počínání. Co tu viděl a pojal, to nejlépe a nejnázorněji dovedl reprodukovati. Stav selský je tedy přirozeně nejmilejší osou povídkových jeho dějů a lid venkovský nejčastějším jich nositelem. Český venkovan z druhé třetiny 19. století a jeho patriarchální, moderní civilisací ještě nedotknutý život byl mu ideálem až do konce života.

Jsou to tedy po většině dobří a hluboce zbožní lidé, poctiví a pracovití, přísně a houževnatě zděděné zvyky, kroje i mravy zachová-

vající, lidé novotám nedůvěřující a pohrdající lehkým způsobem života městského, s nimiž se shledáváme v jeho povídkách.

Na statcích po otcích zděděných se rodí, rostou, žení a vdávají, děti plodí a vychovávají, stárnou a umírají. Život jejich plyne v práci a v pokoji jako voda řeky mezi nízkými břehy v rovinatých lukách. Mají své starosti a mají i své radosti, radosti čisté a jasné jako vody polních studánek. Práce všedních dnů, jíž s Bohem začínají a s Bohem končí, přináší jim hojné a požehnané ovoce; v ní ubíhá život, až šťastně a klidně končí na tichém, stinném venkovském hřbitůvku, kde pod zeleným drnem tělo klidně spí, očekávajíc příštího vzkříšení a kamž jen ve dny svátečního odpočinku, když do kostela jdou pro posilu a útěchu v boji života, zacházejí drazí pozůstalí udělat na hrobě kříž a pomodlit se „Otčenáš" za pokoj duší zesnulých. A podobní lidé žijí a umírají i v jeho městečkách. Zbožným, usedlým městským patriciům, uvědomělým, poctivým a pracovitým mistrům, šlechetným a jemným manželkám, spořádaným a způsobným dětem žehná tu Bůh, poněvadž všichni dbají staré české poctivosti a zbožnosti. Tu učedníci pracují pod dozorem rozšafných mistrů, kteří opatrují nejen těla, ale i duše jejich; tovaryši chodí do světa na zkušenou, aby se zdokonalili v řemesle a utvrdili v povaze, zbožné a něžné dívky věrně je milují, a štěstí a požehnání v manželství klidném a spokojeném jest jim za věrnost a zbožnost sladkou a zaslouženou odměnou. Mladí a ve světě zkušení mistři, ctitelé starých tradic, zakládají nové rodiny a stávají se rádci a vůdci svých spoluobčanů.

Takové jsou zjevy světlé, vzory; ale mimo ty uvidíte tu i osobnosti povahy pochybné, lidi načichlé světáctvím, opičící se po pánech, lehce žijící a nešťastně umírající. Pohrdají zděděnými formami životními, posmívají se starému názoru světovému a všem, kteří se drží Boha a vlasti — falešní proroci, vyznavači negace, mravní nihilisté, jejichž Bůh jest břicho a konec zahynutí! Zjevy smutné a stinné — příklady výstražné! A setkáte se s nimi v malých městech Pravdových právě tak jako ve vsech.

Přítel malého člověka a přesvědčený demokrat, pro nějž má člověk cenu především svou duší a jejími dobrými vlastnostmi, staví se vždycky na stranu malého člověka. Proto i dělnický jeho lid jest v jádře svém dobrý a trpělivý, a jen špatné s ním pánů jednání a špatný jejich příklad jej kazí. Podléhá snadno svůdcům a lehce se bouří, ale kdo jde mezi něj s láskou a jedná s ním spravedlivě, jako Isidor („David a Jonathan") nebo Konrád Vondráček („Fabrika v Postupově"), toho miluje a poslouchá jako dítě otce.

Demokratismus a jisté nadržování malému člověku patrny jsou i tam, kde líčí život studentský. Tak studenty-demokraty, jak sám rád nazývá ty, kteří vyšli z rodu selského, řemeslnického nebo dělnického, líčí rád jako studenty vzorné, kteří probíjejí se klopotným životem k vysokým a skvělým cílům — kdežto studenti-aristokrati, synové bohatých a pyšných rodin, utrativše vzácné dary ducha i těla v lehkých a nemravných zábavách, dočkávají se jen bídných konců.

Jeho „páni“ jsou zpravidla lidé nábožensky lhostejní a povrchní; dovedou snad jmění získati, ale nic víc, ba ani již udržeti ho ne. A udrží-li je přece, tož děti jejich rozházejí a rozmrhají, čeho otcové nepoctivým způsobem nabyli.

Stanovisko selského, demokratického člověka vyráží ostře zejména tam, kdekoli udá se mu líčiti šlechtu. Tu nešetří slov, a mírný a klidný jindy vypravovatel stává se ironickým a kousavým, posmívaje se právem vší té pýše, nadutosti a přemrštěnosti, s níž se tak často v těchto kruzích setkával a jež se ho i osobně nemile dotkla. Cítilť vždycky, že hledí naň páni s patra jako na člověka nízkého rodu. A proto se zřejmou chutí persifluje na př. starou, protivnou paní Gertrudu z Kašlic, jež všechno svádí na ubohé své nervy. „Zlobí-li se, nervy ji k tomu popudily, působí-li jí některý člověk ošklivost, nemile urazil její nervy, protiví-li se jí býti přítomnu službám božím, nervy její toho nesnesou“ atd. „Jen peníze nervy její dobře mohou vystáti. Proto jich nerada vydává.“ Vyráží se, chodí do divadel, bálů, zpívá, hraje, tančí — to sílí její nervy, ale že věku jí přibývá, ach, to také nervům jejím se protiví.

Jeho páni věří, že člověka dělá vznešeným jen stav a rod, nikoli však mravy. Mají dvojí morálku, jednu pro sebe: řídit se jen vlastními choutkami, a druhou pro lid: držet se Boha a zachovávat přikázaní. S člověkem obyčejného rodu může se zacházeti jakkoli, ten nemá cti, nemá citu, nemá myšlenek, jest jen k tomu, aby sloužil — třeba i chtíčům panským („Vina a smír“). I v povídce „David a Jonathan“ líčeni jsou šlechtičtí příbuzní Lucie jako nadutí, marniví a nestydatí floutkové. A což baron Kordík z Perníkova! S jakou chutí a s jakým humorem kreslí tohoto hubeného, dlouhonohého, zadluženého šlechtice, zkrachovaného na duchu i na těle, jenž odbyt nevěstami jemu rovnými a pronásledován židovskými lichváři, milostivě sklání se k Trnkovic Froně, totiž k jejímu věnu.

Jiní šlechtici nejsou snad zlí a prohnaní, ale lehkomyslní a špatně vychovaní, zřídka však šlechetní. Rád ukazuje též na lhostejnost, ano otrlost citovou u pánů, aby jasněji vynikla hloubka citu lidí prostých („Dvojí pohřeb“). Jen styk se zdravým a nezkaženým lidem může napraviti tento malomocný a směšný svět („Vina a smír“, „Pán z Podlesí a děvče vesnické“). A jen pokání za hříchy mladosti, jevící se účinnou láskou k bližnímu, získává šlechtici odpuštění našeho autora („Pána ze Strachova pykání“).

A jací páni, takoví jsou i jejich sluhové a vše, co je s pány v jistém spojení, ať už jsou to pyšní páni vrchní a prohnaní správčíci, nebo suroví drábové a farisejští lokajové, panské a pokojské. Všichni stejně pohrdají prostým člověkem, opičíce se po pánech, všichni jsou mravně otrlí a darební.

Celá galerie postaviček mízavých dcerek vrchních a nadutých jejich matek, podlézavých obročních a poklasných, pochybných vychovatelův a vychovatelek atd. defiluje tu před námi, vystavena posměchu a odsouzení čtenářovu.

A ještě jedné třídy neměl Pravda rád — židů. Zmínil jsem se již dříve, že žid je mu nositelem a šiřitelem nenáviděného pseudoliberalismu a podporou snah germanisačních. „Českých židů“ nezná a neuznává. Žid je mu vždycky rozkladným živlem ve vsi i v městě.

Za to velice sympaticky kreslí představitele venkovské intelligence, učitele a kněze. Kněze vesměs a učitele ze staré školy. Jsou mu jedinými a přirozenými rádci a vůdci lidu, jedinými jeho poctivými a upřímnými přáteli. Znaje obojí, učitele i kněze, z vlastního, bezprostředního názoru, kreslí je s neobyčejnou věrností a živostí. Osudy a postavy takového Jana Dřína („Jindy a nyní“) nebo Václava Háčka („Učitel ze staré školy“) vyvolávají v duši naší dojem nesmazatelný. Jako byste byli přeneseni o padesát let do zadu, tak je vám při čtení těchto povídek. A jsou dobří, vzdělaní a pokročilí tito staří kantoři Pravdovi. Neznají „nové vědy“, nejsou tak „pevní v tělocviku“ jako „mladí“, ale pracujíce svorně s knězem mezi dětmi i mezi dospělými, jdou s duchem času, vzdělávají se, zkrátka jsou vzornými učiteli i vychovateli lidu i dětí („Učitel a jeho žák“ a j.).

Za to s netajenou nechutí kreslí učitele mladé. Nezná jich však již z vlastního názoru, ale spíše z novin a vypravování. Jejich počínání působí mu trpké chvíle. Jsou prý nadutí na svou „vědu“, umí tančit, pěkně se strojit, za pannami běhat, starším učitelům a kněžím se posmívat, ve škole však — oh, to je jiná věc!

Jindy zase podává jen náčrtky jednotlivých postav učitelských. Tak setkáváte se tu s učitelem-zpěvákem, jenž strojí o poutích velké hostiny, ale knihy u něho nenaleznete Sympatický bude vám učitel-hudebník, méně však zalíbí se vám učitel, jenž je hrdý na to, že vyučuje děti pana direktora a že umí obcovat s pány od úřadů a vrchností; knihy a časopisy jsou mu však hloupostí. Poznáte dále učitele-včelaře, učitele-dobytkaře, jenž sám poklízí vepřový dobytek a pase krávy, aby uživil sebe a rodinu atd.

A nejen učitele, ale i jejich manželky předvádí náš autor čtenáři. Ty však s daleko menší věrností a výrazností. Postavy jejich rozplynou se před vámi dřív než dočtete. Neměl a neznal tu patrně modelů, podle nichž by je byl kreslil. A bez modelů přímo ze života vzatých Pravda pracovat nedovedl. A pracoval-li přec, utápěl se v pouhém verbalismu.[1])

Ještě s větší láskou a věrností než staré kantory líčí Pravda venkovské kněze. Zde podařilo se mu několik postav tak živých a plastických, že málo podobných najdete v celé naší venkovské povídce.

Patře k této vrstvě společenské povoláním i smýšlením, věnoval jí s radostí zvláštní a milou pozornost, která šťastně obrazila se v portretech kněží, tu a tam v povídkách jeho vystupujících. A jsou to kněží skoro vesměs dobří a šlechetní, o tělesné i duševní blaho svých oveček horlivě pečující. Jsou strážci víry a mravnosti mezi lidem, jsou učiteli

[1]) Některé z učitelských jeho črt, jako na př. »Zábavy učitelovy« a »Noví manželé« jsou ovšem vlastně jen časové plaidoyery pro spravedlivou úpravu platův učitelských a mají spíše cenu kulturno-historického dokumentu.

a rádci, jsou utěšiteli v bídách a úzkostech a vyrovnateli mravních rozporů. Tím, že se tak dlouho a tak intimně s tímto světem stýkal, podařilo se mu v kněžských postavách vytvořiti ne schematické, suché typy, ale živé a plné individualní bytosti, jež pevně a věrně utkví v paměti čtenářově, jak praví pěkně Ar. Novák ve studii výše uvedené.

Takovým je hned stařičký farář libišovský Růžička, jenž za tmavé a bouřlivé noci spěchá k domovu, ukrývaje starostlivě pod širokým svým pláštěm kvílící děcko, sirotka, jejž odnáší od smrtelného lože matčina, aby jej vychoval jako své vlastní dítě. Nevyniká učeností, ale dobrotou; každý člověk je mu bratrem. Co káže, plní; lid miluje, a lid ho zbožňuje. („Farář a jeho schovanka.“)

Neméně sympaticky vylíčen jest i farář bukovanský („Farář ve vsi a páni v zámku“). Zrodiv se na vsi, neměl milý tento kněz v celém svém životě ani příležitosti přivlastniti si panské způsoby; proto je mu ve společnosti pánů nevolno, společnost sedláků je mu daleko milejší. Co má, rozdá chudým, aby žil sám skoro v nouzi.

Stejným lidumilem a přítelem mládeže jest i farář Sadil v povídce „Učitel a farář“. A což Bartoloměj Jahoda, tento „anděl v lidské podobě“, jenž s nasazením vlastního života zachraňuje zoufalou hříšnici, poskytuje jí i dítěti, jež ještě téže noci se jí narodí, útulku a zachraňuje tak nejen život, ale i duši její! („Kající hříšnice.“)

Jinde zase kněz Jarolím („Blahoslavené vánoce“) pečuje o chudé, vysvobozuje padlé, zachraňuje zpustlé a vyrovnává propast mezi boháči a chuďasy. A což ten dobrý P. Tomáš („P. Tomáš a jeho pokladničky“), kaplan v Bohdanicích, jenž pomalu se scházející groše ukládá do čtyř hliněných pokladniček, aby si za ně koupil šaty, stříbrnou pykslu, hodinky a zajel na návštěvu k starým rodičům! Tak si umínil. Ale místo na šaty padne první pokladnička na almužnu pro chudou vdovu, druhá na obrázky pro děti, třetí na knihy — a čtvrtá? Není v ní beztoho skoro nic.

Se stejnou bystrostí a věrností zachycuje však náš autor i ty z kněží, kteří se mu nelíbí; tak na př. faráře, jenž uměl krásně hovořiti a pansky si počínati. Koně jeho mají skvostné postroje, kočár objednal si až z Prahy, kočímu dal na kabát výložky a prýmky atd. Jiný zase umí výborně kráti na klavír a krásně zpívati, „v zámku se s ním chlubí a když mají hosty, dává jim koncerty“ atp.

Takoví líbí se pánům, ale nikoliv lidu a Pravdovi.

Všechny tyto postavy jsou však živé a svěží individuality, kreslené bez tendence a beze snahy předváděti v nich vzory nebo výstražné příklady.

Dosti častým motivem povídek Pravdových bývá i láska. Celkem však je zájem jeho o erotiku jen slabý a povrchní. Všude máte dojem, že nerad mluví o věcech více smyslů než duše se týkajících. Hledí přirozeně na poměr muže a ženy tak, jak učí církev. Shodně s názorem jihočeského člověka učí, že muž a žena mají žíti čistě před svatbou i po svatbě. Vezmou-li se jednou, třeba žíti povinnosti. Náš venkovský člověk nemá ostatně ani času, aby dlouho uvažoval, hodí-li

se manželé k sobě. Jeho city jsou konečně stálejší nežli city člověka městského, jenž jest daleko pohyblivější a přirozeně rychleji se mění. Mimo to láska není venkovskému našemu lidu nikdy zákonem, před nímž má vše ostatní ustoupiti. Nad lásku klade závaznost povinnosti, proti níž láska ztrácí svá práva.

Znaje tedy Pravda lid náš lépe než kdokoliv jiný, nemohl nevěděti, že lid tento nezná vášnivých, vzrušených a vzrušujících historií lásek, jak vypravují je spisovatelé moderní. Proto také jich do něho uměle nevnášel. Popisuje dlouze a obřadně námluvy, při nichž bývá o lásce řeči nejméně, líčí pochůzky ženichů za nevěstami i schůzky svobodné chasy, dovolené i nedovolené, ale nikdy neupadá do falešné sentimentality a citlivosti cizí lidu vesnickému, jako činili mnozí z těch, kteří po něm lid vesnický líčili, ani Světlé a Hálka nevyjímajíc.

Jeho milostné styky mezi mladými lidmi jsou spíše jen klidné, skoro přátelské poměry, založené za tím účelem, aby uskutečnily manželské spolužití. Milenci „milují se čistě, váží si jeden druhého pro zbožnost a dobrotu srdce“ („D a v i d a J o n a t h a n“); neboť pravá láska jest jenom tehdy, „když se zakládá na ctnosti a posvětit se může manželstvím...“ A když to není možno, „nesmí se jí dát místo, musí se vytrhnouti ze srdce, byť i krvácelo“ („K r e j č í F o r t u n á t“). „Beze ctnosti není lásky“ — toť stálý refrén těchto povídek. Pravá láska vzniká jen mezi dobrými a ctnostnými lidmi; jeho milenci se rdí, stydí se jeden druhého, nevědí, co si říci, a mluví-li, mluví řeči, jež s láskou pramálo souvisejí, ale přece si rozumějí. Mluví za ně srdce, cit z očí a z celé bytosti vyzařující.

Jiní se krátce „seznámili a nalezli v sobě zalíbení, což je napotom přivedlo k manželskému sňatku“ („N a s t r á ž i“).

Pravda zná také lásku nešťastnou: ctnostný hoch nebo dobrá dívka se zamilují, ale jsouce sklamáni, nebo vidouce, že nelze jim dosáhnouti štěstí v manželství, popláčou si a klidně jdou životem dále, obětujíce se jiným. Milenci a věrní zpravidla však se dostanou a jsou šťastní a spokojení; milenci nevěrní trestáni jsou tím, čím zhřešili.

Venkovští jeho lidé z lásky tedy nestonají; nicméně připouští autor, že je to možno u vzdělanců. Tak Isidor („D a v i d a J o n a t h a n“), ač brání se lásce, jak jen může, přece jen jí podlehá. Vzdychá, stěná, nespí, nejí, chodí jako pomatený, skrývá se před světem, modlí se, ale síly nenalezá. Bledne, slábne, chce prchnouti, ale nemá síly. Snad by podle našeho autora opravdu zemřel, kdyby ho nezachránila ta, jíž miluje a jež i jej miluje. Podobně i Pavlína („Z d e n n í k u P a v l í n y“) marně se brání. Ano i jeho kněží znají lásku, ovšem dříve než stali se kněžími. Ale láska ta je čistá jako nově napadaný sníh, andělský sen, zbožné tušení, končící smrtí milenky, jejíž paměti zůstává milenec věren i po smrti, s dojemnou věrností přinášeje čerstvé kvítí na její rov („F a r á ř o v a s c h o v a n k a“). Podobně i Jan Libor („M a t k a š t u d e n t ů“) jde z nešťastné lásky do semináře a stává se dobrodincem lidu.

Povídky tyto prosyceny jsou ovšem jistým sentimentalismem, jejž však zřejmě poznáte a uznáte za cizí. Jsou to vlivy let třicátých a

čtyřicátých minulého století, jež se tu slabě a povrchně obrážejí; nesvědčí však našemu klidnému a střízlivému povídkáři ani dosti málo. Vlivem romantismu povstala ještě i vášnivá láska židovské dívky Reginy k nastávajícímu knězi Janu Mrázkovi („Povolán a vyvolen“) Ale Mrázek se opanuje, a Regina stává se křesťankou a jeptiškou.

Jedině v povídce „Štěpánův Vít...“ vítězí láska nad nastávajícím povoláním, život nad theologií. Vít vystoupí z lásky k dívce ze semináře, ožení se a stává se vzorným mužem a občanem.

Všechny tyto lásky jsou ctnostné a proto vedou k štěstí; sám Bůh nad nimi bdí. Ale láska spočívající pouze v tělesné náklonnosti je hříšnou ohavností před Bohem i před lidmi. Nemá trvání a přináší nešťastným milencům jen hanbu, bolest a soužení. Trest jde za ní v zápětí. Milenci smyslní, i když se vezmou, jsou nespokojení a nešťastní, dokud nezaloží lásky své na ctnosti.

A jen těžké a dlouhé pokání může napraviti hřích v tělesné lásce spáchaný („Kající hříšnice“, „Dvojí cesta“, „Vina a smír“ aj.); a nečiní-li hříšník pokání, bídně zahyne, jako na př. Bedřich Větrovský („Kající hříšnice“), jako písař z „Dvojí cesty“, jako baron Kordík a většina svůdců v těchto povídkách

Nemaje smyslu jak kněžským tak lidovým svým stanoviskem ani pro tak zvané vášnivé lásky, ani pro lehké poměry a flirty, buď se jim posmívá nebo je odsuzuje. Velká nová láska, vše strhující a ničeho nedbající živelná vášeň, jak známe ji u spisovatelů moderních, jest mu jenom prudkým hnutím smyslů, nic víc. Také se jí dlouho nezabývá. „Vyznal jí svou lásku. Byla prudká, byla horoucí, pravil, že ji musí dostat, že se utopí, zastřelí, oběsí, že bez ní život jest mu ničím. Omámil, okouzlil ji“ („Hodná matka a nehodný otec“) — tak se zřejmou ironií řekne, a dost.

A dívky, takové lásce podléhající, dříve nebo později řeknou: „To je trest za tehdejší marnost“

Cílem lásky je tedy jenom svazek manželský. Ale jenom rozumný a na ctnosti založený sňatek je šťastný. S nerozumnými a smyslnými holkami — jak praví — sňatek se zdařiti nemůže. Takové neoblaží nikoho. Po chvíli jdou manželé vedle sebe „jako ve jho svázané dvojspřeží.“ Pomine krása, přijdou starosti a začnou vády a pračky.

Pochopitelno tedy, že s nelibostí jen a s mravním rozhorlením píše Pravda o moderních románech, jednajících jen a jen o lásce, jakoby lidé nic jiného na světě neměli na starosti. „Okolo té se všecko točí. Láska mužských k ženským a ženských k mužským velebí se co modla, jíž se má a může obětovati svědomí, poctivost, víra, pravda, všechen statek časný i věčný. Kdo láskou se rozpálil, má právo páchati i nepravosti všeho druhu, jen když zůstane věrný. Podvod, zapření lidí a Boha, vražda se mu odpouští, když ho k tomu zavedla láska. Zamilované dívce jest dovoleno následovati třeba loupežníka, jest na něj upoutána, zadala-li mu lásku, a není jí potřebí ani manželství“ („Trnka pláteník“).

Je tedy erotický problem — jak vidíme — řešen u Pravdy se stanoviska náboženského. Nezná vášně spalující celou bytost lidskou a klidně celkem hledí i na prudký plamen lásky, neoslepen jeho prudkou, intensivní září. Láska znamenala mu jen tolik, co prostému, jihočeskému člověku. (P. d.)

Z anglického písemnictví.

Podává Alois Koudelka. (Č. d.)

O umění výtvarném kromě přesně vědecké publikace, již v pátém vydání vyšlé, „History of Architecture" od Bannistera nebo alespoň založeného slovníku Bryanova „Dictionary of Printers and Engravers" jsou to hlavně monografie o jednotlivých umělcích skvostně a celkem lacině vypravené, jež toto odvětví co nejlépe representují.

Milovníkům umění lze doporučiti P. Kenelma Digby Besta (Londýn. R. & T. Washbourne) publikaci „Rosa Mystica". Kromě stručného výkladu jednotlivých tajemství růžencových nalezne čtenář v knize zdařilé kopie dle růžencových fresek Giovanniho di San Giovanni (Mannozziho), provedených na stěnách annalenaského kláštera ve Florencii; kromě toho je tam ještě 28 kopií různých světových umělců, jejichžto náměty vzaty ze života Panny Marie.

Z literatury homiletické a katechetické upozorňuji na kázaní Rev. D. S. Phelana „Christ, the Preacher" a téhož spisovatele „The Gospel applied to our Times", upozorňuji však, že jsou to tak zvaná pětiminutová kázaní, arci cum grano salis vzato. Proti sebechvále, kterou oplývá předmluva, tvrdím, že jsem v nich nenalezl nic zvláštního, od dosud vyšlých kázaní — jak autor dí — odlišného. Tím však netvrdím, že by nebylo lze jich použiti, pouze uvádím tvrzení spisovatelovo na pravou míru.

Herbert Lucas S. J. vydal pod názvem „In the Morning of Life" sbírku promluv k studující mládeži. Themata nejrůznější, jak vysvitne z některých jejich označení: O všudypřítomnosti boží, o úctě Panny Marie, o smrti, o kříži atd. Spisovatel všude přihlíží k praktickému životu a koření své rady a pokyny četnými citáty (in originali uváděnými) ze staré řecké literatury.

Podobného rázu a směru je spisek William Rainey Harpera, rektora chicagské university. V předmluvě praví autor, že po jeho soudu neplní university a kolegia (naše střední ústavy) svého úkolu co do náboženského výchovu mládeže a proto hleděl svými promluvami, jež nesou název „Religion and the Higher Life", dostáti svému odpovědnému úkolu. Bohužel, promluvy ty kromě dobré vůle nevynikají ani hloubkou ani vzletem myšlenek.

Rev. A. Urban vydal „Teacher's Handbook to the Catechism“ o třech svazcích, a to: o víře, přikázaních, svátostech. Práce jeho vzbudila v Americe jistou sensaci svou methodou. Autor postupuje takto: Nejprve přednese souvisle pravdu, potom ji probírá a rozbírá celou řadou otázek a odpovědí na ně, aby ji co nejdůkladněji ozřejmil a v paměť posluchačů vštípil. Jenom že těch otázek a odpovědí jest až přespříliš moc. Tak ve svazku „O víře“ jednajícím jest jich přes 3500! To jest po mém soudu i na theologa moc! Ke každému svazku na konci přičiněno několik zdařilých vyobrazení a mimo to více příběhův a příkladů, většinou vzatých ze života svatých a světic božích. Týž autor vydal také „Teacher's Handbook to Bible History“. Užívá v ní methody analytické, a to tímto způsobem: Napřed předešle průpravu jakoby preludium k thematu, o němž se jednati bude, potom následuje vypravování děje, na to výklad, podrobnější rozhovor o vypravovaném ději, pak komentář, zpravidla jednající o nějaké dogmatické otázce, a konečně mravní aplikace se zřetelem na praktický život. Takto pojednává o všech čelnějších příbězích Starého a Nového Zákona. Po mém názoru spis jeho skytá ještě lepší pomůcku ke kázaním (aspoň pokud se týká Nového Zákona) nežli ke katechisování, aspoň u nás, kde sotva katechetovi tolik času popřáno.

Teď ještě o několika publikacích zábavných. Po známé povídce L. Wallaceově „Ben-Hur“ sotva která kniha anglická došla takového rozšíření jako povídečka Henryho van Dykea „The Story of the other Wise Man“. Spisovatel líčí v ní, jak čtvrtý mudřec od východu hledal novorozeného Krále židovského. Toužil spatřiti Ho, jakž dáno bylo jeho třem soudruhům: Kašparovi, Melicharovi a Balthazarovi, ale spatřuje Ho teprve v hodince smrti u nebeském vidění. Zasloužil pak si té cti, že tři skvosty, jež chtěl k nohám Jeho složiti, vynaložil na milosrdné skutky. (Kdo povídečku celou chce znáti, ať si ji přečte v loňských „Květech Marianských“). Jak autor v předmluvě dí, byla práce jeho přeložena i do japonštiny a turečtiny, kromě jiných evropských řečí.

Známý čtenářům „Hlídky“ P. A. Sheehan vydal sbírku svých drobnějších — po většině prvotin svých — povídek pod názvem „A Spoiled Priest and other Stories“ Kromě první povídky, dle níž sbírka pojmenována. nevynikají ostatní ničím, nepovznášejíce se ani nad úroveň běžné takové četby. Po mém názoru dostoupil P. Sheehan vrcholu své literární slávy svými široce založenými povídkami „My new curate“ a „Luke Delmege“.

Bratří Benziger publikují sbírku povídek pro hochy a děvčata pod názvem „Juvenile Round Table“, již třetí svazek (dosť objemný) letos vydali. Povídky v třetím svazku uveřejněné jsou nestejné ceny, pathetický živel v nich převládá a hodí se spíše odrostlejší mládeži. Bezděky namítá se čtoucímu jak tuto sbírku tak i jiné dětem určené i z jiných literatur: Proč máme tak málo dobrých, humoristicky psaných knih pro děti? Tutéž výtku lze učiniti sbírce povídek pro děti (u téže

firmy vyšlé) z péra jinak oblíbené spisovatelky pro mládež M. Ames Taggartové „One Afternoon and other Stories“.

Taktéž David Becarne S. J., jenž píše více pro odrostlejší, vydal letos sbírku šesti povídek, pojmenovaných dle první „The Organist of Laumant“, kterážto povídka poněkud připomíná Halévyho „Abbé Constantina“. Povídku „Marie's Arrangement“ lze nazvat idylkou víry. I ostatní čtyry povídečky vynikají nad prostřednost.

Robert Hugh Bensona „The King's Achievement“ (Králův hrdinský čin) jest historická povídka zajímavě psaná s dobrým zauzlením a správnou charakteristikou jednajících osob. O čem jedná, pozná čtenář, napovím-li, že „králem“ míněn jest Jindřich VIII a jeho „hrdinským činem“ odtržení křesťanské Anglie od papežského Stolce.

„The Red Inn of Saint Lyphar“ Anny T. Sadlierové lze nazvati přes dva či tři anachronismy hezkou historickou povídkou. Jevištěm jest La Vendée ve Francii a dobou perioda velké francouzské revoluce. Historie dvojí lásky, která šťastně končí, a jejích osudů je červenou nitkou povídky té.

Se zjevnou tendencí neboli správněji řečeno s morálkou až moc do očí bijící jsou dvě povídky Jos. F. Wynnea „Paul's Offering and Gates Ajar“, za to pravým hrdinou americkým jest Belly Glonn z povídky téhož jména od Anth. Jorkea. Co vše ten klouček provádí, to věru dokázati může jenom čistokrevný „Yankee“!

„Winona and Other Stories“ jest prvinou Dr. Williama J. Fischera. Sbírka skládá se z osmi povídek, jež zasluhují pozornosti jak s hlediska uměleckého tak i se stanoviska katolického.

Ku konci — ježto mne již podobných dotazů došlo více — poznamenávám, že nejlepšími časopisy anglickými katolickými jsou „The Month“, „The Cathol. World“, „Ave Maria“, „Irish Rosary“. Předplatiti lze se na ně buď knihkupectvím Burns & Oates (London, W. 28, Orchard Street) nebo též u firmy Herder nebo bratří Benziger; jedna i druhá má své filialky i v Americe, i objedná také věci ne zrovna přesně katolické. Přímá však objednávka jest lacinější.

B) V krásné prose plodný H. Rider Haggard vydal pokračování své fantastické povídky, před 18 lety vydané a nazvané „She“ (Ona). „She“ předvedena byla tehdy čtenářům jako záhadná ženská bytost, jež se zjevila dvěma Angličanům, Leonovi a Hollymu, ve slujích korských ve vnitřní Africe. Tato tajemná bytost poznala v Leonovi znovazrozeného kněze Isina, Kallikrata, jejž před 2000 lety ze žárlivosti zavraždila. „She“ vzplanula k němu znova láskou, Leo pak brzo octl s v kouzelném zajetí podivné té bytosti, ale nežli ji mohl svou nazvati, byla mu hrozným osudu řízením vyrvána. „Nezapomeň na mne... neumru, ale opět se ti krásnou a mladou zjevím“, to byla její poslední slova. Leo po dvacet let touží po své zmizelé milce, až tu u vidění dostává zprávy, že „She“ jako „Ayesha“ — tak zní nápis pokračování — znova obživla a na něho na dalekém východě čeká. A teď následuje řetěz dobrodružství, jež Leo zažil, nežli svou milku jako božsky zbožňovanou kněžku na osamělé hoře tibetské nalezá.

„Ayesha“ pozdravuje Leona jako svého vyvoleného, nabízí mu trůn po své pravici ve velesvatyni, moc a vládu nad světem atd., on však chce jenom její lásku, lásku jako ženy. Po mnohém vzpouzení klesá mu do objetí, ale polibkem svým jej usmrcuje. Než ani neberou konce nové záhady, o nichž se autor dovídá od Hollyho domů se vrátivšího. Jak vidět, je to četba napínavá, ale jinak bezvýznamná.

Kdož by u nás neznal H. G. Wellsa, toho — jak mu přezdívají — anglického Vernea? Ale „Kippsem“ obrátil Wells, podav jím humoristický román vzatý ze všedního života anglického lidu a střední třídy. Hrdinu „Kippsa“ podal spisovatel se všemi přednostmi Dickensova péra. Román ten stál by věru za překlad, škoda jen, že dialektická staroangličina, kterou hovoří hrdina a jeho přátelé, zdařilému, ačli vůbec možnému, poněkud věrnému překladu nepřekonatelné překážky v cestu klade.

„Soprano“ sluje román F. Marion Crawforda, jehož děj vzat ze života pařížské opery, poněvadž však tvoří pouze začátek dalšího vypravování, pomíjím tu jeho děje až po vydání dalšího dílu.

F. Frankforta Moorea román „He loved but one“ (On miloval toliko jednu) jedná o mladické lásce lorda Byrona k sličné M. Anně Chaworthové. Kdyby k pravdě čerpané z důkladných pramenů nebyl spisovatel přimísil trochu báje, byl by hravě docílil očisty lorda Byrona z „pověstného Donjuanství“, ale takto pochybuji, že někdo uvěří, že zůstal věrným své první lásce, jež jím pohrdla, potom však nešťastně se provdavši po rozvodu v šílenství skonala, třebas autor poukazoval na Byronovy k tomu předmětu se odnášející básně („The Dream“, Don Juan, V. 4). Zvláštní zajímavosti románu tomu dodává předvedení celé řady vynikajících osobností, s nimiž Byron do styku přišel.

Edgara Saltusa román „Vanity square“ zklamal očekávání ctitelův autorových, a to jak klamně ohlašovaným prostředím, tak i zpracováním dosť banalního sujetu; jedná se o rozdvojení a opět smíření manželského párku, intrikánkou vystupuje tu mladá a sličná ošetřovatelka nemocných, jež v našem případě pokusí se o otravu mladé choti, ana to klamně připisuje na vrub manželův.

Za to skvostnou illustrací politických poměrů v Americe a ještě více žurnalistického světa jest Jesse Lynch Williama román „The Day Dreamer“.

Nelson Lloyd vydal svazek povídek „Six Stars“, vzatých ze života maloměstského, rázu humoristického. Některé z postav Lloydových činí nároky na delší existenci v literárním světě.

Albert Bigelow Paine napsal rozkošnou povídku, jejímž dějištěm jsou lesy adirondackého kraje.

Gelett Burgess, jenž znám byl dosud jako humorista, vydal sbírku fantastických povídek.

Mrs. Whartonové román „The House of Mirth“ vyznamenává se mistrovstvím psychologické povahokresby. Děj vzat z amerického života elegantního světa. Dle amerického časopisu „The „Bookman“ román ten byl vloni nejhledanějším. (O. p.)

Leonid Nikol. Andrejev.

Aug. Vrzal. (O.)

V jedné z prvních povídek („Poplach“) tento adept revoluce i anarchismu líčí požár. „V růžové záři nebe pohasly nad hlavou hvězdy a v sadě bylo zvláštně světlo, jak nebývá ani za dne, ani za měsíčných nocí... Vysoké lípy, jako postříkány krví, třepetaly kulatými listy a bázlivě obracely je zpět, ale hlasů jejich nebylo slyšet pro krátké a silné rány rozhoupaného zvonu. Nyní zvuky byly jasny a letěly se šílenou rychlostí... Netočily se ve vzduchu jako holubi tichého večerního vzduchu, nerozplývaly se v něm jako laskající vlna slavnostního vyzvánění — letěly přímo jako hrozní hlasatelé neštěstí, již nemají kdy ohlédnout se zpět, a oči byly rozšířeny úžasem...“

Spisovatel s takovou rázovitou zvláštností svého talentu, náklonností k fantasticko-strašidelnému osvětlení předmětů, nemůže zůstat lhostejný k hukotu válečných děl a k revoluci. Andrejev za rusko-japonské války píše povídku „Červený smích“ (1905), vášnivý protest proti zdokonalování válečné techniky a proti válce vůbec. „Šílenství a úžas...“ tak začíná denník důstojníkův z války, která kdysi kdesi se odehrála, a jejímž obsahem je „šílenství a úžas“. Všecko, co současná technika válečná podává, hučící děla, trhající se granátové kartáče, smrtonosné náboje, vlčí jámy, do nichž tisícové lidí padají a na koly se nabodávají, drátěné pichlavé ohrady — všecko to hrozně působí na duši vnímavého, citlivého člověka, i následuje šílenství jako bezprostřední následek hrůzy válečné. Autor ukazuje, že člověk vůbec nemůže beztrestně snésti hrůzy současné války: i když se z ní vrátí, přestává býti tím, čím byl dříve, po fysických hrůzách války dostavuje se změna duševního stavu, sešílení... I třeba uznat, že autor nahromadil tu tolik válečných hrůz, že čtenář trne už při čtení o nich. Effekt byl mocný, ale takové hromadění hrůzy a šílenství sotva lze nazvat uměleckým. Příšerná poesie! Kdo vypravování to jednou přečetl, nesáhne po něm tak hned.

V uplynulém roce Andrejev uveřejnil čtyry větší práce, jež přímo týkají se revoluce. Poněvadž však v umělecké tvorbě, v uměleckých obrazech těžko objat veliké zjevy a otázky současné revoluce, vyslovit se o nich poněkud konkretně, Andrejev podává jenom jakési abstraktní, všelidské výsledky revoluce, částečně zbavené konkretních momentů doby a místa. Podle obyčeje svého neobírá se jednotlivými tahy současného života se všemi jeho barvami a psychologií, propastmi hoře a utrpení současného, nýbrž pozoruje pouze všeobecné idey, hledá rozřešení jen hlavních otázek, jež podává život skutečný, jehož paprsky autor přelomil v hranách svojí umělecké individualnosti. Ještě nejkonkretnější zjev současného života předvádí nezdařilá povídka publicistická „Gubernator“, v níž autor s úplným nezdarem pokusil se analysovat duši vyššího policejního úředníka, gubernatora, jenž krutým způsobem chtěl potlačit zárodky revolučního hnutí. Dělníci předměstského závodu,

kteří již tři neděle stávkovali, přišli ke gubernatorovi s požadavky, jimž vyhovět nemohl. Snažil se jim to dokázat; když však dělníci chovali se vyzývavě, dal znamení, na které v bezbranný zástup dvakrát nebo třikrát společně vystřeleno, tak že padlo mnoho i nevinných. Po tom zajel si gubernator podívat se na zastřelené a od té doby zatesknil, začal se trápit. A historii této tesknoty věnováno rozvláčné vypravování, na jehož konci gubernator nenadále se změnil v citech svých i ve vyjadřování jich. Celek činí dojem strojenosti, publicistické úmyslnosti. Gubernator není živá osoba, nýbrž loutková figura, jíž autor dal název realního člověka. Je to člověk vůbec, povahou dobrý, ale oblečený v uniformu gubernatora, jejž úřední postavení změní ve vraha 47 lidí. Od osudného upokojení revoluce gubernator poznává, že pod uniformou jeho není lidské osobnosti, i pokouší se zbavit se uniformy, stát se prostě člověkem.

Umělečtější je symbolická povídka „Tak bylo — tak bude", kdež autor snažil se nakreslit ony tajemné processy, jejichž pomocí vznikala a rostla ve společenském, ve veřejném mínění idea absolutismu a spor otrockých tradicí, jež drží lid v moci své, se zdravým smyslem. Základem vypravování jsou události z dějin veliké revoluce francouzské; poněvadž však autor lne k symbolickému umění, pečlivě vyhýbá se konkretnímu ději a osobám. „Nad starodávným městem... i nad celým krajem vysoko zvedal se člověk jeden, záhadný vladyka města, a jeho tajemná moc — jednoho nad miliony — byla právě tak stará, jako město. Nazýval se králem a měl příjmení Dvacátý... Jak nikdo neznal počátku města, tak neznal nikdo ani počátku této zvláštní moci" a od nepamětných dob „vynikal týž obraz: jednoho, který vládne milionům." Dvacátý jako král mohl odňat majetek, zdraví, svobodu i život, a jeho zákony platily jako zákon boží; a ještě „tím byl Dvacátý veliký, že Bůh nikdy nemění svých zákonův, on však mohl měnit své ustavičně." Podle dějin kraje králové časem byli spravedliví i dobří, ale častěji se stávalo, že byl král nejšpatnějším člověkem na zemi, ale i tehdy zůstával jedním záhadným, který vládne milionům. Nenáviděli ho, proklínali ho, on však vládl i nenávidějícím ho i proklínajícím; života dát nemohl, ale smrt dával často, a tím výše byl trůn jeho, čím více kostí bylo základem jeho... Tu však se přihodilo, že v říši, kde vládl Dvacátý, nastala revoluce, národ přestal ho poslouchat, svrhl tyrana, Dvacátého, prohlášena republika. V sladkých pocitech svobody uplynulo několik dní, potom však znova v lidu vznikly nedůvěra i mystický strach lidí, kteří ještě nepřestali být otroky; aby se jich zbavili, popraví Dvacátého, hrozně se radují ze smrti nepatrného tyrana, ale autor v doslově snaží se přesvědčit čtenáře, že vítězství revoluce je čistě vnější, odhaluje vnitřní neobstojnost revoluce i mravní její porážku. Lid dále proniknut starým otrockým strachem, bojí se jen biče, nemiluje však opravdově svobody. Dříve třeba zničit otroctví, otrockou povahu v člověku, aby mohl se stát opravdu svobodným.

Dav se strhnout oním nadšením pro dramatické spisovatelství, jemuž v Rusku podlehli Čechov i Gorkij, také L. Andrejev napsal dvě

dramata, v nichž naivně napodobuje formu, koncepci dramat Ibsenových. První jeho dramatická práce, mající symbolický název „K hvězdám“, začíná nepokojnou rozmluvou revolucionářů, žijících „na hoře“ a sněhovou bouří oddělených od doliny, kdež odehrává se krvavý boj evoluční, boj mezi starým i novým světem, mezi buržoasií a proletariatem. Děj jest mimo prostor a mimo určitou dobu, ale osoby mají ruská jména, místy pak podány tahy realního života. Všecky jednající osoby splývají ve společné touze vysvobodit ze žaláře jednoho z vynikajících vůdců hnutí a společného miláčka všech, Nikolaje, který v kuse sice nevystupuje, ale je téměř jediný živý člověk v kuse. I v otci jeho, znamenitém učenci Těrnovském, jest více mrtvého, strojeného schematu nežli živého těla. Vůbec třeba poznamenat, že osoby v dílech Andrejevových málo mluví samy, autor sám místo nich vysvětluje jejich myšlenky, city a nálady — lidé jeho nejsou lidmi z kostí a masa, nýbrž idey lidí, abstrakce jejich — loutkové figurky, nosící jméno realních osob, symboly. Proto nejlépe v kuse zdařily se mu ony postavy, které málo mluví, za to však jiní o nich mluví, jako zmíněný Nikolaj. Z vystupujících na jeviště osob nejvypoukleji, nejjasněji nakreslen obraz Marusje, nevěsty Nikolajovy, jež zastupuje poetickou stránku revoluce, podniká nejsmělejší činy, svou veselou, bodrou náladou oživuje všecky, s nimiž ji svede osud. Ona chtěla vysvobodit ze žaláře svého milého Nikolaje, ale nepovedlo se jí to: Nikolaj ztrýzněn žalářníky, přišel o rozum. Také Marusja málo mluví, více jedná, ale jiní o ní mnoho nemluví. Astronom Těrnovský a Marusja jsou dva póly oné osy, na níž sestaven kus. Těrnovský jest učenec, bojovník absolutní vědecké pravdy téměř mysticky zamilovaný ve vesmír, téměř hluchý a slepý ke všemu, co je kolem něho. Marusja naopak — jest poesie zápasu za lidskou pravdu, pro ni veškero štěstí jest v lidské důstojnosti. Tklivý obraz, živý, realný typ, nakreslený s láskou jemnými tahy, vzatými ze skutečnosti, poněkud snad idealisované, jest Inna Alexandrovna Těrnovská, obraz ženy a matky, žijící výhradně pudy srdce, stejně oddané manželovi i dítkám, která jest hotova obětovat život osobní v zájmu rodiny... Zahynutí syna jejího Nikolaje je centralný bod dramatu, v němž revoluce právě tak mravně poražena, jako v povídce „Tak bylo“.

V druhém kuse svém, „Savva“, Andrejev předvádí nám apoštola ničení, adepta anarchismu Savvu. Hrdina jeho je čtyřiadvacetiletý mladík, jenž jako chlapec odešel z domu otce, hostinského v klášterním předměstí, a poznav učení anarchistův i terroristů, vrací se domů, aby tu začal činnost svoji ve svátek klášterní, kdy mnoho lidí schází se k divotvornému obrazu Spasitelovu. Nejprve prozrazuje své sestře Lile svou přízračnou theorii, podle níž třeba, aby „nynější člověk zůstal nahý na nahé zemi“, s níž třeba „strhat tyto mrzké cáry“ a teprve zařídit život nový, obnažený od starých pověr a zvyků. Na otázku sestřinu, kterého nepřítele nejvíc nenávidí, rouhavě jmenuje „Boha, Spasitele“, i chce ukázat své sny o obnažení země obrazem Spasitelovým; a za tou příčinou hledí přemluvit mnicha Kondratije, aby vzal jeho pekelný stroj, postavil jej pod obraz Spasitelův tak, aby

výbuch udál se v předvečer svátku, kdy v kostele nikdo nebude. Kdyby Kondratij nechtěl se odhodlat k této nekrvavé oběti, chce Savva vhodit bombu do procesí. Až zničí Spasitele, chce zničit malíře, básníky, potom pálit města. „Zmizí slabí, nemocní... Zůstanou pouze svobodní a silní, smělí, s mladou a dychtivou duší... svobodní ode všeho, nazí, ozbrojení pouze rozumem svým... ti domluví se a zařídí nový život, pěkný život, kde bude možno dýchat člověku.“ Kondratij uposlechne, odnáší pekelný stroj do kláštera, ale pod vlivem Liliným zanese jej představenému kláštera, kterýžto dal odstranit obraz Spasitelův z kostela, připustil výbuch, a pak zase dal obraz na místo — věřící pak uvěřili v zázrak, že výbuch obrazu neuškodil, že Bůh je silný, nezničitelný, nesmrtelný — Savvu pak u vrat klášterních zmrzačili, usmrtili. Tak v osobě Savvově anarchismus hyne nejen fysicky, nýbrž i mravně: propaganda anarchismu dala před zraky Savvovými výsledek protivný tomu, co on očekával.

Takto Andrejev nemá důvěry ve šťastný výsledek revoluce, terrorismu a anarchismu, jež u něho hynou fysicky i mravně.

Máme-li podat celkový úsudek o literární činnosti Andrejevově, uznáváme v něm silný lyrický temperament, ale bez jasného lesku, náklonnost k psychologickým, či spíše psychiatrickým kresbám, a náruživou touhu čtenáře překvapovat hrůzoděsnými výjevy. Andrejev jeví se stoupencem a napodobitelem „duchovního aristokratismu“ Ibsenova, myslí a cítí jako svobodymilovná škola Ibsenovců, hlásá totéž náboženství, týž kult osobnosti ve smyslu snu o krásném a silném člověku; jeho filosofické tendence čerpány z filosofie Nietzscheovy. Je-li Ibsen původcem současného symbolického novoromantismu, jsou-li všeho jeho obrazy polosymboly, napolo abstraktní, napolo konkretní, poloidey — totéž vidíme u Andrejeva. Realní skutečnosti, konkretních tahů života u něho téměř nenaleznete, ať řeší problemy terroru („Gubernator“) a samovlády, absolutismu („Tak bylo“), ať předvádí těžké zjevy současnosti, anarchismu („Savva“). Ale jeho synthese kultu aristokratického lidského ducha, jejž přijal od Ibsena, s politickým demokratismem okouzlila ruské obecenstvo. Dnes L. Andrejev jest nejoblíbenější spisovatel ruský, ač dosud kromě povídky „Žili jednou“ a dvou tří povídeček nenapsal ničeho, co by mělo trvalou cenu uměleckou. Co se Čechov napsal, kolik uměleckých perel podal, než aspoň poněkud naklonil si kritiku ruskou! A nyní Gorkij a zvláště Andrejev získali si její, nedím přízeň, ale nadšené oslavování, sotva napsali několik prací, které mají jakýs takýs význam literární, ale s uměleckého stanoviska mnoho neznamenají. Ovšem doba nynější jest v ruské literatuře hrozně chudobná na talenty, a proto i talenty, které v jiné době sotva by byly uznány za nadprostřední, nyní velebeny jsou jako talenty první třídy. Připadá nám, že jako u Gorkého záhy „vybledly barvy, zakalily se obrazy a mlhou pokryl se sloh“, tak že díla jeho nyní pozbyla přitažlivosti — ještě spíše se totéž přihodí také Andrejevu s jeho hledaným, moderně zbarveným, strojeným slohem a fantasticko-strašidelným zbarvováním předmětů.

Posudky.

Dr. Joannes Nep. Sedlák: **Wenceslai Francisci Coelestini a Blumenberg: A. Autobiographia. B. Acta capitularia 1646—1674.** Pragae 1906.

Z archivu metropolitní kapituly pražské vydána památka ze 17. století, po jejímž vydání toužili již V. V. Zelený a Dr. Ant. Rezek. Obsahuje krátký životopis pisatelův, jímž byl Václav Frant. Nebeský (= Coelestinus), kanovník a později probošt kapitulní, jehož osudy životní byly v pravdě romantické. Narodil se roku 1606 v Praze, učil se u jesuitů, pak vyžádal si jej od rodičů kazatel lutheránský do Kouřima, jemuž místo učení se vědám musil sloužiti. Po bitvě na Bílé Hoře utíkali z Pláňan, byli od vojáků chyceni, biti, svázáni. Opustil pak kazatele, dostal se do Kutné Hory, Čáslavě, Něm. Brodu až i do Uher, ale hlady se vrátil; roku 1623 přišel na Mělník k děkanovi Fissirkovi, u něhož byl potřebován k práci a posílkám. V hejtmanu mělnickém našel konečně dobrodince, jenž dostav se do Jindřichova Hradce ujal se Nebeského a dal jej tam studovat. Potom dokončil studia v Praze a roku 1637 byl vysvěcen na kněze. Stal se farářem u sv. Václava v Praze, pak brzy v Častolovicích, jsa zároveň děkanem v Kostelci nad Orlicí, farářem v Častolovicích, Týništi, Chlenech a Voděranech po osm let ve velikých pracích, nebezpečenstvích a bídách; skoro celý rok (1639—1640) musil přebývati na Moravě, když se nepřítel zmocnil kraje. Roku 1644 byl vyzván, by šel za faráře týnského do Prahy, a odtud stal se metropolitním kanovníkem u sv. Víta, kam se odstěhoval roku 1647. Jsa kanovníkem poznamenával si acta capitularia od roku 1646 až do smrti 1674. Byla to doba, kdy ochuzená kapitula zmítána byla vnitřní nesvorností, kdy neshody a sváry ztrpčovaly život. Tak bylo, když děkanem stal se roku 1650 Reinheldt, s nímž brzy se kanovníci nesnesli; žaloby a stížnosti vzájemné neměly konce, komise, výslechy a pohoršlivé výstupy nepřestávaly, až kapitula zvolila si roku 1660 Nebeského za vicеděkana. Ale bylo ještě hůře a nevražení trvalo až do smrti Reinheldtovy roku 1665. Také mezi druhými spolukanovníky byly neshody, které se přiostřovaly povyšováním některých (na př. Vít Daniel Nastoupil stal se proboštem boleslavským a světícím biskupem). Roku 1666 zvolen byl Nebeský proboštem; děkanem byl již od r. 1665 Šebastian Zbraslavský. Upřímného pokoje však nebylo, nové požadavky v kapitule zdvihány, kanovník Beck zrovna byl usoužen, a tak nesrovnalý byl život v kapitule, že Pešina skoro litoval, že je kanovníkem, že děkan kadaňský — jako již před tím také jiní — o kanonikát nestál. Byly obtíže i s arcibiskupem Sobkem i s nejvyšším purkrabím; také dřívější přátelství Pešinovo s arcibiskupem přešlo v nepřátelství.

Podrobnosti jsou Nebeským zaznamenávány jednoduše, upřímně poctivě. Latina jeho ozývá se všude češtinou; rodem i smýšlením byl, Čechem. Druhdy hlásí se ke slovu i srdečný humor, tak jako zase prostě největší útrapy vypisuje, na př. jak za dobytí Hradčan od Švédů byl do nahoty oloupen a do krve stlučen a jak musil se svými si ptát

chleba. Některé záznamy mají obecnou důležitost: na př. roku 1660 měli císařští komisařové hledati privileje království Českého v kapli sv. Václava, roku 1664 kardinál Harrach byl vyhlídnut za biskupa vratislavského, roku 1665 zvolen byl za biskupa tridentského, r. 1667 byla oslava narození arcivévody Ferdinanda, po smrti Harrachově byly snahy, aby kapitula, jak bývalo prve, voliti mohla arcibiskupa, r. 1668 usilovali noví kanovníci, aby všichni měli právo infule, kapitula ubránila si na chvíli správu statků arcibiskupských za neobsazení stolce, dovolávala se, aby hodnost světícího biskupa u kapituly zůstávala, r. 1671 je zmínka o českém breviáři atd. Dobu také osvětluje vypravování Nebeského, jak se zadávaly církevní hodnosti.

Dodatkem zajímavého, pečlivě vydaného a kde bylo třeba poznámkami opatřeného spisu jest závěť Nebeského a jeho náhrobní nápis sestavený arcibiskupem Sobkem.

Josef Wilpert: **Malby v dřevní basilice svatého Klimenta.** Kroměříž 1906.

Kniha jest rozšířeným překladem vlašských statí uveřejněných prve v časopise římské školy francouzské Mélanges d'archéologie et d'histoire. Spisovatel osvědčený již studiemi o malbách v katakombách římských a uznávaný jako výborný znalec starých maleb církevních, v jichž výkladu se mu tak hned někdo nevyrovná, popisuje malby v dřevní basilice sv. Klimenta, v basilice nám tak milé a vzácné proto, že v ní pochován sv. Cyrill. Malby této podzemní basiliky známy jsou asi padesát let; byly již mnohými učenci popisovány, ale přece nebylo jim porozuměno. Wilpert podává správný výklad. Na zdi v pravé lodi malby — vinou kopisty Ewinga — považovány byly za výjevy z cesty Tobiášovy a z mučennictví sv. Kateřiny Alexandrijské, a zatím je to obraz posledního soudu, který byl malován okolo roku 850, a je tedy nejstarším posud obrazem obecného soudu. Malba na částce zdi blíže absidy, která se zdála jistě odnášeti k sv. Cyrillu — dle obecnějšího výkladu představovala sv. Cyrilla před císařem Michalem III — a která byla nově malována, ježto při svém objevení odloupala se a spadla, jest v pravdě žebřem Jakobovým vyobrazeným vedle ukřižování sv. Petra, a vedlejší výjev znázorňuje královnu Esther před Asverem a v pásu hořejším byla vyobrazena Panna Maria. Vedle obrazu Estheřina zbyla na zdi levé lodi asi polovice úkonu křestního, kde křestitel považován byl za sv. Cyrilla nebo sv. Methoděje, ale vskutku je to sv. papež Kliment, jenž křtí jak se zdá jakéhosi Korsuňce. Za to však drahocennou památkou na sv. Cyrilla jest náhrobní malba v narthexe (předsíni) z roku 869, na níž se vidí Cyrill a Methoděj klečící před Kristem Pánem, Cyrill s knihou, uváděný sv. Klimentem a archandělem Gabrielem, Methoděj obětující kalich, uváděný archandělem Michalem a sv. Ondřejem. Představuje výjev, jak sv. Kliment doporoučí božskému Soudci Cyrilla a Gabriel archanděl důvěrně jej k sobě tiskne, pod obrazem pak jest nápis; nynější nápis jest jen částkou nápisu prvotného, jenž, jak spisovatel má za to, skládal se ze jména, z udání vlasti a stavu nebožtíkova,

z výroku sv. Pavla (2 Tim. 4, 7. 8: „Dobrý boj jsem bojoval...“) a dvou krátkých modliteb za nebožtíka. Malba i nápis zdobily někdy prvotný náhrobek sv. Cyrilla, jehož tělo bylo uloženo v mramorovém náhrobku blíže niterné zdi předsíně basiliky. Nápis, dojemný svou prostotou, nepochybně sestavil si světec sám, jenž zemřel jako mnich římský, a snad jako mnich kláštera, v jehož chrámě byl pochován. Když koncem 11. století opuštěna byla prvotná basilika sv. Klimenta, ostatky Cyrillovy byly i s rakví přeneseny do chrámu hořejšího a uloženy pod oltářem v kapli, kteráž jest na pravo od hlavní brány a která byla zbudována právě nad hrobem prvotným. V době Baroniově byly nalezeny ostatky svatého Cyrilla. V předsíni basiliky bylo pak v 11. století znázorněno na velkolepém obraze přenesení ostatků sv. Klimenta: po levici jest papež Mikoláš I, jak se sv. Cyrillem a Methodějem vede nesčetný průvod, uprostřed je sv. Kliment, jehož nesou čtyři jáhni na márách bohatě ozdobených, po pravici je papež Mikoláš, který v basilice Klimentově slouží mši svatou; oba světci slovanští vyobrazeni jsou tuto jako biskupové. Další obrazy ve chrámě sv. Klimenta tvořily celý cyklus ze života světcova: nastolení sv. Klimenta, děj o Theodoře a Sisinniu, zázrak o dítěti, jež zanecháno byvši u hrobu světcova po roce bylo nalezeno bez pohromy a j. Konečně obírá se spisovatel chronologií maleb u sv. Klimenta, kde zkrátka určuje dobu, kdy všecky obrazy u sv. Klimenta byly zhotoveny; nejstarší jsou z 8. století.

Knize přidány jsou — kromě několika obrazů v textu — fotografické snímky obrazů znázorňující výjevy posledního soudu: peklo a nebe, z náhrobku prvotného sv. Cyrilla obraz s nápisem, dolní část nápisu sv. Cyrilla rekonstruovaná, přenesení těla sv. Klimenta a svatý Kliment sloužící mši svatou.

Beze sporu dílo toto má pro nás veliký význam i velikou cenu; spisovatel bystře a důmyslně použil svých zkušeností a dobral se znamenitě výsledků, které až překvapují a podiv vzbuzují, zvláště jak bylo možno, že i znalcové, jakým byl přece De Rossi, mohli obrazy jinak vykládati a v nich viděti jiné osoby. Snad nepřikloní se všichni ke všem vývodům Wilpertovým a u některých jeho tvrzení zůstane pochybnost, bylo-li již řečeno poslední slovo, pochopitelno také, že u maleb tak málo zachovaných zbudou vždy některé dohady místo přesných určení, ale nikdo nepopře, že výklady Wilpertovy jsou nejvýš pravděpodobny a dobře odůvodněny. Práce jeho zasluhuje zajisté všeho uznání.

Ale jedno při tomto česky vydaném díle zaráží. Proč není udáno, že je vlastně překladem z vlaštiny? Je to nevysvětlitelno; překlad přece pořídil kroměřížský archivář František Snopek, který si zároveň dobyl o veškeré dílo podstatných zásluh, a bez něhož by spis nebyl takovým, jakým jest. Již k vydání vlašskému poskytl archivář Snopek zpráv a dat, jež spisovateli nebyla známa, a vším právem možno říci, že dohady Snopkovy, jichž Wilpert mohl použiti, měly vliv na všecku práci. Archivář Snopek srovnal, opravil i doplnil citáty, urovnal a

upravil místy text — a přece není jméno jeho ani jako překladatele uvedeno. Je-li vinou toho jeho přeupřílišená skromnost, nelze toho důtklivě nevytknouti: taková skromnost a ústrannost nehodí se do tohoto světa a nedovede býti ani ceněna nebývá; za to snad jiný může po ní vystupovati do výše.

František Snopek: **Studie cyrillomethodějské.** V Brně 1906.

V rozšířeném otisku z „Hlídky“ (1904—1906) uveřejňuje náš nejlepší znatel doby sv. Cyrilla a Methoda některé výsledky svých studií. Zároveň jsou to kritické výklady k Vondrákovým „Studiím z oboru církevněslovanského písemnictví“, a v důsledcích odmítnutí útoků Dra. Alexandra Brücknera na sv. Cyrilla a Methoděje.

Archivář Snopek chválí plnou měrou záslužnou činnost Dr. Vondráka a uznává, že se mu podařilo ne-li docela dokázati, tedy aspoň velmi pravděpodobným učiniti, že autorem obou pannonských legend jest Kliment, biskup slověnský. Ale tu pokračuje archivář Snopek dále ve stati „Kdo sepsal pannonské legendy?“ a dovozuje, že se životy pannonskými co nejúžeji spojena jest niterně čili duchem stať mnicha Chrabra o písmenech; legendy pannonské na ní úplně závisejí jsouce jako jejím pokračováním. Nelze tedy souditi jinak, nežli že Chrabr mnich sám sepsal pannonské legendy; Kliment biskup, dle vývodů Vondrákových autor pannonských legend, je tedy s Chrabrem mnichem jedna osoba.

V další stati „Biskup Kliment Methodějovým učenníkem?“ vystupuje archivář Snopek proti domněnce, která jest hlavní vadou našich badatelů, která však posud ovládá, jakoby pannonské legendy byly prací učenníka (nebo učenníků) slovanských apoštolů. Dokazuje, že tomu není tak, a důkazem, že biskup Kliment nebyl z učenníků slovanských apoštolův, ani společníkem Methodějovým, jest, že co by sám mohl dosvědčiti, dokládá svědky jinými, Moravany; že ve stati o písmenech slovanských nedovolává se sám Cyrilla a Methoděje, nýbrž mluví jen, že jsou ještě živi, kteří jsou viděli je; že neužívá ve svých citátech nejstaršího staroslovanského překladu písma svatého, že jsou v pannonských legendách neshody, nepravdy a opomenutí fakt důležitých, o nichž autor legend nevěděl; že neshoduje se s dogmatickým učením světcův ani jejich učenníků. Pannonské legendy nejsou tedy prací učenníka slovanských apoštolův a jeví se, přihlédneme-li k nim blíže, býti spisy tendenčními, v nichž autor jejich ze svého přibíral, podle svého pravdu jinak přibarvoval, ano v nichž záleželo mu na tom, aby se jeho čtenáři nedověděli celé pravdy. Hodnověrným jest jenom potud, pokud jeho prameny byly čisty a pokud jich svědomitě užil.

Pannonské legendy nesmějí se tedy přeceňovati a dokonce nad listiny vyvyšovati. Činí tak Dr. Vondrák, jenž vykládá, že legenda římská čerpala z legendy pannonské, a odmítá proto všecky zprávy římské legendy, které nejsou v legendě pannonské. Ale toto tvrzení nemá pevného základu, neboť, jak archivář Snopek přesvědčuje, ne legendy pannonské vypravují, co se skutečně dálo, nýbrž legenda

římská, která zcela dobře jakožto celek mohla býti částkou Gauderikova života sv. Klimenta.

Zkušebním kamenem pak věrohodnosti pannonských legend je „Slovo o pravověrnosti sv. Methoděje“, které u archiváře Snopka následuje. Touto studií proklesťuje Snopek dráhu novou; poukazuje na církevní právo v devátém století platné a podle tehdejšího církevního života užívaje za védu pomocnou i dogmatiky usuzuje na církevní poměry za doby sv. Methoděje. Podle pannonských a jiných východních legend soudí všichni pravoslavní a i Dr. Vondrák i Dr. Potkański, že se Cyrill a Method přidržovali víry nynější církve řecké, tedy vlastně víry Fotiovy. Ale authentické listiny docela jinak svědčí nežli legendy, a archivář Snopek dochází k těmto důsledkům: Hadrian II teprve když se přesvědčil, že se neuchyluje Methoděj v ničem od víry církve římské, a když se ujistil o tom i písemně, posvětil jej na biskupa. Rovněž Jan VIII shledal Methoděje pravověrným a učení jeho docela souhlasným s věrou církve římské na synodě roku 880, kde papež předložil Methodějovi další výklad víry, který také Methoděj ochotně přijal, podepsal i vyznal, že nevěřil nikdy a neučil nic jiného, než kostel římský. Listiny Jana VIII přímo dosvědčují pravověrnost Methodějovu.

Než neučili snad učenníci Methodějovi jinak než církev katolická? Právě jako u Methoděje, rozcházejí se památky dvojím směrem i u jeho žáků; proti legendě bulharské, která jest však věrojatně psána teprve ve 12. století, a která svědčí o víře učenníků Methodějových ve smyslu Fotiově, stojí listiny papežské. Z listů Štěpána VI patrno, že papež neobviňuje učenníků Methodějových, že by nějak bludně smýšleli a od pravé víry se vzdalovali, nýbrž pouze opravuje jejich náhled, jehož až do té doby se držel i Řím, po případě i námitku jejich, jakoby kanony vůbec zapovídalo se doplňovati symbolum, uznávaje zároveň výslovně, že nauka jejich ostatně souhlasí s naukou kostela římského. Učenníci Methodějovi dle listin Štěpána VI byli také pravověrni; že byli z Moravy vypuzeni, stalo se proto, že Svatopluk slovanské bohoslužbě nepřál a Vichingovi byla trnem v očích.

V doslově rekapituluje archivář Snopek výsledky svých studií a znova zdůrazňuje, že pannonský životopisec zůstane životopiscem tendenčním; pokud se přidržel předlohy své, staršího a jak se zdá stručnějšího životopisu Methodějova nebo společného oběma bratřím Soluňanům, mluví pravdu, kde se ho, jda za svou tendencí, spustil, obšírněji chtěje psáti, buďto udává patrnou nepravdu nebo mluví nejasně. A z tohoto staršího životopisu přejal pannonský životopisec některé zprávy předůležité; bystře a důmyslně poprvé ukazuje na ně archivář Snopek, jenž jimi dobírá se thesí, jimiž tyto své studie končí: „Dle souhlasného svědectví pramenů slovanských, řeckých a latinských jest jisto, že Konstantin-Cyrill přeložil evangelistář z řečtiny; nejvýš pravdě se podobá dle pannonského života, že na Moravu přišed, přijal církevní řád římský, a napřed přeložil z latiny žaltář a vybrané služby a později celý řád bohoslužebný římský ostatní. Takto náš svatý Soluňan jest otcem slovanské bohoslužby podle obřadu řeckého i římského.“

V knize této archivář Snopek první vůbec objasňuje dějiny sv. apoštolů slovanských se stanoviska theologického, přísně vědecky s úžasnou zrovna znalostí podrobnou dějin církevního práva a vývoje dogmat církevních, o něž běží, s úzkostlivou kritičností, která všeho si povšimne, ale nevkládá zase v text víc, nežli má, buduje tak na základě pevném a solidním. Jest přímo naší povinností, abychom na Snopkovy studie opět a opět důrazně upozorňovali, a jest povinností všech, kteří se dějinami sv. apoštolů slovanských obírají, aby si studií jeho všech povšimli, ale nejen si povšimli, nýbrž je také studovali, a to ne povrchně, nýbrž důkladně, až do jádra, třebas to bylo pracným. Či ustrnou zase ti, kteří se domnívají míti jediné právo rozhodovati o otázkách cyrillomethodějských, na nízkém, úzkoprsém, nevědeckém, ale ovšem pohodlném stanovisku je ignorovat? Div by to nebyl, vždyť — jak archivář Snopek sám praví — jsou psány se stanoviska církevního a k tomu — od kněze Moravana.

A přece jak vysoko stojí vážné studie Snopkovy nad pracemi jiných, i nad pracemi mnohých autorů, kteří mají ve světě jméno. Důkladné zkoumání Snopkovo jak liší se od neodůvodněných tvrzení Brücknerových i s frivolními jeho frasemi a nepodařenými vtipy. Chorobná touha po novotě vedla Brücknera, že proti Cyrillu a Methodějovi postavil se na stanovisko — které je přece zase jen staré — největších horlitelů církve ruské, a že chce vyniknouti i nad ně líče apoštoly slovanské jako podvodníky a lháře, zlovolné a pokrytecké lidi, za zapřisáhlé nesmiřitelné odpůrce a proklínače Říma. Na takové scestí zavedla slepá víra ve východní legendy a lehkomyslná nekritičnost. Sám V. Jagić nazývá vývody Lamanského a Brücknerovy „nápady a kombinacemi“.

Studie archiváře Snopka vedou však nás také k přání, aby spisovatel, jenž již tolik průpravných prací vykonal, napsal nový život svatých bratří, jenž buda na výši vědeckého bádání všecek byl by podepřen správným pojetím doby a pramenův a věrohodným jich oceněním. Myslime, že nezbývá, než aby se tak stalo, má-li všecka poctivá práce archiváře Snopka opravdu se uplatniti. *T.*

Zprávy zemského archivu království českého. Pořádá *Dr. Vojtěch J. Nováček.* Svazek I. V Praze 1906.

Přání dávno vyslovované splněno. Veřejnost má býti seznamována s úřední činností českého zemského archivu a odborné kruhy budou informovány o pokladech jeho i o vědecké práci, s ním související.

První svazek Zpráv, jež se za tím účelem počínají vydávati, ukazuje, jak mnoho lze očekávati od této publikace. Pořadatel Dr. Nováček podává tu obšírnou zprávu o úřední činnosti archivu, Dr. Kamil Krofta líčí instruktivně začátky, postup a význam badatelské práce české ve vatikanském archivě, jejímž plodem jsou Monumenta Vaticana. Kollmann vypisuje, co vykonala „česká expedice“ v Římě v archivě kongregace „de propaganda fide“ a co z toho připraveno k tisku. Dr. Jan Bedř. Novák oceňuje důležitost

zpráv papežských nunciů pro pro „Sněmy české“, ukazuje jejich význam pro dobu předbělohorskou, Dr. Gustav Friedrich předvádí genesi a způsob pracovní při vydávání „Codex diplomaticus Bohemiae“ a Dr. Josef Kalousek píše o vydávání Archivu českého, podávaje spolu přehled obsahu všech posud vyšlých (24) svazků. Dále je tu Pažoutova úvaha o zemských, dříve purkrabských statcích a Nováčkova zpráva o starých pozemkových knihách v archivě zemském a seznam jeho rukopisné sbírky.

Tedy vedle cenných poučení o archivu dává první svazek Zpráv zrovna dějiny české historiografie z druhé polovice 19. století, poskytuje veřejnosti vhledu v obtížnou přípravnou práci k velikým publikacím pramenů českých dějin a seznamuje přehledně s jejími výsledky. Monumenta Vaticana, Listiny Propagandy, Relace nunciův a České sněmy, Codex diplomaticus a Archiv český stavějí se veřejnosti názorně před oči, jak jsou „in fieri“ a „in esse“.

Zprávy archivní, tak zajímavé a poučné, budou dle zásluhy přivítány vřele a povzbudí snad i jiné ústavy vědecké k následování. *Sk.*

Alfons Lehmen S. J.: Lehrbuch der Philosophie auf aristotelisch-scholastischer Grundlage. I. Band: Logik, Kritik und Ontologie. Zweite verbesserte Auflage. 1904. Str. XVI a 447. Cena 5 M. II. Band: Kosmologie und Psychologie. Zweite verbesserte und vermehrte Auflage. 1905. Str. XIX a 504. Cena M. 6. III. Band: Theodicee. Zweite verbesserte und vermehrte Auflage. 1906. Str. XIV a 276. Cena M. 3·40. Freiburg. Herder.

„Je skoro všeobecným už předpojatý názor“, praví Mercier,[1]) „že katolický učenec jest vojínem ve službě náboženské víry, a že věda v jeho nitru nemůže být ničím jiným nežli zbraní na obranu jeho Creda. Četným mužům se zdá, že katolický učenec musí, chce-li zůstati věren své víře, se vzdáti svobodného bádání vědeckého a záliby k vědám vůbec.“ Není pochyby, že tento nesprávný názor o katolické vědě vůbec a filosofii zvláště byl částečně také zaviněn oněmi filosofy, kteří příliš vězíce v minulosti všímají si novějších prací nejvýš, aby s nimi polemisovali, ne však, aby z nich čerpali a rostli. Velmi případně nazval Cl. Besse tento směr „palaeothomismus“, aby jej odlišil od nové školy „neothomismus“, jejíž program vytkl Mercier těmito slovy: „Vyznání křesťanské víry nesmí býti překážkou ani smělosti genia. Oprávněná svoboda muže vědy nesmí býti omezena vladařstvím přehnaných náboženských obav... Zabývejme se tedy vědou k vůli vědě, nehledajíce v ní přímo zájmu apologetického... Věda přítomnosti jest především vědou nejpřesnějšího pozorování, analyse... Nesmírné pole se otevřelo vědeckému pozorování. Meze staré filosofie jsou už příliš úzké, jest potřebí je rozšířit... Jaké nevyčerpatelné poklady musíme vykopat, kolik oborů probádat, jaké množství materialu prozkoumat. Ale kolik pionýrů třeba, abychom ze všech těchto pokladů měli nějaký užitek?“

---

[1]) *Dr. Mercier,* Rapport sur les études superieurs de philosophie, présenté au congrès de Malines 1891. Louvain 1891.

Toť program „nové scholastiky“: sebrati v rozšířeném rámci jednotlivé výsledky moderních věd, čili na solidním základě středověké filosofie postavit vědeckou budovu a spojit veškero vědění v přehlednou synthesu. Lehmenův „Lehrbuch“, nevyhovuje-li ve všem tomuto programu zakladatele lovaňské akademie, jest bez odporu mezi všemi podobnými knihami jednou z těch, které potřebám času a svému účelu nejlépe vyhovují. Stručnost, jež vyhýbá se všem příliš specielním otázkám, a přece úplnost, která neopomíjí žádného z důležitých problemů filosofických, jasnost a přesnost dikce, jež činí zbytečnými další výklady, šťastná methoda: toť asi nejhlavnější přednosti této příručky, která v krátké poměrně době dočkala se druhého vydání. Věcně nepřináší kniha ovšem nic nového, a proto není třeba podávati jejího obsahu. Jen několik poznámek přičiním k jednotlivým dílům.

1. Od Kantova kriticismu stále více vrchu nabývá názor, že filosofie podstatně není ničím jiným než naukou o poznání. Třeba by tato věta pojata výlučně byla nesprávnou, jest pravdivou, vezme-li se ve smyslu kladném, a moderní spisovatel, který chce psát pro svou dobu, nesmí spustit se zřetele tohoto důležitého požadavku dnešního myšlení, jež nespokojeno s metafysickými výklady, hledá v ontologii základy filosofických vývodů. Z toho však nenásleduje jen, že i v metafysických traktatech se musí k ontologii přihlížeti, nýbrž že musí ontologie zvlášť býti propracována s největší péčí nejen po stránce methodické, ale i obsah a rozsah jednotlivých pramenů poznání musí býti přesně vytknut a omezen. Nezřídka se stává, že svědectví sebevědomí bývá užito i tam, kam až jeho dosah nespadá. Také methodicky se chybuje, že se začíná obyčejně otázkami o pravdě, klamu, jistotě, kdežto neklamnost a hranice oněch zdrojů poznání, jež podávají tato tvrzení a tyto důvody, teprve později se stanoví. Bylo by tedy lépe začíti hned se třemi základními pravdami, objasniti jejich smysl a správnost nikoliv důkazy, nýbrž poukázáním na to, že kdo zde už začíná pochybovat a popírat, činí vůbec všecko myšlení nemožným. Se zvláštní péčí měla by se zvláště třetí základní věta, „jak daleko ad minimum může sahati schopnost rozumu, poznávati s jistotou pravdu, aby vůbec myšlení bylo ještě možným“ vysvětliti a její vztah k jednotlivým zdrojům poznání vyložiti. Jako jest methodicky důležito upozorniti, co smíme předpokládati, jedná-li se o jednotlivé prameny poznání, tak jest rovněž důležito upozorniti, čeho nesmíme ještě předpokládati, chceme-li vyjíti se stanoviska více filosofům společného (je-li na př. vědomí jen úkon či předpokládá-li nějakou schopnost, jest-li to cit nebo vůle nebo poznání, je-li to něco duchového či hmotného atd.). Teprve když prameny poznání byly takto ukázány a podán důkaz, že jistota jest možná a skutečná, měly by následovati otázky o jistotě, pravdě, bludu atd. Jest patrno, že takovým uspořádáním látky předešlo by se mnohé opakování.

2. O druhém díle, jehož thema náleží jistě k nejobtížnějším, jen tolik: třebas by pan autor nevyčerpal všeho, co moderní psychologie v posledních desítiletích přinesla, již to, co sneseno na nečetných

stránkách stručné příručky, budí respekt před vědeckou zdatností autorovou. Zmínky zasluhuje Lehmenova theorie, že smyslové kvality (Sinnesqualitäten) nejsou ničím jiným než kvalitami pohybu, jež jsou na tělesech vyvolány nárazem, že podobné kvality pohybu vzniknou ve smyslu, čímž se smysl přizpůsobí (verähnlicht) oněm kvalitám pohybu na tělesech, z nichž vyšly vlny étherové a vnikly do smyslu, a tak vzniká poznání, tak že úkon poznání má objektivní korrelát, a porte rei. Hájí-li (a sice velmi obratně a důkladně) autor hylomorfismus, a sice ve smyslu sv. Tomáše (unica forma substantialis in omnibus compositis), pak je to ovšem jeho osobní názor, který asi mezi filosofy mnoho stoupenců nenalezne.

3. V prvním vydání vyšla „Theodicee“ jako doplněk ke druhému dílu. Ale vynikající stanovisko této vědy ve filosofii vůbec bylo příčinou, že ve druhém vydání byla zpracována v samostatný díl. I tato část honosí se všemi přednostmi Lehmenovy práce. Ale je-li třeba v psychologii všímati si pilně vymožeností moderní vědy a vše cenné upotřebiti, jest neméně důležito také pro theodicei, sledovati proudy soudobého myšlení, a všemu, co cenu má ať positivní ať negativní, věnovati bedlivou pozornost. Jsou to především tři akutní otázky, jichž theodicea nemůže obejíti: *a)* stanovisko pessimismu k moudrosti a dobrotě boží (Ed. v. Hartmann, Nietzsche a j.), z čehož následuje nutnost kapitolu o prozřetelnosti propracovati se zvláštní důkladností (která u Lehmena dopadla poněkud krátce); *b)* tvrzení, že víra v Boha a názor světový nejsou plodem činnosti rozumové, nýbrž skoro jedině výtvorem charakteru a vůle (Adickes), názor, kterému jak známo i někteří katoličtí učenci jsou nakloněni a který na nekatolické straně hlásají voluntaristé. Konečně třeba *c)* otázku „Jest atheismus možný?“ obšírněji rozebrat než Lehmen učinil, a to zvlášť proto, že se stanoviska, jež autor zastupuje, skutečně se zdá, že permanentní atheismus bona fide jest možným, a sice jako nutný následek zaviněného porušení ducha. Důkazy o Bohu podal autor stručně a šťastně, třeba by snad důkaz kosmologický mohl býti veden poněkud jinak. Dlužno však ku cti Lehmenově podotknouti, že dokázav jsoucnost ens a se, ens incausatum atd., nekončí tím svého důkazu, nýbrž na rozdíl od jiných filosofů teprve teď vlastní důkaz začíná, a dovozuje, kde třeba toto ens a se hledati a kde ne, jaké vlastnosti má a jaké ne. Cenu knihy zvyšují ještě historické poznámky, které by snad měly býti obšírnější, ovšem však ne na ujmu plánu celé knihy.

Lehmenova kniha jest přes vytknuté nedostatky výbornou příručkou ke studiu filosofie a prokáže dobré služby každému, kdo se chce s filosofií aristotelicko-thomistickou obeznámit.

Rovněž dobrou pomůckou ke studiu filosofie jsou:

M. Dessoir und *P. Menzer:* Philosophisches Lesebuch. Zweite vermehrte Auflage. Stuttgart 1905. Enke. — *A. Gille:* Philosophisches Lesebuch in systematischer Anordnung. Halle 1904.

1. Vydavatelé „Čítanky“ byli vedeni ideou, při stále rostoucím zájmu o filosofii všem těm, kteří z jakékoliv příčiny nemohou si teprve

vlastní prací vyhledati v nepřehledných již řadách knih to nejdůležitější a kteří by přece rádi seznámili se s filosofy samými, podati „ein einführendes Büchlein, welches ausgewählte Stellen bietet und durch sie zur Versenkung in das Ganze und zu weiterem Fortschreiten aufmuntert.“ Touto vůdčí ideou byl také plán knihy: obsahuje v chronologickém pořádku výňatky ze všech čelnějších filosofů minulosti, od Platona a Aristotela až po Schopenhauera, Comtea a Milla, jež opatřeny stručnými poznámkami historickými a vysvětlivkami věcnými, nepůsobí velkých obtíží. Jen ke cti vydavatelům slouží, že nezalekli se ani scholastiky a pojali do sbírky odstavec ze sv. Tomáše (zpracoval E. Commer). Vhodnost a praktičnost knihy zaručuje okolnost, že asi ve třech letech (první vydání vyšlo roku 1903) byl náklad rozebrán.

2. Gille pojal svou úlohu poněkud jinak. Vycházeje od názoru, že středoškolský student v jednotlivých předmětech nabývá různých názorů na svět, jež vzájemně se křižují a ničí, shledává úlohu filosofie v tom, „das Gemeinsame zu betonen und die zerstörte Einheit wieder herzustellen. Und solchem Zwecke will dies Buch dienen. Es möchte so zugleich eine Brücke bilden zwischen dem Schulwissen und dem jenseits der Schule liegenden Streben, sei es auf wissenschaftlichem, sei es auf praktischem Gebiet.“ Proto volil Gille k uskutečnění svého plánu také zcela jinou cestu. Kdežto Dessoir a Menzer ve své knize chtějí prostě „die Meister sprechen lassen“ a proto vybírají místa povahy všeobecné, uvádí Gille jen vynikající filosofy přítomnosti (nejvíce zastoupeni jsou: E. Zeller, Mill, Paul, Volkmann, Wundt, Nahlowsky, Höffding, Ihering, Paulsen a — J. Reinke; marně hledáme: R. Eucken, Drews, Hartmann a ovšem — filosofy katolické), a sice tak, že všecky odbory filosofie, metafysiku a dějiny vyjímaje, zastoupeny. Je to tedy jakýsi celkový (ovšem ne zcela správný, poněvadž neúplný) obraz dnešní filosofie, ale tím vábný, že čtenář pozná přední filosofy z bezprostředního dojmu jejich vlastní mluvy. Také tato kniha opatřena je seznamem jednotlivých pojmů.

Obě knihy se mohou přátelům filosofie co nejlépe doporučiti.

R. Eucken: Gesammelte Aufsätze zur Philosophie und Lebensanschauung. Leipzig. Dürrsche Buchhandlung. — Beiträge zur Einführung in die Geschichte der Philosophie. Tamže.

1. Ve dvou oddílech („Zur Moral und Lebensanschauung“, „Zum religiösen und religionsphilosophischen Probleme“) sebral v prvé knize proslulý autor spisu „Wahrheitsgehalt der Religion“ statě, studie a řeči, jež napsány pro různé revue a příležitostně, jsou ovšem velmi různé, a jen vnějším pojítkem, knižním vydáním, sjednoceny, nicméně jsou velmi výmluvným tlumočníkem životního názoru jenského filosofa, jenž opustiv neplodné lány materialismu propracoval se „jednotností duchového života“ až k jasnému a rozhodnému theismu. Články jsou dílem rázu historického (Aristoteles' Urteil über die Menschen, Göthe und die Philosophie, Fichte und die Aufgaben unserer Zeit, Fr. Fröbel, Zur Erinnerung an J. H. Fichte, Runebergs Lebensanschauung, Moritz

Siebeck, Zur Erinnerung an K. Steffensen, Pierre Bayle), dílem všeobecného (Ein Wort zur Ehrenrettung der Moral, Die moralischen Triebkräfte im Leben der Gegenwart. Die innere Bewegung des modernen Lebens, Die Stellung der Philosophie zur religiösen Bewegung der Gegenwart, Der moderne Mensch und die Religion), ale jak pojetí jedněch tak i vypravování druhých prodchnuto je týmž klidem vážného myslitele, jenž hledaje jen problemy, neptá se po jich řešitelích, a proto je spravedliv i ke katolickému. S taktem a věcně jest psána jeho kritika Willmannovy „Geschichte des Idealismus“, a již svým nadpisem (Ein neuer Durchblick der Weltgeschichte) liší se tak nápadně od podobné práce Paulsenovy, který již v titulu (Ein Ketzergericht der Geschichte) naznačil ostrý polemický ton své recense.

2. Druhá kniha, jež jest „přepracovaným a rozmnoženým vydáním“ spisu „Beiträge zur Geschichte der neuern Philosophie“ (1886), obsahuje I. „Forschungen zur älteren deutschen Philosophie“ (Nikolaus Cues als Bahnbrecher neuer Ideen, 2 Paracelsus' Lehre von der Entstehung, 3 Kepler als Philosoph), II. studie „Zur kantischen Philosophie“ (Über Bilder und Gleichnisse bei Kant, 2 Bayle und Kant), III. řeč „Zur Erinnerung an Ad. Trendelenburg“, IV. Parteien und Parteinamen in der Philosophie (Über philosophische Parteien, Zur Geschichte der Parteinamen), a konečně V. Gedanken und Anregungen zur Geschichte der Philosophie (Prinzipielle Erwägungen, 2 Nebenfragen der Forschung, 3 Zur Geschichte der Philosophie im alten Jena). Jak již z obsahu vidno, probírá Eucken v této knize hlavně otázky, v jakém poměru nalézáme se k historii a co z ní můžeme čerpati pro život. Kdežto ve středověku „schien die Wahrheit zu sehr als ein fertiges Werk an uns zu kommen, als daß der Wert der Geschichte hätte bezweifelt werden können“ a také renaissance „brachte noch keinen prinzipiellen Bruch mit der Geschichte“, povstala v osvícenské době snaha „Vernunft und Geschichte einander entgegenzusetzen, die Vergangenheit als eine schwere Last zu behandeln, deren Abschüttelung zur vollen Frische des Lebens und Denkens erforderlich sei“. Teprve v nové době „gewann die Geschichte einen selbständigen Wert, aber nunmehr nicht in ihrer bloßen Tatsächlichkeit, sondern im Elemente der Vernunft, als eine Verkörperung der Vernunft“. Toť v hlavních rysech autorovy myšlenky, které byly podány už jinde (zvlášť v obsáhlém díle „Lebensanschauungen der großen Denker“), ale zde stručněji stylisovány tvoří jakýsi úvod do studia větších jeho děl. — Eucken třeba nebyl žádným geniem jako Kant nebo sv. Augustin, jest bez odporu jedním z nejzajímavějších zjevů moderní filosofie, a jeho spisy i když vyvolají některými vývody rozhodný protest, nabadají vždy k nové práci, poněvadž přinášejí nové otázky a problemy. Ale Eucken jest i nejsympatičtější, neboť stojí křesťanskému názoru nejblíže: aspoň „der Weg zu den großen Zielen, die der tiefdringende Denker aufstellt, führt durch das christliche Denken und seine Beschreitung bedingt ein energisches Abwenden von den Irrwegen, welche die Philosophie gespalten und die ‚peinliche Unsicherheit‘ des modernen Philosophirens verschuldet haben“ (O. Willmann

v recensi o témže spisu). Forma nezůstává za myšlenkou: v tom, co sebral v uvedených spisech, jeví se Eucken i mistrem filosofického essaye.

G. W. Leibnitz: Philosophische Werke. (I. Band: Hauptschriften zur Grundlegung der Philosophie: Zur Logik und Methodenlehre u. a., II. Band: Hauptschriften: Zur Metaphysik, Zur Ethik und Rechtsphilosophie, III. Band: Neue Abhandlungen über den menschlichen Verstand, IV. Band: Theodicee.) Ausgabe der „Philos. Bibl.“, Dürr. Leipzig 1879—1906. In vier Liebhaberbänden geb. 24 M.

Konečně jest ukončeno první německé vydání spisů Leibnizových, jehož účelem jest „ein Gesamtbild der Leibnizischen Weltanschauung vorzulegen“ a „nicht bloß etwa dem Gelehrten, sondern auch den philosophisch interessierten Laien zu dienen“, a proto nejsou v tomto vydání zahrnuty všecky spisy velikého učence a filosofa, nýbrž podán tu jen výběr, ale výběr šťastný. Neboť nejen že jsou v toto vydání pojaty části ze všech jeho spisů, ale čtenář seznámí se zde zároveň s historií vzniku a tvoření Leibnizovy filosofie. A tím právě liší se tak prospěšně čtyřsvazkové vydání Dürrovo od jiných, snad obšírnějších však jednostranných, a nabývá ceny: Leibnitz byl nejen velikým filosofem však i velikým učencem, který v mnohém předhonil vědu své doby a ukázal nové problemy: ve fysice stanovil dynamickou theorii atomovou a zákon o zachování energie; v biologii uplatnil směr teleologický a vyslovil první věty o vývoji;[1]) do psychologie zavedl pojem appercepce a nevědomých představ; filosofii dějin povznesl myšlenkami idealismu a náboženskou filosofii akcentováním stanoviska eticko-socialního. Leibnizovým požadavkem jest, aby každá filosofie hledala příčiny a původ zjevů v říši ducha, a proto jest rozhodným stoupencem philosophiae perennis. Zde také dlužno hledati důvod jeho učení o monadách: universální jeho duch, jenž ovládal veškero vědění své doby, dospěl hlubokým proniknutím věcí a visionářským prohlednutím tvorby duševní k tomuto názoru, jenž tedy jest přímým výsledkem jeho práce a ne snad výplodem spekulativní svévole. Litovati dlužno, že v tomto vydání nebyla metafysicko-theologickým názorům Leibnizovým věnována táž pozornost, jaké dostalo jeho pracím methodologickým a všeobecným. A přec jeho nesmírná korrespondence

[1]) Poněvadž Leibniz svůj názor o evoluční theorii odvodil ze všeobecných principií a vyslovil ho jako postulát vědy budoucnosti, nebude snad nezajímavo ono místo z listu Varignonovi uvést do slova: »Jsem o principu kontinuity tak přesvědčen, že bych se nikterak nedivil, kdyby byly nalezeny členy spojovací, které by mnohými funkcemi, na př. výživou a rozplozováním stály právě tak blízko zvířatům jako rostlinám, a které by rušily nejobyčejnější pravidla, jež žádají úplné a nutné oddělení různých řádu a tříd živočišných. Ano, nejen bych se nedivil, jsem dokonce o tom přesvědčen, že musí býti takové bytosti, a že věda je jednou objeví, až probádá veškero tvorstvo... důkladněji. Naše pozorování jsou teprve od včerejška. Kdo nám dal právo popírati, co rozum nalezl, poněvadž dosud jsme neměli příležitosti to očima spatřiti? Princip kontinuity je tedy nepochybný, a mohl by nám pomoci, abychom odůvodnili celou řadu důležitých pravd oné pravé filosofie, jež nezůstávajíc lpěti na vjemech smyslných a vlastních domněnkách, hledá vznik zjevů v říši intellektu. Namlouvám si, že mám některé idee takové filosofie; ale doba ještě není schopna, aby je přijala.“

(přes 15.000 dopisů) obsahuje zvlášť v tomto směru mnoho cenného a důležitého. Leibniz byl vřelým vyznavačem Kristovým, a byl-li ve svých snahách irenických bezpochyby veden ještě jinými motivy, nedá se upříti, že jednou z nejmocnějších příčin jeho sklonnosti ke katolické církvi bylo právě jeho universální vědění. Není bez zajímavosti jeho úsudek o scholastice, který pronesl, háje se proti výtce, že přijal scholastický pojem substancielních forem: „Man wird vielleicht nicht über mich so schnell aburteilen, wenn man erfährt, daß ich die Lehren der modernen Philosophie gründlich erwogen sowie auf die physikalischen Experimente und ihre geometrischen Beweisgründe viel Zeit verwandt habe, ja, daß ich selbst einige Zeit von der Nichtigkeit dieser Formen überzeugt gewesen bin, mich aber dennoch genötigt sah, sie gleichsam gezwungen und wider Willen zuzulassen, nachdem meine Forschungen mich davon überzeugt hatten, daß unsere Modernen anderen großen Männern seiner Zeit nicht die genügende Gerechtigkeit widerfahren lassen, und daß manche Lehren der scholastischen Philosophen und Theologen auf viel festerem Grunde ruhten, als man sich gewöhnlich vorstellt; vorausgesetzt allerdings, daß man sie in richtiger Weise und an ihrem Platze braucht. Ja, ich bin überzeugt, daß, wenn irgend ein wissenschaftlicher und spekulativer Kopf sich die Mühe geben würde, ihre Gedanken nach analytischer Methode... durchzudenken und aufzuklären, er darin einen Schatz höchst wichtiger und streng beweiskräftiger Wahrheiten finden würde“ (Metaphysische Abhandlungen).

Dr. Jos. A. Endres: Martin Deutinger. Mainz bei Kirchheim. Cena 1·50 M.

Tímto dílkem uvádí známý štrassburský professor a historik Dr. M. Spahn v život nový literární podnik, jenž pod titulem „Kultur und Katholizismus“ vytkl si za cíl přinášeti „in Essayform gehaltene Lebensbilder der hervorragenden Katholiken — insbesondere des 19. Jahrhundertes und des Deutschlands, sodann auch der anderen Länder und der neueren Zeit insgemein — andernteils die Behandlung aktueller Fragen innerhalb des Katholizismus unserer Tage überhaupt“ a sice aby ukázal, jak daleko smí se hnutí moderního katolicismu odvážit do proudu současných směrů myšlenkových, a kterými tradicemi historickými má se řídit. Program jistě časový a bez odporu i šťastně volen essai (1815—1864) o Deutingrovi, který v prvních desítiletích druhé polovice minulého století nejmocněji šířil: Versöhnung von Philosophie und Glaube, ale méně šťastně dopadla volba autora: neboť Endres přese všechnu snahu, býti k Deutingrovi spravedlivým, nedovedl podati základní jeho myšlenky nestranně z toho důvodu, že vychází od přísné scholastiky — obraz je tedy skreslen. Podav stručný nárys životopisný podává „Grundlagen seiner Philosophie“ a jeho „Kunstlehre“, a oceniv kriticky jeho system, končí svou studii zprávou o shromáždění učenců v Mnichově 1863, kde stařičký myslitel přednesl svůj literární testament. Deutinger, jenž vytýká středověku, že nemá vlastní filosofie a že nepřivodiv vyrovnání rozumu a náboženství, utkvěl v nezdravém

dualismu, a jenž pohnut lítostí nad tisíci, kteří „zweifeln und flehend die Hände aus den Fluthen des Unglaubens emporstrecken, und denen niemand das rettende Seil der menschlichen Erkenntnis zuwirft aus dem Felsen ‚des sogenannten orthodoxen Glaubens'" zamýšlel ve svém 5svazkovém díle „Grundlinien einer positiven Philosophie" podati vhodný filosofický podklad k učení Kristovu. Jeho východiskem jest princip osobnosti a svobody, hlavní to jádro křesťanského dogmatu, a tento princip, jejž učinil podkladem křesťansko-theistické filosofie. rozvinuje dále v neobvyklém dosud rozsahu. — Endresova studie nemůže ovšem podati plný obraz ducha tak universálního, jako byl Deutinger, ale jest pěkně psaná a v ostrých určitých liniích podává dobře jeho hlavní myšlenky, třeba ne vždy spravedlivě. Kdo chce poznati autora „Grundlinien" v plném světle, musí sáhnouti po obsáhlé biografii Kastnerově (dosud 1. díl) nebo po díle samém. — Podotknouti ještě dlužno, že knížečku zdobí pěkná podobka. *-kl.*

V téže sbírce vydáno dále:

Rosmini von *Dr. Adolf Dyroff*, ordentlicher Professor an der Universität Bonn.

Abbate Antonio hrabě Rosmini Serbati (1797—1855), známý italský politik a filosof, v době národních snah po sjednocení Italie (1848) rádce Pia IX, ztělesňuje v sobě jako málokdo jiný symptomatické stadium rozvoje novodobého katolicismu. Dnešní ideje Murriho, zástupce demokratického křesťanského hnutí v Italii, a Fogazzarův program („Il santo") nabývají případného osvětlení znalostí života a názorů Rosminiho. Myšlenky, jimž Rosmini dal život, ozývají se dnes znova.

Kongregace kněží jím roku 1828 založená „Istituto de la Cavità", měla vedle zvětšené náboženské vniternosti života duševního provésti užší spojení kongregace s kulturou doby: ne nepřátelské vystupování proti politickému, náboženskému a občanskému pokroku, nýbrž kde uzná požadavek doby jejich podporu za účelnou, přátelské pěstování novodobých snah.

Jako Deutinger tak i Rosmini v některých názorech pobloudil (ontologismus), nicméně jeho duchaplné myšlenky a ideje zasluhují povšimnutí zralých theologův a politiků, kteří v nich a skrze ně porozumět mohou kulturním proudům nynější doby v jejich předchůdcích.

Eduard Steinle. Eine Charakteristik seiner Persönlichkeit und Kunst von *Dr. Josef Popp.*

Steinle (18 0—1866) od mnohých byl považován za posledního velikého malíře chrámového z kruhu tak zv. Nazarenů, t. j. oné významné skupiny umělců, od níž vycházelo omládnutí umění vůbec a malířství náboženského zvláště. Steinle sám považoval se raději za „romantika", což bylo zajisté správné. V přítomné studii snaží se spisovatel Steinleho opět pochopitelnějším učinit naší době. Jeho vlastní nadání nevidí tak v monumentálních dílech mistra, kterými vyzdobil různé chrámy. jako dóm kolínský a dóm ve Frankfurtě, nýbrž v ná-

boženském umění geniovém a zvláště v illustracích k pohádkám. Postupem studie seznamuje nás spisovatel s jednotlivými malbami Steinleovými, podává důkladnou jejich analysi, tak že studie jeho zároveň jest dobrým návodem k uměleckému pozorování a k uměleckému požitku. Na konci oceňuje pak celkově uměleckou produkci Steinleovu a shrnuje svůj posudek o něm v slovech: Steinle neměl vroucnosti Overbeckovy, ani jadrné mužnosti Führichovy; jeho nevábil vysoký vzlet Corneliův, ani neměl síly Veitovy. Kde se brzy tomu, brzy onomu přiblížit chtěl, cítíme trapně meze jeho nadání. Ve svých nejlepších chrámových obrazech převyšuje sotva podobné výtvory vrstevníků stejných snah; kde měl řešit monumentální úkoly, tam nás sklamáním odzbrojuje. Chvály zasluhuje, že proti archaistům vážil si a hájil umění renaissance v době, kdy gothika za jedině oprávněnou byla považována. Kdo sleduje romantiku v umění výtvarném, nalezne v Steinleovi mistra duchaplného, jemného a individuelního.

O. Willmann von *Dr. Joh. B. Seidenberger,* Professor am Realgymnasium Mainz.

Církev snaží se i dobu přítomnou proniknouti duchem křesťanským a spolupůsobiti v celém duchovním jejím závodění. V oboru výchovu a vyučování snaha ta setkala se s výsledkem. Otto Willmann, do nedávna professor na německé universitě v Praze, ve své Didaktik als Bildungslehre spojuje vymoženosti moderní paedagogiky krásně a duchaplně s dědictvím křesťanské minulosti a udává všude směr pro budoucí práci. Přítomná studie seznamuje nás se základy Willmannovy nauky o vzdělání a poukazuje zároveň případně na vliv, kterého Willmannova Didaktika nabyla, a jenž jasně jeví se ve vynikajících spisech paedagogických doby nejnovější.

Christus-Zeugnisse aus dem klassischen Altertum von unglaubiger Seite von *Dr. Anton Seitz.* Bachem. Köln 1906.

Autor přítomného pojednání vytkl si úkolem vyvrátit námitku, že náboženství křesťanské hned na počátku nedovedlo si získati povšimnutí vzdělaného světa, nýbrž ode dávna jako zpátečnická pověra lidová v kruzích, stojících na výši vědění své doby, nanejvýše útrpný úsměv, ponejvíce však pohrdání a nenávist člověka kulturního ve svých duševních vymoženostech obrozeného vzbuzovalo.

V úvodě oceňuje nejdříve význam svědectví z úst odpůrců křesťanství. Svědectví tato nejsou ani úplnými důkazy ani úplnými protidůkazy, nýbrž jen neúplnými svědectvími pro křesťanství; potvrzují křesťanství dle jednotlivých stránek více nebo méně dle toho, jak osoby svědectví podávající více nebo méně, ne však úplně, k poznání pravdy se povznesly, ačli jejich svědectví není tak vnuknuto snahou po pravdě, jako spíše některou egoistickou tendencí, politickou opatrností nebo ukojení vášně, na příklad pomsty atd. Hlavní význam těchto svědectví odpůrců pro Krista a křesťanství spočívá v tom, že musejí imponovat i těm, kdož positivní důkazy pro božství Ježíše Krista a božský původ

křesťanství odmítají pod záminkou, že důkazy tyto jsou vyumělkovaným produktem jednostranného zájmu. V naší době mají svědectví tato zvýšený význam a svědectví klassického starověku tím více, poněvadž pocházejí z doby základním faktům náboženství křesťanského nejbližší a jeho nadpřirozený ráz dokazují; kromě toho staré útoky v nové formě se opakují.

Po té v pojednání samém autor uvádí a oceňuje svědectví Josefa Flavia (37 až 100 po Kristu) v Antiquitates XVIII. 3, 3 obsažené, odmítaje zároveň námitky proti jeho pravosti činěné, dále promlouvá o svědectvích pohansko-římských. Jako autoři, od nichž lze očekávati vážné ocenění křesťanství, jsou jen filosofové a dějepisci, dle toho, pozorují-li křesťanství více dle vnitřního jeho obsahu nebo dle zevnějšku faktického jevu. Jsou to jen některá klassická jména, která aspoň mimochodem v poctivé, vážné snaze se jménem Kristovým zabývají. Především Epiktet ve spise Ἀρριανοῦ τοῦ Ἐπικτήτου διατριβῶν l. IV. 7, císař filosof Mark Aurel v pojednání Εἰς ἑαυτόν l. XI. 3, Suetonius (Octav. August c. 76. 93), Tacitus (Annal. XV. 44), Plinius Mladší ve svém listě k císařovi Trajanovi na začátku století druhého (Ep. 96 ve sbírce od Keila. Lipsko 1886). V dalším probírá spisovatel svědectví Talmudistů. Mišna sama jakožto sbírka židovských rozhodnutí právních z konce druhého století neobsahuje svědectví, za to však její doplněk Tosefta, která sice jest později napsána, ale mnohdy starší látku zpracovává, ještě více však palestinský Talmud z polovice století čtvrtého a pak Talmud babylonský, „vlastní normální kodex židovstva“ z 5. a 6. století. Po té obrací se spisovatel k svědectvím pohanských polemiků: eklektického platonika Celsa, epikurejského retora Luciana, neoplatonika Porfyria a císaře Juliana Odpadlíka a k pohanským parallelám k životu Ježíše Krista, zvláště k životu neopythagorejského filosofa Apollonia z Tyany, jejž napsal neopythagoreovec Flavius Filostratus z Athen, jejichž ocenění pro důkaz Krista jest nezbytné.

Spis psán je slohem jasným, populárním a pro význam thematu v době srovnávací vědy náboženské a náboženské lhostejnosti poskytnouti může apologetům služeb platných. *Dr. Jos. Samsour.*

Ze života náboženského.

Není nic snadnějšího než utvořiti si svou definici katolictví a pak vmetnouti někomu: ty nejsi katolíkem. Tak ovšem jest možno vylučiti kdekoho ze všechně církví a táborů. Překvapilo nás, že se tu proti našemu listu sešli ultrapokrokoví s ultrakonservativními. Těsnohlídkové jak vidět rostou v obou krajnostech a obojí mají stejný zorný úhel! Ale obojím nutno odpustiti. Odjakživa stýkalo se a pracovalo v katolicismu tolik proudů, tolik názorův a nauk, vedle sebe i po sobě i proti sobě, že snadno bylo splésti slabomyslné a zlomyslné k anathematisování. Ale vždy to bylo právě známkou katolicismu proti jiným konfessím a stranám, že byl i v tom ohledu „všeobecný“: dovoloval tolik proudův a směrů pod jednou a touž jednotou, že vždy dovedl vyhověti povahám, krajům a národům a časům. Co se v protestantských církvích tříštilo už v nové denominace a rozlišovalo v nové sekty a tak stále víc oddalovalo, tu katolická jednota vždy ještě dovedla pod jedním znakem udržeti a jednou organisací obejmouti. To nechať pamatují obě strany. Ultrakonservativní, že není katolické a protiví se dějinné tradici, svírá-li se stále těsněji obvod i obsah náboženského života; to je škarohlídství a nesnášelivost protestantských sekt, nikoliv jasný, svobodomyslný katolicismus. A lidem, kteří už jsou za ohradou a myslí si, že jsou nesmiřitelní borcové proticírkevní, nutno říci, že se mnozí z nich vdeklamovali sami v postavení, jež jim nepatří, na němž setrvávají jen pro neznalost obsahu a dosahu nauky, proti níž vystupují, ač nemají proč! Druzí pak, kteří už vědomě se staví nejen mimo církev jednu, ale všecky a mimo všecko náboženství, upadli bezděky v modní směr, odmítající projevy náboženství, vyprázdnili srdce i mysl, naplnili je novými ideami, myslí si totiž novými, a zatím se vrací v nich totéž, co odhodili, jen že pod jinou známkou a v jiné formě snad. A pak to bývá proto právě tím konfusnější! A i v tomto proudu jest málo těch, kteří tam patří celí a v celém složení svém. A těmto nutno odpustiti a nechati zároveň tu potěchu, že si čítají tak mnoho lidí blíže sobě než táboru protivnému. Jestiť těžko člověku býti samotnému, a oni přece stále tvrdí, že jsou takovou menšinkou!

*

Ve všech bojích proti církvi a náboženství jdou u nás v prvních řadách socialisté. Ovšem i jinde, přece však ne všude! Naši však zdá se považují to za první a hlavní „dělnickou“ otázku! Dříve jenom byli proti „klerikalismu“ a snad i proti stavu duchovnímu, teď však už místo starého hesla „náboženství věcí soukromou“ volají: Pryč se vším náboženstvím! Je to chyba ve vedení, toto odstupování od programu, a agitaci neposlouží. Ale což by naši nechybovali, chybují-li týmže způsobem i tak velcí matadoři socialismu jako Bebel, jenž na volební schůzi v Lipsku prostě prohlásil, že třeba lidu vzíti víru, pak bez namahavé agitace půjde sám se socialní demokracií. A právě v Německu se to osvědčuje, že davy socialně-demokratické nejsou

protináboženské! Příliš horlivé vystupování vůdců proti církvím a náboženství mívá vždy za následek reakci v massách socialně-demokratických, jež protestují a volají k umírněnosti a šetření zásad! Co berlínští a lipští holdují radikalismu, ozývá se z Porýní a z jižního Německa co chvíle hlas volající po rozvaze a umírnění.

Zdá se, že pravidlem jest: Kde je silná převaha jedné církve a jedné konfesse, tam je socialní demokracie výslovně proticírkevní, až protináboženská. Kde se konfesse prostupují a snad i více církví se proplétá, tam se do náboženských otázek nemíchají. Tak vidíme socialní demokracii švycarskou, nizozemskou, anglickou, americkou málo si všímati otázek náboženských. Jsou i v ní lidé od náboženství zcela odtržení, ale nejsou útoční, nebo jen mimochodem, ale ne tak z řemesla, jako to činí většina socialně-demokratických agitátorů v zemích jedné konfesse: ve Francii, Belgii, v některých krajích německých, u nás, v Italii, ve Španělsku, v Bulharsku.

Ale stává se dnes i v těch krajích mírného socialismu, že se přestřelí, a že jsou různí lidé v téže straně. Tak londýnský týdenník „Catholic Times“ obrátil se proti některým spisovatelům a předákům, vytýkaje jim propagandu atheismu. Témuž listu poslal však odpověď člen „mezinárodní dělnické strany“ H. Steen a hájí stranu proti takovému nařčení. Některé z osob, jimž se to vytýká, prohlašuje, že stojí mimo stranu, a proti ostatním podotýká, že jsou to zcela osobní jejich názory, když vedení strany samo chová se zcela správně a ono atheistické apoštolování zavrhuje. V hlavním orgáně strany „Labour Leader“, praví, napsal nedávno vůdce její poslanec J. Keir Hardie, že socialismus představuje zásady hlásané Kristem, království lásky a bratrství na zemi, a proto musí budovati na křesťanství. Steen píše, že kdo vystupuje protináboženský, nemluví už jako socialista, ale jako přívrženec něčeho, co se socialismem docela nic činiti nemá. Socialisté sbírají ve svou stranu příslušníky všech vyznání a všech náboženství, katolíky, protestanty, deisty, židy, kalvinisty, budhisty; nic se jich nevyptávají na jejich náboženské nauky a přesvědčení, pouze žádají, aby věřil a hlásal: společenství majetku, demokratickou správu prostředkův a nástrojů práce a lidové rozdělování všech výrobků ve prospěch celé společnosti. A tuto zásadu uznati a vyznávati žádné z oněch jmenovaných náboženství nezakazuje, proto socialismus nemůže ze zásady ani se žádným z nich se potýkati.

Ale i ze zemí jednocírkevních a tudíž se zuřivou protináboženskou propagandou slyšeti občas silný hlas zvoucí k rozlišování obou směrů, k odloučení socialismu od atheismu. Jsou to mnohdy celé skupiny, jež mají v ohledu náboženském konciliantní nebo aspoň konservativnější smýšlení. Tak v Italii právě skupina, jíž mluvčím jest Enrico Leone, v orgáně „L'Azione“ vytýká v dnešním proticírkevním boji ve Francii tamním socialistům, že se proti zřejmé zásadě své dali celí do boje proticírkevního a zrovna přední úlohu v něm hrají. Socialismus pouští se tu v nebezpečnou hru a dává se na cesty bourgeoisie. On má býti hlasatelem budoucího věku, předzvěstí říše svobody a bratrství,

v níž všichni bez rozdílu smýšlení musí stejně býti považováni; tam nesmí býti pronásledování pro jakékoliv odchylné mínění a přesvědčení. Socialismus vždy a všude musí bojovati proti všem výjimečným zákonům (u nás byl Dr. Adler proti Kanzelparagrafu, v Německu socialisté hlasovali vždy spolu s centrem pro zrušení zákona protijesuitského!), ať směřují proti komukoliv. Jakoby vystoupili proti každému omezení, jímž se spoutává nějak vnitřní život a vývoj spolků dělnických, tak měli vystoupit proti zákonu bourgeoisie francouzské, jejž podala proti církevním řádům a společnostem. Odloučení církve od státu — ano, to mohli žádat a podporovat, ale tak, aby ani stát ani žádný úřad ani strana se už dále o odloučení církve nestarala a do jejích věcí nemíchala! Enrico Leone nazývá vývoj státu francouzského v tomto směru hrozivým, stává se z něho Leviathan, jenž požírá všechnu svobodu spolkovou: a socialisté při tom pomáhají!

*

Už starým apologetům činily veliké obtíže kulty a mysteria hellensko-římská a asiatská, jež ve stoletích před Kristem a po Kristu po celé tehdejší říši římské navzájem se proplétaly. Nalezeno mnoho podobného v nich a v křesťanství; různé bludy z nich vzešlé musila církev násilím z křesťanské společnosti vymítati. Jak snadna tu otázka a pochybnost: snad přece to či ono přejato, snad ne v evangeliu a tradici apoštolské, ale v různých těch kultech a mysteriích třeba hledati původ pro většinu nauk a zařízení křesťanských. Už sv Pavel a svatý Jan musili bojovati s podobnými přívrženci různých kultů asijských, bráníce věřící před vlivem jejich. A boj ten se stále opakuje až po Aria a Juliana Apostatu. Tento chtěl proti křesťanství vzkřísiti kult Mithrův, jinak velmi jemu podobný a velmi rozšířený. Nescházelo proto historiků, kteří tento Mithrův kult prohlašovali za hlavní pramen, z něhož zrodilo a vyvíjelo se křesťanství. O otázce té rozhovořil se v orgáně vídeňské Leonovy společnosti „Kultur“ Dr Tom. Hudec. Popírá směrodatný a podstatný vliv mitracismu na křesťanství. Pravděpodobně spíše kněží Mithrovi přejímali mnohé z křesťanství, aby proti němu vydatněji brániti se mohli. Sám Tertullian už pod tím vzhledem pojednává o jejich křtu, biřmování a přijímání jako o napodobeninách. Pravděpodobně však obřady tyto i významem i způsobem byly zcela různé od stejnojmenných křesťanských. Připustiti snad možno, že církev leccos převzala také z mysterií těch, aby oslabila vliv jejich — tak snad slavnost vánoční, v níž slavili mithreaté narození Mithrovo ze skály 25. prosince. Narození Kristovo ve skále (v jeskyni), uctívání pastýřů, nepřejato jistě z kultu Mithrova, třebas byl starší, nýbrž zdá se později teprv do něho vneseno právě vlivem evangelických vypravování. Spíše možno přijati, že první křesťané při svých mysteriích obrali si místnosti „mitreům“ (chrámkům M.) podobné, totiž podzemní jeskyně a chodby ve skalách vytesané. Sedm stupňů při zasvěcování členů (svěcení) do mysterií, název kněží „Pater“ (Pater Patrum), přišlo v církvi k ustálení až po úpadku kultu Mithrova.

Otázka prostupování a vlivů v té směsi náboženských nauk a společností v říši římské daleko ještě není ukončena a rozhodnuta. Ale pokud bylo přizpůsobování i při křesťanství, bylo to asi jen v podřízených věcech, neboť hlavní nauku vidíme už záhy hotovu a ucelenu.

O téže otázce pojednává ve „Stimmen aus Maria-Laach“ Josef Blötzer S. J. (Das heidnische Mysterienwesen und die Hellenisierung des Christentums). Hellenisací křesťanství nazván ten dlouhý proces vzájemného prostupování se kultů pohanských s křesťanstvím, u něhož pochod sám prý se dovodit nedá, jen konečný výplod vidíme — to hellenisované křesťanství. Tak praví moderní historikové (Anricha jmenuje spis.) ač bez důvodu. Spis. dotýkaje se šíře Mithrova kultu popírá jeho vliv na křesťanství, jako to činí též protestantští historikové Dieterich a Pfleiderer, jinak už ne zcela pravověrní. Podobnosti obou kultů jsou: náhlé šíření a vzrůst. Ale mitracismus se šířil následkem své shovívavosti a přizpůsobivosti ke všem jiným kultům; jeho mystové (kněží) vzývali všecky bohy, a od své přísné morálky též upouštěli, bylo-li třeba Šířilo se přirozenou lidskou cestou; proto po prvním pronásledování, jež nebylo nikterak krvavé, zcela padl. Stejný svátek 25. prosince nemusí míti přímo původ v mitracismu. Svátek ten zaveden v křesťanství, a to na západě až v polovici 4. století, kdy už nebylo proč mitracismu se přizpůsobovat. Narození Kristovo položit na svátek slunovratu zimního možno vysvětliti ze samé křesťanské symboliky. Už Simeon pozdravil Ježíška, že vzešlo v něm světlo k osvícení národů. Mitracismus ostatně 25. prosince nijak slavně neslavíval. Svěcení neděle oběma společné má též jiný původ v obou. V křesťanství byl to den Páně, vzkříšení, jako první den v témdni — u Římanů a v kultech asijských den slunci zasvěcený.

Spis. připomíná všem podobným vykladatelům staré doby, že křesťanství bylo kultem na nejvýš přísným a exklusivním, tak že pro čistotu nauku celé tisíce rodin smrt podstupovaly. Takový kult proto zásadně nepřijímal cizích živlů, bránil se jim a leda velmi zevnější a nepodstatné věci sem tam mohl převzíti. A i ty konečně možno vysvětliti z přirozené symboliky lidské. Proplétání ostatních kultů možno už přijati, protože nebyly tak exklusivní jako křesťanství.

*

Tažení proti „amerikanismu“ znova a znova ožívá. Už i dříve v letech devadesátých odsouzení amerikanismu připravili Němci, přivodili však Francouzi. Teď kdy Francie na dlouho bude ochromena vnitřním bojem pro otázky vývoje a pokroku v katolicismu, připadne hlavní vliv v Římě a v náboženském světě Němcům. Anglie a Amerika je daleko, a třebas má veliký prestiž v Římě, přece jen už tíže vlivu se může domoci. A aby se ho nedomohla plně, bude překážet to dlouholeté už rivalisování obojího katolismu: německého a anglosaského. Němci ve svých četných koloniích Unie severní Ameriky mají dobrou příležitost znáti povahu katolictví amerického. A nelíčí ho nikdy s nadšením, nelíbí se jim. Vytýkají mu: honbu za penězi, honbu za obrácenými z protestantismu a falešné svobodářství. Amerikanismus

pak připisují katolíkům irsko-anglickým ve Spojených Státech. Tito jsou spolu anglosaskými šovény vůči všem ostatním národnostem. To neustálé chlubení Ameriky a vyličování vzrůstu, vlivu a síly amerického katolicismu vyzvalo ovšem bezděčnou kritiku. Ne vzorem, naopak odstrašujícím příkladem může prý sloužiti americký katolicismus. Chválí si ho zednářské lože americké a liberali, a to prý jest podezřelé.

Ale německý tisk katolický stejně svrchu pohlížel stále na katolicismus francouzský. Podobně ani anglicko-američtí katolíci neviděli ve Francii katolické, leda opozdilost a stíny. A snad správně. Výsledek boje dal jim z části za pravdu. Ale ani italští a francouzští katolíci, povahově si nejpodobnější, nenalezají všecko v Němcích, v Anglii a v Americe za chvály hodné. Obdivují se sice všichni německé lidové organisaci, ale dále je to už „tedescheria", „l'esprit prussien". Zvláštní duch, jenž se u každého národa projevuje, druhým jest nesrozumitelný, ne-li protivný. Ve chvílích nevole se to káře a anathematisuje, ve chvílích přízně a náklonnosti však analysuje, popisuje a vynáší. Ani háncové o všecko ani chvaliči o všecko pravdy míti nemohou. Národy se v jednotě katolické navzájem doplňují tak jak jsou.

*

V nynějším boji Francie s církví obrací se celý svět katolický s velikou prudkostí proti vládě francouzské. Nejohnivějšími jsou v tom ohledu Němci a Anglosasové. Protesty z Anglie a z Ameriky (z Unie a Kanady) jen se sypou. V Kanadě dokonce usneseno bojkotovat francouzské zboží po čas kulturního boje. Ze všech stran znějí jen hesla alarmující, pobádající francouzské katolíky k neústupnosti a vytrvání. Z mnohých stran nabízí se francouzskému kleru dokonce i ochotná pomoc; tak od katolíků francouzských z Ameriky, od Charvatů, Poláků, ba i Maďarů (veřejně obraceti se na sněmovny o podporu už i jako pouhý úmysl padlo pro odpor nekatolíků uherských). Za to v samé Francii, jak se zdá, do urputného boje chuti neměli a nemají. Přes to podřizují se ochotně papežskému vyzvání: nepřijímat podmínky vlády a ustupovat jen násilí. Obávané schisma církve francouzské nenastalo. Ti kněží, kteří jednají proti papežskému pokynu a jdou s vládou, jsou opravdu rari nantes in gurgite vasto. Utvořilo se zatím nějakých 80 společností, a to jsou spíše společnosti „svobodných myslitelů" než katolíků. Vláda ostatně stále pomalu couvá a znění zákona o společnostech náboženských a oznamování bohoslužby jako veřejných schůzí zmírňuje. Sešla už tam, že vůbec kněz nemusí nic ohlašovat, ohlásí-li to dva z věřících, jako zástupci společenstva; ale ani v případě neohlášení kněz nemá býti stíhán. Jak konečně je to všecko možno ve Francii vyhlašované vždy za tak katolickou? Na to odpovídá Abbé Hermeline v Catholic Quarterly Review, že Francie vůbec jen podle jména jest katolickou, ale sama v sobě zcela už indifferentní. Ohromná většina dává se křtíti, přijímá i svátosti, aspoň dvakrát jde k přijímání — k prvnímu a před svatbou, dává se zaopatřit před smrtí a sňatek slaví církevně. Ale jinak jest a žije zcela nenábožensky bez církve. Jsou ovšem rozdíly v obyvatelstvu. Čtvrti

dělnické a průmyslové jsou skoro úplně odcizeny, za to venkov ještě úplně oddán. V Paříži samé chodí snad jen desetina lidí do kostela, ve čtvrtích chudých ani to ne. Ve farnosti Clignancourtské na 121.000 obyvatel jest jeden chrám a dvě kaple a pojmou dohromady asi 2000 lidí. Kolikatá část tedy může jíti do chrámu i kdyby chtěla? Praktických katolíků (kteří žijí podle náboženství) jest mezi muži malá menšina a snad už i menšina mezi ženami! A příčinou této zelhostejnělosti jest vychování a život francouzských — kněží, ale zároveň i celá povaha a vývoj národa. Tradicí přešlo něco z filosofů a sofistů francouzských 18 věku na dnešní generaci, materialismus, odmítání všeho nadpřirozeného jsou jakoby v ducha lidu vloženy. Dále pak nešťastná rozdvojenost politická mezi klerem a lidem. Města jsou ve všech státech více méně liberalní a liberalně volí. A ve Francii s kněžími nejde ani venkov. Pro monarchickou politiku kněží a jejich spolucítění se zámkem a panstvem i po venkově odedávna vydáváno a zachováváno heslo: nevolit kandidáta doporučeného knězem a zámkem! Heslo zprvu čistě politické, republikánské, převrátilo se na konec v náboženské. Francouzský klerus tak ztratil vliv v městech, ale i na venkově.

Kulturní boj Francie nemožno proto porovnávat s kulturním bojem v Německu v letech sedmdesátých. Němečtí kněží měli za sebou lid, ale francouzští jsou namnoze vůdci bez vojska! Proto musí bojovati zcela sami, nebo s malou hrstkou posledních věrných.

Výsledek boje podle abbé Hermélinea bude ten: katolíci připraviti se musí na veliké ztráty. Budou pokořeni a nezlomí pout svých. Není možno od žádných veřejných projevů, od žádných budoucích voleb nebo sněmoven očekávati nějakého náhlého převratu nebo pádu vlády a kursu proticírkevního. Ten se usídlil ve Francii na dlouho. Možno však čekati ponenáhlé sesilování tábora katolického. Dobrým následkem jest, že se situace katolíků vyjasní. Dosud byli uspáni, sami o své slabosti nevědouce. Musí zcela padnouti fráse o tom, že 26.000 zednářů utlačuje celých 36 milionů katolíků. Ne! Malá menšina potlačena velikou většinou! Zednáři snad mohou býti vůdci tohoto boje, ale nejsou jediní. S nimi jdou zcela dobrovolně a rády ohromné zástupy! Dobrým následkem boje bude též reorganisace farností. Zvláště ve velkých dělnických osadách a krajích zliberalisovaných byla duchovní správa smutná pro církev i kněze. Přicházeli sem mladí lidé plní horlivosti, ale nezkušení a neobezřetní. Horlivost jejich narážela a rozbíjela se o skálu chladnosti a nepřátelství. Neměli co dělat, neboť jich nikdo nevolal a nepotřeboval A ten svět okolní, jenž jich nechtěl zaměstnat, ještě jim stále vyčítal pak, že nic nedělají. Při takových poměrech kněz pak se uzavíral sám v sebe a ztracen byl pro církev i pro sebe.

Jakýsi „německý katolík“ píše lond. Catholic Times o boji francouzském, že ho naplňuje odporem a hořkostí pro francouzské věřící. Nemá pro ně žádné sympathie, vidí že nejsou hodni pomoci. Poukazuje na projevy boje kulturního v Německu. Katolíci francouzští uhýbají — na bojišti zůstávají sami biskupi a kněží. Náboženství

věřících laiků francouzských jest jim jako jejich úřední frak, chodili v něm jen při slavnostních příležitostech: do života a do boje se jim nehodí.

Německo nemělo by pohlížeti na Francii s pohrdáním, neboť už přestála i katolická Francie skvěle jeden boj kulturní — s filosofy 18. století a revolucí francouzskou. Anglie a zvláště Irsko má ovšem svůj několikasetletý boj kulturní též skvěle přestálý, ale přece katolická církev v Anglii vyšla z něho jako malý fragment! Německý katolicismus v 16. věku také neobstál! A má katolické Německo zase nový kulturní nebo aspoň politický boj před sebou. Vláda německá zve do boje volebního pod heslem proti centru a proti socialistům. I když centrum vyjde snad z boje neseslabeno, přece bude asi zatím v nevýhodě, poněvadž bude míti proti sobě větší zástup a sevřenější buď liberalní a protestantský nebo větší zástup socialistů. A zvláště tito jsou sokové a vůdcové kulturního boje opravdovějšího, než jaký vedou dnes junkeři a liberali.

*

Anglie církevnická dokončila první bitvu vítězně proti liberalnímu zákonu o škole bez náboženství. Zákon totiž pozměněn tak ve sněmovně lordů, že sněmovna poslanecká už ho za svůj neuznala. Učiněno totiž mnoho výjimek, kdy se na škole státní přece má náboženství vyučovati. Liberalní strana zákon podala ne z nenávisti proti náboženství, ale z ochoty ku drobným sektám anglikánským, které při dosavadním způsobu vyučování byly od panující anglikánské církve znásilňovány. Proto od nich vycházelo stále heslo — než anglikánské, raději žádné vyučování náboženské ve škole. Ať si je každá církev opatřuje sama mimo školu. Proti zákonu pořádali projevy i katolíci, ale z té příčiny, že nikde skoro neměli škol společných s druhými konfessemi, a proto nepotřebovali proti nikomu takové obrany! Vyloučení náboženství ze školy bylo jim tedy proti mysli a nepohodlno. Kdyby zákon ve znění panské sněmovny byl došel platnosti, bylo vyučování náboženství na státních školách katolických zajištěno, poněvadž mělo býti ponecháno všude tam, kde si toho většina rodičů přála. A to by bylo na všech téměř katolických školách. — Že zákon nebyl protináboženský a proticírkevní, viděti z toho, že navrhovatel zákona ministr Birrel jest neprotestovaným, a tedy příznivě přijatým místodržícím katolického Irska.

*

Mnoho hluku nadělala v novinách jak v Italii i v širokém ústním podání zpráva o chemickém důkazu, že známý zázrak s krví sv. Januaria v Neapoli jest možný cestou umělou. Socialistické listy římské „Avanti“ a „Asino“ ohlásily na 22. prosince veřejnou schůzi, na níž chemik prof. Giaccio ukáže se svým preparátem podobný div. Sešlo se přes tisíc osob přerůzných vrstev. Napřed oba redaktoři zmíněných listů Romualdi a Podrecca činili náladu řečmi proti církvi, víře a zázrakům a pak představili svého chemika. Ten vysvětloval svůj preparát a možnost, že přirozeným zahřátím krev

preparovaná rozťaje a začne vříti. Tekutinu svou měl v malé láhvičce a při pokusu měla při pouhém přiblížení svíčky a po doteku rukou státi se tekutou a vříti. Ale pokus se nedařil. Preparát dlouho zahřívali v rukou, pak nad svíčkou, ale usedlá krev v nádobce se nezměnila! Obecenstvo ztratilo konečně trpělivost a protestovalo proti takovému švindlu — s vědou! Ježto však prof. Giaccio stál na svém, že jeho preparát je zdařilým pokusem, navržen mu od přítomných katolických chemiků Dr. Mario Cingolani a Dr. Luigi Serafini na druhý den před sborem samých chemiků nový, ale čistě vědecký důkaz. Na druhý den postaveny katolickými chemiky Giacciovi některé podmínky jeho vědecké zkoušky. Totiž aby krev lidská byla dána do nádobky podobné nádobce neapolské v jejich přítomnosti, aby do ní přípravka Giacciova v jejich přítomnosti byla přimíchána. Nádobka na to uzavřena na tři klíče až do května, klíč dostane každá strana jeden a třetí nestranný rozhodčí od obou stran vybraný. V květnu nádobka se vyloží jako v Neapoli a bude se pozorovati, stává-li se s krví totéž co v Neapoli: aby v různých dobách kapalněla během osmi dnů, jednou pomalu, jindy rychle (za 1 minutu až 6 hodin!), aby setrvala po nějaký čas tekutou, aby se měnila obsahem i váhou! Ale podmínky této professor Giaccio nepřijal. Také jinak učiněný návrh katolických chemiků Luzziho a Manciniho prof. Giaccio odmítl. Mu že nejde o to opětovat, co se v Neapoli děje a jak tam se to děje. On že pouze tvrdí, že zvláštní přípravka krvi lidské přimíchaná činí ji pod teplem ruky tekutou. První křesťané si krev mučenníků s těmito přípravkami uchovávali a pro své mysteriosní bohoslužby pak krve tající a pěnící používali(!?).

Tak ovšem pokus se nezdařil. Nic nedokázáno a nedovedeno z toho podivného, co se děje v Neapoli. Pro socialistickou „vědu“ italskou však jest otázka zázraku sv. Januaria pokusem Giacciovým a jeho vývody rozřešena!!

*

Professor Weiss pokračuje ve svých článcích a kritikách proti modernismu. V prvním svazku lineckého čtvrtletníku počíná o moderním křesťanství Jeana Réville, professora pařížské university, a bremského pastora Alb. Kalthoffa. Spis Kalthoffův „Modernes Christentum“ jest už staršího data, Révilleův Le Christianisme moderne vyšel roku 1903. Toto „moderní křesťanství“ podle zmíněných autorů, zvláště podle Révillea, není nijakým v sebe uzavřeným náboženským systemem s určitým vyznáním víry a s formulkami katechismu. Jest v podstatě své individualismem. Kolik jednotlivců, tolik různých formulek. Co bylo dříve známkou bludu, změna a různost názorů náboženských, to dnes jest největší předností Bossuet myslil, že porazí protestantismus, doloží-li, že se stále mění. Netušil, že jej tehdy podle dnešních našich pojmů prohlásil za nejlepší náboženství své doby, ale i za přípravu pro vyšší formu, pro moderní křesťanství. Moderní křesťanství není proto nic jiného než princip reformace dále vyvinutý a do posledních důsledků rozvedený. Proto nezakrývá své změnlivosti a vrtkavosti, ale chlubí se jí; neboť jen mrtvá,

odumřelá náboženství jsou nezměnná; živá právě svou změnou, vývojem život svůj dokazují.

Z tohoto pojmu moderního křesťanství odvozuje professor Weiss všecky jeho bludné vlastnosti: jest proti autoritě, sebe vynáší, náladové, vratké je, nepotřebuje zákonů, kněží, organisace, nemá pevné mravnosti, popírá celou minulost křesťanskou, převrací se v pouhý deismus, ne-li pantheismus, není vírou, ale změteným pocitem a básněním. „Takové je tedy to moderní křesťanství. Musil by člověk oči zavírati před skutečností, kdyby ještě po tomto vylíčení říci chtěl, že jest bezdůvodným pessimismem napomínati věrné ku bdělosti, vážnosti a rozhodnosti,“ končí úzkostlivý professor první svůj letoší článek.

Podotýkáme, že toto „moderní křesťanství“ zřejmě už se od církví všech odlišuje. Věřící, kteří chtějí v církvi zůstati, vědí tedy, že tou cestou už se jíti nesmí. Modernisté katoličtí vůči takovým hlasatelům křesťanství jen kázali nesršeti ohněm a sírou, protože zůstávají přece ještě aspoň na stanovisku náboženském a křesťanském. Ještě pravým věřícím nejblíže. Rozhodnost a bdělost ve vyšší míře měly se za to věnovat hlasatelům beznáboženských theorií. V ocenění systemu samého sotva může býti rozdíl mezi starými a mladými. Jen že nesmí se pod takové moderní křesťanství započítávati i ti zcela nevinní „citoví lidé“, kteří ne subjektivní a individuelní volnost nauky, ale bezprostřednost citu a mystickou intuici váží si nade vše. Takoví se též počítají k těm moderním subjektivistům, ale nejsou jimi.

*

Jen slabé nebo věci neznalé duše dají se másti ukvapenými a obyčejně přehnanými zprávami o objevech v dalném orientě a strachují se tak bezdůvodně o Zjevení uložené v Bibli. Když prach rozvířený těmito objevy se usadí a zraku dovolí, aby jasněji prohlédl, sezná se, že Zjevení tím vším jen získává a se utvrzuje. Jean Calès ve svém článku „Littérature biblique et orientale“ (Études 1906) uzavírá proto svůj přehled o „starém orientě“ těmito slovy: „Jak, v tomto nečistém prostředí... malý, hebrejský národ se povznesl k tak dokonalému poznání jediného Boha...? Tu jest jen jediná odpověď možna, a fakt netřeba mučiti, aby nám dala tuto odpověď; naopak, čím více necháme mluviti je samy, tak mluviti, jak se věci skutečně mají, tím více budou prohlašovati jako věc jasnou a nepopíratelnou: Bůh ráčil mluviti k lidem nadpřirozeně. Je v tom vzácná posila a útěcha pro nevědomé nebo bázlivé, kteří větří každé chvíle nebezpečenství v objevech starého orientu.“

*

E. Durkheim, francouzský sociolog, mluvě o katolické církvi, shledává anormálním, „že sdružení tak širé, rozsáhlé, které kupí kol sebe mravní skupiny tak složité, v němž by tudíž tolik různých příčin musilo působiti, jest podrobeno tak absolutní intellektuální a morální stejnorodosti.“ Ano, Durkheim jde tak daleko, že prohlašuje: „Církev se stanoviska socialního jest monstrum.“ V tomto tvrzení slavného sociologa jest uloženo značné zrno apologetické, a Cl. Sauvageot je také

hleděl vykořistit (viz Le Sillon 25. Mai). Je-li tvrzení Durkheimovo, jež založeno jest na pozorování, pravdivo, pak jest nemožno, aby jednota Církve, která trvá přes tolik příležitostí rozptýlení a rozdělení, udržována byla skutkem lidské vlády, lidského řízení. „Pravý zázrak, pravé pohoršení v očích rozumu není v politice jejích biskupů nebo papežů, jest v nezničitelné životnosti lásky, která přes propasti zájmů, prostoru a času sjednocuje věřící Kristovy.“ Když byl citoval z Moehlera stať o této pravdě, uzavírá: „Zázrak jednoty děje se tudíž v nitru křesťanských svědomí. Vnější konstituce Církve může býti zvrácena, ... jednota nemůže však býti kompromitována, poněvadž žije jako nepřekonatelná naděje v duších všech těch, kteří nepozbyli nikdy víry v konečnou jednotu světa přivedeného k Bohu. Děje-li se však v nás, neděje se zázrak jednoty Církve bez nás... Nastačí křičeti: jednota, jednota, a odvolávati se na suverení moc hlav Církve, aby se tato jednota vytvářela.“ Pravou jednotu budeme míti jen tehdy, když „budeme podřizovati každý v sobě časné a druhotné zájmy spravedlivosti a lásce chtěné Bohem, a otevírati bez výhrad své duše boží pravdě, aby žily intensivnějším křesťanským životem.“

*

Zjevy spiritistické probíral l'abbé Naudet v „La Justice sociale“ (Septemb.) pod titulem: „A travers des problèmes psychique, Mediums et sensitifs.“ Závěrek bychom mohli viděti v těchto slovech: „Zjevy, které jsme studovali: přenášení objektů bez doteku, materialisace, telepatie atd. nejsou fakta dneška, a většina jich odnáší se jak k psychurgii starých tak psychurgii okultistův a jiných „čarodějů“ středověku. Nuže, dle našeho náhledu, je tu vše něco cele přirozeného, něco, co nám jest méně známo sice, ale co nepřesahuje našich sil a nevyžaduje nikterak složitosti nebo pomoci bytosti ze zevnějšku působící. Psychické zjevy jsou téměř všechny založeny na faktu, že produkující přístroj sil, místo, aby byl nějakým mechanismem, jest lidská bytost postavená do zvláštních okolností. Tato lidská bytost, když zakusila nervové otřesení a rozechvění, provádí psychicky a způsobem, který nám jest nemožno ještě definovati, to, co my bychom mohli provésti jen mechanicky a materielně. V jistém stupni všichni máme tuto psychickou sílu; než pouze ti, jež nazýváme „mediemi“, mají ji v dostatečné míře a mají nutné schopnosti, aby realisovali, aspoň z části, zjevy, jež jsme vyložili... Krátce nevede nás vše to k závěru, a to aspoň tušenému, že bylo by možno, že medium by representovalo typ, který se snad již vyvíjí a připravuje? Každý zná abnormální typy, které jsou pod stavem, k němuž náš rod dospěl; tyto typy representují snad návrat překročených forem a předchozích typů. Proč nemohly by býti i typy ‚budoucna‘, předchůdci budoucího typu? Tu, kde Janet vidí dosti ochotně degenerované, jsme spíše puzeni viděti bytosti pokračující, bytosti obdařené dokonalejším nervovým systemem, jemnějšími smysly, méně obmezenými prostředky fysiologickými a psychologickými. Zdá se ostatně, že pokrok rasy děje se zdokonalením jemnosti a citlivosti našeho nervového systemu. Medium,

které vidí v mém těle, jest zřejmě vyšší učence, který musí používati paprsků *X*. To vše jsou zřejmě jen domněnky, než není neužitečno, pokusiti se aspoň pozvednouti závoj, který za problemy dneška nám zakrývá tajemství budoucna."

*

K četným pokusům, vyložiti „bytnost a původ" náboženství, specielněji řečeno náboženského citu, přidružil se i nedávno pokus Schroedrův (viz Beiträge zur Weiterentwickelung der christlichen Religion von Deissmann, Dorner, Eucken a j.). Schroeder jest „integrista". Ze systemů nejpravděpodobnějších bere to, co tvrdí, theorie výlučné si však zapovídá. Tak se stává, že jeho definice náboženství je synthesa dvou neb tří definicí, které se mu nejvíce zamlouvaly. „Náboženství jest víra v bytost nebo duchovou mocnost, vnější a vyšší člověka; jest cit, který člověk má o jisté závislosti vůči této bytosti; jest potřeba žíti v harmonii s touto bytostí." Týž eklekticismus, smiřující a spojující různá hlediska, jest i jeho theorií o původu náboženského citu. Dle Schoedra žádný z dosud podaných systemů nevysvětluje výstižně náboženské zkušenosti. Kult přírody, kult duchů, kult dobrého Boha, který miluje lidi a jim přikazuje dobro, toť, dle něho, tři kořeny náboženského citu. Vývody jeho v této věci jsou věru pěkně podány. Předvádí tři divadla, která se dříve nebo později vnucují rozjímání a reflexím primitivního člověka a která budí v něm náboženský cit. Všude 1. život (kult přírodních sil), 2. všude smrt (kult duchů), 3. všude láska (kult dobrého Boha). Náboženský cit, jak se zdá, byl by tudíž následek a důsledek jakéhosi úsudku. Hle, jak u Schoedra „der Urmensch" dospěl ku poznání dobrého Boha! Zvířata poslouchají někdy altruistního instinktu. Když došli k evolučnímu stupni, který z nich udělal rozumné bytosti, první lidé pokračovali i na dále poslouchati těchto instinktův. Jednoho krásného dne si řekli: „Proč tato hrdinská nezištnost? Warum tun wir so? Warum müssen wir so tun?" Na to si odpověděli: „Es ist Einer da, es muß Einer da sein, der da will, daß wir so handeln." Tento syllogismus jest jistě trochu přerychlý, a H. Bremond tu podotýká: raději bych věřil, že, a to i v evolucionistické hypothesi, neurčitý cit, změtená představa vyvolaly, usnadnily a uskutečnily tento úsudek. Ostatně jest možno, že ani autor sám nepřikládá důležitosti této intellektualistické hříčce; co z toho všeho třeba podržeti, toť není tato intellektualistická hříčka, nýbrž onen bytný fakt, že v počátku mravnost a náboženství splývají. První lidé, setkávajíce se ve své nejasné a změtené zkušenosti s dobrým Bohem a svrchovaným soudcem, uvědomují si ideu povinnosti. Ovšem, ani kult přírody ani kult duší nemá, o sobě, žádného nutného vztahu s morálkou, a někdy oba inspirují obřady a vyjadřují se v theoriích, které naše morálka zavrhuje, než prvý předmět této zkušenosti, předmět, který později první lidé vložili buď v přírodní síly nebo v zemřelé duše, tento prvý předmět jest nutně spojen s mravností. Náboženský cit a svědomí rodí se v nás současně, toť dva pohledy jedné, prvé a nerozložitelné zkušenosti. Další vývody autorovy pomíjíme, běželoť nám jen o to, krátce

na jeho theorii upozorniti, jejíž potvrzení nalézá v Goethových slovech: „...ich für mich kann bei den mannigfachen Richtungen meines Wesens nicht an einer Denkweise genug haben. Als Dichter und Künstler bin ich Polytheist, Pantheist als Naturforscher und eines so entschieden wie das andere. Bedarf ich eines Gottes für meine Persönlichkeit als sittlicher Mensch, so ist dafür schon gesorgt.“ (An Jakobi 6. J. 1813.)

Ku Schroedrovu pokusu můžeme připojiti zprávu o podobném novém pokusu historika francouzské akademie Salomona Reinacha (Cultes, mythes et religions, Paris 1905 a 1906, Leroux, dva svazky), který klade původ náboženství do psychologické soustavy člověka. „Člověk všude a ve všech epochách jeví se předně jako živočich náboženský... Živočich i člověk prvotní jest ‚animistou‘ — oživuje vše kolem sebe — svou intelligenci, své city a touhy promítá a podkládá všemu svému okolí. Má v sobě nahromaděny zkušenosti (instinkt) a sledy skutkův od předků svých. Povstávají v něm však ‚skrupuly‘, rozpaky, nesnáze při projevu sil jeho fysických. Tyto skrupuly doplňují se s instinktem. Tak nepožírá jedinců svého druhu (leda výjimkou!). Tyto skrupuly zdědil člověk od zvířete jako závoru proti ničivým choutkám. Takovéto skrupuly jsou člověku přirozeny stejně jako cit náboženský, jako podkládání své životnosti celému okolí. Z tohoto animismu jako následek plyne mythologie, ze skrupulů vyvinují se u člověka zákony a zbožnost, pieta. Přichází k tomu třetí prvek u člověka: jeho instinkt socialní, vyšší stupeň zvířecí stádovitosti. Socialní instinkt rozšiřuje kruh animovaných bytostí, spojuje je s člověkem v pevné svazky (totem, tabu). Život prvního člověka má jen dvě stránky: živočišnou a náboženskou. Tato vyplňuje celé jeho vyšší cítění a chtění. Z náboženství vyplývá všecka kultura: rolnická, dobytkářská, lovecká, sadařská, domácí a rodinná, kněžství i laikat. Všude vidíme, že náboženství jest počátkem všeho, každé vymoženosti, každého stupně vývojového: laická společnost teprve vymoženost tu dědí pro praxi životní a utilisuje ji; nebylo a není pokroku bez náboženství. Proto třeba šířiti vždy a všude úctu před náboženstvím. „Hluboce jsa přesvědčen o této pravdě obracím se k židům (autor sám je židem) jako ke křesťanům, k nevědomým atheistům i učencům věřícím, abych jim zvěstoval tuto dobrou zvěst odkrytého náboženství. Proto uveřejňuji své dva svazky; proto řečním v tom smyslu na schůzích, proto si lichotím, že historická práce mnoha let života mého nebyla marna.“ — A heslem židovského francouzského evolucionistického učence jest: ctěte náboženství, udržujte je ve společnosti lidské jako první a jedinou záruku lidské kultury a pokroku!

*

Slovenské „Ludové Noviny“ přinášejí historii překladu slovenského písma svatého, o němž po 25 let už se pracuje. Farář Pav. Bednár zkrátka vyličuje onu historii. Močenský farář Josef Šťastný poručil 10.000 zlatých na vydání písma sv. a zakoupení ho pro chudší slovenské fary. Sasinek pustil se do překladu za odměnu 200 zlatých.

Rukopis jeho poslán od spolku sv. Vojtěcha k censuře do Ostřihomu. Nebožtík kanovník Jan Mally po 10 let censuroval. Vedly se pak velké boje o to, kdo má písmo svaté tisknouti. Ze spolku sv. Vojtěcha nechtěli dát tisk nekatolické tiskárně. Tiskla tedy konečně cizí tiskárna Austria. Prvních několik archů roku 1890 podrobeno nelítostné kritice co do slohu i obsahu. Pro zachránění mluvnice, formy a pokroku literárního zabita věc sama. Valná hromada spolku sv. Vojtěcha požádala faráře Ondřeje Kmeťa a Osvalda Truchlého, aby překlad přepracovali. Ale ti brzy práci vrátili. Zůstala tedy správcovi spolku Kubinovi. Ten aspoň zpracoval část na neděle a svátky připadající. Tato kniha vyšla jako podíl spolkový před šesti lety. Ale už roku 1903 zase valná hromada uložila dp. Donovalovi a Jurigovi, aby překlad opravili práci mezi odborníky podělíce. Nákladu potřebného na to povoleno 3000 korun. Jeden z těchto oprávců, farář Bednár, hájí teď práci Sasinkovu, že jest pěkná a dobře provedená. Překlad je krásnou řečí proveden; jediné, co se dá sem tam vytýkati, jsou některé čechismy(!), jimž však lid i tak rozumí (brzo, mrskán atd.). — A což u nás?! Jak dlouho ještě potrvá ostuda našeho překladu?

*

Listy slovenské dále stěžují si na pronásledování duchovních v diecesi biskupa Párvyho; zvláště dp. Tománek a Moyš jsou stále přesazováni, obce se svými prosbami a stížnostmi příkře odmítány. Na hrozby obcí (Lúčky) odstupem od katolické církve odpovídá se jim, ať si jdou, kam chtějí. Velmi zamrzelo Maďary vylíčení všeho toho boje protislovenského, jaké podal francouzský spisovatel Vilém Rittner v lyonském týdenníku „Demain“, ohražují se proti tomu a snaží se v Římě setříti možný zlý dojem, neboť bojí se, že u kurie z francouzského tisku spíše si něco přečtou nežli z německého nebo slovanského.

Rok 1906 charakterisuje pro Slovensko poslanec a farář F. Juriga (č. 1. „Lud. N.“) takto: „O ty roku slavný, ó ty roku žalostně radostný! Slavný roku: na poli církevním trochu se zastavil pochod šovinismu v katechisování a kázaní, umírnilo se ku konci osobní pronásledování. Do ostřihomského semináře uvedli vyučování slovenčiny, počet údů sv. Vojtěcha v neslýchaném dosud počtu se rozmnožil (vzrostl o 4500 za rok 1906) a vedle starých nábožných spisovatelů hlásí se po dlouhé mrtvé době už něco podrostu...“

*

Lužičtí Srbové katoličtí v uplynulém právě volebním ruchu měli nesnadnou posici, rozštěpeni na dvě strany. Budyšínská skupina katolická, věrná své tradiční politice a svému společenství s evangelickými Srby, usnesla se voliti evangelického konservativce Gräfa, dosavadního poslance za srbskou Lužici. Katolická skupina drážďanská však chtěla proraziti na Lužici s kandidátem katolického centra. Srbští katolíci měli totiž do r. 1898 kompromis s evangelickými, že na říšský sněm budou volit vždy svorně konservativního evangelíka a na drážďanský sněm zemský za to zas obojí svorně konservativního katolíka. Srbský poslanec Zoba je tím způsobem jediný katolický

poslanec v zemském sněmě saském. V letech 1898 a 1903 nevolili katoličtí Srbové s konservativci, poněvadž kandidáta neměli. Volili proto s centrem kandidáta Porsche, ale jen jako sčítacího. Ale v užší volbě roku 1903 nynější kandidát Gräfe zase učinil starý kompromis a slíbil hájiti obojí větev lužickou, katolickou i evangelickou, hlavně lidové selské požadavky a v náboženských otázkách nevystupovat útočně. Proto i tentokrát katoličtí Srbové rozhodli se pro kompromisního kandidáta evangelického raději než pro sčítacího centrovce. A to tím více, že bylo nebezpečí, že jinak na Budyšínsku prorazí socialní demokrat, který v minulé volbě dostal už 45% odevzdaných hlasů.

*

Ve „Volyňských Eparch. (diecesních) Vědomostech" ruský pravoslavný kněz Vladimír Zach stěžuje si na úpadek náboženský u Čechův osadníků na Volyni od té doby, co se popravoslavili (roku 1888). Dříve byli velmi nábožnými, doma vše se vedlo přísně a mravně, v obcích vládl pořádek. Ale když přestoupili na pravoslaví, nastal obrat. O. Zach vše to připisuje nepečlivosti ruských duchovních. Češi zbavili se staré katolické duchovní správy, jež o ně pečovala, a dostali novou, která zapomněla na to, že u nově přestouplých bude třeba missionářské horlivosti, poučení, vysvětlení, zasvěcení do nového obřadu! Ruští faráři jejich, třebas to i chápali, ale jsouce mezi cizím lidem, jemuž nerozuměli a jehož řeči nedovedli a ani nechtěli se přiučiti, zoufali nad tou prací a nechali jí. A tak mládež zvláště zvlčela od té doby. A i staří říkají: „To je teď bída, v kostele ničemu nerozumím, místo kázaní jen samé nadávání, místo zpěvu křik, místo slavnostní mše jen spěch a hluk a pohoršení!"

*

Po exkommunikaci, jaká koncem minulého roku stihla z Říma polskou sektu Mariavitů (datum Romae 6. XII.), v níž stiženi velkou klatbou vůdcové sekty kněz Jan Kowalski a Marie Fr. Kozlowská, ostatní kněží sektaři dostali lhůtu 20 dní k návratu a vystřízlivění; po této pohromě stihla sektu nová, ale už asi poslední a konečná: zakladatelka sekty Kozlowská ujela i s peněžními úsporami, jaké kněží a obce sektařské u ní pro sebe, své chrámy a své obce uložili. Jaký byl první krok celého tohoto neslavného pobloužení v lidu a v církvi polské — vydřiduššství prohnané ženštiny — taký byl i poslední. Stoupencům — teď už vesměs bývalým — zbyla smutná a zbytečná zkušenost.

Stávky polských dítek v náboženských hodinách na školách v Poznaňsku dále se pronásledují úřady pruskými na dětech i rodičích. Úřady nemíní ustupovat, aspoň ne teď v interregnu biskupském. Za kandidáty navrhují se prý dva Poláci a jeden Němec. Příští arcibiskup poznaňský asi věc vyrovná za nějaký ústupek. Bude-li to Němec, bude vláda povolnější.

Vykrojení gubernie lubelsko-sedlecké z království polského a přidělení k sousedním ruským guberniím oznámeno už některými listy jako věc hotová. Úředně však nepotvrzeno. Zdá se, že nerozhodnost a obtíže administrační dosud nepřemoženy. Ze všech krajů

s násilným pravoslavěním za starého režimu stále docházejí teď zprávy o hojném odpadávání členuv. A to nejen z Polsky a Litvy, kde zpravodajové stěžují si i na násilnou propagandu Polákův a Litevcův, ale i z Povolží, kde nedávní pravoslavní odpadají nazpět k mohamedanům, ba i k pohanství, od něhož se byli tamní tatarské a čudské kmeny z části na nalehání missionářův a nucení úřadův obracely. A zvláště mohamedanismus vystupuje se vší nenávistí a bojovností sobě vrozenou. Rozumnější z ruských lidí nelitují těchto ztrát, a vidí, že příště bude vnitřní kulturní práce třeba na získání takovýchto lidí, ne pouhé zevnější moci. Ale konservativní přece jen hořekují a na zlou svobodu, jíž dána všem nepřátelům Ruska pravoslavného smělost a beztrestnost, naříkají.

*

Velmi různě a mylně vykládalo se nedávné dohodnutí ruské vlády se Stolicí apoštolskou užívat jazyka ruského i ve chrámech katolických. Sám polský biskup Szymon, při kurii římské žijící, je vysvětluje v konservativním tisku polském. Za účelem poruštění katolíků na Litvě a Bílé Rusi vláda ruská v letech sedmdesátých chystala se nařídit, aby v katolických kostelích vše, co se nekoná latinsky, konalo se v ruském jazyce. Z Říma proto nařízeno roku 1877, že smí se v kostelích katolických užívati vedle latiny pouze jazyka polského a žádného jiného. Dekret tento sice vláda ruská nedala prohlašovat, trestala ty, kdož se podle něho řídili, ale přece jen nezabránila, že jak biskupové tak kněží mu vyhovovali. Novým dekretem Stolice římské k polským biskupům nikterak se onen dekret z roku 1877 neruší. Pouze se nově dovoluje, že tam, kde jsou katoličtí věřící též jiné národnosti než polské, možno vedle latiny a polštiny užívati při vedlejších pobožnostech též jazyka přidružené oné národnosti. Tedy to, co jinde se rozumí samo sebou, co však na Rusi pro divné poměry musilo býti zvláště upraveno. Apoštolská Stolice však v každém případě právo rozhodnutí vyhradila sobě, aby zabránila místním sporům.

Tato ochrana národnosti polské jak dekretem z roku 1877 tak teď z konce roku 1906 jest výmluvným důkazem přízně, jaké se Poláci v Římě těší. Dnes by takové ochrany Říma i jinde potřebovali, na příklad naše menšiny a katolická Slovač, ale svatá Stolice tu tak rázně nezasahuje. Nemožno jí však z toho viniti. U nás vše jest podřízenějšího rázu, národ sám dost silný, aby si svých práv mohl vydobýt. A na Slovači vše se děje podloudně a s vůlí biskupův i kněží, a tu je tedy jinší posice než v Polsce! Ale polský případ jest přece vážným napomenutím pro všecky Římoborce, jak platným a vydatným může býti pro národ celý, míti na své straně přízeň katolického Říma získat si ji a udržet!

*

Otázka jazyková v ruské církvi samé nachází teď svobodnější řešení. Tak Rumunům bessarabským povoleno vytisknouti znovu své bohoslužebné knihy po rumunsku (poslední vydání před

45 lety — od těch dob nové nepovoleno) a na kyšiněvském semináři zavedena rumunština jako vedlejší učebný předmět.

Písmo svaté v maloruském nářečí svatý synod rovněž teď povolil a sám obstarává vydání. Přijat akademií nauk překlad Moračevského (vedle něho Kuliš, Puljuj a Dobovský překlad vyhotovili). Překlad přijatý však synod poslal ještě k přehledu komisi, již vede podolský biskup Parfenij, sám dobrý znalec nářečí.

Za překlad Písma a bohoslužebných knih přimlouvají se též kněží z Bílé Rusi do běloruského nářečí. Neboť dnes prý běloruský věřící nerozumí skoro ničemu při bohoslužbě, ještě méně než Velikorus, jemuž přece jistá úsloví staroslovanská více se vžila, kdežto Bělorus vývojem svým v jazyce i kultuře přilnul více k polskému katolicismu, je latinisován a polonisován. A oba tyto příměsky k jazyku běloruskému oddalují jej od staroslavného církevního jazyka (!?).

*

„Bratrstvu církevní obnovy," jež se vloni v Petrohradě z kněží mírně reformních utvořilo, poslal starokatolický prof. Michaud, redaktor listu starokatolíků švycarských „Revue internationale de Théologie" list pozdravný, ve kterém opakuje dávné snahy a touhy církve starokatolické žíti v jednotě a společenství s církví ruskou. Vítá ruch reformní na Rusi, jenž právě dávnověkou čistotu církve chce obnoviti, vítá jej jako sourodého pracovníka. O totéž starokatolíci snaží se na západě, „obnovlenci" na východě. Slibuje účast a radostné sympathie s každým jejich úspěchem.

Ale získávají-li „obnovlenci" (reformisté) sympathie za hranicí, pozbývají jich doma, ovšem tam, kde jich dříve později ztratiti musili. U ruských demokratů, již zásadami rovni jsou našim realistům a pokrokářům. Tak prof. D. V. Filosofov v organě demokratickém „Tovarišč" („Soudruh") nedávno posmíval se snahám ruských obnovlenců přibrati snahy socialní, nadchnouti pokrokovostí a svobodou. Vypadá to u nich vše příliš banalní a naivní. Chytají se hesel, jež druzí dávno odhodili, nejdou přes svou snahu s dobou, ale za ní. Lepí se na paty těm, o nichž myslí, že mají moc, tedy demokratům, jako ta stará církev činila lepíc se na stát a činovnictvo. Myslí si „obnovlenci", že bez popů se žádný stát neobejde. Dříve byl v modě otec Jan Kronštadtský, teď snad přijdou do mody „obnovlenci". Tak věří, toho se nadívají! — Ale prof. Filosofov jim prorokuje, že se ošidí. Moderní stát, jaký v Rusku chtějí utvořiti demokraté, ten popů nebude potřebovat. Učiní s nimi to, co jim učinila dnešní Francie.

Tak tedy historie a politika má všude jeden vývoj a směr!

*

Stát ruský zabral ve svou judikaturu celé rozhodování o rozvodu manželském, o němž dosud výhradně soudívala církev a její soudy. Případný zákon aspoň už v ministerstvě spravedlnosti vypracován a svatý synod dal své schválení k návrhu. Církev si vyhradila jen sám akt rozvodu, když stát rozsoudí, že je zde vina a zločin, pro nějž se manželství rozvésti může. Církev má ještě právo učiniti

pokus smíření u obou manželů. Ale vyšetřování soudu civilního a jeho rozsudek o vině už leží zcela mimo její pravomoc a nijak není oprávněna do toho se míchati.

Uvážíme-li, oč se tu jedná a jak se dosud jednávalo, nevypadá to pro církev ruskou nijak tragicky. Ubrán jí pouze těžký úkol, s nějž ani dosud nebývala. Vyšetřování církevní o vině manželské bývalo předmětem samých stížností. Nešikovností při vyšetřování — neměla ť církev schopných soudců v a policejních duchů — církev leda svatosti manželství škodila, rozváděla, co se rozváděti nemělo, dovolovala sňatek nový straně vinné, zabraňovala jej nevinné straně, vše to, že nedovedla správně vyšetřovat, nechávajíc se šálti a podvésti, nemajíc ani moci ani možnosti vyšetřiti vše, jak bylo žádoucno.

Stát proto bere na sebe tento vyšetřovací úkol: má k tomu zkušené, studované soudce, má k tomu celý policejní apparát. Před světským soudem nebudou moci manželé klamávati, jako klamali před církevním. Svatosti manželství se tedy tím způsobem lépe vyhoví!

*

Právě před vydáním nového breve v Římě o hlaholici v jihoslovanských přímořských diecesích přinesl pešťský jeden list dopis z Říma, v němž připravoval už na rozhodnutí a omlouval maďarskou vládu před Charvaty, jestliže je snad breve to zklame, že ona tím vinna není. Nesprávným prý jest obviňovat vládní kruhy uhersko-rakouské z agitací a nepřízně proti hlaholici. Řím sám jest jí nepřízniv. Už papež Lev XIII, který byl takovým horlivcem pro Slovany a už k vůli své sjednocovací idei chtěl jim výsad liturgických popřáti, potkával se s velikými těžkostmi ve sboru kardinalském. Ani ten přes svou nejlepší vůli nemohl a nesměl dáti Slovanům, co by byl chtěl. Proto breve od něho vydaná roku 1898 o užívání hlaholice na Přímoří neuspokojila Jihoslovanů. Po smrti papeže Lva XIII prý pak už zanikla všecka naděje, dosíci čeho více, než co dával Lev XIII. Nynější svatý Otec není obzvláštním příznivcem Slovanů (nemá také ani zásadní nepřízně proti nim) a není též zapálen pro ideu sjednocení, již na ten čas pokládá za neuskutečnitelnu. Není proto náchylen k nějakým zvláštním výsadám pro Slovany. — Takovéto vylíčení situace jest velmi pravděpodobno. A nový výnos římský hlaholici nedává víc než staré, neruší sic jihoslovanské výsady, ale precisuje ji lépe. Právo hlaholení odnímá se osobám a dává se obcím farním, vlastně chrámům. Jen ty kostely mají na hlaholení právo, které je mohou v posledním třicetiletí (od 1870) prokázat.

*

O kolleji sv. Jeronyma v Římě, jež před několika lety způsobila celý národní rozruch mezi Charvaty, opět se poslední dobu mluvilo. Dopisy z Říma a v listech charvatských útočeno na vlády rakousko-uherské, že rozřešení otázky zadrhují, že pomalu celý ústav zašantročí, a to vše jen proto, že by podle zakládací listiny měl sloužiti Jihoslovanům. Těm ho nechtějí dopřát, a proto rádi by do správy jeho

nějak vpašovali své lidi. Jakož prý i maďarští biskupové činí spolunároky a chtějí tam svého člověka za ředitele.

Na interpellaci na říšské radě podanou baron Beck však odpověděl zcela uspokojivě. Nikdo nic proti ústavu neobmýšli, až se sporné (majetkové) záležitosti urovnají, ústav bude opět v život uveden a správcem jeho už jmenován kněz charvatský záhřebské diecese.

*

Ricmanští znovu odmítli všecky smírné návrhy terstského biskupa Nagla, jej samého i kněze jím vyslaného nemile přijali, skoro potupili. Funkce náboženské dále konají sami: křtí, matriky vedou, pochovávají, domácí pobožnosti odbývají, sňatkům žehnají!

*

Srbský církevní sněm z uhersko-charvatských diecesí sešel se v prosinci v Karlovicích. Většina zástupců lidových jest opět radikalní, to znamená proti přemoci biskupské. Vystupování však jest čím dále mírnější, tak že se zdá, že v církevních záležitostech se strany jakž takž dohodnou.

Vypracován návrh reformy, již sněm uloží klášterům srbským, podřídě správu jmění a kontrolu hospodářství klášterního pevným zákonům a vrchnímu církevnímu úřadu, jenž k vůli tomu se při patriarchii v Karlovicích zřídí.

*

Neshody mezi Bulhary a Řeky, Rumuny a Řeky dosud neurovnány. Co patriarcha už jevil se poněkud nakloněným vyhovět požadavku rumunskému, synod řecký se tím více zatvrdil. Rumuni pak už formulovali své církevní požadavky a dosáhli pro ně schválení velmocí. Také Turecko pro ně pracuje. Ale Řekové nechtějí povolit, ač se žádá na nich totéž, co před nedávnem povolili Srbům macedonským, totiž vlastního biskupa (ve Skopji).

Rozbité řecké církevní poměry v Bulharsku neurovnány. Vláda odmítá požadavky domácích Řeků i patriarchie, aby obnovila v celé plnosti práva a majetnost církve řecké. Je toho mínění, že práva ta byla přespřílišná.

Turecká vláda zase nadále odpírá bulharským biskupům v Macedonii jejich občanské úřední postavení, neuznávajíc listin, jež pro věřící své vyhotovují (pozůstalostí, závětí, svatebních úmluv a pod.), a v čemž biskupové křesťanští v Turecku dosud měli velké výsady soudní i správní moci. Moc tuto odňala teď turecká vláda i některým biskupům řeckým (dramský, kostурský, grebenský), těm, kteří podezřelí jsou, že podporovali četařství.

Velmi nemilým okem patří na spor bulharsko-řecký Rusové, podotýkajíce, že Řekové jako ochráncové křesťanství a křesťanských národů před Turky zasloužili si více vděku. Volají však patriarchii, aby pustic se zřetele národnostní choutky opět vrátila se k oné původní úloze své.

Kláštery na svaté hoře (Athos) mají býti zreformovány. Zahnízdily se v mnohých zlořády, zvláště na ruské mnichy si Řeci

stěžovali, že nejhůře si vedou a kazí disciplinu na mnišské hoře. Staly se poslední dobu i vraždy a uvedení ženštin — věci jinak v životě athonském neslýchané. Zvláštní komisí vypracován návrh reformy a přesně předepsáno, co vše se musí zachovávat. Každý klášter musí dbáti nad svými „kellisty" a všecky kláštery musí poslouchati své vrchní rady athonské.

V Cařihradě zamýšlí Řeci založit ženský klášter — byl by to první v církvi řecké v Turecku zase po mnoha věcích!

* * *

Duch vědecký a duch náboženský. „La Revue du mois" (z 10. prosince), přináší pod názvem „Duch vědecký a duch náboženský" text přednášky, již měl p. Paul Painlevé. Každá věta tlumočí živou myšlenku a logicky vyplývá z předchozí. Celek pak působí krásným dojmem mathematické úlohy, s hladkostí řešené a rozřešené. Moudrý a jasný conférenc er tu dokazuje, že „existuje hluboká spřízněnost mezi opravdovým duchem vědeckým a opravdovým duchem náboženským". Pro něho není positivismus než „význačnou a nutnou etapou ve vývoji vědeckém", k čemuž dokládá: „Nesmíme ani másti ho s vědou, ani z něho dělati náboženství."

V době, kdy člověk nadšen novými objevy, se domníval, že se může pustiti do řešení všech problémů najednou, tehda bylo svrchovaně užitečno, přesnou hranicí omeziti bezprostřední pole jeho činnosti, zakázati mu vstup do oblasti, kde jeho úsilí příliš chvatné se vydávalo v nebezpečí, že přijde na zmar. To bylo úkolem positivismu opravdu plodným, a jeho nauka zůstává výtečnou, pak-li znamená, že každému období odpovídá nějaký zatímní okruh vědeckého bádání, okruh, jenž sice den ze dne se šíří, leč za nějž daleko se pustiti, bylo by odvážlivo.

Positivismus jakožto náboženství byl by naukou neblahou, kdyby na neštěstí byla pravdivou. Kdyby se dokázalo, že hluboká tajemství vesmíru se nalézají mimo dosah bádání učenců, bylo by to nejosudnější ranou, kterou by mohla býti věda zasažena. Pravou příčinou oné intellektuelní ztrnulosti středověku hledati je v tom, že lidé myslíce, že absolutní pravda jest už jejich vlastnictvím, pokládali za zbytečno hledati dále. Dnes, kdy jejich zvědavost jest znova roznícena, tu kdyby věda měla doznati, že zůstane navždy neschopnou jim dáti jakou odpověď, zajisté by se od ní odvrátili, aby pátrali po odpovědi jinde. Neboť nelze zavříti neznámo, jako se zavírá krám.

„Přehrady mezi oblastí vědy a oblastí neznáma jsou měnlivé a vratké," praví Painlevé.

V naší snaze poznati vesmír není dvou částí od sebe rozdílných, jedna vědecká, druhá ideální. Littré prý prožil celý život v předsevzetí nemysliti na hlubší problemy, a přes to na ně myslil stále. A tak jednali všichni positivisté, kteří prokázali budoucnosti opravdovou službu, a byli povinni tak jednati, ačli se nechtěli omeziti na bezmocnou malomyslnost: úzkostlivost lidskou nelze rozříznouti na dvé.

Renan mluví kdesi o hrdinovi jedné báje keltské, který uviděv ve snách báječnou krásu, jal se jí po světě hledati a zemřel nenaleznuv jí. „Podobně“, dí Renan, „člověk, jenž se posadil na chvíli, aby rozmýšlel o svém určení, vpustí si do srdce šíp, jehož již nevytáhne.“ Všichni myslitelé a filosofové vědy nebo náboženství, nechť se děsí svých vlastních vidění, či nechť se snaží je prohlédnouti svým jasnovidným zrakem, nechť jsou to Pascal nebo Galilei, Kant nebo Descartes, všichni slyšeli totéž vyzvání, kterému nelze odolati; ti všichni chtěli viděti pravdu, „kdyby jim i měla oči sežehnouti“. Zakusili tytéž muky, nosili tutéž ránu a totéž zbodané srdce... Ne, duch vědecký a duch náboženský nejsou dva nepřátelé, jsou to dva bratři bloudící týmtéž temným lesem.

Není tedy nikterak absurdním předvídati dobu — snad ani ne tak dalekou, jak myslíme — kdy obě tyto snahy člověka, místo aby na sebe narážely, budou spolupůsobiti, jako spolupůsobily na úsvitě civilisace: duch náboženský bude neustále předcházeti vědu do končin, kamž tato nemůže ještě vkročiti, ponoukaje ji k objevům, leč vždy jsa hotov postoupiti jí ochotně každou novou posici, již tato bude moci zaujmouti. Naproti tomu zase bude věda povinna vůči sobě samé, nepřekračovati ve svých tvrzeních meze poznatků opravdu nabyté, ponechávajíc každému učenci odpovědnost za jeho individuelné mínění o otázkách, jež nebudou ještě spadati do positivního bádání.

Painlevé tvrdí, že svět objasněný vědou „není uzavřen snu“, a je to překrásné místo jeho přednášky, kdy klade tuto otázku plnou kouzla: „Což nezměnná pravidelnost hvězdnatého nebe nad naší hlavou, nemá ona své krásy?“

Přednášející skončil těmito jasnými a uklidňujícími slovy: „Nemějme tedy žádného slitování se lží, pokrytectvím a zlomyslností, leč ani žádného zášti k přesvědčení upřímnému, byť se nám i zdálo nebezpečným a nás zneuznávajícím. Naší jedinou zbraní budiž přesvědčení, pevné přesvědčení. Každé úsilí za ideálem, jež projevuje bytost lidská od narození až do posledního dechu, zasluhuje obdiv a bere účastenství v úsilí veškerenstva. Nezapomínejme na to ani v prudkém sporu, a nedopustíce výčitkám minulých dnů zadržeti, ba ani zvolniti náš rozmach do budoucna, milujme a ctěme všechny projevy myšlenky lidské, odlesk to všehomíru, živoucí zrcadlo světa, zrcadlo chvějné, zrcadlo bolestné, zrcadlo vznešené! (Dle „Mercure de France“ z 15. ledna 1907.)

Louis Špaček.

Věda a umění.

Národní divadlo v Brně. Dne 10. a 17. ledna vystoupila na sceně naší jako host Ruska paní Anetta Floriani-Zběhovská, bývalý člen vlašské opery v Petrohradě. Jako Filina v Thomasově „Mignoně“ osvědčila nejen dokonalou kázeň hlasovou, ale i koloraturu zvonivou a v pravdě bravurní. Zevnější úspěch měl ruský host při plném domě čestný a okázalý. Mignon sl. Kasparovy a Meister p. Doubravského byly výkony úctyhodné. Orchestr pod pevným vedením p. Hrazdirovým hrál s vervou a přesně.

Po delší době byla dne 12. ledna znova vypravena na jevišti našem Nápravníkova opera „Dubrovský“. Opětné uvedení této opery krajana našeho do repertoiru lze celkem bez námitek uvítati. Je to svědomité, dobré dílo, a přes zdlouhavost některých čísel nikoli bez dramatické působivosti. Partitura vykazuje sice — s pokrokového stanoviska hledě — dosti obyčejného, staromodního a vybledlého, ale tím vinno prostředí, v němž skladatel jako dlouholetý kapelník carské opery v Petrohradě působí. Odcizilť se Nápravník v Rusku naší hudbě naprosto a na utěšeném rozvoji české opery v pokrokovém směru účasti neměl. Zůstal důsledně věren starým formám. Ruským zabarvením svých zpěvoher sice dokázal, že hudbu východoslovanskou, Glinkou k umělecké dokonalosti přivedenou, pochopil, ale ruský živel uplatnil spíše jako obratný divadelní kapelník, jenž výborně zná prameny a prostředky divadelní účinnosti, než jako svérazný, slovanský umělec.

Opera doznala pěkného provedení. Vynikající solisté: paní Svobodová, pánové Doubravský, Komarov a Pivoňka osvědčili znova výborné své schopnosti co nejlépe. Též orchestr a sbor měli celkem šťastný večer. Režie p. Aschenbrennera zasluhuje rovněž chvály.

Dne 21. ledna provedeno ve prospěch Dobročinného komitétu dam Smetanovo „Tajemství“ ve známém dobrém obsazení v hlavních úlohách. V celkovém rámci však představení to nedosahovalo ani úrovně prostřednosti. Sbor a orchestr povážlivě kolísali. Vypravení této opery Smetanovy bylo — mírně řečeno — předčasné a jasné památky velikého zakladatele české hudby nikoli důstojné. *Jan Kakš.*

Činohra. Původní české tvorbě věnován za minulý měsíc (do 28. ledna) jediný večer! (Jiříkovo vidění.) Mimo to jen dvě odpolední představení, jedno studentské (Naši furianti) a jedno nedělní (Maryša). Dvakrát sehrán Stroupežnického „Zvíkovský rarášek“ jako výplň večera vedle opery.

Tylova báchorka „Jiříkovo vidění“ nebyla v Brně viděna po drahná léta. Letos pečlivě nastudována a zevnějškem vypravena jako hra výpravná. To nemine se účinkem na nejširší vrstvy divadelního obecenstva, které dávalo vděčně na jevo při jednotlivých scenách a národních písních svou spokojenost, a přijde tedy opětně rádo s

podívat. To vše ovšem tím spíše, že starý Tyl, jak zdá se nám dnes naivní svým mravokárným způsobem s nímž nás volně vede od obrazu k obrazu, tak dovedl býti jasným a srozumitelným právě pro ty vrstvy, nikterak jim nedávaje cítiti nízkou jejich úroveň. Třebas tedy hry Tylovy nevynikaly ani originálostí ani dramatickou dokonalostí, jsou nám přece milejší nežli bezcenné a pro nás bezvýznamné věci cizí. Brněnské divadlo splatilo tak částečně svůj dluh památce 50letého výročí úmrtí Jos. Kaj. Tyla, které připadlo na 11. července 1906.

„Dívčí akademii“ stala se při volbě hry, která byla sehrána (14. ledna) v její prospěch, nehoda. Zvolila si německou činohru Ludvíka Fuldy: Novella d'Andrea, jež byla označena za „apotheosu ušlechtilé tendence emancipační za vyšší ženské vzdělání“. Ale je tomu právě naopak. Dcera slavného Giovanniho d'Andrea, doktora práv na universitě boloňské, Novella stane se v (nepřiměřeně) mladistvém věku první doktorkou a professorkou práv na universitě. Ale není to ani kouzlo právnických studií, ani snaha po uplatnění duševních sil, která ji k tomu přiměla. Chtěla si jen zajistiti lásku svého učitele, také slavného právníka; a když on, nepochopiv pravé příčiny její píle a vědychtivosti, volí sestru její, tu šlape hněvivě po knihách, jichž se marně dovolávala ku pomoci. A co nejhoršího, věnuje, ač se zřejmou nechutí, celý svůj život nudnému povolání učené professorky, ač se jí protiví. Takového pozadí nesmí přece míti snahy po vyšším vzdělání ženském, a vyšší vzdělání pak dokonce nesmí míti pro ženy za následek: upoutati se na povolání nemilé, ba protivné. Hra byla tedy spíše s to, vážně snahy takové sesměšniti nežli povznésti. Jest ostatně i dramaticky slabá, bez hlubšího propracování charakterů a doby, jež nahrazeno malebnými kostýmy quatrocenta.

Z ruské literatury sehrána letos opětně veselohra V. Krylova „Divoška“, o níž bylo již v „Hlídce“ referováno (v květnu 1905). Hru udržuje u nás na jevišti dokonalé pojetí a provedení, jakého dostává se jejím šprýmovným postavám našimi herci, a jež budí neutuchající veselou náladu.

V nepochopitelné bezradnosti „obohacen“ repertoir o Bataillovo drama „Vzkříšení“, které je slepeno z Tolstého románu téhož jména. Před několika roky bylo o tom právem napsáno, že jakýsi literární nádenník odvážil se drzou rukou sáhnouti na román Tolstého, a vysekati z něho „schauderstück“. Zdramatisovati román dějem a časovým rozpjetím tak obsáhlý, aby podáno bylo jeho morální jádro (mravní přerod Něchljudova a Máslové) a jeho kolorit (ruské žaláře, cesta na Sibiř), vyžadovalo by asnoň stejně velkého umělce dramatického jako jest Tolstoj romanopiscem.

Jen kdo znají román sám, porozumějí duševním otřesům, které zmítají postavami na jevišti, a aby kdo učinil si správný obraz o životě v ruských žalářích a na etapových cestách na Sibiř, k tomu třeba znáti také Melšinovy zápisky „ze světa vyvržených“. Ti však shledají ve spracování Bataillově jen mělkost a mezery, kdežto pro ostatní zůstane z románu jen řada bizzarních scen.

Z každoročních návštěv pražských herců možno zaznamenati tohoto měsíce vystoupení paní Laudové-Hořicové v titulní úloze veselohry „Madame Sans Gêne“; její vzácné umění nachází u nás vždy vřelého přijetí.

Stanislav Fiala.

*

O moderně a secessně provedené stavbě chrámu píše s nadšením A. Weimar v „Korr.-Bl.“ Je to nový chrám na vrchu Galicynově za Vídní v novém zemském chorobinci postavený. Plán jest dílem chvalně známého tvůrce nové slohové vídeňské školy Otty Wagnera. Chrám vyniká, jak u Wagnera je zvykem, jednoduchostí, volnými plochami, smělostí linií a bohatostí materialu: mramor a zlato. Zvláště však chválí nejen secessní sloh, ale i vnitřní velmi praktické a moderní zařízení. Akustika jest výtečná, podlaha k presbytáři skloněná, odevšad pohodlně vidět na oltář a zevšad slyšet, lavice jsou praktické k čištění, vůbec všechno možno čistit a umývat; kropenka hygienická, pramének tekoucí při doteku. — U nás první moderně secessní chrám navržen pro Husovice od žáka Wagnerova, architekta Mráčka, jehož vysoce umělecké nadání i jinak brněnskému obecenstvu už několikrát dokumentováno. Při chudých fondech stavebních nebude možno rozvinouti u nás té nádhery, jakou si mohla dovoliti bohatá země dolnorakouská. A moderní secessní slohy chrámové, nechtějíce pracovati se surrogaty a fingovati dražší material než mají, ztrácejí mnoho působivosti, zdají se prázdny. Ale i ta obtíž při plánku husovského chrámu Páně zdá se šťastně překonána hojnějším členěním a ruchem linií.

*

Jak „klerikálové“ rozumějí církevnímu umění, výchovu lidu a dítek, za klassický doklad slouží „Polsko-Ostravský kancionál“, upravil F. Stibor, katecheta. Tak ohlašuje „Mor.-slezská Revue“ a pouští se na to do zaslouženého rozcupávání řeči i veršů písní obsažených v kancionálu pro školní dítky. Hříchem sestavovatele jest, že přijal též staré písně, skládané a vyjadřující se ovšem dosti neobratně a nejapně. Snad uvěřil v to časté deklamování o kráse starého původního lidového umění, o němž jindy zná horovat i pokrokový časopis ostravský. Tentokrát však v tom starém „umění“ nenalezl záliby. A zcela správně. Pro dnešní naše pojímání a cítění jsou staré nábožné písně prostě hrozny. Jiná jest pro lid sám. Od toho často uslyšíte ještě i teď, že ty staré písničky kostelní byly lepší. Ale pro školní mládež tento starosvětský názor odpadá, tam se námitky netřeba obávati. — Je to stále ta stará mizerie s těmi kancionály, kde pořád ještě panuje volnost a svoboda přímo pohoršlivá se schválením i bez schválení! A není-li už u nás aspoň tak zle, kde v českých a moravských diecesích vydáno už mnoho pěkně upravených kancionálů (vedle hojného ovšem ještě braku), pak pro vratislavskou diecesi asi ještě doba obratu nenastoupila.

*

Už dříve zmínili jsme se o podniku, jaký chystá ministerstvo osvěty sbíráním národní písně a hudby po celém Rakousku. Pro sběratele moravské vydal Leoš Janáček návod ku sbírání, jenž

sám pro sebe je klassickým rozborem písně a hudby lidové. Klade ovšem na sběratele tak vysoké požadavky hudební kritiky, že málo jich bude po celé Moravě odpovídat tomuto žádanému idealu. Neboť sběratel prý pro vědecké potřeby měl by stát na stupni nejvyšším. Významno jest pro realistické nazírání mistrovo na zpěv lidový, že žádá, aby všecky okolnosti zpěvu byly zachovány: kolébka jeho, místo, kde se zpívá, příležitost, za níž se zpívá, neboť to vše pozměňuje povahu písně. Venkov sám často sběratele mate při udávání zpěváků: naznačuje ty neb ony jako nejlepší, ač vynikají často jen hlasem a pamětí a jinak vše charakteristické z písně stírají a zpívají řemeslně! Jako důležité proto doporučuje zapisování nepozorované, zpívání nežádané. Ale kromě okolností místa a času i osobní schopnost zpěvná u zpěváků mnoho na váhu padá. Proto za mnoho nestojí zpívání společné, protože mnoho se jím stírá ze síly písně. A přece toto jest nejčastější a jedinečné zpívání jen výjimkou, tak že v krajích hustěji obydlených, na rovinách sotva poštěstí se sběratelům jiné zpívání nežli společné zachytiti. Úprava a sestavení nasbíraného materialu svěřeno dobrému vůdci, samému L. Janáčkovi.

*

Moravská města počala akci na záchranu pěveckého sdružení moravských učitelů. Sdružení to ze svého vítězného pochodu po Německu přineslo si dluh 15.000 K. Další výlety jsou tudíž na delší dobu znemožněny.

*

V časopise „Matice Moravské“ vzpomíná prof. J. Kabelík zapomenutého moravského literáta z doby po roce 1848, Leopolda Jos. Hansmanna, jenž ač z rodiny německé přece velmi vroucně a vytrvale přilnul k národu českému a literatuře české. Narozen 17. února 1824 v Kvasicích, zemřel 7. července 1863. V Brně patřil k družině Klácelově. Redigoval „Moravské Noviny“, pozdější „Moravský Národní List“, zakoušeje při tom všech slastí českého redaktora v době útisku. Za převratu centralisticko-liberálního roku 1861 „Mor. Noviny“ přešly pod vliv této skupiny a malý úředníček Hansmann jako jejich redaktor podrobil se jejímu diktátu. Neklesl na stanovisko pozdějšího Crby, ale přece pro směr českému duchu nepříznivý, dřívější vroucí hlasatel Kollárovy vzájemnosti slovanské a básník vlasteneckých dramat (Jaroslav ze Šternberka, Zdirad), upadl v opovržení u českých vlastenců a potom i v zapomenutí. Poslední dvě léta života jeho zmařila čestnou památku předešlých 37 let! Literárně ovšem nevynikl. Původní práce jeho jsou i na tehdejší dobu slaby, ač Jaroslav ze Šternberka uznán na konkursu Náprstkově i prémie hodným a také dáván v zemském divadle pražském.

*

Učitelský(!) referent z nedělního čísla „Nár. Listů“ hořekuje nad zpustlostí mládeže škole odrostlé. „Praktický život“ kazí veškeré dílo školy. Učitelstvo má povinnost, aby tu přemýšlelo o možné nápravě, sice všecka ta leta práce jeho ve škole jsou zmařena.

Prostředek účinný proti tomu nenavrhuje; mluví jen všeobecně o ušlechtilém vzdělání. Ale to není možno jen soukromou pílí a soukromou cestou. Cesta všeobecného uniformovaného a povinného školství nebo cvičení nedá se mysliti, a hlavně náklad odstrašuje. Naše doba je dobou sportů, a tu snad vliv sportů všeho druhu neměl by se u mládeže podceňovati, mládeži umožniti třeba i na veřejné útraty takové sportové hry cizí i domácí a odvésti ji tím od zábav pokoutních a neslušných.

*

V městské radě pražské navrženo v restaurovaném starobylém kostelíku sv. Martina zříditi církevní museum historické.

Slaveno několik jubileí živých i mrtvých spisovatelů: dne 2. ledna šedesátiny uměleckého hudebního kritika Ot. Hostinského, 27. prosince šedesátiny professora Dra. Z. Wintra, historika českého a 19. ledna rovněž šedesátiny prof. Jos. L. Píče, českého archeologa a historika, jenž právě dovršil své veliké dílo probádání a sestavení nové theorie předhistorie československé.

*

Na polských jevištích velikého, nebývalého prý zrovna úspěchu dodělalo se drama paní G. Zapolské Janowské: „Moralnost paní Dulské,“ satira na mravy maloměstské společnosti, na povrchní správnost a jmeno, jímž se zakrývá špína a zvrhlost mravní. Úspěch kusu však prý nespočíval ani tak v tom, že by obecenstvo nadšeno bylo pro satiru a pro čistou mravnost, jako pro naturalistickou líčeň tohoto nemravného života. (Tak Przegląd Polski.) Jiní však úspěch díla připisují neobyčejné účinnosti scenické, v níž jest autorka vůbec mistryní.

Naopak zase veliké demonstrace socialistů vyvolalo ve Lvově drama Ad. Krechowieckého „My“, líčící terrorissmus varšavských organisací revolučních, ač autor nekarrikoval ani přímo neodsuzoval, pouze dle pravdy líčil.

*

Znalec hornictví haličského Dr Wlad. Szajnochow přimlouvá se v měs. „Przeglądě Polském“ za zřízení geologického ústavu pro Halič. Žádaly o něj už i obě university a společnosti hosp., a hlavně Rada hornická se ho domáhá. Geologie Haliče už i teď je dobře sic prozkoumána, v akademii věd v Krakově vydáván jest za pomoci země „atlas geologický“, jenž už na 89 archů s mapami v měřítku 1 : 75.000 obsahuje ve svých dosavadních 20 sešitech, které od r. 1887 vydány. Říše má sice svůj geolog. říš. ústav, ale ten na Halič málo zřetele obrací, nestačí ani na všecky země. Halič potřebuje ještě širokého a zevrubného geologického prozkoumání: potřebuje ho hornictví, potřebuje ho rolnictví, ale i obyvatelstvo východní Haliče hlavně ve své nouzi o pitnou vodu. Používajíc vody z řek a rybníků jest zachvacováno co chvíle epidemiemi. Že Halič nemá průmyslu, vinen jest nedostatek uhelných dolů. Co by tu vzpomohl geolog. výzkum, vidno jest z okolí krakovského, kde už roku 1905 vytěženo přes 11 mil. q uhlí, když terrain lépe seznán a prozkoumán. Geologické ústavy mají všecky státy a mnoho na ně obětují, a oběti ty se vy-

plácejí velmi dobře. Autor oceňuje náklad na haličský ústav na 65.000 korun ročně. — Naše české země spokojují se s říšskym ústavem!

*

Časopis „Společnosti přátel starožitnosti českých“ oznámil v posledním loňském svazku, že bude letos uveřejňovati přehled archeologické činnosti po všech českých vlastech: tedy registrovati všecky nálezy, sledovati všecky práce výkopné a musealní. Dosud starožitnická činnost naše rozbita více než kterákoliv jiná. Vinou je, že má jen milovníky a obětovné lidi, kteří z nedostatku soudruhů a fondů nuceni každý pracovati na svůj vrub a v užším kruhu. Tak se pak vyvinují místní listy, místní musea, neboť přes místní zájem není možno se vyšinout.

*

Dr. Jan Kvacsala, slovenský spisovatel, opětně stěžuje si v „Slov. Pohľadoch“ na nevděčnost české kritiky u kruhů vědeckých (histor.), s jakou se zachovali k jeho práci o Komenském přede 2 lety vydané. Tehdy ji prý paušálně odmítali, jako práci, jež nového nic nepovídá, vybízeli ho k hlubším dalším studiím, jako člověka daleko od museí a knihoven a archivů bydlícího, sami v té věci u pramenů sedíce prstem nehnou. Česká Akademie odřekla podporu na další studium o Komenském, a Česká Matice prý vydává svým nákladem politické brožurky, Museum České je rozšiřuje (míní brož. o „Československé Jednotě“). Za to cituje autor posudky něm. znalců o knize své, kteří ji vítali velmi vřele. — Jest odedávna známo, že Praha vědecká a literární chová se k „provinciím“ často velmi vysokomyslně, přehlížejíc a podceňujíc!

*

V krakovském „Świateě Słowiańském“ professor petrohradský Alex. Jacimirský pojednává o zajímavé pro Slovany historii vlivu slovanského na Rumuny a jeho pominutí v minulém století. Trebas že vliv ten nebyl násilný, nýbrž prostým sousedstvím a společenstvím kulturně-církevním vytvořený, nazývají jej rumunští historikové největším neštěstím národa, hanbou minulosti, epochu slovanskou epochou smutných vzpomínek a pod. Ode 12. století literatura rumunská (církevní) byla úplně slovanská, koncem 16. věku počíná vedle ní nesměle vystupovati domácí lidový jazyk. Úplné odmítnutí slovanských liter a slovanských knih bohoslužebných počíná koncem 18. věku v Uhrách u katol. sjednocených Rumunův, a dokonává se v polovici 19. věku v samých Multanech a Valachii. Pokusy zlatinisovat řeč rumunskou vynalezením a sestavením docela nového pokladu slovního pro rumunštinu kolem let 1850 až 1870 úplně selhaly. Lid ovšem nové řeči nepřijal! Proto noví pracovníci rumunští pěstují už se zálibou samu řeč lidu se všemi jejími zbytky slovanského styku, těšíce se, že i tak přece má jen povahu jazyka romanského a ne slovanského!

*

Ve zprávách „ruské akademie slovesnosti a umění“ N J. Korobka přivádí na základě nových památek staroruských, modliteb

z doby říše Kijevské, řadu nových pohledů na původ křesťanství ruského. Má za to, že až do počátku 11. století Řekové v pokřesťanění Rusi neměli výlučně vlivu, ale snad teprv až koncem 10. století se ho domohli. Křesťanství pak že šířilo se od polovice 9. věku (840) se dvou stran západních z Čech a Polska a ze skandinavsko-danské strany, odkudž zájezdníci normanští na Rusi byli stálými hosty, hned ji znepokojujíce, hned do jejích služeb vstupujíce. — Názory o počátcích křesťanských u všech národů slovanských hlavně na legendách dosud spočívaly, ale legendy tyto novými výzkumy a nálezy nutno pozměnit a doplnit.

*

V časopise „Moravského Musea zemského“ poukazuje Fr. Kretz na vzácné památky síťkovaných prací ženských na Slovácku. V těchto památkách, praví, zanechány takové velikolepé statky umělecké, jakými vykázati se nemůže žádný národ.

*

Tímto rokem počali Slováci vydávati dva přehledné měsíčníky: „Naše Zástava“ vychází jako přídavek „Slov. Týždenníka“. Vůdce mladších literatů Ant. Štefánek pak založil v Pešti „Slovanský Obzor“. Tento hlásí se jako list pokrokový: „Slovenský ideál třeba hledat výlučně v demokratické práci, ale nikdy ne v nějakém aristokraticky esthetisujícím a klerikalním blouznění!“ — A v článku „Čo nového rodí sa v duši slovenského ľudu“ praví se: „Jen na jednom poli ponechána Slovákovi ještě jeho lidská práva a jeho svoboda: v chrámě. Ale i na tu mu počínají sahat . . . A co tu vidíme? Jsou celé široké kraje a veliké obce, kde takoví lidé, kteří ve svém životě nikdy nevynechali návštěvu kostela, ba chodili na služby boží v plíšti a v mraze až 6 *km* daleko — dnes vzdorovitě vyhýbají se chrámům, dětí svých nedávají křtíti, mrtvých nedávají vykropit kněžím, o kněžích a biskupech potupně hovoří, nevěří jim a nedávají jim na modlení... Jak se to stalo? Nepředpojatý, střízlivě smýšlející pozorovatel na prvý pohled uhádne, že Slovák XX. století není už Slovákem XIX. století. Změnil se vnitř, i společensky, politicky i hospodářsky! A co ho změnilo? Předně Amerika. Jsou okresy, kde každý čtvrtý dospělý muž byl v Americe. Přes půl millionu Slováků stále žije za mořem. Jiným činitelem je lidový tisk slovácký, hlavně duch „Slov. Týždenníka“ a „Ľudových Novin“. Oba časopisy vycházejí ve 20.000 exemplárech. Kdysi byli jsme hrdi, že „Hlásnik“ měl 3 až 4 tisíce! Dnes nejsme ještě spokojeni ani s těmi 20 tisíci! Třetím činitelem jest, že nechali jsme volební passivity! A konečně kněžstvo a vysoká hierarchie. Devadesát procent veškerého katolického kněžstva jest v táboře maďarisačním. Tato intelligence slovenského národa nechápe dosud ducha času . . .“

Je-li „Slov. Obzor“ více pro intelligenci, jest „Naša Zástava“ zase více lidovou. Poučuje vzpomínkami historickými a články hospodářskými i všeobecně vzdělavacími.

*

Ve „Věstníku českých professorů“ Dr. Jul. Suchý přimlouvá se, aby v učebnou osnovu vyšší školy střední pojaty byly též dějiny věd přírodních a dějiny filosofie. Dnes intelligence vyšlá ze škol středních má v hlavě chaos poznatků positivních z přírodovědy, ale jak se časově ty poznatky vyvíjely — o tom nemá ani potuchy. A přec je dnes moderním heslo, že bez historického pochopení není řádného pochopení v exaktních vědách. Ještě větší význam má studium dějin filosofie, jemuž za dnešního rozvrhu možno věnovati dva poslední měsíce oktavy. — To je ovšem málo. Ale při dnešní soustavě učebné nedá se více pro nové věci uškubnouti.

Tamtéž referuje o Pobstově stížnosti do dnešního nepraktického vzdělání Dr. Jos. Růžička: Všeobecné vzdělání jmenuje se ten bůžek, jenž pozdvižen v našich školách na trůn a jemuž obětujeme co den nejlepší síly mládeže. Či paměť reaguje jako elektrický apparat, ten nabude vysvědčení dospělosti. Ale pro praktický život není dospělým. Stůl, u něhož sedíme a jehož dřeva neznáme, péro, kterým píšeme a o jehož technické přípravě sotva máme ponětí, skla našich oken, o nichž nevíme z čeho a jak vznikla, tyto a ještě tisíce jiných věcí nás poučují o tom, zač naše školské vzdělání stojí! — Na tyto a podobné výtky Dr. Růžička odpovídá obranou škol středních, jejich více intellektualního, vznešenějšího a ušlechtilejšího úkolu, než-li vštěpovat do ní americkou honbu za všedností a za bohatstvím. Reforma, která by školství naše přetvořiti chtěla ve smyslu čistě praktickém, byla by takořka kulturní sebevraždou.

*

Pro charvatské čtenáře sestavil Št. Radič anthologii literatury české. — Pro své členy sestavila výběr literatury charvatské „Matice Slovinská“. — V „Brankovu Kolu“ podán Srbům „Krátký přehled mladé charvatské lyriky“ (spisovatelů 1860 až 1880 rozených). — V polovici prosince došel znamenitého úspěchu satirický kus Ivana Cankara v Lublani „Za narodov blagor“ (persifluje velkohubou politiku). — Katolický „Dom in Svet“ přináší v každém ročníku svém nějaké drama vyšší ceny literární. Letos počal uveřejňovati Xavera Andrejeva „Zaklad“ z lidového života.

Ve „Zprávách musejního družstva krajinského“ čteme v posledním svazku několik příspěvků k osvětlení reformace mezi Jihoslovany. Dr. Gruden vyličuje tu obvinění a soud nad abatyší Susanou kláštera klarisek v Mekině. Obviněná šířila veřejně protestantství (1593). — Zápisník faráře v Naklu Blaza Blažnika od r. 1809 do 1861 podává věrný kaleidoskop drobných i světových událostí; pro historii osob a věcí slovinských v těch letech valného je významu. — Téhož musejního družstva německá zpráva upozorňuje na divoce rostoucí v Krajině sumach (Rhus Cotinus) a jeho význam průmyslový pro hojný a užitečný obsah třísloviny. Podobné rostliny dovážejí se ze zámoří draho, a záhodno by tudíž bylo vzdělati domácí.

Srbská Matice v Novém Sadu usnesla se přispěti materielní pomocí lužicko-srbské Matici v Budyšíně na její spolkový

dům. — V srbském domě v Budyšíně sestavuje Matice srbsko-lužická museum, pro něž sbírá dary starožitností a památek. Nějaký poklad do nového domu přenesen už ze staré matiční místnosti.

Redaktor Srb. književného Glasniku Jovan Skerlić vydal své dlouholeté literarní skizzy v jednom spise: „Pisci i knjige", které podávaji důkladný a široký přehled o srbském literarním vývoji novější doby.

Charvatské divadlo v Záhřebě zavdalo podnět ku skandálnímu přetřásání vnitřních poměrů vinou dramaturga Andriče, proti němuž většina členek se vzbouřila.

Sofijské národní divadlo otevřeno konečně 18. ledna. Ale ten moment kulturní použit socialistickým studentstvem k velikým demonstracím. Nechtěli dopustit aby první představení bylo jen pro zvané. Chtěli, aby všechen lid měl přístup. Také herci v poslední době ohlásili stávku, již se však podařilo zažehnati. — Universita zavřena, professoři propuštěni, ministr vyučování Šišmanov sesazen. Má to býti trest za podporu socialistických proudů ve studentstvu.

*

Zemřeli: 21. prosince Nik. Ivan Šiškin, ruský učenec mathematiky, filosofický spisovatel. — 23. prosince professor Damian Gruev, organisator a duševní vůdce macedonského hnutí — 25. prosince Mich. Ivan Konovalov, slavný chemik ruský. — 4. ledna Josef Foerster st., český hudební církevní skladatel. — 4 ledna Fraňo Blaho, slovácký vlastenec a hospod. organisator. — 6. ledna Gustav Cervinka, český technický spisovatel. — 25. ledna Pavel Marković Adamov, professor gymnasijní redaktor liter. listu srbského „Brankovo Kolo" a ceněný srbský spisovatel.

Zprávy národohospodářské.

Jako parou před koncem zasedání, jímž tato říšská rada končí své trvání, prohnány všemi formalitami jednacími a oběma sněmovnami přečetné zákony malé i velké, velevýznamné i méně důležité.

Vzpomněno jimi na všecky, aspoň na ty nejvážnější činitele budoucích voleb. Nedostalo se zatím na př. ničeho dělnictvu, ježto říšská rada neměla vhodné příležitosti tím směrem kromě volební reformy ještě něco jiného uplatnit a uštědřit. Ale jináč dostalo se živnostníkům (reforma živnostenského zákona, ochrana stavebních živností, zákaz podomního obchodu, zákon proti nepoctivé soutěži), dostalo se rolníkům (obnova úlev při konversích, ochrana vína, ochrana chmele, nouzové podpory), dostalo se úředníkům (zvýšení platů, snížení doby služební, zvýšení pense), ba i státním zřízencům a nižším kategoriím pomocných sil (zvýšením anebo přídavkem), dostalo se kněžím (udělením kvinkvenálek, po nechutných tahanicích), dostalo se pozornosti místním

zájmům (podporou asi 20 místních drah), dostalo se i podpory dalekým zájmům námořním, dostalo se vojsku co žádalo, a konečně i na umělce a spisovatele pamatováno sesílením obrany práv autorských.

Vyjmeme aspoň některé z těch prací zákonodárných.

*

Všeobecně poučný byl boj o předlohu opravy živnostenské. Tu střetly se dva široké kulturní vývojové proudy. Státní socialismus zdola, starý liberalismus shora. Reforma živnostenská jest nesporně projevem proudu státně socialistického, jak mu říkají. Stát chrání práci, privileguje ji u slabších, omezuje volnost silnějších. To zajisté stalo se novellou živnostenského řádu. Přes to že znamená tato oprava posílení slabých proti mocným, šli přece socialisté proti ní. Zase se tu osvědčilo, co často se říká, že socialismus celým svým cítěním stojí velmi blízko starému hospodářskému liberalismu, proti němuž jedinému vlastně musí bojovat v otázkách hospodářských. Ale tu zase probleskovala ona šílená zásada převratu: neposilovat středních vrstev, neobmezovat proudu, jenž vede ku zproletarisování veškeré společnosti. Ku svému konečnému cíli doufají socialisté dojíti dříve pod heslem liberalním: „laissez faire" — ponechte všem volnost činnosti hospodářské — než za dnešního státně socialního záplatování ran a bolestí malých lidí.

A liberalismus hospodářský, jenž nerad dovoluje omezení silnějších a schopnějších, nerad ubírá ze svobodné hry sil hospodářských, representován byl panskou sněmovnou. Většina její jest sice konservativní, ale v hospodářském ohledu přece poněkud náchylna k liberalnímu názoru. Nezachází se tak daleko, jako na př. konservativní strana (katolická!) Woesteova v Belgii, jako konservativci francouzští, jako Toryové angličtí. Neodmítnuta zásada novelly živnostenské, jež značí postup proudu ochranného, nýbrž pouze v jednotlivostech udělány z ní drobné výjimky a to pro celý obor zákona nepatrného dosahu.

Názory a snahy obou sněmoven však byly zřejmě protichůdné. Poslanecká sněmovna jen pohrůžkami zdržena od sestavení zákona, jenž by byl býval vzorem pro spoutání drobné výroby a živnosti, sněmovna panská jen nátlakem poslanců, živnostníků a samé vlády zdržena od zkažení celého pokusu poutacího. Proud dolní na konec zvítězil, ochrana živnosti a řemesla s celým systemem zkušebního průkazu uvedena v život.

*

Jiným význačným zákonem jest zvýšení úřednických platů. Přinesla myšlenku i návrh vláda sama. A poslanci překvapeni nemínili se nechat zahanbit, a proto přídavky zvyšovány, tak že na konec původně určený obnos zvýšený byl by dvojnásobně překročen býval. Odporem vlády ochota poslanců zadržena. Zvýšení platů duchovenských nepotkalo se už s týmže duchem dobré vůle. Nechuť ku knežstvu byla pravou příčinou stran radikálních, třebas ji zakrývaly námitkami, že církev je sama dosti bohatá, ať uvnitř svých beneficií sama vyrovnává, nebo ať stát platy duchovenské přenese na farní obce, ty ať si to vyřídí. Tytéž strany, co byly proti zvýšení duchovenských platů, byly i proti

zvyšování služného vyšších úředníků. Jen nižším mělo se přidat a zvýšit podle nich!

Tento proud stahující vyšší s jejich povýšeného místa nejevil se jen v socialní demokracii, ale i v občanských radikalních stranách. Není pochyby, že budoucně poroste. Sněmovna lidová ze všeobecného práva bude mu ještě více náležeti. Nižší postrkovati, vyšší udržovati a strhovati. Nenávist k velikým rozdílům! Je to jen socialistický duch!? Sotva, i jiné strany jsou jim nadchnuty. A bude jistě v budoucím působit vlivem svým na srovnávání hor s úvaly, jakož i dosud už působí přes století, povznášeje stále nízké a slabé na účet silnějších!

Nutnost zvýšiti služné vyplynula sama sebou ze zdražení živnostních potřeb a zvýšení úrovně životní. Tento postupný vývoj nedošel ještě konce. Půjde dále a také služné úředníků bude zase k tomuto životu v nepoměru. Jako zdražování veškeré jiné práce, tak i úřednické jest zjevem neustálým. V tomto zdražování práce své nejdou však všecky vrstvy obyvatelstva stejně rychlým krokem. Zůstávají vrstvy nejnehybnější, nejslabší, jež nemají síly rovněž takové zdražení práce si vymoci. Jsou to mnohá odvětví řemeslná, mnohé odbory tovární práce závislé na cizině, a konečně nesamostatná výroba, jako zemědělství, jež dodávajíc surovinu, netvoří ani neurčuje si cen, ale přijímá ceny shora. Tyto vrstvy opozďující se ve zdražování práce své za druhými zůstávají tudíž v nepoměru životním k ostatním vrstvám a jsou vždy bezděčnými instinktivními nepřátely všeho zvyšování mzdy a platův. Ovšem že marně se protiví a jdou za příkladem ostatních, jak mohou.

Zdálo by se tedy, že tímto doháněním jedné vrstvy za druhou konečně poměr výdělečný se posunuje jen na chvilku a zase znova vězí v mrtvém bodě, nutícím k novému vzepnutí. Ale proces tento není nikdy ukončen, stále v pochodu a šikmou lámanou řadou celá společnost tu postupuje. Novým dorovnáním poměrů nenastane již ona dřívější nevolnost a tíseň, neboť zatím stále postupuje i hojnost spotřebních statků, tak že při rozdělování jich na veškerenstvo jednotlivé podíly neustále rostou. Poměrný blahobyt mezi jednotlivými třídami má snahu vyrovnávací, a přes to i absolutní blahobyt jednotlivých vrstev se zveličuje.

*

Konečně jednou z nejmenších prací byl zákon o sesílení práva autorského. V hodině vše vyřízeno ve všech třech čteních ve sněmovně poslanecké, v panské to mohlo jít ještě rychleji. Je to vlastně dodatek zákona o právu autorském ze 26. prosince 1895. Dodává se k zákonu tomu, že vláda rakouská má právo, není-li vzájemných smluv pro celou monarchii, domluviti ochranu děl literárně uměleckých s jednotlivými státy na zásadě vzájemnosti. Dodatek tento nutným se stal pro nechuť Uher zavírati smlouvy literární s cizími státy. Dodnes zahraničním ministerstvem smlouvy o právech autorských uzavřeny pro celou říši s Německem, Italií, Francií a Anglií. Autorská práva těchto zemí se musí šetřiti, jakož i naše práva v nich. S jinými státy však smluv není a ku bernské konferenci pro odpor Uher monarchie nemohla přistoupiti. Uhry totiž jsou ve výhodnějším postavení beze smluv.

Z maďarštiny beztoho nikdo nepřekládá, vlastních závodů hudebních a jiných též nemají, proto jest jim výhodnější, mohou-li svobodně vybírat ze všech literatur. Také jiné národy uherské nacházejí se v témže postavení. Nám Čechům a Slovincům rovněž mnoho na právu tom nezáleží, více však na něm záleží už Polákům a Němcům. Ve sněmovně při projednávání zákona uváděny hlavně dva případy, jež nutnost silnější ochrany autorské dovozují: vídeňské hudebniny otiskují se v Rumunsku a fonografické desky a válečky se beztrestně v cizině reprodukují a prodávají.

*

Americký milionář Andrew Carnegie, dobyvší věhlasu ne tak svými miliony, jako jejich rozdáváním na vzdělavací účely a pak hlavně myšlenkami svými, jež o různých otázkách majetku a způsobu, jak ho dobývat a jak užívat, napsal a vydal, před svým odjezdem do Ameriky ohlásil ještě dva články v anglických listech plné nových smělých myšlenek. Nazval je „evangeliem bohatství" (v Pall Mall Gazette a Review of Reviews). Hlásá v nich theorii, jež na milionáře jest nezvyklá. Praví totiž, že milionů, a vůbec ohromného bohatství a náhlého zbohatnutí nedobývá se tak vlastní prací, jako součinností celého národa. Myslí hlavně na obyčejné přírůstky cen nějakého předmětu bez osobního přičinění. Za příklad uvádí dva bratry, kteří zdědili každý jeden statek úplně stejný. Jeden statek ležel na místě, kam se šířil Nový York, druhý ve venkovské krajině. Děti prvního bratra měly ze své farmy miliony, děti druhého měly stále tutéž farmu, téže asi hodnoty, co otec jejich. Tedy Nový York obohatil farmáře, a ne on sám sebe. Podobně je totéž u obratných podnikatelův, u rozumných vynálezcův a pod. Vynálezce svou šťastnou myšlenkou získal pouze pro sebe nový snad lepší způsob práce. Záleží však na obecenstvu, chce-li jeho práce a jeho výrobků použit. A zas jen společnost konsumující činí vynálezce bohatým, ne on sám sebe. Podobně dovedný organisátor závodu, šikovný podnikatel — ulehčuje snad sobě práci i jiným — ale bohatství mu teprv dodá společnost, jež výrobky jeho konsumuje. Poukazuje na to, jak povstaly velké majetky známých miliardářů amerických Vanderbilta, Carnegie, Armoura a ostatních. Všecky tímto způsobem.

Vzrůst milionů v Americe tak nápadný proti jiným krajům nemá co děkovati ani energii ani vědomostem amerických podnikatelů. Nejsou jinačí než podnikatelé jiných krajův. Ale přispěla jim okolnost, již jiné kraje postrádají: ohromně rychlý vzrůst obyvatelstva ve Spojených Státech, přirozeným způsobem a ještě přistěhováním!

Když tedy tak tomu je, že bohatství dělá společnost, pak nechať také společnost má na něm podíl. Miliony patří lidu! On po právu má býti jejich dědicem. Carnegie odmítá od sebe podezření, že je socialistou nebo komunistou. Není, jest naopak jejich úhlavním protivníkem. Socialismus a komunismus jsou mu známkou prvotné nízké kultury, nemohou býti nikdy podněcovateli pokroku. Všude, kde se lidstvo chtělo povznésti a povzneslo se, musilo přejíti od prvobytného kommunismu

k individualismu. Carnegie je tedy individualistou. Jen osobní svoboda a nezávislost majetková může býti polem pro pokrok a pro civilisaci. Pravdivou musí zůstati zásada: ctnosti musí se dostati odměny, neřesti trest, práci mzda a lenosti bída. Energie a dovednost musí získávati odplatu, jaké nemá nevědomost a nedbalost.

Zbohatlý proto má míti zůstaveno plné právo užívati svého bohatství. Ale poněvadž přece on není jeho tvůrcem, nýbrž jaksi pouze adressátem, pod jehož jménem se to ono samo sbíhalo, proto má i lid, má společnost právo na toto bohatství. A společnost nastupuje toto své právo po smrti vlastníka. Ona dědí, jí náleží pozůstalost, kterou vytvořila.

Carnegie nezapomíná ani na krevní příbuzné. I oni jako nejbližší ať mají svůj zvláštní podíl, ale malý. Určuje jim jenom 8%, ostatních 92% však národu.

Názory tyto nepostrádají zámluvné pravdivosti. Novými nejsou, už dávno stavěli se různí národohospodáři na stanovisko, že dědictví má býti obmezeno určitou nízkou hranicí, co jest nad ní, patří státu a národu. Ale dosud nebylo možno nikde na takový zákon ani pomysliti.

Podle výkazu přistěhovaleckého úřadu vzrostlo obyvatelstvo Spojených Států roku 1905/6 o 1,100.755 duší, tedy ještě o 106.598 duší více než rok před tím. To značí hotový, práce schopný a z části i majetný přírůstek 1·2%. Jen státy největší vzrůst obyvatelstva vykazující mají týž roční přírůstek (Rusko, Německo, Bulharsko), ale přírůstek ten jest neproduktivní, v malých dětech získaný, jež žádají nákladu a práce. Tedy přírůstek ten se musí draho vydržovat. Severoamerické Spojené Státy kromě takového přirozeného přírůstku mají ještě onen přistěhovalecký. Milion lidí ihned přímo vyrábějících a pracujících! Toť ovšem výhoda, jíž různé názory, o nichž předminule jsme se zmínili, nijak nezamluví a nepoprou. Toť opravdu jeden z činitelů milionotvorných! A naše říše přispívá k tomuto činiteli pořádným podílem přes půl třetího sta tisíc lidí, v jejichž práci leží ročního zisku na 150 až 200 milionů dollarů nejméně. O ty se zvětší národní majetek Spojených Států, vyjma ty obnosy, jež vystěhovalci zašlou svým pozůstalým domů, a jež šťastnou náhodou u našich lidí činí víc než třetinu celého jejich výdělku.

Přes to bychom měli tedy podle Carnegie právo na nějaký ten podíl, třebas menší, z dědictví všech těch amerických miliardářů.

Rozhled socialní.

Reforma našeho živnostenského řádu i přes změny, které učinila zástupkyně velkého průmyslu po výtce, sněmovna panská na osnově vyšlé ze sněmovny poslanců, skoncována. Vlny „veřejného mínění" živnostenského sice vysoko se vzedmuly proti škrtům, jež na elaboratě poslanecké sněmovny provedla komise sněmovny panské a navrhováno od nespokojených řečníků maloživnostenských raději celou opravu pochovat, než připustit ji tolik znetvořenou. Na konec však i tu zvítězila klidnější rozvaha a když i rozhořčené protesty tyto spolu působily k tomu, že péčí vlády dojednán mezi panskou sněmovnou a živnostenskými zástupci ze sněmovny poslanecké kompromis a plenum panské sněmovny aspoň poněkud zase změnilo návrhy své komise, aby byly přijatelnějšími pro živnostenstvo, poslanecká sněmovna přistoupila pak už beze změny na znění zákona, jak jej upravila sněmovna panská. Vážné obavy, kdyby reforma uzákoněna nebyla, aby s ní vůbec nesešlo aneb aby aspoň nebyla na dlouho oddálena, vůči neznámým sice ale přec za nepříznivé pokládaným proudům v příštím parlamentě nabádaly přátele akce maloživnostenské k povolnosti.

Celkem pak běželo při změnách panské sněmovny jen o průkaz způsobilosti při specialním obchodu, při živnostech ženských a u obchodních společností, jakož i o otázce, kdy má začít působnost opraveného řádu živnostenského.

Při kompromisu celkem zvítězila sněmovna panská, jen co do výroby ženského šatstva a svobody míti učně ustoupila názorům sněmovny poslanecké. I zůstane průkaz způsobilosti omezen na drobný obchod smíšený, kolonialní, kořenářský a materialní. Ani drobný obchod s pivem v láhvích není zařaděn mezi živnosti koncesované, a o to byl ve prospěch hostinských sveden snad právě nejurputnější boj s pairy, z velké části zas majetníky pivovarů, již přejí obchodům s láhvovým pivem. Ovšem, že zákon ponechává vládě určovat, pro které živnosti z volných uvidí se jí zavésti nutnost úředního povolení. A ministr se prohlásil pro záhodnost koncese na prodej piva v láhvích.

Obchodním společnostem vystačí průkaz způsobilosti jediného společníka (poslanecká sněmovna žádala průkaz na celé polovině společníků). Co do konfekcí, ponecháno dosavadním (do 1. ledna 1907) bráti míru i na dále; příště založené smějí ji brát jen na to, aby bylo lze vybrat si vhodné zboží z jejich skladiště. Zboží samo zhotovit nebo opravit musí konfekce dát samostatnému výrobci. Poněvadž takto se konfekcionář musí spolčit s výrobcem, jenž smí brát míru, jest hlavně menší konfekce zařídit značně stíženo. Jinak vyhovuje novella k živnostenskému řádu celé řadě základních požadavků živnostenských a po stránce organisační reformy vyšlé ze sněmovny poslanecké sněmovna panská se téměř ani nedotkla. Ovšem že této stránky živnostenstvo naše zvláště prakticky mnoho si neváží, a mnozí maloživnostníci byli by zcela klidně pro nějaké rozšíření průkazu způsobilosti obětovali třebas všecky ty

cenné vymoženosti organisační uzákoněné novelly. Po dvojím desítiletí, co zákon trvá, v samé Vídni v závazných společenstvech živnostnictva není přes 70%, v našich zemích ne mnoho přes 65% a v zanedbané Haliči dokonce ani 40%. A přece jen živou a čilou organisací, jež by se dala do svépomocné akce družstevní jak tržebné tak výrobní a úvěrní a starala se sama o dostatek odborného vzdělání živnostnictva, lze našemu maloživnostnictvu pronikavěji pomoci. Ochrana průkazem způsobilosti se napořád mezi živnostníky příliš přeceňuje. Jednotlivci ještě konečně spíše jest prospěšnou, než celému řemeslu.

*

V myšlenkové souvislosti s reformou živnostenského řádu vyřídil dokonávající náš parlament mezi posledními svými úkoly ještě dvě sociálně-politické předlohy: zákony o podomním obchodu a proti nekalé soutěži. I podomní obchod našel svého ostatně už z dřívějška osvědčeného ochránce ve „velkokapitalistickém proudě“ sněmovny panské, jak to křesťansko-socialní řečníci dolní sněmovny nazvali. Pro tento vliv zakázán vlastně zákonem obchod podomní jen pro hlavní města a města s vlastním statutem. Jiné obce ho zakázat nesmějí. A přece nejvíc řádil po venkově! Zde snad ještě trpčeji než při novelle k živnostenskému řádu vytýkáno pairům, že neznají života a poměrů širokých vrstev lidových. Po reformě panské sněmovny i s tohoto hlediska voláno.

*

Nekalá soutěž vadí už stejnoměrněji výrobcům a obchodníkům drobným i větším. Zákon proti ní schválen nezvykle rychle. Není idealním, nesnadno také zachytit všeobecnou formulaci všech možných případů zapovídané soutěže, ale princip zákona je správný. Praxe ovšem teprve ukáže, dobře-li také proveden. Než znalci staví jej i nad podobný zákon německý. Zákon zapovídá nepravdivé vychvalování obchodní, zakazuje osvojit si cizí značky výrobní, snižovat cizí závody a vyzradit nebo jakkoliv porušit obchodní tajemství a pak všecko ještě vůbec, co by bylo značně proti dobrým mravům a zároveň mohlo poškodit obchod nebo výrobu konkurentovi. Dělník však, když opustí svoje místo, není vázán obchodním a výrobním tajemstvím a může využit svých vědomostí beze svolení dřívějšího zaměstnavatele.

*

O příštím našem předlitavském ústředním parlamentě dnes, kdy volební oprava došla už panovnické sankce, činí se prognosí přirozeně ještě více než dříve. Také s hlediska dosti dlouho zanedbávané socialní politiky.

O tom, jaký vlastně směr v příštím parlamentě převládne, vede se spor. A kdo ho před volbami rozřeší? Vláda sama očekává prý většinu agrarně-konservativní, s mocnými socialně politickými proudy. Zdá se nepochybným, že socialně-politicky nejvlivnější strana v příští poslanecké sněmovně bude nová skutečně už říšská německá strana křesťansko socialní, jež zaujme dojista asi pětinu veškerých

mandátů. Dle toho by se očekávání vlády asi splnilo, jestliže také ve slovanských národech, a to hlavně severních, příbuzné zásady se volbami říšskými s dostatek uplatní. A tu se vláda už na novou bohatou socialně-politickou kampaň prý připravuje. Přepracovaná osnova Körbrova o reformě a dalším vybudování dělnického pojišťování, opravdu prý zdokonalená, čeká na nový parlament v přední řadě. — Mimo to připraví prý se v brzku návrh zákona o úpravě práce podomácké, po níž i sama residenční Vídeň křičí, jak ankety dokázaly. Ministerstvo spravedlnosti pracuje o návrzích na ochranu dětí v Rakousku, jež značně posune v před ohlášený již jarní kongres pro ochranu dětí — první v Rakousku. Ministerstvo orby pak chce prý zdokonaliti dozor v dolech. Doba pro značné i pronikavější reformy socialní nebyla by právě nyní nevhodná. Ruch průmyslový nejen neutuchá, nýbrž pořád ještě stoupá!

Školství.

Sekce katechetská při ústředním professorském spolku pražském konala min. šk. roku deset schůzí. Dle všeho nezastupuje všech (aspoň) středoškolských katechetů, nýbrž snad jen pražské, a to jest rozhodně chyba. Jest už nejvyšší čas, aby založen byl katechetský spolek, jenž by v sobě soustředil professory náboženství i z kraje a společným úsilím všech postupoval.

*

Na české technice v Brně hrozila — stávka studentstva, ovšem hlavně toho, které vůbec do přednášek nechodí a nestuduje. Professoři chtěli aspoň poněkud zavésti pořádek co do lhůt zkušebních, ale to se mladým pánům nelíbilo i — protestovali. Za schůze professorského sboru hulákali někteří ze shluknutých studentů „píseň práce“ (!), bezpochyby právě ti z „vůdců“, co mají hodně mnoho semestrův a žádných zkoušek. Viděti, kam vedou kousky za minulého rektora trpěné, ano nepřímo podporované; takhle si professorstvo plete bič samo na sebe. Páni studenti opovážili se dokonce vyzvati professorský sbor, aby protestoval proti „Hlídce“; no, měli to jen zkusiti!

Slovenští akademikové zvolali si nedávno schůzi, aby protestovali proti maďarskému násilí. Jeden z řečníků prý je také několikaletým studentem beze zkoušek; myslíme, že by Slovensku mnohem více prospělo se pilným studiem jeho synů než mluvením na schůzích.

*

Pius X propůjčil římské kolleji sv. Tomáše, kterou řídí řád dominikánů, právo, které mají dosud již zřízené university katolické, totiž udělovati papežskou akademickou hodnost — římský doktorát. Tento římský titul doktorský není se strany státu uznáván nikde, ale bývá ho přes to přese všecko užíváno. V Německu odmítaly jej vědecky

smýšlející kruhy katolické jako méně cenný a žádaly, aby nositelé jeho psávali se zvlášť „dr. rom“.

Ve švycarském Frýburku budou zřízeny pro posluchače tamnější university kursy pro missionáře, které by připravovaly missionáře pro zeměpisné a národopisné bádání. Téměř současně uveřejněn byl seznam přednášek osadních na různých universitách německých a je se podiviti hojnosti, která se tu nabízí; ale i na protestantských fakultách theologických jedná se o zahraničních missiích a ohlašují se přednášky o nauce missijní, o dějinách missijních a pod., ano v Halle na př. řídí professor Warneck i vědecký missijní seminář. Kde pak my v t m „katolickém“ a „zklerikalisovaném“ Rakousku proti tomu jsme?

V kruzích universitních jedná se o mírné zvýšení kollejného. V Německu platí se nejméně 4—5 M., i ve Švycarsku neplatí se méně, ale v Rakousku je stále stará, téměř patriarchální sazba 1 zl., „konvenční měny“ (2 K 10 h) za hodinu týdně . . . a tu jest věru na čase, aby se šlo rozhodně v před, zvláště prohledá-li se ku všeobecným potřebám universit, jež rok od roku náhle stoupají a jež zvyšují se početnějšími a nákladnějšími ústavy; vedle toho zamýšlí se — rozumí se, že zase po vzoru pruském — zavésti system poshovění. Nedá se upříti, že v Rakousku osvobození od kollejného provádí se blahovolně a velice příznivě, tak že nejméně třetina veškerého posluchačstva neplatí žádného kollejného a proto zdá se, že dosavadní postup při osvobozování od kollejného jest posluchačstvu větší úlevou než nový system poshovění, kterým se žádá, aby bývalý studující, který došel jistého postavení, vrátil poshověné kollejné za přijatelných podmínek; praví se, že, prospívá-li osvobození od kollejného jen vskutku nemajetnému a pilnému (NB!!), není, proč by zejména nemajetný bývalý studující, který k něčemu to přivede, nemohl jedenkráte vrátiti státu bez úroků to, co týž s mnohým úrokem i nákladem naň ochotně vynaložil . . .

*

Vysoké školy obchodní v Praze mají prý organisační statut (český i německý) již hotov. Obě školy spojeny býti mají s technikami a to česká obchodní škola s českou technikou, německá s německou, avšak kromě toho mají býti ve spojení s určitými přednáškami na příslušných fakultách filosofické a právnické.

*

Ministerstvo kultu a vyučování svolilo, aby na c. k. ústavě ku vzdělání učitelů v Kroměříži zřízen byl zvláštní kurs pro abiturienty středních škol. Do kursu přihlásilo se 81 kandidátů z Moravy, Čech i Slezska. Přijato bylo jich pouze 45. Ve IV. ročníku je 8 abiturientů, tedy celkem 53 abiturientů odchovává ústav. Kurs řídí se zvláštními stanovami. Vyučovacích hodin je celkem 35, většinou methodických a hudebních. Praxi věnuje se týdně 5 hodin, paedagogice 5 hodin a nauce o polním hospodářství 3 hodiny.

Směs.

Periody vývoje zemského. (Č. d.) Bezpočetné byly změny, jichž jevištěm byla země v dobách geologické minulosti, a právě tyto změny zavinily, že nemáme tu jakéhosi stěžejního bodu, dle něhož mohli bychom stanoviti přesnost period geologických. Tím padají všechna udání, jež mají určiti absolutní stáří — naší matky země; než stačí a interessantním je dosti, když odhadne se poměrné trvání jednotlivých period. Ač již mnoho badatelů se o to pokoušelo, přece nikdo z nich nedosáhl žádoucího cíle. Někteří vzali za základ erosi (splachování a vymílání), ale nepotkali se se zdarem; kolísajíť na př. hned již odhady o stáří niagarských vodopádů, či lépe řečeno jimi vyhloubených výmolů mezi 18.000 až 36.000 roky. Illusorní jsou výpočty vyvozené z vývoje zvířat, hlavně mořských; neboť toto, jak se zdá, nedálo se stejnoměrným tempem, nýbrž skokem (mutace). Celá řada vážných geologů tvrdí, že všichni nynější zástupcové palaeozoického světa fossilního jsou obyvateli mořskými; než jisto jest, že při tvoření nových druhů také i časové poměry na povrchu země hrály velikou roli. Taktéž ani srovnávání periodicky se opakujících událostí s postupem všehomíra nevedlo k uspokojivým výsledkům. Nejlepší methodou ještě zdá se býti měření tloušťky jednotlivých usazených vrstev nějakého útvaru, ale ani ta není přesná. Vždyť s dostatek známo, že ukládaly se ve stejné lhůtě časové velmi rozmanitě mohutné vrstvy, méně silné v hlubinách moře, silnější v obvodě naplavenin vápenitých a v ústích větších řek. V těchto nacházíme zejména usazeny veliké hromady trosek horninových. Mimo to nesmí zůstati neopomenuto, že hlavně ve starších dobách odneseny byly splachováním mnohem mocnější vrstvy, nežli dnes se to děje. Úhrnná mohutnost všech nám známých vrstev obnáší 72.000 *m*. Z těchto připadá asi 1000 *m* na novověk, 3000 *m* na středověk, 30.000 *m* na starověk a 38.000 *m* na pravěk života. Z těchto číslic můžeme si učiniti představu dosti snad pravdě blízkou o trvání té které periody.

Kterak však stanoviti relativní stáří period přece trochu přesněji? Arldt snaží se vypočítati to základními zákony fysiky. Používá k tomu cíli vzorců platných pro ochlazení koule téhož druhu jako naše země. ($U = u_0 . ct$; u_0 je teplota země v čase 0 a u teplota v čase t, c je stálá veličina, v našem případě jakost a mohutnost vrstev.) Ze vzorce toho můžeme vypočísti teplotu země v kterékoliv chvíli, známe-li temperaturu její ve dvou rozdílných lhůtách časových (methoda interpolační). Za základní interpolační body volíme přítomnost a počátek archaické periody. Teplotu naší doby známe, teploty v archaické době pak se dohádneme. Totiž sledujeme-li podle anatomických a phylogenetických poznatků svět nižších živočichů, dospějeme k poznání, že začátek všeho života bez odporu spadá daleko do archaika. Jelikož bílkoviny srází se již kolem 60°, musila býti teplota jak pravěkého moře, v němž vše živoucí se rodilo, tak i země v tehdejší době menší nežli 60°. Pravděpodobně kolísala mezi 40°—60°; temperatura tato byla nejpříznivější pro mnohé malé organismy a rovněž pro působnost enzymů (kvasnic). Teplota dnešní jest 15°. (O. p.)

Ročník XXIV. Číslo 3.

HLÍDKA.

Stanislav ze Znojma na Moravě.

Dr. Jan Sedlák.

Poslední pokus smířiti stranu katolickou a Husovu zřízením zvláštní komise, v níž byly zastoupeny obě strany, se roku 1413 nezdařil. Katoličtí mistři žádali, aby stoupenci Husovi, jenž již na počátku prosince roku 1412 byl opustil Prahu, podepsali formuli, že pravdivy jsou všecky nauky svaté římské církve, „cuius caput est papa, corpus vero collegium cardinalium", najmě o svátostech, o klíčích, o úřadech a trestech církevních, o zvycích, obřadech, právech, svobodách a posvátných věcech, o úctě ostatkův a odpustcích, o řádech a řeholích, a nauky Viklefovy že jsou nepravdivy a bludny,[1]) Husova strana žádala však, aby se připojil dodatek: „sicut quilibet fidelis et devotus christianus tenetur." Ale katoličtí mistři viděli v dodatku tom vytáčku, jíž by Husité katolickému smyslu formule mohli ujíti,[2]) a proto jej odmítli. Tím se jednání komise rozbilo a král Václav, rozhněván jsa bezvýsledností pokusu tak mnohoslibného, **vypověděl vůdce katolické strany, Stanislava ze Znojma, Štěpána z Pálče, Petra ze Znojma a Jana Eliášova, z království.**[3]) Stalo se **to asi v dubnu roku 1413.**

[1]) Srv. *Loserth*, Archiv G. Ö. 75: Die Streitschriften und Unionsverhandlungen 1412 u. 1413, kde v poznámce na str. 314 celá formule jest otištěna z víd. kod. dv. č. 4941. *Loserth* vylíčil v této práci obšírně spory bouřlivých oněch let a doložil je hlavními traktaty tehdy napsanými.

[2]) Tak dovozuje *Stanislav* v odpovědi university »Alma et venerabilis«; u *Lorsertha* l. c. 361 nn.

[3]) Patent Václavův uveřejněn Palackým v Docum. 510—511. Katoličtí mistři jsou tu označeni jako »dictarum dissensionum patratores«, jejich jednání jest nazváno »notabilis malicia, digna animadversione.« Patrno, z čí dílny vyšel dekret.

Kam se uchýlil — pomíjím ostatních mistrů[1]) — vůdce katolické orthodoxie proti viklefskému směru v Čechách, mistr Stanislav, byv z království vypovězen? Z Mladenovice víme, že zemřel, ubíraje se na sněm kostnický, v Jindřichově Hradci.[2]) Z toho soudili Palacký (Dějiny, XI. 3) a Brandl (Č. M. M. I. 141—143), že se mu pan Jan mladší z Hradce propůjčil ochranou a že dlel celou tu dobu v Jindřichově Hradci. Nemožným by to arci nemohlo býti nazváno, ježto se v bouřlivé oné době nebraly podobné dekrety doslovně, ale z Mladenovice to neplyne. Ten praví pouze, že tam Stanislav zemřel, dodávaje: „equitans in Bohemia", z čehož zajisté lze uzavírati, že tam odněkud přijel. A z brněnského kodexu Cer. II. 303 možno — aspoň pravděpodobně — dokázati, že přijel Stanislav do Jindř. Hradce z Moravy, kde posledního 1½ roku svého života dlel.

Kodex Cer. II. 303 je z kláštera kartusianského v Dolanech. Tak aspoň na str. 7, 479 a 755 dole napsáno: Iste liber est fratrum Carthusianorum de Dolan. Má 1082 stran in fol. V prvé části (7—477) obsahuje obšírnou polemiku Pavla Dolanského proti Šimonovi Tišnovskému o pojmu církve,[3]) a v dalších částech má vedle Brodova a Maříkova traktatu proti Jakoubkovi, polemiky Štěpána Dolanského proti Viklefovi (Medulla tritici) a některých jiných prací čtyři spisy Stanislavovy: Super Pater noster (515—582), De Trinitate (583—589), De corpore Christi (oba traktaty spojené 606—642), Contra 45 articulos Wiklef (920—1001), z nichž mimo eucharistické traktaty v Praze v universitní knihovně není žádný, ve vídeňské dvorní č. 4458 jest první (136—169) a poslední (170—207) a de corpore Christi častěji. Po traktatu Stanislavově proti článkům Viklefovým jest v kodexu brněnském (1001*b*—1004*b*) list nadepsaný: Transsumptum epistole, quam mag. Stanislaus de Znoyma, sacre theologie professor, transmisit nobili mulieri domine N., relicte quondam domini Petri de Plumpnaw, et in ea continentur ea, que sunt contra Hussitas, pessimos hereticos desperatos, maledictos et eternaliter dampnatos. Stanislav se v něm na konci podpisuje: „parvulus et ignotus capellanus dominacionis vestre."

---

[1]) O Pálčovi domnívá se *Fikr'e* Čechové na koncilu kostnickém. Č. Č. H (1903), ze dlel ve východních Čechách pod ochranou biskupa Litomyšlského.

[2]) *Palacký*, Docum. 246: »M. Stanislaus de Znoyma, equitans in Bohemia, in Nova Domo apostemate percussus mortuus est.

[3]) *Loserth* z ní uveřejnil části v »Mitth. des Vereines der Deutschen in Böhmen« 24 (Viklif's Buch von der Kirche...) a 26 (Simon von Tischnow).

Je-li list tento původní, plynulo by z něho, že žil Stanislav pod ochranou Kateřiny z Meissavy, druhé manželky pana Petra I z Kravař a na Plumlově, jenž zemřel roku 1411.[1]) List zajisté nebyl napsán před rokem 1413, jak uvidíme z obsahu; že pak by byl Stanislav býval kaplanem paní Plumlovské dříve, není známo. Za vdovské sídlo byly paní Kateřině přikázány Určice, jichž kostel roku 1428 hojně obdarovala.[2]) Byl tedy Stanislav buď jejím kaplanem v Určicích nebo — je-li slůvko „ignotus“ víc než pouhý výraz úcty — někde jinde na Moravě, chráněn a podporován jsa paní z nejmocnějšího a nejzámožnějšího panského rodu moravského.

O původnosti listu toho však nelze důvodně pochybovati. Kopie je zhotovena v klášteře, jenž v náboženských sporech u nás stál v popředí strany protihusitské (Štěpán!) a osoby Stanislavovy si zvláště vážil (Štěpán poslal svůj spis Antihuss Stanislavovi!), s ním byl ve styku. Opisován jest mnichem, jenž, jak z obsahu kodexu patrno, spisům Stanislavovým věnoval zvláštní pozornost, a napsán byl již roku 1417, kdy psán byl týmž písařem celý tento díl kodexu (fol. 755 až 1004), jakž lze viděti z podpisu fol. 921*b*[3]) a zrovna před naším listem fol. 1001*b*,[4]) pod nímž hned v téže kolumně dole začíná náš list.

Ostatně nasvědčuje tomu i obsah listu. Myšlenky, jež probírá, jsou ty, pro něž bojoval Stanislav roku 1412 a 1413 v Praze, a forma je cele Stanislavova.

Stanislav především doporoučí víru katolickou, t. j. tu, již vždy a všude měla obec křesťanská, a velebí ji slovy Augustinovými.

Potom upozorňuje, že kdyby člověk věřil všecky články a jen jeden popíral tvrdošijně, neměl by víry katolické.

Za třetí dovozuje, že kdo chce míti pravou víru katolickou, musí věřiti všemu, čemu učí církev římská, v níž jest nejvyšším soudcem ve věcech víry papež a nejvyššími přísedícími kardinalové; kdo by se v něčem od ní odchyloval, byl by pyšným bludařem, protože by měl svou víru za pravdivější a lepší než jest víra římské církve, a prohlašoval by tuto za bludnou.

Za čtvrté: trojí je stupeň pastýřů duchovních ovcí, totiž

---

[1]) Srv. *Anton Rolleder*, »Die Herren von Krawarn« v Zeitsch. des Vereines für die Geschichte Mährens, 1898 str. 328.

[2]) Ibid. str. 336.

[3]) Finitum sabbato ante festum s. Crucis a. d. 1417.

[4]) A. d. sabbato post festum sancti Martini finivi.

nejvyšší — papež, jenž má plnou moc svazovati a rozvazovati, prostřední — arcibiskup a biskup, jenž má menší moc, a nejnižší — farář, jenž nemá práva svazovati a rozvazovati, leč se souhlasem onéch pastýřů vyšších. Vždyť kdyby chtěl každý moc onu vykonávati, byla by církev Kristova nejnespořádanější a nejzmatenější říší [1] Jako by nastal zmatek, kdyby chtěl v království českém každý prostý poddaný ve věcech světských souditi. Bloudí tedy ti, kteří tvrdí, že má prostý kněz tutéž moc jako biskup a papež.

To předeslav, přechází Stanislav k prvé otázce, o níž chce psáti: k odpustkům. Protože má papež od Krista plnou moc svazovati a rozvazovati, tedy může lidem v pravdě kajícím, když se vyzpovídali a hříchů litují, udělovati plné odpuštění hříchův od trestu i od viny.[2] A nižší nemají práva podezírati jej, že nabízí tu milost z lakoty, nýbrž mají kajicností ji hledět nabýti. Konečně, kdyby jí i nedosáhli, je přece to pokoření, lítost a zpověď k duchovnímu prospěchu. Dají-li pak nějaký dar pro nejvyššího svého otce duchovního — papeže, nebo pro duchovní matku — církev, činí-li to s dobrým a zbožným úmyslem, prospívá jim to, třebas i papež z lakoty a pro bohatství odpustky prohlašoval.

Pak jedná Stanislav o druhém bodě: článcích Viklefových. Z 45 článků Viklefových nechť paní žádného nedrží, všecky jsou bludné nebo pohoršlivé. Ani spisů Viklefových, dialogu a jiných nechť nedbá, nýbrž věří o svátostech, svěcení, klíčích, obřadech, desátcích a obětech, jak věří katolická církev.

V závěru praví, že toho nepíše, jakoby se domníval, že se ona nějakého bludu přidržuje, nýbrž aby drahocenný a převznešený poklad víry v ní utvrdil. Kdo se řídí naukou římské a obecné církve, nemůže zblouditi.

Jak z obsahu viděti, je tu krátce shrnuto vše, co bylo předmětem sporův od června roku 1412 v Čechách. Odpustky daly podnět, články Viklefovy a autorita římské církve byly látkou sporu. Co o těchto otázkách praví Stanislav zde v listě, připomíná jeho obšírný traktat „Alma et venerabilis“ a formuli, předloženou od komise straně husitské. Zvláště podmět nejvyšší učebné a soudní autority v římské církvi (papež a kardinalové) jest úplně totožný.[3]) Rovněž

[1]) Inordinatissimum et valde confusum regnum fol. 1003a.

[2]) Hominibus vere poenitentibus, confessis et contritis plenam remissionem peccatorum a pena et a culpa dare fol. 1003b.

[3]) V „Alma et venerabilis“ opakuje stále: papa est caput, collegium cardinalium corpus.

důraz, jejž klade na souhlas s církví římskou a celou církví, a upozornění na smutné praktické důsledky nauky vyskytuje se ve všech jeho spisech této doby. V ohledu formálním ukazuje na Stanislava jako autora charakteristická jeho distinkce: supremus, medius, infimus.

Původnost listu je tedy nepochybna, a pobyt Stanislavův na Moravě, aspoň pravděpodobně, jím zaručen.

Ale zajímavý list Staníkův má pro nás ještě jinou cenu. Je to jeho vyznání víry, stručné a přesné, krátce před smrtí (roku 1414) napsané. Stanislav se v něm jeví, jako v ostatní polemice proti Husovi, jako katolický theolog, prostý vášně proti odpůrcům (Husa ani nejmenuje!), ale také prostý předsudkův a úzkoprsosti. O zneužívání autority ví, ale nedovolí ji proto podkopávati — co by pak bylo z církve! Zlořádů při udělování odpustků neschvaluje, ale popírá, že by proto byly bez ceny. Jsou-li splněny podmínky objektivní (moc daná Kristem) a subjektivní (lítost a zpověď), jsou odpustky věřícím prospěšny. Tollatur abusus, maneat usus! Ta theologická precisnost a střízlivost úsudku se tak mile odráží od vášnivých deklamací současných i pozdějších, ale také od slepého hájení všeho, co vycházelo od autority církevní. (P. d.)

Daň ze stoupnutí ceny.

Píše JUDr. Josef Ošmera.

Obec brněnská vymohla si od skomírajícího sněmu zemského ještě v poslední chvíli zvláštní obecní řád,[1]) jímž stala se téměř úplně nezávislou od zemského výboru a zemského sněmu, takovým malým státem v zemi, jako není žádné jiné město rakouské, hlavního města říšského nevyjímajíc. A výminečná práva tam stanovená hleděla obecní rada ihned plně využitkovati na sanování obecních financí, na úhradu nesmírných výdajů, jichž nečiní vždy právě z důvodů nutné potřeby a veřejného prospěchu. Zvýšila činžovní groš a usnesla se ve schůzi ze dne 9. května 1906 zavésti daň ze stoupnutí cen realit zastavěných i nezastavěných (Wertzuwachssteuer) a dávku ze staveníšť (Bauplatzabgabe). Usnesení tato způsobila ovšem pravou bouři nevole proti radnici a zvláště německý „spolek majitelů domů“ zaujal vůči nim ihned stanovisko příkře odmítavé. Schůze stíhala schůzi, na

[1]) Obecní řád ze dne 3. května 1905 č. 56 z. z.

obecní radu a zvláště na referenta o věci té[1]) prudce bylo útočeno a odporu proti novým daním obecním bylo použito proti němu i za heslo volební.

Obecní rada vidouc takový odpor proti sobě, s povděkem chopila se příležitosti, dané jí moravským místodržitelstvím,[2]) a neprovedši změn jí navržených, odložila svá dřívější usnesení ad calendas graecas, to je sama svůj plod, dříve ještě než počal žíti, pochovala.

Tím by sice bylo nebezpečí nových daní Brnu hrozící prozatím zažehnáno, než není jistoty, že tento v Rakousku poprvé učiněný pokus nebude někde jinde nebo dokonce v Brně samém později obnoven, pročež bude snad čtenářstvu tohoto listu vhod, objasníme-li poněkud vývoj a podstatu dávek jmenovaných. Vlastně můžeme se omeziti pouze na daň ze stoupnutí ceny realit, poněvadž dávka ze stavebních míst, jak byla obcí brněnskou zamýšlena, jest pouhou obměnou daně pozemkové, omezené na staveniště a čítané ne z katastrálního výnosu, nýbrž z obecné ceny reality. Že jako hrubá daň pozemková postrádá všelikého oprávnění, nemusíme ani zvláště vytýkati.[3])

Daň ze stoupnutí ceny, o níž jen v dalším pojednáme, vzala počátek svůj v Německu. Rostoucí požadavky hygieny, osvěty a pod., zákonem přistřižené využitkování daní realních,[4]) přílišné přirážky k dani z příjmů[5]) byly dojista dostatečnou pohnutkou pro obce v říši, aby hledaly nové zdroje příjmův. A skutečně podařilo se najíti novou dávku, která netrpí oním zákonitým omezením, daň ze změny držby (Umsatzsteuer). Výsledky její pro obecní pokladny byly sice

[1]) Byl to obecní radní Dr. Jan Jarolím, jemuž, když se ucházel o mandát zemský na Starém Brně, ve schůzích bylo vytýkáno, že jest původcem návrhu na daň ze stoupnutí ceny a na dávku ze stavenišť.

[2]) Dle § 51 výše uvedeného obecního řádu přísluší místodržitelství a zemskému výboru podobná usnesení obce schvalovati.

[3]) Dle § 3 dotyčné osnovy obnáší dávka se stavebních míst ročně $^1/_2\%$ odhadem zjištěné ceny a má se od ní odpočítati pozemková daň s přirážkami. Není tedy dávka ze stavebních míst nic jiného nežli zvýšení státní daně pozemkové ve prospěch obce; rozdíl spočívá pouze v tom, že osnova využila jednu stránku periodické daně ze stoupnutí ceny (taková je zavedena v německém ochranném území Kiaučů), určujíc výši dávky dle odhadu. Ale kdežto v Kiaučů zdaňuje se pouze přírůstek ceny, chtěla obec brněnská zdaniti odhadní hodnotu celou.

[4]) Omezení to obsaženo jest v § 54 zákona o obecních dávkách, jenž praví, že mají se vybírati daně realní nejméně týmž procentem a nejvíce procentem o polovinu vyšším než přirážky ke státní dani z příjmů. Dosáhnou-li daně realní 150% — přirážky k osobní dani z příjmů činily by 100% — mohou se zvýšiti jen tehdy, zvýší-li se přirážky k dani osobní.

[5]) V některých obcích činí přirážky ke státní dani z příjmův až 300% (Gladbach).

hned z počátku utěšeny, ale čím více se vžívala, tím více byly patrny její vady, které ji činí daní úplně nesocialní. Tu bylo předním úkolem všech, jimž záleželo na vývoji této důležité daně, sprostiti ji těch hrubých organických chyb, srovnati ji s pojmem daňové spravedlivosti, jež každé pravé moderní dani musí býti vlastní. A k jakým výsledkům theoretikové dospěli, vidno nejlépe z referátu vynikajícího finančního politika Adolfa Wagnera, jejž podal roku 1904 ve společnosti pro socialní reformu v Berlíně a v němž praví: „Proti nynější formě dávky ze změny držby dá se leccos namítati. U nás (v Berlíně) máme sice jen 2% daně ze změny držby, 1% pro stát, 1% pro obec, než dávka tato počítá se z celé kapitálové hodnoty pozemku, což jest po mém soudě povážlivo. Správnější by bylo, ač se stanoviska daňové techniky poněkud s obtížemi spojeno, takto rozlišovati: Jistý díl dřívější ceny zbyl i při novém prodeji, jiná část jest přírůstek ceny následkem investicí, učiněných od poslední změny držby, třetí díl pak je to, co já jako theoretik nazývám ziskem z konjunktury (Konjunkturgewinn). Tento zisk má se zdaňovati a je tu, jak myslím, každá sazba daňová příliš nízká.“ V těchto slovech jest již jasně vyjádřena myšlenka daně ze stoupnutí ceny, jež od té doby na mnohých místech i prakticky byla provedena.

Ale nebyly to pouze důvody finanční, jež vedly ke studiu otázky nových daní, u theoretiků rozhodovaly hlavně důvody socialní politiky, jejímž úkolem mezi jiným je též hledati nové cesty pro úpravu panujícího rozdělení majetku a příjmův a v dalším důsledku nalézti i takové rozvrhnutí daně, aby jím bylo umožněno spravedlivé vyrovnání škod soukromého kapitálu.

Hledíme-li s tohoto stanoviska na nauku o dani, pak není hned tak způsobilého předmětu pro zdanění jako zisk ze stoupnutí ceny. Zisk ten ovšem může nastati při movitých věcech (stoupnutí kursu cenných papírů, bursovní obchody potravinami a pod.) i u nemovitostí, hlavně však se hodí ke zdanění pro své zvláštní vlastnosti zisk nabytý ze stoupnutí cen realit. U nemovitostí je totiž nebezpečí, že spočívá ve využitkování spekulativního zisku z konjunktury, největší, zároveň je též zisk ten nejméně odůvodněn.

Že kapitalisté využijí právě půdu nejvíce ke svému zbohatnutí, leží na biledni. Vrhnou-li se na pole jiné, hrozí jim konkurence a udržuje je alespoň v mezích, držení půdy však stává se nebezpečným monopolem vlastníků. Půdy, aspoň ve formě bytu, potřebuje nevyhnutelně každý, poptávka po ní se vzrůstem obyvatelstva stále roste, i není

divu, že spekulanti využijí okolnosti tyto, obzvláště v městech a místech průmyslových, a ceny půdy ženou do výše přímo závratné. Mohou to tím spíše, že se při omezené rozloze půdy vůbec a na jistém místě zvlášť nemusí obávati mezinárodního zápolení, jež jinak udržuje rovnováhu všeho hospodářství. Jak za takových okolností ze set dělají se obratem ruky tisíce, toho příklady můžeme pozorovati ve všech vzkvétajících městech, hlavně v městech světových.[1])

Na druhé straně jest výdělek ze spekulace mobiliarní či průmyslové aspoň částečně zasloužen a odůvodněn, kdežto vlastníku půdy připadne v převážné většině případů jak shůry, beze vší zásluhy. Není to zásluhou jednotlivce, že hodnota půdy roste, je to ponejvíce celek, jenž k tomu přispívá. Je to všeobecný vývoj toho kterého místa, za nímž s přílivem lidí následuje přirozené zdražení půdy, jsou to i zvláštní výdaje celku, jež majitelům domův a spekulantům pozemky přinášejí zisk do milionů jdoucí. Kdežto ostatní obyvatelstvo, které rovněž platí na zřízení veřejných sadů, zakládání krásných, širokých ulic, na stavbu různých škol, divadel a pod., má z těchto zařízení jen částečný idealní a materielní (obyčejně povznesou se obchody a řemesla) zisk, přinášejí podobná všeobecná zařízení vlastníkům pozemkův i zisk specialní v podobě nesčetných milionů přírůstku na ceně půdy.

A jak nezasloužený je sám o sobě i s ohledem na ostatní spoluobčany zisk vlastníka reality ze stoupnutí ceny, tak naproti tomu jest nejvýš odůvodněno, aby obec aspoň z části měla účast na onom zisku, který způsobila zásluhou i penězi celku. Ano jest přímo „nutným a v lidu hluboce pociťovaným příkazem spravedlivé daňové politiky“, dí pamětní spis saské vlády o dani ze stoupnutí ceny, „zdaniti stoupnutí ceny pozemků zastavěných i ke stavbě určených, nehledíc ani k tomu, že se touto daní zmírní poněkud svůdnost spekulace stavební a spekulace pozemky.“

Než jako každá daň, byť byla sebe spravedlivější, nerada se platí, tak i v moderní dani ze stoupnutí ceny realit viděli poplatníci, hlavně ovšem vlastníci realit, jen nové břemeno, i vytáhli, sotva se počalo kdekoliv o ní mluviti, v plné zbroji do boje proti ní. Nechceme se zmiňovati o mnohých tak malicherných a očividně jen zaslepeným bojem diktovaných námitkách, jichž bylo použito,[2]) uvedeme jen ony

---

[1]) Jako příklad obzvláště do očí bijící uvádím zde dle Roberta Brunhubra (»Die Wertzuwachssteuer«), že v jisté čtvrti berlínské (Kurfürstendamm) stoupla v 10 letech hodnota půdy z 50 tisíc marek na 50 milionů, čili že kapitál v 10 letech se ztisícenásobil.

[2]) Tak na př. Dr. Kaufhold, generalní tajemník spolku »Verband Rheinisch-westfälischer Haus- und Grundbesitzervereine«, pravil ve své agitační řeči v Kolíně dne

protidůvody, které aspoň poněkud jsou oprávněny. Zcela místnou je zajisté námitka, že majitelé realit jsou již tak více daněmi přetíženi nežli stavy jiné. Okolnost tuto sice popřeli v Německu jak theoretikové tak praktikové, poukazujíce na to, že daně realní jsou v obcích zanedbávány proti elastické dani z příjmů, v Rakousku však pravdu výtky této nepopře nikdo. Předně nesmíme zapomenouti, že vlastník reality platí daň pozemkovou a činžovní z hrubého výnosu bez ohledu na případné zadlužení nemovitosti, a již tím jest v nevýhodě proti kapitalistovi, kterému se zdaní pouze příjmy čisté. Majitele malého kousku pole nebo nepatrného domku neptá se dále stát — jakož činí při osobní dani z příjmů — zda má aspoň tolik, kolik je k uhájení života třeba, nýbrž velí mu suše: plať! Ale i ohledně výše daně jest mnohem výhodnější býti kapitalistou než domácím pánem. Činíť nejvyšší sazba vzestupné daně z příjmů pouze 4·45%.[1]) nejmenší dokonce toliko 1·66%,[2]) majitel domu však musí platiti 20%, ano v některých městech i 26⅔%[3]) daně činžovní. Připočteme-li k daním realním přirážky zemské, okresní a obecní, uvážíme-li, že příjem z reality je zdaňován mimo daní realní po případě i osobní daní z příjmů, tudíž dvakráte;[4]) pomyslíme-li konečně, že na každý prodej reality čeká již stát s dosti citelným poplatkem převodním[5]) a mnohdy i obec s přirážkou,[6]) pak shledáváme zcela přirozeným a oprávněným instinktivní pokřik interessentův, jimž hrozí v zavedení daně ze stoupnutí ceny nové břímě.

Dále se proti nové dani namítá, že si ji vlastník půdy k ceně přirazí, tím že stoupne cena pozemkové renty a s ní i cena bytů. Je

13. ledna 1905 mezi jiným, že zamýšlená daň ze stoupnutí ceny není daní, nýbrž konfiskací majetku. Tvrzení takové jest ovšem směšné, neboť nebere se nikomu právo vlastnické k věci, jak při konfiskaci, nýbrž ukládá se vlastníku reality pouze dávka, ovšem ve formě jiné než jest daň pozemková nebo daň domovní. Kdyby byla daň ze stoupnutí ceny konfiskací, musila by jí ovšem býti i každá daň jiná.

[1]) Je to stupeň 93. zákonitého schema, t. j. z příjmů 220.000 K daň 9800 K; dále daň nevzestupuje, nýbrž činí za každých 10.000 K 500 K bez ohledu na výši příjmu.

[2]) t. j. stupeň první, daň 8 K 20 h z příjmů přes 1200 K, vlastně z 1208 K.

[3]) Jsou to ponejvíce města hlavní a lázeňská.

[4]) Tehdy totiž, přesahují-li celkové příjmy poplatníkovy, výtěžek z domu v to počítaje, 1200 K ročně. Mimo to má kapitalista tu výhodu, že snadněji část svých příjmův ukryje před zraky berních orgánů.

[5]) 3%, 3½% a 4% mezi osobami cizími, 1% a 1½% mezi určitými příbuznými. Jsou tu ovšem jisté výhody z důvodu novostavby a užívání, po případě vlastnoručního obdělávání, avšak i toho 1½%, jež po případě musí platiti, kupec mnohdy těžce nese.

[6]) Tak v Brně jest od roku 1906 zavedena 10% přirážka k poplatku nemovitostnímu ze všech právních jednání mezi živými. Výtěžek její plyne do chudinského fondu.

to nejdůležitější výtka proti dani ze stoupnutí ceny, které ani největší přátelé pozemkové reformy nemohou odepříti jistého oprávnění. Jest odůvodněna zvláště ve velkých městech, kde s přílivem obyvatelstva — jak jsme se již svrchu zmínili — stává se půda hledanější, poptávka po bytech se množí, kde při nedostatku bytů jich ceny neurčuje nájemník, nýbrž monopolistický majitel domu sám. A že si za těch okolností majitel domu novou daň připíše k ceně za dům placené, že úroky z tohoto přírůstku na ceně přirazí na činži svých nájemníků, rozumí se samo sebou. Doby, kdy platila bezpodmínečně zasada dřívějších theoretiků, že daň na rentu pozemkovou nese jen vlastník půdy sám a že nemůže daň přenésti na druhé, jsou již dávno ty tam. S novými poměry, s neobyčejným vývojem měst a vzrůstem obyvatelstva pozbyla i ona aprioristická zásada své platnosti.

Poslední odůvodněná námitka, o níž chceme ještě promluviti, záleží v tom, že není správno zdaňovati stoupnutí ceny, třebas nastalo bez zásluhy vlastníka reality, když ho na druhé straně neodškodní obec za případné ztráty, které mu bez jeho viny sama způsobila různými, byť i celku prospěšnými zařízeními. Jak klesla cena bytův a tím i cena výstavných činžáků na tak zv. „Gürtel" ve Vídni následkem zřízení nové dráhy, je známo. Podobně může se vésti majitelům domův i jinde. Nedivíme se pranic, že obec v takových případech nenabízí se nahraditi jednotlivci škodu, kterou na prospěch celku utrpí, ale pak na druhé straně musí též obec připustiti, dokud sama jinak nečiní, aby si majitel zisk, třebas bez vlastní zásluhy nabytý, pouze pro sebe ponechal.

Závažné jsou důvody proti dani ze stoupnutí ceny namítané, než neodvážili bychom se proto přece daň tuto zcela zavrhnouti. Myšlenka její jest úplně zdravá, záleží pouze na tom, jsou-li na tom neb onom místě podmínky pro její uskutečnění, záleží dále na tom, aby forma její byla všem místním zvláštnostem přizpůsobena. Kde nejsou reality daněmi přetíženy, kde není se zdražení bytův obávati, mohli bychom zavedení daně ze stoupnutí ceny dokonce doporučiti. Vyjíti vstříc poplatnictvu i ohledně námitky posledně uvedené, nahraditi vlastníkům realit případné jich škody, jest pak jen věcí těch, kteří daň ze stoupnutí ceny uvádějí ve skutek. (O. p.)

Marxův vědecký socialismus a budoucí společnost.

Napsal Dr. Methoděj Kubíček. (Č. d.)

Ačkoliv lidé nemohou nic měniti na nutném vývoji, přece mohou aspoň vývoj usnadniti a uchrániti se tak mnohých strastí a běd. „Síly činné ve společnosti působí jako síly přírodní: slepě, násilně, ničivě, pokud jich nepoznáme a s nimi nepočítáme. Jakmile však pochopíme a poznáme jejich činnost a směr a účinky, pak jest na nás, abychom si je vždy více podřizovali a užívajíce jich, svých účelů dosahovali. Zvláště to platí o nynějších silách výrobních.“ [1])

Považíme-li jistotu, vylučující všelikou pochybnost a možnost nezdaru, s jakou předpovídají marxisté vítězství dělnictvu, pak pochopíme, v čem především spočívá působivost a přitažlivost marxismu, který se stal náboženstvím davů. Socialistická společnost jest jejich věrou, nadějí a láskou, pro ni schopni jsou i velkých obětí. Tato vidina mění socialisty ve fanatiky, kteří fanatikům náboženským na východě v ničem nezadají.

V předmluvě ke třetímu z uvedených spisů, v „Kritice politické ekonomie“, shrnuje Marx výsledky svých dosavadních studií socialních a historických a formuluje poprvé přesně materialistické pojetí dějin. „Všeobecný výsledek, ke kterému jsem dospěl, a který byv získán, stal se vůdčí nitkou mých studií, může býti krátce takto formulován: Ve společenské výrobě svého života vstupují lidé v určité, nutné, od jejich vůle nezávislé poměry, výrobní poměry, které odpovídají určitému stupni vývojovému jejich hmotných sil výrobních. Souhrn těchto výrobních poměrů tvoří ekonomickou strukturu společnosti, realní basi, na níž se zdvihá právnická a politická vrchní stavba a jíž odpovídají určité společenské formy uvědomění. Výrobní způsob materielního života podmiňuje socialní, politcký a duševní proces životní vůbec. Vědomí lidí neurčuje jejich bytí, nýbrž naopak jejich společenské bytí určuje jejich vědomí. Materielní výrobní síly společnosti střetnou se na jistém stupni svého vývoje s danými výrobními poměry, čili právnickým výrazem označeno, s vlastnickými poměry, v jichž rámci se dosud pohybovaly. Z vývojových forem výrobních sil převrátí se poměry výrobní, poutány jsouce těmito výrobními silami. Nastupuje tu epocha socialní revoluce. Se změnou ekonomického základu převrací se pomaleji nebo rychleji celá ohromná vrchní stavba. Při pozorování takových převratů dlužno stále rozeznávati mezi materielním převratem ve výrobních podmínkách, jaký lze přírodovědecky přesně konstatovati, a mezi právními a politickými, náboženskými, uměleckými a filosofickými, zkrátka ideologickými formami, v nichž si lidé tento konflikt uvědomují a vybojují. Jako se neposuzuje otázka, co jest individuum, dle toho, co si jedinec sám o sobě myslí, právě tak nelze takovou epochu převratnou posuzovati dle jejího vědomí,

---

[1]) *Engels*, Anti-Dühring, str. 300.

nýbrž nutno spíše toto vědomí vysvětliti z odporů materielního života, z existujícího konfliktu mezi společenskými silami výrobními a poměry výrobními. Společenská forma nezaniká nikdy dříve, nežli se rozvily všecky výrobní síly, pro něž jest dosti širokou, a nové vyšší výrobní poměry nevstupují na její místo nikdy dříve, dokud se nezrodily materielní podmínky existenční v lůně staré společnosti samé. Proto stanoví si lidstvo vždycky jen úkoly, které rozřešiti může, neboť, pozorujeme-li přesněji, shledáme, že úkol sám vzniká jen tam, kde materielní podmínky jeho rozřešení jsou aneb aspoň vznikají. Ve velikých rysech možno nazvati asiatské, antické, feudální a moderní měšťácké výrobní způsoby progressivními epochami ekonomického utváření se společnosti. Měšťácké výrobní poměry jsou poslední antagonistní formou společenského procesu výrobního, antagonistní ne snad ve smyslu individuelního antagonismu, nýbrž antagonismu vyrůstajícího ze společenských, životních podmínek jedincův. Avšak výrobní síly vyvíjející se v lůně měšťácké společnosti tvoří zároveň materielní podmínky k rozřešení toho antagonismu. Touto formací společnosti končí předběžné dějiny lidské společnosti.“

Toť ona klassická, jak Kautsky praví, formulace materialistického pojetí dějin! Avšak Masaryk jí upírá přední vlastnosti klassickosti: přesnost a jasnost. „Přečtěte si definici pozorněji, a postřehnete, že Marx něco chce, ale že svou myšlenku nedovede formulovati. Vytýkám: Analogisující rčení: nadstavba se vypíná — neurčité slovo: podmiňuji — trojí slovo pro týž pojem: výrobní poměry, způsob, podmínky. Hlavně zaráží nemožná psychologie: Co jsou formy vědomí? A co jest vědomí vůbec? Jest pravda, že bytí určuje vědomí? Není věc ve skutečnosti tak, že pro člověka bytí a vědomí je totožné?... Jest pravda a jaký to může míti smysl, že si lidé uvědomují socialní revoluci ve formách ideologických? Co pak by se protivy hmotné nepostřehly samy v sobě? Skutečně Marx sám hned v následující větě žádá, aby se toto revoluční vědomí posuzovalo ‚z protiv života hmotného‘, což jediné odpovídá slavené dialektice objektivní. To jsou jen tak pochybnosti, námitky, které, řekl bych, dělají při prvním čtení oči.“ [1])

12. V „Kritice politické ekonomie“ a ve spisech dřívějších snažil se Marx hlavně dokázati, že všecka společenská a duševní vzdělanost má hmotný základ v přírodě a v hospodářství a není tudíž výsledkem myslícího ducha lidského. Při tom přihlížel jen k dějinám civilisace, jichž nástin se stanoviska materialistického v hrubých obrysech také podal. Souvislost hospodářského vývoje s přírodním Marx pouze naznačil, ale nevysvětlil. Měla-li theorie nabýti vědeckého podkladu, bylo zapotřebí tuto souvislost vystihnouti a vysvětliti.

Tuto mezeru vyplnil Darwinův spis „Origin of species“ (Původ druhů), který vyšel téhož roku jako Marxova „Kritika politické ekonomie“, totiž 1859. Jakým nadšením naplnila Darwinova kniha Marxa a jeho přátele, svědčí slova Liebknechtova: „Jakmile učinil Darwin závěrky

[1]) *Masaryk* l. c. str. 105.

svého bádání a uveřejnil je, nebylo u nás po měsíce o jiném řeči než o Darwinovi a ohromujících mezi jeho vědeckých úspěchu." [1]

Marx sám se nikde nevyslovil zřetelně o poměru své theorie k Darwinově, ale v „Kapitalu" už pozorujeme účinky Darwinova spisu.

Zde aspoň krátce se zmíníme, jak Darwin vysvětluje vznik a vývoj druhu v říši rostlinstva a živočisstva. Dle Darwina není stálých, původních druhu živočišstva, které by jako takové byly stvořeny a měly zůstati nezměnitelny. Naopak všude v přírodě uplatňuje se vývoj od stupně nižšího k vyššímu. Příčiny vývoje jsou zevnější. Především boj a zápas živočišstva o dosažení a uhájení vhodných podmínek k živobytí a k rozplozování. Dále přirozený výběr, dle něhož nejzdatnější živočiši se zvenáhla přizpůsobují novým podmínkám životním, kdežto slabší a méně zdatní zanikají. Konečně přenášení změn nabytých v boji o bytí děděním na potomstvo. Působí-li tyto čistě mechanické příčiny po dlouhou dobu, povstávají pozvolna z počátečních odchylek nové druhy.

Darwinova theorie o původě druhů přijata byla s velkým povděkem v táboře oněch učenců, kteří stáli nepřátelsky proti zjeveným pravdám o původě tvorstva. Nepřiklonili se k němu ani tak z vědeckých důvodu jako spíše proto, poněvadž vyhověl tužbám materialistu, podávaje jim zdánlivě vydatnou zbraň proti víře v Boha. O to se jim vždy především jedná. „Ohledy atheistické a materialistické to byly, kterým byl darwinismus tak vítaným. I nyní je to spíše materialistický způsob názoruv a života, jenž se na vysokém učení, zvláště v přírodních vědách, namnoze pěstuje, který takořka všechny zástupce t. ř. přírodovědy darwinismu přivádí. Vědecká stránka zajisté je tak spletitá, že jí ani stý díl těchto zástupcu samostatně posouditi nedovede. Je tu autoritářství nejhoršího druhu, které zkaženým směrum životním přichází vstříc. V těch středních vrstvách přírodopiscu je darwinismus takořka všude sloučen s frivolností náboženskou, jak zkušenost ukazuje." [2] Myslíme, že těmito slovy je správně poukázáno na vlastní a pravé kouzlo darwinismu. Proto se k němu s takovým nadšením hlásí také skrz naskrz materialistická socialní demokracie. Hmotařský její názor životní vidí v něm své „vědecké" odůvodnění a ospravedlnění. Jako již často, splňuje se i zde pravdivost slova: Mentita est iniquitas sibi, t. j. nepravost obelhává samu sebe.

Leč vraťme se k Marxovi! V „Kapitalu" uvedl Marx ekonomii v poměr srovnatelnosti s biologií. Hospodářský život jest mu zvláštním případem biologie a srovnává organismy společenské se zvířecími. Zákony, působící vývoj společenských organismů, působí nutně jako každý jiný zákon přírodní. Vývoj společenský jest pochodem přírodním. Společnost jest organismus, který se ve všeobecném vývoji přírodním vyvíjí stejně jako organismus rostlinný a živočišný.

Organismy v přírodě povstávají, zanikají a dávají ze sebe vzejíti novým vyšším organismům. Jejich vývoj jest podmíněn zevnějšími

[1]) *Liebknecht*, Karl Marx zum Gedächtnis, sr. 50.
[2]) *Vychodil*, Apologie křesťanství, I. díl, str. 214.

podmínkami existenčními a orgány, kterými jsou k boji o bytí vyzbrojeny. Podobně i společenské útvary povstávají, zanikají a z nich vznikají nové a vyšší. Jejich vývoj je také závislým na hmotných podmínkách životních, silách přírodních a pracovních při výrobě. Stupeň dokonalosti pracovních sil je spolu měřítkem stupně socialního vývoje, kterého společnost dostoupila.

V nejužší styk a spojení s přírodou vstupuje člověk prací. Práce vyvinula se z původní instinktivní činnosti, jakou nalezáme u některých zvířat, na př. u včel, pavouků, vlaštovek a j.

Marx, rozebíraje proces pracovní, ukazuje těsnou souvislost člověka s přírodou, jejímž je tvorem a spolu pokračovatelem jejího vývoje ve svých dějinách.

Úkon pracovní je co do podstaty spotřebováním mozku, orgánů smyslových atd. na předmět nějaký mimo člověka. Síla pracovní, kterou pracující působí na předměty mimo sebe, jest produktem všeho, čeho člověk k živobytí potřebuje, jako jest potrava, šatstvo, příbytek, otop. Potrava a nápoj, hm ty přírodní, přeměňují se životním úkonem v organismus lidský a plodí sílu. Síla pracovní jest dále produktem výchovu a vzdělání, které přizpůsobuje lidskou přirozenost k vykonávání prací určitého oboru.

Pracující člověk, nepřihlížíme-li k určité formě společenského života, vystupuje jako přírodní síla proti hmotě, přírodní látce. Uvádí v pohyb své údy, aby si přisvojil a upravil přírodní látku tak, jak ji právě potřebuje. Osvojování a upravování přírodních produktů má spolu vliv na přirozenost lidskou a mění ji. Naskytují se mu při práci rozmanité překážky a obtíže, které mu jest překonati důmyslem a napjetím sil. Takto probouzejí se dřímající v člověku schopnosti a rozvíjejí se prací. Probuzené síly a schopnosti si člověk podřizuje a používá jich ke svým záměrům. Původně pracoval člověk instinktivně a neuvědoméle stejně jako zvíře. Naznačeným vývojem čistě mechanickým přešel člověk od činnosti instinktivní ku práci, t. j. k činnosti uvědomělé a promyšlené.

Pracující za určitých poměrů společenských používá ku práci nástrojů ve společnosti užívaných, které také působí na jeho přirozenost, měníce ji a vyvíjejíce. Pracující používá fysikálních, chemických a mechanických vlastností věcí a působí jimi dle účelu, za kterým pracuje. Takto přirozené vlastnosti věcí stávají se jeho výkonným orgánem, „orgánem, který připojuje ku vlastním orgánům tělesným a prodlužuje svou přirozenou postavu Bibli na vzdor!“ jak Marx s úsměškem podotýká.

Nejprimitivnějších nástrojů poskytla člověku země. Kamenem na příklad člověk házel, třel, kresal. Půda sama stala se člověku pracovním prostředkem teprve tehdy, když zdokonalil nástroje přírodou mu poskytnuté a jimi si vyrobil jiné příhodné. Také zkrocené zvíře stalo se hned v prvních dobách důležitým pomocníkem člověka při práci.

Používáním nástrojů vybavil se člověk ze stavu zvířecího, činnost jeho dosud instinktivní proměnila se v promyšlenou práci a člověk se stal, jak kdosi řekl, „zvířetem fabrikujícím nástroje.“

Památky a zbytky pracovních prostředků z dřívějších věků jsou velmi důležity k posouzení a ocenění oněch dob. Dle nich můžeme si učiniti představu o hospodářských poměrech té které doby, podobně jako soudíme na příklad z dochovaných kostí zvířecích na útvar zaniklých druhů zvířat. Pracovními prostředky liší se také jedna hospodářská epocha od druhé. Nerozhoduješ, co se vyrábělo, ale jak se vyrábělo, jakých nástrojů bývalo při výrobě používáno.

Z hospodářských poměrů pak poznáváme i společenské poměry jistého období. K jich poznání napomáhají však mechanické prostředky výrobní, jichž souhrn tvoří kostru a svalstvo společenské výroby, mnohem více než nádobí a nádržky, kterých lidé při výrobě používali nebo v nichž vyrobené uschovávali, jako koše, džbány, hrnky, roury atd.

Darwinismus, jak z toho patrno, proukázal marxismu vydatné služby, umožniv mu uvésti život hospodářský v těsnou souvislost s vývojem přírodním a vřaditi takto dějiny vývoje společenského a duševního do všeobecného procesu přírodního vývoje.

Darwin poukázal na dějiny vývoje orgánů rostlinných a zvířecích, kterými si rostlina a zvíře opatřuje a hájí, čeho potřebuje k existenci. I táže se Marx, zdali vývoj pracovních orgánů společenského člověka nezasluhuje aspoň stejné pozornosti, a to tím spíše, když dle známého výroku Vicova dějiny lidské, které tedy lidé sami dělali, jsou nám bližší a srozumitelnější dějin přírodních, které jsou mimo nás.

13. Duševní život člověkův, jeho smýšlení, názory a představy, jsou dle Marxa úplně závislé na hmotném podkladě hospodářského života. Marx, jak již poznamenáno, zabýval se zevrubně vlastně jen kapitalistickým obdobím. Na základě poznatkův odtud nabytých soudil o dobách dřívějších. V moderní velkovýrobě kapitalistické, míní Marx, jest kapitalista i dělník tovární vlastně jen loutkou, kterou pohybují tajemné síly hospodářského života, stojící mimo dosah člověka a ovládající ho. Tyto tajemné síly jsou zákony výroby, oběhu zboží, soutěž, hromadění a soustřeďování kapitálu atd. Nutnosti hospodářských poměrů podléhají všichni lidé bez rozdílu, poněvadž všichni jsou nějak súčastněni při výrobě, podléhají tudíž jejím zákonům. Pro Marxa totiž jsou na světě jen dvojí lidé, kapitalisté a proletáři. Hospodářské postavení, jaké kdo zaujímá, vřaďuje ho do té neb oné třídy. Smýšlí a jedná podle představ, které plynou z třídního vědomí třídy, ke které náleží.

Kapitalista jest v hospodářském životě zosobněním ekonomických kategorií, nositelem určitých poměrův a zájmů třídních. Jest jejich dítkem, třebas i osobně se zdál nad ně povznesen. „Po mně potopa! jest heslem každého kapitalisty a každého národa kapitalistického. Proto jest kapitál bezohledným ku zdraví a životu dělníka, pokud společností není donucen k jistým ohledům. Na nářek o fysickém a duševním zakrnění odpovídá: ‚Má snad toto utrpení nás trápiti, když množí náš zisk?‘ Celkem to také ani nezávisí na dobré nebo zlé vůli jednotlivého kapitalisty. Svobodná soutěž uplatňuje immanentní zákony kapitalistické výroby proti jednotlivému kapitalistovi jako zevnější zákon donucovací.“ [1]

[1]) *Marx*, Kapital, I. 260.

Je tedy člověk v hospodářském životě úplně závislým co do smýšlení a jednání na hmotných podmínkách výrobního života. Hospodářská a společenská struktura je též hmotným podkladem duševního života vůbec. V „Kapitalu“ zabývá se Marx pouze představami politicko-právními a náboženskými, poněvadž v životě společenském nejvíce a nejintensivněji zabírají mysli lidí. Věda a umění omezily se dělbou práce téměř výhradně jen na odborné kruhy.

Hmotný podklad a hospodářskou podstatu politických a náboženských ideí vysvětluje Marx asi takto:[1])

Zboží (výrobky ve společnosti kupované a prodávané) jest prvkem měšťáckého hospodářství. Okolo zboží otáčí se všecko: lidé, výroba, doprava, soutěž, politika i náboženství! Měšťácko-kapitalističtí lidé nejsou v hospodářském životě, který je základem celého života, pouze majiteli a prodávači zboží, nýbrž také uctívateli zboží. Marx praví o tomto ideologickém poměru člověka ke zboží, že zboží stalo se člověku fetišem. Lidé jsou zbožím posedlí, jako černoch svým dřevěným bůžkem. Zboží vyráběti, zboží kupovati, zboží prodávati je snem a bohoslužbou buržoasie. Všecko se točí kolem zboží jako svět kolem Boha.[2])

Výrobky lidských rukou, nabývajíce jako zboží předmětný a společenský ráz, stávají se pro jednotlivé lidi zevnější mocností, stojící nad nimi. Ve skutečnosti jsou to jen určité poměry společenské lidí samých, které si však lidé představují jako poměr věcí mezi sebou. Chceme-li najíti analogii, jest se nám uchýliti do mlhavých končin náboženského světa. Zde zjevují se produkty lidské hlavy jako samostatné postavy nadané vlastním životem a stojící ve vzájemném poměru a v poměru k člověku. Podobně ve světě zboží výrobky lidské ruky. „To nazývám fetišismem“, praví Marx, „lpícím na výrobcích, jakmile jsou vyráběny jako zboží, a tento fetišismus jest proto od výroby zboží neoddělitelný.“ (P. d.)

---

[1]) Srv. *Lud. Woltmann*, Der historische Materialismus, str. 203 n.

[2]) Přičiňujeme tu poznámkou, co praví *Masaryk*: »Člověk má z ‚Kapitalu‘ dojem, že celý svět jest jedna fabrika, v níž se horem pádem produkuje a produkuje — proč? k čemu? komu? se v Marxově světové továrně neptají, neboť taková všetečnost vyrušuje immanentní zákony výroby kapitalistické« (l. c. str. 295).

František Pravda (Vojtěch Hlinka).

Obraz jeho literární činnosti. — Píše Fr. Holeček. (Č. d.)

Tak kreslí a líčí Pravda jednotlivé vrstvy, po případě jednotlivé stavy našeho venkova. Mimo ty, které jsme již poznali, za zmínku stojí i jeho energičtí lesníci („Myslivec od černého lesa“), vášniví pytláci, cikáni, koňaři a jarmarečníci.

* * *

Čeho si snad každý intelligentní čtenář u Pravdy nejdříve všimne, jest důsledné kladení povahových kontrastů proti sobě, anebo aspoň vedle sebe. Je to táž methoda, s níž setkali jsme se již při látkách a dějích. Methoda celkem primitivní, ale jinak velice účinlivá a snad nejvíce k vyniknutí moralisujících a vychovatelských tendencí přispívající. Důsledné provádění této methody zaviňuje však schematičnost a jednotvárnost jednajících osobností, ano i celých vrstev, jež Pravda pokouší se vylíčiti.

A jako dříve ve výběru látek, tak i při způsobu, kterým s nimi zachází, shledáváme daleko více pravdivosti, životnosti a výraznosti tam, kde pracoval na základě bezprostředního názoru a vlastní zkušenosti, než tam, kde pokouší se kresliti své lidi na základě jiném. Nejvýraznější a nejvěrnější jest charakteristika osob venkovských, studentů, kněží a učitelů ze staré školy. Předvedli jsme je dosud jaksi v celku. Pokusíme se teď zachytiti a předvésti některé význačnější osoby samy o sobě, abychom si objasnili způsob, charakterisační methodu autorovu, majíce ovšem na zřeteli povídky, jež činí nároky na literární význam. A tu hned po přečtení několika těchto povídek jest nám zřejmo, že autor náš upíná všechen zájem svůj i čtenářův na jednu zvláštní nebo nápadnou vlastnost osobnosti, jež hraje hlavní úlohu v té neb oné povídce.

Jeho starousedlí vesničané a měšťané jsou zpravidla lidé duševně i tělesně zdraví, přirození a poctivě po starém způsobu na zděděné hroudě se živící. Lidé celkem průměrní, přece však nějakou zvláštností od ostatních se lišící, zvláštností ať již vnitřní nebo vnější, jež však hned na první pohled bije do očí. Je to jednou jistý zvyk nebo vášeň, jindy zase třeba jen podivínský způsob ve vnějším vystupování, nebo zvláštní povolání — jednou nevšední a překvapující osudy, jindy třeba jen nápadný tělesný vzhled atp. A tato zvláštnost tvoří vlastně všechnu individualnost osob a postav Pravdových, ta je především poutá a zajímá, tu nám především předvádí v různých okolnostech a v různých vývojových stadiích.

Nastíniv základní rysy povahové, zpravidla jen několika všeobecnými tahy způsobem čistě referentským, soustřeďuje všechnu pozornost čtenářovu na tuto vlastnost a na všechny obraty z ní vyplývající, zkoumá řadou zkoušek, více méně jednoduchých, stálost a sílu této vlastnosti, a podle toho, je-li dobrá nebo špatná, zaujímá k ní otevřeně a nepokrytě jisté stanovisko, jež má vůči ní zaujmouti i čtenář.

Je-li zmíněný nápadný rys povahy dobrý a sympathický, staví jej autor do světla co možná nejlepšího, chválí jej nepokrytě a snaží se, aby i ve čtenáři vzbudil pro něj zálibu; je-li však povahy pochybné nebo zřejmě špatné, nešetří ani tmavých barev ani ostrých slov, aby vzbudil proti němu odpor a ošklivost. Na tom však nepřestává, nýbrž shodně s vychovatelskými svými tendencemi snaží se osobnost s nápadnou a pochybnou onou vlastností více nebo méně obratně sosnovanými příhodami vyléčiti, anebo aspoň prostředky naznačiti, jimiž by bylo možno ji vyléčiti.

A vlastnost tato je vždycky v tak úzké spojitosti s dějem, s charakteristikou i provedením, že stačí jen pojmenovati osobnost jí obdařenou, aby ihned objevila se nad prahem našeho vědomí v plném a výrazném reliefu.

Kdo četl Pravdu, tomu třeba říci jen „Matěj sprosťák", a okamžitě vybaví se mu dobrodušná prostota Matějova, jež překážela mu ve společnosti i v lásce, právě tak jako kuřácká vášeň „Vávry kuřáka", jako žárlivost „Žárlivého Adama".

A stejně připomenete si celou galerii jiných postav a postaviček, z nichž každá utkvěla vám v paměti něčím zvláštním, ať již v povaze a v povolání nebo v osudech. Tak jmenuji na př. koňaře Hejtmánka, prohnaného starého vojáka a kolovrátkáře Trubelku, zbohatlého pláteníka Trnku a jeho zpanštělé dcery, originelního statkáře Mikuláše Klapušku, opatrného, až příliš rozvážného ženicha Jana Zralých, vyžilého barona Kordíka z Perníkova, starého písmáka Božetu a jeho syna Fortunáta, žida Cundala a Eliáše, Františka pometláře a jeho bratra Petříka, zamilovaného Štěpána Víta, energického myslivce Dobra, lesního zloděje a pytláka Mikulku, svobodného občana z roku 1848, sedláka Krupičku, zpanštělého Martina s jeho novým pláštěm, rozmazleného hypochondra z Podlesí, učitelského mládence Háčku atd. A nejen postavy mužů bystře zachytil a výrazně nakreslil, ale i několik žen podařilo se mu věrně a živě vystihnouti. Jest jich ovšem daleko méně než postav mužských, věnovalť ženám i v životě velmi málo pozornosti a málo se s nimi také stýkal, ale přes to uznáte, že nejen matka studentů, paní Evička, ale i její stará služka Rosa učiní na vás dojem silný a příznivý. A stejně zasmějete se nervům paní z Kašlic jako parádné děvečce Voršile a jejím rukavičkám. A věrnost Petronilly („Voják nováček"), jež pěšky, s uzlíkem pod paží vypravuje se pro svého miláčka až do vídeňské nemocnice, vzbudí vaši úctu právě tak, jako vzbudí váš úsměv stará babička Novotných, jež nechce si nechat vymluvit, že na vojnu již nechytají, a mocí vnutí vnuka svého Havla pod peřinu, ano i do svého čepce a do svých sukní jej nutí, aby se tak před vojnou zachránil.

Celkem však hrají ženy v jeho povídkách úlohu dosti skrovnou; nejlépe daří se mu dobré babičky, věrné, obětavé matky a sem tam nějaká panská nebo komorná, tedy zase ony ženy, jež poznal z vlastní zkušenosti. Obrazy mladých dívek jsou celkem málo výrazné, mlhavé a splývají v jeden nebo dva všeobecné typy: jedny jsou zbožné a

ctnostné, druhé lehkomyslné, tělesné a snadno hřešící. Ony stávají se zpravidla řádnými a šťastnými manželkami a matkami, tyto klesají, ale činíce později za hříchy své tuhé pokání, nabývají zase nejen odpuštění božího, ale i nové úcty u lidí. Jen velmi nepatrná část jich hyne ve hříchu jako pro výstrahu ostatním.

Podobně i ženy možno rozděliti na dvě třídy: jedny jsou obětavé, zbožné a šetrné, a ty jsou požehnáním celé rodiny, druhé však lehkomyslné, parádivé, mlsné, a ty přivádějí na mizinu muže i děti, a neobrátí-li se, bídně umírají.

Nejlépe a nejraději kreslí však Pravda ty, které nejvíce miloval, totiž děti. Dnes ví se již, že děti nejsou tak otevřenou knihou, jak se obecně myslilo. Dnes víme, že třeba je dlouho pozorovati a především s láskou pozorovati a studovati, abychom jim rozuměli. A jistě s větší ještě láskou a s opravdovou vlohou pozorovatelskou třeba je pozorovati a studovati, aby je člověk dovedl tak věrně a plasticky kresliti jako Pravda.

Miluje je z celé duše, vidí náš Pravda především jejich ctnosti; proto s oblibou líčí děti dobré, zdravé a veselé. A líčí je doma, v poli, v lese, ve škole, v kostele, při hrách, v práci, v radostech i v žalostech, učí je žvatlati, modliti se, pracovati i hráti si. Jeho děti jsou v jádře svém bytosti vesměs dobré, jakoby věřil Rousseauovi, že každý člověk jest od přirozenosti tvorem dobrým. Jsou naivně upřímné, přirozené, jsou milosrdné, ujímají se rády druhův a družek opuštěných, poskytujíce tak příkladu i dospělým. Jsou dobročinné, nabádajíce se navzájem k účinné lásce k bližnímu („Sv. Mikuláš“, „Před trhem“, „Náš žebrák“); jsou obětavé, jsou energické a podnikavé („Pes Čipera“), jsou však též veselé a hravé; jejich hry jsou vtipné, mají živou fantasii, jsou důvěřivé a bezstarostné, zkrátka mají všechny vlastnosti, jež jsou nám právě u dětí tak milé, ano drahé. A jest nám mezi nimi, jako bychom byli přeneseni do jiného světa, jejž právě jen dětská fantasie dovede vytvořiti. A vše je v tomto světě tak prostičké a tak pravdivé, že jihne nám srdce radostí a bezděky vzpomínáme na chvíle, kdy sami hráli jsme si s kouskem dřívka zabaleného v hadřík, a kdy uražené ucho od hrnce tak roznítilo naši fantasii, že viděli jsme v něm opravdového koně a v koutě za vraty skutečnou stáj. Výskot veselých hláskův a radostný úsměv slunných dnů mladosti ozývá se a září z milých těch povídek.

Než autor náš zná i děti lehkomyslné, které lehce zapomínají na všecka dobrá předsevzetí, na rady, napomínání i tresty, a trpce později litují a hořce pykají, že neposlouchaly a hřešily.

A zná i děti špatné a zlé, ne zlé od přírody, ale špatně vychované nebo vůbec nevychované. Zlo zaneseno bylo v duše jejich vinou lidí jako koukol mezi pšenici, a dá mnoho práce a mnoho namahání, ano třeba celé řady divných obratův osudu, nežli se podaří vypleti tento koukol z dětské duše a učiniti zase ze zpustlého a zanedbaného dítěte tvora k obrazu božímu podobného („Eva chudá pasačka“, „Pražátko“, „Sirotci“).

I zde můžeme se potěšiti celou řadou podařených postaviček dětských, z nichž všechny, při jistých, všeobecných dětských vlastnostech a základech povahy, mají něco zvláštního, tak jako postavy osob dospělých, o nichž výše jsme pojednali. Počíná si tedy Pravda stejnou methodou i zde. Všimněte si třeba jen obětavého a vynalézavého Františka pometláře, s jakou energií provádí svůj úmysl: dotáhnouti s bratrem nemocnou matku až do Teplic. A všimněte si jeho bratra Petříka, lehkomyslného dobráka s bezedným žaludkem. Vizte, s jakou houževnatostí jde mlynářovic Julie za vytknutým cílem: napraviti zpustlou pasačku Evu a jejího bratra, podívejte se na Jeníka a jeho kousky se psem Čiperou, nebo na darebného, úplně zanedbaného Martina Holoubka, hotového kazisvěta a zloděje („Sirotci“) a uvidíte, že individualita všech spočívá v onom zvláštním rysu povahy, o němž jsme se zmínili. Ale při tom při všem musíte uznati, že všechny tyto postavičky jsou opravdové děti, se všemi jejich vlastnostmi, jež známe.

Hle takového Prokůpka („První zahrádka“), jenž na návštěvě u mladého hraběte tluče svými botami podkůvkami okovanými o leštěné podlahy jako koník, dává pod sebe na židli čepici, aby jí nepošpinil, polyká pecky z ovoce, řehtá, skáče jako kůň pro radost hrabátka, ale zapomenuv najednou, že hraje si s hrabětem, sešlehá ho bez milosti tak, jako dříve hrabátko jeho! Jak podařená to figurka, právě tak jako prostoduchý, neohrabaný, ale srdečný Filípek („Děti ujaly se dětí“) a škádlící ho Antonie!

V trudném a klopotném životě dnešního člověka, v tom shonu za skývou chleba, v té duševní jeho roztříštěnosti a skepsi, v jeho smutcích a touhách, v jeho pochybných radostech a neupřímné škrobenosti v obcování, obrážející se smutně i ve vší dnešní tvorbě literární, připadají mi tyto dětské knížky jako zelené oasy, kde nalezáme ještě radost ze života, smích a půvab naivní upřímnosti a kouzlo primitivnosti. Žel Bohu, že jen tu, u dětí venkovských, nesešněrovaných ještě pouty etikety a „dobrých mravů“, nalezáme ještě prostotu a nelíčenost a všecko, co jest mezi námi úkazem čím dál tím řidším a co nám činí děti tak milými a vzácnými.

Děti městské a panské jsou ovšem i zde u Pravdy jinaké a mimo to málo výrazné, všeobecné; nezná jich.

* * *

Všimneme-li si teď blíže vnitřního života nositelů Pravdových dějův, uvidíme, že jsou to lidé po většině realisticky na život hledící a při tom lidé činu. O světě ani o sobě mnoho nemudrují, o záhady, jimiž filosofické hlavy se trápí, málo se starají. Svých činů neanalysují — žijí a pracují! Žijí ve shodě s danými poměry, se svým temperamentem, se svými snahami a místními i časovými situacemi. Život působí na ně silou svých dějův a vnějších projevů, nikoli však ideovým obsahem. Proto málo celkem kontrastuje s jejich povahami i s jejich snahami. Žijí prostě, upřímně, nemnoho celkem od života žádajíce.

Žijí život poměrně dosti tvrdý, jenž málo času popřává jim jak na mudrování tak na sentimentálnost a přecitlivění. Přijímají jej se všemi jeho jevy společenskými i životními střízlivě a prostě, jak se jim podává. Proto není jim život ani dobrý ani špatný, ale člověk může si jej zlepšiti nebo zhoršiti. Nechtějí však zmocniti se jeho projevův ani jej ovládnouti a podříditi jej svým chutím a touhám, snaží se mu pouze přizpůsobiti. Málo jest mezi nimi povah výbojných, vzdorných, málo výbojného, tvořivého živlu socialního. Autorův optimismus značí se v nich velmi jasně. Ne že by byli se vším a všudy spokojeni, snaží se též, aby získali nové hodnoty, aby, zachovávajíce dobré staré, šli s duchem času, jak tomu říká Pravda, ale v tomto nabývání nových hodnot počínají si dosti nejasně a nejistě, omezujíce se spíše jen na povrch a na slova, poněvadž patrně ani tvůrci jich nebylo toto nabývání nových hodnot dosť jasné. Stál tu vůči duchu nové doby přece jen nejistě, když ne bezradně. Všechny jeho osobnosti jsou tedy lidé převahou praktičtí, žádní snílkové, zřídka trpitelé. Jsou zbožní a mají živě vyvinutý smysl rodinný. Rádi se veselí, samoty nemilují. Poměr jejich k bližnímu je srdečný a vřelý, ale nikdy citlivůstkářský. Mají hluboký soucit s lidmi kolem nich žijícími; nejsou s to, aby šli netečně okolo trpícího.

Zajímají se též o otázky veřejné, o otázky národnostní, hospodářské i socialní, ale jen v úzkém rámci své rodiny a své obce. Pro chápání a řešení otázek všelidských, jako na příklad vesničané K. Světlé, nejsou ani uzpůsobeni ani naladěni. Zřídka kdy se o nich vyslovují a vyslovují-li se přece někdy, tož docela ve smyslu katolické nauky.

Vliv tradice a domácího výchovu jest na nich všude patrný: na jejich životním názoru, na jejich povahách i na jejich snažení. Mají hluboký smysl pro povinnost a odpovědnost životní. Milujíce minulost a vše, co z ní zbylo, prožívají leckdy vnější krise pod nárazy přítomnosti na zděděné mravy, zvyky a zřízení, ale jsouce lidé praktičtí, zpravidla krise tyto šťastně překonávají a na základech minulosti staví pevně v přítomnosti. Ostatně mají rádi klid a pokoj se vším, co jest kolem nich. Nefilosofujíce a neanalysujíce ani svých skutkův ani svých myšlenek, nejsou schopni kriticismu ani prudkých vnitřních krisí a zápasů. Myšlenkovou prací se mnoho nenamáhají, o svém „já“ nehloubají, jejich nitro i vnějšek žijí v přátelské celkem shodě.

A tím jest dána a charakterisována i jejich psychologie: prostá, jednoduchá, bez komplikací, bez hloubek, jen v odstínech slabě odlišná. Všechna hnutí duševní směřují tu vždycky hned k činům, jevíce se na venek skutky odpovídajícími bezprostředním náladám. A všichni tito lidé jsou povahově hotoví, jakmile je poprvé zahlédneme. Není u nich vývoje. O dynamice duší nelze tu mluviti, pouze o statice. A přece jsou mnohé osobnosti Pravdovy lidé celí, úplní a pravdiví, lidé žijící vlastním životem a z prostředí svého tak výrazně a ostře vystupující, že jich nelze zapomenouti. A přece jsou postavy jeho i životné i psychologicky správně kreslené, pokud ovšem máme na mysli lepší část jeho díla.

Říká se o Pravdovi, že nebyl psychologem, jakoby o tom rozhodoval počet stran věnovaných psychologické analysi, ač se přece ví, že stačí, aby bylo psychologie tolik a takové, kolik jest jí třeba. Není ovšem u žádné téměř osobnosti Pravdovy ani složitých a hlubokých komplikací a pochodů duševních, není tu ani zvláštních a jemných nuancí ani oné pestré a hluboce zajímavé „směsice stránek dobrých i zlých, vznešených i trivialních, které tvoří ve svém toku plnost a pravdu lidské bytosti, pravdu třeba žalostnou a deprimující, ale učící nás klaněti se nevyčerpatelnosti reality a nevyzpytatelné hře života";[1]) autor náš nepronika násilné krásy vášní, hloubky duší, velikých vypětí ctižádosti, lásky, hněvu, němých, ale hrozných srážek idei, přesvědčení a činů, jež přináší a ukládá život. Neobdivuje se ani síle ducha ani tvrdosti vůle a nepoddajnosti charakterů, jíž nevyšetřuje — a přece nelze říci, že by nebyl vůbec psychologem, neboť psychologie jeho lidí nemohla býti jiná než jest. To lze jen konstatovati, nikoli však vyčítati. Nemohl líčiti hlubokých a složitých stavův u lidí prostých, primitivních a jednoduchých.

Ostatně že dovedl líčiti i těžší a složitější stavy a krise duševní, o tom svědčí „Koňař Hejtmánek", „Svědomí" i „Pražátko". A kdo dovedl tak jistě a přesně vystihnouti a podati duši dítěte v nejrůznějších okolnostech, o tom nelze jen tak zhola říci, že nebyl vůbec psychologem. Ale že bral látky i postavy své ze světa lidí co nejjednoduššeji utvářených, je zcela přirozeno, že nevkládal v duše jejich, čeho v nich vůbec býti nemohlo. Proto také jsou krise a konflikty, jež jeho lidi zastihují, skoro nápadně povahy vnější. Nevnášel tedy v lepší část svého díla osobního svého stanoviska, aniž zakaloval pravdu skutečného názoru a objektivní charakteristiky subjektivními svými přídavky. Mezi jeho Matěji, Vávry, Martiny, Jany atd. a živou skutečností jest opravdová a veliká shoda.

Přes to však nelze říci, že by byl skutečnost prostě kopiroval. Podmalovav několika chvatnými tahy prostředí, v němž umísťuje své osobnosti, hledá a nalezá onu nápadnou a výraznou vlastnost hlavní osobnosti, o níž jsme se výše zmínili. Skoro bych řekl, že bezděky řídí se tu onou theorií, jíž později H. Taine ve své „Filosofii umění" tak pěkně a bohatě rozvinul, totiž theorií o „podstatné a význačné vlastnosti" bytostí. Naleznuv pak a vytknuv tuto charakteristiku, podstatnou vlastnost osobnosti předváděné, sesiluje ji, soustřeďuje všechny její projevy, vyprošťuje je z roztroušených jevů života, aby složil vše v pevný a důsledný celek, zvyšující účinek.

Toto sesilování skutečnosti, toto stupňování a vzorové, abych tak řekl, kreslení povah, bylo zcela ve shodě s jeho úmyslem: poučovati.

Ale mělo také pro Pravdu v dalším vývoji jeho následky osudné, že způsobilo mu výtku, že nebyl vůbec psychologem. Svedlo jej bezděky k násilnému pořádání skutečnosti vůbec, svedlo jej k psychologické jednostrannosti a šablonovitosti, tak že pokládal na konec za jediný

---

[1]) *Fr. V. Krejčí*, Jul. Zeyer, str. 52.

úkol svůj předváděti čtenáři postavy, které mají jedinou téměř vlastnost duševní, anebo aspoň postavy lidí takových, kteří jsou buď úplně dobří anebo úplně zkažení. A protože povahy jeho lidí jsou pevné a neměnné, pouze v určitých okolnostech stejně se projevující, jest přirozeno, že následek toho jest neobyčejná jednotvárnost. Jeho důsledné kladení mravních kontrastů, jehož užívá za známými nám již cíly ve veliké většině svých povídek, vede jej nutně k jednotvárnosti a šablonovitosti jak ve vývoji děje, tak v charakteristice osobností. Již předem cítíme v každé povídce, že proti lidem ctnostným nutně vystoupí lidé špatní, že všichni budou za určitých okolností jednati tak a tak a že budou za to odměněni nebo potrestáni. Tato typická technika kontrastová způsobuje však dále, že celá řada jeho osobností jest vlastně osobností jedinou, pouze do různého prostředí přesazovanou a při různých příležitostech ukazovanou.

Tak liberální učitel splývá se svobodomyslným správcem, s továrníkem, statkářem, a konservativní křesťanský sedlák je z téhož těsta a právě tak uhněten jako starousedlý měšťan, jako poctivý mistr, jako učitel ze staré školy atd. Tak má většina povídek Pravdových osobnosti takořka stálé: vnitřek jejich je stále týž, jen jméno a zaměstnání se mění. Že tu o výraznosti a individualnosti osobností mluviti nelze, rozumí se samo sebou. Vidíte za nimi nejednou příliš dobře autora samého; vidíte, že tito lidé nežijí životem vlastním, že nejednají, jak by chtěli a měli, že nemluví, co by jejich nitru odpovídalo, ale že mluví jenom to, co jim autor do úst vkládá, a jednají jak jednají jenom proto, že jimi autor jako loutkami vládne. Nejsou to bytosti s vlastní krví a vlastním teplem, ale věšáky, na něž věsí autor své názory a pomysly.

A tyto vady působí ve většině povídek Pravdových na čtenáře tak osudně, že nelze některou ani dočísti, četli-li jsme povídek jeho již několik: všechno víme již předem až do poslední stránky. A přečtete-li povídek těch deset, dvacet a třicet za sebou, splyne vám pro onu šablonovitost a jednotvárnost dějů, scen i charakteristik všecko v jediný mlhavý chaos, z něhož neutkví vám v paměti nic.

A jen tam, kde nešlo mu převážně o známé nám již tendence, je svěžest, výraznost a teplo skutečného života.

* * *

Jak již několikrát jsem se zmínil, většina dějů Pravdových odehrává se na vsi; nepopisuje však zpravidla ani vsí, ani statkův, ani chalup a jich zařízení, nestará se o vnější ráz míst, kde jeho osobnosti žijí, ale všímá si především života svých lidí; neboť toho především chtěl býti malířem. A proto není divu, že jeho malby a líčení života venkovského jsou často až podrobností nejnepatrnějších a vztahují se na všechny jeho doby i okolnosti. Se zřejmou chutí vede nás do statkův i chalup, do zámečkův i myslíven, na fary i do školy, do kostela i do hospody, do polí i luk, do lesův i na pastviny. Účastníme se posvícení, poutí, muzik, svateb i pohřbů, bereme podíl na schůzkách mladé chasy

i na námluvách, sedáme se sousedy pod malované misníky okolo těžkých dubových stolův a se štěbetavými babkami okolo kamen, těšíme se ze života při přástkách a drhnutí lnu, a všude soustřeďují náš zájem nikoli místa, ale lidé, s nimiž se tu setkáváme.

Co a jak je tam, kde se s nimi setkáváme, jest věcí celkem podružnou. Líčí ovšem autor náš časem též selskou jizbu nebo zájezdní hospodu, zmíní se někdy i o té neb oné zvláštnosti ve světnici, ale celkem se zdá, že znalost zařízení vsí i chalup u svých čtenářů předpokládá.

Častěji rozepíše se o přírodě. Ale i tu jsou slova jeho všední a prostá a barvy klidné a vybledlé. Nejraději maluje, abych tak řekl, celkové, krajinné pohledy. Co má zvláště rád, jsou tiché a klidné nálady. Jen že omezuje se tu po většině na prosté konstatování zrakových a sluchových počitků.

„Před námi tekla řeka, hučela voda. Za řekou se rozprostíraly louky, za těmito se zelenal hustý vysoký les. Bylo to krásné podívání“.[1]) tak řekne prostě a klidně. Anebo „u lesa je zelený palouk. Nedaleko hrčí potůček; zakrývají ho olše. Naproti se vypíná kopec, porostlý lesem. Ptactvo přeletuje sem tam, táhne se k vodě, snáší se na hnízda, laškuje, honí se“ atd.[2])

Podobně líčí i kraj v zimě nebo v dešti: „Už jest den; vychází sluníčko; paprsky jeho odrážejí se o led, lesknou, třpytí se, mění barvu: pole a luka stříbrem, zlatem zdají se býti pokryta. Chlapci kmitají se samé hvězdičky před očima. Boží svět je tak krásný, a on se z něho nemůže radovat.“ [3])

„Je pošmurno, přes chvíli poprchává, silnice přetéká blátem, v příkopech stojí voda. Na polích není viděti človíčka pracujícího, jenom na paloucích a pastvinách obcházejí mladí pasáci stáda. Leckde u lesa plápolá oheň, chlapci a děvčata sedí okolo, ohřívají se a v popeli a v uhlí pekou si brambory.“

Jindy řekne jen krátce: „Byla tuhá a jasná noc, a když počalo svítiti slunce a na obloze neukazovalo se ani mráčku, vzal...“ atd.

Horký letní den charakterisuje dvěma slovy: „Slunce pálilo.“

A vlahý jarní vzduch, jenž obnovuje a rozechvívá celou přírodu novým životem, vnuká mu pouze slova: „Byla tuhá zima, mrzlo až do března. Sněhu bylo všude dost a hádalo se, že do velkonoc snad ani nesejde a že nedá lidem pracovati v poli. Však pojednou změnila se povětrnost, ustaly deště, zavítalo teplo, sníh se klidil s planin a jen v dolinách a příkopech po nějaký čas ještě ležel. Nastalo jaro. Přistěhovali se skřivánci a vznášejíce se vzhůru k nebesům, líbezně a milostně prozpěvovali. I pěnkava ozývala se vesele v zahradách a hájích, a podle ní protahoval zpěv svůj štíhlý strnad. Ovčák vyhání brav, je slyšeti bekot, štěkání psa a hlas šalamajky; děti dělají si z prutů vrbových píšťaly a někdy po vůkolí rozléhá se celý sbor píšťal

[1]) »David a Jonathan«.
[2]) »Myslivec od černého lesa«.
[3]) »Jistina i úroky«.

a svědčí o rozkošné mysli a kratochvilné povaze dovádivých chlapců. Venku na polích, na lukách a v zahradách jaký to život!“ [1])

Příroda našeho autora zřejmě těší, miluje ji, ale skoro pokaždé uvádí ji ve vztah k lidem nebo k jejich vzpomínkám. Neexistuje pro něj sama o sobě, ale jen ve vztahu k člověku, aneb aspoň k zvířeně ji oživující.

Krása se mu líbí, ale neunáší ho. Vidí, pozoruje pěkné vzhledy, zakouší při tom příjemného vzrušení, ale není schopen prudkých a silných dojmů. Jeho lidé chodí kolem nádherných lesů, rozkošných lučin a vzpomínají jen, jak tu pásávali ovce, krávy a voly, a jak za velikého horka milé ovečky do stínu širokých stromů se tlačily, mezi nimiž oni na kameni si pletli šňůrky a vyřezávali bičišťata. Také tu malí ptáčkové mívali hnízda a čiperná veveřice často na ně házela šupiny, a když ji vyplašili, zalezla do vršku stromů...[2])

Má tedy autor i smysl pro krásu a poesii přírody, ale nejsa jí hluboce dojat a vzrušen, nedovede ji vyjádřiti jinak než prostý venkovský člověk, jenž také vidí a uznává velkolepost přírodních krás, ale nezastavuje se a jde raději za svými záležitostmi. Dejte si třeba vylíčiti bouři od venkovského muže nebo ženy a zajisté uslyšíte, že „pozdvihl se vítr a klátil stromy podle cesty. Obilí na poli se vlnilo. Vyděšení ptáci přestali zpívati a hledali si skrýše. Vlaštovky dole při zemi a nahoře v povětří plovaly hbitě a prudce, dělajíce kříže a kola... Za námi hnala se bouře a hřmění přicházelo pořád blíž a blíž. Nebe se trhalo, blesk se sypal za bleskem; už padaly velké krůpěje na zem, už se nás dotýkaly kroupy. Bouře počala zuřiti, hrom rachotil bez přestání, rána padala na ránu, nebe bylo jako otevřené, blesky z něho téměř jen sršely...“ [3])

Snad by venkovanu některý detail unikl, ale v celku dopadlo by líčení bouře právě tak. Jsou tedy všechny tyto popisy a všechna tato líčení zcela primitivní. Vše je tu čistě věcí smyslův a paměti. Pouhé konstatování a vypočítávání předmětů, jak se na sítnici kladou — toť Pravdovy krajiny. Krajiny jako stav duše, krajiny promítnuté z duše do knihy prudkými, vroucími a individualně zbarvenými slovy, krajiny viděné a líčené pouze Pravdou, tak aby měla jeho náladu a byla jediné jeho dojmem — toho všeho u Pravdy nehledejte, neboť hledali byste marně. Ale přece uznáte, že i toto klidné, objektivní konstatování počitků působí jistým uklidňujícím dojmem a jest v celku ve shodě s lidmi, jíž takto dojmy své líčí.

Jak viděti, nezaujímá tedy fysické prostředí mnoho místa v povídkách Pravdových; a v osudech jeho lidí neznamená skoro nic, leda že jen několik vzpomínek vyvolá.

Větší vliv má na jeho osobnosti prostředí morální; nicméně ani tento vliv není tak silný, aby nebylo lze jej překonati; neboť člověk má svobodnou vůli a božská Prozřetelnost ho chrání. Tak soudí a věří každý křesťan a Pravda s ním.

[1]) »Křivá přísaha«.
[2]) »Na stráži«.
[3]) »David a Jonathan«.

Ruská belletrie za revoluce.

Píše A. VRZAL.

Staré přísloví „inter arma silent musae“ osvědčilo se svrchovaně posledně na literatuře ruské. Vlna společenského hnutí zachvacuje všecko a nepozorovaně unáší fantasii všech spisovatelů k jedněm a týmž břehům. Život dere se do oné tajemné laboratoře, jež se jmenuje tvorbou, a v různých oferách vystavuje na oči zjevy jednoho řádu, nutě spisovatele reagovat na zjevy jednoho druhu, nechávat stranou jiné zjevy, jiné motivy, které snad jindy více poutaly. Přečteme-li více povídek, uveřejněných v časopisech a sbírkách posledních doby, uzříme, jak současné hnutí odráží sa na umělecké tvorbě, jak spisovatelé různých temperamentův a nadání dají se unášet na tutéž stranu, obracejí svoji pozornost na tytéž zjevy, na zápas mezi starým i novým, mezi starými řády a probouzejícími se novými snahami.

Avšak objat celou současnou skutečnost takové pohnuté doby v uměleckém obraze jest realistickému umělci téměř nemožno. Proto ani přední spisovatel ruský L Andrejev, jak jsme ukázali, nezachytil v dílech svých současnou skutečnost ruskou, nýbrž podal jakési symboly, poloabstraktní, polokonkretní obrazy realní skutečnosti, snaže se řešit různé problemy, jež mu ukazovala skutečnost. Pro realistickou reprodukci byť i jen koutkův a odštěpků současnosti se všemi barvami života i psychologie její třeba takové zásoby pozorování a takové trpělivé hloubavosti i krystalisace pozorování, že ustálení okamžiků současného zmatku a náhlých změn je téměř nevyplnitelno.

Jestliže vůbec i v klidné době současný, přechodný život realistickému umělci dosti těžko zachytit i v podobě odštěpků, skizz, kreseb, co teprve říci o revoluční době, kterou prožívá ruský národ? Nyní život jako souhrn zvykův a obyčejů na mnohých, a to nejzajímavějších místech, v oněch vrstvách, kde odehrává se revoluce, téměř přestal, zmizel; není žádných pevných tvarů života, všecko jest v pochodu kvašení. Taková je také psychologie rodících se revolucionářů, nových typů, jež sotva zachytne momentalní fotografie, ale ne realistický umělec. V takové době je těžko žít, a kde pak je tu čas pozorovat, přelamovat paprsky skutečnosti v hranách vlastní individualnosti, kreslit umělecké obrazy skutečnosti! A jaký umělecký obraz mohl by také konkurrovat silou dojmu, který působí, s dvěma, třemi řádkami některé novinářské zprávy o velikých zjevech, propastech lidského hoře a utrpení, nebo se soudním referátem, citujícím předsmrtná slova obětí revoluce, nebo s telegramem, podávajícím lakonicky-epickým slohem zprávu o velikých pohromách! Bledě vypadají umělecké obrazy takové skutečnosti, a proto umělecké talenty většinou ustoupily do pozadí a ponechaly úlohu kreslit skutečnost... novinám. Praví umělci zatím sbírají látku, by v budoucnosti zachytili přítomnost v širokých obrazech.

Realističtí umělci, kteří se pokusili ve svých dílech ozvat se na revoluci, podali díla většinou neumělecká, nebo upadli v romantičnost a symbolismus, jako jsme to viděli u L. Andrejeva. Třeba vyznat, že

noviny podávají více, mnohem více, než taková umělecká reprodukce ruské revoluce, jevící ráz suchých protokolů.

Snad nejzajímavější ze současných uměleckých prací jest novella S. Guseva-Orenburgského „V straně otcov“, uveřejněná 1904 ve 4. Sborníku nakladatelského družstva „Znanije“, jež vydává díla předních mladých spisovatelův. (Dosud vyšlo 12 čísel Sborníku.) V novelle této, zbarvené poněkud naivní romantičností, spisovatel živě a dosti talentovaně zachytil první, poměrně dosti radostnou fasi, jitro revoluce, první nadšené projevy protestu širokých mass proti ujařmení a ve prospěch svobody osobnosti. Toto první nadšení svobodou maluje autor jasnými, růžovými barvami a nepředvádí „úžasů“ revoluce, jimiž naplněna díla pozdější. „Krajem otců“ rozumí se to, co odumírá, od čeho odcházejí mladé síly do nové zaslíbené země, kraje dětí. Boj mezi „krajem otcův“ a „krajem dětí“ odehrává se tu v kruzích duchovenstva, kteréž na Rusi zdálo se cizí všemu pokroku, ale v poslední době projevilo silné hnutí k obnovení. Zauzlení jest ovšem poněkud šablonovité. Hlavními osobami jsou duchovní, mladý silák otec Ivan a otec Matvěj, již jedou do města, by přiměli k návratu domů manželku otce Matvěje, jež od něho prchla s psalomščikem. Zatím v městě otec Ivan pod vlivem společenského hnutí pro svobodu i pod vlivem nové lásky k manželce otce Matvěje, s níž se znal od mládí, odhazuje šat duchovní, by se stal bojovníkem za svobodu... Kromě této šablonovitosti zauzlení zaráží rozvláčnost četných výjevů, zvláště nezdařilý obraz vzbouření, místy hrubě vypočítané effekty, nedostatek prostoty a pravdivosti, tak že realistické tahy první záře revoluce ztrácejí se mezi nepřirozenými a strojenými obrazy. Rázovitý život duchovenstva a jeho snahy po obnově nejsou zde zachyceny; charakteristické pro „přerození“ otce Ivana jest, že zapamenuv na vlastní rodinu, pro sukni především opouští stav duchovní, holduje volné lásce. Špatný bojovník za svobodu duchovenstva!

Novoromantik a první „buřňák“ Maxim Gorký „ve dni svobody“ dal pouze několik bezvýznamných povídek, jako jsou „Turma“, „Vypravování Filippa Vasiljeviče“, „Bokujemov“, a dramata „Barbaři“, „Děti slunce“ i „Dačniki“ (zde i v „Barbarech“ líčí autor intelligenci ve velmi nepříznivém světle), jež svědčí jen o hrozném zmatku, který prožívá autor. I kritika, jež byla dřív tak nadšena každým jeho slovem, vytýká mu nyní, že od doby, co napsal studii „Člověk“ (1903), ani slova nepromluvil jako člověk. Po takovém nadšení nyní pozorovat úplné vystřízlivění, ba ochladnutí vůči Gorkému, jenž loni odjel do Ameriky, kdež nadál se velikých triumfů. Poněvadž však Amerika nikterak se mu nechtěla klanět, pomstil se jí, uveřejniv 1906 řadu hanopisných kreseb ze života amerického, otištěných v 11. a 12. Sborníku „Znanije“. V kresbách těchto jest pozorovat takový nedostatek svědomitosti, vkusu a slohu uměleckého, takové bledé barvy a mdlé obrazy, takovou chladnost, že všeobecně se mluví o úpadku v tvorbě Gorkého. Také jeho bosáčtí anarchisté v době řádění anarchistů pozbyli své přítažlivosti.

Boj mezi otci a dětmi jest motivem dvou dramat S. Najděnova: „Děti Vaňušinovy“ (1903) a „Avdotjina žizň“ (1904). V prvním

kuse odehrává se boj ten v domě kupce, jenž celý život vynaložil na to, by zvětšil hmotný blahobyt rodiny, a končí život samovraždou, vida, že všecky námahy a starosti jeho nebyly s to, by založil rodinu, nýbrž rozvaliny. Pessimisticky pohlíží Najděnov na výsledek boje mezi otci a dětmi v domě bankovního úředníka také v druhém kuse: staré tradice jsou ještě tuze pevny, v mladých silách pak není vytrvalosti, tak že boj končí se smířením se dětí s dobrovolným otroctvím.

Ne tak beznadějně končí kus Jevg. N. Čirikova „Ivan Mironyč“, kde zástupcové starého pořádku unyle skládají ruce v klín pod nátlakem nových proudův a s rozpačitostí se táží: „Jakého pak ještě nového života se jim zachtělo, tomu nerozumím!...“ Blíže dotkl se Čirikov revoluce v dramatě „Mužiki“, ale o mužících neřekl ničeho, co bychom neznali z novin. Ani jeho „povídky“, jichž vydal dosud pět svazků, ač mají větší cenu uměleckou než tato dramata, nevynikají uměleckou prostotou a pravdivostí, nýbrž jsou přetíženy těžkopadnými úvahami, jimiž autor proplétá své vypravování.

Neumělecká jest reprodukce prosincového povstání v Moskvě 1905, jiż vydal P. D. Boborykin v povídce „Hrozné dni“, uveřejněné v lednovém sešitě Žurnala dlja vsěch 1906.

Mladý spisovatel M. Arcybašev pečlivě konbinuje uměleckou manýru L. Andrejeva s novinářským materialem. Obíraje si za předmět svých povídek zlobu dne, plete dohromady různá facta, do nichž vplétá mnoho lží, by pověděl více než noviny. Je to umělecky bezcenná tvorba, již pozorovat v povídkách „Užas“, „Těni utra“, „Krovavoje pjatno“ a pod.

Lépe zachytil realní skutečnost, hrůzu revoluce A. Serafimovič v povídkách „Na Presně“ (část Moskvy) i „V semjě“. V obou popisuje se hrůza, již prožívá rodina v okamžiku židovských pohrom a v prosincové dni v Moskvě. I tu i tam strachem a hrůzou rodina skrývá se do podzemních jam: v první kresbě hlava rodiny vyhání nešťastné židy, kteří se skryli v bytě jeho, aby vyhnul se styku s „velikými událostmi“; v druhé děj odehrává se ve sklepě domu, bombardovaného „sluhy pořádku“. Obrázky jsou prosty, pravdivy, plny lidumilnosti.

A. Kuprin jest barvami nejbohatší ze současných belletristů ruských, jenž jasně a živě reprodukuje „kousky“ ruské skutečnosti, nečině nároky na široké závěry, nestaraje se o filosofické důsledky. Spisovatel tento obohatil ruskou literaturu celou řadou genreových studií dle přírody, bohatých materialem pro povšechné závěry. Velezdařilý jest široký obraz pustého, bezobsažného vojenského života v novelle „Souboj“ (1905), kdež autor velmi živě nakreslil nejtypičtější zástupce ruského důstojnictva s jeho radostmi i žalostmi. Uvědomělá práce důstojníků jako vychovatelů vojska, jako vůdců prostých vojáků, tone v moři prostopášnosti, v slepém pohrdání osobností i zájmy prostých vojínů. Místo národního vojska vidíme nemotorný stroj, jímž těžko operovat. Pozadí obrazu tvoří pitky, rvačky, krádeže, prostopášnosti a hrubý cynismus; na této půdě nakresleno drama podporučíka Romašova, mladého blouznivce něžné duše, jenž pomalu počíná poznávat, jaká hrůza jest kolem něho i v jeho vlastním životě, který ukončil hloupým

soubojem... Pochmurný, ale dosti správný obraz ruské revoluční doby předvádí Kuprin v „Řece života“. Vidíme tu s jedné strany idealistu studenta s duší starou, čistou, ale slabou, nestvořenou pro nynější bouřlivou dobu, jenž hyne pod břemenem revoluční úlohy, přesahující síly jeho; s druhé strany pak vidíme „řeku života“, jež se svými smradlavými, kalnými vlnami stříká kolem tohoto idealisty, jenž chce vibracemi duše své proniknout do duše okolních, cizích lidí, oddávajících se právě prostopášnosti. Antithese tato překvapuje svojí symbolickou silou... Plna úžasu dle vzoru Edg. Poea jest povídka „Vrah“.

Ráz vzpomínek na revoluci mají kresby Skitalcovy „Polní soud“ a A. Kipenovy „Birjučij ostrov“ i „V říjnu“, kdež vypravuje o říjnových událostech v Odésse z r. 1905. Kresby ty vynikají živostí a pravdivostí.

Jestliže tito spisovatelé snažili se jako realisté v dílech svých reprodukovat koutky, odštěpky života „revolučního roku“, symbolisté snažili se vyslovit se o celé revoluci, na základě mimoletných styků se skutečností rozřešit hlavní otázky revoluce, umělecko-filosofickými synthesemi odpovědět na revoluci podle vzoru L. Andrejeva. Nemajíce ovšem intuitivního nadání tohoto spisovatele, napsali díla, která postrádají ceny umělecké.

S. Sergějev-Censký nakreslil jakési zvláštní „Poustevníky“, probuzené hromem revoluce a v povídce „Sad“ nanejvýše strojeně symbolisoval agrárně-terroristického hnutí v obraze zahradníka, jenž zastřelil majitele velikých polností v okamžiku, kdy tento chce se oženit, aby měl potomky, jimž by polnosti odevzdal. Pěkná jest povídka „Batěnka“ s jemnou psychologií kajícího se důstojníka, jenž končí život svůj po krvavém potrestání dělníkův.

Semen Juškevič, jenž v naivně psané povídce „Jevreji“ romanticky symbolisoval vznik a vzrůst revolučního citu v židovském městském proletariatě, zkoumá dále týž zjev méně zdařile ve svém „Člověku“ a dramatu „Hlad“. Hlavním hříchem Juškevičovým jest — hledanost themat a obrazů, která vede jednak k strojenosti nálady, jednak k affektované osobivosti. V dramatech mimo to pozorovat nedostatek čistě technické zkušenosti. Poeticky a teple napsána kresba „Tři hřbitovy“, ač i zde krásný, truchlivě poetický symbol zkažen podivínskými nápady.

Andrejevovu „Gubernatoru“ podobá se „Policejní inspektor“ N. Tělešova, jenž chtěl tu ukázat, jak chladnokrevně a ukrutně vláda potírá všecky projevy revolučního hnutí a předvádí dobrého člověka, z něhož uniforma úřední dělá zuřivce.

Jestliže realistickým spisovatelům dávat obrazy života vadila ta okolnost, že život teče tokem příliš rychlým, jest ve stavu kvašení, jestliže zdálo se jim téměř nemožno zachytit skutečnost v širokém obraze, tak že spokojovali se skizzami, nástiny, kresbami jednotlivých zjevů, umělcům symbolickým, kteří široko ozývali se na revoluci, hledali rozřešení hlavních otázek, na které uváděla je skutečnost, nedostávalo se talentu, intuitivního nadání, pomocí kterého i mimoletné styky se skutečností jeví se pramenem, živícím tvorbu, a mění se v material pro široké závěrky.

Z anglického písemnictví.

Podává ALOIS KOUDELKA. (O.)

Emerson Hough líčí roztomilým způsobem různé smyslné i nesmyslné theorie o organisovaných a neorganisovaných spolcích, klubech maloměstských. Název povídky zní „Heart's Desire“.

V románě „Oko za oko“ (An Eye for an Eye) Clarence Darrowa vypravuje hrdina — vrah své ženy — historii svého zločinu svému příteli v předvečer své popravy. Je to kus autopsychologie.

John Luther Long a Arthur Train vydali po svazku krátkých povídek, tento rozmarně vypravovaných kriminálních historek, onen plných pathosu ze života chudých a malých.

Z dramatiků stojí v popředí Mr. Pinero, Stephen Phillips a Bernhard Shaw.

Pinerův poslední kus sluje „His House in Order“ a dožil se přes 200 představení. Jako v předešlých kusech tak i v tomto osvědčil se Pinero mistrem dramatické konstrukce. Zájem vzrůstá od výjevu k výjevu. Doba děje přítomná. Dějištěm jest venkovské sídlo člena anglického parlamentu Filmer Jessona, jehož první choť před třemi lety na vyjížďce z vozu byvši vyhozena, se zabila. Panička ta byla vzorem pořádné hospodyně a manželky. Jesson oženil se podruhé s mladou, sličnou vychovatelkou svého synáčka, Ninou. Příbuzenstvo první jeho ženy nedůvěřivě pohlíželo na tento jeho sňatek a o Jessona samého druhdy pokouší se lítost, že krok ten učinil, pozoruje nepořádnost a nepřesnost Nininu. I svěřuje správu své domácnosti sestře své první ženy, jež pomalu pomaloučku otěže vlády na sebe strhuje, Ninu kde jen může odstrkuje. Vlastní děj zahájen je slavností za příčinou slavnostního otevření parku, jejž byl Jesson na počest své první choti obyvatelům sousedního městečka daroval. K slavnosti dostaví se všichni příbuzní Annabelini (tak slula první žena Jessonova), v čele jich otec a matka její. Všichni, zejména tito, pohlížejí na Ninu jako na vetřelkyni a kde mohou ji potupují. Mezi hosty nalezá se také dlouholetý přítel domácí major Maureward a bratr Filmera Jessona Hilary, onen hned od prvního vystoupení zajímá se o synáčka Filmerova Dereka. Zatím dostává se Nině nových a nových pokoření, jež vyvrcholí v tom, že budoir zesnulé Annabely, posud uzavřený, má sloužiti Derekovi za studovnu a od Niny se požaduje, aby se na slavnosti objevila v smutečních šatech. Totě přespříliš! Nina strojí výstup prohlásivši, že se slavnosti nesúčastní. Krátce po té dostaví se sotva předvídaná katastrofa. Hošík Derek najde — hraje si ve své nové studovně — pod uvolněným prknem svazek psaníček, jež Nině donese. Jsou to milostná psaní přísného majora Maurewarda, z nichž vysvítá, že vzorná Annabel byla jeho milenkou a že Derek jest jeho synem. Nina triumfuje. Chotě chce ušetřit, jen rodičům Annabeliným všecko vyjevit, avšak Hilary, bratr Filmerův, přemluví ji, aby od toho upustila. Nina svoluje, ano dostavuje se i ve smutečním úboru k slavnosti. Za to Hilary v rozmluvě s bratrem

dopomahá jí k postavení, jež jí přísluší. Kus končí melodramaticky, ale je skvostnou satirou na úzkoprsost a šosáckou pruderii jistých anglických kruhů.

Stephen Phillips, jenž se narodil roku 1866 v Somertownu u Oxfordu, cítil záhy v sobě povolání k životu hereckému. Jako spisovatel dramatický vystoupil s básní (blankversem psanou) roku 1890. Obsah práce té shrnuji v tuto větu: Marpessa, vyzvaná jsouc Zevem, aby volila mezi bohem Apollonem a smrtelníkem Idasem, rozhoduje se pro tohoto. Čtyry leta po té vydal Phillips dlouhou báseň, opět blankversem psanou, „Eremus“, v níž vypravuje život umírajícího poustevníka. Z této básně ještě více nežli z básně „Kristus v Hádu“ vyznívá stesk do neuprosného fata, osudu; v oné básni viní spisovatel Tvůrce z krutosti(!), jenž prý jenom sobě k potěše nové a nové světy buduje a národy je zalidňuje, ponechávaje jich pak spěti ke zničení. Ale teprve roku 1899 napsal své první drama „Paolo a Francesca“, potom následovaly ještě tyto kusy: „Davidův hřích“, „Herodes“, „Ulysses“ a nejnověji „Nero“. O jeho dramatických pracích rozcházejí se úsudky ani tak v Anglii, jako v cizině. V Anglii celkem s jásotem vítají Phillipsa jako nového — bezmála Shakespearea, tak v měsíčníku „Temple Bar“ jistý A. Balliol (pseudonym) prohlašuje všecka dramata Phillipsova až na „Ulyssa“ za pravé tragedie ve smyslu starořeckých tragedií a Shakespeareových. Děj jejich jest prý plný velikosti a hlubokého významu, hrdinové rodem, postavením a charakterem praví heroové, kteří v boji se slepé vládnoucím, neuprosným osudem podléhají. Pisatel onoho článku chválí také technické zvláštnosti Phillipsových dramat, vytýkaje zvláště jako přednosti jejich: malý počet jednajících osob, jednotu místa a času, v čemž opět spatřuje vliv starořecké tragedie. Jiní však kritikové, najmě cizozemští, vytýkají Phillipsovi, že v jeho dramatech více se deklamuje než jedná, že Phillips klade větší důraz na živly lyrické než dramatické, že kusy jeho jsou spíše řadou úchvatných a druhdy i grandiosních scen a obrazův, ale že netvoří jednolitého celku. Po mém soudě, pokud jsem četl v časopisech ukázky z Phillipsových prací, nazval bych Phillipsa mistrem dikce; oslňuje, uchvacuje hudbou slova, ale postavy druhdy jakoby byly bez krve, spíše vidinám vzdušným podobné, než lidem z kostí a masa. Kdosi trefně srovnal jeho dramata s výtvory tak zvané praerafaelské školy malířské v Anglii. O jeho „Neronovi“, v němž vystupuje Nero spíše jako umělec než jako caesar, míní mnozí, že se zvrhne u „výpravný kus“.

G. Bernh. Shaw, jehož spisy vyloučeny v N. Yorku z „půjčování“ veřejných knihoven, což arci vyvolalo nemalou sensaci, ale pokud z novin Američany znám, z boje o to se rozhořevšího sotva Shaw vítězem vyjde, napsal posledně kus „Major Barbara“. Autor sám označil tuto svou práci jako „a discussion in 3 acts.“ A skutečně z jeviště stává se tribuna, z dialogu debata a děj postupuje dlouhými vyjednáváními a rokováními. A rokuje se v kuse o všem možném: o politice, alkoholu a o dědičném zatížení, o náboženství, o školství atd. Vtipy, paradoxy, duševní prskavky a p. jen jen sem a tam lítají, tak že divák

vlastního děje ani nepozoruje. První akt odehrává se v saloně lady Britomart Undershaftové. Jest provdaná za mnohonásobného milionáře a velkoprůmyslníka Andrew Undershafta, jehož však několik let už neviděla. Ale teď ho prosí o návštěvu, ježto potřebuje věna pro své dvě dcery, Sáru a Barboru. Pan manžel vyhoví pozvání. Sára se mu zdá málo „smart", kdežto Barbora, jež to v armádě spásy „dotáhla až na majora", hrozně ho zajímá. Ctitel její, professor řečtiny, jen aby jí na blízku byl, stává se též vojínem armády spásy a tluče o sto šest na buben při shromážděních armády spásy. Barbora hledí získati otce pro armádu spásy, otec zase pro své podniky. I jdou po úmluvě každý se podívat na dílo druhého. Armáda spásy však bere podporu ode všech možných lidí, i od takových, kteří svými podniky pracují přímo proti účelu armády spásy. To se však protiví Barboře, jež při návštěvě továren otcových „objeví" nové pole pro svou působnost — v kolonii dělnické. Pan professor následuje jejího příkladu. Andrew Undershaftovi třeba dědice a nástupce u vedení jeho továren, neboť jediný syn nemá k tomu schopností, „věze až po uši v žurnalistice a politice." Pan professor zdá se mu však k tomu stvořený, a poněvadž se z něho vyklube „sirotek", adoptuje ho a ožení s Barborou. V „Cornhill Magazině" prohlašuje jakýsi mladý divadla návštěvník, že „Major Barbara" znamená žalostné ochromení sil Shawových |jakož i nedostatek odvahy vyvoditi nejkrajnější důsledky z názorů dosud jím hlásaných.

K těmto třem koryfeům anglického jeviště přistoupil teď J. M. Barrie se svým pohádkovým kusem „Peter Pan". Hrdina tohoto kusu — především pro děti určeného — ztratí svůj stín a hledaje ho, zavítá v noci do ložnice tří dětí. Naučí je lítat, a ony ho následují do kraje, „jenž byl a nebyl." Cesta do toho kraje vede kmeny dutých stromů. Kraj ten obydlen jest miláčky dětské fantasie, jako: báječnými zvířaty, skřítky, vílami, mořskými lupiči, Indiany jakož i dětičkami, jež se v útlém mládí rodičům ztratily. Tam v tom kraji zažijí naše děti za vůdcovství Panova neuvěřitelná dobrodružství a prapodivné věci, ale konečně se šťastně vrátí se všemi ztracenými dětičkami k jejich a svým rodičům. Dojemné jsou sceny líčící shledání matek se ztracenými dětmi, jakož i tklivý žal Panův, jenž maminky nemá.

Pod názvem „The Chief American Poets" vydal Dr. Curtis Hidden Page silný svazek, v němž podává výběr, a to cele uvedených až na dvě, z básní Bryanta, Emersona, Holmesa, Longfellowa, Laniera, Lowella, Poe, Whittiera a Whitmana. Kromě životopisné skizzy podává pořadatel také případné kritické ocenění dotyčných básníků.

Egbert Willard Fowler vydal sbírku básní (Poems), v prvním díle (Dojmy) podává nálady přírodní a v řeči co nejúsečnější nejúchvatnější tragedie životní, kromě toho několik hudebních a lyrických čísel. V druhém díle jsou paradoxní kacířstva z části v symbolické roucho oděná a v třetím díle opěvá „poesii".

Neméně pozoruhodná je sbírka básní Ern. Howard Crosbyho, jehož počítají za stoupence Whitmanova, ač se od něho v mnohém od-

chyluje, „Broad-Cast“. Německá „Jugend“ přinesla už několik ukázek z jeho básní.

Paul van Dyke dokazuje ve svých studiích „Renascence Portraits“ — pojednávaje o P. Aretinovi, T. Cromwellovi a Maxmilianovi I — že mylné je tvrzení, jakoby renaissance byla teprve začala pádem Cařihradu.

Robert Harborough Sherard napsal obšírný živótopis Osc. Wildeho, v němž mravní poblouzení jeho vysvětluje dědičným zatížením, jež se později zvrhlo až v nepřísudnost aspoň dočasnou.

Z četných rozprav časopiseckých zmiňuji se ke konci toliko o dvou projevech, ježto jaksi charakterisují ráz a směr nynější anglické krásné prosy. V „Monthly Review“ stěžuje si Basil Tozer do vzmáhající se obliby erotických románů. Probírá 78 moderních anglických románův a konstatuje, že 17 z nich tupí a smíchy si tropí z manželství jako přežilé už instituce, 11 že se obírá cizoložstvím a rozvodem, 22 hájí práva mužova na volnou lásku, 7 že se posmívá manželské věrnosti ženině a ve 23 z nich že se pojednává o svůdnictví a pohlavních věcech zcela neomaleně, a že většina těchto románů pochází z péra žen. Vhodný prostředek od tohoto svinstva spatřuje v pronikavém, uměleckém výchovu dorůstající generace. Zajisté mylně!

A v „Quarterly Review“ míní zase F. B. Gummere (Originality and Convention in Literature), že naše vychvalovaná moderní kultura ubíjí všeliké původní cítění a myšlení, že rychlé pokroky ve vědách a technice a stále víc a více zdůrazňované jednostranné vzdělání ducha musí konečně přivoditi ochromení duševních orgánů. Tvořivost umělecká jakož i vnímavost že budou víc a více řídnout, až originelní umění jako naivní požitek zcela odumře.

Z rumunské literatury.

Podává Alois Koudelka.

Ve znamení Marsa stálo loňského roku písemnictví rumunské. Rozhořel se totiž prudký boj o zásadu národnosti a cizáctví v rumunské literatuře. Za národnost bojovala a dosud bojuje v Rumunsku revue „Sămănătorul“ (Rozsévač.[1]) Kráčí v té věci ve stopách, jež vytkli M. Cogălniceanu, C. Negruzzi, A. Russo a Vas. Alexandri. A jen co je pravda, kde který vynikající talent združil se kolem praporu „S.“ vztyčeného. Ale zloduch všeho křesťanství a nacionalismu, židovina nebo jak píší rumunské listy „ovreismul“, jehož hlavním politickým orgánem jest „Adeverul“ (Pravda — prosím, kde a kdy neměli židé pravdy?), nemohla toho snést, a tož honem, ne-li zničiti,

[1]) V následujících názvech z příčin typografických vynechány četné zvláštní značky rumunského písma.

aspoň snahy oním směrem se nesoucí sesměšnit, pošpiniti. Židovině nejprve v žold — zase jako všude — daly se listy socialní, ale poněvadž celkem malého ohlasu doznávaly, třeba bylo nějakého židovského berana literního. A tím se stal minulého roku týdenník „Viata literara" (Literární život). Za štít propůjčil mu své chvalně známé jméno básník rumunský G. Cosbuc a spisovatel J. Gorun (Hodos), ač onen kromě ukázek ze svého překladu „Fausta" ničím tam nepřispěl, a tak za krátko se ustranil zcela. Pavezou však oháněli se ve „Viata literara" hlavně H. Chendi a Cazaban, a oba v té příčině podali výkony tak znamenité, že „Viata literara" od nového roku 1907 slibovala — nevycházet. Ale přece jaksi se zotavila a vychází dál — dokonce illustrována, arci ne právě umělecky. Vycházela ve formátě „Našeho Věku", ale o dvou arších. Všímala si každého projevu intellektuelního hnutí, ale trhala a rvala vše, co jen trochu duchem národním se neslo, a to nejen od současníků vydaného, ale dávno už mrtvých národních předáků, jako na příklad Caragiale. Nejvíc arci měla zkřesáno na historika a literárního referenta N. Jorgu asi proto, že Jorga kde jen mohl vystupoval proti beznárodnosti. To asi přimělo Jorgu, že z redakčního komitétu „Samanatorula" vystoupil, ale hned nový orgán „Florea darulilor" založil, v němž podává nejen lepší starší práce domácí, ale i překlady světových děl. Jakousi rumunskou „Revue des deux Mondes" s tendencí arci populárnější má býti měsíčník „Viata romîneasca", jež v březnu minulého roku začala vycházeti v Jasech za redakce universitních professorů Dr. C Sterea a P. Bujora. Představil se ve formě podobných francouzských (resp. anglických) magacín, ale nevím, zda přes to, že se mu podařilo získati za spolupracovníky nejlepší síly ze všech oborů, se udrží. Táže se totiž v posledním (desátém) čísle, má-li i nadále vycházet v dosavadním rozměru o 200 stránkách, ale při zvýšení předplatného, čili při zachování dosavadního předplatného objem zmenšiti.

Ze samostatných publikací na prvním místě jmenuji dvě nové povídky proslulého Joana Slaviciho, a to jeho historickou povídku „Manea" a pak román ze společenského života „Mara". Posledně zmínil jsem se tu, že si Slavici vytkl za úkol v řadě povídek vylíčiti dřevní život v oblastech rumunských panující. Že myšlenka Slaviciho byla vší chvály hodna, uzná každý, i když odezírá od té okolnosti, že se tu Slavici podjímal z rumunských spisovatelů první něčeho takového, uváží-li, jaký význam, jakou důležitost mají řádně psané historické povídky pro širší kruhy obecenstva. Mohl bych tu uvésti nejedno skvělé jméno, jež původní historické vědomosti své čerpalo z takových povídek. Známať obliba (a i význam) historických románův otce Al. Dumasa, W. Scotta, Manzoniho „Snoubenců", hollandského spisovatele Van Lennepa, Sienkiewiczových atd. Arci třeba k takovým povídkám nejen učenosti odborné a živé obrazotvornosti, nýbrž také zkušenosti psychologické. Co do předběžných historických studií sotva který spisovatel rumunský může se pochlubiti, mám tu na zřeteli dobu, o kterou běží, většími nežli Slavici, jenž i jinak příslušnou zdatností vyniká.

A přece hned první povídka jeho ze zahájeného cyklu „Din Bětrânĭ“ (Ze starých dob) nejen že nedoznala živého ohlasu u širšího obecenstva, nýbrž i v kruzích intelligence vyvolala dosť živou diskusi, ježto Slavici v době, o které vypravuje, spatřuje jádro obyvatelstva krajů (dnes rumunských) ve Slovanech, Srbech. Jde o dobu kolem 6. a 7. století.

Než hlavní příčinu, že Slaviciho povídky historické nejsou tak oblíbeny jak oněch shora uvedených spisovatelů, spatřuji v přílišné rozdrobenosti neboli nejednolitosti hlavního děje. Dokladem toho jest mi druhá jeho z toho cyklu povídka „Manea“. Hlavní děj vystihnete těmito slovy: „Manea“, kněz u Muntenů (horalů) bez posvěcení a negramotný (!), jemuž Bulhaři uloupí jeho milou choť, hledá ji, a to v Cařihradě, ano až i v Bagdadě. Ale při tom hrá úlohu příliš trpnou, a nad to i v záplavě episod vedlejších stále vám z dohledu neb aspoň zájmu uniká. Líčení života brzo na dvoře cařihradském, brzo na dvoře bagdadských kalifů, z toho náboženské rozhovory o tom, zda „Manea“ byl Arijcem, jakého náboženského vyznání jsou Srbi, Bulhaři, různé filosofické reflexe až únavně dlouhé nedopouštějí, abyste, jak se říká, v jednom dechu celou povídku přečetli. Mimochodem zmiňuje se Slavici v „Manea“ také o našich svatých věrověstech Cyrillu a Methoději, ale nepodává nic nového, leda vytýká, jak se ochotně ujímají Bulhary zajaté Anny a jak se snaží nalézti v ní pomocnici v šíření křesťanství mezi jižními Slovany; na přátelství jich s Fotiem snad až příliš veliký důraz se klade, třebas se o dalších osudech jejich nemluví.

Daleko soustředěnější je druhá jeho povídka „Mara“. Poprvé začala povídka ta vycházeti v zaniklé před kolika roky revue „Vatra“ (krb, ohnisko). Je to líčení osudů hlavně Maryny dcery Persidy, a pak Maryna syna Triky. „Mara“, žena z lidu, Rumunka, charakteristika její jest výborná, dře se, střádá, groš ke groši kupí, aby jenom sobě a hlavně svým dvěma dětem pomohla k lepší budoucnosti, ale dochází dosti trpkého zklamání. Dcera její zamiluje se do „Hubertnácla“, t. j. Ignáce, syna Hubara, rodem Vídeňáka, zaměstnáním řezníka, pravého „Švába“, domýšlivce, lenocha, žijícího ze jmění své ženy, jíž se stává nevěrným, s vyššími se bratřícího, nižšími opovrhujícího. Než by náš Hubar svolil ke sňatku svého syna Nácka s Persidou, dcerou chudé Mary, ač Mara má už hezké peníze uspořeny, vypudí ho z domu do Vídně, kde se syn mravně zkazí a přece s Persidou se ožení proti vůli otcově. Jaký život má Persida s opilým a kartů milovným Náckem, snadno se domysliti. Triku zase zkazí kožešníkova žena, u jejíhož muže v učení jest Maryn syn. Už už se vám zdá, že vše přece k lepšímu se obrátí, když „Nácl“, dověděv se o otcově hříšném plodu, otce sám ubíjí. Nebýti tohoto závěru — nutným ani psychologicky diktovaným není — jakož i některých méně pěkných scen, byla by tato povídka Slaviciho, čerpaná ze současného života lidu rumunského (v Rakousku), nemálo získala. Dobře má E. Jorga, když radí, aby při druhém vydání „Mary“ přepracován byl konec jako rušící konečnou harmonii. („Jar uciderea luĭ Hubăr de cogilul luĭ din florĭ strică toată armonia de pace a sfîrsituluĭ. Dacă acest roman va avea o a doua editie, ea trebue

neapărat tă fie izgonită.“ Tak napsal doslova v č. 25 „Samanatorulu“ roku 1906.)

Miláčkem téměř všeho rumunského čtenářstva, až snad na pohlaváry židoviny, jest Mich. Sadoveanu, ba jméno jeho začíná pronikat až i za hranice; co do čistoty řeči a dikce vůbec nemá sobě rovného. Ač jest veleplodným, snad nejplodnějším ze všech současných rumunských spisovatelův, i po stránce umělecké den ke dni roste. Povídka, črta, dojem byly dosud hlavním jeho oborem. Kromě už tuto uvedených zmiňuji se v té příčině o dvou jeho posledních publikacích, o „Povesti de sarbatorĭ“, drobné to knížečce loveckých příhod a jiných črt, a o větším svazku povídek vzatých ze života vojenského, které jaksi doplňují dřívější jeho sbírku „Povestirile din războiŭ“ a má titul „Amintirile caprarului Gheorghita“ (Vzpomínky kaprála Gh.). Sadoveanu přihlíží ve svých povídkách z vojenského života vzatých k jednotlivci, ale nenásleduje ani francouzských spisovatelův ani německého Hackländera, kteří většinou líčí život vojenský se stránky humoristické, ani Bilseho ani jeho stoupenců, kteří zase hromují proti tyranství vyšších, popouzejíce mládež proti stavu vojenskému, nýbrž, abych to řekl prostě a krátce, raduje se s radujícími a pláče s plačícími. Jde tedy více do hloubky a do širších obzorů, podává věrnou psychologii života vojenského. O první delší práci pokusil se historickou povídkou „Soimiĭ“ (Sokoli). Doba 15. století, líčí pak v ní výpravu pověstných válečníků Jana Podkovy a Jana Vody za účelem svržení s trůnu multánského hastroše a sultánova panáka Petra a dosazení naň slavného Štěpána Velkého. Povídka ta přes mnohé vady měla značný úspěch. Poslední román jeho zove se „Floarea — Ofilita“ (Bledý — zvadlý květ). Dějištěm jeho jest městys z horního Multánska. Prostředí — život drobnějšího úřednictva na pensi a mladého úřednického dorostu. Jeděch i druhých cílem jest dobře se mít nebo správněji řečeno pohodlně žít a při tom i při sebe skromnějších příjmech na pány si hrát. Rozumový obzor těch lidí je co nejužší, v domě však jsou „paši“. V rodině takové vyroste hrdinka Tinka, jež nikdy nic nečetla, o ničem neuvažovala, po ničem netoužila, nežli zavděčiti se svým staroučkům. Rozumí se, že si od nich dá také vybrati manžela (zase z úřednické rodiny), jenž nemaje ani potuchy o nějakém vyšším života cíli, oddá se opilství a padne do tenat chlipné ženštiny. Tinka se zprvu bouří, pláče, onemocní, ale pozdravivši se uzná (!), že po východním mravu musí tak býti. I žije po boku svého zvrhlého muže o nic se nestarajíc, ani o děti, jak to tam zvykem a mravem. Opravdu uvadlý květ! Než i ostatní jednající osoby jsou pravými typy „odumírajících květů“.

(O. p.)

Posudky.

Giuseppe Tarozzi, La varietà infinita dei fatti e la libertà morale. Palermo 1906. Str. 144.

Spisek malý sice, ale za to obsažný. Problem determinismu v podstatě své neredukuje se dnes jako před několika desítiletími na problem svobody mravní, nýbrž zabírá v sebe základní otázky hodnoty vědeckého poznání. Století devatenácté bylo proniknuto zcela determinismem. Determinismus byl integrálním prvkem veškeré vzdělanosti a hlubokým přesvědčením obzvláště většiny stoupenců vědy positivní. Dnes však počínáme poznávati, že toto převládnutí determinismu stálým hledáním uniformity způsobilo zanedbávání nekonečné měnnosti zjevů: podobnosti a stejnosti obětována změna a různost. Tím ovšem nezavrhujeme ještě principy positivismu. Ardigův positivismus na příklad, jenž vítězně odolal kritice kontigentistů, nemá nic společného s touto tradicí pseudovědeckou, kterou podporují proudy daleké vědeckého a filosofického myšlení, vyvěrající spíše z moderního skepticismu. Jeho positivismus jest nejen popsání, nýbrž i skutečné vysvětlení pojmu a zjevu evoluce. Ardigò použiv za základ procesu rozlišení, a jako jeho výsledku rozdílu mezi já a ne-já, rozřešil tím problem neveliký, jejž Spencer chtěl přejíti mlčením. Převedením přírody na zkušenost Ardigò odňal oprávnění zkoumání metafysickému při záhadě noetické a oprávnil tak pojem vývoje.

Původní rozlišování já od ne-já neznáme toliko ze studia dětské duše, nýbrž též z pozorování života dospělých, v jistých ovšem okamžicích (při počitcích organických, při počitku bílého světla a pod.). Jedině když oddálíme mysl od řady zjevů psychických, abychom pozorovali obzvláště zjev jediný a isolovaný, prohloubíme záhadu noetickou i psychofysickou. Tak postupuje též věda, jež od nejmenších jevů počitkových přechází k ideím a posléze stanoví zákony.

Zjev mravní zvláště dosahuje vlastní hodnoty odtud, že jest výsledek příčiny, v níž implicite byl obsažen, nebo produkt příčiny účelné, jež by byla představou nového budoucího stavu; avšak má v sobě veškeru vlastní hodnotu rozumovou i volní, jest, krátce řečeno, vždy výslednicí svého druhu. Všeobecně tedy v každém zjevu objekt a subjekt jsou identické, zjevy pak všecky objevují se nově.

Učení toto přirozeně jasně se liší od idealismu Petronova, sensacionalismu Machova, kontingentismu Boutrouxova nebo Bergsonova: tito filosofové ničí nauku o příčinnosti, kdežto učení toto ji pouze prakticky prohlubuje. Vztah příčinný nepřevádí se tu již na zásadu stejnosti, nýbrž na zásadu souslednosti. To, co při příčinnosti jest obzvláště důležité, není opakováním toho, co bylo, nýbrž vytvoření toho, co bude a ještě nebylo.

Zkušenost ukazuje nám nekonečnou různost zjevův a hledá oprávněnost svoji v jejich různorodosti. Tuto různorodost hledí vědy přírodní převésti na stejné schema, morálku naproti tomu musí zjev

pojímati integrálně, v celosti, pokusu musí nechati veškera data a poukazovati ne na to, co nějaká řada zjevů má stejného a společného, nýbrž různého a nového. Zkoumám-li nějaký moment v řadě příčinnosti mravní, jeví se mi vzhledem k předchozímu jako pokračování, ale různé, jež tvoří zcela nový řád. Námitka, že stejná poslušnost nějaké maximy vyžaduje též stejný neb aspoň podobný výsledek u různých individuí, jest nesprávná, neboť maxima nemá realnosti sama pro sebe, nýbrž vzhledem k svědomí jednotlivce. Maximy nevylučují tedy ze života mravního svobodnou vůli.

Toť v krátkosti obsah knihy Tarozziho, jež ukazuje jednak hloubku myšlenkovou a genialnost autorovu, jednak neúmornou snahu moderní filosofie rozřešiti uspokojivě záhadu mravní. Patrno, že těžko jest podati dostatečnou náhradu za zavrženou morálku theistickou. Dnešní rozháranost filosofie mravní je toho nejjasnějším důkazem. Není v ní jediného pevného principu, jediné pevné autority; a následek nemůže býti jiný než mizení mravnosti i ze života praktického, neboť různé ty theorie kathedrové naprosto nedovedou obrozovati a oživovati praktických potřeb životních. *Dr. J. Kratochvil.*

Georg Goyau, Das religiöse Deutschland. Der Protestantismus. Aus dem Französischen übersetzt von *Dr. Franz Joseph Kind.* Verlagsanstalt Benziger & Co. Einsiedeln 1906.

Kniha nanejvýše zajímavá a časová, seznamující nás s poměry německého protestantismu způsobem objektivním. Ve Francii v krátké době dožila se 4. vydání a minulého roku přeložena i na jazyk německý. Poněvadž i u nás protestantismus všemožně se velebí, nebude od místa seznámíme-li čtenáře obšírněji s obsahem spisu Goyauova. V úvodě spisovatel připomíná antinomie neboli nerozluštitelné problemy s podstatou protestantismu spojené. Jak se dá spojit s principem svobodného bádání trvání společného přesvědčení u víře, bez něhož přece není možná ani církev ani náboženská společnost? Může-li dále jen to stvořit společný obsah víry, co se jednotlivci vlastní duševní prací, třebas i za božského přispění, jím jeví — co se stane z massy tak zv. věřících, jimž schází schopnost a čas k takovéto duševní práci? A dále v dějinách protestantismu připadla státu od počátku funkce regulovat tendence rozchodné a utvořit pouto spojující. Moderní theologie, zvláště Ritschlova, závěrečný článek dlouhého důsledného procesu, skýtá k tomu výtečnou pomůcku. Jak však, jestliže táž moderní theologie plodí tendence a pudí k úkolům, jež ve svém lůně skrývají konflikt se státní autoritou?

Pojednání samo jest rozděleno na pět kapitol. První podává pod názvem: Náboženská mapa Německa výborný, všude k historickému rozvoji přihlížející přehled o rozdělení a seskupení obou hlavních konfessí. Zásada: Cuius regio, eius religio zavazovala po dvě století poddané přidržovat se náboženství držitele veřejné moci; odtud musela vzniknouti při velikém politickém rozdrobení dřívějšího Německa nanejvýše pestrá mapa náboženská. Politické rozdrobení ustoupilo spojenému Německu, náboženské rozdrobení z něho vzniklé však zůstalo.

Na druhé straně byla však strohá náboženská rovnorodost různých krajin ve 19. století vznikem a rozvojem konfessionelních menšin ponenáhlu zmírněna a seslabena: katolické země obdržely diaspory protestantské, země protestantské diaspory katolické. Příčiny vzniku takovýchto diaspor jsou: volnost stěhování, zvláště od dělníků používaná, přesazování úředníkův a vojákův a plán Pruskem sledovaný, jisté části země, Polsko a Elsasko, přílivem protestantského obyvatelstva germanisovati.

Po té spisovatel mluví o zemích převahou katolických. Nejprve na řadu přichází Bavorsko, které jest půdou náboženských, věřících tradic; řeholní duchovenstvo, které je pěstuje, jest zde relativně četnější než v každé jiné části Německa. Na dvoře královském udržely se ještě náboženské obyčeje, které jinak všude vymizely. Jednou v roce o svátku sv. Jiří regent v královské kapli pasuje na rytíře. Při tom připomíná kandidátům jejich budoucí povinnost: jednak meč tasit pro Krista a neposkvrněnou Pannu, jednak věnovat se službě chudých a nemocných. Vliv katolicismu na veřejný život však poklesl. Katolický Bavorák nestrpí sice útoku na církev, jinak však přijímá pro své hlasování jen nerad vedení kleru. Katolický tisk má méně prostředkův a nemá toho vlivu jako v jiných zemích německých, vládní politika chová se nedůvěřivě ke katolické. Konání katolického sjezdu v Mnichově roku 1890 takořka zapověděla. V pruském Porýní a Westfálsku naproti tomu nabyl katolicismus nátěru apoštolského a postavení moci socialní. Mezi klerem od protestantské vlády pronásledovaným a nižším lidem, který horlivě se vynasnažoval vynutit na protestantských průmyslnících zlepšení svého postavení, utvořilo se zvláštní spojení, které posud trvá a kterému pruské centrum za mnoho děkuje. Zde církev utvořila ponenáhlu spolky dělníků velkoprůmyslových, rolníků, řemeslníků, pomocníků obchodnických, které se odtud rozšířily po celém Německu a vychovaly lid k tomu, aby samostatně myslel a samostatně jednal, aniž čekal pro své politické a socialní chování na denní kommando shora. Při tom má rýnské centrum ráz laický; s hierarchií církevní má obecné ideje společné, nechá ji však v pokoji a ponecháváno jest od ní také v pokoji. O „Köln. Volkszeitung“, která již přes 30 let s jemným taktem a zároveň pevně politiku centra vysvětluje a vede, nebylo slyšet nikdy summární poznámky, že jest orgánem biskupů. To platí o celém katolickém tisku německém. Socialisté přišedše pozdě, aby důvěru lidu si získali, ztratili každou vyhlídku na vítězství při volbách politických. S politickou věrností kráčí stejným krokem i konání náboženství a mravnost. Mezi polskou církví a polským lidem jest rovněž úzký poměr, jenž jest odkazem minulosti. Polská církev halí se v smuteční roucho svých věřících, sdílí s nimi přes sto let tichý život s minulostí, jenž sestává ze zármutku, naděje a touhy po zmrtvýchvstání. Katolicismus a polská národnost se kryjí a pronikají se vzájemně. Na polské půdě samé jest zbožnost vynikající. V Poznani přistupuje ze 100 katolíků 93 k velikonoční zpovědi a přijímání, na venkově byl by tento počet 7 scházejících pohoršením. Posty podržely zde stále ještě

svou přísnost a zachovávají se přesně. Přes to jest katolický kořen v duši Poláka mnohdy dosti útlý; vystěhuje-li se, třeba jej dobře chránit. Nenalezne-li polský dělník v Berlíně, Hamburku, ve Frankfurtě polského kněze, jest ve velkém nebezpečí, že aspoň na čas bude pro církev ztracen. K německému knězi nemá důvěry, nepovažuje ho za „pravého" kněze. Vedle toho podkopává také opilství náboženské smýšlení polské duše. Vzhledem na tato nebezpečenství založil klerus poznaňský roku 1892 spolek sv. Isidora, jenž má úkol jednak vystěhovalství Poláků omezit, jednak věnovat pozornost těm, kdož přece nuceni jsou se vystěhovat. I když Polák v cizině upadne na zcestí, jakmile se vrátí na půdu domácí, dostačuje známý žalm, známý kněz, „pravý kněz", aby ztraceného syna opět k Bohu přivedl. Katolické náboženství v Polsku jest atmosferou, ve které lid žije, zcela jí zahalen, ale snad jí spíše ustavičně ovíván než vniterně proniknut.

V těchto katolických baštách nalezají se jednotlivé protestantské kouty a enklavy, v nichž podněcována sousedstvím kvetoucího katolicismu církev evangelická věnuje se skvělým skutkům lásky k bližnímu, rozvíjí horlivost pro bohoslužbu a zbožnost. Není krajiny v říši, kde protestantská náboženská horlivost byla by dokonalejší než na venkově v Poznaňsku. K náboženské horlivosti druží se vážná mravnost. Kdežto v sousedních provinciích venkovské obyvatelstvo jeví mravy špatné nebo lépe řečeno jest nemravné, ví v Poznansku, že existuje křesťanská mravouka. V Bavorsku a Porýní rozvíjí protestantismus horlivou činnost filantropickou. Z Kaiserswerthu v Porýní a Neuendettelsau v Bavorsku, rozšiřuje se po celém Německu na tisíce diakonisek, soupeřek katolických milosrdných sester. V krajinách těchto přidržuje se protestantismus poměrně věrně symbolu a orthodoxie, na veřejný život však jest bez vlivu.

V krajinách severního a středního Německa po výtce protestantských jsou velká města „duchovními hřbitovy", jako na př. Berlín, Hamburg, Magdeburg. Berlín je typem města, které by dobrý Plutorel považoval za nemožné, totiž města atheistického. Roku 1880 dle officielní statistiky evangelické konference v Eisenachu bylo v hlavním městě 26% dětí bez křtu, 50% sňatků, 80% pohřbů čistě civilních. To konečně otevřelo oči a hlavně z popudu císaře Viléma II vystavěno v krátké době 22 nových chrámů. Účinek se dostavil; ve vykonávání povinností náboženských nastalo zlepšení. Ostatní větší města blíží se v různém stupni bezbožnosti Berlína, ano Hamburg jej překonává. Venkovské obyvatelstvo skýtá v náboženském ohledu obraz velmi různý; ale i tam, kde existuje zevnější projevování náboženství způsobem uznání hodným, je bez pozorovatelného vlivu na mravnost. Mnozí protestantští pastoři považují za hlavní důvod tohoto mravního úpadku často velmi trudné postavení materielní obyvatelstva rolnického, jehož se protestantská hierarchie neujímá. Katolicismu schází v celém rozsahu tohoto širého území tam, kde se usadil, nutné síly. Schází peníze a ještě více dostatečný počet duchovenstva, jehož řady kulturní boj ztenčil a mnohdy činí i úřady značné obtíže.

Co se týče krajin paritetických, k nimž náleží Hessensko, Falc, Badensko, Würtembersko a Slezsko, tu lze v Hessensku na venkově pozorovat čilý náboženský život, v městech vládne naproti tomu vlažnost. Vláda činí církvi katolické překážky a podporuje v lůně protestantismu nepřátele orthodoxie. V Badensku vládnou minority nad majoritami. V lůně protestantismu rozhoduje liberální minorita, v celkové politice státu minorita protestantská nad většinou katolickou. Následek je stálé zmenšování katolické většiny, jež nemá dostatek duchovenstva. Také k dalekosáhlejší socialní činnosti schází nadšení a potřebné síly. Ve Würtembersku naproti tomu jeví se u obou konfessí veliká horlivost náboženská a socialní činnost. Mladé poměrně katolické centrum dosáhlo značných úspěchů. Ve Slezsku evangelická církev ukazuje značnou schopnost života, zvláště v krajině oppolské, vyjímaje průmyslová města; církev katolická nemá tu na dělnické obyvatelstvo mnoho intensivního vlivu jako v jiných krajinách Německa. Ve Falci porýnské možno pozorovat uznání hodnou zbožnost a také mravnost, kterou na jisté výši udržuje styk dvou stejně silných konfessí.

V hlavě druhé spisovatel líčí rozvoj nauky protestantské. Ve století 18. vedly spor supranaturalismus a racionalismus o dogmatické kvantum, o větší nebo menší počet náboženských vět, připouštěly však oba, že dogma je čímsi mimo duši věřícího ležícím, objektivně pravým. Semler a Lessing kladli způsobem posud nezvyklým důraz na vnitřní cit podstatných pravd náboženských a razili tak dráhu subjektivistickému protestantismu naší doby. Subjektivistický rozvoj na poli theologie spekulativní zahájil na počátku století 19. Schleiermacher, pro něhož jest náboženství vnitřním citem závislosti od Boha; víra jest faktem zkušenosti, kteréžto faktum nepředpokládá a nežádá theologických pojmů; náboženští lidé jsou to, kteří náboženství tvoří. Hegel pokusil se o kompromis mezi křesťanstvím a pantheismem, s menším však úspěchem nežli Schleiermacher, jenž stal se takořka evangelickým otcem církevním. U pramene religiosity, jejíž průduchy otevřel, utvořily se a živily až do našich dnů různé theologické směry: liberální, směr nové orthodoxie, a směr zprostředkující. Také na poli dějin náboženství ovládl tento směr subjektivistický. Jako náboženství samo není nežli citem náboženského člověka, tak neskytají nám svaté knihy více než jen city náboženských lidí dob dřívějších. Supranaturalismus spočíval na rázu nadpřirozeném biblických událostí a považoval zprávu o nich za inspirovanou, racionalismus popřel nebo omezil aspoň tento názor. Strauss a Baur započali dokazovat v těchto knihách jen čistě lidskou inspiraci. Strauss, pro něhož evangelické zprávy jsou jen mythy, vidí v nich inspiraci prvotní obce křesťanské, Baur inspiraci různých skupin v této obci. Také dějiny národa israelského byly podrobeny kritice, při čemž vycházeno z předpokladu, že náboženství není božským zjevením, nýbrž jen produktem židovského ducha, výsledkem židovských dějin. Mistrem v této kritice stal se však Harnack, jenž k posouzení dogmat, jejichž dějiny vzniku vypravuje, nebere kriterium z úvah rozumových, nýbrž

hledá a nalezá je v evangeliu Ježíšově. Co však je vlastně toto evangelium Ježíšovo? Harnack je určuje dle ponětí, které si sám o křesťanství tvoří, a identifikuje toto ponětí s tím, které Ježíš ve své vlastní osobě o něm míti musel. Následek jeví se v životech Ježíše Krista: pro vzdělané Německo protestantské Ježíš stal se neznámým Bohem. Další krok v subjektivistickém rozvoji učinil Albrecht Ritschl. I on považuje jako Schleiermacher náboženství za faktum zkušenosti, nerozumí jím však náboženskou zkušenost obce, nýbrž osobní zkušenost věřících vzhledem ke svatým knihám. Tak činí náboženský individualismus další krok ku předu. Při tom mluví Ritschl temně a obojetně o božství Krista, o božském zjevení a o zázracích a vyhýbá se jistým vtírajícím se otázkám rozlišováním „zwischen Seinsurteilen (Urteile über objektive Wirklichkeit und Wahrheit einer religiösen Behauptung)“ a „Werturteilen (Urteile über den Wert und die Bedeutung einer religiösen Behauptung für die gläubige Seele).“ Na základě toho dochází Goyau k výsledku, že dogmatické difference v dnešním protestantismu hrají jen podřízenou úlohu a že spor spíše se točí kolem povahy a významu náboženské pravdy samé. (O. p.)

Dr. P. J. Möbius, Die Hoffnungslosigkeit aller Psychologie. Halle. Verlag von K. Marhold. Str. 80. Cena M. 1·50.

Möbius tvrdí, že psychologie, chce-li být jen vědou zkušenosti (Erfahrungswissenschaft), jest beznadějnou, poněvadž nevyhovuje oprávněným požadavkům. Dokazuje pak, že převážná většina lidských pochodů zůstává nám záhadnou, že nelze nalézti souvislosti všech duševních zjevův a že zvláště o pojem „nepovědomého“ každá psychologie se ztroskotá. Nechceme-li zůstati v nejistotě, musíme vzíti na pomoc metafysiku, ale to musí se stát poctivě a otevřeně, a ne nějakým podloudným vsunutím metafysiky materialistické. Konečně ukazuje autor, že jen idealní pojetí může uspokojit, a že jen tak nalezá psychologická souvislost uspokojení. *-kl.*

*

Ladislav Oleříšský, **Za svítání.** Obrázky z národního probuzení ve Slezsku. — *Adolf Vašek,* **Tatíčkův zločin.** Povídka z dějin slezských. „Slezské Kroniky“ r. XVII. sv. 1. a 2. Nakl. R. Promberger v Olomouci 1906.

K většímu počtu veselých knížek, které za leta svého vycházení vydala „Slezská Knihovna“, přiřadilo se letos několik obrázků z národního probuzení, které svým zdravým, samorostlým humorem mile prosvětlí nedávnou dobu útlaku a národní poroby. Ale nejen pobaví, ale vřelostí a nadšením, s kterým je v rámci veselých příhod vzpomínáno bojů za národní školy, povzbudí k lásce k národu. Vloudily se ostatně do knihy i dvě tklivé črty, které vystřídají veselý smích vážnými tony.

„Tatíčkův zločin“ jest povídka ze 16. věku, v níž sytými barvami a romanticky napínavými příhodami podán jest obraz městského a venkovského života na Opavsku. Při četbě jest obratné použití jadrných výrazů místních a nářečí slezského pravým osvěžením.

Jindřich S. Baar, **Několik povídek.** Knih „Dědictví Svatojanského“ č. 96. V Praze 1907.

Tenká knížka, ale jejích pět povídek přečte i vybíravý čtenář se zájmem. J. Š. Baar jest výborný vypravovatel. Jak dovede na příklad v první povídce „Barák a dítě“ nenápadně, ale přece stále silněji akcentovati lakotu sobeckých manželů, postup jak z nevinného držgrešlictví vyrůstá vášeň, jež vede až ke zhovadilosti a zločinu, zasluhuje podivu. Taková prostá povídka, ale chytí tak, že knihy neodložíte. A tak v každé z povídek, ať je to příhoda milosrdného bratra („Po letech“) nebo horníků v dole zasypaných („Věčné světlo“) jest něco, co upoutá, co však neleží v prostém příběhu samém, ale v umění vypravovatele. Ani humor není mu cizí, není to však laciný humor slovní, nýbrž situační, který spolu s výstižným líčením života chuďasův a tvrdosti venkovanů dodal povídce „Nezmar“ tolik soucitu a přece rozmarnosti.

Několik prostých obrázkových linek, přiléhajících k obsahu povídek, jsou skromnou výzdobou knížky. -*f*-

Fr. Procházka, **Pepánek nezdara.** Díl I. Nakl. F. Topič v Praze. Str. 221. Cena 2 K 30 h.

Pode jménem Franta Župan uveřejňoval p. spis. tyto úryvky ze životopisu svého hrdiny v týdenníku „Švanda Dudák“ — úryvky působivosti a ceny nestejné. Souborné vydání toto bude zajisté uvítáno s povděkem tím větším, čím nepříjemnějším bylo sledovati tento životopis bez odporu velice zajímavý v odstavcích příliš krátkých a roztroušených.

Zvláště cenné jsou kapitoly: Umění býti bratrem, kde se nám Pepánek představuje v očekávání nového sourozence, Na besedě u potoka, Pepánek krade a Na vandru. Žití a představování dětské je tu velejemně vypozorováno a případným slohem vystiženo. I v ostatních odstavcích, pokud se Pepánkem obírají, jest hojně takových velezdařilých momentek. Jsou zde totiž skoro jakoby samostatně vřaděny též jiné obrázky, na př. Červivé jablíčko, Šotkové strýčka Josefa a Z pohádek malého dědečka, U strejčka a ve škole, kde Pepánek stává se více passivním, více méně vnímavým posluchačem neb účastníkem. P. spis. zcela správně vykázal těmto důležitým v dětském životě činitelům, pohádce a prvouce, příslušné místo, byť i reakce Pepánkova k vyprávěným pohádkám nebyla již tak jasně vylíčena; snad jest jich na něho tuze mnoho najednou, jakož vůbec Pepánek, takto pravda výlupek čilosti a neposednosti, nucen dle pojetí p. spis. hráti jakési wunderkind v dobrotě i nedobrotě. Snad snahou o humoristický účinek obrázek jeho i jiných súčastněných osob trochu překreslen. Ve venkovském ovzduší, kde se výjevy tyto odehrávají, nesnadno shledati takovouhle „souhru“, zvláště u dospělých; mimochodem jen poukazuji na př. na mazlení příbuzných s příbuznými dětmi, které sotva jest životu venkovskému odkoukáno.

Ačkoliv tedy tento náš milý „Pepánek nezdara“ je tu a tam skutečně trochu nezdarou a není ještě knihou světovou ani svého druhu první (srv. na př. dětské obrázky Horenského, Mrštíkův a jj., jistě neméně zdařilé), přece dlužno jej celkem pochváliti a co nejlépe doporučiti.

Ze života náboženského.

„Totéž duchovenstvo, jež nesmí ani sebe organisovat, chtělo by najednou politicky organisovati český lid! To by byla pěkná organisace, kterou by vedli otroci.“ Tak píší „Národní Listy“ ve článku „Příští volby a české duchovenstvo.“ Výtka, že duchovenstvo ani samo sebe organisovat nesmí, vzata z listu episkopatu rakouského o moderních směrech a jednotách duchovenských. Jednoty duchovenstva jsou jak známo věcí velmi nemilou a nepohodlnou, mnohde přímo zakázanou. „Nár. Listy“ mají dobrý a pádný důvod v rukou proti politikům kněžským. Poslušnost duchovenstva provázejí výsměchem takovýmto: „Kněžím se poručí zasáhnouti do voleb a oni poslechnou zrovna tak jako svého času poslechli a konali pobožnosti proti mladočechům. Půjdou do vřavy volební, zatím co ti, kteří jim to uloží, v diplomatickém ústraní škodolibě budou se varovati, že se energie kleru tímto směrem vybíjí, že se lidová část duchovenstva opět více lidu odcizí, že to kněžstvu dá zase celá léta práce než smíří přívržence všech stran mezi osadníky, které si na sebe za těch několik měsíců volební kampaně poštvou. A nesmíří-li tyto své rozeštvané osadníky, dostane se jim při visitaci důtky, že nežijí v míru s osadníky...“ „Kněží poslouchají i tam, kde nemusí, a budou takto poslouchati dále, a proto také národ nepovedou a on se vésti od nich nedá, nesmí dát!“ Článek jest psán jako stížnost z kruhů kněžských a jest jí pravděpodobně. Rozhodně však jest jednostranný, nelíčí ani těch horních ani těch dolních docela správně — není takového prostředí: ani ti vrchní tak nesmýšlejí, ani ti dolní nejsou tak — „otročtí“.

Jinou stránku kněžské slabosti vytýká „Věstník katolického duchovenstva“ (9). „Boj proti nám vede se se všech stran, a jaké smutné vyhlídky máme do budoucnosti, ukazuje nám debata kongruová. A co my? Pro osobní nevraživost nemůžeme se nijak a nijak dostati k věci. Sotva že se nějaká akce u nás uvede v život a začne býti schopna positivní práce, povstane osobní neshoda a boje a věc se ubije. Za nějaký čas začne se něco jiného a týž osud stihne i tuto akci. Tato nešťastná historie opakuje se u nás posledních 20 let stále. Sváry a neshody vše u nás ubíjejí. Kněžstvo plno omrzelosti z takových poměrů při zakládání zemské jednoty říkalo: Ještě toto ať se zkusí, jestliže však i tato akce se rozbije, pak ztrácíme naději v lepší časy vůbec

a nedivíme se našim nepřátelům, kteří tvrdí o nás, že nejsme schopni žádné plodné a positivní akce a že dohráváme svoji roli.“ A „Věstník“ konstatuje, že už i ta zemská jednota vlivem různých kazimírů se rozbíjí. Předseda její Dr. Pauly, na něhož shora i zdola tolik útočeno, vzdal se předsednictví. Německá jednota kněží v Čechách není v tom lépe. Ta prý bude dokonce zakázána a rozpuštěna. Olomoucká dosud nepovolena, české obě rozbity, v jiných zemích také zakřiknuti, zůstala by tedy jediná brněnská, jevící čilost a chuť k životu jako jediný zbytek toho organisačního ruchu v kleru rakouském a zvláště českém.

*

V příloze vídeňského „Korrespondenzblattu“ uveřejnil benediktin Dr. Breitschopf článek, v němž teď po zavedení všeobecného rovného volebního práva dovolává se také naprosté rovnosti v církvi, aby jako zrušena volební privilej šlechty ve státě, podobně bylo i v církvi. Mínil tím hlavně privilegovaná místa kanovnická a prelatská u některých stolců biskupských. Ohražuje se proti tomuto výpadu jako historicky i právně nespravedlivému kanovník vídeňský hr. Ortenburg. Šlechtická privilegovaná místa v kapitulách olomoucké i vídeňské nejsou než důsledkem nadačních listin. Kdož nadání činí, staví i svou podmínku. Uznává-li se toto právo disposiční u jiných fundatorů, proč prý tu se nemá uznávat. Výsada šlechtictví pro žádný stolec biskupský už dnes neplatí, na všech mohou dosazeni býti i nešlechtici, a také se to děje. V církvi nestává prý tedy nikde této privileje šlechtické jako takové, ale církev zachovává a ctí místní zvyk a nadace: „Sive ad maius decus Ecclesiarum sive ut nobiles alliciantur ad statum clericalem amplectendum,“ jak praví kanonista Sabastianelli. — Schovávati se za nadace proti dnešnímu požadavku zdemokratisování církve sotva už dnes pomůže. Nemáť přece žádná nadace věčnou a absolutní platnost; nýbrž pokud poměry dovolují. Co už nadací v církvi bylo kompetentními instancemi změněno nebo dispensováno! Tak to pomalu asi nastane i u těchto šlechtických nadací. Volání Dra. Breitschopfa aby s volebním privilejem státním padlo i církevní šlechtické privilegium, jest jistě časové. A znělo už i dříve i beze spojení s občanskou rovností volební.

*

V německých katolických listech vedla se nedávno potyčka o „papežské barvy“. Dopisovatel jednoho listu popřel, že by papežskou barvou byla barva v Německu a u nás obvyklá: žlutobílá. V Římě prý o ní nikdo nic neví, a nikde nikdy jí prý neviděti ve Vatikaně samém. V „Archivu“ církevního práva dovozuje se, že dopisovatel nemá pravdu. Ale doznává „Archiv“, že otázka jest nejasná a spletená a Vatikan vlastně vůbec officielních barev nemá. Do roku 1808 byly papežskými barvami barvy římské (bíločervenožlutá). Po francouzské invasi, když Řím byl papeži odňat, nařídil papež zatímní barvu státní bíložlutou. Tyto barvy vyvěšovány pak i později, když papež do Říma se opět vrátil. Roku 1848 přidány k praporu papežskému bíložlutému stuhy s barvami italskými (bílozelenočervené). Později však stuhy ty

odstraněny. Na Vatikaně dříve vystrkovali prapory barev buď římských buď papežských. Po roku 1871 ovšem městských římských barev nevystrkují: žlutočervená barva římská stala se spíše znakem neodvislosti Říma, protipapežskou. Královský a říšský prapor italský má pak své barvy říšské. Ve Vatikaně na budově palatinské gardy visívají prapory žlutobílé, na paláci komanda stráže švycarské pak barvy rodové dotyčného komandanta. Tím tedy tato ne sice důležitá, ale přece zajímavá záležitost zůstala po starém. Římský dopisovatel katolického listu v Karlsruhe kázal už obchodníkům připravovati pro příště prapory červenožluté jako papežské místo žlutobílých. „Archiv" radu jeho vyvrací: červenožlutá jest římská, papežská přece jen žlutobílá.

*

„Analecta Bollandiana" v prvním letoším svazku zabývají se opět otázkou o platnosti martyrologií, jakožto pramenů a dokladů historických. Dosud jen úryvkovitě v nich bylo o tom jednáno. Teď podati chtějí soustavnou studii o vážnosti a kritice tohoto pramene. Rozebírá se vznik martyrologií místních a všeobecných, a z těchto hlavně nejdůležitější seznamy mučenníků: hieronymský a římský (malý a velký). Z rozboru tohoto patrno, jak veliké opatrnosti a jaké kritiky, porovnávání a bádání třeba, než jaký údaj z martyrologia možno přijati jako pravý a nezvratný. Jinak jest martyrologium velice nespolehlivý, omylů a chyb plný pramen. Kdo sleduje vznik a užívání i účel těchto seznamů, původně kalendářů a místních kronik, ten se ovšem tomu nebude diviti ani se tím horšiti. Nemohlo se to ani jinak vyvinouti v těch poměrech. Také článek upozorňuje na to, že různé panovaly i názory o tom, kdo jako svatý mučenník nebo vyznavač má býti zapsán a kdo ne. Tak sněm elvirský (počátkem 4. století) a arelatský odsoudil všecky rušitele model a pohanských chrámů jako politické buřiče, kteří bezpotřeby kalí občanský mír, a utrpí-li při tom smrt, nemají býti čítáni mezi mučenníky. V třetím století však ještě všichni tito, kdož dobrovolně smrt hledali, počteni ku křesťanským hrdinným mučenníkům. Předpisův, omylů, záměn, dohadův a výmyslů pak plno jest na všech stranách a u všech skoro dat. Jako jest přirozeno, že všichni svatí mučenníci a vyznavači do seznamů nepřijati, tak je též jisto, že všichni zapsaní nejsou osobami historicky stvrzenými a pravdivými, nýbrž mnoho jich třeba vymýtiti, jako opakované multiplicaty nebo omylem a přepisem, často i dohadem zapsaná jmena neskutečná. To zvláště platí o jmenech druhého a třetího křesťanského věku, ale i o jmenech pozdějších. Pozdější středověk a novověk už ovšem nedopouštěly se podobných nekritičností.

*

Francouzské ministerstvo ustoupilo ve svém proticírkevním zákonodárství až tam, kde zdá se možnou dohoda s církví. Pevnost papeže a episkopatu francouzského snad zvítězí. Nebylo tedy správno poddávati se, jak mnozí chtěli, a přistupovati na první způsob organisace, jaký stát církvi vnucoval. Ustupováno krok za krokem a ústup tento není k hanbě francouzské vlády, především ministra kultu Brianda, který

svou rozvahou a smířlivostí ušetřil Francii mnoha zlých bojův. Ale musilo býti na francouzské radikály posláno německé strašidlo, aby couüli. Bez německého strašidla snad vůbec ve Francii se lidé nedovedou vzpamatovat! Zakročení Anglie a krále Edvarda ve prospěch smíru s církví je též důkazem rozumné politiky, jakou Anglie nad ostatní evropské národy vyniká. Tak konečně otázka kostelův a bohoslužeb rozřešena tak, že církev nebude spoutána se strany státu ničím. Chrámy odevzdány obcím, stát se tedy zřekl práva na ně. Obce pak smějí chrámy propůjčovat jen k bohoslužebným úkonům, a to té církvi, která dosud je v užívání měla. Smlouvy nájemné s obcemi činí se na 18 let, a formulář nájemný je pro celou Francii stejný. Najmouti smí pak katolický chrám pouze kněz biskupem ustanovený. Při změně farářů smlouva trvá dále až do vypršení lhůty 18leté. Jest ještě spor mezi vládou a kardinalem pařížským o právo ustanovovat za faráře i kněze z Francie vypuzené a cizí. Biskupi i v tom chtějí svobodu, vláda pak chce tím obhájiti aspoň výsledky své protikongregační politiky. Z rozluky církevní zbylo tedy to: že stát radikální právo vlastnické u chrámův odňal církvi a přiřkl obcím a že nebude dále vésti náklad na služné duchovenstva a jiné potřeby církve. Za to však také zřekl se veškerého práva míchati se do ustanovování biskupův a kněží, a současně i obce zbavil práva jakékoliv ingerence ve věci církevní. Na konec tedy vyniklo dvojí: církev dobyla úplné vnitřní svobody, ale ztratila materielní podporu státní. Vydržování církve zařízeno různým způsobem podle poměrů té které diecese: někde sbírá se v každém kostele zvláště na potřeby kostela a duchovenstva, vedou se přesné účty ze sbírek, a co zbude po uhražení potřeb, odvádí se do diecesní pokladny, z níž se zapravují diecesní potřeby a podporují chudší kostely a obce. Jinde odvádí se určitý poplatek z každé obce do pokladny diecesní a své potřeby musí si každý kostel se svým duchovenstvem hledět sbírkami uhradit. Jinde všecko, co se nasbírá, posílá se do diecesní pokladny a z té pak zapravují se potřeby všech kněží a všech chrámův i jiných opatření v celé diecesi.

*

Nový redaktor (po Brunetièrovi) proslulé „Revue des deux Mondes“ Georges Goyau zaslal římské „Rivista Internazionale“ článek o vývoji laicismu ve Francii. Úvaha jest úryvkem z díla, které vyjde u Perrina pod názvem „Autour du Catholicisme sociale“ (Sociální katolicismus). Idea laického státu vyvíjela se během celého 19. věku, jako výron encyklopedistické filosofie a pak velké revoluce francouzské. V protivě k církevnímu, konfessionelnímu vynášena a šířena však ne jako idea nějaké dokonalejší svobody, nýbrž už se zárodkem nesnášelivosti a nenávisti ke všemu náboženství. Laicisace státu vyvinula se tak ve snahu učiniti stát kontrolorem a pánem náboženského přesvědčení všech občanů. Ale provádění idey v život dálo se po stupních. Pomalu Bůh vypuzován ze státu a všeho co bylo státního, kněžstvo odstraňováno od všeho vlivu politického, zavíráno do sakristie, zákony zbavovány všeliké přítěže náboženské a všeho ohledu na církev. Katolíci zachváceni

takovým proudem bránili se tiskem a na parlamentárním kolbišti, šli, když je odstrčili a ustraňovali se ve všem. Ale přes skvělé talenty spisovatelův a řečníků proud se nedal zadržeti. Mezi katolíky utvořily se proto na konec dvě strany, jedna pro kolbiště politické, druhá proti němu. V činnosti jedněch a v nečinnosti druhých přišla vhodná příležitost k nové práci: socialní. Ale zase politici chopili se jí první, zakládajíce kroužky dělnické. Tu však i nepolitici později následovali. Goyau neschvaluje, že jednotlivci z katolíků francouzských angažovali se v socialním ruchu příliš pro ten či onen směr, pro ideu toho či onoho vůdce, tak že vodili lid od jedné pomíjející myšlenky k druhé. Ale ani socialní práce katolíků nezadržela pochodu laicisujícího stát, bylať příliš rozdrobena a opozdilá, ale přece aspoň to dobré měla, že přivedla katolíky francouzské k moderním způsobům práce v lidu a pro lid, a tak je poněkud vycvičila k boji s novými poměry. Podle Goyau třeba vysoko držeti zásadu: že církev by ubírala ze svého úkolu získávati duše, kdyby se nemíchala do poměrů doby, ale zase na druhé straně se nesmí se žádnou stranou bojující stotožňovati.

*

V „Časopise katolického duchovenstva“ Josef Vajs, vrátivší se ze svého poslání z ostrova Krku, obrací se ještě jednou na článek Brücknerův o sv. Cyrillu a Methoději, a citáty samého díla Brücknerova ukazuje plytkost, nedůslednost a vnitřní odpor jeho názorů.

*

„Staroslovanská akademie“ (církevní) na Krku měla svou valnou hromadu 23. ledna, na níž vysloveny a v protokole zapsány díky pražskému knězi J. Vajsovi, jenž řídil po čtyry leta publikace akademie a vyučoval choralnímu a slovanskému církevnímu zpěvu kněze hlaholáše. Akademie má 161 členů. Členům rozdány letos knihy: „Památky o užívání staroslovanského jazyka v ossorské diecesi“ a „Fontes“ staroslovanské liturgie od Dra. Jelića. Na schůzi předseda vzpomenul těžkých bojů, jaké musí ode dávna Charvaté vésti za svou privilej církevního slovanského jazyka; dotvrdil, že zvykem nepamětným zavedeno mezi Charvaty užívání lidového jazyka při udělování svátostí a čtení epištoly a evangelia v lidovém jazyce, k čemuž ode dávna vydáván i samými nepřátely slovanské bohoslužby tak zv. „ščavet“ (schiavetto = slovánek).

Nový dekret papežský o užívání hlaholštiny zle bouří mysli charvatské. Jedna jediná strana přijala jej pokorně, a to vlastně není strana, nýbrž jen volná skupina kolem denníku „Hrvatstva“. Ostatní strany a listy, jež také katolickými se nazývají, a kněží ve stranách těch a kolem listů těch seskupení („Narodni List“, „Hrvatska“, „Hrvatsko Pravo“) proti dekretu brojí. Liberálové a pokrokoví pak berou si jej za záminku pro agitaci odpadlickou. V rakouských zemích mají Charvaté přihlašovat se k bezvyznání, v Charvatsku, kde bezvyznání není připuštěno, mají přestupovati k pravoslaví. Přes to však zdá se, že je to vše jen první nálada a že dekret bude přijat

a zachováván, třebas aspirací po hlaholštině v celém národě nezapudil. Budou se ony znova a znova oživovati.

Dekret, jak už praveno minule, právo bohoslužby staroslovanské dává chrámům samým. Není spojeno tedy s osobami. Přestane tedy rozdíl mezi hlaholáši a latiníky u kněží. Naopak hlaholáš v latinském kostele musí sloužit latinsky a latiník v hlaholském hlaholsky. Možno to bude jen tehdy ovšem, budou-li všichni kněží v obou jazycích cvičeni, což se i biskupům nařizuje. Lidový jazyk se ve všech chrámech při mši svaté a svátostech zapovídá. Vše musí býti buď hlaholské (staroslovanské) nebo latinské jako v jiných chrámech. Pro lid se mohou vydati ty části mše svaté a obřadů, jež říká nebo zpívá spolu s knězem, písmeny latinskými (hlaholice má svou starou těžkou abecedu). Knihy v hlaholských chrámech jak mešní tak obřadní i breviře musí býti hlaholské, ale vše vždy se musí dávat do Říma schvalovat. Biskupové sestaví pro své diecese seznam chrámů, které mají právo hlaholení, a podle seznamu toho nadále se všichni musejí řídit, privileje té ani nerozšiřujíce ani nezúžujíce. Právo latiny jako všeobecnější klade se ve dvou případech nad hlaholštinu: kněz latiník ve hlaholském chrámě jen zpívanou mši svatou slouží hlaholsky, tichou však latinsky. Kněz hlaholáš však v latinském kostele všecko latinsky, i tichou mši svatou! I v hlaholském kostele musí se svátosti udělovat latinsky, kdyby o to který věřící požádal.

Tím tedy hlaholení zúženo či lépe přesněji vymezeno proti dekretu z roku 1898. Přičítají to vlivu terstského biskupa Nagla. Jakmile nemožno na to pomysliti, aby celý národ charvatský a slovinský dostal právo hlaholení při mši svaté, je to už pak jedno, v jakých hranicích se stará privilej uchová. O poznání více či méně — vždy to jen zůstane historickým úlomkem zašlé samostatnosti a církevní kultury slovanské.

*

„Slov. Týždenník“ zaznamenává dva hlasy ve prospěch národnostní smířlivosti v Uhrách. Jeden od biskupa stolnobělehradského Prohászky, druhý od společnosti demokratické „Dvacátý Věk“. Biskup Dr. Procházka náležel ještě jako ostřihomský professor k nejvážnějším, opravdu katolickým mužům v Uhrách. Mezi církevními ani světskými pány přátel neměl, ale báli se ho. Také jako biskup první se ozval v magnatské sněmovně, aby náboženství bez výjimky na všech školách vyučovalo se v řeči mateřské. Je to jistě ozvuk bojů poznaňských. A horlivý biskup nepřeje si, aby tytéž boje vznítil stát i v Uhrách, neboť stále se zanáší myšlenkou všecky školy postátnit, což značí pomaďařit. Hlas biskupa Procházky nepřišel tedy v nečas. „Slov. Týždenník“ vyčítá biskupu Procházkovi, že poslední čas mnoho se nahnul na stranu vládní, staré rekriminace, jimiž šlehal špatnosti všech stran, zapomenuty, a nastoupila hladkost a smířlivost se všemi. Nevíme, zasluhuje-li pan biskup stolnobělehradský takových výtek, ale dodnes náleží k nejlepším lidem Uher a snad i budoucně své minulosti se nezpronevěří. — Jiný hlas za národnostní smír ozval se se strany evangelické, ovšem pouhý pastor je, to békeščábanský L. Szeberényi, jenž vystoupil ve zvláštním

spisku proti návrhu Csipkayově (Čípka) na synodě báňského distriktu evangelického přijatému, aby totiž evangeličtí biskupi vyloučili všechny kandidáty kněžské a učitelské, kteří nepodávají záruky, že budou horlivými podpůrci jednotné národně-maďarské státní myšlenky. Szeberényi praví, že všecka tato práce je dnes už marnou. Ani úředník ani kněz, ani učitel už dnes lidu nevede a nesmí lidu vnucovat nijaké politiky. Lid už se vymanil z područí úřadů. Ne pro politiku tedy náleží angažovat mladé duchovní a učitele, ale pro práci čistě náboženskou a vzdělavací. Církev evangelická prý maďarisovala tehdy, když nepolitisovala. Jakmile počala politisovat, přestala maďarisovat. Jeden z největších šovenů maďarských, baron Bánffy, na synodě reformované církve sedmihradské pravil, že se zármutkem pozoruje, jak reformovaná církev uhýbá a místo ní rozmáhají se ostatní protestantské sekty. Evang. ref. duchovní dbají o peníze, tito však o víru. Szeberényi dodává, že nejen péče o peníze a hodnosti, ale i ta politika se všech stran církvi vnucovaná má tytéž následky. Nebáti se tedy křičících skribentů, nedávati se jimi odvracet od pravého církevního směru, jedině náboženského působení!

Boj „vlastenců v“ a „panslávů“ přenesen z Uher dokonce i do Ameriky. Uherská vláda postarala se o vlastenecké kněze i v Americe mezi vystěhovalci. Živé národní hnutí mezi americkými Slováky a jmenovitě loňský katol. kongres slovácký ve Wilkesbarre (Pennsylvania) přivedl „vlastence“ v Americe ke zděšení a velkému zármutku. Napřed v novinách a potom listy soukromými k biskupům, teď pak i pamětním spisem společným obrátili se ke kardinalu Gibbonsovi a ostatnímu episkopátu, aby vystoupil proti rozmáhajícímu se panslavismu, neboť ten jistě všecky katolíky slovanské přivede ku schismatismu. „Vlastenečtí kněži“ při tom omývají Maďary a jejich vládu a poučují americké biskupy, jak „nesprávny“ jsou výtky slovenské z Ameriky do staré vlasti metnuté. Ze šestnácti podepsaných kněží jest jich deset původem z jiných národů než maďarského. Vloni přes výstrahy a žaloby „vlastence“ Rev. Jos. Kosałka biskup Scrantonský msgr. Hoban kongresu slováckého se súčastnil. A společné novoroční memorandum bude míti leda ten výsledek, že američtí biskupové se lépe přesvědčí o poměrech v Uhrách.

*

Skončený právě srbský autonomní sněm církevní v Karlovicích letos vyzněl tak disharmonicky, jako dlouho před tím nebylo. Strana radikální, jež stejna je se stranou reformní v zemích katolických, nabyvši tentokrát převahy, vystoupila velmi ostře proti nenáviděnému patriarchovi Brankovičovi. Vytaženy staré účty jeho z času biskupování v Temeši a dokázáno mu, že neprávem přivlastnil biskupské pokladně příjmy všeobecně církevní. Patriarcha, jenž má nyní veliké osobní příjmy, jistě už mnohokrát církvi a národu vrátil onen obnos štědrými nadacemi a podporami svými. Ale to přece viny jeho nesmylo. Boj ostatně byl na polo osobní, rozdmychovaný biskupem Zmejanovičem, jenž od let už jest s patriarchou v rozporu, a na polo zásadním, obrácen proti dnešnímu směru a zřízení v církvi srbské v Uhrách a Charvatsku. Sněm ostatně při zkoumání účtů byl skoro jednomyslný

v odsouzení nesprávností, ale samostatná a liberální národní strana nešly s radikaly, když navrhovali, aby patriarcha v důsledcích obvinění toho se poděkoval. Ve straně radikalní je též několik kněžských delegátů a zmíněný biskup. Ostatní kněžští delegáti a biskupové jsou v druhých dvou stranách sněmu. Proslýchalo se, že radikální kněžští delegáti budou církevně stíháni za své vystoupení proti patriarchovi, ale dosud nestalo se nic. Sněm skončil kuse po odchodu samostatné a liberalní strany, a vyřídil jen běžné rozpočtové záležitosti. Na veliké předlohy reformní (o klášterech, školách a správě jmění církevního a o manželství) nedošlo.

*

Připadající letos oslava tisíciletí úmrtí prvního pokřtěného cara bulharského Borise má už určený celý program slavnostní, ač-li vnitřní poměry dovolí rozvinouti jej v plné šíři. Den slavnosti 2. (15.) května: ráno slavné bohoslužby s kázaním; školy podají výklad žactvu, načež bude prázdno; v Sofii veliké národní slavnosti: řečníci osvětlí lidu epochu a dílo Borisovo, položí se kámen ku památníku cara Borise; postaví se lidový dům jeho jména, sloužiti bude za museum a lidovou čítárnu; rozdávati se budou spisky historické menší a větší (po 5 a 20 haléřích); první básníci (Vazov, Veličkov a Michajlovskij) požádáni o složení hymny, nápěv na ni opatří se konkursem. Celé Slovanstvo, přední jeho mužové a také všecky pravoslavné církve se ku slavnosti pozvou.

*

Patriarcha a synod řecký v otázce rumunské církve v Macedonii na zakročení Francie i Ruska tak dalece povolili, že už neprotiví se rumunským samostatným obcím farním, jen žádají, aby se Rumuni macedonští na synod a patriarchu obrátili sami a dali jim věc na rozhodnutí a pak rozhodnutí se podrobili. Ale Kucovalaši už se tak osamostatnili, že se jim nazpět pod jho řecké nechce. Ale přistoupí přece asi na podmínku tu. Žádosti obcí kucovalašských sbírá sama turecká vláda a pak je patriarchovi odevzdá.

Proti bezprávnému jednání s řeckými obcemi v Bulharsku vydal řecký patriarcha novou oběžnou stížnost k evropským mocnostem. — Pod církevní vrchnost bulharskou se přihlásivší vloni za bouří Kavarenští Gagauzové teď se opět odtrhují a přihlašují zase k patriarchii. Tedy řecký vliv v samém Bulharsku má ještě tolik přítažlivosti!

*

Veliká rozvrácenost a lhostejnost náboženská vnesena rusínskými radikaly a socialisty do lidu. Listy je silno rozpolitisován, hesly pobouřen a nemaje sám soudu o možnosti a nemožnosti věcí, uveden do nálady a stavu, jaký se jeví místy v sousedním Rusku. Nedávno souzen v Kolomyji případ, jakých přece u nás nebývá, ač máme lhostejnosti náboženské dosti. V Ispase kázal farář o smíru a shodě a po kázaní 20 mladíků ze „Siči“ (jednoty jako náš „Sokol“) předstoupilo před oltář a jali se navzájem ruce si podávat a se objímat. Bylo to všeobecně přijato jako výsměšný příklad po kázaní. Jeden ze

žalovaných se projádřil: „Náboženství má pro mně takový význam jak loňský sníh“ — tedy nestojí mně za nic. A na otázku proč tedy chodí do „církve“, odvětil, že žena tak chce!

K jakým psychopathickým zjevům povede často dnešní boj proti-klerikalní na všech místech, patrno i z revolverového útoku dělníka Vostatka v kostele v Liberci. Podobný případ sdělen už několikráte ze západních zemí. Tedy i u nás možno dohnat politiku až k šílenství.

*

Připuštění ruského jazyka do katolické bohoslužby vedle latiny a polštiny jak od ruských tak i od mnohých polských listů stále přece se považuje za dobrou příležitost k porušťování katolíků, tedy hlavně Poláků. Ale nebezpečí pro Poláky v tom není. Jedině to, že sjednocení Rusíni, kteří přešli k latinskému obřadu, ježto jinak nemohli katolických bohoslužeb se účastnit, budou moci místo polštiny teď svého jazyka užívat, ovšem budou-li míti svých kněží. Neboť kněží v lublínské a chlumské diecesi jsou vesměs Poláci. A ruská vláda hlavně k vůli nim asi vymohla užívání ruštiny. Bylot stále na ni doleháno, aby zřídila pro ně, když už k pravoslaví jich nemožno dostati, sjednocenou diecesi s východním obřadem a staroslovanským církevním jazykem. Ale to se zdálo ruské církvi příliš nebezpečným, neboť se báli, že pak i skuteční pravoslavní budou odpadat ke katolicismu, když by byl obřad i jazyk týž. Proto aby Malorusi chlumští nebyli popolštěni a nebezpečí pro pravoslaví nenastalo obnovením východního obřadu, vymoženo užívání ruského jazyka.

Biskup polský při kurii římské sídlící (Symon) ještě jednou chopil se péra a vysvětluje v polských listech znovu dosah tohoto dovolení. Ujišťuje Poláky že netřeba míti strachu před poruštěním polských kostelů. Neboť ani biskupi polští ani svatá Stolice nedovolí, aby této možnosti bylo zneužíváno v politických cílech.

*

Odtržení maloruských krajů lublínského a chlumského od „carství polského“ a připojení jich k ruským západním guberniím, jest už věcí usnesenou. Příslušná předloha zákona už připravena, prošla ministerskou radou i radou státní a carem už též dáno k ní přivolení. Do podzimu má býti odtržení to provedeno. Poslední trhání Polsky! A snad ještě ne poslední, neboť i Litvíni v Suvalské gubernii žádají, aby byli od království odtrženi a připojeni k sousední Litvě, a naši Rusíni též žádají o odtržení východní rusínské části Haliče a zřízení zvláštního území.

Vydáno nařízení ruské vlády vrátiti všechny chrámy katolíkům odňaté, nebyly-li dosud proměněny v „církve“ pravoslavné. A z většiny bylo naděláno skladišť a jiných budov státních. Možno tedy bude vrátiti jich, ač-li se katolíci o takové budovy ještě přihlásí. I tu však přání jejich může býti odmítnuto, že zatím stát nemá jiné vhodné budovy, tedy že vrátí se až později. Z mnohých chrámů katolických pak nadělány pravoslavné. Ty už jsou tedy nenávratně ztraceny.

Veliké rozčilení mezi duchovenstvem vzbudilo oznámené už minule odsouzení otce Grigoria S. Petrova (rozsudek kromě vzdáliti se z Moskvy zněl i zavříti na tři měsíce duchovních cvičení v klášteře). Otec Petrov podal stížnost proti rozsudku, jenž vynesen zcela nekanonicky, bez jeho slyšení, bez jeho obrany, ba i bez vytknutí mu zevrubně viny jeho. Ale synod rozsudek nekanonický schválil a o. Petrovu rozkázal trest vězení nastoupit. Příčina odsouzení a odstranění o. Petrova nebyla ostatně, jak se dodatečně vysvětlilo, církevní obžaloba a církevní provinění. Nýbrž vůle policie tu rozhodla. Vláda potlačujíc všecko hnutí oposiční, a přejíc si, aby ve volbách co nejméně oposičních z levice prošlo, nelibě nesla, že o. Petrov svým socialním listem „Pravda Boží" tak účinně agituje i v samém kněžstvu pro směry levé. Proto rozkázala jej zatknouti a souditi a odsouditi. Spisy jeho dány církevní censuře, která ovšem nějaké obvinění z nich dovedla vyčísti, obžalobci byli tři vikáři biskupští z Moskvy, kteří osobně sice o vině o. Petrova přesvědčeni nebyli, uznávali ho za vzorného a bezúhonného kněze, ale přece konsistoř pro jeho oposiční socialistické psaní ho odsoudila — in contumaciam. Kněžstvo, které se těšilo, že za nové éry už církev se státu k policejním službám propůjčovat nebude, je tímto případem zklamáno a roztrpčeno. Spolu s Petrovem odstraněn i klášterní kněz O. Michail, rovněž socialní agitátor a spisovatel duchovní. Ale u něho jako řeholního kněze bylo to snadnější, zde pouhý rozkaz stačil.

*

Hnutí pro socialismus mezi ruským kněžstvem tím nezničeno. Jsouť zde i jiní činitelé a jiné organisace, které v tomže smyslu působí. Tak v „Ruské Mysli" posuzuje odmítavě Jezerský idey a snahy „Christianského bratstva borby" (boje), jež není sice kněžským bratrstvem, ale v němž přece slovo vedou i kněží (třebas bývalí, jako O. Svencickij) a jiní hlavní spisovatelé o náboženských otázkách. Orgán jeho pak (Voprosy Religii, sborník = otázky náboženské) vychází se stanoviska evangelia a náboženství. Ovšem po svém vše vykládá. Exegese jejich je zcela necírkevní a ne vždy ve smyslu náboženského pokroku a svobody. „Bratrstvo bojovné" tvoří spíše jakousi volnou sektu už, jako ruské sekty vesměs přecházející k rigorismu socialně-náboženskému, s upřílišením jedné stránky a odmítání všech ostatních stránek náboženského života. Zvláštním rysem tohoto bratrstva jest, že hlásá v Novém Zákoně zostření Starého, co do všech částí jeho; tak na př. politické a náboženské vraždění, jehož ve starozákonních dějinách národa židovského jest až příliš mnoho, bylo prý Kristem v Novém Zákoně ještě zostřeno. Ne oko za oko a zub za zub, ne smrt pro smrt, ale i pro pouhou nadávku, pro pouhý hněv na bratra, hoden jest člověk smrti a nejtěžších trestů. Tedy bratrstvo právě tak se hodí do terroristické nálady revolučního Ruska! Ze socialismu přijímá a hlásá jeho kollektivismus, ale často i komunismus, podepírajíc je špatně vyloženým evangeliem a Skutky apoštolskými. Z případu Ananiáše a Safiry odvozuje trest smrti z moci a rozkazu náboženství pro všecky, když se protiví socialnímu plánu kollektivistickému.

V minulých právě volbách do ruské dumy pojaty také v programy některých stran církevní otázky. A především vláda vydala svůj církevní program, aby získala kněžstvo ruské pro pravici a umírněné strany, a také strana kadetů, nejsilnější a občanská strana levice, ustanovila svůj církevní program. „Kadeti“ (konstituční demokrati, též „národní svobody“) v programu církevním, jejž pracovala zvláštní komise světských professorů práva a bohosloví, skoro zcela přimknuli k požadavkům moderních reformistů ruských, a proti vlastnímu programu agrárnímu přijali zásadu, že farní pozemky, tam kde slouží k vydržování příčtu (farního duchovenstva), nemají býti vyvlastňovány a přidávány k selským nádělům. Stát i nadále má přispívati k nákladům na duchovenstvo, školy, chrámy a jiná církevní zřízení. Duchovenstvo zbavuje se všech prací ve prospěch státu (matrik, ohlášek státních a podobné). — Přístup do církevních škol a úřadů jest volný, kastovní zamknutost duchovenstva se ruší. Církev sama jest volnou, vydávajíc všecka svá nařízení úplně svobodně. Úřad oberprokurorský se ponechává, ale nemá právo míchat se do věcí církevních, jest pouze prostředníkem mezi státem a církví. Církev spravuje se „soborem“, sněmem církevním za účasti laiků a sborem biskupů. Každá farnost jest právní osobou, jež jest autonomní v okruhu svých záležitostí církevních (hlavně materielní péče).

Program kadetský je tak blahovolný, jakého se kněžstvo ruské od strany tak liberalní, ba radikalně demokratické, nenadálo.

Ale i vládní program chce se zalíbiti kněžstvu a právě reformním směrům v něm Neboť hlásá: svobodu svědomí, ale spolu uchování práva prvenství pro pravoslaví; plnou svobodu vnitřní správy církve; správu vede církevní sněm; farní obce dostanou autonomii a právní osobnost; platy duchovenstva budou státem zabezpečeny; školy farní, školy pro duchovenské dítky i semináře budou nadále dostávat podpory státní; semináře dostanou po reformě své stejnou platnost se státními středními ústavy a žáci jejich budou míti přístup do všech vyšších státních ústavů.

Věda a umění.

Národní divadlo v Brně. Dne 13. února 1907 byla provedena po několikerém odkladu Saint-Saënsova opera „Samson a Dalila".

Saint-Saëns jest největší z žijících skladatelů francouzských. I nejplodnější. Originelním není. Sám o sobě praví: „Jsem eklektikem. Možná, že je to veliká chyba. Ale není mi dáno polepšiti se. Miluji nade vše svobodu a nemohu snésti, aby se mi vnucoval obdiv výhradně pro něco." Ale nedostatek originelnosti nahrazují u něho všechny typické přednosti francouzské hudby, zejména melodická gracie a duchaplná instrumentace.

Autor „Samsona" tvořil ve všech oborech (jedině smyčcového kvartetta dosud nenapsal!) s rozhodným uměleckým zdarem. Opravdové slávy a nejlepšího úspěchu sklidil ovšem nejvíce v hudbě instrumentální, hlavně svými symfonickými básněmi, kdež jeho schopnost umělecká uplatněna nejvýrazněji. Také v hudbě náboženské vykazuje skladatelská činnost Saint-Saënsova celou řadu cenných děl, vynikajících rozechvívajícími akcenty ryzí zbožnosti a hlubokou inspirací. Jeho mše, oratoria, žalmy, chvalozpěvy a motetta náleží k nejkrásnějším květům, jež kdy na stromě hudby náboženské vypučely. Byltě v té příčině nejhorlivějším povzbuzovatelem Saint-Saënsovým sám veliký Liszt, jemuž onen již roku 1858 jako varhaník chrámu Madeleine připsal mužský sbor „Veni creator" a jehož památce věnoval korunu všech svých děl, slavnou třetí symfonii (varhanní).

Saint-Saënsova hudba čistě instrumentální a náboženská stojí vysoko nad jeho tvorbou divadelní. V opeře těžisko skladatelské činnosti jeho neleží. Nikoli proto, že jako pokračovatel tak zvané velké opery, jak na francouzské půdě vypučela, není přívržencem hudebního dramatu, nýbrž proto, že mu chybí dramatický vzlet, účinná technika v budování a náležitém stupňování situace a především, že mnohé sceny trpí rozložitostí a zdlouhavostí. Nadání jeho není způsobilé k úsečnému vyjádření a procítění dramatické líčně. Proto — s výjimkou „Samsona" — nemělo ani jediné z celé řady pro divadlo jím napsaných děl skutečného trvalého úspěchu vnitřního, třeba že i na tomto poli hojné vnější slávy dobyl. Il avait la gloire, mais non le succès.

Jak řečeno, činí „Samson a Dalila" v operní tvorbě Saint-Saënsově výjimku. Toto jeho arcidílo však děkuje za svou vysokou úroveň uměleckou i skvělý úspěch především textu, který založen jsa na účinném starozákonném ději biblickém, poskytl skladatelské zálibě a náklonnosti Saint-Saënsově, jenž hudbu náboženskou obohatil tolika vzácnými díly, pole nejvděčnější. Vskutku také „Samson" působí již základdním pojetím spíše jako scenické oratorium, než opera. Nejsouť biblické dějiny vhodnou látkou pro operu. Zpěvohry toho textu — jmenuji jen Rossiniho „Mojžíše", Auberova „Ztraceného syna", Méhulova „Josefa", Verdiho „Nabuchodonosora" — zpravidla divadelního úspěchu neměly.

Fabule „Samsona“ jest známa. Israelity, úpící pod jařmem Filištínských, vzbudí Samson k vítězné vzpouře. Lstivou milenkou Dalilou jest však hebrejský rek zrazen a vydán nepříteli, který jej zraku zbaví a uvrhne do žaláře. Přiveden do pohanského chrámu, aby při orgiích byl terčem posměchu hrdých vítězů, nabude Samson boží pomocí bývalé síly a střese stavbu chrámovou v sutiny, v nichž pohřbí sebe i nepřátelský lid.

Saint-Saëns nebyl prvý, jenž této látky služebně zužil. Již Händel a Rolle složili oratoria tohoto textu. Ale jestliže tato díla příliš průzračnými konturami pohybují se v obvyklém rámci překonaného dnes vkusu, básník i skladatel francouzští takořka rekonstruovali starohebrejský svět kulturní, s opravdovou pietou, vytvořivše zajímavý obraz z dávných dob. Lemaire snažil se věrně vylíčiti mravní názory obou nepřátelských národů. Trpné odříkání, hluboká víra v Jehovu, majestátní prostota modlitby u Israelitů, kontrastují účinně s požitkářstvím Filištínův a jejich pohanskou pompésní bohoslužbou, provázenou orgiemi a smyslnými tanci. Saint-Saëns měl úkol těžší než librettista. Biblický děj hudebně hleděl vystihnouti ozvuky starých chrámových zpěvův a zbytků starořecké hudby (hymnus Israelitů na konci prvního jednání), jednak ušlechtilostí a klassickou jasností melodie, kteráž při veškeré jednoduchosti jest prosta stop hudebního asketismu.

První počátky opery sahají do roku 1868. Dokončena byla však teprve roku 1877 a provedena poprvé zásluhou Lisztovou ve Weimaru. Ve vlasti skladatelově dávána poprvé nikoli v Paříži, nýbrž v Rouenu. Ve Velké opeře hrán „Samson“ teprve koncem roku 1892 řízením Colonnovým.

Na naší sceně vypravena byla Saint-Saënsova opera s všemožnou péčí. Titulní úlohy byly stlumočeny panem Doubravským a paní Pivoňkovou znamenitě. Oba vynikající solisté našeho operního souboru podali výkony jak po stránce pěvecké tak i herecké úctyhodné. K nim družili se pánové Fejfar, jenž znova dokázal, že divadlo získalo v něm sílu mnohoslibnou, Pivoňka a Aschenbrenner. Operu dirigoval nový kapelník p. Holeček, který osvědčil se jako obratný divadelní routinér. Pan Komarov uvedl se jako nový režisér s čestným úspěchem, projeviv vkusným scenováním hry hojně vlastní tvůrčí síly.

Pro nejbližší repertoir operní připravuje ředitelství Hřímalého „Zakletého prince“ a Försterova „Krajinského slavíčka“.

Jan Kakš.

Činohra. Konečně přišly také na řadu dvě původní novinky, které u nás spatřily poprvé divadelní prkna. Jsou to dramata „Bahno“ od Jana Veleby a „Dcery upírovy“ od Dra. Jaroslava Kouteckého.

V „Bahně“ předvádí se obraz maloměstského úpadku mravního s naturalismem tak čirým a hrubým, že vyvolal nelibost a demonstrativní odchod části divadelního obecenstva. Je to rafinovaný příběh, kde místní „veličina“ — bohatý hostinský, starosta, předseda záložny atd., vše v jedné osobě — využívá svého postavení ke zhýralství, které jest

veřejným tajemstvím, ale jemuž nikdo z lhostejnosti nečelí. Odtud rozvrat rodiny, v níž matka upadla v pijanství, jeden syn stal se tvrdým sobcem, schopným i otcovraždy, druhý, studovaný, slabochem, a třetí zakrněl v idiota. Je to druhá rodina Karamazovů, v níž schází jen čistý, dětinně dobrý Aljoša. Tuto ponurou společnost doplňuje rodina záloženského úředníka, defraudanta, se ženou a dcerou, vyloženými prostitutkami v hedvábí a atlase, a řada sousedův, o nichž tušiti nelze nic dobrého, když nevadí jim ani důvodné podezření z otcovraždy, aby poctili pro bohatství člověka nejvyšší občanskou poctou — volbou za starostu.

Je s podivením, kterak zdařilo se autorovi nanášeti černé barvy vždy temněji, stupňovati špatnost od sceny ke sceně až ke hnusu. V tom je tendenčnost, která svou zřejmostí může jen zvětšiti nevůli, pocházící z celé té spousty. Tím více pak, že proti tomu všemu není obvyklé protiváhy, dobroty a šlechetnosti, na niž je naše obecenstvo tak zvyklo z decentních, „rodinných“ kusů. Ani jednoho světlejšího odstínu, naopak perspektiva hry ukazuje do budoucna, že zločiny zůstanou nepomstěny a budou ploditi zlo další. Hlubšího podkladu však všechny ty zdrcující obrazy v autorově podání nemají; jsou založeny jen vnějšně; jsou tu, ale odkud přišly, co je splodilo, se nedovídáme.

Thema tak drastické nebylo příliš těžko podati dramaticky účinně. Působí samo sebou. Dosti obratné konstrukce, péče, aby sceny nevázly a netrpěly rozvleklostí, úsečnost dikce k tomu jen přispěly.

Vzdor indignaci, s jakou drama bylo částí publika přijato, není na škodu, že bylo provedeno. Je poučno pro dramatické talenty i pro nás viděti, kudy vedou cesty dramatické tvořivosti, nežli dospějí na cestu pravou. Tak asi dívala se na toto dílo chmurné chvíle neznámého pseudonyma ona část obecenstva, jež projevovala svou pochvalu, které ostatně si plně zasloužila verva, s níž zahráli herci nesympatické úlohy.

Druhé drama „Dcery upírovy“, jest, možno-li, ještě tendenčnější, rozhodně však nemotorněji tendenčnější. Napadají se v něm společenské předsudky rozvleklými deklamacemi, tirádami, nářkem a pláčem. — Totéž maloměstské prostředí. Upír je starý lichvář, vyděrač i podvodník, stejný ke své vlastní krvi jako k cizím, jehož se všichni štítí, ale i bojí. Když starší dcery použil při svých podvodných machinacích a přivedl svou lakotou do vězení, zahrnuje aspoň mladší láskou a péčí, dávaje ji vychovávati mimo toto bahnisko, aby nezvěděla o kletbě, která leží na celé rodině. Věc nedá se však před ní utajiti, dokonce ne když uchází se o její ruku mladý doktor z úřednické rodiny, prosáklé starými tradicemi o rodinné cti a povýšenosti. Dívka zoufalá hanbou, vidouc, kterak láska jeho chladne pod vlivem předsudků vlastních i matčiných, vzdává se ho, usnadňujíc mu vlastním obviňováním, aby mohl vyhověti těmto předsudkům. Jako postranní děj, který rozvinutí tohoto hlavního thematu urychluje, jest tu zatčení lichváře pro podezření z padělání směnek a způsob, kterým odstrkovaná dcera, jsouc hlavní svědkyní, z toho těží pro sebe.

Jest nepochybno, že drama líčí skutečnou událost. A tu právě jest viděti, jak poměrně snadno jest událost popsati, nakresliti některé osoby a detaily, ostře se odlišující od šedivého pozadí denního života, ale jak těžko dodati takovému příběhu ono plus, které jej může učiniti dobrou hrou divadelní. Vskutku jsou osoby všední a také zvláštní ostře, kdežto osoby mající nésti ideovou podstatu konfliktu mdle nakresleny, a v témže poměru také jsou prvé dva akty snesitelně zbudovány, kdežto to, co se děje v druhých dvou a jak se to děje, jest holá limonáda vypočtená pro pláče chtivé hysterické paničky.

Obě hry byly vypraveny pečlivě, a herci dali zejména do některých postav ze svého více, nežli v nich bylo. Premiéry si toho vždy zaslouží, rozliší se tak provedení od vnitřní ceny, a nelze neúspěch jen na divadlo sváděti.

V ostatním repertoiru byla patrna snaha nahraditi poněkud ujmu, kterou dosud trpěla domácí díla. Kromě repris „Jiříkova vidění“ sehráno ze starších veseloher „Vodní družstvo“ od Josefa Štolby. Jeho životné, trochu překarikované figurky v dobrých rukou našich herců, pro něž jsou jako stvořeny, způsobily výbornou náladu.

Dále dáváno u příležitosti návštěvy paní Marie Hübnerové z Národního divadla pražského drama Gabriely Preissové „Gazdina roba“, jehož Eva Krajčírka patří k významným jejím rolím. Její zralé umění vypadalo poněkud z rámce ostatních výkonů, neboť byly patrně jen nakvap nastudovány, kdežto hra svým slovenským koloritem a dialektem činí na výkonné umělce značné požadavky.

Stanislav Fiala.

*

Už častěji namítána byla různými literáty i časopisy myšlenka, aby si český národ vybral lepší nějakou hymnu, než jest jeho „Kde domov můj“, která jest planá, sentimentální, vzdychavá a měkká jak hudbou tak slovem. Navrhován proto znova jedním pražským listem konkurs na novou hymnu národní. K témuž návrhu podotýká ředitel divadla Fr. Ad. Šubert, že konkursy nevedou obyčejně k výsledku. Hymna národní nápěvem také měla by být od nejpřednějšího a nesporného velikána hudebního, nejlépe od Smetany nebo Dvořáka. Možno by tedy bylo vybrati z jejich skladeb nejpřiměřenější, nejhymničtější nápěv a slova mu podložiti. Sám navrhuje vzíti z „Braniborů v Čechách“ od Smetany sbor v 8. výjevu 1. jednání (7. výjev nového libretta), zpěv to luzy pražské s Jírou v čele. Slova opery jsou nevhodna, ale nápěv je tak hymnický, že lepšího v české literatuře hudební nenajdeme. Slova pak by nejraději svěřil našim básníkům Sládkovi a Čechovi. Nejvíc dvě slohy, protože delší text si beztoho nikdo nepamatuje. Také je pro národní hymnu zbytečný.

Jen že pro národní hymnu schází nám jedno nezbytné: jednotné všeobecné vzrušení, které by si ve zpěvu úlevu hledalo. Jsme příliš klidni, rozbiti, vzrušením nenárodním (stavovským, politickým) zaujati. Proto také nemohou Bulhaři a Srbové na konkursích znova a znova vypisovaných dohledati se nové hymny národní. Úřední hymnu je

snadno nalézti, ale ta často k srdci národa nepřilne a svou úředností se i zprotiví. Nemáme ostatně ani té moci, abychom mohli úředně vnutiti jakou píseň všemu lidu. Dnes zpívá ostatně svou hymnu dělnictvo (a to v každé straně jinou), Sokolstvo svou, hasičstvo svou, a teď si dokonce i agrární strana vybrala svou! Ale ovšem to nejsou „hymny“, to jsou prosté písně více méně oblíbené. My také nemůžeme vycítiti, zdaž je skutečně hymnou nějaká nová píseň lidu milá a od něho zpívaná. „Hymna“ je známka písně, na níž pracuje celé pokolení. I při nejzdařilejším konkursu a pokusu o novou slavnostní píseň národní my se nové hymny na ní nedožijeme, neboť jí bude, bude-li jí vůbec, až pro příští generaci. Patří k pojmu „hymny“ nejen oblíbenost, ale i zvláštní její historie.

*

Ve „Zlaté Praze“ hovoří J. V. Alexandr o „slovanství Prahy“. Cení je velmi nízko. Ve veřejných místnostech není slovanských listů, a jsou-li, jsou to obyčejně ty, jež jsou nejméně slovanské. A konečně ani těch nikdo nečte. Aspoň z českých lidí ne. A to proto, že si nedá nikdo práci a starost, aby se slovanským abecedám přiučil, ale konečně nečte ani těch listů, kde abeceda nevadí (slovinsky a charvatsky) už zas proto, že o ty malé národy vůbec snad zájmu nemá. Stěžuje si spisovatel dále na neslovanskost Čechů vůbec. A cituje o tom úsudek německého listu, berlínský „Gegenwart“ (není-li to též jeho vlastní slovo?) dí: „Vzdělanost slovanská jest na velice nízkém stupni svého vývoje. Na př. Češi, kteří jsou považováni za nejpokročilejší slovanský národ; uvědomělost jejich slovanská je tak bědná, že sotva dva až tři Češi ze sta (kde by se vzali!) dovedou čísti písmo slovanské, které je téměř posvátným majetkem slovanské vzdělanosti. V Čechách jsou prý i učitelé na středních školách, kteří to písmo čísti nedovedou! Znáte žida, který by nedovedl čísti hebrejsky, Němce, který by nedovedl čísti švabach, Řeka, který by nedovedl čísti své písmo? A nejpokročilejší větev slovanská je tak zanedbaná v tom ohledu, že nezná písma, kterým píše přes 150 milionů Slovanův a celé tisíce z jiných národů.“

*

V Mladé Boleslavi objevena vzácná umělecká památka umění českobratrského, sgraffito na stropě bývalé kathedrály českých bratrů, dosud za skladiště vojenské sloužící. Vedle sgraffit objeveny i malby pod omítkou v presbytáři a texty biblické, shodující se s biblí kralickou, ne však s Melantrichovou. „Archeologické Památky“ cení nález ten velmi vysoko. Už dříve professor vídeňské university Dr. Max Dvořák rozepsal se o podobných sgraffitech na radnici mladoboleslavské objevených s velikým nadšením. Je to novota v památkách bratrských.

*

Lednový „Věstník“ Akademie české podává vysvětlení k odmítnuté premii za „Vteřiny“ J. S. Machara. Knihu ku premiování zadal J. Arbes, a to dvakrát, jednou o výroční cenu Akademie, jednou o cenu z fondu Havelkova. Zadaná práce musila býti dána k posudku

a shledána prémie hodnou od poroty literární. Akademie zabývala se odmítnutím spisovatelovým na schůzi 11. února. Vina tedy spadá na člena akademie, který se urážlivého literáta zapomněl zeptat, smí-li či nesmí jeho spisy navrhovat k odměně.

Česká Akademie zřízením nového odboru národohospodářského (pátá třída) rozmnožila značně své dosavadní jmění. Přinášíť nový odbor 330.200 K, tedy přes polovici toho jmění, jež dosud všecky čtyry třídy měly — totiž základního 597.426 K a reservní fond 31.073 korun. Zvláštní fondy akademie tvoří úhrnnou sumu 346.256 K. Ceny loňského roku uděleny byly: Vrchlickému, Šlejharovi, Macharovi, Raisovi, Preisové, Jesenské, Vikové Kunět., Legerovi a Klášterskému; hudebním skladatelům Foersterovi, Ostrčilovi a Pickovi a malířům Knüpferovi, Špillarovi a Šimonovi. — Z podpor zasluhuje zmínky J. Černíkovi na sbírání lidových zpěvů u moravských kopaničářů.

*

„Časopis olomouckého musea“ přináší v letoším prvním svazku dvě stati o pravěku slovanském. V jedné připojují se k Zunkovičově knize, jež už vyšla ve druhém vydání, vzpomínka na Kollara a jeho historicko-archeologické práce, jež vlivem Němců zůstávají stále nedoceněny, ač pro nás měly míti ne-li týž význam jako Šafaříkovy studie o pravěku slovanském, tedy aspoň touže zajímavost jako samého Kollára jiné známější dílo „Slávy Dcera“.

V jiné stati téhož předmětu se dotýkající („Kdy osídlili Slované střední Evropu?“) moravský archeolog J. L. Červinka ve známém sporu Píč-Niederle přidává se na stranu Píčovou a osvětluje rozpor ten podávaje jeho vývoj a ocenu důvodů té i oné strany. Třídí nálezy moravské podle systemu Píčova: starší lužické hroby (Charvaty, Mostkovice, Těšetice, Kostelec) z doby 1200 před Kristem a mladší lužické hroby (Vranovice, Vrchoslavice) z 9. století př. Kr.; slezskou či slezsko-poznaňskou dobu v 8. století př. Kr. (Tršice, Krmusín), dobu hallštattskou (Horka, Němčice), gallotenskou (Biskupství) a římskou (Posloupky od 4. století př. Kr. do 2. po Kr.), a pak vlastní provincialní římskou dobu (Bzenec, Měřín, Hrubčice, Náklo, Lulč) do 5. století po Kr. Svádí pak úsudek svůj v ta slova: že Slované nepřišli k nám teprve po Markomanech ve století 5. nebo 6. po Kr., jak se posud stále v officielních dějinách Moravy hlásá, nýbrž že se u nás objevují nejméně kol roku 1000 před Kristem. Tedy skoro o 2000 let dříve. Kultury slovanské a proudy slovanské pak rovněž s professorem Píčem stopuje po Dunaji z Uher do okolních severních krajů slovanských.

*

Opravování starých pověstí a domněnek historických o stěhování národů, míchání a tažení jejich, jakož i o původu mnohých národů slovanských stalo se víc než modou, úkolem nové slovanské historie: Ve všech národech slovanských povstávají mužové, a buď domácí nebo všeobecné takové pověsti ze slovanské dávnověkosti vyvracejí. Posledně i mezi Bulhary Dr. Gauče Cěnov ve svém spise „Praotečestvo-to i prajezik-ot na Bolgari-tě“ hájí totéž stanovisko pro Bulhary a balkanské

Slovany. Slované balkanští nepřišli na Balkan v 6. a 7. století, jak dosud historie učila. Byli tam už dřív, už od dávna. Pouze jména jejich měnila se ve spisech historiků římsko-řeckých. Tak cizí plémě nedalo ani ráz ani vládu kmeni slovanskému, jenž dnes sluje bulharským. Stopuje změnu jmen a tvrdí, že týž národ to byl, který označovali jménem Hunové, Skythové, potom Slověné a konečně Bulhaři. Cěnov liší se tedy od Krъsteviče a jiných slovanských učenců, kteří též sice hlásali prasídlení slovanské na Balkaně, ale Bulhary měli za přišlý čudsko-turský kmen a nynější Bulhary za smíšení oněch přišlých Bulharův a místních Slovanů. Podle Cěnova nebylo žádného sloučení dvou národův a jméno Bulhar jest místní jméno slovanského kmene, starší než samo jméno Slovan. Cěnov dává novým národům na Balkaně povstávati ze Slovanů vlivem latinisace římské a kolonisace říše římsko-byzantské. Tak Rumuni jsou mu na Slovanech zaštípenými kolonisty dáckotráckými a obojí kmen národní smíšením seslabený romanisován. Říše římsko-byzantská byla na východ a sever od Jadru slovanská.

*

Podivnou divadelní affairu měli nedávno ve Lvově. Hudební skladatel Wydžga byl napaden, že provozování své opery „Pan Tadeusz“ docílil jenom podplacením všeho personálu operního! Jinak že by se opera jeho na jeviště nebyla dostala. P. Wydžga uražen operu odvolal, ač měla dosti slušný úspěch u obecenstva. Kritika a protikritika pustila se pak do sebe, trhajíc už pak jen osoby bez ohledu na věc.

Sienkiewiczovo „Quo vadis“ stalo se už i operou; na libretto podle románu toho hudbu složil Felix Nowowyejski.

Vydavatelské družstvo slovinské sv. Mohorja čítá 267.194 členů! Pro národ 1,200.000 duší to značí, že skoro každá rodina dostává knihy družstva toho. Od počátku svého trvání rozšířila „Družba sv. Mohorja“ mezi lid 10,800.934 knih! To jest kulturní práce, jakou se v tom poměru nemůže snad pochlubiti žádný jiný národ. Rok co rok „družba“ za 2 koruny dává svým členům šest knih, z nichž jedna už po mnoho let přináší překlad svatého písma, druhá jest o otázkách víry a mravův a vůbec náboženského obsahu, třetí jest obsahu hospodářského anebo poučného, dva svazky jsou belletristické, šestou knihou jest kalendář.

Politicko-kulturní úspěchy Slovinců v tom těžkém jejich postavení, v němž žijí, jsou potom vysvětlitelny.

*

Veliká byla touha evolucionistů nalézti pro své theorie také nějaké doklady. Zvláště za rozmachu evolucionismu v letech sedmdesátých a osmdesátých minulého věku hledáno všude a také — nalezáno. Jmenovitě touha se nesla po tom nalézti nějaký původní, přechodní tvar člověka nebo aspoň formu hodně starou, snad tak z pradoby lidského vývoje. A tu také mezi mnoha jinými objevy zvěstován z Portugalska r. 1878 objev člověka z doby třetihorní, kam geologie klade první objev člověka na zemi. Rozcházela se hned tehdy mínění o tom. Francouzský učenec Cotteau popíral, Mortéllet a Capellini hájili, Virchow se choval zdrželivě a žádal více důkazů než pouhé oblázky! Od té doby

věc usnula. Až tu poslední leta odebral se na výzkumnou cestu professor göttingenský Max Verworn a na místě samém zkoumal naleziště i příznaky. Vioni pak v göttingenské anthropologické společnosti podával výsledek svého bádání. Stopy člověka na Taju nalezené nebyly žádným znamením třetihorního člověka. Nalezené tam oblázky jsou typické palaeolithické valsunky, které kromě toho nenacházejí se ani ve vrstvách třetihorních, nýbrž pouze přehozeny v náplavě do spodu. V neporušených vrstvách třetihorních na tomtéž místě není nijakých oblázkův artefaktních. Tajoský tertierní člověk tedy odešel do říše bájek.

*

Jiný podobný objev má se též znova probádati — známý javanský „pithekanthropos“, lékařem Eug. Duboisem roku 1871 nalezený. Vědeckou výpravu za tím účelem pořádá vdova po mnichovském professoru zoologie Selenková, sama důkladná přírodnice, a v oněch krajinách už se svým mužem konavší bádání živočišná. Jí přidružují se zkušení odborníci geolog Elbert a zoolog Moszkowski.

*

Otázky o vývoji druhův i člověka z jednoho pratvaru právě počátkem letošího roku přetřásány velmi živě na všech stranách, v různých listech, spisech i přednáškách. Známý jesuitský učenec, myrmekolog a biolog Erich Wasmann uspořádal v Berlíně dokonce řadu přednášek o tom předmětě a skončil je debatním večerem, na němž nejučenější přírodozpytci němečtí vyzváni podávat své protidůvody. Wasmann zastával svou známou theorii, že vývoj jednotlivých forem živočišných je skutečný a dokázatelný pouze v mezích určitého rodu, který zůstává však stálým. Není přechodu vývojem od nejnižšího až k nejvyššímu, ale v určité množství prvotních forem rozdělené živočišstvo se v nevelikých odrudách vyvíjí a rozlišuje. To aspoň dá se dokázati dnes tím, co věda zná a má z přítomnosti i minulosti. Absolutní evolucionisté ovšem tento názor příkře potírali. Ale podle zpráv novinářských Erich Wasmann přesvědčivostí a jasností důkazů svých u posluchačstva úplně opanoval; nejhůř se na něj sápou naši nedoukové.

*

Touže dobou přednášel professor záhřebské university Gorjanović-Kramberger v Lublani o dosavadním pokroku vědy anthropologické, jak domněnkami podařilo se jí osvítiti prapůvod a pravývoj člověka. Totiž osvětloval domněnky o dvou typech lidských: člověk prvotní a člověk nynější. Tyto dva tvary člověka kladou vývojovci vedle sebe jako dvě zcela různé formy. Professor Gorjanović počítán k nejlepším pracovníkům v Rakousku o příslušné otázce. Sám také prozkoumal a určil zbytky „předpotopního“ člověka v jeskyni krapinské nalezeného. U nás podobné zbytky nalezeny v Ochozi. Tuto domněnku o dvou formách člověka rozbíjeli vývojovcům různí učenci stále a stále. Tak sám Virchow se stále jen vysmíval tomu měření lebek člověka prvotního. Jiný učenec moderní, Rollmann, pak přinesl a hájí domněnku, že prvním tvarem člověka není žádný homo primigenius, jakého si sestrojili z kostí ve Spy, Neanderthalu, Ochozi, Šipce, Krapině nalezených; ale že prý

dnešní člověk se vyvinul z tvarů trpaslíkových. Domněnku svou podpírá tím, že fylogenese jest obrazem autogenese, čili že zárodek a mládě svými formami nám ukazuje, čím druh dříve byl a jak se vyvíjel. A tu prý děti a trpaslíci mají tak nápadnou podobu tvarů lebky a také jiných zjevů, že bezděčně se namítá domněnka, že člověk ve svém vývoji musil projíti formou trpaslíkův. A také prý stupně vývoje před tím byly docela jinaké (z malých a ne velkých opic) než jak si to představují officielní vývojovci. — Nechme se je přít!

Zemřeli: 19. ledna Georgi A. Kurdžiev, bulharský spisovatel žurnalista. — 30. ledna Dr. Alfred Slavík, český geolog a spisovatel vědecký. — 2. února Dm. Iv. Mendělejev, ruský chemik světového jména, původce soustavy prvků. — 5. února Nik. Al. Menšutkin, jiný učený chemik a spisovatel ruský. — 17. února Lev Šolc, kritik a literární historik, bývalý spolupracovník „Hlídky". — 19. února Fr. Zgoda (pseud. A. Křen), kaplan v Dubanech na Moravě, lidový spisovatel moravský.

Zprávy národohospodářské.

V Čechách se už déle vede zvláštní boj hospodářsko-stranický. Je to boj „pokroku" s „demagogií" agrární, jak říkají ti, kdož stojí v čele mladých oposičníků, nebo stvůr mladočesko-realistických proti pravému zastoupení zemědělskému, jak říkají officielní agrárníci zemědělské rady české. Boj vede se sice i na stanovišti čistě politicko-stranickém, ale přece jen má i hospodářský základ: spor o dosavadní směr agrární politiky. Rozumí-li se agrární politikou soubor všech těch opatření, jež ve prospěch zemědělství činí korporace veřejné a zákonodárné sbory, pak jistě spor a směr této politiky musí míti význam dalekosáhlý. Zásady sporu nejdou ovšem hluboko. Pokrokoví zemědělci vyčítají zemské radě, že všecek vývoj a zemědělství založila na subvencích. A subvence tyto zrodily se v rukou českých vůdcův agrárních v pravé kramaření; nepodporuje se věc, ale osoby, ze strýčkovství a strannického příslušenství. Ale věc jde přece jen hlouběji. Neboť noví zemědělci zamítají subvenční hospodářství vůbec. Příčinlivost a pokrok, nikoliv subvence, jsou pravým činitelem pro povznesení hospodářské. Musí konečně každý přiznat, že subvencování stalo se u nás modou a není vždy opravdovou potřebou. Dá se mnoho provést i bez subvencí, a právě nejlepší a nejvyšší stupeň dokonalosti dosažen osobní hodnotou a ne subvencováním. Pro subvencování možno uvésti leda jediný důvod: že rychleji pohání široký indolentní zástup, a že zasahuje právě tam, kde osobní hodnota a čilost nevystačuje.

U nás na Moravě takových zásadních otázek nerozhodneme, ty mohou jedině rozhodnouti Čechy, jež v odboru zemědělském jsou vzorem

ode dávna pro celé rakousko-balkanské sousedství. Jistě na př. v tom ohledu význačným zjevem jest, když nedávno hospodářští intelligenti bulharští slavili 25letou působnost prvního bulharského odchovance táborské hospodářské akademie, statkáře Jiř. Georgova, v kruhu několika mladších žáků téže akademie

Kulturní výpomoc s naší strany Jihoslovanům poskytovaná stále se ostatně sesiluje a lépe organisuje. Srbové, u nichž rovněž většina jejich okresních ekonomů na našich hospodářských školách vystudovala, zařizují od loňského roku pravidelné zásilky selských mladíků k nám na zkušenou. Myšlenka zrodila se podle vzoru zdařilé akce, jakou zahájili Srbové předsavští (v Charvatsku, Slavonii, Uhrách i Bosně) pro povznesení řemesla svého. Přičinlivé mladíky dávají vyučit řemeslu v pokročilejších městech rakousko-uherských i německých. Nejvíce učňů těch posláno do Vídně, ale někteří i k nám odesláni. Z Bosny vede se v té věci zvláštní akci, oddílná od charvatsko-uherské a nedávno první takový cvičenec vydán k nám. V Praze samé stále na 400 studujících jihoslovanských se zdržuje, tak že po Vídni jest Praha nejsilnějším středištěm jihoslovanských chovanců, silnější než Pešť a Štyrský Hradec a kterékoliv zahraniční město francouzských neb německých států

Sokolstvo podle návrhu pražského má se za vděk přivítání loňské návštěvy sokolské na Černé Hoře postarati o umístnění v každé župě jednoho mladého Černohorce buď na výcvik v hospodářství nebo v řemesle a obchodě.

Kursy češtiny mezi Jihoslovany jsou též věcí velmi častou a hojně jsou navštěvovány. Sotva kde (vyjma německé kraje našich zemí) se tak hojně učí češtině, jako mezi Slovinci a Charvaty. Jistě za zaznamenání stojí, že zvláště učitel v Lublani jest přetížen, a že na příklad v dělnickém křesťansko-socialním svazu kurs češtiny má 46 návštěvníkův a 10 návštěvnic. Zkusit u nás mezi dělnictvem takový nějaký kurs, třebas ruštině, a jistě by nevynesl takové účasti!

*

Uherská vláda přikročila znova k prvnímu opatření, jímž se zavádí celně obchodní samostatnost obou říšských polovin: zahájiti dala znova (jednou už zastavené) rokování o autonomním tarifu uherském. Společný autonomní celní tarif, jenž předloni u nás jako takový byl přijat, v Uhrách bude teď dodatečně schválen ne jako společný, ale jako uherský. Zatím tedy jen formální pokroutka pro emancipační laskominy uherské. Ale mezi státy i „imponderabilia“ tvoří předmět urputné obrany, po případě útoku. — V řečech státníkův a politiků na tuto uherskou svévoli odpovídali Němci ochotou boje a hotovosti k rozluce, český řečník Dr. Kramář však vyzýval k umírněnosti, nedávat Uhrám výpovědi, naopak snížit se nějakou říšskou jednotu s nimi dle možnosti udržeti. S Uhrami jsou národy slovanské v říši jistější, bez Uher stane se naše polovice říšská příliš svůdným lákadlem pro plány velkoněmecké. — Hospodářská emancipace se musí Uhrám povolit. Mají-li býti zemí opravdu vzkvétající, musí se dodělati jednou svého

průmyslu. V tom směru nemožno a nespravedlivo bylo by Uhrám bránit. Pro nás z toho škoda nevzejde, jen druh zboží trhového se změní, množstvím spíš obchod vzájemný poroste!

*

V mezinárodním styku států byla všeobecně přijata zásada, že obchodní smlouvy obsahovaly vždy klausuli o největších výhodách Všecky celní úlevy a všeobecné výhody jednomu povolené dávaly se samo sebou i všem ostatním smluvním státům. Tato vzájemnost byla výrazem blahovůle a rušena jen za celního hospodářského boje. Pro mnohé státy ochranářské byla však taková klausule velmi nepohodlnou. Nejvíce brojili proti ní před nynějšími smlouvami agrárníci němečtí. Tato klausule znemožňuje totiž, aby se vůči každému státu učinily jinaké podmínky dovozní. A rozumná ochrana hospodářská toho právě by vyžadovala. Německo přes úsilné žádosti agrární strany neodstranilo klausuli největších výhod, a to při nynějších smlouvách opět tvoří dodatek všech smluv. Za to první v tom směru krok učinili některé státy, jež ochranářstvím zvláště vynikají, když od našeho případu minulých úlev jen Srbsku a jen Italii poskytovaných (do 1906) odhlížíme. Neboť už 1892 naše zvláštní úmluvy s oběma státy prohlášeny za porušení klausule největších výhod. Ale přece jen strpěny. Teď je říše naše odstranila a přísně tudíž zachovává vzájemnost. Za to podobný případ však už vědomého omezení největších výhod nalézá se ve smlouvě mezi Portugalskem a Švedskem nedávno uzavřené: státy ty vylučují se navzájem z těch výhod, jež skýtají svým nejlepším sousedům: Švedsko Norsku a Dansku a Portugalsko Španělsku a Brasilii. Druhý ještě význačnější případ zavádí republika chilská. Republika ta zamýšlí totiž jakousi těsnější vzájemnost uzavříti s celou latinskou Amerikou (a snad později i se severní anglosaskou) a proto evropské státy z těchto užších výhod vylučuje. Vypovídá dosud uzavřené smlouvy, nechce-li se některý stát vzdáti klausule anebo připustiti ji s výminkou výhod amerických. Některé státy evropské už chilské republice povolily, jiné však raději smlouvu daly vypovědět a uzavrou novou a zhoršení podmínek vývozních pro sebe zodpoví odnětím výhod některých i chilským. — Podobnou politiku smluvní zahajuje též Japonsko, těsněji se připínajíc k asijským státům, ale Evropu a Ameriku z tohoto kruhu vylučujíc. — V Evropě už dlouho též bylo vyzýváno k podobné politice vůči Americe (Spoj. Státům). Ale dosud se k tomu žádný z evropských států neodhodlal. Se svým velikým průmyslovým vývozem do zámořských mimoevropských zemí má Evropa zájem na tom, aby jí zámoří bylo co nejpřístupnější, a proto nemůže a nesmí se sama v sebe před mimoevropskými zeměmi uzavírati.

Ale započaté nové systemy smluvní jistě budou pomalu účinkovat. Tak vůči Rakousku ukazovalo se na př. Německo ochotno povolit zvláštní výhody, jen kdyby Rakousko nemělo uherského souseda, a pak kdyby Německo nemusilo výhody ty rozprostříti též na všecky ostatní. Zrušením klausule o největších výhodách státy se spojí v přirozené těsnější skupinky i v hospodářsko-obchodním ohledu. Dosud jen

politika vázala ve spolky, a to takové, jež nejednou byly proti chuti i prospěchu národův.

Ani po uzavření míru s Japonskem a rozdělení Sachalinu a bohatství mořského na východě Asie nemá Rusko pokoje před chtivostí japonskou. Japonci stále zachvacují dále, když ne území, aspoň hospodářské a těžební zdroje po celém asijském východě. Pustina sachalinská, jakou bohatý ostrov představoval za vlády ruské, pustina stravující mravně i tělesně všecky žitele své, počíná se proměňovat v krajinu práce a píle. Japonci na své jižní polovici už zakládají přístavy, staví dráhy, zřizují průmyslové a horní závody, kolonisují. Pod Ruskem na to vše nebylo možno pomyslit. Sachalinci musili od Ruska samého býti stále živeni; sami se nedovedli prací svou obživit! Ale Rusové se závistí vidouce toto nové dílo kolonisační, jaké čilí Japonci provádějí, aspoň v tom jednom mají útěchu, že domorodý (polodivošský) živel, Ajnové od Japonců utíkají k Rusům. Pranárod tento východní Asie a ostrovů jejich honbou a slabým rolničením se živící od Japonců zapřahán jest k těžší a pravidelné práci v dílnách a koloniích. Ajnům se ovšem taková služba u jejich podmanitelů nelíbí; proto před Japonci uhýbají. A utíkají se k Rusům, poněvadž jinde země není. V ruské polovici ostrova ovšem budou moci klidněji živi býti, neboť tam se tak brzo úsilná práce zemědělsko-průmyslová nezavede!

*

V protivě k našemu západnímu hnutí zemědělskému, jež skoro všude hlavní spásu hledá ve sdružování, na Rusi právě největší zachraňovatelé rolnictva o družstvech selských úplně mlčí. A přece družstva selská i na Rusi mají svůj úkol, a také velmi rychle do lidu vnikají, a lid se chápe tohoto prostředku svépomocného. Dnes jest v Rusku přes 1000 selských kroužků (1. ledna 1906 bylo jich 956). Vyvíjely se velmi pomalu. V době osvobození selského (1861) bylo 20 selských spolkův, a to byly v městech a byly také pansko-městské; po reformách zemstevních a selských za cara Alexandra II poskočily selské spolky počátkem let 1880tých na 93. Do té doby a ani později ještě ani vláda ani zemstva si jich nevšímaly. Ač teprv r. 1898, kdy zavedena byla agronomická služba u zemstev, vláda vypracovala nové vzorné stanovy a řád pro tato družstva a uložila agronomům starati se o jejich rozšiřování. Od té doby pak teprv začíná hlavní ruch spolkový. Možno říci, že v šesti letech 1899—1904 založena ohromná většina dnešních družstev. Za války ruch poněkud ustal, až teprve vloni a letos zase se zdvíhá. Nejvíce družstev má Pobaltí a petrobradská gubernie, potom poltavská, kurská a saratovská. Vesměs gubernie hustěji osídlené a s pokročilejším zemědělstvím. Kroužky, spolky a družstva selská jako jinde i na Rusi učiní svou úlohu — jistě líp než všecky ostatní navrhované a žádané reformy selské.

*

Francouzská vláda chystá se opravdově k zavedení daně z osobního příjmu, nejnenáviděnější to věc ve Francii. I dnes Francie už měla jakýsi způsob daně důchodové: neboť osobní daň z velikosti bytů,

z počtu oken a z počtu dveří v bytě placená, byla jakýmsi vnějším odhadem příjmu každého francouzského občana. Liberální názory hospodářské ve Francii tak silno ještě jsou zakotveny, že občan francouzský nemůže pochopit, jak a proč by měl státu přiznávat svůj roční důchod. Posvátnou tajností zdá se mu to, do niž nikomu nesmí býti dáno právo zasahovat. Návrh zákona o dani příjmové nenutí také ku přiznání příjmu, leda u dvou zdrojův: u důchodů z cenných papírův a úspor a u důchodů z tak zvaných svobodných zaměstnání (lékař, spisovatel, umělec, advokát a jiná neúřední, učená zaměstnání). Ostatní zdroje důchodů: zemědělství, živnost, služba budou odhadovány státem samým. Způsob zdanění vzat ze vzoru anglické daně důchodové, jaká tam bude po opravě její, jež už navržena. Budou tedy v Evropě teď dvě soustavy daně příjmové: anglicko-francouzský a prusko-rakouský. Všecky tři země mají však kromě příjmové daně tak zvanou dodatkovou daň z příjmů vyšších. Té u nás dosud není.

Velikou nevoli nad příjmovou daní projevila bursa pařížská a majitelé státní renty francouzské. Státní renta, poněvadž z daně příjmové není vyňata, klesala, tak že měla nebývalou cenu pod pari, renta nejstálejší na světě! Vláda přes to, že rentierům státním hleděla daň osladit tím, že jen nepřímo rentu zdaňuje, přece jen jich neuchlácholila. Kdežto při všech ostatních cenných papírech se platí daň hned z kuponu, při rentě až z úhrnného přiznaného důchodu. Je to ve výsledku ovšem jedno, ale čistota státní renty přece na oko zachována.

*

V Anglii zemřel jeden z klassických národohospodářův Jiří Joachym Goschen, zprvu bankovní úředník, potom ministr financí. Za klassickou práci uznává se jeho dílo z let sedmdesátých „The Theory of the foreign Exchanges" (Theorie o zahraniční tržbě). Hlásal v ní první zásadu, že nejen výměna zboží, ale i jiné příjmy z ciziny (z lodní dopravy, z průmyslových akcií cizích, z půjček cizině) slouží k úhradě vlastních závazků v cizině. V anglickém finančním hospodářství zapsal se několika zdařilými opravami.

Školství.

Že reforma středních škol jest nutna, dokazují různé ankety k tomu účelu svolávané i spolky pro reformu středního školství zakládané; touto otázkou zabývají se i denní listy, ano v nedávné době předložena byla již i osnova reformního gymnasia ministerstvu ke schválení, a to pro první české reformní gymnasimu dívčí (lyceum), které má býti zřízeno ve Valašském Meziříčí. A potěšitelným zjevem jest, že snah o reformu školství vůbec počíná si všímati i širší obecenstvo. Dnešní škola, ani obecné nevyjímaje, málo prý vychovává, ale podává příliš mnoho vědění a hledí málo vniknouti do povahy

jednotlivých žáků, nepůsobíc v ethický vývoj jejich. Byrokratismus dnešního školství nevede prý k vytváření silných, sebevědomých povah; proto třeba obrátiti mysli k přírodě, omeziti jazyky klassické na prospěch jazyka mateřského a věd přírodních, pěstovati hojně názorné vyučování, vycházky do přírody a vědecké exkurse a využiti jich k účelům vyučovacím.

Nejvíce projednávána, ano i v denních listech přetřásána byla otázka zkoušek maturitních, a všeobecně žádáno, aby odstraněny byly veškeré písemné zkoušky maturitní vyjma práci z jazyka mateřského, a to vše dálo se na základě klamné zprávy, že chystá se neobyčejné zostření dozoru při písemních zkouškách maturitních, o čemž však dosud nedošlo žádného výnosu, nýbrž naopak očekávati jest spíše značných úlev při zkouškách maturitních vůbec.

*

Po schválení předlohy o platech úřednických v rozpočtovém výboru poslanecké sněmovny došlo i k úpravě platů professorských a učitelských na školách vysokých a středních. Dle ní zvyšuje se základní služné 6400 K ročně řádným professorům na všech fakultách universit a vysokých školách technických, jakož i na vysoké škole zemědělské a evangelické fakultě ve Vídni po 5 a 10 letech vždy o 800 K, po 15 a 20 letech o 1000 K a po 25 letech o 1200 K (kvinkvennálky), tak že dostoupí nyní platu 22.000 K (o 12400 K více); ve Vídni mají kromě toho všichni řádní professoři přídavek 800 K ročně, který nevpočítá se do výslužného. Mimořádným professorům — o ty šlo v prvé řadě — zvyšuje se základní služné 3600 K po 5 a 10 letech vždy o 800 K, po 15 a 20 letech vždy o 600 K, tak že dosáhnou budoucně základního platu professorů řádných (o 2000 K více).

Professoři theologických fakult v Solnohradě a Olomouci odlišují se od professorů ostatních bohosloveckých diecesních seminářů (ústavů) značně, ač jsou vesměs v VI. třídě hodnostní státních úředníků: řádní professoři oněch fakult jsou v VI. třídě hodnostní státních úředníků a jejich základní služné ročně 3600 K zvyšuje se tak jako řádným professorům fakult universitních, tak že dostoupí konečného platu 8400 K (o 2000 K více), mimořádným professorům rovněž jako mimořádným professorům fakult universitních, tak že dosáhnou nejvyššího platu 5400 K (o 1800 K více). Kdežto professorům římsko-katolických a řecko-katolických bohosloveckých diecesních seminářů a řecko-orientálních bohosloveckých ústavů v Zadru zvýší se služné dle doby jich učitelské působnosti po uplynutí prvého a druhého pětiletí vždy o 500 K, po uplynutí následujících tří pětiletí vždy o 800 K.

Řádní a mimořádní professoři na akademii pro výtvarná umění ve Vídni, na uměleckých akademiích a na zvěrolékařské vysoké škole ve Lvově jsou postaveni na roveň professorům vysokých škol.

Professoři na babičských školách státem vydržovaných jsou v VII. třídě hodnostní státních úředníků a jejich základní služné ročně 3600 K zvyšuje se jako u mimořádných professorů vysokých škol, tak že dostoupí konečného platu 6400 K.

K těmto veškerým platům připočísti dlužno vždy systemisovaný aktivní přídavek VI., pokud se týče VII. třídy hodnostní státních úředníků.

Na středních školách státních (gymnasiích, realných gymnasiích a školách realných) zvyšuje se skutečným učitelům základní služné IX. třídy hodnostní 2800 K, po uplynutí prvého a druhého pětiletí o 500 K a po uplynutí následujících tří pětiletí o 800 K, tak že dosahují konečného platu 6200 K (o 800 K více). Skutečným účitelům jakož i učitelům náboženství bude vpočítána při stanovení a přiznání kvinkvenálek služební doba až 8 let, kterou strávili po dosažené úplné způsobilosti učitelské (approbaci) jako supplenti nebo assistenti na střední škole státní s povinností vyučovati nejméně 14 hodin týdně v oboru jazykovém, 20 hodin týdně v oboru kreslení a 17 hodin týdně v ostatních povinných předmětech světských; 16 hodin týdně, pokud se týče 10 hodin týdně v náboženství, a konečně vpočítá se služební doba, kterou strávili jako assistenti nebo konstrukteuři na vysokých školách technických ať před začátkem tohoto zákona nebo po ní.

Zdali a v jakém rozsahu kromě těchto případností může býti služba učitelská po dosažené úplné způsobilosti vpočítána při stanovení a přiznání kvinkvenálek, stanoví ministerstvo.

Definitivní učitelé tělocviku na středních školách státních mohou, dosahnuvše třetí kvinkvenálky, vřaděni býti do IX. třídy hodnostní státních úředníků, a dosáhnuvše páté kvinkvenálky, prokáží-li vyšší vzdělání, do VIII. třídy hodnostní. Těm pak skutečným učitelům tělocviku, kteří působili po dosažené zkoušce z tělocviku pro střední školy a učitelské ústavy na středních školách státních nebo ne státních, ale práva veřejnosti požívajících, jako supplenti či vedlejší učitelé nebo assistenti s povinností vyučovati tělocviku nejméně 20 hodin týdně, může býti vpočítána ať před začátkem platnosti tohoto zákona nebo po ní při stanovení a přiznání kvinkvenálek služební doba až 8 let; působili-li dříve definitivně na obecných či měšťanských školách ještě po té, kdy nabyli způsobilosti učitelské z tělocviku pro střední školy, může býti vpočítána služební doba rovněž až 8 let. Pokud se týče přeložení do výslužby u definitivních učitelů tělocviku, platí tytéž normy jako u skutečných učitelů na středních školách státních.

Ustanovení tohoto odstavce jest platno též pro školy nautické a pro vyšší obchodní školy státní (obchodní akademie).

Hlavní učitelé na ústavech ku vzdělání učitelův a učitelek dosahují týchž kvinkvenálek (dvě po 500 K a tři po 800 K) jako skuteční učitelé na školách středních. Učitelům na státních cvičných školách zvyšuje se základní služné 2200 K ročně po uplynutí prvého a druhého pětiletí o 300 K, po uplynutí následujících tří pětiletí o 400 K; dovrší-li 30. rok služební, dostává se jim dalšího osobního přídavku 400 K, který se vpočítá do pense, tak že dosahují konečného platu 4400 K (o 200 K více). Kdož dosáhli třetí kvinkvenálky, mohou býti povýšeni do IX. a když dosáhli páté, do VIII. třídy hodnostní státních úředníků, mají-li vysvědčení způsobilosti učitelské pro školy měšťanské nebo pro hudbu na školách středních a ústavech učitelských.

Ve příčině let supplentských a assistentských pro stanovení a přiznání kvinkvenálek u hlavních učitelů, kteří mají učitelskou způsobilost pro střední školy, platí zákonná ustanovení platná pro skutečné učitele na středních školách státních.

Hlavním učitelům, kteří nabyli učitelské způsobilosti pro školy střední, může se započítati pro stanovení a přiznání kvinkvenálek až úplná doba služební, kterou strávili jako cviční učitelé; ze služební doby, kterou kdo strávil na veřejné škole obecné nebo jako supplent hlavního učitele s normálním počtem hodin na ústavu ke vzdělání učitelů, budiž vpočítáno až osm let.

Cvičným učitelům může býti vpočítána pro stanovení a přiznání kvinkvenálek až úplná doba služební, kterou strávili ve službě veřejné školy obecné, dříve než přestoupili na ústav státní, od dosažení způsobilosti učitelské pro veřejné školy obecné. Totéž platí o služební době, kterou strávil někdo na cvičné škole jako prozatímní učitel nebo učitel II. třídy (podučitel) po dosažení učitelské způsobilosti pro veřejné školy obecné, a to platí vůbec pro vpočítání služební doby, která byla strávena před počátkem platnosti tohoto zákona nebo po ní.

Ustanovení, jež týkají se vpočítání služebních let a výměry výslužného u definitivně ustanovených učitelů tělocviku na středních školách státních, platí též pro definitivně ustanovené učitele tělocviku a hudby na státních ústavech ke vzdělání učitelů.

Na průmyslových školách státních zůstávají dosavadní platy skutečných učitelův a přednostův odborových nezměněny, avšak učitelům povýšeným z X. do IX. třídy hodnostní vpočítána jest od počátku první kvinkvenálky služební doba, strávená v X. třídě hodnostní až do 10 let pro stanovení a přiznání dalších kvinkvenálek.

Učitelům všech tříd hodnostních může při jmenování nebo po přiměřeném, naprosto uspokojivém působení — pokud nestalo se tak již dle dřívějších norem (§ 6 zákona ze dne 19. září 1898) — býti vpočítán pro výměru výslužného nebo pro udělení tříletých a pětiletých přídavků jako učitelská doba služební čas, strávený v technické, umělecké nebo živnostenské praxi až do 8 let, pokud se týče ředitelům až do 12 let.

Při vpočítání není rozdílu, byla-li služební doba nebo použití, o které tu jde, před začátkem platnosti tohoto zákona nebo po ní.

Závěrečná ustanovení. Ustanovení tohoto zákona platí i pro učitele, kteří byli jmenováni před začátkem tohoto zákona. Osobní přídavky, jednotlivým učitelům povolené, jest vpočítati dle dosažených vyšších příjmů. — Tento zákon nabývá platnosti dnem 1. dubna 1907.

Poslanecká sněmovna žádala však nad to, aby mimořádným professorům vysokých škol (universit, technik) dostalo se skutečných příjmů VII. třídy hodnostní státních úředníků, ve kterou jsou nyní již zařazeni; dále aby do státního rozpočtu na rok 1908 pojata byla položka 100.000 K, z níž by soukromým docentům na rakouských universitách udělovány byly po návrhu sborů professorských trvalé remunerace; rovněž žádá se, aby i adjunktům, assistentům a konstrukteurům na vysokých školách technických zlepšeny byly hmotné poměry a služební postavení jejich;

aby příjmy na vysokých školách montanních (hornických) v Příbrami a v Lubně byly stejně stanoveny jako na universitách a vysokých školách technických. Ředitelům středních škol o velikém počtu žactva budiž zabezpečeno odškodné za jejich práci a námahu, a zemští inspektoři školní ať nejsou zkracováni ve svých příjmech tím, že vzdávají se míst ředitelských, a ať průměrný počet jich vřazen jest do V. třídy hodnostní státních úředníků; místa supplentská aby proměňována byla ponenáhlu v systemisovaná místa skutečných učitelů. Cviční učitelé, kteří byli povoláni na ústavy učitelské jako vynikající a hlavními učiteli jmenováni, nemají však způsobilosti pro školy střední, buďtež povyšováni do VIII. třídy hodnostní ad personam.

V otázce supplentské žádá se, aby byl přiznán plat zkoušeným a nezkoušeným supplentům.

Rovněž buďtež zvýšeny remunerace učitelů náboženství jiných vyznání (protestantského a israelitského) na středních školách státních, působí-li delší čas na řečených ústavech.

*

Úprava platů seminárních učitelů ve Francii. Státním rozpočtem zvýšeny podstatně platy ředitelův a seminárních učitelů ve Francii. Ředitelé a ředitelky seminářů (ve Francii každý ústav pro vzdělání učitelek má ředitelku!) mají nyní platy dle tříd — IV. nejnižší, I. nejvyšší — 4000, 4500, 5500 franků, ředitelky vždy o 500 fr. méně; učitelé a učitelky seminářů od V.—I. třídy po 2500, 2800, 3100, 3400, 3700 fr. učitelé a po 2500, 2700, 2900, 3100 a 3400 fr. učitelky.

*

Měšťanské školy na Moravě. Českých je 107 (55 chlapeckých a 52 dívčích), německých (pro 1/4 obyvatelů) 81 (40 ch. a 41 d.), t. j. 47 %. České měšťanské školy měly 13.717 žáků (7274 ch. a 6443 d.), německé 11.687 žáků (5306 ch. a 6381 d.). Čtvrtých tříd měli Němci 12 s 291 žáky (z toho 7 dívčích se 170 žákyněmi), Čechové 5 se 159 žáky (2 dívčí s 32 žačkami). Přes 200 žáků má českých škol 7, německých 17, méně než 100 žáků má 28 českých a 33 německých. V Brně je 5 chlapeckých a 6 dívčích škol německých a ani jedna česká, za to mají vedle měšťanských škol českých i měšťanské školy německé: Uh. Hradiště dívčí, Kroměříž dívčí, Hranice dívčí, Litovel chlapeckou a dívčí (českou jenom dívčí), Místek chlapeckou a dívčí (českou jen dívčí), Mor. Ostrava chlapeckou a dívčí, Přívoz chlapeckou i dívčí (českých vůbec není), Vítkovice chlapeckou i dívčí (českých nemá), Prostějov dívčí, Třebíč chlapeckou a dívčí, Jevíčko chlapeckou (českou jen dívčí), Vyškov chlapeckou. Česká města s německou správou jako Lipník, Krumlov, Břeclava, Hodonín a jiná mají ovšem jen německé školy měšťanské.

*

Ve Znojmě hodlá Matice znojemská zříditi české gymnasium a v Jihlavě má býti zřízena česká realka. Jihlava sama čítá na 5000 obyvatel české národnosti a jihlavský okresní soud a hejtmanství má přes 30.000 obyvatel české národnosti a jen na 8000 Němců.

V letošním školním roce chodí do matičních škol celkem 12.045 dětí, a to do opatroven 4050, do škol obecných 7089 a do škol středních 946 žáků.

*

V Bukovině zorganisovalo se polské učitelstvo letos „Zwiazek nauczycieli polskiech“.

V Lublani má se o letošních prázdninách uspořádati universitní kurs pro učitele obecných škol na slovanském jihu. Někteří professoři českých vysokých škol ochotně přislíbili přednášky. Ve výboru pořadatelském zasedají předáci slovinského učitelstva: učitelé E. Gangl, L. Zelenac a Iv. Šega. Literárně-kritický odbor učitelského spolku Ústředního nabídl bratřím Jihoslovanům pomoc k snazšímu naučení řeči české, a to tím způsobem, že učitel Jihoslovan, který se učitelskému spolku přihlásí, dostane adresu českého učitele, se kterým si bude česky dopisovati.

*

Za odstranění večerního vyučování na školách pokračovacích zasazuje se vídeňská komise pro pokračovací školy, živnostenská společenstva se však proti tomu ohražují. Pravdou jest, že večerní vyučování jest bezúspěšné. Vídeňská komise žádá, aby se vyučovalo odpoledne od 3. do 7. hod. večer (dosud učí se od 7. do 9.), Jinde navrhuje se, aby se učilo jeden celý den v témdni, jinde opět, aby se učilo v neděli dopoledne a jeden všední den odpoledne.

*

Školní výlohy v Sasku jsou prý na jednoho posluchače lipské university 507 marek, na jednoho posluchače drážďanské techniky 426 marek, zvěrolékařské školy tamtéž 353 marek, na jednoho seminaristu 510 marek, na žáka realného gymnasia 280 marek a na žáka obecné školy 13 marek. K tomu dodává jistý český list: „Podobný poměr jest asi také jinde. Tu jest nejlépe pozorovat, jak malému člověku, který z 90% odkázán jest jen na školu obecnou, se křivdí.“ Nelze si už věru představiti hloupějšího fanatismu ve štvaní jménem t. z. zlidovění vzdělanosti! Tedy na žáčka obecné školy má vydati stát tolik, co na nastávajícího professora neb úředníka!

*

Na pařížských veřejných školách je letos 195 hlavních učitelů, 377 hlavních učitelek, 1642 třídních učitelů, 2337 třídních učitelek, 81 výpomocných učitelův a 266 výpomocných učitelek. Platy učitelů francouzských jsou: učitelé I. třídy 2800 nebo 3200 fr., učitelé II. tř. 2600 nebo 3000 fr., učitelé III. tř. 2400 nebo 2800 fr., učitelé IV. tř. 2100 nebo 2500 fr., a učitelé V. tř. 1800 nebo 2200 fr., dle toho, působí-li ve větších nebo menších místech. Výpomocní učitelé v menších místech mají 1600 fr., ve větších 2000 fr.

První polský ústav v Rusku zřízen v Ursynově „Macierzi Szkolnou“, která má dle „Haličanina v Přivislanském kraji“ na 800 odborů s 20.000 členy. Číslo projektovaných matičních škol dostihuje 800. Má býti zřízeno i ženské paedagogium.

Procento učitelek na obecných školách v Německu. Časopis „Deutscher Kampf“ přináší zajímavou zprávu z 53 měst s více než 50 000 obyvatelův o počtu učitelek na obecných školách v Německu. Zpráva je sestavena dle nejnovějších spolehlivých dat. Na 100 učitelů připadá učitelek: v Altoně 45·8, Augsburku 24·6, Barmenu 24·6, Berlíně 35·8, Bremách 25·4, Bochumě 47·1, Cáchách 49·3, Darmštadtě 33, Dortmundě 34·7, Drážďanech 20·9, Düsseldorfě 45·1, Duisburku 10·3, Elberfeldě 25·2, Erfurtě 42, Essenu 38, ve Frankfurtě n. M. 31·2, ve Frankfurtě n. O. 36, ve Freiburku 30·7, v Gdansku 41·9, Halle 35, Hamburku 39, Hannoveru 35·7, Charlottenburku 26, Kamenici 7·2, Karlsruhe 28·3, Kasselu 22, Kielu 34, Kolíně n. R. 48·2, Královci 41·3, Krefeldě 31·5, Lubeku 47·7, Lipsku 12·4, Mannheimě 13, Magdeburku 30·5, Metách 49·2, Mnichově 49.3, Mohuči 42·3, Mühlhausích 48·6, Norimberku 16·6, Plavně 5·4, Poznani 26, Postupimi 36·3, Rixdorfě 14·5, Schönebergu 31, Stuttgartě 29·6, Spandavě 23·5, Strassburku 49·4, Štětíně 29·3, Vratislavi 36·3, Wiesbadenu 24·3, Würzburgu 30·5, Zhořelci 20, Žitavě 3·9.

*

Polská lidová universita ve Varšavě má 1495 posluchačů ve 102 odděleních: 42 pro polštinu, 33 pro arithmetiku, 10 pro polské dějiny, 5 pro zeměpis, 4 pro rýsování, 2 politicko-hospodářská a technická, 1 pro anatomii a obchodní účetnictví. Přednášejí většinou ženy. Vyučování stojí 6000 rublů, jež sebrány z darů.

*

Prázdniny. Ve Francii trvají prázdniny od 1. srpna do 1. října, v Řecku od 1. srpna do 20. září, v Norsku od 5. července do 1. října, v Turecku od 30. června do 15. srpna, v Anglii od 20. června do do 10. srpna, v Rusku 4 týdny na jaře, 4 týdni v letě, 14 dní na podzim a 14 dní v zimě.

Směs.

Periody vývoje zemského. (O.) I možno z předešlého stanoviti, že v době, kdy usazovaly se nejnižší vrstvy rulové, byla teplota kůry zemské asi 100°. Na začátku periody, v níž vznikly praoceány, ať si již sražením se vod z atmosféry nebo z plynů žhavého jádra zemského, panovalo teplo 364·5, t. j. kritická temperatura vody (jako páry) Před tímto stadiem předcházelo období, v němž povrch zemský byl úplně vyprahlý, suchý, teplota značně vysoká — možno říci 1000°, je to bod tání většiny láv. Scheiner udává, že teplota bílých hvězd obnáší přes 15.000°, žlutých od 15.000° do 4000°, červených 3000°. Stanovené takto hodnoty nutno pokládati za minimální. Až nápadně krátkou připadá nám perioda červené hvězdy; pozorováním hvězdné oblohy přesvědčíme se však, že tomu tak asi bylo, neboť z 10.000 pro-

hlédnutých spekter hvězdných připadá jen 1$^0/_0$ na třídu červených hvězd, kdežto 47·6$^0/_0$ na třídu žlutých a 51·4$^0/_0$ bílých. Údaje tyto vedou nás k domněnce, že období bílé hvězdy jest o něco málo časově delší nežli hvězdy žluté, období červené hvězdy pak velice krátké v porovnání se dvěma druhými dobami hvězdnými.

Za základní jednotku časovou zvolíme dobu uplynulou od počátku útvaru třetihorního. Doba tato odpovídá vrstvě tisíc metrů mohutné. Abychom určili poměrné trvání období vývoje zemského, vezmeme domněnku některých badatelů, kteří tvrdí, že od počátku doby čtvrtohorní uplynulo 500.000 let. Domněnka tato zdá se býti pravděpodobnou opírajíc se o pozorování na vodopádech niagarských, na vyhloubeninách alpských ledovcův a na domněnce o vzdálenosti a trvání doby ledové. Uznáme-li hodnotu tu za správnou, můžeme absolutní této míry použíti pro naše měřítko. Jednotka časová podle toho rovnala by se 2 ½ milionům let, což také odpovídalo by dle fysických zákonův onomu postupu při chládnutí země. K ochlazení země o 1^0 je totiž třeba dle hořejších výpočtů 6 ¼ milionu roků. Podle toho můžeme postup geologických dob takto schematicky naznačiti.

Perioda	Útvar	Uplynulá doba (v poměrných jednotkách)	Trvání (v poměrných jednotkách)			Zemská teplota
11. Novověk života	čtvrtohory	**0**	0.2	**1**		**15^0**
(Caenozoikum)	třetihory	0.2	0.8			15,1^0
		1 (= 2 ½ mil. let)				**15,4^0**
10. Středověk života	křída		1	**3**		
(Mesozoikum)	jura	2	1			15,8^0
	trias	3	1			16,2^0
		4				**16,7^0**
9. Starověk života	perm	7	3	**30**	**72**	18,0^0
(Palaeozoikum)	karbon	11.5	4.5			20,4^0
	devon	18	6.5			24.1^0
	silur	24.5	6.5			28.5^0
	kambrium	27.5	3			31,0^0
	algonkium		6.5			
		34				**36,7^0**
8. Pravěk života	prabřidlice	42	8	**38**		45,4^0
(Archaikum)	prarula		30			
		72				**100^0**
7. Neoživený praocean		**121**	**49**	**87**		**364.3^0**
6. Suchá kůra země (bez vody)			**38**			
		159				1000^0
5. Tvoření škraloupu		**202**	**43**	více než **157**		3000^0
4. Červená hvězda		více než **212**	více než **10**			4000^0
3. Žlutá hvězda		„ „ **262**	„ „ **50**			15000^0
2. Bílá hvězda		„ „ **316**	„ „ **54**			?
1. Mlhovina		?	?			

Aby makavěji vysvitla délka jednotlivých period, srovnává Arldt dobu od počátku života po dnešní den se 24 hodinami, tedy dnem a nocí. I připadá podle toho na pravěk žití 12 hodin 40 minut, palaeozoikum 10 hodin, mesozoikum 1 hodina, na caenozoikum 20 minut; čtvrtohorní doba trvala by tedy jen 4 minuty. Tímto poměrem dosti jasně přirovnáno stáří naší země. Srovnáme-li uplynulý čas od utvoření se bílé hvězdy až po dnešek se dnem, tak jako nahoře, uvidíme, že kdyby bílá hvězda se utvořila o půlnoci, připadl by přechod ve žlutou hvězdu na 4 hodiny 6 minut, v červenou na 7 hodin 54 minut; škraloup zemský tvořil se od 8 hodin 39 minut do 11 hodin 55 minut; voda srazila se v oceany ve 2 hodiny 49 minut odpoledne, život počal nejčasněji večer v 6 hodin 32 minut, palaeozoikum v 9 hodin 25 minut, mesozoikum v 11 hodin 42 minut v noci, caenozoikum v 11 hodin 55 minut 27 sekund. Člověk pak objevil se 55 sekund před půlnocí! Jak malinké jsou v srovnání tomto prostory časové dějin lidstva! Nejstarší historické zprávy pocházejí od patisů (knězokrálů) z Girsu v jižní Babylonii a jsou nanejvýš 7000 let staré čili $3^1/_3$ sekundy z celého dne, co je život na zemi, a jen $^3/_4$ sekundy ze dne země od jejího hvězdného útvaru!

Katolické časopisy charvatské. Hrvatstvo. Katolický denník pravášský, vychází v Záhřebě. Cena 30 K ročně. Hrvatski Dnevnik. Vychází v Sarajevě. Směr čistě charvatský a katolický. Stojí ročně 30 K. Osvit. Vychází každou středu a sobotu v Mostaru. Stojí ročně 16 K. Dan. Týdenník, vychází každý čtvrtek ve Spljetu. Je směru křesťansko-socialního a stojí ročně 6 K. Istina. Obrázkový týdenník pro lid. Přináší zprávy politické, články poučné a zábavné. Vychází v Záhřebě a stojí ročně 4 K. Glas Naroda. Orgán charvatského dělnického sdružení k poučení křesťanského sedláka, řemeslníka a dělníka. Vychází jednou za měsíc v Záhřebě a stojí 4 K. Pučki prijatelj. Poučný hospodářský týdenník, vychází v Krku v Dalmacii a stojí 2 K. Vrhbosna. List poučně-zábavný, vychází dvakrát měsíčně v Sarajevě a stojí 10 K, pro žáky 5 K. Katolički list. Týdenník pro kněze. Vychází v Záhřebě. Cena 12 K. Kršćanska škola. Časopis pro katechety a učitele. Vychází v Záhřebě dvakrát měsíčně. Cena 4 K. Kršćanska Obitelj. List pro křesťanské rodiny. Vychází v Mostaru. Cena 3 K, pro žáky a dělníky 1 K. Hrvatska Straža. Vychází šestkrát za rok v Krku. List to pro intelligenci; směru jest poučně-apologetického a stojí 6 K, pro žáky 3 K. Luč. List pro žáky škol středních a vysokých. Vychází v Krku a stojí 2 K. Glasnik Presv. Srca Isusova. Vychází měsíčně u Ant. Scholza v Záhřebě a stojí 80 h. List podobný naší „Škole Božského Srdce Páně“. Glasnik sv. Josipa. List pro poučení a zábavu. Vychází u Ant. Scholze v Záhřebě a stojí 72 h. Gospina krunica. Vychází ve Spljetu. Úkolem mu rozšiřovati pobožnost sv. růžence a nabádati k životu bohumilému. Stojí 3 K, pro učitele, žáky a dělníky 2 K. Marijin Cvijetnjak. Věstník Marianských kongregací. Vychází u Ant. Scholza v Záhřebě a stojí ročně 80 h. — Slovinský politický denník je Slovenec, který vychází v Lublani a stojí ročně 30 K.

Čarodějný proutek, který dosud měl vyhražené místo jen v pohádkách, stal se poslední dobou, zvláště zásluhou professora Dr. O. Witta, předmětem vědecké diskusse. Příčinu k velmi živé polemice zavdal článek p. Bülowa,

jejž Witt uveřejnil ve svém populárně přírodopisném časopise „Prometheus“ a v němž p. Bülow popisuje všecky pokusy, které pomocí čarovného proutku provedl. Správně bránil se Witt, že nelze-li některé zjevy uspokojivě vysvětliti, není to ještě žádným důvodem, zcela je vymítiti z věd „exaktních“ a to tím více, že právě vědy exaktní, které každým novým objevem se rozšiřují, netrpí žádného autoritativního a definitivního rozhodnutí. O příklady není nouze: stačí poukázat na „omyl“ francouzské akademie, která s takovým rozhorčením odmítla zprávu o „podání meteoritův“ (24. června 1790) a nazvala každou domněnku o správnosti toho zjevu prostě — pověrou. Ale přes to nezdá se, že by tento nejnovější vědecký problem zasluhoval takové vřelé obrany, které se mu dostalo. Aspoň nejdůležitější pokus, hledání a nalezení vody, které se zdarem provedl na př. v. Uslar v jihozápadní Africe, možno vysvětliti i jinak (vlastnostmi vody, povahou půdy, pro niž mají lidé v přírodě žijící vyvinutější smysl a pod.), než právě mocí „kouzelného proutku“. Co však se týče nalezení předmětů, zúmyslně schovaných v nepřítomnosti experimentatorově, tu dlužno se rozpomenouti na obyčejné zákony psychické, které „čtenářům myšlenek“ usnadňují uhodnouti rozkazy a přání jen myšlená. Aspoň docent Dr. Al. Pilcz, pojednávaje o tomto předmětě (Natur u. Kultur, IV. J., 2. Heft), uvádí delší stať ze článku „Hypnotismus“, v němž autor, Obersteiner, vykládá čtení myšlenek slabými, však přec patrnými pohyby, jimiž osoba, která instinktivně myslí na nějaký předmět nebo výkon, „čtenáře“, kterého dle předpisu musí držet za ruku, nevědomky přivádí k předmětu svých myšlenek. Ovšem tyto pohyby osoby myslící jsou tak bezděčné a mimovolné, že obyčejně zůstávají nepovšimnuty a jen při soustředěném sebepozorování podařilo se Obersteinerovi je postřehnouti. Naproti tomu čtenář, jehož pozornost jednak zavázáním oči, jednak také očekáváním, jest nad obyčej zbystřena, „pociťuje“ každý sebe menší pohyb neb cuknutí, a „dávaje se vésti tímto pocitem“, vykoná, co se mu v myšlenkách nařizuje. Něco podobného jest, i hledá-li se „kouzelným proutkem“, jen že ovšem zde jsou vodítkem, ne pohyby, nýbrž hlavně tvář přítomných súčastněných osob, které hned překvapením, pochybnostmi, hned napjetím nebo vzrušením přivádějí bezděky „hledatele“ na pravou stopu. Než konečně, ať další »badání“ vědců přinese sebe zajímavější doklady o moci „kouzelného proutku“, nám bezděky napadají slova Kantova, která napsal tento královecký filosof 1766: „Denn es ist zu allen Zeiten so gewesen und wird auch künftighin so bleiben, daß gewisse widersinnige Dinge selbst bei Vernünftigen Eingang finden, bloß darum, weil allgemein davon gesprochen wird. Dahin gehören die Sympathie, die Wünschelrute usw.“ (Träume eines Geistersehers. 48.) *-kl.*

Ročník XXIV. Číslo 4.

HLÍDKA.

K revisi rozvodového zákonodárství ve Spojených Státech.

Jan Staněk.

Ve Spojených Státech amerických, kde zákonodárství manželské náleží do pravomoci jednotlivých států, panuje v manželském zákonodárství veliká různost. A již tato okolnost — nehledě ani k zákonům samým více méně volným — má velmi smutné následky pro život rodinný. Ukazuje se to již při zavírání sňatků. Sňatek může býti platně uzavřen (dle práva civilního ovšem) buď před knězem nebo před příslušným úřadem, což je snoubencům úplně na vůli ponecháno. Jen se musí snoubenci před kopulací vykázati úředním povolením k sňatku, t. j. listinou zvanou license. Pro tuto „license“ jdou si snoubenci obyčejně až den před svadbou — ano někdy dokonce teprve ráno před sňatkem — k soudu, a to buď ku smírčímu soudci (Justice of the peace) nebo do „courtu“ (soud druhé instance). Obyčejně jdou do courtu, poněvadž tam je to o půl dollaru lacinější. Soudce má sice zkoumati, není-li mezi snoubenci zákonitých překážek, a teprve, když po bedlivém vyšetřování jich nenašel, má vydati license. Ale to se v praxi neděje. Ve skutečnosti není nic v Americe snadnějšího než dostati povolení ku sňatku. Celé jednání o povolení netrvá zpravidla ani čtvrt hodiny. Soudce napíše obyčejně do license to, co mu snoubenci udají, aniž si dlouho láme hlavu zkoumáním pravdivosti údajů. Nejdéle ve čtvrt hodině dostanou snoubenci license a pan soudce 1 dollar nebo 50 c. a je to „all right“. Nyní se mohou snoubenci dáti sezdat, kde chtějí. Jen někdy, je-li soudce zvláště svědomitý, zeptá se na konec ještě snoubenců, přísahají-li, že to, co udali, je správné. Snoubenci ovšem vždy řeknou, že přísahají. U amerických úřadů se vůbec nápadně často žádá přísaha. Tam, kde u nás obyčejně se před-

kládají písemní dokumenty, americký úřad žádá přísahu. Na dokumenty úřady mnoho nedají, jelikož dobře vědí, že by byly z 50% falšovány. Žádají tedy přísahu. Ale taková úřední „přísaha“, kde se prostě řekne „přísahám“, ale o Bohu se při tom zmínka nečiní, nepřivede Američana nikdy do rozpakův. Atheisté přísahají bez rozpaků vždy, neboť jim je přísaha pouhou formalitou, a věřící katolíci nebo protestanté také se nad takovou přísahou mnoho nerozmýšlejí. Říkají, že to „nic není“, když se ani Bůh při tom nejmenuje. A tak ovšem ani snoubencům zpravidla nepřijde za těžko vysloviti to slůvko „přísahám“, když se jich tak mimochodem pan soudce zeptá.

Je sice pravda, že v některých státech je zákonodárství a vůbec celá procedura poněkud přísnější, ale v praxi to mnoho neznamená. Nemohou-li snoubenci z jakékoli příčiny dosáhnouti license ve svém státě, zajedou si jednoduše do některého jiného státu s volnějším zákonodárstvím manželským, dají se tam oddati, a je to také „all right“. Za mého pobytu v Americe stal se v jednom městě státu New-Jersey případ charakteristický pro americké manželské poměry. Asi šestnáctiletý hoch a patnáctiletá dívka chodili spolu do téže „high school“ („vysoká škola“ [1]), neboť v Americe je zavedena i na vyšších školách soustava koedukační. Tam se seznámili, zamilovali a hned také požádali rodiče o dovolení, aby se směli vzíti. Rodiče ovšem nesvolili a vůbec si celé věci mnoho nevšímali považujíce to za chvilkový dětský nápad. Ale milí „snoubenci“ si z odporu rodičů mnoho nedělali. Jednoho krásného dne šli sice zase do školy, ale domů se již nevrátili. Za peníze, které doma rodičům „skonfiskovali“, zajeli si do Pennsylvanie a tam se dali sezdati! Když pak peníze utratili, vrátili se domů, oznámili rodičům, že jsou manžely, a žádali, aby jim opatřili nějaké živobytí. Rodičové byli však jaksi nepřístupni, manželství jejich neuznali a nic jim nedali. A tak nezbylo konečně mladým „novomanželům“ nic jiného nežli se rozejíti, kajicně se vrátiti do domu otcovského a zase dále choditi — do školy. Rodiče pak se ještě postarali o zákonitý rozvod. Že událost tato nezůstala bez dalších nemilých následků pro obě rodiny, je samozřejmo. Nejhorší však při tom jest, že uvedený případ není v Americe nikterak ojedinělý.

Nejvíce zla v rodinném životě americkém působí veliká snadnost rozvodu. Sňatky snadno se uzavírají a ještě snáze rozvadějí. Výjimkou zde jsou pouze katolíci, t. j. praktičtí, k farnostem náležející katolíci, kteří se ovšem řídí zásadami církve katolické o nerozlučitelnosti

[1] Škola podobná asi naší měšťance.

manželství. Ale jinak jest ve Spojených Státech rozvodů velmi mnoho, ročně kolem půl milionu! A tu opět velká různost zákonodárství rozvodového v jednotlivých státech značně rozvody usnadňuje. Mají sice některé státy přísnější zákonodárství rozvodové — jižní Karolina na příklad rozvodu vůbec nepovoluje — ale v praxi to opět mnoho neznamená jako při uzavírání sňatků. Nemohou-li manželé dosáhnouti rozvodu ve státě svého bydliště, odstěhují se buď oba nebo alespoň strana žalující na území jiného státu s povolnějším zákonodárstvím rozvodovým a tam obyčejně již po jednoročním pobytě (někde se žádá jen 90 dní!) rozvod si vymohou. Ve skutečnosti však i tato zákonitá lhůta pobytu zůstává jen na papíře a pobyt ve státě se pouze předstírá. Zvláštní však nesrovnalosti a obtíže povstávají v tom případě, kdy pouze strana žalující se přestěhuje na území státu jiného a tam rozvod sobě vymůže. Jde nyní o to, uzná-li takový rozsudek také onen stát, kde má bydliště strana žalovaná. V té věci panují v různých státech různé názory. Některé státy takové rozsudky uznávají, kdežto jiné zastávají právní názor, že nemůže soud státu X rozhodovati o právním stavu člověka, který bydlí na území státu Y. Bydlí-li na příklad muž v New-Yorku a žena v Connecticutu, a žena si v Connecticutu vymůže rozvod, není tento rozvod v New-Yorku uznáván. Vrátí-li se takto rozvedená žena do New-Yorku, je tam považována za vdanou, jakkoli v Connecticutu ji stát uznává za svobodnou!

Důvody, pro které soudy povolují rozvod, jsou sice zákonem vymezeny, ale nicméně mnoho záleží na soudci, jak on zákon vykládá. Ve většině států na příklad mezi příčinami, pro které zákon povoluje rozvod, uvádí se i týrání (Cruelty). Ale je zajímavo sledovati, jaké malichernosti mnohdy američtí soudcové dovedou vpraviti pod široký plášť slova „cruelty". Jedné ženě na příklad povolen byl rozvod proto, že její muž v noci silně chrápal, jiné ženě zase z toho důvodu, že muž si dlouhý čas nepřevlékal prádlo a pod. Stát Washington dokonce povoluje rozvod pro jakoukoli příčinu, kterou soudce uzná za dostatečnou!

Za takového stavu věcí není ovšem divu, že rodinný život v americkém soustátí jest nejen v úpadku, ale otvírá přímo smutnou vyhlídku do budoucna. Jestiť v Americe dosti lidí, kteří třeba i pět- i vícekráte vstoupili ve stav manželství, a davše se rozvésti, vždy do nového manželství vstoupili! Takovým způsobem ztrácí ovšem manželství všechnu mravní hodnotu zvrhujíc se na pouhý civilní akt podobně jako kup nebo nájem. Na místo aby bylo nejdůležitějším činitelem

socialním, stává se hrobem společenského řádu. Nejsmutnější ovšem stránkou častých rozvodů v Americe jest výchov dítek z takových manželství zplozených. Jestliže vůbec výchov mládeže jest jednou z nejslabších stránek americké společnosti, jest přirozeno, že tím více to platí o dítkách z manželství rozvedených. Soudy ovšem povolujíce rozvod činí spolu opatření, aby výchov dítek finančně byl zabezpečen. Avšak nehledě ani k tomu, že v praxi převzaté závazky v mnohých případech buď se neplní nebo se plní nedbale, jsou výsledky výchovné u takových dítek zpravidla velmi chatrné z té hlavně příčiny, že výchov ten postrádá hlavní podmínky zdárného výchovu: hřejícího tepla rodinného. Ať již dítky takové jsou svěřeny lidem cizím nebo zůstávají u jednoho z rozvedených manželů, který obyčejně brzy vstoupí do nového manželství, osud těchto dítek málo se liší od osudu těch, které otce ani matky nepoznaly. Vyrůstá z nich pokolení lidí bez citu a hlubších mravních názorů, lidí, kteří necítí v sobě nijakých mravních závazků vůči společnosti, která jim již od nejútlejšího mládí dávala pociťovati jen svoji cizotu. Nejnadějnější material pro anarchismus právě v Americe tolik nenáviděný.

Není tedy divu, že v poslední době počíná se již Amerika sama hroziti následků, které sama přivodila svým hyperliberalismem na poli zákonodárství manželského. Myslící hlavy americké společnosti, jichž řady den ze dne se množí, čím dál tím hlasitěji vyslovují názor, že musí býti co nejdříve provedena důkladná reforma zákonodárství manželského, nemá-li dojíti k úplnému rozvratu rodinného života, čímž by ovšem budoucnosti Spojených Států byla zasazena nejtěžší rána. Stanovisko presidenta Roosevelta, který se vyslovil pro naprostý zákaz manželských rozvodů, je známo. Ale méně známo jest, že jest v Americe ještě celá řada vynikajících mužů — katolíků, sektařův i atheistů — kteří v zásadě rovněž uznávají, že přijetí katolického stanoviska o nerozlučitelnosti manželství bylo by dnes nejúčinnější opravou rozvodového zákonodárství amerického, jen že nemají vzhledem ke skutečným poměrům dosti odvahy, aby své přesvědčení tak jasně a určitě vyslovili jako president Roosevelt.

Zřejmé se to ukázalo také na „Národním sjezdě pro dosažení jednoty v zákonodárství rozvodovém" (The National Congress on uniform divorce laws), který zasedal uprostřed měsíce listopadu minulého roku ve Filadelfii. Na sjezdě byli zástupcové všech států Unie a vynikající mužové i ženy všech vrstev americké společnosti: senátoři, poslancové, úředníci, duchovní různých vyznání, spisovatelé, professoři universitní,

právníci, lékaři, obchodníci atd. Kongres zasedal celý týden. Úkolem jeho bylo usnésti se o jednotném návrhu zákona rozvodového, který by pak v zákonodárných sborech všech států byl předložen a také působením vlivných osobností na kongresu zastoupených všude přijat. Tím by ovšem dosaženo bylo toužebné jednoty v zákonodárství rozvodovém a jest jisto, že by pak rozvodův ubylo. A tento právě moment měl kongres v první řadě na mysli, a proto se i všechno jednání sjezdové točilo hlavně kolem otázky, jak formulovati návrh rozvodového zákona, aby počet rozvodů pro budoucnost omezen byl na míru nejmenší nebo — ještě lépe — aby rozvody byly vůbec znemožněny. Toto poslední stanovisko našlo na kongresu celou řadu vřelých zastancův, a to nejen katolíků, nýbrž i sektařův a atheistů. Většina sjezdu však vyslovila se pro to, aby možnost rozvodu byla sice i nadále ponechána, ale aby příčiny, pro které rozvod se povolí, byly ve všech státech omezeny na čtyry případy: 1. cizoložství, 2. týrání, 3. opilství ze zvyku (Habitual drunkenness), 4. usvědčení ze zločinu.

Je však zajímavo, že i někteří řečníci z většiny zřejmě přiznali, že zásada katolická o nerozlučitelnosti manželství je sice na výsost idealní a že by přijetí její bylo vlastně nejlepší reformou zákonodárství rozvodového, ale že přece kongres nemůže na ni přistoupiti již z důvodův opportunity. Akatolické sekty totiž viděly prý by v návrhu takového zákona ústupek učiněný katolicismu, otázka posuzovaná až posud s hlediska socialního přenesla by se na pole konfessionelní a tím prý by přijetí zákona v mnohých státech stalo se pochybným. Na druhé straně však řečníci menšiny neúprosnou logikou svých vývodů přiváděli většinu do úzkých. Jeden z nich na příklad argumentoval takto: „Pánové, vy pravíte, že zlořádů rozvodových značně ubude tím, když rozvody budou povolovány pouze ze čtyř vámi navrhovaných příčin. Dobře tedy. Jestliže na příklad muži bude dokázáno týrání nebo opilství, bude manželství rozvedeno. Ale jak bude dále? Povolíte muži tyranu nebo opilci nové manželství nebo ne? Řekněme, že nepovolíte. Je více než pochybno, že by všechny naše legislatury byly ochotny pojati do zákona takové omezení osobní svobody amerického občana, ale dejme tomu, že by se to provedlo. V tom případě však musím předložiti otázku, nebylo-li by rozhodně lépe takovému muži, který zpravidla již před prvním sňatkem bývá znám svým hrubianstvím nebo opilstvím, vůbec ani prvního sňatku nepovoliti? Jestliže všichni bez rozdílu považujeme rozvod za socialní zlo, proti němuž nutno bojovati, jaká jest v tom důslednost, budeme-li povolovati sňatky, při

jichž uzavření jeví se již podmínky a zárodky příštího rozvodu? Budete-li, pánové, míti odvahu nepovoliti onomu rozvedenému muži sňatek druhý, pak tím více musíte míti odvahu nepovoliti mu ani sňatek první. Nyní však přistupuji ke druhé možnosti, t. j. že rozvedenému muži tyranu nebo opilci nový sňatek povolíte. Avšak povolíte-li mu vstoupiti do nového manželství, kde máte záruku, že muž ten nebude týrati také svou druhou ženu nebo že přestane býti opilcem? Není-li spíše pravděpodobno, že i druhá žena brzy bude žádati soud o rozvod pro týrání nebo opilství svého muže? Rozvod ovšem musí jí pak také býti povolen a muži tyranu či pijanu otevře se znova cesta k novému manželství a — novému rozvodu! Vyhlídka do budoucna je tedy jasná. Pokud ponecháme ve svém zákonodárství vůbec jakoukoli možnost rozvodu, přese všechnu uniformitu rozvodového zákonodárství počet rozvodů se neztenčí, leč snad jen měrou nepatrnou."

Účastníci kongresu se rozjeli do svých domovů s pevným úmyslem, že se přičiní, aby navržená osnova zákona ve všech státech se stala zákonem. Podnes však nebylo ještě nic slyšeti, že by zákon někde již byl přijat. Vůbec se zdá, že v té věci nebylo ještě promluveno poslední slovo a že přece jen asi dojde k opravě pronikavější.[1])

[1]) Zprávu o kongresu četl jsem v listě »The North American« ze dne 15. listopadu 1903, který mně půjčil jistý pán ve vlaku, když jsem jel z M°Adoo do Mahanoy City v Pennsylvanii. Lituji však, že jsem si neopsal jména mužů, kteří na kongresu mluvili proti rozvodu. Tehdy ovšem jsem nepomyslil na to, že by bylo záhodno věci tyto ve staré vlasti uveřejniti.

Stanislav ze Znojma na Moravě.

Dr. Jan Sedlák. (O.)

Že žil Stanislav poslední dobu života na Moravě, soudil již Loserth, neudávaje pramene.[1] Co však praví o literární činnosti jeho na Moravě, není správné. Stanislav zajisté vystupoval proti viklefismu slovem i pérem. To lze tvrditi a priori a list paní Plumlovské poslaný je toho dokladem. Ale Loserth udává jako ovoce této literární činnosti Stanislavovy dva spisy „de ecclesia“. Známe však pouze jeden traktat Staníkův „de ecclesia“, a ten napsal za polemik pražských roku 1413 a vložil jej, jak sám Loserth[2] dobře poznamenává, z velké části do odpovědi university „Alma et venerabilis“. Druhý, jenž prý jest pouhou snůškou definicí církve, jest patrně Pálčův. Tím odpadá i domněnka Loserthova, že to byly přípravné práce k velkému dílu „de ecclesia“, k němuž prý nedošlo, protože Stanislav zemřel na cestě do Kostnice.

Památka literární činnosti Stanislavovy na Moravě jest jiná. Je to obšírný spis proti 45 článkům Viklefovým. Je zachován v brněnských kodexech z 15. století Cer. II. 303 920–1001 a II. 358 9–105 a ve vídeňském dvorním 4458 170–207. Začíná: „Quia sancta mater ex textibus et sentenciis evangelicis et apostolicis..“ a končí: „sub direccione et correccione eiusdem beate sedis et sacrosancte prelibate ecclesie romane in presens sufficiant.“

Že spis je Stanislavův, není pochybnosti. V kodexu vídeňském 4458 jest nadepsán: „Iste tractatus compilatus est per venerabilem virum pie memorie M. Stanislaum contra 45 articulos.“ V brněnském II. 358 napsal písař na konci: „Et sic est finis huius tractatus, qui est compilatus per Rev. Mag. Stanislaum de Snoyma.“

Obstatně obsah sám nasvědčuje, že je traktat psán Stanislavem, jehož myšlenky, pronesené za tuhých zápasů pražských roku 1413 se tu slovně obrážejí.

Že pak vznikl na Moravě, lze souditi z toho, že se zachoval v moravských kodexech (také vídeňský 4458 je patrně z Moravy, aspoň uvádí 214—223 dekrety synody Vyškovské z roku 1412) a pak že psán jest, jak z obsahu patrno a jak spisovatel výslovně si stěžuje,[3])

[1]) Wiclifs Buch v. d. Kirche. Mitth. des V. f. G. d. B. 54.

[2]) Archiv, 75.

[3]) »quod in multa impericia ac librorum carencia... feci.« Cer. II. 303 fol. 1000 *b*.

bez pomůcek literárních. Byl tedy napsán v době exilu Stanislavova na Moravě.

Stanislav vyvrací v něm jednotlivé články Viklefovy výroky Písma a důvody rozumovými. Zřídka jan uvádí sv. Otce a ze spisovatelů cituje jediného Hugona a S. Victore. Píše prostě a stručně. Jen na některých místech stává se jeho polemika obšírnější, a to u článkův, o něž běželo v Cechách. A to jest, co nás při traktatě Stanislavově zajímá nejvíce.

První místo má tu zřízení církevní. Stanislav opakuje a obšírně provádí svou theorii, již byl předložil ve spise „de ecclesia" a v „Alma et venerabilis".[1]) Obecná církev má v čele církev římskou, „ubi papa est caput et collegium cardinalium corpus",[2]) jež jest mystické compositum, sestávající z části materialní a formalní, a je v církvi tím, čím duše v těle. A proto analogií duše a těla objasňuje zde[3]) Stanislav svůj názor. Duše má smysl obecný (sensus communis) a smysly jednotlivé. Tím obecným smyslem jest v církvi „mistica forma seu misticum formale principium officio et ministerio visibiliter in humanis illuminandi, informandi, certificandi et dirigendi universitatem christanorum in universa materia katholica et ecclesiastica", materialně pak jest v osobě papežově; smysly jednotlivé je částečná autorita kardinalův a materialně jejich osoby. Pro onu formální část svoji zůstává compositum církevní totožným, i když se mění osoby papežův a kardinalů, ba i když osoby papežovy není; proto se také nemohou jemu přičítati chyby osob, jež mohou býti i zločinnými, aniž se tím poskvrňovala církev římská."[4]) Takového útočiště potřebuje církev nutně[5]) a Kristus jí mohl snadno je dáti — tudíž jí je jistě dal.

A jako v Petrovi nebyla moc, kterou mu Kristus dal, gratia gratum faciens, aby záslužně (caritative et meritorie) spravoval církev, nýbrž gratis data, aby legitimně vedl věřící[6]) a byla

[1]) Sám se dovolává, že to jinde řekl »cum declaracione«, ibid. fol. 986*a* a 988*b*.

[2]) Tato věta, jež v půtkách roku 1413 hrála velikou úlohu, opakuje se v tomto traktatě několikráte.

[3]) ibid. 985*b* nn. k 38. čl. Viklef.

[4]) »Licet persona pape et ille alie persone cardinalium possent esse viciose criminaliter, in quibus regnaret dyabolus et eos defenderet, absit tamen, quod ecclesia romana... sit synagoga sathane«, ibid. fol. 985*b*.

[5]) »universitas christianorum visibiliter in humanis conversans indiget valde et requirit habere visibile in humanis compositum misticum et refugium, in quo sit talis forma mistica«, ibid. fol. 987*a*.

[6]) »gracia gratis data, potestas et auctoritas ecclesiastica et officialis legitima et canonica regendi, pascendi et dirigendi universas oves Christi in terris in universa materia catholica et ecclesiastica«, ibid. fol. 988*a*.

mu dána obecně na všecky věřící, je zrovna tak i v papeži.[1]) A tato autorita ve věcech víry je taková, že je posledním a nejvyšším argumentem, když rozhoduje pro všecky věřící.[2]) To je Stanislavovi tak jasné, že již v prvém traktatě eucharistickém přijímá modifikovanou nauku Viklefovu jen s výhradou, že církev nedala definice,[3]) a v druhém traktatě nauku katolickou hlavně rozhodnutím církevním podepírá, v polemice proti Viklefovi pak znova a znova k zásadě té se vrací. Tak na příklad odmítnuv důvody z Písma a rozumovými první tři články Viklefovy, doznává, že se má věřícím ukázati, že je to víra katolické církve, která se tu nemůže mýliti, pak že není třeba jiných důvodův.[4]) A proti článkům 21, 22, 23, 25, 33, 35, 44 a 45 praví napřed obecně, že nejmocnější zbraní proti nim jest víra katolické církve.[5]) Týmže důvodem hájí moc papežovu proti článku 9.[6])

Rovněž obšírně odmítá Stanislav články Viklefovy 11—13 o exkommunikaci. Zásadami těmi by se podvrátil celý řád církevní, protože by se nikdy nemohlo užiti trestu církevního, leč by dáno bylo zjevení od Boha. Ostatně nevinnému trest církevní neškodí před Bohem a soudci nespravedlivému bude se zodpovídati.[7])

S důrazem odůvodňuje Stanislav potřebu církevního poslání k vykonávání úřadu duchovního.[8]) Kristus tak nařídil, církev tak vždycky učila. Nelze se tudíž proti zákazu církevnímu dovolávati vnitřního poslání od Ducha svatého ani slov Kristových:

---

[1]) »Igitur papa est proximus et immediatus vicarius summi pontificis Christi secundum illum principatum summum in terris sicut fuit s. Petrus«, ibid. fol. 988*b*.

[2]) Koncil Vatikanský mohl českého theologa uvésti jako doklad katolického přesvědčení o primatu a infallibilitě papežově. Cf. v »Alma« u Losertha »Archiv" str. 375: »ecclesia romana... in nulla sua sentencia, quam tradit Christi fidelibus credendam aut tenendam katholice, est dissona s. scripture« a str. 406: »in sua sentencia diffinitiva...« »Romana ecclesia... nunquam errat in iudicio et sentencia, quam tradit Christi fidelibus in quacunque materia, ubi altera pars contradiccionis fideliter et katholice credi debet et teneri.«

[3]) Cf. *Sedlák*, Eucharistické traktaty Stanislava ze Znojma, str. 41.

[4]) »nec plus oportet... disputare, quando ostensum fuit, quod si hoc tenet pro fide illa ecclesia, quod hoc sit fides, et si hoc pro errore, quod sit error. Impossibile est enim, quod sedes apostolica et romana ecclesia... aliquid determinet vel teneat pro fide catholica et recta, quod non esset fides recta.« Ibid. fol. 926*a*.

[5]) Ibid. fol. 958*ab*.

[6]) Ibid. fol. 934*b* a 936*b*.

[7]) »Ille articulus nititur evertere ordinem evangelicum... Sed veh iudici illi, qui iniustam fert sentenciam«, ibid. 937*a* nn.

[8]) Proti Vikl. čl. 14 ibid. fol. 942 nn.

„Jdouce do celého světa učte všecky národy“, ježto by se jimi mohl krýti každý bludař a zmatkům by nebylo konce.[1])

Statky církevní nejsou proti písmu sv. a jsou vhodné, aby vynikla vznešenost církevní moci, aby se mohlo dodati váhy církevním trestům, aby bylo z čeho pečovati o chudé a aby se odměnila vykonaná práce.[2]) Proto jich nesmějí vladaři zabrati libovolně, ani klerikům chybujícím, jako nesmějí sedláci zabrati statků chybujícího vladaře.[3]) Ani desátky nemají rázu pouhých almužen, nýbrž jsou právně povinnou odměnou práce.[4])

Odpustky konečně spočívají na písmě sv. i na zdravém rozumu. Vždyť i světský trest může býti zmírněn neb odpuštěn, proč ne církevní? Ovšem děje se to na místě Boha a za jistých podmínek. Neposkytuje se tím snadnost hřešiti, nýbrž věřící se povzbuzují k pokání, bez něhož není odpustků.[5])

Jak patrno, jedná Stanislav hlavně o sporných bodech českých, ostatní články Viklefovy (na příklad o řeholích, o přísaze a j.) odbývá zkrátka. Je tedy spis Stanislavův proti 45 článkům Viklefovým vedle jeho „Alma et venerabilis“ nejcennějším dokumentem k utvoření úsudku, jak se hledělo na sporné otázky v Čechách s hlediska katolického před rozsudkem kostnickým.[6])

[1]) Ibid. fol. 945 *b*: »Quam innumerabilis esset confusio et perturbacio absque eo, quod eciam sine estimacione errores et hereses seminarentur per tales predicatores.«

[2]) Ibid. proti Vikl. čl. 10 fol. 936 *b* n. a proti 39 fol. 990 *a*—992 *a*.

[3]) Ibid. proti čl. 16 fol. 946 *b* nn.

[4]) Ibid. proti čl. 18 fol. 950 *a* nn.: »iusto divino iuris titulo et ut precium iustum pro ministerio in sanctuario domini.«

[5]) Ibid. proti čl. 42 fol. 995 *a*—997 *b*: »Nec est in hoc facilitas veniae, que preberet incitamentum delinquendi, sed quantum est in tali dacione et modo suo populi christiani pocius retrahuntur a viciis et alliciuntur et ducuntur ad timorem, reverenciam et amorem erga Deum et Christum eius.«

[6]) I v tomto díle jest charakteristická Stanislavova distinkce: supremus, medius, infimus, a to proti čl. 27 fol. 964 nn. a proti čl. 29 fol. 975 nn. V prvém hovoří Stanislav o svobodě a příčetnosti, v druhém o universitním studiu. Tyto dva články jsou výjimečně velmi obšírné. Pochopitelně! V prvém se ozývá Stanislav-filosof, v druhém Stanislav-universitní professor!

Daň ze stoupnutí ceny.

Píše JUDr. Josef Ošmera. (Č. d.)

Prakticky uskutečněna byla myšlenka daně ze stoupnutí ceny po několika nezdařených pokusech jinde v německém ochranném území Kiauču roku 1898. Pak následovala města Frankfurt (1904), Kolín, Gelsenkirchen (1905) a nejnověji na jaře 1906 Dortmund.

Jelikož se nová daň osvědčila jak omezením spekulace s realitami tak i v ohledu finančním,[1]) chtěla i obec brněnská využitkovati tento nový zdroj příjmů. Nutila ji k tomu prozíravost politická i hospodářský stav občanstva, neboť ani v jednom ani druhém ohledu nedoporučovalo se hromaditi nové miliony obecních dluhů nebo zvýšiti obecní přirážky, poplatnictvo již tak přes míru tížící. V nové dani naproti tomu viděla obec vydatnou pomoc pro svou finanční tíseň, zároveň se též domnívala, že dávku tu, která na první pohled nezdá se příliš krutá a té chvíle pouze na jedince přímo doléhá, obecenstvo přijme dosti vlídně, bez velkého odporu. Spoléhala při tom hlavně na podporu lidí malých, jimž se namlouvalo, že ostří daně ze stoupnutí ceny jest namířeno pouze proti majetným třídám, proti vlastníkům domů. Sociální demokracie jako strana dělnická byla též skutečně pro novou dávku získána, zastávala ji svými zástupci v obecní radě i svými listy.

Než odpor proti dani ze stoupnutí ceny byl silnější než nadšení pro ni, i zůstal pokus zavésti ji pouhým pokusem. Pokud byl odpor proti zamýšlené dávce oprávněn, chci v dalším ukázati.

Dle § 1 návrhu na jmenovanou daň měla se ona vybírati při každé změně držby realit zastavěných i nezastavěných v obecním území brněnském, však s omezením na změny držby následkem právních jednání mezi živými. Za takové právní jednání měl se považovati i exekuční prodej a vyvlastnění. Dle ustanovení tohoto byla daň ze stoupnutí ceny myšlena jako daň nepřímá, daň obchodní, podmíněná vnější okolností, totiž právním jednáním, jímž přechází držba reality na nového vlastníka. Ne každý majitel reality jest daní touto stižen, nýbrž jak při převodním poplatku pouze ten, kdo svou nemovitost úplatně na jiného převádí, případně ten, kdo jí bezúplatně nabývá. Máme-li na mysli, že hlavním důvodem pro zavedení daně ze stoupnutí

[1]) Ve Frankfurtě činil výnos daně ze stoupnutí ceny za první rok 115.536 marek. V Kolíně obnášel sice pouze 20.000 K, ale již z tohoto obnosu lze posouditi výnos daně ze stoupnutí ceny v budoucnosti, pomyslíme-li, že v Kolíně je zdaňován jen budoucí přírůstek na ceně, t. j. přírůstek počítaný teprve od 1. dubna 1905.

ceny jest nezasloužený zisk, jenž spočívá v přírůstku na ceně realit jednotlivců, způsobeném zásluhou celku, pak můžeme v navrženém rozdělení nové daně viděti jen kus ničím neodůvodněné nespravedlivosti. Vždyť mnohý, kdo buď ze spekulace nebo z jiných důvodů nemovitý majetek nedá ze svých rukou, získal během času mnohdy několikanásobně na ceně svých realit na účet celku. A ten, ač si dává zisk takto nabytý spláceti při pronájmu nebo propachtování reality, by se měl dávce ze stoupnutí ceny vyhnouti na úkor jiných jedině proto, že neuzná za vhodné svůj dům nebo pozemek prodati?!

Než dejme tomu, že by obec byla měla důvody pro své ustanovení, ale pak měla též zásadu přijatou důsledně provésti a, což pak je samozřejmo, nucená zcizení realit, totiž vyvlastnění a exekuční prodej od daně ze stoupnutí ceny osvoboditi. Neboť jaký jest rozdíl mezi tím, kdo si svou realitu ponechá, a oním, jenž by rovněž tak učinil, ale zákonem (o vyvlastnění) jest vázán za jistých podmínek realitu k účelům veřejným prodati? Je zajisté nejvýš nespravedlivo nejprve někoho zákonem přinutiti ke kroku, se kterým jest daň spojena, a pak právě proto, že krok ten učinil, daň naň uvaliti.

Tento rozpor vystihla dobře státní správa, i osvobodila převody vlastnické z důvodu expropriace od poplatků převodních.[1]) Tím nápadnější jest pak, že obec brněnská nedbala ve svém návrhu okolnosti této, ba ani vzoru kolínského,[2]) který mezi výjimkami z daně ze stoupnutí ceny v § 7 pod č. 4 uvádí „nabytí pozemků fiskem, německou říší nebo pruským státem, pokud jest ono osvobozeno od kolků."

Je-li neoprávněno zdaňovati vyvlastnění realit, jest ještě nesprávnější žádati daň ze stoupnutí ceny při nuceném vydražení nemovitostí. V prvém případě má aspoň ten, kdo dle § 6 návrhu jest povinen daň platiti (prodavatel), zisk (byť i vnucený) z přírůstku na ceně vyvlastněné reality, záležející z rozdílu ceny nynější a ceny, za kterou sám svého času dotyčné reality nabyl. Vydražitel exekučně prodané nemovitosti však má dle téhož paragrafu platiti daň ze zisku, jehož nenabyl on, nýbrž exekut. Ale netoliko že nemá vydražitel z vydražené reality zisku, činí tak mnohdy se ztrátou a ne dobrovolně, nýbrž nucen vnějšími okolnostmi. Přiházejí se přec dosti často případy, že věřitel i se ztrátou raději sám vydraží realitu, aby jinak vůbec nevyšel naprázdno.

[1]) Pol. saz. 102 lit. *f)* zák. ze dne 9. února 1850 č. 50 ř. z.

[2]) »Ordnung, betreffend die Erhebung einer Umsatz- und Wertzuwachssteuer im Bezirke der Stadt Köln vom 23. Februar (6. April) 1905.«

Znám jest v tomto ohledu s dostatek případ s domy Fischerovými v Olomouci. i nemusíme se o tom blíže šířiti. A tu se ptáme: Má ten, kdo z pouhé nutnosti, pouze proto, aby zachránil aspoň to něco, jež se ještě dá uchrániti. v dražbě koupí realitu předluženou, realitu, která mu jest jen břemenem,[1]) ještě platiti daň ze stoupnutí ceny, daň ze zisku?![2])

Předloha brněnská při nucených dražbách přesunuje jednoduše povinnost platiti daň s exekuta, který měl zisk ze stoupnutí ceny reality,[3]) na vydražitele, což ovšem úplně odporuje pojmu daně ze stoupnutí ceny. Nemůže-li se od exekuta ničeho požadovati proto, že byl k prodeji přinucen, nemůže se též vydražitel zdaniti, neboť pak přestává býti daň ze stoupnutí ceny spravedlivou dávkou z nezaslouženého zisku, pak stává se naopak křiklavým bezprávím.

Další vadou návrhu brněnské obce jest, že nesprošťuje povinnosti daňové bezúplatná právní jednání mezi jistými příbuznými, aspoň mezi příbuznými vzestupné a sestupné linie a mezi manžely. Postrádáme ustanovení toho hlavně ze dvou důvodů. Daň ze stoupnutí ceny má býti dle své povahy daní na zisk, jejž si vlastník reality při prodeji od kupce dá zaplatiti. Postoupí-li však rodiče dítěti svůj nemovitý majetek, nemají efektivně žádného zisku z případného přírůstku na ceně odstoupené reality, nemohou tedy platiti z něčeho, čeho vůbec nedostali. Ovšem brněnská předloha i zde přesunuje povinnost platební na nabyvatele, ale toto ustanovení je zrovna tak nesprávno jako při nucené dražbě. Mimo to nesmí se zapomenouti, že ve většině případův odstoupí otec svému synu usedlost svou proto, že sám již jí pro stáří nebo z jiných důvodů nemůže spravovati, odstoupí ji dítěti na účet jeho dědického podílu, jaksi ve formě předčasného dědictví. Nečiní-li však předloha předmětem zdanění převody vlastnictví na případ úmrtí, pak v důsledku by ze stejných pohnutek měla sprostiti i uvedená v podstatě stejná bezúplatná právní jednání mezi živými.[4])

[1]) Jakým břemenem jsou hypoteční bance markrabství moravského výše uvedené domy olomoucké, kolik stojí banku správa jejich, kolik odpisuje banka na účet ztráty ze svých pohledávek na domech těch, je též veřejnosti aspoň částečně z denních listů známo.

[2]) Opatrnější v této příčině byl Kolín, který sprošťuje od daně ze stoupnutí ceny vydražitele pozemku tehdy, byl-li súčastněn na exekučním řízení jako vlastník nebo hypotekární věřitel a dokáže-li, že se mohl jen kupem vydražené reality vyhnouti ztrátám. (§ 7 č. 1 cit. řádu.)

[3]) Mám za to, že navrhovatel z toho důvodu tak učinil, že by od exekuta daň ze stoupnutí ceny byla zpravidla nedobytna.

[4]) Mnohem dokonalejší v tomto směru jsou řády měst v Německu, z nichž na příklad řád kolínský sprošťuje od daně ze stoupnutí ceny »darování mezi příbuznými

Jediné výjimky z povinnosti daňové, jež zná předloha obce brněnské, jsou zcelování (Zusammenlegung) a za jistých podmínek i dobrovolná výměna realit (Umlegung), pokud jest výměny té třeba k účelnějšímu upravení stavenišť.[1] (O. p.)

Marxův vědecký socialismus a budoucí společnost.

Napsal Dr. Methoděj Kubíček. (Č. d.)

Pro společnost výrobců zboží, jichžto všeobecně společenský poměr výrobní záleží v tom, že pohlížejí na své výrobky jako na zboží, tedy jako na hodnoty, a v této věcné formě pokládají své soukromé práce za stejnou práci lidskou, je křesťanství se svým kultem abstraktního člověka, zvláště jak se vyvinulo v měšťácké společnosti, protestantismu, deismu a pod., přiměřenou formou náboženskou. Ve výrobě staroasijské, antické atd. měla přeměna výrobku ve zboží, a proto i výroba zboží v lidském životě podřízený význam; teprve když ony společenské útvary vstoupily ve stadium úpadku, nabývá výroba zboží čím dále značnějšího významu. Opravdu obchodní národy existují jen v intermundiích (mezisvětí) starého světa, jako bohové Epikurovi, anebo židé v porech polské společnosti. Ony staré společenské organismy výrobní byly mnohem jednodušší a průzračnější než výrobní organismus měšťácký, spočívajíce na nezralosti individuelního člověka, který se dosud neodtrhl od pupečníku přirozené souvislosti druhové s jinými, anebo spočívají na bezprostředním poměru mezi pánem a otrokem. Jsou podmíněny nízkým stupněm vývoje výrobních sil, kterému odpovídají omezené poměry, za nichž si lidé vydobývají živobytí, tedy vzájemnými poměry lidí a jejich poměrem k přírodě. Tato skutečná poutanost zračí se opět ideelně ve starých náboženstvích přírodních a národních. Tento náboženský odlesk skutečného světa vymizí teprve tehdy, až lidé poznají, že poměry praktického života všedního jsou průzračně rozumnými vztahy lidí mezi sebou a k přírodě. Společenský proces životní, t. j. hmotný proces výrobní, setře pouze svůj mystický závoj mlhový, jakmile bude stát jako produkt svobodně sespolečněných lidí pod jejich uvědomělou a promyšlenou kontrolou. Ale k tomu se vyžaduje hmotný základ společnosti čili řada hmotných podmínek existenčních, které jsou zase přirozeným výsledkem dlouhého a trapného vývoje.

Těmito slovy vykládá Marx materialisticky podstatu náboženství. Podle něho jsou náboženské představy fantastickým odleskem hmotných

vzestupné linie a příbuznými sestupné linie, pak mezi manžely«; dle řádu frankfurtského nemá se vybírati daň ze stoupnutí ceny, »plní-li se odstupem povinnost dědická.«

[1]) O výjimkách těchto jedná § 5 brněnského návrhu na daň ze stoupnutí ceny.

poměrů výrobních. Jako se vývojem techniky mění výrobní poměry, hmotný to základ společnosti, tak mění se spolu s nimi i náboženské představy. Až jedenkráte lidé ovládnou dokonale všechny síly výrobní a budou veškeru výrobu říditi vědomě a účelně podle svých záměrů, tedy v socialistické společnosti, přestane náboženský odlesk sám sebou; neboť lidé poznají, že nad nimi není vyšších mocností, nýbrž že jsou sami pánem všech sil a svého osudu. Náboženství podle Marxa musí neodvratně zaniknouti.

Doufejme, že Marx bude co do budoucnosti náboženství právě tak špatným prorokem, jakým se ukázal na příklad v předpovědech blízkého shroucení nynějšího společenského řádu.

Také právní ideje jsou zcela závislé na hmotných podmínkách, vlastně jsou jen výrazem stávajících poměrů hospodářských. Majitelé zboží musejí se navzájem uznati za soukromé vlastníky svého zboží, aby ustálen byl a zachován jistý pořádek mezi lidmi. Tento právní poměr, jehož formou je smlouva, pochodí z vůle lidské, uznávající to, co mimo vůli člověka se utvořilo a ustálilo.

Marx rád namlouvá, že ze svých úvah vyloučil každé a jakékoliv hledisko mravní. Jako mathematik a fysik hledají zákony přírodních jevů, tak prý i on hledal jen zákony zjevů hospodářských a společenských. Ve skutečnosti se mu však nepovedlo učiniti svou soustavu amorální, poněvadž je to prostě nemožné. Všimněme si jen výrazů jako „vykořisťování, vydírání, zotročování, třídní justice, loupeživost“ a pod., s nimiž se zhusta setkáváme v jeho spisech. V nich projevuje se přece mravní rozhorlení nad nespravedlivostí ve společenském životě. Nechceme rozhodovati, pokud jest horlení Marxovo opravdové a upřímné a pokud vypočítavé. Samy o sobě však tyto a podobné výrazy dosvědčují, že ani člověk chtějící mermomocí lišiti se od zvířete jen kvalitativně, nemůže se ve svém nitru zhostiti citu, který nazýváme citem spravedlivosti. Cit spravedlivosti, daný člověku Tvůrcem, předpokládá vyšší, na člověku nezávislou normu mravní, dle které posuzujíce, uznáváme něco spravedlivým, jiné nespravedlivým. Marxismus, bičující nemilosrdně a bezohledně nesrovnalosti a nespravedlivosti v životě, dosvědčuje mimovolně vyšší zákon mravní, vládnoucí nad lidem. Jen tehdy, existuje-li takový zákon mravní, může něco býti nazváno mravním, spravedlivým anebo nespravedlivým.

Ostatně řečené výroky a nadávky divně se vyjímají u Marxa a jeho stoupenců vůbec. Neexistuje-li mravní zákon božský, a jsou-li nesrovnalosti a nespravedlivosti v lůně kapitalistické společnosti výsledkem nutného a nezbytného vývoje, pak je zcela nerozumno proti nim horliti, štváti dělníka proti kapitalistovi a rozdmychovati vášně jedněch proti druhým. Může kapitalista za to, že vydírá a vykořisťuje dělníka, že mu dává hladovou mzdu? Dle Marxa za to nemůže. Jeť loutkou, pohybovanou tajemnými silami hospodářskými. proti nimž ničeho nezmůže. Z toho poznáme, jak „upřímným“ jest Marxovo horlení proti kapitalistům!

Část třetí.

Zaokrouhlení marxismu Engelsem.

14. Marxovo materialistické pojetí dějin dále vybudoval a zaokrouhlil Bedřich Engels, který může právem býti nazván spoluzakladatelem marxismu. O svém poměru k theorii Marxově praví, že měl samostatný podíl při odůvodnění a zvláště při vybudování theorie. „Avšak většina vůdčích myšlenek základních, především v oboru hospodářském a dějinném a pak jejich konečné přiostření, přináleží Marxovi.“ [1]) Engels byl vykladatelem a doplňovatelem historicko-materialistického názoru světového. Uvedl základní myšlenky Marxovy v souvislost a systematicky je propracoval, po případě je uvedl v souhlas s různými obory přírodovědy a filosofie, jsa při tom více odvážný než prohloubený.

V dvojím směru prokázal Engels Marxově theorii platné služby. Navázal marxismus na darwinismus čili materialismus ekonomický na biologický. Dále navázal Marxův historický materialismus na výsledky bádání Morganova, čímž rozšířil materialistické pojetí, zabírající dosud „psané“ dějiny lidstva, na dějiny vůbec. Takto dodal Engels marxismu pozadí přírodovědecké a historické.

Na jiném místě jsme již podotkli, že Marx brzy postihl význam Darwinova bádání pro vlastní theorii jakož i příbuznost své methody s Darwinovou a způsob, jak píše v „Kapitalu“, v mnohém připomíná vliv Darwinuv. Ale zřejmě se o tom nevyslovil.

To učinil teprve Engels. Všeobecnou zmínku o souvislosti marxismu s darwinismem učinil v řeči nad hrobem Marxovým (17. března 1883). „Jako objevil Darwin zákon o vývoji organické přírody, tak objevil Marx zákon o vývoji lidských dějin: jednoduchý fakt, skrytý do té doby pod ideologickými předpojatostmi, že lidé musejí především jísti, píti, bydleti a šatiti se, dříve než mohou provozovati politiku, umění, náboženství atd., čili že výroba bezprostředních materielních, životních prostředkův a s tím jednotlivý ekonomický vývojový stupeň nějakého národa nebo nějakého období tvoří základ, z něhož se vyvinula státní zřízení, právní názory, umění, ano také náboženské představy dotčených lidí, z něhož také dlužno je vyložiti a ne, jak se dálo dosud, opačně.“

Pozoruhodno jest, že staví do popředí fysiologické potřeby člověkovy, jídlo, pití atd. jako rozhodující činitele, o nichž praví, že jejich opatření a získání je základem rozumového a celého duševního vývoje. Zájmuv a boje třídního, na něž kladen v „Kommunistickém manifestě“ takový důraz, mlčky pomíjí.

Podrobněji ukazuje Engels příbuznost marxismu s darwinismem ve článku „Podíl práce na přetvoření opice v člověka“.[2]) Jeho vývody vrcholí ve větě, že „práce vytvořila z jistých zvířat rozumného člověka.“ Již Marx vyvozoval vznik práce z instinktivní činnosti zvířat. Jakým způsobem se to stalo, ukazuje Engels.

[1]) *Engels*, Ludwig Feuerbach, str. 43.
[2]) Die Neue Zeit, 1896.

Darwin předpokládal, že předchůdcem člověka byl druh opic, který stál na zvláště vysokém stupni vývoje. Z tohoto druhu opic vytvořil se člověk dle Engelsa prací. Z nějakých příčin byly totiž ony opice nuceny podržeti trvale přímou chůzi, čímž se uvolnily přední okončetiny a staly se znenáhla schopny práce, která pak působila na jejich vývoj a zdokonalení v ruku lidskou. „Proto jest ruka nejen orgánem práce, nýbrž i jejím produktem. Jenom prací, přizpůsobením k výkonům vždy novým, a zděděním takto nabytého zvláštního útvaru, vaziva a svalstva a po delší době i útvaru kostí, a opětovaným užíváním tohoto zděděného zjemnění k výkonům vždy novým a spletitějším nabyla ruka lidská onoho stupně dokonalosti, na němž dovedla vykouzliti Rafaelovy obrazy, Thorwaldsenovy sochy a hudbu Paganiniho.“ Jiným blahodárným účinkem práce je panství člověkovo nad přírodou, řeč a život společenský. „Spolupůsobením ruky, mluvy a mozku nejen u jednotlivcův, ale i ve společnosti byli lidé uschopněni vykonávati práce vždy složitější, stanoviti si cíle vždy vyšší a také jich dosíci. Práce sama od pokolení do pokolení stávala se jinší, dokonalejší, mnohostrannější. K lovu a chovu dobytka přistoupilo zemědělství, k tomuto předení a tkalcovství, zpracování kovů, hrnčířství, plavba. K obchodu a průmyslu přistoupilo pak umění a věda, z kmenů povstaly národy a státy. Vyvinulo se právo a politika a s nimi fantastický obraz lidských věcí v hlavě lidské — náboženství.“

Právo, politika a náboženství protlačily se znenáhla do popředí a zatlačily skromnější práci ruční, a to tím spíše, poněvadž mohli lidé práci ruční uvaliti na jiné, na zajaté a otroky. „Hlavě, vývoji a činnosti mozku byla připisována všechna zásluha o rychle pokračující civilisaci; lidé si navykli vysvětlovati své jednání z myšlení místo ze svých potřeb které se při tom zrcadlí v hlavě, uvědomují), a tak vznikl časem onen idealistický názor světový, který hlavně po zániku antického světa vládl hlavy. Vládne dosud tou měrou, že ani materialističtí přírodopytci ze školy Darwinovy si nedovedou utvořiti jasnou představu vzniku člověka, poněvadž pod oním ideologickým vlivem nepoznávají úkolu, který při tom měla práce.“

Jak z toho vidno, odvozuje Engels vývoj duševního života z přirozeného rozlišování práce ruční a práce myšlenkové ve společnosti. Na tomto rozlišování zakládá se prý rozdíl mezi idealistickým a materialistickým názorem světovým. Již v původním stavu byla práci duševní přikládána větší cena, k ní pojila se vláda. Tato dělba jest novým článkem mezi ekonomií a ideologií.

Engels líčí vývoj člověka ze zvířete prací, jakoby sám byl vše viděl, a jeho stoupenci mu věří na slovo. Podivno! Lidé zavrhují tak ctihodnou, věky a tradicí všeho lidstva zaručenou zprávu o původu člověka, již nám podává písmo svaté, věří ochotně Engelsově báchorce, že práce vytvořila z nerozumného zvířete — rozumného člověka. Či jaké důkazy uvádí Engels pro své tvrzení? Žádné! A pak proč v celé přírodě jen jeden jediný druh zvířat byl nucen choditi jen po zadních nohách, a to trvale? Jaké to byly asi příčiny? Octla se snad ona zvířata

pojednou ve vodě, sahající jim až po krk, a byla nucena v ní žíti po celé věky? Působila-li práce tehdy tak blahodárně na onen druh zvířat, proč nepůsobí podobně na příklad na sysla, krtka, kteří hrabajíce podzemní chodby také přece „pracují“ předními okončetinami, anebo na bobra? Konečně proč v dějinném období nikde nenalezáme ani stopy po přeměně Engelsem líčené? Mohli bychom uvésti ještě řadu otázek, ale marně bychom očekávali odpověď od socialistických učenců. Jejich posledním důvodem je: tak a tak to muselo býti, a — dosť! Žádají-li však jistí „učenci“ víru, pak skloň každý hlavu, neptej se a — věř!

Po Engelsovi všichni marxisté rádi se hlásí k Darwinovi a rádi spojují jméno Marxovo a Darwinovo. Tak Pavel Lafargue, zeť Marxův, praví ve spisku „Le Matérialisme économique“, že Darwinova nauka prospěla jen socialismu. Nadšeným přívržencem Darwinovým je také Bebel ve známém spise „Die Frau“, ačkoli v použití jeho nauky na věci socialní není právě šťasten. Karel Kautsky o souvislosti obojího praví: „Parallela mezi Darwinem a Marxem není nová a analogie mezi naukami obou jest na snadě. Jeden jako druhý nalezl v boji klíč vývoje, Darwin v boji o bytí, Marx v třídním boji, a zákony pohybu v přírodě, které onen objevil, nutno uvésti podobně jako zákony pohybu ve společnosti, které tento objevil, na společné zákony pohybu.“ [1])

Leč přírodozpytci z povolání nezdají se býti příliš potěšeni ze společnosti socialistů, v níž se octli. Brání se rozhodně, aby nebyl slučován darwinismus s marxismem. Nejvíce se urážejí hlásanou od marxistů rovností všech lidí. Darwinova theorie přirozeného výběru vede prý k závěrku zcela opačnému, činíc nerovnost lidí nezbytnu. Theorii o rovnosti všech lidí zamítá na příklad anglický učenec Huxley tvrdě, že jest nerovnost mezi lidmi jak v minulosti tak v přítomnosti stavem přirozeným; popírá-li to socialismus přece, pak prý odporuje přírodovědě. Když Virchow na sjezdě přírodozpytcův a lékařů v Mnichově 1877 vytýkal přívržencům Darwinovým spřízněnost se socialismem, odmítal Arnošt Haeckel rozhodně jakoukoli příbuznost se socialismem tvrdě, že selekční theorie a socialismus snášejí se spolu jako oheň a voda; neboť ze selekční theorie plyne nerovnost lidí. K Huxleyovi a Haecklovi řadí se celá řada přírodozpytců,[2]) kteří vesměs potírají oprávněnost důvodů, čerpaných marxisty z Darwinovy theorie ve prospěch socialismu. K uvědomění protiv socialismu a darwinismu přispěl Nietzsche a jeho následovatelé, přijímající darwinismus aristokraticky.

U darwinistů tedy marxisté špatně pochodili. Neniť ani divu! Vždyť někteří z darwinistů vidí v buržoasii zrovna výkvět společnosti. Jak socialisté na kapitalisty pohlížejí, je každému dosti známo.

16. Vedle Darwina prokázal marxismu platné služby Lewis H. Morgan dílem „Ancient Society“ (1877), v němž po materialisticku objasňuje dobu divokosti a barbarství. Engels praví, že Morgan dospěl samostatně k témuž výsledku jako Marx, k materialismu histori-

[1]) Die Neue Zeit, XIII. str. 709.

[2]) Některé čelnější uvádí *Masaryk* l. c. na str. 61 n.

ckému. Tvrzení to jest nesprávné a zabírání Morgana Engelsem pro historický materialismus jest neoprávněné. Marxovi jest hospodářství v dějinách vším, Morganovi však tento činitel není hlavním, nýbrž podřízeným. Morgan připisuje rodinnému řádu v dějinách největší význam a vidí ženoucí sílu dějin v ideách a tužbách, kterým zase Marx ve svém objektivismu nepřikládá žádné váhy. Přes to Engels, vynechávaje vše, co se nesrovnává s historickým materialismem, chtivě se chápe Morgana, aby mohl jeho vývody opříti svou theorii o pravěku lidstva a dodati marxismu i po této stránce nátěr vědeckosti. Navázáním Marxových dějin civilisace na výsledky bádání Morganova rozšířeno bylo materialistické pojetí dějin na celé dějiny lidstva. Engels dělí podle Morgana dějinné stupně vývoje ve tři hlavní období, divokosti, barbarství a civilisace.

Hlavní myšlenka „Kommunistického manifestu“ shrnuta jest, jak jsme slyšeli, ve slovech: „Dějiny každé dosavadní společnosti jsou dějinami třídních bojův.“ Engels omezil později toto všeobecné rčení na dějiny, o nichž se nám dochovaly písemné památky. Míněny jsou tedy dějiny civilisace staroasijské, antické, feudální, měšťácké podle známého rozdělení Marxova. Marx sám zabýval se především vývojem kapitalistické společnosti ze středověké společnosti feudální.

Nálezy zbraní, nádob a pod. z dob praehistorických osvětlily aspoň částečně doby, které předcházely před civilisací, a tím rozšířil se obzor dějinného poznání. „Do roku 1847, míní Engels, byly předchozí dějiny společnosti, totiž dějiny společenské organisace, která předcházela před psanými dějinami, téměř neznámy.“ V příštích však letech podařilo se Haxthausenovi (1848) a Maurerovi (1853) ukázati, jakou asi byla předdějinná organisace společenská. Prvý ukázal, že v Rusku bylo nejstarším společenským zřízením společné vlastnictví půdy. Totéž shledal i Maurer jako původní zřízení u všech germánských kmenův. Odtud se dospělo k poznání, že pratvarem společnosti vůbec jsou obce se společným vlastnictvím půdy. Jinými slovy: kommunismus jest původní organisací společenskou.

Vnitřní organisaci původní společnosti kommunistické probádal Morgan, ozřejmiv povahu tak zv. gens (rod) a její postavení ve kmeni. Marx sám zamýšlel užiti Morganových výsledků pro svůj historický materialismus, leč zemřel dříve než k tomu došlo. Učinil to tedy Engels v duchu Marxově. Rod je rozšířenou rodinou skupinovou; posloupnost platí jen po přeslici, rod jest matriarchální, t. j. v každém rodě jest pramatka zakladatelkou, a rod sám skládá se z potomků dcer, neboť potomkové synů stávají se členy rodu jiného, protože bratr a sestra na tomto stupni manželsky spojovati se již nesmějí. Typ tohoto prarodu naleză Engels s Morganem mezi Irokézy a specielně v kmeni Seneka, rozvětvujícím se na osm rodů. Morgan podrobně vyličuje jeho rodové zřízení a poměr rodu ke kmeni. Engels je tím celý nadšen: „Bez vojáků, žandarmův a policistů, beze šlechty, krále, místodržitele, prefektů nebo soudců, bez žalářů, bez procesů, vše se odbývá svou pravidelnou drahou!“ Domácnost, domácí hospodaření je společné několika rodinám,

jest kommunistické; půda jest majetkem kmenovým, otroctví není. Cizí kmenové se pravidlem také ještě nepodmaňují. Engelsovi je toto zřízení rodové při vší dětinnosti a prostotě stavem idealním. Jaká to prý osobní důstojnost, přímost, pevnost charakterův a jaká to udatnost těchto barbarů!... Jaký to rozdíl od ohromné většiny dnešních lidí civilisovaných, jak ohromný to rozdíl mezi dnešním proletářem nebo malorolníkem a takovým členem starého svobodného sdružení rodového! „Všichni jeho členové jsou lidé svobodní, povinní chrániti svobody, druh druha; rovni v právech osobních — ani sachemové ani vojevůdcové neosobují si žádných předností; tvoří bratrství, spojené svazky krevními. Svoboda, rovnost, bratrství, ačkoliv nikdy neformulovány, byly základními osnovami rodu, a rod zase byl jednotkou celé společenské soustavy, základem organisované společnosti indianské.“[1])

Je zřejmo, že bujná fantasie vykouzlila Engelsovi tento matriarchální ráj, který ve skutečnosti nikdy neexistoval. Kochá se obrazy rajské naivnosti a při tom, jakoby nic, praví, že v tom ráji (z nouze) vzniklo lidožroutství, a že lidé stále navzájem se potírali bojem. Engels sám připouští nadzvířecí ukrutnost — a tu mohly panovati rovnost — bratrství — svoboda? Kde byla stálá válka, tam jistě vzniklo otroctví velmi záhy a panovala vůbec nerovnost, třeba že se nejevila tak, jak se jeví dnes. (P. d.)

František Pravda (Vojtěch Hlinka).

Obraz jeho literární činnosti. — Píše FR. HOLEČEK. (Č. d.)

Methoda a účinlivost práce Pravdovy.

Jaký vliv může míti názor spisovatelův o úkolu umění spisovatelského na kvalitu jeho díla, a to jak po stránce vnitřní tak po stránce vnější, to vidíme u Pravdy zcela jasně, ano téměř příkladně.

Umění má poučovati a zušlechťovati člověka; nemá cíle samo v sobě, ale má státi ve službách lidských. Toť spisovatelské credo našeho autora. Proto chtěl býti v díle svém pouze přítelem, rádcem a učitelem lidu. Neměl cílův ani příliš vysokých ani pyšných; podle něho všechno umění má míti ráz výchovný. Je to ostatně týž názor, jaký měli a mají snad všichni kněžští spisovatelé kteréhokoli vyznání. Všichni snad sáhli k péru, aby lépe, mocněji a trvaleji působili na rozum, vůli i cit svého lidu.

Sám Pravda vyjádřil se v tom smyslu nepokrytě, a kdož žádali jeho prací, žádali jich po většině také jen z toho důvodu. Uvedu toho důkazy v pojednání o Pravdově původnosti. Psalť celou řadu povídek, abych tak řekl, zrovna na zakázku. A v korrespondenci jeho nalezl

---

[1]) Uvedeno podle *Masaryka* l. c. str. 399 n.

jsem nejen řadu dopisů, kde přejí si redaktoři povídek proti nejrůznějším zlům, jež podle jejich mínění mezi čtenářstvem jejich řádí, ale kde mu i pokyny, ano i návody podávají, jak podle jejich domnění má pracovati, čeho při práci použíti, co do ní zařaditi, nač důraz položiti atp.

A tyto žádosti o práce určitého druhu a určitých tendencí vysvětlí nám skoro lépe než prostředí, v němž Pravda žil, proč jeho dílo a provedení tohoto díla vyvíjelo se směrem, kterým se dal.

Víme zajisté, že ani první povídky své nenapsal z vlastního popudu, nýbrž na přímé vybídnutí V. Štulce, t. č. redaktora „Blahověsta". neboť „Blahověst" měl podle úmyslu Štulcova přinášeti též „povídky, v nichž by se jako v zrcadle nějakém víra, život a jednání křesťanův obrážely." [1]) Proto hned v prvním ročníku nalezáme krátké, mravokárné povídky a črty, jež psali sem známí tehdy kněží-vlastenci Fr. Škorpík, Fr. Sláma a Fr. Lemayer; sem posílal didaktické své básně i B. Jablonský, V. Bradáč, Fr. Sušil a j. A sem přesně podle programu napsal první svou povídku i Fr. Pravda. Povídku tendenční. A tendenční zůstala celá jeho činnost literární až do smrti.

Slovo „tendence" vyslovuje se zpravidla s jistou příhanou. Právem i neprávem. Právem tehdy, zabíjí-li tendence umění svou násilností a bezohledností; neprávem, chce-li se slovem tím popříti umělecký a literární význam díla pro osobní nechut a odpor k ideové stránce díla, což bývá nejobyčejnější zjev u kritiky strannické, cechovní

Všechno velké a krásné umění bylo, jest a bude i tendenční. Co je tendenčnějšího než Danteova „Božská komedie", co tendence je v dramatech Shakespeareových, v románech i v básních Hugových! Praxiteles, Michel-Angelo, Frà Angelico a jiní tvořili umělecká svá díla s vyslovenou tendencí právě tak jako dnes Tolstoj, Ibsen, Gorkij atd. A přece jsou to díla velká a krásná. Heslo „umění pro umění" vyskytuje se skoro pravidelně v dobách počínající dekadence, v dobách, kdy kultura národa, dosáhnuvši nejvyššího rozpětí, počíná se rozkládati a upadati.

„Jest dobré, ano jest nutné, aby básník věřil ve své poslání a měl své přesvědčení", praví Guyau[2]) po V. Hugovi. „Míti přesvědčení není zajisté bez důležitosti ani se stanoviska čisté esthetiky; neboť přesvědčení vtiskuje myšlence jistou jednotu, směr k jistému cíli, následovně pořádek, míru. Zároveň přesvědčení je principem jednoduchosti, pravdy, jež jest podstatou umění a jediným prostředkem vyvolati emoci a vzbuditi sympathii. Přesvědčení rozechvívá slovo básníkovo, a my neváháme chvěti se s ním, což jest nejvyšší a nejúplnější způsob obdivu." A míti přesvědčení což znamená, než věřiti ve vlastní pravdu a chtíti ji uplatniti, když o ní mluvíme a píšeme, čili býti tendenční!

Skutečnému, velkému umělci tendence nikdy neškodí, ale právě naopak, a kdo nemá uměleckého jádra, nesvede nic pořádného, ani

---

[1]) »Blahověst« 1847 č. 1.

[2]) »L'art au point de vue sociologique«, str. 161.

kdyby psal čistě „pro umění". Každý spisovatel snaží se propagovati své idey a své snahy, ať už se k tomu přizná nebo ne.

Jde jen o to, dovede-li tyto své idey, cesty a snahy vtěliti v živé a osobité postavy, mající krev a kosti, dýchající vlastním dechem a teplem a žijící vlastním, individualním životem, nikoli však v pouhé figuriny, oblečené v hadry jeho názorův a doktrin. Buď je se svůj úkol anebo není. O to jde, o nic víc.

Ale dílo našeho autora přímo svádí čtenáře i kritika, aby zaujal stanovisko pro ně nebo proti němu právě pro jeho tendence. Patříť Pravda celým svým přesvědčením, svým pojetím literárním i svým stanoviskem kněze a moralisty do řady kazatelů v belletrii a dogmatiků v povídce. A tak vidíme, že právě pro toto přesvědčení a stanovisko nalezá na jedné straně bezpodmínečný souhlas a chválu, kdežto na druhé straně stíhá ho neúprosné odmítnutí a hana zase jen pro toto stanovisko a tendence. Kritik vědecky vzdělaný, širokého obzoru a povznesený nad malicherný zájem denních hesel pro a proti vynasnaží se však, aby vyložil příčiny i následky tohoto faktu klidně a objektivně. Stranník pochválí nebo pohaní a odsoudí, kritik bude však fakt tento pouze konstatovati.

Na esthetické odhadování a posuzování může míti tendenční tato stránka „vliv jen potud, pokud z něho na jevo jde určitost a vniterná zdůvodněnost, patřičná hloubka a znalost." [1])

To pokládám za nutné říci, poněvadž tendence ohromné většiny Pravdových povídek přímo k tomu svádějí. Známe je již dosti dobře; víme, že chtěl v povídkách svých přidržeti lidu svému takřka zrcadlo, že chtěl pochváliti jeho ctnosti a pokárati jeho vady, že chtěl zachovati, co lidu tomu podle nejlepšího jeho přesvědčení prospívá, a vymítiti, co mu škodí. Víme, že chtěl probuditi a posíliti jeho národní uvědomění, působiti k jeho mravnímu i hospodářskému povznesení a sesílení, že chtěl tepati lež a převrácenost lžiosvěty a pseudokultury, zanášené do něho polovičatými nedouky, ničiti zhoubné účinky módních a nezažitých hesel v duších mu drahých a ukázati, že jen houževnaté a neochvějné setrvání při zděděné víře, mravech a zvycích zachovává nejen rázovitost lidu, ale i svatá jeho práva.

Nechtěl býti ani filosofem ani prorokem, ale pouze rádcem, vychovatelem a, chcete-li, kazatelem lidu. A jako takový měl na mysli především přítomnost; proto vybíral a zpracovával rád takové látky, jež měly význam časový.

Prostředky jeho jsou nepopíratelně realistické, a vyšetřujeme-li je podrobněji, vidíme, že jsou to prostředky realismu popisného. Chtěje působiti na čtenáře své tak, jak nám známo, vybíral zpravidla děje i postavy své ze skutečnosti, kreslil je věrně a přesně vyšetřoval a zobrazoval skutečné poměry — ovšem jen v menší a lepší části svého díla; neboť čtyři pětiny tohoto díla, ne-li více, vznikly nikoli pod dojmem a nátlakem skutečnosti, ale tak jako na příklad u K. Světlé

[1]) *L. Čech*, K. Světlá, str. 94.

pod „vládou určité myšlenky nápravné“, an ve spisech jeho právě tak jako ve spisech autorky právě jmenované „líčí se nejen nedokonalý stav nápravy potřebující, nýbrž zároveň již přichází tu ne vždy ze skutečnosti vzatý, ale vysněný vzor, za jakým by se ona nedokonalost nésti měla; podobně i ona nápravu vyžadující nedokonalost není kreslena s realistickou objektivností, s přesným vyšetřením a ovšem uměleckým zobrazením skutečných poměrů, nýbrž s ostře přiostřenou jednostranností.“ [1])

Jen že tato jednostrannost jest mnohdy tak veliká, že se může přímo hmatati, zvláště tam, kde zakládá se na nedostatečné znalosti poměrů moderního, městského a továrního života, jehož neznal, leda z vypravování a líčení přátel a novin. A tak tíží a znehodnocuje velikou většinu jeho práce úzkoprsá předpojatost a jednostrannost, povrchní a nepropracované řešení otázek, jež chtěl objasniti, a plané, nechutné a věčně se opakující moralisování.

To vše působí, že i jeho koncepce postrádají názorné živoucnosti, měnice konkretní osobnosti v abstraktní idealy nebo v odpuzující strašáky, přenášejíce často těžiště celé povídky na suché výklady a reflexe a postrádajíce tak úplně umělecké objektivnosti a životní pravdivosti.

Ostatně autor náš sám si byl vědom, že síly jeho na dílo, jež podnikl, nestačily. Praviť sám na konci svých „Vzpomínek“: „Uznávám, že jsem méně vykonal nežli jsem si přál a že co jsem vykonal, není tak dokonalé, důležité, abych si na tom mohl zakládati, byl na to snad pyšný...“

A tak ani v pojetí ani v celkové stavbě neprojevil Fr. Pravda mnoho vynalézavosti a uměleckých vloh. Sám nazýval své povídky nejčastěji jen skromným názvem: obraz ze života. Tím naznačoval dobře, čím je míti chtěl. Jiné jmenoval obrázkem, kresbou, povídkou z kraje, příkladem ze života, črtou atp. Ať je však nazývá tak neb onak, rozdílu mezi nimi není. Všechny jsou složeny stejným způsobem, všechny mají jednu a touž formu, prostou, jednoduchou bez spletitého, umělého zauzlení.

Všechny jsou prostě vypravovány; jen obrázky „Z denníku Pavlíny“ mají formu zápiskův, ale ani tu neliší se zapisované události od epické formy povídek jiných.

Spokojuje se tedy Pravda pouhým vypravováním událostí a činů, které jsou v určitém poměru a vztahu k povaze osobností anebo k socialnímu prostředí, osobnosti ty obklopujícímu. Registruje příhody, jež osobnosti jeho zastihly, předpokládaje všude, že řízeny jsou Prozřetelností. Největší váhu klade na děje, události, činy a situace. Proto zaměstnávají jeho povídky především obrazivost čtenářovu, zachovávajíce v komposici klidný průběh bez dramatického napětí a stupňování.

Situace, jež vymýšlí a sestrojuje, nejsou nijak zvláštní a překvapující, spíše obyčejné, všední. Sem tam naleznete však přece i několik scen zajímavějších a originelnějších. Tak připomínám třeba

[1]) *L. Čech,* K. Světlá, str. 93.

scenu z „Vojáka nováčka“, jak čte Petronila babičce první psaní Havlovo z vojny, a jak mu bratr jeho Lukáš odpisuje; více originelních a poutavých scen naleznete zvláště v povídce „Krejčí Fortunát“, ať již je to zkouška Tunova před otcem nebo vyléčení téhož z lásky k prohnané koketě Fany a j. I humoreska „Ženské srdce“ jest originelní. Sceny z „Vávry kuřáka“ a „Matěje sprosťáka“ nejsou však — jak ukážeme — jeho majetkem. Mistrně zachyceny jsou výjevy, v nichž vystupují malí hoši jako kuřáci a pijáci kořalky. Dojemný a původní je též výjev ve „Vině a smíru“, kde starý lesník zvěděv o pádu své dcery, podlehnuvší nástrahám mladého hraběte, hrdě odmítá peníze za čest dceřinu starým hrabětem mu nabízené a v hněvu a bolesti podsekává strom kleslé dcery. Před jeho myslivnou stojí totiž šest štíhlých topolů, jež zasadil při narození šesti svých dětí. Stojí tu krásné a štíhlé jako panny. I topol Bertin tu stojí. A tu otec, když vrátí se od hraběte, uchopí sekeru a s vášnivou bolestí vrhá se naň. Zableskla ocel sekery, „vrazila do stromu, zajela do kůry, skrze kůru do dřeva, hluboce vězela uvnitř. Druhá rána, třetí. Praská to, ozvěna v lese odpovídá. Pes vyje. Bukovskému samotnému bolestí a hrůzou vstávají vlasy, jakoby vraždu páchal, a seká a seká. Matka Bertina vrhá se k muži, spíná ruce a volá: ‚Ustaň, otče, neprohřešuj se, odpusť, usmrtí mne to, každá rána mi padá na srdce, je mi, jako bys zabíjel dceru. Bože, Bože, nech ji!‘ A Bukovskému vypadne sekera z ruky — ale strom již se naklání, zašumí, jakoby zavzdychal, a temnou ranou padá na zem. Žena omdlí a stará služka Anežka pláče nad stromem jako nad mrtvým člověkem a mluví k němu jako k zesnulému dítěti. Lesník položí hlavu na zeď a tiše, bolestně pláče. Potom však jde, vezme za ruku dceru Julii, ukáže jí její strom a řekne: ‚To učiním i s tvým stromem, učiníš-li, co učinila Berta‘.“

Romanticky ustrojena je svatba Bertina s mladým hrabětem. Dodnes poutají čtenáře i výjevy, jak začíná Mikuláš Klapuška na Drahobylech hospodařiti, atd.

Přes to však veliká většina situací a scen Pravdových bude se zdáti dnešnímu čtenáři známá, všední, otřelá; ale třeba uvážiti, že v době své byly všechny tyto sceny nejen zajímavé, ale i nové a originelní. Tím právě nejvíce poutaly široké vrstvy prostého čtenářstva, jež zajímají konečně až dodnes. Ostatně nešlo prvnímu našemu realistovi v povídce ani tak o rozmanitost, napínavost a bizarnost situací a scen, jako spíše o jich věrnost a životní pravdivost.

Neváhá tedy užiti mnohých situací a scen znova a znova, nepatrně jen je obměňuje. Jeho vyznání lásky počestné jsou skoro úplně stejná, a právě tak i vyznání lásky tělesné; nevděčné děti jednají ve všech povídkách stejně jako jejich nerozumní rodičové. Mlsné a parádivé hospodyně vyvádějí všude stejné kousky, pijáci-otcové všude zaučují své synky píti kořalku, pořádní křesťané jednají vždy jen dobře a liberálové dopouštějí se stejných pošetilostí atp. Příkladů naleznete tu bezpočtu, tak že mnohá povídka není ani v tomto ohledu nic jiného než obměněná povídka jiná.

Celkem můžeme tedy říci, že autor náš ve vymýšlení a sestrojování scen vynalézavým nebyl. Líče prvně život venkovský tak, jak jej shledal, poutal přirozenou zajímavostí a novostí věcí i událostí, což ovšem s vlastní vlohou spisovatelovou v tomto ohledu nemá co dělati. Seřazuje situace a sceny, snaží se ovšem střídati situace všední s napínavějšími, přiostřuje je, zachovává i jistou úměrnost v celé práci.

Osnova nejlepších jeho povídek spočívá zpravidla na jediném hlavním ději; osnova prací tendenčních zakládá se nejčastěji na dvou, často až na třech dějích parallelných. Episod, jež by hlavní děj přerušovaly nebo podporovaly, užívá jenom zřídka kdy.[1]) Ať však jest v povídce děj jediný, skládající se z menších složek, příčinně do sebe zasahujících, anebo ať jsou děje dva a tři, přece jen není jimi rušena jednotná komposice, která právě typickou jeho kontrastovou technikou nabývá jasnosti a zřetelnosti.

V pracích vysloveně tendenčních počíná si však Pravda i v tomto ohledu až násilně, nedbaje přirozeného, ze sebe se vyvíjejícího postupu situací i scen. Vlastní umělecký podklad veden je tu nejvšednějšími cestami, a hlavní váha klade se na morálku povídky, jež musí z ní vyplynouti stůj co stůj. To nejlépe znáti tam, kde spíná úpadek národnostní, hospodářský a mravní s postupem liberalismu náboženského. Zde rozvíjí se děj v každé povídce stejným způsobem, zde má hotovou šablonu, od níž nikde neodstupuje. A zde též velmi často, ano téměř zpravidla přerušuje buď některá osoba z povídky, anebo autor sám tok děje moralisujícími výklady a reflexemi, jimiž, abych tak řekl, zrovna vnucuje čtenáři své stanovisko k tomu neb onomu jevu, k té neb oné události neb osobě. Zde stává se autor docela subjektivním. Z ničeho nic začne najednou vykládati, proč musil ten neb onen vzíti takový konec, anebo proč jinému vede se dobře; jindy zase beze všeho ohledu na včasnost nebo nevčasnost začne jednající osobnost kázati jako kněz s kazatelny. Marně si myslíte, proč? Autor tak chce! Dobré čtyři pětiny jeho povídek jsou tak v ohledu uměleckém rozpoltěny, rozdrobeny a zkaženy. Co chvíli čtete: „A nemohlo to býti jináč, když se v domě nešetřilo víry svaté a kázně křesťanské," jež jedině meze klade náruživostem" („Naproti").

Vyvede-li „Pražátko" něco nepěkného, neopomene dodati: „Vzbuditi v něm lítost, přivésti ho k dobrému předsevzetí, ukázati mu prostředky k polepšení, vytrhnouti ho z bláta, postaviti ho na sucho a bdíti, aby více neklesl, nepadl, na tom nezáleželo tomu ani onomu. Chlapec by se byl zajisté zpamatoval, kdyby s ním byli měli útrpnost, ho laskavě poučili, napomenuli. Chceš-li člověka zachovat, pozdvihnout, napravit, udělej mu naději, že může býti dobrým, ctnostným a spolu také blaženým, věnuj mu důvěru, prokaž mu lásku. Důvěru a lásku Josefovi odepřeli všichni lidé, pěstounové i učitelové, a proto opustil je, že oni

[1]) Nemám tu ovšem na mysli celou řadu menších črt, jichž jednotlivé částky nemají často vůbec žádné vnitřní souvislosti, udržovány jsouce pohromadě jenom osobou je vypravující

ho opustili, odsoudil je, že oni ho odsoudili, a šel svou cestou, jíž mu skoro sami byli vykázali, a to ho vedlo k záhubě.“

A ulehčiv si takto, rozpřádá na chvíli děj dále, aby co nejdříve jej zase přerušil nějakým výkladem a poučením. Jinde vylíčiv, jak ti a ti modlí se před jídlem a po jídle, dodává: „Jak mnozí lidé sednou k stolu, vstanou od něho, na Pána, který jim ze štědroty své uděluje, ani nevzpomenouce. Požehnati se křížem zdá se jim jako hanbou, modliti se neumějí, nechtějí... A jak dobře se jim daří proti chuďasům... A proč tedy nespínajíí rukou, proč nedékují Bohu za bohatství?... A takový má slouti křesťanem? Ach, kde není skutků, jméno pouhé neplatí. Žid, Turek, pohan má snad u Boha přednost...“

Z rumunské literatury.

Podává Alois Koudelka. (O.)

Ze stoupenců Sadoveanových a velice slibných autorů zasluhují zmínky hlavně J. Brătescu-Voinesti a C. Sandu-Aldea. Onen vydal vloni svazek povídek a črt podle první delší povídky nadepsaný „In lumea dreptătii“ (Z právnického světa). tento románek „Două Neamurĭ“ (Dvojí rod neboli plémě). Voinesti vyniká analysí lidí a jejich okolí, kritik „V. romîneascā“ nazývá ho v té příčině mistrem. jehož dosud nikdo nepředstihl (neîntrecut). Sandu-Aldea nadšenou láskou ke svému lidu, hlavně zemědělcům. jehož se ujímá a na jehož přednosti poukazuje v boji s moderními proudy. V jeho románě „Două Neamurĭ“ zástupcem pravého, půdu svou milujícího Rumuna jest bojar Măcies z Vultureasky (z Orlína), nového proudu, výdělkářskéko, špekulantského, půdu vyssávajícího prohnaný nájemník, rodem Řek, Jani Livaridis. Románek, schválně kladu slovo to, poněvadž na román v pravém slova významu vše jen jaksi načrtnuto, nepochybně proto, že autor k témuž předmětu opět se míní vrátit, vyniká jak pravým a nestranným na celý ten spor nazíráním, tak i poetickými stránkami krásy a úchvatnosti nemalé. Proto došel pardonu i u kritika „Viata literara“ Chendiho, ač spisovatel do toho časopisu ani řádečkem nepřispěl.

N. Pătrascu vydal román „Marin Gelea“ (473 str.), v němž líčí vyšší společnost bukureštskou. Hlavní děj není ani nový ani zvláštní, je to historie lásky zcela obyčejná. Marin Gelea zamiluje se do Heleny. dcery statkářovy. V hlavním však městě (Bukurešti) na okamžik na ni zapomene, ale v Sinaji se opět milenci shledají a lásku znova přísahají a také se vezmou. Zmiňuji se o románě tom hlavně proto, že vyvolal na mnohých stranách pravou bouři. Jedni nazvali celou práci zcela sprostým pamfletem, druzí zase naprosto nepodařeným dílem literárním a třetí konečně věrnou fotografií vyšší společnosti v hlavním městě rumunském. Po stránce umělecké opravdu nevyniká „Marin Gelea“

ničím, ba pokulhává hodně za jinými romány rumunskými, a ty že většinou nesnesou přísného měřítka uměleckého, je známo; ale pravdu-li mají ti, co autora viní z karikování společnosti bukureštské, či ti, co mu za pravdu dávají a rukama lomí, nesnadno nám tu rozhodnouti.

Také dvě spisovatelky vystoupily na veřejnost s novými romány, a to Elena Bacologhu a Sofia Nădejde. Ona napsala román „In luptă“ (V zápasu) a označila jej za román psychologický. Než Heleně Bacologhu nedostává se všeho k řádné spisovatelce, nedovede se ani pořádně vyjádřit, i není divu, že mnohdy ani nevíte, o kom vlastně ze svých jednajících osob mluví; a což teprve ty její psychologické reflexe! Pochybuji, že by se kdo tím labyrintem, v němž se pohybuje párek novomanželův o svatební cestě, kromě nich a spisovatelky dovedl promotat.

Sofia Nădejde napsala román „Robia Banuluĭ“ (Otročina penězům). Kritika celkem mlčením pomíjí autorky asi proto, že v jejích knihách jest pramálo uměleckých nárokův. Ale přes to přese všecko je čtena, a to více než mnohý jiný spisovatel rumunský, aspoň její knihy vycházejí v druhém vydání. V románě „Robia Banuluĭ“ jest vylíčena kariéra dvou mladých Řeků, bratří, Nikoly a Hrista Pandely, již přibudou za výdělkem do Rumunska. Onen zbohatne jako pachtýř, tento lichvařením až na bankéře se vyšvihne. Ale na Nikolu se prozradí, že zabil dva sedláky. V té, kdy přicházejí ho zatknout, raní ho mrtvice. Hristovi je se starat o jeho sirotky, o hocha a děvče, ale z hocha stává se lump, z dívky zmrhalka, jež umírá, když plod hříšné lásky své v nalezinci umístí. Hristea stane se milionářem, na stará leta se ožení s mladou kráskou a na konec odkazuje v Rumunsku nahrabané miliony řeckým lidumilným ústavům, ale o vnučku svou se nepostará aniž křivdy na ní spáchané napraví.

Vasile Pop vydal vloni sbírku drobných prací pod titulem „Rîs si plîns“ (Smích a pláč), ježto jedny z těch drobnůstek mají býti rázu humoristického, druhé pak tragického. Humor V. Popa je nižšího řádu, humor totiž prýštící se ze situace, jenž přepíná logiku až do absurdnosti. Tu a tam zabíhá také do triviality. Lepší jsou už črty vážného rázu, ač ani ty nejsou bez chyb, zejména tam, kde se jedná o hlubší psychologii, o pravou tragiku, i tu upřílišuje. Nejlepšími jsou povídky „Preau tîrziu“ (Příliš pozdě) a „Mai tare ca iubirea“ (Silnější než láska).

Jon Bîrseanul vydal sbírku příběhů z loveckého života „Popasurĭ vînătoresti“ (Lovecké zástavky), z nichž některé prozrazují ducha i živou fantasii, většinou však vyznívají na plano. —

Přední žijící básníci rumunští pocházejí ze Sedmihradska (po rumunsku Ardealu), jako Cosbuc, Goga, Josif. St. O. Josifa nejlépe charakterisuje snad okolnost, že přeložil Heinea a Verlainea. Jest básníkem sentimentalismu, melancholie, delikátní, diskretní ve svém subjektivismu. O něm možno užiti slov Taineových o Alfredovi de Musset: „C'est plus qu'un poète, c'est un homme.“ Dokladem toho jako všecky jeho dosavadní sbírky básnické je také sbírka vloni vydaná

s názvem „Credinte“. Octavian Goga je básníkem většího rozmachu, zápalčivější, pathetičtější. Vydal nákladem „Luceafărulu“ sbírku svých „Poezií“. Gh. Cosbuc nevydal v poslední době žádné samostatné sbírky.

Za to G. Proca neboli jak se vlastně podpisuje O. Carp vydal sbírku básní s názvem „Rindunel“. Carp jest poeta filosof a socialista, láska a soucit se všemi jest hlavní známkou jeho básní, ale z jeho básní nevyznívá ani nota romantického pessimismu, aniž se kde jeho náboženské pochybnosti zvrhají v chlapecké rouhání.

Nemohu se posléze nezmínit o dvou básnických překladech, jimiž obohacena rumunská literatura. Veterán N. Gane vydal vloni dokončený překlad Danteova „Pekla“, o němž začal pracovat hned o 23 letech věku svého a teď mu již dochází sedmdesátka.

Jon Gorun pak vydal koncem roku minulého velezdařilý překlad Goetheova „Fausta“. Aby čtenáři „Hlídky“ aspoň nějaký pojem o rumunském tom překladě učiniti si mohli, podávám tuto ukázkou několik veršů ze sceny žalářové (tedy konec „Fausta“).

Faust (se svazkem klíčův a svítilnou před železnými dveřmi):
Fiori mă prind, si par'că simt coleă
Mizeria întregei omeniri.
Sub zidul ăsta muced zace ea,
Si crima ei au fost dulci rătăciri!
In ochii ei întârzii să privesti,
Să stai naintea ei te ingrozesti!
Dar hai! Intârzierea — aduce moarte.
(Sáhne na kliku.)

(Ze žalářní kobky ozývá se zpěv:)
Mama mea, tărfa,
Care m'a 'nnecat!
Tatăl meu, miselul,
Care m'a mâncat!
Surioara mică
Oasele mi-a dus,
In loc rece le-a pus;
S'acú eu sunt o dalbă păsărică;
Sbor pe sus, sbor pe sus!

Knihy „Matice Hrvatské“ za rok 1906.

Referuje ALOIS KOUDELKA.

Bylo tu již nejednou referováno (zejména v rozhledu po „Vědě a umění“), jaký boj rozhořel se mezi mladými a starými v instituci tak blahodárné pro národ charvatský, jako jest její „Matice Hrvatská“. Pole opanovali staří, ale že „Matice Hrvatská“ secessí mladých utrpěla, o tom sporu nebude. Že staří nemohli jenom tak ustoupiti, toť jisto, a že staří mladým stále ruky ke smíru — neboli správněji řečeno k součinnosti — podávají, to by mohl popírati leda slepec. Ale to je to: mladí ve svém mladém nadšení myslili, že musí hned — i když se ještě na kolbišti kromě několika neosvědčili leda pokřikem — ztéci hradby všechny. Lze však očekávati, že povolností s jedné i druhé strany, aspoň jádro bojovníkův už tak neharasí, dojde ke konečnému smíru, a to pro obě strany čestnému a užitečnému. Boj mezi starými a mladými zavdal podnět ke dvěma publikacím. Původní, a to nejlepší belletristický časopis charvatský „Vienac“, v němž uplatňovali

síly své přední spisovatelé charvatští, zanikl. Mladí jali se vydávati svůj měsíčník „Savremenik", jenž pro svou cenu 14 K při rozměru dosti skrovném asi nikdy valného rozšíření nedojde, i když naprosto odezíráme od obsahu; spisovatelé „Matici Hrvatské" věrnými zůstavší jali se vydávati „Glas Matice Hrvatské", jenž hlavně věnován odrážení útoků se strany mladých a vyvracení jejich poroků. Jak „Savremenik" tak i „Glas Matice Hrvatské" ukončily první svůj ročník. A výsledek? „Matici Hrvatské" neubylo členů, nýbrž naopak přibylo; tím arci není řečeno, že mladí nic nevykonali. Než není mým úmyslem rozbírati podrobněji práci mladých, nýbrž chci tu upozorniti na podíl, který „Matice Hrvatská" za minulý rok vydala. Za 9 K dostal každý její člen kromě obvyklých devíti knih ještě dvě knížky z tak zvané „Malé knjižnice" a „Glas Matice Hrvatské". Co do obsahu bývaly a jsou i letoší knihy obsahu zábavného a vědeckého, letos přistoupil k tomu podíl i umělecko-výtvarný, jak dále vytknu.

Ze zábavného oddílu jmenuji především povídku † Vjenceslava Novaka „Tito Dorčić". Zesnulý autor, i u nás poněkud známý aspoň z překladů některých svých prací, odevzdal „Matici Hrvatské" rukopis své poslední práce bez udání titulu; odbor „Matice Hrvatské" dal jí nadpis podle hlavního hrdiny. Hrdina Tito Dorčić je synem pohlavára seňských rybářův, od něhož zdědil lásku k moři a rybolovu. V Titu Dorčićovi také všecky schopnosti rybářské, abych tak řekl, celé jeho rodiny vyvrcholí. Ale otec jeho, Andrije (Ondřej), přes výstražné hlasy přátel i učitelův umínil si z něho udělati pána. Tito, ač nerad, poslechne; studuje, ale jenom mechanicky, složí maturitu, složí i právnické státní zkoušky, ale beze zájmu, bez vniknutí a vžití se do učeného. A výsledek? Stane se z něho neschopný úředník, jenž se oddá pití, a po odsouzení na smrt nevinného obžalovaného sešílí a skokem do moře, svého pravého živlu, končí. Autor v povídce té chtěl konstatovati, že každý má zůstati při svém neboli v tom, v čem se zrodil, že přestup z nižší sfery společenské u vyšší nedá se tak hned provésti. Jakkoli by se zdálo, že autor má do jisté, podtrhuji do jisté míry pravdu, přece celá tendence jest pochybena, a s toho-li stanoviska na práci jeho pohlížíme, zasluhovala by odsouzení, ježto by tím v zárodku brána byla naděje z nižších, chudších sfer pocházejícím, že by to k něčemu jinému mohli přivésti než jejich rodiče, nebyli-li by zrovna genii, a těch jak přece známo pořídku. Jest však otázka, měl-li Novak výlučně tuto tendenci na mysli. Já myslím, přihlížeje k jeho dřívější spisovatelské činnosti, jež se vždy nesla směrem praktickým, potřebám nižší vlasti jeho odpovídajícím, že autor chtěl předně varovati rodiče, aby svých dětí nenutili ke stavu, k němuž ani chuti ani nadání nejeví, a za druhé že vůbec chtěl varovati před nedoučeností, jež jenom škodu národu nese; ne „učení" páni, ale odborníci ať už v tom neb onom stavu mohou národu posloužiti. A to-li na mysli mám, neschvaluji naprostého odsouzení knihy. Arci jiná jest, máme-li na zřeteli jenom čistě uměleckou stránku knihy. Novak nikdy umělcem par excellence nebyl a také asi nároku toho nečinil, ale přes to přese

všecko dosť v pravdě uměleckých míst najde se i v této jeho knize. Proti charakteristice hlavního hrdiny a rodičů jeho sotva dá se co namítati, ale nepřirozenou, víře nepodobnou zdá se mi býti jeho choť Regina. Nevěřím, že by šlechtična šlechticky vychovaná, která hned na první setkání poznává v Titu Dorčićovi človíčka sprostného, přece mu ruky podala, jen aby se zaopatřila. V takových kruzích už konexemi dovedou se postarat i o dívky bez věna. Také rozchod Reginy s Titem Dorčićem po tom, čeho jsem vzpomenul, není s dostatek odůvodněn. Jeho opilost jest příliš nepatrným přívěskem k jeho přirozené neschopnosti Regině beztak známé. Nicméně myslím, že i tato poslední práce Novakova dosť najde horlivých čtenářů, třebas umělecky byla velmi slabou.

Za to Ilija Ujević́e (kněze) „Dokonice", sbírka to patnácti krátkých povídek, se stanoviska uměleckého až přeceněna. „Národní Noviny" praví o autorovi, že je to umělec silného instinktu realistického, že je to rozený humorista a že „Doruša", „Vilotine jesle", „Jovanovo obredjenje" a „Marijančićev božić" nebudou nikdy směti scházeti v žádné anthologii charvatské, ano že možná je prohlásiti za pravé perly charvatské krásné prosy, jež obstojí i před kriteriem všeevropských literatur (?). Ale přece sotva kdy stane se z I. Ujevića spisovatel populární. Proč? Píše dialektem svého kraje, a to napořád, ne že by jen tu a tam nechal své junáky v tom dialektu mluviti, dialektem tak těžce srozumitelným, že sám autor uznal za nutno velmi mnoho pod čarou vysvětlovati. Jestliže tím ztížena četba jeho domorodcům, nechať soudí čtenář, co teprve z ní má cizozemec!

Další zábavnou knihou (recte knížečkou) jsou Dra. Filipa D. Marušića „Liječnikovi zapisci". Tenor knihy jest jednotvárný, pochmurný. Knížka připomíná poněkud — poněkud — Turgeněvovy „Lovcovy zápisky", ale veliký jest rozdíl mezi Turgeněvem a Marušićem. Tam u toho všude vystupuje do popředí umělec, tu u toho tendence. Při čtení Turgeněvových zápisků lovcových jste vzrušeni, tendencí v té které črtě se tající přímo projati, kdežto u Marušića tím stálým tendence až okatě vystrkováním omrzeli, znechuceni, unaveni. Tam pracuje pro trpící autor, tu však byste řekli, že strádající mají pracovati pro autora. Zkrátka od črty k črtě ztrácíte zájem o ty, jež by autor tak rád vašemu srdci přiblížil. Všeho moc škodí, platí tu v plném slova rozsahu.

Zajímavou knihou jednak obsahem, jednak uspořádáním jest druhý ročník „Hrvatského Kola". Obsahuje kratší delší povídky, básně a literní práce rázu kritického. Z povídek nejdelší, první poctěná cenou, jest „Dorina" od Jakova Marinkovića. Psána je slohem a tenorem „Tita Dorčića" a je to historie nešťastné lásky. Hlavní hrdina stává se tu obětí předsudků svých rodičů, hlavně matky ze šlechtického rodu, jež nevidí vyššího cíle v ničem leda v lesku rodovém, jemuž za oběť padá majetek jejího slabého manžela, pak on sám i syn. Druhé ceny dostalo se črtám J. Draženovića, z nichž nejlepší jsou „Višně s jejího hrobu". Z dalších povídek nejpozoruhodnější jsou Dr. Svetozara

Ritiga (kněze), najmě „Grijeh". Další příspěvky pocházejí z per Dra. Milana Šenoe „Na majáku sv. Ivana", potom Milana M. Jenovského (vlastním jménem M. Mizlera) „U buri i mećavi", Ladislava Ladanjského (Dr. Čačkoviće). Vikt. Risakovićové a Ante Jukiće (Veljka Obradova). Albert Weber spolu s Herminou Brkićevou přispěli dramat. legendou v jednom ději „Jan z Nepomuku". Práce se pěkně čte (připomíná vliv O. Wildeho „Salomy"), ale charakteristika osob méně se zdařila. Na prknech prý celkem chladně přijata, jak doznává sám „Glas Matice Hrvatské". Z poetických příspěvkův (ostatně jenom několika málo) působí mocným dojmem báseň Gj. Arnolda „Pilát", jenž propadá šílenství z výčitek, jež mu činí svědomí pro odsouzení Ježíše Nazaretského. Malé, ale velkolepé drama. Z poučných článků zasluhují zmínky hlavně práce Cherubina Šegviće (kněze) o otroctví v krajích charvatských, pak Dr. Dragutina Lončara o veřejném (politickém) životě Slovincův a přehled slovinské kiževnosti za rok 1905—1906 od Dr. Frana Ilešiće. Týž autor přispěl k podílu za rok 1906 knihou „Cvieće slovenskoga pjesničtva". V knize té podal autor s krátkými životopisnými údaji a vysvětlivkami méně charvatským čtenářům známých slov slovinských in originali (t. j. ve slovinčině) obraz rozvoje básnictví slovinského od jeho počátkův až na dnešní dni. Neběželo mu při tom snad o ukázky z nejlepších básníků slovinských, nýbrž hlavně o vytčení myšlenek a ideí, kterými poesie slovinská provanuta byla a jest. Proto zastoupeni v knize té všichni representanti všech směrův a odstínů.

Z knih výhradně vědeckých vydala „Matice Hrvatská" svým členům za rok 1906 Dr. Rud. Horvata „Najnovije doba hrvatske povjesti", v níž spisovatel vycházeje od časů císaře Josefa II líčí vliv francouzské revoluce na historii svého národa, potom rozepisuje se o národním obrodě, o boji za národní samostatnost a posléze v dodatku jen tak letmo zmiňuje se o událostech od roku 1873—1906. — Druhou knihou jest „Povjest filozofie", a sice první svazek „Historie národní filosofie řecké" od Dr. Alberta Bazaly. Je to práce kompilační, psaná pro kruhy čtenářů co možná nejširší. Odborníci arci ledacos jí vytýkají, ale pro orientaci v hlavních směrech řeckých systemů dobře poslouží studujícím jak středních tak i vyšších škol. K vědeckým pracím třeba přičísti v „Malé knjižnici Matice Hrv.", specielně pro lid určené, Ferda Šišiće „Hrvatské dějiny". První díl. Od nejstarších dob až do roku 1826, a pak Dr. Nikoly Andriće „Pod apsolutizmom". Dějiny šestého desítiletí charvatské literatury (1850—1860).

Abych úplným byl, zmiňuji se též o sbírce vybraných povídek z M. Gorkého v překladě Martina Lovrenčiće. Největší však překvapení připravila „Matice Hrvatská" svým členům uměleckou sbírkou, jíž dala název „Kolo hrv. umjetnika". I. Je v ní zastoupeno 12 umělců charvatských s 28 listy, reprodukcemi jejich děl (maleb, skulptur). Slovní doprovod napsal Dr. J. Kršnjavi. Reprodukce až na nepatrné výjimky jsou zdařilé, mezi nejlepší patří bez odporu C. Medoviće (Sv. František), potom O. Ivekoviće a B. Šenoy.

Já bych si byl jenom přál u některých více charakteristického výrazu toho kterého umělce. Ale to asi časem, snad v II. svazku, dohoněno bude.

Konče nemohu všem, kdož jen poněkud znají charvatštinu, co nejvroucněji nedoporučiti, aby co nejdříve přistoupili za členy „Matice Hrvatské“; devět korun na rok a za ně tolik dobrých knih!

Posudky.

K dějinám rakouského taxovnictví. I. Část všeobecná. Napsal *JUDr. M. Talíř,* do tisku upravil docent JUDr. Josef Drachovský. Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění v Praze 1906.

Jest až s podivením, jak ve vědě právní obor finanční je zanedbáván. Kdežto ostatní odvětví studujícím práv vykládají se obšírně, systematicky, aby každý jednotlivec opustil universitu dokonale připraven pro životní povolání, přelétne se věda finanční jen tak zběžně, řekli bychom jen proto, aby se mohlo vůbec říci, že se věda tato na universitách též přednáší. Má-li se to tak s platnými zákony finančními, pak ovšem nelze očekávati, že se probere poněkud důkladněji historie finančnictví, vývoj jednotlivých daní, ač je to přece pro porozumění nynějších zákonů velice důležito. V právu občanském, soudním řízení civilním i trestním, uznala vláda důležitost dějinného vývoje i zavedla jako předmět přednášek a zkoušek pro právníky právo římské a německé, jako základ moderního práva rakouského, historie zákonů finančních však pominula.

Za takových okolností není ovšem divu, že právničtí vědci ne vidouce toho praktickou potřebu, nemajíce vnějšího podnětu a podpory se strany státu, dosud se o věcné zpracování historie daňové pranic nestarali. Proto s tím větším povděkem musíme vítati dílo Talířovo.

Dr. Talíř, jenž znal dokonale právo poplatkové jak z praxe (bylť finančním úředníkem, než se věnoval professuře na české universitě v Praze) tak i v theorii, je znám dobře v kruzích právnictva českého svými „Kolky a poplatky“. Kniha tato je sice částečně již zastaralá — bylo by věru záslužným činem nové zpracování tohoto významného díla — obsahuje však tolik materialu jinde neuveřejněného a pro praxi velmi důležitého, tolik zdravých myšlenek ve formě systematického výkladu poplatkových předpisů, že nejeden advokát i praktik v pochybnostech často rád sáhne po knize Talířově.

A úvodem k označenému spisu jako části positivně právní mají býti „Dějiny rakouského taxovnictví“. Je v tom sice kus anomalie, že tato část průpravná jest vydávána později než dílo hlavní (z roku 1896). Uvážíme-li však, jaké obtíže jsou s historickými studiemi poplatků spojeny, jak ohromný material archivní bylo spisovateli zpracovati,

nedivíme se pranic, že se žádoucné vydání „Dějin“ tak opozdilo. Spisovatel sám v úvodě trpce si stěžuje do mnohých překážek, s nimiž mu bylo zápasiti, stěžuje si hlavně do „otčímského nakládání s vědeckou činností v oboru finančního práva rakouského se strany správy státní, které nemálo k tomu přispívalo a přispívá, že ihned v zárodku se utlumuje dobrá vůle jednotlivců ve směru naznačeném se vyskytující“. Jako příklad zvláště markantní a téměř neuvěřitelný o názorech, jaké ještě na počátku 19. století panovaly o spisovatelské činnosti v oboru taxovnictví, uvádí Talíř, že ještě roku 1800 nebylo se strany vlády k tomu svoleno, aby byl tiskem vydán manuskript auskultanta J. Procházky „Taxovní řád v soudním řízení sporném i nesporném“. Prý proto, že „povolaná tam nařízení lze nalézti ve sbírce zákonův a v registraturách, že je tedy spis ten úplně zbytečným“.

„Dějiny“ čítající 148 stran, rozvrženy jsou na úvod o čtyřech paragrafech a na čtyři hlavy o §§ třiadvacíti. V úvodě pojednává spisovatel o pojmu taxy, o objemu, v jakém v různých dobách slova toho bylo užíváno (netoliko pro poplatky v nynějším smyslu, nýbrž i pro různé daně a dávky jiné,) a podotýká, že se ve své práci neomezuje pouze na dávky, které taxami nebo poplatky byly nazývány, nýbrž přihlíží i k takovým dávkám, které, ač nesou jiné jméno, patří povahou svou k poplatkům. Na druhé straně však nepojednává o taxách všech, nýbrž jen o těch, jak stanoveny byly v taxovních řádech různých úřadů veřejných. Roztřiďuje pak Dr. Talíř taxy na dvě skupiny, totiž taxy dvorské, které plynuly do pokladny státní, a taxy, které plynuly dříve zpravidla do truhlice úřednické nebo přímo do pokladen úředníků samých. V dalším jedná se o původě tax, o výtěžku jejich pro stát, o způsobu jich předpisování a vymáhání.

Hlavní část spisu rozdělena jest chronologicky na čtyři díly. První část sahá až do roku 1763, druhá do roku 1812, třetí do roku 1840, čtvrtá pak projednává kolkový a taxovní patent z roku 1840.

Správa státní nestarala se původně mnoho o taxy z toho jednoduchého důvodu, že jen nepatrný díl jich plynul do pokladny veřejné (na př. taxy karenční a taxy za charakter, za udělení různých milostí, titulův a pod.), kdežto většinou byly dávány co akcidence in partem salarii nebo pro toto salario těm kterým zřízencům a funkcionářům, nebo konečně byly zároveň určeny k uhrazení nákladů kancelářských v širším slova smyslu. Než na jedné straně přicházely žaloby poddaných do vrchností, na druhé straně stěžovali si ti, kdož taxy dostávali, že s nimi nemohou vystačiti, i odhodlala se vláda taxy postátniti. Za tím účelem byly poukázány dekretem dvorské komory ze dne 6. září 1763 veškeré zemské úřady, aby o taxách v jejich okrsku platných zprávu podaly. Ze zpráv těch jest nejlépe vidno, jaká nestejnost v tom ohledu panovala, partikularismus jdoucí až na nejmenší ohraničené společnosti lidské. Dále vysvítá ze zpráv jednotlivých gubernií, že většina tax té doby platných spočívala na dlouholetém zvyku a obyčeji a jen nepatrný zlomek na usnesení panovnikové (tak kolek zavedený patentem ze dne 29. dubna 1686, „Papier-Ordnung“ zvaným).

Při sestátňování tax počítala si vláda velice opatrně, činila tak pouze krok za krokem. To hlavně proto, že v době finanční tísně, v jaké se státní pokladna stále nacházela, nebylo radno převzíti placení zřízenců, kteří dříve na příjem z tax byli poukázáni, ex fundo camerali. První rozhodný krok učiněn byl teprve taxovním řádem ze dne 1. listopadu 1781, platným pro soudní řízení sporné, a dalším taxovním řádem ze dne 13. září 1787 pro záležitosti v soudním řízení nesporném. Taxy zemských desk pak byly upraveny taxovním řádem ze dne 1. dubna 1812. Všechny tyto nové taxovní řády vyznamenávají se svou jednoduchostí, pokud možno též jasností a v celku nízkými sazbami. Přednost jejich spočívá dále v tom, že se v nich nečiní rozdílu mezi stavy, náboženstvím, postavením atd., jak tomu dříve namnoze bylo.

Co se týče kolků, tu téměř po sto let nebyla předsevzata žádná změna, až teprve patenty ze dne 3. dubna 1762 a 25. dubna 1764. Další úprava stala se pak patentem ze dne 5. října 1802.

Než všechny uvedené opravy nevyhovovaly novým poměrům, novým potřebám jak obecenstva tak úřednictva. I bylo přední snahou státní správy učiniti konečně řádnou nápravu, upraviti definitivně předpisy o kolku a taxách. To stalo se po mnohých marných pokusech a návrzích vydáním jednotného kolkovního a taxovního patentu ze dne 27. ledna 1840. Roku 1850 vzal sice za své patent tento co do ustanovení o kolku, druhá část o taxách nebyla však poplatkovým zákonem z roku 1850 ani tknuta a má — pokud v jednotlivých odstavcích svých nebyla změněna — až posud úplnou platnost.

Úprava „Dějin rakouského taxovnictví“ je zcela účelná až snad na to, že nebylo třeba zvláštní hlavy pro dobu od roku 1812 do roku 1840, poněvadž nejedná se tu o skutečné změny tax, nýbrž o pouhé pokusy o nápravu a přípravu k patentu z roku 1840.

Jsme vděčni Dr. Drachovskému, že úpravou práce Talířovy pro tisk uskutečnil úmysl spisovatelův, který tomuto nečekávaná smrt překazila. Dílo Talířovo toho v plné míře zasluhovalo. Bylo by si jen přáti, aby za tuto všeobecnou částí, obsahující celkový přehled taxovnictví, co nejdříve následoval Drachovským slíbený díl druhý specialní. *Dr. O.*

Georg Goyau, Das religiöse Deutschland. Der Protestantismus. (O.)

Následky, které tento stav věcí má pro život náboženský, ukazuje hlava třetí. Jsou to především boje mezi různými náboženskými směry při volbách pro církevní zastoupení obce. Pastor uvedený do liberální nebo moderní theologie je při vykonávání svého úřadu kazatelského nucen užívat řeči obojetné, z toho opět vzniká nedůvěra věřících a nepřátelská nálada učitelů, kteří majíce úkol býti pomocníky pastorův, obviňují tyto z dv[illegible]. Různost theologických názorův uplatňuje se i v liturgii. Nev[illegible] theologové činí různé výtky symbolu a odmítají jeho používání v liturgii. Harnack na příklad a jeho škola vytýkají symbolu, že obsahuje jednak mnoho, jednak málo (nanebevstoupení Páně, panenství Marie jsou prý nepravými přídavky, osobnost Kristova a spása věrou jsou prý málo vytknuty). Specielně mnozí pastoři za-

vrhují užívání symbolu při křtu, konfirmaci a ordinaci. Z toho dochází ke konfliktům s konsistořemi, ač konsistoře jeví velkou shovívavost. Někteří pastoři byli sesazeni ne tak pro neposlušnost, jako proto, že se jí chlubili; k pastorům opatrnějším, ač stejně liberálním, chovají se konsistoře shovívavě. Vůbec jeví úřady církevní ustavičné rozpaky; dvojakou hru a nejistotu, ke kterým je nutí nezbytnost, jednak zachovat princip svobodného bádání, jednak zevnější formy vůbec.

V živé paměti jsou ještě spory o apostolicum v církvi pruské roku 1892 a následujících, o místě a závazné jeho platnosti v liturgii a specielně v ritu ordinačním. Harnack podal roku 1892 dobrozdání symbolu nepříznivé, proti němu však protestovalo ihned orthodoxní luterství, moderní theologové podali zase protiprohlášení a vůbec vedeny byly dlouhé a prudké polemiky. Konečně roku 1894 zvítězila sice orthodoxie na generální synodě; theologové směru moderního vyhradili si však svobodu a těší se, že na universitách podrží nadále nadvládu. Odtud tajný boj mezi professory, kteří se dovolávají svobody vědy, a konsistořemi, dle jejichž požadavku má theologie přednášená mladé pastory uschopňovat, aby dobře vykonávali církevní službu. Proto dovolávají se konsistoře též státu, aby dosazoval věřící professory, které odpůrci nazývají posměšně Strafprofessoren.

Velezajímavá jest hlavá čtvrtá nadepsaná protestantismus a socialní hnutí. Čisté luterství, pietismus, theologická strana zprostředkující jakož i nevěrecký liberalismus málo cení socialní snahy církve, ano pronášejí proti nim i rozličné pochybnosti. Nicméně se věnují zástupci moderní theologie, aspoň v celku, a Stöckerova orthodoxie hnutí křesťansko-socialnímu. Matkou hnutí tohoto stala se vnitřní missie, založená pastorem Wichernem (1808—1881). Podporou byl mu universitní professor Huber (1800—1869), jenž utvořil spolky dělnické a kladl důraz na spojení mezi státní naukou hospodářskou a křesťanskou ekonomií království božího. Oba tito mužové tvořili výjimku v církvích evangelických, a dlouho trvalo než tyto pochopily svůj socialní úkol a ještě déle než se k němu odvážily. Mezi katolíky naproti tomu Ketteler, ač začal později, nalezl více ohlasu.

Když nastal po vítězstvích roku 1870 úpadek náboženského života v protestantském Německu, chopili se někteří mužové, především Todt, Wagner, Stöcker hnutí evangelicko-socialního jako reakce proti tomuto úpadku. Todtovi přísluší zásluha, že ve spise „Der radikale deutsche Socialismus und die christliche Gesellschaft“ (1878) podal svým souvěrcům nestranný výklad charismu a jim ukázal, že křesťanství obsahuje elementy socialního programu. Zároveň učiněny pokusy socialně-politické akce utvořením centrálního spolku pro reformu socialní na základě náboženském a monarchickém (1877). U kolébky spolku tohoto stáli Meyer, Wagner, Stöcker. Adolf Stöcker vystupuje tu poprvé na kolbiště socialní a zakládá v brzku dělnickou stranu křesťansko-socialní, která již roku 1880 stala se stranou křesťansko-socialní. Ovládán theokratickým idealem postavil se Stöcker po té v čelo stavu středního, probudil hnutí antisemitské, aby se pomstil za útoky

židovského tisku proti křesťanství, převzal vedení berlínské missie městské (1882) a spojil se k společné akci se stranou konservativní Počátky byly velmi slibné, socialismus a liberalismus byl ve všech oborech napadán, a jako na poli politickém rostl vliv strany křesťansko socialní, tak na poli náboženském nabyly kandidátní listiny positivních stran vrchu. Než brzo sen Stöckerův o křesťanské politice přivedl jej do konfliktu s Bismarkem, jenž se obával, že Stöcker chce utvořit protestantské centrum. Následek byl, že na pokřik listů Bismarkovi sloužících a židovských zakázána mu politická činnost a roku 1890 z úřadu dvorního kazatele propuštěn. Hnutí evangelicko-socialní dosáhlo do té doby dvojího zadostučinění: císařská vláda zabývala se pod tlakem centra a strany Stöckerovy socialním zákonodárstvím a evangelická vrchní rada vydala roku 1890 list, v němž vyzývala pastory, aby se ujali čtvrtého stavu, vystoupili z chrámův a ve shromážděních bojovali proti socialní demokracii Zatím zmocnilo se nadšení pro socialní činnost zejména mladých pastorů. Poněvadž tato socialní činnost žádala theoretických studií, pořádány byly evangelicko-socialní kongresy, jejichž hlavním pořadatelem stal se Stöcker. Kongresy tyto měly dle slov generálního sekretáře Gölnea vzdělaným kruhům a státu objasňovati postavení dělníkův, a to s poukazem na křesťanský ideal, a u pastorů budit porozumění a zájem pro zlepšení postavení dělnického, čili měly býti tribunou pro veřejné mínění a školou pro klerus V brzku však ve vojsku evangelicko-socialním počala se tvořit dvě křídla. Proti Stöckerovi, jenž udržoval allianci s konservativci, vyžadující různé oběti, utvořila se strana „mladých" s pastorem Naumannem v čele, která těchto obětí přinášeti nechtěla. Poněvadž strana mladých nabývala na evangelické spolky dělnické velikého vlivu a snažila se dělníky povznésti, již býti s to, aby prácedárcům jisté požadavky předkládat mohli, povstalo z toho straně konservativní značné znepokojení a baron Stumm, „der Saarkönig", podal roku 1895 dvě interpellace proti křesťansko-socialním pastorům a proti sociologickému vyučování na universitách. Následek byl, že věda sice útok vítězně obstála, ale církev musela kapitulovat. Císař sám s veškerou přísností vystoupil roku 1895 proti hnutí evangelicko-socialnímu a věrný vykonavatel jeho vůle, vrchní církevní rada, vydala nařízení proti socialní činnosti pastorů, které nezůstalo jen mrtvou literou, nýbrž i k rozličným opatřením administrativním vedlo, k odvolání a trestům proti pastorům. Stöcker zatím upadal vždy více v nemilost, byl vyloučen ze strany konservativní, a když „Vorwärts" roku 1895 uveřejnil soukromý jeho list k Hammersteinovi, v němž rozvíjel plán, jak by císař byl odloučen od Bismarka, vystoupil sám císař zvláštním telegramem proti němu a politickým pastorům, a zavrhl i název křesťansko-socialní. Než hnutí křesťansko-socialní mění ponenáhlu svůj ráz, vždy více se laisuje a blíží socialní demokracii. Naumann s některými professory universitními zakládá roku 1896 stranu národně-socialní vzbuzující z počátku veliké naděje, které se však nesplnily. Tak i na tomto poli hnutí křesťansko-socialního jeví se zřetelně vnitřní rozervanost protestantismu.

Kapitola poslední jedná o protestantském životě, zemských církvích a sektách. Luther chtěje učinit jednotlivé křesťanské obce od katolické církve odloučené schopnými života, přenesl část mocí, dosud biskupy vykonávaných, na knížata; tito stali se tím pány církví k reformaci přivedených, a to tím jistěji, poněvadž jejich meče dovoláváno se, aby samu reformaci hájili nebo vnutili. Tak vznikl teritorialismus, v němž církve protestantské pozbyly úplně své svobody. Tento system byl sice otřesen revolučními ideami a Napoleonskými vojsky, nicméně Hegel, theoretik v metafysickém jakobinismu, a jeho žák Marheinecke († 1846) obnovili jej, učíce, že stát a církev nejsou si různy, nýbrž jen dvěma stranami téže instituce. Ve století 19. stát, stav se tolerantním, nevládne pro evangelickou církev, ale vládne nad ní, jak ukazují snahy Fridricha Viléma III po sjednocení a jejich bezohledné provedení. Tento anachronismus vyburcoval některé kruhy ze spánku. Idea církevní autonomie vznikla nejdříve v pruském Porýní a Westfalsku a stát pruský skutečně také vzal ohled na přání těchto dvou provincií, vypracoval pro ně roku 1835 reglement, jenž ponechával obcím volbu pastorův a utvořil zastoupení pro náboženské zájmy. Fridrich Vilém IV, jenž roku 1840 korunu pruskou na svou hlavu posadil, považoval pouta státní pro církev za škodlivá a chtěl je proto odstranit, nemohl však, poněvadž církev zvykla si žíti státem, ve státu a pod státem. Když po té vznikl parlamentarismus, parlament snažil se dosáhnout podílu na vládě panovníka nad církví. Marně poskytla ústava z roku 1848 různým náboženským společnostem úplnou autonomii pro uspořádání vnitřního života. Autonomie tato prospěla jen církvi katolické, nikoli však společnostem evangelickým. Nová církevní ústava pro Prusko (1873—1876) je kompromisem mezi autonomní organisací synodální od církve žádanou a nároky parlamentu; než protestanté sami o ní nepříznivě soudí a po ukončení kulturního boje jevila se církev protestantská, církev většiny, církev zemská více spoutanou nežli církev menšiny, církev trpěná. Proto roku 1886 žádána znova větší svoboda a samostatnost pro církev evangelickou, bez výsledku však; neboť církev protestantská jest odkázána na stát a znova a znova se na něj připíná, nevěřící pak theologové, obávajíce se, že by synodální organisace, kdyby se stala vládkyní nad universitami, proti nim vystupovala, přidržují se pevně zemské církve.

V dalším spisovatel líčí schopnost života ve farních obcích protestantských. A tu třeba doznati, že v největší části říše jsou obce evangelické tělem bez duše. V městech vládne indifferentismus, ano nepřátelství proti církvi, na venkově nemá evangelické křesťanství v mnohých krajinách na duši venkovana už přítažlivosti; věřící zanedbávají čtení lutherské bible, kázaní morální nemají působnosti, laická rada církevní hrá v obcích nepatrnou úlohu, konání povinností náboženských upadá, zvláště od vydání zákona o civilním vedení matrik. Indifferentismus šíří se vždy více, zříkání se církve činí pokroky, nepřátelství proti ní počalo. Jak s takovýmito živly organisovati praktické provádění křesťanství, o němž nynější reformatoři evangelických církví

sní? K tomu ještě nerozluštitelné obtíže: obsahovala by taková kýžená obec, ve které by všem údům přiděleny byly náboženské a sociální úlohy, všecky protestantské obyvatele obce a ne li, jakého řešeta při tom užíti? Jediným kriteriem, podle něhož o příslušenství k obci farní neb o vyloučení z ní rozhodnouti možno, jest placení nebo neplacení daně na bohoslužbu. Odtud malomyslnost pastorův, ubývání studujících theologie.

Lepší obraz ukazuje vnitřní missie. Protestantská theologie, pietismus a racionalismus odmítly nauku Lutherovu o ceně dobrých skutkův, a to na štěstí protestantismu, neboť kdyby nauka Lutherova, že jen víra ospravedlňuje beze skutků, v celém rozsahu zůstala v platnosti, byla by bilance charity jen velikým bílým listem Tím však, že theologie jejím důsledkům se vyhnula, prokázala lidstvu pravou službu. Založení a pokrok vnitřní missie mezi 1840—1880 bylo odměnou theologické práce. Zakladatelem vnitřní missie jest Wichern a úkolem jejím bylo působiti proti zdivočení, společnému ovoci opilství, nepravosti a bídy. Z nepatrných počátků nabyla missie velikého rozvoje: rozdává bible, kolportuje traktaty, rozšiřuje náboženské knihy, podporuje rozličná zřízení, která jsou náboženského a socialního rázu: spolky pro jinochy a panny, spolky pro mladé muže, noclehárny, jesličky, sirotčince, školky, záchranné ústavy pro dítky zanedbané, bojuje proti opilství, prostituci atd. Personál missie tvoří přes 13.000 diakonisek a přes 2000 bratří. Diakonisky zřízené roku 1836 zabývají se hlavně domácím hospodářstvím, ošetřováním nemocných, vyučováním malých dítek, „bratří", kteří se rekrutují hlavně z dělníků, rolníků, řemeslníkův a učitelů, věnují se taktéž ošetřování nemocných, vyučování a výpomoci missie. Kdežto diakonisky jsou podrobeny coelibátu, je bratřím manželství dovoleno. V novější době na poli činnosti charitativní vynikl zvláště pastor v. Bodelschwingh, jenž v Bielefeldu založil čtvrt pro epileptiky a spolu s Massovem odstraniti se snažil tuláctví a nezaměstnanost zakládáním stanic zaopatřovacích. Nejoriginelnější mezi apoštolskými novotami vnitřní missie je zřízení zvláštních bohoslužeb pro lidi různého povolání. Tyto bohoslužby konají se v jisté mimořádné hodiny pro kočí, železniční zřízence, nosiče, námořníky atd. a mohou se vykázati úspěchy. Jinak však jeví se v církvích protestantských stále více hnutí centrifugalní, které duše tlačí na periferii zemských církví nebo zcela z nich. Spener a Francke snaží se obnoviti nový život v staré luterské budově privatními spolky (collegia pietatis), vedle toho tvoří se stále nové separatistické obce a sekty. Je to bez odporu sám duch reformace, který se projevuje v těchto individualistických hnutích, ale jejich volný rozvoj musel by církev reformace roztrhat. Tradicionelní funkcí státu jest udržovat církevní regiment a náboženský svazek, tím však, že bere na sebe úkol takový, působí v nejhlubším základě proti duchu reformace.

Toť stručný obsah zajímavé a poučné knihy.

Dr. J. Samsour.

Louis Bréhier, L'Église et l'orient au moyen age. Les croisades. Paris 1907. Libraire Victor Lecoffre. J. Gabalda & Cie. Cena 3 fr. 50 c.

Od roku 1897 vychází ve Francii bibliotheka církevně-historického vyučování (bibliothèque de l'enseignement de l'histoire écclesiastique) s programem uskutečnit projekt Lvem XIII kardinalům de Luca, Pitrovi a Hergenrötherovi svěřený, napsati totiž dějiny církevní se stanoviska pokroku naší doby. Řízení publikací svěřeno jest komité za předsednictví Msgra. Batiffola, rektora katolického institutu v Toulousu. Vyšlo již několik kritikou vesměs příznivě přijatých svazkův. I přítomný důstojně se řadí k svým předchůdcům. Spisovatel jeho Bréhier vytkl si úkolem vylíčit dějiny styků mezi církví a východem v periodě 1000 let, která tvoří dobu obyčejně středověkem nazývanou. Podav nej rve přehled bohaté literatury na předmět se vztahující vypisuje spisovatel především styky mezi východem a západem před invasí perskou. Na konci starověku východní kraje, Malá Asie, Syrie, Palestina. Egypt, jsou střediskem politickým, intellektualním a náboženským světa civilisovaného; k nim obrací se všichni ti, kdož touží po vědomostech, zde hledají theologové, reformatoři řeholní, umělci své inspirace, sem přicházejí obyčejní věřící, aby se pronikli vzpomínkami událostí biblických nebo evangelických. V této plodné periodě od 4—7 století probudila se záliba pouti na svatá místa a zájem pro východní věci.

To nám vysvětluje, že zničení obcí křesťanských na východě probudilo soucit křesťanů západních s neštěstím, jež stíhá bratry jejich východní. Stav se pánem na západě, Karel Veliký dovedl zřídit nad křesťany palestinskými protektorát, jehož vliv trval déle než jeho dynastie a umožnil po dvě století pouti do Svaté země. Také když v 11. století přechodné pronásledování Hakemovo, pak nedorozumění vzniklé z rozkolu řeckého a konečně vpád Turků cestu do Palestiny učinily nebezpečnější, křesťané západní nemohli se rozhodnout opustit místa svatá a navykli si spojovat se v zástupy, aby vykonali svatou cestu. Tento enthusiasmus pro úctu hrobu Páně a tato znalost věcí východních probudily hnutí křižácké. Když papežové vlivem reformy církevní a boje o investituru uvědomili si svou moc politickou, používali jí k hájení východu křesťanského proti Turkům. Řehoř VII a Alexius Komnenus přičiňovali se, aby síly západní přispěly k hájení císařství byzantského; Urbanu II přísluší idea výpravy křížové. Císař cařihradský žádal na papeži pomoc, Urban II odpověděl hnutím křesťanstva proti světu musulmanskému.

Prvními výpravami křížovými založeny byly latinské státy na východě, společné patrimonium věřících, jež děkuje za svou organisaci rytířům francouzským a jehož bohatství záhy bylo vykořisťováno námořními městy italskými. Odtud ochrana a vzrůst území latinského východu stává se nejvyšším cílem politické činnosti papežův a opětované mocní panovníci evropští, císař, král francouzský, král anglický, museli opustit své bezprostřední zájmy, aby šli hájit Svaté země. Avšak podobných výsledků bylo docíleno jen s velkými námahami a pod vlivem hnutí vyvolaného vítězstvími musulmanskými. Od 12. století vskutku

vidíme vznikati oposici mezi vznešenou akcí papežů ve prospěch Palestiny a politikou světskou států. Obkličeny nepřáteli, seslabeny nekázní svých živlů konstitutivních, státy latinské byly brzo ponechány sobě samým a mohly počítat jen na příliš sobeckou pomoc měst italských. Vzbuzovaly-li někdy zájem panovníků, byl důvodem zisk a vidíme, jak Hohenstaufové, Jindřich VI a Fridrich II, se pokouší zabrat panství východní ve svůj prospěch. Boj mezi papežstvím a císařstvím byl tak přenesen do Svaté země a tažení k Cařihradu roku 1204 bylo prvním důležitým nezdarem, kterého se dožila akce papežská. Hájeno pomocí západní mohlo se císařství východní obrodit a přejati historickou úlohu na stráži evropské civilisace; císařství latinské naproti tomu nesloužilo k hájení křesťanstva, nýbrž bylo příčinou seslabení. V této právě epoše nutné síly k výpravě křížové počaly se rozptylovat k podnikům všeho druhu: křižáci byli ve Španělsku proti Maurům, v jižní Francii proti Albigenským, v Prusku proti severním pohanům; byli brzo všude, vyjma Palestinu. Idea výpravy křížové vyšla z této krise úplně diskreditována: ani hrozná invase Mongolů nevyrušila státy evropské z jejich sporů. Ludvík Svatý, u něhož se pojilo plné vědomí zájmů jeho království se zájmy jednoty křesťanské, dal příklad, jenž zůstal ojedinělý. Evropa ponechala své kolonie na východě jejich osudu a viděla bez pohnutí pád Jerusalema 1244, pád Cařihradu 1261, Ptolomaidy 1291.

V době, kdy ideal výprav křížových takto mizel, styky křesťanstva s východem nabyly nové podoby a žáci sv. Františka z Assisi a svatého Dominika zahájili missie u nevěřících. Náhlý styk, který následkem vpádu mongolského nastal mezi křesťanstvem evropským a civilisacemi nejzazšího východu, otevřel činnosti missionářů pole neomezené. Papežové odtud používali dobrého smýšlení Mongolů ku křesťanům, aby s nimi učinili allianci proti islamu; tyto vztahy diplomatické nebyly však dosti pěstovány a lhostejnost západní zmařila pokusy Mongolů podrobit si Syrii a Egypt. Století 14. jest pro styky mezi církví a východem, jako ve všech oborech, periodou činnosti zmatené, v níž Evropa zdá se hledat cestu. Jest opravdová neproporce mezi četnými plány reformy, missií nebo výprav křížových, které v této době vznikají, a mezi bezvýznamnými pokusy, podniknutými je uskutečnit. Piratství Korsarův a postup Ottomanů sotva pohnuly Benátčany poskytnout pomoci papeži a sestaviti eskadru, která byla pro svou slabost ostatně bezmocná. Také dobrodružné podniky krále cyperského, zůstaly bezúspěšnými a vystavily rytíře západní nejhorším porážkám. Jako by tyto pohromy nedostačily, konec století 14. a počátek 15. byly označeny novými katastrofami: missie v Číně, tak kvetoucí pod vládou mongolskou, byly zničeny národním hnutím, které povzneslo Minga k moci; v Asii střední Mongolové přijali islam, a když Temerlan snažil se na okamžik zlomit moc ottomanskou, západ nedovedl použíti této příležitosti, aby se opět usadil na východě. Evropa rozdělena proti sobě, absorbována spory velkého rozkolu, válkami anglickými, výpravami křižáckými proti Husitům, pohlížela téměř bez účasti na agonii byzantského císařství. Eugenem IV papežství učinilo největší pokus tuto ochablost odstranit, ale ani unie

florentská ani výprava k Varně nemohly zachránit Cařihradu. Jeho dobytí roku 1453 trvale usadilo Turky v Evropě jako dobytí Jerusalema 1244 mělo za následek vydání Egypta a Syrie Mamelukum. Hlásajíce dále výpravy papežové museli přijat modus vivendi. který byl možný křesťanům syrským jako před výpravami křižáckými pod panstvím musulmanským Tento stav, z počátku za provisorní považovaný, stal se pod protektorátem velmocí, zvláště Francie, trvalým.

Křesťané syrští byli takto zpět přivedeni pod protektorát francký jako před výpravami křížovými a vzhledem na tento zdánlivě negativní výsledek často byly považovány námahy činěné po 500 let křesťanstvím proti islamu za bezvýsledné. Jest nutno soudit, že výpravy neměly žádného významu historického a že jen promrhaly nadarmo síly Evropy? Kdo tak soudí, zapomíná, že výpravy křížové byly na počátku válkou ohromnou a že císařství byzantské jim přece děkuje přes některé nepřístojnosti ke konci 11. století za účinnou ochranu proti Turkům. Až do 12. století islam neustával se šířit; odtud musí bojovat za svou existenci a za své vlastní území. Mohl-li ve 14. století znovu nastoupiti dráhu výbojnou, bylo to následkem ochablého nadšení pro výpravy křížové.

Takové jsou výsledky akce papežů na východě: v době, kdy Evropa byla rozdrobena na státy feudalní, papežové jediní pochopovali nebezpečenství, které postup islamu přinášel civilisaci křesťanské. Ještě důležitější jsou však snad výsledky, kterých papežové neměli na mysli a které nepřímo plynuly ze styků křesťanstva s východem. Jest nesporno, že civilisace evropská činila zápůjčky na východě a stále odkrývají se v naší době nové stopy přítažlivosti, kterou měla východní kultura na Evropany. Zejména vědomosti zeměpisné učinily pokroky a tím i rozšíření civilisace evropské a pokroky ty vyplývaly z výprav a cest na východ. Asie byla v pravdě objevena ve 13. století missionáři a kupci italskými, kteří byli hosty chanů mongolských: poprve od výpravy Alexandra Vel. kraje až dosud zůstávající v polostínu legendy objevily se jako skutečnost. Jest proto spravedlivo umístit Jana de Plancarpino, Viléma de Rubruquis, Marco Pola, Jana Montecorvina, Orderika de Pordendone a mnoho jiných mezi předchůdci Krištofa Kolumba a Vasco de Gama. Ba více, sami „conquistadores“ byli proniknuti duchem výpravy křížové a hledajíce světy nové nezřikali se nikdy myšlenky nalézti možné spojence proti Saracenům a pracovati o díle rozšíření křesťanství. Bylo by tudíž nespravedlivo sumárně odstoudit 5 století heroismu, která měla pro dějiny evropské tak plodné následky a zůstavila ve vědomí moderních národů jistý ideál velkomyslnosti, obětavost pro ušlechtilé záležitosti, kterých nejtvrdší poučení skutečnosti nikdy nevyhladí.

Dr. J. Samsour.

Aux croyants et aux athées. Par *W. Monod.* Paris. Fischbacher. Cena 3 fr. 50 c.

Monod, vynikající předák protestantský ve Francii. vydává v této knize své čtyři konference rozmnožené o studii o Prozřetelnosti. Jsou

zajímavy a poučny i pro nás. Boj bezvěří zasahuje citelně i modernisované křesťanství, protestantismus. tak že mnozí jeho vyznavači počínají zoufati nejen nad jeho budoucností, nýbrž i nad budoucností křesťanství vůbec.

I. Que faire? Co dělat? Toť otázka, která se v těchto kruzích namnoze přetřásá a která byla thematem i našeho autora v Clairacu na synodě svobodných církví. Celá tato konference má za účel povzbuditi protestanty, aby nezoufali a na mysli neklesali, ale odvážně a srdnatě v boji pokračovali. Vítězství pak bude jisto, ovšem jen za tří podmínek: 1. Nutno míti důvěru v moderního ducha; protestant nesmí se stavět na odpor tomu, co dobrého a vznešeného v tužbách tohoto ducha; již tím vykoná mnoho pro svou věc a bude spolu pracovati o uskutečnění těchto tužeb. 2. Podmínkou druhou je interkonfessionelní spojení všech křesťanů. Křesťané musí přestati se hádati a příti a se nenáviděti pro spekulativní tvrzení; tak se křesťanství ve světě nezachrání a šířícího se pohanství neudolá. Přes doktrinální rozdíly křesťané musí se spojiti na morálním poli proti návratu pohanství. Jak patrno, klidně uvažující protestanté myslíce na záchranu křesťanství zcela dobře vidí. že v této nesmírně důležité věci všichni lidé dobré vůle musí si podati ruce a viribus unitis hrozného nepřítele potírati. Katolíci si toho jsou již dávno vědomi; u protestantů je takovýto duch bílou vranou. Potírati nevěru a moderní pohanství jest jim věcí vedlejší a nedůležitou; jich celé úsilí se soustřeďuje v jednom bodě: zničit katolicismus, tohoto nejopravdovějšího obhájce křesťanství! Také prozíravost! 3. Třetí podmínkou je vzrůst křesťanského života, který není vědou, nýbrž praktikou, zjednodušením Creda (?) ve prospěch mravní činnosti.

II. Jak čísti evangelium? Na kolenou, t. j. s modlitbou; s odvahou, ježto evangelium nám přikazuje činnost: přináší rozřešení socialní krise a nám káže účinný sebezápor a apoštolát; rozumně, t. j. užívajíc prací exegetických a historických, které nám dají cítiti silněji a blíže skutečnost Krista a apoštolských dob.

III. Jest moderní atheismus nenáboženský? Naše století zove se nenáboženským proto, že vyobcovalo a odstranilo bohy, neučinilo však nic jiného, nežli že zavrhlo o božském pojmy, jež jsou nesrovnatelny s jeho vědou nebo jeho svědomím (?). Naše století jest náboženské, aniž si toho vědomo. Jeho víra v povinnost jest víra v Boha. „Věřiti v Boha, toť chtíti dobro.“ Současné beznáboženství je tudíž jen náboženská krise, porod nového pojmu o Bohu.

IV. Atheista. Osvětlení konference III; předvádí nám typ náboženského atheisty. Jefferies nechce tradicionelního Boha, který neuspokojuje ani rozum ani srdce. Adoruje Boha zcela jiného!

V. Problem Boha. Toť problem Prozřetelnosti. Fysické zlo je srovnatelno s dobrotou boží? Ne, připustíme-li jeho všemohoucnost. Ano, připustíme-li, že Bůh ji stvořením zredukoval a obmezil. Toť rozřešení Monodovo: „Abychom zachránili mravní charakter Boha, třeba nechtíti viděti v našem světě divadlo boží všemohoucnosti...

důsledně připustiti, že náš nynější svět jest obdařen relativní autonomií, skutečnou neodvislostí, jistou spontanitou, která v přírodním řádě by byla tím, co v řádě lidském je svobodná vůle... tento svět byl by puzen jakýmsi vykupitelským Duchem, jehož vzdechy my vyslýcháváme tím, že k němu voláme, ježto modlitba otevírá přístup božskému vlivu v luně kosmického i socialního systemu, který se ustavil nejen mimo Boha (což je snad normální), ale proti Bohu (což je hřích", str. 203

La Source du fleuve chrétien. Histoire critique du Judaisme ancien et du Christianisme primitif. I. Le Judaisme. Par *Ed. Dujardin.* Paris. Société du Mercure de France. Cena 3 fr. 50 c.

Dujardin má toto mínění o historikovi: „Historik ani neútočí na náboženství ani jich nehájí; studuje, jak jisté knihy, které se staly posvátnými... se zrodily u toho neb onoho národa, v té neb oné epoše, v těch neb oněch poměrech, aby zadostčinily těm neb oněm potřebám." Sám je však přestupuje, ježto místo aby nám prostě podával sled událostí a líčil socialní a náboženský život národa s věrami, které vytvořovaly tento život, podává nám genesi těchto věr. Nevypravuje jen, vykládá též. Jeho kniha, toť theorie náboženství, toť jisté pojetí věci, dle nichž pak vše se vykládá a dokazuje O historii židovského národa stále tvrdí, že nevíme z ní nic, a přece mluví stále, jakoby o ní věděl vše, krátce, on ji rekonstruuje, a to ne na základě historickém, nýbrž na předpokladě metafysickém, a to předpokladě, jehož nedokazuje, jejž apriorně přijímá. Dujardin je z těch, kteří přijímají jako nesporný postulát názor, že skutečno a prvotno, které je principem všeho, jest nevědomá a nevyvinutá síla. A na tuto sílu snaží se svésti všechny projevy života a myšlení, všechny tužby, jimiž se lidstvo pozvedá nad své přirozené podmínky. Náboženská pojetí a jim odpovídající víry existují jako takové a jsou účinny jen pod tou podmínkou, že se kladou a berou za něco jiného než jsou, že se kladou a berou jako jakási účast na vyšším světě. Nuže v tom právě, dle Dujardina, jsou klamny a lichy, ježto, jak snaží se ukázati, jsou jen pouhou transformací primitivního, instinktivního a slepého chtění žít. Toť však otázka spadající do metafysiky, které Dujardin nezkoumá a neřeší, nýbrž beze vší diskuse přijímá. Což nemohla by tato náboženská pojetí a náboženské víry býti tím, zač se vydávají, totiž účastenstvím na vyšším světě, místo aby byly nárazem zdůli, nižší žádostí, která se skrývá a tají? Přes tyto otázky se Dujardin přehupuje a důsledně svému apriornímu stanovisku neutiká se již ku Prozřetelnosti, k nějaké vyšší intelligenci a dobrotě, které aby lidský život řídily, jej ovládají a pronikají, ale obrací se k silám nižším, k instinktivním nárazům a tlakům života, které odkud přicházejí nevíme a které, aby dospěly ke svým cílům, způsobují celé řady přeludů. Náboženské víry tudíž nemají, dle něho, ani jiného původu, ani, v poslední analyse, jiného předmětu, než tyto samy přeludy.

Tak na příklad Jahveh, bůh zprvu místní a partikulární, jako Camos byl bohem Moabitův a Dagon bohem Filištínů, stal se Hospodinem,

věčným, jediným Bohem pouhým rozšířením ctižádosti židů, kteří chtěli tak upevniti svou národní autonomii a si dáti právo na podmanění sousedních národů. Dujardin tu vykládá, jak celé náboženství Israele, s jeho historií, vyšlo z beznadějného a plachého patriotismu, který Esdráš nebo hlouček, jejž toto jméno představuje, dovedl vyvolati a udržeti u několika nešťastných pastýřů nebo rolníkův, u několika ponížených řemeslníků, kteří po odtáhnutí Nabuchodonosorově se spojili na zbořeninách Jerusalema. Byl to prý mistrovský tah kněžské kasty, vynalézti velkolepou minulost těmto ubohým kmenům. Tím, že nechala je věřiti v tuto minulost, nechala je věřiti i v jich budoucnost, a týmž tahem víra, kterou jim tak sdělila, stala se základem jejího panství. Celá Bible je tak jen jakási národní epopej, čirá vlastenecká lež, jež začala býti budována ke konci 5. století před Kristem. Proroci jsou jen osoby smyšlené, které byly do této báje vsunuty jako Bohem stanovení oznamovatelé vůle Jeho a učitelé Jeho lidu. Tato epopej obluzovala kde koho. Hallucinace pak brala na se tělo, byla žita. Pod vlivem událostí se později přeměnila. Odtud pak vyšlo křesťanství, jímž židé vykonávali na svět ohromný duchovní vliv, který dosud trvá. Pěkná „kritická historie", že ano? *V. Lankaš.*

G. Calò, L'individualismo etico del secolo XIX. Napoli 1906. Stab. tip. della R. Università. Cena 6 l.

Studie Calova věnovaná slovutnému učenci florentskému professoru F. D. Sarlovi a odměněná královskou akademií věd mravních a politických v Neapoli, jest opravdu výborným příspěvkem k dějinám morálky. Autor osvětluje tu a kriticky rozebírá individualistické doktriny, jak se jeví v evolucionismu, hedonismu, romantismu, anarchismu a nietzscheovském aristokratismu. Spis postrádá, obvyklého v italských vědeckých pracích, pojetí synthetického, ale autor sám připomíná v úvodě, že nebylo jeho úmyslem podati synthesu jednotlivých forem individualismu ethického v 19. století, nýbrž pouze pojednání analytické. A úkolu tomu dostál velmi čestně.

Studii svou končí Calò poukazem, že individualismus 19. století značí vlastně krisi, a to blahodárnou krisi v dějinách lidského ducha. Ačkoliv individualismus vyplynul z reakce a lichotil si, že značí mohutný protest a odsouzení společnosti, jest v základě svém inspirován citem nanejvýš socialním, ježto snaží se v důsledcích svých vytvořiti společnost idealní, lepší a pokročilejší než je společnost nynější, ale zachrániti míní při tom zároveň individuum jako osobu.

P. R. Troiano, Le basi dell' umanismo. Torino 1907. Str. 244.

Kniha tato je zajímavé osvětlení význačného proudu v soudobé filosofii; tím zajímavější, že to není plod genialní filosofické synthesy, v níž jednotná základní idea jasně se objevuje ve všech různých částech, a vysvětluje je, nýbrž že vyplývá ze zralého posouzení celé periody mnohotvárné a přerůzné činnosti filosofické, z trpělivých oprav zdánlivých výsledků jednotlivých směrův a konečného sblížení středních výsledků

takového srovnávání. Připomínám pak hned předem, že je to práce vážná a prohloubená, sepsaná učencem, jemuž nechybí ani porozumění záhad a method filosofických, ani znalost a láska k thematu.

Ptejme se, kde jest původ tohoto myšlenkového proudu a jaké jsou snahy, které zastupuje?

Autor, jak z celé knihy patrno, šťastně a úplně vybavil se z předsudků materialistických. Jemu duše jest duší, myšlení myšlením, vědomí skutečným vědomím; jeho metafysika nechce zničiti vlastní předmět metafysiky, nýbrž vychází z reflexe na sebe a věci, která není fenomen, tím méně ovšem epifenomen hmoty, nýbrž vyjadřuje vlastnosti různé a protivné.

Záhada kritická (noetická) taktéž je šťastně překonána. Troiano soudí, že poznání je skutečně poznání, t. j. ani pouhý subjektivismus ani bezprostřední hmotný předmět, nýbrž něco v poznávajícím, vlastně on sám, jenž má v sobě vnější příčiny, jež jsou toho principem, představově ovšem. Nikoliv tedy bezprostřední poznávání realna vně subjektu, jež by bylo něčím jiným než realno v nás představově, ale též žádný přehnaný kriticismus noetický, dle něhož bychom pozorovali kategorie poznání jako posice a priori našeho ducha. Člověk oduševňuje svět a činí jej poznatelným in actu, an nalezá v něm látku svého myšlení a cítění.

Podobně uspokojivě řeší autor vztahy mezi myšlením a činem. Myšlenka a čin jsou vnitřně sloučeny, jedno zasahuje v druhé, vysvětlují a objasňují se navzájem. Přes to však jsou to vždy dvě různé kategorie duševního života, ba Troiano uznává vlastně čtyři: duch theoretický, oceňující, praktický a technický. Usuzování není tedy vše. Hodnota věcí, ocenění jich nevyplývá z vnitřních a podstatných prvků theoretického představování, nýbrž je dána vztahem s účelnosti činu, citem, který se ovšem odráží v usuzování, ale nevyplývá z něho. Učení o hodnotě je tedy irrationalní při určování cílů, není však nikterak antirationalní.

Tento spotanní cíl člověka a činnosti byl by, dle Troiana, v alypii, v odstranění bolestí a potřeb. Duch oceňující tvoří tak konečné hodnoty, jež vyjadřuje věrou nebo naukami náboženskými, které, přijmou-li i nátěr nauk socialních, zůstávají vždy přece irrationalními, právě proto, že jsou to hodnoty ducha oceňujícího, hodnocení subjektivní, třebas založené na nejvnitřnějších potřebách individua. Z náboženství nejlidštějším a zároveň nejduchovějším je křesťanství, jež proto právě bude prý asi definitivním náboženstvím lidstva.

Ovšem positivismus tu plně překonán není. Tvrdíť Troiano zřejmě: „L'identità della coscienza non implica necessariamente un' anima o sostanza; la spirituale sopravivenza extracorporea è inconcepibile. Lo spirito assoluto è inconcepibile (ovšem!). Ogni rivelazione è dello spirito umano a se stesso“ atd. Patrno, že kniha značí jasně zase snahy dnešního novoidealismu, o němž v loňském ročníku „Hlídky“ několikrát jsem se zmínil. Tím více je to zřejmo, když vzpomeneme, že tento novoidealismus není dosud ucelenou, organickou

soustavou filosofickou, jež by byla již dospěla k posledním dedukcím, nýbrž spíše kompromisem, illusí toho, kdo znenáhla opouští minulé a těžko se z něho vybavuje. *Dr. J. Kratochvil.*

Rudolf Pindter, Die Incunabeln in der Fideicommiß-Bibliothek des Fürsten Dietrichstein auf Schloß Nikolsburg. Brünn 1906.

Mikulovský archivář, školní rada p. Rudolf Pindtner, podává v tomto spise seznam prvotisků v Dietrichštejnské knihovně mikulovské. Jeho záslubou jest, že ukazuje vůbec první, jaký poklad prvotisků je tam uchován; Bohatta a Holzmann v adressáři knihoven mocnářství rakousko-uherského uvádějí v Mikulově jen 580 prvotiskův, ale jest jich celkem 785 v 528 svazcích, tak že knihovna mikulovská mezi 1014 knihovnami rakouskými zaujímá místo sedmnácté, jsouc na Moravě převýšena jen c. k. studijní knihovnou olomouckou, která má 1700 prvotisků. Pan spisovatel abecedním pořadem uvádí prvotisky do roku 1500, z nichž nejstarší dva jsou z roku 1462 z Bologne a Mohuče, podle jmen spisovatelů, nebo, kde jich není, podle obsahu a jen výjimkou podle jména vydavatelova. Převážná většina obsahuje prvotisky latinské, dosti však je také německých, maličko vlašských. Úkolem p. spisovatelovým nebylo tyto prvotisky popisovati, nýbrž chtěl jen konstatovati, které v knihovně jsou, udává se tedy titul prvotisku, z něhož však také mnohdy jest patrný podrobnější obsah. Pro nás zajímavým jest mimo jiné prvotisk proti Rokycanovi „Tractatus contra perfidiam aliquorum Bohemorum“ z roku 1485, Vehův „Boëmicus Triumphus“ a Thurocova „Chronica Hungarorum“ tištěná v Brně 1488 s pěknými initialkami, malbami po straně a barevnými obrazy.

Panu spisovateli bylo se obejíti při sestavování tohoto katalogu bez pomůcek, podává tedy práci samostatnou, přehledně a dovedně upravenou. U každého tisku označen formát a signatura knihovní, udáno po případě, kolikrát tisk se vyskytá v knihovně, stručně, ale velmi vhodně upozorněno na mnohých místech na úpravu prvotisku, jako na příklad, že jsou v něm kolorované obrazy a dřevorytiny, pěkné druhdy zlaté, skvostné initialky a malby po straně, skvostné miniatury, obrazy měst, budov, krojů, rostlin, zatmění slunečního a měsíčního, barevné mapy atd.

Praktickou cenu spisu na Moravě tohoto druhu jediného zvyšuje ještě pečlivý přehled prvotisků podle dat, kdy byly tištěny, a podrobný rejstřík. *T.*

Ze života náboženského.

Věda a spiritualismus. Louis de Gardonnel v „Mercure de France“ (1. února 1907) pojednávaje o otázkách mravních a náboženských, mluví zajímavě o spiritualismu jakožto duchovém směru, jenž jest na vítězném postupu proti materialismu. Praví mezi jiným:

Přes jisté zevnější úkazy zřejmě se ohlašuje obnova náboženská. Materialismus na příklad se nalezá v úpadku, a tím, co má neúplného, povrchního, libovolného a v pravdě nelidského, tím budí a budit bude odpor čím dál mocnější u všech šlechetných duchův, u všech srdcí povznesených. Se stanoviska vědeckého materialismus nevysvětluje nic. Má-li rozřešiti záhadu o původě a podstatě života, činí to bez úspěchu; se stanoviska socialního důsledky z něho plynoucí nutno zavrhnouti. O věci té napsal Dr. Karel Fiessinger krásnou knihu „Věda a spiritualismus“.

Záhada života, praví v ní, zůstává nám zrovna tak nevysvětlitelnou jako v dávném starověku, kdy chaldejští mudrci se snažili ve hvězdách najíti ukojení své touze po poznání. Nadarmo píše Poincaré: „Zkušenost jest jediným zřídlem pravdy, ona jedině nám může poskytnouti jistoty.“ Zkušenost neobjasňuje leč data z druhé ruky, totiž taková, jichž podstatné prvky lze člověku prohlédnouti. Původ však života, ten se vymyká z podmínek této formule; nevíme ani, jak se vyvinula první částice živoucí, ani jak se člověk objevil na zemi. Co může rozpoznati zkušenost, stojí-li tváří v tvář neznámu tak neproniknutelnému? Z jaké energie plyne úsilí směřující k životu? Odstraňte duši, a nedostane se vám nižádné odpovědi.

Dr. Paulesco (z Bukurešti) pod dojmem této nejistoty píše takto: „Co se mne týče, tvrdím veřejně a důrazně, že jsem tak přesvědčen o existenci duše jako o leckteré pravdě nabyté vědou experimentální.“ Professor Paulesco si počíná logicky, připouštěje jsoucnost duše v biologii. S té i oné strany máme tu co činit s hypothesou, jež se nám vnucuje svou samozřejmostí.

A tak ve jménu nejvyšších zájmů lidstva Dr. Fiessinger zvedá svůj kompetentní hlas a mísí jej k podobným hlasům učenců všech zemí, kteří znaveni jsouce materialismem, ponížením to ducha lidského, nepřestávají na tom, že připouštějí existenci duše vůbec a nesmrtelné duše u člověka zvlášť, nýbrž činí z toho jasný závěr o existenci Boha, o nutnosti náboženství a života mravního. A mluvíme-li o životě mravním, nemáme tu na mysli život drsný, život okleštěný, zbavený radosti a vzletu, jak si jej příliš často lidé představují, a jak mnozí z těch, jež jsme uvykli nazývati mravnými, ponoukají bohužel si jej představovati. Máme tu na mysli život plný souladu, kde se uplatňují všechny dobré instinkty duše lidské, kdežto egoismus jest potírán obětavostí, a kde jakýsi odlesk a jakási předtucha věčnosti přicházejí povznést, zušlechtit a oduševnit radosti, bolesti a myšlenky pozemské. Rovněž mluvíme-li o náboženství, míníme mluviti o pravém náboženství,

o takovém, po němž toužili, jež předvídali a také již vykonávali v té či oné podobě nejvznešenější duchové a nejlepší duše všech věkův. O znovuvzkříšení takového náboženství, jež jest katolicismem čirým, katolicismem v duchu a pravdě, pracují v přítomné době všichni lidé dobré vůle. Ono připraví pokoj celému světu, a po tolika bojích uvidíme uskutečněnu „za cenu dlouhého úsilí tuto synthesu theologickou obsažnější a vyspělejší". o níž tak krásně mluví p. Clodius Piat, synthesu, kde „ptáci nebeští" budou opět se zalíbením hledati útulek. A prací tohoto druhu se neodcizíme tradici; naopak my se do ní jen plně vrátíme. Neboť jen v přítomné době tradice uvázla v nehybnosti; a tento klid se příčí její povaze. Ona vždycky až posud kráčela ku předu, zachovávajíc při tom při všem totožnost svého bytí. *Louis Špaček*

*

„Zemské Jednotě českého duchovenstva" odňato povolení k dalšímu trvání. Shledána jako orgán pro celé Čechy těžko řiditelný! Proto usneseno českým episkopátem místo ní zaříditi jednoty diecesní. O způsobu zařízení diecesních jednot každý biskup se se svým klerem dohodne zvláště. — Výbor svolává proto valnou hromadu do Prahy na den 2. dubna, aby se usnesla o likvidaci zemské jednoty.

Tím pochována organisace pro kněžstvo velevhodná a účinná. Byla nepohodlna nejen duchovní, ale asi i světské vrchnosti a našemu liberálnímu laictvu. Viděti to z útoků, jaké proti Jednotě přijímaly poslední dobu i „Národní Listy". Na její obranu a ochranu nenašly slov. Organisace kněžstva nemohla ovšem politickým liberálním stranám a těm, co jsou levěji od nich, býti vítanou. Přirozeno, že ji viděly jako nepřítele nebezpečného proti sobě.

Místo zemské mají nastoupiti diecesní jednoty. Jelikož i dosud kněžstvo české bylo organisováno ve dvou sborech, české jednotě a německé (ta však ani nezačala působit!) a moravské ve dvou, vlastně ve čtyrech jednotách (pro každou diecesi dvě — v olomoucké ovšem ještě nepovoleny!), tedy i tak už byla organisace kněžská roztrhána. Teď rozkouskována bude docela. Ale výhodno je to, že rozkouskována jest na přirozené skupiny. Stalo se to náhodou a spíše překotem, že organisace kněžská nevyrostla z těchto přirozených skupin, ale vybudována hned od vrchu. Snad i v tom byl zárodek její smrti. Hrozili se jí a báli se jí. dříve než si mohli na ni zvyknout. Vyvstala najednou v celé síle a mohutnosti. nemajíc historie za sebou ani zkušenosti a nedávajíc tedy ani minulosti svou záruky a průhledu v budoucnost. Byla proto strašidlem. nedůvěřováno jí. Vrátí-li se nyní organisace kněžská k přirozenému základu svému. k diecesním jednotám a v nich bude pracovati za jednou ideou a jedním cílem a ve shodě s každým biskupem vlastním, tu vyroste-li z jednot i jaké ústřední jednotítko organisační, nebude míti nic strašidelného na sobě. Na počátku pojítkem mezi jednotami by mohl býti společný jejich orgán, snad dosavadní Věstník. Rozdělena po diecesních jednotách nebude organisace kněžstva proto ještě méně účinnou, ba naopak souhlas všech

jednot padne budoucně tíže na váhu. Už jako souhlas mnohých těles bude významnější.

Kněžstvo učiní dobře, když se nerozptýlí jako národy od věže babylonské, ale hovořiti bude dále jedním jazykem — jazykem účinné organisace, sice na menší okruh obmezené, ale jedním duchem nadšené a za jedním cílem jdoucí. Němečtí válečníci — a osvědčili se v tom sboru — mají přísloví: getrennt marschieren, vereint schlagen (Moltke).

*

Z lublaňské diecese, kde začali horlivý boj proti „modernismu“, poukázáno na rozpuštěnou českou Zemskou Jednotu — a při tom podotčeno, že nemožno trpěti takové spolčování kněžstva, jaké v Čechách a na Moravě počalo. Morava se stala odstrašujícím příkladem neprávem. Nemá spolku, který by byl proti vůli vlastního biskupa zřízen. V brněnské jest duchovenská jednota s vůlí biskupovou, v olomoucké jí není — také s vůlí biskupovou. Tedy jistě ve vzorné kanonické poslušnosti organisovány obě diecese — jedna tak a druhá nijak.

*

„Deutsche Revue“ uveřejnila (1906, 11) vzpomínky Sigm. Schlesingra na H. Laube, dramatika a někdejšího ředitele dvorního divadla ve Vídni. Je tam také zajímavá zmínka o poměru dvorních kruhů k protestantským veličinám, již tu doslovně uvádíme. Protestant Laube za bouřlivých dnů roku 1848 náhodou v divadle onom na sebe upozorniv, stal se jeho ředitelem. „Ein Moment, das vielleicht wenige Jahre später eine bedenkliche Schwierigkeit hätte bieten können, kam noch nicht in Betracht, die Frage des Glaubensbekenntnisses und daß ein Protestant Leiter eines Hoftheaters des katholischen Erzhauses Österreich werden sollte. Der Säbel der herrschenden Militärdiktatur aber hatte noch nicht seine Macht mit der Kirchengewalt zu teilen begonnen, die Ära des Belagerungszustandes war noch nicht in die Konkordatsära übergegangen, der klerikale Einfluß war noch kein überwiegender geworden. So wurde der konfessionelle Punkt zu keinem des Anstoßes, und Pflicht der Gerechtigkeit und der historischen Wahrheit ist es, weiter zu konstatieren, daß selbst in den Jahren der unduldsamsten Konkordatswirtschaft der protestantische Burgtheaterdirektor nicht das mindeste davon zu verspüren bekam, daß selbst von seiten des durch und durch klerikalisirten Hofadels kein Versuch fühlbar wurde, seine Stellung zu erschüttern, und daß sich sogar keine Nachwehen einstellten, als die Erstaufführung des Trauerspieles ‚Montrose‘ unter der eignen Autorschaft des Direktors einen ganz ungeheuerlichen Zwischenfall ergab: eine stürmische Demonstration [zajisté zcela spotanní! toť se rozumí!] gegen das Konkordat im Hoftheater desselben Monarchen, der den Staatsvertrag mit Rom geschlossen hatte. Laube selbst erzählt, der Kaiser habe darüber keine andre Äußerung getan, als daß man wenigstens jetzt wisse, wie die Wiener über das Konkordat dachten. Dieses merkwürdige Moment solcher konfessionellen Toleranz auf künstlerischem Gebiete, selbst wo es sich in das eigne Haus des Kaisers erstreckt,

ist ein fortdauerndes geblieben bis heute. Sechs Direktoren hat das Burgtheater seit Laube gehabt: den flüchtig interimistischen Zwischendirektor Wolf, den hilflosen Adjutanten des nicht minder hilflosen Generalintendanten Friedrich Halm, der im gothaschen und bureaukratischen Almanach Baron Münch hieß, darauf Dingelstedt, Wilbrandt, Förster, Burkhard und Schlenther — und unter ihnen allen war der einzige Katholik Burkhard gewesen, die übrigen waren Protestanten. Auch der politische Staatsdienst hatte in Österreich wohl es nie verschmäht, protestantische Mitarbeiter aus Deutschland heranzuziehen, seit Metternich schon, aber si waren samt und sonders Konvertiten geworden und hatten sich vom Protestantismus abgewendet. Mit einer, ob lauten oder versteckten, Zumutung eines religiösen Renegatentums aber hätte man Laube ja nicht kommen dürfen, er und das Burgtheater hätten sich da schwerlich getroffen, denn wie der ‚alte Bursche', so war der protestantische Theologe sein Lebtag in ihm stecken geblieben. Und wo's Gelegenheit gab, da schlug der ganz gewaltig heraus. Einmal so zum Beispiel in seinem Salon, zur Stunde seiner berühmten Nachmittagsgesellschaften, die einen solchen Konzentrationspunkt des geistigen Lebens Wiens bildeten und die reichsten Elemente desselben durch die gastlich offene Türe unangemeldet zusammenführten. Eines Tages nun tritt ein, zu den ständigen Besuchern zählender, jüdischer Schriftsteller herein und wird zum Willkommgruße von Laube in dem gekannten und gefürchteten barschen Tone mit geradezu leidenschaftlichem Ingrimme angefahren: ‚Was? Sie haben sich katholisch taufen lassen?!' Der Angerempelte, nicht wenig verblüfft von dem Empfange, ist aber in der entsprechenden Lage, den Sturm zu beschwören. Er ist nämlich gerade gekommen, die Ursache seines bevorstehenden Übertrittes mitzuteilen — Liebe und Heirat waren im Spiel, weil damals noch nicht einmal die Notzivilehe in Österreich bestand — und die Absicht hatte ihn hergeführt, Laube zum Taufpaten zu bitten. Das allerdings wirkte sofort wieder ausgleichend", Laube šel „protestantskému renegátovi" za kmotra. Na jiném místě článku toho (str. 193) zmiňuje se Schlesinger ještě o herečce téhož divadla Julii Rettichové, „die immer eine dominierende Stellung eingenommen hatte und die auch gesellschaftlich quasi ein ‚höherer Nimbus' umfloß, weil sie die Neigung und das Vertrauen der Erzherzogin Sophie besaß, wiederum auch sie trotz des protestantischen Bekenntnisses und trotz der so ausgesprochenen katholisch-kirchlichen Gesinnung der hohen Frau." Nesnášelivý prý ultramontanismus vůdčích kruhů rakouských byl znatelně infiltrován (jak židovstvím tak i) protestantismem. Intimnějšímu dějepisu Rakouska za posledního půlstoletí bude s těmito veledůležitými podrobnostmi více počítati, aby ta prý „rozvratná" práce katolicismu v říši naší pravdivěji byla vylíčena než dosud se dálo; nerozhodovaltě v Rakousku ten prožluklý ultramontanismus tak tuze a tak výlučně, jak se za to má, „zachranitelé" Rakouska z protestantů, na př. Benedek a Beust, o židech nemluvě, zajisté několikeronásobně mu vynahradili „rozvratnou" činnost klerikálův à la R. Belcredi!

Chvalně známý moralista Dr. Mausbach, professor z Münsteru, měl počátkem března v Berlíně přednášku před velmi četným a konfessionálně smíšeným posluchačstvem „o vývoji katolického dogmatu“. Po polemickém vystoupení Wasmannově bylo vystoupení Mausbachovo sice méně hlučné a nepolemické, ale přece poučné. Obhajoval katolicismus před všeobecně rozšířeným nařčením, že je to náboženství ztrnulé, že nekráčí s duchem času, že jest v naukách svých zpátečnický. Pravdou jest pouze to, že katolicismus chrání jistou zásobu nauk jako „depositum fidei“, má „poklad víry“, jejž střeží. Ale přes to nelpí na tomto pokladu jako na zakletém zlatě, které jest hluboko zakopáno. Naopak i tento poklad jest živou oběžnou mincí, která stále koluje a s životem se stýká, proto se i oběh tohoto pokladu přizpůsobuje životu lidstva. Už sám princip katolické církve, její úřad učitelský vylučuje ztrnulost. Neboť tohoto úřadu jako vrchní autority by nebylo potřebí, kdyby depositum fidei bylo nezměnné. Učitelský úřad však připisuje si moc a právo vybírati z apoštolských pramenů co za hodno a přiměřeno uzná, a rozhodovati podle svého uznání časové spory a otázky. Katolické dogma je schopnější vývoje než dogma kterékoliv jiné církve. Ostatní církve buď musí zachovati ztrnulou nauku přejatou z minulosti, nebo dogma vůbec odhoditi.

*

Berlínský professor Dr. Harnack, vůdce liberální theologie protestantské, měl koncem ledna u příležitosti narozenin císařových v universitní aule slavnostní řeč o „sblížení mezi obojím vyznáním“, mezi protestanty a katolíky. Jistě slovo v čas! V době, kdy mluveno stále o obnově boje kulturního! Autorita, jakou má učený professor-theolog dodala slovům jeho význam a roznesla je daleko široko. Vykládána a rozbírána v katolickém i evangelickém tisku. Podmínky a pojem sblížení vykládá prof. Harnack sice se svého protestantského stanoviska, ale přece poctivě. Předně nemyslí, že by kdy katolíci přešli k protestantismu, ani že by protestanté vrátili se do lůna církve katolické. Tento konec navždy vylučuje. Také společný boj proti nepříteli na společném základě není možný a ani výhodný. Možnost sblížení vidí v prohloubení vnitřního života křesťanského v obou církvích — tedy hlavně po stránce citové a mravní — a ve vývoji obou církví, jaký už v obou započal. Stará hesla stará stanoviska, staré chyby a křivdy musí býti zapomenuty, neboť jsou to jinak fanfáry k boji. Kdo chce mír, musí podporovati volný vývoj, který spěje k vyšší jednotě. Vývoj dějinný sám už ve mnohých věcech obě konfesse sblížil a sporné body otřel a zmírnil. Vývoji tomuto nesmí se klásti překážky. A proto obě strany mají jisté povinnosti: 1. nespojovati politiku s náboženstvím a vyznáním; 2. býti vždy a všude spravedlivými jedni k druhým; 3. nebojovati podloudně (posuzujíce podle svých theorií praxi druhých a na svou praxi zapomínajíce — třeba theorii s theorií a praxi s praxí porovnávati); 4. učenci a bohoslovci obou stran ať se snaží vnikati v nauku a stanovisko druhé církve, proto na universitách ať poslouchají

vzájemně obojí theologické přednášky; 5. každá církev ať popřává ve svém lůně místa vývojovému snažení.

Professor Harnack poukazuje na převrat v katolicismu německém, jenž bojuje na obě strany jak proti laxismu tak proti zastaralé pověře; vyjímá se na něm stále zřetelněji vážný opravdový germánský typus. Episkopat sice ještě prý stále pohlédá toužebně nazpět po starých poměrech a hledí je udržeti, ale už asi marně.

O tomto vývoji ku sblížení nejen církví, ale obojího obyvatelstva rozhovořil se jiný protestantský professor ke katolíkům vždy spravedlivý Dr. Friedr. Paulsen navázav na řeč Harnackovu v „Deutsche Literaturzeitung“ (7.). Podle něho sblížení se stále více uskutečňuje promícháváním obyvatelstva, socialním a politickým spolužitím. Obě vrstvy obyvatelstva poznávají se, oceňují se a odkládají staré předsudky. U katolíků pak mnoho k tomu přispívá, že laikové katoličtí se poslední dobu povznesli a získali si velikou váhu ve veřejném církevním životě. Ať si veřejné mínění stotožňuje stále centrum s ultramontanismem, klerikalismem, jesuitismem, pravdou přece jest, že centrum jest zcela moderní lidovou stranou, která se osvobodila od středověkých názorův o všemocnosti vlády hierarchické, od extremních názorův a požadavků papežství. Laikové katoličtí povznesli se k takové samostatnosti, že svobodně i pokyny Říma i pokyny episkopátu odmítají tam, kde se jim zdají nevhodny. Ba tento vývoj laiků německých nejen doma přivedl je k vládě v církvi a životě, on imponuje i cizině a germánský katolicismus stále více významu a váhy nabývá jak v Římě tak v ostatním světě katolickém, a to tím více, že katolicismus v zemích románských jest ve zřejmém rozkladu a úpadku.

Příkladem k tomuto názoru Paulsenovu může sloužiti rozpor biskupa mnichovského s bavorským centrem. Biskup pokáral centrum pro kompromis volební se socialisty, centrum odmítlo veškerou odpovědnost před biskupem ve svém politickém postupu.

*

K rozřešení otázky, jak dlouho Kristus Pán věnoval se veřejnému učitelskému úřadu, přinesl vloni nové důvody professor Leonhard Fendt („Die Dauer der öffentlichen Wirksamkeit Jesu“). Dnes už četnými kritiky přijímá se jednoroční působnost místo tříleté jako pravděpodobnější. Fendt důvody své opírá na rozdíl od jiných zastanců této jednoroční působnosti o evangelium sv. Jana, jemuž však upírá při tom chronologickou přesnost, jakož vůbec praví, že z chronologie evangelií nedá se v tom směru nic přesně dokázati, ani jednoroční ani tříletá působnost. Obrací se proto dále ku staré tradici a pak ku souhrnným konklusím, jakož hlavně k tomu důvodu, že Kristus jistě všecky velké svátky židovské spolu slavil v Jerusalemě, že však v evangeliu jen o jedné velikonoci řeč jest. Jiný lepší zastance názoru toho, professor tubinský Belser, pokus Fendtův nazývá slabým a neúčinným.

*

Historicko-náboženský proud v theologii přinesl protestantům mnoho sice důkladných a zajímavých děl, ale zároveň také

zbavil křesťanství a Krista všeho božského a nadpřirozeného. Tak aspoň vyznívají všecka díla o „podstatě“ a „původu“ křesťanství, ať už od toho či onoho moderního učence pocházejí. Z katolické strany, pokud proudem tím se unášeti dávají, zůstávají theologové většinou na stanovisku božské a nadpřirozené podstaty, osvětlují jenom vliv okolí, směrův a proudů současných i předchozích. Vyzdvihují platnost lidských vlivů vedle vlivu božského. V Německu otázkou touto i celé sbírky spisů se obírají a s obou stran nové a nové názory se přinášejí. — Koncem února (24.) ztratila německá theologie katolická jednoho z nejlepších znalců křesťanského starověku, professora tubinského Fr. X. Funka. Ceněný i od nepřátel, moderní učenec a přece přísně církevní. Oborem jeho v historii byla stránka hospodářská a socialní dávného života křesťanského a starší vědy bohoslovné a pak kritika historická, jíž ve vydání nejstarších Otců církevních se chvalně osvědčil.

*

Neshody biskupův a církve s vládou francouzskou dosud neurovnány. Učinivši poslední ústupek dále už vláda neustoupila, když kardinal arcibiskup pařížský prohlásil i to za nepřijatelné. Hlavně o faráře řeholníky se rozešli. Vláda vymínila si, aby takoví nebyli nikde ustanovováni, církev se tohoto práva a jejich výpomoci vzdáti nechce. Důvod pro toto zvláštní stanovisko církve je ten, že myslí v řeholnících získati laciné síly pro duchovní správu. Za nedostatku světských kněží nemůže už také napřed vzdáti se možnosti, aby si řeholním kněžstvem vypomohla.

Kněží francouzští zbavení služného zorganisovali si kancelář výdělkovou, v níž obstarává se kněžím lehčí domácí zaměstnání, jež by jim nějakým příspěvkem vypomohlo.

*

Propadši se svým školským zákonem nemá anglická vláda v úmyslu pokus opakovat, ale za to chce „nonkonformistům“, k vůli nimž zákon podala, pomoci jinak. Odštěpené sekty od státní anglikánské církve zabírají v Anglii samé polovici obyvatelstva, pokud není katolickým. Aspoň tak možno soudit z počtu komunikantův a biřmovancův a z počtu školních dítek. V Anglii a Walesu má podle poslední statistiky církevní církev anglikánská 2,201.849 komunikantův a církve nonkonformistů 2.223.207 komunikantů. V nedělních školách mají nonkonformisté 3.506.325 žákův a episkopální jen 3.009.760 žákův, učitelů pak mají nonkonformisté 403.617 a episkopální 209.338. Tento rozdíl v počtu učitelů dá se vysvětliti roztříštěností a rozdrobeností příslušníků nonkonformistských církví.

Sektám jedná se o to, aby na obecných školách náboženství bylo vyučováno buď bezplatně pro dítky všech sekt, anebo aby vůbec mu nebylo vyučováno a o vyučování jeho ať se každá sekta pro sebe postará. Dosud státního platu používali episkopální pro sebe a své vyučování jako většina. Když zákon o zrušení náboženských hodin propadl, podal koncem února ministr kultu a vyučování nový zákon, jímž se náboženské vyučování na školách obecných (z veřejných

prostředků vydržovaných) přestává platit z veřejného fondu a svaluje se zcela na bedra těch, kdo je chtějí míti. Náklad na ně počítá se podle předmětův, a tedy jedna patnáctina ze služného učitelova se budoucně strhne a uvalí na tu církevní obec, která si u učitele objedná vyučování náboženství pro své dítky, vlastně tedy ta obec církevní, která školu řídí. Jest ovšem otázka, zdaž sněmovna lordův i tento zákon nezamítne! Ve sněmovně poslanců se prohlásila pro připuštění zákona k jednání většina 264 proti 169 hlasům.

Liberální většina vládní učinila ještě jeden tah proti episkopální státní církvi. Podán z ní návrh resoluce, aby episkopální církev byla odstátněna, „disestablishována". Ze samých přívrženců církve episkopální návrh ten podporován dodatkem, že jí má býti disestablishmentem pohroženo, neupustí-li od ritualismu, totiž napodobování obřadů církve katolické. Resoluce přijaty 198 proti 90 hlasům, praktického významu zatím nemají.

*

V Uhrách počíná nový církevní ruch, ale zatím jen mezi Rumuny a Sasíky proti novému návrhu školnímu. Návrh vypadá sice nevinně, zvyšuje učitelům služné a ustanovuje, že i na církevních školách musí se učitelům služné takto zvýšiti, nebude-li to obec moci učiniti, učiní tak za ni stát, ale školu převezme pak ve své vedení. Přímo v tom nebezpečí tedy není. Školy církevní přirozeně i bez toho dodatku musily by už z konkurrence zvýšiti služné jaho na státních školách. Ale právě ten dodatek, možnost zbaviti se školy, je pro církve hrozivou. Nedůvěřují svým obcím! Kdyby měly nésti náklad na zvýšení služného, raději se mnohé obce vzdají svých církevních škol! Ale záludnost návrhu bude ještě větší. Neboť co se nákladu týká církve pravoslavné srbská a rumunská majíce dosti veliké statky církevní, jež platí vysoké příspěvky na školy, a majíce dosti veliké fondy náboženské, bez obtíží snesou to zvýšení. Přes to však právě rumunský pravoslavný episkopat byl první, jenž žádal odvolání návrhu. Boj mu vypovídají všecky národnosti, probouzejí se i vlažní dosud Němci. Nejhůře by asi při tom pochodili Slováci, neboť u nich ani katolická ani evangelická vrchnost škol církevních proti postátnění a pomaďaření brániti nebude. Naopak obě k tomu pracují. — Na rozdíl od „Slov. Týždenníka" přijaly „L'udové Noviny" projev biskupa stolnobělehradského Prohászky s díky a pochvalou. Tuší, že v budoucím školním boji zásada vyučovati náboženství v řeči mateřské bude pro ně jedinou kotvou národnostní. A už dnes zachování její pro valnou část škol slovenských jest důležito.

*

„Hlaholice" stala se zase zlobou dne pro všecky činitele církevní i světské. Zasažena velmi trapným intermezzem. Sněm charvatský vyzval episkopat v Zadru shromážděný, aby bránil práva všeho národa charvatského. Deputace sněmu s předsedou za to pokárána od mocnáře, že překročil tím sněm svou kompetenci. Sněm ani jeho předseda se nedovedl obhájiti. Ve všem tom okatě zřejmy jsou intriky

maďarské vlády, nebo ne-li zrovna vlády, tedy vlivných šovinistů maďarských a vedle nich asi i nepřátel vlašsko-německých z naší polovice říše. Sjezd biskupů v Zadru o hlaholici a novém breve jednavší, neohlásil definitivního svého rozhodnutí, ale proslýchalo se, že většina biskupů nebyla spokojena s tím obmezením hlaholice, jaké ustanoveno novým brevem. Žádáno prý o rozšíření její. — Z Říma zatím, ale z druhotného zřídla (čas. Vita) sděleno, že Sv. Stolice vidouc odpor proti svému rozhodnutí, usnesla se nestáti na provedení jeho a nechati vše zatím neupraveno při starém. Nemíní prý pro takovou vedlejší otázku dohánět celý národ ke schismatu. Tím by tedy dáno bylo Charvatům dovolení, aby zatím pod rukou, z nátlaku lidu rozšiřovali užívání hlaholice, pokud kněžstvo a episkopat bude souhlasiti. Řím by se pak stavěl nevědomým a nepálil se pro německo-maďarské šovény — ponechávaje celé hnutí domácímu vyřízení politické moci a místní církve. Zvítězí-li nový zvyk, snad jej pak i dodatečně schválí. — Tak také zachovala se konečně církevní vrchnost i ke sporu Ricmaňských. Když po několik let vzdorovali a nechtěli upustit, povolena jim hlaholská bohoslužba. Ale zatvrzelá obec nechce teď už slyšet o ústupcích terstského biskupa. Čeká na vyřízení své žádosti aby přijata byla do pravoslavné církve. Ale tu zase státní moc klade své veto, jako od počátku celý spor zavinila a rozdmýchala. Napraví-li svým vetem co, a přiměje-li vzdorovitou obec k návratu, jest otázkou.

*

Katolická církev v Bosně či lépe klerus i s arcibiskupem Stadlerem zasáhli znovu do boje politického srbsko-ckarvatského. Podali protest proti neprozřetelnému a špatně pochopenému výroku charvatského poslance Supila, že Bosna kdyby od Turecka i formalně odtržena byla, měla by býti buď samostatnou nebo připadnouti Srbsku. Tato eventuelita katolíky bosenské velmi pobouřila. Satan protisrbského furoru pracuje zase v „klerikalních“ stranách charvatských plnou silou. Tak se Srbové v Charvatsku vhání ve spojenectví s liberaly a pokrokáři, v Bosně ve spojení s mohamedány. Proti obojím však má lid křesťanský týž zájem a výhodnější by jistě byla společná strana. — Pravoslavná církev bosenská zažádala v Cařihradě u synodu patriarchalního, aby byl církevně dovolen v provincii bosenské čtvrtý sňatek. Dovolujeť církev pravoslavná jen třikráte se oženiti nebo vdáti. Čtvrté manželství ať po úmrtí ať po rozvedení už nedovoluje. A patriarchat také i tentokrát žádost odmítl jakožto nepřípustnou podle všech kanonů a podle dosavadní prakse církve východní.

*

Pravoslavné balkanské národy poslední léta velmi štědře upravily poměry a postavení kněžstva svého. A to ještě v době a za vlád liberalních! Učinila tak Černá Hora nejdřív, pak Bulharsko, které teď znovu upravuje i pense duchovenstvu a teď přišlo Srbsko. Počátkem března vzat v rokování ve skupštině zákon o placení kněžstva státem a zrušení dávek a sbírek po obci. Platy kněžstva jsou takové, že po úpravě kongruy u nás mu jich naši kněží

mohou závidět. Prvních pět let dostává kněz 1500 korun a pak přirůstá plat v pěti kvinkvenálkách po 500 korun, takže po 30leté službě dosáhne 4000 korun. Děkani s funkčním přídavkem přijdou na 4000 až 6000 korun. Za to ale všechny štolové poplatky se zrušují. Pouze za službu v domě prokázanou (křest, sdavky a pod. v domě a ne v kostele) smí se žádati podle vyměřené taksy náhrada. Také služba mimo farnost remuneruje se podle taksy jakož i všecky zvláštní služby s úřadem nesouvisící. Veliká většina srbských kněží si tímto způsobem zlepší své postavení. Ale někteří zvláště městští a v bohatých osadách farářující kněží klesnou. Neboť dnešní štola s povinnými sbírkami obecními jim nesla více!

V Charvatsku katolické kněžstvo marně domáhá se i na sněmu odstranění naturalních dávek v obcích a nahražením jejich zvýšením služného. Zatím návrhy sněmovní, ač nemají zásadních nepřátel, neprojednány a nevyřízeny.

*

Cařihradský patriarcha nemoha se ve svých nesnázích, jakými církev jeho (a hlavně moc a panství) se všech stran poslední dobu je svírána, dovolati sjezdu všeobecného všech východních církví (Rusko jej před třemi lety odmítlo), zasazuje se u turecké vlády aspoň o povolení svolati sjezd tří patriarchů, kteří dosud řeckými zůstali: totiž přivolati si jerusalemského a alexandrijského (z Egypta) do Cařihradu. Antiochijského jako Syro-Araba už vylučuje! Vláda turecká by však nerada zvyšovala lesk patriarchie, s níž i tak si neví už rady pro její stálé škemrání. — Posledně se dostala patriarchie do sporu i se sesterskou Helladou. Jedná se o dosazování řeckých kněží a jejich podřízenost v západních zemích. Spor vypukl při obsazení místa řeckého faráře v Benátkách. Patriarcha jako vrchní hlava církve osobuje si moc rozhodovati všude a o všem církevním mimo Řecko. Řecko pak zase svými lidmi chce šířiti svůj politický a státní vliv, zvláště kde se jedná o duchovní správu pro poddané většinou ze samého Řecka pochozí.

*

Vloni (26. srpna) zvolený nový patriarcha antiochijský Řehoř IV, druhý to Arab po národnosti, ukazuje svou celou působností, jak mnoho Řekové pozbyli ztrátou toho místa, a odvděčuje se též hlavnímu ochránci církve své — Rusku. Seminář kněžský reorganisován po vzoru ruském, založen biskupský orgán podle ruských „Círk. Vědomostí“ pro úřední záležitosti i poučení a projednávání věcí náboženských, zřízena syrsko-arabská tiskárna, školy rozmnoženy a zařízeny sjezdy biskupské a kněžské. Rusko při všech počinech a reformách bylo vzorem; starý řecký system pohodlnosti a ledabylosti, jen na materialia dbající, přestal nadobro.

*

Boj Poláků pruských o náboženské vyučování na polo a snad i docela prohrán. Úřady pruské dopustily se při tom nehoráznosti, nad nimiž i sami Němci se otřásali, Evropa reptala, ale Prusko se drží

zásady, kdo vytrvá, vyhrá. Za tresty a pokutami na rodiče, kněze, redaktory, vychvalující a podporující školní stávku, následovaly tresty rodinné: vyloučeno na 160 gymnasistů, realistů, praeparandistů pro stávku bratří a sester, ba vyloučeny i děti prácedárců polských, kteří rodiče stávkujících zaměstnávali. Nepovoleno statkářům a rolníkům stávkujících dětí najímat dělníky zemědělské z ciziny a podobné tresty a chikany vymýšleny. Interpellace v říšském sněmu odmítnuta a priori, v pruském sněmu ukřičena šovinismem konservativců a liberálů. Stávka zatím podle slov vlády zmenšila se na polovici, tedy ze 70.000 stávkujících snad už až na 40.000 dětí, které se ještě brání. — V Americe zemřel nedávno zakladatel národní polské církve, samozvaný biskup Kozłowski. Obáváno se, že všecky Poláky svede snad k schismatu, ježto jeden čas ovládla je nespokojenost nad národní výlučností anglicko-irských biskupů v Americe. Ale zatím národní církev polská, ač podporována z mnohých stran (praví se, že i od ruské vlády, což sotva je pravdou), přece jen bídně živořila a se svým zakladatelem, jenž žil na konec velmi nuzně a bídně, asi dokonala. V ohledu náboženském jsou Poláci zdravý a rozumný národ. Ztrávili v ruském Polsku ve dvou, třech letech zcela sektu mariavitskou, v Americe ač v těžších poměrech ztrávili mnohem nebezpečnější sektu národní církve. Nedají se dlouho mýlit a svádět.

*

Svolání církevního sjezdu ruského ustanoveno sice už vloni, ale přece se pochybuje o jeho svolání, neboť přípravy k volbám ještě nijak nepočaty. A měl zasedati na jaře letošího roku. Odklad sjezdu přichází podle všeho nevhod jak reformní straně v církvi samé, tak všemu moderně smýšlejícímu obyvatelstvu a snad i samé vládě, která odpor proti sjezdu v kruzích církevních a konservativních nemůže zmoci. A konservativní, zpátečnické živly nabyly opět smělosti a síly. Ruch „obnovlenců“ podezříván a napadán více než kdy dříve. Akademické organy (listy a časopisy vydávané bohoslovnými akademiemi) postaveny znovu pod censuru duchovní, ježto všecky (vyjma snad kazanský) jsou ducha moderního. Biskupové smýšlející reformně jsou chikanováni. Tak biskup jaroslavský Jakob přesazen za trest do Simbirska a všecky přímluvy kněžstva i lidu byly marny.

Ostatně „obnovlenci“ sami počínají vycitovat nové nebezpečí, nejen z černé strany, ale i z rudé jim hrozící. Z venkova stále více doléhají nářky, že kněžstvo jest bezmocno vůči socialistické agitaci, která brošurky, letáky a listy po tisících rozhazuje a do myslí nasazuje ducha církvi odporujícího. A proti této záplavě literatury socialistické kněžstvo nemá co postaviti. Tak zvané „trojické lístky“ (brošurky vydávané v klášteře v Trojicku) jsou příliš neaktuelního rázu, málo berou ohled na potřeby času a pak jsou příliš všeobecné, často nevhodné, slouží příliš jedné straně (starokonservativní). Proto volání po tisku nového ducha a nové doby, jenž by uměl brániti a odpovídati na otázky časem vynesené.

Věda a umění.

Národní divadlo v Brně. Dne 27. února 1907 byly provedeny Smetanovy „Dvě vdovy“. Za vypravení této i na sceně naší tak zřídka provozované a dosud neprávem nedoceněné zpěvohry jsme ředitelství velice povděčni. Panujeť proti „Dvěma vdovám“ — jako proti „Braniborům“ — tradicionelní předsudek, ač veškerou hodnotou svojí jsou dílem plným životní mízy a vážně uměleckou zpěvohrou, jako kterákoli jiná Smetanova opera. Že „Dvě vdovy“ nepronikly dle zásluhy, vinu nese jedině libretto. Bylyť všechny texty operní Züngelovy — jmenuji jen Kovařovicovu „Cestu oknem“, Hartlovu „Natalii“ a Angrovy „Záletníky“ — chatrné práce literárního řemeslníka. Svědčí jen o vysokém, v pravdě geniálním umění Smetanovu, jestliže literárně bezcenné libretto hudby „Dvou vdov“ neubilo, jako se stalo při zmíněných operách.

Smetana si ovšem látku „Dvou vdov“ sám vyvolil. Chtělť po „Libuši“, nesložené pro divadlo, sestoupiti na stanovisko panujícího vkusu, k zpěvohře komické, maje na mysli vzor Auberovy konversační opery. Pokusil se — jak sám praví — napsati také jednou v ušlechtilém salonním slohu operu, když se už osvědčil v jiných genrech operního stylu. Zaexperimentovav „Dvěma vdovama“ na půdě cizího slohu, i tu vytvořil dílo nejen slohově dokonalé, ale i pokrokové, jež přes veškeru aristokraticko-salonní fakturu zůstane na dráze rozvoje tvoření jeho umělecké vůle, vzácné mnohostrannosti vnitřní stránky jeho individuality a neobyčejné pružnosti jeho nadání.

Představení, jež obratně řídil kapelník p. Holeček, bylo celkem šťastné. V popředí souboru vynikli výbornými výkony dámy Svobodova (Karolína) a Kasparova (Anežka) a pánové Doubravský (Ladislav) a Pivoňka (Mumlal). Pečlivé scenování opery zasluhuje zvláštní pochvalné zmínky. Pan Aschenbrenner vyhnuv se otřelé imitaci přejatých tradic, osvědčil znovu, jak samostatně dovede pojímati úkol režisérský.

Ve dnech 20., 22. a 26. března 1907 vystoupil pohostinsky již z dřívější doby u nás chvalně známý vlašský tenorista pan Arnošt rytíř Cammarota v operách „Carmen“, „Bohéma“ a „Troubadour“ jako José, Rudolf a Maurico. Milý host uplatnil měkký, lahodný hlas a dokonalou technikou výborně zdiciplinované umění své ovšem co nejlépe. Byl předmětem upřímných, plně zasloužených ovací.

Na konec poznámku p. kapelníkovi. Nástup plechových nástrojů děje se nyní skoro vždy ve fortissimu, jež přehluší pak ostatní orchestr. Nelze tomu odpomoci? *Jan Kakš.*

Činohře přirozeně se nedaří v záplavě operett, v níž letos divadlo naše tone. Operettní pamflety Lehárovy na Slováky (Dráteníček) a na Jihoslovany (Veselá vdova), proti nimž tak rázně se ohradili na jiných jevištích slovanských, staly se u nás kusy repertoirními a sklízejí

hlučné úspěchy i potlesky při otevřených scenách. Není patrně ani kousku slovanského uvědomění a sebevědomí v našem obecenstvu.

Záslužným činem jest nové nastudování a výprava Zeyerovy slovenské pohádky „Radúz a Mahulena“. Toto vzácné dílo těší se u nás ode dávna popularitě pro svou látku slovanskou, jakých náš exotik Zeyer jen málo zpracoval, jakož i pro svůj idyllický ton lidové pohádky, kterým zpívá o strastných osudech dětinně dobrých srdcí. I vykonán touto novou, neobyčejně skvělou výpravou dekorační akt piety k domácímu dílu. Dnešní výprava jest v celku i v jednotlivostech poetická a jemně zladěná, skutečně schopná přenésti duše, illusi aspoň poněkud přístupné, do říše pradávných zkazek a bájí. K dokonalosti nestačila by ovšem jen dekorace; ale i hra stála skoro ve všem na výši Zeyerova díla hodné. Liliovitě čistý zjev tatranské princezny hrála paní Pechová, ale passivní tato postava stojí mimo pravý obor jejího umění, což bylo na výkonu jejím zřejmé. Radúze podal pan Pech prostě, ale přiléhavě. Hudba Sukova u nás přikrývala příliš mluvené slovo a bude třeba k dokonalé jich harmonii značně ji ztlumiti.

Dne 27. března 1907 vystoupila jako host sl. Mary Krečmarova z Prahy a přinesla v postavě Mahuleny mnoho nových, svých momentů; některé lyrické výstupy vydařily se jí velmi poeticky, vykouzlivše illusi, jakoby pohádková mlha plynula kolem ní. V celku však ani jí obor sentimentálek a tedy ani úloha Mahuleny není vlastní, vypadajíc někdy ve vzrušených okamžicích z vlastního rámce. Ukázala však sl. Krečmarova rozhodný talent, který by na větším jevišti brzy se vytříbil a přivedl její umění k plné platnosti.

Ze starších děl českého písemnictví dramatického vybrána veselohra E. Bozděcha „Z doby kotillonů“. Třebas se nyní obecně uznává, že z nevelkého díla Bozděcha zachovala si původní svěžest jen „Zkouška státníkova“, přece netřeba trvale míjeti ani ostatních jeho her. Tyto ryze Scribeovské veselohry, jimiž získal si slávu a vděk, otevřev českému divadlu svět skvělých salonův a vytvořiv salonní dialog český v letech, kdy na jevišti českém měly právo jen brnění a koženky, osvěží občas repertoir velmi dobře. Bylo to viděti na zájmu i dobré náladě, které vzbudila i tentokráte jmenovaná hra, třebas nebyla uvítána tak bouřlivě jako roku 1867 v prozatímním divadle národním v Praze, jak toho vzpomíná ve svých pamětech Josef Štolba.

Z dalšího domácího repertoiru zmínky zaslouží zopakování Jiráskova dramatu „Vojnarky“, kterým vhodně byla doplněna řada obrazů vesnických, jež byla již letos předvedena z různých hledisek v „Maryši“, „Gazdině robě“, „Našich Furiantech“ a z části i ve „Vodním družstvu“. Ve „Vojnarce“ pěkný výkon slečny Spurné v titulní úloze zaslouží vší pochvaly.

Z německé dramatické literatury, jejíž čelní representanti nyní jen velmi zřídka objevují se na naší sceně, uveden k nám „Bobří kožich“, zlodějská komedie od Gerharda Hauptmanna. Je to pokus o novou veselohru; bez intriky, bez komických charakterův a situační komiky dosahuje autor cíle veselohry prostým předvedením

všedního života, který pro pozorovatele neúčastněného obsahuje mnoho prvků komických, kterých jinak ani netušíme. Ovšem jen dramatik tak výborný, jakým byl Hauptmann na vrcholu své tvůrčí síly, dovedl viděti, a bez stylisace, bez tendence a bez moralisování nakreslit kus venkovského života tak, že osvětlil a uměleckou silou oživotnil zcela přirozený humor, jehož život jest pln a jemuž mnohdy ani ve vážných situacích odolati nelze. Proto snad zůstalo dílo nejen v literatuře, ale i ve tvorbě Hauptmannově osamělé. Všechny postavy jsou nakresleny prostě, ale ostře a věrně. Hra způsobila u našeho divadelníko obecenstva trochu rozpaků hlavně tím, že nemá šablonovitého rozuzlení děje, neboť ukradený bobří kožich, ač všichni okolo zlodějů chodí, nejen se nenajde, ale i úřad a okradení nemají proti ním podezření, zahrnujíce je chválou jejich poctivosti. Tedy satira u nás nedosti pochopená.

Vypraven a sehrán byl „Bobří kožich“ velmi dobře. Jeho osoby svědčí schopnostem našich herců výborně a našly výstižné interprety. Zejména zlodějská rodina předvedena s realistickou věrností (p. Baloun, paní Engelbertova, paní Pechová a sl. Štursova). *Stanislav Fiala.*

*

„Žerotín“, zpěvácký spolek v Olomouci, provedl dne 17. března 1907 Lisztovo oratorium „Christus“. Byl to hudební svátek nad jiné významný, neboť provedeno dílo umělecky ryzí, veliké hudební ceny, drahně obtížné a co do rozměrů největší z oratorií Lisztových. Jest jen málo pěveckých spolků, jež by se odvážiti mohly se zdarem provésti toto velkolepé postní kázaní abbé Liszta.

„Christus“ sestává ze tří dílů. První obsahuje „Oratorium vánoční“, které jest po většině orchestrální. Předehra založena na motivu adventním „Rorate“, nabývá pastorálního rázu vánočního, do něho spadá solový soprán zvěstováním zrození Spasitelova. Nejcennější číslo prvé části jest obtížný smíšený sbor „Stabat mater speciosa“, přednášený způsobem recitatorským s průvodem varhan sborem až šestihlasým. Čísla 4. — zpěv pastýřův u jeslí — a 5. — svatí tři králové — jsou orchestrální a již zcela moderního rázu; v instrumentaci neobyčejně zajímavé jest na příklad pastorale vlašských pifferarů.

Díl druhý — po zjevení Páně — začíná se kázaním Kristovým o osmeru blahoslavenství, jež pronáší střídavě solový bariton a sbor jako činitelé úplně rovnocenní. Mohutným dojmem působí číslo 8., ve kterém lapidarním unisonem ve fortissimu přednáší sbor krásná slova Kristova: „Tu es Petrus...“ Číslo 9., příliš chaotické, orchestrální toličení bouře na moři, bylo v Olomouci vynecháno. Díl tento končí se slavnostním vítáním Krista při vjezdu do Jerusalema i jásavou fugou na slova „Filio David, hosanna“.

Třetí díl oratoria líčí umučení a vzkříšení Spasitelovo. Počátek tvoří barytonové solo na slova „Smutná jest duše má až k smrti“, zpěvem to plným hlubokého smutku a oddanosti do vůle Páně. Pak následuje „Stabat mater dolorosa“, nejobtížnější část celé skladby, vyžadující nejen dokonalého mohutného sboru, jemuž připadá hlavní úloha, ale pevného solového kvartetta. Dojemně tu vylíčena veliká

bolest Matky boží, stojící pod křížem, na němž pnělo tělo nejmilejšího syna. Neobyčejného účinku docíleno číslem 13., velkonočním hymnem „Filii et filiae", starobylou to sekvencí velkonoční, již Liszt toliko harmonisoval. Sbor tento zpívaný za scenou svěžími hlasy dětským, působil dojmem nezapomenutelným.

Velkolepého zakončení dostává se skladbě mohutným „Resurrexit". Sbor v plném fortissimu závodí s rozpoutaným orchestrem grandiosní fugou na slova „Christus vincit, regnat. imperat in sempiterna saecula." Ještě jednou zavzní solový kvartet „Hossana", načež sbor v unisonu přednáší závěrečné „Amen".

Co se provedení týče nutno doznati, že obtížné toto dílo, vyžadující velkého sboru, dobrých solistův a plného orchestru, bylo vzhledem k poměrům místním dobré, pokud sboru se týče velmi dobré. Neobyčejně silný sbor (asi 160 členů), zvláště v sopránech a bassech dobrý, přesně dbal pokynů svého vůdce. Solo sopránové se zdarem zapěla sl. Olga Vymětalova, altové sl. Anna Dudíkova. Intelligentního a vždy i v nejtěžším kvartettu pevného tenora má „Žerotín" v p. Emilu Jiříkovi. S citem přednášel osmero blahoslavenství bariton p. Bedřich Pevný. Pan Soldan z Brna má hlas pravého bassového zabarvení, nebyl však v intonaci jistý. Energického sbormistra seznal jsem v novém sbormistru p. prof. Hubertu Doležilovi. Ovládal velký aparát jistě, což je tím většího významu, poněvadž to byla prvá veliká skladba, již mu bylo řiditi. Vojenský orchestr byl ve smyčcových nástrojích slabý. Provedení „Christa" Lisztova slouží „Žerotínu" ke cti. Přejeme mu na další vzestupné dráze umělecké mnoho zdaru. *r.*

*

Kolínský orgán centra katolického přinesl nedávno vylíčení práce, jakou konají různé historické ústavy v Římě od jednotlivých národův a států zřízené. Mezi jinými píše o českém, polském a rakouském historickém institutě v Římě. „Česká dějezpytná expedice" obírá se v archivech římských a italských a v knihovnách sbíráním pramenův a dokumentů k historii českých zemích od 13. do 18. století. Vydala nedávno dva silné svazky vybraných a zpracovaných pramenů pod názvem „Monumenta Vaticana res gestas bohemicas illustrantia" (zkr. Monumenta Vaticana Bohemiae). Výprava připravuje vydání velmi zajímavých akt nunciatury české z let 1605 až 1620 a pak dokumenty z archivu propagandy o protireformaci v Čechách. Česká expedice připojena jest k „rakouskému ústavu historickému". K němu připojila se roku 1903 i polská dějezpytná expedice, která jako česká koná šetření pramenů k polské historii se vztahujících a vydává práce své v Monumenta Vaticana Poloniae. Také zprávy vyslanecké ze 16. století o jednání sněmů polských zpracovává. Polská expedice obírá se též pracemi o latinské církvi v Rusku. O tomto předmětě vydán první svazek lvovským professorem Abrahamem. — K rakouskému ústavu přidělen Monsgr. Dr. Horvat, který zkoumá prameny o charvatských věcech jednající. Také Lvova Společnost má v ústavě své zvláštní zastoupení.

Práce rakouského historického ústavu jsou velmi rozmanité. Poměry Rakouska k Rusku má v práci Dr. Übersberger; ius exclusivae při papežských volbách studuje Dr. A. Eisler, Rakousko jak známo tohoto práva použilo při poslední volbě vyloučivši kardinála Rampollu ze seznamu kandidátů, dává tedy teprv po činu studovati věc, jíž zneužilo! — Nejhojnější práce rakouského ústavu týkají se války třicetileté, jakož i z ní vyplynulých poměrů náboženských, jež stále k novým a novým jednáním a umluvám vedly. — Hojné jsou též historické umělecké práce rakouského ústavu. Práce tyto bývají uveřejňovány v „Jahrbuch der kunsthistorischen Sammlungen der Kaisershauses". Z posledních tohoto druhu jsou nádherné publikace o paláci farnesském, o paláci vyslanectví rakouského v Římě a připojenou k němu památnou budovou Palazzo di Venezia, jakož i připravuje se sbírka maleb ze soukromých paláců římských.

*

O pracích a výsledcích české předhistorické archeologie přináší krátký přehled v letoším prvním svazku „Časopis Spolku přátel Starožitností českých". Praví: „Praehistorická archeologie jest dosti mladá věda. U nás v Čechách byl prvním jejím vážným pěstitelem Jan Er. Vocel. Co před tím vykonali kněz Václav Krolmus, Petera, Beneš a Kalina z Jäthensteinu jsou práce více méně diletantské. Teprv Vocelův „Pravěk země české" (1868) sluší považovati za práci vědeckou, a na onu dobu za dílo opravdu monumentální. Vocel měl však přece po ruce jen málo roztříděného a vytříbeného materiálu, tak že nemohl podati dílo ceny trvalé. Za Vocelem šli mladší badatelé Smolík, Šnajdr, Jelínek, Klim. Čermák, snažíce se monografiemi tu nebo onu otázku osvětliti. Pravá doba rozkvětu nastala české archeologii teprve otevřením českého musea. Professor Dr. Píč urovnal sbírky musejní a vystavil je, tak že teď teprv staly se přístupnými. Staral se též o doplnění jejich pomocí některých přátel. Za několik let nashromáždil v novém museu sbírku pravěkých nálezů vysoké ceny. Nově roztříděné a sebrané nálezy našly také své četné zpracovatele. A možno tu již rozeznávati dva směry: universitní a musealný. Směr musealný zastupuje hlavně kustos musea Dr. Píč sám. On ve svém velikém monumentálním díle „Starožitnosti země české", jichž vyšlo pět svazků, pokusil se podati soustavný a podrobný obraz na podkladě praehistorických nálezů zbudovaný. Jeho pomocníci a stoupenci obírali se zatím jen menšími pracemi, většinou monografickými.

Směr universitní má svého representanta v prof. Dr. L. Niederleovi. Kromě ceněného a do ruštiny i polštiny přeloženého díla „Lidstvo v době předhistorické" vydává nyní monumentální dílo „Slovanské Starožitnosti", jichž vyšly tři svazky. Četné jsou i jeho menší práce. K Niederlovi druží se K. Buchtela, Dr. J. Matiegka (hlavně anthropologií se obírající), Dr. Prokop (o Praze) J. Jíra, Štorch a j. Obě školy mají odchylné názory o pravěku našich zemí a o pravěku Slovanstva. Podle zbytků nalezených ve starých pohřebištích rozeznává Dr. Píč několik dob a několik záchvatův osadnických

v Čechách. Po vymizení diluvialního člověka přišli první obyvatelé z Durynska do severních Čech s nástroji kamennými a prvními známkami doby bronzové. Bylo to pokolení skrčených koster. Z jihu na ně dorážely národy švycarsko-italské a přivedly v Čechách k rozkvětu kulturu bronzovou. Obyvatelstvo toto uchovalo se až po dobu Kr. Pána. Jižní Čechy v době bronzové osídleny z Bavor, ale národ ten — keltský asi — v brzsku z Čech zmizel. Novou kulturu do Čech přinesli Bojové ve 4. století před Kr. Ze severu a z východu vtrhl pak do Čech v 2. a 1. stol. př. Kr. národ se zvláštní kulturou bronzovou a pak železnou, národ spalující mrtvoly. Národ tento v době Kr. P. vtrhl i do středních a západních Čech a vypudil odtud Boje a pohltil zbytky národa skrčených koster. Od 1. stol. po Kristu ovládá Čechy už jeden národ popelnicový a Dr. Píč jej pokládá za Slovany.

Názor Dr. Niederle a K. Buchtely pak je takový: Po době diluvialní přistěhovali se první obyvatelé do severních Čech od jihovýchodu s kulturou kamennou. Do této kultury vnikají po obchodních cestách tři proudy jinokulturní od severu a jihu. Vlivy ty tvoří přechod k době bronzové, jejíž slavný rozkvět nastává pak ve středních Čechách. V době úpadku této staré kultury přistěhovaly se do Čech současně dva národové, jeden ze severu (z Lužice) spalující a druhý z jihu (z Bavor) pochovávající mrtvé své. Národ popelnicový osadil severní a střední Čechy a v západních i středních Čechách pomíchal se se staršími obyvateli. Východní Čechy našel poloprázdné a usadil se tu. Sem brzy přišel sourodý s ním proud z východu mladší podobné kultury.

Lid jihočeských mohyl postoupil až do středních Čech, a tu srazil se s domorodci a s národem popelnicovým. Jeho vlivem přinesena nová kultura a uplatnila se v Čechách. Národ sám však zmizel v 1. stol. př. Kr. Byli to asi Bojové. V téže době vniká do Čech národ s novou kulturou ze západu — Germáni asi, ale jen řídce se usazuje a v 1. stol. po Kr. zase se ztrácí. Kultura národa popelnicového (slov.) přechází pak v římskou, a tak už to zůstává až do historické doby prvních knížat českých.

Oba názory neshodné jsou tedy v tom, že Dr. Píč nechává Čechy osaditi slovanskými kmeny v době kol narození Krista, Dr. Niederle však už dříve Čechy osazuje slovanskými kmeny a v době kol narození Krista jen sídla jeho rozšiřuje na celý západ a jih český.

*

Polemiky vedeny u nás o koupi obrazů pro moravské museum; v Praze o cenu Turkovu, již uděluje městská rada pražská. Vytýkáno jí neoprávněnou změnu podmínek, podle nichž by ne nejlepšímu dílu, ale po řadě lepším autorům cena měla býti udělována. V Čechách tedy spor zásadní, u nás však vyzněl zcela osobně (Dušan Jurkovič — J. Klír za komisi musejní).

V Praze v Topičově saloně vystavena Brožíkova pozůstalost podle hlasů kritiky nápadně chudá a nečetná. Obrazů provedených velmi málo a náčrty sice hojnější, ale přece ne tak cenná, jak by se dalo očekávati. „Studený“ malíř!

Pražská kritika stěžuje si letos na ubohost české činohry, jež pozoruhodnějšího díla vůbec nestvořila.

Stěžováno si často, že cizina si nás málo všímá a málo našich děl překládá. Spočívá však větší kulturní význam v překladu dobrého díla do češtiny, než v překladu deseti českých románů do němčiny nebo jiného jazyka. Tuto myšlenku zcela správnou pronáší R. Saudek při příležitosti překladu Podstaty řeči od Fritze Mauthnera, jejž vydává za přítele národa českého. Správně sic, však i nejpoctivější pracovník zatouží často po slově uznání. A tím pro národy jest — všímavost ciziny.

*

Proti používání lidového ornamentu na nevhodných místech a věcech obrací se professor Zd. Wirth v mladočeské „Nové Politice". Polemisuje při tom s nadšenci národního lidového umění a vytýká jmenovitě p. Č. Zíbrtovi, že v „Českém Lidu" odporučuje národní ornament i při kobercích květinových. Je prý to jeho znehodnocení. Lid, jenž jest původcem toho ornamentu, nikdy ho neužil ve svých zahrádkách, jež přece s takovou láskou pěstil a vzdělával. Jedna upřílišenost potýká se s druhou! Ale spíše omluvitelnou jest ona, jež vyplývá z lásky k lidovému umění, než onen puritanismus moderně umělecký.

*

Dokladem pro zajímavé a snaživé bádání o pravěku slovanském, sestupujícím často až k podivnostem a směšnostem, jest nedávno vydané „bájesloví slovanské" od Jos. Růžičky, jež kritikové pražští nemilosrdně rozcupali a sesměšnili. Knize dělána veliká reklama a výprava jí poskytnuta skvělá — vše nákladem autorovým.

*

Literární studii o dvou moderních spisovatelích polských, dvou „nejslavnějších", podává v „Przegladu Polském" prof. Stan. Tarnowski — o Janu Kasprowiczi básníku a Stan. Przybyszewském dramatiku. Poslední drama Przybyszewského „Śluby" ve Lvově propadlo, ač divadlo pro ně objednalo pyšnou scenerii zakopanskou a taterskou. Ta poesie Przybyszewského značí jistotně v naší literatuře pokrok, a to velký: pokrok „zepsutí" (zkázy) — „nejnezdravější v naší literatuře produkt nezdravých vlivů" — praví o Przybyszewském Tarnowski; stejně před ním soudili literární kritici: Chmielowski a Mazanowski a jiní. — O Kasprowiczovi pak shrnuje: „Kasprowicz jest mezi nejnovějšími básníky nejvýraznějším representantem neshody s Bohem a odporu proti Bohu, směru zvaného ‚prometheismem'; jako básník přechválen jest od kritikův, ale má jistě talent a víc než nejeden ze současníků jeho upřímnosti, za to méně sebepoznání v sebeohledu; talent zkřivený, ale pravdivější než mnoho jiných."

*

Polský dialektolog Kazimír Nitsch podává v krakovském měsíčníku „Świat Słowiański" výsledek svého bádání na jazykovou hra-

nicí českopolskou ve Slezsku rakouském i pruském. Označiv rozhodná kriteria obou jazyků sleduje je pořičím Ostravice a Odry, určuje. které vsi patří k českému, které k polskému nářečí. Třebas jazyk byl přechodným v obou územích a měl přimíchaniny četné, přece jen základní jeho charakter všude dobře a zřetelně vyniká. Úchylek od českých badatelů má málo, snad jen tam, kde čeští soudili povrchně, dle doslechu. Sám tvrdí, že všecku krajinu přešel a důkladně probádal. Krajními dědinami polskými označuje: Ligota (Lhota) Kameralna, Dobračice, Domaslovice, Sobišovice, Šplechov, Vjenclovice (Václavovice), Datyň H., Bartovice, Radvanice, Muglinov, Věrbice. V v prus. Slezsku: Šulkov, Dělov, Makov, Kornice, Janovice, Vojnovice, Bojanov, Ligota Tvorkovská, Křižanovice a po břehu Odry až do Koblova. — Dnes však osady i za touto polskou dialektickou hranicí počítány jsou za české. Mají český kostel a českou školu. Mnohé také počeštěny přílivem českého lidu (Polská Ostrava, Hrušov), takže nejsou už polskými. V mnohých polských vsích už jen staří lidé mluví polským nářečím, mladí se za ně stydí jako za sprostou mluvu a mluví nářečím českým. Někde mluví sic nářečím polským, ale zpívají česky a čítají česky — vliv kostela a školy! Autor vyzývá české badatele jazykové, aby některý z nich společně s ním prošel zmíněnou hranici, aby tak souhlasně jazykovou čáru určili. S místní intelligencí, jež je výhradně česká, prý se nikde nemohl dohodnouti, ježto neměla jazykozpytné průpravy pro rozlišování obou nářečí. Lidé sami neumějí též určiti, co jsou. Většinou i v polských vsích o sobě tvrdí, že mluví moravsky! Stav „državy české“ výhodný je pro Čechy, kteří svou intelligencí kraj ovládli.

*

„Slovenské Pohľady“ mají v únorovém sešitě některé historické opravy. Předně poukazují na falešnou památku tisíciletého vyvrácení Moravy (907—1907). Velká Morava nebyla roku toho vyvrácena. Svatopluk sice mečem nové země k Moravě připojoval, ale nesorganisoval jich. Synové jeho pozbyvše ve slovanské organisaci církevní pevné národní opory, ztráceli kus po kuse — sousedé Moravu rozbírali. Ještě r. 899 žádá Morava za metropolitu a tři biskupy v Římě. Roku 904 rakouský markrabě Aribo levý břeh Dunaje nazývá moravským. Maďaři sídleli za Dunajem na pravém břehu. Tam se organisovali, tam byli i pokřtěni. Bitva mezi Bavory a Maďary roku 907. byla asi někde mezi Rábem a Budínem. Maďaři ani tehdy ještě neokupovali asi levého břehu dunajského, ba ani území od Bavoráků na pravém břehu Dunaje opuštěného neosadili. Záchvaty zemí moravsko-slovenských dály se později, když moravská místní vláda tak seslábla, že nikde nijaké známky kulturního života nejevila a tudíž ani o ní zmínky nezachováno. — Dále vyvrací starou bájku o slovanském měšci uherského krále sv. Štěpána. Bájky této použito opět v boji národnostním. Domnělý měšec sv. Štěpána jest podle úsudku znalců obláčka z biskupské hole, jak je mají východní biskupové — vyšívání i text slov na ní pochází ze 13. až 14. století.

— Konečně zmiňuje se J. Š. o životopisu Boženy Němcové v Laichtrových dějinách české literatury XIX století a opravuje některé názory, nebo se aspoň nad nimi pozastavuje. Nesouhlasí s tříděním literátů na mladé a staré v letech padesátých. Nevěří pak správnosti úsudku, že Božena Němcová své přátele zahrnovala erotickými něžnostmi, tykala jim a chtěla míti znovu a znovu v každém muži svůj idol lásky promítnutý, až posléze po bližším seznání nastávalo rozčarování, lhostejnost, únava duševní. Pokud prý je na Slovensku známa, a žijí ještě lidé, kteří se s ní stýkali, nebo autor je znal a často s nimi o ní mluvíval, ale žádný tohoto rysu v povaze Boženy Němcové neviděl a nepoznal. Snad prý pozůstalost S. Chalúpky, S. Tomášíka, Reussových a Francisciho přinese nové světlo. — Zde asi Praha bude míti pravdu před Slovenskem.

*

„Dom in Svet" přináší básně slovinské z r. 1818. z pozůstalosti Josefa Keka, později kanovníka v Lublani († 1855). Písně jsou čistým jazykem psané — pokus hexametrů přízvučných o vlastech slovanských a jiné drobnější. — „Slovenska Matice" vydala druhý díl „vzpomínek" Dra. Jos. Vošnjaka; vzpomínky obsahují dobu táborovou v letech 1868—1878.

*

V Ochranově (Herrnhutě) v Německu vychází od letošího roku „Zeitschrift für Brudergeschichte", „Časopis pro dějiny Českých Bratří". Přinášeti bude prameny dějinné o obou větvích bratrských, české a polské, ale hlavně o novější době útulku v Němcích, Nizozemí a Anglii. Časopis vede archivář v Ochranově J. Th. Müller. Jest orgánem „spolku pro dějiny bratrské" v Ochranově vloni založeného. — Dánové chtějí postaviti Dagmare, své královně a dceři Přemysla Otakara II pomník v městě Ribbe. Pověst její jako svaté, dobročinné královny a matky lidu stále ještě v Dánsku žije.

*

Boj o lvovskou universitu vzplanul letos znovu. Studenti rusínští vystoupili tentokrát pro nárok svůj třískáním, rozbíjením a ničením. Poměry mezi oběma národně radikálními tábory to zhoršilo — Po bracchialních důkazech přešlo se k historicko-právním. Professoři rusínští dokazují, že universita lvovská není polská, ale z německé měla druhdy býti utvořena hned rusínská podle úmyslu Vídně, Poláci to však zvrátili. Podle úmyslů vlády vídeňské tedy měla se od r. 1848 vyvinouti v utrakvistickou německo-rusínskou, zatím však Poláci si přeměnu ve svůj prospěch vymohli a dnes chrání její ráz polský a rusínštinu vylučuje, ač i vedle polštiny má míti podle nařízení 1871 a 1879 rusínština plné právo. — Starorusíni při tom dokonce zase protestují, že oni nechtějí žádné university rusínské. Ukrajinci, jak nazývají oni Rusíny s jejich pravopisem a řečí, jsou výmyslem vídeňských vlád na zastřenou ruské kultury v Rusínech. Starorusíni chtějí ruskou universitu ne rusínskou či ukrajinskou! Chtěli by ji v Černovicích, kde mají více vlivu. Poláci vystrkují Rusíny s univer

sitou někam do východní Haliče — snad do Kolomyje! Zrovna jako brněnští Němci nám dělají! Poukazují také Rusínům na to, ať lvovskou polskou universitu nechají na pokoji a vymohou si na vládě svou universitu, anebo jako Poláci německou lvovskou si přeprosili na polskou, ať si tak u vlády vyprosí přetvoření německé v Černovicích na rusínskou. Ta by ovšem zase potom nebyla jen rusínskou, ale i Rumuni by na ní chtěli svůj podíl.

*

Zemřeli. 19. ledna Jan Wjela (pseud. Radyserb), nestor lužických spisovatelů (1822 nar.). — 17. února prof. Dr. Pacold, architektní spisovatel český; A. J. Bazarov, ruský spisovatel přírodovědný a chemický (redaktor „Plodovodstva"). — 20. února Dr. A. Sucharda, mathematický spisovatel český světového jména. — 26. února Vasil J. Modestov, ruský archeolog a historik ceněný vysoko i západní Evropan. — 28. února Feodor Leont. Jareš, česko-ruský spisovatel, filologický historik (nar. v Ústí nad Orlicí 1849, zemřel v Kyjevě jako prof. soukr. gymnasia). — 20. března Dr. Fr. Xav. Gałęzowski, professor očního lékařství v Paříži, vynálezce ofthalmoskopu, spisovatel francouzsko-polský.

Zprávy národohospodářské.

Z diskussí veřejných nevychází opět vzájemný poměr rakousko-uherský. Při nastoupení koaliční vlády dostalo ministerstvo Wekerleovo v záměnu za odstup od vojenských požadavků, volnost úpravy hospodářské v Uhrách. Tedy zplnomocněno k hospodářské rozluce zachová-li vojenskou jednotu. Vláda koaliční také ihned učinila krok k formalnímu osamotnění Uher v celních záležitostech. Společný celní tarif, na němž spočívají smlouvy celé monarchie s cizinou roku 1906 domluvené, přijala sic uherská vláda, jak smluven byl s předešlou „exlexovou" vládou, ale podal ho sněmovně pod názvem samostatného tarifu celního pro země uherské. Tato formalní změna titulu značila, že každá polovice říšská má od nynějška svůj samostatný celní tarif a tedy i samostatné celní území. Je tedy po celní jednotě, která jen náhodou déle trvá, že totiž oba celní tarify jsou stejny. Roku 1917, kdy nadejde nová lhůta mezinárodních obchodních smluv, už stejny nebudou. Uhry aspoň po té době už nechtějí. Rakousko přimělo Uhry, aby samostatného celního tarifu zatím neuzákonily, ale napřed vstoupily ve vyjednávání s naší polovicí, nebylo-li by snad možno v jiném se dohodnouti. Rakouská vláda chtěla proraziti u nich s přáním rakouského průmyslu, aby jednota celní platila až do roku 1927. Ale ústupky nabízené nepřivedly uherské vlády ku souhlasu. Kdežto vlády samy mnoho neprozrazují z jednání svého, prohlásil za to předseda uherského celního výboru hrabě Batthyány, že Uhry nezvratně trvají na těchto podmínkách: celní jednota přestává

rokem 1917, jednota konsumních daní přestává rokem letošním, od budoucího roku Uhry budou vybírat samostatně daně spotřební (z lihu, cukru, petroleje); bankovní společenství přestává rokem 1910 Uhry od 1908 chtějí svobodně podle vůle podporovat svůj průmysl, ruší tedy všecku vzájemnost obchodně tržní.

Poslední vyrovnání domluvené neústavně (u nás § 14 prohlášené) vyprší rokem 1907. Pro následující leta musilo by se tudíž domluviti nové vyrovnání. Uhři už ho ale nechtějí domlouvat. Potrvá proto jen to společenství, jež potrvati musí: společná banka do roku 1910 a společný celní obvod do roku 1917. Při těchto dvou společných zájmech už může přestat všecko ostatní společenství: vzájemnost podmínek při veřejných dodávkách, vzájemnost volného převozu některých druhů zboží (zboží s accisem a jiného vyhraženého), vzájemnost zdravotních dobytčích předpisů, volnost dobytčího převozu, úmluvy tarifové na dráhách, ač ty vázány jsou z části smlouvou s Německem.

Všecko, co Uhry podnikají a co zdá se tak svévolným a bezohledným v očích mnohých našich politiků, jest konečně přirozený následek snahy po hospodářském sesílení. Zazlívati Uhrám, že chtějí si vybudovati svůj průmysl podobný našemu, tuť přece nelze! A cesta k rychlému zprůmyslovění jde skutečně jen přes samostatné celní závory. Bez nich, bez celní ochrany, těžko jest mysliti si rychlý vznik a rozvoj hojného velkoprůmyslu. Pomalu snad by se Uhry staly průmyslovou zemí i cestou subvencování a všelikých úlev a podpor. Ale to je zdlouhavá a přece jen nejistá cesta.

A Uhry čekati dlouho nemohou na pozvolný průmyslový vývoj, sic lid ze země pozutíká do Ameriky a jinam do světa. A pak s řídkým obyvatelstvem a zneschopněným k těžké průmyslové práci (ze země jdou nejsilnější a nejnadanější) těžko by se dalo čeho dosíci. Ono už i teď skoro je pozdě. Ale přece poměry by se čím dál více zhoršovaly.

Jest proto jenom akt sebeochrany, jejž Uhry podnikají. Celní a obchodní rozluka nemusí proto ještě býti hospodářským bojem obou polovin říšských. Naopak v zájmu a prospěchu obou bude, aby i nadále zůstávaly v těsnějším spojení, aby si jedna druhé nebyly úplnou cizinou.

V tom případě Charvatsko žádá si, jako třetí ve spolku říše, svobodu rozhodovat o sobě a svých hospodářsko-obchodních stycích. To netoužíc tak ještě po prumyslu jako Uhry, nemohouc také rozvinouti na malém území svém leda některé jeho odvětví, snažilo by se tím více za to uchovati si příznivé podmínky pro zemědělský vývoz. A zbývá čtvrtý ve spolku, Bosna s Hercegovinou, s níž by si pak nevěděli rady.

Při celém tom rozlučování, jaká asi nastane místo vyrovnání rakousko-uherského, třeba však bude hleděti k tomu, aby odloučené Uhry také přejaly poctivě všecka břemena na sebe, jaká na ně jako na stát samostatný připadnou. Tedy na společné úřady z polovice, na vojsko podle počtu mužstva.

*

Český kapitál zakládá nové dvě banky v Praze a u dvou starých zvyšuje se závodní obnos akciový. Přes to uniká co chvíle ještě z českých

rukou nějaký závod a podnik, jejž by kázala povinnost udržeti. Tento český kapitál, jenž doma zatím má ještě práce a úkolů až přes hlavu, vyzván byl, aby přispěl na výpomoc Polákům v boji s kapitálem pruským. Polský žurnalista A. Zwan ve francouzském kapitalistickém listě vyzývá francouzský a český kapitál, aby nahradil německý a vykoupil ty závody průmyslové, jež Němci v ruském Polsku zařídili. Boj stávkový, jenž v Lodi na příklad zuří, je spolu prý i národním bojem polského člověka proti cizímu kapitálu. Ve stávce a na to následující výluce továrny lodžské seskupily se ve dva veliké svazy a spojivše se přenesly kancelář ústřední do Berlína. Ve svaz ten vstoupily však i staré, čistě polské firmy (polsko-židovské), tedy i domácí kapitalisté. Francouzský kapitál jest ostatně i teď už súčastněn v Polsku, ale není nikterak nadšen poměry v něm panujícími. Výzvy nebude uposlechnuto a v těchto dobách teprv ne. Dělnictvo socialistické nešlo ostatně nikterak proti pruskému kapitálu, ale proti kapitálu vůbec. Stávky a expropriace by se byly přiházely i v továrnách čistě polských.

*

Zasedání zemských sněmův uplynulo i přes přírůstek nových živlů na Moravě tiše a pokojně. Na obou sněmích českém i moravském už už vynořovala se obstrukce německá, ale ihned zažehnána. Na sněmu moravském nepřišlo ostatně k řeči nic takového, v čem by zástupci obou národů byli se rozcházeli. Rozdělení pojišťoven, zřízení živnostenské rady, volební povinnost, měly přívržence na obou národních stranách sněmu moravského. V Čechách už neshody národní spíše vystoupily: tak při návrzích o zemském pojišťování, jež Němci odmítají, při projednávání zákona o úpravě služby samosprávné (obecní a okresní tajemníci), při čemž Němci dělali, že se bojí české záplavy. Všecky sněmy našich zemí se letos musily dlužit

*

Před cukrovarníky naší říše a Německa vyrůstá opět nejistota, co bude s brusselskou konvencí, která do budoucího roku pouze uzavřena. Anglie silně agituje proti její obnově, ač sama celou smlouvu začala. A pravděpodobně, že dnešní liberální vláda, ač-li příliš silné vlivy nezasáhnou, ji zruší. Tím cukrovarský průmysl konkurenčních zemí (Německa, Rakousko-Uherska, Francie, Belgie, Nizozemí) octne se v nevýhodě proti cukru zemí nekonvenčních. Ovšem země tyto, vyjma Rusko, nemají velikého cukerního průmyslu, a zvláště ne na vývoz. Tedy nemohou se státi obávanými konkurenty. Ale mohou přece přinutiti země konkurenční, že sáhnou znovu k vývozním prémiím na cukr, aby domácí přebytečné výrobě umožnily snadný vývoz. První následek budou asi hned silné cenotvorné kartelly, které teď za konvence nemohly se nijak a nijak udržeti. Jedná se ovšem hlavně o to, kdo opanuje tržiště anglické. Udrží-li a uhájí si je německý cukr jako dosud proti zemím subvenčním (Rusku, Španělsku,) a proti třtinovému cukru Západní Indie, pak nebude těžkostí. Jen německý cukr vytlačený z Anglie by činil na tržištích evropských ohromnou revoluční krisi.

*

Ruská duma svolána tentokrát v horším složení než jakou byla vloni. Socialistické strany vyrostly nad očekávání, třebas voličstvo podezřelé bylo z volebních listin vyškrtáváno. Ovšem vyškrtáno ho v poměru k celému počtu malé procento. Pro slabou účast na volbách — většina voličů bála se terroru z prava i z leva — volby měly výsledek pro krajní strany překvapující. Nejvíce rozetřena strana, jež v lonské dumě ovládala, kadeti (konstituční demokraté) čili strana národní svobody, která ze 185 členů sklesla na 108. Socialisté na pět stran rozdělení (hlavní jsou socialní demokraté a socialně revoluční strana) ze 17 vzrostli na 77 osob. Selská strana radikální („trudovici") zůstala na stejné (vloni 94, letos 98). Na útraty rozhodných a konstitučních vzrostly rozhodné a revoluční strany. Pravice 72 poslanců silná má v sobě právě tak násilnické a převratné živly jako levice. Ruské dumě předložen rozpočet a celá řada zákonů, jež mají doplnit svobody prohlášením říjnovým (30. října roku 1905) označené. Rozpočet stále ještě laboruje na útraty válečné a končí tudíž schodkem $186\frac{1}{2}$ mil. rublů, a to už, i když se ztráví $60\frac{1}{2}$ mil. zbylých od lonska přes rozpočet a $47\frac{1}{2}$ mil. rublů z vnitřní kreditní emisse (bankovních bonnů). Vlastní deficit činí tedy 295 mil. rublů. V rozvaze řádných příjmů a řádných výdajů, nacházíme přebytek skoro 2 mil. rublů. Mimořádné výdaje však zase uvádějí rovnováhu státní v rozvrat. A mezi těmito mimořádnými výdaji jsou položky: 1. na stavbu drah 48·6 mil. rublů, (tedy položka, jež všude se nahradí výpůjčkou investiční); 2. na podporu nouzovou 61·2 mil. rublů (tedy půjčkou opatřilo by se i jinde); 3. na úhradu válečných výdajů a následků války 124·3 mil. rublů (rovněž všude výpůjčkou se opatřuje); 4. na splátku vypuštěných vloni pokladničních bonnů 53 mil. rublů; 5. konečně na podporu drah soukromných a výplata propinačních práv $11\frac{1}{2}$ mil. rublů Deficit není tedy zaviněn poklesnutím příjmů, nemožno z něho soudit na seslabení hospodářské a finanční. Jsou to nepředvídané a takové výdaje, které přijdou občas v každém státě. Při všem tom Rusko novou výpůjčkou vlastně míní hradit pouze železniční stavební náklad, zbytek výdaje válečného a investice výčepní. Na podporu nouzovou stačil by lonský i letoší přebytek. Důchody státní jen z části byly zvýšeny zavedením nebo zvýšením daní. Plynou tedy ze starých zdrojů a stačí i na zvýšené výdaje (proti loňsku o 140 3 mil rublů více).

Po letech jako byla dvě minulá, 1905 a 1906, kdy válka a revoluce pohltila takové summy, kdy hlad a neúroda v Povolží jak roku 1905, tak znovu 1906 příjmy ztenčovaly a výdaje zvyšovaly, jest rozpočet na rok 1907 až příliš příznivým. Jest známkou, jak málo se všecky ty události celkového rozpoložení dotýkají. Ani válka, ani revoluce, ani neúroda neměly leda přechodný a místní vliv. Celek zůstal pevný jako jindy

*

Vloni zemřelý slavný zeměpisec německý Fr. Ratzel obohatil geografii novým stanoviskem, povýšiv ji na anthropogeografii, jež přibírajíc historii a statistiku národů snaží se objasniti fakta a výsledky

jejich poměry geografickými. Pozoruje člověka s jeho podložkou, a nejen podložku jeho samu. Žáci Ratzelovi zacházejí dále. Vloni vydal Dr. Arn. Friedrich soustavný spis, jímž pokouší se z anthropogeografie vyňati jednu stránku lidského života, nejnápadněji spojenou s geografickými poměry: hospodářství lidské Tak povstává tedy hospodářský zeměpis, z něhož pěstována byla dosud jen jedna částečka samostatně — zeměpis obchodní. Zeměpis obchodní ovšem zabíral vlastně už všecky stránky hospodářství lidského a přecházel tak v zeměpis hospodářský. V tomto obsaženi jsou tři nejhlavnější hospodářští činitelé: výroba, směna, doprava. Těmito třemi činiteli zabírá se také veškeren souhrn materielních jevů hospodářských Pro hospodářský zeměpis určuje Dr Friedrich tento úkol: obírati se zeměpisným rozšířením hospodářských událostí, jakožto prostorových jevů na povrchu zemském. Tento úkol vyplní popisujíc hospodářství na zeměkouli; útvary hospodářské z povahy hospodařících a z povahy přírodních podmínek místně vysvětlujíc; konečně výsledek hospodaření, t. j. osídlenost místní vystihujíc. Šetření, jež zeměpis hospodářský provede, vyjde tedy na světlo podstata rozsídlení lidstva. Ve všeobecné části zemské hospodářství přihlížeti musí k podmínkám a zjevům společným veškerému lidstvu a celé zeměkouli; v části zvláštní k jednotlivým místům a národům. Jinak možno jej děliti na dynamický zem hosp., jenž bude pojednávati o silách hospodářských, člověku a přírodě, a na statický zem. hosp, který obsáhne výsledek působnosti obou sil na zemi

Rozhled socialní.

Zatím nečekáno mnoho od našich nových „pravých“ zástupců lidu na sněmu, nebylo ani času na rozvinutí programové nějaké akce. Ale i kdyby bylo času bývalo, nebyli bychom se jí dočkali. Vynikají tito „zástupci“ jen tím, čím dle Hardena vynikají i němečtí socialní demokraté. Posuzuje minulé říšské volby, praví zmíněný žurnalista německý, že lid vida, jak 80 lidí ve sněmu za pět let nic jiného neprovedlo, než že stále nadávali, odvrátil se od těch mluvků. Lid v Německu to sice viděl, ale neodvrátil se od nich, neboť dal jim více hlasů než minule, jen konstellace stran to byla, jež je porazila, a pak účast voličů jindy nevolivších. Lidu, a zvláště jejich lidu stačí — to mluvení a nadávání. To je v očích jeho řízná práce poslancova! Tak to budou socialní demokraté dělati asi i dále jak na sněmě zemském tak na říšské radě. Jiné strany budou navrhovat a provádět socialní opravy, zlepšovat postavení dělnického lidu — oni budou nadávat, že to za nic nestojí, kritisovat to, hlasovat snad i proti tomu — ale nejráznějšími obránci lidu zůstanou. Toť gloriola každé radikální strany!

Zavedená v některých zemích volební povinnost přinese asi podobný výsledek, jaký přinesly minulé volby německé: vítězství umírněných stran. Volební povinností vytáhnou se právě ostýchavější samotářské, v sebe uzavřené živly, a ty už povahou svou nejsou radikální.

*

Počátkem února ustavila se ve Vídni pro celou říši **společnost pro reformu bytovou.** Společnost organisována, jak z účelu jejího samo sebou vyplývá, pro volné spojení skupinové pod vídeňským ústředím. Jednotlivá města říše utvořiti si mohou samostatné své skupiny místně pracující podle svého. Ústředí reformy bytové při ustavení svém dostalo ráz, snad náhodou, výlučně německý. Účelem společnosti jest hledati způsoby a prostředky, jimiž by se každému umožnilo bydleti zdravě, příjemně a lacino. A tomu dnes protiví se drahota a nevhodnost bytů městských. Různé theorie, pronesené v agitaci, jež založení ústředí reformy bytové předcházela, hlavně proti drahotě směřují, a to drahotě pozemkové, jež příčinou jest i drahoty domův a bytů.

*

Podle odhadu orgánu německých neutrálních odborů (soc.-dem.) **dnešní stav odborového sdružování** na celém světě, pokud známa jsou data v něm, jeví se takto:

Anglie	16.213	spolků	s	1,866.755	členů	= 4·50%
Australie	—	—	s	100.626	„	= 2·64%
Belgie	—	—	s	128.700	„	= 1·92%
Dansko	1.156	„	s	90.916	„	= 3·71%
Francie	4.625	„	s	781.344	„	= 2·00%
Italie	—	—	s	260.102	„	= 0·80%
Německo	14.828	„	s	1,822.343	„	= 3·23%
Norsko	—	—	s	16.227	„	= 0·73%
Rakousko	3.111	„	s	323.099	„	= 1·24%
Spojené Státy sev. Am.	—	—	s	2.000.000	„	= 2·68%
Španělsko	373	„	s	56.905	„	= 0·31%
Švedsko	—	—	s	105.006	„	= 1·92%
Uhry	40	„	s	71.173	„	= 0·37%
Zeland Nový . . .	260	„	s	27.714	„	= 3·58%

Bez ohledu na to, že výčet je snad neúplný a odhad někdy jen přibližný, přece zřejmo jest z celého pořadí, že organisace a spojená s ní disciplina jsou vlastností anglo-germánského plemene. Národy ty jdou v čele všeho odborářství: Anglie se 4·50% všeho dělnictva, Dansko s 3·71%, Zeland s 3·58%, Německo se 3·23%, Amerika a Australie se 2·64%. A nemůže se ani říci o všech, že by to byly země zvláště průmyslové, jako Dansko, Zeland, Australie, které mají dosud více povahu zemědělských než průmyslových krajin. Tak stará země průmyslová, jako Francie, má jen 2% všeho dělnictva sorganisováno! Státy ostatních národností jdou pak hodně vzadu celé řady, ač i tu snad vysvětlením může býti, že jsou to národy a země s mladým průmyslem, ač o Rakousku a Belgii ani to se nedá říci.

Přehled zákonův a nařízení vydaných za minulého zasedání říšské rady (zákd. obd. 1901 až do ledna 1907) přináší poslední sešit „Sociale Rundschau“, orgánu stat. úř. práce. Vydány zákony týkající se ochrany dělnictva: 27. června 1901 o práci žen a mladších dělníků v dolech, o nedělním klidu u horníkův a normálním pracovním dni, který snížen na 9 hodin. — 22. července 1902 doplněn živnostenský zákon vzhledem na dělníky u staveb zaměstnané. — 28. července 1902 o poměrech pracovních v dílnách železničních.

Zákon týkající se bytů dělnických vydán 8. července 1902 ustanovuje výhody pro společnosti i jednotlivce, kdož podle určitých podmínek podejmou se stavby domkův a bytů dělnických.

18. července 1905 vydán zákon o přísnějším zachování nedělního klidu v živnostech a o náhradním dnu v témdni.

5. února 1907 zákon opravující a doplňující starý rád živnostenský.

Pro úředníky usneseno:

16. prosince 1906 zákon o pensi soukromých úředníků.

18. července 1903 zrušena kauce pro státní úředníky a upuštěno od žádosti, aby ženy úředníků vzdaly se nároků na odškodné. — 25. června 1906 zvýšeno adjutum. — 19. února 1907 zvýšeny platy úřednické (posledně před tím r. 1896 upravené). — 19. července 1902 upraveny poměry služební a zvýšeny platy učitelstva státních ústavů a četnictva — rovněž zvýšeny vdovské pense témuž druhu úřednictva. — 24. května 1906 dovoleno zvýšiti dobrovolným příspěvkem pensijní nárok učitelům státních ústavů a státních služebníků, a zákonem z téhož dne a roku zvýšeny též pense vdovám téže kategorie úředníků a sluhů.

Cestou nařízení častěji zasáhla vláda sama do poměrů sociálních různých vrstev obyvatelstva. Takových nařízení vydáno přes 50. Mnohá z nich vztahují se ku zmíněným zákonům jakožto nařízení prováděcí, jiná osvětlují jiné zákony. Důležitější jsou: o přestávkách při práci v továrně a živnostech (16. října 1903 a 9. ledna 1905), na práci a klid nedělní i sváteční vztahují se tři nařízení (8. dubna 1904. 20 srpna 1904 a 5. května 1906), o prostředcích proti červivosti hornické (4. července 1904), o úpravě platů a služebních poměrů různých kategorií státního úřednictva, služebnictva i dělnictva.

Dosahem a významem svým převažují ovšem, jak ostatně přirozeno, zákony nad nařízeními. A třebas minulé zasedání nebylo příliš plodné v zákonodárném ohledu, přece vyřízeny zákony některé, jež hluboce zasáhly do života socialního, tak zejména zákon o úpravě hornické šichty, o nedělním klidu, o pensi soukromých úředníků a reforma živnostenská; žádný ze zákonů těch neprošel také bez různých boju a těžkostí, jež zvláště se nahromadily při zákonech o hornické šichtě a reformě živnostenské.

*

Při stávkách často stíhají úřady tak zvané „hlídky stávkové“. Jmenovitě v Německu poslední dobu co chvíle dělnictvo s úřady mělo spory o toto „právo své“. Podobně v Anglii i jinde. Ale „stávkové

hlídky", střežící jak továrnu a dílnu stávkou stiženou, aby nikdo v ní práce se neujímal, tak i dělnictvo, ba i výrobky za stávky shotovené, stávají se mnohdy nepohodlny i samému občanstvu. Tak při minulé právě stávce pekařské ve Vídni samo občanstvo hlídky stávkové rozhánělo a bilo — ovšem bráníc zájmů svých, jež nikterak nebyly totožny se zájmy stávkařů. Stávkové hlídky nejenom že zdržovaly od práce v dílnách a bitky podnikaly s dělníky pracujícími, ale i vyrobené pečivo kontrolovaly, rozhazovaly, ničily. Občanstvo, které nechtělo nikterak déle býti bez pečiva ani nechtělo je míti dražší — bránilo proto chleba svého a obránilo jej! Zájem jedné malé třídy spříčil se se zájmem všeho obyvatelstva. Dělnictvo zapomnělo zajistiti se jeho příznní, jak to dělávalo dříve — a prohrálo.

*

Nový stávkový zákon projednávala nizozemská sněmovna poslanecká. Zákon vyvěrá ze stávkové zkušenosti posledních dob. A neklonί se k liberálnímu názoru na stávku, jak bylo zvykem v sociálně reformních kruzích ještě před nedávnem, nýbrž hledí stávky znemožniti nebo obmeziti. Nedívá se na stávku jako na dovolený prostředek sociálního vývoje té které skupiny dělnické, nýbrž jako na porušení smlouvy a způsobení škody straně druhé. Podobným způsobem však pohlíží i na výluku. Zákon zavádí proto dlouhou lhůtu výpovědní, jež vzrůstá až na půl roku při dlouhém a nepřetržitém zaměstnání v závodě. Čím déle dělník v závodě pracuje, tím lépe zajištěn jest on u zaměstnavatele i zaměstnavatel má jej lépe zajištěna, že lhůta výpovědní jest dlouhá. Každé porušení této lhůty výpovědní lze zažalovat, ať jest ono jednotlivé či hromadné (jako při stávce a výluce). Soudce pak rozhodne, byla-li na čí straně vina a podle toho prohlásí případ za trestný pro tu či onu stranu a určí míru i způsob odškodnění.

Bude tedy při stávkách a výlukách v Nizozemí potřeba větší opatrnosti, a když už ta či ona strana přeruší poměr pracovní, jistě při narovnání a dohodě pak budou musit obě strany i vinu svou zamazovat, sic nesmluví-li se samy, může dojíti k soudní při. Soud však ujme se věci jen byl-li od některé strany o to požádán.

*

Vídeň mívá poslední dobu skvělé sjezdy opravné, skvělé zevnějším účastenstvím, ale také vnitřní cenou ne bezvýznamné.

Radu letoších významných kongressů socialních v Rakousku zahájil 18. března I. rakouský sjezd na záchranu dětí ve Vídni. Příprava sjezdová děla se za patronance vlády. Vláda po delší dobu obírá se průpravou na změnu rakouského práva dětského a sjezdem měla být jednak uspořádána ještě jaksi anketa znalců o sporných otázkách, jednak probuzen obecný zájem o připravovanou reformu. — Již před sjezdem na popud ministerstva vnitra ustavily se v jednotlivých královstvích a zemích zvláštní zemské komitéty pro ochranu dětí. Už předmět a účel sjezdu sám jest zámluvný. Podávány referáty

z jednotlivých zemí důkladně většinou od praktiků propracované a vyneseno jimi mnoho nového. Ozřejmělo však, že účastníci ani o způsobu ani o podstatě ochrany dětské nemají shodného názoru. Nejhojněji jednáno o hospodářsko-socialní ochraně dítka.

I súčastnilo se pak na kongressu 114 officielních zástupců zemských vlád, úřadů církevních, zemských výborů a zemských rad školních. Soukromě přibylo na sjezd na půldruhého tisíce účastníků a účastnic. Také Čechy s Moravou vyslaly zástupce Náměstek zem. hejtmana mor. Dr. Žáček zvolen do praesidia sjezdového. Městský rada pražský Dr. Baštýř svoji řeč započal česky. — Předsedou sjezdu zvolen bývalý ministr obchodu Dr. šl Bärnreither. Církev zastupoval v předsednictvu obligatní už její vídeňský zástupce v sociálně-politických institucích svět. biskup Marschal.

Programové řeči o úkolech kongressu proslovili Exc. šl. Bärnreither a ministr spravedlnosti Dr. Klein. Oba ostatní ministři, do jichž oborů sjezdové práce ještě spadají, ministr vnitra šl. Bienerth a ministr vyučování Dr. Marchet, slibovali po svém kollegovi veškeru pomoc státní kongressu až na banketě Vídní pro sjezdovníky pořádaném.

Jako na poprvé připraveno pro sjezd příliš mnoho látky, proto podrobněji probrána býti ani nemohla. Rozdělena na tři odbory: pro specielní ochranu dětí, záchranný výchov a konečně trestní právo dětské.

Ministr Klein ohlásil přímo celou řadu reforem trestního i občanského práva dětského. Novellami že budou provedeny, nedošlo-li by v brzku na skoncování celé reformy práva rakouského. Sjezd sám byl pak namnoze jako souhlasem tohoto prohlášení. — Vyšší věkovou hranici pro trestnost mládeže požadoval referent alespoň 16. rok, jiní plaidovali po ministrovi pro americkou soustavu trest odložiti až po vyspělosti trestnímu právu.

Ministr mluvil i o zřízení zvláštních dětských soudů. Pro dívky žádána ochrana před nekvalifikovaným svedením až do 18. roku. Voláno po přísném zákazu alkoholu. Potlesk zazněl dvoranou, když urgovány tresty za všelijaké veřejně vystavované pornografické „umění“ našich vývěsních skříní a plakátů. — Místo dosavadního pouze individuelního poručnictví navrhováno zavést na výpomoc i poručnictví generalní s některým omezením. Ministr sám přislíbil poručnictví i ženám: také sjezd je schvaloval a účastnice z Brna ohlašovala, že máme v Brně ustanoveny už dvě poručnice.

Socialní zájem celku při těchto otázkách přirozeně začasto se stavěl i na kongressu proti požadavkům individualní svobody. Ale došlo i na stížnosti učitelstva, že jsou soudy málo chráněni proti zpustlé mládeži Sudí pak svalovali vinu na školní řády, jimiž se judikatura řídit musí. Při tak eminentně kulturních otázkých vyšlehly několikráte i hlučné spory obou táborů kulturních. Tak s „pokrokové“ strany navrhován státní dozor na různé ústavy pro zanedbanou mládež, kde prý ji pověrečně a pro svět odcizeně vychovávají, a zvláště pokroková dáma sl. Wolfringova dovolila si v napsaném referátě přímo za-

útočit na křesťanství, jež prý teprve zavedlo metlu na neposlušnou mládež atd. Byla však řed. paedagogia Dr. Gickem řádně zpražena. Po metle na zpustlou mládež ozvaly se ostatně na sjezdu hlasy častěji, ač nikdo nechtěl být metlovým paedagogem.

*

Časově i myšlenkově pojila se ke sjezdu na záchranu dětí II. konference delegátů rakouských spolků pro blaho trestanců, svolaná do zasedací síně zemského soudu vídeňského. Za předsednictví presidenta vrchního soudu zemského bar. Kalliny účastnilo se porad skrze svoje zástupce 18 spolků. Vedle agitační stránky, kde usneseno zvláště ještě obrátit se na církevní úřady, projednávána otázka zřízení pracovní kolonie pro trestance. Konstatováno, že zatím věc nijak nepokročila. (Své doby za referátu přísedícího poslance Dra. Koudely konáno o zařízení takovéto kolonie důkladné šetření v zem. výboře moravském a dána k disposici značná subvence na ten účel, ale rovněž bez výsledku) Zřízeny však aspoň dvě útulny pro trestance v Krakově (pro 200 osob) a v Gorici. Za přední úkol obrala si letoší konference pojednat o rehabilitaci trestanců. Rehabilitace schválena a usneseno požádat ministerstvo spravedlnosti, aby předložilo parlamentu osnovu zákona o znovuzískání neúhonnosti. Asi za těchto podmínek: že trest buď už odpykán, buď prominut, že uplynula od té doba aspoň 5letá při zločinech, tříletá při přečinech, že se trestanec dobře zachoval, zvláště škodu, pokud bylo lze, napravil. Pak buďtež mu všechny tituly a hodnosti bez jakýchkoliv nových studií či zkoušek vráceny; jediné právní následky trestu po právu občanském ostaňtež, jinak i nárok na výživu z veřejných fondů znovu budiž rehabilitovanému přiznán. — Co do mladistvých trestanců usnesla se konference dožadovat se, aby spolkům pro blaho trestanců dostalo se zastoupení v zemských komitetech na záchranu dětí.

*

Na moravském sněmě vzešlém z voleb na základě značně rozšířeného práva volebního nadhozeno letos nepoměrně více socialně-politických problémů než v zasedáních předchozích. A pokud bylo lze přehlédnouti značně více než v jiných zemských parlamentech Jestiť Morava doposud jedinou zemí u nás, která zavedla pro sněm aspoň všeobecnou kurii voličskou. Znova se tím potvrdila tedy zkušenost, že socialní politika přirozeně nejvíce se pěstuje v parlamentech volených nejširšími vrstvami a ne ve sborech zákonodárných, jež postupují zastupují pouze privilegované třídy.

Ovšem problémy sociálně-politické na mor. sněmu zatím mnoho neřešeny. Při tak krátkém zasedání s hlavním úkolem vyřídit rozpočet ani se tomu nikdo nepodiví. — Přece však cestou pilnou a to jednomyslně od celého sněmu vyzvána vláda, aby skončila nekonečné svoje studie přípravy a předložila už definitivní osnovu zákona o státním závazném pojišťování dělnickém. Nadvrženo zavést zemské povinné pojišťování nemocenské pro dělnictvo zemědělské s několika stran, ale nedošlo doposud ani na odůvodnění návrhů. Za to však

schválil sněm resoluci posl. Dra. Stojana, podanou jménem klubu katol. strany národní a vyhovující zároveň nesčetným peticím živnostenským, aby v příštím roce jubilejním (císařském) věnovala země značnější obnos (mluví se vážně o 1 milionu K) za fond na zlevnění premií pojistných pro malorolnictvo, živnostnictvo a dělnictvo pojišťující se na starobní a invalidní důchod při životní pojišťovně markrabství moravského.

Návrhy, jak nutno doznati zvláště o pokrokářském pp. Dra. Fischera a soudruhů, málo propracované o reformě práce v podomáckém průmyslu z odborů živnostenského (a ještě ani nezvoleného socialně politického) doposud nevyšly.

*

Poslední schůze sněmovní praesentovala moravskému živnostnictvu zemskou radu živnostenskou, od let vytoužený to zemský samosprávný, živnostnictvem ovládaný, byť i jen poradný orgán pro zemskou akci na zvelebení živností — Kdežto v království, kde majorita se vyslovila pro jednotnou radu živnostenskou bez národních sekcí, po vzoru dosavadních komissí živnostenských při zemských výborech, a narazila na tuhý odpor Němců doposud nezlomený, Morava, aspoň v provisorní podobě živnostenskou radu už zřídila. Ovšem s národními odbory a sborem ústředním, tak jako organisovány naše rady zemědělské.

Němci činili s počátku obtíže a osvojivše si i zde pověstnou svoji rovnoprávnost národní, žádali dokonce mimo národní odbory ještě i úplnou paritu v ústředním sboru rady živnostenské. Teprve nebezpečí, že by mocnou agitací českého živnostnictva v krátce mohla býti ohrožena dokonce i koncesse národního rozdělení rady v sekce českou a německou, přimělo je k rozumu. Jediný velkostatek střední a ústavověrný vzpíral se zřídit zemskou radu živnostenskou. Když zástupcové obchodních komor nic proti ní už nenamítali a důvodu, že je rada vedle obchodních a živnostenských komor zbytečná, nebylo lze dobře uvádět, ježto maloživnostnictvo v komorách ani nemá nijak rozhodného vlivu, uváděl velkostatek, že zemská rada živnostenská zatíží zase beztoho neurovnané zemské finance, aniž by bylo lze očekávat od ní pronikavější samostatné činnosti ve prospěch živnostnictva. Zůstaneť přec jen pouhým poradným orgánem pro zemský výbor.

Přes to téměř bez debatty schváleno zřídit zemskou radu živnostenskou. Ani zde nehleděno na protesty části venkovského živnostnictva českého, jež si nepřálo voleb skrze zemské jednoty, nýbrž chtělo mít voleny zástupce do rady po okresích, aby prý neopanovaly radu kliky brněnské, po případě vůdčí živly v ústředích zemských.

Živnostnictvo celkem však zřízení živnostenské rady radostně vítá, většinou dojista přeceňujíc její přec jen dosti omezený význam.

Školství.

Školou povinných dětí, jež nechodily r. 1904 do školy, bylo: na Moravě a ve Slezsku 6695, v Čechách 55.315, v Horních Rakousích a v Solnohradsku 3292, v Dolních Rakousích 20.321, ve Štyrsku, Korutanech a Krajině 53.914, v Přímoří 39.694, v Dalmacii 71.721, v Tyrolsku a Vorarlberku 16.498 — v Haliči a Bukovině 664.503.

*

„Volná škola“ píše o náboženském smýšlení chovanců 4. ročníku jistého ústavu učitelského, že z 34 žáků, kteří dle křestního listu patří k církvi katolické, je smýšlením atheistů 7, deistů 10, lhostejných nábožensky 4, v krisi náboženské 7, spiritistů 5, katolíků věřících —. Škoda, že nepodána zevrubnější charakteristika těchto — „Komenských“.

*

Při pedagogiu polsko-ostravském založeno ředitelem Autratou školní museum, jež jest prvé toho druhu v říši.

*

Fonograf prostředkem vyučovacím. Professor A. Reko má ve výroční zprávě v XX. okrese vídeňském článek, v němž se rozepisuje o výsledcích, docílených u vyučování řečem a zpěvu pomocí fonografu a gramofonu. Cviky konají v anglickém semináři při universitě vídeňské a dosaženo touto methodou ve výslovnosti a přízvuku zejména v řeči anglické přímo překvapujících výsledků. Též na theologické fakultě užívá se při pokusných kázaních fonografu. Chyby, kterých řečník v kázaní se dopustil, fonograf věrně reprodukuje a lze tudíž o poklescích z vlastního názoru se přesvědčiti a jich pro příště se varovati. Rovněž prý se již fonograf osvědčil ve zpěvě, zvláště při naznačování výslovnosti a vokalisace chovancům.

*

Dr. T. Kicki prohlížel zrak 13.292 dětí ve lvovských školách a shledal, že jest mnohem více dětí krátkozrakých, než obyčejně se myslí. V 2. třídě bylo krátkozrakých hochů 8·3 proc., děvčat 8·1 proc., v 3. třídě hochů 9·2, děvčat 10 proc., ve 4. třídě 10·2 proc. chlapců, 10·2 dívek, v 5. třídě 10·3 proc. hochů, 13·1 proc. děvčat, v 6. třídě 10·5 proc. hochů, 15·6 proc. děvčat, v 7. třídě 15 proc. chlapců, 16·1 proc. děvčat, v 8. třídě 13·6 proc. děvčat. Dr. Kicki má za to, že zvláště ruční ženské práce ve špatně osvětlených učírnách kazí zrak děvčat, kterýž, jak viděti z přehledu, postupně velmi se horší. Ve školách městských jest krátkozrakost rozšířenější než ve školách venkovských. Dívky mají i celkem slabší zrak než hoši. Oční nemoci, praví Dr. Kicki, skoro všechny mají původ ve skrofulose.

Silně nedoslýchavé děti zůstávají obyčejně v učení pozadu a jsou za slabomyslné považovány, ač většina nedoslýchavých bývá duševně zcela normální. Německá otologická společnost proto radí: 1. Zkoušením sluchu všech dětí buďte zjištěny děti nedoslýchavé.

2. Tyto buďte prohlédnuty odborným lékařem a je-li nutno, podrobeny léčbě. 3. Místo takových žáků budiž co nejblíže místa učitelova 4 Lépe slyšící ucho budiž obráceno k učiteli. 5. Budiž přihlíženo k tomu, rozumělo-li nedoslýchavé dítko vyučování. 6. Chyby v psaní dle diktátu a v pamětném počítání, jejichž příčinou jest nedoslýchavost, nebuďte u nedoslýchavého dítka známkovány. 7. Nedoslýchavému žáku budiž přidělen pokročilý žák, který by mu vysvětlil, čemu neporozuměl. 8. Spolužáci a rodičové buďte poučeni, aby s nedoslýchajícím co nejvíce hovořili a pobádali, aby se čilé zábavy účastnil. 9 Nestačí-li žák ostatním, budiž mu poskytnuta pomoc zvláštními hodinami. 10. Při značné nedoslýchavosti, při níž šeptanou řeč je slyšeti jen na vzdálenost půl metru a méně, nutno dítko vyučovati soukromě nebo ve zvláštních třídách, v nichž jest 10—15 žáků. 11. Není-li takové vyučování silně nedoslýchavých dětí možno, nutno je dodati ústavu pro hluchoněmé.

Kouření. Vídeňský zdravotní úřad uveřejňuje statistiku za rok 1905. Dle ní umírá velké množství hochův a jinochův od 12—18 let na souchotiny. Tak na př. z 10.000 zemřelo v Lipsku 200, v Berlíně 206, v Praze 215, v Drážďanech 215, ve Varšavě 229, v Marseillu 231, v Miláně 236, v Mnichově 254, v Athenách 280, v Bukurešti 477, v Paříži 487. Příčinou toho je hlavně kouření dětí.

Škodlivé účinky alkoholu u dětí. Dr Heller, lékař mnichovský, po delší dobu pozoroval účinky alkoholu na školních dětech mnichovských. Dle jeho pozorování jen 13·8% ze všech dětí nedostává lihových nápojů; 55% požívá alkohol v mírnější formě, pravidelně pije kořalku 6·4%, mladých pijanů jest 4·7%. Ve své zprávě obšírné dokazuje opět, že čím více dítě alkoholu požívá, tím horší jest jeho paměť a tím chatrnější jeví se prospěch.

*

Američtí učitelé podniknou letos hromadnou studijní výpravu do Evropy. Tak bylo usneseno v Ústředním učitelském spolku učitelů Spojených Států („National Teachers' Association") Výpravy se má súčastnit 1000 učitelův a učitelek. Účelem jejím jest hlavně studovati školství evropské a potom oplatiti návštěvu učitelův anglických, kteří za týmž účelem naštívili Ameriku Aby výsledky cesty byly co největší, bude oněch 1000 učitelů vybráno ze všech krajů Spojených Států Výlohy cestovní hraditi budou s polovice místní orgány školní, čtvrtinu zaplatí National Association a ostatní čtvrtinu musí sobě platiti účastník sám.

Směs.

Je-li již filosofie středověku označována jako „nesamostatné opakování nedobře pochopeného Aristotela“, jest ovšem „vědecká činnost zvlášť v oboru věd přírodních“ již v úplné neváznosti ve věku, v němž zrodily se vědy exaktní. Ani **Albertus Magnus**, bez odporu jeden z nejmohutnějších duchů scholastiky, nebyl posud náležitě oceněn — jako bystrý a samostatný přírodozpytec. Tak na př. i Sachs ve své „Geschichte der Botanik“ nazývá spisy Albertovy „weitschweifig und gedankenarm“ a vydává je prostě za produkt středověké pověry. Ovšem jiní nesoudí tak příkře, ale přec jen nespravedlivě, na př. v. Hertling, který se zpečuje nazvati Alberta přírodozpytcem v nynějším slova toho smyslu. Jen málo je těch, kteří berouce v úvahu jeho neobyčejný talent pozorovací a při vší závislosti na tradicionelních pramenech středověku úplnou samostatnost, když popisuje faunu a floru domácí, neváhají se prohlásiti ho za největšího badatele po celá dvě tisíciletí od Aristotela až po Caesalpina (1583). Tak soudí Meyer, zvláště však Stadler, který ve „Forschungen zur bayerischen Geschichte“ věnoval činnosti učeného dominikána velmi pozoruhodný článek, v němž dovozuje, že filosofický podklad přijal sice od Aristotela a zvlášť od Avicenny, ale k tomuto cizímu zboží připojuje vlastní pozorování a zkušenosti, a sice takovým překvapujícím způsobem, že je to nejlepším důkazem, že vše co podává, neopisuje prostě jako Plinius, nýbrž že si vše promyslil a vše zažil. Pak však nabývají jeho spisy rázu osobního a národního, neboť jest v nich shrnuto vše, co německý národ během století poznal o přírodě a jejích zjevech. Ale lidová pozorování vztahují se v prvé řadě k životu zvířat a rostlin, a proto přirozeně nalézáme u Alberta mnoho biologie, čímž zase se liší k svému prospěchu od nesamostatných systematiků, kteří žili před ním nebo po něm. Stadler dotýká se také otázky, proč zůstal Albertus tak dlouho neoceněn a shledává hlavní příčinu v tom, že neměl žádných schopných následovatelů. Neboť oba jeho nejlepší žáci, Tomáš Aquinský a Vincenc de Beauvais nezůstali mu věrní: prvý oddav se zcela své myšlence, přetvořiti křesťanské učení v jednotný filosofický system, neměl času na pozorování v přírodě, druhý pak byl veliký učenec, ale zahloubán do svých knih, jichž hojně nashromáždil, zapomněl úplně na svět, a proto jeho spisy jsou jen snůškou citátů bez nejmenší stopy po nějaké kritice. Renaissanci pak stačily úplně barbarismy, jimiž spisy Albertovy se hemží, aby odsoudila i jejich obsah. Tak bylo zůstaveno teprve nedávné době, aby objevila veliké učence 13. století. Doufejme, že bude zplacen dluh úplně a že dojde k novému kritickému vydání jeho spisů, jež Stadler slibuje, a které nám odhalí novou stránku duchovního života středověkého. *-kl.*

Upozornění. Rádi bychom [illegible] příspěvky k [illegible] Moravy z 19. století [illegible]

Ročník XXIV. Číslo 5.

HLÍDKA.

Daň ze stoupnutí ceny.

Píše JUDr. Josef Ošmera. (O.)

Dle § 2. brněnské předlohy měla se nová dávka předepisovati z přírustku na ceně, jak se jeví u přirovnání ceny, za kterou vlastník realitu nyní zcizuje, a oné ceny, za niž svého času sám reality té nabyl. Nesmí však mezera časová mezi nynějším zcizením a dřívějším nabytím přesahovati 20 let; jinak se vezme k vypočtení onoho přírůstku na ceně místo poslední ceny nákupní při domech 60násobná daň činžovní, při pozemcích 70násobná daň pozemková beze slevy a bez přirážek v té výši, v jaké před 20 lety byla předepsána. Tento případ bude se přiházeti ponejvíce u osob právnických, spolků, klášteru, různých nadací a pod., které nemovitý majetek jednou nabytý jen zřídka dále zcizují.

Rovněž má se vypočísti dřívější hodnota nabývací dle násobného daně, bylo-li sice nabyto reality nyní prodané nebo darované v době kratší dvaceti rokův, ale právním jednáním bezúplatným nebo dědictvím.[1] Stejně je zjistiti i nynější hodnotu zcizovací, byla-li realita bezúplatně odstoupena.

Proti tomuto ustanovení dá se leccos namítati. Navrhovatel daně ze stoupnutí ceny realit měl na mysli poplatkový zákon, jenž si rovněž multiplem daňovým vypomáhá, nahlédl však, že předpis o 70násobné dani pozemkové pochází z roku 1884,[2]) o 60násobné dani činžovní pak dokonce z roku 1882,[3]) tak že se již přežil a na nynější poměry se

[1]) V tomto případě pouze tehdy, nebyla-li při projednávání cena reality jinakým způsobem vypočtena a číselně určena, jako na př. soudním odhadem.

[2]) Výnos min. fin. ze dne 25. ledna 1884 č. 18 ř. z.

[3]) Zákon ze dne 9. února 1882 č. 17 ř. z., § 13.

pranic již nehodí. Neboť že v Brně skutečná cena pozemků jest nepoměrně vyšší než 70násobná daň pozemková,[1]) že naopak 60násobné daně činžovní v hlavním městě moravském ve většině případů převyšuje — a to mnohdy ve značné míře — obchodní hodnotu domů, ví každý praktik finanční. Z nesčetné řady případův uvádíme pouze dva, z nichž na první pohled jest vidna nesprávnost oceňování realit dle uvedeného měřítka daňového.[2]) Roku 1905 vydraženy byly v jisté ulici brněnské dva domy: jeden za 47.840 K, druhý za 50.200 K, násobné daně však činilo při prvém okrouhle 84.480 K, při druhém okrouhle 77.400 K, pravá cena obchodní byla tedy téměř o celou polovici, případně třetinu nižší nežli cena dle daně vypočtená. Tato krutost zákona je cítěna s dostatek nejen těmi, které tísní, totiž poplatníky, nýbrž i úřady samými, které ač pociťují onu nespravedlivou tvrdost, jsou přece vázány říditi se mrtvou literou zákona. Divíme se proto, že obec chtěla sáhnouti k prostředku, jenž již dlouhá leta a hlasitě volá po nápravě.

Ovšem předloha brněnská dává jak obci tak poplatníkům možnost, neshodnou-li se o ceně dle multipla daňového, dáti pravou cenu jiným způsobem vyšetřiti, hlavně přísežnými znalci. Při zjištění nynější ceny zcizovací by to nebylo ještě tak obtížno — ač najdou-li se vždy znalci úplně nepředpojatí — ale jest otázka, pokud to v příčině dřívější ceny před 20 lety možno. Co má býti v takovém případě odhadcům vodítkem, zda jsou s to, i když kdysi dotyčnou realitu dobře znali, na tehdejší stav její úplně a přesně se upamatovati?! Dovedou se vůbec vmysliti zpět do poměrů před 20 lety?!

V dalším § 3. uvádí předloha brněnská srážky, jež jsou k vypočtení čistého přírůstku na ceně z celkového rozdílu mezi nynější hodnotou zcizovací a svéčasnou cenou nabývací přípustny. Jsou to při realitách nezastavěných a vlastníkem ani neužívaných ani nepronajmutých 4% úroky z ceny, za kterou majitel reality té kdysi nabyl, a to za dobu od nabytí až do nynějšího zcizení, však nejvýše za 10 let. Dále smí si vlastník zcizené reality sraziti výdaje, jež učinil během dvacíti let, počítajíc zpět ode dne zcizení, na trvalé zlepšení nemovitosti, dále může si odpočísti poplatky a jiné veřejné dávky ze svéčasné hodnoty nabývací, cenu ploch odstoupených obci na silnici nebo na úpravu ulic, konečné poplatky kanalisační a parcelační. Byl-li pozemek v době mezi

[1]) V mnohých případech i stonásobná, hlavně bylo-li role proměněno v staveniště.

[2]) Nesprávnost tato jeví se nejvíce u domů starých, již sešlých, kde výše nájemného a tudíž i daně není v žádném poměru ke skutečné hodnotě budovy na zbourání určené.

dřívějším nabytím a nynějším zcizením zastavěn, jest přípustno odpočísti si vydání na novostavbu, přestavbu nebo přístavbu, pokud ovšem výdaje tyto nebyly kryty pojištěním. Konečně při budovách tvoří položku srážkovou výdaje na mimořádné opravy, kterých nebylo jen třeba k obyčejnému, řádnému udržování budovy.

Celkem jsou to tytéž srážky, jež uvádí kolínský řád o dani ze stoupnutí ceny. Ano i ono ustanovení převzal brněnský navrhovatel z tohoto řádu, které má býti utišujícím balsámem pro protivníky nové dávky, totiž ustanovení, že za jistých podmínek i případná ztráta připíše se zciziteli reality k dobru. Byly-li totiž buď současně aneb i v různých dobách, ale nejdéle během tří let zcizeny týmže vlastníkem nebo jeho dědici části statku, který místně nebo hospodářsky souvisí, odpočte se z přírůstku na ceně jednoho dílu případná ztráta, již utrpěl zcizitel při prodeji jiné části statku.

Ustanovení toto je zcela spravedlivé, ale zdá se nám příliš omezeno. I když bychom se nemohli úplně rozehřáti pro stanovisko nepřátel daně ze stoupnutí ceny, aby obec, žádá-li daň ze stoupnutí ceny, na druhé straně za každých podmínek nahradila též ztrátu na ceně reality, již snad svými zařízeními jednotlivci přivodí, nemůžeme přece schvalovati omezení kompensace zisku a ztráty na ceně realit na dobu tří let. Za jedině správné považujeme, aby za celou dobu, za kterou počítá se zdaňovaný přírůstek na ceně — doba mezi dřívějším nabytím a nynějším zcizením, případně doba 20 let — brán byl ohled i na klesnutí ceny a aby pouze z onoho obnosu daň se vyměřila, který u porovnání zisku a ztráty za stejný čas zbude.

Že se při nezastavěných a ladem ležících pozemcích srážejí úroky, které majitel ztrácí, nemaje z investovaného kapitálu užitku, je správno. Ale zdá se nám, že míra úroková 4% je příliš nízká. Každý kapitalista by si zajisté rozmyslil uložiti do pozemků kapitál na 4%, když má při spekulaci průmyslové za nynější příznivé konjunktury možnost získati 10—15%, ano i vyšší dividendy.

Ale nezdaňuje se celý přírůstek na ceně, zbylý po srážce položek v § 3. předlohy vyjmenovaných. Přírůstek 10% má na každý způsob zůstati daně prost (§ 4). To proto, že zisk ze stoupnutí ceny reality plynoucí jest aspoň částečně odůvodněn a zasloužen, má tudíž oněch 10% býti vlastníku reality náhradou za námahu a zásluhy, jimiž z části též sám mimo jiné vnější okolnosti a zásluhy celku stoupnutí ceny reality nyní zcizené přivodil. Nezastavěné pozemky pak, které v době zcizení nemají větší ceny než 2 K za 1 m^2, nepodléhají vůbec dávce

ze stoupnutí ceny. Ovšem osvobození toto jest velice problematické. V brněnském území, jehož rozloha jest dosti omezena, není snad pozemku, který by se nehodil k stavbě a jenž snad již pro dobu co nejbližší není za staveniště vyhlédnut. A že v okolí Brna stavebního místa za 2 K na 1 m^2 nekoupíme, je známo.

Daň sama jest progressivní a obnáší z přírustku na ceně převyšujícího volných 10% při stoupnutí ceny přes 10% až včetně do 20% deset ze sta, za každé další procento přírůstku na ceně stoupá pak o $^1/_{10}$% až nejvýše do 30%. Nevíme, proč se brněnská předloha nedržela v tomto směru svého vzoru kolínského, který má nejvyšší sazbu 25% při stoupnutí ceny přes 160%,[1]) ale považujeme toto zvýšení za úplně neoprávněné. Za neodůvodněné tím spíše, že nebyl vzat zřetel na vysoké poplatky převodní a na příspěvek k obecnímu chudinskému fondu, jež jest při převodě vlastnictví k realitám v Brně platiti.

Mimo to postrádáme v brněnské předloze důmyslného ustanovení řádu kolínského, že s délkou času mezi dřívějším nabytím a nynějším zcizením klesá sazba daňová.[2]) Má-li míti daň ze stoupnutí ceny mimo účel finanční i význam socialní, má-li totiž přispěti též k omezení nezdravé spekulace, pak je žádoucno, aby byl výše zdaňován ten, kdo jen na spekulaci reality kupuje a hned nebo za krátkou dobu s výdělkem je dále prodává, než ten, kdo dlouhé roky, třebas po celý svůj věk realitu má v držení ne z důvodů výdělkářských, nýbrž proto, že ji zdědil neb od rodičů darem obdržel, nebo též koupil pro sebe ať již za účelem obývání nebo zřízení obchodu a pod.

Považovali jsme za nutné tyto věcné vady předloze brněnské krátce vytknouti. A netoliko že předloha obsahuje některé právní a daňové nesprávnosti, jež by se snad daly změnou napraviti, nemůžeme ani dosti odhadnouti obtíže, s nimiž by technické provádění její bylo spojeno. Dostačí tu jen poukázati na obtíže s výběrem odhadců, pro obě strany stejně nepředpojatých, na těžkosti s odhadem samým, nehledě ani k útratám, které by tím buď obci nebo straně vznikly.[3]) Stačí zmíniti se o obtížích, jež by strana měla s provedením důkazu o položkách odčitatelných, o stavebních výlohách, melioracích, zkrátka

[1]) Mimo to zvyšuje řád kolínský daň o 1% vždy při stoupnutí ceny o 10% a nikoliv, jak brněnská předloha, již za každé procento zvýšení ceny o $^1/_{10}$%.

[2]) Plná sazba platí pouze, neuplynulo-li mezi dřívějším a nynějším zcizením více než pět let. Jinak se platí až do 10 let dvě třetiny řádné sazby a přes to pouze třetina.

[3]) Dle § 8 posl. odst. předlohy nesou obec a strana útraty odhadu v poměru, v jakém cena odhadci zjištěná převyšuje cenu jednou z obou stran udanou.

všech těch vydáních, kterými přispěl vlastník sám, svými penězi k povznesení ceny reality. Nelze si přece mysliti, že strana bude vždy každý jednotlivý účet, ač dala-li si jej vůbec vyhotoviti, dvacet let uschovávati, že vždy bude dotyčný stavitel ještě na živu, aby snad svým svědectvím mohl stavební výlohy potvrditi, a i bude-li stavitel žíti, že se vždy, nemaje již starších knih obchodních, přesně na výši svého účtu upamatuje.

A mimo tyto nepříjemnosti hrozí z předlohy brněnské stranám i nepříjemnosti jiné. Každý, kdo svou realitu zcizí nebo reality nabude, musí míti nyní na paměti nejen finanční erár, nýbrž i obec. Má netoliko do osmi dnův opis smlouvy dodati úřadu pro vyměřování poplatkův, ale i obci — a to dokonce již do tří dnů — změnu držby oznámiti, cenu reality sděliti a jiná k vyměření daně ze stoupnutí ceny potřebná udání učiniti. Jinak stihne ho pokuta pořádková v obnosu až do 200 K (§ 10).

Ještě mnoho by se dalo proti zavedení daně ze stoupnutí ceny v Brně namítati, než nepovažujeme za vhodné pouštěti se na tomto místě, v tomto listě do dlouhých polemik. Jen to musíme k vůli úplnosti podotknouti, že jest povážlivo zavésti obmýšlenou novou dávku v hlavním městě moravském, kde veřejná břemena již k nesnesení tíží poplatníky, kde obec teprve před krátkým časem hleděla si uzákoněním přirážky chudinské k převodnímu poplatku aspoň částečně z finanční tísně vypomoci, kde přirážky dostouply již výše, která není nijak v poměru k pomalému rozkvětu královského hlavního města markrabství. Není radno uvésti ve skutek novou daň zde, kde výtěžek domu, podléhají-li plné dani, mnohdy i pod 3% klesá (zvláště byl-li dům stavěn jen s poněkud větším nákladem), nedoporučuje se daň ze stoupnutí ceny hlavně v tomto městě, kde ceny bytu stouply během několika rokův o celých 25%, kde míti jen poněkud slušný byt — uvážíme-li nynější značnou výši činžovních haléřů — bude pomalu luxusem.

To všechno snad s dostatek je známo oněm činitelům, kteří se o zavedení nové daně zasazovali, i rozmyslí si zajisté přivésti opět na přetřes předlohu prozatím z obzoru zmizelou, nechtějí-li ovšem hlavní město Moravy uvrhnouti v záhubu a přivoditi úpadek, jehož následků si nelze ani domysliti.

Nižší psychismus a zodpovědnost.

Z knihy prof. Grasseta »Le Psychisme inférieur« podává V. Lankaš.

Aby vývodům toho výňatku bylo snáze porozuměno, předesíláme krátce, co Grasset nižším psychismem rozumí, o správnosti či nesprávnosti toho nikterak nerozhodujíce. Všechny zjevy duševní činnosti mohou býti zařazeny ve dvě skupiny: ve zjevy vyšší a zjevy nižši. Toto rozdělení vynucují na nás fakta. „Velmi rozdílny jsou psychické činy bdící lady Macbeth, když dává svému manželu rady, aby vstoupil na trůn, když snaží se mu dodati odvahy v okamžiku, kdy zjevuje se mu přízrak Banqův, a psychické činy usnulé lady Macbeth, když zrazuje před dámou průvodkyní a lékařem nejskrytější tajemství svého dřívějšího života, své zločiny a své výčitky.

V prvém případě všechny psychické síly zakročují a jsou účastny: lady Macbeth uvažuje chladně a s celou svou intelligencí důvody, které jsou pro a proti zamýšleným činům, kombinuje s celým svým rozumem prostředky, jak zakrýti svou ctižádost a svůj zločin, jedná v plném poznání příčiny, v plném vědomí, rozhoduje a vykonává své činy dobrovolně a svobodně.

V druhém případě myslí též a řadí své idey, jedná psychicky, ale nemá již ani obezřetnosti ani moudrosti; nemá již své vyšší intelligence; nemá již vědomí svých činů, nejedná již svobodně, nýbrž automaticky.“ (Cit. d. pp. 5 a 6.)

Možno tudíž, a to se stanoviska přesně experimentálního, aniž by bylo zabíhati na území reservované metafysice, rozlišovati v množství psychických zjevu dva řády různých fakt: jedny, volní, vědomé, jimž reservujeme jméno jevů psychických vyšších, druhé, nevědomé a automatické, které budou zjevy psychismu nižšího; neboť tyto dva druhy fakt jsou, se stanoviska empirického, radikálně rozdílny: majíť psychické fakty vyšší za charakteristiku vlastnosti, jichž nenajdeme ve faktech psychických nižších, které právě přesně se vyznačují nedostatkem těchto vlastností. „Jsou tudíž dva řády psychických aktů“ (str. 5).

Psychické akty vyšší jsou charakterisovány vůlí a vědomím, nižší jsou nevědomy. Zaslouží-li nižší akty, aby byly jmenovány psychickými, nebo, jsou-li to jen akty čiře a pouze fysiologické, ponechme stranou. Professor Grasset po kritickém zkoumání dává přednost tomu, aby „slovo vědomí bylo reservováno… percepci neurony nejvyššími z těch, které vytvořují já“ (str. 12). Co třeba rozuměti dějem automatickým? Především tento děj zdá se, že je spontanní; zdá se nám, neboť, vědecky mluveno, výraz spontaneita neskytá smyslu. V mechanice pohyb je vždy jen produkt, nebo přeměna, nebo pokračování pohybů dřívějších. Jen automat nepotřebuje, aby na něj bylo působeno zevně; jeho pohyb jest výsledek jeho vniterného zřízení: vypadá, jako kdyby byl vytvořen sám sebou, a aby se realisoval, nemá potřeby nějakého zevnějšího podnětu, a toť přesně to, co jej liší od dějů reflexních. Konečně automatický děj není svobodný, t. j. nemůže se sám modifikovati. „Automat nemůže

nehráti flétnu, nebo nemůže nezdraviti, byl-li konstruován, aby to dělal a spustíme-li jeho stroj" (str. 16). Tyto dva znaky určují děje automatické a rozlišují je od jiných; „jsou spontanní, což liší je od dějů reflexních; jsou nesvobodny, což liší je od dějů psychických vyšších" (17).

Znajíce charakteristiku psychismu vyššího a nižšího, můžeme nyní vyslechnouti, co Grasset rozumí psychickými ději nižšími: „Krátce, jsou to děje, které předvádějí všechny znaky psychických dějů vůbec s bezvědomím a automatismem, t. j. bez vědomí a svobodné vůle." „V nižším psychismu můžeme nalézti a studovati všechny všeobecné funkce psychické, i vůli a pozornost, jen s dvojím znakem, a to automatismu a bezvědomí" (str. 18).

Existence dvojího psychismu jest pro professora Grasseta jasně dokázána. Zbývá nám ještě věděti, zda příčina těchto dvou rozdílných skupin psychických faktů jest v různém stupni činnosti center, či, není-li snad na místě, abychom připustili specialní psychická centra pro každý z těchto dvou řádů jevů. Jsou centra psychická vyšší a centra psychická nižší? Celá kniha Grassetova je věnována důkazu jich existence, které jiní badatelé, jako P. Janet, Jeoffroy, Binet popírají.

Grasset rozeznává centrum psychické vyšší (O), formované velkým počtem neuronů; toť centrum vědomého, svobodného a volného já: pak centra psychická nižší (automatická vyšší): centrum sluchové, zrakové, hmatové — sensorialní centra přijímací; pak centra pohybu: centrum kinetické, centrum článkovaného slova, centrum písma. Všechna tato centra jsou umístěna v šedé hmotě a navzájem spojena intrapolygonálními vlákny kory mozkové. Tolik jen, abychom rozuměli lépe dalším statím.

I. Problem zodpovědnosti.

Pojem nižšího psychismu, jak my jej pojímáme, usnadňuje studium problemu tak obtížného, jako jest problem zodpovědnosti. Jen třeba předem pečlivě rozlišiti mravní problem zodpovědnosti, tak jak se klade filosofům, a fysiologický problem zodpovědnosti, tak jak se klade lékařům: v prvém případě studují se vztahy zodpovědnosti ke svobodné vůli, v druhém studují se vztahy zodpovědnosti s činností psychického mozku.

Filosofický problem zodpovědnosti: zodpovědnost a svobodná vůle dle módní filosofie.

Když lékař, který má podati znalecké zdravotnické ohledání, snaží se, aby si osvětlil pravý a dokonalý význam slova „zodpovědný" nebo „zodpovědnost", bude přirozeně hledati poučení nejprve u filosofů. Bohužel však shledá se, že filosofové jsou někdy tak nesouhlasni jako lékaři, a úžas a děs pojímá nás, vidíme-li, jak jen tenoučká nitka drží ostrý nůž guillotiny, ohrožující důkladnost a trvanlivost některého filosofického systemu.

To, co vysvětluje různá mínění filosofů v této věci, toť to, že idea zodpovědnosti úzce souvisí s ideou, kterou si tvoříme o

individuelní svobodě čili o svobodné vůli. Poněvadž tak málo souhlasu v otázce svobodné vůle, proto i tolik různých a nesrovnalých mínění o zodpovědnosti.

„Bytost je zodpovědna", dí Goblot, „když musí ručiti za své skutky, když jest oprávněno viniti ji z nich, jsou-li špatny." A připojuje: „Zodpovědnost zdá se, že předpokládá svobodnou vůli. Bytost, jejíž činy jsou nutny, může býti považována za nástroj sil, které ji určují, a její činy nelze jí zrovna tak přičítati, jako nelze vraždu přičítati noži a láhvičce s jedem. Zodpovědnost stoupá nutně od druhotné příčiny k druhotné příčině a zastavuje se jen u prvé příčiny, na příklad u svobodného činu."

Pojem zodpovědnosti tudíž závisí cele na idei, kterou si činíme o svobodě. Nuže co se týče svobody, současná škola zabírá v sobě lidi velmi význačné, lidi velice vynikající, kteří popírají svobodné vůle, nebo jichž nauky směřují k negaci svobody.

Všechny moderní nauky založené na evoluci tvrdí poznenáhlé přechody od krystalu k amibu a od amibu až k člověku. Nuže determinismus je jist v minerálním světě; nalezneme jej tudíž více méně složitý, avšak též absolutní ve své bytnosti, prý též u člověka. Tuto dnes módní nauku, dnes tolik rozšířenou, dokládá Grasset citáty ze Spencera, Danteca, Duprata, Schopenhauera, Lafitea, Büchnera, Webera a posléze i z díla Bayetova „Morale Scientifique", z nichž je patrno, že tato nauka popírající svobodu vůle, je v současné filosofii běžna. Lékař tudíž, který v té filosofii hledá poučení a osvícení o své idei zodpovědnosti, shledá tyto nauky a osobuje si právo, aby je za své přijal; a vskutku jest mnoho lékařů, kteří sdílejí tyto názory a nepřipouštějí individuelní svobody, svobodné vůle. Pro ně vše jest determinováno. A přece nevzpírají se studovati otázku úřady jim předloženou: ten neb onen je zodpověden, nebo není zodpověden? Popírajíce zodpovědnosti s filosofického stanoviska, připouštějí ji se stanoviska lékařského: tato dvě stanoviska musí tudíž býti oddělena.

II. Fysiopathologický problem zodpovědnosti: zodpovědnost a mozek.

Lékař, který se chce poučiti o idei zodpovědnosti a marně poučení hledal cestou filosofickou, musí o ň usilovati cestou jinou: cestou fysiologickou nebo lépe řečeno fysiopathologickou.

Tu lékař, zůstávaje výlučně ve svém oboru, může dospěti k lékařské idei zodpovědnosti, k lékařské zodpovědnosti, která není mravní zodpovědností filosofův, opírá se o solidnější základ, není podrobena témuž kolísání a mu jen jakožto lékaři v každém pádu dostačí, aby vyplnil svou úlohu znalce.

Spiritualisté a materialisté liší se v tom, že první připouštějí a druzí popírají v člověku existenci principu nehmotného, rozdílného od našich orgánů, svobodného a nesmrtelného, který nazýváme duší. Jsou-li však tyto dvě školy tak dokonale navzájem v rozporu stran existence nebo neexistence této duše, jsou ve shodě nebo měly by býti ve shodě

v tom jiném bodě, že v životě tak jak je tato duše, existuje-li, může cítiti, mysliti a jednati jen dík svým orgánům. Jinak řečeno, spiritualista uvažuje v činu dvě věci: duši a nervový systém; materialista jen nervový systém. Nervový systém je tudíž v obou názorech, jen že v jednom je vším, v druhém jen částí, ale i v prvém i v druhém jest jeho úloha důležita a nezbytna.

Lékař, který je soudním znalcem, jest se zabývati pouze tímto nervovým systemem, tímto ústrojím, které jako nástroj jest nezbytno jak pro spiritualistu tak pro materialistu. Jako ostatní kolegové není i on kompetentnější, aby soudil o něčem jiném než o hmotném stavu tohoto nástroje; i on může jen o jednom rozhodovati, totiž o tom, zda je tento nástroj, tento nervový system neporušen či nemocen, a o vlivu, který tento stav nástroje mohl míti na zločinnou determinaci, již podmět si předsevzal a vykonal.

V každém chtěném a rozváženém skutku je soud, v němž duch srovnává a uvažuje touhu, již má vykonati jistý skutek, a povinnost, kterou má, aby ho nekonal. Mezi těmito pohnutkami je tudíž pojem povinnosti (ať jest již jeho původ a povaha jakákoliv), pojem toho, co jest dovoleno, a toho, co je zakázáno; a úloha znalce jest, aby rozhodl, dovolil-li nervový system podmětu, aby dobře uvažoval a dobře soudil o těchto podnetech a pohnutkách, dovolil-li mu jeho nervový system, aby věděl, co činil, aby pochopil dosah svého činu, krátce nechává-li ho jeho nervový system zodpovědným nebo činí-li ho nezodpovědným.

Lékař má tudíž jen souditi o úloze nervového systemu ve chtění a v činu; nezabývá se tudíž s oním elementem činu, který každý připouští ve všech filosofických školách; není se mu ani zabývati i s oním druhým elementem, o němž se filosofové přou, totiž s tím, je-li duše duchova a svobodna. To se ho zatím netýká. Lékař tudíž může a musí analysovati a oceňovati zodpovědnost nějakého podmětu týmže způsobem, ať jest již materialista nebo spiritualista.

Rovněž málo na tom záleží, jaké názory má lékař soudní o filosofické otázce svobodné vůle a mravní zodpovědnosti. Aby kdo byl lékařsky zodpověden za nějaký čin před společností, není nutno, aby měl správný pojem o dobru v sobě, o příslušné závaznosti, krátce o mravním zákoně. Aby nějaký podmět byl lékařsky zodpověden za svůj čin před společností, musí míti a dostačí, že má zdravý pojem o tom, co dovoluje a zakazuje občanský zákon, psaný zákon, o němž se má za to, že je každému znám a který ostatně každému aspoň v hrubých rysech je znám, když zakazuje přisvojovati si majetek druhého nebo připraviti bližního o život.

Spiritualista a materialista, člověk náboženský a beznáboženský, determinista a stoupenec svobodné vůle mohou rozdílně chápati mravní povinnost a mravní závaznost před svědomím, nemohou se však rozdílně dívati na socialní povinnost a socialní závaznost před zákonem.

Obracejí-li jistí autoři proti této lékařské zodpovědnosti námitku Bayetovu a dí-li, že i na tomto stanovisku člověk není zodpovědnější než li strom, dí jim Grasset, že je to v tomto oboru nevědecký úsudek.

Je to prý nový příklad věčného zmatku a chybného úsudku, který tak často dnes stotožňuje velmi oddálené výrazy téže řady.

Pro okamžik připustíme úplný determinismus u člověka: člověk není svobodnější stromu; budiž. Hle, společný bod (determinismus), který je (člověka a strom) sice sbližuje, ale nestotožňuje; nic totiž nedokazuje, že zákony tohoto determinismu jsou pro člověka a strom tytéž. Pro strom, země, vzduch, vlhkost... jsou jediné elementy, které určují jeho růst a jeho pohyby. U člověka jsou to psychické neurony, jichž vlastní činnost se účastní při oceňování, třídění a posuzování podnětův a pohnutek před každým činem. Toť hrubý fakt, jejž připustiti není nikterak nevědecké.

Lidský čin je resultát soudu mezi různými podněty a pohnutkami. Se stanoviska biologického a lékařského nazýváme zodpovědným onoho člověka, který má zdravá nervová centra a je s to, aby zdravě soudil o různé hodnotě těchto různých podnětův a pohnutek. Poněvadž strom nemá psychických neuronů, není tu příčiny, abychom hledali u něho trvání nebo zanikání této zodpovědnosti.

I když připustíme absolutní determinismus u člověka tak jako u stromu, přece člověk a strom se stanoviska lékařského, t. j. se stanoviska lékařské zodpovědnosti jsou si nepodobny a tudíž nesrovnatelny. Abychom se uchránili před stromem, který ohrožuje nás pádem zabiti, dostačí, opřeme-li jej a jeho větve silnými tyčemi; abychom se zabezpečili před člověkem, který nás ohrožuje zabíti, je třeba, abychom ho poučili [!], abychom mu sdělili pohnutky a pružiny, které mu brání, aby se tohoto činu dopustil. Lékaři jest posouditi, byl-li člověk schopen zdravě oceniti tyto různé pohnutky; se stromem nemá co dělati.

Proto stalo-li by se, že nová vědecká morálka by potlačila mravní zodpovědnost před svědomím, že by potlačila zásluhu a nezásluhu, ctnost a nepravost, celou mravní závaznost, nepotlačila by zodpovědnosti lékařské před zákonem a společností, nepotlačila by fysiopathologického problemu zodpovědnosti, který jediný — dle Grasseta — se staví před lékaře znalce.

Všichni lékaři tudíž, ať jsou již jich náboženská a filosofická přesvědčení jakákoliv, musí se sejíti na tomto dvojím základě: 1. oceňovati jest jim jen zodpovědnost podmětu před společností; 2. oceňovati jest jim jen porušenost nebo neporušenost nervových center ve hmotném činu volního psychismu (činu, jehož žádná filosofická nebo náboženská škola nemůže popříti).

Vždy a toť důsledek, na nějž nejvíce důraz kladu, třeba rozlišovati filosofický a fysiopathologický problem zodpovědnosti, definici a studium zodpovědnosti filosofy a lékaři.

Již z těchto zásadních výkladů Grassetových jde na jevo, jaký zmatek, jaká nedůslednost a libovůle panuje v řešení těchto otázek; ale i tak jsou pro nás poučny! (P. d.)

Marxův vědecký socialismus a budoucí společnost.

Napsal DR. METHODĚJ KUBÍČEK. (Č. d.)

Aniž toho pozoroval, opustil Engels pod vlivem Morganovým původní stanovisko marxismu; neboť praví, že rozhodujícím momentem v dějinách jest produkce a reprodukce bezprostředního života, tedy výživa a plození. Starostí o výživu a rodinu podmíněna jsou společenská zřízení v každém období dějinném. Tu patrna značná odchylka od prvotního stanoviska; neboť z počátku prohlašoval Marx za rozhodujícího činitele dějinného vývoje výhradně jen život hospodářský, tedy opatřování životních potřeb. Nyní pod vlivem Morganovým připouští Engels druhého činitele, reprodukci bezprostředního života, a prohlašuje útvar rodinný za hmotný podklad společenského útvaru praspolečnosti.

Přechod od rodového zřízení k státnímu stal se podle Engelsa takto: V nejstarších dobách byly pracovní prostředky nedokonalé, proto byl také výnos skrovný a postačoval jen nutné výživě. Tehdy byli také členové rodiny v širším smyslu úže k sobě připoutáni svazky rodovými. Zdokonalením nástrojův a přibráním cizích sil pracovních, jako zajatcův a podmaněných, stala se práce výnosnější a vzmáhala se zámožnost. Přebytek mohl býti za jiné výrobky vyměněn a tak začal obchod. Soukromý majetek se množí, povstávají rozdíly majetkové a s nimi protivy třídní. Nové prvky společenské usilují starý řád společenský přetvořiti a přizpůsobiti ho novým poměrům majetkovým. Konečně je starý řád, spočívající na rodových poutech, odstraněn a nová společnost, shrnutá ve státě, vstupuje na jeho místo. Stát nezahrnuje v sobě již rodová sdružení, nýbrž místní, a řád rodinný jest úplně ovládán majetkovými poměry. Na tomto stupni vystupují třídní protivy a boje ještě ostřeji, tvoříce hlavní obsah dosavadních dějin psaných.

16. Konečně Engels zaokrouhlil historický materialismus po stránce filosofické a systematické.[1] Ve spise proti Dühringovi vyličuje souvislost dialektické methody a kommunistického názoru světového. Jádrem dialektického pojímání přírody jest poznání, že protivy a rozdíly v přírodě nejsou trvalé a nezměnitelné. Pokládáme-li je za něco ztrnulého a nezměnitelného, vnášíme do přírody, čeho v ní není. Poznání, že v přírodě je stálá změna, obsahuje celé poznání přírody. Příroda, dějiny — zvláštní to případ přírodního dění — a duch, vše podléhá témuž všeobecnému zákonu — vývoji a změně. Absolutního a ideálního vůbec není. Trvání má jen změna!

Všechen vývoj, jak již na jiném místě praveno, děje se protivami. Povstávání protiv stále nových, jejich vyrovnávání ve skladu vyššího stupně děje se nepřetržitě, bez konce, jak v přírodě tak v dějinách i v myšlení lidstva. Tento dialektický materialismus je základem

[1] Herrn Eugen Dühring's Umwälzung der Wissenschaft, 1878; druhé vydání, 1885, jest definitivní. — Ludwig Feuerbach etc., 1888. — Die Entwickelung des Sozialismus von der Utopie zur Wissenschaft, 1883.

materialismu filosofického a historického. Zákon vývoje v říši pojmů první postihl Hegel; Marx a Engels přenesli vývoj do hmotných věcí. Vývoj pak hmotných věcí obráží se v mozku lidském jako předmět v zrcadle a projevuje se duševním životem.

Materialistická dialektika zavrhuje tudíž apriorismus, dle něhož jisté elementy poznání, pojmy a soudy, pocházejí z čistého rozumu. Všechno poznání odvozuje ze zevnějšího světa, ze zkušenosti, jsouc sensualistickou theorií poznání, a praví, že principy poznání dlužno vyvozovati z přírody a z dějin lidských, ale nikoliv na ně používati.

O vzniku myšlení a vědomí poučuje nás Engels. „Dojmy zevnějšího světa vtiskují se hlavě lidské a zrcadlí se zde jako pocity, myšlenky, pudy, určení vůle, zkrátka jako ‚idealní vlivy' a stávají se v této podobě ‚idealními mocnostmi'." Je to pravý opak Hegela, dle něhož skutečné věci jsou odleskem absolutního pojmu. Materialistický dialektik věc obrací a praví, že pojmy jsou odleskem hmotných věcí v mozku lidském. U Hegela se vyvíjí idea a s ní svět hmotný, zde se vyvíjí hmotný svět a s ním idea.

Je tedy myšlení a vědomí produktem mozku. Tak zvaná duše je čistý list, na němž se zapisují dojmy ze zevnějšího světa, jimiž teprve člověk dochází názoru, vědomí, logického myšlení a dosahuje všech schopností duševních.

Když se vše vyvíjí a nic není stálého a nezměnitelného, je zřejmo, že není věčných pravd ani náboženských ani filosofických. Neomezeno jest lidské myšlení pouze co do vlohy, možnosti, dějinného cíle konečného, v jednotlivých však případech jest omezené a nedokonalé.

Není ani věčného všeobecně platného zákona mravního. Všechna dosavadní morálka má ráz třídní, poněvadž se dějiny dosud pohybovaly a pohybují v třídních protivách. Dokladem uvádí Engels třídy moderní společnosti, aristokracii feudální, buržoasii a proletariat, z nichž prý každá má vlastní morálku! Z toho uzavírá Engels, že lidé čerpají vědomky nebo nevědomky mravní názory z hospodářských poměrů, v nichž žijí a pracují. Je tedy každá morálka v poslední řadě výplodem hospodářských poměrů té které společnosti. Skutečně všelidská morálka, povznesená nad třídní protivy, nastane prý teprve tehdy, až vývoj společenský dostoupí stupně, kdy nejen nebude třídních protiv, ale kdy jich bude úplně zapomenuto v praxi života.

Podivuhodna je zajisté na výkladech Engelsových troufalost, s jakou mluví o věcech, jichžto podstatě nerozumí. Posuzuje na příklad morálku podle toho, co za dovoleno nebo nedovoleno, za dobré nebo zlé pokládá aristokrat, měšťák nebo proletář a odtud soudí, že morálka každé této třídy jest jiná! Nikoliv, mravní zákon jest jen jeden pro všechny, a ten je věčný. Různost mravních zásad a názorů má původ v nevědomosti a převrácenosti lidské, odchylující se od zákona mravního.

Zcela zvláštní ponětí má také Engels o svobodě. Svoboda prý záleží v poznání zákonů přírodních a odtud plynoucí možnosti použiti jich k určitému a vědomému cíli. Na tomto poznání zakládá se panství

člověka nad sebou samým a nad zevnější přírodou. Je tedy svoboda výplodem dějinného vývoje, který jest opět podmíněn technickým vývojem výrobních sil.

Člověk, ve všem všudy závislý na přírodě a na svém okolí, není ovšem pánem svého osudu, třeba jednal z rozvahy anebo z vášně a sledoval při tom jisté cíle. Svoboda a sebeurčování jsou jen zdánlivy, ve skutečnosti jest běh dějin ovládán vnitřními, všeobecnými zákony, na nichž nemůže člověk praničeho měniti. Přerozmanité cíle, které jednotlivci sledují, odporují si navzájem a křižují se. Tím povstávají srážky nespočetných vůlí a úkonů jednotlivcův a přivozují v dějinách stav, který je zcela analogický se stavem v bezvědomé přírodě, kde působí nesčetné síly a příčiny slepě a nutně, sobě odporujíce. Ale konečným výsledkem všeho toho je příroda, kterou kolem sebe vidíme. Tak i lidé dělají své dějiny tím, že každý sleduje své cíle, nestaraje se o druhé. Výsledkem pak těchto mnohých, různými směry činných vůlí a jejich působení na svět zevnější jsou právě dějiny, jak je známe.

Vůle sama určována jest buď vášní anebo rozvahou. Vlivy na obojí působící jsou rozmanité, buď zevnější předměty anebo ideální popudy, ctižádostivost, „nadšení pro pravdu a právo“, osobní nenávist anebo čistě individuelní choutky různého druhu. Ale poslední popudy těchto popudů jsou hospodářské zájmy a hospodářské poměry.

Z vylíčení člověka po stránce duševní a jeho postavení v dějinách, jak je Engels podává, vysvítá, že snižuje člověka v pravém slova smyslu na stupeň zvířete a že jej cele připoutává na hroudu zemskou. Ducha lidského snižuje co nejvíce. Je to břemeno, které s sebou člověk vleče životem. Nemá síly tvůrčí, nemá vlastních zájmů, je stále jen produktem, ale nikdy producentem.[1])

Člověka-zvířete nezbytně potřebuje marxismus, aby mohl zbudovati socialistickou společnost, v níž by člověk neměl vyššího cíle a určení, nežli sloužiti po celý život této modle. Proto pozbavuje člověka lidské důstojnosti, upírá mu rozumnou, nesmrtelnou duši, odvrací jeho zrak od pravé vlasti a připoutává ho ke hmotě. Slibuje-li marxismus duchu lidskému vítězství nad hmotou v socialistické společnosti, nepovznáší tím nikterak člověka ze zvířeckosti. Celý marxisty velebený triumf v budoucnosti scvrká se v podstatě na to, že by pak lidé snad dobře jedli a pili, pohodlně přebývali, pěkně se šatili, málo pracovali a příjemně se bavili. Pravíme, snad! Ale je to vše, po čem lidské srdce touží? Marxisté myslí, že ano, a jako materialisté si věru ani více nežádají.

17. O závěrečném uzpůsobení historického materialismu praví Woltmann:[2]) „Nejvniternější subjektivní pružinou ve vývoji marxismu byla sebekritika a sebepoznání, a to jest nejpotěšitelnější dojem, kterého

---

[1]) Woltmann doznává: »Kdyby marxismus nechoval v sobě spolu nadějnou ideu socialistické budoucnosti, kdy bude duch triumfovati nad hmotou, byl by nejsmutnějším a nejneutěšenějším názorem světovým, jaký kdy byl produkován.« *Lud. Woltmann,* Der historische Materialismus, str. 238.

[2]) Der historische Materialismus, str. 238.

nabýváme z neutěšené mnohdy polemiky, ze které se marxismus zrodil. Tato čistá touha po pravdě oprávňuje a nutí... ve formě loyální kritiky rozlišovati v marxismu plodné a neplodné a k dalšímu vývoji nabádati." Těmito slovy chce asi Woltmann ospravedlniti Engelsa a novější marxisty, kteří se již značně uchýlili od původního stanoviska materialistického svého mistra Marxa. Leč nesouhlasíme s Woltmannem, udává-li za důvod změněného nazírání snahu dopátrati se pravdy. Pravou příčinou jest poznání, že chlouba marxismu, materialismus, jest jeho „caput mortuum". Materialismus, pro který byl kdysi Marx podobně jako celé řady účenců nadšen, se udržeti nedal a jest vlastně odbyt. Tímto poznáním veden zmírnil Engels ke konci života původní stanovisko příkře materialistické tou měrou, že se zdá, jakoby je byl nadobro opustil. Jeho příkladu následují četní jiní. Tvrdil-li tedy Liebknecht, jak jsme se dříve zmínili, že proti vědeckému socialismu není duševních zbraní, usvědčuje jej vývoj marxismu v naší době z nepravdy. Nejnebezpečnějším nepřítelem materialistického marxismu je — zdravý, předsudky a vášní nezkalený rozum!

V letech devadesátých napsal Engels, byv k tomu vyzván, několik listů, v nichž se rozepisuje o některých problemech historického materialismu.[1]) Úsudek o těchto dopisech shrnuje Masaryk v těchto slovech: „Definice tyto v celku jsou opuštěním názorů dřívějších. Engels sice viní odpůrce, že věci nechtí rozumět, ve skutečnosti však Engels pozměňuje své definice dřívější: dříve mu ideologie byla jen přestrojením, v nejlepším případě jakýmsi signálem nebo manometrem, oznamujícím, že se v poměrech hospodářských něco děje, nyní ze signálu a kostýmu stává se působící síla socialní. ‚Mladší' marxisté zároveň dostávají napomenutí, že někdy na poměry hospodářské kladou váhu větší, než mají."[2])

V prvním dopise ze dne 21. září 1890 praví Engels: „Podle materialistického pojetí dějin je v poslední instanci určujícím momentem v dějinách produkce a reprodukce skutečného života (výživa a plození). Více netvrdil ani Marx ani já. Překrucuje-li to tedy někdo tak, jakoby hospodářský moment byl jediným určujícím, pak mění onu větu v prázdnou, abstraktní, absurdní frasi." Hospodářské poměry jsou základnou dějin, ale na průběh dějinných bojů působí také různé momenty nadstavby a určují v mnohých případech převážně jejich formu. Z těchto „momentů nadstavby" uvádí Engels: politické formy boje třídního a jeho výsledky, ústavy, formy právní a reflexe všech těch skutečných bojů v mozku účástněných, theorie politické, právní, filosofické, náboženské názory, tradice. Engels doznává potom, že nelze „bez pedanterie" a nechce-li se vykladatel udělati „směšným" vyložiti na příklad vznik Pruska z hospodářské nutnosti.

Zdá se, že Engelsova paměť stářím ochabla, praví-li, že ani on ani Marx netvrdili více, nežli že produkce a reprodukce skutečného života je v poslední instanci určujícím momentem v dějinách. Tvrdili

[1]) Dopisy byly uveřejněny v listech: Der sozialistische Akademiker, 1895. — Leipziger Volkszeitung, 1895.

[2]) l. c. 115.

mnohem více. Jak je z dřívějších formulací historického materialismu zřejmo, prohlašovali vývoj ekonomie za jediné rozhodujícího činitele v dějinách, nikoliv jen v poslední instanci. Marx také upíral ideologickým představám jakýkoli vliv na dějinný vývoj, zde jim však Engels připisuje význačný vliv aspoň na formu dějinných bojů. Není to opuštěním prvotního stanoviska příkrého materialismu?

V jiném dopise[1]) ukazuje Engels, jak dělba práce účinkuje na vývoj duševního života. Dělbou práce usamostatňují se jednotlivé obory práce. Vedle výroby povstal obchod a peněžní trh jako samostatné momenty, ovládané vlastními zákony plynoucími z jejich povahy. Také politické a juristické výkony nabývají relativní samostatnosti, stát a právo. Všechny tyto nestejné síly působí vzájemně na sebe, ale mezi nimi se konečně uplatňuje hospodářské hnutí.

Co se týče náboženství, filosofie atd., tedy ideologických oborů, které „visí ještě výše ve vzduchu", jak Engels praví, doba historická přejala z předhistorické doby jistou dávku — pitomosti. Dějiny věd jsou dějinami nenáhlého odstraňování této pitomosti, resp. jejím nahrazováním pitomostí novou, ale méně absurdní. Lidem, kteří to obstarávají, se zdá, že pracují o nezávislém oboru; pokud jsou samostatnou skupinou, jíž byla přidělena zvláštní práce, mají svými „výrobky", včetně omyly, na celý vývoj společenský, a také na hospodářský, vzájemný vliv. Při tom však sami jsou pod vlivem hospodářského vývoje. Ekonomie tu netvoří nic ze sebe přímo, určuje však způsob změny a dalšího rozvoje, poskytujíc látku myšlenkovou, a i to většinou nepřímo, neboť největší vliv přímý na filosofii mají reflexe politické, právnické, mravní...

Původní přímý a prostý poměr mezi spodní a vrchní stavbou, jak jej Marx pojímal, stává se podle těchto vývodů již velmi složitým a spletitým. Engels tu uvádí zajisté celou řadu složitých činitelů, kterým přiznává jistou samostatnost a působnost podle vlastních zákonů. Tak společenská dělba práce, usamostatnění společenských a duševních oborův a jejich vývoj podle vlastních utkvělých zákonů, rozdíl mezi zvláštní a všeobecnou závislostí na hospodářských poměrech, rozdíl mezi přímými a nepřímými vlivy ekonomie na ideologii, zpětný vliv ideologie na ekonomii a j.

V jiném listě[2]) rozšiřuje Engels pojem „určující basi dějin". Podle jeho starší definice byla touto basí výroba a směna výrobků, nyní k tomu připočítává celou techniku výroby a dopravy. „Hospodářskými poměry, které pokládáme za určující basi dějin společnosti, rozumíme způsob, jakým si opatřují lidé v jisté společnosti živobytí a vyměňují navzájem výrobky (pokud jest ovšem dělba práce). Je tedy zahrnuta celá technika výroby a dopravy. Tato technika určuje podle našeho pojetí také způsob výměny, pak rozdělování výrobkův a po rozpadnutí rodové společnosti také rozdělení ve třídy, a tím i poměr mezi vládnoucími a ovládanými, tudíž stát, politiku, právo atd. Potom

[1]) Leipziger Volkszeitung, 1895.

[2]) Der sozialistische Akademiker, 1895. Ein zweiter Brief von *Fr. Engels.*

je zahrnuta do hospodářských poměrů zeměpisná poloha... přežitky dřívějších stupňů hospodářských, které se udržely často jen tradicí nebo vi inertiae, a konečně milieu obklopující tuto formu společenskou na venek.“

„Závisí-li technika“, odpovídá Engels v listě tazateli, „jak pravíte, většinou na stavu vědy, pak jest věda mnohem více závislá na stavu a potřebách techniky. Má-li společnost technickou potřebu, prospěje to vědě více než deset universit...“

V tomto listě pronáší se také Engels o race a vlivu historických osobností. Raçu prohlašuje za hospodářského činitele. Velikým mužům upírá vliv a význam v dějinách, jaký se jim obyčejně připisuje. Je čirou náhodou, že na příklad Napoleon byl určitou osobou, ale nebýti Napoleona, byl by jeho místo zaujal druhý. Když se vyskytla praktická potřeba, objevil se také vhodný muž, který jí odpomohl. Engels uvádí za příklad Marxa samého. Již před ním usilovali francouzští a angličtí historikové o nazírání na dějiny, odpovídající tehdejšímu stavu vědy. Marx, odkryv materialistické nazírání na dějiny, vyhověl všeobecně pocifované potřebě. Nalezení téhož názoru Morganem dokazuje, že doba proň byla zralá, „a že právě musil býti odkryt.“

Srovnejme tyto vývody Engelsovy na příklad s formulací historického materialismu, jíž Marx podává v předmluvě ku „Kritice politické ekonomie“, a poznáme snadno, že téměř nadobro upustil od dřívějšího jednostranného materialismu třídního. Z toho však je také zřejmo, že vlastně v zakladatelích samých již propukla krise marxismu. Mladší marxisté přeměňují aneb opouštějí učení Marxovo a Engelsovo, vzdávajíce se zvláště materialismu. Nastalému rozkladu nezabrání žádné vzpírání se pohlavárů, kteří dosud na sjezdech strany dovedou zastrašovati a umlčovati nepohodlné jednotlivce. Dnes jest již zjevno, že vědecký socialismus „jest jen episodou. Pro marxisty v jejich čisté, nefalšované podobě nemá živná, bujná půda přítomnosti žádné výživy. Propadnou nutně víc a více samotě a stařectví a ‚odumrou‘ v suchých, vyprahlých poušťích formulí.“ [1]) Marxismus obohatil dějiny filosofie o nový příklad pobloužení lidského ducha. (P. d.)

[1]) *Max Lorenz*, Moravská socialní demokracie str. 130.

František Pravda (Vojtěch Hlinka).

Obraz jeho literární činnosti. — Píše Fr. Holeček. (Č. d.)

A na konci téže povídky („Jistina a úroky") vybízí čtenáře: „Živme chudé bratry, živme nuzné sestry, a odplatí nám Bůh i zde i na věčnosti. Peníze zahynou, zahyne vše, což kupujeme za peníze; dar na oltář lásky položený množí se a jest nesmrtelný."

Nerozumné jednání rodičů, kteří opili vlastní dítě, provází slovy: „Malý ožralec ovšem nevěděl, co činí; ale ti, co jej opili, měli věděti, že páchají vraždu na nerozumném dítěti, kladouce základ k nepravosti záhubné" („Kterak u Jedličků dohospodařili").

Zvláště často, jak již řečeno, zasahuje náš autor do děje v povídkách namířených proti liberalismu, nevěrectví a němectví. Zde téměř ob stranu nalézáme polemiky, úvahy a explikace, jimiž útočí na protivné mu zásady. Uvedl jsem již některé z těchto výkladů v odstavcích, jednajících o látkách a dějích, jakož i charakteristice osob Pravdových. Nemohu se však zdržeti, abych neuvedl ještě následujících slov: „Za těch dob uměti německy pokládal každý za čest, vyšších škol nebylo jiných než německých... V městech zvlášť si na němčině zakládali, ji lámali, že až hanba bylo je poslouchati, a v ní psali, že kdo tomu rozuměl, se až za ně styděl. Takových bláznů a pošetilců je bohužel ještě mezi námi, a to nejen v městech, nýbrž i ve vsích, ale již po řídku" („Povolán a vyvolen").

A tak všecko poví náš autor sám, nic nenechává čtenáři.

Co se týče motivace jednotlivých složek dějových, snaží se patrně opříti ji o povahu osob nebo situací. Úmysly a snahy jedněch křižují se s úmysly a snahami druhých, narážejíce tak na překážky, jež buď přemáhají nebo jim podléhají. Tam kde motivace zakládá se na úmyslech osob představovaných, vyplývajíc tak z povah osobností, věnována jest i pečlivá pozornost charakteristice osobností.[1])

Nejčastěji opírají se však jeho motivace o situace, z nichž jedna podmiňuje a vyvolává druhou. Ovšem že i zde musíme zase rozděliti dílo Pravdovo na dvě části.

V „povídkách z kraje" vyplývají pohnutky jednání zpravidla z celkové povahy nebo citu převládajícího, po případě jen z jediné vlastnosti osobnosti představované. V povídkách moralisujících bývá však pohnutkou jednání často jen vůle autorova. Zde pomáhá si zvláště často i zasáhnutím náhody, jež působí jako starověký „deus ex machina". Náhoda hraje u něho dosti velikou, často hlavní úlohu. Náhodou slyší Trubelka kázaní o troubách soudného dne, náhodou setká se pán z Podlesí s Albínou, náhodou vyhraje Jiří Maroušek dvacet tisíc atd. A což těch neštěstí, živelních pohrom a ohňů, jež potkávají jeho liberály a hříšníky! Jeho darebáci a zlodějové, když již již unikají stíhající je spravedlnosti, lámou si nohy („Pražátko", „Sirotci", „Matka a syn"),

[1]) Srv. »Matěj sprosťák«, »Vávra kuřák«, »Krejčí Fortunát«, »Pán z Podlesí« Sedlák Krupička« a j.

jiní upadávají zase do neočekávaných nemocí a pohroma za pohromou je stíhá. I tresty i odměny bývají tu v nepoměru jak k povahám tak k činům. Ovšem, náhoda vládne zajisté i v životě lidském, ale v uměleckém díle popřáváme jí místa velmi málo.

Slyšeli jsme již, že povahy jeho osobností jsou hotové, setrvačné, určitou výslednicí jediného znaku působící na vše, co se kolem nich děje. Nemají pohybu a plynného toku vývojového, jsou ve svých podstatných rysech neměnné, a tyto rysy jsou nečetné, ale tím význačnější. Ohlašují se projevy slovními i skutkovými. A celá povaha těchto osobností osvědčuje se často jedním rázem právě proto, že jsou velmi prosté a neměnitelné. Celkem však motivuje vývoj prostých svých dějů povídkových šťastně a případně, čerpaje mnoho z odpozorované skutečnosti nebo se aspoň o ni opíraje. Určují pak osoby jeho jednání své daleko více rozumem než citem. Mozek vládne nad srdcem.

Počet osob nebývá v povídkách Pravdových veliký, poněvadž nelíčí plného života v celém a složitém jeho bohatství, ale jen jednotlivé jeho výseky. Hlavní osoby jsou zpravidla dvě, nejvýš tři až čtyři. Uvádění osob zakládá především na zákoně kontrastu. Se zvláštní zálibou uvádí kontrastující dvojice. A nejen osoby, celé rodiny, sceny i situace klade rád proti sobě.

Věren realistickým zásadám, popisuje často i zevnějšek svých osob, zvláště tehdy, možno-li z něho souditi na jich vnitřek. Tak představuje nám Matěje sprosťáka hned na začátku povídky v celém jeho starodávném kroji, tak i faráře Bartoloměje Jahodu, jenž „postavu měl více malou než velkou, široký klobouk kryl šedivou hlavu, kabát dosahoval přes kolena, vysoké boty leskly a třpytěly se z daleka. Nejzajímavější na něm byl jeho ctihodný obličej, každý tah svědčil o dobrotě a lásce, modré oko přívětivě pohlíželo na svět, čelo moudře se vypínalo, ústa bez přestání se usmívala“.

Podobně i pracovitou a počestnou děvečku Voršilu („Ona má rukavičky“) líčí jako „ženskou postavy vysoké, těla silného; ruce má zavalité, kostnaté a masité, vše je jí lehké, co do nich vezme, ani pacholek nevyzdvihl a neunesl co ona.“ Obzvláště důkladně popisuje zevnějšek Isidorův v povídce „David a Jonathan“: „Nejvíce jsem zpytoval příjemný jeho obličej. Čisté, vysoké jeho čelo zvláště se mi líbilo. Vlasy měl tmavé, pěkně učesané a rozdělené. Co mám říci o jeho libezných ústech? Když se usmál, měl jsem před sebou jarého, švarného, veselého chlapce; když se zamyslil, zdál se býti vážným, zkušeným mužem. Nemálo k půvabné jeho podobě přispívala dlouhá, zakulatělá, přiokrouhlá brada; jakési panské přednosti dodával mu pravidelný nos. Věru krásné měl zuby, jeden byl jako druhý atd.“

Realistickou methodu jeho práce dokazuje i podrobné líčení různých zvyků, pohybů, prací a j. Pozorujte třeba, jak jde „tlampač“ Vávra na námluvy, jak vážně usedá, vytahuje dýmku, nacpává ji zvolna tabákem, béře z krbu uhel, přehodí jej několikrát z ruky do ruky, foukaje naň plnou tváří, a konečně zapálí, zavře víčko a pouští první „baf“ („Dvě svatby najednou“).

Jak věrně skutečnosti odpozorován a vylíčen jest výjev, kde babička první omakává psaní svého vnuka Havla, potěžkává je, se všech stran prohlíží, na srdce tiskne a pak Petronile strká! „A té se zdálo, že je musí políbiti, ale neučinila to, a podrževši je chvilku v rukou, odevzdala je matce, ta je podala dědouškovi a toho obklopili chlapci Lukáš a Matouš, aby to psaní alespoň viděli, a naposled je zase obdržel Novotný. Petronilla dostala rozkaz, že psaní musí čísti. Třásly se jí ruce, když je brala, i odkašlala si několikrát, než nabyla pořádného hlasu…“

Jak prostý a věrný jest i začátek povídky „Sládek a schovanec“! Hle, „stařena oškubává holoubě. Zabila je sama. Matka je bude nadívati. Krájíť žemličku. Na talíři jest již mouka, uprostřed leží vejce a vedle stojí hrneček s mlékem. Matka i babička, obě uplakané, povídají si o Kašparovi…“

Všimněte si podrobného popisu venkovské světnice,[1]) v níž „na levé straně u dveří vystupuje ze země kamenné koryto s víkem, kamna s pecí, palanda pro pacholky; nízký strop, stůl, almárka, svaté obrazy, postel se strakatým prostěradlem, pod postelí holubi. Červená římsa s bílými talířky, lavice, pod lavicemi dřevěnky, hodiny s kukačkou, krb ve zdi, nad krbem díra pro křesadlo, troud a sirky. Dvě bidla okolo kamen a na nich boty, svěcená sůl, ubrus, utěrák a na koncích čepice.“ Nic neujde tu pozornosti autorově, ani nejmenší detail mu neuklouzne.

S podobnými doklady setkáváme se u Pravdy skoro na každé straně. A všechny svědčí nejen o neobyčejné vloze vnímavé a pozorovací, ale i o lásce, s jakou tyto detaily popisoval a kreslil. Některé jeho povídky jsou zrovna mosaikové obrázky, složené ze samých drobounkých detailních popisů, kreseb a líčení osob, míst a scen, jež podány jsou se životní přímo věrností a názorností.

Co se týče vnější úpravy a stavby povídek, počíná si Pravda obyčejně způsobem následujícím: Načrtnuv krátkou exposici, v níž představuje čtenáři jednak hlavní osoby, jednak stručným, referentským způsobem nastínované pozadí nebo prostředí, v němž se bude děj odehrávati, zaplétá osobnosti své do jisté životní situace, vypravuje epické události, líčí poměry, povahy i jejich snahy, zauzluje děj a vyvrcholuje; pak nastává obrat a závěr, z něhož plyne jistá morálka.

Krátké celkem povídky skládají se z krátkých, rychle za sebou následujících scen. Tyto pak jsou zase složeny z menších, detailních odstavců, připravujících, přiostřujících nebo končících sceny i situace. Jednotlivé odstavce skládají se konečně z krátkých, po většině souřadně vedle sebe kladených vět, jež dobře charakterisují chod vypravování.

* * *

Vypravuje své děje a příběhy, užívá Pravda téhož prostého a přece výrazného způsobu, jakým vyjadřuje se lid náš vůbec. Není tedy zajisté nic divného, že užívá i dialektických a obecných idiomatismův, ať již se stránky hláskoslovné, tvaroslovné, syntaktické nebo slovníkové.

[1]) »Matěj sprosťák«.

Obecně žádáme od každého spisovatele především správnost jazyka, jež „nejdříve vztahuje se k mluvnici jakožto soustavné nauce o pravidlech jazykových“.[1]) A tu můžeme říci, že autor náš píše celkem správně Poklesků mluvnických nalezneme velmi málo. A píše čím dále tím správněji. Skutek tím záslužnější, že vzdělání jeho bylo výhradně německé. Vždyť víme z jeho vzpomínek, že první své povídky psal s německo-českým slovníkem v ruce.

Proto nepřekvapí nás ani nějaká ta jazyková nesprávnost nebo germanismus, s nimiž se tu a tam setkáváme. Snažil se zajisté ze všech sil, aby dohonil, co mu scházelo, studuje pilně jak gramatiky (byla to zvláště „Schule der böhmischen Sprache“ von Jos. Sokol a později „Mluvnice jazyka českého“ od V. Zikmunda) tak i mluvu lidu, s nímž se ustavičně stýkal.

Druhá věc, jíž od spisovatele žádáme, je srozumitelnost řeči. A tomuto požadavku vyhovuje řeč Pravdova plnou měrou. Jest prostá, jasná a srozumitelná, poněvadž i jeho myšlenky jsou prosté, průhledné a přesné. Není v ní ani archaismův ani zvláštních novotvarů; výrazy, jež jsou nám poněkud nezvyklé, vzal buď z německo-českých slovníků, hlavně ze slovníku Franty-Šumavského, nebo z mluvy lidu.

Po většině nevybočuje však mluva jeho z mezí mluvy lidu jihočeského. A stačí mu úplně k názorné kresbě osob i věcí. Jest jasná a konkretní, nehromadíc slov. Odpovídá úplně jak myšlenkovému obzoru jeho osobnosti tak i zřejmé snaze po jasnosti a jednoduchosti.

Pravda nezná oné vášnivé touhy dnešního spisovatele po nových obratech, neužívá ani zvláštních vazeb ani vybraných, zvučných, vzácných a barvitých výrazův, ale vyjadřuje své myšlenky slovy prostými a přesnými.

Vypravuje a hovoří klidně a rád, upadaje časem v jistý druh mnohomluvnosti, vysvětluje a rozváděje bez míry a beze vzletu, bez přízvuku a bez zanícení myšlenky, tekoucí jako fádní, čistá voda řeky a ukolébávající čtenáře pozvolným svým spádem.

Zřejmě snaží se, aby mluva jeho byla věrná a výrazná. Snahu tu pozorovati lze zvláště tam, kde chce charakterisovati jednající osobnosti individuálním rázem jejich řeči. Osoby intelligentnější a z vyšších vrstev mluvívají v jeho povídkách řečí správnější a vybranější než lid obecný; rozdílů povahových mluvou však nelíčí. Zpravidla vyjadřují se skoro všechny jeho osobnosti ve stejných situacích stejným způsobem. Nelze se tedy diviti, že nebývá tu vždycky nezbytné organické souvislosti mezi celkovým průběhem děje, myšlenek a citů na straně jedné a mezi vnášenou dialektickou formou na straně druhé, když jí není vůbec mezi způsobem řeči a individualitou mluvících osob.

Monologů osobnosti jeho vůbec neznají; neboť nemajíce času na dlouhé rozbory duševního stavu svého, ani na dlouhá uvažování, nemají ho ani na zbytečné monology. Nemluví, ale jednají.

Za to často kreslí a líčí povahy i situace pomocí dialogu, jenž nabývá u něho zvláštního úsečného a chvatného rázu.

[1]) *Josef Durdík,* Poetika jakožto aesthetika umění básnického, str. 515—532.

Vybírám tu třeba scenu, jež vypravuje. jak chce Fortunát do světa na zkušenou. Otec jeho Božeta souhlasí a ptá se jen: „Připravil jsi se?“ „Ano, mám už tlumok.“ — „A co máš do něho?“ „Tak ty maličkosti a potom šatstvo.“ — „Mnoho-li pak máš šatstva?“ „To, co jsem měl.“ — „Nic si's nepřikoupil?“ „Ještě nic.“ — „Tedy máš jen tento kabát.“ „Jen ten.“ — „A je ti malý.“ „Vyrostl jsem z něho.“ — „Prádla máš dost?“ „Ty dvě staré košile.“ — „Šátků?“ „Pro všední den jeden a jeden pro svátek.“ — „Bot?“ „Ty, co mám na nohou.“ — „A s tím vystačíš?“ „Musím.“ — „Za čtyři neděle se ti to rozpadne.“ „Zjednám si něco jiného.“ — „Tedy máš peníze?“ „Kdež bych je vzal?“ — „Dostával jsi plat.“ „Ten sotva stačil na hodinky.“ — „Ah, ty máš hodinky!“ „Chasník je musí mít.“ — „Co jsi za ně dal?“ „Šest zlatých stříbra.“ — „Kam přišlo to, co jsi vydělal víc.“ „Na rozličné potřeby.“ — „Jmenuj je.“ „Nemohl jsem si pomoci, každý má hůlku, pytlík, dýmku; nebyl bych ani tovaryš, kdybych to neměl.“ — „Tedy to máš.“ „Ovšem“. — „Co tě to stálo?“ „Asi dobrý tolar.“ — „Ještě ti zbylo ze mzdy.“ — „Potom je ten tabák, to pivo, a někdy jsme si dali na snídaní.“ — „Co jste snídali?“ „Kořalku a rohlíček.“ — „Ah, kořalku.“ „Ona hřeje žaludek.“ -- „Polévka by ho nezahřála?“ „Tu máme každý den.“ — „Nač tedy kořalku?“ atd., jakoby soudce vyslýchal.

Z toho, co jsme právě uvedli, jakož i z dříve již uvedených citátů, možno učiniti si aspoň přibližný pojem i o jeho slohu.

Pojímaje předměty i události rychle a zřetelně, nezná Pravda vnitřního zmatku ani předcházejícího kvašení prudkých, přelévajících a mísících se myšlenek. Pohyby jeho rozumu jsou rychlé; prvním rozběhem a bez námahy připadá na svou myšlenku. Ale připadá pouze na ni, ponechal stranou veškerá prodloužení a zaplétání, kterými se noří a rozvětvuje do svých sousedek.

Jest rozený prosaista, „jenž postrádá oněch náhlých polovidění, která otřásajíce člověkem, otvírají mu jediným okamžikem veliké hlubiny a dálné průhledy. Je to vnitřní pobouření, které vzbuzuje obrazy; kde není pobouřen, nepředstavuje si. Jest dojat jenom povrchně, velká sympathie mu schází; nepostřehuje předmětu takovým, jakým jest, složitého a v celku, nýbrž po částech, se znalostí rozsuzovací a povrchní.“ [1])

Proto není vůbec poetou. Jeho sloh jest naprosto klidný, střízlivý a rozumový jako on sám. Sloh dokonalý, vzorný podle mechanické, utilitaristické definice H. Spencera; neboť dává pochopiti a cítiti s nejmenší měrou pozornosti a námahy.

„Benthamův arithmetický kalkul přesazený z morálky do esthetiky,“ dí o tom Guyau.[2])

Přes to však nebo právě proto, není poetický; neboť „poetické spočívá především ve výrazném a suggestivném rázu slov. Vůbec, poetické není totéž co krásné; krásno tkví především ve formě, v jejích proporcích a její harmonii, poetično hlavně v tom, co se dá jen zpola

[1]) *H Taine*, Dějiny literatury anglické, v překl. O. Sýkory. I. 179.
[2]) L'art au point de vue sociologique, p. 289.

zahlédnouti. Pološero lesů, sladký jas svítaní, bledé světlo luny jsou poetické, protože vzbuzují množství ideí nebo citů, jež obestírají předměty jako aureola... Nelze tedy posuzovati sloh jedině podle toho, co praví a ukazuje, ale a zejména dle toho, čeho nepraví, co nutí mysliti a cítiti.“[1])

Se slohem je tak jako s hlasem; má svůj timbre, svoje zabarvení, jež okouzluje, jež se protiví, ano i dráždí. „Když spisovatel jasně pověděl, co chtěl, a dal se pochopiti čtenářem s minimem pozornosti a intellektuální výlohy, zbývá ještě, mimo to, co řekl, věděti, co dal cítiti, zbývá odhadnouti zabarvení (timbre) jeho slohu, jenž může dojímati i nechati chladným, jenž může i popuditi jako jisté druhy hlasu nebo jisté způsoby smíchu. Poesie závisí na ozvěnách slova v duchu posluchačově, na množství a hloubce probuzených ozvěn; v přírodě jsou ozvěny rozeznívající se nebo umírající neobyčejně poetické; právě tak je tomu v myšlence i v srdci...“[2])

A právě tato vlastnost schází docela slohu Pravdovu; jest význačný, ale nikoli suggestivný, poetický.

Jeho krátké a stručné věty povídají vše, co chtějí říci; nic nenapovídají, nic nedávají tušiti, nazírati. Nemají tajné a suggestivné účinnosti slohu poetického, jenž bez analyse a bez dlouhých líčení dává spíše jen vytušiti a vycítiti.

Chtěje co možná brzo pověděti konec, morálku, nezdržuje se náš autor líčením a poesií. Cíle kráčí k výsledku, nezastavuje se ani u snů srdce ani před krásou vnějšku. V jeho vypravování není ani barvitosti ani skvělosti. Jeho sloh nemá figur a tropů. Přečtěte deset tisíc stran, a nenajdete obrazu mimo nejobyčejnější přirovnání nebo metaforu, jež přejal z bohatého pokladu lidové mluvy. Přidejte k tomu ještě asyndetické spojování vět a sem tam nějakou řečnickou otázku, jíž užívá v kazatelském roznícení, a máte všechny jeho tropy. Spisovatel prosaista par excellence!

Není schopen záchvatů nadšení, prudkých vzrušení, nezná vášně. Proto jest logický, střízlivý a jasný; miluje pořádek. A všecko to obráží se i v jeho slohu; nic není jasnějšího než sloh jeho povídek. Cesta, kterou se za ním ubíráte, jest rovná. Žádná nesrovnalost, žádná násilnost, žádný prudký náraz. To vše se mu protiví. Jest mu vrozena jistá umírněnost; vyhýbá se vůbec velkým slovům. I velké a prudké city vyjadřuje způsobem co možná nejstřízlivějším.

Ale při vší této střízlivosti a stručnosti, nebo právě proto jest dikce jeho plynná, nesouc se lehkým a širokým rytmem, prozrazujícím poměrnou lehkost tvoření. Dikce, v níž na prvém místě je snaha po stručném, jasném a plastickém vyjádření myšlenek. Prozrazuje klid a nese se nenuceným tonem vypravovatelským. Celý způsob jeho myšlení a cítění vnáší do způsobu jeho vyjadřování se, do slohu, dikce i tonu živel prostoty, nenucenosti a klidu. A to je také jediné, pravé zabarvení jeho slohu, jenž utišuje a uklidňuje.

* * *

[1]) *Guyau* na uv. m. str. 297 n. — [2]) Tamt. str. 297.

Všimněme si teď účinlivosti, emočního rázu povídek Pravdových. Zde však nemohu předem nevzpomenouti slov Anat. France, že kniha dojímá nás jen tehdy, vyjadřuje nebo líčí-li, co jsme sami promyslili, procítili a prožili. Jen tenkrát nás rozechvěje, tvoří-li citové chvění jejích osobností harmonický souzvuk s našimi, jen tenkrát má pro nás hluboký a životný význam, můžeme-li ji uvésti v přímý a živý vztah s radostnými nebo bolestnými událostmi a stavy vlastního života. Čili jinak, kniha působí nikoli tím, co v ní jest, ale co sami do ní vkládáme.

Tak vysvětlíme si, proč jedna a táž kniha živě a mocně jednoho rozechvěje, kdežto druhého nechá chladným.

Čeho všeobecně žádáme od knihy, jest, aby projevovala jisté myšlenky a idey, aby budila jisté city a snahy. Slovo bez idey nemůže způsobiti ničeho, jako diamant, třeba nejlépe broušený, nemůže zářiti a jiskřiti v úplné tmě bez paprsků světla, odražených jeho plochami. A světlo slova — toť idea. „Idea jest nezbytně nutna emoci i dojmu, nemají-li býti banální a obvyklé... Ale ani nejosobitější emoce není nová; aspoň základ má věčný. I naše srdce sloužilo už přírodě jako její slunce, její stromy, její vody a její vůně...“ [1])

Množství dojmův a citů, jichž člověk zakouší, je tak staré jako on sám. A všechny jsou věčně stejné. Co jest nového, jsou jen nuance dosud nepostřehnuté. V základě však „eadem sunt omnia semper“.

Dosud studovali jsme dílo Pravdovo po stránce ideové, nuže, všimněme si teď i citů, hnutí a snah, jež chce ve čtenářích buditi. Uvažovali jsme, pokud bylo produktem osobního temperamentu autorova, nyní však všimněme si, kolik jest v něm vlastně života, abychom ocenili stanovisko, s něhož hleděl na práci svou nejen autor, ale s něhož ji pozoruje a oceňuje jistě i čtenář.

Ale jako při každé otázce, již pokusili jsme se vzhledem k dílu Pravdovu zodpověděti, tak i zde narážíme na rozpoltěnost a dvojklaný charakter tohoto díla. Přes to však jest dílo toto ve svém základě jednotné, majíc jediný, určitý znak. A tím jest jakýsi naivní optimismus, jímž jest celé dílo jeho prodchnuto. Pravil jsem již, že autor náš jest v knihách takový jako v životě. A jako šel životem klidně, s úsměvem dobrého člověka na rtech, právě tak kráčí i světem, jejž v povídkách svých vyvolal a oživil. Všechny jeho knihy mají onu přednost, že nejsou tvrdé k člověku, a to ani k člověku špatnému a zlému.

Tento člověk s milýma, dobrýma očima, zřejmě nadržující lidem dobrým a zbožným, má přes to vždy i soustrast s lidmi špatnými; neboť jsou mu jen produktem nešťastných poměrů, v nichž vyrostli. Neměli příležitosti poznati dobro a ctnost; prostředí, v němž žili, učinilo je takými, jakými jsou.

Vizte „Pražátko“! „Roste, přibývá ho, chutná mu jísti a shltal by toho čtyrykrát více, než se mu oddělilo. Hrabal mu nadává žroutův a často již od mísy ho zahnal. Sám o jídlo říci nesmí, ani Hrabalová mu to netrpí. Dostal-li co, dostal; nedostal-li, nedostal; musí býti spokojen, o jeho žaludek se nikdo nestará. Stará se tedy o něj sám, béře, nač

[1]) *Guyau* na uved. m. str. 61.

přišel... ale často se prozradil, a tu se na něj sypou rány, že je zloděj, šibal, nevděčník, zasluhuje facky, pohlavky, štulce.“

Že kradl, nemohl si zapříti, ale byl hladov jako vlk a sám si říkal: „Proč jsem pražátko,“ mysle, že jiný býti ani nemůže. A „v tomto domnění potvrzovali ho domácí i cizí. Povídají si o něm, že z takového dítěte nic dobrého nepojde — proklínají jeho rod a odsuzují ho k daremnosti a nezdárnosti neustále.“ A právě tak vede se mu i ve škole.

„Někdy však přehrozná pustota opanovala mysl Josefovu. Když si večer lehl na svou podušku za kamna a starou sukní se přikryl, nemůže dlouho usnouti a bolestné myšlenky mu rejdí v hlavě. Stýská se mu po matce. Představuje si, jak by se měl jinak, kdyby ona mu dávala jísti, mu stlala postel, mu něco povídala. O povídal by jí také, přitlačil by se k ní, vzal by ji okolo krku, srdečně by ji políbil. Vzdychá i po otci...“ A jest mu k smrti líto, že jest opuštěn, suchá lítost svírá mu srdce a mění se v hněv; zatíná zuby a zlořečí otci i matce, o nichž slýchá jen hanu a potupu. Ubohé „pražátko“ nemůže se státi dobrým, neboť všichni, lidé i poměry, vhánějí je do neřesti a záhuby. A přece i v něm je dobré, lidské jádro.

Tak stávají se darebáky a zloději i nešťastní čeští učňové ve Vídni, aniž za to mohou; tak bez vědomí a bez vlastní viny naučí se píti a hýřiti děti nerozumných rodičů, tak německé školy olupují české lidi o základy lidskosti a ctnosti, číníce z nich nejen odrodilce, ale i nevěrce a ničemy. Ale všude cítíte, že je jich autoru z té duše líto. A proto nemůžete zavrhnouti jeho zlých lidí ani vy. Jsou spíše nešťastní než zlí. Poměry a společnost jsou vinny, nikoli oni.

Cítě soustrast s lidmi nešťastnými, staví se ovšem přísně proti všemu zlu jako porušení řádu Bohem stanoveného a dává je vždy stíhati neúprosnou spravedlivostí. Proto zlo jest u něho vždycky potrestáno, dobro vždy odměněno. Proto bývá konečné jeho rozřešení sporův a rozuzlení dějů zřídka kdy neočekávané a nepředvídané, nýbrž zpravidla smírné. Ježto pak výsledný dojem povídky záleží nejčastěji na konečném rozřešení, bývá dojem tento vždy uspokojivý, probouzeje v čtenáři cit libosti. Dobro vítězné a odměněné, třeba po zápasech a utrpeních, slunní se na konec v záři a teple štěstí, jak toho žádá mravoučná tendence. A jenom osoby, které se staví v cestu smírnému rozuzlení, bídně hynou za trest i pro výstrahu.

Ovšem, pokud jsou povídky jeho odleskem života, v němž setkáváme se s událostmi smutnými a tklivými právě tak jako s veselými, idyllickými a komickými a j., potud obrážejí se dotyčné živly i v jeho povídkách.

Jsa veselé a družné povahy, nejen sám se rád zasmál, ale i jiné s chutí rozesmál, když mohl. V životě i v knihách. Vzpomínky na sjezdy přátel a kollegů, popsané v „Blahověstu“, svědčí významně o milém a jemném jeho humoru a vtipu A právě tak i celá řada jeho povídek. Není ovšem humoristou v etymologickém a širším slova smyslu, v tom smyslu, jímž humor „vyjadřuje u spisovatele význačnou sklonnost k podráždění, ke vzrušování, k procitování nějaké nálady při každém aktu chápavém, tak že jest omezována sklonností tou hra a význam

činností v pravém smyslu rozumových. Humoristický spisovatel je tedy člověk, který chce zakoušeti a důsledně i zachycovati každý ze svých pocitů, svých ideí, svých obrazení, svých vjemův úplných či zlomkových jen formou citů, dojmů, vášní, emocí odporu, bázně, soucitu, zájmu, veselí, a který se tak tedy neustále a pro lidi jinak zřízené bez příčiny vzrušuje".[1])

Humor Pravdův je spíše situační než náladový; k tomuto schází mu hluboké citové vznícení a upřílišené osobní vidění, které zkresluje humoristovi svět až do karikatury. Směje-li se Pravda, směje se upřímně a ze srdce, bez onoho tajeného a hlubokého smutku, jenž obestírá smích humoristy náladového, podle známých slov Mme de Stael: „Humour, c'est la tristesse dans la gaîté."[2])

Není tedy humoristou, jemuž humor znamená zvláštní světový názor,[3]) ačkoli měl jistou vlohu k humoristickému pojímání světa i lidí, o čemž svědčí mnohé z humoristických jeho scen, ano i některé z veselých jeho povídek. Cítíť opravdu a vroucně s lidmi i věcmi, jimž se směje; s láskou sklání se i k malému, nepatrnému a směšnému, zachovávaje vždy úctu před ideálným a povzneseným, které dalo se pouze zvráceným směrem, tak že i v té zvrácenosti těší nás pohled na šlechetné a dobré jinak povahy.

Překreslené, ano až zkarikované líčení osobností z vyšších vrstev společenských a všech, kdo proniknuti jsou egoismem a touhou po požitku, není ovšem humoristické, ale zřejmě ironické. Pozoruje je i jejich život, rozčiluje se klidný náš autor ovšem též, ale toto rozčilení a vzrušení činí ho štiplavým, tak že se jim posmívá se zřejmou chutí a beze vší lásky k nim. Dráždí ho pýcha a nadutost různých těch pánů „z Nuzova a z Nemanic", protiví se mu nadutí a přemrštění jejich lokajové a panské, posmívá se sedlákům a maloměšťákům, opičícím se po vznešených pánech, dobírá si povídenštělé řemeslníčky a němčící slečinky, a líče a kresle je, jak přepínají své názory i své návyky, odkrývá se zřejmou radostí i jejich hloupost a směšnost. Jednají špatně a jsou při tom směšní. Upřílišené jejich činy a projevy přivádějí k plné platnosti směšnost, bizarnost, ano až komičnost těchto osob, k nimž nesklání se ovšem s láskou a soucitem, ale mnohdy až s odporem.

Na druhé straně však, ať směje se vybíravému a příliš opatrnému Janu Zralých, nebo zmalátnělému, hypochondrickému pánu z Podlesí, poctivé, ale marnivé děvečce Voršile, nebo vášnivému kuřáku Vávrovi, těžkopádnému Matějovi, nebo svobodnému občanu Krupičkovi, nestálému Fortunátovi atd., vždycky cítíte, že je má upřímně rád a že jim přeje větších nebo menších jejich nehod proto, že je miluje; neboť nehody tyto vyléčí je z jejich pošetilosti a převrácenosti.

S touž zálibou a milým humorem líčí i pošetilé, naivní a směšné kousky svých dětí.

---

[1]) *E. Hennequin*, Spisovatelé ve Francii zdomácnělí, str. 11.
[2]) »Humor je smutek ve veselosti.«
[3]) Srv. *M. Carriere*, Ästhetik, I. 224—247.

Rád si dobírá, letmo a lehounce jen dotýkaje se směšných stránek svých osobností, bez hluku a jako nevinně, že byste to pokládali na první pohled až za naivnost. Rád přivádí osobnosti jinak dobré, ale trochu domýšlivé, do rozpakův a komických situací, jimiž je nejen léčí, ale i čtenáře rozesmává. Upozorňuji tu třeba jen na komické situace, v nichž octne se sládkův schovanec Konrád, trhaje cizí švestky, nebo pan sudí a obecní strážník na procesí.

Takový jest asi všeobecný znak emočního rázu povídek Pravdových. Všimneme-li si ovšem povídek jednotlivých, tu průběhem jich vypravování vysvítají i jiné ještě druhy emocí.

Velkou měrou směřují účinky děl Pravdových k vyvolání smyslových představ, v nichž dojmy reality jsou nejdůležitější základnou jednotlivých prací. A třeba neovládl autor náš suverenně každé látky, již si vybral, přece jen dovedl jí v dobré části své tvorby dáti tak silný směr k vyvolání toho, co chtěl, že bezděky mu podléháme. Zde vládl kouzlem illuse nepopíratelně. Přistupte jen k jeho charakteristickým „povídkám z kraje“, a neubráníte se dojmu. Hluboký soucit nebo veselá, optimisticky zbarvená nálada zmocní se vás, ať chcete nebo ne. A povídky tyto, vkusné a milé, činí skoro vesměs zadost i esthetické formě pravdivosti a význačnosti.

Velká většina Pravdových prací neappelluje však na cit, ale spíše na zdravý rozum, úsudek a vůli člověka. Chce zajisté poučovati, napravovati a polepšovati Idey a myšlenky jeho jsou zpravidla závislý nikoli na citu, ale na rozumu, a na ten také chtějí působiti. Ostatně již látky nábožensko-mravní a theologicko-polemické označují zřejmě převahu činnosti rozumové.

Inspirace citová utlačena jest u něho inspirací mozku. Z celého jeho díla a ze všeho jeho snažení jde na jevo, že člověk je tvor rozumový, jenž se může a má přemoci. Citu a vášni poddati se neradí. A vždy třeba hleděti k tomu, aby dosaženo bylo nějakého praktického účinu. Čtenář má býti přetvořen podle vzoru postaveného za ideál. Aby toho spíše dosáhl, snaží se vyvolati v duši čtenářově příslušné emoce. Tak nehledíc ani k velmi četným citům, jichž zakoušíme pro shodu nebo neshodu se skutečností, nehledíc ani k tak zvaným citům úsobním, jako jest cit novosti, podivu, stísněnosti, ulehčení, zdaru, nezdaru, souhlasu, odporu, očekávání, naděje, netrpělivosti, tušení, překvapení, a jak se vůbec tyto duševní stavy v psychologii nazývají, probuzují povídky Pravdovy i hojně citův obsažných.

Jsou to především city idejné, cit pravdy a city ethické. Prostého krásna, citův esthetických dbal Pravda velmi málo, ve větší části svého díla vůbec nic. Šlo mu především o pravdu a dobro. A více ještě o dobro než o pravdu. Povznesení mravnosti jest hlavní pružinou celého jeho díla. Jsou to dále city sympathické, společenské, jež snaží se v duši čtenářově vzbuditi. O soucitu a lásce k bližnímu jsme již slyšeli. Podobně ukazuje i na vysokou cenu přátelství mravných a řádných lidí. S hlubokou úctou a něžným obdivem sklání se před láskou mateřskou, jež nezná prospěchu svého, který by nebyl zároveň prospěchem dítěte.

Radost dítěte je radostí matky a bolest dítěte jest i bolestí její. Láska mateřská je základem vývoje společnosti lidské. Jest větší a instinktivnější než láska otcovská, jež nevyrovná se jí ani hloubkou, ani vroucností, ani obětavostí.

Celou řadou povídek nabádá čtenáře k pěstování pravé a ušlechtilé humanity, učí děti lásce k rodičům a naopak, pěstuje smysl pro přírodu a hlavně a nejčastěji budí city vlastenecké.

Bůh a vlast — toť hlavní jeho myšlenka a snaha. Jeho láska k rodné zemi, k lidu a jazyku českému je hluboká, vroucí a něžná. O jazyku mateřském mluví vlastenečtí hrdinové jeho jako o nejvzácnějším pokladě, rozechvívajíce se do nejvyšší míry, kdykoliv o tento předmět jen zavadí. S hlubokým a opravdovým vzrušením káží proti odrodilcům a proti všem, kdo upírají českému národu jeho práva.

A autor sám nadšenými poznámkami provází skutky i řeči svých vlastenců, provolává jim slávu, třeba to byli jen prostí, venkovští volitelé poslance deklaranta („Volba poslance deklaranta“), a z radosti nad vítězstvím české věci zamhouří i oči, když se rozveselení vlastenci pořádně napijí. S nadšením píše o samostatnosti, právech a slávě koruny české a s pýchou hlásá, že i tam v jeho horách „bojují lidé věrně a udatně pod praporem českým“, a že i „ženy a dcery jejich znenáhla též se k nim přidružují.“

Kde jen trochu může, hned se rozepíše, jak třeba jest uplatňovati český jazyk v životě soukromém i verejném, vybízí, aby se nosil český kroj, zpívaly české písně ve škole, v kostele i ve veřejnosti, volá po českých školách a bohoslužbách, radí kupovati české knihy a zakládati knihovny, a to s takovou upřímností, vytrvalostí a s takovým nadšením, že se musíte až diviti. Stále a stále vrací se k těmto thematům. Láska k vlasti jest mu právě tak svatá jako láska k Bohu. Obojí spíná tak úzce, že odrodí-li se věřící člověk a odpadne od národa, nevěří ani jeho víře a zbožnosti, neboť „kdo naučil se víru zachovávati, je a musí býti i k národu spravedlivý a svým se nikdy neodcizí, že jsou mu na světě nejbližší a lásky jeho nejhodnější, což sám Pán Bůh potvrdil svým zákonem“ („Začátek Hranáčův“).

V otázkách národnostních a vlasteneckých neznal kompromisův ani ohledův a odpuštění, a to ani v životě ani v knihách. A tak učí pojímati vlastenectví i své čtenáře.

Snad usměje se dnes mnohý čtenář vlasteneckému jeho horování a mnohý nazve je snad i chauvinismem, ale každý musí uznati, že jednal, mluvil a psal, jak cítil. Byl ještě z těch starých a nadšených lidí, kteří i při slovech vlastenecké písně prolévali slzy a zatínali pěsti. Ale vlastenecké jeho nadšení nezůstávalo jen při slovech, nýbrž vtělilo se v krásný skutek celého jeho života a díla. A tak když na konci některé povídky sám zavolá: „Sláva vlasti, sláva českému národu!“ („První čamara u nás“), není to ani pivní ani boucharonská nálada mluvkův a demagogův, ale upřímný výkřik nadšeného, rozradostněného srdce. Miluje vroucně vlast, učí milovati i její dějiny. Vlastenectví jeho má přirozeně ráz své doby a zároveň i ráz společnosti, v níž se pohyboval.

Způsob, jímž se chápe a projevuje, nemůže ovšem býti stále směrodatný, ale tolik musíme uznati, že jeví se v něm, vzhledem k vlastenectví Tylovu, Markovu a jiných spisovatelů doby předbřeznové, přece jen hluboký pokrok, neboť nezůstává jen při slovech, ale ukazuje hned i ke konkretním způsobům, jimiž je může uplatniti rolník i řemeslník, učitel i kněz, dívka i jinoch v okruhu své působnosti. Snaží se buditi lásku k svobodě, učí rovnosti a bratrství všech lidí.

Že city náboženské ozývají se v jeho spisech velmi zvučně, netřeba vykládati. Ale ač vždycky pevně stojí na stanovisku katolickém, jeví přece vždy snášelivost k jinověrcům, odsuzuje bezohledně každé pronásledování pro víru, třeba se jevilo jen hrubými vtipy a žerty, jež provádívá vesnická chasa se židy.

Mravouku katolickou pokládá přirozeně za nejlepší, dogmatiky si mnoho nevšímá. Za to ostře vystupuje proti „německé“ liberální filosofii, kterou viní z atheismu. Ostatně o všech těchto citech a emocích rozepsal jsem se již v odstavci o látkách a dějích. Tam vytkl jsem i stanovisko své, jež přirozeně zůstává totéž i zde.

Stopujeme-li, „jak spravedlivě, to jest pravdivě postavil se spisovatel k otázkám, jež potírá, a jak mocnými důvody, jak hojnými, individualními fakty a specialními indukcemi svoje myšlenky opřel“,[1]) všimneme-li si, jak hluboce poznal a prostudoval názory, proti nimž bojoval, a jak důsledně jednají podle nich ti, kterým je připisoval, vidíme, že bylo tu v tomto ohledu více dobré vůle nežli síly, více stavovské předpojatosti než jasného úsudku a více tušení nežli skutečné znalosti.

Přes to však musí poctivý literární historik uznati, že dílo Pravdovo jest hlubokou brázdou a důležitou stanicí ve vývoji literárního života našeho v 19. století; neboť nejen že zahájil nový směr, obrátiv pozornost celé příští generace k nedotknuté do té doby půdě, k lidu a jeho životu, ale sám zachytil a zobrazil tento lid a jeho život v několika povídkách, jež vždycky budou zajímati čtenáře, mající smysl „pro sílu prostoty a kouzlo naivnosti.“ On vlil takřka nový život do literární strnulosti a hlučného, ale planého vlastenčení své doby a stal se tak předchůdcem generace, která tak ostře postavila se proti vlastenectví předbřeznovému, kladouc váhu na positivní práci místo nadšených a hlučných slov.

Tak octli jsme se na konci těchto rozborů. Shrneme-li vše, vidíme, že myšlenky jeho jsou prosté, jasné a přesné, ale neprobouzejí představ sousedních, aby s nimi splynuly, je zabarvily a přetvořily. Má jistou vynalézavost, vypravuje a sestrojuje děje, ale děje ty jsou po většině stejné. Fakta a stále jen fakta. Pojímaje části předmětů jedny po druhých, aniž shrnul je dohromady v náhlém a zářném polovidění, není schopen záchvatů nadšení a vzrušení, není schopen hlubokého a vroucího dojetí. Proto není vůbec poetou. Nezdržuje se líčením a poesií, nezastavuje se ani u snů srdce ani před krásou kraje. Rozený spisovatel

[1]) *L. Čech*, Karolina Světlá, str. 136.

prosaista, jenž podává vždy jen přehled událostí, souhrn motivů, řadu důvodů potěšujících nebo zarmucujících. Hovoří klidně, prostě a srozumitelně; dbá úzkostlivě pořádku a vyhýbá se všemu, co jest abnormální.

Nemiluje ani krásných ani velkých slov. Proto není v jeho vypravování ani barvitosti ani skvělosti. Krása se mu líbí, ale neunáší ho. Rád je vesel a rád se zasměje, třeba i na útraty jiných. Miluje drobné detaily, jež osamocuje a s láskou kreslí. Potěšuje, uklidňuje.

Takové jsou asi výsledky, k nimž jsme došli po stopách dosavadních rozborů, pokud máme na mysli Pravdu jako prostomyslného a milého vypravovatele drobných událostí a příběhův odehrávajících se uprostřed patriarchálně primitivního života venkovského. (P. d.)

Posudky.

A. G. Amatucci, Hellas. Disegno storico della cultura greca. Vol. I. Dai tempi più antichi al secolo V. avanti Christo. Bari 1906. Str. 330 s četnými obrazy.

Kulturou nazývá autor soubor psychologicko-historických útvarů, které tvoří duševní majetek nějakého národa v jisté době a určují jeho život, pokud jest ovládán jistými představami idealními, usnadňován jistými zvyky mravními, organisován jistými ustanoveními společenskými, pokud postupuje jistými technickými prostředky práce a obchodu, výchovem fysickým i mravním.[1])

Dějiny kultury jsou tedy zároveň dějinami myšlení, náboženství, práva, techniky, esthetiky, literatury, útvarů politických i společenských nějakého národa. Dějiny kultury snaží se tedy rekonstruovati ducha čili genia rasy, jak dnes krátce říkáme; snaží se podati názornou synthesu všech jednotlivých různých útvarů činnosti národní.

Pro celé lidstvo zvláštní důležitost mají dějiny kultury národa řeckého; všecky projevy duševní charakterisuje tu zvláštní spontannost

[1]) Zajímavo jest, co známý moralista J. Mausbach píše o významu slova »kultura« (Theol. Revue 1907. 1): Das Wort Kultur wird in verschiedenem Sinne gebraucht. H. St. Chamberlain stellt es in scharfen Gegensatz zur Zivilisation: Kultur ist ihm nur die schöpferische Betätigung des Menschen in Religion und Sittlichkeit, Philosophie und Kunst; Zivilisation das durch Betriebsamkeit, angelernte Bildung und Reichtum gehobene Dasein. Andere verstehen unter Kultur die Ausbildung und Entfaltung aller menschlichen Kräfte, der religiösen und sittlichen wie der sinnlichen und weltlichen: so würde die Kultur auch das religiöse Leben einschließen, ausgenommen die Gottestaten in der Religion, die Offenbarung und Gnade. Am häufigsten aber denkt man bei dem Worte Kultur, wie sich es tatsächlich eingebürgert hat, an jenen Kreis menschlicher Taten und Einrichtungen, der das Geschöpfliche zum Gegenstande hat, Leib und Seele, Natur und Welt; die Gott und dem Jenseits zugewandte Seite des Lebens, die Religion und die Sittlichkeit nach ihrer absoluten, transzendenten Seite, stehen dann außerhalb und über der Kultur. So sprechen wir von Religion und Kultur, von Aszese

a genialnost tvořivé fantasie a vnitřní souvislost všech zjevů. Nesnadno porozumíme řecké filosofii, literatuře, politickým dějinám, umění atd., studujeme-li každý obor odloučeně; snadnoť vydáváme se v nebezpečí připisovati antickým pojmům významy moderní, nesnadno naopak chápeme historické nebo psychologické podmínky, jež vysvětlují nebo podmiňují jednotlivé zjevy souhrnné.

Amatucci dělí svou práci na tři části. Prvá nadepsaná „Gli dei e gli eroi“ osvětluje mythologii methodou právě naznačenou. Není to souhrn pověstí a jmen, jak často se dnes podává, nýbrž živoucí myšlení národní, osvětlení přírody, idealní esthetické útvary, životní abstrakce a generalisace, krátce vnitřní, genialně pojaté úsilí ducha poznati přírodu i sebe sama. V takovém osvětlení mnohem snáze zajisté pak chápeme zvyky, obřady, umění atd. národa řeckého. Autor vidí v mythologii řecké živoucí dílo mladistvého národa, jenž v nevinném spoutaném naturalismu vylévá svou duši do věcí, oživuje je myšlením svým a vyjadřuje tak dojmy vnějšího světa, normy a idealy svého života. Symbol jest počátkem všech takových bájí, jež dále rozvinula lidová literatura a potřeby místní. Amatucci přidává k textu svému často dlouhé úryvky řeckých básníků v pěkném italském překladě, aby kniha byla přístupnou i širším kruhům a nezarážela řeckými typy.

Část druhá a třetí věnována je střednímu věku hellenskému, rozdělenému ve dvě části: prvou od počátku do 750 před Kristem a druhou od 750—500 před Kristem. Části tyto jsou méně propracované nežli část prvá, ba přímo příliš málo propracované. Snaha autorova, aby nezabočil příliš do jednotlivých odvětví historických, byla asi příčinou, že v části této nepodal nám tak úplného obrazu řecké kultury jako v části prvé. Města a domy řecké, obřady náboženské a civilní, skulptura, architektura, technika ekonomická i obchodní jsou tu sice pěkně vylíčeny, ale příliš stručně, ač právě v takové práci, jako jest přítomná, bychom hledali přiměřenou náhradu za pojednání čistě odborná.

Autor slibuje v brzku druhý svazek své studie, kde pojedná o kultuře řecké v době rozkvětu; přiznávám se, že se těším na tuto práci, neboť sloh Amatucciho je příjemný a elegantní. Autor vyhýbá se

---

und Kultur als relativen Gegensätzen; so fragen wir, ob das Christentum, ob der Katholizismus »kulturfreundlich« sei usw. Die Höhe der Kultur im letzteren Sinne ist kein Maßstab für die Wahrheit und Lebendigkeit des Christentums; aber die Kultur ist auch nichts ihm Fremdes oder Feindliches. Es gilt von dieser Kultur die Bemerkung, die der h. Augustinus so häufig bezüglich der Erdengüter macht: Gott gibt sie den Guten und Bösen; den Guten, damit wir erkennen, daß sie etwas Gutes sind; den Bösen, damit wir sehen, daß sie nicht das höchste Gut sind, nicht jenes Gut, das uns gut macht. Das Christentum ist wesentlich und von Anfang an dem »höchsten Gute« zugewandt: es flieht und bekämpft das Weltliche, soweit es von Gott trennt; es freut sich seiner, soweit es Ihm dient und nahebringt. Das echte Christentum muß insofern und bis zu einem gewissen Grade kulturschaffend sein, als es überall dem Grundsatze »Gratia supponit naturam« treu bleibt, als es im Gegensatz zur heidnischen Superstition, zur buddhistischen Resignation und zur häretischen Gefühlsmystik eine Religion des Geistes und der Tat ist, eine Religion, die ihren Glauben lehrt, das Gute in Werken übt, einen äußeren Gottesdienst besitzt, ein sichtbares Gottesreich aufbaut. *R.*

všemu, co by učinilo práci suchoparnou a nudnou, přičiňuje se však naopak podati vše prostě sice, ale dramaticky úchvatně. Je to popularisační kniha v nejlepším slova smyslu, v níž však i odborník najde leccos nového a zajímavého. *Dr. J. Kratochvil.*

Nietzsche et l'immoralisme. Par *Alfr. Fouillée.* Paris. Alcan. 3. ed. Cena 5 fr. — „L'immoralismo" di Federico Nietzsche. *G. Rensi.* Genova. Fratelli Carlini.

Jako la Rochefoucauld i Nietzsche uvádí všechny city na egoismus. ale na egoismus moci. „V této psychologii Nietzscheově", dí Fouillée, „sám la Rochefoucauld byl by našel zatouchlost šílenosti... Nahraďte u la Rochefoucaulda ducha jemnosti duchem výstřednosti, chladný rozum tendencí k nerozumu, a máte Nietzscheho... Jako tolik básníků, Nietzsche má v mozku logickou chorobu, což pro filosofa není žádnou dobrou vlastností. Veliký mystifikator mystifikovaný sám sebou, jeho hlava jest vulkan, který jako lávu hází a chrlí všemožné sofismy." Důsledek tohoto ducha a této psychologie pak ovšem je vše přehodnotit, t. j. všechny dosavadní hodnoty zvrátit! Experiment velmi choulostivý, který asi stěží kdy bude proveden; neboť filosofie tyto věci doporoučející jest filosofií rozumu, jejž šílenství zachmuřovalo a uchvacovalo, filosofií, jež proto zasluhuje, aby byla studována jako „un miroir de nos consciences affolées." Fouillée kriticky tuto filosofii statečně studuje a ji odsuzuje, snad ostře, ale oprávněně, dí-li na příklad na str. 320: „Nietzsche nazývá morálku ‚Kirkou filosofů'; nebyl by to spíše immoralismus, který nás přetvořuje v prasata nebo tygry?"

Italský autor Rensi míní zase, že Nietzsche není v základě immoralistou, ale moralistou, že však přese své revolucionářské a hlomozné formule nepřináší v morálce nic nového. Vskutku, co Nietzsche pode jménem morálka napadá, co ironisuje a sarkasmem pronásleduje, toť není morálka vůbec, toť pouze morálka náboženská, metafysická, transcendentální, morálka, která má za základ víru ve svobodnou vůli a posmrtný život; přijímá však a hájí morálku positivní, která zavrhuje každou ideu jiného světa a dokonale se přizpůsobuje determinismu. Originalita vynálezce nadčlověka je tudíž jen v jeho stylu. Nietzsche je především literát a nelze o něm tvrditi, že vrhl v oběh nové idey, že jest hlavou školy. Nietzsche krátce a dobře „není immoralistou, ale mocným a velice účinným moralistou, a to nejen se stanoviska theoretického... nýbrž i se stanoviska praktického." Jeť vyznavačem energie v naší epoše, v níž moralisté oprávněně si stěžují do slabosti vůle. Toť asi stručný obsah této zajímavé, ač jednostranné studie.

Při této příležitosti upozorňujeme i na knihu ne sice filosofa odborníka, ale bystrého jinak a duchaplného pozorovatele, na Em. Faguetovu knihu:

En lisant Nietzsche. Paris. Société française d'imprimerie et de librairie. Cena 3 fr. 50 c.

Je to živě a bystře psaný komentář odvážné nauky německého „immoralisty". Faguet načrtává nejprve jeho mravní fysiognomii, a to

dle jeho filosofie, neboť filosof vykládá-li — poznamenává Faguet — své idey, analysuje jen svůj charakter. Nietzsche jest intrasigeantní a vysoká postava, plna zhrdání lidským davem, velebící „nadčlověka“, jehož typ chtěl snad asi v sobě vtěliti, nebo aspoň chtěl býti jeho prorokem a fedrovatelem; odvážilť se v tomto vědomí od sebe datovati novou éru: „Tisíce budoucích století budou přísahati jen na mne.“ Nietzsche je si však vědom překážek stavících se v cestu zrození se této vyšší, silou vyzbrojené a krásu plodící rasy. Jsou to zprvu překážky socialní. Moderní stát, toť Nietzschemu nepřítel vší povýšenosti a lid v něm milovník prostřednosti, povrchnosti a sám prostřední a plochý! Nietzsche zaujatý idealem řeckým nenalezá dosti slov zhrdavých a kousavých, aby kvalifikoval tuto civilisaci jak těžkopádnou tak oslabující a ochromující. Jsou to dále překážky náboženské a filosofické. Moderní stát, aby opatřil klid milý naší zbabělosti, má pomocníky a spoluvinníky v náboženstvích a metafysikách, jež se zrodily z naší slabosti a přispívají k růstu této slabosti, z níž vyšly. Přes různé neshody v principech souhlasně hlásají nám jich učitelé „morálku otrokův“. O sobě již morálka je slabostí, něčím chorobným, „jakousi všeobecnou a nakažlivou neurasthenií“. Je to zřeknutí se života; člověk ochromený její naukou ve vůli popírá dobroty života a užívá proti vášním, formám to chtění žít, energie, která jest jen formou „instinktu dekadence“. Ze všech ethik, v nichž a jimiž tato žádostivost upadání a hynutí byla tvrzena a rozvíjena, jest nejzhoubnější ethika, již evangelium propagovalo od devatenácti set let a která až dosud inspiruje morálku tak řečenou neodvislou. Je to „morálka otrokův“ a zodpovědny za ni činí Nietzsche židy, národ to, jak Tacitus tvrdil, „zrozený pro otroctví“. Židé uskutečnili ono obdivuhodné zvrácení hodnot, díky jemuž život na zemi pro několik tisícletí nabyl nového a nebezpečného půvabu. Jich proroci smísili výrazy „bohatý“, „bezbožný“, „zlý“, „násilný“, „smyslný“ a ponejprv slovo „svět“ přibili na pranýř. Slovo „chudý“ začalo býti synonymem slova „svatý“ a „přítel“, a tak hodnoty byly zvráceny, a v tomto zvrácení hodnot spočívá důležitost židovského národa: s ním počíná povstání a vzpoura otroků v morálce. Židé s odporem a nenávistí přijímali starověkou rovnici: dobrý = šlechetný = mocný = krásný = šťastný = miláček bohův a zvrátili ji, prohlašujíce: „Nešťastní jsou dobří; chudí, bezmocní, slabí jsou jen dobří; trpící, ubozí, nemocní, oškliví jsou též jen zbožní, jen miláčky Boha; jim jen jest blaženost reservována. Z tohoto převratu zrodilo se pak náboženství pokory a milosrdenství, jež je mocnou překážkou vzestupu člověka k nadčlověku. V něm nedoporoučí se nám zvelebení a rozvoj člověka, ale jeho snížení, stlačení a oklestění. A k tomu láska k bližnímu zachraňuje existence slabé, neduživé, které zdržují evoluci lidstva k oné formě, v níž lidstvo samo sebe „překročí“, a tak rasu degradují. Darwin pomahá tu filosofu „nadčlověka“. Nietzsche, který předstírá zhrdání vědou, jež mu jest lichou illusí jako metafysika a produkuje optimistický podvod, „víru totiž v hodnotu logiky a užitečnost poznání“, dovolává se přece biologie proti charitě a žádá, aby zákonu výběru byla ponechána celá volnost

a tak slabí, trpící a neduživí byli odstraněni. Krásné exempláry lidské se rozmnoží pak a na vrcholku jejich řad vyroste onen zázračný květ „nadčlověk“.

Štěstí — dí M. Salomon — že nejsme ještě v říši nadčlověka! Zdá se, že mnohem lépe je žíti mezi člověky a i podčlověky, našimi současníky, než pod panstvím „nadčlověků“, kteří dle formule Nietzscheovy rozvinou svou „vůli moci“.

Bezděčně představujeme si neobyčejně brutální panství těchto vyšších bytostí, s já zmoženým učenou kulturou, bytostí prostých všech povinností vyjma povinnost býti silnými, bytostí srdce „očištěného“ od milosrdenství, praktikující příkaz, prý to příkaz Zarathustrův: „O bratři moji, stavím na vás tuto novou desku: buďte tvrdi!“

E. Faguet zhustil a spořádal v system nauku filosofa německého roztroušenou v autoritářských aforismech a břitkých výrocích, a kriticky ocenil. Je skoro samozřejmo, že zavrhuje „immoralismus“ pruského sofisty: Jeho pojetí dvojí morálky, jedné pro elitu, druhé pro dav, kvalifikuje jako „vrtošné“, „libovolné“ a „hrubé“; neboť kde přestává dav a kde začíná elita? Kdo to určí? Zájmy? Však, kolik „otroků“ zavržených dopřeje si výsad pánů! „Nietzsche, c'est la moral de Tropmann.“ Tímto slovem jistého humoristy charakterisuje Faguet morálku proroka „nadčlověka“, ale proti této morálce staví morálku rovněž plnou slabin, morálku positivistickou.

S mnohými náhledy v této knize věřící čtenář nebude srozuměn, ale se zájmem ji jistě přečte. *V. Lankaš.*

Dr. Max Heimbucher, Die Orden und Kongregationen der katholischen Kirche. I. Band. Zweite, großenteils neubearbeitete Auflage. Paderborn 1907. F. Schöningh. Str. VIII a 523. Cena 6 M.

Dílo Heimbucherovo, jehož první svazek v druhém vydání jest před námi, vzbudilo hned při prvním vydání zasloužanou pozornost. Neboť nedá se upříti, že dílem tím církvi a zvláště řádům prokázána velká služba. Napsat dílo, které líčí život a působení všech řádův a kongregací, je zásluhou nemalou. Píle, kterou spisovatel věnoval sestavení obrovského materialu a literatury, zasluhuje plného uznání.

V prvním tomto svazku spisovatel v úvodě vysvětluje nejprve pojem a organisaci řádů ve vlastním smyslu, pojem a zřízení kongregací, rozdělení řádův, oceňuje život řeholní a zásluhy řádů vůbec a seznamuje s hlavní literaturou o řádech a kongregacích.

Vlastní pojednání dělí se na dva oddíly: první sahá od počátku života řeholního až k sv. Benediktovi. Zde nám líčí spisovatel především rozvoj života řeholního na východě. Předchůdci života řeholního byli asketi. Dle rady a příkladu Kristova křesťané hned od počátku ukládali si dobrovolně skutky odříkání a žili uprostřed světa životem asketickým. Mnozí pak věřící obojího pohlaví jak v Jerusalemě tak i na jiných místech žili, aniž se odloučili od svých rodin, v ustavičné čistotě a věnovali se jiným skutkům odříkání (ἀσκηταί). Další krok v rozvoji

mnišstva činili oni mužští asketové, kteří rodinu a domov svůj opouštěli a odebrali se na poušť, aby se zde v přísné samotě věnovali životu umrtvenému. Jeden z nejznamenitějších asketů, který v samotě pouště život prožil, je sv. Pavel z Theb, poustevník zvaný († k. 347) Jest vůbec prvním anachoretem egyptské pouště. O krok dále křesťanskou askesi v jejím rozvoji přivedl sv. Antonín Egyptský, příjmím poustevník nebo Velký († 356). Spojil poustevníky, kteří se poblíž něho usadili, k jakémusi společenskému způsobu života, k osadě poustevníků, jejíž duchovní vedení převzal. Antonínův typus mnišstva nemá již ani rázu čistě eremitského ani ještě čistě coenobitického. Řehole však svatý Antonín ještě nenapsal. Jeho příklad byl pravidlem, jeho slovo zákonem osady poustevníků. Zvláště četné kolonie mnišské utvořily se v poušť nitrijské a sketské. Palladius ve 4. století páčí počet nitrijských mnichů na 5000. Za další pokrok ve svém rozvoji mnišstvo děkuje svatému Pachomiovi († 346), neboť Pachomius spojil v horním Egyptě své učeníky pod jednu střechu neboli v klášter, v budově s mnohými celami, v níž zároveň mniši ve všem podrobeni byli řeholi od Pachomia napsané v nejpřísnější poslušnosti. Již dějepisec Sozomenus (H. e. III. 14, 5 poznal blahodárný význam tohoto „epochálního“ činu Pachomiova; život takový podporuje více ctnost a vede duši k pohrdání věcí pozemských O klášteřích Pachomianských po smrti zakladatele zachovaly se nám pouze nesporé zprávy; jen tolik jest jisto, že počet jejich vzrostl, tak že kláštery tyto byly po celé dolní a horní Thebaidě rozšířeny. Z Egypt rozšířilo se mnišstvo především do Palestiny, oč zásluha přísluší svatému Hilarionovi (r. 371). V brzku usadilo se zde na bývalé poušti judské na tisíce poustevníkův, aby podle příkladu Hilarionova vedli život přísný umrtvený. Také v Syrii rozšířilo se anachoretství rychle. Nejvíce vynik tu Jakub z Nisibis, pozdější biskup nisibský. A jako v Palestin a Syrii, tak rozvíjelo se mnišstvo ve 4. století též v jiných krajinác východních V Malé Asii přispěl k jeho rozšíření sv. Basil Velk od něhož pocházejí dvě řehole: delší a kratší. Delší obsahuje zásad života mnišského, kratší jest doplňkem. Ještě v 5. a 6. století řeho sv. Basilia zůstávala řeholí převládající, tak že Basilius právem mů býti nazýván „patriarchou mnišstva východního“. Ano řehole sv Basil podnes je řeholí četných klášterů schismatických v Rusku a na východ Záhy byla i na západ přenesena, zejména do jižní Italie a na Sicil

Vedle uvedených povstaly v starší době církve ještě jiné form mnišstva, totiž akoimeté, založení kolem roku 400 sv. Alexandre na březích Eufratu, aby ustavičnou chválu Bohu rozdělení chory vzdávali, dále Stylité (sancti columnares), t. j. mužové, kte dobrovolně celý život na sloupě žili, oddávajíce se modlitbě a umrtvová Mimo to objevují se Inclusi, kteří se dobrovolně na celou dobu živo dali uzavřít (často zazdíti), aby se úplně nerušeně modlitbě a rozjímá věnovati mohli.

V dalším líčí spisovatel zásluhy anachoretův a coenobi východních o křesťanství a vědu. Tu poukazuje k tomu, byli zářícími vzory v ctnosti a odříkání, že napsali četné a užiteč

spisy theologické a zvláště asketické, že vystupovali jako obhajci pravdy slovem i písmem proti heresi a vyznamenávali se i pěstováním vědy profanní, péčí o chudé, nemocné a cizince. Promluviv ještě o pannách Bohu zasvěcených a ženských klášteřích, přechází spisovatel k mnišstvu západnímu před sv. Benediktem.

Také na západě bylo již před sv. Benediktem mnišstvo známo a rozšířeno. Setkáváme se s ním v obou formách života anachoretského a coenobitického jak v Italii tak ve Francii i na ostrovech britských a v Německu. Důkladněji seznámil s mnišstvem egyptským západ svatý Athanasius († 373). K jeho podpůrcům a šiřitelům náleželi sv. Eusebius z Vercelli († 371), dále sv. Jeronym († 420) a sv. Augustin († 430). V Gallii první klášter založil sv. Martin Tourský. Když roku 397 zemřel, provázelo prý jej ke hrobu na 2000 mnichů. Na ostrovech lerinských při jihovýchodě Francie zavedl kolem roku 400 život mnišský sv. Fortunat a v brzku staly se ostrovy tyto místem kvetoucího života asketického. Mnozí biskupové gallští, mnozí svatí mučeníci a vyznavači jakož i četní učenci vyšli z Lerina, který stal se i svými školami slavným. Veliký význam pro mnišstvo gallské měl též Jan Cassian, opat v Marseillu († 435), proslulý svými spisy De institutis coenobiorum a Collationes Patrum; k jeho podpůrcům náleží dále svatý Victricius z Rouenu († kolem 407), sv. Eugendus, opat kláštera Condatu v Juře († kolem roku 517), sv. Jan z Reomausu († kolem roku 570) a sv. Caesarius Arelatský († 542), jedna z největších ozdob církve gallské. V Německu dříve ještě než Pirmin a Bonifacius řeholi svatého Benedikta zavedli, zřídili již jednotliví missionáři kláštery: v jihovýchodním Německu sv. Severin († 482), u Allemannů v 6. století sv. Fridolin, dále ve století 6. sv. Columban a Gallus, u Bajuvarů zvláště sv. Rupert (kolem roku 700). Nejbohatším kláštery a řeholemi byl „ostrov svatých“, Irsko. Již apoštol Irska sv. Patrik († 461) založil několik klášterův a život klášterní nabyl záhy takové obliby, že již ve století 6. klerus řeholní měl převahu nad klerem světským. Nejslavnějším z klášterův irských byl kolem roku 559 založený klášter Bangor. Zde nabyli svého vzdělání sv. Columban a mnozí jiní, kteří pak odtud přinášeli křesťanskou kulturu, mrav a ducha v pravdě mnišského netoliko na jih Irska, nýbrž i přes moře na pevninu. Také v 7. ještě století povstávaly v Irsku různé, mezi nimi slavné kláštery, které se staly semeništi vědy. Též v Anglii sahají některé kláštery až do doby sv. Patrika a přes ni ve Škotsku zavedli život řeholní velicí apoštolové víry sv. Ninian († kolem 432) a sv. Columba († 597). Jako východ měl i západ před zavedením řehole sv. Benedikta Bohu zasvěcené panny (virgines sacrae). Z počátku žily v domě otcovském, zabývajíce se modlitbou, čtením duchovních knih a ruční prací. Později bydlely v Římě a na jiných místech ve společném domě. Ve Francii vyskytají se kláštery ženské již za Chlodvíka († 511), nejstarší byl klášter v Marsilii, pro nějž řeholi sestavil sv. Caesarius Arelatský, v brzku od mnohých klášterů přijatou. Četné byly kláštery ženské zejména v Irsku. (O. p.)

Dr. A. Brückner, Geschichte der russischen Literatur. Lipsko 1905. Str. 508.

Knihu berlínského professora uvítala naše i ruská kritika větším dílem s nadšením. Je to druhý pokus obeznámit Němce s osudy ruské literatury. Dějin v pravém slova smyslu je tu málo; je to spíše formou chronologická, obsahem kritická příruční kniha pro všeobecný přehled toho, co náleží bezprostřednímu studiu. Čte li evropský čtenář velké spisovatele ruské, nezná pravidelně místa jejich v literatuře, v četbě vadí mu cizí bytové detaily a cizí psychologie. Takovému širšímu obecenstvu kniha Brücknerova pomůže, aby se vyznalo poněkud v tom, co čte. Pro ruského čtenáře však, jakož i čtenáře poněkud blíže znající ruskou literaturu, kniha jeho podává málo. V té příčině kniha „Geschichte der russischen Literatur von Al. von Reinholdt“, vydaná v Lipsku asi před 20 lety (1884—1886), jest obsažnější, důkladnější, uvádí na důkaz úsudků četné doklady z děl ruských spisovatelů, v poznámkách pak hojně odkazuje na příslušnou literaturu. Brückner píše populárně, nezná bibliografického aparátu, rád se blýská smělými, vtipnými názory svými, originalními úsudky, odchylnými od názorů ve vědě přijatých; píše slohem lehkým, ale sarkastické vtipy, satirické šlehy a paradoxní tvrzení divně se vyjímají v knize, jež činí nároky vědecké. Píše pro široké kruhy německé, jenom velmi stručně, zběžně pojednává o staré ruské literatuře před osmnáctým stoletím (na 56 stránkách), téměř pomíjí mlčením ruskou poesii národní, kdežto obšírně popisuje dobu 19. století. v níž spočívá vlastní světový význam ruské literatury.

Zvláštně ledabylo, povrchně odbyta je stará doba ruské literatury do 17. století. Poukázav na vysoký kulturní a vychovatelský význam literatury pro ruský národ, jenž od písemnictví neočekával esthetické zábavy, nýbrž písemnictví stavěl ve službu tendence, osvěty, socialních a politických otázek, Brückner na počátku seznamuje čtenáře s obyvatel Rusi, se založením státu i církve, se starodávným životem. Tu pak právě v knize jeho jeví se citelné nedostatky, nerovnosti, mezery a sporn tvrzení. Zvláštní jest jeho podivínský a příkrý názor na činnost svatýc apoštolů slovanských Cyrilla a Methoděje, kteří prý slovanskou liturgi a písemnictví slovanské založili jen z nenávisti k Římu, nikoliv „au Liebe oder Interesse für Slawen, die sie ja als echte Griechen nur wi Hun e verachten konnten“ (str. 5), a tak čínská zeď slovanské liturgi i řecké církve odloučila Rus od Říma i od západu evropského, co prý bylo nejosudnějším okamžikem v rozvoji Rusi. A přece ani spisc vatel sám upřít nemůže, že zavedení hotového písemnictví, slovanskéh jazyka církevního a spisovného aspoň do 13. století mělo blahodárn účinky, tak že Rusové „najednou předčili nad sousedy své Polák Čechy, Maďary“. měli spisovný jazyk, většinou srozumitelný, a literatur která duševní obzor jejich rázem rozšířila tak, že 11. a 12. století v značovalo se jako skvělá doba života staroruského, zakládány četn kláštery, kostely i školy.

Bohužel nepříznivé okolnosti vnější, vpád tatarský a podrobe Rusi, překazily další rozvoj staroslovanského písemnictví. Plytkc

důvodů Brücknerových, které uvádí pro svůj názor o působnosti apoštolů slovanských, byla opět a opět dokázána. Vůbec Brückner místo toho, aby opatrně vybíral fakta, themata i idey, směry literární a myšlenkové, aby názorně ukázal, jak rychle vyvíjelo se písemnictví ruské na základě spisovného jazyka v bulharsko-macedonském nářečí, pomíjí důležité momenty v rozvoji literatury mlčením, za to pronáší směle své apodiktické názory.

Velice povrchně zmiňuje se Brückner o legendách, životopisech svatých, o velmi bohaté apokryfické i asketické literatuře v Rusku, jež se tu šířila vlivem Byzantia; o národní poesii pak mluví tak stručně, že zmiňuje se téměř jen o „bylinách", mlčením pomíjeje ritualní písně, duchovní verše, historické písně, nebo pronášeje smělé, ničím neodůvodněné tvrzení, že prý osobnosti národního eposu jsou v dějinách neznámy. O proslulém t. zv. Nestorově letopise (Pověsť vremennych lět), jehož každý národ musí Rusům závidět, zmiňuje se velmi povrchně, nevystihuje významu jeho; mlčením opomíjí velmi cenný úryvek doby té „Slovo" Danijila Zatočnika, nejskvělejší pak památce doby té, „Slovu o polku Igorevě" věnována jedna stránka, na níž není vysvětlen ani umělecký, ani národopisný, ani politický, ani polemický význam jeho. Také nedostatečna jsou data Brücknerova o počátcích sekt ruských, mlčením pominuta sekta „strigolščiků", polemika tak zvaných Josifljanů se závolžskými „starci" (mnichy), není tu řeči o „Slovu o pogibeli zemli russkoj", o Kyrillu Turovském, o Nilu Sorském, o Feodosiji Pečerském, Klimentu Smoljatiči, o významu republiky Novgorodské v životě i písemnictví atd.

Vůbec dobu starého písemnictví ruského odbyl Brückner velice ledabylo v I. hlavě na 33 stránkách, dobu, jíž Reinholdt věnoval 191 stran, Pypin pak ve své „Istoriji russkoj litěratury" přes pět set stran.

Nájezdy tatarskými ztroskotáno knížectví kijevské a s ním zničeno ovoce dosavadní práce osvětné, přerušeno spojení nejen se západem, nýbrž i s Řeckem a řecko-jihoslovanskou kulturou: Rusko odkázáno jsouc samo na sebe pode jhem tatarským, klesalo hlouběji a hlouběji.

Přechodní době 16. století autor věnuje sice poněkud větší pozornost, dosti případně charakterisuje činnost Maxima Greka (Řeka), ale jednostranně posuzuje „Domostroj" jako mravoučný zákonník celé doby a celého národu, kdežto Domostroj byl pouze výrazem konservativních názorů části národu, a připisuje jej Adaševu, kdežto většina badatelů jej spojuje se jménem popa Silvestra. Ani význam korrespondence knížete Kurbského s Ivanem Hrozným není řádně osvětlen; maloruského mnicha Ivana Vyšenského vystavuje jako zástupce tmářského pravoslaví, kdežto to byl přísný lidumil, protestující demokrat na základě křesťanském.

Od druhé polovice 16. století vlivem ukrajinsko-polským začínají se šířit školy, založena knihtiskárna, nábožensko-kulturní hnutí ze Lvova začalo se šířit do Kijeva, který pak zprostředkoval vtažení latinsko-polské školy a scholastické methody do Moskvy. Zatím ponenáhlu

začal se uplatňovat také bezprostřední vliv Evropy. Přehled těchto kulturních vlivů západu střídá se s kresbou hluboké nevzdělanosti ruské v 17. století, nesmyslných sporů pravoslavných i rozkolníků. Jasnými předchůdci blížící se doby rozhodné reformy byli Kotošichin i Križanič (pracoval pro unii s Římem), již toužili založit na osvětě lepší život ruského národu. Nazval-li Kotošichina předchůdcem Hercenovým, nelze nevidět v Križanovičovi, jehož zajímavé osobnosti autor věnoval malou pozornost, předchůdce slavjanofilů. Mnohé momenty z této doby zůstávají neobjasněny pro čtenáře.

Osmnáctému století věnuje Brückner na 74 stránkách již více pozornosti než době staré. Obraz 18. století je sice už úplnější, jasnější, osobnosti, směry posouzeny správněji, přes to však i tu jest dosti sporných tvrzení Již význam Petra Velikého pro Rusko není dosti dobře vystižen: náš literární historik jej představuje jako barbara, právě tak bezcitného, smyslného i násilnického, jako byl Ivan Hrozný. Brückner tvrdí, že vliv Petra Velikého na reformu byl nepatrný, že reforma ta jest nezávisle od něho plodem doby a okolností, že reforma ta měla ostatně čistě vnější význam, jak se prý ukázalo hlavně na literatuře, jež za něho byla právě tak nezralá, nesamostatná, ubohá, jako za doby moskevské. Reforma jeho měla prý jen nepatrný vliv na rozvoj ruské literatury světské, která teprve po smrti jeho navázala hlavně styky s literaturou francouzskou a německou... Charakteristiku zajímavé osobnosti Ivana Posoškova, jenž oddán jsa upřímně reformám, přes to vysoce si vážil také konservativního a náboženského ducha lidu, nelze odbýt slovy: „ein Mann der guten alten Zeit.“ Posoškov nedbal pouze o to, aby země zbohatla, nýbrž také o vzdělání lidu, o zlepšení státního zřízení. Osudy tohoto muže vypsány tak nejasně, že čtenář neví, komu připsat vinu tragické smrti jeho. Typická osobnost zakladatele ruského divadla Volkova nakreslena dosti povrchně. (O. p.)

Josef Scheicher, Erlebnisse und Erinnerungen. Nakl. Karel Fromme ve Vídni 1907. Str. 347. Cena váz. výtisku 4 K.

Od šedesátých let minulého století, kdy vyšlo pět svazků svéživotopisu Šebestiana Brunnera, nevyšlo u nás v rakouské říši tak pozoruhodného spisu v tomto oboru, jako tuto oznámený. Škoda, že věnoval Brunner čtvrtý svazek jenom výlučně svým bojům se židy, čímž jest nyní úplně nezáživný; ostatní však svazky jsou až doposud pozoruhodny a zasluhují, aby je četl každý vzdělanec a nejenom každý kněz.

Všem je známo řízné péro Scheicherovo. Píšeť již mnoho let úvodníky do vídeňského „Korrespondenzblatt“ a psával po leta politické přehledy do lineckého „Quartalschrift“, čehož však před několika lety z rozkazu vyššího zanechal. Několikráte sliboval v „Korrespondenzblatt“, že vydá jedenkráte svéživotopis, častěji se zmiňoval, že má denník a záznamy z mnoha let. Konečně dostál slovu a z řady, která bude míti jistě mnoho dílů, vyšel právě svazek prvý, nadepsaný též „Z mládí“. Dílo jen získalo, že předesláno jest pět úvah, jež si napsal autor v den

svých narozenin, když mu bylo 55, 60, 62 let, když šel na odpočinek jako professor theologie a z roku 1906. V každém z těchto velmi zajímavých meditací dotýká se otázek politických a kulturních hlavně ze soudobých otázek církevních. Též udává zásady, dle kterých se bude v tomto spise svém říditi: „Nepíši svých memoirův, abych snad někoho sešpinil a se vymstil. Proto, že mi někdo učinil bezpráví, neposuzuji ho krutěji a bezohledněji. Nikdy nebudou mé memoiry troubou rozhlašující mou slávu, omluvnými listy nebo přikrývkami vlastních slabostí a chyb. Nechci popisovati jedině osudů své osoby, píši vzpomínky a co jsem zažil. Nikdy se mi nelíbilo, že svéživotopiscové stavějí velmi v popředí subjektivní stránku a vše dle toho posuzují, zda někdo autorovi kdysi způsobil radost či žalost, nedotknu se nikdy úplně osobních věcí. Na nic se snadněji nezapomene, než na osobnost jako cítící bytost. Napíše-li se něco, co má význam všeobecně kulturelní, politický nebo náboženský, přečtou si to rádi i za několik let po nás.“ V dalších rozjímáních zmiňuje se o říšské radě a vůbec o politice, rozbíraje názory, jež jsou již známy z jeho činnosti v „Korrespondenzblatt“. Jaké na příklad svérázné myšlenky rozvinuje, když dán na svou žádost na odpočinek, když poraněn nebezpečně od socialistů na nádraží, vraceje se ze schůze volební v Hainfeldě!

Teprve na straně 114 počíná vlastní svéživotopis líčením lidí a kraje svého rodiště v zalehlém údolí ve Štyrsku. Vzpomíná na školu, učitele i spolužáky. Krásný příspěvek k folkloristice jsou statě: o nemocech a o čarodějství, pověře, hádání. Velmi rozmarně a jako vždy duchaplně zmiňuje se o svých dvou „povýšeních“, z nichž jest první za ministranta, druhá za studenta. Končí cestou do Štyrského Hradce, kam ho vede otec do gymnasia.

Scheicherův svéživotopis bude vždy hledanou a oblíbenou četbou. Jistě narazí někde, neboť pravdy leckdo nechce slyšeti; čtenáři však těší se, že píše nedívaje se ani v pravo ani v levo, ale maje za vůdkyni jen pravdu a upřímnost. Vadí toliko, že stejné myšlenky se často opakují.

Ignát Zhánél.

Josef Bartocha, **Z pamětí a života Fr. Bartoše.** Nakl. E. Šolc v Telči. Str. 284. Cena 1 K 80 h.

Pan spisovatel tohoto prvního posmrtného životopisu Bartošova byl tak šťasten, že zachytil mnoho zajímavých podrobností ještě z úst Bartoše samého. Životopisné látky zevnější podává tedy dílo jeho každému příštímu životopisci velmi mnoho; na soustavnější zpracování její a na důkladnější ocenění osobnosti a práce Bartošovy vůbec nebylo dosti času. Bude ovšem třeba vyslechnouti také starší přátely jeho, kteří důvěrněji byli seznámeni s jeho názory a zásadami a poopraví neb doplní nejeden rys tohoto povahopisu. Pan spisovatel asi ani nezamýšlel všechny události stejně zevrubně líčiti; tak na př. „literární boje mezi Brnem a Prahou“ (str. 150 d.), episoda t. ř. „moravské kritiky“, na kterou smíme býti opravdu pyšni, nabude poněkud jiné podoby, až se úplně a správně popíše. Ale i takto budiž dílo, které nám o Bartošovi tolik zajímavého vypravuje, co nejlépe doporučeno.

Gustav Toužil, **Paměti F. F. Šamberka** a hrst vzpomínek. Nakl. Jaroslav Pospíšil v Praze. Str. 212.

Bývalý miláček divadelního obecenstva a hrdina české anekdoty našel v p. Toužilovi oddaného a svědomitého životopisce, jenž tu se vzpomínkami na Šamberka spojuje hojně zajímavých zpráv o českém divadelnictví vůbec a tím spisu svému dodává více literární ceny, než by měly pouze osobní vzpomínky. Osobností zbožňovaného druhdy Šamberka bude asi mnohý čtenář neb i ctitel zklamán. Na jevišti routinovaný herec, v životě veselý společník a labužník — nemnoho více... Spis p. Toužilův, bezpochyby ne bez četných obtíží pořízený, zaslouží býti doporučen; škoda, že čeština místy je tak chybná.

Ze života náboženského.

Pokroky církve. Deprimuje to a zarmucuje ty, kteří upřímně lnou ku pravdě náboženské, když vidí, jak chabě celkem jest hájena. Zhusta je se nám setkati, právě u officielních obránců víry, s důkazy zastaralými, s neporozuměním duchu minulých věků, ba s duševní omezeností. P. André Godard, jenž jest apologet laik, konstatoval tyto nedostatky. Chce tomu odpomoci dle svých sil. Myslí originálně a píše pěkně. Vydal dříve už „Positivisme chrétien" a „Routes d'Arles". Nově uveřejnil „Les progrès actuels de l'Église", knihu bohatou na myšlenky, apologetiku povzneseného tonu. Dvě místa z ní:

Obdivuhodní biskupové Spojených Států dovedli, lépe nežli biskupové naši, vyprostiti theologii nadobro z rutiny scholastické a z otravného jansenismu, aby ji uvedli na široké a intuitivní cesty, jež nám naznačili církevní Otcové řečtí. Podobně jako sv. Kliment a sv. Ireneus učí duchovní hodnostáři a missionáři severoameričtí, že nikoliv demon, nýbrž Bůh sám inspiroval veliké filosofy spiritualistické, zrozené z lůna antického pohanství, a že spásy dojíti může každý člověk, ať náleží jakémukoli prostředí náboženskému, ačli jen se snaží kráčeti za pravdou a spravedlivostí podle množství milosti, jíž mu Bůh dopřává.

K tomuto dokládá p. Cardonnel: Rád podpisuji toto mínění, rozumí-li se scholastickou rutinou scholastika degenerovaná a formalistní, nikoli vysoká scholastika. Této pomíjeti nelze. Nepohrdnou jí příští učitelé církevní, jež budoucí věky snad zrodí. Aby dospěli dále než ona, použijí jejích služeb, avšak nedají se při tom od ní ujařmit.

Vizme ještě druhé místo, kde p. Godard mluví tak vzletně a krásně o duši nesmrtelné:

Znechucena hmotou a osvobozena od sobeckých choutek, duše vzlétne zářící a u vytržení ke svému prazdroji a nenahraditelnému cíli. Nikoli, nebyla marná její utrpení, její boje, její modlitby! Nečelila nadarmo cynickému vysmívání; neměla nadarmo předtuchu, jak v oné staré báji orfejské, že od budoucnosti bude třeba si vyprosit osoby,

které nám zemřely. Nechovala nadarmo, jako v zárodku, ideu krásna, ideu absolutní pravdy, ideu dobra. Nepochopila nadarmo, že miliardy hvězd tvoří souhrn tvorstva, které však má menší cenu nežli sebe menší vzlet jediné myšlenky lidské, a zvláště vzrušeného srdce. A nepožadovala nadarmo na liturgiích, aby pozměnily symbolismus indifferentní hmoty jakožto oporu mravní, na dogmatech náboženstev a náboženství svrchovaného, aby nám svítila jako hvězdy nebo zářilo jako slunce.

Naše žula a náš mramor, naše nápisy vtesané do kamene, naše pyramidy a naše sochy, to všechno zanikne; leč veškeré tyto věci, jež nechovají v sobě nesmrtelnosti, svědčí alespoň o lidské touze trvati stále, vymyknouti se času a vejít do oblasti věčna.

*

Leibnitz a náboženství. Literaturu o Leibnitzovi rozmnožil pan Jean Baruzi knihou „Leibnitz et l'Organisation religieuse de la terre". Leibnitz, jak známo, byl duch všestranný, encyklopedický. Méně už se ví, že byl náboženský až k mysticismu a že snil v duchu apoštolském o obrácení světa. Navázal styky s jesuity, zajímaje se o missie na nejzazší východ asijský. Obdivuhodně pochopil význam náboženských řádův a jak by mohly, jsouce přetvořeny a obrozeny, dopomoci „Církvi ideální", aby konečně zavládla po celém světě. Horoval vždy pro jednotu a soulad.

Vizme tresť jeho myšlenek: Milovati Boha není nic jiného než chápati slávu boží a ji rozmnožovati, pokud jest v nás. Neboť „všeobecné dobro" není pouze obdobné, nýbrž je totožné se slávou boží: Bůh jsa sídlem všeobecného souladu je sám dobrem všeobecným Následkem toho, činiti z lidstva dílo harmonické znamená, pokračovati v díle božím, zvětšovati jeho slávu, tím že ji vnášíme víc a více do srdce lidského. Milujeme-li se navzájem, milujeme tím Boha, ježto Bůh se uskutečňuje živoucím souladem; a s druhé strany, poznávati přírodu, jest milovati a poznávati Boha, ježto Bůh jest všeobecným souladem.

Přáti si, aby příroda byla lépe poznána, jest zároveň milovati člověka; neboť, je-li příroda lépe poznána, tím se projevuje vyšší přívlastek boží, sláva boží se rozmnožila v nás, a nabyli jsme nového důvodu milovati ho tím více. Žíti těmto dvěma žádostem: lásce k lidstvu a poznávání přírody, to jest ve skutečnosti žíti žádosti jediné, přejíti k všedobru a chvěti se láskou k Bohu, ježto jak v souladu lidském tak v souladu kosmickém shledáváme téhož Boha, dobro tohoto lidstva a tohoto vesmíru. Tehdy teprve můžeme být jisti, že Boha milujeme.

Láska boží, všeobecné dobro, sláva boží, tyto tři pojmy jsou mu totožné. Hybná trojice sil, jež se hledají a nalezají, obsaženy jedna v druhé. Leibnitz se tu jeví jako předchůdce budoucnosti. Synthesa, jak o ní snil tento veliký duch a toto šlechetné srdce, byla i touhou mnoha myslitelů pozdějších. I oni si přáli, aby se uskutečnila: aby vědy opět uznaly za svou královnu filosofii křesťanskou omlazenou, jež by zase byla korunována theologií životnější; aby síly ducha lidského se nerozptylovaly, nýbrž sbíhaly k témuž středisku světelnému. Neboť pak by opravdu nastal pokoj intellektuální a mír socialní. Přijď království Tvé! (Dle „Mercure de France" 1. dubna 1907.) *Louis Špaček.*

Český klerus přece něco „vybojoval" svým snažením moderním: pověsti si dobyl po celém sousedství. Často ovšem divné a nezasloužené. Zatím nepronikla dále než k Němcům, Polákům, Jihoslovanům, Maďarům, ale když už i tu představy o našem hnutí zmateny, což by teprv asi bylo dále! Vídeňský professor Commer, náramně „starý pán", ve svém posudku o H. Schellovi hovoří o kleru našich zemí jakožto o „zölibats- und gehorsamsmüde Priester", kteří prý rovněž ze Schella brali pro své hnutí podněty a povzbuzení. Würzburský professor Dr. Kiefl sice Schella hájí, že hnutím naším jest nevinen, české kněze prý z církve vyhnalo něco jiného nežli Schellova díla. Dr. Kiefl vůbec plete si „los von Rom" s reformním hnutím rakouským a českým. Praví, že z těch vědeckých theologických problemů, které Schella zajímaly, rakouské kněžstvo ani jedním se nedalo nějak uchvátiti a k vědecké práci povzbuditi. Bohužel!

Dr. Kiefl přiznává sice osobní známost Schella s abbés évadés francouzskými, s francouzským hnutím reformním, nemluví však o osobních stycích Schellových s našimi lidmi. Neví, že i u nás Schell byl „apoštolem", jeho spisy čteny hojně, ovšem nepůsobily to, co mu Dr. Commer přičítá. Ale působila mnoho jeho osobnost a jeho pověst. Pro vystoupení z řady starých tradic stačí často dovědět se, že ten a ten velký učenec jest v rozporu s nimi a uvleká duchem svým celé zástupy. Nálada se přelévá, smělost roste a idey nové se pak plodí samy sebou. A v tom byl Schell jistě bezděčným iniciatorem i u nás. Byl prý Schell také vždy pro celibát, jejž prohlašoval za nezbytnou a výtečnou oběť knězovu. Že nebyl bezpodmínečně pro něj, nýbrž jen za dnešních okolností a v německém národě, zřejmo je ze slov, jež pronesl jednomu z českých bojovníků kněží: Vy katoličtí Slované můžete v tom ohledu dobýti úspěchu, neboť máte v pravoslavné a sjednocené církvi podporu, můžete se odvolávat na jednotu povahy i ducha a na historickou tradici.

Dr. Commer činí ve spise svém ze Schella agitátora modernismu, tím však nebyl. Nesestoupil se své vědecké výše k všednímu snažení. Ti, kdo se jím oháněli, stáhli jej k sobě sami. Přítažlivost a zápalnost jména jeho také ochabla, když dán byv na index podrobil se. Refracteurů nemohl už dále vábit učenec pokorný a poslušný. Ostatně spolu se Schellem bylo tolik jiných mužů vůdců nebo hodnostářů budících tutéž náladu, ba vystupujících přímo agitačně, že jedinému Schellovi připisovat „vinu", značí přepínat jeho vliv a působnost. Za to lze připustit, že Commerovy spisy, v opak Schellových, by člověku theologii brzy znechutily.

*

V českých diecesích vyžádali si, aby směli světit svátek sv. Cyrilla a Methoda druhou neděli červencovou. Nebylo by možno docíliti, aby se zavedl nový zasvěcený svátek, a ze svátku pouze kostelního lid mnoho neví. Proto dosud lid český málo se veřejně hlásil ku světcům Cyrillu a Methodovi. Kněžstvo v Jednotě sdružené požádalo ordinariaty, aby vymohly přeložení svátku na neděli, a dovolení letos z Říma došlo. Bude tedy na příště v Čechách svátek svatých věrověstů

našich i v Čechách slavnostně slaven pro foro. Ale bylo by příhodnější, aby byl býval položen na neděli po 5. červenci. Ovšem i druhá červencová neděle bude většinou takto padat, ale přece ne vždy. Závadou byla však slavnost Navštívení Panny Marie, jež padá na prvou červencovou neděli.

*

Extra Hungariam non est vita! Může-li býti „a magyarok isten" a „a magyarok királyness" (maďarský bůh a maďarská Panna Marie), proč by nebylo zcela extrovní maďarské direktorium svátků? A tak si také v báňskobystřickém biskupství letos svátek Zvěstování Panny Marie přenesli na 2. dubna i s povinností svěcení! Ustáleným zákonem církevním jest, že padne-li svátek Zvěstování do svatého týdne, svátek se sice slaví, ale hodinky sváteční se přeloží na pondělí po Bílé neděli. V Báňské Bystřici přeložili svátek i hodinky na úterý velkonoční! Pak se svět diví, jak to může jít v církvi uherské tak všecko napříč! V téže diecesi vymohli si schválení v Římě, aby svátek sv. Cyrilla a Methoda mohli slaviti jako pouhý duplex až 7. července; dosud býval to svátek první třídy na sám den 5. července slavený. Jak vidět, Vichingové dosud nevymřeli. Brückner může mít radost.

*

Podivní lidé! Plni nedůslednosti a rozporů! Spálení mrtvoly slavené herečky pí. Hany Kvapilové nadchlo prý sta jejích ctitelů pro spalování. Ke spolku spalovacímu, jenž přese všecky agitace Dra. Záhoře stále skomíral, najednou se přihlásilo přes 300 lidí Intelligentní člověk ode dneška musí býti pro spalování, hlásá p. Karel Mašek v novém mladočeském denníku (Den). Ale spolu protestuje proti tomu, aby urny s popelem našich velikánů byly ukládány do vyšehradského „Slavínu" jako nějaké koření do kupeckých regálů. Ne, to není poetické! Hrob s kvítím a zelení a s boží přírodou, lůno země chce pro ně! Tak tedy přece jen do země pochovávat! Ale místo rakve s tělem — pouhý hrníček! Když poesii, tak celou a ne zkomolenou!

*

V Praze počato 25. dubna s pořádáním večírků přednáškových pro katolickou intelligenci, jimiž se má vědomí náboženské posilovati, život náboženský v cizině osvětlovati a za příklad stavěti, kultura křesťanská rozvíjeti a ctitelé jí se získávati. Přednášky počaty přitažlivým jménem a zjevem sochaře a malíře Fr. Bílka (o stavbě budoucího chrámu u nás), tedy mystikou a poetickou filosofií. Mají následovati přednášky o Ramonu Lullovi, o Huysmansovi, o japonské kultuře, o Konrádu Waldhauserovi. V cizině takové věci staly se potřebou, u nás bojíme se, jak vypadne první pokus.

*

Velký křik pozvihly nedávno vídeňské listy německé, že nuntius vídeňský o velikonoci uveřejnil v „Neue Freie Presse" článek, vzpomínající nebožtíka papeže Lva XIII. Nuntius se pak omlouval všemožně, že článek byl na něm vylouzen reporterem, který si řeč jeho sám zapsal a upravil. Celé to rozhořčení bylo více obchodní a konkurrenční než zásadní, a bylo-li i zásadní, nestálo vysoko. Vytýkáno též,

že v témže čísle velkonoční povídka spisovatelky delle Grazie (Christus läuft), vzatá z historie římské a líčící dostihy lidové, v nichž prý vedle koní, oslů, buvolů běželi i židé (1467—1667), stojí jako na potupu! Jindy by i povídka byla nalezla milost v očích katolických novinářů, neboť není nijak urážlivou. Ve vzpomínkách samých, jež jsou ostatně velmi kusé a skoupé, nuntius vzpomíná hlavně socialních snah zemřelého papeže. A tu snad jest důležité, co praví: Papež Leo XIII ve svém socialním snažení nechtěl nic nového. Chtěl jen, aby příkaz evangelia, jež samo jest plno lásky a péče o chudé a nízké, byl uskutečněn v životě. Nemohl však vyjíti onomu směru vstříc, jenž cíle k převratu vše vyšší chce dolů strhovat. V papežově duchu bylo, aby spíše vysocí k nízkým sami sestoupili a nízcí k vysokým povzneseni byli. Takový názor měl papež Lev XIII o křesťanské demokracii, ale tu a tam jeho myšlenka byla více méně zfalšována. Křesťanství nesnášelivosti a demokracie převratu byly mu cizí. Také nebylo podle jeho idey, aby křesťanská demokracie vystupovala s podezříváním proti jiným stranám a názorům a vyvyšovala se nad ně jako jediná spásonosná.

*

Každý rok v říjnu pořádají vürtemberští protestanté sjezd theologický s přednáškami. Loňský „Theologenkranz“ pořádán byl v Plochingách a projednávána na něm též otázka o vývojové theorii přírodní a theologii. Pojednávali o ní dva bratři, professor zoologie ze stuttgarské techniky V. Häcker a prof. filosofie z nagoldské preparandy W. Häcker. První pravil, že dnes zásada nepřetržitého postupného vývoje přijata všeobecně v přírodních vědách a stala se už axiomem, není už pouhou theorií. V bližším vysvětlování tohoto vývoje se však přírodníci rozcházejí. Z přírodozpytců jediný prý Dr. Fleischmann jest odpůrcem vývojové theorie. Vývoj třeba rozšířiti i na člověka. Cesty tohoto vývoje však jsou dosud neznámy. Duševní stránka člověka nespadá do přírodní vědy, její utváření a původ náleží do filosofie, a přírodozpytci i filosofové se v tom ohledu rozcházejí a rozcházeti budou. — Filosofický referát pak právě touto otázkou se obíral. Vyvinul-li se člověk z předků živočišných nutně jeho psyche (duše) má na sobě i prvky psychy živočišné. Referent W. Häcker na to srovnával animalní stránku člověka s ostatním živočišstvem. O původě a podstatě neživočišné duše lidské, o náboženských pravdách, pokud mluví o vzniku všeho, nemluvil. Náboženství jako soubor mravních pravidel se ovšem žádnému zákonu přírodnímu a žádné theorii přírodní neprotiví. — Zajímavo je srovnání tohoto evangelického projednání descendenční theorie s debattními večery Wasmannovými. Protestantská theologie vyhýbá se přímé odpovědi, bojíc se, že by se mohla potknouti s vědou vysvětlujíc vznik člověka a všehomíra. Theolog a přírodozpytec katolický neváhá však přiznati vývojové domněnce pravděpodobnost a oprávněnost, ale je také hotov zpříma říci: potud věda, potud víra. Nauka o původě světa a člověka, ovšem zbavená všeho populárního roucha a názoru, v katolickém bohosloví má přímé zastance. Evangelíci ustupují dále než třeba. — W. Häcker ostatně prohlásil, že do nedávna trvavší nerozlučné spojení

mezi přírodní vědou a atheismem navždy už minulo. Přírodní věda dnes zříká se atheismu a mechanismu, nastolujíc opět teleologii (účelnost) v přírodě a tím přiznávajíc ústřední nejvyšší intellekt.

*

Vystoupení Wasmannovo a ještě více nezřízené a vášnivé útoky, jaké při debatě zcela bez příčiny a neprávem podnikli na něho a církev katolickou Hoensbroech a jiní řemeslní agitátoři, získaly i u protestantských theologů jak E. Wasmannovi tak katolické církvi obránce. Tak professor giessenský (nejpravověrnější protestantská německá universita) Dr. Köhler odmítá útok na katolicismus a jeho nadstátní zřízení (Christliche Welt 11). Stát jedná jen ve svém prospěchu, hledá-li s církví modus vivendi. Církev římská a stát nemohou zásadně býti proti sobě. Tam, kde církev protestuje proti nějakému zákonu autonomně vydanému, jest povinností státu dokázati, že zákon nepříčí se naukám církve. V disciplině a organisaci katolických věřících má každý stát velikou sílu a pomoc, již může a má ve svůj prospěch využitkovati. Köhler odmítá též výtku, že katolická věda není možná, ježto katolický učenec jest vázán příkazy víry a církve. Praví, že totéž platí o protestantských učencích a o všech, kteří k nějaké společnosti náboženské náležejí. Že jest katolická věda možná, dokazuje celá řada učenců katolických světového jména, jimž pravé vědeckosti upříti nelze.

*

Jiný obránce a velebitel katolicismu povstal v curyšském professoru F. W. Försteru, jenž ve „Schweizerische Theologische Zeitschrift“ vyličuje, čemu všemu by protestantské církve mohly se přiučiti od církve katolické po stránce vychovatelské. Kárá nerozvážnou nenávist těch protestantů, kteří při slově „římský“ nejsou žádnému důvodu přístupni, zapomínajíce, že takto větší polovici kulturního lidstva odpírají právo na křesťanství. A měli by si považiti, že s katolictvím mají dnes jednoho společného nepřítele, materialismus a nadčlověctví. Protestantské církve už proto mohou se učit od katolické, že ta jest o 15 set let starší a má mnoho zkušeností ve vychování národův, obrodila zkažený římsko-řecký svět, zjemnila a vzdělala divoké národy. Zvláště pak poukazuje na vzor katolický v těchto momentech vychovávacích: Velikého významu jest askese při vychování. Žádný vychovatel jí nemůže postrádati; při cvičení vůle, při vytváření povahy jest nezbytnou. Nepochopitelným jest prý proto autoru stanovisko širokých vrstev protestantských v této otázce. Důraz na uvědomění a pochopení, na intellekt tak výlučně klásti, vede často k neúspěchům. Tam, kde mluví pud a vášeň, umlká intellekt skoro vždy. Pudu a vášni musí se postaviti proto něco jiného, a to jest právě askese, umění sebe přemáhati.

Jinou velikou pomůckou jest úcta svatých. Vychovanci třeba na oči postaviti názor, příklad, že je to možno, a jak je to možno. A takových příkladů má hojnost církev katolická ve svých svatých. Od mocného příkladu těch hrdinů náboženských vychází silná suggesce, jež uvléká nesmělou a nerozhodnou vůli člověka. Jiným vzdělavacím prostředkem

jest umění katolické církve. Uměním náboženským se vytlačuje z obrazivosti všecko nízké a naplňuje se obrazivost vyššími představami, což zvláště při sexuelní stránce velmi důležito jest. Také zevnější vzezření katolického duchovního má už moc suggestivní. Neškodí prý pastorům protestantským nic více jak to, že chodí úplně jako ostatní věřící; lid však nechce sobě rovného, ve všem stejného, ale něco vyššího, něco, co jest nad ním, toho chce sluhou a hlasatelem božím. Konečně uvádí Förster princip autority, subjektivní kritika u protestantů prorvala už dávno všecky hráze a uvolnila všecky proudy, všude místo pokory nastoupilo sebepřeceňování, neústupnost, sebezbožnění a domnění vědeckosti, kde není leč bořivost a dochvilná náladovost.

O professoru Försterovi se jeden čas proslýchalo, že konvertoval, on však pověsti ty vyvrací.

*

„Žluté sešity“ Görresovy společnosti (Historisch-politische Blätter) v posledních číslech všimly si náboženských proudů v široké veřejnosti německé. Nejsou jimi nadšeny ani na té ani na oné straně. Ale nebojí se pohromy od nich. Doufají, že zdravý náboženský smysl německého katolického lidu všecky obtíže překoná. S jedné strany je tu volání po jednotě náboženské všeho německého lidu. Volání toto slyšno jest od nejliberálnějšího křídla protestantského. Toto křídlo nechce sjednocení v návratě ku přísné disciplině katolické církve. Naopak žádá, aby se podporovaly vlivy svobodářské v katolické církvi, aby se podporoval proud laicisující (viz zprávu minulou o Harnackově vyzvání) a na koncích těchto proudů dostaví se samo sebou sblížení. S druhé strany jest volání ne jednotících, ale bojovných, kteří však bojují konečně zatím, aby jednoty docílili; proto vyzývání k novému kulturnímu boji a odkřesťanění školy, hesla, jež jsou dnes všude zvučícími.

*

V pasovském měsíčníku hovoří Dr. J. Ernst o pohřebních obřadech a o řečech nad hroby. Řeči se staly nutnými, poněvadž lid z poesie ritu ve slovech obsaženého nic nemá, a srdce citem přeplněná v té chvíli si chtějí nějak uleviti. Řeči pohřební jsou prý ostatně dobré, neboť na hřbitov sejdou se mnohdy lidé, jež kněz do kostela nedostane. Ale ježto řeči pohřební nejsou podle ducha ritu katolického, bylo by potřeba, aby místo řečníka tento ritus sám těšil a hlásal milosrdenství boží. On to též činí, jen že bohužel v řeči nesrozumitelné. Učinit tedy ritus srozumitelným. Jak? Vydáním knížek pro lid, kde by vedle textu latinského byl i překlad v řeči lidové! To jest rada nevystačující. Právě truchlící nejsou schopni v té chvíli sledovati v knížce kněze a hledati si ve své řeči to, co on říká v cizí. A pak i kdyby to činili, je to prostředek příliš — nemotorný pro vzbuzení citové. Církev chtíc dodati síly sobě i funkcím svým a vrátiti jim vliv a přítažlivost, bude musit odstoupiti od dnešního formalismu a vrátit se k rozumnějším dobám dřívějším: jazyk funkcí jejích byl kdysi řečí lidovou a jen proto byl přijat a zaveden. Co bylo, může obnoveno býti.

*

Francouzská proticírkevní politika začíná mezi samými jejími přáteli dělati zlou krev. Tak památka hrdinky Jeanne d'Arc, každý rok v Orleansu 7. května slavená, letos po rozluce podle vůle vlády měla býti zbavena svého charakteru církevního. Ale městská rada starostliva o návštěvu cizinců na ten den, chtěla udržeti starý ráz slavnosti. Nastalo protestování se strany města a jeho korporací a konejšení se strany vlády. Na všecky ty hněvy města a jeho předáků dal ostatně Clémenceau případnou odpověď: zvolili jste si přece za poslance radikála, tedy zastance rozluky, a teď s následky této rozluky nejste spokojeni! Nejvíce se dostalo tomuto poslanci za město, Rabierovi, na něhož se sypaly výčitky s obou stran, že nekoná své povinnosti! Vláda konečně s městskou radou domluvila jakýsi nový způsob průvodu, ne bez kněží, ale přece ne s kněžími na prvém místě. Na mši svatou nesmějí úředníci a vojsko jíti officielně, ale privátně, v průvodě kněžstvo mělo jíti bez kříže (prapory spolků však dovoleny!), jen jako soukromá korporace a za státními úředníky až. Ale za takových podmínek zase odřekl biskup orleanský Monsgr. Touchet všecko účastenství na průvodě. Vláda, aby mohla církev od průvodu vyloučiti, napřed ji pomluvila: že se chystá manifestace všech biskupů francouzských při tom, že pozváni i cizí biskupi, kazatel slavnostní že zneužije svého místa a bude řečnit proti vládě a rozluce atd. Biskup všecka tato podezření officielně vyvrátil: na slavnost pozváni jen dva biskupi francouzští, kazatel kázaní musel předložiti, nesměl činiti nijakých politických narážek. Ale vláda přece mínila, že po rozluce nesmí vypadat průvod jako před rozlukou!

Na rozluku stěžují si též průmyslníci. Francie dosud udávala ton v církevním umění. Výrobky zlaté a stříbrné i vyšívané a tkané nejen pro Francii zhotovovány s velikou bohatostí a nákladem, ale i do ciziny hojně vyváženy. Teď průmysl tento ztratí podmínky své prosperity; zchudlá církev francouzská práce nedá, a cizina od upadlého průmyslu uměleckého se odvrátí. Protestní schůze těchto interessentův ovšem teď nic nezmohou. Dělníci v průmyslu zlatotepeckém roku 1901 vydělávali ročně 2496 franků, teď však pracují sotva čtyry měsíce v roce a vydělají jen na tisíc franků. Většinu dělníků vůbec propuštěno a zaměstnavatelé pracují pouze sami. Mnohé krajiny měly domácký průmysl, jenž kostelní výrobou se zabýval, kraje tyto jsou zcela bez práce nyní a vydány na pospas bídě a nouzi. Lyonští tkalci zlatých látek jsou skoro zcela bez práce. Zvonaři, malíři na skle rovněž. Podobně stěžují si hudebníci a hotovitelé nástrojů hudebních.

A konečně stěžuje si nová „národní církev“ s „biskupem“ Vilattem v čele. Přes to, že se zrodila podle úmyslů vlády, přece nenalezá nikde podpory. Obec pařížská nechce jí dáti žádný z konfiskovaných chrámů nebo kaplí, spolkové budovy se před ní též zavírají, zeměpisná společnost, jež svou dvoranu půjčila známému pastoru Wagnerovi, panu Houxovi s Vilattem odřekla!

Také protestanté francouzští, kteří poslechli zákona a zřizují podle něho „spolky církevní“, hořekují, že zákon jim církev rozbil. Výtky sypou se na ně i ze zahraničí. Tak bývalý předseda

ministerský v Nizozemí, orthodoxní protestant Kuijper, vytkl protestantům francouzským, že zakládáním spolků církevních vypadli vlastně z řady církví a prohřešili se proti duchu vyznání protestantského. Kazatel Lacheret odvětil Kuijperovi, že nezná protestantismu francouzského a že nový pořádek jest docela v duchu jeho. Kuijper znova veřejným listem (Journal des Débats) odpověděl, že přiznává, že po této stránce protestantismu francouzského neznal. Že však jest a bude toho mínění, že do církve se přihlašuje a vstupuje křtem svatým, a ne zápisem do „spolku náboženského". Proto také nedá si vymluviti, že francouzský protestantismus zbavil se docela povahy církevní.

Komedie s papíry bývalého nuncia pařížského Monsgr Montagniniho, jež francouzská vláda dala probrati, nevrhá pouze špatné světlo na francouzskou vládu, ale i na kurii římskou. Totiž odůvodněna stará už výtka, že kurie posílala do Francie až příliš nešikovné a neschopné zástupce. Je to vůbec vada kurie římské, že její diplomati za mnoho nestojí. Nezadávají jim v tom ani světští diplomati, ale to jsou právě zástupci světští a zástupci mocnějších! U církevních však ty vady a neobratnosti až příliš píchají do očí. Třeba bude zlomiti tu výlučnou výsadu italských lidí ve správě církve! Z malého hloučku lidí nedají se ani vybrati potřební. Je to také nespravedlivost proti ostatním křesťanským národům!

*

Zájem o náboženské otázky v Anglii dosvědčuje úspěch knihy R. J. Campbellovy „The New Theology" (Nové náboženství). V měsíci svého vyjití, v březnu, už dočkala se mnoho vydání! Ale stejně i jiné, náboženskou otázkou se zabývající spisy jdou na rozchvat. Široká veřejnost anglická hledá nové náboženství. I socialisté angličtí ohražují se proti tomu, že by neměli náboženství. Vůdce jejich Keir Hardie prohlásil teď, že Campbellovu „theologii" přijímají za svou Je to ovšem liberální protestantská theologie, která jest pantheismus sem tam Písmem a Evangeliem podepřený a dosvědčený. Ale z křesťanství už mnoho nemá. Campbell prohlásil za svůj úkol „obléci staré pravdy křesťanské do nových výrazů moderní duše." A to také důkladně vyplnil. Každý věří v Boha už tím, že věří ve vlastní bytnost Veškerý světový vývoj jest jen stálým vtělováním se bytosti Boží. Není svobody vůle v pravém slova smyslu. Hříchem jest nedostatek lásky, jediná sobeckost. Kdo žije životem pravé lásky, jest božskou bytostí. Takovou bytostí božskou byl též Kristus. Nová theologie není tedy nic nového, ale přece zajímá ty, kdož se starou se rozešli. Spolu s Campbellovou knihou vyšla kniha sir Oliver Lodge „Podstata víry spojené s vědou" a ačkoliv jest protivou ducha Campbellova, přece nemenší měla úspěch. Vyniká také překrásným slohem a má tu zámluvnou vlastnost pro anglického člověka, že chce podati jednu společnou víru pro všecky křesťany. Kristus je Synem božím a Spasitelem. Bůh jest osobní a též sv. Duch má místo ve víře Lodgeově, jakož i přiznává se věčné spasení, splynutí s Bohem, závazný mravný život, ale přece ni tato víra nemůže býti katechismem žádné církve, neboť vše jest neurčité a labilní. Ná-

boženská poesie moderního člověka, jenž podržel mnoho starých křesťanských výrazův, ale užívá jich s velikou licencí.

*

Do německého spolku monistů (Haeckelianů) vstoupili též tři protestantští pastoři, mezi nimi liberální učenec theolog Kalthoff, ten však zatím zemřel. Co kromě něho zůstali, jsou teď nuceni vystoupiti. Liberální bremský senát donutil dva tamní pastory k vystoupení, že jest členství neslučitelno s jejich přísahou. Pastoři Steudel a Mauritz se žádosti senátu podrobili, uznávajíce, že ve spolku se propagují nauky, s nimiž nemožno souhlasit, že však jako přívrženci vývojové theorie, která s vyznáním evangelickým nijak se nepotýká, domnívali se, že ve spolku monistů mohou aspoň toto přesvědčení projevit.

*

Duchovenstvo slovinské z diecese celovecké (diecesis lavantina) ohražovalo se už dříve proti nucení úřadů, že musí všecky zápisy vésti německy. Usneslo se trvati na slovinském vedení matrik ve slovinských obcích. Teď svaz duchovenstva slovinského vybízí své členy, aby vraceli německé formuláře zemského soudu hradeckého, který žádá německé výkazy. Výkaz ať píší na půlarchu papíru a pošlou prostřednictvím konsistoře.

Ricmanští od velkonoc konečně mají katolické bohoslužby v jazyce slovanském. Biskup terstský se svolením sv. Stolice poslal jim kněze hlaholáše. Sami terstští liberálové je teď přemlouvají, aby už upustili ode vzdoru svého a smířili se s novým stavem věcí. Většina dosud se chová nesmiřitelně, ale zdá se, že čas vše vyrovná a zahojí. Také kousek prazbytečného, vládou vyvolaného a nepastoralním, necírkevním jednáním biskupa terstského rozdmychovaného kulturního boje!

*

Do Zadru si pozvali na postní kázaní kapucína z Padovy Padre Luca. „Horlivý“ kazatel neměl nic pilnějšího, než kázati proti různosti v obřadech liturgických, jež trhají jednotu církve. Bylo to míněno proti hlaholášům, a talijanští posluchači mu též hlučně tleskali (italský zvyk!). Když mu takovou řeč jako nepříslušnou vytkli v listě „Hrvatska Kruna“, za velkého potlesku posluchačstva svého odsoudil tytéž snahy a „štvanice proti sobě“ znova.

Otázka hlaholice zase znova uvázla v nerozhodnosti a nejistotě.

Poslední závěť nebožtíka biskupa djakovského Strossmayera byla uherskou vládou oprotestována. Vláda jí nechtěla uznati, že Strossmayer nežádal o dovolení. Neboť prý konkordát z roku 1853 byl zrušen roku 1870 a podle nových zákonů statky církevní podléhají dozoru státnímu. Soud osecký však vyřkl, že vláda nemá práva protestovati proti závěti Konkordát prý v Rakousku a v Uhrách sice zrušen, ale v Charvatsku dosud platí. Proto biskupové podle něho mějí volně rozpořizovat se svým majetkem. Že konkordát v Charvatsku platí, zřejmo jest i z některých jiných případů církevně-politických. Charvatsko jest v mnohém ohledu výminečnou státní skupinou.

Nástupce po Strossmayerovi dosud nevybrán. Nedávno poslanec kněz Zagorac interviewován maďarským novinářem pravil, že kandidátem většiny sněmovní a národa jest Dr. Bauer, ředitel bohosloví záhřebského. Národ tam chce muže nejen hodného a vlasteneckého, ale také štědrého, který by velké statky ďakovské spravoval jako pokladnu celého národa a podporoval štědře instituce národní jinak chudě nadané.

*

Srbský patriarcha Branković, vyzván sněmem církevním k odstoupení, všemožné plány činil, pokoušel se stěžovat si u mocnáře, dal stíhati kněze poslance oposiční, žaluje navrhovatele resoluce pokořující, konečně pak objednal si též projevy důvěry od předáků strany konservativní.

Srbské pravoslavné kněžstvo Bosny a Hercegoviny tvoří si svůj spolek pro všecky čtyry diecese, stanovy zadány vládě ku schválení. Spolek bude vydávati též svůj orgán. Účel bude stavovsko-církevní obrana a svépomoc.

V celé Bosně vede se agitace za revisi vloni schválené autonomní církevní ústavy; žádá se hlavně větší osamostatnění církve od cařihradské patriarchie (dříve se na ni spoléhali; když je sklamala a spojila se s vládou rakouskou, dávají jí výhost), protestuje se proti centralisaci školské organisace a proti ustanovením o disciplině a vyučování. S kněžstvem protestuje i učitelstvo srbské (školy jsou farní!).

Srbové macedonští domohli se nového biskupství v Debře. Jmenován za nového biskupa athoský mnich Sáva, který už vydal se na své místo. Ústup tento učinili Srbům Řekové, ovšem sotva zadarmo. Protest pozdvihují Bulhaři. Krajani z deberského okresu, v Sofii na úskoku žijící, svolali nedávno protestní schůzi, na níž popírali existenci Srbů v okrsku deberském, a co jsou, že mají svého biskupa v řeckém biskupu velesko-deberském, který srbsky umí, Řeků žádných nemá a má sekretáře rozeného Srba. Podle toho jest vidět, že protest jest neoprávněn a jen z národní řevnivosti podán.

*

Ke svátkům velkonočním (5. května) urychluje synod bulharský lidové vydání překladu evangelií ze staroslovanštiny do bulharštiny. O překladu pracuje celý výbor, práce celá před třemi lety započatá nebude tak hned hotova. Ve výboru překladatelském zasedají vedle theologův i filologové světští. První ukázky překladu chválí se jako velmi zdařilé a plynné.

Z Macedonie uteklo se vloni a předloni mnoho kněží do Bulharska. Osady násilím obrácené k patriarchii ztratily své bulharské kněze, a tito nemajíce doma místa, uchýlili se do sousedství. Poněvadž však ani v Bulharsku pro ně místa není, padají na obtíž církvi a podnikají se na ně čas od času sbírky, aby mohli vyčkati příhodné chvíle k návratu. Správce macedonský paša Hilmi sice prohlásil národnostní a církevní statu quo roku 1903 za závazné, ale zachoval je jen vůči Bulharům a exarchii, obce k Řekům a Srbům pře-

vedené však dovolil odloučiti. Teď teprv opřeli se takovému dvojímu měřítku někteří vyslanci v Cařihradě a podobá se tudíž, že skutečně stav věcí a poměr držby před revolucí roku 1903 bude asi navrácen, a tím kněží bulharští vypuzení vloni a předloni se budou moci vrátiti.

Zásada statu quo také porušena vůči církvi katolické. Některé osady bulharské na Skopijsku (okres Deli-Hasan) přestoupily, aby ušly pronásledování, na katolictví. Teď však oznámily, že se vrátí opět k exarchii bulharské. Opětný přestup jich od guvernéra Hilmiho schválen, že není proti statu quo.

*

Oba orgány lužických Srbů („Katholski Posol“ a „Srbské Noviny“) stěžují si na nedostatek učitelů Srbův, a to jak na evangelických tak teď i na katolických školách. Nedostává se oběma vyznáním kandidátův učitelských. Trpí tím nejvíce náboženství, neboť to vyučuje se na školách lužických ještě v lidové řeči, tím více však trpí i národnost, že náboženství jest jediný předmět, při němž srbská řeč na škole připuštěna. Osazeny poslední dobou dvě školy katolickými německými učiteli, v nedostatku uchazečů jiných.

Dne 14. dubna měla „Jednota sv. Cyrilla a Methoda“, katolická to ústřední organisace srbsko-lužická, svou výroční valnou hromadu v Budyšíně; sešlo se na 300 členů. Jednota vydává týdenník „Kath. Posol“, jenž má jen o něco málo více odběratelů, co jednota členů. Jednota dosud měla výročních sjezdů pouze dvé, ač trvá od roku 1862. Od nynějška sjezdy své míní však pořádati jako katolicko-národní manifestace, slibujíc si od nich velkého povzbuzení v lidu. U letošího sjezdu uznávají to i evangelíci, že se jednotě podařilo svůj druhý sjezd uspořádati jako zdařilý a povznášející projev lužicko-srbského lidu katolického.

*

Boj „stávky náboženské“ v Poznaňsku již utichá. Dítky se stále více podrobují, modlí se i odříkávají náboženství po německu. Soudy netrestají už jen, neposílá-li se dítko do školy, ale i je-li přítomno, a neodpovídá-li z rozkazu rodičův, i tehdy rodiče pokutují, jakoby dítko ve škole nebylo. Má prý býti přítomno nejen tělem, ale i duchem a celou součinností. Vyučování náboženství po polsku doma — u rodičů se trestá! Tak zatčen nedávno jakýsi polský obuvník v Berlíně! Ovšem vyučoval i cizí dítky.

V Rusku uznány konečně tak zv. „krakovské sňatky“ sjednocených „úporných“ z chlumsko-lublínské diecese. Píše o nich šíře Dr. Fel. Koneczny v korrespondenci „Pius-Vereinu“. Úporným, kteří nechtěli uznat pravoslaví, k němuž roku 1875 byli přepsáni, přisluhovali tajně svátostmi kněží z Krakova vysílaní. Úřady ruské neuznávali ovšem sňatků těch, a tak dítky byly za nemanželské považovány a vypadaly ze všech práv dědických. Teď manželství ta uznána, ale ztracená práva nenavrácena, dědici proti „nemanželským“ dětem dědivší ponecháni v držení svém.

Do Vilna pozváni na postní missie redemptoristé lvovští, kteří si vymohli povolení vyučovat po celém Rusku. Ale po jednom nebo dvou kázaních zakázáno jim dále kázat. Biskup vilenský obrátil se o pomoc k poslancům dumy říšské a k ministerstvu.

Otázka polských biskupů v Americe už rozřešena v tom smyslu, že vyslán polský biskup Weber (z kongregace Resurrectionistů) jako biskup americké Polonie. K němu mají se i biskupi i věřící utíkati v těžkostech, jež by z poměrů polských vznikly. Smí všude kostely světit a biřmovat, požádají-li ho o to věřící polští a vyzvou-li ho biskupové příslušní. Kromě toho jmenováni tři polští biskupové koadjutoři pro New York, Pittsburg a Detroit; v diecesích těchto budou míti na starosti věřící polské jako suffragani místního biskupa.

Také Rusíni američtí dostali konečně svého biskupa pro celou Ameriku! Prvním sjednoceným tímto biskupem jmenován basilián, professor a missionář Štěpán Soter Ortyňškyj.

„Niva“ lvovská (kněžský půlměsíčník) vyzývá už dlouho k organisaci rusínského kněžstva, k níž je volá a vyzývá nejen těžký boj a útoky z radikálních a socialistických proudů, jaké národ rusínský (intelligenti jeho) zachvátily více, než je to v kterémkoliv jiném národě rakouském. Ale nejen obrana víry a církve a dobrých mravů, také sama stavovská práce, vzdělání, svépomoc a vlastní starosti organisací by byly podujaty. „Kněží už založili spolek Riznicu, Tovaryšstvo sv. Pavla, Tovaryšstvo sv. Petra, přičinili se při osnování všech jiných rusínských ústavů, ale co učinili pro sebe?“ pravil nedávno Dr. Kucuba při přednášce pro kněze. Pro sebe nezaložili dosud nijakého spolku, sobě dosud nehleděli pomoci. A kdyby jen čtvrtina všech kněží přistoupila do svépomocné a stavovské organisace kněžské, jaký by to byl zástup! Je totiž rusínských kněží v arcibiskupství lvovském 969, v biskupství přemyšlském 798 a v biskupství stanislavském 542, tedy všech 2309.

Na kněžských rekollekcích ve Lvově basilián Plat. Filjas dotkl se mezi jiným několika bolných ran. Kněžstvo rusínské při poslední universitní vzpouře a při žalařování rusinských studentů bylo první, jež hojně skládalo příspěvky na pomoc studentům, tito pak, když byli vypuštěni po hladové stávce ze žaláře, rozešli se po kraji jako protiklerikální apoštolové a agitatoři pro radikály a socialisty.

Pro lid není listů, jež by jej od převratných hesel a stran odváděly: kromě lidového týdenníku „Osnovy“ a málo rozšířeného denníku „Ruslana“, není rusínského konservativního listu, kdežto protivné směry tiskem lid zrovna zasypávají.

V mládeži jeví se poslední dobou odpor proti klášternímu povolání; ba kněží sami často zrazují mládež před klášterem, odvracejí ku světským cílům. V celé Haliči jest pouze 45 basiliánů kněží a sama Halič jich potřebuje pro missie, školy a podobné účely mnohem více, a teď volá po nich i Amerika a její přistěhovalci ze sjednocených Rusínů, volá po nich i Australie se svými 3000 rusínských vystěhovalců, konečně i Bulharsko se svými katolíky, Rusko a jiné kraje — díla mnoho, dělníků však málo.

O skonavším 23. března bývalém oberprokuroru sv. Synodu (od 26. dubna 1880 do 1. listopadu 1905) Konst. Petr. Pobědonoscevu hovoří listy ruské většinou aspoň s uznáním, ač jen tuze málokteré s nadšením a láskou. Zemřelý byl mužem velikého myšlenkového a činorodého významu pro Rusko. Byl spoluzakladatelem a nejsilnějším představitelem toho nazírání v ruské intelligenci, jež u ostatních Slovanů bývá tak rádo přijímáno a zvelebováno, ač jest v základě svém falešné. Stavěl se, jak praví „Cerk. Věstnik“, skepticky ku všemu pokroku a reformám, odmítaje zákony biologického rozvoje ve společnosti, za to hlásal, že známkou příznivých okolností, působících blahobyt národa, jest přirozená síla inercie, setrvačnosti, jež v lidstvu žije a nezakládá se na vědění ani na logických sousudcích, ale na bezprostředním citu, na instinktu a bezvědomé zkušenosti životní, což všecko směřuje a táhne člověka k minulosti a jejím zřízením. Byl přesvědčen, že pro blaho Ruska nezbytno jest vzkřísiti starou moskevskou Rus, třebas i s reformovanou podobou dle potřeb času. Proto za nezbytné podmínky blaha ruského pokládal samoděržaví ničím neohraničené, moskevské pravověří, odmítal svobodu svědomí a víry, tisku, slov a osoby, odmítal zastupitelstvo lidové! Bezpodmínečně poctivý a upřímně věřící on přece v otázkách náboženských nemohl odtrhnouti se od těsných státně-obřadních a donucovacích forem, jakými jevila se moskevská víra, nemohl povznésti se k opravdovému, duchovému křesťanství. Proto jeho 25letá správa církevní byla neustálým pokusem vštípiti ve státně církevní život tu těsnou doktrinu, ubíjející v kořeni ideu živé církve a křesťanské zbožnosti.

Jako literát byl zesnulý vynikajícím právníkem širokého a hlubokého vědění. Jeho roku 1868 vydaný „nárys občanského práva“ v mnohém jest dosud směrodatným. Četné jsou jeho práce historicko-právnické. Obíral se i církevní historií, jeho dějiny církve prvních 9 století jsou dosud hojně čítány a citovány. Ve svých literárních pracích byl duchem všestranným a nijak úzkoprsým. Přeložil z latiny též „Následování Krista“ od Tomáše Kempenského; byl znatelem jazyků slovanských i evropských, překládal i z češtiny (Příhody českého pána Vratislava v Cařihradě) a sledoval s radostí vývoj a probuzení národů slovanských.

*

Ze středu kněžstva ruského samého vyšel hlas, aby se kněžstvo dožadovalo, by mu tak zvaná církevní země odebrána byla. Beztoho ji dnes už pronajímá a nikde samo neobdělává, a všude ji cítí jako přítěž a křivdu. Tedy neprotivit se, ale sami nabízet lidu k výkupu. Rozhodnutí se ovšem může státi pouze z moci státu. — O velmi rozvichřených mravních a náboženských poměrech svědčí hojné zprávy o životě mládeže školní i o životě lidu. Vše jest z kolejí. V Orle podle Nov. Vremene vznikl vloni na podzim „tajný spolek piva a volnosti“ v němž gymnasisté a gymnasistky se scházeli k nebývalým orgiím. Ve všech školách a zvláště vysokých už se dnes vůbec nejedná o autonomii universit, ale o to, kdo má vlastně školy vésti, zda žactvo či učitelstvo. Žactvo domáhá se rozhodujícího hlasu ve správě. Při všech

zbojích a extravagancích dosud mládež školní (střední a vysoká) se účastnila největším procentem. Ale také lid se oddává náladě protináboženské. Spisy západních volnomyslitelů ve statisících zadarmo nebo za několik kopejek šíří se od revolucionářů mezi lid. Marxa, Engelsa, Renana a všecky ty legie spisovatelů socialistických a volnomyslných z Německa, Francie, Belgie najdete dnes v rukou lidu městského i venkovského. A lid cítí, že je to cosi jako zakázané ovoce, ukrývá se s tím, potajmu to šíří a tají před duchovním, ač-li se duchovenstvo vůbec o takové věci stará a zvěděti o nich vůbec může. Svrchu pak stále důrazněji komanduje se duchovenstvo v pravo. Stává se tím zase odiosním u všech intelligentů, ale i v lidu, jenž od nového pořádku čeká pomoci. — Úřady církevní zdá se však, že nestojí tak ani o to, aby kněžstvo šlo s pravými stranami, ale aby nerozvášňovalo a smiřovalo. Proto agitátoři, jak leví tak praví, jsou pronásledováni: spolu s otcem Gr. Petrovem a Ot. Michalem zavřen i „pravý“ černosotník ot. Iliodor. — „Sobor“ církevní stále dosud se neblíží a nechystá; proslýchá se, že po velikonoci, tedy v květnu, budou volby, že se volit bude nepřímo, že jak laici tak kněží budou volit terno, a z terna že budou biskupové teprve vybírati zástupce pro sobor. Z nedočkavosti navrhují už z kruhů laických samých, aby kněžstvo a věřící, nečekajíce na officielní svolání sněmu, sami provedli volby a sešli se uradit o reformě církevní. Ostatně i když bude sobor svolán, radno prý, aby věřící se sešli k předporadě a postavili tu požadavky své, jež mají na církev učící. Návrhy tyto propagují se v pololiberálních listech (Slovo), tedy nejsou ze středu naprostých radikálů.

Věda a umění.

Filharmonický spolek „Beseda Brněnská“ uspořádal dne 14. dubna 1907 odpoledne prvý letošní řádný koncert.

Zahájení stalo se úryvkem z Wagnerova dramatu lásky „Tristan a Isolda“ (předehra a „Isoldina smrt z lásky“), jímž Česká Filharmonie z Prahy řízením Dra. Zemánka uvedla se co nejlépe, podavši výkon — až na chvilkové, náhodné zakolísání dřevěných nástrojů v úvodních taktech předehry — krásně vytříbený v technice i přednesu. Hlavně scena závěreční působila neobyčejně hlubokým dojmem.

Dalším číslem pořadu byly „Čtyři melancholické písně o lásce“ pro ženský hlas s průvodem velkého orchestru od Vítězslava Nováka (op. 38, poprvé z rukopisu). V nových těchto skladbách vystupuje náš jemný lyrik v plné originalitě hlubokého poety vysoké umělecké kultury a vzácného vkusu. Od dřívějška na koncertním podiu našem chvalně známá pěvkyně koncertní, paní Marie Musilová z Chrudimi, propůjčila interpretaci vroucně tklivých těchto písní svůj

nikoliv objemný, ale výborně disciplinovaný hlas a vřele procítěný přednes. Doprovod České Filharmonie byl náležitý a Novákově intimní hudbě duše přiléhavý.

Vyvrcholením programu bylo provedení díla Gustava Charpentiera, jež nese pyšný název „Život básnikův“, symfonie-drama ve třech jednáních a čtyřech obrazech pro sola, sbor a orchestr.

Text si napsal skladatel sám. Rekem díla jest psychologický typ člověka specificky moderní literatury: dekadentní, nadšený snílek, pak zoufalý pochybovač a na konec blaseovaný, vysílený přesycenec, propadající zkáze. Dle svědectví Foersterova (v „Daliboru“ 1902 ve studii o Charpentierovi) byl Charpentierovi modelem nešťastný Paul Verlaine. Námětem připomíná však „Život básníkův“ i Berliozovu „Fantastickou symfonii“, Weberův „Život umělcův“ a do jisté míry i první větu Čajkovského šesté symfonie, kde rovněž líčeny vzpomínky, sny, naděje, boje a utrpení umělcovy. V podrobnostech není text bez námitek, zejména pokud jde až o groteskní přeháněni v podrobnostech, ale v celku asi rozhodovala tu spíše spekulace na effekt skladatele impressionisty, než bezprostřední inspirace básnické.

Je-li Charpentier v sujetu zmíněného díla dekadentem, není jím v hudbě. Ta jest ovšem nepoměrně lepší částí „Života básníkova“.

Jako „hypermoderní impressionista“ prozrazuje Charpentier i v této skladbě žáka Massenetova, jemuž ostatně též dílo věnováno.

Dobře vystihují hudební charakter tohoto symfonického dramatu vlastní slova Charpentierova, že hudba jeho nechce býti než „oděvem. který přehodil na text“, zde hebounkým jako závoj. utkaným z jemných pavučinových vláken, tam těžkým jako brokát a hrajícím v oslňujících barvách.

Charpentieru jest nejdůležitějším a hybným momentem dojmu zachycení okamžité nálady. Nálada jest konečným cílem veškerého jeho uměleckého snažení.

Myšlenkově nejhlubší jest jednání druhé; zejména „Čarovná noc“ a orchestrální dohra se sladkým tlukotem slavičím za měsíční noci působí neobyčejně suggestivní silou tajemné náladovosti.

Provedení díla, po hudební stránce dojista vysoce zajímavého, bylo v každé příčině vzorné a dokonalé. Věhlasný orchestr České Filharmonie, osvědčení. vynikající solisté — paní Marie Musilová (soprán), paní Flora Trávníčková (alt), pan Miroslav Lazar (tenor) a pan Ladislav Němeček (baryton) — a především mohutný, na 140 pěvců čítající sbor shostili se s plným zdarem svých úkolu.

Dirigent pan Rudolf Reissig vymáhal si prostě obdiv. Nejen jak celek jednotně ovládal, ale i jak plasticky dal i v detailech vystoupiti dramatickému obsahu. Vzácný výkon jeho byl důstojným vzorného dirigenta-umělce, jenž k dílu přistoupil s celou opravdovostí a vroucím nadšením.

Prvý letošní řádný koncert „Besedy Brněnské“ znači vrcholný bod našeho koncertního období a řadí se čestně k velkým produkcím Besedy let posledních, kdy provedena Dvořákova díla světová: „Svatební

košile“, „Stabat Mater“ a „Requiem“, k nimž loni přidružilo se i Berliozovo „Dětství Ježíšovo“.

Byl to krásný svátek hudební, plný uměleckého vzrušení, jakých přáti jest si co nejvíce.

*

Po odpoledním koncertě Besedním následovala večer zvláštní produkce České Filharmonie z Prahy.

Pořad její vykazoval Čajkovského „Pathetickou symfonii“ (z H-mol, op. 74), Dvořákovu ouverturu „V přírodě“ a dvě novinky pro Brno: Novákovu „Slováckou suitu“ (op. 32) a Sukovu symfonickou báseň „Praga“ (op. 26).

„Pathetická symfonie“ stojí mezi symfoniemi Petra Iljiče nejvýše. Nikoli proto, že jest jeho uměleckým testamentem, jeho písní labutí, ale svou myšlenkovou hloubkou a formální ucelenosti.

Skladbu tuto vystižně charakterisuje Weingartner těmito slovy: „Sie gleicht einem effektvollen, an spannenden und aufregenden Situationen reichen Theaterstücke.“ A v pravdě je to dílo velikolepé dramatickými akcenty a kontrasty, genialní skutečně básnickým rozmachem. Od prvých hlubokých vzdechů fagotů v harmonii kontrabassů přes graciesní intermezzo a duchaplné kombinace scherza s rušným pochodovým rytmem až k mysteriosnímu úderu tam-tamu, znějícímu jako mocný, tajemný hlas osudu, všude plno až raffinovaných effektův, ale i opravdové vnitřní síly a uměleckého vzletu.

Není s podivením, že „ruský Beethoven“ dle vlastních slov bratru Modestovi a příteli Iliji Slatinovi pokládal tuto symfonii za vrchol skladatelské své činnosti.

„Slováckou suitou“ ocitl se Novák na vrcholu své valašsko-slovácké etapy. Je to cyklus mistrných úprkovsky svěžích obrázků, vystižně, realisticky illustrujících náladu a situaci v kostele, mezi dětmi, milenci, u muziky a na konec v přírodě, kde Novák-básník nejraději prodlévá. Bezprostřednost a upřímné procítění je skladby podstatným znakem.

Symfonická báseň pro velký orchestr „Praga“ od Jos. Suka, jednoho z formálně nejhotovějších našich talentů, po stránce programní sklamala.

Dle rozboru skladatelem samým inspirovaného má býti „Praga“ zhudebněnou historií capitis regni a závěr její apotheosou. Ale v pravdě není to allegorie Prahy v plném jejím majestátu, nýbrž ryčná líčeň bitvy na Vítkově hoře. Nikoli Praha, nýbrž Žižkov. Na velkém plátně namalován zajímavý bitevní obraz silné, mistrné koncepce a originelních kombinací barevných. Hlavní thema (symbol rekovné Prahy), založené na husitské písni „Kdož jste boží bojovníci“, k němuž se druží podřadný motiv „symbolu k Praze“, celé dílo v kontrapunktickém rozpředení proniká. Pochybuji, že na programech vytištěný výklad ideového postupu v posluchačstvu odstranil rozpor mezi určitými představami slovem sdílenými a mezi srozumitelnou souvislostí s jich zhudebněním. Čisté hudebními krásami, oslňujícím bohatstvím instrumentace, mistrným

kontrapunktickým zpracováním themat pozrazuje vzácné dílo Sukovo žáka hodného mistra slavné paměti — geniálního našeho Dvořáka. Svou mohutností a velikolepostí celku v pravdě uchvátilo, zanechavši hluboký, trvalý dojem.

Provedení všech skladeb za poctivého řízení Dra. Zemánka stálo úplně na výši výborných kvalit a dokonalé reprodukční schopnosti České Filharmonie. Vše bylo zvukově, dynamicky a slohově vytříbeno.

Shrnuji! Skvělý večer eminentně uměleckého významu, vzácná událost hudební, sloužící České Filharmonii i pořadatelce Besedě Brněnské ke cti. *Jan Kakš.*

*

Národní divadlo v Brně. Dne 10. dubna 1907 vystoupila pohostinsky v titulní úloze Dvořákovy „Rusalka" primadonna pražského Národního divadla paní Růžena Maturová. První naše „Rusalka" podala ovšem výkon vzácných kvalit. Milý host byl plným domem přijat co nejvřeleji a byl opět předmětem okázalých a upřímných ovací.

Jako zábleskem kultu vzdálenějších dob české opery bylo provedení Hřímalého komické zpěvohry „Zakletý princ" (16. dubna). Nenamítal bych ničeho proti této kdysi velmi oblíbené, dnes ovšem drahně staromodní opeře, jež až posud lehounkou hudbou široké vrstvy pobaviti dovede, kdyby aspoň časem objevili se na sceně naši starší mistři: Bendl, Rozkošný a Šebor, jichž díla operní vesměs stojí nepoměrně výše „Zakletého prince". Umělecký odkaz těchto skladatelů neměl by být jen tak prostě rok co rok ignorován.

„Zakletý princ" byl posledním operním představením sesony.

Celková bilance prošlého období v příčiné opery nemůže býti nazvána potěšitelnou. Původních novinek v pravém smyslu slova nebylo. Nově vypravené, pokud se týče nově studované opery Dvořákův „Jakobín", Smetanovy „Dvě vdovy" a chcete-li i Hřímalého „Zakletý princ" jsou spolu se Saint-Saënsovým „Samsonem" a Rebikovovou „Jolkou", jedinými to novinkami z cizích literatur, osamělými světlými body operního repertoiru letošního. Ostatek byla díla z let posledních dobře, předobře známá a obehraná.

Oper dáváno úhrnem 22 v 84 představeních. Původních zpěvoher bylo 10 ve 40 představeních. Zastoupeni byli: Smetana (5 operami), Dvořák (2 operama), Janáček, Kovařovic, Hřímalý (po 1 opeře). Nejčastěji hrány „Prodaná nevěsta": desetkrát, z toho šestkráte v neděli, a „Jakobín" pětkrát.

Cizích oper provedeno bylo 12 (z toho 3 slovanské) ve 44 představeních. Nejčastěji hrána Čajkovského „Piková dáma" (šestkrát).

Povážlivý byl v letoší sesoně nadbytek operett: celkem 12 ve 62(!) představeních, z kteréhož počtu vypadá na „Veselou vdovu" „jen" 16 představení!

Zjevno, že operní produkce letošní byla — mírně řečeno — v úrovni prostřednosti. Vím dobře, že opera letos trpěla citelné dvojí kapelnickou krisí. Ale i když obě krise šťastně a s rozhodným úspěchem zažehnány, zájem správy divadelní o umělecké základy naší opery se

nepovznesl. Cíle kulturní, esthetické a umělecké dále zůstaly podřízeny úkolům obchodním. Respektována zas především divadelní pokladna. Slibovány sice ředitelstvím na vyvážení kassovních operett znova původní opery, kolikráte před tím slibené. Ale sliby zůstaly na konec přec nesplněny (Janáčkův „Osud“, Foersterův „Slavíček“). Nebylo lépe neslibovat, než slibům nedostát?

Ozdravění těchto poměrů jest nutně žádoucí. Kéž naše opera z dřímotného živoření povrchnosti a prostřednosti v příštím období probudí se k rušnému životu, k činům vážným, opravdu uměleckým!

Jan Kakš.

Činohra. Dne 6. dubna byla premiera původního celovečerního dramatu M. Kurta „Zkáza“. Moravští autoři ve svých původních hrách, které byly u nás dávány za poslední dvě léta, vyhledávají se zvláštní zálibou motivy ze života venkovských městeček. Máme-li však souditi z obrazů, které nám předvádějí, jest toto maloměstské prostředí nejen společensky malicherné a ubohé, ale i mravně pokleslé a nízké. Aspoň naši autoři nedovedli z něho vytěžiti ani jediného světlého obrázku, ani trochu zdravého humoru, který by jim dal látku k jasné a smavé veselohře. Obrazy jejich byly stejně chmurné ve všech těchto hrách („Bitva u Kašovic“, „Bahno“, „Dcery upírovy“), život jimi pozorován jen se stránky špatnosti a nad to podáván prostředky drastickými, které nevzbuzují ani umělecké nálady ani pocitu krásna.

To co M. Kurt předvádí ve „Zkáze“, je již vrcholem v kupení všech možných odiósních a přímo hrůzných vlastností. Je to pokus o psychologii despoty a šílence, který je postaven na prvním místě ve společenském a veřejném životě. Starosta města, předseda záložny a všech ostatních místních spolků, bývalý poslanec atd. provádí své úkoly o zvelebení města žhářstvím, šílenou hrou na Nerona, dávaje zapalovati staré budovy; své sobectví ukojuje pustým vykrádáním záložny. Jeho okolí je stejně ubohé slabostí, netečností a bezmocností vůle, s kterou vše to po leta trpí.

Dramatické provedení tohoto námětu je ze všech dosavadních pokusů, kterým všem byla těžce vytýkána nedokonalost, nejslabší. Snad formou románu byl by dovedl autor svůj psychologický problém řešiti a osvětliti. Ve formě dramatu vytvořil však divadelní nemožnost. Jeho prostředky vůbec nejsou dramatické, schází jakýkoli dramatický děj. Co se o duševním jádru smutného hrdiny dovídáme, zvíme jen z dlouhých jeho monologů.

Hra byla nastudována od herců s pečlivostí, která daleko převyšovala její hodnotu.

Na samém sklonu sezony došla na řadu ještě jedna moravská premiera. Jest to aktovka R. Těsnohlídka „Panenky“. Zobrazuje se v ní — neřeší však — dávno trpce pociťovaný problém beznadějnosti lásky chudých dívek k studentům, milování, které u mladých mužů prchá, jakmile zaklepá život vážnější, které však dívky opuštěné vydává na pospas vší společenské bídě mravní a úpadku.

Rámec tohoto motivu — ovzduší trafiky se všemi passanty — zdařil se autoru slibně, problém zůstal i na dále netknut.

Ještě dvě nové aktovky byly společně s předešlou uvedeny na scenu: V. Dyka „Smuteční hostina" a „Námluvy" od Čechova. Prvá je psychologickou hříčkou o ženě nevěrné, provedenou břitkým způsobem autoru vlastním. „Námluvy" jsou prostý, veselý příběh, provanutý zdravým humorem, s jakým se Čechov dovede dívati na ruský venkov.

Z hostů za minulý měsíc připomínáme populární večer slavného Mošny, který svedl všecky jeho ctitele i na jinak zcela bezvýznamnou veselohru Štolbovu „Na letním bytě". V Sardouově „Majiteli hutí" vystoupila s úplným zdarem routinovaná umělkyně sl. Kandlerova.

Saisona zakončena klasickou naší veselohrou J. Vrchlického „Noc na Karlštejně".

Rozhled po letoším období divadelním neposkytuje v činohře pohledu utěšeného, třebas číselně se snad příliš nelišil od let minulých. Ze 240 představení připadlo na činohru 87, nepočítaje v to několik her výpravných a dětských. Ostatně i tento výsledek způsoben teprve na sklonku období zopakováním některých činoher, kdežto ve skutečnosti mnohdy repertoir kolísal bezradně a nemohl po celé týdny vykázati se cenným úspěchem.

Celkem sehráno 34 různých her, takže je jasno, že celá řada jich se sotva udržela na repertoiru po dva večery. Již to dává nepříznivý úsudek o jich ceně. Z české tvorby sehráno 18 různých prací (mezi nimi 4 aktovky), z cizí tvorby 17 her. Z toho je skutečně pro naše divadlo nových 5 domácích a 15 cizích. *Stanislav Fiala.*

*

Nová rakouská výprava palestinská nákladem čtyr německých vídeňských velkoprůmyslníkův odebrala se nedávno k Jordánu prohledávat trosky Jericha. Ježto celé Pojordání jest vlastnictví sultánovo, vyžádalo zahraniční ministerstvo naše od sultána svolení k výzkumům na pozemku jeho. Výpravu vede prof. archeolog Dr. Sellin a architekt Niemann. Učenci doufají odhaliti tam mnohé památky ze života a kultury národů před židy v Palestině osedlých.

Rakousko dosud neúčastnilo se ve větším rozsahu výzkumné a badatelské práce na troskách antického a starého světa přední Asie, jakou konají Anglie, Německo a Francie. Teprv po objevech Musilových v Arabii získává jméno i chuť, a také opravdu přispívá značným podílem ku poznání přítomnosti i dávnověkosti krajin palestinsko-arabských.

*

Třístoletou památku narození slavného evropského rytce Václava Hollara (13. července 1607, † 1677) uctilo rodiště jeho (Praha) výstavkou rytin a památek jeho v umělecko-průmyslovém museu. Hollar byl pravá umělecká duše, vždy toužící a stání nemající. Tak se též svým životem i prací odcizil úplně Čechám. Správce sbírky Hollarovy, jež jest po londýnské největší, F. A. Borovský dovozuje, že Hollar

neodešel ze země jako exulant, jakým ho i Komenský jmenuje, ale jen za svým uměním. Byltě katolík, od císaře Ferdinanda vyznamenán, a také na katolickém hřbitově v Londýně pohřben.

*

„Manes“ pražský vydal jako premii Nerudovy milostné dopisy k Terezii Marii Macháčkové, dceři českého poslance Macháčka, jež předčasně zemřela. Dopisy jsou pěkným pozůstatkem čisté intimnosti a pěkného slohu — na rok 1864 věru pyšného. Umělecky a literárně vypravená kniha jest památkou, jaké se řídko dostává našim spisovatelům. Kromě toho kniha jest jen spolkovým vydáním, tedy neprodejná.

*

Co jsou umělci? Abnormální lidé, psychopathové, duševně choří, a výtvory jejich jsou chorobné blouznění podvědomých představ těchto psychopathů. Jako chorobní se též mnozí chovají po celý život — mnozí jen za tvoření svého. Přivésti tuto známost o chorobném stavu umělcově a vědomí o výtvoru jeho jako plodu choroby mezi široký lid, znamená zachránit umělce před zbytečnou ješitností a nedůtklivostí, lid před přeceňováním a zvelebováním něčeho, co není tím, zač jest všeobecně považováno. Normální člověk není umělcem. Toť i jinak často pronášené názory, jež rozvinul K. Kolman v „Rozhledech“; názory, jichž umělci první neuznají.

*

Ve „Věstníku Akademie české“ přináší Dr. Emil Franke jazykozpytnou práci o tvoření kořenův a kmenů v různých řečech. Probírá hlavní skupiny jazykové starého světa: bantuské, indočínské, semitské, uraloaltajské, gronštinu a indoevropské. Autor osvětluje psychologickým pochodem každé skupině národů vlastním, jak si který představy své rozebíral a rozborem je v oddělené celky formoval, tvoře kmeny a kořeny a jich změnou projevuje svou práci duševní. Autor končí velezajímavou stať všeobecným závěrem o jazykovědě. „Jazykovědy dnes vůbec není“, praví mezi jiným. „Není jí dosud. Ale dnešní stav všeobecného jazykozpytu, historické mluvnice a psychologie řeči nás opravňuje k naději, že se k jazykovědě dojde. Prvním krokem k ní bude odvážné a smělé přiznání, že ani všeobecný ani historický jazykozpyt ani psychologie řeči netvoří ještě jazykovědy, nýbrž že jsou nutnými pomocnými vědami, na jichž základě bude jazykověda budována. Aby se však k jazykovědě došlo, musí se od nich jazykozpyt uchýliti k národopisu, a teprv pomocí národopisu bude z materiálu získaného vytvořena pravá jazykověda. Národopis totiž nám musí vyličiti veškeru povahu určitého národa.“ Jazykověda totiž musí považovati řeč jako výron všech vnitřních i vnějších okolností, v nichž člověk žije, a když všecky tyto vnitřní i vnější okolnosti uváží, může dojíti k vysvětlení té a oné formy řečové.

*

Ve svých článcích o povznesení studia moderních jazyků praví ve „Věstníku českých professorů“ Dr. Jos. Sterzinger, že učitel cizích jazyků často s ustrnutím pozoruje, že žáci neznají nej-

základnější formy řeči mateřské; musí pak chápati se úkolu napřed učiti je vlastní řeči, než přijde k jazyku cizímu. Vytýká, že jest vůbec chybou celého našeho vzdělání, jak zanedbáno je studium vlastního rodného jazyka. Intelligence vyšlá ze středních škol neumí často pravopisně psáti, čteme hroznou češtinu v knihách a novinách našich, tedy právě v četbě vrstev nejširších. Před několika lety vyšla mluvnice česká pro Francouze, byla v ní sice správná francouzština, ale strašlivá čeština! A mnohé plody i slavného pera tak hanobí mateřskou řeč naši, že to vše nutí přemýšleti o nápravě, a to již na stupni nejnižším. Nuže, stará a nová škola!

*

K případu sboření vodárenské věže v Hradci Králové připíná Zd. Wirth takovouto úvahu (v „Památkách přátel starožitností"): Nejsme ještě přesvědčeni o ceně starých památek. Máme svá kriteria umělecká, a jen památky jisté výše a určité šablony ceníme, a jsme ochotni je udržovati. Náklad na udržení prosté jednoduché věci zdá se nám zbytečný. Tento neblahý názor způsobil, že skutečně cenné a nejlepší věci pozavírány do musei, odňaty místu svého vzniku nebo určení; za to památky umělecky méně význačné lehce obětovány. Teprve v novější době zraje názor, že kultura jeví se ve všech zbytcích života předešlých generací, že není rozdílu v ceně historické a kulturní mezi palácem a dřevěnou rázovitou chalupou sedlákovou. Pietní člověk jen v největší nutnosti ničí odkaz předešlé doby a buduje na hrobě jeho nový doklad své kultury a svých požadavků. V případě s Kropáčkou občané nedovedli se sebe setřásti historicko-dogmatického názoru starého o ceně památky stavební a neměli proto zájmu na zachování vodárny hladkých stěn bez ozdob a skulptur, neboť byla v očích jejich pouhou hromadou kamení a náklad 50.000 korun na udržení její zbytečně vyhozeným.

*

Zákon Apponyiovský o novém školním zřízení podle „Slovenského Obzoru" mění rázem většinu slovenských církevních škol v maďarské. Ze 1771 slovenských škol církevních přiznalo jich totiž 1446 za vyučovací jazyk maďarčinu, aby mělo od vlády pokoj. Zákonem pak se ustanovuje, že dosud přihlášená řeč vyučovací musí už navždy takovou zůstati, nesmí se měniti, ať už třebas škola není státní. Ony zmíněné školy maďarčinu sic ohlásily, ale jí nevyučovaly více, nežli školy s ohlášenou slovenskou řečí vyučovací. V zákoně se stanoví veliké tresty na neúspěchy v řeči maďarské! Kdyby vedle učitele i farář to zavinil(!?), má býti zbaven kongruy, je-li vinna vrchnost církevní, ministr jí právo na školy jednoduše vezme, a buď ve školy státní promění nebo školy vůbec zavře a nechá obce bez školy! Církev ztratí právo na školu, nezaručí-li učitelovi základného platu 1000 korun a šest kvinkvenálek po 100 korunách. Na doplnění platův učitelských bude potřebí na katolických roku 1907 1,076.740 K a s kvinkvenálkami roku 1909 už to vydá 3,540.706 K, na evangelických školách 206.312 korun a roku 1909 už 859.379 korun. Dosud školy církevní platily:

katolické 9,132.280 K ročně platův učitelských, nacož dostávaly státního příspěvku 1,475.101 K; evangelické 2,506.279 K, v tom státního příspěvku 275.148 K. Při školách maďarsko-slovenských bude třeba doplnit roku 1909 461.234 K (dosud 1,078.835 placeno); při slovensko-maďarských 328.090 K (dosud placeno 321.154 K); při slovenských 100.093 K (dosud placeno 267 626 K). Veškerý doplněk všech zmíněných škol církevních vzroste do roku 1913 na 4,984.995 korun a do roku 1918 na 7,500.000 korun.

*

Výbor svazu hospodářských kroužků haličských umínil si soustřediti činnost divadelní těchto kroužků a založiti pro ně svaz ochotnických selských divadel. Na tuto sdružovací ideu jsme zvědavi, pokud přispěje k ustálení a povznesení venkovského ochotnického divadla. — Filosoficko-pedagogický spisovatel, nevyrovnaný dětský poeta Vlad. Bełza oslavován koncem března jako 40letý jubilant spisovatel. „Z maličkých, jimž píseň Bełzova byla klíčem k začarovaným světům, vyrostla zvolna celá společnost a společnosti té mezi kněžími mús nenajdeš milejšího a známějšího všem nad Vladislava Bełzu", praví Stan. Rossowski.

Malou sbírečku vlasteneckých, velmi tklivých a poetických modliteb vydal Zdislav Dębicki pod názvem „Ojcze nasz". Šťastný národ, jehož nejlepší básníci se ještě za vlast modlí!

Velmi pěkného úspěchu dobyla romancierka polská Marie Plażkova svou jednoaktovkou „Siłacz", která jest manželským obrázkem psychologickým, velmi jemně a napínavě pracovaným.

U příležitosti básně hudební „Królewicz Jaszczur" Boleslava Raczyńského píše professor hudby a skladatel J. Skrzydlewski o polské hudbě tento úsudek: Hudba polská přišla z umění na konci, jakožto umění potřebující nejvíce cviku a — peněz. Do nedávna (kromě genialního Chopina) měli jsme velké hudební skladatele, kteří tvořili sice věci snad vlastenecké, na polská themata, ale upravené a podané buďto po vlašsku (Moniuszko), buďto po německu (Żeleński) — slovem, naše hudba nevytvořila si vlastního slohu. Ale dnes na našich očích povstal právě silný ruch v tom směru, plný nadějí pro příští hudbu polskou. Během několika let objevilo se tolik hudebních skladatelů polských velkého slohu (opera, symfonie, sonata), že dnes můžeme už směle mluviti o mladé Polsce hudební, ba můžeme už ji rozděliti na školy a skupiny. Možná rozeznávat tři školy mladých. První je ta, v níž snaží se nejstarší z nových, kteří každý ještě z jiné školy vyšli, a snaží se každý o své ujmě o domácí sloh polský (Melcer, Statkowski, Karłowicz, Stojowski a j.). Druhá škola jest mladá škola varšavská, o níž se nejvíce mluví; jsou to: Fitelberg, Szymanowski, Różycki, Szeluta, Brzezyński. Třetí škola může se nazvati krakovskou; možno ji odvozovat od činnosti Wyśpiańského (malíř, sochař a básník). Už přede dvěma lety bylo znáti v písních F. Szopského vliv malířství a lidové poesie na hudbu krakovskou. Hudba tato přimyká k lidu, jeho duši a jeho umění hudebnímu. Novým zdařilým pokusem této školy jest „Królewicz Jaszczur" Raczyńského. Je to upravená

lidová pohádka o králeviči v hada zakletém. Skladatel slova oděl vesměs ve formu písně lidové a provází je jednoduchou instrumentací hudby lidové na venkově, a přece rozvinul v tomto doprovodě hudebním veliké bohatství harmonické a prostá slova i písně tím hudebně zdramatisoval.

*

Statistika ruských měst za rok 1904, právě vydaná ministerstvem vnitra, přináší některé zajímavé souborné údaje o městech těch. Bylo všech měst 949, z nich v Rusku evropském 680, v království polském 114, na Kavkaze 54, v Sibiři 53, ve stepi a střední Asii 49. Stoličných (sídelní dvě a gubernská) měst bylo 88, okresních 612, bez sídla úředního 249. Osad nemajících výsadu města, ale majících nad 10.000 obyvatel bylo 171. Nad 100 tisíc obyvatel má 20 měst, od 20 do 100 tisíc 205 měst. Dlažby žádné nemá na ulicích 320 měst (v tom 7 gubernských), nemá žádného osvětlení 193 měst, eletrické osvětlení má pouze 73 měst a 3 velké osady. Vodovody má pouze 192 měst, kanalisaci jen 38, tramvaje jsou v 55 městech, a nijakého komunikačního zařízení (ani fiakrů) nemá 325 měst. Telegraf městský jest v 15, telefon v 18 městech. Ze všech 1044 měst a osad má hasičské sbory 675, lékařů není ve 78 městech, lékáren není v 45, všeobecných nemocnic není ve 230 městech. Chrámy jsou sice všude, ale v nových městech málo jich na počet obyvatel; nejzásobenější jsou stará města a staré části měst. Bibliotek a čítáren nijakých není ve 256 městech. Noviny vycházejí pouze ve 120 městech, časopisy jen v 36. Tiskárny jsou ve 596 městech, musea ve 104 a divadla či podobná zařízení ve 187 městech. Národní domy jsou v 65 a stálé cirkusy ve 40 městech. Vysoké školy jsou v 15 městech, ženské vyšší ve 3 městech. Střední školy mužské jsou ve 287 a dívčí ve 358(!) městech. Žádných, ani obecných a nejnižších škol nemá 5 měst! — Tak tedy nižší vzdělání dostupno jest ve všech městech (vyjma oněch pět zastrčených na severu v Sibiři anebo význam města ztrativších), střední vzdělání pak dostupno jest pouze v polovici měst.

*

Jihoslovanská akademie záhřebská vydá letos z velikého díla Dra. Boganiće „Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena“ 11. sešit druhého dílu. Monumentální toto dílo stále ještě neblíží se svému dovršení.

Dalmatská Matice rovněž letos pokračuje ve vydáních folkloristických; tisknou se Kušarovy „Uzabrane narodne pripovetke“ a chystá se nové vydání lidového zpěvníčku.

Za podpory vlády počaly nové výkopy na Dioklecianově paláci ve Splitu.

V polovici dubna dáváno mythicko-historické drama neznámého autora „Dolazak Hrvata“ (Příchod Charvatů). Kritika i obecenstvo přijaly dílo jen z vlastenecké piety.

Ve slovinském „Čase“ Fr. Terseglav poukazuje na zásadní rozdíl v pojímání pravdy u moderního filosofa vývojovce a u křesťanského filosofa. Modernímu vývojovci není pravda absolutní pravdou, vyvíjí se

kolísavě přes bludy a omyly, přes protiklady a proto není možná posuzovat pravdu, ale jen psáti její dějiny. Tak není ani filosofie, ale jest pouze historie filosofie. Naproti tomu křesťanský filosof uznává absolutní pravdu. On vidí a připouští vývoj pouze v chápání této pravdy, vývoj, jenž může jíti sice kolísavě přes větší menší omyly, ale jenž stále více pravdu samu ujímá a k ní se blíží. Positivní cíl jest jí dán, třebas nedostižitelný; moderní věda však se spokojuje tápáním od neznáma k neznámu.

Dne 8. dubna oslavovalo Bulharsko 50letou spisovatelskou činnost svého prvního a nejoblíbenějšího povídkáře Chr. Blъskova.

V polovici dubna dávána nová hra P. Todorova z prvních dob politické samostatnosti bulharské Pъrvi-tje.

Do Berlína posláni studovat žurnalistiku na tamější universitě na státní stipendium dva právníci N. Rosolkov a Chr. Abrašev.

Lužická „Matice“ měla 60. valnou hromadu o velkonoční středě. O jubilejní 50. schůzi bylo ještě deset zakladatelů Matice přítomno, letoší jubilejní 60 schůzi už nemohl býti nikdo ze zakladatelů přítomen, není jich mezi živými. Dnes jsou nejstaršími členy farář Dučman od 1853 a professor Fiedleř od 1857. Jmění Matice obnáší 125.894 marek. Utvořen vloni nový, desátý odbor matiční, t. j. přednáškový, jenž má schůzemi po srbském kraji budit uvědomění a šířit vzdělání a poučení. Z lidu samého byli na schůzi pouze dva sedláci, ostatní byli intelligenti, a to 32 duchovních, 19 učitelů, 7 studentů. Přirozeno ostatně na schůzi vědeckého spolku.

*

Zemřeli: 22. března Nik. Petrovič Wagner, spisovatel ruský (dětské povídky); Stanislav Chełchowski, národopisec polský. — 23. března Konst. Petrovič Pobědonoscev, politik, právník a historik ruský. — 26. března S. S. Trubačev, ruský kritik a spisovatel hospodářský. — 28. března Nikolaj Vasiljevič Vereščagin (bratr malíře Vereščagina), slavný ruský hospodářský činitel a spisovatel. — 5. dubna Fra Angelicus Hribar, slovinský skladatel církevní. — 6. dubna Filip Totju, bulharský bojovník a vůdce z bojů za svobodu, jeden z posledních hrdinů. — 8. dubna A. J. Bogdanovič, ruský žurnalista („Mir Božij“). — 16. dubna A. P. Semerdžiev, bulharský literát a žurnalista (časopis „Plovdiv“).

Zprávy národohospodářské.

Stálé žádosti jak zásobitelů tak spotřebitelů městských, aby hranice říšské byly co nejvíc uvolněny přívozu plodin polních a dobytka, často už byly od ochranářů vykládány jako doktrinářství, jež nemá důvodu ve skutečných poměrech. Ani konsumentům to neposlouží leda na chvíli, a producenty domácí to může zcela zničiti. Přes to široké massy spotřebitelů nevěří a znovu volají svou. Ohledem na zásobování masem pokusil se o podobný důkaz ředitel dublanské rolnické akademie (v Haliči) Jul. Frommel ve vídeňském liberálním žurnale „Neue Freie Presse", v němž nijak nerádi dělají náhončí agrarníkům. Konstatuje nutnost vyrovnání mezi cenami všeho zboží: zvýšila se cena zboží průmyslového, zvýšila se cena práce, rolník tedy nezbytně musí zdražovati též cenu výrobkův a plodův svých. Sic jinak zůstával by v nemožném a neudržitelném postavení proti ostatním třídám obyvatelstva. Ceny obilí ostatně před zavedením cel byly vyšší než jsou dnes, a tedy cla ještě ani starou cenu udržeti nedovedla, ne tak aby zdražovala obilí. Co pak masa se dotýče, tu dnešní zdražení stále ještě jest následek sucha roku 1904 a rolník ho úmyslně nepřivodil. Nemohl následky ty odstranit, neboť dobytek nedorůstá tak rychle jak ono, aby za rok, dvě leta nahražen mohl býti úbytek katastrofalně způsobený. Náš dobytek v normalní době postačí zatím úplně na zásobení našich zemí. Otevření hranic jen zdánlivě způsobí snížení ceny. Chov dobytka u nás už totiž tak zdokonalen a povznesen, že dobytek vyniká ani ne tak hojností, jako velikostí a jemností svou. Je to výsledek mnoholeté práce, zkušenosti a nákladu. V našem způsobu hospodaření jen tento druh chovu jest možný. Nemožno se vrátit ku drobnému, ale tvrdému plemeni starému, jaké za tehdejšího hospodaření bylo na místě. Otevřením hranic stane se pak dvojí: Má-li cizina hojnost lacinějšího dobytka, tedy dobytek i u nás oblaciní. Konsumenti dostanou lacinější maso, ale domácí chov pomalu se uničí, ztenčí se a dovoz z ciziny bude musit býti čím dál silnější. Poptávka v cizině vzroste, dobytek cizí následkem toho podraží, a konec konců, domácí ušlechtilý chov napolo zničíce závislí se staneme na cizině, jež stačí-li zásobovat, zásobuje nás masem horším a čím dále dražším Nastane tedy pomalu zhoršení dvěma směry: i cizina zdraží své zboží a dodává je horší než domácí chovatelé. Tito pak přišli nejen o výdělek z chovu, ale pozbyli ohromnou část kapitálu v chovu uloženého. Před třiceti lety vůl průměrem vážil 5 *q*, dnes váží průměrem 7 *q*. Počet dobytka hovězího i kdyby se nebyl zvětšil, přece zásoba masa vstoupla, že chován jest dnes dobytek mnohem těžší a větší (na 1000 obyvatel roku 1880 připadlo 388 hlav hovězího dobytka a roku 1900 jen 370 hlav; váhou však tehdy asi 1600 *q*, teď 1800 *q*). V dobytku tomto uložen jest kapitál, jenž se obrací ve 4 až 6 i více letech; tedy každou katastrofou postiženo jest celé dlouhé období. Náhlé snížení ceny dobytčí přívozem z ciziny, kapitál dnes v dobytku hovězím uložený oceníme-li jej pouze pro naši polovici říšskou na 2500 mil. kor.

($9^1/_2$ milionů hlav), znehodnotí o třetinu, a znehodnocení toto pokračuje dále ne už snižováním ceny, ale zavlékáním nemocí a nákaz, zvyšováním nejistoty. Tato ztráta zasáhne celou hospodářskou podstatu a to postupným rok po roce ubíráním z výnosu i o podstaty. Jest proto v stavu, aby vyvolala trvalou, nezapuditelnou krisi, jíž pak ani náhlé uzavření hranic nezažehná. Neboť pak znovu třeba nákladně dodávat ztracený kapitál novou prací a novým spořením (zlepšováním a rozhojňováním chovu), což trvá znovu leta. Přes to jednoduchý, zřetelný výsledek otevření hranic jest pro široké vrstvy vždy přesvědčivější než takové to dlouhé srovnávání. Nedají si ho vzíti v případě potřeby.

*

O násilném zprůmyslovění Uherska, o jaké se snaží koaliční vláda, praví Dr. Pavel Blaho ve „Slov. Obzoru“: Zemanská intelligence, která od dávna řídí osudy Uherska, vždy jen hleděla si svých osobních zájmů, proto krajina tak bohatá od přírody jest přece tak chudobnou. Páni chtějí silou industrialisovat a sedláctvo jest zaostalé, bídné, dobytkářství na nízkém stupni, veterinářství pod kritikou, miliony hnijí v našich lesích, řeky jsou neupravené, tisíce hektarů močálovitých čeká na melioraci atp. Sedlák hospodaří po staru, o intensivném hospodářství slyší, ale nevěří mu. Draho kupuje, špatně prodává, nevypadá z drápů nesvědomitého prostřednictva. Výnos malý, výdaje rostou, deficit se uhražuje dluhem, který konečně přerůstá přes hlavu — statek přichází na buben, velkostatkář pak jej kupuje a zaokrouhluje svoje pozemky. Rolnictvo utíká do Ameriky z těchto poměrů, je to nemoc celého Uherska, ale ne sama původní, nýbrž už následek jiné nemoci. Vystěhovalectví zabíjí malorolníka ještě více. Velkostatkař vypomáhá si strojem, malorolník ani strojem nemůže ani dělníka nedostane. V Šariši a Zemplíně leží celé kraje téměř ladem, prostřední půdy je tam tisíce hektarů, ale obdělávání půdy jest primitivní.

Příklad pro náš národohospodářský život třeba hledat ve množství a jakosti slovenské půdy orné, především však ve zdravém, vzdělaném a pokročilém rolnictvu. Industrialisace zemědělské krajiny, jako jest velká částka Slovenska, jest možná jen při intensivním selském hospodářství.

*

Pokrok hospodářský dnes všude se měří svépomocnými družstvy selskými. Jsoutě ona jistě jednou ze známek pokroku, neboť k pokroku vedou a usnadňují jej. Jsou posilením slabého jednotlivce, jenž sám by nestačil na náklad a práci s přechodem od extensivního k intensivnímu hospodaření. V krajích pokročilých už jsou upevněním a zvýšením hospodářského pokroku, v krajích nepokročilých mají býti jeho štěpitelem. Proto rolnické sdružování především jinými stává se v zemích, jež se k lepšímu hospodaření zvedají, heslem, talismanem, od něhož čekají všecko, jejž obyčejně za svou škodu přeceňují. Možno to viděti v menších zemích, v menších národních společnostech jihovýchodně od nás. Ale také Rusko, jež celé zaujato jest agrární krisí selskou, sdružování se chápe s nebývalou horlivostí. Jsou to hlavně družstva úvěrní, po vzoru německém (spojení systemu

Raiffeisenova s opraveným Schulze-Delitzschovým). Vznikají teď po stu každý měsíc, ba i hojněji, na šíři ruského území ovšem tisícový vzrůst roční není ani příliš velikým. Nedávno na schůzi departementu drobného úvěru v Petrohradě S. V. Borodajevský přednášel o nezbytnosti šířiti taková družstva v selském lidu ruském. V naší vsi ruské při přechodě od naturálního k lepším způsobům hospodaření, při povznášení kustarných průmyslů (selské domácké práce řemeslné) všude se objevila potřeba hojného úvěru. A tu často musí i obce (tedy dlužníci s dobrou hypothekou) u soukromých věřitelů platit ba i 60% ročně, což teprv soukromý dlužník, jenž mnohdy vůbec nikde se o půjčku neobejde. A ústavy úvěrní, pokud už na Rusi stávají, půjčují průměrem na 11%. Obnáší-li úvěrní potřeba každého hospodáře jen 50 rublů, tu lid vypůjčuje u místních boháčů, platil by ročně jen na procentech o 3000 milionů rublů více než v ústavech úvěrních. Proto třeba ústavy drobného úvěru lidového rozmnožovat. Dnes jich máme na 7 tisíc v Rusku, ale jen 2500 jich úspěšně působí, a bylo by jich potřeba na celou Rus aspoň 17 tisíc. — Byly pak ty ústavy do dne 1. ledna 1907 5750 starých obecních pokladen, panských kas jako naše kontribučenské a podobných přestařelých dnes instituci; 1496 moderních úvěrních družstev a 1073 záložen-spořitelen, 26 svazův i ústředních pokladen. Tedy 8345! Vlastní (u 7018 výkaz podavších) kapitál činí 44½ mil. rublů, 96½ milionů rublů vklady a 105 milony půjček. Větší polovička všech těchto obnosů připadá na 1969 úvěrních ústavův a záložen-spořitelen, menší polovička na 5049 starých selských pokladen.

*

Znova a znova přehlížejí Němci své úspěchy, jakých dosáhli dosud v boji o zemi s Poláky v Poznani a v západních Prusích. Kontrolu provozují i nespokojení s politikou vyhlazovací, i přátelé její stále znova líčí úspěchy její. Nepřátelé, zvláště jsou-li mocni a vlivni, jsou úředním ramenem umlčováni. Tak professor Delbrück musil umlknouti se svou kritikou v „Preußische Jahrbücher“, poněvadž vláda mu pohrozila sesazením a soudem! Ale vyvstávají místo něho jiní. Tak jmenovitě demokratická „Frankfurter Zeitung“ neustává odhalovat slabiny hakatistického režimu, nemluvě už ani o listech katolických, z nichž zvláště „Kölnische Volkszeitung“ nemilosrdně šlehá tvrdou a kopancovou politiku Pruska. Netřeba ostatně kritiky, stačí jen podati číslice výkazů, jaké uveřejňuje co rok komise kolonisační. Prusko věnovalo na kolonisaci polských krajů 500 milionů marek. Za to nabylo 325.992 hektarů půdy, t. j. 7·96% veškeré půdy v Poznaňsku a 3·74% v Prusích západních. Dvě třetiny této půdy vykoupeno však od Němcův a jen třetina z rukou polských. A na zemi té usadila komise 61.000 duší z Německ západních a 20.000 kolonistů z Haliče, Ruska a ze Sedmihrad, celkem kolonisováno 12.415 rodin v síle 81.000 duší. K tomu přičítati dlužno řemeslníky v koloniích usazené asi 9000 duší, celkem tedy 90.000 lidí při populaci 3·4 milionů, z nichž na dva miliony jest Poláků. Přirozený roční přírůstek polský v kraji tom obnáší ročně asi 20.000 duší, komise ročně dovedla do kraje 4500 duší (za 20 let 90.000), tedy asi pětina

přírůstku polského uměle usazena! A ježto kolonisovaná půda nese na úrocích a splátkách anebo ve vlastní režii spravovaná jen necelá 2·5%, stát pak platí $3^1/_2$% z oněch 500 milionů, tu břímě roční obnáší na 5 milionů marek, břímě rok co rok znova tížící. Kromě toho správa komise, školy, kostely, cesty a jiná zařízení zdarma obcím dávaná ročně činí asi půl milionu marek správního nákladu a skoro milion marek dobročinného nákladu. Tím způsobem dosud komisí nenávratně utraceno 27·8 milionů marek. Hospodářství jistě nepříliš skvělé při těch slabých úspěších.

*

Asie předstihuje Evropu. A má k velikosti jistě více podmínek příhodných než Evropa. Přirozeně, že hospodářský ruch soustřeďuje se na východoasijském pobřeží. Nejsilnějším střediskem jest město Hongkong, jež lonským rokem stalo se nejobchodnějším městem světa. Jako přístav převýšilo všecky světové přístavy četností dovozu a vývozu svého; Londýn, New York, Antverpy, Hamburk — stojí už za tímto čínským kolosem. Jeho přístavní obrat zbožový dostoupil vloni 40 mil. tun, v Londýně jen 37 mil. tun. Hongkong dráhou na Peking bude co nejdříve spojen s dráhou rusko-mandžurskou, a touto se Sibiří a Evropou. Také populací svou je to pravý Londýn východu asijského. Hlavní slovo z Evropanů vedou z Hongkongu Angličané. Oni tam mají největší obchodní firmy, největší banky, jejich plavba po čínské jest nejčetnější. — Je-li Hongkong Londýnem východu, nazývá dopisovatel petrohradského „Světa" Pařížem východu mandžurské město Charbin V příznivé poloze, v bohatém kraji, už teď vyniká svou ohromností a obchod jeho objímá celé severovýchodní vnitrozemí asijské. Pařížem ovšem nebude pro nějaký kulturní vliv, ale pro velikost a velkoměstský i obchodně-průmyslový význam svůj. O obchod se zde dělí s Číňany Japonci a Rusové.

*

Prusko vedle Rakouska (už před ním) jest jediným státem, jenž má všeobecnou osobní daň příjmovou. Statistika této daně sledovati může v Prusku už značné období vývoje příjmového v obyvatelstvu a je též skutečně velmi poučnou. U nás osobní daň příjmová bude rovněž brzy slaviti desítileté jubileum (1898—1908), ale vývoj příjmový a vůbec pevné ujetí a rozčlenění tohoto osobního příjmu u nás má mnoho nestejností a vad a údaje o něm stávají se tak méně cennými. Pro Prusko statistika udává tento vývoj. Nad 900 marek, jež zdaněny nejnižším stupněm, mělo příjem r. 1892 osob 2,437.886, r. 1906 pak 4,675.199. Jejich přihlášený příjem r. 1892 byl 5961 mil. marek a r. 1906 10.726 mil. marek. Počet osob s příjmem nad 900 marek zvýšil se o 91·8%, celý obnos příjmový o 73·9%. Poplatníci příjmové daně osobní tvořili 1892 jenom 8·1% všeho obyvatelstva, ale roku 1906 už 12·7%. Průměrný příjem fysických osob rovnal se 1892 2342 markám a 1906 2211 markám. Průměr tedy klesl, což svědčí o velikém rozhojnění menších příjmů. Příjem od 900 do 3000 marek mělo 1892 osob 2,118.969 a nad 3000 marek 316.879 osob, r. 1906 4,145.954

a 526.475 osob. Průměrný příjem v oné nižší skupině sklesl z 1374 na 1339 marek a ve vyšší skupině vzrostl z 8812 na 9081 marek. Počítáme-li příjmy pod 900 marek, pak veškerý osobní příjem pruských obyvatel všech obnášel roku 1896 10.148 milionů a po letech (1906) 14.614 mil. marek. Z tohoto příjmu padalo na města r. 1896 5952 milionů, 1906 pak 9297 mil., na venkov tehdy 4195, teď 5317 mil. marek. Města tedy bohatnou rychleji!

U nás podle statistiky poslední (1905) proti Prusku vypadá příjmový stav obyvatelstva mnohem chuději. Tvoříť poplatníci příjmoví (1200 K, tedy o něco výš než v Prusku vzatí) 3.5% všech obyvatel. a s připočtením rodinných příslušníků 10·7% všeho obyvatelstva (v Prusku s příslušníky 38%). Příjem veškerý obnášel 3564 mil. K, čili průměrně na jednoho poplatníka padlo příjmu 3261 K, více než v Prusku, což jest částečně následkem vyššího počátečního obnosu, částečně znakem malé hojnosti drobných poplatníkův. Od 1200 do 4400 K příjmu má u nás 828.518 osob, čili 86·7% všech poplatníků daně příjmové, nad 4400 K pak 127.081 osob, čili 13.3% všech poplatníků. Při nižší stupnici 3000 marek tvoří malí poplatníci v Prusku stejné skoro procento s našimi. Zjev to socialně mnohem příznivější než u nás!

Rozhled socialní.

Po dvouletých poradách (v 26 schůzích) projednal zvláštní výbor pracovní rady opravu dělnického pojišťování. Trvalo to sice dlouho, a nebyl výbor pracovní rady první, jenž se reformou zabýval. Už roku 1896 svolána byla říšská anketa k tomu cíli, a vládě docházely před tím i po tom návrhy a žádosti za reformu dnešních dělnických pojišťoven. Pojišťovny samy, jak nemocenské tak úrazové, podávaly už vícekrát své názory a návrhy. Opravný materiál už se nakupil ve hrozivých rozměrech. Přijde-li oprava před budoucí sněmovnu, přijde před lidi zcela nové, a bude tedy zcela případno, aby byla velmi dobře už vypracována, sic je nebezpečí že budoucí „noví zákonodárci“ Rakouska nevěděli by si s ní rady. Protokolly poradní a materiál všechen k tomu i celý návrh budou později vydány, až plenum pracovní rady schválí návrhy a práci svého výboru.

*

Pracovní rada usnesla se v březnu na plné schůzi (ještě před sjezdem na ochranu dětí) uspořádat výzkumnou písemnou anketu o práci dětí. Šetření vykonají učitelé podle obšírných systematických dotazníků. Nebude se však konati po celé říši, ale jen ve význačných okresích a místech, kde by šetření mohlo přispěti na osvětlenou budoucí zákonodárné práce, jaká se na ochranu dítek chystá. Přede dvěma, třemi

lety provedl takovou anketu sám spolek německých učitelů. Prováděna také podobná anketa o práci dítek v Německu a sledovalo po ní též omezení práce dětské zákonem.

*

O palčivé otázce pojednává známý socialní pracovník německý W. Kulemann v berlínské „Sociale Presse", totiž o právu na stávku také v závodech veřejnému blahu sloužících. Vláda francouzská, v níž zasedají dva socialisté, má poslední dobu ostré potyčky s dělnictvem a chová se proti němu, jako každá a kterákoliv vláda buržoasní. Památné jsou výroky, jež v té příčině učinil ministerský president radikál Clémenceau: Právo dělnictva má svou mezi v právu všeho občanstva, nechceme aby bylo dělnictvo heloty, ale též nedovolíme, aby bylo tyranny. V případě stávky v elektrické centrále pařížské poslala vláda vojáky, aby pracovali místo stávkujících dělníků. O právu na stávku hovořeno také už často při stávce železniční, poštovské, uhelné, pekařské a podobných, na nichž pohodlí a blaho nejširší veřejnosti závisí. Případy principielně nerozhodnuty nikde, moc a nebo nálada naklonila rozhodnutí na tu či onu stranu.

Zákonem neodstraněna tato nepříležitost široké veřejnosti dosud nikde. V zákoně o spolcích odborových, jenž vloni v Německu podán, ale zase pro odpor dělnictva všech stran vzat nazpět, bylo ustanovení, jímž se stávka ve státních závodech a v závodech všeobecně potřebných trestá odnětím práva odborového, pokutou ba i vězením. Všemožné náhledy pronášeny, proč že nemá míti dělnictvo práva na stávku. Ale žádný nemůže před klidným úsudkem obstáti. Jakmile dělník pracuje na cizí účet, pod cizí správou, všude mohou povstávati poměry, pro něž jest nucen ku krajnímu prostředku, ku stávce. Zvláště se mu to právo nesmí vzíti u privátních podnikatelů, ať už sebeužitečnějších závodů, jelikož soukromé jednání podnikatelů těch nepodléhá ani kontrole ani moci společnosti. Tu má-li společnost podnik za důležitý, nechať jej zobecní nebo sestátní.

Ale ani potom, když jaký podnik je státní nebo obecní, nemůže se dělnictvu vzíti právo stávky. Podniky státní vedou tak jednotlivci zaujatí jednostranně výhodou majetníkovou, tak často osobně nespravedliví jako podniky soukromé. Správce akciové továrny a správce státního podniku mají nejen analogické, ale zcela stejné postavení vůči dělnictvu a dělnictvo zcela stejné proti nim. Je-li v jednom případě dovoleno stávkovat, proč v druhém to nemá býti?

Ale ovšem blaho veřejnosti toho vyžaduje, aby dělnictvo na svou obranu použilo jiného prostředku a ne stávky! To se může jistě zákonem vyřknouti, ale pak tento prostředek musí býti dělnictvu též společností podán. V australských státech zavedli si v tom případě nucené soudy rozhodčí. Podobné soudy chtěl zavésti ve Francii socialistický ministr Millerand, ale jak občanští tak socialističtí poslanci mu návrh zákona odmítli, s tou falešnou zásadou, že prý stát nemá práva míchati se do poměru mezi zaměstnavatelem a dělníkem a určovat jim vzájemné podmínky jejich poměrů! A přece veškero ochranné

zákonodárství dělnické, ba všeliká veřejná činnost státu jest popřením této zásady. A co smí stát tu a tam, smí jistě i při stávkách.

Podrobením rozepře rozhodčímu soudu práce se nezastavuje, ale pokračuje se v ní, nebo aspoň rychle se může obnoviti. Po vyrčení rozsudku stát ovšem nemá moci donutiti stranu k vykonání rozsudku. Ani zaměstnavatel, ani dělnictvo nemůže nijak býti donuceno rozsudek přijati. Pak ale stát má právo určit, za takových okolností strana nepodrobivší se odchází z poměru pracovního. Dělnictvo po právu nahradí se jiným. podnikatel donutí se k puštění závodu. Je-li stát sám podnikatelem, může se jednati pouze o podrobení rozsudku u dělnictva. Je-li soud rozhodčí dobře zřízen. tak že nespravedlivost jest vyloučena. tu nepodrobivší se strana bere veškero odium na sebe a za obyčejných poměrů v očích občanstva ztratí všecky sympatie a tím má prohráno. Nucené rozhodčí soudy jsou proto ne jediným a naprostým prostředkem proti stávkám ve veřejných závodech, ale dnes lepším než všecky jiné prostředky, neboť nezkracují dělnictvo tak jako přímé zákazy stávky, jež se pak obracejí přirozeně ve prospěch zaměstnavatele ať soukromého nebo veřejného, který je takto proti dělnictvu ve výhodě.

*

Zdejší docent Dr. Hugo Herz přináší v Grossově Archivu kriminalní anthropologie rozbor recidivity zločinné v našich zemích. Recidivity přibývá, zvláště přibývá jí poslední leta. Tak nebylo trestáno vůbec z odsouzených zločinců roku 1871—1875 průměrem 56·3 ze sta, v následujícím pětiletí 52·3%, na to 50·0% (1881—1885), a řada sestupuje dále po pětiletých průměrech 48·3, 47·5. 47·3 (1896 až 1900) a poslední tři leta 1901, 1902 a 1903 snižuje se ještě níže 47·4. 47·2 a 45·1. Tedy zločinců řemeslných přibylo od té doby o 11 v každém stu, ze 43·7 na 54·9%! Ale vzrůstá ne tak recidivita zločinu, jako vstoupání od přestupku ku zločinu. Neboť pro zločin bylo už trestáno z každého sta zločincův odsouzených v letech 1866—1870 27·4 a na to řada po pětiletích stále klesá (25·8, 25·5, 24·8, 23·8. 23·6. 22·7) až v pětiletí posledním 1896—1900 sestupuje na 22·7%. Leta 1901, 1902, 1903 přinesla zase vstoupnutí: 22·5, 22·9, 24·1. Za to odsouzení zločincové potrestáni byli pro přestupek v 17·5 ze 100 případů v letech 1866—1870. a dále průměrně v 17·9%, 22·2, 25·2, 27·9, 28·9, 30·0% až v letech 1901, 1902 a 1902 poměr vystoupil na 30·1. 29·9 a 30·8%. Možno to také přičísti na vrub zdokonaleného policejního dozoru a větší veřejné citlivosti proti malým přestupkům, jež dříve zůstávaly asi hojněji nestíhány.

V poměru k obyvatelstvu jeví se zločinnost nahodilá a ze zvyku takto: z každých 10.000 obyvatel bylo trestáno pro zločin po druhé či vícekráte v desítiletích 1876—1885 : 9·73, 1886—1895 : 7·91 a v pětiletí 1896—1900 : 7·75 a v posledních letech 8·76. 8·45 a 8·48. Vůbec poprvé trestáno v témže pořadí let: 27·92, 24·44, 25·14 a 28·62, 27·07, 25·15. To u mužův. U žen poměry jsou příznivější: recidivních ubývá (1·27, 1·00, 0·86, 0·91, 0·96, 0·91), za to nahodilých přibývá v protivě k mužům (4·31, 4·01, 4·07 a 4·55, 4·51, 4·52). Pohlédneme-li na jednotlivé země, shledáme právě naše české země s alpskými (některými) v nejnepřízni-

vějším světle. Recidivistů jest v Čechách 24·1 ze sta zločinců, na Moravě 24·5, ve Slezsku 20·5, druží se k nim alpské země: Solnohrady 30·6%, Tyroly 23·9, Vorarlberk 22·6, Dolní Rakousy 22·4, Korutany 21·0, Štyrsko 20·9%. Nejpříznivější poměr jest ve slovanských zemích jižních a východních (Dalmacie 12·4% recidivistův). Ale nejen u recidivistů, také zločinnost vůbec v zemích českých stojí vysoko, třeba že ne nejvýš. Na 10.000 obyvatel připadá zločinců recidivních na Moravě 13·60, nahodilých 31·92 mužů (1·78 a 6·01 žen), v Čechách mužů recidivních 6·11 (žen 0·63), nahodilých 17·07 (2·76), ve Slezsku recidivních mužů 11·07 (1·56), nahodilých zločinců mužů 36·40 (5·58). Jak Čechy jsou proti Moravě a Slezsku v příznivém světle! Co se recidivistek týká, jest před Moravou a Slezskem jen Solnohradsko (2·15), co se recidivistů mužů týká, před Moravou jest jen Vorarlberk (16·94) a Krajina (14·68), před Slezskem ještě Štyrsko (12·57), Korutany (11·60) a Solnohradsko (1[illegible]·28).

Jako příčinu uvádí autor: vedle Předarlska jsou tu Dolní Rakousy, české země, jež vynikají recidivisty nejhoršího druhu; v těchto zemích pak též převládají velmi zločiny proti majetku a tuláctví. Z jednotlivých zločinců byli recidivisté nejčastěji: zločinci loupeže, vraždy, pomluvy, urážky majestátu, žhářství, rušení náboženství a veřejného násilí se dopustivší. Více než dvakrát pak byli trestáni pro zločin v nejčetnějších případech (přes 10%) zločinci urážky Veličenstva, rušení náboženství, krádeže a loupeže se dopustivší. Tu je tedy recidivista, zvyk nejčastější.

Jako příčinu recidivity uvádí autor především tuláctví. Tuláctví a zločinnost ve svých nejnebezpečnějších způsobech má tytéž kořeny asi, příčiny se buď vyměňují nebo doplňují. Žebrání samo ještě nemusí býti tuláctvím. Žebrák žebře ze zvyku, že neví, jak by se jinak živil, že už tomu zvykl. Ale tulák má už v sobě pud ke zločinnosti: vrozena mu neposednost, zahálka a odvaha k nejhoršímu při naskytlé příležitosti.

V poměru recidivistům obou pohlaví jest nejmenší rozdíl v našich českých zemích, největší v alpských a jihoslovanských zemích. Ze sta žen odsouzených poprvé trestáno u nás 55·3, v alpských zemích 59·2, v jihoslovanských 65·2 a v karpatských zemích 67·3. Mužů pak poprvé trestáno u nás 39·2%, v alpských zemích 40·9%, v jihoslovanských zemích 44·8% a v karpatských 48·7%. Obě pohlaví jsou si nejblíž v našich zemích, nejdále od sebe v jihoslovanských zemích. Autor vinu dává továrně. Recidivita jde za vítězným pochodem velkoprůmyslu, který víc a více i ženu zapřahá do výroby a tím staví v tytéž těžké a svůdné podmínky životní jako muže. V Alpách a v jihoslovanských zemích žena při selském zaměstnání více obírá se domácností, a zvláště v zemích, kde jest dvorcově obyvatelstvo rozsídleno, žena vůbec do styku s lidmi málo přichází. Recidivisté přicházejí také nejčastěji v tom věku, kdy člověk průmyslové práci se věnuje (20 až 40). Za mládí jest náchylnost k recidivitě u zločinu surovost a násilí jevících, v stáři roste recidivita u zločinů proti majetku. Podle povolání jest nejvíc recidivních u nádenníků, služebníkův a čeledínů, továrních dělníků.

Depossedované a neuchytivši se dosud pevně třídy obyvatelské, od venkova odtržená massa a zproletarisované třídy městské, tvoří ono

prostředí. jež nejvíce náchylno jest k nižším formám kriminality (krádež, ublížení těla, tuláctví). Pokud tyto třídy jsou v nejistotě o svou existenci, jest pro společnost nebezpečí stálé a časté recidivy zločinců. Jakmile třídy tyto povznášejí se k pevnému a jistému postavení, přestává náklonnost k recidivě. Hospodářský rozmach bývá také označen ztenčením recidivních případů, krise hospodářské recidivu zvětšují. V naší říši právě klidný vývoj posledních let přispěl právě mnoho ku ztenčení zločinné recidivy.

*

Přes to, že zemský výbor haličský zřídil v okresích tak zvanou „bjura pracy“, sprostředkovací kanceláře, a přes to, že německá vláda pronásleduje dělníky polské na práci přišlé, přece jen dělnický lid z Haliče v celých zástupech chodí do Prus, opouští pohodlnější a jistější práci doma a jde do světa. Mzdy zemědělské v Haliči už nezadají mnoho pruským, a přece doma nechce nikdo zůstat. Stalo se tak lidovou potřebou, chodit do světa na práci. Sotva se jaro rozbřeskuje, už se to po vsích polských rojí a celé zástupy táhnou k německým hranicím. Zvláště mladí lidé, a často velmi mladí, škole odrostlí výrostci, již utíkají i přes vůli rodičů, utíkají za volností do ciziny a za kusem nového světa, jejž spatří. Emigrace polská stala se už nejen hospodářsko-socialním, ale i mravně-kulturním zjevem — a po obojí stránce negativním: lid nevydělává, ale prodělává, nechává-li své ladem a zůstavuje-li doma výhodnější nebo stejně výhodnou práci, a kazí se mravně. Dědinky, v nichž mnoho východců jde do světa, jsou v mravním ohledu na velmi nízkém stupni: pití, utrácení, hýření, korhelství a zpustlost jsou v nich domovem. Místo bohatství nosí si lidé z ciziny domů rozvrat hospodářský a mravní.

V takovýchto poměrech navrhuje nějaký nájemce dvoru v „Gazetě Narodové“, aby zemský sněm haličský vystěhovatelství zákonem přímo obmezil: ať nesmí nikdo jíti do Prus před 20. rokem, ať smějí jíti pouze ti, kdo doma na práci najati nebyli.

V tom ohledu už obě hospodářské společnosti i jiní činitelé veřejní často napomínaly hospodáře haličské, najímat dělníky zavčas, aby už v lednu a v únoru, nebo aspoň v březnu věděli, že mají naději na výdělek doma. Ale haličtí hospodáři čekají s nájmem dlouho, až jim lid pronajme se do Prus a rozutíká, pak teprv naříkají.

Ode tří let vedle Poláků chodí hojně do Němec i Rusíni. Německé úřady z politických ohledů vidí Rusíny raději, ale hospodáři mají raději Poláky jako zručnější dělníky. Letos východci jak polští tak rusínští jsou zvláště četni, tak že hořekování statkářů ze západní i z východní Haliče stejně se rozlehá.

*

Proti syndikátům (odborným spolkům) socialistického dělnictva ve Francii počaly se před několika lety zakládati syndikáty nové, jež nazvány od francouzských socialistů posměšně „žlutými“, jako se v Anglii a Francii mluví opovržlivě o žlutém tisku, žluté politice. Ale žluté syndikáty nedbajíce na posměšné jméno, přijaly je a rostly

pod ním dále a narostly už tak, že počínají vzbuzovat už nejen výsměch, ale strach a závist. Letos o velkonoci konán delegátní sjezd žlutých syndikátů v Paříži. Došlo naň 300 delegátů, kteří zastupovali k 600.000 členův, a organisační zastoupení tvořili pro 37 federací, 439 dělnických odborů, 76 zemědělských spolků, 87 výrobních družstev, 53 klubů, 148 konsumův a 12 listů strany. Sjezd letoši byl třetím, roku 1904 pořádán první za účastenství 30 delegátů za 50 organisací, roku 1906 bylo už 80 delegátů, kteří pravili, že představují 400.000 dělníků. Žluté syndikáty jsou většinou sorganisovány po venkově. Stále více se projevují jako sdružení křesťansko-socialním duchem vedená, jen že podle francouzského střihu (trochu staroliberálních zásad). Letoší sjezd vyslovil se proti stávkám jako pravidelnému prostředku boje a prostředku dokonce politickému. Žluté syndikáty stávku staví jen až jako poslední a výminečný prostředek. Vyslovili se proti státní úpravě nedělního klidu, proti sestátňování podnikův i proti obecním podnikům. Hájí za to zásadu, aby dělník účasten byl na zisku podniku určitou částkou, a podnikatel proto účtů z podniku svého před dělnictvem neskrýval, naopak do správy podniku přibíral zástupce dělnictva svého.

*

Také příčina kolonijní politiky německé. A. Herfurth, vydavatel „Koloniale Zeitschrift“, píše v 1. č. 8. r., že Němci potřebují osad, aby ušli mravnímu zbahnění a vysílení. „Ochuravěli jsme na srdci a ledví, a nechceme se k tomu znáti. Již nemáme ideálů. Jen churaví národové upadají v ono šílené zvelebování oplzlosti, za jehož typ nás dnes jiní národové považují. Jako buvol se válí v močále, tak se válíme v neustálém deliriu chlipnosti, jež by hetéru a prostitutku rádo povzneslo na oltář víry. Astarta stala se nám trumfem. Nana se oslavuje tisícerým odporným způsobem. Ganymed s oběma zápasí o vítězství. Neváblí kniha, neřeší-li se jak možná obšírně problem sexuelní, nedráždí-li na každé straně obrazy nahaté ženskosti chlipné pudy ve čtenáři. Ve skladech knih a obrazů, na façadách domů, na pomnících a kde jen možno roztahuje se paní Venus vulgivaga v polohách vypočítaných na lehtavou rozkoš. To se nazývá uměním.“ Je toho tam více. Zatím dosť. „Custos“ končí: „Sláva čackým Hotentotům, obnovitelům německé mravnosti!“ A my, kteří tak rádi vše u souseda napodobíme, kde najdeme své Hotentoty?! *hl.*

Školství.

Do sněmovny české dostavila se deputace sokolských jednot, aby se u předsedů jednotlivých politických stran přimluvila za vydání zákona o zákazu kouření mládeže před 16. rokem.

*

Rakouské ministerstvo odmítlo žádost protialkoholických spolků rakouských, podporovanou mnohými professory universitními, aby žactvu škol středních dovoleno bylo vstupovati do abstinetních spolkův a zakládati vlastní studentská abstinentní sdružení. Jakkoli prospešný je směr takových spolků, vyučovací správa má asi se spolkařením středoškolských studentů nedobré zkušenosti a proto asi z dobrých důvodů je zapovídá.

*

Katolický Schulverein má velkou činnost. Jest ve stálém styku s rodiči. Minulý měsíc pořádal 17 přednášek rázu výchovného v pěti různých okresích. Řada dalších přednášek jest projektována a má sloužiti za agitaci k získání členů.

*

Učitelů jako mimořádných posluchačů jest letos na pražské universitě 181.

*

Přijímací zkoušky do ústavův učitelův i učitelek bude možno konati před prázdninami i po prázdninách, tak jak zavedeno na středních školách.

*

O středním školství mezi Slovinci podává přehlednou statistiku Jos. Puntar ve vídeňské „Zoře". Ústavů jest na slovinském území (Krajina, Přímoří, Istrie s předměstím Rjeckým Suškem, Korutany jižní Štyrsko) 32 (čítají-li ženská pedagogia zvláště, tedy 35). Z nich je sedm (8) německo-slovinských, dva čistě slovinské, dva charvatské, dva vlašské, ostatních 21 (23) německých. Žáků na ústavech těch studuje 10424, z těch jest jich 4087 Slovinců, 3104 Němcův a 2650 Vlachův. Učitelských sil jest 567, z nich Slovinců 201, Němců 213, Vlachů 119. Připadá tedy jeden žák slovinský na 292 obyvatel, německých na 148 a vlašský na 126 obyvatel. Jeden učitel slovinský připadá na 20 žáků slovinských, německý na 15 žáků německých a vlašský na 22 žáků vlašských. Na jednoho realistu připadá u Slovinců 4·5 gymnasistů, u Němců 1·8, u Vlachů jest více realistů než gymnasistů (1·1 ku 1). Slovinci stanoví většinu mezi žactvem v Krajině (16 Slovinců a 1 Němec) a v jižním Štyrsku (2·9 Slovinců na 1 Němce). V Korutansku jest poměr obrácený u porovnání s jižním Štyrskem. Na Přímoří (Terst, Gorice, Gradiska, Istrie) převládají vlivem Terstu Vlaši (17 Vlachů na 11 Slovinců, na 1 Němce). Bez Terstu jest na Přímoří rovněž většina žáků slovanská. Ze středních škol chodí na vysoké školy v Krajině ze 6 jeden, ve Štyrsku ze 4·7 jeden, na Pří-

moří z 9·8 jeden, v Korutanech ze 7·4 jeden, celkem ze šesti jeden. Studuje pak jich na vysokách školách v Hradci 203, ve Vídni 383, v Praze 64, jinde 9. — Ústavy jsou umístěny (vypustíme-li charvatský Sušak) v 17 městech; z nichž Lublaň má 5, Terst, Celovec a Maribor po 4, Gorice 3, Cejle a Kopar po 2 ústavech. Mezi ústavy jsou soukromé dva (Sv. Pavel v Korutanech a St. Vid v Krajině, tam benediktinské, tu biskupské gymnasium), obecní tři (v Terstě realka a gymnasium vlašské a v Idrii realka slovinsko-německá), zemský ústav jest jeden (německé gymnasium v Ptuji v jižním Štyrsku). Realek je sedm, v tom jediná německo-slovinská, jediná vlašská, ostatní německé. Pedagogií jest pět, vlastně 8, jediné mužské pedagogium v Kopru jest vlašsko-slovinské, Celovec má obě (mužské i ženské) jen německá, ostatní jsou (Lublaň obojí, Maribor obojí, Gorice ženské) německo-slovinská. Korutany mají vůbec všecky střední školy čistě německé.

*

Výstava písemných a grafických prací pokračovacích škol z celé Moravy konána bude od 16. května do 15. června 1907. Výstava má také znázorniti vývoj školství pokračovacího za 25 let svého trvání. O svátcích svatodušních bude uspořádán sjezd učitelstva jmenovaných škol, na němž o organisaci jakož i požadavcích učitelstva těchto škol bude jednáno.

Spolek německých učitelů škol měšťanských na Moravě hodlá zříditi školní museum v Brně.

*

Svědectví dětí ve výpovědi soudních líčení bude novým způsobem vyptávacím upraveno. Ministerstvo spravedlnosti pracuje o dotyčné otázce za pomocí předních právníků, psychologů a filosofů rakouských.

*

Hlasy, aby stát přispěl zemím k uhrazování nákladů na školství, ozývají se se všech stran. „Gazeta Szkolska" upozorňuje, že stát má na to dosti peněz. Ministerstvo financí vykoupilo za 30 millionů salinek. Peníze vyzískala vláda z úspor a přebytků budžetních.

*

Český katolický ústav ku vzdělání učitelů na Moravě hodlá zříditi Matice Cyrilo-Methodějská v Olomouci na památku 25letého biskupského jubilea knížete arcibiskupa Dra Frant. Bauera.

*

Služné má býti učitelům na Moravě vypláceno poštovní spořitelnou. Sněm uložil zemskému výboru, by zařídil vše, čeho je k tomu zapotřebí.

*

Jednoduchá frekvence na vídeňských školách na základě § 60. školního a vyučovacího řádu bude i letos zavedena. Vyučování vykazuje dobré výsledky ve všech třídách, v nichž se vyučuje v I. tř. 16 hodin, II. 18, III. 20, IV. 22 a V. 23 hodin týdně. Na školách měšťanských vyučuje se vesměs 24 hodin týdně ve všech třídách.

Dle zpráv prof. R. Palleske o **školství islandském** není na ostrově analfabetů. Mají tam sice jen 30 obecných škol, ale kromě těch cestují po zemi kočovní učitelé vládou placení. Také venkovští duchovní vyučují mládež. Kromě obecných škol má Island pro svých 80.000 obyvatel 1 gymnasium, 2 realky, 1 ústav učitelský, 3 dívčí školy, 1 školu hospodářskou, 1 rybářskou a plaveckou, 4 hospodyňské, bohosloveckou a medicinskou akademii a ústav pro hluchoněmé. Islanďané připravují se také ku zřízení university a sbírají již od let potřebný fond. Ve všech školách vyučuje se bezplatně. Učebná osnova na gymnasiu činí na žáky veliké požadavky; tak na př. musejí se učiti šesti cizím jazykům: němčině, dánštině, angličině, latině, řečtině a francouzštině. Platy všech učitelů jsou velice skrovné Prof. Palleske praví, že jeho známý professor pracoval o hlavních prázdninách — při stavbě silnice.

Směs.

Universum, vážnější list německý, vydávaný lipskou firmou Philipp Reclam, u níž vychází též Universal-Bibliothek, snaží se sice aspoň z obchodních příčin neurážeti zbytečně katolických čtenářů: přes to však na přemnoha místech silně z něho razí nenávist ke katolictví. Jen tak pro příklad v ročníku 13. jest obraz „Drama“: dívka proti vůli daná do kláštera v noci prchá oknem po pleteném žebříku, padne a za přispění knězova snad skonává; lek a lítost u všech, jen abatyše, pravá dračice, roztahuje nad ní své drápy. Připomíná to v mírnější způsobě Kaulbachův ošklivý obraz „Petr Arbues“. — Z textové části bylo by výtek, že by tu nebylo místa na ně; dostačiž to charakteristické, že ani v humoreskách nemohou si dáti pokoje, jak to mají v krvi. „Der Oberförster und sein Hund“, heitere Bilder von Hans Blum, má místo: „Ihr (staré miss) Antlitz, das bisher den Abglanz der heiteren Tage der jungfräulichen großen Königin Elisabeth dargestellt hatte, färbte sich so düster, als wolle sie nun das Regiment der blutigen Maria veranschaulichen und dann sagte sie so scharf und sicher, wie der Henker des Tower in den Tagen der blutigen Maria den zum Tode Verfällten packte.“ Ani pisateli, ani redakci, ani čtenáři nevadilo při tom, co již dávno napsal poctivý anglický protestant William Cobbet: „Alžběta dala za jediný rok více katolíků zabíti, že nechtěli odpadnouti od své víry, než Marie za všecek čas své vlády, že odpadli od víry zděděné.“ A přece dějiny nazývají onu „dobrou královnou Bětuškou“, tuto „krvavou“. *hl.*

Experiment ve zvířecí psychologii. Není-li radno, experiment ve filosofii vůbec a v psychologii zvláště příliš nadceňovat, nesmí se ani na druhé straně podceňovat, a nemůže být žádné pochybnosti, že pokročila-li psychologie právě v posledních decenniích tak podivuhodně, třeba přičísti tyto výsledky v prvé řadě pokusům. Než experimenty na lidech nelze z pa-

trných příčin prováděti ani tak lehce ani tak často, a proto obrátili badatelé pozornost ke zvířeti. Ovšem nestačí snad jen pozorovati zvíře ve volné přírodě nebo v domácnosti, nýbrž nutno experimentovat o jednotlivci po delší dobu, tak, jak už od několik let se děje zvláště v Americe. Rozeznávají se pak tři druhy pokusu na zvířatech: 1. isolování: mládě hned po narození se osamotní, aby s vyloučením všech vlivů starých a bez možnosti napodobení ukázalo, jak se bude chovat vedeno jen vrozenými instinkty. Postup napodobení neb přizpůsobení dává poznati jiná methoda, zvaná 2. přesazení: psí štěně na př. dá se vychovat kočce, mladé kachně, slepici a pod. Ed. Conradi vypravuje o mladém vrabci, který dán do klece ke kanárkům, naučil se jejich zpěvu, který sice po odloučení zapomněl, ale hned zase začal zpívat, jakmile byl do klece přenesen. Přesná pozorování toho druhu vysvětlila by jistě aspoň v mnohém tak zv. „mimicry". Konečně 3. methoda pozůstává v tom, že zvíře se musí přiučit takovým úkonům, které té které třídě živočišné nemohou být vrozeny a zároveň umožňují, že veškerá stadia „učení" možno pozorovati. Jest patrno, že všecky tyto methody, které ovšem se mohou o nové rozmnožiti, mají to společné, že jedná se ne o experimenty sporadické, nýbrž vždy o celky pokusův a pozorování, která mají za účel vystihnouti řadu psychických vývojů. Poněvadž pak v psychologii stávají se genetické problemy stále akutnější, lze právě pro zvířecí psychologii očekávati také rostoucí zájem. Ano nechybí už ani těch, kteří navrhují, aby experiment neomezoval se jen na jedince, nýbrž aby se prováděl na několika pokoleních, a upozorňují zvláště na myš, která pro svou neobyčejnou schopnost rozplemeňovací zvlášť dobře se k tomu hodí. Je to především Amerika, kde vůbec psychologie pokusná provádí se ve velikých rozměrech, kde zrodila se tato myšlenka, a právě vloni, v květnu, přinesl „Psychological Bulletin" z péra J. B. Watsona zvláštní pojednání, v němž dokazuje autor nutnost zřízení zvláštních stanic pokusných, kde konaly by se experimenty ve velkém, a odůvodňuje svůj návrh tím, že nutno rozlišiti dvojí druh zkoumání experimentálního: předně takové, jež vyžaduje časovou kontinuitu, a za druhé takové, pro něž třeba většího prostranství, než jaké může poskytnouti budova universitní. Třeba by zvířecí psychologie byla věda nová, již to, co dokázala (Romanes na př. jen touto cestou poznal nesprávnost některých Darwinových předpokladův a všichni stoupenci zvířecí psychologie vyznamenávají se velmi přesnými, poněvadž opatrnými a střízlivými úsudky, jako na př. Wasmann) naplňuje nejlepšími nadějemi do budoucnosti. Ovšem jest ještě daleko k idealu, který jí vztyčuje Wundt, mluví-li v úvodě nového vydání svého díla „Vorlesungen über die Menschen- und Tierseele" „von einer umfassenden psychischen Entwicklungsgeschichte des Tierreiches" přec dá mu každý za pravdu, praví-li dále, že máme „für die verschiedenen Stufen tierischer Entwicklung eine große Zahl guter und zuverlässiger Beobachtungen, die vielfach zugleich durch sinnreich ausgedachte Experimente unterstützt sind". Ale zvířecí psychologie musí buditi zájem filosofa vůbec: právem tvrdí M. Ettlinger (Hochland, IV, 36), že „Untersuchung der einzelnen Sinneswahrnehmungen und Assoziationsbildungen, der einzelnen Ausdrucksbewegungen und Instinkthandlungen, jede möglichst für sich genommen und in der Genese verfolgt, würde… weit mehr Fragen

auch der allgemeinen Psychologie lösen helfen, als alle Aufstellungen allgemeiner Grad- und Artunterschiede. Wenn so z. B. gelänge, die Art der räumlichen Vorstellung und Orientierung bei den einzelnen Tierklassen aufzuhellen, die dabei zusammenwirkenden angeborenen und erworbenen Faktoren in einwandfreier Weise zu scheiden, so wären damit auch für den großen Streit über den Ursprung der menschlichen Raumanschauung wichtige Instanzen gewonnen, insbesondere für die Entscheidung zwischen nativistischen und empirischen Theorien". Podobné výsledky očekává i Wundt, který však žádá, aby methody experimentální psychologie zvířecí přimkly se k methodám psychologie lidské, od níž si vypůjčila základní pojmy. Co tuto řečeno o pokusech, ospravedlňuje zcela výrok Wundtův „daß man keinen Schritt in der psychologischen Analyse der tierischen Handlungen machen kann, ohne sich nach dem umzusehen, was die experimentelle Analyse des menschlichen Bewußtseins geleistet hat".

Problem života. Eduard v. Hartmann, hlasatel „činotvorného, účinně energického pessimismu", jest zajímavým zjevem předešlého století. V době, kdy duchový život byl specialisován a tříděn do nekonečna, kdy metafysika upadala stále víc a více v zapomenutí, ano i v nevážnost u stoupenců věd exaktních, měl mladičký důstojník berlínské posádky odvahu, ve „Philosophie des Unbewußten" (1868) položiti základy k nové soustavě filosofické (Hartmann nazývá jej „Panpneumatismus" nebo také „Konkreter Monismus"), který v dalších, rychle po sobě následujících spisech (Phänomenologie des sittlichen Bewußtseins 1875, Das religiöse Bewußtsein des Menschen 1881/2, Ästhetik 1886/7, Kategorienlehre 1896) provedl k úplnému rozvoji. A podivno, filosof, jenž má tolik společného s filosofy-poety Plotinem a Schellingem, jeví ve všech svých spisech takovou znalost současné literatury přírodovědecké, a jejích směrů, jakou snad žádný z moderních myslitelů (ani Herberta Spencera nevyjímaje) a jen velmi málo odborníků se honositi může. To zvlášť patrno v posledním jeho spise „P r o b l e m d e s L e b e n s" (1906, Haacke, Badsachsa im Harz), kde ještě jednou probírá se výsledky badání přírodozpytcův a uzavřev účet, přijímá — v i t a l i s t i c k é p o j e t í ž i v o t a. Upozorniv nejprve na to, že moderní věda přijímá o „darwinismu" názor, který pronesl již v prvním vydání své „Philosophie des Unbewußten" („die Abstammungslehre sei gesichert, der Darwinismus [= Zuchtwahltheorie] gerichtet"), líčí obšírně genesi tohoto převratu a dovozuje, že pád theorie o přirozeném výběru má nutně v zápětí i pád mechanistického názoru světového. Také pokus, vysvětliti ú č e l n o s t v přírodě „součtem nahodilých okolností a událostí", úplně se ztroskotal o výsledky nových přesnějších pozorování. Tím nabývá také „problem života" zcela nového podkladu. A prozkoumav kriticky různé sem spadající theorie, dedukuje Hartmann takto: „Něco správného obsahuje bez odporu každá z těchto theorií, jež se ukázaly nedostatečnými. Organismus jest ovšem parním strojem (Wärmekraftmaschine), ale jest ještě v í c e. Spotřebuje ovšem spalovací teplo (Verbrennungswärme) potravin k vytvoření energie, ale potřebuje také potraviny b e z h o d n o t y t e p e l n é (Verbrennungswert) a oceňuje potraviny s tepelnou hodnotou nejen dle toho, pokud vyvinují teplo, nýbrž v p r v é ř a d ě dle toho, p o k u d t v o ř í (nach ihrem Bauwert). V každé buňce jsou... větší neb menší vakuoly

v protoplasmě, které mezi sebou a s okolím svůj tekutý obsah osmoticky vyměňují; ale jedno- i vícebuněčné organismy nejsou snad pouhé systemy osmotických vrstev plasmy a blan, a výměna látky a proudění šťávy řídí se ještě jinými zákony než pouze osmotickými. Celý postup tvoření začíná a řídí se změnami chemickými, a tyto jsou působeny fermenty; ale nezávisí na fermentech, že změny ty se dějí, a sice na pravém, a že v pravý čas jsou aktivovány a rušeny. Buňka gangliová jest zdrojem elektrického napjetí, a nerv jest vedoucím drátem… Všecky chemické, elektrické a ostatní processy lze odvodit z určitého tvaru pohybů molekulárních a jich převodův; ale život nepozůstává v určitém tvaru pohybu, nýbrž v tom, že na každém místě a v každé době vznikne ze všech možných neorganických tvarů pohybu onen, jenž organismu jsa prospěšen (dienlich) jest jedině správným, a není žádného tvaru pohybu, jenž by to mohl vysvětlit.“ Dokazuje pak v dalším, že řídící a vůdčí síly životní jsou povahy metafysické a psychické, upadá sice ve spekulaci osobitého monismu, ale přes to přichází k resultátům, jež u Hartmanna přímo překvapují. Tak praví-li, že princip života teprve tehdy rozvinul svou reaktivní činnost, když „vnější podmínky byly k tomu na zemi dány, a jen na těch místech, kde byly dány“, nemá již daleko, aby uznal zvláštní akt tvůrčí, byť jen „hic et nunc“. Dovozuje-li pak dále, že vývoj organismů dál se „vielstämmig“ a zajisté i „sprunghaft“ (durch „heterogene Zeugung“ nebst „zahlreichen Mutationen«), jest nepochopitelno, že vývoj člověka ze zvířete jest mu hotovou událostí, třeba by připouštěl, že to „der größte teleologische Entwicklungsschritt, von dem wir Kenntnis haben“. Ale přes to jest poslední velké dílo filosofa „Nepovědomého“ zajímavo nejen se stanoviska čistě vědeckého, nýbrž se stanoviska filosofického vůbec. I jeho péru uklouzne mnohdy myšlenka, jež ne tak svým obsahem, jako spíše svým původem přímo udeří v duši čtenářovu. Tak píše o smrti: „Zugleich mahnt uns die Tatsache des Alterstodes an die andere Einsicht, daß jedes Einzelwesen nicht für sich und um seinetwillen da ist, sondern nur da ist um sich zum Opfer zu bringen auf dem Altar der Gesamtnatur, deren Sinn wieder im Geistesleben der Gesamtheit liegt“. Slova tato živě upomínají na slova geniálního znatele lidského života a jeho tajemství, genia, jehož se Hartmann sám dovolává na potvrzení své filosofické myšlenky: „Ist es nicht ein tröstlicher Gedanke, dieser verdeckte Reichtum in unserer Seele? Können wir nicht hoffen, daß wir unbewußt Gott vielleicht noch inniger lieben, als wir wissen, und das ein stiller Instinkt für die zweite Welt in uns arbeite, indem wir bewußt uns so sehr der äußeren hingeben?“ (Jean Paul, Hesperus.) *-kl.*

Ročník XXIV. Číslo 6.

HLÍDKA.

Dějiny alumnátu brněnského.

K stoletému výročí jeho trvání

napsal Dr. Josef Samsour.

Brněnský biskupský alumnát spolu s ústavem theologickým slaví 4. listopadu letošního roku významnou památku stoletého trvání svého. Vhodná a vítaná skytá se tím příležitost pohlednouti na minulost ústavu pro diecesi brněnskou a směle můžeme říci pro celou Moravu tak důležitého a seznámiti s jeho dějinami dosavadními především klerus brněnské diecese, ale také i širší kruhy, jež zajímají se o vznik a vývoj domácích ústavů vychovávacích a vzdělávacích. Této příležitosti chopili jsme se tím ochotněji, poněvadž mimo některé práce, jež líčí význam alumnátu brněnského po stránce národní a z nichž nejpřednější jest pojednání Fr. Rudoleckého „Z dějin brněnského alumnátu“, Obzor 1905, posud nemáme česky psaných dějin ústavu. Jazykem německým podali některé rozptýlené poznámky k starším dějinám ústavu neunavní badatelé v dějinách moravských P. Řehoř Wolný v Kirchliche Topographie von Mähren, I. Abth. I. Bd. Brünn 1855, str. 262 n. a II. Abth. I. Bd. Brünn 1856, str. 50 a Christian d'Elvert ve své Geschichte der Studien-, Schul- und Erziehungsanstalten in Mähren und Österr.-Schlesien, Brünn 1857, str. 166—285. Stručné dějiny alumnátu napsal bývalý professor dějin církevních a práva kanonického a nyní kanovník kapitoly kathedrální brněnské Msgr. Dr Jakub Hodr pro obsáhlé dílo Dr. Hermannem Zschokkem vydané: Die theologischen Studien und Anstalten der katholischen Kirche in Österreich. Wien u. Leipzig 1894, str. 967—976. Vedle uvedených spisů material k dějinám ústavu poskytly archiv biskupského ordinariátu brněnského, archiv místodržitelský a archiv alumnátní, k jichž prohlednutí a laskavému použití povolaní činitelé ochotně svolili, začež jim tímto veřejné buďtež díky vzdány.

§ 1. Výchov a vzdělání kleru diecese brněnské od jejího založení až do zřízení vlastního alumnátu.

Majíc na zřeteli velikou rozsáhlost diecese olomoucké a obtížnost náležité její správy, rozhodla se císařovna Marie Teresie (1740—1780), aby duchovní potřeby věřících mohly býti řádně opatřeny a nebezpečné nepokoje protestantů, jak se zejména na Valašsku ukazovaly, potlačeny, zříditi z dosavadní diecese olomoucké tři biskupské stolce: v Olomouci, v Brně a v Opavě. V Olomouci mělo býti sídlo metropolity, v Brně a v Opavě měla býti sídla biskupská. Ke zřízení biskupství opavského však nedošlo jednak pro nedostatek potřebné dotace, jednak proto, že hlavní chrám opavský jsa v rukou německého řádu nemohl snadno býti proměněn ve chrám stoličný. Za to v Olomouci a v Brně původní úmysl císařovny došel svého uskutečnění.

Bullou z 5. listopadu 1777 povýšil na žádost Marie Teresie Pius VI dosavadní biskupství olomoucké na arcibiskupství a další bullou z 5. prosince téhož roku Brno za biskupství a jeho dosavadní chrám kollegiátní u sv. Petra za chrám stoliční. Nová diecese měla z počátku 151 far v krajích jihlavském, znojemském a v polovici kraje brněnského. Než již na počátku 1784 rozmnožil ji císař Josef II novými farami a lokaliemi, tak že měla 27 děkanství, 230 far a lokalií.[1])

Samostatného semináře a učeliště bohoslovného pro vzdělání a výchov dorostu kněžského nové diecesi brněnské z počátku se nedostalo, ač sněm tridentský (sess XXIII de reform. c. 18) zřetelně nařizoval, aby při každém sídle biskupském zřízeno bylo semeniště, v němž by kandidáti kněžství v církevních vědách důkladně byli cvičeni a pro budoucí vznešené poslání náležitě připraveni. Dle nařízení vládního klerici diecese brněnské studia svá konat měli na universitě olomoucké a bydleti v tamním domě kněžském (domus presbyterorum), jehož zřízení císařovna Marie Teresie dvorním dekretem z 10. listopadu 1775 nařídila, který však teprve začátkem školního roku 1777 mohl býti otevřen.[2])

Než již roku následujícího bylo dvorním dekretem ze 24. května nařízeno, že má býti olomoucký dům kněžský spolu s universitou a konviktem šlechtickým do Brna přeložen. Dekret tento měl býti také ihned proveden, nebude-li moravské gubernium činit námitek. Ježto

[1]) *Pilarz* et *Moravetz*, Moraviae Hist. pol. et eccl. p. III. Brunae 1787, str. 595 n. — *Weinbrenner*, Morava a biskupství brněnské. Brno 1877, str. 43 n.

[2]) *Zschokke*. Die theologischen Studien und Anstalten der katholischen Kirche in Österreich. Wien und Leipzig 1894, str. 960.

pak gubernium ve své zprávě ze 2. června 1778 proti přeložení ústavů netoliko nic nenamítalo, nýbrž je i za prospěšné pro celou Moravu prohlásilo, stalo se přeložení již v červenci téhož roku skutkem. Kněžský dům byl v Brně umístěn v bývalém semináři jesuitském, pro universitu pak určen sousední dům, jenž od kláštera zábrdovického měl býti zakoupen. Druhého srpna 1778 konána slavnost děkovací za přeložení ústavů do hlavního města; bylať od přeložení tohoto očekávána nová takořka epocha v rozvoji a v dějinách zmíněných ústavů. Poněvadž však místnosti universitní v krátké době nemohly býti adaptovány, přenechal augustiniánský klášter u sv. Tomáše pro většinu universitních stolic, totiž pro celé theologické a juristické studium, se vzácnou ochotou bezplatně místnosti v klášteře a dovolil též, aby universitní slavnosti v krásném sále prelatury mohly býti konány. O právech jurisdikčních a dohledu nad domem kněžským učiněna byla 1. února 1779 zvláštní úmluva mezi arcibiskupem olomouckým a biskupem brněnským. Dle úmluvy této byl arcibiskup olomoucký nejvyšším praesesem a patronem kněžského domu, měl však naň vliv jen skrze arcibiskupského ředitele, kterým se stal infulovaný brněnský děkan na dómě a biskupský generální vikář Jan Leopold svobodný pán z Postu († 26. října 1779), jenž byl spolu jmenován stálým brněnským universitním kancléřem.[1])

Bohužel byl kněžský dům v Brně jaksi anticipando organisován na základě pozdějších seminářů generálních; ano zdá se, že směrodatná strana ve Vídni pokusila se zde na zkoušku provésti plán založení seminářů generálních od Josefa II později přijatý. Neboť netoliko že tento dům kněžský měl býti společným seminářem pro obě moravské diecese, také biskupské právo vrchního dohledu a jurisdikce nad ústavem byla státní mocí podstatně omezena, ano i ustanovování představených bylo dvoru úplně vyhrazeno. Vídeňský kardinál Migazzi vyslovil se proto také hned na počátku rozhodně proti novému zřízení. „Seminář (v Brně)“, prohlásil o něco později, „nebude nikdy církvi na prospěch, nebude-li úplně záviset od biskupův a nebudou-li od nich představení ustanovováni. Proto řekl jsem také hned při jeho zřízení otevřeně, že lépe nemíti žádného semináře, než takový.“[2]) Kardinál neupřílišoval také touto poslední, třebas i silnou větou. Avšak strana jansenistická ve Vídni, jejíž nejbližší cíle byly společné se stranou osvícenou, potřebovala takového zřízení nutně, mělo-li býti také v Brně

[1]) *Chr. d'Elvert,* Geschichte der Studien-, Schul- und Erziehungsanstalten in Mähren und Österr.-Schlesien. Brünn 1857, str. 177 n.

[2]) *Brunner,* Mysterien der Aufklärung in Österreich. Mainz 1869, str. 250.

jansenismu bezpečné útočiště připraveno, což zajisté hned od počátku zamýšlela. Biskupům brněnskému a olomouckému musely býti ruce svázány, aby jim bylo zabráněno zakročiti proti učitelům jansenistickým. A vskutku byli také brzo po prvním zřízení domu kněžského a ještě za vlády Marie Teresie jmenováni dvorem dva vídeňští kněží známí jako jansenisté představenými brněnského domu kněžského. Spirituálem jmenován byl Baltasar Blarer, rodilý ze Švycar, studijním prefektem, později prefektem discipliny Kašpar Karl, beneficiat u sv. Petra ve Vídni a po nějakou dobu přísedící censurní dvorní komise. K nim družili se ještě rovněž jansenisticky smýšlející kněží Václav Schanza, professor morálky, a Josef Lauber, professor theologie pastorální.

Za takovéhoto stavu věcí nemůže býti s podivem, že záhy, a to hned při nastoupení Josefa II na trůn, ozývaly se v Čechách a na Moravě pověsti, že v brněnském domě kněžském vládne duch necírkevní, že bulla Unigenitus veřejně je tam napadána, že chovancům dávají se do rukou knihy jansenistické, především Pascalovy Lettres provinciales, ano že se tam přednášejí docela i povážlivé zásady o kanonické poslušnosti k biskupům. Migazzi vyslovil se v důvěrném listě o tom: „Vůbec důvody, jež mladí lidé (v Brně) uvádějí o poslušnosti, kterou mají církvi a svým biskupům slíbiti, jsou takové, že lutheráni a kalvinci by je nemohli jinak vysloviti, ano již za koncilu tridentského je vyslovili; proto nemůže býti nikdo z nich, i kdyby o Quesnellovi nebylo řeči, ad ordines připuštěn. Lutheráni a kalvinci dovolávají se písma sv. a nechtějí jinak poslouchati, než nalezají-li tento příkaz v písmě sv. Rovněž tak mluví mladí lidé.“ [1])

Z popudu, jak se podobá, kardinala Migazziho vystoupil arcibiskup olomoucký Antonín Theodor hrabě Colloredo (1780) proti naukám jansenistickým na brněnské fakultě theologické přednášeným a jejich provádění v domě kněžském. Morální theologie od Schanzy a pastorální theologie Lauberem vydané se schválením komise studijní pohnuly arcibiskupa, že si bezprostředně stěžoval u císaře, když byl olomoucký kanovník a arcibiskupský ředitel domu kněžského hrabě Vetter v přítomnosti professora theologie Damiana Czerného zavedl protokolární vyšetřování s několika alumny, jež oni podepsati se vzpírali. Ve spise arcibiskupově zejména stěžováno si, že abbé Blarer celou mši sv. hlasité slouží, že alumnům dává do rukou podezřelé knihy a přednáší podezřelé nauky, že biskupů neposlouchá atd. Císař poručil, aby věc byla náležitě vyšetřena smíšenou komisí sestavenou z du-

[1]) *Brunner*, Theologische Hofdienerschaft am Hofe Josephs II. Wien 1868, str. 276.

chovních a světských osob, totiž komisí guberniální, do níž též arcibiskup olomoucký a biskup duchovní komisaře měli poslati. Od arcibiskupa vyslán byl do komise olomoucký kanovník hrabě Migazzi, od biskupa brněnského arcikněz, městský farář brněnský, a universitní kancléř Sukup. Představení kněžského domu museli se písemně ospravedlnit. Jak se dalo očekávat, podala komise císaři zprávu, v níž prohlašovala většinu stížností uváděných proti brněnskému domu kněžskému a jeho představeným (Karlovi a Blarerovi) za neodůvodněnou.

Císař po té vydal 4. května 1871 resoluci, jejíž podstatný obsah zněl: Blarer v příčině hlasitého sloužení mše sv. a jiného chování sice se zodpovídal a ospravedlnil, ukázal však málo podrobenosti k svému biskupovi, což se mu nemůže prominouti, poněvadž podřízený má především poslechnout a pak teprve může si stěžovat. Proto se mu ukládá, že má podat arcibiskupovi uctivou písemní omluvu, načež má býti, poněvadž je rovněž tak „obratný jako horlivý“, přeložen do vídeňského arcibiskupského alumnátu jako vrchní dozorce, zdali a jak se tam vydané rozkazy zachovávají.[1]) Četba protestantských Biblí jest alumnům dovolena, „aby se s jedem, který mají potírati, seznámili“; rovněž tak spisy jansenistů, poněvadž jsou dovoleny od c. k. censury a „poněvadž biskupové často nejlepší knihy, kterých buďto ani neznají nebo které s jejich zásadami nesouhlasí, kaceřují a zavrhují“, proto mají se u svého podřízeného kleru v příčině dovolených nebo zapovězených knih říditi pouze dle vídeňské dvorní censury knih a nezapovídat vůbec svým duchovním četby knih, které od uvedené komise každému byly dovoleny a připuštěny. Seminaristé mají k assistenci docházeti na dóm jen o větších a velkých svátcích, aby času nemařili. Oběma duchovním komisařům, přítomným při společné komisi v záležitosti vyšetření stížností proti kněžskému domu, kanovníkovi hraběti Migazzimu a brněnskému městskému děkanovi Sukupovi má býti vysloveno dekretem guberniálním přiměřené pokárání pro hájení obou bull Unigenitus a In Coena Domini. Sukup pak má býti důstojnosti universitního kancléře ihned zbaven, poněvadž bylo příliš nebezpečno při universitách míti lidi, kteří k pohrdání moci zeměpanské mládeži

[1]) Přípis guberniální, jenž jest uložen v alumnátním archivě brněnském, praví: »Ihre Majestät befehleten dahero, daß derselbe (Blarer) dem Fürsterzbischof schriftlich eine respektvolle Entschuldigung machen solle, und da allerhöchst dieselbe ihn Priester Blarer in Brünn zu belassen nicht mehr für gut findet, er aber eben so geschikt als eyfrig seye; so hätten allerhöchst Se. Majestät allergnädigst beschlossen, ihn zu dem Wiener erzbischöflichen Alumnat als Oberaufseher, ob allda, und wie die erlassenen Befehle beobachtet werden, zu übersetzen.«

studující tak nebezpečné a bludné zásady vštěpují. Olomoucký kanovník hrabě Vetter nemůže jako muž tak špatného smýšlení a ze špatných skutkův usvědčený (svědčil mimo jiné proti představeným kněžského domu) trpěn ani jako představený kněžského domu ani jako archidiakon, poněvadž v tomto postavení má veliký vliv na duchovenstvo a proto má býti ihned zbaven archidiakonatu a úřadu představeného, a arcibiskup musí místo něho co nejdříve navrhnouti muže větší učenosti a skromnějšího jednání. Minoritský provinciál má býti potrestán přísným pokáráním pro sebe a své podřízené, poněvadž vinil představené kněžského domu pro odpustky portiunkulové z bludu tak zjevně neodůvodněného a vůbec tento řád z největší části pomluvy proti kněžskému domu rozšiřoval. Dva exjesuité P. Subich a P. Mainoni, kteří po přímém předběžném ohlášení konali kázaní pohoršlivá, lid proti kněžskému domu popuzující, mají býti zbaveni úřadu kazatelského a dalšího kázání. Professor theologie Damian Czerny (poněvadž prý se dal vědomě použíti za svědka zjevně porušeného protokolu?) má býti ihned a pro vždy úřadu učitelského zbaven. Biskupům má býti doporučeno „skromné chování“ a zároveň na srdce vloženo, aby lepší theology volili. Kardinálovi a arcibiskupovi vídeňskému má býti projevena nejvyšší nespokojenost, poněvadž tak nepříslušně se vměsoval do řízení jiných domů kněžských a je takořka štval z jejich klidu k nesvornosti. Zeměpanským komisařem až do schválení návrhu arcibiskupova jmenován byl svobodný pán ze Štillfriedu a zároveň poručeno, že bulla Coena Domini má býti z olomouckého a brněnského ritualu vytržena k provedení toho že mají býti dodány c. k. guberniu všecky exempláře, ať jsou v číchkoli rukou, a kdo by byl postižen po dvou měsících a die intimati, že podržel takový nevydaný exemplář s bullou, má býti za každý exemplář potrestán 50 fl. ad fundum religionis bez prominutí.[1])

A konečně, poněvadž císař „s mnohou nelibostí a nespokojeností“ zvěděl, že se na Moravě bulla Unigenitus, ve státech rakouských nikdy nepřijatá, sváděním molinistických přívrženců jako zákon diecesní zavádí, ba i některým tvrdošijnějším k přijetí a podrobení se vnucuje a mužové vznešenější důstojnosti tento náboženství a státu nebezpečný postup ještě ospravedlniti chtějí, proto aby škodám náboženství z takového jednání vznikajícím a rozmíškám náležitě byla přítrž učiněna a zámyslům tajných osnovatelů takovýchto nepokojů v dědičných státech přiměřené meze byly položeny, rozkazuje nejvyšším rozhodnutím ze dne 4. května 1781: Všem ordinariům v dědičných zemích je takovéto

[1]) *Wolný*, Kirchliche Topographie von Mähren. II. Abt. I. Bd. Brünn 1856, str. 51.

veřejné nebo tajné vnucování této bully kleru nebo lidu při nejvyšší nemilosti co nejpřísněji zakázáno a její používání ve všech případech úplně zapověděno, ano o ní úplné mlčení uloženo; zároveň všecky jak molinistické tak jansenistické zásady, pojednání, diskusse a fanatické nauky z obou stran mají býti zastaveny a ani jedna ani druhá strana nemá býti ani jmenována jak od světských tak od duchovních osob ani v disputacích ani písemně. Zemská vláda a světské úřady mají co nejpřísněji bdíti nad provedením tohoto nejvyššího nařízení a v této příčině ani nejmenší liknavosti pod těžkou zodpovědností se nedopustit.[1]

(P. d.)

[1]) Rozhodnutí císařské, jež uloženo jest v archivě alumnátním, zní: »Um den für die Religion aus einem solchen Fürgang bevorstehenden Uibel, und Zerritungen maßgebig zu steuern, und den hierunter stehenden Absichten der heimlichen Anzetler solcher Unruhen Schranken zu setzen; seye der allerhöchste ausdrückliche Befehl, daß denen sammentlichen erbländischen Ordinariis eine solche öffentliche oder heimliche Aufdringung dieser Bullae an den Clerus oder das Volk bey allerhöchster Ungnade auf das strengste untersagt und derselbe Gebrauch in allen Fällen gänzlich verbothen, ja darüber das gänzliche Stillschweigen auferleget; zugleich alle sowohl molinistische als jansenische Grundsätze, Abhandlungen, Discourse und beederseits fanatischen Lehren hindangehalten, und eine wie die andere bey bei weltlichen wie bei geistlichen auf keine Arth noch in Disputationen, noch schriftlich, nicht einmal zu nennen gestattet werden solle. Die Landesstelle und weltliche Behörden hatten zugleich auf den Vollzug dieser allerhöchsten Verordnung immer die genaueste Absicht zu tragen und sich diesfals die geringste Saumsall bey schwerer Verantwortung nicht zuschulden kommen zu lassen.«

Můj názor o sčasování (rythmu)

Píše LEOŠ JANÁČEK.

I.

a)

Mluví-li se o sčasování tónu, třeba si všímati, jak rozkládá se v našem vlastním životě.

Náš vlastní život dělá na tónu rýhy časové.

Jsou tóny nejdelší a nejmenší míry, jež si mysliti a pojmouti dovedeme, jež ucho naše snese a hlasivky vytvoří.

Těchto orgánův energie jest mnohdy vyčerpána jedním výkřikem, za nímž přímo následující tón ani nepojmu. Myšlený tón má daleké meze, jež únava mozku klade.

Jasno po sčasovací stránce tónu osvětluje vlastně nitro lidské.

Slyšíme někdy, jak by vlastní vůlí tón kdesi vysoko na vrcholcích poletoval, jindy jak by hlubokou brázdou běžel, jindy jak by vesmír chtěl krýti. Tu jak by o vlastním kořenu, tu jak by se přiživoval.

Jednou navátých tónů skládá se vrstvami vysoko, a přece dohledneš se dna, nejdelšího tónu. Vzdáleny od sebe volají se a citlivost ucha jde za jejich melodií a za těchto melodií proplétáním polyfonickým.

Jednou jak perličkami navlečeny, jindy slepeny v akkord ztuhlý; a zase rozprášeny v mlze, přece jasným akkordem se ještě volají.

Záhady oduševnění nejrozsáhlejších děl hudebních až po nápěvek mluvy, za kterým se obracíme, na který odpovídáme, vysvětluje sčasování tónu.

*

Tón vlastní, námi zpívaný nebo jen slyšený, nebo představovaný, vzpomenutý, nastrojuje v nás zvláštní fysiologický stav v celé rozloze od střediska oduševnění po hlasivky, plíce — ba po ústa, když nám někdy je pootevírá, chceme-li jej se vší pozorností slyšet.

Tón vázaný na tento jemu vlastní fysiologický stav liší se tu od druhého — delšího kratšího, vyššího nižšího.

Fysiologicky odlišný od průběhu tónu a zakončení jest obzvláště jeho počátek.

Podmínky akustické mnohdy již plně účinkují — a tónu neslyším; proniká i při pozornosti k mysli teprve po uplynutí jisté doby.[1]) Proniká celou tíhou mlhavých neb určitých nálad. Řekl bych,

[1]) *L. Laudois*, Fysiologie člověka, str. 800, 946.

že nežli se dostane k mysli, než první oduševněný svit nás překvapí, bojuje s krví.

Tento počáteční okamžik tónu nazýváme jeho přízvučnou dobou. Cítíme ji jako tlak při kterékolvěk síle tónu. Jest i zvláštní přízvuk prvního slyšeného tónu, nehledě k počátkům následujících tónů. Snad první tón, aby mlhou stávající nálady rychleji pronikl, aniž by se snažil silněji než následné tóny vyznět, spotřebuje větší námahy plic, úpravy hlasivek, ale každá úprava hlasových ústrojů pro opětovaný nebo vyšší, nižší tón spotřebuje námahy zvláštní. Obzvláště při myšleném tónu (při skládání) i připomenutém, vůbec jasně představovaném, vystupuje určitě tato podstata přízvuku. Od neurčité tísně až ku tlaku v hrdle, v uších lze ji stopovati.

Má každý tón přízvučnou dobu, ale po celém tónu (průběhu a konci) se ona nerozkládá.

Nejen tón, ale počátek každé představy vůbec má svou přízvučnou dobu.

Ačkoli počátek tónu od průběhu, od konce rozeznáme, přece tyto tři okamžiky od sebe oddělit na tónu nemůžeme; tón nemůže býti v nich roztržen. Tak nerozlučně jsou svázány, že dělají tón celistvým; nemůže být ani půlen ani jakkolvěk dělen. Nelze-li sčasování vysvětlit dělitelností tónu, budou tu jiné úkazy příčinné.

1. Je tu v prvé řadě fakt, že tón svou délkou (omezenější ve zpěvu, jinak dalekých mezí) dokud jest nevolným výrazem (ani po vůli, ani proti vůli) určité fase nálady životní (fysiologického stavu), jest jejím pravým, ojedinělým hudebním obrazem. Jen na délce tónu jest výraz stálosti stejné nálady. Změnil-li se tón neb jeho délka, je to důkazem pozměny náladové neb její fase.

Opětovaná stejná nálada vyrůstá vrstvou rovnoměrných tónů. Tak je tomu, ať výrazem je tón čistý (absolutní) nebo vložený do slova; ať jest výrazem jakékolvěk nálady podněcované tónem samotným v absolutní hudbě, pohybem, barvou, slovem, životem vůbec.

Vysvětluji tuto plnou výraznost tónovou souvislostí fysiologickou celé dráhy tónové od oduševnění — po hlasivky s povšechnou náladou, nastrojením životním. Že budí tón svou zvláštní náladu, jíž může být výrazem opět tón (první tón rodí motiv, motiv skladbu) — hudba může však probudit tvořivost i básníka i malíře — jest příčinou zvláštní středisko oduševnění tónu.

Zkrátka, člověk může zníti i podnětem hrubých svalův i bolesti duševní; může, ale mnohdy může tomu vůle i zabránit.

Jen malé příklady na srozuměnou. Nehybně udivený byl tón Dokud sršela prskavka ohňostroje, dokud její barevné jiskry padaly do duše dítěte a udivením ji naplňovaly — dotud **trval** tón a^1. Jistě při vzletu druhé rakety byl by býval menší údiv a kratší jeho tón. Při páté už se neozval, děvčátko se jen usmálo.

Jé!

Tak rád jsem naslouchal nápěvkům smíchu! Není nad ně objektivnějšího dokladu pro tento sčasovací princip v hudbě. Mladý tenorista byl by se smíchem až zalknul:

Chachachachachacha!

Chytal se každé fase veselé jeho nálady tón, jeden rovný jako druhý. Motiv zvonil každému v uších; rozveselil dvě dámy:

Hi - hi - hi - hi!

Plačtivé mluvy nápěvky, veselých písní melodie jsou přesvědčivé doklady. Mladé děvče oči plny slz:

Kdy - by to ne - by - lo —

Fase stejné nálady shrnují slabiky „jak běží“ do stejně dlouhých dob:

Dělnice: Když bo - de čí - tať, bo - de!

Takové stálosti nálady lidské není, aby na ni stačil **jediný** dlouhý tón.

Nestačí-li již konkretní, snesitelná délka tónu na projádření, nastupuje míra **obrazná**.

V IX. Beethovenské symfonii na podkladě triol rovně utesanými akkordy rozezvučen velebný hymen „Freude, schöner Götterfunke“:

atd.

Věru, na vášnivém šumu orchestrovém zdvíhat se může melodie, jež by obzorem chtěla se klenout a věčnost měřit!

2. Je tu fakt samovolného ohlašování se slyšeného tónu. Vysvětluji si jej jednak vyzníváním tónu pocitem, jednak vyzařováním nálady, jíž byl celistvý tón výrazem a jež jej s celým jeho obrazem — přízvukem i délkou — do vyznívání přenášeti může.

Tomu napomáhá posilování vzpomínáním si tónů, jež mají stejnou délku, stejný charakter časový.

Ráno vzpomínám, co bylo v ránu, tón čtvrťový (doba ♩) vzpomíná toho, co dříve znělo v téže době.

Proud rovných stručných tónův udržuje se v paměti.

Zkuste zahrát si v rychlosti těchto několik akkordů:

Jsem přesvědčen, že v pomlce 𝄾 rád by se vám již ozval akkord *(c-es-g)*. Aspoň silně v mysli vaši se ohlásí. Dodržte akkord před pomlkou déle; tóny akkordu *(c-es-g)* zdusí se v něm, ale aspoň svou délkou silně na něm zaklepají.

Nepojmeme někdy drobounkých tónů, probíhajících třebas ve zlomku vteřiny, a přece cítíme, jak by, zrovna bez našeho přičinění, dále rovnoměrně se ozývaly — tu do prázdna (do pomlky), tu na delším tónu.

Na kratším jak by se delší tón napichoval převanut, přenesen náladou; kratší, následný tón trhá toto ohlašování se předcházejícího delšího tónu.

Stejně dlouhý tón jak by pohltil svého předchůdce.

Nebude tak chladné, nehudebnické mysli, aby nezbylo jí než věřit těmto úkazům.

Nebýt této vrozené schopnosti, jíž nevyměřuje se pouze následný tón, ale jež vůbec určuje charakter časový každého následného tónu, nebylo by bohatého sčasování písně lidové, nebylo by ani její tradice.

*

Že vůbec časovost na tónu cítíme, v tom přidávám se k názoru Dr. Oldřicha Kramáře (O původu časomíry, „Česká Mysl“ 1904). Rýhy časové, v nichž probíhá tón, dělá průběh našeho vlastního života.

Časovost není jen na tónu. Vzbuzena pohybem nejčastěji přenáší se i na tón.

První tón motivu jí pravidelně ještě nemá.

Jest uměním dirigentovým vdechnout ji krátkou kombinací pohybovou tónu — a v mysl celého orchestru.

V mnohých případech reflexem sčasovacího života vyměříme si první tón.

Jaký je vztah mezi rythmem prostoru, malinké jizby, rozsáhlých strání, malůvek, výšivek a sčasováním lidových písní?

b)

1. Po kratším delší tón.

„Prodloužený“ život tónu na delším následném dělá jeho zvláštní charakteristiku časovou. Odměří jej buď zplna nebo částečně.

Shrne-li se život drobných tónův a přenese-li se „na prázdno“, odměří pomlku. Jistě na nás v pomlce ⁓· zaklepe šest tónů dvaatřicetinových:

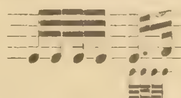

Aby tato hra byla co možná jasná, jest nejlépe, když před delším tónem vyzní několik úsečných krátkých tónů.

Jeden krátký tón před delším ozve se sice v něm jednou, dvakrát, ale též se rychle ztrácí. atd.

Citlivost hudebníkova je v té příčině nadobyčejná; i když si drobné tóny, ba i jediný jen představí, na př. když je čte z not, zaševeli mu jejich stíny.

Je-li silný i dojem tónů půlových , uslyšíme jejich krok též ozývati se v tónu atd.

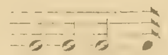
Tato hra sama sebou zaniká, ovládne-li nový delší tón naší mysli. Stačí mnohdy na úplnou, někdy na přibližnou charakteristiku časovou celého nového tónu. Snad silný tepot se i přesmykne na třetí atd. tón.

Naučíme-li se jemu naslouchat, přimýšlením dovedeme si tepot ohlašovací prodloužit. Je to dobrá posila.

2. Po delším krátký tón.

Nemá tu delší tón dosti širokého pole, aby je vyměřil. Je li dojem delších tónů silný, pohltí kratší následný tón. Těžko odhadovat jeho délku:

takový poměr, sčasovka, je těžko srozumitelný.

Též se však neuchrání obraz delšího tónu; ostrý krátký tón trhá jej. (Je to typická sčasovka v zakončení moravských i ruských lidových písních.)

Po dlouhém tónu několik krátkých má již větší srozumitelnost. Snad se délkou kryjí: . Proto, ač obtížněji, jejich délkou i předcházející tón dlouhý odhadneme.

Charakteristika časová je tu zajisté trudnější a slabší. Pojmeme snad rychleji, že jest druhý tón polovici prvního. Za velmi dlouhým tónem uslyšíme jen jakýsi druhý kratičký .

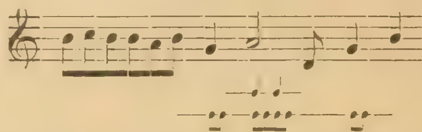
Když tudíž do tónu na př. vkládám dvě nebo tři, čtyři atd. čtvrti, když jej tak dělím, když myslím, že rozpadá se a může rozpadnout celý tón na čtyři čtvrťové — je to smyšlenou věcí.

Nemíti na mysli tón čtvrtinové délky nevložil bych jej čtyřikrát do tónu .

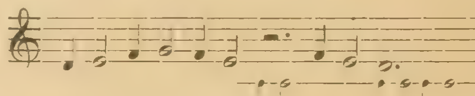
Avšak charakteristiku časovou na tónu dělají, t. j. na něm se ohlašují i přimyšlené tóny.

Máme požitek rythmický i ze čtení not.

Jak by tu prázdná časová stopa tónu kráčela sama dále; tu osminami na čtvrti, čtvrtí snad na půlovém tónu. Snad pokročí život sčasovací osminových tónův až na půlové a^1:

Strhává a přehlušuje jedno ohlašování druhé — měříme i celou sčasovkou dlouhý následný tón i dobu.

3. Po tónu rovně dlouhý tón.

Jiný je případ, když obraz předcházejícího tónu padá na stejně dlouhý následný tón.

Kryjí se délkou, kryjí se svérázností počátku, konce a průběhu. Každá částka následného, stejně dlouhého tónu ztuhne; tóny navlékají se v mysli kulatostí perličky.

Rovnoměrné tóny sice ostře vystupují, ale na každém následném tónu sčasovacího života, ruchu, odměřování nepostřehneme.

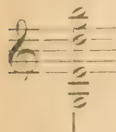
c)

Jsme jakoby na sčasovacím dně při každém z rovnoměrných tónů.

Padáme na ně při každém z rovných tónů v pořádku melodickém.

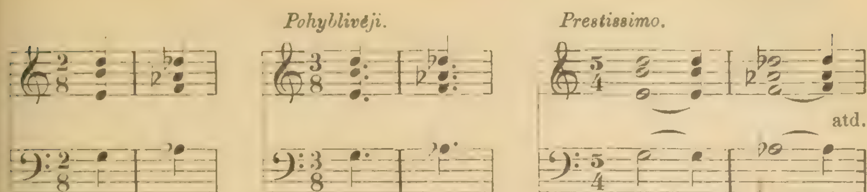
Jsou dnem sčasovacím i tóny v pořádku harmonickém, t. j. jest jím i akkord a akkordy za sebou.

Příklady tyto třeba však jen slyšet, ne vidět a slyšet; třeba, aby nás překvapily, abychom neměli kdy tónům sčasovacího života přimysliti. Napsány, čteny — volá z nich již sčasovací život.

Hlavní podstata taktu jest probuzený sčasovací život na tónu, na akkordu. Odměřím-li tón, rovné tóny, akkord, rovná akkordy za sebou, vdechl jsem jim časový život — svůj, subjektivní.

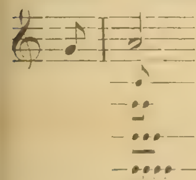
Vmysliti si mohu do každého tónu dob rozmanitý počet. Do znících akkordů *(e-g-h-d)*, *(as-f-des)* vmysliti si mohu takt jakýkolvěk.

Každý z hudebníků vyšvihnout se tu může do vysokého taktu — laik zůstane i n a d n ě. Shodnout se nemusejí; je to oživování sčasovací čistě subjektivní.

Ale život sčasovací probouzí se určitěji, jak již dříve pověděno, ohlašováním se kratšího nebo delšího tónu předcházejícího na následném tónu. Takt se tu probouzí v něm sám, objektivně.

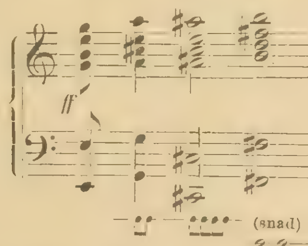
Myslím, že první tón slyšeného motivu taktu postrádá; jak těžko s přípravou (odčítávání, taktování) první tón slyšený rythmicky určujeme! — Do jaké míry vyčítá se delší tón a do jaké určitosti kratší tón, jest osobní a závisí na posilách, jichž se ruchu sčasovacímu dostává ve skladbě.

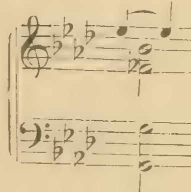
I když plně se nevyměří, přece charakteristika časová tónu je tak dalece určita, že jsme s to, abychom si ji i zapamatovali. Nevyměřeny zjevně, jen vycítěny, jsou bohaté sčasovky lidových písní; za stejných okolností v základech se nemění.

Z akkordu jediný zásvit časový vychází.

To je časová podstata jeho, to jest lesk i určitost homofonie. Akkord budí v akkordu takt:

Dejme nyní jedinému hlasu z akkordu odlišný sčasovací život; třeba přimysleme si jej toliko

ať se nám projeví stejným nebo jiným tónem

zkrácený nebo zapadlý v pomlce

padne odlesk tohoto života sčasovacího na celý ostatní souzvuk: v celém ostatním akkordu slyšíme takt.

Co tu zajímavých úkazů!

Hlas odchylného sčasování zdvíhá se svou vlastní silou, zárodek melodický se na tom místě akkordu ukazuje. Může vypučeti i v jiném ještě hlasu a bohatší polyfonie se z akkordu zdvíhá. Každým tímto melodickým zárodkem řídne původní souzvuk

atd.

Proto žádáme, aby takt akkordický měl hutnost a určitost harmonického stupně. (Kterou část souzvuku tak pojmu, jest výsledek harmonického myšlení — výchovu.)

Vzplane-li stejný sčasovací ruch na všech hlasech, uhasne zase rychle na dně nového akkordu.

Vzplanutí sčasovací může býti jak vidno všelijaké:

každým způsobem upravuje se jím stále nové dno sčasovací, jež se analogicky může rozčeřit. Na př.

Sčasování se netřese jak na plytké vodě. Tu hlubší, tu plytší rýhu protlačí na každém tónu, v němž je ruch sčasovací, větší nebo menší váha střetnuvších se dob přízvučných.

Slyšíme odlišně život každého taktu — tu jako tiché hlubiny, tu zrovna prostořeký.

Jejich vazba roste v typy. V typech nalezáme teprve všechny příznaky **taktu harmonického.** (P. d.)

Dějiny českého divadla v Brně.

MILOSLAV HÝSEK.

Z 15. století nemáme žádných zpráv o divadle v Čechách ani na Moravě. Jest však jisto, že i zde byly konány rozmanité náboženské hry a že ani lid se nezřekl svých starých masopustních a jiných zvyků. Poněvadž Morava neměla university, odpadají i hry žákovské, jest však možno, že i na Moravu přicházeli potulní čeští studenti se všemi svými kousky. Latinské hry byly velmi oblíbené i u širšího obecenstva a v 16. století brzy byly překládány i do češtiny, Ferd. Menčík[1]) pak se právem domnívá, že v Čechách i na Moravě hojně bylo těchto překladův užito, na venkově zvláště učiteli, kteří si tím způsobem získávali mimořádný příjem. Tak víme, že ve Znojmě byla provedena roku 1551 hra „o knězi Heli", a že se tak nedálo jen ve Znojmě, jest pravděpodobno. Latinské divadlo bylo rozšířeno zvláště hrami ve školách jesuitů; v Olomouci začínají žáci hráti nedlouho po příchodu tohoto nového řádu v šedesátých letech 16. století a hrají pak téměř každoročně; do Brna jesuité přicházejí roku 1572, o hrách pak zde máme zprávy už z konce tohoto století; hrávalo se pravidelně k poctě vysoko postavených osob na náklad buď olomouckého biskupa nebo jiného příznivce škol. Ale z této doby víme o Brně celkem málo,[2]) kdežto Olomouc byla v tomto ohledu mnohem šťastnější. Tak je tomu až do českého povstání.

Současně se hrami jesuitů, kteří zřídka dovolili český kus,[3])

---

[1]) Příspěvky k dějinám českého divadla. V Praze 1894, str. 53.

[2]) Tamt. 65.

[3]) Geschichte des Theaters in Mähren und öster. Schlesien. Von *Christ. d'Elvert.* Brünn 1852, str. 23.

kvetou hry prostonárodní, hlavně masopustní, jesuity potlačované, a na mnohých místech i vážné.[1]) Světské hry v 16. století po Evropě rozšiřovali hlavně angličtí herci, kteří se v Praze připomínají už roku 1595, na Moravě roku 1677. d'Elvert[2]) soudí, že německé lidové hry byly v 16. století vytlačovány českými, nic bližšího však říci nelze. Kočující herci na Moravu přicházejí i v době, kdy po bitvě bělohorské nastává rozkvět jesuitského řádu, který zase ve školách pěstuje hry všude, kde má kláštery, stejně jako jiné řády. V Brně se hraje potom každoročně.[3]) Že zde bývaly i kočující společnosti, jest patrno z výnosu brněnského magistrátu roku 1670, v němž se praví, že v Brně komedianti vždy dostali dovolení. Hrávalo se na Zelném trhu (Taferngebäude), v salmském domě proti dominikánům nebo ve stavovské jízdárně u brněnské brány. Počátkem 18. století, kdy hry v Brně u jesuitů jakož i v obřanském klášteře přestávaly — poklesly všeobecně a v šedesátých letech byly zakázány — připomínají se již v Brně někteří principálové, tak Josef Blümel, Jindřich Rademin, italský harlekýn Seb. Descio, a s Brnem jsou spojena i jména jako Stranitzky a Prehauser. Co se hrávalo, neliší se docela od Německa, ale bylo tu prosto všech reformních snah. Hry venkovské[4]) a operety hanácké,[5]) jež kvetly hlavně v polovici 18. století, byly dle všeho na hry v městě provozované bez vlivu. Ale oběma vane týž duch touhy po zábavě a vtipech, na venkově přirozenější, v městech umělkovaný.

Divadlo začala brněnská obec stavěti na Zelném trhu roku 1732.[6]) Z kočujících společností, jež sem zavítaly, nejdůležitější jest otce Bernardonova Kurze, jenž cestoval i po Německu a marně usiloval, aby se v Brně mohl usaditi trvale. Principálové, kteří v letech třicátých a čtyřicátých přišli do Brna, nemohli se mu rovnati, až Jos. Moser, Vídeňák, jenž přišel do Brna z Prahy, ho překonává a přivádí na mizinu. První, kdo se pokusil — a to se zdarem — hráti v Brně bez hanswursta, byl štrassburský rodák Fr. Sebastiane.[7])

V této době jest Brno v neustálém styku s Prahou, společnosti

[1]) *Menčík* l. c. 82.

[2]) *d'Elvert* l. c. 24.

[3]) *Menčík* l. c. str. 95—150 seznam školských her z let 1621—1776.

[4]) Srv. *Feifalik*, Volksschauspiele aus Mähren, Olmütz 1864, a *Menčík*, Prostonárodní hry divadelní. Sv. 2. Holešov 1894, 1895.

[5]) Srv. Komenský 1902, str. 289 n. *Prasek*, »Potazník literární«.

[6]) Srv. Die Geschichte des Brünner Stadttheaters 1734—1884, von *Albert Rille*. Brünn 1885.

[7]) *Rille* str. 17.

nebo herci přecházejí z jednoho města do druhého. V Brně snad jest patrnější vliv Vídně a zemí alpských, ale celkem stojí s Prahou asi na téže výši. Brunian, jenž v Praze na jeviště poprvé uvedl českou hru,[1]) roku 1763 se uchází o brněnské divadlo a slibuje „gut ausgearbeitete Trauerspiele in Versen und Prosa, verschiedene Lustspiele, deutsche opera comique“ atd. a odříká se hanswuřta. Divadlo dostal na tři roky. Jeho repertoir stál pod vlivem německých reformátů z doby bezprostředně předcházející: hraje první hry Lessingovy, hry Schlegelovy, Gotschedovy a dramatiků francouzských. Pevně v Brně zakotviti ještě nelze, jest několik pokusů se zde zachytiti, ale nekončí se zdarem. Až Schaumperg dostal divadlo roku 1770 zase na tři roky a získal přední herce z pražské Brunianovy společnosti (Böhma s paní na př.), ale závazky s obcí jej opět finančně ničí. Principálem se stal Jan Böhm (1771—1777), který pořádá v divadle i bály a reduty, aby se zajistil, pěstuje v Brně německou zpěvohru, čímž se stává vzorem Vídni, kde také se svou společností vystoupil. Pokud se repertoiru týče, učinil od Bruniana značný pokrok: hraje již i nové kusy Lessingovy a Shakespeareovy. Jeho nástupce Roman Waizhofer (1784), jenž do Brna uvádí Gluckovu operu, snaží se jíti Böhmovou stopou, hraje „Hamleta“ a je vystřídán Vídeňákem Bergopzoomem. Po požáru divadla 14. ledna 1785 se zase hraje v salmském domě. Brno nechtělo divadlo stavět, svalujíc tuto povinnost na moravské stavy; hádky jejich rozhodl císař Josef II prostředkujícím dekretem, tak že již koncem roku 1785 se zase hraje. Nedlouho potom vznikl druhý požár, počátek nových svárů mezi stavy a městem, do nichž musí zasáhnouti zase císař. Město se musilo postarati o stavbu, a císař sám radil ponechati Bergopzooma ředitelem. Tím však sváry nebyly ukončeny a bylo třeba ještě několikráte rozhodnutí císařova. Z doby těchto svárů se datuje dvorní dekret (14. srpna 1786 č. 966), který zavádí poplatek všech společností, které přijdou do Brna: hrají-li současně s městským divadlem, musejí řediteli jeho odvésti 10% hrubého příjmu, hrají-li v dobu jinou, pouze 5%. Měl se jím vždy navnaditi někdo k nájmu, při němž brněnská obec činívala podmínky, které téměř každého přivedly na mizinu.

Doba následující mění i ráz repertoiru: vyrostl Goethe a Schiller, ale obecenstvem vládl Iffland a Kotzebue. Tak i v Brně. Horlivě jest pěstována zvláště za Rotha i Mozartova opera, která se Brňákům svou lehkostí líbila. Měšťáci, ne hudební pokrokáři se z ní radovali; u Goethea, Schillera, Lessinga, kde pokrok se jevil těžkým zrnem, záliby nenašli.

[1]) Srv. s příslušnými partiemi u Máchala v Laichterově Lit. české 19. stol. I. díl.

Po Rothovi (1803) nastává častá změna ředitelů, repertoir se snaží přilákati obecenstvo všemi současnými druhy her, z nichž se zvláště líbily tak zvané „Spectakelstücke“ s nádhernou výpravou. Ředitel Schikaneder, v nějž byly kladeny velké naděje, sám je skládal, bera k nim domácí látky: ve hře „Die Schweden bei Brünn“ přišlo na př. na jeviště velké množství vojska, kavalerie i děla. U Komárova si vystavěl amfitheatr, ale jsa churav, nedodržel smlouvy a brzy zemřel. Rille jmenuje jeho podniky hazardní hrou.

Krise divadelní zase nastává. Jest doba válek napoleonských, bojuje se i na Moravě blízko Brna. Moravské obyvatelstvo, jak české tak německé, jest unavené a netečné; osmnácté století protireformací z počátku a potom proudem osvícenským, jenž však lidu nezasáhl, svírá obecenstvo, bere mu schopnost mysliti a vyvíjeti se. A stagnace, následek poddanství státního i církevního, právě počátkem devatenáctého věku dosahuje vrcholu. A tak na Moravě nekvete ani věda ani umění. Omezovala-li se česká literatura v 18. století na Moravě na jesuitská kázaní a Bible, vychází počátkem 19. století pouze nový Fryčajův kancionál, a stejně je tomu u moravských Němců, kteří nemají ani jediného prostředního literáta. U nejlepších lidí obou národností je společná láska k Moravě a její minulosti, jež vlivem více jen z doslechu nežli z četby známého romantismu se jeví zálibou ve starých pověstech. Způsobem německých básníků, živších před půl stoletím, jest opěvována moravská příroda; beze vší poesie, suše a sentimentálně jsou popisovány moravské hrady; lidu si všímáno málo a bez porozumění, z jeho zvykův a obyčejů se líbily nejméně charakteristické, nejméně původní; snad vlivem Hormayerovým, jenž v Rakousku je tak značný, i dramaticky zpracovány moravské pověsti. Vše to se jeví v Jurendově „Moravii“ z roku 1815 necelý rok vycházevší.

Roku 1815 se stal ředitelem výmarský rodák Heinrich Schmidt, jenž v Jeně poslouchal Schillera a Fichteho a dobře znal divadelní poměry vídeňské a berlínské. Rozhled, který si do Brna přinesl, byl patrný ve všem jeho jednání: sám básník rozličných hříček, jak tenkráte byly všeobecně oblíbeny, a sentimentálních písní, k nimž nápěvy komponovali jeho přátelé Himmel, hrabě Dietrichstein, J. Polt a jiní — vycházely jako příloha „Moravie“ Jurendovy — dovedl si sám obstarávat působivé kusy, jež jsou vyjmenovány u Goedeka;[1]) osobní přítel německých romantiků dovedl i na jevišti využíti moderního tohoto proudu neutíkaje do ciziny pro látky, zůstávaje na Moravě a tím táhna d

[1]) Grundriß zur Geschichte der deutschen Dichtung. VI. 478 n.

divadla domácí obecenstvo. Řada her z domácích dějin od autorův dnes neznámých — o jeskyni (!) Macoše u Sloupu, o Švedech u Brna a j., k nimž přistupuje místní fraška „Das Kolatschenfest in Kumrowitz" s hudbou a zpěvy ve 3 aktech od J. A. Gleicha (1817), jež ve Štěpánkově zpracování byla později i česky hrána — doplňovala jeho snahy po modernisování brněnského divadla, kde hráni Schiller, Goethe, Lessing, Grillparzer, H. von Kleist, Calderon a kam uváděni i současní operní skladatelé Méhule, Rossini, Weber, Auber, Meyerbeer (jenž 1821 však propadl). Samostatný, moderní jeho duch, jenž ze své vlasti neznal národnostních svárův a na nějž snad působilo romantické vlastenčení moravské, odvážil se dle d'Elverta[1]) již roku 1815 hráti česky, začal prý dokonce operou „Das Gespenst in der Mühle", jež dle Rilla[2]) byla zpracována dle oblíbené tehdy operetty „Der Bettelstudent"; původního pramene, jenž by o tom svědčil, jsem nikde nenašel; Jungmann uvádí[3]) první české hry teprve z roku 1822, Kabelík dokonce[4]) je klade až do let třicátých. Na zprávu pak, že „jakési staré noviny" vypravují potěšitelnou zvěst, že roku 1821 se dávala v Brně fraška „Čech a Němec",[5]) netřeba tuším bráti zřetele: zaměňuje leta a bere kus k nim z let pozdějších.

Roku 1822 bylo už hráno česky. Brünner Zeitung str. 788, sobota dne 20. června toho roku v divadelním oznamovateli ohlašuje: Montag den 22. d. zum ersten Male: Knjže na Honbě, aneb na Zapřenau. (Der Fürst auf der Jagd.) Posse mit Gesang in 2 Akten von Kotzebue, in böhmischer Sprache aufgeführt. Bližší o tom zachoval blučinský farář Pešina v dopise „Z Moravy 13. srpna" v „Čechoslavu",[6]) jenž zasluhuje býti uveden:

„Ve vlastenských záležitostech se v Brně zaměstknávaje, obcházím dne 22. lipna roh ulice a oko mé padne na listy, na něm přilepené. ‚Co to?' zvolám sám v sebe. ‚Kníže na honbě, veselá hra ve 2 jednáních.' Je-li možné! v Brně české divadlo? Přečtu celé oznámení a dozvím se, že herec stavovského brněnského divadla, oblíbený basysta p. Michalesy Brnu to, co vysoce záslužný p. Štěpánek Praze, a ctitel vlasti a mateřského jazyka je původce této české hry, kterou vloženými rozmanitými

[1]) l. c. 126.

[2]) l. c. 123.

[3]) Historie literatury české, druhé vyd. 1849, str. 363.

[4]) Laichterova Literatura česká 19. století. III. díl, 1. sv. 134.

[5]) Feuilleton »České divadlo v Brně« od -t v »Mor. Orlici« 1. prosince 1874. Jest kusý, memoirového rázu.

[6]) Str. 134.

zpěvy laskavější a příjemnější činiti hleděl. Nemoha šťastného daření očitým svědkem býti, doptávám se po čase, jaké štěstí došel v divadle německém jazyk vlastenský, a k největšímu svému potěšení slyším, jak převýborně vyvedený pokus celé shromáždění velikou obdařilo chválou. Tato veřejně pronesená chvála roznítila toho vážného herce, že tu samou veselohru opět na 11. srpna na divadlo uvedl, začež poznovu hlaholně pochvaly došel, jakož také jeho a ostatních spoluherců vzáctná horlivost zasluhuje.“ Dle „Brünner Zeitung“ str. 844 byla hra hrána i v neděli 4. srpna, ale při oznámení na 11. srpna jest udáno, že bude hrána „zum zweiten Male“.[1]) Na počtu ostatně nezáleží, česky hráno bylo. Jak celá věc působila na české vlastence moravské, patrno z pokračování Pešinova dopisu:

„Srdce upřímného vlastence a Moravana i Čecha celé okřívá, když vidí, že i v Moravi, že v hlavním jejím městě, v Brně, jazyk mateřský z bývalého zanedbání a opovržení se zdvihá, že začíná způsobným považován býti i vzdělané shromáždění krásnou libozvučností svou obveselovati, že lehkost a jemnost jeho není více pohádkou horlivých vlastenců, ale ujištění toto vesměs víry nachází a větší díl se nakloňuje o pravdě této rád se přesvědčiti.“ Herci prý hráli dobře, Pešina chválí, že pěkně češtinu vyslovovali, palmu pak si odnášela „slečna Máry Šmitova, dcera podnikatele brněnského stavovského divadla.“ (P. d.)

[1]) Str. 870.

Ruská kolonisace.

Píše Prokop Šup.

I.

Koncem dubna zakázal ministr zeměústrojstva v Rusku (naše „ministerstvo orby“), aby nebyly z Ruska pouštěny osoby na Sibiř, nemají-li poukázky na odměřený podíl kolonisační v Sibiři.

Letoší zimou počínajíc začaly se totiž do Sibiře hrnouti takové zástupy „přesídlenců“, že vláda ač dala svými kolonisačními komisemi připraviti přes 200.000 podílů výměrou asi 13 mil. desetin (14 mil. *ha*), viděla, že kdyby proud stejný hrnul se i v létě a na podzim — kdy bývá jeho saisona — nepostačí jí to na umístění všech. A 200.000 podílů představuje už přes půl milionu lidí! Nikdy dosud tak záhy v zimě a z jara tak hojného stěhování na Sibiř neviděno, denně přijíždělo do Čeljabinska 7 až 10 vlaků, přeplněných „přesídlenci“!

Tento zákaz rozeslaný na gubernatory jest charakteristický s dvojí stránky. Předně jak vláda ruská v živelních hnutích lidových si odevždy pomáhá jen a jen zákazy. A za druhé, jak ruský lid nezmornou a nezkrocenou silou i dnes činí totéž, co činil po celá století — zabírá a osazuje nové kraje.

Historie velikých národů nebývá ničím než líčením vývoje, jak národ ten se šířil ven ze svých sídel, kolonisoval. Takové jsou dějiny řeckého, římského, španělského, německého, anglického národa. Dějiny Slovanův od prvopočátku, co známe sídlo jejich, nejsou rovněž ničím jiným, než zabíráním nových sídel a upevňováním se v nich, po případě uhýbáním. Západní Slovanstvo a z části i jižní jest ve stadiu tohoto uhýbání. Východní bohudík jediné je stále na postupu. Proto ty blaživé a sebe utěšující pohledy od nás všech méně šťastných kmenů slovanských na Rus, na její sílu rozpínavou, v níž jest život národa. To není síla carů ruských ani síla samodržaví nebo pravoslaví, to je síla lidu samého.

A tato jeví se za tak nepříznivých okolností, jakých neměly národy v historii známé jakožto silní kolonisatoři. Všichni ti podporováni byli přirozenou polohou sídla svého, otevřenými cestami po širém okolí, obyčejně mořem. Rusové však rozšiřovati se počali jako kmen zcela vnitrozemní, usídlený na málo výhodné půdě vrchoviska hlavních ruských řek: Dněpru, Dviny, Oky, Volhy a Donu. Jedinou podporou byly leda ploské širé pláně kolem nich na jih, východ a sever se prostírající, jež nových lidí nedělily od starého sídla.

A ještě ani ta okolnost nebyla nikterak příznivou, že mladá slovanská plemena, a především ona, která na zmíněné ploše seděla, obklíčena byla samými expansivními národy: germanským ze západu, uralsko-altajskými národy z jihu, východu a severu. Národové tito kolkolem osedli pevným prsténcem, a zdálo se, že zcela rozčlení Slovanstvo a pohltí. Po všeničících nájezdech kavkazských a ugro-finských kmenů prvního tisíciletí (Hunové, Avaři, Bulhaři, Chazaři, Maďaři a jiní pozdější), přišly ještě horší nájezdy altajských národů zaplavivších Evropu jako Tataři a Turci z východu až za Volhu, z jihu až nad Dunaj. A spolu s nimi stále a hlavně pak na oslabené ugro-finskými a tatarskými nájezdy Slovanstvo dorážel od západu germanský proud, stále a stále ubíraje půdy a lidu, jenž jako německá a víc ještě jako švedská invase, jmenovitě v 16. a 17. století rozvířil se a vzedmul k rozhodnému záchvatu.

Ale přes tyto nepříznivé podmínky a okolnosti, jen na západním pomezí Slovanstvo uhýbalo a zatlačeno hodně zpět — hranice tohoto ústupu dosud neupevněna a stále se aspoň na čáře německo-slovanské posouvá k východu. Na východ a jih zřejmý jest zprvu znenáhlý a přerývaný, ale na konec rychlý a vše uchvacující postup, jemuž podobných málo vykazují dějiny národů.

Na více kmenů rozbité Slovanstvo severovýchodní po jednotlivu postupovalo proti sobě i proti jinorodým sousedům svým. Způsobem více pokojného, kulturně kolonisačního záboru, než válečným porobením ztravovali Slované pobaltické kmeny pruské, litevské, lotyšské a různá plemena finská. Súčastnili se v díle tom Poláci, Bělorusové i Velikorusové „Novgorodci". Dříve než Poláci mohli dokončiti vstřebání Litevců, Bělorusové Žmudínův a Lotyšů, seslabeni německým a švedským sokem — Němci dokončili ztrávení Prusův a počali germanisaci Pobaltí a národů na něm usedlých. Na severovýchodu pak po novgorodských přejala úkol ten moskevská říše, posunuvši za Petra Velikého sídlo své do samého srdce finských krajů, nad Něvu.

Na jih a východ musilo se postupovati válečně. Tam se proháněly divoké národy bojovných kmenův uralsko-kavkazských a později altajských, proti nimž hlavně moskevská říše musila stále býti na stráži. Jižní její a východní hranice byla stále čárou vojenskou. Tomuto styku válečnému s jihovýchodním sousedstvem má také moskevský kmen velikoruský co děkovati, že vyvinul se v tak silnou vojenskou říši, která od 16. století napořád pohlcovala kolem sebe jeden kraj za druhým, až domohla se té ohromné šíře hranic svých.

v nichž se dnes rozprostírá. Že už válečná expanse a vojenské osazení došlo svých mezí, a že nyní třeba spolehati na jiný způsob upevnění, bylo zřejmo z nezdařené války s Japonskem.

Zabírání nových území moskevským státem bylo provázeno vždy vojenskou kolonisací. Odtud povstalo tolikero kozáckých oblastí právě na místech nejvíce vystavených nepříteli (sedm v Evropě a na hranicích jejích proti jihu a východu, pět v Sibiři a střední Asii). Ale tím zábor kraje nepřestával; na nově otevřeném území usazovali se ihned selští kolonisté buď z počinu vlády samé převedení, nebo z těsného a nevýhodného nevolnického postavení svého uteklí. Tímto usazováním se nových lidí na půdě nové — státu samému náležející, vznikalo pak selské obyvatelstvo závazků nevolnických prosté, jež při zahájení výkupu (v polovici 19. století) tvořilo už větší polovici všeho selského obyvatelstva říše ruské.

Dnešní široké rozsazení ruského národa nevděčí zcela jen důmyslu státnímu a statečnosti dobyvatelské. Mnoho osad povstalo z přirozené evoluce a differenciace obyvatelstva. Proti vůli úřadův obyvatelstvo vyháněno bylo ze svých sídel těsnotou pozemkovou, těžkostí právních nevolných pořádků, rozpory náboženskými — a jedním z nejméně vhodných způsobů — deportací, „ssylkou" na pusté okrajiny, vyhnanstvím nepohodlných a zločinných lidí „na Sibiř". Ale ať už důvod a příčina osazení byla jakákoliv, vyšla vždy ze silného přirozeného vývoje národního — a vydala výsledek, jenž teprv poslední dvě desítiletí začíná se vědomě a účelně doplňovat a zařazovat do organisace veřejné státní péče.

II.

Nejdříve, pokud historie svědectví vydává, na území dnešní říše ruské assimilováno se Slovanstvem nejblíže příbuzné kmeny prusko-litevské. Činila to ovšem Polska, z části jsme se súčastnili i my Češi, máme v historii dva významné momenty našeho vlivu na Prusy: sv. Vojtěch, jejich nešťastný apoštol, a král Přemysl Otakar II, apoštol meče a ohně, zakladatel města Královce na pruském území. Osadil však Prusy na konec německý řád a sgermanisoval je, Poláci jako poslovanění Prusové či jako kolonisté udrželi leda své malé zbytky v dnešních Prusích východních na jihu, a v Prusích západních podél levého břehu Visly až k moři. Zbytky tyto však dnes zoufale se brání a uhýbají. Prusové do dnešního ruského dílu Polsky už v druhém tisícletí pravděpodobně vůbec nezasahovali.

Litevci a kmeny s nimi spřízněné uchovali se dosud a vedle malého proužku po pravém břehu Němnu, jenž náleží Německu, žijí všichni na ruském, dříve polském území, v Pobaltí v guberniích: Suvalki (království polské), Kovno a Vilno (severozápadní kraj), Vitebsko (Bílá Rus) a Kurland i Lifland (Pobaltí). Poláci k celé své historii připojili i osud těchto kmenů, tak že od 14. století vlastně dějiny Polsky jsou už dějinami Polsky a Litvy. Vliv kulturní u Poláků byl veliký sic, ale zůstal na povrchu. Odnárodnili vrchní vrstvy litevské, lid zůstal. V městech a kolem dvorů šlechtických vznikla pak diaspora polská, z polských lidí přišlých anebo polonisovaných domácích. Tento vliv polský nebyl zlomen ani pádem říše polské. Trval i pod ruskou vládou, a trval i přes to, že ruská vláda po polských povstáních vždy znova seslabovala kulturní živel polský mezi Litevci a protivila se jeho činnosti, hledíc násilně místo něho nastaviti vliv ruský. Ale marně. Poláky a Litevce spojovala víra a byla jejich nejmocnějším tmelem, pro Poláky pak spolu nejsilnějším polonisatorským prostředkem. Kdyby vláda ruská byla jednala v tomto vědomém assimilačním směru ruku v ruce s Poláky po celé minulé století, byly by asi litevské kmeny na vymření. Takto však novým závanem ideí socialních a národních, jaký od let osmdesátých šiř a šíře celé Rusko uchvacoval, i Litevci a příbuzné kmeny vzbuzeny a došly silného vědomí národního, v němž je teď podporují i socialní poměry (Polák „pán", Rus úředník), tak že žádají si národní samosprávu, vypírají z území svého, kde mohou, zbytky polské, žádají i přivtělení gubernie suvalské k Litvě! Všechen agitační nápor litevský obrací se teď proti Polákům, proti kněžím a statkářům polským.

Přes to i teď uhýbají.

Proti protestantským Lotyšům v Pobaltí sic podporovala vláda ruská vliv německých baronův a pobaltických německých kolonií, ale přes to vliv tento ničeho nezmohl, naopak stále uhýbal a uhýbá čím dál více. Pobaltí se odněmčuje, a místo německé populace vzmáhá se stále ruská, přílivem běloruských kolonistův a rusifikací Němcův i ostatních neslovanských národů.

Vedle Němců podporují velmi porušťování na Pobaltí a v severozápadních guberniích litevsko-lotyšských židé. A židů jest v tomto kraji velmi mnoho. Rusifikační směr mezi židy poněkud sice zdržel poslední leta sionismus, ale ten zdá se, bude jen přechodním zjevem a židé budou zase nejochotnějším činitelem porušťovacím, jak u nás bývali a jsou činitelem poněmčovacím.

Statistiky národnostní poskytují slabou podstavu pro srovnávání a vývoj národnostní v Rusku. Do prvního všeobecného sčítání roku 1897, byly to vždy jen více méně přibližné odhady, někde úřední, někde soukromé. A i prvému sčítání lidu po našem způsobu provedenému vyčítají veliké chyby, ba naprostou bezcennost, ale přes to ani dřívější ani poslední data národnostní nejsou o nic méně spolehlivá než data naše nebo v Uhrách za známých praktik sbíraná. Ba ruským datům možno vytknouti leda nezručnost, opomenutí, ale ne násilnictví, jaké často u nás a kolem nás v zapisování národnostním místo mívá.

Litevců, Žmudínův a Lotyšů (tito připojili k sobě část čudského kmene Livonů) bylo čítáno roku 1858 a 1862 dle jedněch 1,780.000, dle druhých 2,348.000 duší. Přirozeným vzrůstem rozmnožili se do let osmdesátých na 3,890.690 duší, teď však 1897 načítáno jich jenom 3,094.469 duší v celé říši. Na původní bydliště v Polsku, Litvě a Pobaltí jich připadá r. 1897 pouze 3,001.511 duší: Litevců 1,176.426, Žmudínů 444.921 a Lotyšů 1,380.164 duší.

Jsou-li obě číslice aspoň přibližně správny, pak možno souditi, že proces odnárodňovací v litevsko-lotyšské větví koncem minulého věku rychle pokračoval. *Ubyloť jich* za 15 let asi 20·5% všeho počtu. Tvoří pak podle sčítání z roku 1897 v gubernii suvalské 50·46% (Litevci) všeho obyvatelstva, v gubernii kovenské tvoří 68·1% (Žmudíni v této gubernii jedině zastoupení ve skutečnosti počítají se k Litevcům), v gubernii vilenské 17·5%, vitebské 17·5% (Lotyši), v kurlanské 77·6% (hlavně Lotyši) a liflandské (samí Lotyši) 43·3% všeho obyvatelstva. Něco Lotyšů obývá ještě ve pskovské gubernii, v severozápadní části její (11.127 duší), tvoří však jen 0·9% všeho obyvatelstva. V letech padesátých poměr jejich k ostatnímu obyvatelstvu byl v kovenské 71%, vilenské 46%, v livonské 35% a kuronské 85%, vitebské 11%, grodenské 22%.

Slovanské obyvatelstvo v těchto guberniích litevsko-lotyšských tvoří pak takovouto *protiváhu*: v suvalské 39·5%, v kovenské 16·2%, ve vilenské 69·2%, v kuronské 8·5%, v livonské 6·5%, ve vitebské 69·0%, ve pskovské 97%. Zmínění pomocníci rusifikace *Němci a židé* ve vytčených guberniích tvoří (v suvalské židé jsou Poláky nebo Němci, a dlužno je z počtu vynechat): v kovenské 14.4% (Němci 1·4, židé 13%), vilenské 12·7% (židé sami), kuronské 14·6% (Němci 8%, židé 6%), v livonské 9·2% (Němci 7·2%, židé 2%), ve vitebské 11·5% (židé sami).

Pro další národnostní postup Rusů k Baltu pásem litevsko-lotyšským nemalou překážkou jest, že pod pásem zmíněným sedí měkcí (zvláště vedle tvrdých zprotestantisovaných Lotyšův) a neuvědomělí Bělorusové, kteří sami ještě namnoze hájí svou odchylnou od velikoruské národnost — a tak obě sourodá plemena ruská právě v intelligentnějších představitelích svých nezřídka rivalisují. Postupující kultura snad tyto odstředivé snahy zatře. Národní čistota a populační síla Bělorusů zase naopak budou pomůckou rozvoje, značná příměs židů (ve třech sousedních většinou běloruských guberniích: grodenské, vilenské a vitebské jest 655.156 židů, čili 13·9%) podle dalšího vývoje politického může zdržovati i pomáhati.

Třebas na Bílé Rusi nebylo té těsnosti pozemkové v selském lidu, co na Malé Rusi a ve středním Rusku, přece Bělorusové už i teď hojně odcházejí z domova zabírat nových zemí. A jeden proud stále znovu se ubírá na státní půdu do pobaltických gubernií, a vláda také svůj živel ráda na majetku státním před jinorodým živlem usazuje. Konstitučným životem teď probuzená socialní spravedlivost bude ovšem působiti k tomu, že i bezzemní a malozemní Lotyši budou bez překážky připouštěni, aby kolonisovali majetky státní i majetky německých statkářů pobaltických. (P. d.)

Marxův vědecký socialismus a budoucí společnost.

Napsal Dr. Methoděj Kubíček. (Č. d.)

Hlava třetí.

Atheistický názor světový.

Část první.

Náboženství.

18. V předešlých výkladech jsme podali nástin vývoje materialistického pojetí dějin. Během padesáti let marxismus v mnohém polevil, v mnohém zmírnil stanovisko příkře materialistické a byl donucen také duševním činitelům jakýs takýs význam přiznati. Spíše tedy možno mluviti o ustupování než postupování. Kautsky[1]) ve spise proti Bernsteinovi uvádí za příčinu, pro kterou materialistické pojetí dějin po stránce vědecké nečiní těch pokroků, jakých by si marxisté přáli, „poněvadž prý jest poukázáno co do vybudování jen na socialisty, příslušníky chudé, bojující strany, kteří ponejvíce cele jsou zabráni starostí o výživu, a tu trochu volného času musejí věnovati praktickým bojům.“ Mluví-li Kautsky o socialistech jako příslušnících „chudé, bojující strany“, nesmíme to ovšem bráti vážně. Dělnictvo, hlásící se k marxismu, jest chudé, ale jeho duševní vůdcové židovští a křesťanští chudi nejsou.[2]) A pak Adler, Bebel, Kautsky, Liebknecht, Singer a jiní různí -steini, -šterni, -bergři nesmějí přece s dobrým svědomím o sobě říci, že by byli „cele zabráni starostí o výživu“ snad v továrnách nebo v dolech! Jednak majetnost a slušné platy, které jim strana platí, jednak velké podpory peněžité, kterých se socialní demokracii hojně od „jistých“ lidí dostává, zajisté by jim umožnily, aby se mohli aspoň někteří z nich cele věnovati práci vědecké a marxismus dokonale vybudovati. Nečiní-li tedy marxismus po stránce vědecké přece značnějších pokrokův, ano je-li spíše nucen slevovati a mírniti se, pak je to znamením, že strohého stanoviska materialistického uhájiti nelze.

Věda se materialismu buď již docela zřekla nebo podržela ho jen jako regulativní princip, totiž jako zásadu všechno bádání tak zaříditi, jakoby hmotnost byla jedinou kvalitou jsoucna a jí toliko se smělo užíti k výkladu daných fakt. Tím však není uznána pravdivost materialismu, spíše jsou tím zastřeny rozpaky vědy, která si neví rady s různými záhadami v oboru přírodního poznání a přece se nechce přikloniti ku pravdám víry. Známa jest nemoc jistých učenců, kterou Vychodil vhodně nazývá theofobií, t. j. bázní před Bohem. Připouštějí všemožné hypothese, jenom co Boha připomíná nebo dokonce připouští, jest pro ně již napřed vyloučeno. A nutí-li přece fakta sama k závěrku na existenci Boha, třebas jindy se železnou mnohdy důsledností odvozovali, tu přece

---

[1]) Bernstein und das sozialdemokratische Programm, str. 10.

[2]) *Bernstein* sám praví, že ve straně socialistické jsou nejčinnějšími ti, kteří by toho, jak se říkává, »potřebovali nejméně.«

se stávají skromnými a závěrku nečiní. Na příklad věta, že každý účinek musí míti přiměřenou příčinu, všude a ve všech oborech jest uznávána. Jakmile se však těchto učenců tážeme po příčině viditelného světa, již se k oné větě nehlásí. Raději si pomáhají věčností světa, přírodou atd., jen aby nemusili připustiti osobního tvůrce světa — Boha![1])

Materialismus tedy jako system filosofický netřeba vyvraceti, nad ním pronesla již věda soud. A více ještě jej odsoudil praktický život. Což jiného značí materialismus v praktickém životě než bezohledné sobectví a hrubou požívavost, neznající vyššího vzletu ani snažení? Právě praktické důsledky materialismu nad jiné ukazují jak jeho nesprávnost tak i jeho záhubnost pro lidskou společnost vůbec.

Při vší nevědeckosti je však materialismus v jistých kruzích velmi oblíben. Příčinou toho jest, že materialismus plně vyhovuje nízkým chtíčům a pudům. „Z něho pochodí a v něm nalezá oporu povrchní liberalismus tak zvané intelligence naší společnosti, anarchismus méně vzdělaných nespokojenců s nynějším řádem společenským a požitkářský epikureismus zbohatlých průmyslníků Tyto tři kategorie našich současníků, každá svou cestou, dospějí k životnímu názoru, který se dá naznačiti slovem: míti se dobře za každou cenu. Podmínkou jest k tomu převaha nad jinými. Chtějí se míti dobře nedbajíce toho, mají-li se jiní špatně; jiní mají sloužiti blahu jejich. Jedni potřebují k uskutečnění snahy své nynějšího řádu užívajíce všech prostředků, jež jim poskytují — tak zvaní praktičtí lidé; druzí jsouce nynějším řádem postaveni tak nízko, že nestačí jim krátký život k doplichtění se postavení, s něhož by mohli míti převahu nad jinými, doufají násilným rozvratem domoci se ho rázem. Všichni jdou s napětím všech sil za tímto cílem a pro nic jiného nemají smyslu; chápou se všeho, co snahu jejich podporuje, a odmítají vše, co by je v tom mohlo zdržeti nebo docela přivésti je na jiné myšlenky. Hmotný blahobyt jest jejich ideálem, jemuž podřizují vše ostatní, co žádá od nich odříkání se bez naděje na mnohonásobný úrok; nezištnost není v jejich slovníku, ať se jedná o vzájemný poměr jednotlivců nebo o poměr jejich k většímu společenskému celku. Pracují, namáhají se duševně i tělesně, ale jsou nešťastni, mají-li z jich práce jiní prospěch větší nežli oni sami. Kdyby bylo možno, dali by si na vše, co kloudného vykonali, patent mezinárodní, aby ani troška jejich přičinění nepřišla nikomu na prospěch bez náležité odměny. A co se přímo netýká jejich snahy, z čeho se nedá vytlouci, jak říkáme, kapitál, jest jim lhostejno. Na snahy ostatních lidí ženoucích se celou silou duše své za ideou, od níž očekávají mravní obrození, pohlížejí s útrpným úsměvem řkouce: Blázni! co z toho mají? V takové náladě pohlížejí též na náboženství a filosofii.“ [2])

Z uvedených slov poznáme, proč socialisté se tak houževnatě drží materialismu a pak, jakou cenu má jejich vymoženost: „vědecký“ socialismus!

---

[1]) Srv. Apologie křesťanství, I. díl, str. 67.
[2]) *Fr. Krejčí*, O filosofii přítomnosti, 1904, str. 45 n.

19. Materialismem jako takovým netřeba se proto zvláště zabývati. Všimněme si raději atheistického názoru světového, který marxismus prohlašuje za jedině správný a o jehož největší rozšíření všemožně usiluje. Jeť přirozeno, že materialista je zásadním nepřítelem každého náboženství, vyjímajíc ovšem ono, o němž apoštol dí: „Jichžto bůh břicho jest." (Fil. 3, 19.) Ale materialistický marxista je zrovna fanatickým nepřítelem náboženství, v něm jakoby vtělena byla ďábelská nenávist proti Bohu.

Nespokojuje se pouhým popíráním Boha, nýbrž jde dále a usiluje vymýtiti ze srdcí všecko smýšlení a cítění náboženské, tak aby po něm nezbylo ani stopy. Proto marxismus a náboženství snášejí se jako oheň a voda, světlo a tma. Uvádíme jen jeden doklad, objasňující nad jiné poměr německých socialních demokratů k náboženství: „O většině německých dělníků socialně-demokratických možno docela říci, že se u nich atheismus přežil. Tohoto čistě negativního slova nelze již o nich užíti, poněvadž jejich odpor proti víře v Boha není již theoretický, ale pouze praktický. Jsou s Bohem prostě hotovi, žijí a myslí ve skutečném světě a jsou tudíž materialisty." [1]) A aby se k těmto koncům všude dospělo, o to se socialisté vynasnažují ze všech sil slovem i tiskem. Heslo „náboženství jest věcí soukromou" (erfurtský program) vydala socialní demokracie jen z důvodů taktických, aby totiž neodstrašila těch, kteří si dosud víru zachovali. Prozíravý člověk se jen usměje, slyší-li taková slova z úst socialistů.

Mimochodem poznamenáváme, že také u nás jisté kruhy „vzdělanců" jsou v této věci se socialisty za jedno. Dokazují to slova F. V. Krejčího: „Dřívější odpůrcové církevního ducha jevili se proti němu slabšími než my již tím, že při označování svých hledisk neobešli se bez náboženských terminů, třebas jich užívali ve smyslu negativním. Zvali se filosofickými theisty, pantheisty, atheisty — pojem boha byl tu základním kriteriem. Z toho, jak u dnešních lidí tyto názvy mizí, lze pozorovati, jak náš poměr k náboženství přestává býti negativním a jak se jím dáváme ve svém smýšlení vždy méně určovati. Nechtěl bych se zváti ‚atheistou', poněvadž svůj životní názor považuji za příliš kladný, založený na příliš vřelých a oddaných vztazích k novým hodnotám mravním a kulturním, než abych si jej dal označovati takovým, chudým a bezobsažným záporem. Otázka, věřím-li či nevěřím v boha, nemůže býti nijak rozhodující pro označení mého smýšlení, neboť pojem ‚boha' jest mi něčím už tak vzdáleným, co ani negativně ani nepřímo mne nezaměstnává. Bylo správně kýmsi řečeno, že i nejzuřivější atheista cítí vlastně nábožensky a že svou ostentativní nevěrou popřává pojmu boha důležité místo ve svém životě — v tom právě jsme při řešení náboženské otázky dospěli dnes dále, že takové problémy nás již neznepokojují a že náboženská otázka přestává pro nás býti vlastně otázkou. (Srovnejme s těmito slovy Feuerbachova slova: „Kdo o mně říká a neví nic více, než-li že jsem atheistou, říká a ví o mně tolik,

[1]) Internationales aus dem Volksstaat, str. 43.

co nic. Otázka, je-li bůh nebo ne, protiva theismu a atheismu přináleží století 17. a 18., nikoli již 19. století" atd. Feuerbach's Werke, I. str. XIV, XV.) Poznání, že bez starých představ náboženských nejen lze žíti, ba že lze bez nich žíti životem mocnějším, mravnějším a člověka důstojnějším, než se žilo dříve v otrocky úzkostlivé závislosti na nebesích — toť veliký psychologický fakt naší doby." [1])

Marxisté pevně očekávají, že po vítězství proletariatu víra v Boha a v posmrtný život naprosto vymizí, a to na vždy. Tuto klamnou naději možno vysvětliti z názorů, jaké mají o náboženství a zvláště o jeho původu. Marx z nenávisti proti Bohu držel se houževnatě materialismu a z nenávisti proti Bohu přidržoval se každého, u koho myslil že nalezl vydatnou zbraň proti víře v Boha. Proto také co do názoru o náboženství a jeho vývoji následoval Feuerbacha, který pokládal náboženství za anthropomorfismus. Člověk prý prostředkem fantasie idealisuje svou vlastní bytost a přetvořuje ji v boha. V náboženském vývoji rozeznává Feuerbach trojí období. V nejstarších dobách pojímán byl bůh patriarchálně, jako otec všeho, způsobující všecko přímo a od přírody neoddělený. V pozdější době pojímají židé, mohamedáni a křesťané boha jako absolutního monarchu, jehož svrchovaná moc projevuje se zázraky. Konečně racionalisté pohlížejí na boha jako na konstitučního monarchu vázaného přírodními zákony. Ve skutečnosti jest bůh člověkem, ale člověkem nevědomým, nemyslícím. Proto jest úkolem nové doby z boha, t. j. člověka udělati člověka skutečného, pravého, myslícího, filosofického. Z theologie musí se státi anthropologie, ale anthropologie filosofická. Tak Feuerbach, a jeho výklad o podstatě a vývoji náboženství přijal Marx a Engels.

Náboženství co do podstaty jest prý názor člověka na svět, vytvořený na základě dojmů, čerpaných z okolní přírody a poměru k ní. Náboženství vzniklo v dobách, kdy vývoj člověka dospěl potud, že počal mysliti a stal se rozumnou bytostí, tedy v šerém dávnověku. Období civilisace převzalo náboženství jako dědictví z dřívějších dob. Vlastní jeho příčinou jest nevědomost člověkova o poměru k přírodě, čili dle „ušlechtilého" výroku Engelsova — pitomost! Engels vyznačuje trojí období náboženského vývoje: náboženství přírodní, národní a sociální. Od polytheismu postupuje prý vývoj k monotheismu.

Člověk, dokud se ještě sháněl po zvířecku po potravě, a později v hospodářském životě poznával, že zdar jeho konání nezávisí pouze na něm, nýbrž že mimo něho jsou v přírodě jiné jakési síly a mocnosti neviditelné a nepochopitelné, práci jeho podporující neb ohrožující. Nemoha jich ani pochopiti ani zdolati, počal se jich báti a strachovati. Poněvadž pak také mezi lidmi jsou mu jedni příznivi a druzí nepříznivi, tušil za oněmi tajemnými silami osobnosti vyšší, nadlidské a nadpozemské. Ve skutečnosti však jsou to síly přírodní, slunce, voda, oheň, vzduch. Z poznání, že mají velký vliv na člověka a jeho osud, vyplynula snaha získati a nakloniti si je, po případě usmířiti. Usmiřoval je tím, že je

[1]) Volná škola, 1905, č. 3.

uznal za mocnosti vládnoucí, za bohy, modlil se k nim a přinášel jim dary čili oběti. Proto jest náboženství vlastně fantastickým odleskem účinků přírodních sil ovládajících každodenní život ve hlavách lidských. V době divokosti lidstva, v době primitivního kommunismu, ovládaly přírodní síly nejvíce člověka, proto prvotní náboženství jsou uctíváním zosobněných sil přírodních.

Později se kmenové z různých příčin rozdělili, vystěhovali a vzrostli v národy. Národ přizpůsobil zděděné představy náboženské novému okolí a novým poměrům. Tak povstali národní bohové a náboženství má ráz národního náboženství. Uplynula staletí a hospodářský život národů se povznesl na vyšší stupeň se vznikem výroby tovarové. Se vznikem výroby tovarové povstaly socialní mocnosti, nad nimiž člověk není pánem, a tím oživl druhý zdroj náboženství. Socialní mocnosti obrážejí se totiž v hlavách opět jako bohové, jimž se přikládají přívlastky společenské, vzaté ze společenského života. Pokračujícím vývojem povstávají větší útvary státní, národ silnější a výbojnější podrobuje si národy slabší. Bohové národa poraženého a ıjařmeného musejí ovšem ustoupiti bohům národa vítězného. Ve státním celku stává se společnost znenáhla jednotnější, mocnější a může tudíž náze čeliti vlivům a silám přírodním. Vážnost bohů přírodních upadá, a to nabývají vlivu bohové socialní.

Náboženství přírodní je tedy prvotním, po něm následuje náoženství národní, když kmeny se sdružily v národní celek. Později abývá rázu socialního u národů velkých s vyvinutějším životem ospodářským. Stal-li se národ světovládným, stává se i jeho náboženství větovým. Přeměna mnohobožství v jednobožství jest na tomto stupni ána sama sebou, dle marxistů totiž. Čím jednolitějším a jednotnějším st některý stát nebo národ a ovšem také vzdělanějším, tím jednotnější jeví také socialní mocnost donucovací, pod níž úpí národ. Odraz k této tísnivé a nepoznané moci socialní projevuje se věrou v jednoho oha. „Římská říše světová, římská společnost byla tak utvářena, že z ní v ní kvésti mohlo náboženství světové rázu křesťanství.“ (Kautsky.)

Dle mínění marxistů je tedy podstatou náboženství představa přírodě a jejím poměru k člověku. Se vzmáhajícím se poznáváním rody mizí proto víra v bohy nebo v Boha. „Dějiny věd jsou dějimi odstraňování této pitomosti (sc. náboženství) resp. nahrazováním vou, ale vždy méně absurdní pitomostí.“ [1]) Jakmile lidé konečně chopí a ovládnou všechny síly přírodní a společenské, zanikne náenství vůbec. Vznikem věd přírodních vzali za své bohové přírodní, yž pak společnost se ujme veškerých prostředků výrobních a bude používati ke svým cílům a záměrům, vezmou za své bohové socialní. ud však je hospodářský základ ve stavu rozervanosti, ve znamení poru mezi výrobními silami a vlastnickými poměry. Zájmy jednotlivých si odporují a proto stojí třídy proti sobě nepřátelsky. Nenacházejíce lidé zatím vyrovnání protiv ani kýženého souladu zde na zemi,

[1]) Engelsův list l. c.

vyrovnávají si protivy aspoň myšlenkovitě, představou vyšší moci božské a říše nadpozemské, v níž po smrti dojde člověk všeho, čeho na světě postrádal. Představa božské spravedlivosti, nebe jako místa odplaty pro dobré a pekla jako místa věčných trestů, jest výtvorem lidské obrazivosti, která se touto představou utěšuje, že aspoň po smrti nastane úplné vyrovnání a každému se dostane podle zásluhy odměny nebo trestu.

Nastolením socialistické společnosti bude na vždy uskutečněn naprostý soulad v hospodářském útvaru. Proto pominou třídní rozdíly a tudíž i třídní boje a nebude ani vládnoucích ani ovládaných, vykořisťujících ani vykořisťovaných. Všechny protivy v životě lidském budou vyrovnány a proto nikdo nebude očekávati vyrovnání na onom světě. Nebude tedy potřebí doplňovati pozemskou polovičatost a rozervanost jakousi fantastickou říší nadpozemskou a oblačnou. Konec kapitalismu bude i koncem boha, „zemře s posledním kapitalistou a již nevstane“! Socialistická společnost bude si sama bohem!

20. Vysvětlení vzniku a vývoje náboženství, jak je podávají čelní marxisté, jest dosti otřepaným. S podobnými výklady setkáváme se od dob Humeových u všech, kteří zamítnuvše zjevení boží a spoléhajíce výhradně jen na rozum, chtějí vyložiti a vysvětliti záhady vezdejšího života. Filosofie tohoto směru jest naladěna naturalisticky, nehledá Boha mimo svět a nad světem, nýbrž ve světě. Příroda jest nejoblíbenějším předmětem jejího bádání, na vše pohlíží sub ratione naturae, vše vysvětluje „přirozeně“, ovšem tedy i náboženství. Na stromě naturalistické filosofie uzrál také marxismus, který však v „přirozeném“ vysvětlování všeho, co bylo, jest a bude, překonává vše dosavadní. Utkvělou myšlenkou marxismu jest, že chce všechny dějinné události, celý vývoj duševního života odvoditi jen z hospodářského života čili z ekonomické struktury společnosti. Toť ono lože Prokrustovo, do něhož všecko vměstnává, ať se to hodí nebo ne!

Všimneme-li si výkladu marxistů jakož i všech podobných o původu a vývoji náboženství, poznáme snadno, v čem jest hlavní příčina jejich bludu. Nerozlišují stránky objektivní a subjektivní na náboženství a dospívají takto ku zcela nesprávným soudům. Náboženství objektivně vzato, samo o sobě, jest poměr člověka k Bohu, svému Tvůrci a Pánu. Rozumí se, že tento poměr může býti jenom jeden. Bůh, který člověka stvořil a na němž člověk cele závisí, jest jeho svrchovaným pánem Proto má člověk povinnost Boha poznávati, ctíti a poslouchati. Ale jak různí lidé tento poměr skutečně pojímají a jak podle toho Boha uctívaj a jemu poslušnost prokazují — náboženství po stránce subjektivní — v tom ovšem může býti a byla vždy různost. Různost náboženstv pochodí tedy z různého pojetí téže věci, totiž poměru člověka k Bohu Proto se náboženství jednotlivých národů nejen značně různí, ale v mnohých věcech si i odporuje. (P. d.)

František Pravda (Vojtěch Hlinka).

Obraz jeho literární činnosti. — Píše Fr. Holeček. (Č. d.)

Rozbor psychologický.

Že každý spisovatel zanechává v díle svém stopy své vlastní bytosti, svého duševního ustrojení, svých zálib a odporův, o tom zajisté není sporu. Zvláště je-li spisovatel silnou a výraznou individualitou.

Ukázal jsem, že Pravda je skutečně takovou výraznou, určitě vyhraněnou a přesně odlišenou individualitou. Uvažovali jsme o celém jeho díle, abychom určili všechny jeho znaky, jeho druh i jeho sílu. Ale toto dílo není pouhou hrou obrazivosti, není něčím, co stojí tu samo o sobě, ale jest znakem člověka, který je vytvořil. Studovali jsme dokument, abychom poznali tohoto člověka, Pravdu. A shledali jsme, že za prostými jeho venkovskými a maloměstskými historiemi skrývá se hluboké a vroucí zaujetí člověka téhož rodu, kterého vlastní vloha i životní povolání učinily nejen bystrým pozorovatelem a posuzovatelem svého lidu, ale i jeho mravokárcem, kazatelem a učitelem.

Vyšetřivše základní duševní schopnosti našeho autora, jak jeví se v jeho díle i v jeho životě, postoupíme teď dále, abychom dospěli k odpovědi na otázku, proč dílo Pravdovo je takové, jakým jsme je shledali.

Obzor, jaký životní zkušenosti přisoudily Pravdovi k bezprostřednímu pozorování, byl dosti široký, ač v základě svém celkem stejný. Střídaje po vysvěcení působiště, nalézal tak „příležitost postupně nahražovati úzký a intensivní obraz kmenového charakteru širokou a poněkud matnou představou národní jednoty povahové, která ve všeobecných rysech jeví se ve všech pracích, neodlišujících příslušnosti rodové ani krajinné.“ [1]) Co ho především zajímalo, byl zevnější způsob života venkovského. A ten jevil se mu v podstatě stejný. Proto také mají jeho lidé i při zvláštních vlastnostech svých jistý všeobecně národní ráz.

Zrodiv se na vsi a ztráviv tam i všecky dny svého dětství, rád vracel se sem i jako jinoch o každých svátcích a prázdninách, ssaje všemi smysly radostné a krásné dojmy, jež se mu tu nabízely. Miloval venkov i jeho lid tak, že by byl s radostí zaměnil studie za volný život v přírodě. Zde pozoroval vše s dychtivostí a láskou milence, jenž hotov je vždycky a všecko odpustiti. A lásce této zůstal věren až do smrti, zachovávaje ustavičně v duši své živý a věrný obraz onoho rázovitého a neporušeného způsobu života selského, s tisíci podrobnostmi všedních dnův i svátků jeho, jak zachytil je v dobách smyslovým dojmům nejpřístupnějších.

A žije dále mezi lidem, srovnával život jeho s prvotním oním obrazem, a s nelibostí, ano s hrůzou a odporem pozoroval, jak nový

[1]) *Arne Novák* na uv. m.

duch času, ztělesněný v náboženské lhostejnosti, marnivosti a požitkářství, stírá a ničí drahou mu rázovitost a zachovalost lidu.

Syn selského rodu, jenž vždycky s nedůvěrou a podezřením hleděl na vše, co přicházelo z města a od pánů, posilován byl v této nedůvěře kněžským svým povoláním; neboť vše, co se dotýkalo rušivě života venkovského, dotýkalo se v jeho očích i mravnosti a zbožnosti, jejímžto strážcem býti pokládal za nejsvětější svůj úkol. Tak splývalo a doplňovalo se u něho stanovisko člověka selského, přirozeně konservativního, se stanoviskem kněze, děsícího se moderního ducha doby, jejž pokládal přímo za výtvor pekel.

Podobně zachytil a ustavil v duši své i obraz nezkaženého ještě života maloměstského, života starých, poctivých mistrův a měšťanů, milovníků tradice a starých, zbožných zvykův. I tu však narážel brzo na milovaný jím svět původní kultury a tradičního způsobu života nový, nenáviděný duch liberalismu, industrialismu a požitkářství, spjatý mimo to ještě s cizáckým němectvím.

Konečně stav se vychovatelem, poznal pány i život jejich ještě lépe než dosud. A hle, i toto pozorování sesilovalo jen původní jeho odpor a nechuť k pánům a celému jejich okolí. Jsou liberálové, Němci a pohrdají prostým člověkem. Tak všude viděl a sbíral doklady, utvrzující ho v jeho přesvědčení a lásce k původnímu, patriarchalnímu způsobu života, jejž v mládí poznal a prožil.

A všecko to obráží se i v jeho díle, jeho záliby i odpory, jeho lásky i nenávisti. Především jeho lásky. Lidé i jejich vlastnosti, skutky i místa, city, snahy i myšlenky, všecko stojí před vámi, jak to v životě nalezl a v duši své zachoval. A všecko jest odpozorováno i reprodukováno s věrností obdivuhodnou. Měltě zřejmě ony psychologické vlastnosti, nutny k onomu způsobu tvoření, jejž nazýváme realistickým, totiž bystrou schopnost vnímavou a pozorovací a živou, věrnou a vytrvalou paměť.

Schopnost vnímavá a pozorovací není však možna beze zdravých, bystrých smyslů, zostřených ustavičným cvikem. Dokladů k tomu uváděti netřeba. Stačí jen přečísti si črtu „Náš stůl“ nebo „Vzpomínky“, abychom uznali, že měl vlohy právě jmenované v míře neobyčejné.

Znamenitá schopnost vnímavá a pozorovací shromáždila ve věrné a vytrvalé paměti bohatou zkušenost, kterou podle svého vkusu upravoval a pořádal. A že měl přirozený, dobrý vkus, že měl ono „spojení emoční vnímavosti, k libým účinkům toho, co je spanilé, ušlechtilé atd. s rozumnou schopností rozlišovati, srovnávati, usuzovati“,[1]) o tom svědčí právě ona část povídek, v nichž líčí život a primitivní kulturu venkova beze všech moralisujících záměrů.

Za to obrazivost jeho byla méně bohatá a pružná. Nebyl ovšem bez obrazivosti vůbec, neboť bez ní není možna vůbec žádná práce tvůrčí, ale byla to obrazivost spíše trpná nežli činná, spíše jen schopnost reproduktivní než tvůrčí v pravém slova smyslu.

[1]) *J. Sully*, Psychologie, str. 361.

Pocházeje z předkův utuhlých tvrdou a těžkou prací, z rasy střízlivé, v těžkých klopotách života vyzkoušené a zhouževnatělé, neznal snivosti a citovosti lidí zrozených za příznivých podmínek životních a přinesl do literatury více energie nežli snivosti, více idealismu práce nežli vzletu a nadšení. Mimo to i fakt, že literární činnost jeho byla převážně tendenční, záměrná, na rozum appellující, kladl rozpětí obrazivosti jisté hranice. Ostatně všechny jeho děje, situace i sceny jsou velice jednoduché a málo rozmanité, takřka jen na několik typických příkladů omezené. Podobně i osobnosti a zauzlení i rozuzlení dějů jeví nepatrnou jen rozmanitost. To všecko svědčí, že síla jeho obrazivosti, vzhledem k bohatě vyvinuté schopnosti vnímavé a pozorovací, jakož i paměti, jest celkem velmi skrovná. A pokud ji má, je to zřejmě obrazivost determinující a isolační, nikoli však kombinující.

K těmto základním, přirozeným vlohám přistupují jiné ještě vrozené i nabyté vlastnosti charakteru. Chtíce je poznati a určiti, vyjdeme přirozeně z oněch bodů díla Pravdova, kde se duše jeho vyslovuje nejupřímněji a nejnepokrytěji. Je to především tam, kde autor mluví sám, vplétaje svá pozorování a své soudy do běhu vypravování. A že náš autor rozumuje, vykládá a polemisuje dosti často, ano příliš často, již víme. A všechny tyto výklady směřují k rozumu, dokazujíce čtenáři, že za těch a těch okolností nemohlo se státi jinak než se stalo. Jiné zase snaží se pohnouti vůli čtenářovu, aby se dala tím neb oním směrem. Zřídka však chtějí tyto výklady a tato upozornění autorova vyvolati hnutí citové. To dokazuje nám, že Pravda byl člověk převážně rozumový a praktický.

Jako všichni moralisté a kazatelé rád generalisoval, docházeje pomocí indukce k povšechným a všeobecným soudům, zvláště o tom, čeho neměl rád. Bystré pozorování skutečnosti prozrazuje též ducha zřejmě induktivního právě tak jako záliba ve vědách přírodních.

I živý a vroucí cit vlastenecký předpokládá četné a složité pochody rozumové, právě tak jako upřímná láska a neobyčejně vyvinutý cit pro spravedlivost.[1])

Při všem rozumování a moralisování má však vždycky na mysli nějaký praktický účel. Nerad rozumuje o otázkách, nemajících bezprostředního vztahu k praktickému životu. Pouhých theorií nemiloval nikdy. Již jako theolog stěžoval si, že professor Hessler „zabýval se mnoho theorií, praxí málo, scházely zkoušky, pokusy“. Později sám se dal do pokusův a sám si zhotovoval různé přístroje, jichž potřeboval. Ano, jako hoch nejraději a nejobratněji zabýval se praktickými věcmi při hospodářství.

Proto vychází rád z praktického, skutečného života za tím účelem, aby čtenáři měli z jeho povídek nějaký užitek. Učí je především dobře žíti a správně jednati. O převaze rozumné praktičnosti svědčí nám též pravidelný způsob jeho života, vzorně spořádané zařízení bytu, v němž každá krabice, každý stojánek, každá kniha měla své místo, pečlivé zapisování událostí, jež ho potkaly, zaznamenávání výloh i příjmův až

[1]) Srv. *J. Sully* na uv. m. str. 303.

do poslední zlatky z honorářův,[1]) a to po celý svůj život až téměř do samé smrti. Vždycky byl vzorem opatrnosti, pořádku, rozvahy a píle.

Nepostrádal však ani živé a jemné sensibility; není to ostatně ani možno, neboť každý pochod rozumový i volní jest ve skutečném životě spojen s nějakým stavem libosti nebo nelibosti, tedy s citem. Naše rozdělení jest pouze naše abstrakce. Ve skutečnosti všechny tyto tři různé stavy spolu souvisejí. „Tak jevívá osoba vysoce rozumového rázu duševního i jisté city, jak cit pro důslednost a pravdu, ve velké míře, zároveň pak ukazuje i jistou sílu ve způsobě úmyslné soustředěnosti ducha.“[2])

Odtud vysvětlíme si, proč náš autor, hledící na svět tak dobrácky, tak měkce a oddaně, dovedl býti i energický, neústupný, ano i podrážděný; zvláště v ohledu národnostním.

Jinak dobromyslnost, upřímnost, veselá a zdravá mysl zářily z jeho očí právě tak jako z celého jeho působení. Vysoký věk, jehož dosáhl, byl mimo silný a zdravý základ rodový jistě podmíněn i mírností temperamentu a střídmým, pokojným způsobem života. Nepatrný celkem rozvoj jeho myšlenek, žádné vzestupné čáry vývojové nejevící, svědčí o duchu pro vždy uceleném, prostém a jednoduchém. Proto ani jeho dílo nemohlo míti jiného rázu. I prosťota a jednoduchost stilu a dikce ukazují na povahu rázu klidného a mírného, na povahu právě takovou, jakou přisuzoval osobám, jež miloval.

Sám prostý a jednoduchý, nemohl vniknouti do složitosti a bohatství lidské povahy, spokojuje se kresbou osobností, jejichž nitro vyznamenává se rovněž prostotou, jednoduchostí a neměnitelností duševních vlastností.

Miloval život i lidi v něm; i když horlil proti neřestem a hříchům, i když káral vady a chyby, i když odsuzoval, vždycky činil rozdíl mezi hříchem a osobností, mezi neřestí a člověkem, a stále byl nakloněn odpouštěti. Byl rozhodně nakloněn k citům blahovolným. Hluboce cítil s trpícími, a hněv se ho zmocňoval, kdykoli viděl křivdu a nespravedlivost

Hlas krve zněl v nitru jeho tak silně, že přehlušil často i hlas rozumu. Proto nejvřeleji miloval ty, z nichž vyšel: lidi prosté, prací a životními zkouškami utuhlé, a všechny, kteří souviseli s ním krví, jazykem a náboženstvím. O celý svět ostatní sotva by se byl staral, kdyby byl svět ten nechal na pokoji, co miloval.

Neznal citů prudkých, ale co cítil, cítil hluboce a dlouho. City jeho jsou mírné a klidné, za to však právě stálé a neměnné jako celá jeho povaha.

Miloval život i lidi, ale lidé i život zajímali ho více v podrobnostech než v celku; neviděl bohatosti a hutnosti života, ale s láskou a věrností pozoroval jeho detaily.

---

[1]) Honoráře zaznamenával si pravidelně a pečlivě. Tak poznamenal si, že mu Kobr platí za arch »Kytice« 8 zl., za arch »Seb. spisů« 8·20. Celkem dostal od Kobra do října 1899 9250 zl. 24 kr. Ještě několik dní před smrtí třesoucí se již rukou napsal si do zápisníku: »Přijal od Kobra 25 zl.... má dáti ještě 75.«

[2]) *J. Sully* na uv. m. str. 15.

Jest veselý a družný, plný šelmovství v životě i v povídkách. Sám praví o sobě: „Tichý dům“ jest podšitý liškou, chodí v šibalově čubě, pozoruje všecko, píchá a štve a pak sobě i jiným udělá z toho kratochvíli.[1]) Ale jeho smích nedráždí, nepálí ani nebolí. Zřídka jen bývá ironický a snad nikdy sarkastický. Musíte se smáti s ním, neboť dobrácký a upřímný ten smích jest velmi nakažlivý.

„Hleděl jsem dělati jiným radost a oni mi ji také dělali,“ napsal na konci svých „Vzpomínek“. Hleděl dělati jiným radost, poněvadž nerad viděl obličeje smutné, nerad viděl bolest a zármutek a nerad je líčil. Proto také sceny veselé daří se mu daleko lépe nežli sceny smutné a zachmuřené. Nezaživ sám hlubokých a bolestných otřesů, nedovedl líčiti hluboké, dravé a rvavé bolesti. Celé jeho dílo ukazuje na dobrou, optimisticky založenou povahu svého původce.

Světovým svým názorem, jak jinak ani býti nemůže, tkvěl úplně v katolicismu. A z tohoto křesťansko-katolického názoru neméně než ze vrozeného mu optimismu plyne, že zlo u něho nikdy nezvítězí. Může se na okamžik povznésti, může dobro i potlačiti, ale na konec klesá v nic; neboť nemá existence samo v sobě, nýbrž jen v dobru.

Jeho názory na lásku, ženu, manželství, na úzké spojení náboženství a mravnosti atd. již známe a také víme, že snažil se přivésti názory tyto v povídkách svých k platnosti. Nicméně nebyl výbojný; bránil, co miloval, neútočil. Měl rád pokoj, a proto nemiloval ani pocty a slávy, ani rozbrojův a hádek. „Pocta mne vyrušuje — praví upřímně — s každým chci žíti ve svorném přátelství a vyhnouti se všemu vynášení.“ Proto nerád také si vzpomínal na dobu krátkého svého „poslancování“, jež nepřineslo mu než spory a sklamání.

Byl upřímně snášelivý a rád uznal dobré vlastnosti i u těch, kteří byli jiného smýšlení než on. Tak píše o otci svého svěřence: „Baron byl filosof, mnoho rozumoval, pochyboval, nevěřil, zapíral, ale srdce měl dobré, pravá pobožnost ho vždy pohnula, nestavěl se jí na odpor, ale přepjatost a pokrytectví nenáviděl. On toužil, on si přál poznati pravdu, mnoho četl, však škodilo mu, že četl knihy, které ho od pravdy více vzdalovaly než ho přibližovaly.“ („Vzpomínky.“) Oba se ctili navzájem, a smrt baronova v náručí Hlinkově svědčí nejlépe o této úctě, ano lásce.

Právě tak nakloněn jest odpouštěti i těm, kdož staví se proti víře a náboženství, dávaje vinu poměrům a výchovu, jež otupily jejich rozum i srdce. A antisemitské jeho prostředky jsou docela mravné; je to píle, šetrnost a vzdělání.

Ani národnostně nebyl nesnášelivý; ale přesvědčení své si vzíti nedal, a napaden, bezohledně se bránil. Co uznával za správné a dobré, od toho neupustil a na tom také pevně a neústupně setrval. Souvisí to dobře s neměnností a stálostí jeho povahy právě tak jako s neústupností a pevností rodu, z něhož vyšel.

Takový byl v životě i v knihách. Dovedl si zjednati respekt za každou cenu. Viděli a četli jsme v jeho životopise, jak klidně, ale

[1]) Blahověst 1872, »Po třiceti letech«.

bezohledně dovedl zakázati urozené tetě svého svěřence plésti se do jeho výchovu, viděli a četli jsme, jak houževnatě zastával se práv českého národa ve společnosti i ve spisích, hotov jsa dáti za své přesvědčení třeba i svou existenci. Velice charakteristická jest v tomto ohledu následující črta z jeho „Vzpomínek“. „Jednou súčastnil se našich hovorů s dámami baronkami — tak píše — (přijely právě na návštěvu z Bavor) lékař Němec, a myslil, že dámám Němkyním se zavděčí, když mně Čechu bude opponovati. Začal Čechům všelicos vytýkati, měl jim za zlé, že chtějí svou universitu, rovnoprávnost s Němci, a zastával, že v Rakousku státní řečí musí býti řeč německá, a té že se má užívati jak v úřadech tak ve školách. To mne arci popudilo, nedbal jsem na dámy a s panem doktorem jsem se dal do hádky. Spoléhal, že mu dámy budou přisvědčovati, směle mne napadal, já přišel do ohně a také směle se bránil. Dámy, jako by nás neslyšely, ani se neozvaly, sedíce při nějakém vyšívání. Trvalo to dlouho, asi prý tři hodiny. My si hodin nevšímali, nic jsme nevěděli, kolik jich minulo, a ještě bychom se nebyli pustili, kdyby na věži zvon nebyl oznámil klekání. Dámy se modlily, jak to vždycky činívaly, ať kdokoliv byl přítomen, já ovšem modlil se také, a doktor chtěj nechtěj modlil se s námi. Když všichni s modlitbou byli hotovi, ozvala se baronka z Bavor a pravila vážně: ‚Já se přidávám na stranu našeho velebného pána, on má pravdu a hájí právo a z pana doktora mluví všední německá domýšlivost a pýcha...‘ Naše baroneska neváhala připojiti se k ní. Doktor byl poražen, již nic neříkal a já také mlčel... Ale dámy se mi pak vysmívaly. Nedovedl prý jsem čekati, až se zase dostanu k slovu. Byl jsem netrpělivým (!), nebylo mi možná seděti klidně, přisvědčoval jsem doktorovi, jen aby již mluviti přestal, vytrhoval jsem ho posuňky, zavrhoval, opakoval, co nesprávného a urážlivého pronášel.“ [1])

Nicméně nebyl tvrdý k nikomu. Hříchu, chyby nenáviděl, ale osobu miloval. Proto také celkový dojem jeho díla nemůže býti jiný než mravný. Nejraději zajisté vybíral a předváděl ze své zkušenosti, co bylo čisté a mravné; nikdy nebyl sprostý, nikdy hrubý a triviální, nikdy zlý a tvrdý; vždycky, i když líčil věci odporné a nešťastné, snažil se povzbuditi čtenáře, jednak aby varoval se nízkosti a hříchu, jednak aby následoval ctnosti a šlechetnosti.

Čistota jeho díla odpovídá čistotě jeho života i jeho smýšlení. Každé upřímně psané dílo nese na sobě známky mravního charakteru svého tvůrce. Hluboce mravný a opravdový spisovatel tvoří díla mravná, i když líčí neřest, autor lascivní však, autor s duší poskvrněnou a kleslou zanechává v díle svém opar lascivnosti, i když líčí ctnost. Nemůžeť nikdo viděti a zobrazovati skutečnosti nežli prismatem své duše. A jen čistý vidí čistě. Bude-li oko tvé čisté, celé tělo bude jasné, praví písmo svaté, pronášejíc tak v zásadě totéž, co tvrdí dnes celá řada duchaplných theoretikův umění i umělcův.[2])

---

[1]) Vlast, r. VIII. 83.

[2]) Srv. *J. Ruskin*, Sezam a lilie a j.

A jako jest hluboce mravný a čistý, tak jest i opravdově a hluboce zbožný. Zbožnost a mravnost jsou mu ostatně jedno a totéž; neboť zbožnost bez mravnosti a mravnost bez zbožnosti proň neexistuje. A zbožnost prýští jen z hluboké a živé víry. Věří tedy tak prostě a upřímně jako jeho venkovští lidé. Nepochybuje, nehloubá, nemudruje. Věří! Míval snad kdysi své pochybnosti, ale již v theologii se jich zbavil. Jest vyrovnán i v tomto ohledu. Proto protiví se mu všechno mudrování a filosofování; odvádí od víry a není ani domácího původu, přichází z Němec. Zde kněžské jeho stanovisko nabylo převahy nad základním, rozumovým rázem jeho povahy, jak jevil se zvláště na filosofii i v semináři. Tehdy smýšlel o filosofii zajisté jinak.

Ač byl v zásadě duch konservativní a vřelý přítel starých tradic, snažil se přece rozpoznati i na nové době, co přináší dobrého a prospěšného.

Syn selského rodu, zůstal až smrti upřímným přítelem lidu a poctivým demokratem. Miloval malého člověka, zvláště venkovského, neboť byl přesvědčen, že člověk tento tvoří základ národa. Národ skládá se ovšem z různých stavů, které se mají milovati a podporovati, ale základem jeho jest lid. Jedině ten jest nositelem rázovitosti a svébytnosti národní. A nepřítelem národa jest každý, kdo vnáší v něj, co stírá a ničí tuto rázovitost, ať už se jeví ve staré zbožnosti a prostotě, nebo ve starých zvycích, obyčejích a krojích. Lid sám má dosti síly, aby vyrostl, sesílil a zachránil celý národ. Jen ho nekaziti liberalismem a nesváděti lehkými formami životními. Proti tomu měl by se postaviti každý dobře smýšlející vlastenec.

A proto postavil se proti tomu především sám, proti tomu směřovala velká většina jeho díla, jež budí zájem náš především osobností, již jsem se pokusil právě určiti a vylíčiti. (P. d.)

Nižší psychismus a zodpovědnost.

(Z knihy prof. Grasseta »Le Psychisme inférieur« podává V. Lankaš.

III. Zodpovědnost a trestuhodnost.

Z toho všeho, co tu bylo předvedeno, zřejmě plyne, že úloha lékaře znalce jest naprosto rozdílna od úlohy soudce. Pro soudce problem zodpovědnosti jest mnohem složitější; pro soudce klade se problem v celé své všeobecnosti.

Tak soudce musí mnoho počítati s úmyslem (elementem to mravní zodpovědnosti), kdežto lékaři netřeba se s ním zabývati. Případ oprávněné obrany na př., která omluví v očích soudce jisté zločinné činy, nesmí býti lékařem brán v úvahu. Povšechně vzato, okolnosti faktu, jež jsou sice podmětu cizy, ale k poučení o vině a jejímu posouzení tak důležity, nejsou lékaři ničím. Co lékař v těchto okolnostech musí uvažovati, jest jen to, co může vrhnouti něco světla na podmět samý, na stav totiž jeho nervového systemu. Lékař vychází z faktu materielně dokázaného a fysiologickou analysou podmětu hledá, zda tento podmět rozhodl tento čin s neporušeným nervovým systemem, s nervovými centry zdravými nebo nemocnými.

Otázka položená soudcům o *trestuhodnosti* nějakého podmětu je zcela rozdílna od otázky položené lékaři o jeho *zodpovědnosti*. Někdo může býti cele *zodpověden* za nějaký čin a *ne trestuhoden*. Porotce může osvoboditi někoho, jehož lékař prohlásil za zodpovědna, aniž by bylo rozporu mezi těmito dvěma výroky. Porotce však nemohl by a nesměl by moci odsouditi někoho, koho lékař prohlásil za nezodpovědna: *fysiologická zodpovědnost jest nutný, ne však dostatečný element trestuhodnosti.*

To mimochodem ukazuje, že bloudí ti, kteří by rádi veškero vyšetřování svrhli na lékařské ohledání a dobrozdání a soudce nahradili lékaři. Míním, že jediný prostředek zachovati znalcům lékařům veškeru autoritu, na niž mají právo, jest bdíti pečlivě na odloučení mocí a stanovisek lékařův a soudců.

IV. Zodpovědnost a nezodpovědnost.

Vývody tyto vedou nás k formuli, která by se bez nich zdála leckomu revolucionářskou: *fysiologická nebo lékařská zodpovědnost* (jediná, kterou lékař může a musí studovati v normálním a pathologickém stavu) *jest funkce psychických neuronův*, a tím *úloha lékaře-znalce jest jedině, aby studoval a určil stav a činnost psychických neuronů.*

Tato formule však nestačí; neboť druhá otázka vyrůstá: *Jsou všechny psychické neurony stejně činiteli zodpovědnosti?*

Otázka ta jest důležita; neboť uvidíme, že ti (a jest jich dosti mnoho), kteří nechtějí oddělovati vyšší psychismus od nižšího a kteří chtějí přidělovati zodpovědnost stejně všem psychickým neuronům bez

rozdílu, dospívají ke hrozným důsledkům, které spějí k ničemu menšímu než k potlačení rozdílu mezi zodpovědností a nezodpovědností.

Mezi autory, kteří připouštějí, že psychická činnost je rozlita a stejna v celém mozku nebo aspoň v celé koře, psychické činy mají tutéž cenu se stanoviska zodpovědnosti, ať již je sídlo dotčených neuronů v každém případě jiné a rozdílné.

Pak, jakmile nějaká část těchto nervových center bude porušena, bude tím i zodpovědnost modifikována: zodpovědnost bude zmenšena, jestli porucha lehká; bude potlačena, jestli porucha hluboká. Stupeň oslabení zodpovědnosti nebude nikterak záviseti na sídle poruchy v psychické koře; bude záviseti jen na značnosti psychického rozrušení, ať jsou již jakékoliv jeho povaha a sídlo.

Pojímáme-li tak, abychom posouditi mohli zodpovědnost, poruchu nervového systemu en bloc, stává se zřejmo a nesporno, že všechny psychické těžké nervosy (ty neb ony) přivozují nezodpovědnost. Toť these hájená mnohými autory, these, která jde však příliš daleko.

Bernheim připouští, že suggesce potlačuje zodpovědnost, a je známo, že dává slovu suggesce smysl tak široký, že v sobě zabírá všechny vlivy jednoho psychismu na druhý. Bernheim prohlašuje, že „suggesce hraje úlohu ve všech téměř zločinech.“ Ukazuje ji ve zločinu Em. Henryho, mladého anarchisty, i ve zločinu Pranziniho, který zavraždil, aby mohl krásti, jistou záletnici. Ve formě autosuggesce nalezá týž element zmenšení zodpovědnosti v případech, kde není hypnotisera jako u Meuniera, který bez suggesce nějaké vraždí řadu osob, aby je okradl a mohl se oženiti s jistou ženou.

Ve své zprávě na moskevském kongresu Bernheim dí: „...6. suggesce, t. j. idea, z níž suggesce přichází, vnucuje se mozku; hraje úlohu ve všech téměř zločinech; 10. absolutní svobodná vůle neexistuje. Mravní zodpovědnost oceniti jest nejčastěji nemožno.“

Nezdá se, kdybychom aplikovali tuto nauku doslovně a neúprosně, že bychom mohli potlačiti všechny poroty? Neboť abychom konali zlo, k tomu máme stále pohnutek a popudů! Jediný blázen jedná bez motivů. Určují-li tudíž tyto pohnutky a popudy, působíce na rozhodnutí podmětu, jeho činy, není takový podmět již zodpověden.

Bernheim a jeho škola připouštějí též, že mezi individuem klidným, prostým vášně a cele rozumným a zodpovědným a hysterikem plně nepříčetným a nezodpovědným je celá řada stupňův a přechodů. Pak není již důvodův, abychom děli, že každý je zodpověden, ani že nikdo není zodpověden, což ostatně jest pro soudní správu totéž. To zjednodušuje soudní lékařství, odstraňuje lékařské soudní znalce a vysvětluje řeč onoho královského prokurátora: „Akceptovati nezodpovědnost člověka, který by se byl dopustil zločinného skutku za neodolatelného vlivu nějaké suggesce, toť bylo by nořiti společnost v anarchii netrestaných zločinův.“

A Bernheim není ve svém názoru osamocen. „Hlavní suggestivní vlivy“, dí Schrenck-Notzing, „výsledují ze socialního prostředí, výchovu, náboženství, mody, tisku a hlavně z nákaz (?) vyvolaných fanatismem

a suggescí. Psychologické nákazy tohoto druhu vedly často k zločinu." Celé soudní lékařství má tak co dělati jen se suggescí. Je to definitivní potlačení rozdílu mezi zodpovědností a nezodpovědností.

Hle pojem zodpovědnosti nově podmílaný a potlačovaný, a to ne již filosofy, ale lékaři; což jinak řečeno znamená, že filosofický problem zodpovědnosti není již sám neřešitelný; fysiopathologický problem zodpovědnosti spěje též k nemožným řešením.

Lékaři, kteří splétají všechny psychické neurony, kteří je vzhledem k zodpovědnosti mají všechny za rovny, připouštějí pak, že každá porucha těchto neuronů kalí a ruší zodpovědnost, ať již jest jich sídlo jakékoliv; a tak dospíváme k vědeckým a lékařským formulím, dle nichž buď každý jest nezodpověden nebo nikdo jím není, formulím, které tak rozšiřují panství nezodpovědnosti, že společnost coufá věru poněkud oprávněně před důsledky podobných znalcův.

A přece zodpovědnost existuje a nesmí býti splétana s nezodpovědností. Jak se vyvleknouti z těchto rozporů?

V. Psychická centra zodpovědná (O) a psychická centra nezodpovědná (polygon).

Jsem toho náhledu, že tato obtíž není nepřekonatelna. Nedotýká se tak základu a povahy otázky jako spíše způsobu, jak ji jistí lékařové uvažovali. A přes velmi velikou a oprávněnou autoritu mužů, které jsem citoval, míním, že připustíce všechna jejich klinická pozorování, můžeme se od nich odděliti v doktrinálních dedukcích, jež z nich vyvodili.

Formule, již třeba tu přijmouti, jest jednoducha. K prvé větě: Zodpovědnost fysiologická jest účinek neuronů psychických, třeba připojiti: a jen jisté části těchto neuronů. Nejsme zodpovědni za své činy polygonální (psychismus nižší), jsme zodpovědni za činy svého O (psychismus vyšší).

To, co nazýváme činem svobodným a volným (čin, který jediný přivozuje zodpovědnost jeho autora), jest, nehledě k jakékoli filosofické idei o svobodné vůli, činem velmi vysoké synthesy psychické. Aby podmět byl zaň zodpověden, je třeba, aby všechna psychická centra podmětu byla zúčastněna v učiněném rozhodnutí: je třeba, aby vyšší psychismus prováděl a provedl svou vysokou činnost vědomí, soudu a chtění.

Nejsou-li tudíž všechny psychické neurony před zodpovědností za činy stejny a si rovny, třeba připustiti též, že nemoce psychických neuronů nejsou rovněž všechny si rovny před nezodpovědností. Nemoce polygonu budou rozdílny od nemocí O: prvé budou moci nechati zodpovědnost nedotčenu nebo sotva zmenšenu; druhé budou moci ji vážně zasáhnouti neb ji i potlačiti.

Odtud nutnost děliti a rozlišovati nemoce psychické a mentální.

Pak pochopíme velmi dobře změtení a blud, v nějž upadají přemnozí neurologisté, kteří prohlašují psychickou povahu jistých čivních

nemocí. Nerozlišujíce říkají psychický nebo mentální a ospravedlňují hlásání nezodpovědnosti všech nervově nemocných. Připusťte však rozlišení mezi psychickým a mentálním a pochopíte pak, že jsou nemoce psychické, které nechávají centrum O (vyšší psychismus) nedotčeno; nemoce ty nejsou mentální a nepřivozují nezodpovědnosti. V těchto psychických nemocích, rozšíří-li se v daném okamžiku porucha na centrum O, podmět stává se šílencem (je to jakási komplikace) a důsledně nezodpovědným.

Psychické nemoce přivozují nezodpovědnost jen když se komplikují a stávají se mentálními.

Kdyby všechny nemoce psychické byly mentální, všechny nemoce kory byly by pak mentální a přivozovaly by nezodpovědnost. Oněmělí, narkotisovaní, jednostranně ochrnutí byli by pak všichni mentálně nemocní a nezodpovědni. Necháváme-li však Pasteurovi zodpovědnost za velikolepé objevy, které učinil ještě po jednostranném ochrnutí, nemohli bychom ho zbaviti odpovědnosti i za zločiny, kdyby se jich byl v tomto stavu dopustil.

Jinými slovy, pro fysiopathologický problem zodpovědnosti jako i pro jiné funkce nervových center třeba přijmouti a aplikovati princip lokalisací, nesplétati celou koru v téže formuli, třeba připustiti, že jsou psychické neurony, jichž porucha přivozuje nezodpovědnost, a jiné psychické neurony, jichž porucha nezodpovědnosti nepřivozuje. (P. d.)

Posudky.

František Fryč, **Chronologie života Páně.** Praha 1906.

Chronologické svoje práce o životě Páně uveřejňoval spisovatel již po několik let v „Časopise českého duchovenstva“ a předkládá je nyní souborně v přítomné knize.

Projednány tu všechny důležitější chronologické otázky vyskytující se ve čtyřech evangelií, jakož i různé pokusy směřující k jejich rozřešení a vysvětlení. Že ve většině otázek těchto k výsledkům definitivním věda nedospěla a sotva kdy dospěje, nelze se diviti, uvážíme-li kusost a neurčitost chronologických údajů v evangeliích jakož i tu okolnost, že nelze ani určit, pokud který evangelista ve svém líčení chronologický pořad zachovati chtěl a zachoval. Ve většině případů třeba se omeziti hypothesami více méně pravděpodobnými. Třeba že spisovatel nepodává ve své knize nových objevův a nových hledisk, přece zajímavo je sledovati různé ony methody a cesty, jimiž snažili se učenci chronologické záhady o životě Páně rozluštiti, a které jsou zde s uznáníhodnou pílí sebrány.

Pojednání počíná rokem narození Páně, při čemž autor zvlášť obšírně se rozepisuje o otázce sčítání za Quirina (Luk. 3, 1). Z ostatních částí knihy zasluhují pozornosti stať o dni poslední večeře a o roku ukřižování Páně. Připojené astronomické a chronologické tabulky, byť cena jejich často byla pochybnou, nepostrádají zajímavosti.

Nápadnou a jistě upřílišenou jest úzkostlivost, s jakou spisovatel ustupuje do pozadí se svým vlastním úsudkem. Netřídí a neváží kriticky různé hypothesy a domněnky, nerozhoduje o jejich oprávněnosti, nýbrž spokojuje se ve většině případův úlohou pouhého referenta. Třeba tato methoda má své výhody, čtenář se studiem Nového Zákona méně obeznalý však nedovede se následkem toho v chaotické často směsi sporných náhledův ani orientovati.

Nad to vedle mínění opravdu odůvodněných uvádí spisovatel z autorů starých i nových též mnoho takových hypothes, které vědeckého podkladu nemají a které často třeba označiti jen jako libovolné nápady, které patří do sbírky theologicko-historických kuriosit a ne do vědecké knihy. Tím, že se o nich vůbec děje zmínka, prokazuje se jim nezasloužená čest. Sem patří na př. na str. 258—265 obšírně uváděné „důvody“ Formbyho pro 40letou dobu života Páně na zemi. Mezi jiným dokazuje se to posvátností čísla čtyřiceti a čtyřicetihodinnou pobožností. „Jako Bohočlověk mezi lidem svým po 40 let dlel, tak chce i nyní ve stejném počtu, totiž čtyřiceti (hodin) pod způsobou chleba mezi lidem svým dlíti.“ Na takové vědecké argumenty je škoda papíru a škoda tiskařské černě. *H.*

Zdeněk Nejedlý, **Počátky husitského zpěvu.** V Praze 1907. Str. XVI a 530. (Spisů poctěných jubilejní cenou král. české společnosti nauk č. 18.)

Dr. Nejedlý za poměrně krátkou dobu desíti let své činnosti literární zaujal v českém písemnictví hudebním místo vynikající. Náležejí-li spisy jeho „Zdenko Fibich, zakladatel scénického melodramatu“ a „Dějiny české hudby“ k výborným pracím tohoto oboru, jsou před třemi lety vydané jeho „Dějiny předhusitského zpěvu“[1]) jako základní, ryze vědecké dílo o české hudbě z nejpozoruhodnějších knih naší hudební literatury doby poslední.

„Počátky husitského zpěvu“ nyní vydané podávají prohloubené rozšíření a zevrubné doplnění záslužné práce starší. Nová kniha Nejedlého obsahuje sice dějiny husitského zpěvu dle schematu za dobu asi 15 let (od roku 1403—1417), ale líčíc praehistorii lidového zpěvu, jde do minulosti ještě hloub než dílo první. Jak látka sama podrobně a hluboko vyčerpána, svědčí i okolnost, že nynější práce jest o polovici větší zmíněné první části Nejedlého studií o dějinách staročeského zpěvu.

V kapitolách úvodních pojednáno o umělecké a historické souvislosti doby husitské s předhusitskou a podán přehledně vývoj idey písně lidové až do Husa. Za příčinou výkladu vzniku a vzrůstu písně husitské líčí spisovatel především všeobecné podmínky rozvoje lidové

[1]) Referováno o nich zevrubně v »Hlídce« 1905, str. 396 nn.

písně duchovní v křesťanstvu. Odtud přechází k snahám reformním sv. Bernarda a novotám kacířů v Čechách, Valdenským a Mrskačům. Pojednav o úpadku kostelního zpěvu za vladaření Karlova, obrací se autor k tak zvaným předchůdcům Husovým. Waldhauser, ač Němec, vyzývá své posluchače k českému zpěvu chrámovému (i Němce učí zpívati po česku píseň „Buoh všemohúcí“!). Milíč, odpůrce lidové písně vůbec, přeje toliko pravému zpěvu liturgickému; znárodňuje však náboženský kult českými kázaními a šířením modliteb v národním jazyku. Učený Matěj z Janova zásadně zavrhuje veškeren zpěv jako zlo a hřích a hudbu jako mámení člověka osidly ďábelskými. Po té ukazuje Nejedlý význam stoupajícího kultu Božího Těla v dějinách zpěvu; se vzrůstem řad nábožného lidu roste i potřeba zpěvu v jazyku národním. Dále probrány umělecké a opravné snahy českých mistrů na universitě (o mistru Záviši sneseno tu hojně nových podrobných zpráv). K této zajímavé kapitole druží se hned sytý kulturní obraz názorův a nálady světských stavů (Štítný), kteří reformním myšlenkám duchovních učenců po rozvinutí lidové písně kostelní přicházejí — třeba ne vždy uvědoměle — vstříc. Nové ty snahy nalézají koncem 14. století i zvláštní středisko — v kapli Betlemské.

Vylíčení významu památné této kaple, jejích kazatelův a především největšího z nich, Husa, věnována druhá, hlavní část knihy. Hus jest vlastním tvůrcem české písně chrámové, ne jen pouhým reformatorem jejím. Lidový zpěv v chrámě jest mu netoliko otázkou církevní, ale i národní. Až po Husa byly sice čtyři církevně schválené české písně kostelní trpěny, ale zřídka kdy zpívány. Byly to: „Hospodine, pomiluj ny“, „Buoh všemohúcí“, „Svatý Václave“ a „Jesu Kriste, štědrý kněže“. Hus zavedl do chrámu vědomě a soustavně každodenně po kázaní zpěv těchto písní; k nim přistoupila časem řada českých písní nových, z nichž některé Hus sám složil. Poněvadž po kázaní v kapli Betlemské hned se sloužila tichá mše svatá, staly se z těchto písní po kázaní zpěvy při bohoslužbě, kostelní. Hus první u nás vědomě skládal písně pro lid a učil je zpívati v Betlemské kapli.

V dalších kapitolách pojednáno o skladatelské činnosti Jeronymově a rozebrány české i latinské písně duchovní a časový zpěv doby Husovy.

Za doslovem otištěny slova a nápěvy hlavních písní, o nichž kniha pojednává, a příslušné starověké rozpravy theoretické.

Shrnuji: Nejedlého „Počátky husitského zpěvu“ patří k nejcennějším a nejpilnějším pracím v oboru českého písemnictví hudebního. Celou hodnotou svou jsou pro dějiny české hudby významu dalekosáhlého.

Jan Kakš.

Vlastimil Kybal, **Jindřich IV a Rudof II.** Dvě studie o zahraniční politice Francie a domu rakouského v letech 1592—1610. V Praze 1907.

Z programu pro budoucí práci, který si vytkl spisovatel hodlaje vypsati politiku a diplomacii mezi Bourbony a Habsburky a zápas jejich o Rýn a říši, podává tuto dva úryvky: „Spor o biskupství štrasburské“ a „Tragedii rakouskou“.

Úvodem vylíčeno, kterak přirozená a geograficky i politicky zdůrazněná rivalita Francie s domem rakouským sráží se staletým zápasem o převahu v Evropě; je to boj o nadvládu dynastie habsburské, boj politický, který však stává se také bojem náboženským. Za Rudolfa II byl postup politického poslání domu rakouského r. 1608 vnitřními bouřemi a zmatky zastaven a politické zásady i dynastické zájmy německých Habsburků skompromittovány osobní ctižádostí a panstvíchtivostí. Charakteristickými rysy předveden další zápas; obnovení císařské moci nastalo po Bílé Hoře za Ferdinanda II s pomocí Španělska, ale již smlouvami vestfálskými stala se porážka domu rakouského v říši, z níž pak byl dále oddalován, ač politika v ní pevně tkvěla až do Sadové.

Obě studie vypisují zahraniční politiku Francie a domu rakouského v letech 1592—1610, jejíž představiteli jsou Jindřich IV a Rudolf II. Získáním biskupství štrasburského pro arcivévodu Leopolda zvítězila na konec politika a diplomacie Rudolfova s pomocí Bavorska nad Jindřichovou a nad jeho německými spojenci, plány Jindřichovy, aby území štrasburské zůstalo neutralisováno a ponecháno jemu k případné disposici, se neuskutečnily, ale přece tolik docílila politika Jindřichova, že sídlo biskupství, protestantské město Štrasburg, zůstalo svobodné a nezávislé, a tím průchod rýnský mezi Francií a Německem uchován volný. V „Tragedii rakouské“ padla však jak politika Rudolfova tak Rudolf sám. Rudolf měl sebevědomí císařské zatížené španělskou nesnášelivostí, které mu ukládalo péči o zájmy říše a rodu ve směru doby a ve smyslu rodinných tradic. A Rudolf měl také dobrou i pevnou vůli plniti povinnosti své, seč za daných poměrů byl. Avšak neměl ducha pružného a energického, a ještě méně byl státnicky prozíravý a dbalý budoucnosti. Nejjasněji projevila se kolísavost a nerozhodnost Rudolfova v záležitosti jeho nástupnictví; tuto dynastickou a politickou povinnost vykonal jen z donucení a proti své vůli a chuti, a zatvrdil se proti nedočkavému dědici tak, že zbytek života a sil ztrávil na jeho zničení. Tak opustil tradice rodu habsburského, ale politika jeho se ztroskotala a přivodila jeho pád i smrt. Otázka posloupnosti byla však také eminentně politickou, a spisovatel vypisuje tuto její stránku potud, pokud zasáhla zevnější politiku rakouskou v jejím poměru k zevnější politice francouzské za Jindřicha IV, tedy jak Jindřich otázku tu pojímal, jak přijímal různé kandidatury, jak a pokud sám usiloval o nástupnictví Rudolfovo v říši, jak podle této otázky upravoval svou „německou“ politiku a jak se stavěl ke sporu Matyášovu s císařem a k jeho následkům. Toto vše se vypisuje přehledně. Politika Jindřichova zůstávala v povýšenosti, již Jindřich vypěstil, ale jižjiž vybočovala vášní královou z tradic moudré zdrželivosti a diplomatické preventivy a přivozovala nebezpečí veliké války, zmatkův a převratů politických i státních, když Jindřich roku 1610 zavražděn. Rázem nastal obrat, nebezpečí války zmizelo, sporné záležitosti vyvíjely se dále přirozeným tempem.

Studie tyto vystihují styky a srázy politických proudů, které v napětí udržovaly téměř celou Evropu. Situace politická vypsána

stručně sice, ale velmi přehledně a orientačně, záhady a snahy na pohled nesrovnatelné a nepochopitelné promítnuty světlem předsudkův a omylů zbaveným.

S vyššího stanoviska správně zachycen celkový obraz a určen svým významem, při čemž i detaily případně vystupují, a tak vykonána práce svým omezením a propracováním mistrná, v níž všecky postavy jednající i všecko ovzduší určitě podle rozsáhlých archivních pramenů charakterisovány. Studie velmi cenné, z těch povšechně situačních, kterých máme posud tak málo, které jsou však tak žádoucí. *T.*

N. Massimo Fovel, Scienza politica e scienza dell' amministrazione. Bologna 1906. Str. 188.

„Věda politická“ náleží k těm vědám, při nichž jest velmi nesnadno vytknouti vlastní předmět a methodu. Všeobecně vzato, všímá si politika činnosti státní; kdežto však na jedné straně souvisí s filosofií práva, jež zkoumá při státu bytí jakožto orgánu práva, a s filosofií dějin i sociologií, jež zkoumají konkretní jeho původ a vývoj — na druhé straně často směšuje se s vědou administrativní, jež taktéž sice zkoumá činnost státní, ale ve výkonnosti různých orgánů, v nichž se rozvětvuje a doplňuje.

Autor přítomné studie snaží se vytknouti vlastní meze vědy nevycházeje ze všeobecné klassifikace věd, nýbrž opačně, analysuje a hledě proniknouti a s největší jasností stanoviti vlastní pojem vědy v řadě oněch výzkumů, které se obecně pokládají za její vlastní, ač nevíme přesně ani proč.

Otázka po omezení a rozšíření, jež při těchto prozkumech nejprve se naskytne, obsahuje v sobě implicite i otázku po methodě a povaze té vědy.

Jest politika vědou či uměním? Častěji pokládává se za umění; ale existuje i věda tohoto umění, věda o praxi veřejné činnosti, jež zkoumá theoreticky to, co má nějaký vztah k ukojení potřeb vyskytujících se v činnosti politické. „La scienza teoretica“, píše Fovel, „è, per un verso o per altro, astrazione della realtà, è analitica; l'azione è, per converso, realtà concreta e sintetica; ed è proprio a questa che ogni scienza pratica, deve, al possibile adeguarsi. Donde questa tragga poi il criterio per quelle limitazione e quel raggruppamento (che costituiscono il suo oggetto) è questione diversa e non molto chiara. Forse il bisogno che essa, come scienza pratica, serve, funziona come la sua prima ipotesi, come la sua congettura preliminare e indispensabile; ogni scienza pratica non può costruire il proprio oggetto che messo insieme, in un modo o nell' altro, il proprio oggetto, l'esigenza, cioè, cui risponde.“

Jak z citátu patrno, Fovel otázky neřeší definitivně ani zrovna nejjasněji, ač mnohou novou myšlenkou k rozřešení jejímu přispívá. *Krt.*

Friedrich Schlegels Fragmente und Ideen. Die Fruchtschale. München. Piper & Co. Cena 3 M.

Nakladatelství Piperovo vydává sbírku „Fruchtschale“, v níž vyšla už celá řada memoirův, aforismův a kratších spisů filosofických, ano i ukázky poesie („Chinesische Lyrik“). Schleglovy aforismy jsou mnohdy paradoxní, ale vždycky duchaplné a překvapí mnohdy neočekávanými obraty. Ovšem zdali čtenář z nich pozná Schlegelovu filosofii, jest jiná otázka. Tutéž pochybnost dlužno vysloviti o jiné knize, která vyšla v téže sbírce:

Jakob Böhme, Die Morgenröte. Von den drei Prinzipien. Vom dreifachen Leben.

V posledních dobách probouzí se u moderních lidí zájem o mystickou literaturu: píší se nejen studie, ale vydavají se i staré spisy, a činí se tak myšlenky starých mystiků majetkem všeobecným. Než vyhovuje-li tomuto účelu uvedené dílko, jest více než pochybno; aspoň z vydaných tří spisků nikdo asi nepozná vlastní myšlenkovou soustavu tohoto zajímavého filosofa, který vysvětluje všechno zlo nějakým temným původem z Boha, hlásá dualismus jako princip všeho bytí, tak že dle něho není žádné věci „ohne Widerpart“. „Das Böse gehört zur Bildung und Beweglichkeit, das Strenge und Widerwillige zur Freude.“ Poněvadž boží síla se obráží v temnosti, touží temnota po světle, a tato žádostivost jest vůle. Jeho pojem o Bohu jest více méně pantheistický — příroda vzniká evolucí z Boha. „Wenn die ewige Freiheit nicht das Wesen der Natur gebären würde, so wäre Gott kein Vater, sondern ein Nichts; da er aber das Wesen der Natur gebiert, wird der Gebärer Vater genannt, aus dem es geboren wird... Gott hat diese Welt um keiner anderen Ursache willen erschaffen, als daß er in seiner ewigen Weisheit die Wunder, die in der ewigen Natur sind, offenbare, daß sie zum Wesen kommen und in dem Licht erscheinen sollen zu seiner Freude, Ehre und Herrlichkeit nicht allein in dieser Zeit Verborgenheit, sondern auch nach dieser Zeit.“

Böhme nepoznává podstatu zla — pozůstávající v tom, že se od Boha odvrací — rovněž jako jest mu cizí rozdílnost konfessí a specifický ráz náboženství zjeveného.

Z téže sbírky (vedle „Amiels Tagebücher“, které jsou přeloženy také do češtiny), ještě možno uvést:

Nikol. Chamfort, Aforismen und Anekdoten.

Chamfort, o kterém praví Schlegel, že byl tím, čím Rousseau se jen býti zdál, pravým cynikem, ale ve smyslu starých, a že žil zcela svobodně, povrhuje malou slávou velkého spisovatele, byl zchudlý šlechtic a určen ku stavu duchovnímu, ale z obavy před celibátem nestal se knězem a živil se bídně jako domácí učitel. Žije v předvečeru velké revoluce, nemohl zůstati netečným ku vnějším událostem. Jak na jeho hlubokého, vznešeného a při vší světáckosti přec jen náboženského ducha působily sceny lidovlády, zvláště však slova

„Fraternité, égalité, liberté ou la mort!“ ukazuje tato věta: „Buď mým bratrem, nebo tě zabiji — toť bratrství Kainovo.“ A přece byl Chamfort přesvědčením demokrat, neboť od něho jest heslo „Pokoj chyžím, boj palácům!“ Zkušenosti prožité a zažité vytvořily v něm tento názor: „Myslím, že člověk nemůže žít bez illusí, já však nemám žádných.“ Jeho poslední slova, pronesená k Sieyesovi byla: „Ah, mon ami! je m'envais enfin de ce monde où il faut que le coeur se brise ou se bronze.“ Opravdu, aforismy Chamfortovy, o nichž praví Schlegel, že jsou „das Höchste und Erste seiner Art“, jsou hodny přečtení a čtenář neodloží jich bez pohnutí.

Jul. Kaftan, Aus der Werkstatt des Übermenschen. Heilbronn 1906. Salzer. Cena 1 M.

Literatura o Nietzscheovi roste do nesmírna, a jest opravdu těžko se orientovati jen v tomto směru filosofické tvorby. Příčina jest patrna: přes to, že jedni odbývají Nietzscheho poukazujíce k tomu, že jest pouze „modním spisovatelem“, jiní pak odmítají jeho filosofii, poněvadž nepodal žádného systemu, přestávaje na tom, že zachycoval ve světlých okamžicích své mnohdy překvapující myšlenky aforismem, vytříbeným ovšem ve formu přímo báječnou, a jiní konečně chtějí učinit ho nemožným dokazujíce, že jsou jeho myšlenky myšlenkami chorého duchem a proto pro lidi „zdravé“ nemohou míti významu; přese všecky tyto argumenty jest a zůstane Nietzsche velikým klínem, vraženým v dobu přítomnou, a lidstvo musí dříve než postoupí s ním se vypořádat. Odtud vysvětliti lze onen zájem, jenž denně stoupá a přináší stále nová díla, řešící otázku Nietzscheovskou. Mezi jinými spisy jest knížečka Kaftanova také proto hlavně zajímava, že autor delší dobu obcoval s Nietzschem. Brání Nietzscheho pod nařknutí z materialismu, třeba k tomu některé myšlenky (zvláště kde Nietzsche mluví o pěstění těla) zdály se tomu nasvědčovati. Hlavní myšlenkou Nietzscheho bylo, že vědomí je šikmé zrcadlo, zřídlo klamu, a že musí libost a nelibost (Lust, Unlust) vyloučiti, kdo chce přemýšlet o základu světa (Weltgrund). Nietzsche chtěl skutečný svět (Wirklichkeit) hájiti proti jeho utrhačům (Verläumder), ale při tom odmítl výrazy „síla, atom“ jako anthropomorfismy, ale sám dopustil se anthromorfismu, přiřknuv prabytosti „den Willen zur Macht“ a vytknuv jí jako cíl „den Übermenschen“. Myšlenkou o návratu stejného chtěl Nietzsche dáti prchavému okamžiku cenu absolutní; snad přivedl Nietzscheho k tomu názoru (že stále se vrací stejné) též motiv hudební, poněvadž při každé symfonii opakuje se začátek, a jaký vliv měla na Nietzscheho hudba (který sám byl dobrým hudebníkem), ukazuje nejlépe ta okolnost, že Nietzsche v prvním svém díle připisuje hudbě důležitou úlohu — ve filosofii. *-kl.*

Otto Zöckler, Geschichte der Apologie des Christentums. Gütersloh 1907. Druck und Verlag von C. Bertelsmann. Cena 12 M.

V úvodě ukazuje spisovatel, že náboženství křesťanské, jsouc náboženstvím víry a nikoli náboženstvím vědění, spočívajícím na smyslové

empirii, svou povahou jest vystaveno útokům na pravdu svého obsahu a potřebuje proto ospravedlnění věroučného svého obsahu zbraněmi vědeckými. Úkol ospravedlniti křesťanství proti vědeckým a pseudovědeckým útokům přísluší zvláštní theologické disciplině, apologetice, která není jen pouhým návodem k obratnému hájení křesťanství, nýbrž spojuje theorii s praxí, hájí nauku křesťanskou samu, pojednávajíc v dobré souvislosti o všech problemech k apologii přináležejících. Proto apologie a apologetika nutně se stýkají a určitých hranic nelze mezi nimi stanoviti. Svým obsahem a úkolem náleží apologetika systematicko-theologické skupině theologických disciplin, a to jako nejbližší sousedka dogmatiky. Poněvadž posud od odpůrců víry vše bylo napadáno, co k pravdě křesťanské náleží, a také v budoucnosti věda protikřesťanská bude pokračovati v radikálním boji proti náboženství jak v celku tak i v jeho jednotlivých pravdách, provází práce apologety práci dogmatika všemi hlavami a oddíly jeho systemu. A jako předměty duševní práce křesťansko-apologetické jsou různé, tak i její formy. K formě apologetické rozmluvy, která záhy jest velmi oblíbena, přistupují brzo další formy, od 3. a 4. století: forma apologetické básně naučné (Kommodian, Prudentius), pak apologetické kázaní (ve formě homiletické nebo katechetické) a od počátku 5. století historicko-filosoficko-apologetický traktát. Středověk věnuje se jednak dalšímu pěstování těchto forem, jednak tvoří pevné apologetické systemy. Tato zásoba forem přechází též do apologetické literatury věku nového, v němž dvě poslední století nové opět formy dříve neznámé vytvořila. V dalším ukazuje spisovatel, že dějiny literatury křesťansko-apologetické dají se dle taktiky odpůrců křesťanství a zbraní od nich používaných rozděliti na pět period: 1. perioda antihellenské a antihellenistické apologie křesťanství, sahající ke konci 6. století; 2. perioda apologetiky z části protižidovské, z části protimohamedánské (600 až 1450); 3. perioda apologetiky antihumanistické (kolem 1450 až 1650); 4. perioda apologetiky antideistické (kolem 1650—1800); 5. perioda apologetiky antinaturalistické, t. j. z části antipantheistické, z části antimaterialistické (1800—1905).

Po této části úvodní přechází autor k vlastním dějinám křesťanské apologetiky.

K hájení oněch pravd, které jsou křesťanství společny s náboženstvím Starého Zákona, používali starokřesťanští apologetové vzorů, jež jim skytala bohatá, a také u Řekův a Římanů vážená židovsko-apologetická literatura. Jak monotheistické základní pravdy, týkající se jedinosti, duchovosti a svatosti Boha, tak také čistá morálka a mravní přísnost zákonem vedeného lidu božího a velebnost jeho spisů prorockých nalezaly od počátku doby ptolomejské, zejména v židovstvu alexandrijském, četné chvalořečníky. Výklady těchto apologetů židovství obsahovaly nemálo věcí, kterých i se stanoviska křesťanských bylo lze použíti. V celku však, co prvokřesťanská apologetika následujíc vzory židovské vykonala, náleží k zjevům více nebo méně nedokonalým v jejím oboru.

Zejména allegorický výklad Písma, který ze židovských pramenů byl od apologetů převzat, byl darem ceny pochybné.

Než křesťanští apologetové nenásledovali jen vzorů židovských, nýbrž tam, kde bylo položiti důraz na mravní ráz křesťanství, poukazovali na vzácné ovoce víry v životě, na poslušnost křesťanů k pohanské vrchnosti, na jejich modlitby za císaře, na pokojné spolužití a vroucí lásku bratrskou v obcích křesťanských, obětavou dobročinnost křesťanův i k nekřesťanům, na obdivuhodnou stálost křesťanských mučenníků, na ustavičný vzrůst obce Páně přese všecka pronásledování. Takovýto důkaz působil mocněji než nejobratnější výklady naučné.

Formy, jichž apologeté používají, pocházejí téměř bez výjimky z klassické literatury starověku řecko-římského, jak tomu ani jinak býti nemohlo. Jako hlásání evangelia v apoštolské a poapoštolské době v řecké řeči muselo býti konáno, tak viděli se theologičtí obhájci tohoto evangelia ve vzdělaném světě řeckém odkázány na obvyklé formy spisovatelské. Použíti jiných forem bylo by se ukázalo neúčelným. Tyto formy od apologetů z literatury řecké tehdejší doby vzaté jsou hlavně čtyři: řeč obranná neboli apologetický monolog, dialog neboli apologetická rozmluva mezi dvěma nebo několika osobami; apologetická báseň naučná; systematicky vybudovaná apologie neboli apologetický system.

Po té přichází spisovatel k hlavním zástupcům starokřesťanské apologetiky v době přednicejské. Počátky literatury řecko-apologetické staré církve pocházejí z epochy císařů Hadriana (117—138) a Antonína (138—161) a vystupují ve formě obranných řečí k těmto císařům nebo osobám veliké vážnosti jim blízkým. Společný obsah a tendence spočívá ve snaze spisovatelů dokázat víru křesťanskou jako pravou filosofii, při čemž poukazují jednak na theoretickou přednost a vyšší stáří křesťanské pravdy náboženské, jednak na mravní čistotu a vyšší duchovní sílu života křesťanův.

Společnými rysy těchto apologetů řeckých 2. století jsou: 1. Zvláštní důležitost přikládaná důkazu ze stáří a proroctví pro křesťanskou pravdu zjevenou. 2. Značné ustupování zájmu na dogmatickém obsahu křesťanství za prakticko-ethickým názorem životním. 3. Snaha s touto moralisující tendencí související dokázati křesťanství jako pravou filosofii, navazující na vznešenější mudrce starověku.

Část těchto zvláštností je též společná nejstarší až do 4. století sahající řadě apologetů latinského křesťanstva. Ale jejich postavení k filosofii jest jiné. Většina apologetů těchto chová se odmítavě k moudrosti Hellenův. Poněkud přátelské smýšlení k předkřesťanské filosofii, spojené s obratným napodobením dialogické její formy jeví se pouze u Marca Minucia Felixa v jeho Octaviu. K Minuciovi Felixovi druží se genialní Quintus Septimius Florens Tertullianus († kol 220) hlavně svým Apologetikem, dále Cyprian, na počátku 4. stol. Arnobius, Commodianus a konečně Lactantius, jenž je systematikem mezi apologety doby přednicejské. Jeho Institutionum divinarum lib. VII spojují, co křesťanští obhájci pravdy před

ním žijící z části zdařilého a užitečného, z části méněcenného ve službách svého úkolu vykonali.

K těmto šesti latinským apologetům, jejichž činnost vyplňuje dobu mezi Markem Aurelem a Konstantinem, druží se téměř stejně četná skupina význačných apologetů řeckých, náležejících naskrze škole alexandrijské. Úkol, jemuž se věnují, jest dokázati křesťanství jako pravou, jedině pravdivou filosofii, k níž moudrosť filosofů starého světa má se jen jako nedokonalý stupeň přípravný.

V době ponicejské i když křesťanství Konstantinem povýšeno bylo za vládnoucí náboženství v říši římské, nemohli jeho theologičtí obhájci zaháleti. Boj hellenské filosofie proti křesťanství počíná teprve plnou vážností v epoše konstantinské, aby trval celé 4. století a značnou část následujícího. Platonský eklektik Celsus byl jen bezvýznamným předchůdcem této křesťanství nepřátelské filosofie. Teprve když v systemu Plotinově hellenská metafysika dostoupila svého vrcholu a vytvořila světovou moudrost, všecky poměry života ovládající a na náboženské potřeby srdce lidského dle sil zřetel mající, bylo církvi s tímto směrem duševním podstoupiti boj na život a na smrt, jenž ji nutil k napětí všech sil. Neoplatonská škola na základě nauk Plotinových se rozvíjející vystupovala proti křesťanství s nárokem skytati zjevenou filosofii jemu rovnorodou, ano lepší. Touhu a snahu i křesťanské religiositě vlastní po spojení s božstvem slibuje neoplatonismus ukojit způsobem dokonalejším a vyšším vlohám ducha lidského lépe odpovídajícím. Neoplatonismus chce poskytnout vzdělancům náboženství, které neodmítá antické nauky o bozích a podání bohoslužebného, nýbrž podstatné věci z ní zachovati a dále rozvinouti se snaží, je idealisujíc. Křesťanství, jako náboženství lidí nerozumných a slepě věřících, chce neoplatonismus nahradit náboženstvím víry rozumné a zároveň také poesie a ekstatického nazírání na Boha — „theologií obnoveného pohanství“ — s bohatým apparátem pohanských parallel ke křesťanské víře v zázraky a v božská proroctví. (P. d.)

Dr. Max Heimbucher, Die Orden und Kongregationen der katholischen Kirche. (O.)

V oddílu druhém přechází spisovatel k řádu benediktinskému a k ostatním řádům s řeholí benediktinskou. Podav přehled bohaté literatury o řádu benediktinském mluví nejprve o sv. Benediktu a jeho řeholi. Hlavní a základní zásadou řehole sv. Benedikta je: Každý klášter má býti věrným obrazem rodiny v pravdě křesťanské neboli idealně řečeno nebeské obce. Opat má býti otcem, mnichové poslušnými dítkami svého otce a mezi sebou bratřími Základními podmínkami života mnišského je conversio morum, obedientia sub abbate a stabilitas loci. „Lenost jest nepřítelkyní duše“ (c 48), proto k modlitbě musí se družit tělesná práce. Ora et labora. Cílem života řeholního je dosáhnouti dokonalosti. Všecka zaměstnání mnichů směřují k tomu, in omnibus glorificetur Deus. Řád benediktinský rozšířil se nejprve v Italii, jeho šiřitelem byl zvláště Řehoř Velký. Když r. 590 vstoupil

na stolec papežský, otevřel mu zřízením missie v Anglii široké pole požehnané působnosti. V klášteřích anglosaských vyrostli pak oni mužové, kteří řeholi benediktinskou přenesli pak do Německa: Sv. Pirmin a zvláště sv. Bonifác a jeho druhové. Ještě před polovicí 8. století byla řehole benediktinská na některých synodách německých přímo předepsána (roku 744, 745). Dnešní Francie seznámila se s ní ještě dříve než Německo a ponenáhlu jako v Německu dosáhla zde úplné vlády. Vůbec 200 let po smrti Benedikta zatlačila na západě všecky ostatní řehole.

Když asi 300 let po založení řádu benediktinského rozličné okolnosti úpadek mnohých klášterů přivodily, hleděl sv. Benedikt z Aniane (roku 821), v pravdě veliký syn sv. Benedikta, reformu provésti. Jeho snahy měly sice dobrý, nikoli však naskrze trvalý vliv a nevztahovaly se tak daleko, jak by si bylo bývalo přáti; na konci 9. a na začátku 10. století hrozil nový úpadek. Opět činěny proto v 10 a v 11. století pokusy biskupy a opaty provésti všeobecnou reformu klášterů. V řádu benediktinském k trvalému zlepšení vedla reforma, která v 10 století vyšla z burgundského kláštera Clugny. O tuto reformu zásluh získal si sv. Odo († 942), jenž na prosby různých klášterů francouzských jejich vrchní vedení převzal a je visitoval, dávaje představeným jejich různé pokyny. Následující opatové Aymard († 955) a Majolus působili v jeho duchu dále. Četné kláštery ve Francii a Italii přijaly zvyky clugnské, jiné byly reformovány nebo nově založeny mnichy clugnskými; tím vznikla kongregace clugnská, jež za opatů sv. Odila († 1048) a sv. Hugona (1109) z Francie se rozšířila do Německa, Španělska, Anglie a Škotska. Vrcholu dosáhla za opata Petra Ctihodného († 1156), načež nastává úpadek, k němuž mimo jiné přispěl též rozkvět nových řádů, Cisterciáků a Františkánů, omezení svobody volby opatů, kommendy, později pak reformy a revoluce. Reforma v Clugny překročivši hranice Francie přispěla i v jiných zemích k restauraci života řeholního, jako v Německu, kde zásluh o reformu velikých získal si klášter hirschavský přičiněním opata Viléma († 1091) a pak kongregace mnichů škotských, z rozkazu Innocence III ze všech klášterů škotských v Německu zřízená. Vedle snah k povznesení života řeholního vycházejících hlavně z Clugny povstala v 11. a 12. století ještě jiná hnutí reformní, zvláště v Italii a ve Francii, která vedla namnoze ku zřízení samostatných řádů reformních, z nichž přední byly: Kamaldulští, Vallombrosští, Grammontenští, Foltewaldenští, Cisterciáci, dále Avellani, Humiliati a Vilhelmité. Škody v řádu benediktinském se objevující hleděly však odstranit netoliko rozličné reformy, vycházející z lůna řádu samého, také církev snažila se je vyléčit a řadou výborných ustanovení novým nebezpečím předejít. Nejdůležitější v této příčině jsou zařízení sněmu lateranského IV (c. 12), že v každé církevní provincii vždy za tři léta mají býti konány generální kapitoly oněch řádů, které posud jich nekonají. Také mají býti vhodné osoby vyvoleny, které by jménem papežovým kláštery provincie visitovali. V Anglii a ve Francii byl

tento dekret ihned prováděn, v Německu naproti tomu velké spory v říši a strany v provinciích všeobecné a trvalé provedení dekretu zamezily. Také ve Španělsku byl dekret jen nedbale prováděn, za to v Italii netoliko konány horlivě předepsané generální kapitoly, nýbrž vznikly i se souhlasem papežů nové a významné kongregace, jako: Silvestrinů, Coelestinův a Olivetanův. Aby důkladná reforma řádu benediktinského byla provedena, vydal Benedikt XII 1336 bullu „Summi magistri", kterou nařídil, aby v každém klášteře ročně konána byla kapitola, v každé pak provincii vždy za tři léta generální kapitola všech opatův. Zároveň byl řád rozdělen na 36 provincií. Konání generálních kapitol a provádění jejich ustanovení, dále utvoření a činnost kongregací poskytla řádu benediktinskému sílu vítězně podstoupit blížící se těžké zkoušky za velikého rozkolu západního Na sněmu kostnickém ozývalo se znovu volání po reformě upadajících německých klášterů benediktinských. Reforma provedena byla tehdy z kláštera v Melku v Dolních Rakousích a z kláštera Bursfeldského v dnešním Hanoversku. Unie bursfeldská v největším rozkvětu čítala na 230 klášterův. Jako v Německu vzniklo v době předtridentské hnutí reformní též v jiných zemích, ve Švýcarsku, Španělsku, ve Francii, v Portugalsku atd. V době reformace nastaly pro řád nové těžké zkoušky. V Německu, v oněch krajinách, kde reformace byla provedena, byly četné kláštery zrušeny, jiné odpadly k nové nauce. Mnohé kláštery zůstaly však přes násilnosti své víře a řeholi věrny, ano staly se baštami katolické víry. Ještě větší byly útrapy řádu ve Velké Britanii a v Irsku. Veliký význam pro další rozvoj řádu benediktinského a řádů vůbec měl koncil Tridentský svými předpisy vydanými v sez. 25 roku 1563. Koncil zařídil především, že všecky exemptní kláštery mají se spojit v kongregace a konat vždy za tři leta generální kapitoly. Následek byl, že v řádu benediktinském povstaly různé kongregace exemptní, resp. kongregace reformní, z nichž nejdůležitější byla kongregace ze Saint Vannes a Hydulphu. Na jejich základě povstala po té roku 1618 slavná kongregace Maurinů, jež spojila k sobě ponenáhlu nejváženější kláštery francouzské. Roku 1685 počítala již přes 180 klášterů; později upadala a revoluce učinila jí konec. Zásluhy Maurinů o vědu jsou nesmrtelné, působilať i svou vědeckou činností blahodárně na kláštery mimofrancouzské. Na utěšený rozvoj řádu benediktinského od Tridentina působila neblaze od polovice 18. století t. zv. osvícenost, jež i do klášterů benediktinských vnikla, a zvláště revoluce francouzská, v níž mnohé kláštery v Německu a Italii a na jiných místech saekularisaci za oběť padly. Z více než 1500 benediktinských klášterů v době koncilu kostnického přetrvalo jich pád Napoleonův sotva 30. Těžké zkoušky pak nepřestaly ani postupem století 19. ve Španělsku, v Portugalsku, Švýcarsku, ve Francii atd. Nicméně jako ostatní řády pozvedl se řád benediktinský k novému rozvoji. Jednou z nejvýznamnějších kongregací řádu benediktinského a přes své krátké trvání nejzasloužilejších jest kongregace beuronská, založená arciopatem Wolterem († 1890).

Podav v dalším přehled o nynějším stavu řádu benediktinského líčí spisovatel zásluhy Benediktinů o náboženství a kulturu, vědy a umění a ukazuje tu, že řád sv. Benedikta je nerozlučně spojen s dějinami civilisace a vzdělanosti. Mnohá území děkují mu za pokřesťanění a podporu kultury materielní Hned od počátku ujímal se dále řád chudých a trpících, pracoval později na poli zevnější missie, na poli vědy, školství, umění a také nyní vládne v řádě čilá vědecká a literární činnost. Po té spisovatel líčí v krátkosti dějiny Benediktinek a přechází v druhém oddělení k ostatním řádům řehole benediktinské. Na řadu přicházejí v části této Kamaldulští, Vallombrosští, Grammontenští, Cisterciáci, Trappisté, Feuillanti a na konci Karthusiani. I tu jsou vždy podány dějiny jednotlivých řádů až do doby přítomné a přihlíženo při tom k jejich záslubám na poli kultury a civilisace. Celý svazek je zakončen obsáhlým registrem, jenž orientaci značně usnadňuje. Jak ze stručně jen načrtnutého přehledu patrno, je dílo Heimbucherovo obsahem velmi bohaté a poučné. Pozorná četba jeho rozptýlí zajisté v nepředpojatém čtenáři mnohé předsudky o řádech a životě řeholním vůbec. Poněvadž spisovatel na každé stránce téměř uvádí pod čarou hojnou literaturu, je spis jeho vítanou pomůckou k dalšímu studiu. Zasluhuje tudíž nejvřelejšího doporučení. *Dr. J. Samsour.*

Dr. A. Brückner, Geschichte der russischen Literatur. (O.)

Po smrti Petrově začala se rozvíjet světská literatura ruská; nejprve ovšem napodobovala krásnou literaturu francouzskou (Kantěmir, Treďjakovský, Sumarokov, o němž autor zapomněl poznamenat, že psal také bajky, satiry a epigramy, v nichž projevil srdce cítící s poníženými a uraženými, hněv proti utlačovatelům a posměch nad přílišným napodobováním ciziny) a literaturu německou vědeckou (Lomonosov, Tatiščev, Radiščev).

Jakési kolísání vidět je v posouzení charakteru i činnosti Kateřiny II, o níž B. soudí takto: „An ihr war alles Komödie: ihre Religion, Nationalität, Philosophie, Humanität; echt war nur die unbegrenzte Herrschucht, Eitelkeit uud Dilettantismus. Sie war Gegensatz zu Peter: Diesem lag an der Sache, ihr an dem Schein“ (strana 86). K zevnějšímu lesku svého panování Kateřina potřebovala také vlastní literatury, již skvěle podporovala, ale o vzdělání lidu se nestarala; sama také psala komedie, filosofická i paedagogická pojednání, horlila pro francouzské encyklopaedisty, ale nic nebrala vážně, ani svoji svobodomyslnost, ani svoji literární činnost, a ku konci panování pod dojmem revoluce francouzské pronásledovala každou svobodnou myšlenku. A přes to Brückner tvrdí o ní, že stála vysoko „nad celým svým okolím“, tedy snad i nad muži takové mravní síly, přesvědčení a čistoty ducha jako byl Radiščev nebo Novikov? Totéž kolísání úsudku je v kresbě Radiščeva, „nepřítele otroctví“, jemuž připisuje „Respect vor der Autokratie“ a v tomto tahu jeho povahy vidí příčinu jeho sebevraždy, ač Radiščev i po vyhnanství zůstal nenapravitelným svobodomyslníkem a jen v návalu trudnomyslnosti vzal si život. Jeho

knihu „Putěšestvie“, obsahující program lidumilných oprav, osvobození selského lidu, neocenil Brückner náležitě; a přece konečně praví: „Radiščev's Name bleibt unsterblich . . “ Úplně nesprávně charakterisována činnost rusofila knížete Ščerbatova, jenž oslavoval mravnost staré doby, a přítelkyně západní vzdělanosti, kněžny Daškové. Také o Fonvizinovi Brückner mluví zmateně a nedoceňuje význam jeho komedie „Nědorosl“, kdež tak tmavými barvami namalováno nevolnictví. Vůbec autor je nízkého mínění o satiře doby Kateřiny II, o jejím vychovávacím významu . . . Několik komedií S. Sumarokova proměnilo se u našeho literárního historika ve sta komedií. Podobných menších i větších nedopatření a nepřesností v knize Bücknerově hojnost.

Dále obšírněji jedná Bückner o literatuře 19 století a také celkem správněji. Ale i tu nalézáme nesprávnosti. Tak na str. 143 píše: „Puschkins Schule hatte auch K. Batiuschkov durchgemacht“, ač Baťuškov byl učitelem, předchůdcem Puškinovým, nikoliv jeho žákem. Ohnivý občanský básník Ryljejev, jenž nabádal krajany k občanské zmužilosti, charakterisován nesprávně jako pessimista. Četná nedopatření znamenat v životopise Griboědova, nedosti přesně oceněna jeho slavná komedie „Gore ot uma“. Povrchně podán životopis tvůrce národní literatury ruské, Al. Puškina; nesprávně popisuje B. jeho vyhnanství na jih, nezmiňuje se o neblahém vlivu, jaký měl sňatek jeho na další osudy básníkovy. Není správno tvrzení, že by Puškinovi nezůstal cizí „der Napoleonkult“, poněvadž Puškin pro Napoleona nikdy nehoroval; nesprávné je tvrzení, že by byl Puškin tak toužil po hodnosti komořího, že by byl býval „Verehrer von Knute und Zensur“ . . . a pod. Nedostatečně vystižen význam Puškinův pro rozvoj ruského románu a povídky . . . Nesprávna poznámka, že s Lermontovem „verstummte auf Dezennien russische Dichtung“ (219), které autor sám později odporuje, mluvě o Někrasovu a básnících čtyřicátých a padesátých let. Také v životopise Lermontova setkáváme se s nesprávnostmi. Podobně také v životopisných datech Gogolových jsou nepřesnosti. Příliš přísně vyslovuje se Brückner o posledních letech života Gogolova, kdy upadl v trudnomyslnost. Vůbec význam činnosti Gogolovy není doceněn, poměrně málo zvíme o změně názorů Gogolových. Málo pozornosti věnováno básnické tvorbě samouka Kolcova, o němž mluví pouze na dvou stránkách.

Celkem správněji Brückner mluví o významu ruské kritiky, a dobře vytkl t. zv. literární kritice, že neocenila dostatečně činnosti některých spisovatelů konservativního táboru, na př. dramatika Ostrovského a románopisců Lěskova, Pisemského, Melnikova, Pečerského a j.

Příliš příkře posuzuje slavjanofily („diese Bastarde der Reaktion und des Chauvinismus“ . . . „die slawophilen Konstruktionen der slawischen Bruderliebe und der russischen Weltmission sind uns nur Scharlatanerie“, 279), kteří přece svým učením vyvolali hnutí ve prospěch osvobození Srbův a Bulharův; za to poměrně mnoho chvály uděluje Al. Hercenovi jako beletristu i memoiristu; nesprávno však tvrzení, že by pouze jeho sympathie ve prospěch Poláků byla příčinou

zaniknutí jeho „Kolokolu“, v němž už dříve nelíbily se Rusům socialistické články přítele Hercenova, básníka Ogareva.

Době nejnovější (1855—1905) věnována skoro polovice celé knihy Brücknerovy. Tato část knihy je obsažnější, autor nemluví tak paradoxně, jak to činí v prvních hlavách své knihy, jeho všeobecné úsudky jsou správnější. Dosti pěkně mluví o militarismu, o t. zv. obžalovací literatuře, o jednostrannosti publicistické, tendenční kritiky, o kritice idealisticko-aesthetické, jejíž zástupce Volynského i Merežkovského staví nad kritiky publicistické. Poněkud zmateně mluví o Turgeněvovi, jemuž upírá schopnost porozumět potřebám doby, obviňuje ho z malomyslnosti, ze zpátečnictví, ale konečně přece připisuje mu přední místo v literatuře. Nějak Brücknerovi nezamlouvá se Gončarov s jeho „přísně konservativními názory“, i odbývá dosti povrchně jeho činnost literární. Nadšeně psány hlavy o Tolstém, „největším epikovi všech časů“ (357), a o Dostojevském, „dem interessantesten, eigenartigsten, gewaltigsten aller Russen,“ o němž soudí, že spisovatele většího talentu zná snad literatura světová, ale nezná teplejšího srdce. Vysoko cení Brückner Pisemského a zvláště jeho „Vzbouřené moře“, jež má za nejlepší dílo jeho a staví je i nad „Trpký osud“ i nad „Tisíc duší“, s čímž těžko souhlasit. Zrovna plýtvá chválou, mluvě o Saltykovu Ščedrinovi („der russische Swift“), jehož satiry nazývá perlami ruské literatury. Skoupější na chválu je při ocenění činnosti předního, nejnárodnějšího dramatika ruského, nejpůvodnějšího spisovatele Ostrovského.

Mluvě o lyrice ruské poslední doby, mnoho pozornosti věnuje publicisticko-satirické poesii Někrasova, kdežto básníkům čistého umění: Tutčevu, Majkovu, Polonskému, Fetovi věnuje pouze po jedné stránce; přeceňuje také básníka filosofa Slučevského, kdežto hr. Golemiščevu-Kutuzovu věnuje sotva 1½ řádky. Souhlasíme celkem s úsudkem Brücknerovým o Gorkém, jenž na Rusi i v cizině přeceňován proti jemnějšímu umělci, jakým byl Čechov, ale nepodepsali bychom náhled jeho o vynikajícím prý talentu L. Andrejeva.

Celkem třeba o knize Bücknerově říci, že psána pěkným slohem, který uchvacuje čtenáře, že však pro dějepis literatury ruské mnoho neznamená. Každý, kdo bude chtít důkladněji studovat dějiny ruské literatury, musí sáhnout k jiným knihám, než je populárně, ale nedosti objektivně psaná a četnými spornými tvrzeními přeplněná kniha Brücknerova.

A. Vrzal.

Ze života náboženského.

Rozpřádají se stále nové a nové polemiky pro rozpuštění „Jednoty česk. duchovenstva", více ovšem už o duchu jejím než o ní samé, a ba ani ne o duchu v ní, ale o kleru českém vůbec a o moderních proudech v něm. Hlavní útoky vedou se z německých konservativních a církevních listů. V českých přirozeně jest víc i obrany i kritiky a také „domácněji" (osobněji) vypravené, ale rozptýlenější. Ta celá kampaň vypadá jako příprava kráznému zakročení proti moderně, nebo aspoň k zaleknutí a zastrašení moderny. Jen že se tu zase nemůže pochopiti, jak veliký je to rozdíl mezi věcí a zásadami, a mezi jejich uplatňováním se strany různých osob. A celé hnutí se považuje za čin dvou tří lidí. A zatím ono není než výrazem intelligence českého kleru samého. Tak vzdělaný a s životem srostlý klerus jako náš nemůže ani býti jinaký. Myslí samostatně a časem chce i jednat samostatně. Duševní chudáčci jsou sic pokornější a lépe poslouchají, ale zase na druhé straně nejsou církvi ani k prospěchu ani k užitku. Samostatnost a intelligence není ovšem jen na straně tak zv. „moderny" — druhá strana, strana tradice, ji má snad v téže míře, že ona není „revoluční", to jest jen náhodou. Byla by jí, kdyby „držitelé pořádku" byli v jiném táboře, než v jejím.

Pro olomouckou arcidiecesi ustavila se diecesní jednota duchovenská. Má tedy Morava kněžstvo organisované ve dva sbory. České diecese zatím ještě k vybudování místních diecesních jednot po zrušení ústřední jednoty nepřikročily. Není pochyby, že i ony tak učiní, až první rozčilení pomine.

U nás nebylo dosud nemožností, ač přece jen výjimkou, že kněz šel s některou jinou stranou politickou než katol.-národní nebo konservativní. A tak už i strany liberální našly mezi kněžími své veřejné stoupence, a snad i v popředí je stavěly. Zazlíváno to, po straně nadáváno. V proklamaci předvolební namítali též socialisté, že i mnoho katolických kněží s nimi souhlasí, ale že se nesmějí veřejně pro ně prohlásit, poněvadž by na sebe uvalili pronásledování, že to smějí bez obavy učinit jen evangeličtí duchovní, a ani tito ne vždycky, i ty církev protestantská, je-li spolu státní církví, pronásleduje. Souhlasiti s programem či ideou a býti ve straně jest ovšem rozdíl, zvláště když ta strana (jako socialisté) má programů, kolik jich právě potřebuje, a v nich vše, co se shodí. Proto nepochybujeme, že by stranníka socialismu dnes asi stihla úřední výtka, ač ani to není jisté. Stoupencům jiných stran (lidové, mladočeské, agrární) zatím v našich zemích nestalo se nic. Přísnější v té věci jsou v Německu. Tam právě (v Bavořích) projednával se v tisku a rozhovoru veřejném případ s farářem bavorským Graudingrem, jemuž jeho biskup (bambergský) zakázal kandidovat na liberální program v okresu Naila, z toho důvodu, že strana ta staví se ve školní otázce proti snahám náboženským. Zákaz intimován faráři Graudingrovi jen ve formě projádření, vyložení ná-

zoru biskupova o té věci. Ale v tom ležel zákaz nepřímý. Zmíněný farář na to odstoupil. Politický puritanismus je tedy v Německu větší než u nás. V případě však, kdy mnichovský arcibiskup vytýkal katolickému středu volební kompromis se socialisty, vedoucí katoličtí politikové toto biskupovo zakročení se vší uctivostí zamítli jako nepříslušné. Zřejmo, jak různými cestami se bere politika a nechce se dáti narazit na jeden „katolický normativ". Jest v neprávu ten, kdo staví takový normativ, či ti, co ho neposlechnou?!

*

Nebylo třeba ohlašovat a tolik vychvalovat svou dosavadní „práci" v národě, jak činí „Volná Myšlenka" v jednom z posledních čísel svých. „Práci" její opravdu v národě cítit. Ne sice zrovna „její", to by si mnoho lichotila, ale všech těch, kdož vědomky či nevědomky od dávna působí ve směru volnomyslném. Časopis „Volné Myšlenky" sám zatím leda několik schůzí uspořádal (prý 262), rozhodil dosti spiskův a letáků (prý na 200.000), pomáhal v boji za volnou školu, vedl boj proti nařízení zemské školní rady, pro rozluku manželskou, za odluku státu od církve, boj proti „Národní Politice" (!?), proti zvýšení kongruy, proti průvodům klerikalním (processím) po Praze, proti bohoslovecké fakultě, a uspořádal výstavu Kupkovu. Prý to byli obětovní lidé, kteří se sešli a začali takovouto akci a dosud se nezakotvili tak, aby měli finanční dostatek a obětí nebylo potřebí. Zapustili konečně odnož mezi Slovince, Charvaty, ano i Bulhary. Z té veškeré činnosti zdvíhal se skutečně časem šum a prach po národě, novinách, ve větších městech. Sbíráni stoupenci proti církvi katolické, neboť „volná myšlenka" bojuje hlavně proti Vatikánu, a není divu že se chytlo příchozích mnoho, dnes se chytli, zítra už byli jinde. Ale „Volná Myšlenka" agituje též pro odpad, vyřizuje odstup od církve všem, kdož se toho bojí, a ba i kněží prý mnoho zlákala k projádření, že by vystoupili ze stavu i církve, kdyby jim bylo dáno jiné zaopatření. Toho však zatím nemožno učinit. „Volná Myšlenka" škodí církvi a Vatikanu tím nejvíc, že tyto své klienty dosud nechává církvi na krku a nijak jich nezaopatřila! Jen jedno jest však nezvratné, čím více té „volnosti myšlenkové" se hlásá, tím více přibývá zuřivosti a klackovitosti u tak zvaných mladých stran, tak že se zdá, že „volnost" sic hlásají, ale na „myšlenky" zapomínají.

*

V „Časopise katolického duchovenstva" (3.) hovoří katol. básník Xav. Dvořák opětně o otázce často už přetřásané, o úpravě nového kancionálu. Poukazuje na to, že dosavadní vydání byla zkažená obyčejně po stránce textové i hudební. Na úpravu novou třeba vyhlédnouti komisi dvojí: hudební a slovesnou. K oběma záhodno přizvati též znalce z laiků, jmenovitě ke komisi hudební. Autor poukazuje na neobratné opravy starých textů, jakých se moderní vydavatelé dopouštěli, chtějíce buď rythmu pomoci, buď kostrbatost uhladiti. Za to obyčejně vypudili ducha a cit ze starých veršů. Klade důraz na prostotu a citovost, jaká má v lidových zpěvech výrazu docházeti. Toť hlavní přednost

tohoto zpěvu. Druhou musí býti lehkost a zpěvnost, a konečně správnost věcná a věroučná a srozumitelnost. Pro pořízení písní nových žádá přibrati hojnou řadu literátů-básníků duchovních i světských. Neboť jeden člověk brzo se vyčerpá a bude se v myšlenkách svých opakovati. Praví však: „Mám při tom málo důvěry v naše síly při tak těžké úloze. Jsou tu tak mnohá úskalí a může snadno ztroskotati nejnadanější. Naše prostředí není tomu příznivo, není té hluboké víry, není té zapalující vroucnosti, jako té doby, když povstávaly písně duchovní, jejichž naivní kráse a srdečnosti se tak podivujeme.“ Přece však vyzývá: „Zatím však spojme síly své, aby úprava kancionálu byla nám i církvi ke cti. Věnujme této práci aspoň co možná nejvíce studia, kterého vyžaduje, vroucí píle a potřebného času!“

A což pak už byla ta oprava autoritativně zahájena a připravena? Myslí už „nahoře“ o ní někdo? V Brně se o novém kancionále pilně pracuje, ovšem bezpochyby zas jen o „brněnském“.

V témže svazku „Časop. katol. duch.“ P. Josef Vajs rozepisuje se o dosahu obou dekretův o hlaholici (1898 a 1906) a o hnutí hlaholském vůbec se znalostí věci, jakou v té záležitosti vyniká.

*

Otázka odluky církve od státu, stále teď navrhovaná a přetřásaná liberálním tiskem, nabádá i církevní lidi ku přemýšlení o otázce dotčené. Už dříve často jsme uvedli hlasy lidí, a byl to už před mnoha lety mons. Scheicher, který spojenství církve se státem v dnešní podobě káral a zamítal v řečech svých poslaneckých i v článcích časopiseckých. A také jiní hledíce na církve ve státech, kdež nepožívají výsady státnosti, často byli pojati závistí, neboť pozorovali více zájmu a živosti náboženské tam než doma. A dnes vidíme též na ruské církvi, jak ráda by, aspoň v rozumnější většině své zhostila se toho jha státnosti, jež na ni uvalil Petr Veliký.

Ale svrhnouti státnost neznačí Rusům pravoslavným ani největším reformistům v duchovenstvu ne, zříci se při tom všech výhod a výsad a hlavně neapelovati na to, aby ne lid jako dosud v naturálních dávkách i penězích si platil své venkovské duchovní, ale stát aby převzal platy duchovenstva na sebe. Chtějí sice zreorganisovati farní obce, dáti jim samočinnost a samosprávu, ale nikoliv též úkol nákladu a rozdělování ho — leda věcného, ne však osobního!

Ta státní zajištěnost, to pohodlí úřednického služného svádí mnohé. Jen nebýti závislým na farnících svých jest heslem všech, kdož smějí to chtíti jinak!

A přece některým aspoň zdá se žádoucnějším právě to těsné spojení s obcí, ta závislost na ní; to vědomí farníků, že přinášejí oběti, a to vědomí faráře, že rádi je přinášejí — ležíť v tom pro něho pobídka k práci, ale i uznání, pro ně stále živený zájem a stále probuzené přesvědčení. Svoboda působnosti pro církev jest v takových poměrech větší než ve spojení se státem, ač-li stát chová se spravedlivě nebo aspoň lhostejně k veškeré náboženské činnosti.

Ve „Věstníku českého duchovenstva“ autor *dd*, častěji už citovaný a professor Em. Žák zahájili polemiku o rozluce státu a církve. Autor první jí sice nežádal, ale spíše ohlašoval a předvídal, že i u nás k ní dojde. Prof. Žák však jak z historie tak z idey státu vyvozuje, že stát nemůže plniti dobře svých úkolů, není-li spojen s církví, nešetří-li jí, nepodporuje jí a navzájem od ní podpory nežádá.

To jest boj o slova: podpora církve a spojení s církví jest možno na mnoho způsobů. Že by jen dnešní způsob, a třeba náš rakouský byl nejlepší a nejžádoucnější, nemožno tvrdit. Že by rozluka musila vždy vypadat jako ve Francii, také není správno. Francouzští radikáli a socialisté chtěli církev pronásledovat, rozluka jim byla jen jedním z prostředků. Stejně si rozluku představují naši pokrokáři a socialisté. Tito rozlukou myslí opak toho, čeho římští středověcí kanonisté chtěli dosíci nadřízeností církve nad stát. To byla také „rozluka“, a hlásali ji v bullách a theologických spisech. Vyšla z mody a přišla politika konkordátův. Už v idei konkordátu samého leží pojem rozluky. Neboť smlouvou se spojuje pouze to, co jest rozloučeno, a spojuje se jen v jistých určitých bodech, a dočasně, dokud se smlouvajícím líbí. Vypověděti smlouvu musí býti jedné každé straně volné, pouze libovolné měnění smlouvy není přístupno. Toho se z části dopustila Francie. Církev dnes ostatně jakýsi konkordát má všude a s každým státem, buď výslovný formální nebo aspoň faktický, od případu k případu: jako organisace s organisací se dohodujíc a přizpůsobujíc.

*

Vůdce křesťanských demokratů belgických farář Daëns propadnuv při posledních volbách, vzdal se činnosti politické, uchýlil do ústraní a žádal za odpuštění vrchnost svou duchovní, jež se s názory jeho nesnášela, a proto jej pronásledovala. V „Korrespondenzblattu“ píše o něm Dr. Scheicher: V Belgii Daënsa suspensovali, ne že by byl zastával názory nesprávné ve věcech víry a mravův, ale že jeho socialní evangelium jinak znělo, či lépe dále šlo, než evangelium socialní, jaké v Belgii vládnoucí kruhy vyznávají. A přece přijde doba, kdy církev katolická v Belgii se dlouho a dlouho právě poukazováním na Daënsa a jeho názory o bohatství a chudobě brániti bude! Sv. apoštol Jakub, sv. Ambrož, sv. Augustin a mnozí jiní světci by nebyli ze suspense vycházeli, kdyby jejich socialní názory se byly posuzovaly tak, jak posuzovali ubohého Daënsa. Proto „in omnibus charitas!“

*

Francouzská církevní bída mezi jiným měla i za následek, že výtečný vědecký čtrnáctidenník „La Quinzaine“ zanikl. Redaktorem jeho byl osvícený apologeta filosof Georges Fonsegrive. La Quinzaine počala vycházeti roku 1895. Navázala na staroliberální snahy Lacordaira, Dupanloupa a Montalemberta. Snahy těchto mužů utonuly v letech sedmdesátých úplně v odporu konservativní strany proti všemu stávajícímu. A tento odpor stal se všem katolíkům francouzským, pokud jako takoví i politicky a vědecky činni byli, heslem nedotknutelným. Na vše laické, státní, moderní pohlíženo s nedůvěrou, se zatracováním

Demokracie, republika, lidové snahy a proudy byly příkře odsuzovány. Všecko snažení politiků: hr. de Mun a La Tour du Pin naráželo na nepochopení. „Quinzaine“ podjala se úlohy prolomiti tuto hráz uzavřenosti a ztupělé nenávisti a počala pomalu po dávkách hlásati novou „methodu“ nazírati na vše zděděná a na veškeren vývoj a život kolem sebe. Znenáhla shromažďoval se kolem ní hlouček pokrokovějších mužů, až konečně jich byla celá falanx. Ale práce jejich přišla pozdě. Schromlé řady byly náhle přepadeny a zničeny. A už dříve sebevědomější vybíhali z nich (abbés évadés), neboť bylo to sebezapřením intellektuelním vydržeti s nimi. Místy nové názory vyrážely ve vzpouru a překotné novotářství. Ale ustrašení konservativci nejen toto, ale všecko volnější snažení z podelbi podzírali křivým okem a stále osočovali a kde mohli pronásledovali. Seslabeni tím uvnitř ještě více.

*

Zmíněnému listu podobný italský nábožensko-filosofický měsíčník „Il Rinnovamento“ v Milaně (od loňska vydávaný hr. Gallarati Scotti z kroužku Fogazzarova) z Říma zakázáno jako škodlivý. Předseda indexové kongregace však pouze prostřednictvím arcibiskupa milanského Ferrari na zastavení listu působil. Vydavatelstvo tedy vyjednávalo s místním arcibiskupem o příměří a lhůtu. Vadnost a pochybenost směru měla býti napravena. Také Don Romolo Murri znovu stižený za svou socialně politickou činnost suspensí, slibuje nápravu a polepšení. Po kolikáté už?

V Turině počala svou činnost „Fogazzarova nadace“, fond totiž složený z prodeje exemplářů na index daného „Il Santo“. Fond tento má sloužiti přednáškám, jež budou se zabývati populárně náboženskými problemy. Kněžstvu bylo zakázáno účastniti se přednášek těch, ježto církev nemůže prý uznávati vedle sebe nijakou laickou společnost beroucí na sebe úkol poučování ve věcech náboženských!

Všecko to censurování a zakazování v Italii přichází však už pozdě. Nových lidí jest legie. A ti „mladí“ ostatně nejsou vzpurní, nejsou neposlušni, ale pouze snaživí, horliví, vždy ochotni se vrátit se započaté cesty, byla-li prohlášena za chybnou. Ale horlivost jejich znova je pudí na nové dráhy, hledat pravdy, získávat duší. Jimi dnes církev žije a se šíří, ne těmi, co bázlivě „střeží ohýnek na domácím krbu“.

*

Přijímají-li angličtí socialisté ústy Keir Hardie „novou theologii“ Campbellovu jako svou, němečtí jsou původnější. Těm sestavil bývalý jejich poslanec Edmund Fischer sám případné náboženství (Neue Gesellschaft), bude prý to pravý a vznešený „kult vědy, umění a přírody“. Kroužky náboženské zřídí se po všech místech, kde jest více soudruhů. Aspoň jednou za měsíc budou míti svou „bohoslužbu“, uspořádá se jim totiž večer nebo v neděli přednáška, která podá obraz o všem novém na poli vědy a umění. Na několik hodin odstraní se puch piva a cigar z místností spolkových a stěny ozdobí se díly uměleckými a názornými obrazy a přístroji vědeckými. Kněžími budou přednášející učenci, od strany k tomu cíli najatí a vydržovaní. Před

přednáškou a po ní bude produkce zpěvní; na to volný přátelský rozhovor, pozvou se i hosté ze sousedství a ve vzájemné výměně názorův a proukazování služeb přátelství a lásky zakončí se takový „bohoslužebný večer“.

Je to však skromnost, jíž při té straně nikterak nejsme zvykli! Panu Fischerovi to snad stačí, ale tisícům jeho stoupenců to přece jen nepostačí!

*

Počátkem května sbubnována v Praze společná akce českého a německého studentstva proti theologické fakultě a žádáno na „veliké“ manifestační schůzi za její odloučení od university. Z českých professorů netheologických nikdo se neozval proti svedené mládeži, z německých však mnozí, především liberální professoři Dr. Bachmann a Pfersche zamítli tuto agitaci, že neodpovídá ani tradici německých universit ani národnímu zřeteli jejich v Čechách. Zásadně o téže otázce rozhovořil se professor Eichmann v příloze literární ku „Kölnische Volkszeitung“. Poukazuje na podobné odmítavé stanoviska místorektora heidelberské university Dr. Ernsta Troeltsche, protestanta, jenž pro theologii žádá místo na universitě už pro význam křesťanství pro evropské národy a kulturu jejich. I když se provede oddělení státu od církve, neprovede se tím oddělení státu od křesťanství. Společnost má potřebu silného živého náboženství, nemůže se od náboženství odloučiti. Křesťanství snad může se prostoupiti moderními ideami, ale nemůže býti nahraženo pantheisticko-ethickými abstrakcemi, A týž protestantský theolog praví: Kdož mají ještě ono silné hluboké a živé náboženství, musí se semknouti na obranu proti aspiracím volnomyslitelů, ne proto, aby potlačili volnost vyznání a bádání, ale aby ji proti zmíněným rytířům „volné myšlenky“ bránili.

A Dr. Eichmann dodává: My katolíci nesmíme uhýbat a zvláště ne dobrovolně uhýbat. Musíme dělat realní politiku. Nesmíme dopustiti, aby přišlo k praktickému rozloučení moderní kultury od náboženství. Proto v této moderní kultuře musíme míti stále účast a svůj podíl. Ona nesmí se vyvíjeti bez nás. Dopustiti toto rozloučení obojí kultury, znamená připraviti rozloučení církve od státu. Odstrašujícím příkladem jest nám Francie. Discite moniti!

*

V promluvě k novým kardinálům papež Pius X poukazoval vážnými slovy na nový ruch v církvi, na ty bouřlivé „hledače pravdy“ (narážka na filosofii „Rinnovamenta“), kteří ani netuší, jak nechtějíce býti heretiky, přece jen upadají v nebezpečí stvářeti celé směsky a extrakty všech heresí. Rozřeďují všecko, aby to učinili záživným, a tak ničí jedině živnou stravu náboženskou. Hlásají očištění evangelia, vývoj nauky a pravdy náboženské, emancipaci od církve(?) novou kritiku knih svatých a tradice, a nauky své ukládají v knihách vědeckých i románech, brošurkách i časopisech, často ve formě nepodezřelé, dvojsmyslné, aby jen vyhnuli se výtkám a svedli lehko-

věrné. Proto vyzývá papež kardinály, aby ve svých zemích spolu s biskupy byli na stráži nad stádem svým, spojili síly své se svatou stolicí a sami kanonickou mocí svou a voláním kongregace indexu na pomoc odsuzovali nové bludy a bránili pravdy i životem svým!

*

V „Hrvatské Straži", kvartalníku diecese krcké, podána zpráva o loňské české literatuře bohoslovné. Z děl zmíněny: Kadeřávkova „Moralka filosofická", Kachníkova: „Ethika Spencerova", Kašparův: „Giordam Bruno", Špačkovo: „Božství Ježíše Krista", Kryštůfkovo: „Protestantství v Čechách do bitvy bělohorské", Musilova německá i česká biblická práce, Fryčova: „Chronogie života Páně", Sedláčkovo: „Museum starožitností" a práce v „Časopise českého duchovenstva" s přílohou „Slavorum lit. theol.", „Hlídce", „Obnově" a ve „Vlasti" a j. uveřejněné.

Kromě Lúček nyní i osada Lendák na Slovensku „stávkuje" o faráře. Vzali milého, dali nemilého. Obě jsou v Parvyho diecesi.

Starý zkompromitovaný liberál, košický biskup Bubics zemřel; nástupce jeho už ostatně přes dvě léta spravuje diecesi, biskup Fischer-Colbrie. Nejlepší dnes biskup na Slovensku, spravedlivý, zbožný, horlivý a pokorný!

Evangeličtí Slováci obce Kovačice vyhnáni četníky z kostela, že nechtěli připustit pro 16 Maďarů maďarské kázaní. Jejich biskup Scholz přes hlavu obce a pastora maďarské kázaní jim vnutil, pročež se vzepřeli. Scholz deputaci vyplísnil, že svým protimaďarským chováním dělají celé evangelické církvi hanbu! Už prý i před katolíky se budou musit stydět, kteří jsou mnohem ochotnější, a vysmějí se evangelikům za takové kousky! Tedy ejhle, v čem pozůstává církevní čest a chvála v Uhrách?

Budyšínský „Katholski Posoł" (17) přimlouvá se za hojné kupování náboženských knih v jazyku srbsko-lužickém. Vedle „Nového Zákona" a „Životů Svatých" jsou to ještě tři modlitební knihy (Nowa Jezusova Vinica, Pobožny Vosadnik, Khvalće Knjezovo mjeno), jež tvoří náboženou biblioteku srbsko-lužických katolíků. — Spolek katolických učitelů za účasti 10 učitelův a 8 duchovních měl 24. dubna schůzi, na níž oznámeno, že čítanka pro srbsko-lužické dítky letos bude hotova: v prvním díle pouze srbská, v druhém pouze německá, v třetím utrakvistická. Ježto totiž náboženství vyučuje se v lužickém jazyku musí škola k vůli tomu na se bráti též přípravu jazyka toho.

Zřízení nového čistě srbského biskupství ve Velesu v Macedonii jež žádali Srbové na patriarchatě cařihradském, se jim nesplnilo. Budou se tedy zase musit spokojit pouze se srbským pomocníkem Řeka-biskupa jako i dosud. Veleské biskupství jest jedno z oněch, kde Řekové dosud ještě zuby nehty drží se tučného místa, ač obyvatelstva řeckého tam není. Načítáno sic podle srbské statistiky mezi 5321 rodinami 82 řeckých ale i ty z části jsou pořečtěny. Bulharská statistika (z 1906) čítá všech rodin 2258 a v nich jen na 60 řeckých. Patriarchisté jsou už jen zbytkem, jenž tam pozůstal od roku 1872, kdy zařízeno bulharské bi

skupství veleské. Patriarchát zrušil tehdy zcela biskupství v Dibře a ponechal pouze veleské. Dnes podle téže statistiky bulharské exarchát by měl 11.105 rodin a patriarchát pouze 2258 v obou okresích diberském i veleském. Mají-li teď Srbi skutečně 5321 rodin, pak je to účinek srbsko-řeckých čet, které rodiny ty Bulharům odloudily. — Srbové dosud mají v Turecku své biskupství (ovšem Cařihradu podřízená) v Prizrenu a Skoplji. I na toto třetí by měli také nárok. Bulharské listy provázely přání srbské dosti příznivě, jen šovinisté bulharští nepřáli jim jeho splnění; namítáno Srbům též, že podle kanonického práva nemohou býti v jednom městě dva biskupi, řecký patriarchát jenž neuznává bulharské církve jedná kanonicky správně, neohlíží-li se při ustanovování svých biskupů na Bulhary. Ale Srbi uznávají bulharskou církev a měli by se tedy řídit přesně podle kanonů a nesázeti biskupů srbských vedle bulharských. A mají ho už ve Skoplji a chtěli by ještě ve Velesu.

Bulharská officielní církev má potíž nejen s agitací svobodomyslných a socialistů, mezi nimiž začíná methoda volné myšlenky, nejen s cizími missionáři, ale teď i s moderním mysticismem a rationalismem, jenž se spolkem a s listem „Duchovna Probuda" počal předloni v Plovdivě svou agitaci proti církevnictví a klerikalismu. Teď vyzval k veřejnému rozhovoru církevníky v Sofii, aby jim před lidem ukázal, že ničeho nehlásá, co by se křesťanství protivilo, naopak, že učí čistějšímu evangeliu než oni. Na veřejný disput ti ovšem nepřistoupí, poněvadž by to bylo zbytečno.

Carským schválením řádu soborního aspoň něco tedy už pro budoucí církevní sněm ruský učiněno. Řád obsahuje 14 bodů, jež mají poněkud liberálnější duch, než jakým neslo se usnesení předsoborné komise. Tam totiž bylo přijato, aby biskup jmenoval sám zástupce z kněží a z laiků; novým řádem se však přece ponechává místo volbě. Řád zní:

1. Sobor sestává z biskupů, nižších klerikův a laiků.

2. Diecesní biskupové jsou povinni súčastnit se soboru, vikáři a na odpočinku jsoucí pouze na vyzvání sv. synodu se soboru súčastní.

3. Diecesní biskupové, nebudou-li moci z vážné příčiny sněmu se súčastnit, pošlou s právem hlasu své zástupce z osob duchovního stavu.

4. Klerikové a laikové na sněm vybraní súčastní se v jednání všech sněmovních děl a otázek, ale sněmovní usnesení a ustanovení sestavují se pouze od biskupů a jich zástupců.

5. Na předběžné porady při otázkách, jež budou dány soborem, tvoří se, určí-li to sobor, ze členů jeho, jak biskupů, tak klerikův a laiků zvláštní odbory, které své referáty pak soboru podávají.

6. Z každé diecese posílají se na sobor spolu s biskupem dva delegáti, jeden z kleru, druhý z laiků.

7. Dvorní a vojenské duchovenstvo spolu s protopresbytery, kteří oboje duchovenstvo řídí, vysílá na sobor dva členy: jednoho z duchovních, druhého z ktitorů církevních podle uznání protopresbyterů.

8. Volby do soboru dějí se podle diecesí, a to na schůzích volebních farních, děkanských a diecesních. Na farních volí se delegát

z laiků farníků (na každou farnost jeden). Duchovní ze všech far a tito laičtí delegáti farní volí na schůzi v děkanství společně jednoho volitele z kleru a jednoho z laiků. Děkanští volitelé sejdou se pak na diecesní schůzi volební, a tu volí ze sebe tři kleriky a tři laiky, z těchto třech pak biskup diecesní vybírá po jednom v pravé delegáty soborní. Počátek a způsob voleb určí ještě sv. synod.

9. Sv. synod podle uznání jmenuje za delegáty soboru též zástupce „jedinověří" (sekty připojené), klášterův, akademií bohoslovných a jiných církevních ústavů, jakož i z jiných osob známých svou bohoslovnou učeností a církevní i náboženskou horlivostí.

10. Předsedou soboru je první člen sv. synodu, druzí dva metropoliti jsou jeho náměstky.

11. Pro vedení prací pomocných seřadí sv. synod služebný a pomocný personál ze svých synodalních ústavů; personál ten říditi bude předseda soboru. Na zpracování otázek mohou býti přibíráni učenci bohoslovci a kanonisté

12. Soborné schůze musí býti veřejny, ale některé schůze může sobor prohlásit tajnými, pročež sv. synod vypracuje řád, určující přítomnost nedelegátů při takových tajných schůzích.

13. Soborné práce budou ohlašovány veřejnosti ve způsobě krátkých zpráv anebo v celých stenografických protokolech.

14. Místem soboru bude Moskva.

Čas tedy zatím neurčen Mnoho ještě závisí na dalších přípravách sv. synodu. Ustanovení bodu 9. jest pro složení soboru záludné. Kdyby z voleb vyšla nespolehlivá a nějaká radikální většina, může ji sv. synod podle bodu 9. paralysovat jmenováním nových členů výboru. Podle tohoto řádu ostatně laici budou tvořit v soboru ani ne celou třetinu všeho členstva. Nižší duchovní rovněž oproti vyšší a úřední hierarchii budou menšinou. Sobor tedy bude hodně podroben biskupskému vlivu a vedení

Věda a umění.

Ve „Věstníku české akademie" (4.) podává professor Dr. K. Weigner (z anatomického ústavu Janošíkova na universitě pražské) souhrnný a přehledný referát, co možno na základě anatomických a palaeontologických šetření souditi o původu člověka. Podává vývoj celé otázky a názory evolucionistů, jejich důkazy a důvody z předhistorie lidstva vzaté, výklad nálezů předhistorických a boj o výklad tento mezi jednotlivými učenci. Nálezy, jimiž evolucionisté své theorie podepírají, pocházejí hlavně z míst: Neanderthal, Spy, La Naulette, Malarnaud, Arcy sur Cure, Most, Brno, Šipka, Předmostí, Krapina, Trinil na Javě.

Zajímavy jsou v rozpravě líčené vědecké spory Walkhoffa s Weidenreichem a Toldtem o vývoj brady u člověka (brada následek artikulované řeči!), jakož i Schwalbe a Kollmanna o vzestupu člověka z tvarův opičích: Schwalbe hájí pořadí pratvar opičí, pithecanthropus javanský, homo primigenius (Neanderthal, Krapina, Spy atd.) a z něho konečně homo sapiens nynější. Pithecanthropus vyvinuje pouze přímou chůzi a z části mozek, homo primigenius vyvinuje dále mozek a zručnosti i intelligenci lidskou, homo sapiens konečně vyvíjí řeč artikulovanou, pojmy a slova a vše co dále s tímto pokrokem souvisí. Kollmann má za to, že vývoj šel z malých tvarů. Pithecanthropus je slepá postranní větev vývoje, jež zanikla. Z pratvarův opičích vyvíjely se opice s přímou chůzí a větším mozkem (zvětšení lebky při přímé chůzi jest pouhý zákon statický — rovnováha!), z těchto vyvinuli se trpaslíci, jakožto první forma lidská. Rozrůznili se do třech odrud: bílých, žlutých, černých trpaslíků. Z těch povstala pak rasa velikých lidí bílých, žlutých a černých. Trpaslíci však zůstali vedle veliké rasy dále a dosud nevymřeli, zvláště vedle veliké černé rasy je zhusta nacházíme. Homo primigenius (Neanderthal, Krapina atd.) není žádným středním členem, ale pouze odrudou veliké rasy, kterážto odruda vyhynula a smíchala se, i přešla v dokonalejší rasu homo sapiens.

K theoriím Schwalbově a Kollmannově přidáváme názor Gorjanovičův (charvatský universitní professor, objevitel krapinského člověka). Rozeznává odrůdy „homo primigenius“ spyskou a krapinskou, na to homo sapiens fossilis (Brno, Galey-Hill) a teprv pak homo sapiens. Praví proto, že už ve starším diluviu žily vedle sebe dvě rasy lidské, jež vyznačují se různou schopností vývoje. V mladším diluviu jedna z těch ras vymřela a zůstal pak homo sapiens jako vývojový vrcholek rasy druhé.

Na konec zajímavého a přehledného svého článku autor praví: „Přehlédneme-li nyní celé zkoumání vztahující se k otázce o původu člověka, shledáme předně, že různé vědy přinesly řadu přesně zjištěných údajův, i bylo ve druhé řadě úkolem těch autorů, kteří měli dosti fantasie a dovedli si scházející údaje a doklady domysliti, aby o postavení člověka ve tvorstvu vybudovali různé hypothesy. Theorie ty pak byly tím jasnější, čím lépe dovedli se autoři přenésti přes nedostatky materiálu a mezery všude zející. Přesvědčivost těchto hypothes závisí na víře v ně, neboť vědecky jich jako náležitě odůvodněných nelze přijati. Kdežto v jiných stejně obtížných otázkách velmi dobře nám prospívá promyšlené soustavné zkoumání, jež logicky od jednoho faktu pokračuje k druhému, při čemž na tempu naprosto nezáleží; jsme v dané otázce odkázáni jedině na náhodu: nelze předvídati, kdy a kde se nějaké zbytky v zemi vykopou, co by měly vztah k předhistorii člověka. Snad se přece časem nahromadí tolik materiálu nového, že jím budou vyplněny mezery v rodopisné řadě člověka, a že po letech bude odpověď k otázce o původu člověka jeden z nejzajímavějších a nejvýznačnějších problemů, které kdy věda rozřešila. Dnes stojíme

na stanovisku, že člověk se z řady ostatních živočichů nevymyká. A klade se anatomií i psychickou stránkou svou za nejdokonalejší a nejvyšší všech živých bytostí…"

Tedy věda jest zatím ve stadiu fantasií. Pracně se sbírají nové drobty a boje vedou o výklad starých dokladů, jež stále nové stanovisko připouštějí. Věda tedy jen něco tuší. Ale aspoň směr svého tušení už má za jistý. Není vědy o původu člověka, jest jen víra: víra v tu či onu domněnku. A tato víra je tím snadnější a pevnější, čím domněnka jest méně vědeckou a více fantastickou.

Řečníci z lidových schůzí o tom předmětě vše to dosvědčují.

*

K tisku a podpoře navrženy české akademii: Chytilova „národopisná mapa Moravy", „Popis a rezbor nářečí na střední Bečvě" od Kašíka, Hruškův „Slovník chodský", Smetánkovy „Životy sv. Otců na poušti", Máchalovy „Staročeské hry dramatické" a jiná vydání staročeské literatury, dopisy a memoiry novější, katalogy rukopisův a knihoven a pod. Třída III. oznamuje pravděpodobné zaniknutí „Bibliografie české" od Tobolky pro nedostatek podpory z obecenstva!

*

Missionářský „Anthropos", jenž stále více se vědecky i formálně na vyšší stupeň povznáší a stává se jedním z nejdůležitějších, vědeckých, mezinárodních časopisů pro národopis a jazykozpyt přináší přehledný článek (II. 2.) od redaktora W. Schmidta o vývoji fonetiky, vědy vzniklé teprv jako věda v minulém věku. Prakticky fonetiku z nás oceňuje každý — abecedou, a kdo zná více abeced, jak v různých řečích sestaveny a různým zvukům odpovídají, dovede ocenit hned i těžkosti a z části i problemy této nové vědy. P. Schmidt sleduje vývoj hláskosloví od Indů, kteří o 2000 let předstihli Evropu, ač zarazili se na stadiu počátečném, k Řekům a Římanům, a na to ke třem západním národům: Angličanům, Francouzům, Němcům, severogermanským národům. Během minulého věku vytvořily se různé školy ve všech těch zemích, jež k hláskosloví přibíraly už pomůcky z přírodních věd brané (z mechanické akustiky, fysiologie, anatomie) nepřestávajíce pouze na srovnávací methodě sluchové. Hlavní školy byly artikulační (mluvidlová) anglická a akustická (sluchová) německá, jež konečně se sbližovaly a doplňovaly. Vrchol vývoje představuje nová francouzská škola experimentální fonetiky, pokusného zvukosloví (abbé Rousselot). Její zásadou jest zvuk nejen uchem chápati a podle mluvidel a způsobu jak se pronáší, rozdělovati, ale původ i tvar zvuku přesně měřiti a zachycovati nástroji a znázorňovati nárysem. Pokusné zvukosloví jest vědou budoucnosti, musí mnoho pracovati ještě nad zdokonalením nástrojů svých, ale povede k zachycení a ustálení všech hláskových zvuků, k přesnému označení a rozlišení jejich, povede k mezinárodní pro všecky řeči použitelné vědecké abecedě hláskové, jež ve srovnávacím jazykozpytu jest nezbytnou dorozumovací pomůckou. V té věci však sám abbé Rousselot zašel na cesty, jež nejsou schůdny. Schmidt aspoň

praví, že jeho abecedy věda sotva bude chtíti používat. Abecedy vymýšleny během času různé. Zcela nové proti latinské abecedě, latinská abeceda s obrácenými písmenkami a písmenkami v různé poloze a velikosti, konečně smíchání abecedy latinské a řecké, spojování znaků a pod. — Konečně použití rozlišovacích znamének (Techmer, Lepsius). P. Schmidt chrání se zmínky, že abeceda česká a její system uznána za mezinárodní abecedu nejpraktičtější. Ovšem že pak znaménka se rozhojní, nad i pod písmenka jich třeba klásti. Náš způsob délkování nepřijat zatím v této abecedě, ač i délka po našemu znaménkem se označuje.

*

V „Národopisném Věstníku" podává Dr. J. Janko zprávu a výtah ze srovnávací slovněvěcné methody štyrskohradeckého professora Rud. Meringera (jíž použil důsledně v knize své „Das deutsche Haus und sein Hausrat" vloni vydané). Srovnávání názvův a stopování jejich původů, přeměn a bloudění od národa k národu, od věci k věci jest rozhodně zajímavým. Zvláště že Meringer znaje dobře slovanské jazyky, ve srovnávání svém se na ně často odvolává a je stále přibírá do výkladu. Dr. Janko vyčerpává ve svém přehledu všecky jeho práce (v časopise „Indogermanische Forschungen") a zároveň práce podobného druhu Schradera, Löwa, Uhlenbecka a podává z nich přehledný obraz etymologicko-kulturní, čili „slov a věcí", jak praví, v životě staroslovanském. Tento rozbor souvislosti „slov a věcí" provádí v oddílech: obydlí a co s ním souvisí; orba a chov dobytka; šatstvo; nástroje a nářadí; stopy bájeslovné; obyčeje právní a jiné.

Tak uvádíme ze zajímavých těch „slov-věcí" výtah ze stop bájeslovných. Staré uctívání fetišů přešlo pozvolna v uctívání připravených předmětů, tesaných pňů (snad na hrubý obraz postavy lidské): odtud slova: třeba (tříbiti = káceti) dosud značící oběť, a socha značící přiostřený kůl i podobu. Slova kůl, zub, peň, klacek, starocírk. kap, kapište (kopati) jsou všecka ve spojení se starými těmi bohopoctami a přicházejí mnohdy dosud ve významech a spřežkách i realním použití, jež jen ze staré bohopocty jsou vysvětlitelny. Zvyk o vánocích přinášeti peň na stůl a pak páliti, jest pozůstatkem pohanského obřadu. Sem patří i „badan", „badni dan", název pro svátek u Jihoslovanů. Souvisí s názvy řecko-latinskými (budino) o naší „bednou", původně badan, tedy peň, poleno. Sem patří i „božić", teď vlastně co „bůžek", ale původně od kmene „bhag" páliti, péci, tedy slovo „bog" = bůh, značí původně zápal, oběť, něco páleného (německy backen). Bavoři dosud mají název pro vánoce Bachl-tag; slovo bachl tedy téhož výkladu: backchl, bhága (ind.) „den božského pně spáleného". Vánoční stromek jest dosud ozvěnou starého fetišování!

Methoda: věci ze slov a slova z věcí — vykládati používá ovšem při výkladu svém hojně průkazův archeologických, ethnologických a celého apparátu pomocných věd příbuzných.

*

Nový slovník slovensko-maďarský a maďarsko-slovenský od Dr. Ad. Pechány (Pecháň) ve dvou dílech právě v Pešti vydaný

odsuzují „Slov. Pohl'ady“ jako zcela marnou, nevyhovující práci. Od Loosova slovníku z let šedesátých neznamená nijaký pokrok. Ač autor drže se Loosova slovníku chtěl právě nedostatky jeho vývojem a obohacením řeči vzniklé, nahradit. Už roku 1891 volal Sam. Czambel po novém slovníku slovenském, ale dosud se ho Slováci nedočkali — v Pecháňovi aspoň zhola ne.

*

V „Časopise Matice Moravské“ pojednává Dr. J. B. Novák o vlivu hospodářství papežův avignonských na Čechy 14. věku a na odboj jejich počátkem 15. věku. Reservace papežské, v nichž vyhražovali si různé hodnosti a jich udílení a různé milosti, aby tím rozhojnili příjmy papežského dvoru, stihaly hlavně Čechy a především Prahu. Čekatelé úřadů byli četnější než úřady zadávané, nadprodukce a nespokojenost kleru rostla stále, a především v Praze, kde se soustředil tehdy život středoevropský hromadilo se tak mnoho pobuřujících věcí. Ne nauky a spekulace, ale hospodářsko-officielní správa církve byla prvním původem ruchu církevně náboženského, jaký započal koncem 14. a bouřil v 15. století v Čechách.

*

V Německu počal letos vycházeti ve Stuttgartě (red. v Mnichově, prof. R. H. Francé) sborový časopis pro evoluční nauku. Všecky sem spadající theorie, jako lamarckismus, mimicry a selekce, dědičnost, mutace, vitalismus a všecky nové zjevy naturální filosofie budou zde mít stálé zpravodaje a pěstitele. Ze jmen tu zastoupených jsou mnohá prostřední, mnohá však pilných exaktních pracovníků. Časopis bude orgánem stranníků-vývojovců, ale nepochybně i dobrou zbrojnicí proti nim — totiž proti přepjatostem a naivnostem populárních zastaralých doktrin.

*

Pokus o jednotné vysvětlení všech fysických zjevů podává v malém dílku s velikým titulem professor J. Sahulka (Fromme, Vídeň). Vysvětluje atomismem étheru všecky tak zvané síly: gravitaci, elektřinu, magnetismus, teplo, světlo, molekulární mechanismus. Hypothesa jest jednoduchá sice a dokonaleji vystihuje nežli stará undulační theorie étherová podstatu jednotlivých zjevův, ale věřit se jí musí, tuze věřit, aby byla přesvědčivou. V době elektronové theorie přichází však jaksi v nečas a proti modě.

*

„Slovanský Svět“ krakovský přináší od Zdislava Maryckého článek poukazující na dvě větve slovanské stále více němectvu uhýbající: Kašuby a Slovince. Praví: „Mezi Polskou a Charvatskem jakožto krajními mezníky Slovanstva západního přervána jest již dávno čára slovanských vlastí. Jen jednou byla ta čára celá v rukou slovanských, totiž za českého krále Přemysla Otakara II. Bitva u Suchých Krut na Moravském Poli roku 1278 byla porážkou celého západního Slovanstva a přímo poraženy a roztrhány tu dva národy slovanské: Češi a Slovinci. Kdyby dílo Přemysla Otakara se bylo utrvalilo, byl by živel slovanský

zůstal nepřetržitě vládnoucím od Baltu po Terst. Porážkou tou rozhodl se osud Slovinců̊v, opuštěných od té doby a oddaných na milost a nemilost živlu německého. Klín německý vražen už sice mezi Cechy a Slovince před Otakarem II, ale s pádem Otakarovým zmizela na celé věky naděje odstranit jej anebo aspoň učiniti neškodným.“ Autor v dalším osvědčuje se velkým optimistou a má za to, že ještě možná bude tento štyrsko-rakouský klín seslabit! Jak? Zmohutněním doma, setřením jihočeských a jihomoravských ostrovů německých a čechisací Vídně! To jsou však spíše smělé sny než možné plány.

*

Na slavnostní schůzi akademie věd a umění v Krakově (7. května) podán přehled děl historických vloni akademií vydaných nebo podporovaných. Ze zajímavějších jmenujeme dvě: Brücknerovy „Dějiny jazyka polského“ a Zaleského „Dějiny jesuitů v Polsce“, jež pátým svazkem dokončeny a jsou skutečně monumentálním dílem, jakým se řád může vykázat v málokterých zemích.

Letos oslavují Poláci století svého slovníku od Lindeho. Autor jeho rodem Němec nebo Šved z Dalekarlie ve Finsku, odkud otec přišel, podjal se díla na tu dobu ohromného, jaké pro jiné národy v té šíři vykonaly celé sbory anebo aspoň více mužů (pro Němce oba bratří Grimmové, pro nás podle Lindeho Jungmann). Slovník počat roku 1807 a skončen šestým svazkem roku 1814. Bez Lindeho neměli bychom ani my Jungmanna.

Charvatské divadlo letos mělo hojnost domácích operetních a operních novinek. Staří skladatelé charvatští v duchu italsko-německém sice, ale přece jen do vkusu obecenstva hrající podali letos opět několik děl (Albini, Muhović, Zajc). Činoherní autoři však činili se ještě lépe; sehráno od nich letos 10 novinek, z nichž jedna po několikátém představení pro svou tendenci škodlivou zakázána („Prokletstvo“ od Ogrizovića). Činoherní novinky vesměs postrádají hlubšího významu literárního.

Slovinské divadlo, opera i činohra, vydalo se letos opět na letní cesty po charvatských, bosenských a dalmatských městech a odbývá tournée s úspěchem.

Slavnost památky 1000letého pokřesťanění, vlastně úmrtí cara Borisa I uběhla v Bulharsku za veliké officialní i lidové účasti. Vrženo na oslavných schůzích hrst vzpomínek osvětlujících, ale hlavně vznětů kulturních a národních. Slovanští Bulhaři neměli vlastně proč slavit, a čudských už není. Těm už pokřestění národnostně nezpomohlo.

Ze všech plánů literární jednoty jihoslovanské uskutečňuje se konečně „Jugoslovanska biblioteka“ v Bělehradě. Za první svazek vydány v ní „Viněty“ od slovinského spisovatele Ivana Cankara. Věci slovinské a bulharské budou s originálním textem a překladem srbským. Touto těžkopádností se asi brzy podnik rozbije. Každému spisku bude přiložen životopis a ocenění autora. Pro první ročník uchystáni ze Slovinců Cankar a Krsnik, z Charvatů Kozarac a Gjalski, ze Srbů Stanković a Sremac a z Bulharů Elen-Pelin (pseud.) a Todorov. Cena osmi svazečků jest 5 korun.

Zemřeli: 6. května J. K. Hraše, sběratel pohádek a dětský spisovatel český. — 14. května Alois Škampa, český básník ze Sládkovy „Lumírovy“ starší družiny. — 23. května MUDr. Polykarp Starý, český dramatický spisovatel. — 25. kv. Dr. Jan Gebauer (* 8. října 1838), český slovutný filolog. — 27. kv. Václav Royt, dějepisec moravský.

Zprávy národohospodářské.

V ruchu vystěhovaleckém, jenž celou naši říši jako horečka zachvátil, jest na štěstí národ náš súčastněn nejmenším procentem. Stěhujeť se Čechův a Vlachů z říše pouze 0·2%, Němcův a Rumunů 0·35%, Maďarů 0·4%, Rusínů 0·5%, Srbo-Charvatův a Slovinců 0·8%, Poláků 1%, Slováků 1·8%. Toť aspoň poměrné množství lonského počtu vystěhovalců do Spojených Států. Celý populační přírůstek a ještě nad to odchází Slovákům. Slováci poslední dobu stěhují se v celých rodinách — tedy na dobro. Dosud chodili pouze mladíci a muži. Ženy a staří zůstávali doma, neboť vystěhovalci šli pouze za výdělkem. Teď však aspoň z některých okresů převládá vystěhovalectví rodinné. Je sice obtížnější a nebude se moci příliš rozvinouti, protože chudý lid nemá na převoz celé rodiny. Leda, že by muž nebo syn šel napřed a vydělal na přeplavbu ostatních. Prodej malého jmění, na něž mnohdy nemožná kupce najíti, nestačívá pro tři, čtyry osoby. S úžasem toto vystěhovalectví pozorují statkáři uherští, kterým počíná se nedostávati lidu, a při snahách o zprůmyslovění Uher čím dále více se ho bude nedostávati. Ostatně nejen chudé horské okresy, ale i bohatá a úrodná „Dolní Země“ vysýlá mnoho lidí do Ameriky. Jsou tím vinny socialní a pozemkové poměry, ale především agitace dopravních společností námořských a pak napodobivost v lidu se zachytivší; nestálost a nespokojenost lidové duše a snad přirozený pud vložený do ras evropských, jenž v různých obdobích historie se nějakou zvláštní toulavostí vždy projevuje.

*

Mezinárodní a zemědělský sjezd koncem května (21—25) ve Vídni konaný měl velmi aktuelní otázku před sebou: bursovní spekulaci obilní a poměry obilního tržiště světového. I jinak by se byl musil otázky té dotknouti, ježto jest z nejdůležitějších v živnosti zemědělské. Tím více pak letos, kdy právě do doby sjezdování padla nebývalá spekulace bursovní. Ceny obilní během dubna a května, ale hlavně ve čtrnácti dnech od 4. do 18. května pozdvihly se o 30% na bursách peštské a našich na ní závislých, jakož i na bursách amerických. Proto také na sjezdě navrženy z Uher, Rakouska i Německa resoluce, v nichž žádá se mezinárodní uzákonění zákazu na terminové obchody. Pouze bursy obilní pro skutečné obchody mají býti dovolovány. Žádáno však na konec, aby pouze blanko terminový obchod (s vyloučením jakékoliv

pozdější dodávky) byl zakázán. Jinak má býti terminová závěrka dovolována. Z jiných palčivých otázek debatu vyvolala otázka dělnická, vlastně nedostatek dělnictva zemědělského. Jen že sjezd nevěděl na nemoc rady. Zlepšiti postavení zemědělského dělnictva, tak aby socialně bylo na roveň postaveno průmyslovému K tomu cíli však potřeba přispění státu, neboť zemědělství při své malé výnosnosti všech těch povinností neunese. Ale jest pochybno, že by to vůbec šlo i se státní pomocí vyrovnati socialně obojí poměr pracovní: zemědělský a průmyslový. Zdá se, že tu jest anomalie ve věci samé. Práce rolnicko-zemědělská jest přirozenému výběru podrobena a na schopnostech i náklonnosti osobní závisla, jako každá jiná práce. Proto dnes, má-li člověk na výběr, používá volnosti své. Tato volnost výběru proniká však massy znenáhla a dochází vrcholu teprve v našich dnech. Kromě toho zemědělská práce jest poutavou jen jako individualní, samočinná. Poměr dělnický podrývá hlavní moment přítažlivosti, jaká v živnosti rolnické spočívá pro toho, kdo má pro ni vlohu a schopnost.

*

Poslední ze slovanských národů dochází k družstevní svépomoci zemědělské Bulharsko. Pokusilo se sic už v letech osmdesátých o záloženské sdružování po venkově. Ale závody ty buď jako svépomocné vůbec nepracovaly, proměnily se v městské výdělkové finanční instituce, anebo zanikly. Nový ruch svépomocný počal v Bulharsku teprve v tomto století. Byl to příklad sousedního Srbska, Rumunska, Uher i našich zemí, na něž pohlíženo jako na vzor. Také šlo zakládání závodů svépomocných od severu a západu. Nejdřív na Russensku a v rolnickém kraji trnovském, v nichž před třemi lety pořádán první sjezd úvěrních družstev bulharských počtem asi 30. Od té doby do dneška však družstva rolnická počala se šířiti velmi rychle, tak že dnes se jich čítá podle G. Pějeva v „Nár. Stopanstvu“ (Nár. Hosp.) na 260. Družstva mají vedle dosavadního pramene levného zemědělského úvěru: zemědělské banky s jejími okresními filialkami (staré okresní kassy zemědělské) účel veledůležitý. Nejsou jen pramenem úvěru, ale i schránkou úspor, jsou kontrolou pro použití úvěru, jsou podnětem hospodářského pokroku, a zárukou mravní pevnosti dlužníkovy. Zemědělská banka měla r. 1905 rozpůjčeno mezi rolnictvem bulharským přes 50 milionů korun, tedy patrno, že rolnictvo úvěru jejího hojně používalo, připadloť asi 70 korun průměrně na jednoho hospodáře. Pro poměry rolnické v Bulharsku je to suma už až příliš vysoká. Těch nově povstalých 260 ústavů v osadách samých po venkově roztroušených, skýtajíc hlavně osobní úvěr, nedosahuje ovšem leda malé části téže sumy bilanční, a přece možno říci, že jsou už i dnes důležitější nežli sama ústřední banka zemědělská. Tato také v pochopení významu jejich počíná pomýšleti na přičlenění jejich ke své organisaci, tak že by se stala jaksi ústřední svazovou institucí jejich. Přichází dosti pozdě, teprv po dlouhém upomínání z různých kruhů, k tomuto úmyslu, poskytnouti podpory finanční i mravní novým družstvům. Ale banka sama k tomu cíli měla by potřebu větší volnosti a autonomie.

Jeden z nejpěknějších zjevů hospodářského vývoje nových krajů jest vývoj sibiřského máslodělí. Průmysl ten nesahá před rok 1890. Roku 1900 počalo pak sibiřské máslodělí teprve pokoušet se o silnější uplatnění na západoevropských tržištích. A dnes tvoří jeden z nejmohutnějších a nejslibnějších zjevů hospodářského života v Rusku. Svým rychlým vzrůstem a intensitou pak nemá tak brzo rovného po boku z jiných zemí a národů. Nutno přiznati, že organisace tohoto odvětví není nikterak dílem — ruským. Hlavní účast v probuzení a organisaci máslařství sibiřského (po technické i obchodní stránce) mají obchodní firmy danské, švedské, německé a anglické. Pro máslový trh těchto západních zemí nestačí výroba domácí, zvláště že výroba Danska, Švedska a z části i Německa zásobuje konsum anglický. Známkou konsumu těchto germanských zemí jest veliká vlastní výroba a ještě nad to veliký dovoz z ciziny masa, vajec a másla. Proto obchod těmito tovary patří k nejvýnosnějším a nejrozsáhlejším. Sibiřský vývoz — jen vývoz je statisticky zjištěn, výroba sama nikoliv! — másla z necelých 200.000 pudů před šesti lety povznesl se vloni bezmála na tři miliony pudů. Letos pak překročí jistě daleko tři miliony a dojde blízko ke čtyrem. Vždyť loňské zvýšení vývozu obnášelo na 840.000 pudů (pud 16·38 *kg*). Loňský vývoz másla ze Sibiře rovnal se skoro vývozu australskému a za danským vývozem domácího másla zůstal jen o malou třetinu. Do dvou let za takového pokroku bude Sibiř prvním krajem máselným, jenž na trzích evropských zaujme přední místo aspoň množstvím svým. Neboť jakostí kladou máslo Anglie, Nizozemí, Danska, Švedska, Německa, ba i Finska a severního Ruska výše. — Spolu s výrobou másla v Sibiři roste i duch kooperace mlékařské; rolnictvo sdružuje se k samočinnosti a staví se co do jakosti mezi máslaři sibiřskými na první místo. Kooperací máslařských čítá se v Sibiři na 260, všecko to závody mladší čtyř let a většinou mladší dvou let! Působnost jejich jest v hospodářském i kulturním ohledu vydatnější než působnost průmyslových másláren, které mléko zkupují a tudíž po obchodnicku pracují a jen na zisk hledí.

*

Statistika úspor ve spořitelnách Spojených Států jest aspoň z části svědectvím o výdělečnosti toho kterého kraje a státu. Ovšem bereme-li zřetel na naše evropské vystěhovalce, z nichž ohromná většina spoří a ukládá, pak samy spořitelny nepodávají celého obrazu, neboť veliká část úspor jde zpříma bankami a poštou do Evropy. Ale přece obnos ten u porovnání s ročními vklady spořitelen (roku 1905 3261 milionů dolarů, roku 1906 3482 milionů dollarů) jest jen malou částkou. Vklad průměrný na jednotlivou knížku stále se zvyšuje, jak při úsporách drobných spořitelů konečně jest přirozeno. Byloť uloženo na knížku průměrem roku 1880 351 dollarů, roku 1896 377 dollarův a roku 190[illegible] už 434 dollarů, (roku 1905 424 dollarů). Podle průměrného vkladu v jednotlivých státech souditi můžeme zcela dobře o hojnosti výdělku, o výnosnosti práce v nich. Nejvyšší průměrný plat má Kalifornie a tichooceanské státy 742 dollarů na každou knížku; potom Ohio (s městem

Cleveland) 540 dollarů, Rhode Island 514 dolarů. Nový York 506 dollarů, Connecticut 471 dollarů, Maryland 438 dollarů, New Hampshire 435, Maine 368 dollarů, Massachussets 362 dollarů, Vermont 358 dollarů, Iowa 347 dollarů, Illinois (s Chicagem) 343 dollarů, sousední Indiana 341 dollarů, Pennsylvania 340 dollarů, a New Jersey 329 dollarů. Ostatní státy mají (roku 1906) průměrný vklad menší 300 a 200 dollarů. Proti roku předešlému vykazují čtyry státy zmenšení průměrného vkladu. Tak i stát Illinois, ale to jen asi tím, že přírost nových a tedy slabších vkladatelů byl veliký. Nejvíce vkladatelův, a tedy asi i příliv nových lidí, mají státy: Nový York (2,637.235), Massachussets (1,829.487), Illinois (531.990), Connecticut (493.883), Pennsylvania (441.092) a Iowa (335.527). Ovšem početnost vkladatelů závisí též na velikosti státu a početnosti jeho obyvatelstva. Proto také malé státy jako Rhode Island a New Jersey se svými 123.208 a 270.643 vkladateli nestojí nikterak za velikým a lidnatým státem Nového Yorku, s jeho víc než 2½ milionem vkladatelů. Vkladatelů ubylo jen ve dvou podřízených státech, a to velmi neznačně. Jinak vkladatelů vloni proti předlonsku přibylo: vzrostli ze 7,696.229 na 8,027.192, čili o 4·3%. Z počtu jejich jest viděti, že každý desátý člověk Spojených Států spoří a má uloženy peníze — poměr velmi příznivý u porovnání s jinými zeměmi, zvláště méně průmyslovými jako jsou uherské, polské, balkanské, ruské kraje! Do Spojených Států skutečně tedy se může chodit a chodí zbohatnout. Ze vzrůstu vkladatelův i vkladů jest zřejmo, že minulá leta se vystěhovalci naši neklamali: průmyslový ruch stál vysoko a není známek k úpadku směřujících.

Rozhled socialní.

Z nového volebního práva vzešlo zastoupení krajních politických stran, střední roztříštěny a ztráveny. V těchto politických stranách třídní zastoupení vyniklo na poprvé už nad očekávání silně. Jsou to hlavně dvě třídy, jež vyslaly své zástupce jako třídní stranníky ve značném počtu: dělníci a rolníci. Ti socialisty, tito agrárníky. Dělnictvo při své lepší organisaci domohlo se většího počtu svých třídních zástupců než rolnictvo. Neboť možno čítati dělnických třídních poslanců na 90 (až se volby skončí), rolnických třídních na 65. Rolnictvo zůstalo tedy skoro o celou třetinu pozadu. Nemožno však proto říci, že by snad zemědělství bylo v nové sněmovně slaběji zastoupeno než dělnictvo. Nikoliv. Zastoupení jeho jest jistě silnější, neboť má rozhodné zastance i v jiných skupinách, a to právě proto vydatnější, že nejsou exklusivní. Neboť zastoupení třídní může sice býti velmi bojovným, ale jiná jest, je-li též úspěšným. Výlučné stanovisko jest vždy špatnou politikou.

Proto socialisté i agrárníci ve všech parlamentech jsou sice poháněči a kritiky, ale zákony ve prospěch svých tříd dávají pracovati ostatním poslancům, sami právě pro svou exklusivitu k zákonodárné práci jsou neschopni. Neumějí protiv vyrovnávat, jsou terroristy pro svůj zájem. Rolnictvo i dělnictvo vyšlo z voleb tedy právě proto vítězně, vítězněji než všecky jiné stavy, že má v řadách poslanců nesocialistických a neagrárních své vřelé stoupence, vlastní lidi v takové hojnosti, jako žádný jiný stav. Práce budoucí sněmovny jsou těmato dvěma směry dělnickým a zemědělským velmi přesně určeny; v obou bude sněmovna příští velmi citliva a ještě oběma směry poháněna nátlakem obou třídních stran.

*

Zvláštním činitelem v životě socialním jsou tak zvaná hromadná neštěstí. Stane-li se takové neštěstí náhodou, kromě úžasu a napomínky k ostražitosti sotva vzbudí jiných socialně reformních návrhů. Jiná však jest, jsou-li tato hromadná neštěstí jakoby vnitřně sloučena se způsobem práce. Pak stačí dva tři takové případy, aby mimoděk mysl, jež byla svědkyní neštěstí, popudily proti dosavadnímu způsobu práce a naladily ji k radikální přeměně celé organisace výrobní. Toť jistě bývá první při neštěstích v dolech a na drahách, že se mysl obrací proti správám a majitelům obou podniků: je podezřívá a jim dává vinu. Nevěří žádnému omývání a jest neuspokojena, nevidí-li vinu, v niž silně věří, potrestánu. V takových případech proto mimoděk se vtírá myšlenka, vyňati takové podniky ze soukromého vedení a podříditi je správě takové, na niž veřejnost má vliv, jako obec, země, stát. Myšlenka o postátnění drah a dolů se proto už naší mysli ani neprotiví. I ti kdož nejsou pro sestátňování a kollektivní plány socialistů nadšeni, zde se sestátnění nehrozí, ba naopak touží po něm a bojují za ně. V případě hromadného neštěstí ve státním podniku dojem není tak tísnivý, neboť každý občan má aspoň nepřímý vliv na vyšetření viny, potrestání vinníkův a zahlazení nebo zmírnění následků neštěstí Vloudí se do duše uspokojení, jakého se v jiném případě občanstvo sotva kdy dočká.

Statistika ministerstva orby udává těchto hromadných neštěstí v dolech od roku 1890 do 1905 dvaadvacet případů. Zahynulo v nich 984 osob. Vdov pozůstalo 663 a sirotků 1560. Celé napravení tohoto neštěstí pozůstávalo v zatížení hornických bratrských pokladen v obnosu 1·9 mil. korun. Nejstrašnější případy spadaly do let devadesátých, příbramský požár roku 1892 (se 318 mrtvými) a karvínské výbuchy roku 1894 a menší 1892 a 1895 (přes 300 mrtvých) Ostatní případy a ostatní roky byly méně děsivými, a některá leta (1897, 1898, 1901, 1903 a 1904) nebylo vůbec těžkých případů, v nichž by nad pět osob bylo přišlo o život, jak se to k pojmu hromadného neštěstí počítá.

Hromadná neštěstí — snad i ta krátká statistika 15 let to dosvědčuje — stávají se stále řidčími a méně hroznými, přece jen asi zlepšením kontroly a opatrnosti. Podezření, jaké všeobecnost při samých případech pojímala, bylo přece oprávněno a důsledky správny.

V socialním zákonodárství Rusko velmi spěšně míní dohnati západní státy, mnohé snad ještě předehnati. Vzorem bývá Německo, ale i jiné státy se svými socialními institucemi, jmenovitě Anglie, Belgie, Švýcary, Rakousko. Majíc dosud zavedenu inspekci tovární, normalní den pracovní, klid nedělní a sváteční, ochranu dětí, mladistvých dělníků a žen, majíc soukromé pokladny nemocenské, ale při velkoprůmyslu skoro všeobecné, majíc od roku 1903 i závazné pojištění úrazové, chystá se teď zavésti i pojišťování na stáří a neschopnost. Vypracován návrh zákona podle německého vzoru. Příspěvek stejný platí dělník i zaměstnavatel podle třídy mezdní. Tříd jest pět pro starobní rentu (od 60 roku), pro invaliditu též pět. Příspěvek starobní stanoven od 10 do 50 kopejek týdně — vstoupá po 10. Invalidní příspěvek přiráží se po 3 kopejkách do 15 kopejek. Tedy obojí příspěvek v pěti třídách obnáší pak 13, 26, 39, 52, 65 kopejek. Renta starobní obnáší 48, 72, 96, 120, 144 rublů ročně, renta invalidní 36, 48, 60, 72, 84 rublů ročně. Pojištění podlehají horníci, hutníci, tovární, dopravní a řemeslní dělníci a zřízenci do 1000 rublů mzdy ročně berouci. Zákon jest ve stadiu předporad v ministerstvě a v dělnické komisi.

Při zdlouhavém projednávání zákonů v Rusku, jaké dlouhým komisionelním jednáním zaviněno, k němuž teď i bouřlivá, nejen oposiční, ale trucovitá (skoro z polovice) duma přispívá, zákon o starobním pojišťování, jakož i jiné dosavadní návrhy zákonů dlouho ještě asi se skutkem nestanou. Při hojném programu socialních oprav provedla vláda v minulých 3 letech pouze zákon o pracovní době a nedělním nebo náhradním týdním klidu pro obchodní pomocnictvo (28. října 1906). Zatím ovšem aspoň mnoho pro úpravu podmínek práce v komisi socialní připraveno. Kromě toho má vláda v úmyslu zavésti statistický úřad práce, vydati zákon o bytech dělnických, o ochraně učeníků v řemesle i továrně, zavésti živnostenské soudy,úřady smírčí. zákon o sdružování odborovém, jímž by odbory úředně byly uznány a mnohé ze socialních funkcí a starostí na ně přenešeny (sprostředkování práce, vzdělávací a podporovací účely a pod.).

*

V otázce agrární, jež rozhodně jest pro Rusko palčivější než všechny otázky dělnické, neboť týká se 85 milionů duší, dělnické otázky pouze 2 mil., zaujala vláda ve schůzi dumy 22. května stanovisko odmítavé proti návrhům socialistickým, trudovickým i kadetským. Vůbec upírá, že by se dala otázka agrární rozřešit rozmnožením selského nádělu z čikoliv fondu pozemkového, ať statkářského ať státního. Rozsazení obyvatelstva venkovského po jednotlivých guberniích je takové, že na některých místech rozdělení veškeré půdy po rovnu (a po rovnu nemožno dělit pro nestejnou jakost její) i když se lesy v počet vezmou, nevystačí, aby zajistilo selskou rodinu takovým pozemkovým podílem, že by jí na živobytí při ruském způsobu hospodaření vystačil. Tak ve 14 guberniích půda po rovnu rozdělaná (i s lesy) vydala by od 10 do 15 desetin (11 do $16^1/_2$ *ha*) na statek, a ve dvou v Poltavské jen po 9, v Podolské pak po 8 desetinách na jeden statek selský (často i o dvou

i více rodinách). A při dnešním způsobu hospodaření je to stejně málo těch 8, 9, 10 až 15 desetin na dvůr, jako dosavadní rozdělení pozemkového majetku. Tedy ne novým dělením, jímž už nic nemožno získati pro všeobecnost (místně možno ještě ho použíti), ale novými jinými způsoby hájí a navrhuje vláda řešení otázky agrární: novou kolonisací ze zalidněných krajů na méně zalidněné (sever, východ, Sibiř), povznesením těžby hospodářské a rozhojňováním průmyslového výdělku. Řeč předsedy ministerstva Stolypina podrobnostmi a vysvětlivkami bohatá potkala se přese svou rozumnost jen s výsměškem levice, která předujata svými kollektivistickými ideami soudné kritiky schopna není.

*

Nový a jistě závažný způsob ochrany navrhují v Německu a místy (Vratislav, Karlsruhe) už též soukromou a dobročinnou cestou provádějí: tak zvané mateřské pojištění. Toto pojištění rozšiřují mnozí návrhem pojištění rodinného či lépe dětského vůbec. Pojištění mateřské podle návrhu professora Dr. Mayeta, jenž otázku na nedávném sjezdě spolku „pro ochranu mateřskou“ důkladně osvětlil, sestávalo by ze dvou částí: pojištění nemocenskému podobného na 6 neděl před porodem a na 6 neděl po něm. Podpora denní rovnající se poloviční mzdě vyžadovala by týdní příspěvek jednoprocentní, podpora ve výši celé mzdy pak příspěvek 2·3procentní. S podporou touto spojeny by byly premie za kojení. Premie za kojení dítěte po 6 měsíců by obnášela 25 marek a za druhých 6 měsíců opět 25 marek. Pojištění výchovu rodinného pak sestávalo by (zvláště Francie myslí, že by jí pomohlo ku vzrůstu populace) z příspěvku na výchov dítka. Příspěvek by byl větší pro prvé, pro druhé dítko už menší, pro třetí zase menší, neboť přirozeně že náklad na výživu a výchov dítek neroste stejně s jejich počtem. Spolek „ochrany mateřské“ kromě toho domahá se právního povznesení dítek nemanželských jmenovitě srovnání nemanželského dítka s manželským v dědickém právu, a zavedení povinnosti výživy a výchovu dítka od obou rodičů stejně, po případě poměrně k majetkovým poměrům. Plány tyto, a to jest pamětihodné, vycházejí z občanských filantropických kruhů, dělnictvo samo vždy dosud k jakýmkoliv břemenům pro ochranu a pojištění mateřství a dítek mělo se odmítavě.

*

Protisocialistická akce občanstva, úřadův i továrníků v Německu vedla letos na jaře k nové organisaci dělnické; nazývají ji podle francouzské a americké žlutou (na rozdíl také od „červené“ a „černé“). Seskupilo se v ní zatím na 26.000 dělníkův, a to ne bez přičinění továrníků samých. Způsob odvedení dělníkův od socialistických spolků nový zavedla berlínská továrna hospodářských strojův Eckert-Liebenberg. Pro všecky dělníky, kteří nenáležejí do nějakého spolku odborového, jenž podporuje stávky, zaveden zvláštní system prémiový. Dělníci tito příspěvek, který by jinak do spolku odborového odváděli, ukládají si jakožto úsporu. Týdně určena úspora ta na 40 feniků, tedy níž než odbory požadují na příspěvcích. Tato úspora úrokuje se dělníkům šesti ze sta, a to rokem napřed. To značí: vkladateli se započítá 6procentní

úrok z celého obnosu ročního tak, jakoby jej od prvního týdne celý byl uložil, tedy na př. jakoby byl uložil hned první týden 21 marek, ač jich složil po 40 fenicích až během celého roku. Ale vkladatelům dává se pak více než tyto úroky, které na př. za první rok by obnášely 1 marku 26 feniků, za druhý rok 2 marky 50 feniků, za třetí rok 3 marky 75 feniků atd. Nýbrž dělníku, který spořil si celý rok a v továrně už druhý rok pracoval a v odborovém socialistickém (nebo i křesťanském i v jiném obč. stávkovém) spolku nebyl, vyplatí se místo úroku polovička uspořené sumy jako prémie, podobné druhý a třetí rok. Od třetího roku se mu však vyplácí místo úroků jako prémie celý obnos, jejž si uložil, po 6 letech půldruhého obnosu uloženého, po 10 letech pak dvakrát tolik, co si uložil. Podle toho obdrží místo úroků ze svých úspor první rok 9 marek, druhý rok 18 marek, třetí 27 marek, čtvrtý rok pak už 72 marek, pátý 90 a šestý rok 108 marek; od sedmého roku počínajíc dostává roční prémii 189 marek, osmý rok 216 marek, devátý 243 marek, desátý 270 marek. Po desátém roce pak prémie stoupá na 396 marek. Vklady zůstávají netknuté a při odchodu dělníkově se mu vrátí nebo po smrti vydají pozůstalým. Takovýto způsob odvracení od socialistických organisací jest už aspoň méně ostrý a násilný než pouhý zákaz.

*

Socialně naladěný parlament anglický má jednati o návrhu zákona o zavedení 8hodinné doby pracovní ve všech továrnách, dílnách, podnicích a obchodech. Práce jak námezdná tak vlastní ve výdělkových podnicích přes 8 hodin denně, po případě přes 48 hodin týdně, vyjma případy nevyhnutelné potřeby trestá se pokutou od 10 do 100 liber šterlinků (240—2400 korun) za každý přestupek. Zákon má býti ochranou dělnictva jak proti přepracování tak proti nezaměstnanosti, a má býti všeobecně závazným, aby žádný výdělkový podnik nebyl ohrožován konkurencí jiného lépe v tom ohledu postaveného. Ovšem že spravedlivost podle jedné šňůry měřená není už pak opravdovou spravedlivostí ke všem. Nevyhovujeť ani osobním ani výrobním poměrům svou stejností a rovností. Každé zarovnání přirozeným následkem má seslabení slabých a posílení silných, ač na mysli má pravý opak. Na svých schůzích dělníci angličtí dosud o 8hodinné době pracovní nebývali svorni. Známy jsou ještě veliké boje jedné části anglického dělnictva proti 8hodinné šichtě hornické na mezinárodních sjezdech hornických. Teprv na dvou posledních sjezdech zástupci angličtí se tomuto požadavku 8hodinné šichty pracovní všichni podrobili. Teď tedy pravděpodobně i doma mysli se ujednotily. Neboť návrh vyšel ze strany dělnické, má tedy snad většinu dělnictva za sebou.

Školství.

Prázdniny na středních, průmyslových a obchodních školách, jakož i na učitelských ústavech a jiných příbuzných učelištích, na nichž školní rok končí obyčejně 15. července, letos výjimečně budou prodlouženy. Ministerstvo vyučování nařídilo, aby tam, kde probrána bude předepsaná učební látka, školní rok ukončen byl 6. července Vedřiny za to odpadnou.

*

Úprava platů v Haliči přijata ve sněmu dne 14. května t. r. pro učitelstvo škol obecných takto: I. třída ve městech s vlastním statutem (Krakov a Lvov) $^1/_2$ míst v každém městě 2300 K a $^1/_2$ 2100 K; II. tř. ve větších městech $^1/_4$ všech míst 2100 K, $^1/_4$ 1900 K a $^2/_4$ 1700 K; třetí třída v menších městech a městysech $^1/_4$ 1700 K, $^1/_4$ 1500 K a $^2/_4$ 1300 K; IV. tř. v ostatních obcích $^1/_4$ míst v každém okrese 1400 K, $^1/_4$ 1200 K a $^2/_4$ 1000 K Pro učitele škol měšťanských: I. tř. v městech s vlastním statutem $^1/_2$ míst v každém městě 2500 K a $^1/_2$ 2300 K; II tř. v ostatních obcích $^1/_2$ všech míst 2300 K a $^1/_2$ 2100 K. Remuneraci zatímních učitelů vyměřuje zemská školní rada: nesmí býti menší než 900 K pro učitele se zkouškou dospělosti i způsobilosti, 700 K se zkouškou dospělosti nebo se zkouškou způsobilosti (byla-li zk. dosp. dispens.) a 500 K pro výpomocného učitele nezkoušeného. Pro def. učitele stanoveny 5leté přídavky ode dne def. jmenování a to: 1. a 2. po 100 K, 3. a 4. po 150 K, 5 a 6. po 200 K. Funkční příplatek vyměřen pro ředitele měšťanské školy samostatné nebo spojené s obecnou obnosem 500 K, pro správce školy 5 a 6třídní 400 K, 3 a 4třídní 300 K, 2třídní 100 K, při čemž čítají se jen postupné třídy. Nemá-li ředitel nebo správce školy naturálního bytu, určí výši náhrady za byt v každém případě okresní školní rada. Všem ostatním def. učitelským osobám přiřknuto příbytečné; v I. tř. učitelům na školách obecných i měšťanských 500 K, učitelkám 300 K, ve II. tř 400 — 250 K, ve III. tř. 300 — 200 K. ve II! tř. 200 — 100 K V obcích sousedících s místy, vřaděnými do I. a II. tř. stanoveno příbytečné vyšší, a to: 400 — 250 K, 300 — 200 K. Jaké příbytečné mají dostati zatímní ředitelé a správcové škol, ustanoví jednotlivě okresní školní rada. Všichni zatímní učitelé, pokud nemají volného bytu ve školní budově, dostanou příbytečné, rovnající se 10% jejich remunerace. Za nadpočetné hodiny (přes 30) vyučování nařízeného okresní školní radou dostane učitel $^1/_2$% měs. služného za každou hodinu týdenní. trvá-li toto přespovinné vyučování nejméně měsíc Týká li se ten případ náboženství, dostane učitel světský, učí-li přes 30 hodin, 1%, učí li méně než 30 hodin, $^1/_2$% měs. platu za týdenní hodinu.

*

Bulharští učitelé chystají se ku všeobecné stávce. Vláda, protože studentstvo demonstrovalo proti knížeti, zavřela universitu, chce omeziti svobodu tisku a učitelstvu obecnému zakázala jakoukoli

politickou činnost. Učitelstvo agituje tím horlivěji proti vládě. Jestli tak jako u nás mnozí proti klerikálům, tedy by zákaz byl až příliš oprávněn, neboť darebáci mohli by odchovat zas jen darebáky, a toho ovšem žádná rozumná vláda chtíti nemůže.

*

Lázně a sprchy na obecné škole v Paříži. Před 12 lety zdravotní komise kázala zříditi 50 sprchových lázní v obecných školách pařížských, ale jen jediná škola je zřídila a sice takto: 16 kabin ve dvou řadách, z nichž každá jest rozdělena na dvě části; jedna jest šatna, druhá jsou vlastní lázně s umývadlem, s koupací vanou a sprchovou trubicí. Voda jest 25° teplá a děti dostanou zdarma mýdlo, kartáč a utěrák. Tyto lázně navštěvují také žáci z jiných blízkých škol. Ředitel nebo ředitelka dostanou oznámení, který den mají nárok na lázně; dívky koupají se ráno v 9 hodin a chlapci odpoledne ve 2 hodiny. 16 dítek v lázních se myje, dává si sprchy a potom jsou vystřídány jinými. Lázně však nejsou ještě tak navštěvovány, jak by měly býti. Zařízení dovoluje 25.000 koupelí ročně a za rok 1905 6 bylo jen 11.979 koupelí od 6180 dětí.

*

Z dětské kriminality. Francouzský učenec a professor Alf Fouillé v Paříži uveřejnil některá data z dětské kriminality. Tak roku 1906 byla ze všech zatčených polovina zločinců pod 21 let. Prostituci propadá průměrně ročně na 4000 dětí, sebevražd bylo loni 375 u věku od 16—21 let.

*

V Anglii je 6011 státních a 14.253 soukromých škol podporovaných z prostředků státních. Do státních škol chodí na 3 mil., do soukromých škol 3·7 milionů dětí. Náklad na tyto všechny obecné školy činil až dosud 5,300.000 liber šterlinků, a teď bude zvýšen na 11,000.000 liber šterlinků.

*

Poměr učitelův k učitelkám jevi se v různých státech takto: v Prusku 83·77 : 16·13, v celém Německu 81·12 : 18·88 (nejvíce učitelek je v Elsasku-Lotrinsku 45%, nejméně v Sasku 4%), v Rakousku 72 : 28, v Dánsku 71·4 : 28·6, ve Švycarsku a ve Švedsku 64 : 36, v Rusku 63·4 : 36·6, ve Francii 53.3 : 46·7, v Italii 41·7 : 58·3 v Anglii 28·5 : 71·5, v Portugalsku 11·8 : 88·2, ve Spojených obcích severoamerických 7·7 : 92·3.

Směs.

Smrt jest všedním zjevem a nikdo se nad tím nepozastavuje; ale bližší úvaha přivádí k tomu, že i **smrt jest problemem**, a co jest při tom nejzajímavějším — nikoliv problemem biologie, nýbrž psychologie. U nejnižších, jednobunečných životů, které rozmnožují se dělením, nelze o vlastní

smrti ani mluvit; proto as Weismann nazývá je nesmrtelnými, poněvadž prý plasma, z nichž se skládají, neumírá. (Über Leben und Tod, Jena 1892.) U hmyzu následuje smrt hned po oplození, po př. po snesení vajíček. Ale poněvadž tato smrt podobá se tak nápadně smrti násilné, jež způsobena jest příčinami vnějšími, jest pro naši otázku bezvýznamnou. Problem začíná teprve tam, kde se potkáváme se smrtí přirozenou, stářím; a tu jest zajímavo, že darwinismus nepodává na tuto otázku žádné uspokojivé odpovědi. Ani dědičnost (po př. přizpůsobení) ani přirozený výběr ničeho nevysvětluje: v prvém případě musila by individua, podléhající nyní smrti stářím, vzniknout z individuí, která by této vlastnosti byla prosta, v druhém případě ale byla by v boji o život rozhodně musila vyhladit ony druhy, jež podléhajíce smrti stářím, byly by neschopnějšími. Jediné uspokojivé vysvětlení podávají tu důvody psychologické, jak krásně ukazuje Ed. v. Hartmann v knize „Hlídkou“ již jednou citované, „Das Problem des Lebens“: Pro vnější vývoj přírody jest docela lhostejno, zda určité výkony koná individuum sice prastaré ale nesestárlé (gealtertes) či individuum zcela mladé; ale pro stav duševní je to již velký rozdíl. Staré vědomí prošlo již častěji kruhem svých zkušeností; jemu jest všecko již známo, a seznamování (Bekanntwerden) (s novým) budí již jen nepatrný zájem. Vědomí staré vykoná takřka mechanicky známé funkce, svět shledává stále neinteressantnějším, všednějším — vždy více sestupuje; mladému vědomí naproti tomu jsou všecky popudy novými, všecky dojmy čerstvými, všecky zkušenosti zajímavými. Je tedy důležitým účelem přírody, nahražuje-li vědomí hojných nadějí (hoffnungsreiche Bewusstseine) vědomími nadějí skrovných (hoffnungsarm), vědomí přesycená hladovícími, omrzelá zvědavými a zklamaná vědomími, jež schopna jsou illusí. Příroda nepracuje jen výměnou látek v organismu, nýbrž i výměnou vědomí v říši organismů. Výměna vědomí (Bewusstseinsmauserung) jest tím nutnější, čím výše stojí individuum, ale musí být již na nižších stupních připravena, aby byla na vyšších možna. Hartmann promlouvá dále o smrti učence, jehož schopnosti takto člověčenstvu se ztrácejí, a ukazuje, že právě v tom nutno spatřovati účelnost přírody, poněvadž schopnost člověka přizpůsobovati se okolí, jest dosti obmezená, a tak žili by pak mezi námi lidé, kteří přeživše se, nebyli by k žádnému prospěchu. Proto lze „smrt stářím jen teleologicky vysvětlit a třeba ne ze vnějších účelů životních, není to žádný chybný předpoklad, že je to účelným zařízením přírody, třeba Novo-Lamarckismus, Darwinismus a vývojová theorie jsou v koncích, vykládajíce smrt příčinně. Je-li ale toto zařízení, smrt stářím za účelné uznáno, pak můžeme je dále pojati jako přímé přizpůsobení k nejvyššímu účelu veškerého života. Jako se život zvýšenou reakcí přizpůsobuje k jevům, které žádají zvýšenou živost, tak zas se přizpůsobuje reakcí sníženou k oněm jevům, které ze stanoviska teleologického žádají živost zmenšenou. Život tedy koná méně v individuu stárnoucím, než by mohl konat, poněvadž jest pro vědomí individua lépe, ustoupiti, dohrálo-li svou roli, a poněvadž jest také pro úkoly druhu lépe, jestliže individua plná předsudků nahražena budou individui bez předsudků. *-kl.*

Ročník XXIV. Číslo 7.

HLÍDKA.

Z pamětí města Bystřice nad Pernštýnem.

Napsal Jan Tenora.

Z Bystřice nad Pernštýnem zachovalo se poměrně hojně dějinných pamětí v moravském zemském archivě ve sbírce Bočkově č. 7039—7640. Obsahují zprávy dosti podrobné, a netoliko místní, nýbrž i obecně důležité, z nichž možno usuzovati obdobně na poměry jiných našich menších měst. Pokusil jsem se je doplniti ještě odjinud a podávám je veřejnosti tímto pořadem: I. Ze života církevního: 1. kostel a fara, s čímž souvisí 2. nemocnice a 3. škola; II. Ze života společenského, kde vypsán poměr mezi vrchností a poddanými.

I. Ze života církevního.

1. Kostel a fara.

Bystřice jmenuje se již roku 1220 městečkem. Byla na zboží potomních pánů z Pernštýna, kteří se tehdy psali po Medlově. Z nich Štěpán z Medlova založil (kolem roku 1208) klášter v Doubravníku, jemuž daroval roku 1220 markrabí Jindřich Vladislav na žádost Štěpánovu kostelní podací v Bystřici a potvrdil klášteru tomu všecko, co předkové Štěpánovi a Štěpán sám téže faře v Bystřici věnovali, totiž jeden lán v Bystřici, les u Zdánic a kapli v Pivonicích s polovicí role a křovím.[1] Toto obdarování potvrdil roku 1238 klášteru biskup olomoucký Robert. Roku 1287 darovala Zdeslava, dcera Štěpána z Pernštýna, faráři bystřickému všecky užitky z dědiny Ždánic až do jeho smrti, a roku 1297 rozmnožil Jimram z Kamene (Zubštýna) nadání kostelní tím, že dal

[1]) Codex dipl. Moraviae II. 116.

kostelu v Bystřici veškerý desátek z rolí u Bystřice a ze vsí Ždánic, Dětochova (nyní Vítochova) a Písečného.[1])

První jménem známý farář v Bystřici jest roku 1242 Jan. Ve 14. století kolem roku 1350 byl tam farářem Martin z rodu šlechtického, který spolu s knězem Henzlínem koupil roku 1350 od Filipa z Tasova 9½ věrdunku ročního platu v Dolním Tresném; roku 1379 byl farářem Václav, který byl také proboštem v Doubravníku, a roku 1395 taktéž Václav, jenž byl zároveň tišnovským děkanem (ač netýkají-li se obě zprávy jedné osoby.[2])

V 15. století zapustilo v Bystřici kořeny husitství pod ochranou pánů z Pernštýna. Kostel však i fara zůstaly v držení katolíků po celé století. Kostel měl tehdy jmění, neboť roku 1415 vzal Vilém z Pernštýna 90 kop gr. peněz kostelních od rychtáře a konšelův a obce bystřické, a za to na ty peníze zapsal 9 kop platu ročního na Písečném, Dětochově a Strachojově pro kněze ranného v Bystřici, aby sloužil rannou mši ke cti a chvále Pánu Bohu a Panně Marii.[3]) Tento zápis potom roku 1476 postoupili dobrou volí rychtář, konšelé i všecka obec městečka Bystřice vnuku páně Vilémovu, slavnému panu Vilémovi z Pernštýna, a sami slibovali ten plat napraviti a způsobiti náklady svými, aby ta ranná mše sloužena byla.[4])

Z katolických farářů v 15. stol. jmenují se: r. 1431 a 1434 Jakub. r. 1464 a 1466 Jan, syn Vaňka, purkrabího páně pernštýnského, jenž po smrti otcově držel zboží a nápad jeho Jimramov,[5]) r. 1485—1487, 1493 a ještě roku 1502 farář Švec, jenž roku 1485 fraimařil dům svůj s Martinem Svrčkem za chalupu a obdržel přídankem 35 kop, chalupu tu prodal však již po roce za 10 kop; r. 1488 a 1494 farář Goliáš,[6]) roku 1490 Tomáš, který byl do biskupské konsistoře pohnán. Roku 1496 jmenuje se kněz Petr; tehdy sbíralo se na zvony, na něž přispěl kněz Petr také 1 kopou 26 gr.; kostelních peněz dalo se na zvony 14 kop 4 gr., a všech peněz sešlo se 60 kop 1 gr. 2 d.; z okolí dala farnost štěpánovská na zvony 1 kopu a na Žďáru vyprosil farář 2 kopy. Roku 1497 uvádí se kněz Tomáš, ale téhož roku dělala se smlouva

[1]) *Wolný*, Mähren VI. 101; Kirchl. Topographie Brn. II. 289, 362.

[2]) *Wolný* l. c.

[3]) Archiv Český XVI. 195; tištěno tam »Strachotově«.

[4]) Archiv Český XVI. 193.

[5]) Půhonné knihy IV. 153, 186.

[6]) U *Wolného* Kirchl. Topogr. Brn. II. 290 nejsou uvedeni Švec ani Goliáš. Jména jejich jsou však doložena výpisky Bočkovými v jeho »Sbírce« č. 7639. Odtud jsou i zprávy následující.

s knězem Václavem z Olešnice,[1]) jenž však dlouho v Bystřici nepobyl, neboť již roku 1498 byl tam kněz Matěj.[2]) Když ani kněz Matěj dlouho nezůstal, posílali roku 1500 posla Filipa ku knězi Janovi.[3]) Ale brzy zase nastaly jim nesnáze o kněze; již roku 1502 jezdil rychtář ke knězi Jiříkovi, jenž se pak do Bystřice přistěhoval,[4]) a jak se zdá, pobyl tam do roku 1505. Ale pak bylo hůře; roku 1505 posílali kolikráte daleko do světa pro kněze. Posel chodil s listem ke knězi až do Kojetína, potom zase chodil pro kněze do Kutné Hory, pak chodili pro kněze až do Prahy, potom jezdili pro kněze do Hradce, kde konečně zjednali kněze. Byl to asi kněz Šimon, jenž se roku 1505 připomíná.[5]) Ale ani jeho pobytu nebylo na dlouho, neboť již roku 1506 chodil posel pro kněze do Humpolce, do Bystrého (dvakrát) a do Stražku. Po nějaký čas neměli v Bystřici vůbec žádného kněze, vypomáhali kněží z okolí. Jednou tam sloužil farář stražkovský, podruhé byl tam o posvícení kněz Jan. Přivezli pak přece kněze Mikuláše, který byl v Bystřici ještě roku 1508. Ale současně roku 1508 činí se zmínka o knězi Janovi a Mikulášovi a praví se o Janovi, že byl farářem. Rovněž tehdy sloužil jednou v Bystřici mši kněz z Pelhřimova.[6])

Střídali se tedy kněží v Bystřici často a Bystřičtí měli velikou potíž, aby si kněze zjednali. Byli-li všichni zde jmenovaní katolickými

---

[1]) Za kněze Tomáše dalo se za víno 15 d., když se dělala smlouva s knězem Václavem z Olešnice, utraceno 8 gr. 5 d.

[2]) *Wolný* l. c. mylně jmenuje jej Matoušem. Knězi Matějovi dáno jednou na stravu 10 gr. 4 d., za víno 2 gr., když stěhovali kněze Matěje, utratili za víno 3 gr. a pak ještě vydali něco za ryby pro kněze Matěje.

[3]) Filip posel, jak chodil ke knězi Janovi, dostal 4 gr.

[4]) Ve vydání jsou tyto položky: Na poctu kněze Jiříka za zajíce 8 gr., rychtářovi, když jezdil ke knězi Jiříkovi, 20 gr. 11 d., knězi Jiříkovi víno 12 d., za stravu kněze Jiříka 15 gr. 9 d., knězi Jiříkovi 10 gr.

[5]) Vyplaceno: poslovi, co pro kněze chodil 26 gr., poslovi, kterýž chodil s listem ke knězi do Kojetína (obnos neuveden), kterýž chodil pro kněze do Hory, 20 gr., když chodili pro kněze do Prahy, utratili 2 kopy 20 gr. 5 d., jak pro kněze jezdili do Hradce, utratili 3 kopy 10 gr., knězovi od fůry 6 kop, za kněze Šimona 4 kopy.

[6]) Poslu do Humpolce pro kněze 16 kop, knězi Mikulášovi uctěnou, knězi Janovi o posvícení za stravu 6 gr., poslovi, když pro kněze chodil do Bistrýho, 3 gr. (dvakrát), do Stražku 17 d., kostelníkovi, když pro kněze chodil 20 gr., poslovi, když s kostelníkem pro kněze chodil do Humpolce, 3 gr., formanovi, když jezdil pro kněze (obnos neuveden), když kněz stražkovský zde sloužil, kramářovi za stravu 20 d., když kněze přivezli 9 gr., knězi z obecních peněz 2 kopy, Maršálkovi, když pro kněze chodil, 10 gr. Dostali však ze Zlatkova na pomoc pro kněze 16 gr. a z Domanína 26 gr., a měli sobě vzíti z desátkových peněz 6 gr. Knězi Mikulášovi dali 2 míry žita, za kněze z Pelhřimova, když tam mši sloužil, dali 7 gr.

kněžími, nelze rozhodnouti, a skoro se zdá, že nikoliv, ačkoli kostel kostel zůstával vlastně stále kostelem katolickým. Ale obyvatelé byli z valné většiny pod obojí, a byla tedy duchovní správa u nich pro kněze katolického trudna, tak že rádi odcházeli jinam. Bystřičtí totiž ukazovali nepokrytě, že odvracejí se od kněží katolických a že o dosavadní bohoslužbu nestojí. Podle závazku svého z roku 1476 sami měli platiti 9 kop platu ročního knězi rannému, aby mše ranná ke cti a chvále Pánu Bohu a Panny Marie sloužena byla. Ale roku 1495 nechtěli již ani míti kaplana, který by tak sloužil, a žádali proto Viléma a Vratislava z Pernštýna, aby peníze na kaplana určené ve třech letech složiti mohli, za kterou summu aby něco koupeno a ke špitálu na chudé obráceno bylo; chtěli jen při faráři zůstati. Bratří z Pernštýna svolili k tomu 21. června 1495.[1]) Vysvítá odtud hynutí náboženství katolického a vítězství strany pod obojí. Proto se zdá pravděpodobným, že Bystřičtí, jak jen mohli, jednali si za faráře také kněze pod obojí. Ale tito zase nesměli, jak by si přáli, duchovní správu vykonávati, nýbrž činily se jim překážky, a jak se podobá, také úředníci pana Viléma z Pernštýna hájili to, že kostel v městečku náleží jen katolickým farářům.

Ale pobyt farářům v Bystřici ztrpčovala také farní budova. Až do roku 1495 byl dvůr farářský v městečku, ale Bystřičtí chtěli jej rozděliti a na něm stavěti. Obrátili se proto také o svolení k Vilémovi a Vratislavovi z Pernštýna, kteří skutečně svolení dali, aby na dvoře farářském v městečku domky stavěti se mohly, ale louky a role k tomu dvoru příslušející aby farářovi zůstaly, a za dvůr farářský oddali domek koupený, na kterémž někdy panoše Jan Děvečka seděl.[2]) Tento nový dvůr farářský měl však veliké nedostatky. Roku 1501 musil tesař pobijeti světničku kněžskou, roku 1505 a 1508 bylo opravovati farskou stodolu a téhož roku 1508 vydáno bylo na opravu kněžského dvoru 10 kop.[3])

Po roce 1508 není znám v Bystřici žádný farář ani kněz jménem. Snad již tam ani nebylo katolických kněží, jichž Bystřičtí beztak nechtěli. Posléze dosáhli také toho, že katoličtí faráři vůbec již neměli býti dosazováni na faru. Vyslaní jejich purkmistr a konšelé prosili roku 1514 na Pardubicích Viléma z Pernštýna, „aby od něho ani od budoucích potomků jeho od víry té, kdež obyčej mají přijímati pod

[1]) Archiv Český XVI. 477.

[2]) Tamže l. c.

[3]) Sbírka Bočkova č. 7639.

obojí způsobou tělo a krev Pána Krista, utiskáni nebyli, a také aby jim pan Vilém ani budoucí potomci jeho kněze strany římské dávati neráčili za faráře.“ Vilém jim v tom povolil a slibil, že bez jejich vůle ani sám ani budoucí držitelé panství pernštýnského žádného kněze „římské strany“ do Bystřice dávati nebudou, a vymínil jen sobě a svým nástupcům, že kdyby tam kněze katolického míti chtěli, bude pánu města volno, jim kostel nebo klášter v městečku nebo vně na předměstí vystavěti.[1]) Tak uvázali se pod obojí v kostel a faru a stali se rozhodující a samostatnou mocí; katolíci, kteří tam zůstali, musili bez duchovní správy hynouti.

Teprve však roku 1528 činí se zmínka o novém faráři pod obojí v Bystřici. Kněz Martin, farář sezemský, oznamoval jim, že k této neděli nemůže se k nim vypraviti, nýbrž aby až před sv. Havlem ve čtvrtek pro něho přijeli a dva fasunky poslali a, mají-li jaký, komorní vůz[2]) Pokud kněz Martin byl v Bystřici farářem, není však známo. Roku 1540 byl u nich farářem kněz Václav, jemuž se však dobře nevedlo. Dne 2. července oznamoval listem purkmistru a pánům těžkost svou, kterouž má skrze psaní pana rychtáře meziřického, kdež mu pohrůžku činí, nepoloží-li na sv. Prokopa 12 kop, že chystají se stavovati. Farář chodil do těch vsí, z kterýchž dávají za desátek hotové peníze, a žádal jich, aby mu k takové potřebě něco z sebe sebrali a jako hned přinesli, ale obával se, že skrze jejich nedbanlivost s těžkem co bude. Proto prosil, aby mu z obecních peněz zapůjčili 9 kop. Bystřičtí mu vyhověli hned aspoň z většího dílu, neboť mu téhož dne půjčili 6 kop za purkmistra Koláře.[3])

Roku 1544 byli však Bystřičtí zase bez faráře. Obrátili se na úředníka na Pernštýně p Jiříka Sadovského ze Sloupna o zprostředkování, který jim poradil, aby dopsali knězi Janovi, „kaplanu p. Jana z Pernštýna na Pardubicích“, aby požádal kněze Jana, kterýž byl na Dohaličkách míli za Hradcem, aby u nich byl za faráře. Bystřičtí učinili tak a zároveň dopsal také sám p. Jiřík ze Sloupna knězi Janovi na Pardubice, jenž vskutku za ně učinil přímluvčí psaní u kněze Jana na Dohaličkách. Na toto psaní kněz Jan se naklonil, aby byl v Bystřici farářem, na ten však způsob, aby podle pořádku k němu učinili psaní

---

[1]) Archiv Český XVII. 202.

[2]) Sbírka Bočkova č. 7058. *Wolný*, Kirch. Topogr. Brn. II. 290 omylem zařazuje k roku 1526 kněze Kryštofa, jenž se radě omlouval, že fary převzíti nemůže, ale správně čísti jest rok 1576 a nikoli 1526.

[3]) Tamže č. 7062.

od úřadu svého i od obce pod pečetí, že toho žádají, a že se k němu tak chovati chtějí, „jak k úřadu pastýřskému duchovnímu náležité jest, aby ne ovce pastýře, ale pastýř ovce podle slova božího spravoval.“ Pardubský kněz Jan oznamoval to Bystřickým nutkaje je, aby tou věcí neprodlívali, a vybízel, aby až posel od nich k němu půjde, zastavil se na Pardubicích, že dá také pro potřebu jejich list ke knězi Janovi. Rovněž vyzýval je p. Jiřík Sadovský, aby vyslali tam k němu dvě osoby, a aby mu psali, jak řád a obyčej jest, a žádali, aby byl u nich; a ty osoby ať zvědí, kdy proň poslati mají.[1])

V polovici 16. století byl do Bystřice dosazen panem Janem z Pernštýna kněz nejmenovaný; nebyl však spokojen s Bystřickými ani Bystřičtí s ním. Kněz stěžoval si, že u nich žádného štěstí nemá a zvláště v stavu manželském, a Bystřičtí zase, že se s nimi ani se žádným srovnat nechce, a že rektorovi nechce ani stravy dávati. Proto žalovali Bystřičtí všecky ty věci úředníku páně p. Bohuslavovi Sadovskému, když byla obec pospolu v rathouzu. P. Bohuslav poslal pro kněze osoby z úřadu, ale kněz opovrhl slova pana úředníka i úřadu i všecké obce a nechtěl přijíti. Bystřičtí žalovali to tedy pánu z Pernštýna a prosili, aby poručil knězi, by dával rektorovi na týden plat peněžitý, a sice kolik by se pánu vidělo.[2])

Čím dále tím větší měli v Bystřici starosti, obtíže a nesnáze o kněze. Roku 1560 od sv. Havla nebyli knězem opatřeni. Dožadovali se sice kněze z Trnávky, ale neměli jistoty, půjde-li k nim čili nic. „Aby chudá obec bez správcův a učitelův slova božího nebyla opuštěna a v ní nižádní lidé pro nedbanlivost toho od Pána Boha na sebe trestání nedočekali a od vrchnosti své těžkosti nějaké neměli“, starali se pan děkan doubravnický kněz Brikcí a úředník pernštýnský p. Jonata z Gostic Bystřickým o kněze a radili, není-li jim ještě žádná odpověď dodána, a pokudž jiného kněze optaného nemají, aby do Trnávky ještě jedno psaní učinili a žádali jistotně a skutečně odpověď, aby se věděli nač časně ubezpečiti nebo jiného sobě v čas ptáti.[3])

Roku 1562 měli sice Bystřičtí faráře, ale nicméně jednali s knězem Václavem Píseckým, farářem úsovským, aby byl u nich správcem

[1]) Tamže č. 7066 (v sobotu první v postě [= 1. března] na Pernštýně), č. 7067. *Wolný* l. c. jmenuje tohoto Jana »Jan Dalenzie« — ale je to omyl zaviněný nesprávným čtením.

[2]) Sbírka Bočkova č. 7639: listina nedatovaná. Bohuslav ze Sloupna uvádí se úředníkem na Pernštýně 1546—1550.

[3]) Tamže č. 7092. Děkan doubravnický slul Brikcí Skalovský. *Wolný* (Kirchl. Topogr. Brn. II. 359) má jej za katolického kněze, ale neprávem.

církevním v slovu božím i v jiných pořádcích církevních. Poslali k němu osoby ze sebe, a když ta věc hned místně skoncována a zjednána nebyla, žádali ho psaním, aby se k nim vypravil k některé neděli a lidu božímu v té církvi posloužil slovem Páně, že s ním chtějí podle poručení pana úředníka o to jednati, aby mohl mezi ně při sv. Jiřím k spravování té církve za správce dosednouti. Kněz Václav odpovídal v sobotu před nedělí Laetare (= 7. března), že k nim chce přijeti od této neděle příští za týden a touž služebnost církevní slovem Páně vykonati; pakli by k tomu nemohl dostačiti, že dojede konečně den památný Vtělení Krista Pána v život Panny Marie, kterážto památka držána bude v křesťanstvě tu sobotu před květnou nedělí, a pak že rozmluví s nimi o byt svůj mezi nimi; žádal pak ještě Bystřické, aby to opatřili, aby nynější pan farář jejich se na kněze Václava v jeho příchodu nepohoršil a aby sobě nebral jeho osoby v nějakou stížnost.[1])

Byl-li pak kněz Václav Písecký skutečně farářem v Bystřici, není zaznamenáno. Ale byl-li, nepobyl na dlouho. Rovněž nelze určiti, byl-li kněz Filip, jenž koupil roku 1564 od Jana Kudly 60 kop míšenských na gruntě Tomáše Holého, farářem bystřickým.[2])

Roku 1565 byl farářem a kazatelem slova božího v Bystřici kněz Pavel. Bystřičtí byli s ním spokojeni a jednali s ním, aby zase za faráře zůstal; proto mu dali také půl telete, 2 bečky soli a 2 mázy vína. Ale kněz Pavel brzy potom onemocněl, odporučil jmění své manželce a dítkám a zemřel. Pohřeb měl v pátek po Božím Těle (= 22. června.[3])

Nastalo jednání o nového faráře. V pondělí po svatém Janu Křtiteli (= 25. června) odesláno za tou příčinou k p. děkanovi do Doubravníka 6 osob z úřadu a z obce 4 osoby,[4]) a v úterý po Rozeslání sv. apoštolů (= 17. července) byl zase v Bystřici p. děkan stran faráře.[5]) Potom zjednali si kněze Bartoloměje z Jevíčka.[6]) (P. d.)

[1]) Tamže č. 7098. — [2]) Tamže č. 7639 v opise starých záznamů. — [3]) Tamže č. 7639. — [4]) Utratili 15 gr. 4 d. — [5]) Za jídlo se dalo 1 kopa 7 gr. — [6]) Roku 1565 poznamenáno »vydání na faráře. Pro kněze Bartoloměje jezdíc do Jevíčka a od přivezení jeho věcí dvěma formanům dáno 8 kop 10 gr. Jírovi Musikovi za jídlo, pivo, když k nám kněz Bartoloměj přišel, ponejprv dáno 6 kop 4 gr., za 16 mázů vína a poluvku 2 gr. 4 d. Do Doubravníka starší jezdíc k p. děkanovi s knězem Bartolomějem útraty 26 gr. Knězi Bartoloměji pocty šál masa, ditto 2 bečky soli a 7 žejdlíků vína. V sobotu před Třema králi knězi Bartoloměji, když na něj žádost byla vložena, aby zůstal zde za faráře, pocty dáno čtvrt masa telecího, dva žejdlíky vína, bečka soli. Knězi Ondřejovi dáno 3 žejdlíky vína.« Kdo tento kněz Ondřej byl, není známo.

Dějiny alumnátu brněnského.

K stoletému výročí jeho trvání

napsal Dr. Josef Samsour. (Č. d.)

Když císař v září 1781 do Brna přišel, poděkovali se mu představení kněžského domu Karl, Schanza a Blarer za ochranu, kterou hned na začátku své resoluce kněžskému domu sliboval. Císař přijal je velmi laskavě, navštívil vedle šlechtického konviktu také dům kněžský, vyptával se na jeho záležitosti a poznamenal k spirituálovi: „Vy zde nezůstanete, přijdete do Vídně.“ Také 21. října 1782 navštívil s ruským velkoknížetem Pavlem opět kněžský dům.[1])

Později ovšem nabyl císař o Blarerovi jiného mínění. Byv do vídeňského alumnátu přeložen, vzal si Blarer do hlavy podle příkladu tak mnohých jansenistických světců, že vůbec se úplně zdrží sloužení mše sv.; neboť denní sloužení mše sv. dle něho nemá základu v prvotní církvi a mimo to jest ho nehoden, a konečně nebude mu dovoleno říkat po způsobu jansenistů kanon hlasitě. Sám císař, obávaje se, že bude vrchním dozorcem kardinálovi vnuceným kompromitován, nyní zakročil. Než všecky jeho domluvy byly marny; Blarer nechtěl ani v neděle a svátky mše sv. sloužiti. Byl proto propuštěn a když po různých cestách opět přišel na Moravu, zde „dobré knihy“ rozšiřoval a popuzující schůzky zejména s bývalými chovanci brněnskými konal, byl konečně 18. září 1785 jako nebezpečný subjekt od místodržitele hraběte Cavrianiho zatčen a se zabavenými zároveň papíry do Vídně odeslán. Po té byl z nejvyššího nařízení ze dne 24. září „jako známý fantast, který jen lidi pobuřuje“, z rakouských státův odstraněn a do Merseburgu v biskupství kostnickém dopraven, kde byl od viceregenta po některou dobu pod dozorem držán, později však do Schmerkenu propuštěn.[2]) Toť byl muž, pro něhož dogmatická bulla Unigenitus ve státech rakouských tak bouřlivě byla zakázána, klid dvou kněžských domů porušen a jeden z nejváženějších a nejhodnějších biskupů rakouských, kardinál Migazzi týrán.

Než vraťme se již po této episodě k dalším osudům a příhodám domu kněžského a university brněnské. Oběma těmto ústavům nebylo popřáno leč jen kratičkou dobu čtyr let setrvati v hlavním městě Moravy. Předem bylo lze očekávati, že jak olomoucké měšťanstvo pro hmotné

[1]) *d'Elvert,* u. d. str. 206.
[2]) *d'Elvert,* u. d. str. 207.

škody tak i arcibiskup, z jehož vlivu dozor a vedení kandidátů kněžských byly téměř úplně vyňaty, všemožně se přičiní, aby opět oba ústavy Olomouci byly vráceny. A skutečně také na opětovanou naléhavou žádost arcibiskupa a města Olomouce (roku 1778 a 1781) císař Josef II pro zdražení bytův a ceny životních potřeb od přeložení studia do Brna, zejména nyní, kdy se rozmnoží personál míst spojením císařského úřadu slezského s moravským guberniem, nařídil dvorním dekretem ze dne 12. září 1782, aby jak studium tak i dům kněžský prvním listopadem téhož roku opět byly přeloženy do Olomouce jakožto sídla arcibiskupova.

Poněvadž císař zamýšlel v dědičných zemích jen tři veliké university, ve Vídni, v Praze a v Haliči ponechat, menší pak a neúplně zřízené, mezi něž i brněnská náležela, úplně zrušit, pozbyla při tomto přeložení do Olomouce vysoká škola dosavadního rázu universitního, proměněna byvši dvorním dekretem ze 14. září 1782 v pouhé lyceum. Pro lyceum určen byl dvorním dekretem z 15. října 1782 v Olomouci zrušený klášter karthusianský, pro kněžský dům rovněž zrušený klášter klarissek. Poněvadž však v klášteře karthusianském místnosti dostačovaly pouze pro přednášky theologické, právnické a lékařské, filosofické naproti tomu v bývalém semináři konány býti musely, určil císař Josef II za svého pobytu v Olomouci vlastnoručním listem ze dne 27. září 1783 budovu starého jesuitského semináře v Olomouci pro lyceum, kostel klarissek pro knihovnu, kde posud jest umístěna. Lyceum obdrželo právo promovati na doktory theologie a filosofie a voliti každým rokem ze sebe rektora. Doba theologického studia stanovena na čtyři roky a jednotlivé předměty tak rozděleny, že ode čtyř řádných a jednoho mimořádného učitele měla býti přednášena v prvním ročníku theologická encyklopaedie, církevní dějiny a církevní právo (prof. Pavel Ferdinand Niering), v druhém ročníku orientální řeči s hermeneutikou, patrologie a literární dějiny (professor Coelestin Wimmer O. S. A.), v třetím ročníku dogmatika a polemika (professor Václav Schanza) a ve čtvrtém konečně theologie morální a pastorální (professor Josef Lauber). Jako mimořádný učitel přednášel pastorálku česky Canon. regul. Albert Slawiczek (dvorní dekret ze 14. září 1782).

Theologická látka měla býti v Olomouci v onom pořádku přednášena, který stanovil tisknutý návrh ke zřízení theologických škol v c. k. dědičných zemích (dvorní dekret ze 13. března 1783). Spisovatelem jeho byl osvícený prelát, c. k. dvorní rada při dvorní kanceláři

a ředitel theologické fakulty ve Vídni, František Štěpán Rautenstrauch († 1786). Vůlí císařovou bylo, aby duchovní správci, pamětlivi na Moravě zavedené tolerance, lidu nauku evangelia jasně přednášeli, křesťanskou mravouku k napravení mravů lidí řádně vykládali a se zdržovali při důkazu pravd katolické víry všech zbytečných kontroversí, narážek a p. V tomto směru museli také přednášeti professoři, kterým bylo uloženo, aby se ve svých přednáškách přesně přidržovali knih předepsaných. Byliť professoři jen ještě státem ustanovenými učiteli; věda, i theologická, stala se pouhou služkou státu tak jako i církev sama. Vliv představených církve na studia theologická stal se pouhým stínem.

Zatím však rozhodl se císař Josef II, aby zamýšlené reformy své snáze mohl provésti, theologické vzdělání a vychování dorostu kněžského zcela do moci své vzíti a z vlivu biskupův úplně vymknouti. Prostředkem k tomu mělo býti zřízení generálních seminářův, ústavů ryze státních,[1]) v nichž mladí theologové pod dozorem státu měli býti vzděláváni. Dvorním dekretem ze dne 30. března 1783 prohlásil Josef II duchovní soukromé ústavy vychovávací při seminářích a klášteřích za zrušeny a zavedl jako společné vzdělavací ústavy pro duchovenstvo světské a řeholní generální semináře. Otevřeny měly býti v celé monarchii 1. zářím 1783. Z generálního semináře měli theologové po dokončení studií vstoupiti do biskupských domů kněžských, kde mohli rok nebo dvě leta až do svěcení a ustanovení v duchovní správě zůstati (císař. vlastn. list z 18. srpna 1783).

Asketické a morální vzdělání bylo v generálních seminářích úplně zřízeno po přání tehdejšího osvícenství. Dle Rautenstrauchova plánu pro generální semináře[2]) měli alumni hledět přijati večeři Páně ponejvíce každý měsíc. Častější přijímání ponecháno bylo každému na vůli. „Knihy o askesi mnišské, pobožnosti liché (Afterandachten) a vůbec nauky o ctnosti, které buď k blouznění nebo misanthropii vedou, jsou na vždycky v generálním semináři zakázány.“ „Vůbec musejí si alumni zvykati křesťanské snášelivosti, aby se naučili vykonávat i k bloudícím bratřím povinnosti slušnosti a blud bez urážky bloudícího vyvrátiti.“ „Budou také vyučováni in cantu Gregoriano a v posledních měsících

[1]) Dvorní rada Kressl psal roku 1782 kardinálovi Migazzimu: Die Generalseminarien seien als »nichtbischöfliche Seminarien« anzusehen, die Leitung derselben sei ein »Geschäft des Staates«, umsomehr als die Zöglinge »eigentlich bloße zum künftig geistlichen Stande angeleitete Weltleute« seien. *Wolfsgruber*, Kard. Migazzi. Saulgau 1890, str. 553.

[2]) *Wolfsgruber*, u. d. str. 557.

v hospodářství.“ [1]) Císařské nařízení z 28. prosince 1788 předpisuje také pro kněžské domy jednu a touž knihovnu, aby byla mezi duchovními jednotnost zásad.[2]) V čelo generálních seminářů postaveni byli namnoze duchovní úplně nehodní a zvrhlí, jejichž jediná kvalifikace záležet musela v osvícenosti, tak že se ústavy tyto staly namnoze školami korrupce. Josefa II nelze z těžké nedbalosti při volbě těchto osob omluviti, jakkoli si osobně přál míti klerus čistých mravův a horlivý.

A jako nebylo lze očekávat od generálních seminářů náležitého vzdělání asketického, tak nemohly ani fakulty theologické blahodárně působiti na vědecké vzdělání kněžstva. Jako professoři působili na nich s malými čestnými výjimkami muži, kteří oddáni byli buď bludům jansenistickým nebo přidržovali se směru rationalisticko-nevěreckého a svým posluchačům nejzhoubnější zásady vštěpovali.

Theologický kurs byl původně v generálních seminářích na pět let stanoven. Mezi obligátní předměty pojata též nauka hospodářská a přírodopis a zvláštní důraz kladen na důkladné poznání methody škol normálních a pravého umění katechetického. Ježto však dlouhé studium theologické mělo brzo v zápětí nedostatek theologů, byla dvorním dekretem ze 16. června 1785 doba studií omezením dogmatiky, polemiky a patristiky zkrácena z pěti let na čtyři a konečně dvorním dekretem ze 26. srpna 1788 na tři leta, tak že v celku, přičteme-li rok, v němž kandidáti kněžství měli v kněžských domech slyšet praktické odbory, klesla doba přípravná z původních šesti let na čtyři.[3]) Následek těchto reforem byl úpadek vědeckého snažení, jež se zvrhlo v povrchnost a v pouhé učení se nazpamět, v pohrdání náboženstvím a v úpadek mravního života, poněvadž v zápasu o marnou slávu tak zvané osvícenosti zásady nábožensko-mravní s frivolní lehkomyslností byly šlapány.[4]) Že úplné odnětí vzdělání kněžstva biskupům a systematické otravování tohoto stavu církvi nejbolestnější a nejhlubší rány zasadilo, netřeba zvláště ukazovati.

Pro obě diecese moravské generální seminář byl zřízen ještě roku 1783 v Olomouci v bývalém kollegiu jesuitském. Však již roku následujícího určen mu byl za sídlo zrušený klášter premonstratský v Hradišti u Olomouce, budova to rozsáhlá a nádherná, v níž vedle 300—400 seminaristův umístěny měly býti též posluchárny všech studií lycealních jakož i byty pro professory. Duchovní alumni měli bydlet

[1]) *Wolfsgruber*, u. d. str. 557.
[2]) *Wolfsgruber*, u. m.
[3]) *Zschokke*, u. d. str. 55 n.
[4]) *Zschokke*, u. d. str. 151.

v budově klášterní, představení v prelatuře, professoři lycea v domech úřednických a pro posluchárny určeny byly dolní místnosti prelatury. Když byl klášter značným nákladem pro nový účel adaptován, přestěhovali se alumni se svými představenými do něho 31. října 1785. Rektorem stal se Jan Gering, arcikněz a děkan v Kroměříži, vicerektorem Ondřej Marschhofer, farář ve Vistonicích, kteří však setrvali v úřadě svém jen do roku 1785. Novým rektorem jmenován byl téhož roku exprelát ode Všech Svatých Dr. Thaddeus Slawiczek a prvním vicerektorem vicerektor generálního semináře vídeňského Jan Dankesreither a druhým vicerektorem světský kněz Jiří Fiala. Však v brzku následovaly opět změny. Neboť již roku 1787 poděkoval se rektor Slawiczek a na jeho místo ustanoven byl Petr Basulko ze Štyrského Hradce. Vicerektorem téhož roku jmenován byl učený dějezpytec a slovutný slavista abbé Josef Dobrovský. Až do roku 1789 řídili hradištský generální seminář Petr Basulko jako rektor, Dobrovský a František Polaschek jako vicerektoři. Toho roku byl jmenován Dobrovský rektorem a zůstal v úřadě tom až do zrušení generálního semináře 1790.[1])

Na lyceu, jak z rozvrhu přednášek pro školní rok 1783/4 vysvítá, přednášel professor Pavel Niering církevní dějiny dle Breviaria Bertiho,[2]) professor Chrysostom Walser theologickou encyklopaedii, hebrejštinu a hermeneutiku Starého Zákona dle gramatiky Reinecciovy a institucí od Fridy, professor Polaschek řečtinu a hermeneutiku Nového Zákona dle Czerného, professor Josef Himmelreich patrologii a literární dějiny theologie dle Schleicherta, polemiku dle Gazzanigy, professor Václav Schanza morálku dle svého spisu, professor Coelestin Wimmer první díl dogmatiky dle Gazzanigy, professor Bern. Böhm druhý díl dogmatiky dle Bertieriho, professor Josef Monse veřejné a privátní právo církevní dle Rieggera, professor Lauber pastorálku německy dle Pittrofa a professor Albert Slawiczek pastorálku česky dle Chládka.

Professorům bylo z počátku dovoleno používati učebnic ve Vídni obvyklých nebo vyvoliti si s nejvyšším schválením jiné nebo při dosavadních zůstati (dvorní dekret z 12. července 1784). Později však bylo nařízeno používati místo dosavadní učebnice Rieggerovy učebnice Pehemovy Ius ecclesiasticum universale (dvorní dekret 24. srpna 1784), pastorální theologie Lauberovy (dv. d. 12. července 1784), později Giftschützovy (dv. d. 18. listop. 1784), hebrejské mluvnice Reinecciovy (dv. d. 17. října 1784), církevních dějin protestanta Schröckha (dv. d.

[1]) *d'Elvert*, u. d. str. 226 n.

[2]) O tomto Breviariu poznamenává Niering, že jest »voll römischer Sätze.«

8. září 1786), pak od roku 1788 učebnice Dannenmayerovy, konečně místo Gazzanigy a Bertiera dogmatiky a polemiky friburského professora Engelberta Klüpfela (dv. d. 3. srpna 1789[1]). Z těchto učebnic vyznamenávala se krásnou latinou, precisností a stručností dogmatika Klüpfelova, jenž stál na stanovisku katolickém a zejména rationalismus Semlerův potíral.[2]) Naproti tomu jeví se v pastorální theologii Giftschützově směr necírkevní, nedostatek vyššího vzletu a hlubšího porozumění katolického náboženství a příliš časté velebení císařských reforem. Pehem jsa josefinistou nejčistějšího zrna vystupuje jako obhajce císaře po reformách dychtícího, podřizuje církev státu, přimlouvá se za zavedení řeči lidové do bohoslužby, celibát považuje za nanejvýše povážlivé církevní zřízení a přičítá právu kanonickému potud platnost, pokud bylo vydáno ve smyslu pravého církevního zřízení a neodporuje přirozenému právu a císařským nařízením atd.[3]) Riegger v podstatě opírá se o zásady Febroniovy: rozšiřuje značně moc panovníkovu, jemuž dle něho přísluší nezadatelné právo majestátní dozoru na církev, pokud zasahuje do společenského státního života, práva papežova však omezuje na míru nejmenší. Nejpohoršlivější ovšem bylo zavedení knihy protestanta Schröckha jako učebnice na bohoslovných ústavech katolických.[4]) Byla ovšem již po dvou letech, jak zmíněno, nahrazena knihou Dannenmayerovou Institutiones historiae eccles. Nov. Test. 2 part., Viennae 1788, ale i tato, ač formou vzorná, napsána byla v duchu zcela febroniánském a protipapežském. Dle Dannenmayera není na př. ani ve známých místech u Irenaea, Cypriana a Tertulliana primát papežský ještě vysloven a idea jeho jest pouze výplodem středověkým. Od dob Tridentina bylo stálým úmyslem papežů zachovati moc jim nepřislušící nad celou církví, ano i nad králi, ovšem marně.[5])

---

[1]) *d'Elvert,* u. d. str. 230 n.

[2]) *Brück,* Geschichte der katholischen Kirche in Deutschland im 19. Jahrh. I. Bd. Mainz 1887, str. 390.

[3]) *Brück,* u. d. str. 400.

[4]) Professorům bylo uloženo nejvyšším rozhodnutím ze 30. září 1786 vyvraceti věty odporující nauce katolické. »In Betref der unterm 8ten September d. J. zum Vorlesebuch vorgeschriebenen Kirchengeschichte des Schröckh«, praví nařízení v archivě alumnátním uložené, »soll dem Lehrer dieses Faches nachdrücklich aufgetragen werden, daß er in seinen Vorlesungen jene in dem Schröckhischen Werke vorkommende Sätze, welche von der Lehre der katholischen Kirche abweichen, durch die bekannten überzeigenden Beweise wiederlege; über die Befolgung dessen habe man zu wachen, auch die Herren Bischöfe hätten ihre Aufmerksamkeit dazu zu wenden, und falls dagegen gehandelt würde, die Anzeige hierüber zu machen.«

[5]) *Wetzer* u. *Welte's* Kirchenlexikon. 2. Aufl. III. Bd. sl. 1378.

Jak viděti, bujel i v Olomouci duch nevěreckého osvícenství a josefinismu.

Zda může býti proto s podivem, že i tu záhy ukazovaly se neblahé následky nešťastného onoho systemu vyučovacího a vychovávacího? Hned v prvním roce trvání semináře generálního vyskytly se zde takové nepořádky, že císař viděl se nucena vyslati dvorního radu Haana k vyšetřování. Výsledek byl sesazení rektora Geringa. Však i po té zůstávaly v semináři hradištském všecky poměry velice rozladěny a rozviklány: professoři si stěžovali, že představený, který jménem ordinariátu dozor nad seminářem měl, jest na překážku, aby alumnové dle smyslu císařova se vychovávali, a ordinariát žaloval na professory, že alumny k rationalismu vedou. Zvláště neblaze působil professor české pastorálky Václav Stach, muž ducha sice chápavého, ale těkavého. Oddán jsa rationalismu nejhoršího zrna, dotýkal se nezřídka způsobem rouhavým, ano i cynickým katolických obřadův a jim se posmíval. Jako stoupenec rationalistických zásad Semlerových, v nichž spatřoval pravé, jednoduché, čisté křesťanství, neostýchal se o sobě vyznati, že není ani katolíkem ani lutheránem, že jest velikým kacířem, ačkoli se při tom dobře má. Úskočnost a nízkost povahy své projevoval Stach též štvaním professorů proti ordinariátu a současným rozséváním rozkolu v professorstvu, v němž někteří nepřáli novotám josefinským. Nazýváni byli rigoristy. Kterak Stach o nich smýšlel, psal nevážným svým způsobem Dobrovskému dne 20. srpna 1786: „Rigoristé jsou lepší částí duchovenstva, hledí jen lid poučiti a přejí si, aby se zpověď zrušila. Všecko, co se o nich vypravuje, je potupa; sem tam mohl ovšem některý hlupák udělati nějakou chybu. Znám mezi nimi nejlepší lidi. Čtou nejlepší knihy, jsou dobře honěni v historii; jen dějiny církevní jsou jim kamenem úrazu.“ Jediný Wimmer, professor dogmatiky, se Stachovi poněkud líbil, poněvadž prý, když se podnapije, s popstvím zachází po luthersku; ale ani tomu nelze prý důvěřovati, „poněvadž se ještě modlí svatý breviář.“ [1]

(P. d.)

[1]) *Brandl*, Život Josefa Dobrovského. (Časopis Matice Moravské.) Brno 1883. str. 54 n.

Ruská kolonisace.

Píše Prokop Šup.

III.

Po celém severu Ruska sídlily od dávna kmeny ugrofinské (též čudské či čuchonské). Čára od Revelu k Moskvě a Saratovu tažená představuje jižní hranici sídel jejich, v Povolží pak spouštěli se jižněji a sahali pravděpodobně až k dolnímu toku Volhy a odtud vytlačováni národy asijskými vrhali se do střední Evropy kmen po kmeni po mnoho století. Ale od 11. století počalo rostoucí východní Slovanstvo protrhávati tento ugrofinský oblouk. V 11. století už celý severovýchod Rusi sorganisován byl ve slovanských knížectvích (suzdalské a novgorodské), v nichž nad kmeny ugrofinskými vládla slovanská knížata (Jaroslav a synové jeho), a ruský lid jako nositel křesťanství a usedlého zaměstnání i státní myšlenky tvořil kulturní nadvrstvení mezi kočovnými a pohanskými kmeny čudskými. Bojů tu na severu nesváděno, obyvatelstvo bylo řídké a vždy dosti nezávislé na ústřední vládě — tedy dalo se sídliti vedle sebe. Ale kulturně silnější kmeny ruské ovládly konečně tak, že na větší části území dříve čudského dnes nacházíme čistě ruské kraje, živá města ruská, nejčilejší a nejpevnější lidový typ ruský. Prorván jmenovitě celý střed a dočista rusifikován, čudský oblouk rozletěl se na dva pruhy — přímořský a uralsko-závolžský.

Ruský vliv na těchto okrajových pruzích paralysován byl — v přímoří baltickém vlivem německým (Estland) a švedským (Finsko), v Závolží vlivem tatarským. Tento byl dokonce vydatnější, neboť ze závolžské Čudi urval a assimiloval velikou část. Dnešní tatarští Baškiři a Meščerjáci jsou většinou potatařený ugrofinský kmen Osťáků. Za to západní německo-švedský vliv měl na Finny samy blahodárnější účinek, lépe jich vyzbrojil k odporu, tak že odolali i blízkosti takového centra ruského jako druhdy byl Novgorod a od Petra I Petrohrad. V blízkosti Petrohradu samého nacházejí se dosud finské osady. Za dvě stě let vlivu ruského nezmizely! Protestantisace západních kmenů, jakož i mohamedanismus závolžských přidaly jim vzdorné pevnosti.

Západní kmeny jsou Estové, Finové, Karelové, Lopaři; severní pak Zyrjané, Vogulové, Osťáci a spolu sem čítaní Samojedi; závolžské konečně: Permáci, Voťáci, Mordvíni a Čeremysové. Na vymření jsou z těchto kmenů Lopaři (u Bílého moře), jichž bylo roku 1885 ještě přes 3500, roku 1897 pak už jen 1812; Vogulové (na

severozápadním Urale), jichž bylo 9300 a napočteno znova jen 7651 duší, Osťáci (na Uralu a za Uralem) dříve 27.000 duší, teď jen 19.663 duší silní; Samojedi u Ledového oceánu (v Rusku i v Sibiři) dříve 21.830, teď 15.877 duší silní.

Nejčetnější a nejprobuzenější jsou ovšem Finové a Estové. Finové ve vlastním Finsku jsou mimo vliv ruský, neboť tvoří takovou samostatnou státní organisaci vedle Ruska, jako Uhry vedle Rakouska. Vliv ruský tak tam byl bezmocný poslední čas, že všecko ruské bylo bojkotováno, tak asi jako Maďaři bojkotují, co spojeno s rakouským jménem a ještě víc: máť Finsko i svou správu i své sněmy i své vojsko i své peníze zvláštní (marky!) i své známky poštovní i své znaky. Mělo společnou pouze hlavu panovnickou a zastoupení v cizině; po bojích ruské vlády s finským obyvatelstvem, utvořena aspoň z části i společná organisace vojenská a vrchní představitel carské moci, gubernátor, nadán větší pravomocí, ba i část její přenesena na ústředí petrohradské. Z Finska šíří se uvědomění a probuzení národní i do ostatních kmenů finských: rodí se „panfinismus", který při samostatnosti státně-národní jedné větve chce se domoci pro ostatní aspoň kulturní a národní jednoty. Panfinismus zachvátil nejen sousedící s Finskem Čuď, Esty a Karely, ale přešel i v Povolží k Mordvě a Čeremysům a budí k životu, co už už dokonávalo.

Finové ve svém velkoknížectví finském jsou na dráze velmi čilého rozvoje národního. Čítáno Finů roku 1858 jenom 1,400.000 duší vedle 185.000 Švedů; r. 1880 bylo však Finů 1,756.381 vedle 294.876 Švedů; r. 1889 Finů 1,992.000 vedle 338.500 Švedův a r. 1900 už Finů 2,353.000 vedle 349.733 Švedů. Kulturně i politicky ovládající Švedové mohutní od 1860 do 1880 z 10 na 14%, ale na to už vliv jejich se láme, zůstávají roku 1889 na týchže 14%, ale už roku 1900 klesají zas na 12% — v letošních volbách podle všeobecného rovného práva konaných udrželi už také jen těch 12% všech mandátů. Vliv politický tedy klesl už u Švedů docela na stupeň početní síly jejich. Stržení tedy mnohem hlouběji než Němci u nás. Vzestup finského národa byl tedy radikalnější a důkladnější než náš národní vzestup a národní emancipace!

V Rusku samém severozápadní kmeny čudské usazeny v devíti guberniích: v pobaltských: livonské, estonské a petrohradské, dále ve pskovské, novgorodské, tverské, olonecké, vologodské a archangelské. Na ploše těchto 9 gubernií žije roztroušeno ve větších menších ostrůvcích hlavních kmenů Estů, Finů, Karelů, Zyrjanův a Lopařů půl druha

milionu vedle 7·8 mil. slovanských obyvatel, týchže nárůdků v ostatních guberniích ruských a po Sibiři rozstřiknuto žije ještě (kromě Lopařů) kolem 50.000, z toho 15 až 20 tisíc v Sibiři jako noví kolonisté.

Nejsilnější jsou Estové (celkem 1,002.738 duší) v livonské a estonské gubernii, tam tvoříce 39·8% všeho obyvatelstva, tu pak 88·4%, ač massou větší usazeni na severu v livonské (518.594), než v estonské gubernii (365.959). V livonské však mají na jihu vedle sebe ještě silnější Lotyše (43·3%), v estonské v městech a na ostrovech jen malou hrstku Švedův (5768) a Rusů, Němcův i židů. Slovanský živel slabo tu zastoupen, v livonské 6·5%, v estonské jen 5%. Estové pouze v těchto dvou guberniích tvoří v sebe zavřenou massu obyvatelstva, jezero čudské (Pejpus) dělí je od ruského obyvatelstva. Přirozenými podmínkami jsou v tomto koutku poloostrova revelského chráněni před dalším odnárodněním. Ostrůvky menšinové tvoří Estové v guberniích sousedních: petrohradské (64.116 duší) na pobřeží usedlí a v Petrohradě samém nastěhovaní, dále ve pskovské (25.458) a novgorodské (3112), ostrůvky ony však v petrohradské a pskovské aspoň z části souvisí s národní massou gubernií livonsko-estonské.

Mezi Esty v Pobaltí a Finy z Finska zůstaly zbytky kmenů buď s Esty nebo s Finy blíže příbuzných (Cuď, Vepsové, Ižorové a j.), kteří ve větších menších ostrůvcích sedí ve třech guberniích petrohradské, novgorodské a olonecké protrháni místy koloniemi ruskými (jihovýchod petrohradské a v novgorodské gubernii), z části souvisíce se severní massou finskou (na severu petrohradské a v olonecké jihozápadní) jest jich 155.717 duší (v petrohradské 9·04% všeho obyvatelstva).

Četní jsou Karelové, tvořící v tverské gubernii několik národnostních ostrůvkův uprostřed ruského obyvatelstva (117.679 vedle 1,644.014 Rusů), ostrůvky ty jakoby v prostřed moře ruského trčící, mezi východním a západním pruhem ugrofinským. K ostrůvkům ve tverské gubernii druží se karelský ostrov novgorodské gubernie, v níž napočteno 9980 Karelů. Spojeni většinou se sourodou massou Finska žijí Kareli v obou severních guberniích: olonecké (59.414) a archangelské (19.522). Poměrná početnost jejich jest všude slabá: v tverské 6·4%, v novgorodské 0·7% (s ostatními kmeny čudskými, hlavně Esty a Čudy tvoří 1·6% všeho obyvatelstva), v olonecké 16·2% (s ostatními Čudy 20·6%), v archangelské 5·6% (a spolu s Lopaři, Zyrjany a Samojedy 13·9%). Gubernie vologodská má na východě na řece Vyčegdě usazenu hlavní část kmene Zyrjanů (114.969 duší), kteří tvoří 8·4% obyvatelstva, jež jest čistě ruské. Zyrjané sedí ještě po řece Mezeni a

Pečoře v gubernii archangelské (23.259 duší a 6·6%). V téže gubernii sídlí zbytek Lopařů na poloostrově kolském (1800 duší) a část Samojedů (3874), jichž většina národní (11.931) sídlí v Sibiři podél severního toku řek Obi a Jeniseje a na ostrovech Ledového Moře.

Z východního pruhu čudského vedle Zyrjanů (Samojedi čítají se už též k altajským kmenům) sídlí Vogulové a Osťáci, kteří však bydlí za Uralem v Sibiři podél řek Obi (Vogulové před Obí) a Jeniseje pod Samojedy. Vogulů jest jedna třetina (2800) v gubernii permské.

Řídkost a hospodářská slabost severních těchto národův už sama sebou je odsuzuje k zahynutí. Poněkud čilejší kolonisace a příliv ruského lidu na sever v brzku je úplně ztráví. A evropský i asijský sever právě podél Uralu schopen jest živého života průmyslového. Jsoutě tu hojná ložiska rud, na Pečoře veliká pole naftová, řeku Ob pak se pokoušejí učiniti obchodní cestou vodní mezi západní Sibiří a západní Evropou. Pokusy s dopravou zboží z Anglie do Obdorska při ústí řeky v minulém létě obchodně sice se zdařily, lodě anglické složivše zboží nabraly sibiřských pokladův: obilí, ryb a kožešin. Ale dalším cestám příčí se obchodníci a průmyslníci vnitroruští, kteří neradi by viděli tudy cestu do Sibiře otevřenou pro zboží západoevropské. Výzkumy, jaké po léta činěny v Severním ledovém moři, zdaž by se hodilo ku plavbě v letní měsíce (červen, červenec a srpen), zatím konány asi nadarmo. Stály život jednoho z nejsmělejších severních výzkumců senátora Tolla (1903) — praktických důsledkův aspoň pro obchodní plavbu sotva míti budou. Anglické i jiné západoevropské lodě žádají za plavbu tím směrem veliké výhody (zboží dodávat beze cla!). Prozatím severomořské obchodní spojení pro dříví, obilí a pod. věci pravidelně uskutečněno bude jen z evropského břehu Murmanu. Dráha vedená od sibiřské železnice do Kotlasu na Dvině severní jest východištěm zboží pro východní příuralské gubernie a pro Sibiř, z Kotlasu zboží po Dvině převáží se do Archangelska, a odtud Bílým mořem a Ledovým i Atlantickým oceanem do západní Evropy. Touto průmyslově-obchodní kolonisací, jaká takto počata, třebas zatím v malých rozměrech, dotčena může býti leda oblast východních kmenův ugrofinských. Severní leží nad ní, mimo dosah cesty této. Plány navrženy však i pro stavbu drah železných v severovýchodním koutě pouralském; a jmenovitě od dolní Obi severním Uralem k Use a Pečoře a pak k Ledovému oceanu, tak že by spojena byla města Obdorsk a Mezeň. Pro východ ze severní Sibiře byla by cesta tato velevýznamnou, neboť by se jí obešlo nebezpečné moře Karské a kromě toho celý sever Evropy i Asie

připojil se takto v Archangelsku k železniční síti ruské. Průmyslové bohatství dolův a lesův obrábí se zatím jen na jižním a středním Urale, na sever nad újezdy verchoturský a čerdynský na severu gubernie permské nesahá. Ruský živel pomalu a pevně postupuje tu k jihu. Náhlé zasáhnutí oklikou ze severu teprv po zmohutnění této jižní linie může vydati žádaný úspěch hospodářsko-kulturní.

Povolžské kmeny ugrofinské zbyly hlavně ve čtyrech skupinách: Mordva na 1 milion (985.000) duší, Voťáci přes 420.000, Čeremysi 374.000 duší a Permáci 103.000 duší — celkem 1,887.000 duší na prostranství 10 gubernií mezi 24½ miliony obyvatel, z nichž přes 18 milionů jest Rusů.

Nejseverněji sídlí Permáci v permské gubernii, a skoro všichni v ní (92.641), po pravém břehu řeky Kamy, v masse skoro jednotné. Jen na 10.000 sídlí jich ve vjatecké gubernii v újezdech glazovském a slobodském. — Na jihozápadě k nim přiléhají sídla Čeremysů, jichž jest ve vjatecké 144.988, v kazaňské 122.717 a v ufimské 88.608 duší. Vedle Čeremysů táhnou se východně sídla Voťáků ve Vjatské gubernii 377.893 duší a ufimské 22.501 duší. Nejjižněji po obou stranách Volhy střední v osmi guberniích na mnoho ostrůvků potrhaní sídlí Mordvíni: v penzenské 187.862, simbirské 188.980, samarské 238.598, saratovské 123.893, tambovské 89.704, v orenburské 38.403, v ufimské 37.289, v kazaňské 22.187 duší.

Poměrný počet čudských kmenů v povolžských guberniích není veliký: ve vjatecké tvoří 17·3% vší populace, v penzenské 12·6%, v simbirské 12·2%, v samarské 8·6%, v ufimské 6·7%, v kazaňské 6·6%, v saratovské 5·1%, v tambovské 3·3%, v permské 3·1%, v orenburské 2·4%.

Ruský živel však v každé ze zmíněných gubernií seslaben ještě hojností kmenův altajsko-turských. Rozkouskované kmeny čudské v Povolží jsou též zbytkem dvojího toho proudu, jenž se tu na Volze srazil — slovanský z Evropy, tatarský z Asie. Z východu pohltili mnoho Čudů Tataři, od západu pak Rusi. Ježto však od 16. století ruský živel zvítěziv nad Tatary, počal sám tyto si podmaňovati a vlínati do sídel jejich, povstala tu v Povolží taková pestrá směsice národní, jaké u nás v západní a střední Evropě nemáme, leda snad v Uhrách a pak až v Macedonii a na východním pobřeží balkanského poloostrova. Rusové ve zmíněných guberniích zaujímají takovýto poměr ve všem obyvatelstvu: v tambovské 96%, v permské 90·6%, v penzenské 83%, v saratovské 83%, ve vjatecké 77·5%,

v orenburské 73%, v samarské 69%, v simbirské 68%, v kazanské a ufimské však jen po 38·4%. V těchto dvou guberniích východovolžských převládá dosud živel tatarský nad ruským.

Kmeny čudské jak západní tak východní zaznamenávají přirozený přírůstek obyvatelský. Pouze severních ubývá. Přírůstek od osmdesátých do devadesátých let však jest velmi různý. Estonců přibylo za 15 až 20 let asi 11%, Zyrjanů 19%, Permáků 15%, Čeremysů 32% (!), Voťáků 10%, Mordvínů 31% (!). Přírůstek tento z části připsati dlužno lepšímu národnostnímu zjištění, jaké se stalo při všeobecném sčítání lidu roku 1897. Odhady před tím úředně i soukromě činěné brány byly nepochybně velmi nízko.

Severovýchodní kout ruský od roku 1900 určen je též pro selskou kolonisaci z vnitřní a hlavně severozápadní Rusi vedenou. Veliká prostranství státních lesů v guberniích vologodské, vjatské a permské umožňují státu usazovati tu podle vůle své koho chce a kde chce. Určeny pak na kolonisaci selskou: pět újezdů gubernie vologodské, dva z gubernie vjatské a dva z gubernie permské. Vesměs okresy nejméně zalidněné. Hospodářství selské s dobytkářstvím spojené může i v těch krajích dobře člověka uživiti. Kromě toho hojné jsou tu zdroje průmyslové, zvláště solné, rudné a dřevodělné průmysly mají v bohatství přírodním dobrý podnět. Hospodářství polní v guberniích těch patří vesměs k pokročilejším a zámožnějším. Staroživlové sice se brání nové kolonisaci, ale vláda nebrala na ně ohledu. Nechavši jim půdy i luk s dostatek, vymezila nové osady vedle nich, jež ovšem teprve vykácením lesů mohou býti učiněny selskými osadami. Na duši osadníka počítá se tu osm desetin (tedy asi 20—25 hektarů na rodinu!). Komise odměřovací v letě 1902 začavši práci svou, odměřila tu už asi na 300 osad na 200.000 desetin lesa a půdy. Hrnuli se tam přistěhovalci jmenovitě v letech 1904 a 1905, kdy válkou ve východní Asii přestalo usazování osadníků v Sibiři. Proud však v letoším roce zase nastal, ač vláda naměřivši nových účastků snaží se ze severnějších středoruských a západoruských gubernií i sem kolonisty sváděti. Ubude-li lesů, kraj na vrchovištích řek Kamy, Vyčegdy a Pečery stane se suššim a a teplejším a pro rolnictví tím příhodnějším.

Ale kolonisace selská sama o sobě působí jen pozvolna a pak je-li ve velikých proudech prováděna. Tu pak na severovýchod Rusi o velikých proudech jejích nikdy řeči nebude. Ruská povaha kraje už i teď ostatně zajištěna s dostatek a na vždy. Více nežli zabrání těch asi 20 tisíc „dušových“ podílův osadnických, jež komise osídlovací

od roku 1902 připravily, přičiní se k oživení kraje nově postavená dráha z Petrohradu do Vjatky, jež se stávající větví Perm—Jekaterinburk a dále buď k Omsku nebo Kurhanu tvořiti bude tak zvanou severní sibiřskou magistrálu. Dráha tato stane se teprve pravou cestou průmyslového Uralu, jenž co do přírodního bohatství náleží k nejpodivnějším horstvům země. Poněvadž však nemá bohatých dolův uhelných, aspoň ne otevřených, a tavení a zpracování rud většinou na dřevěném uhlí spočívá a tak veškerý průmysl a doprava tímto palivem hlavně se zásobuje, byly by nově objevené prameny pečorské nafty dobrým zástupcem uhlí aspoň pro některá odvětví. Uralské kamenné uhlí ve veškeré ruské tržbě uhelné tvoří leda $2^1/_2\%$ (od 22 milionů pudů zmohla se na 47 milionů pudů v minulém sedmiletí). Těžba uhelná celého Uralu rovná se dnes asi desetině těžby ostravského moravsko-slezského revíru. Produkce železa a litiny na Urale (18—20 milionů metráků) však už zaujímá přes 23% veškeré ruské produkce a celou rakouskou produkci dvojnásob převyšuje. Jiné a vzácné kovy: platina, rtuť, stříbro, zlato, měď, mangan atd. jsou známou specialitou uralskou.

Kraj přiuralský z obou stran jest krajem budoucnosti; už dnes stahuje podnikavé lidi ze všech stran Rusi, a co zvláště bylo dosud pro horní i hutní průmysl jeho charakteristickým (na rozdíl od jihu Rusi, Polska a Příkaspí), průmysl jeho nalezá se vesměs v ruských rukou buď soukromníků, buď státu. (P. d.)

Dějiny českého divadla v Brně.

MILOSLAV HÝSEK. (Č. d.)

Téhož roku na podzim přináší „Brünner Zeitung“ [1]) nové oznámení: Montag (28. října) zum Vortheil des Sängers W. Michalesi, und zum ersten Male: Beraunský koláče (Berauner Kolatschen), komische Oper in 1 Act, von Stepanek, in böhmischer Sprache aufgeführt... Der Unterzeichnete macht seine gehorsamste Einladung. W. Michalesi. Ve druhém oznámení (27. října) jest připojena věta, která ještě více měla táhnouti do divadla: (Einladung) mit dem Beisatze: daß obiges böhmisches Stück dasselbe ist, was in Prag bei Anwesenheit Sr. Kaiserl. Hoheit des Erzherzogs Franz Carl mit so großem Beifall gegeben wurde. Bylo to v Praze, jak známo, za úpadku českého divadla, kdy se v normální dny hráti nesmělo; [2]) roku 1821 bylo v Praze česky hráno v divadle jen jednou, roku 1822 dvakráte, po druhé v září u přítomnosti arcivévody Františka Karla. Mělo tento rok Brno tedy v divadle více českých představení než Praha, která však určuje volbu kusu. O tom, jak se hrálo, psal zase V. Pešina do „Čechoslava“: [3]) Václav Michalesi dle něho „svou dávnou přípověď vyplnil“ v tyto dny, „laskavý ohled bera na své z Čech na vejroční starobrněnský trh přišlé krajany.“ Napřed byla hrána německá aktovka. „Po té bylo k velikému potěšení viděti všeobecné hnutí, a slyšeti, jak všichni hosté najednou toužili již již tu vlasteneckou zkoušku viděti, což, jestli se od dobrého zřízení a horlivosti pana Michalesi šťastné vydaření nechalo doufati, ještě více každého rozpalovalo, že se již každý v tom chtěl obveselovati, v čem i zde ode všech zamilované arcikníže v Praze své zalíbení míti ráčil.“ Hrána byla ouvertura a mezi provozováním zpívány české písně dle německých melodií; zpívala sl. Schmidtova (Pešina: Šmídova), Ruber a duetto Michalesi se Schmidtovou. Diváky okouzlila hl. „medotekoucí líbeznost panny Marye Šmídové v osobě Apolenky, dcery Kotlířové, Němkyně a přesvědčila je o líbeznosti češtiny, p. Ruber mluvil jadrně a upřímně, hraje Prokůpka, tovaryše kotlařského, a rozveselil Čechy i Němce. I bylo při tom veselém hláholu nad míru vyražených hostů radostné upamatování na spisovatele téhož divadla p. J. Štěpánka, a když se při každé důvtipné myšlence výborně! volalo, volalo se to

[1]) 26. října, str. 1180.

[2]) Srv. *Jungmann* l. c. 362.

[3]) R. 1822, str. 391.

jemu a přálo se, by tu přítomen byl a všeobecnou vděčbu přijal. Aspoň toto se dozvěděti jistě jej bude těšiti, že se mu práce tak výborně podařila a nám ty jeho koláče tak výborně chutnaly. Snad jej to pohne nám brzy zas nějaké pochoutky zamísiti." Štěpánek na své kusy, jak známo, nenechal nikdy dlouho čekati, ale v Brně zatím delší dobu provedeny nebyly. První představení „Berounských koláčů" dle všeho Michalesimu dosti vyneslo; alespoň režisér Aug. Klein si je vyvolil na 5. listopadu ke své benefici,[1]) a 3. prosince byly dávány po třetí.[2])

Původcem těchto her byl dnes neznámý, zapomenutý herec Michalesi. Pešina si stýská, že má odejíti do Prahy. A skutečně v kritikách divadla v pražských českých listech už roku 1824 čteme o něm; byl tam ovšem již dříve. Zpíval v operách s úspěchem, Dona Pedra v „Juanovi", Sarastra v „Kouzelné flétně", knížete v „Střelci kouzedlníkovi", Jakoba v „Josef a bratří jeho" — vždy „výbornou hru s libozněјícím hlasem spojuje" a při českých představeních „klassickou češtinou příjemně baví."[3]) V referátech Chmelenského v „Musejníku" už nečteme jeho jména, které docela mizí z Čech. O jeho osudech jsou zmínky tuším pouze v nekrologu jeho choti, jež zemřela v Brně roku 1847, v Ohéralově „Moravii":[4]) paní tato, matka oblíbené brněnské herečky v té době slečny Luisy Michalesi, hrála kolem roku 1828 v Praze, kdež se se svým manželem seznámila a brzy se za něj dle všeho provdala. Z Prahy odešli do Německa, byli v různých knížectvích a městech. „Ihr Gatte teilte die Engagements mit ihr und erfreute sich in ersten Baßpartien eines günstigen Rufes." Byli i v Londýně s mohučskou společností. „Im letzten Jahre ihres Engagements verlor sie ihren Gatten, der ihr stets mit seinen reichen Musikkenntnissen auf der Sänger-Laufbahn als gediegener Lehrer, wie in der sittlichen und Kunst-Erziehung ihrer zahlreichen Familie als liebender Vater kräftig zur Seite stand." Poněvadž už roku 1842 přesídlila do Brna, zemřel Michalesi — že to jest bývalý pořadatel prvních českých her v Brně, o tom tuším není pochyby — nedlouho před tím.

České hry již téhož roku v Brně přestaly. Zdá se, že to zavinil odchod Michalesiho. Snad se tehdy dalo pracovati, ale bylo třeba vlastence agilního, rázného, jenž by se věci uchopil a dovedl ji provést. A takových na Moravě bývalo vždy málo. „My tedy Moravci, míním

[1]) »Brünner Zeitung« 1216.

[2]) Tamt. 1328.

[3]) »Čechoslav« 1825, 56 a jinde.

[4]) Str. 47.

já, mívali jsme vždy tu dobrou stránku, že málo zlého jsme páchali, ale tu vadu, že i málo dobrého činili", praví ještě po letech v „Zrcadle moravském" Helcelet.[1]) Tím a okolnostmi se stalo, že až do počátku dvacátého století má brněnské divadlo s prvními českými hrami z roku 1822 společný ráz: není to výkvět kultury, do divadla se nejde jako do chrámu krásy, kde vrcholí život, nýbrž jest posilou v životě národním, prostředkem k uhájení jazyka mass a každý nový úspěch znamená postup proti němectví. Byl to patrno zvláště později v letech sedmdesátých. Malost poměrů vtiskuje brněnskému divadlu dosud svůj znak.

Ve dvacátých letech se už v divadle česky nehrálo. Roku 1825 odchází Schmidt, nepohodnuv se s magistrátem, a Brňák Zwoneczek, jenž se stává po něm ředitelem, nemá při dobrých snahách prozíravosti a praktičnosti, aby se dovedl udržeti déle nežli šest let a nemusil býti vystřídán zase Schmidtem. Do Brna koncem let dvacátých přichází několik mladých lidí, kteří se za nedlouho dovedli v Brně uplatniti a měli veliký vliv i na české probuzení, na uznání češtiny. Ale do té doby se živořilo. Hrálo se česky pouze soukromně. Znám však jen jedno takové představení, ale možná, že se líbilo a že častěji bylo něco podobného uspořádáno.

Po velikých přípravách se vypravila roku 1826 na Moravu básnířka Rettigová,[2]) aby navštívila a poznala moravské vlastence. Zdržela se i v Brně, kde se seznámila s dcerou guberniálního rady Petra Bajera, upřímného vlastence; ta chtíc otce svého k sedmdesátým narozeninám něčím překvapiti, žádala Rettigovou, aby jí napsala český kus, který by mohla v domácnosti zahráti se svými přítelkyněmi. Rettigová ochotně napsala za den svoji „Bílou růži", mající vyjadřovat lásku a vděčnost dceřinu k otci. Kus se velmi líbil, a Bajer na poděkování poslal Rettigové stříbrný koflík.

Třicátá léta znamenají proti dvacátým v literárním životě moravském náhlý vzestup. Brno se stalo jeho střediskem; starší vlastenci, již unavení a vyčerpaní, dostali posilu v několika mladých lidech, kteří již neměli chuti býti hlavními osobami národní idylly, nýbrž toužili se účastniti života a žít jej a pracovat v něm plně, se vší svou energií. Šembera, Klácel, Trnka, Ohéral, Kampelík, Mikšíček a j. byli nejen sami probudilí, nýbrž probouzeli i jiné, a možno říci, že tato jejich snaha měla i určitý úspěch. Kampelík založil bohoslovcům českou knihovnu, z níž si vypůjčovali knihy i prostí lidé a jistě se tím národnostně uvědomovali.

[1]) »Týdenník« 1848, 101.

[2]) *Bačkovský* v »Ženských Listech« XIII. 42.

V polovici této dekády jest nejoblibenějším professorem na filosofickém ústavě Klácel a na jejím konci přichází na theologický ústav Sušil; dva tito mužové zároveň znamenají dva směry moravské mládeže: svobodomyslný a přísně katolický. Ale oba milují svou vlast, a tak zrála myšlenka národnostní ve studentstvu, a nezrála-li, alespoň neutuchala v nižších třídách lidu, v dělnictvu, řemeslnictvu, služebnictvu. Poměr mezi Čechy a Němci zůstal týmž, obojí se cítí na prvním místě Moravany, a toto jejich lokální vlastenectví zabraňuje jednak národnostním sporům, jednak dokonce způsobuje, že Němci podporují český ruch s onou blahosklonností, která vyplývá z vědomí vlastní převahy.

Ve spojení s tímto ruchem jsou i české divadelní hry, ne-li ještě na počátku třicátých let, tedy jistě na jejich konci.

Roku 1831 vrátil se k divadlu zase Heinrich Schmidt, aby napravil, co Zwoneczek ve financích pokazil. Hned téhož roku sáhl zase k českým hrám, jež mu měly naplniti divadlo; hrál „Komarovské koláče", jež byly dvakráte opakovány.[1]) Že se nehrálo častěji, zavinil asi nedostatek aranžéra mezi herci; Schmidt ostatně nepomýšlel na pravidelné hry. A tak se znova hrálo česky až roku 1835,[2]) ač již dřív bylo o to usilováno. Dvěma věcmi byla tehdy obrácena pozornost na český jazyk: Kampelík s Krátkým přivítal nového gubernátora hr. Ugarte dvěma českými básněmi a téměř po čtyřech letech opět se hrálo česky v divadle. Stalo se to zásluhou herce Rubera, jehož snahy zvláště později přinesly tak hojné ovoce. Zlokalisoval si nahoře zmíněné Štěpánkovy „Berounské koláče", změnil titul v „Masopustní koblihy", donesené ze Slavkova do Brna, a tak byly dávány ve prospěch divadelního orchestru pod názvem „Quodlibet" s německou hrou a zpěvy 20. února, po druhé pak dva dny na to, po třetí 2. března. Šembera, jenž o těchto představeních psal do „České Včely" (dopis z Brna pod značkou A. Š.), chválí Rubera, že dobře mluví česky; tehdy již hrál i později oblíbený komik Sinetti a Kraus; paní Niklasová, dříve v Praze známá, hrála jen „z ochoty", což bylo viděti již na její češtině. „Při tak zdařilém počátku kojíme se nadějí, že ředitelství divadla podobnými hrami časem i více večerů příjemných nám připraví, žádosti již několikráte projevené prospěšně vyhoví", končí Šembera svůj dopis. Ale bylo nutno ještě čekati.

Rozmach českých her nastává až roku 1838 za ředitelství Viléma Thiela (1837—1843), v době, kdy český život těchto let vyvrcholuje. Mladé tehdejší pracovníky v Brně vyznačuje jistý nervosní chvat;

[1]) *Rille* l. c. 123.

[2]) »Česká Včela« 1835, str. 96.

nezaprou, že na ně působily romantické ideje, jež jsou patrnější u stoupenců Klácelových nežli Sušilových. Lid, jeho pověsti, zvyky a písně se stávají předmětem záliby, ne ještě studia, a přirozeně nemohlo ani divadlo zůstati nepovšimnuto.

Několikráte se vyskytuje tvrzení, že původcem českých her v Brně je Šembera.[1]) Nezdá se, že by odpovídalo skutečnosti: v současných zprávách jeho jméno nikde není uvedeno, ač na př. Klácel, Mikšíček a jiní, kteří s divadlem byli v určitém spojení, jmenováni jsou. Za přímého jejich původce vždy jest označován zmíněný již herec Karel Ruber, jenž si o tato představení a o ruch národní jimi způsobený zjednal velikých zásluh. Byl ovšem jistě ve styku s brněnskými vlastenci, a to na jeho činnost působilo, ale že jednal hlavně sám, jest patrno již z toho, že si musil přede dvěma roky zvolený kus sám upraviti. Po letech ve vzpomínkách každý z nich snad příliš svoji osobu akcentoval, tak snad i Šembera; herec Ignác Rosa, jenž častěji vystupuje až v pozdějších letech, činí tak ve své autobiografii[2]) rovněž.

Roku 1836 byly zase na pražském divadle stavovském zahájeny po delší době české hry. „Květy“[3]) o tom psaly: „Nechtějmež se od nich mnoho nadíti — leda ukrácení odpoledního času ve svátek a v neděli.“ Bylo by příliš kvapným od brněnského divadla chtíti něco jiného. d'Elvert[4]) tyto české hry nazývá sice po letech upřímně kasovním prostředkem, který na rozvoj české dramatické poesie vlivu neměl — ale zase ne docela právem. „Moravia“ referujíc[5]) o prvním českém představení si přeje: „Wir wünschten sehr, diesen Entschluß (t. j. častěji česky hráti) mehr einen Akt der Achtung und Gerechtigkeit für einen großen Theil des Publikums denn eine finanzielle Maßregel nennen zu dürfen.“ Ačkoliv tato slova psal Ohéral a ačkoliv po letech Rille zase česká představení pojímá jako finanční prostředek[6]) — možno tu tvrzení d'Elvertovo a Rillovo pokládati za jakousi omluvu, že k nim došlo — přece tehdejší doba dovoluje souditi, že pouze finance nerozhodovaly a že společný život a snahy obou národností při nich spolupůsobily.

[1]) Již v alm. »Dunaj«, pak v »Alm. na oslavu 70. narozenin A. V. Šembery« str. 25 a potom neustále (u Bartochy a j.).

[2]) V Karáskově »Sborníku Čechů dolnorakouských« str. 111.

[3]) R. 1836, příl. str. 83.

[4]) l. c. str. 130.

[5]) R. 1838. 156.

[6]) l. c. 132. Ein nicht unglücklicher Gedanke war es, die Vorstellungen in böhmischer Sprache auszunützen.

A tak přináší „Brünner Zeitung“ jmenovaného roku str. 138 oznámení: „Montag den 5. Februar zum Vortheile des Chorpersonals zum Erstenmale: Die Teufelsmühle am Wienerberge. In böhmischer Sprache dargestellt.“ Šmídek líčí toto představení v příloze ke „Květům“:[1]) Několik hodin před otevřením pokladny stáli již lidé u divadla. Brňáci je nazvali „slavností národní“. Bylo plno, hl. prostý lid přišel, přirozeně že i brněnští vlastenci. Lesku představení dodala přítomnost gubernátora Ugarte, z čehož je patrno, jak se dívali v těchto kruzích na české hry. „Velmi dojat odcházel sem z divadla“, píše dvacetiletý nadšený Šmídek, „divné myšlenky kolotaly mi v hlavě, ale radost zvítězila nad jinými city; a nemělo-li by nás to těšiti vidoucí, an chudoba, která jen pot své práce zná a od společnosti do hnusné palírny vyhoštěna jest, přec jedenkráte ku člověcké radosti připuštěna jest?“ Soucit socialní je tu spojen s národnostním cítěním, a vliv Klácelův jest patrný.

Hrálo se z počátku většinou ve prospěch divadelního orchestru třeba několikráte po sobě, za krátko však již jen v pondělí od 4 hodin odpoledne; neboť v neděli neměl býti lid zdržován od návštěvy odpoledních služeb božích; doba byla však pro něj jistě nevhodná. Šmídek brzy konstatuje ve „Květech“, že mají-li se česká představení potkati se zdarem, musejí býti přeložena na neděli, a Poimon sděluje[2]) za nedlouho, že se již jedná o biskupské povolení. (P. d.)

[1]) 1838, str. 16.
[2]) »Květy« 1838, příl. str. 16.

Můj názor o sčasování (rythmu).

Píše Leoš Janáček.

II.

a)

Trvá-li přízvuk na tónu příliš dlouho, jest na překážku pojímání sčasovacího pořádku.

Skladatel, jenž se z přízvučné doby rychle vymaňuje, jenž na příklad hned pojmenuje uslyšený tón, vpravuje se rychle v rythmiku skladby, již slyší; jest mu brzy průhledná.

Laik v ní bloudí, nezbaví se mnohdy tísně ani při jednohlasné melodii.

Což teprve když kryjí se části přízvučné několika tónů, když přízvučná doba má hutnost až osmdesáti i víc orchestrových hlasů!

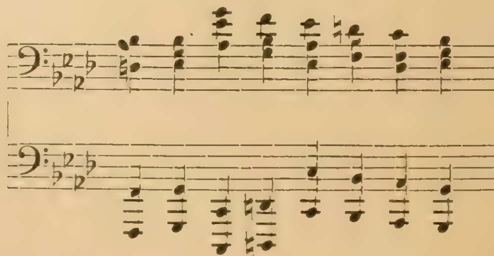
Jak těká se v moderní partituře s trudem po jednotlivých tónech akkordu, než je srovnán, představen, odlišen od jiného! Tento příval rozdírajících svým přízvukem tónů laik nesnáší.

Rád jest, může-li odbočit myšlenkami po stezce programové symfonické hudby. Oddechne si tu.

*

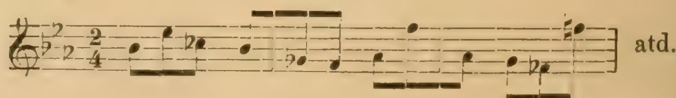
Není to jen plytký dotek přízvukový, jenž stojí na kraji každého tónu. Povšimnout si jen tónu, chtít, aby mi akkord v mysli více vynikl — a již jest přízvučná doba hutnější, těžší.

Spočiňte myslí střídavě tu na tom, tu na onom z rovně těžkých akkordů:

a „slyšet“ v nich můžete hned tu skupení po dvou, tu po třech, po čtyřech atd.

Podobně je tomu s nápěvkem rovných tónů:

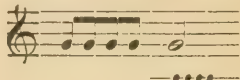

Slyšet v něm mohu takt $\frac{3}{8}$, je-li stejnoměrnou silou hrán (na př. na varhanách), i přes předepsaný takt $\frac{2}{4}$.

Leží na bíledni, že přízvuk tónu, na nějž padl svým přízvukem samovolně se ohlašující tón (i přimyšlený), jest hutnější, těžší o tento jeho přízvuk.

Ozve-li se v průběhu tónu ještě jiný tón, je celkový přízvuk v tom okamžiku lehčí o počáteční přízvuk probíhajícího tónu.

Již pouhá charakteristika sčasovací, ohlašování se tónu, jakož i přimýšlení tónů dělá těžší — lehčí doby:

Těžší dobou bude zajisté první osminka půlového j^1; ostatní tři osminy jsou jen lehčí doby.

Zajímavý jest případ, když kratší tón po dlouhém následuje: je sám přízvuk, samou tíhou.

*

Každý takt odčítává se sice ode své těžší doby, ale je též v moci posluchače, myslitele hudebního, sdělat si těžší dobu. Mohu odčítávat takt, zastiňovat jeho tiché čeření v jednotlivém tónu a následkem toho shrnovat tóny odlišných délek ve skupiny taktové.

Na toto zdůrazňování jisté doby staví se dílo subjektivní fraseologie, jež může i bujet.

V nápěvku:

možno, jak známo, rovnoměrné osminové tóny srovnat do jakéhokolvěk taktu. Čtvrťové j^1 je tichého taktu $\frac{3}{8}$, půlové a^1 taktu $\frac{2}{4}$, po případě $\frac{4}{8}$. Avšak nápěvek vměstnat možno i do taktu $\frac{2}{4}$, na př.:

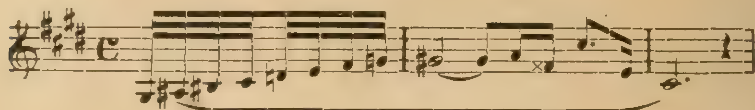

a frascologie sepne oblouky docela odchylné takty ($\frac{3}{4}$).

I na podnět sčasovací možno snésti těžší dobu. Takt $\frac{3}{4}$ dostává i tuto typickou formu:

V absolutní hudbě sebe odlišnější vnitřní sčasovací život spíná se fraseologicky; počátečná zdůrazněná doba je tvrdým mezníkem, nápěvek od nápěvku dělí. (R. Strauß, Salome:)

Není divu, když tolik ruchu násilně spjato v motiv dává mu expansi (rozpínavost) potřebnou buď na vzrůst typičný nebo thematický.

Vnitřní síla dramatických motivů v moderní hudbě leží vlastně již jen v této kompressi, sevřitelnosti sčasovací.

b)

Vezme-li nápěvek na sebe zabarvení všední mluvy nebo lesku zpěvu, ani ho zrovna nepoznáš. Čímsi zatížen ztvrdne na docela jiných místech; některé jeho tóny tak poddajné, měkké, tu jiné k čemusi neslyšenému zrovna jako přikovány.

Chtít nápěvek slova v takových místech uvolnit, jest jako ubírat mu duše; vzpíráme se tomu.

Směšno jest nám to alespoň — zkomolit přízvuk nápěvku slova. Nelze věc tak vážnou, jakou jest přízvuk v mluvě živé, v krátkém odstavci odbýt.

Svůj názor stručně dokládám jen ojedinělými nápěvky lidské mluvy. Jsem v něm posilován kolísavostí přízvuku i ve spisovné řeči a nepatrným stářím jednomístného přízvuku.[1])

*

Není věru přízvuk každé jiné představy méně patrný přízvuku tónového.

Shodne-li se přízvuk kterékolvěk představy s přízvukem tónu, určité nuance lidského hlasu, ucítíme a snad i uslyšíme tuto shodnost přízvukovou jako těžší dobu tónu nebo nápěvku slova.

Mlhovitý, méně určitý přízvuk (těžší doba) jest na počátku každého slova, dokud si něco i sebe neurčitějšího již při něm myslím.

Nazval bych jej počátečným nebo kmenovým přízvukem.

Neslyšíme ho v záplavě mluvy, na živé melodii lidové písně, jež plyne vázána v síle nad pomyšlení vyrovnané, až uhlazené: ale cítíme jej. Hladký obraz slova za obrazem.

Mnohdy představa prozařuje znenáhla, uzrává a roste zrovna na slově vyslovovaném. Čím bližší je své největší jasnosti, tím bližší je svému nejvlastnějšímu přízvuku, i přisedne v plné

[1]) *Jan Gebauer*, Historická mluvnice jazyka českého, I. str. 572—583.

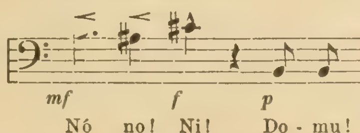
určitosti ne vždy na počátek tónu, nápěvku slova, ale i na jeho další průběh, na slabiku druhou, třetí atd. To je slovný přízvuk. Není divu, že dává podnět k zesílení hlasu, k povýšení hlasu.

Nevím-li ještě, že jehličnatý strom, jejž v dálce vidím, jest jedlí, ztrácí se z mluveného toho slova všechna určitost slovného přízvuku.

Plné podivení děcka bylo lze vycítit teprve na konci tónu:

Obecního žebráka potkal jsem o Sylvestru 1906 při mrazu 8°. Ještě kamsi mířil. Ptal jsem se ho: „Domů?" Odpověděl takto:

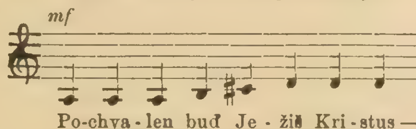

Přízvuk sedal si asi s myšlenkou „Co si o mně myslí ten člověk? Domů? O Sylvestru!" — až na konec slůvek Nó, no.

Za to bleskem se zjednotil v odpovědi „Ni!"

Při slově „Domu", slabém, bezezvučném, tak tak mu cosi z mé otázky tanulo na mysli. Jistě ne brloh špinavý, smrdutý obecní pastušky.

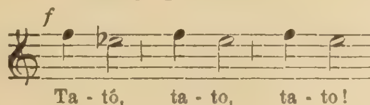
Slovný přízvuk (těžší doba) živého nápěvku slova jest pohyblivý. Těká nebo vůbec se neusazuje v mluvě lidí slabomyslných, blbců. Nápěvky mluvy podnapilých a opilých, obvyklé nápěvky pozdravů, při kterých se na nic již nemyslí, jsou jako bezduché, chabé.

Žebračka mluví nápěvkem jak olej tekutým:

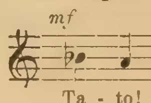

Nápěvky mluvy dětské v periodě, když jen slova bez porozumění napodobují, jsou na rovno uhlazené. Vzpomeňme si, jak odříkávají po matce modlitby!

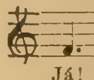
Když však volala otce malá Lidka (něco přes rok věku) a jeho tu nebylo, bylo slovo okutý přízvuk:

Řeklo se jí, že táty není; ale nápěvek zachvěl se přízvukem přece:

Jak dlouho trvá, nežli s přízvukem řekneme si:

Za stejných okolností má slovo stejný přízvuk. Na ustálení přízvuku bylo třeba jisté vyspělosti představovací. Přízvuk na prvé slabice slova byl dílem neobyčejné bystrosti, lehkosti a prudkosti představovací.

Avšak nápěvky mluvy i dospělých lidí s navyklým správným přizvukováním slov ukazují kolísavost slovného přízvuku. Není u nich vzácností ani stejně těžký přízvuk na obou slabikách slova. Z rozhovoru dvou mužů:

Nelichotivý přívlastek těžce zasedl na celé slovo, obě slabiky.

*

Za kmenový a slovný přízvuk postavil bych přízvuk „pevnějšího určení", přívlastkový, předložkový. Nápěvek skupiny slov dostává těžší dobu společnou, beze zřetele na to, zda zdůrazňuje to neb ono slovo v něm:[1])

I z rovných tónů nadělá určitých skupin:

Ve větovém přízvuku uzrává myšlenkový celek; vybírá si tón v kterémkolvěk slově i mnohdy kterékolvěk slabiky.

Těžší doba větová nevyzdvihuje jen hlas do výšky, ale jej i stlačuje. Má podobu důrazu.

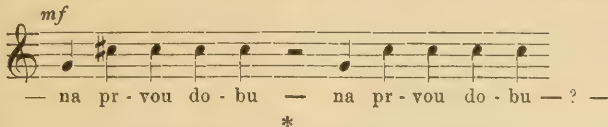
---

[1]) ^ je znaménko důrazu, sesíleného, povýšeného nebo poníženého tónu.

Tak volala matka na děcko, jež ji cestou zabavovalo. Přízvuk větový na povýšeném prvním a poníženém posledním tónu vynikl ostře.

Student nevěda, co odpovědět, tratil se zrovna v nápěvku:

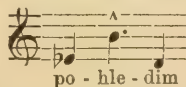

*

Přízvučná místa v nápěvcích mluvy jsou okamžiky plného prolnutí, spájení představy s tónem.

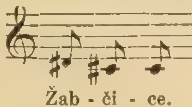
Shrnutý ve slovo nápěvek má v kmenovém přízvuku první nerozbornou hráz; přízvuk slovný staví druhou nad pomyšlení silnou, doslovně rozumějíc, širokou, buď ve vysokém nebo hluboko položeném tónu.

Na lašském slovném přízvuku je to patrno; na př.:

V těchto mezích přízvukových jest pevně sčasovací život spjat.

V živé mluvě jeho expanse buď roste nebo na tom neb onom tónu se uvolňuje: slabika se stěsnává nebo prodlužuje, rozplývá. Na př. stanice nazývá se:

Kondukter železniční, běže podél vlaku, jak by jméno na konci otvíral:

Zajisté jest pochopitelno, že na porozumění dostačí mnohdy jen napověděná slabika s **přízvukem slovným**. Slabiku se slovným přízvukem pohltit nelze.

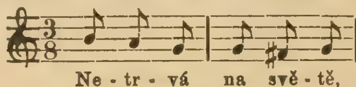
V oživené, vášnivé mluvě chvátá se ku přízvuku větovému. Shrnují se k němu slova bleskurychle; navyklý sčasovací život jejich svírán a uvolňuje se na slabice důrazné.

Ve zpěvu **časoměrná expanse slova se stejnoměrně uvolňuje**; v písni zavládla typická ochablost. **Slova padají** tu

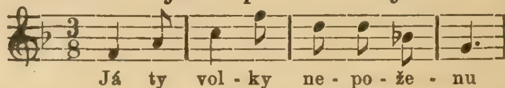
v rovnoměrných slabikách na časovou plochu užší nebo širší.

Jednoslabičné bez pružnosti vypadává z objetí motivu „pevnějšího určení“. Na dvouslabičném, jako rozplesklém, bez života volně může si již zahrávat čistě tónový sčasovací ruch. Je však i kdy obírat se myslí s tónovou hrou, neboť uvolněnou rozpínavostí sčasovací uvolnilo se i tempo, bystrota, s níž text ve zpěvu i písni pojímáme. Máme kdy odčítávat tepot sčasovací od těžší, přízvučné doby.

Ve zpěvu a písni zhranatí sčasovací ruch na rovných tónech:

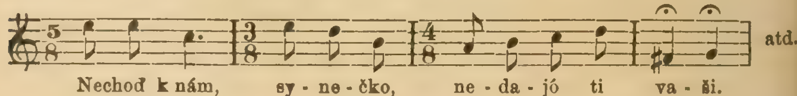

neb pohrává si stále do stejného počtu ohlašujících se tónů:

neb chabá expanse sčasovací, vzpružujíc se na některém místě a dostihujíc napětí mluveného slova, uvolňuje se tím více na některé hlásce v slově, na některém slově v „pevnějším určení“, ve větě, a následkem toho odčítává se v případných nápěvcích ne po stejném počtu dob, ale po různém počtu.

Nazvány takové písně, zpěvy pramelodiemi. Na př.:

Mnohé nápěvky (motivy) takových písní vneseny ve zpěv i v píseň ještě mluvou.

*

Těžší doba v harmonické hudbě uspořádá tvrdě záplavu tónův, avšak s tíhou těžší doby ve zpěvu, v písni, v mluvě, která je životem nasáklá, srovnat se nemůže.

Přízvukem slovným, větovým dostává nápěvek tak pevný rys, že neshoda mezi přízvukem jeho a těžší dobou v harmonické hudbě nápadně se pociťuje.

Mnohdy v příboji tónů vynikne pořádek sčasovací, teprve až se k němu přiklání slovo.

V Liptově u Velké hrál na housle lidový hudec. V nezvyklé záplavě tónů nevyznal jsem se po sčasovací stránce dotud, dokud mi nenapověděl píseň, již hrál; na motivech přimyšlené písně se teprve rozbřeskl v hudcově hře pořádek sčasovací.

c)

Tak jako pronikavý záblesk oslepuje, tak sražené přízvuky mnohohlasných akkordů přehlušují mírné sčasování, jež návodem melodickým se čeří.

Protiva těžší — lehčí doby jak by nalamovala akkord; každým způsobem ostře se na něm odráží a vtiská se v takty harmonické jakoby tvrdé mřížoví.

Odhad stejně lehkých dob daří se nejlépe; na akkordu sesypat se jich může jako drobných květů:

(Chopin.)

15

atd.

1) 4 1 1 1 1 atd.

Snad s počátku silná těžší doba pohltí několik drobných tónů, méně jasně slyšíme počátek takovýchto kaskad tónových; ucho však brzy se v takovou sprchu tónovou vpraví a sleduje ji bez námahy.

Výraznější mosaiku v odstínech těžších — lehčích dob ukazují **typy harmonických taktů.** Rozkládám jeden z těchto typů:

1. Tón c^3 charakterisován jest jasně jako takt $\frac{2}{8}$; cítíme jasně ve druhé osmině lehčí dobu; její stopa je mělčí o tlak jednoho přízvuku.

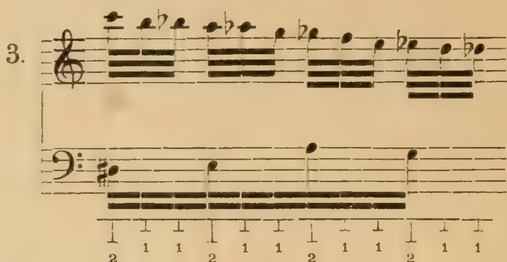
2 1

2. 2 1 2 1

Též c^1 a potom a určeno odděleně na takt $\frac{2}{16}$

[1]) Grafické znázornění hutnosti těžší doby.

34*

Každý z tónů *dis, e, a, j* má hru taktu $\frac{3}{32}$.

Tak jednotlivě všechny takty byly by účinu stejného; s těžší dobou rovnající se dvěma přízvukům a s lehčí o jednom přízvuku. Vrch a důl, těžší — lehčí doba, plní zcela každý z těchto taktů. To je význam „nejnižší sčasovací vrstvy.“

Všechny tyto takty na sebe nakupeny:

ukazují docela jiný obraz těžších — lehčích dob.

Citlivost odhadu těžší — lehčí doby má své meze; nesnadno odhadneme zatížení vzdálenosti dob 4—3, snadno blízké rozdíly 4—1—1, 2—1—1, 3—1—1. Proto takt $\frac{2}{8}$ i ze stejného důvodu $\frac{2}{16}$ tratí se v záplavě taktů $\frac{3}{32}$.

Tón c^3 a jeho takt $\frac{2}{8}$ dává širokou základnu všemu kupení taktovému s významem souzvuku *(a-c-e-j)*. Na něm je stínová hra všeho ruchu sčasovacího, na ní vyššími a vyššími vrstvami kladou se drobnější a drobnější takty. Dvaatřicetinové tóny, spjaty ve skupiny po třech, mají dojem kulatosti; jest na nich již klid sčasovací.

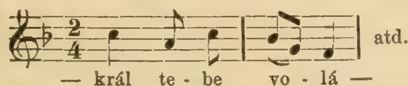
d)

Na tónu, jehož sčasovací život neutuchl, ujímá se snadně nový tón.

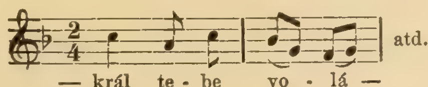
Sčasovací ruch tónu zapadá někdy i do pomlky a dokud se i přes ni zachycuje nového tónu, vycítíme v něm ještě pokračování melodie, skladby, příslušnost motivů.

Ustane-li sčasovací život v tónu, cítíme konec sčasovky; nezbytně článkuje se takovým způsobem sebe delší nápěv:

Vycítit lze utuchající, ochabující sčasovací život do podivuhodné jemnosti. Jen nepatrně rozčeřit jej v posledním čtvrťovém tónu dřívějšího příkladu:

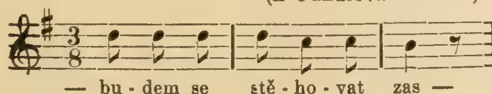

a ujme se na něm rychle nový motiv.

Sčasovací život utlumí se nejrychleji, překrátí-li se hned po těžší době. Shasne náhle, nemá posily, jíž mu dodává lehčí doba. Není, na čem by se ozvalo ohlašování se tónu těžšího přízvuku. V prázdnu se tratí volající hlas.

Nápěvky ve zpěvu i mluvě s jednoslabičným slovem na konci jsou, jako kdyby svíčku shasil.

(Z Jundrova u Brna.)

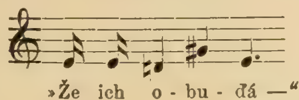

Nestrpí se v tom zakončení odporu, jest v nich všemu konec.

Měkčí je zakončení víceslabičným slovem.

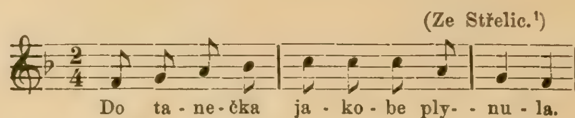
I v mluvě, ale obzvláště ve zpěvu a v písni prodlužuje v těchto motivech při zakončení poslední tón, nebo znenáhla tón za tónem.

Sládečková se bála, že nebude ticho:

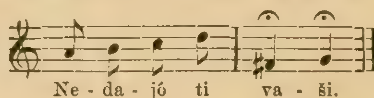

V konci písně slyšíme:

(Ze Střelic.[1])

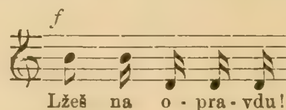

Prodloužiti tón do té míry, až v něm všechen takt sám uhasne, jest mírné zakončení. Korunou nad notou se označuje. Jaký účin sčasovky, motivu, když oba jeho tóny tak hasnou! Poslyšme:

Beznadějnost nemohla býti lépe vyjádřena!

Dobře hudebník vycítí a odlišuje uhasínání na těžší době, na lehčí době, zapadnutí do prázdna (do pomlky) těžší nebo lehčí doby. — Udiveně se ptáme po příčině, když život sčasovací, vyslovený plně lehčí dobou, náhle v prázdnu hasne. Zakončí-li se v mluvě nebo zpěvu slovem plným sčasovacího života, jest, jakoby se potopilo. Jako zaříznuty jsou takové nápěvky.

Lidka praví Vincovi se vší vážnou určitostí dítěte:

Po takových nápěvcích přichází zamyšlení generalních pomlk.

*

Snadně vyznáme se nyní i v plném klokotu vlnění časového v hudbě harmonické. Nebude divu, že v něm lze postřehnout počátek a zakončení sebe menšího, drobnějšího motivu, položeného na výsluní, prodírajícího se jako v útrobách harmonického chaosu, nebo brázdícího určité jeho dno.

Nebude divu, ucítíme-li, jak nápěvky plynou tu v dobré shodě, tu jakoby se předháněly, tu na sebe volaly, tu sobě odpovídaly. Nebude divu, že příboj hudby nás kolébá, že zdouvaje se nás zdvíhá a že opadává, že se tříští; že se pozastavuje neb utuchá, až utuchne nebo v jakémsi bezednu nevysvětlitelném se rozpadává.

Tak prostičké jest vysvětlení.

Vraťme se pro ně k dřívějšímu příkladu:

---

[1]) Neměl by se v podobných případech notací vkládat do nápěvku život sčasovací, když v něm usíná, t. j. taková slova měla by tvořit zvláštní takt. V tomto případě, je to taneční píseň, je toto násilí odůvodněno.

Jest v paměti ještě střídání jeho těžších a lehčích dob. Obrazec jejich snese sice urychlení, ale snese i daleko menší rychlost. V tomto druhém případě rozloží se šíře, zabere času více, nicméně i v této rozloze volného tempa uslyšíme střídání dob těžších a lehčích.

Dáme-li příkladu i notační formu zmenšené rychlosti, ztratí se ještě do hustších mlžin bez toho již značně zastřené delší takty (dříve $\frac{2}{8}$, $\frac{2}{16}$, nyní ve formě $2 \times \frac{6}{4}$ a $2 \times \frac{3}{4}$). Ale za to vyniknou nápadně takty $\frac{3}{4}$ (dřívější $\frac{3}{32}$) i s jejich těžší dobou v různých odstínech (4, 2, 3, 2), t. j. slyšíme vlnění těžších a lehčích taktů tříčtvrtečních:

Tento rovnoměrný dech hudby uměl nad jiné Dr. Ant. Dvořák v základy svých skladeb klásti.

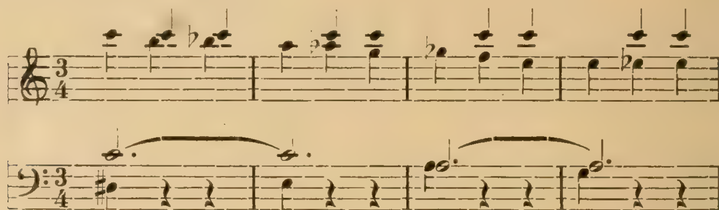
Nejednou mu záviděl Karel Bendl, kterak zdánlivý klid tohoto způsobu sčasování dovedl symfonicky rozpoutati.

Ve skladbách tanečních, polce, valčíku atd., zrovna toto vlnění těžšího — lehčího taktu námi hýbe.

Základna taktová, t. j. onen nejdelší takt, v němž se odráží střídání všeho přízvuku těžšího — lehčího, váže v našem příkladě čtyři takty $\frac{3}{4}$.

Mohla by vázat jen dva nebo tři i více taktů: skladba roste po dvou, po třech atd. taktech.

Čím delší je základna taktová, tím hůře pojímá se harmonický její jednotný charakter. V mlžině jeho stále jasněji a jasněji poznáváme souzvuky drobných taktů:

(Lidové písně taneční běží bezmála v jediném harmonickém stupni. Prodleva gajd se k nim hodí.)

Zbývá jen šetřit náležitého zatížení přízvuku těžších — lehčích taktů. Vlnění klopýtá, jestli tyto takty nemají stejné délky. Proto ve mnohých typech harmonického taktu zdušeno jest vlnění nadobro.

Mějme v našem příkladu na zřeteli nejdelší základnu taktovou, jež všechny čtyři takty $\frac{3}{4}$ spojuje. Její sčasovací život jest plný, vyzní-li všechny čtyři takty.

Zakončit jimi jest analogické s příkladem „lžeš na opravdu.“ Zakončit teprve později, pátým taktem, bylo by obdobné s příkladem „budem se stěhovat zas.“

Na kratší základně taktové, spojující dva takty $\frac{3}{4}$, docílili bychom prvního účinu zakončovacího (říkám mu „ukončit ve formě“) druhým nebo čtvrtým taktem; druhého účinu zakončovacího („ukončit za formou“) docílili bychom třetím taktem.

Nejmenší základna taktová, jeden takt $\frac{3}{4}$, nese v sobě zakončení „ve formě“ koncem každého taktu, zakončení „za formou“ (dokonalé) první čtvrtí každého taktu.

Motivy plují vždy ve vlastním proudě, vrstvě taktové, subjekty a kontrasubjekty melodické odlišují se časově právě těmito jim vlastními proudy (vrstvy sčasovací): může být konec jednoho motivu a druhý jej může přerůstat, může být konec subjektu a skladba kontrasubjektem ještě roste:

Shrneme-li účinky zakončovací všech základen taktových, shledáme: 1. že méně uspokojivě zakončuje se koncem lehčího taktu (druhého nebo čtvrtého).

Zakončiti koncem čtvrtého taktu — zakončiti bez pokračování ve skladbě — plným ruchem sčasovacím, je vzdorem hudebním.

Zalehne-li takové sčasování do pomlky, dělá z ní generální pomlku.

Prodloužit konec lehčího taktu korunou, způsobuje zdouvání sčasovacího proudu; je to k zalknutí.

2. Počátkem každého taktu $\frac{3}{4}$ možno dokonale zakončit; nejdokonalejší bylo by zakončení počátkem pátého taktu.

3. Prodlužování skladby (i opakování) ujímá se nejlépe po lehčím taktu.

Nejobvyklejší jest vlnění dvoutaktové. Jedna základna zabírá dva takty, druhá je vždy v jednom z těchto taktů.

I Beethoven vlnění třítaktové v Scherzu IX. symfonie zvlášť připomenul.

Není pravdivé, že stačí na vlnění těžších — lehčích taktů jen melodická vazba imitační. Nevycítíme dvou-, tří-, čtyřtaktové kolébání v Symfonii domácké R. Strauße (Partitura st. 76—77).

*

Dvě nauky budují se na základě těžší — lehčí doby, těžšího — lehčího taktu: o skladebné periodicitě a učení o tak zvaných melodických dissonancích.

Ne v každé skladbě možno odčítávat těžší — lehčí takt.

Ale každý souzvuk, jakéhokolvěk složení a tvaru, možno si představit buď v těžší nebo lehčí době nebo v rovně těžkých dobách taktu. Nauka o melodických dissonancích má již jen methodickou důležitost.

(P. d.)

Marxův vědecký socialismus a budoucí společnost.

Napsal Dr. Methoděj Kubíček. (Č. d.)

Mnohé jsou příčiny, které svedly člověka k nesprávnému pojímání svého poměru k Bohu. První a hlavní příčinou jest odvrácení člověka od Boha hříchem, které započalo pádem prarodičů v ráji a vzrůstalo během věků. V pohanství upadlo lidstvo hlavně od dob, kdy jednotlivé skupiny opustily společnou kolébku lidstva, aby si vyhledaly nová sídla. Takto odtrženy byly od společného střediska. Ústní podání o prazjevení, které si národové vzali s sebou do nové vlasti, přišlo následkem mysli od Boha odvrácené dílem v zapomenutí, dílem mu v pozdějších časích již nebylo porozumněno nebo bylo znetvořeno bajkami. Poznání Boha se kalilo a umenšovalo, až konečně zatemnění rozumu dosáhlo takového stupně, že lidé stotožňovali Tvůrce s tvory a poctu, pravému Bohu příslušející, přenášeli na tvory, které pak svým způsobem, mnohdy i neřestným, uctívali. „Zatemněno jest nemoudré srdce jejich, změnili slávu neporušitelného Boha v podobenství obrazu porušitelného člověka i ptactva i čtvernohých hovad a zeměplazů. Změnili pravdu boží v lež, a klaněli se a sloužili tvorstvu raději nežli Stvořiteli.“ [1]) Tak vzniklo pohanství s množstvím bohův a ohavnou modloslužbou. „Nedbali míti Boha ve známosti, proto vydal je Bůh v převrácený smysl, aby činili, co se nesluší“ (l. c. v. 28).

K zvláštnímu vytváření polytheismu v různých končinách přispělo na př. okolí, v němž kmen nebo národ žil, strach a bázeň před neznámými mocnostmi, s kterými se člověk setkával v okolní přírodě, jichž podstaty neznal, ale jejichž působení buď blahodárné nebo zhoubné téměř při každém kroku pociťoval. A pak také i podvod a prohnanost lidská, zneužívající pověrčivosti a lehkověrnosti ke svým záměrům.

Všechny tyto a podobné příčiny spolupůsobily na utváření představ náboženských u různých národův, ale náboženství nevytvořily, jak marxisté tvrdí. Tomu nasvědčuje nepopíratelná skutečnost dějinná. Třebas lidé následkem subjektivního pojímání měli nejrozmanitější náboženství, třebas jejich představy o Bohu a způsobu uctívání Boha mnohdy velmi si odporují, přece vždy, všude a za všech dob souhlasí všichni ve dvou věcech: že jest bytost svrchovaná, na jejíž mocné vůli člověk závisí, a pak že člověk jest povinen tuto bytost čili Boha uctívati.

Souhlas všech národův a za všech dob v těchto základních pravdách každého náboženství nelze vysvětliti z příčin zevnějších. Či jak vysvětlíme, že nevědomost, strach a bázeň, podvod nebo násilí vyvolaly vždy a všude, i u národů nejodlehlejších a nemajících s jinými téměř spojení, představu o Bohu, bytosti nadpozemské a snahu ji uctívati?

Když první Evropan vstoupil na půdu americkou, nalezá tam víru v Boha, nalezá bohoslužbu. Jaký je to tajemný zákon, který u všech

[1]) Řím. 1, 21. 23. 25.

má stejný účinek? Že si různí národové Boha různě představují a různě jej uctívají, pro to máme dosti přirozených vysvětlení; ale že všichni souhlasí v přesvědčení o jsoucnosti jeho a povinnosti jej uctívati, toho celá naturalistická filosofie vysvětliti nedovede. Ani marxismus toho nedovede, ba ani se o to nepokouší. Obrací celou pozornost jen na zevnější formy náboženské v dějinách. Vyličuje vývoj náboženství a jeho příčiny, věci při otázce o původu náboženství celkem podřízeného významu, ale pečlivě se vyhýbá vlastnímu jádru otázky. Rozhodujícím je přece odpovědět na otázky, proč člověk ze hmoty vzešlý, na hmotu úplně připoutaný, jak ho marxisté líčí, přece všude a souhlasně za hmotnými silami ať přírodními, ať společenskými tuší bytost vyšší, nadpozemskou, duchovní? Jak může vůbec hmotný člověk vytvořiti si z hmotných dojmů představu něčeho nehmotného, duchovního?

Marxismus marně hledá odpověď na onu otázku ve hmotě, v hospodářském útvaru společnosti. A to proto, poněvadž kořeny náboženství nesahají do temné země, nýbrž směrem právě opačným. Tam nahoru však marxista nemůže vystoupiti, poněvadž jest materialista a „schází mu“, jak Lorenz případně praví, „žebřík do nebe.“

Chceme-li onu otázku zodpověděti, dává nám zdravý rozum jedinou odpověď! Jestli lidé vždy a všude za nejrozmanitějších podmínek životních přece souhlasně věří v Boha, pak jest patrno, že bytost taková také býti musí. Co vůbec neexistuje a není ani možným — obojí tvrdí marxisté o Bohu — nemůže si ani člověk v myšlenkách vytvořiti. Docela již ne člověk materialisticky pojatý, který je životem duševním úplně odkázán na dojmy z věcí zevnějších.

Jest Bůh, „nebesa vypravují slávu boží, a dílo rukou jeho zvěstuje obloha“ (Žalm 18, 12), a proto mají lidé o něm představu, uctívají ho, jakož patrno z celých dějin lidstva. Bylo by také velmi podivno, ano nepochopitelno, kdyby činitel tak mocný v životě národů, jakým jest náboženství, měl býti lží a klamem. Čím dál jdeme do starověku, tím více proniká veškeren život národů náboženství. Na něm buduje se vzdělanost a pokrok. „Nejstarší dějiny lidstva jsou spolu dějinami náboženství. Kult a kultura, jak již jméno samo, poukazuje na stejný původ ve svatyni náboženské. Kámen obětní, na němž obětoval člověk božstvu, byl vždy zároveň základním kamenem, na němž vzrostly národy a říše.“ [1])

Z této dějinné skutečnosti poznáváme, kde hledati pramen náboženství, totiž víry v existenci svrchované bytosti a úcty i poslušnosti jí prokazované. Náboženství jest výsledkem jednak duševní činnosti lidské, jednak vlivu božího. Nepravíme, že by idea Boha byla člověku vrozena, pak by představy o Bohu nemohly býti různy nebo docela si odporovati. Pravíme pouze, že člověk má schopnost Boha poznati. Tuto schopnost probouzejí a rozvíjejí vlivy zevnější, výchov, pozorování přírody, sebe, osudů lidstva, zvláště však

---

[1]) *Fr. Hettinger*, Apologie des Christentums, I. a str. 499.

a především nadpřirozené zjevení boží. Pomíjíme zde nadpřirozeného zjevení a jeho potřeby, poněvadž o něm historický materialismus ovšem nechce ani slyšeti. Stačí ukázati, že člověk i přirozeným světlem rozumu jsa veden, poznává základní pravdy náboženství, že totiž Bůh jest a že dlužno ho ctíti.

Člověk pozoruje přírodu a věci kolem sebe a poznává, že sám a vše ve světě jest nahodilé a proměnlivé, čili že to, co jest, mohlo také nebýti. Poznává též, že sám si života nedal a že ani jiné věci nemají příčinu svého bytí samy v sobě, ale mimo sebe. I táže se po příčině všeho, co jest. Myslící duch lidský nespokojuje se, nalezl-li bližší příčiny, nýbrž pátrá dále po poslední příčině všeho a dospívá k závěrku, že svět a vše ve světě má poslední příčinu mimo sebe. Jakou asi tato poslední příčina světa jest, usuzuje z viditelného světa a z vlastností jeho. V přírodě vidí člověk spořádanost, souměrnost a krásu, která ho naplňuje podivem. Pořádek v přírodě vnucuje mu myšlenku, že vše děje se dle určitého, pevně stanoveného řádu. Řád přírodní, praví mu rozum, nemohl povstati a nemůže se udržovati náhodou, nýbrž předpokládá bytost rozumem a moudrostí nade vše vyvýšenou, a tuto nazývá Bohem.

Pociťuje rovněž, že také jeho smýšlení a jednání jest vyměřen jistý řád, který mu přikazuje, co má činiti a čeho se varovati. Řídí-li se podle toho, cítí v srdci klid a spokojenost; překročuje-li však onen řád, pociťuje výčitky svědomí, neklid a nepokoj. Ví dobře, že řádu mravního si nedal, že ho nemůže libovolně změniti ani nemůže hlasu kárajícího svědomí trvale umlčeti. Soudí tedy, že řád mravní uložen je člověku bytostí vyšší, která jest povznesena nad člověka a nad lidstvo, která odměňuje nebo tresce, tedy Bohem.

Z existence tedy světa, pořádku světového a mravního, soudí člověk na existenci Boha, svrchovaného tvůrce a zákonodárce. Vlastnosti boží, jak praveno, hlásá myslícímu duchu celá příroda. „Neboť neviditelné vlastnosti jeho ze stvoření světa, skrze ty věci, které učiněny jsou, rozumem pochopené spatřiny bývají, totiž jeho věčná moc a božství.“ (Řím. 1, 20.)

O ostatních pravdách náboženských řádu přirozeného netřeba se zde zmiňovati. Chtěliť jsme ukázati toliko, že vysvětlovati vznik náboženství, jak si oblíbili marxisté po příkladu jiných, je zcela nesprávno a dosvědčuje jen jejich nevědomost ve věcech tak důležitých. Pravdy zde uvedené jsou známy, ale jest potřebí často na ně upozorňovati, poněvadž jistí lidé stálým poukazováním na různost náboženství a jeho změny v dějinách svádějí nezkušené k domněnce, že náboženství vůbec jest výmyslem lidským.

21. Jako marxisté zcela nesprávně vysvětlují vznik náboženství, tak vyličují také nesprávně jeho vývoj. Podle jejich výkladu jest prvotním polytheismus (víra v bohy), po němž pak teprve následuje monotheismus (víra v jednoho Boha). Dějiny však vypovídají o postupu náboženského vývoje zcela jinak, než jak si to vymyslil Marx, Engels a jiní. Z dějin jest jisto, že prvotním byl monotheismus,

víra v jednoho Boha, a teprve za úpadku náboženského vědomí vlivem různých činitelů zevnějších, o nichž jsme se zmínili již dříve, upadá lidstvo v polytheismus. Avšak ani na tomto stupni se nezastavuje úpadek, nýbrž jde dále a končí ohavnou a neřestnou často modloslužbou nebo nevěrou. Křesťanství, které opět poučilo lidstvo o jedině pravém Bohu a náležitém uctívání Boha, jest obnovením toho, co na počátku bylo, později však hříchem a nepravostí bylo znetvořeno.

Marx a jeho stoupenci byli svedeni k opačnému názoru materialistickým stanoviskem. „Materialismus, jenž člověka pokládá za nejvyvinutější zvíře, musí také zcela důsledně i náboženství lidského pokolení prohlašovati za pouhý rozvoj náboženských pojmův a principů již ve zvířeti v začátku a zárodku se jevících. Proto také odvozuje nauka materialistická vesměs náboženství monotheistické z polytheismu, tento ze surového fetišismu, proti všemu svědectví dějepisu, jenž učí, že všichni národové, jejichž dějiny až ke kolébce jejich lze stopovati, čím blíže stáli této své kolébky, tím ryzejší a vznešenější měli také názory náboženské. Tak na př. vyznávali staří Indové ethický monotheismus, věřili ve stvoření světa, v původní rajský stav člověčenstva, jeho hřích a pád, v nesmrtelnost duše, ano i v těla vzkříšení. Rovněž i Peršané vyznávali víru v jednoho Boha, Stvořitele světa duchového a hmotného, v nesmrtelnost duše, ve všeobecný soud atd. Totéž lze říci o všech ostatních kulturních národech starověku, jak o Babyloňanech, Assyrech, Egypťanech, Řecích a Římanech. Nestranný dějepis podal nezvratný důkaz, že tito národové s výše monotheismu průběhem času pořád více klesali, až upadli v polytheismus a konečně i v úplnou nevěru. A co platí o těchto národech, per analogiam je souditi o všech ostatních národech a kmenech lidských. Jednotliví národové nepostupovali z fetišismu k polytheismu a z polytheismu konečně k monotheismu, nýbrž opačně z monotheismu klesali k polytheismu a někdy se zvrhli až ke sprostému fetišismu... Nemůžeme sice o každém jednotlivém národu dokázati, že z původního monotheismu do polytheismu a do modloslužby sklesl. Ale tolik jest jisto, že čím dále kterýkoliv národ k jeho původu můžeme stopovati, tím ryzejšími, ušlechtilejšími a dokonalejšími shledáváme jeho názory náboženské.“ [1])

Četné doklady, potvrzující řečené, uvádí Hettinger. Uvedeme jen některé.

O Numovi vypravuje Plutarch, že zakázal Římanům dělati obrazy Boha podle podobenství člověka nebo zvířete. Proto neměli původně ani malovaných ani vyřezávaných obrazů, nýbrž stavěli sobě za prvních 170 let chrámy a posvátné kaple, ale neměli obrazů Boha jsouce přesvědčeni, že Boha možno pouze v myšlenkách pojmouti. Totéž potvrzuje sv. Augustin z Varrona, kterýžto zároveň praví, že ti, kteří dali lidu první modly, vštěpili mu blud místo bázně boží. Dle Luciana byly také chrámy egyptské bez model, za dob Tacitových ještě uctíván byl Bůh na Karmelu beze chrámův a bez obrazův. O Peršanech souhlasně se

[1]) *Dr. Josef Pospíšil,* Kosmologie se zvláštním zřetelem k moderním vědám přírodním. 1897. Str. 504—505.

dosvědčuje, že neměli ani chrámův ani obrazů, nýbrž obětovali na výšinách. Podobně svědčí Tacitus o Germanech, že pokládali za nepřiměřeno velikosti nebešťanův uzavírati je do zdí chrámových anebo napodobiti v podobě lidské. Také Pelasgové dle Herodota se modlili a obětovali bohům beze jména a přijmení, jako ředitelům všehomíra a rozdavatelům všech dober.[1])

Z těchto svědectví jest patrno, že zbytky původního monotheismu se udržely ještě dlouho i v dějinném období, o kterém se nám dochovaly památky. Teprve s úpadkem původního náboženského vědomí dostavuje se znázorňování Boha a jeho vlastností v obrazech a sochách, až konečně pokleslo pohanství tou měrou, že pokládá obrazy a sochy samy, výtvory rukou lidských, za bohy a prokazuje jim božskou poctu. Víra v jediného Boha zachovala se neporušenou jedině u národa israelského za zvláštního přispění božího.

Kdyby náboženství se bylo tak vyvíjelo, jak marxisté namlouvají, pak by monotheismus Israelitův uprostřed moře pohanství prostě nebyl možný. Přece každý připustí, že by příčiny, které všude a u všech národů vyvolaly stejný účinek, totiž polytheismus. byly vedly také u národa celkem nepatrného, jakým byl národ židovský, nutně k polytheismu. Toho však není. Národ židovský po tisíciletí uchoval si víru v jediného Boha osobního, bytost duchovou, any zatím ostatní národy velké a vysoce vzdělané tonuly v modlářství. Israelité svedeni jsouce příkladem sousedů, často se sice zpronevěřili víře otcův, ale po kratší nebo delší době opět se vracejí k prvotní víře. Ano po návratu ze zajetí (536 př. Kr.) přilnuli Israelité ke zděděné víře v jediného Boha tak houževnatě, že nedovedly jich od ní odvrátiti ani útisky ani pronásledování, která jim bylo později snášeti. Proč tedy zde taková výjimka, když byl všudy jinde polytheismus pravidlem? Proč ony neznámé mocnosti přírodní a společenské u tohoto národa jediného nevyvolaly představu o mnohých bozích, jako prý u jiných?

Dějiny vyvoleného národa dosvědčují nade vši pochybnost, že víra v jediného Boha jest vůvodní věrou lidstva, pohanství pak dostavilo se teprve po odpadnutí od původní víry. (P. d.)

---

[1]) Srv. *Fr. Hettinger*, Apologie des Christentums, I. str. 501.

František Pravda (Vojtěch Hlinka).

Obraz jeho literární činnosti. — Píše FR. HOLEČEK. (Č. d.)

Příčiny domácí i cizí.

Jako žádné literární a vůbec umělecké dílo nestojí na světě osamoceno, nýbrž závisí na jistých pramenech a podmínkách, bez nichž by se vůbec neobjevilo, tak ani tvůrce tohoto díla nestojí tu sám a sám, ale jest v určitém poměru a těsné souvislosti se společenským a národním celkem, jehož jest vrstevníkem a členem, nesa na sobě i na svém díle zřejmé stopy význačných schopností svého plemene a vynikající rysy své doby, mravů, poměrů společenských, bydliště, zkrátka celé fysické i morální temperatury své doby, jak říká H. Taine.[1]) Jsme tedy vždycky jen děti svého plemene, své doby a svého prostředí. A tak i Pravda. I jeho dílo jest vesměs složeno z prvků, jež můžeme nalézti v tom, co jsme právě uvedli jako podmínky a prameny každého díla vůbec.

Je to především vliv raçy, jenž hraje u Pravdy nemalou úlohu. Pocházeje ze starého, selského rodu jihočeského, měl v sobě nejen krev, ale i všecky znaky tohoto plemene střízlivého a houževnatého, mírného a praktického, které nerado hloubá a ryje ve svém nitru, ale s chutí a zvědavostí pozoruje vše, co jest kolem něho. Syn selského rodu, zdědil po předcích svých nejen houževnatost a pracovní energii lidí, kteří těžce dobývají si chleba a houževnatě lpějí na všem, s čím srostli, ale i hrdost a nedůvěru sedláka, jenž chladně, pohrdlivě a předpojatě hledí na vše, co přichází od pánů a z města.

Po selských předcích svých zdědil i vroucí lásku k rodné půdě, potem a krví tisíců předků zrosené, tu lásku hlubokou a neústupnou, jež jeví se u našeho lidu nejčastěji v houževnatosti, ano tvrdohlavosti, s jakou hájí každou píď této půdy, třeba za cenu celého statku, tu lásku, které jsme povinni za vychování celého národa. Po selských předcích svých zdědil i onu hlubokou a opravdovou zbožnost, jíž vyznamenává se jihočeský člověk vůbec, zbožnost nikoli blouznivou a mudrující, ale prostou a životnou, zbožnost, jež proniká celou poctivou a spravedlivou bytost těchto zdravých a silných lidí.

Tyto zděděné disposice a vlastnosti rozvíjely se utěšeně v prostředí, v němž prožil své dětství i své jinošství. Bylť rodiče jeho opravdu vzorem rodičů zbožných a pracovitých. Všecko, co konali, prodchnuto bylo upřímnou zbožností a vážným pojímáním života a jeho povinností. Otec byl horlivý čtenář Bible, matka, zbožná a veselá, zanotovala i při práci duchovní píseň, podle církevního roku. A oba, jakož i dědeček a babička, vedli děti k zbožnosti už od nejútlejšího mládí, připomínajíce jim každou chvíli božskou všudypřítomnost, všemohoucnost a dobrotivost. Byl to zvláště starý, památný stůl, jenž poskytoval rodičům příležitosti

[1]) Philosophie de l'art, str. 11.

k nábožným napomenutím a výkladům, neboť „na tom stole byl už Pán Bůh“.

Na starý dubový tento stůl nesměly děti sednouti, u tohoto stolu nestrpěly se nepočestné žerty svobodné chasy a nádeníkův, ani pomluvy, klení a láni. „Jsme u stolu, na němž stánek měl Pán nejsvětější,“ zakřikl je hospodář nebo hospodyně. Na tomto stole nedovolil otec ani karty hráti, a udeřil-li někdo do něho v podnapilosti sklenicí, nebo hádky a různice začínal, zarazil ho otec slovy: „Příteli nech toho, na tomto stole bývá Tělo Krista Pána, když se z našeho domu někdo zaopatřuje a na věčnost chystá k odchodu“.

Na tento stůl nesměl žid položiti ranec, poněvadž matka nechtěla, aby se na něm „vykládala paráda k našemu pohoršení. Otec, počítaje na stole peníze, uváděl si na pamět, není-li mezi nimi krejcaru nespravedlivého..., a vždy raději sám trpěl škodu, než aby ji byl učinil jinému. Matka, měříc na stole plátno pro čeládku, jež patřilo ke mzdě, přidávala jí po kousku, aby měla zásluhu. Prodávajíc něco, pro všecko všudy na světě nebyla by bližního ani o nit ošidila.“ („Náš stůl.“)

Ve zbožném a spravedlivém ovzduší rodného domu učil se Pravda nejen zbožnosti a vážnému pojímání života, ale i lásce k starobylým způsobům života, zvykům a mravům, jimž tak upřímně provolává slávu na konci črty „Náš stůl“ slovy: „Sláva jim a sláva stolům, kde jest jaký, jako byl náš.“

Po otci zdědil patrně i praktický smysl pro potřeby života a náklonnost k ruční, řemeslné práci, kterou se až do stáří rád zabýval, zhotovuje na truhlářské své stolici nejrůznější věci pro domácí potřebu. Bylť otec jeho syn mlynářův, „rozuměl sekyrnictví, uměl dělati provazy, šňůry, biče, vozy, putny, brány, škopky, a já více smyslu jevil a nadání k tomu než starší bratr, dědic statku,“ praví sám Pravda ve svých „Vzpomínkách“.

Po něm zdědil i úctu a lásku ke knihám; neboť mimo písmo svaté měl otec Pravdův i rozličné jiné knihy, které byly našemu Vojtěchovi „tak vzácné, vážné a svaté jako modlitby“, ačkoli nevěděl, co jest v nich. A nejen rodný dům, ale celé okolí bylo příznivo rozvoji zděděných vloh Pravdových. Zde vtiskují se do žíznivé a chápavé jeho duše postavy rázovitých a zbožných venkovanův i prosté scenerie a dějiště jeho příštích povídek. Tu vidíme ho, jak s taškou na zádech putuje s houfcem dětí do přespolní školy, jak pase husy nebo ovce, jak pomáhá otci při hospodářství, pálí s ním kolomaz, běhá na honbě za zajíci, neboť „otec dával mu přednost před bratrem, který nemohl se naučit mířit. Nemohl zavříti jedno oko, aby byl nezavřel druhé, a když chtěl střeliti, musil si vždy na jedno oko stáhnouti čepici.“ [1]) Zde celé množství radostných a silných dojmů vrývá se na vždy v jeho pamět.

Neméně přízniv byl rozvoji jeho vloh i pobyt u strýce — sládka na Moravě. Zde začal choditi i do německé školy, zakoušeje sám na

[1]) Srv. detail tento s podobnou podrobností v povídkách »Sedlák Krupička« a »Myslivec od černého lesa.«

sobě všech obtíží a těžkostí vyučování v řeči, jíž nerozuměl. Podobných zkušeností zažil potom i ve Svitavách.

Pak přicházejí studie gymnasijní v malém, národně ještě neprobuzeném, ale zachovalém a starobylém městě venkovském, v Jindř. Hradci. Všecko, co tu viděl a prožil, zachoval v duši své tak věrně a živě, že ještě po letech dovedl to vylíčiti tak plasticky a malebně jako snad žádný z našich spisovatelův, ani Raisa a Jiráska nevyjímajíc. Nikdo nevylíčil lépe prvních cest venkovských hochů našich na studie, jejich loučení s domovem, jejich stesku a seznamování se s novými, nezvyklými poměry a lidmi. Zde až do dnes ozývá se dojemný a pravdivý tón prožitého a procítěného.

Byl student demokrat, držel s měšťany, chodil na jejich zábavy, vnikal do všech podrobností jejich života. Studovalo se ovšem německy; k české řeči choval se jako ostatní netečně a lhostejně. Prázdniny však obnovovaly ustavičně a blahodárně souvislost jeho myšlení a cítění s rodnou půdou a s českým člověkem. Obnovovaly a rozšiřovaly zároveň i řadu dojmů, kterých nabyl v dětství. Zde s radostí střásal strojenost a suchopár života školského, noře se celou duší v proud čistých a zdravých radostí venkova.

Za to studie filosofické v Praze neměly na rozvoj spisovatelské vlohy jeho vlivu skoro žádného. Na prostého ducha jeho, prosyceného vůní a kouzlem venkova, neměla vlivu ani stará, romantická Praha starobylých kostelův a paláců, klikatých a úzkých uliček, starých domů, plných arkýřův a tajemných výklenků s tmavými schodišti, se začernalými krucifixy, pod nimiž bliká červená lampička, a stíny vzbuzujícími mystickou hrůzu. Duše zdravého a prostého hocha venkovského zůstala netknuta tajemnou a romantickou krásou té Prahy, která tak rozhodujícím způsobem působila na Máchu, Arbesa, Světlou, Nerudu, Zeyera a j. Neznaje minulosti její ani minulosti národa, nechápal řeči, jíž každý kámen mluví tu k lidem národně probuzeným. Proto také lhostejně odchází na fakultu theologickou do Vídně. A tu teprve, v cizím a nepřátelském ovzduší, probouzí se česká duše jeho k vlastnímu životu. Vrací se do Prahy a s úsilím vší chvály hodným hledí nahraditi v českém svém vzdělání, co mu scházelo. Přišel sem v době, kdy národnostní hnutí mocně a viditelně rozpínalo se i v seminářích. Německý duch, neobmezeně tu dosud vládnoucí, zprotivil se mladým, právě probuzeným duším českým právě tak jako řád výchovný, o němž Pravda tvrdí, že vychovával jen pokrytce. Snahy a tužby mladých a nadšených vlastenců nenalézají u představených porozumění. Proto jedni (na př. Havlíček-Borovský) odcházejí, jiní zůstávají, ale jdou hledati poučení a posily k Bolzanovi a k Schneidrovi.

Jest opravdu podivuhodno, kam až a jak hluboko zasáhlo působení Bolzanovo. Šlechetný tento kněz, filosof a mathematik, dokazující spisy, přednáškami a celým svým životem shodu víry a vědy, vštípil zároveň všem svým žákům onu hlubokou snahu po blaženosti člověčenstva a rovnosti veškerého lidstva, která byla jeho vlastním cílem životním.

Frant. Schneider byl nejlepším a nejznámějším tehdy tlumočníkem snah Bolzanových. Vliv tohoto vzácného a osvíceného kněze na celou řadu kněží byl skoro hlubší než vliv Bolzanův. A k němu chodil i Fr. Pravda. Měl ho raději než Bolzana, s nímž přišel ostatně dosti zřídka do styku. Bylť Fr. Schneider upřímný demokrat, kdežto Bolzana pokládal Pravda více za aristokrata. Viděl v něm ovšem též ducha vznešeného, učence slavného, ale prakticky založenému smyslu jeho zdál se býti trochu sentimentální a měkký; mnoho prý idealisoval, dbaje jen světlých stránek a přehlížeje temné.

Chodil tedy k Schneidrovi a s ním ještě několik věrných přátel, jako Frencl, Řezáč, Mudra a j. U Schneidra seznámil a spřátelil se i s bývalými žáky jeho nebo Bolzanovými, jako byli Zikmund, Štulc, Slavíček, Vinc. Náhlovský a j., kteří všichni stali se nejen upřímnými vlastenci, ale i známými spisovateli českými. Do řady těchto přátel Pravdových přibyl později ještě Fr. Daneš a Bol. Jablonský. Všichni tito muži znamenají již svými jmény zvláštní směr, jaký se tehdy jevil v českém kleru. Bezprostřední nástupci, ano vrstevníci prvních kněží-buditelů sami zasluhují ještě onoho krásného jména „buditelé". Jsou však přece již jiní celým svým smýšlením. Byl-li prvním skoro zpravidla napřed Čech a pak teprve katolík, stavěli tito oba pojmy vedle sebe. Sušilovo heslo „Církev a vlast, ty v mojich sestersky milují se ňadrech, každá půl, každá má moje srdce celé" jest nejlepším výrazem tohoto smýšlení.

Josefinský liberalismus jejich předchůdcův a osvícenské jejich stanovisko ve věcech náboženských byly jim už cizí. Přesvědčení katolíci, stavěli se příkře proti náboženskému liberalismu, jenž silně se vzmáhal v intelligentních vrstvách mladé společnosti české.

Za to všichni byli upřímnými a horlivými demokraty, kteří úsilovně se domáhali svobody a volnosti ve věcech národnostně politických i církevních. Smýšlení a hnutí toto souvisí ovšem těsně s celým napjatým duševním stavem tehdejší doby. Už od let třicátých bylo pozorovati zvláštní kvašení duchů v celém Rakousku. Nastávala všeobecná reakce liberalismu proti tlaku absolutismu. Byl to ostatně proud všeevropský. Svobodomyslný duch šířil se víc a více. „Nespokojeností s vlastními neutěšenými poměry domácími, jednak i politickým kvasem odjinud importovaným tvořilo se pomálu v říši Rakouské, jmenovitě v Čechách, jakožto zemi nad jiné intelligencí vynikající, veřejné mínění rozhodně liberální, ke kterémuž přiznávaly se všechny vzdělanější třídy, s výminkou kruhů specificky bureaukratických, obzvláště pak dospělejší studující mládež." [1])

I čeští vlastenci počali si všímati idei politické svobody a rovnosti, neboť všeevropský „politický ruch také Čechům živěji na paměť uváděl jejich vlastní porobu a budil v nich touhu po osvobození; vlastenci počali míti najednou i cíle politické." [2]) Za těch poměrův i literatura přestala býti účelem sama sobě a začala si všímati nových idei. Při-

[1]) *Jakub Malý*, Naše znovuzrození, I. 25 n.
[2]) *Jakub Malý* na uv. m. str. 28.

jímala zvolna barvu časovou a stávala se tendenční. Při tom měla na zřeteli výchov lidu pro účely praktické.

S liberalismem politickým šel však zároveň i liberalismus náboženský, s nímž ovšem katoličtí kněží souhlasiti nemohli a nechtěli, neboť liberalismus tento nenapadal jen nešvarů církevních, ale často sáhal na samu podstatu učení a zřízení církve. A tak vidíme, že duchovenstvo české té doby, přijímajíc a propagujíc horlivě zásady liberální v ohledu politicko-národním, staví se čím dál tím ostřeji proti zásadám liberálním v ohledu náboženském. A zvláštní věc, staví se proti liberalismu náboženskému, hlásanému ve jménu svobody a osvěty, ve jménu národnosti a vlastenectví; neboť vidělo v liberalismu a osvětářství cizí, zbožnosti a mravnosti národa nebezpečný prvek kultury germánské. A pokládajíc tak náboženskou lhostejnost a pokrokářství za plod německé kultury a filosofie, spínalo boj a usilování o obrození národní s bojem a nenávistí proti germanisaci a liberalismu.

Na doklad toho ukazuji třeba jen na pamětihodné pojednání Fr. Slámy v „Časopise katol. duchovenstva“ 1831—1832: „O škodách z německého vychování české mládeže.“

Sláma, aby ubránil národnost, staví se proti uvádění němčiny do škol obecných i z té příčiny, že známostí němčiny stávají se lidu přístupnými všelijaké nemravné, bezbožné a podvratné spisy německé, církvi a státu nebezpečné.

Rovněž Vinařický a Vrána ostře vystupují proti germanisačním snahám v zájmu náboženství a mravnosti a hájí co nejrozhodněji školy obecné, zvláště v letech čtyřicátých, naléhajíce, aby ve školách hlavních a normálních aspoň náboženství bylo vyučováno jazykem mateřským, aby tak česká mládež uchráněna byla neznabožství a mravní zkázy.

Tytéž myšlenky a důvody opakují se v „Blahověstu“, jejž V. Štulc roku 1847 zakládá jako orgán obranný a zároveň církevně reformní se zřejmou tendencí protiliberální. A všecko, co jsme právě konstatovali, obráží se věrně i v díle Pravdově. I on spíná liberalismus s němectvím a mravním i hmotným úpadkem českých lidí na straně jedné a národní i hospodářský pokrok a rozvoj s upevněním přesvědčení náboženského na straně druhé. A důvody, jež udává proti německým školám a německému vzdělání, jsou podobné, jaké uvádí Sláma, Vinařický a j.

Byl tedy v tomto směru úplně dítětem své doby a své společnosti. A tak povídka jeho, chtíc křísiti a upevňovati národní vědomí, musila se bráti vlivem jmenovaných idei a názorů směrem tendenčně moralistním a kazatelským.

Třeba však také konstatovati i to, že všichni tito kněží byli muži vzdělaní a osvícení, upřímní přátelé lidu, demokracie a svobody, a to nejen v ohledu politicko-národním, ale i v ohledu církevním. Všeobecné volání po svobodě obráží se v té době i v kruzích nižšího kněžstva českého. (P. d.)

Posudky.

Aldobrandino Malvezzi, Saggio sul misticismo cristiano. Bologna 1906.

Zajímavou známkou nového, mocného zájmu o otázky náboženské, vedle četných nových revuí věnovaných otázce náboženské, jsou různé knihy pojednávající o mysticismu a vůbec nové mystické touhy a snahy.

Definovati přesně mysticismus jest věcí téměř nemožnou; snad psychologie našeho století poví to potomkům; dnes můžeme se k definici pouze přibližovati. Jest jisto, že jménem mysticismus rozumějí se věci velmi různé: neurčitelný stav duše, citová reakce k přírodě a vesmíru; pocit vlastního života a bytí jako něčeho, co ztrácí se v nekonečnosti bytí všeobecného; život věnovaný mocnějšímu rozvoji vnitřních schopností, oddálený všem snahám a touhám pozemským; posléze zvláštní nauka o povaze věcí i božstva. Všecky tyto různé názory o mysticismu vyskytují se navzájem v dějinách mysticismu, jak ukazuje Malvezzi v přítomné studii. Těžko ovšem určiti, který z těchto názorů jest původní, jak vytknouti hranice mezi mysticismem a city příbuznými (jako láskou, emocí esthetickou, citem náboženským a pod.), ježto všecky navzájem se pronikají a prostupují.

Nejlépe je to patrno, pozorujeme-li jednotlivé fase dějin mysticismu: Prvý stav mystický, nejhrubší a nejrudimentnější, jenž objevuje se v počátcích dějin mysticismu, je stav dionysský, jak jej nazvali a vylíčili v novější době Fr. Nietzsche a d'Annunzio. Člověk má mocné vědomí sama sebe jako vůle, cítí se částkou oné vůle, rozptýlené v celém vesmíru, cítí se identickým se vším, co žije a trpí ve vesmíru. Člověk jest pln touhy po životní síle a radosti, nabývá znenáhla vědomí své věčnosti, když pozoruje, že individualní jeho vůle jest identická s vůlí universální. V tomto hrubém a mužném chtění života sotva počíná klíčiti touha po vědění, čehož jest jasným příkladem Odysseus. Tento stav mystický, jehož jazykem jest hudba, tanec, smích a jenž končíval obyčejně orgiemi, byl v počátcích průvodcem projevů náboženských. Různé zjevy starověku jsou toho důkazem.

Stav vyšší, spíše již názvu „mystický" zasluhující, jest odmítnuti života individualního v patření na celkovou bytnost věcí. Emotivní tato schopnost duše jest u mnohých individuí zcela spontanní a působí různě dle stupně vzdělanosti, dle temperamentu, různých vášní a podobně. Stav ten inspiruje sv. Františkovi radostnou píseň na bratra Slunce, melancholické verše Araldovy na Ave Maria, důvěřivou činnost mnichů františkánských, lenivou kontemplaci Indů, pessimistické verše různých básníků, jako na př. verše Carducciho:

> . . . son io che il cielo abbraccio o dall' interno
> mi riassorbe l'universo in se?

Bylo by zajímavo zkoumati kriticky affektivní a emocionální prvky tohoto stavu mystického, určiti, co dalo by se vysvětliti psychologicky, co sociologicky, jaký vztah mezi psychologií a mystikou, mez

podmínkami historickými jistého momentu a podmínkami mystickými a pod., ale při pouhém posudku knihy vedlo by nás to příliš daleko. V samostatném článku probereme později věc podrobněji.

Třetí stav mystický, asketický zvaný, má největší zálibu v životě vnitřním. Je to stav nejznámější, rozšířený jak v náboženstvích orientálních tak v katolickém. Má též své theoretiky, Buddhou počínající, přecházející na mystiky arabské, maurské a katolické. Spisy těchto mystiků jsou plodem nejdůkladnějšího studia a pozorování vnitřních stavů duševních.

Poslední stav je spekulace mystická. Jest reflex ideologický a theoretické odůvodnění emotivních stavů duše, jež charakterisují každého mystika. Zajímavé jest příbuzenství mezi mysticismem a pantheismem, jak na ně upozorňuje A. Malvezzi, ale otázka ta zasloužila by úvahy důkladnější.

Vůbec celá tato studie Malvezziho jest příliš zběžná, neucelená, bez vyššího synthetického hlediska; za to je tu nahromaděno množství materialu o neoplatismu, spekulaci arabské, mystických proudech středověku i doby nové, jenž dobře může posloužiti tomu, kdo by specielněji chtěl se některou fasí mysticismu obírati. *Dr. J. Kratochvil.*

F. Prat S. J., Origène le théologien et l'exégéte. Paris 1907. Librairie Bloud et Cie. Cena 3 fr. 50 c.

Origenes je snad se sv. Augustinem duchem nejobsáhlejším, nejplodnějším a nejosobitějším ve staré církvi. Jako kritik, exegeta, kazatel, apologeta, theolog a představený školy vzbuzuje dílem svým bezděčný obdiv. Legenda zmocnila se rychle této jeho činnosti tak přerozmanité a intensivní, takořka se zázrakem hraničící. Na šest tisíc spisů bylo mu přičítáno, nic nebylo považováno za nemožné u tohoto člověka z ocele (Ἀδαμάντιος). Je sporno, zdali který jiný spisovatel měl podobný vliv na svoje vrstevníky a na potomstvo. Nikdo nemůže tvrdit, že zná theologii přednicejskou ani Otců století čtvrtého, není-li zasvěcen do nauky Origenovy.

V přítomném spise, jenž vyšel ve sbírce jak ve Francii tak i mimo ni s pochvalou přijaté, La pensée chrétienne, předvádí nám autor mohutnou postavu Origenovu jen z dvojího hlediska: jako theologa a jako exegetu. Soudilť dle našeho zdání zcela správně, že nelze v jednom mírném svazku shrnouti látku tak obsáhlou.

V části úvodní nadepsané: Origène et l'Origénisme, ukazuje, že fanatičtí obdivovatelé Origenovi, přepínajíce jeho odvážné ideje, přeměňujíce v dogmata hypothesy odvážné snad, ale opatrně pronesené, konečně nemajíce ohledu na rozvoj theologie katolické, utvořili origenismus. Tento podivný system sledoval různé směry, až dospěl v šestém století k jakémusi pantheismu nihilistickému: neklamnému to znamení rozvoje abnormálního a neoprávněného. Také spory origenistické samy mají velmi zvláštní ráz. Propukají náhle po dlouhých periodách přímeří a klidu; spojují se s tolika zájmy dogmatu cizími, s tolika zájmy osobními, že jest často nemožno vniknouti do tajných pohnutek odpůrců. Tyto prudké a zmatené spory, které se podobají nerozhodnutým bitvám,

kde vidíme mrtvé a raněné, aniž víme, kde jsou vítězi a kde přemožení, ponechávají theologa rovněž tak jako kritika na rozpacích.

V dalším postupu části úvodní vytýká autor jako tři hlavní prvky tak zvaného origenismu: methodu allegorickou v exegesi, subordinaci božských osob a theorii postupných zkoušek a ukazuje, v jaké míře jest Origenes za ně zodpovědným. Když byl vylíčil v krátkých rysech origenismus po smrti Origenově († 254), přechází k vlastnímu pojednání a líčí nejprve Origena jako theologa.

Celá theologie Origenova je stručně shrnuta ve spise Περὶ ἀρχῶν čili De principiis. Principy rozumí Origenes hlavní články nauky církevní, jež klade stále za základ svých spekulací, a hlavní pravdy vyvozené rozumem theologickým z praemis zjevených. Nepodává nám tedy dílo to filosofii přírodní, ale vědu konklusí rozumových, založených na zjevení. Jest proto v plném slova smyslu sumou theologickou, a vlastně sumou theologie scholastické. Periarchon není také přesně řečeno dílem mládí; Origenes složil je ve 30 nebo 40 letech, dle všeho však nepřiložil k němu poslední ruky a neurčil ho pro široké obecenstvo, aspoň ne ve formě aktuální. Origenes stěžuje si později papeži Fabianovi, že jeho spisy nedokončené, které chtěl podrobiti zkoušce času a rozvaze, byly předčasně rozšířeny jeho přítelem Ambrosiem. A právě spisy Periarchon a De resurrectione byly východištěm útoků, právě z Periarchon čerpali odpůrci Origenovi, zvláště Jeronym a Justinian, všecky své stížnosti a hlavní obhájci velikého Alexandrina Pamfilius, Didymus Slepý snažili se je vyložit ve světle orthodoxním. Ve svých homiliích, jak sv. Jeronym právem poznamenává, a také ve svých kommentářích, zvláště v Caesarei složených, přidržuje se Origenes mnohem přesněji tradice církevní. K spravedlivému posouzení třeba tudíž zkoumati, zda jeho myšlenka se nevyvíjela ponenáhlu ve smyslu oxthodoxním, a neztráceti z paměti, že odvážné spekulace v Periarchon byly možná jen provisorním pokusem, určeným obecenstvu theologickému. Kromě dlouhých výtahův obsažených ve Filokalii Basilia Velkého a Řehoře Nazianského, jež tvoří asi šestinu celého díla, zachoval se nám pouze překlad Rufinův. Překladatel maje za věc jistou interpolaci spisův Origenových, zvláště Periarchon, modifikoval některá místa vztahující se na Trinitu. Tvrdí však, že nic nepřipojil ze svého a že se omezil opravit spisovatele jím samým, prostřednictvím jiných jeho spisův. A možno mu věřit, neboť kdykoli nám dovoluje text řecký jeho kontrolu, dopadá zkouška zpravidla v jeho prospěch.

Po té autor přechází k nauce Origenově ve čtyrech knihách Periarchon obsažené. Za pravidlo víry Origenes považuje kázaní církevní, vyučování církevní, pravidlo víry církevní, uznává čtyři evangelia kanonická, poněvadž jich tradice více neuznává, hlásá nutnost křtu malých dítek, poněvadž taková jest praxe církve, založená na tradici sahající až k apoštolům. Vykladatel Písma má se přidržovati pravidla církve nebeské, od Krista ustanovené atd. Při tom Origenes přesně rozeznává předmět víry a theologie. Předmětem víry jest faktum zjevení: quia sint; vlastním předmětem theologie jest: proč a jak zjevení: quomodo aut unde sint. Kázaní církevní, t. j. živé a neomylné

magisterium církevní pořádá a určuje předmět víry; co tuto sféru přesahuje, jest předmětem theologie, která nemůže však býti vědou autonomní, poněvadž kdyby přestala se opírati o zjevení, spočívala by na prázdnu. Theologie aby zasloužila jméno vědy, musí jíti dále, musí spořádat rozptýlené prvky a ukázat jejich souhlas s rozumovými daty.

V nauce o Trojici ukazuje Origenes, že podstata boží jest absolutně prosta všeliké hmoty, což ovšem tehdy bylo nutno dokazovati vzhledem na různé pohanské školy filosofické. Bůh jest absolutní monadou nebo spíše henadou, ale tato monas je trias neboli trinitas: obsahuje tři hypostase, Otce, Syna a Ducha svatého. Logos čili druhá osoba v Trojici jest Bůh a rozdílný od Otce, věčně zrozen, ale jest nižší Otce, jest Otci podřízen, jako Duch svatý je Synu podřízen. Syn má podstatu Otce, ale méně plně než Otec, jest v něm jakoby ztenčena, zmenšena, poněvadž jest oddělena a poněvadž Syn jest nástrojem Otce, Syn není ὁ θεός ani αὐτόθεος, ale θεός, δεύτερος θεός. Duch svatý jest nižší Syna, sféra jeho činnosti vztahuje se jen na spravedlivé.

Proti filosofii pohanské Origenes hlásá, že svět byl stvořen, zůstává však na poloviční cestě, připouštěje stvoření ab aeterno. Věčnost všemohoucnosti božské zdá se mu nesrovnatelnou s hypothesí trvání, kde by nic nebylo existovalo leč Bůh. Tvorové museli tudíž vždycky existovati. A kteří? Především duchové (νοῦς). Tito duchové byli stvořeni všichni se stejnými schopnostmi a dary, nicméně byli stvořeni svobodni, nebyli však stejně věrni Bohu a odtud vznikly různosti, které vidíme mezi bytostmi rozumnými. To jest jejich pád, jejich καταβολή, který jest vlastně pramenem skutečného stavu všehomíra. Neboť z těchto duchů jedni stali se anděly, mocnostmi nebeskými se svou hierarchií, se svými stupni a činnostmi odpovídajícími zásluze, druzí oděvše se hmotou světelnou, stali se sluncem, měsícem, hvězdami, jiní dále ochladnuvše svým vzdálením se od Boha, stali se dušemi lidskými; jiní konečně stali se démony. (O. p.)

Otto Zöckler, Geschichte der Apologie des Christentums. (Č. d.)

Druhé období (600—1453) dějin literatury apologetické jest období apologetiky protižidovské a protiislamské. Ač řecko-římské pohanstvo od dob Augustina a Salviana (resp. Cyrilla a Theodoreta) přestalo církev vyzývat k vážné theologicko-vědecké činnosti obranné, zmizevši z křesťanského kulturního světa, přece činnost apologetická nebyla ve středověku zastavena. I v tak zvané periodě předscholastické (kolem 700—1100) setkáváme se s jednotlivými zjevy, které překvapují podobností svojí s apologetickým postupem doby starokřesťanské.

A co v literatuře předscholastické ojediněle v poetické formě a jen narážkou bylo pěstováno: důkaz pravdy pro křesťanství proti nevěře, to od 12. století církevní scholastika vtěluje trvale a jako integrující faktor do svého postupu. Ve scholastice obou polovic křesťanství běží o dokázání rozumnosti církevního dogmatu logickými důvody. Odpůrce, jehož pochybnosti třeba při tom vyvrátit, je v církvi samé a

nikoli mimo ni a daleko od ní. Je to pochybující rozum přirozeného člověka, zvláště bádajícího a tážícího se žáka, jemuž se dokazuje nauka církve jako pravá a rozumná; lidská moudrost neboli „filosofie“ je to, jež má býti donucena k uznání církevní nauky jako boží moudrosti a neodpíratelné pravdy zjevené. Důkazná methoda při tom používaná jest methoda aristotelské dialektiky. Co se látky týče, tu považují scholastikové za základ církevní tradice celek biblických a patristických svědectví, nicméně přece všude jeví se v popředí scholastického apparátu skupina jistých patristických autorit. Pro Řeky jsou to Athanáš a Otcové Kappadočtí, z pozdější doby pak zvláště Areopagita, pro Latiníky jsou to Ambrož, Jeronym, Řehoř Veliký a zvláště sv. Augustin.

Vedle tohoto poučení a upevnění křesťanů v nauce církevní bylo třeba vyvraceti také zevnější nepřátele církevní víry. Tři odpůrci tohoto způsobu kladli po celý středověk církevní scholastice odpor a nutily ji k vlastní apologetice: Manicheové, Židé a Mohamedáni. Ale tato apologetika jest rázu více polemického, jako vůbec apologetika a polemika jsou po celý středověk co nejúžeji spojeny a srostly, tak že přesná meze mezi oběma jest ve většině případů neurčitelna.

Po této obecné charakteristice přechází spisovatel k dějinám protižidovské apologetiky středověké, jež zabývala se poměrně hájením víry proti židům mnohem více než apologetika starokřesťanská. V apologetice této převládá více méně prudký živel polemický.

Za výprav křížových, asi koncem 11. století počínajíc, roste řada protižidovských rozhovorův a traktátů měrou netušenou. Většina předních scholastiků, zdá se, že poskytla větší nebo menší příspěvky k tomuto druhu literatury. Kruh dotyčných spisů rozšiřuje se značně tím, že nyní také židovští učenci vystupují s apologiemi proti křesťanským útokům. Ke křesťanství přestouplí židé poučují své bývalé souvěrce ve spisech brzo více apologetických, brzo více polemických o spáse, kterou lze nalézti jedině u Krista a v církvi.

Než ani veliký počet protižidovských dialogův a spisů nedostačoval z daleka potřebě církevní. Scholastika žádala vedle jednotlivých spisův obsahu antisemitského obsáhleji založené práce, v nichž zároveň se židovskou protivou proti křesťanství byla apologeticko-polemicky pojednávána protiva dualistických bludařství, filosofické nevěry (averroismu) a především mohamedanismu, tohoto nejakutnějšího nebezpečenství pro celou existenci církve. Tyto spisy s tendencí mnohonásobnou objevují se od počátku 12. století vedle spisů jen proti židovstvu obrácených. Jsou buď převahou apologetické, v kterémžto případě se více nebo méně blíží dogmatickým kompendiím scholastiky, nebo převládá v nich živel polemický, a tu blíží se starokřesťanskému vzoru katalogů bludařských. V čele význačnějších apologií doby scholastické jest Abaelardův „Dialog mezi filosofem, židem a křesťanem“, v němž hájeno jest křesťanství jednak proti náboženství starozákonnímu, jednak proti vniternocírkevní pochybnosti a bludu argumentací dialektickou. Nejpřednější místo však zaujímá mezi systemy katolického hájení víry na základě aristotelsko-křesťanském Tomáše Aquinského „Summa contra gentiles“ napsaná mezi rokem 1261 a 1264. Z ní poznáváme celkový

jeho názor o Bohu a o světě, neboť výklady její vztahují se na všecky oddíly křesťanské pravdy. Pohany (gentiles) nejsou však jen Mohamedáni, nýbrž odpůrci církevní pravdy vůbec: Mohamedáni jako židé, Kathaři jako averroisticky smýšlející nevěrci. Důvody rozumovými má býti pohanský odpor proti pravdě potřen, filosofickou a ne theologickou methodou mají býti námitky nevěr vyvráceny. Všech otázek časových theologických 13. století dotýká se tu sv. Tomáš, na všecky protivy víry bere zřetel; ve velkém slohu je tu provedena demonstratio veritatis christianae. Suma proti pohanům jest klassickým hlavním dílem západní činnosti apologetické z epochy scholastické. Hluboký i trvalý vliv, který jako vzor měla na pozdější apologie, nezůstal na středověk omezen. Z celkových výkladův apologetických z doby po Tomáši Aqu. mají hlavní důležitost ty, jež k živlu scholasticko-dialektickému připojují mystický, a tak dosahují účinku nábožensky hřejícího a prohlubujícího. K tomu cíli musel býti dokazován také souhlas světla přírody a milostí, aby bráněno bylo žíravým snahám sofistiky, jež si libovala v hájení axiomu o dvojí pravdě, filosofické a theologické. K nejzajímavějším a apologeticky nejobsažnějším systemům, které se pokoušejí o spojení světového názoru přirozeně theologického a církevně dogmatického náleží Theologia naturalis španělského lékaře Raymunda Sabunde (kolem 1436). Vychází z rozdílu scholastice běžného mezi přirozeně rozumovým a nadpřirozeným poznáním Boha. O obojím hledí dokázati, že jsou stejného obsahu a vzájemně se doplňují, popisuje však při tom přirozené poznání Boha jako všeobecně přístupnější. Dvě jsou knihy, praví prolog díla, kniha přírody a kniha písma svatého. Obě knihy pocházejí od jednoho božského původce a neodporují si proto; jedna z nich ovšem naší přirozenosti bezprostředně příbuzná (connaturalis), druhá naproti tomu v poměru k nám nadpřirozená. (P. J.)

Illustrierte Geschichtsbibliothek für jung und alt. Graz 1906—7. „Styria.“

Záměr, už jinde přesně vědecky prováděný, jednotlivou vynikající osobností předvésti a vylíčiti celou její dobu, uskutečňován tentokráte v lidovém duchu a smyslu.

Knížky úhledné, pevné, nevelké a nedrahé vycházejí volně časem i pořadím od různých spisovatelů; posud jich vydáno sedm: Princ Eugen Savojský, Karel Velký, Napoleon I, Petr Velký a jeho doba, Maršál Radecký, Arcivojvoda Karel, Maximilian I, poslední rytíř. Co nejdříve se chystají: Alfred Velký, Ondřej Hofer, Alexander Velký.

Účelu svému spisy většinou dobře vyhovují, ačkoli ne všecky se zdařily jednak; podobají se některé více kouskovitým výpiskům z velkých děl, a tak postrádají oné jednotné živice, jež má jako míza nebo krev volně probíhati celým ústrojím: místem jdou příliš do podrobna, třeba který pluk a sbor se bil tam a tam, a proti tomu tratí se táhlo děje a hlavní osoba v zamhleném pozadí.

Illustrace jsou zdařilé a hojné, ač ne vždy dosti účelně vybírané a ke slovné části přiléhlé. Nejladnějšího dojmu poskytl posud Maximilian I a Petr Velký.

K Čechům trpí Geschichtsbibliothek starou, třebas i po katolicku zmírněnou, německou vadou — aspoň nevšímavostí a zamlčováním, kde by se spravedlivě mohlo říci něco záslužného nebo čestného, třeba těch sbírek vojenské síly za válek napoleonských; v takových případech řekne se jen „rakouský“ a znamená německý.

Radecký nazýván „nach Charakter, Sitte und Sprache ein deutscher Mann, seine Kämpfe waren gegen die Feinde Österreichs und also auch Deutschlands gerichtet Daher steht sein Bild mit Recht in der für deutsche Ehre errichteten Walhalla“. Radecký sice, bráně záměrům sněmu frankfurtského, napsal: „In meiner Brust schlägt ein treues deutsches Herz,“ ale to bylo napsáno k jistému účelu, vynuceno okolnostmi, vždyť knížka sama (str. 138) přisuzuje Radeckému „vor allem“ rakouské vlastenectví. Netřeba tuším a neprávem vytýkati němectví Radeckého. Ani spisovatel naší knížky Hans von der Sann (Johann Krainz) netroufá si ho počítati za Němce původem a krví; Radecký byl jeden z markantně vyjádřených typů českých, třebas i tváří, postavou a povahou. Rod Radeckých usídlil se v 13. století ze Slovenska v Čechách, v Hradci na Bydžovsku; otec maršalův sídlel na statku Třebnici v bývalém kraji berounském; maršal tam prožil dětský věk; v rodě byla obvyklá jména Václav, Ludmila; sám maršal se jmenoval Jan Josef Václav; matka jeho byla Maria Veronika, rozená baronka Bechyně z Lažan; v domě (prostřed čiře českého kraje) jistě se umělo česky. Radecký byl tedy po otci i po matce českého původu a uměl česky, jak zmíněno v knížce (str. 130), že roku 1850 v Olomouci zastavil na ulici starého granátníka a česky se ho vyptával, jak dlouho sloužil, odkud jest atd. Radecký byl voják, byl té národnosti, které armáda, leda s německým nátěrem; dodnes slýchati: „My nejsme češi, my nejsme němci, my jsme rakoucký vlastenci,“ ačkoli za našich dob i v armádě aspoň v důstojnictvu jest národnost mnohem ostřeji vyjádřena — než tehdy — v německý prospěch. Radecký se ani nedostal k tomu, zdůrazniti svou národnost; češství teprve procítalo, když on už měl na 70. rok. Může se říci: Radecký byl pravý za těch dob Staročech, rozený, ale neuvědomělý, jak bývalo i mezi urozenými, dokud ještě nebylo se k čemu hlásiti veřejně a officielně. *hl.*

Ze života náboženského.

Oslovení kardinalův od sv. Otce ve veřejném konsistoriu dne 17. dubna, jež minule jsme z hlavního sdělili, stalo se pro rázné vystoupení proti „essenci všech bludův a heresí“, proti moderní „vzpouře“ předmětem hojných úvah a všestranné pozornosti. Na konec však usouzeno, že sv. Otec myslil především na italské poměry, na italské nové reformatory, ostatního světa že týká se to jenom nepřímo. Proti tomuto názoru vystupuje jesuitský měsíčník „Stimmen aus Maria-Laach“. Praví, že jenom nedostatečná pozornost a neinformovanost německého tisku takový názor zavinila, za to že tisk francouzský, belgický a anglický pojal slova sv. Otce jako velmi vážné napomenutí celému světu míněné. Ale příležitost a také první smysl slov zcela přiléhá jen k italskému hnutí, jež vyznačují tři jména: Murri, Fogazzaro, Scotti („Rinnovamento“). Hnutí toto mnohými nitkami ovšem spojeno je s ostatním světem. Lyonský „Le Demain“ činil už napřed propagandu vždy všem akcím italským, stejně prý v Německu činí „Hochland“ a „Krausův kroužek“. „Rinnovamento“ ukázal prý se ihned jako opravdová snůška, jako „essence všech heresí“. Vždyť v prvních svých svazcích už předložil obecenstvu protestantského professora glasgowského Edv. Cairda „Evoluci náboženství“ (The Evolution of Religion); Fogazzaro rozvíjí dále idey professora Selvy z románu „Il Santo“; Pascolato předvádí Emersona a transcendentální filosofii nové Anglie; Scotti obnovuje reformní idey Giobertiho; P. Sabatier, známý francouzský protestantský učenec, vykládá idey Tolstého; professor protestantský z Jeny Rudolf Eucken předvádí svou náboženskou filosofii a problemy dneška; Gavolini konečně rozkládá idey novobuddhismu; opatření církve, jako odsouzení Loisyho, Violleta, vyloučení Tyrrellovo, biblická komise, vatikanské „non expedit“ se odsuzují a snižují. Vítají celé to hnutí liberální protestantští učenci (Harnack ve své „Friedensrede“, Paulsen, Eucken atd.) a tedy nemůže býti církví katolickou schvalováno. Na katolíky se všech stran dorážejí víc a více ony živly novodobé kultury, které prý jsou v úplné protivě ku křesťanství. Není to opravdu pouze jediná herese, ale souhrn a jedovatý výtažek všech herosí. Papež Pius X nemůže prý jak ani jeho předchůdcové postaviti moderní kulturu za normu nauky církevní. Snad i má ona kultura v sobě dobré a užitečné prvky, jež může použiti a zpracovati též bohoslovná věda: ale světlem světa, základem pravdy není. Tím je Kristem založená církev.

*

Vídeňský „Korrespondenzblatt“ praví v poznámce redakční o privatním odsuzování a obviňování z bludův a vzpoury: „Myslíte opravdu, že v každé diecesi jsou to jenom jedna dvě osoby, které křesťanství rozumějí a k němu lnou, a že všechny ostatní jak kněze tak laiky třeba stále hlídati? Za těch dvacet století opravdu se to křesťanství tak málo rozšířilo a zakořenilo v zástupech? Pak je se vším konec. Pak by nebylo ani jednoho ovčince ani jednoho pastýře. A cíl spásy lidstva také špatně by byl splněn!“ Svatá pravda!

V pasovském „měsíčníku“ přináší Dr. Hoffmann z Mnichova úvahu o tom, jak dnešní svět odešel daleko nejen od věrouky Kristovy, ale i od mravouky jeho. O lidech, kteří se vším náboženstvím zjeveným se rozdvojili, řeči býti nemůže. Proto uvádí hlasy theologův a jiných učencův. A především je tu liberální škola protestantská. Uvádí socialního politika německého pastora Naumanna, jenž bez obalu přiznal, že dnešní člověk musí míti dvojí morálku: že Kristovy příkazy protikapitalistické, protisvětské, s blízkým koncem světa počítající, se prý na dnešní lidi zhola nehodí. Hodily se do Galiley, ale už ani tehdy by nebyly obstály v Athenách nebo v Římě. Tam by byl prý Kristus zcela jinak mluvil. Proto prý i dnešní křesťané nalezají se stále ve vnitřním sporu s mravoukou Kristovou. Vyznávají jej, ale podle jeho zákonů socialně-politických říditi se nemohou. Boj o život, zákon a snaha dělati ceny, požadovati více, stále dobývati, toť dnes musí ovládati každého a musí svůj křesťanský život v těchto zásadách nějak propašovávat. Mají dvojí morálku: jednu vnitřní pro srdce své a jeho upokojení, druhou pro kapsu svou a její naplnění. Podobného názoru jsou i jiní (Herrmann, Paulsen, Harnack atd.), třebas že protivy více hledí zmírniti a omluviti. Paulsen však praví rovněž: „Naše ethika už není ethikou Kristovou; tato dnes není ani možnou! Kristus nám ukazuje ideál života, dokonalý život, nadpřirozený ve své vykupitelské snaze; my však potřebujeme pozemskou zatímní morálku.“ Po těchto názorech protestantismu volá proto monista Schnehen k nim: „Dnes Krista vůbec nepotřebujeme. Neboť každý, kdo hlásá jeho morálku na zániku světa založenou, učí vlastně lidi neplnit svých povinností!“ Autor poukazuje při tom, jak právě němečtí protestanté, kteří tolik si na svém svobodném výkladu evangelia zakládají, tu při výkladu mravních předpisů Kristových zcela bible nepochopili. Mravní věty evangelia jsou po způsobu východním pronášeny: jsou to přísloví, upřílišující jednu stránku věci, a často proto úplné protivy, jež teprve v třetím příkaze oba slučujícím nalezají svou vyšší jednotu a smíření. Jak upřílišeným bylo odmítání slovného výkladu dogmatických pravd, tak tím chybnější doslovné braní mravních příkazův, aspoň mnohých mezi nimi. (Podle Eversa, Kneiba a j. výklad „Kázaní na hoře“.)

Toto zpovšechněné mínění autora o dnešní mravnosti jest zajisté upřílišené. Že mnozí dnešní spisovatelé a filosofové (Nietzsche-Machar) povznesli se až k nenávisti Krista a jeho zákonů, jest pravda. Že jiní zase zmaterialisováni zcela v náhledech svých, myslí, že nauka Kristova pro dnešní dobu se nehodí, je známo. Že také většina křesťanů mravní příkazy Kristovy stále a vědomě přestupuje, je samozřejmo. A přece však dnešní společnost všecko to ideální, co staví sobě a příštím pokolením před oči, čerpá z ideálu „říše boží“, „království božího v nás“, o němž v evangeliu tak často řeč jest. Že pro své poměry hospodářské a socialní nenalezáme přímých zákonů v evangeliu, jest jen naší výhodou. Nemožno při všem tom upříti, že dnešní doba chápe a oceňuje vše to vnitřní a nadpřirozené, co v mravních zásadách evangelia vloženo jest — chápe to v nejlepších svých představitelích a nejlepších lidech

svých. Každý, kdo jde za ideálem, má dvojí život: jeden ten obyčejný, druhý vyšší, jímž se chce svému ideálu přiblížiti. Je to přirozená nutnost, jež si jednotlivce z nás více méně podmaňuje („příroda prvním hříchem zkažená“ — v theologii). Odtud i rozdíl v mravní ceně jednotlivců.

*

Ve „žlutých sešitech“ („Histor.-Polit. Blätter“) byly uveřejněny dva články debattující o „vzrůstu laického vlivu v kat. církvi.“ První článkař vliv tento pozdravil jako zdravý a utěšující zjev, jako vítanou pomoc, jako rostoucí zájem, vývoj osobnosti, jenž staví laictvo ne proti kleru, ale vedle něho jako kulturně a nábožensky vyspívající a se osamostatňující část.

Druhý článkař vidí však v popsaném zjevu utíkání ze vlivu církve, přimykání k protestantismu, interkonfessionelní utrakvismus. Zjev neroste v církvi a prý přímo proti ní. Autor druhý dokazuje, že vývoj náboženské svobody u věřících nemůže jíti přes hranice, jaké už celými věky a samým zřízením církve určeny: ve víře, svátostných úkonech, ve mravech není svobody proti učící církvi a vedle ní.

Z mnohostrannosti zjevů životních vyberou si debatteuři vždy jen dvě stránky, a pak křivdí i zjevu i sobě ve svých vývodech.

*

Evolucionismus dogmatu hájený, k velikému úžasu staré školy, franc. arcibiskupem z Albi, nabývá stoupenců i v nepodezřelých kruzích. Adhémar d'Alès v jezuitských Études v článku o „tradici křesťanské v historii církve“, nazývá vývoj dogmatu životem církve. Uvádí výrok vatikanského koncilu „De vita dogmatum“, o životě dogmat a nauku o vývoji tomto sleduje v historii a zkoumá, pokud byla ve vědomí církevních spisovatelův. A nalézá, že už starší otcové církevní tento vývoj přiznávali (sv. Augustin) a zvláště že Vincentius Lirinensis vytkl jej jako trvalý příznak církevního života. Celá nauka církve jest vlastně tradicí, podáním v širším slova smyslu, praví autor. A že jest podáním, tedy vyvíjela se i ve formě i v obsahu svém podle věku a lidí, kteří ji podávali. Každý z otců církevních zanechal ve spisech svých nejen zjevené pravdy a nauku, jíž sám od jiných vyučen byl, ale i kus duše své a názorů svých, vlastní stanovisko své, kus své osobní víry, ale spolu i ducha a názory okolí svého a doby své. A tak hromadily se tyto osobní názory a stanoviska doby, tříbily, předělávaly, opravovaly, rozšiřovaly, až vznikla z nich mohutná budova tradice, jež tvoří dnes křesťanský fond naučný.

*

Zajímavý přehled o výkladu písem svatých v novém stanovisku exegetů církevních přináší prof. Norb. Peters v mnichovském „Hochlandě“. Praví: „Středověk neměl těžkostí z rozporu mezi vědou a vírou. Celá věda jeho byla vývojem týchže názorů, v nichž vyrostly a zhotoveny byly i biblické spisy. Ale najednou přírodní vědy vyrostly v samostatný obor a od staré kultury a názorů se zcela uchýlily. A tu nastal pro duši lidskou bolestný rozpor. Přeplněna touhou a pudem věřiti a přece nemůže věřiti tak jak otcové věřili. Neboť vidí hlubokou propast mezi

zdrojem víry, po němž touží jako jelen po vodách čerstvých, a mezi těmi celými kopci pokladů vědeckých, jaké nové bádání nahromadilo. Theologie proto musí přes tuto propast vybudovati most, aby národové jako dříve přicházeli z hor života a práce své a opětně s radostí čerpali z pramenů, z nichž i dříve čerpávali...

V procesu Galileově dosáhl problem poměru mezi vědou a vírou vrcholu tragiky. V jeho odsouzení zvítězil protestantský názor na bibli spíše než katolický. Byl to však pouze první akt celého tohoto zápasu mezi moderním realistním smyslem a exaktní vědou v lůně církve naší a mezi aprioristickým výmyslem theologického směru svou sílu a svou oprávněnost přeceňujícího. Proud vědecký valil se dále. A index, odsuzující heliocentrickou theorii, stále v církvi od 1616 obnovován až roku 1822 konečně jeho rozsudek odstraněn.

Ultrakonservativní theologové změnili pak svou taktiku Zavrhujíce před tím system Koperníkův, poněvadž bible se drží tak zv. Ptolemaeova systemu, počali nyní tvrditi, že v bibli vlastně už naznačen jest system Koperníkův a že Mojžíš vše to předvídal a naznačil, co moderní astronomové, geologové a biologové vybádali. A proto podnikána sisyfova práce dokázati, že slova bible tvrdí vesměs totéž, co moderní věda! Celá moderní kosmogonie i s Kant Laplaceovou theorií, ba i celé systemy roztřídění tříd živočišných a rostliných a dokonce i eletrické světlo v těsnáno do textu biblického! Takto hájena bible a víra proti moderní vědě, a theologie diskreditována víc než kdy před tím.

Exegese však konečně se od této opportunistické školy odvrátila a prohlásila za zásadu: vykládati spisovatele podle jeho doby a jeho okolí. Staroprotestantský názor na bibli, že ona jest jedinou normou a jediným pramenem vší nauky, zbožňování všeho, co v bibli obsaženo, byl sice rozšířil se bezděčně i v katolických učeneckých kruzích, ale teď konečně padl. Odhodili jej i sami protestantští theologové a katoličtí teprv nemají proč se ho držeti. Nejen nedokonalost lidská, ale i omyly a převrácenosti lidské jsou v bibli obsaženy. Protestanté v praxi zašli dále nepřipouštějíce žádné odchylky od bible a zavrhujíce dokonce všecku vědu, jen aby se textem biblickým nemusilo hýbati. Byla to ovšem víc nálada prostých vrstev, než edikt církevního vedení.

Na to autor předvádí vývoj nauky o inspiraci, pokud a jak jí rozuměti jest v textech biblických. Jak stále rozsah její zúžován a pojem její odměřován. Ale jak přes to i moderní exegetové katoličtí právě jako starokonservativní přiznávají zcela ve smyslu Tridentina a Vatikana a zcela ve smyslu encykliky papeže Lva XIII „Providentissimus Deus", že inspirace, vedení Duchem svatým vztahuje se na všecky knihy Písma a na všecky výroky jejich. Jen že tuto universálni a totální inspiraci jinak chce míti činnu při pravdách, jinak při podání jejich, čili při formě. Neomylnost inspirací podmíněná není proto absolutní, nýbrž jen relativní.

Autor připisuje exegesi úkol vysvětliti, co který autor svatých knih tím kterým výrokem říci chtěl. Toto není věc dogmatika, učitele, ale exegety, vykladatele! Jen novou historicko-kritickou methodou

může to určiti. — Odpor proti nové kritické exegesi praví autor býti bezdůvodným. Právě tato exegese snaží se postaviti budovu nauky katolické na pevný základ, aby mohla vzdorovati přívalům moderní kultury. Stará exegese snižuje biblickou vědu na jakési ghetto v městě věd — stává se totéž, čím se stal talmud, směšnou, tvrdohlavou spekulací bez reelního vědění. Netřeba se báti následků zhoubných pro víru od této nové kritiky. Extravagance její, které zvláště u protestantů byly tak časty, mizí pomalu a uklidňují se i u nich. Právě u nich byly přirozenou reakcí proti tradičnosti starých. Ve strohé kázni církve katolické netřeba se báti výstřelků. Byly-li též na straně katolické některé podobné případy, byly i ony reakcí proti staré škole a zajdou samy sebou.

*

„Deutsche Revue“ přinesla článek o „Jesuitech a papeži“. Dotýká se vlivu jesuitů na oba minulé papeže, líčí vývoj a politiku řádu až po dnešní dobu a konstatuje převrat v řádě samém i v poměru k papežství. Článek přes to, že zdá se střízlivým, spočívá hojně na dohadech, ač praví, že líčí podle dokumentů. Za nynějšího papeže Pia X vliv jesuitů prý přestal. Papež zná až příliš dobře jesuity a je „starý praktikus“. Proto on řídí je a ne oni jeho. Zápletky francouzské také zadaly řádu velikou ránu. Proto řád sám usnesl se modernisovati. Prvním krokem k tomu jest zvolení P. Wernze za generála, tedy ne politika, ale dobrého hospodáře! Také národní otázce bude řád věnovati větší zřetel. Kdyby prý francouzské jesuity nebyli generálové dřívější rozeslali po světě a do Francie nenastrkali cizinců (!?), nebylo by to ve Francii snad ani tak daleko došlo. Byl by snad nejpodezřelejší řád právě ve Francii choval se opatrněji a rozvážlivěji i smířlivěji. — Nás nekatolíky — praví pisatel — naplňuje radostí a zadostučiněním, že dnešní papež, jenž sám není žádným velikým politikem, také řád Tovaryšstva Ježíšova odvádí od politiky ku vědecké a charitativní práci.

Kdyby jen ta radost byla upřímná a trvalá!

*

V témže časopise (č. 6) píše posl. Tancredi Galimberti o vážných otázkách, jež Italii nastává řešiti, a dodává — ač bez souvislosti s předmětem článku (schůze v Gaetě a Italie v Středomoří): Eine solche Frage ist sicherlich die unsrer neuesten Kirchenpolitik, in der es durch die mehr oder weniger offizielle Beteiligung der Katholiken am parlamentarischen Leben Tatsache werden könnte, daß der Papst an der Spitze der gesetzgebenden Gewalt dem Könige, dem Oberhaupt der exekutiven Gewalt, gegenüberstände. Zvláštní to pranostika!

Německé denníky „Germania“ a „Kölnische Volkszeitung“ poslední dobu přinesly řadu článkův o strannickém rozvratě mezi katolíky italskými. Představují prý dnes nejsmutnější a nejnemocnější těleso mezi katolickými národy. Příčinou rozvratu toho jest boj staré politiky s novou — vlastně heslo „non expedit“. Kurie prohlašuje stále heslo to za závazné: totiž provozovat úplnou passivitu proti státu. Ale mladé vrstvy kněží a katolické šlechty stále více touží po politické akci, stále

více se v ní vžívají a vidí, že jest při působnosti v lidu nezbytnou. Vůdcové proto rozmrzeni ustupují jeden za druhým, dolní řady znova a znova se bouří a jednají o své ujmě. Všude zmatek, nejistota a tušení velikého převratu v katolických vrstvách italských.

*

Čtrnáctidenník literární „Mercure de France“ uspořádal anketu o otázce: „Jsme-li svědky rozkladu či vývoje náboženské idey a náboženského citu?“ — Odpovědi byly přerůzné. Jednu z nejhorších dal ruský „bosák“ Maxim Gořkij: Pokud náboženskou ideou jest Bůh, osobní Bůh, jenž řídí svět, pak idea tato pozvolna odumírá — na štěstí lidstva. Představy o Bohu rozdělovaly zbytečně lidstvo a stavěly je proti sobě. Atheismus lidstvo osvobodí, neboť zbaví člověka nebezpečného bludu. Náboženstvím, jež oblaží člověka v budoucnosti, jest vědomá a rozumná harmonie mezi člověkem a vesmírem. — Ruští političtí stoupenci Gorkého (socialní revolucionáři) divně jaksi tu „harmonii“ pěstují — dýkou, browningem, pumami! — Německý operní skladatel Siegfried Wagner (syn) praví, že nemožno, aby náboženství, jež bylo zdrojem tolika velikých podnětův a děl poetických, malířských a hudebních, mohlo kdy zahynouti. — Židovský francouzsko-německý publicista Max Nordau rozeznává mezi náboženstvím a konfessí. Konfesse zaniknou, náboženství zůstane tak dlouho jako lidstvo.

*

Na výkřik rukopisu zelenohorského „hanba mužům, kterým žena vládne!“ upomíná silně spor v theosofické sektě anglické. Minulý president této společnosti ustanovil totiž svou následnici spisovatelku pí. Annie Besantovou. Ale proti ní staví se vlivnější mužští členové theosofismu. Besantová se odvolává na vyšší zjevení, na projev samého Mahatmy (boha) pro ni. Boj proti sobě nazývá proto odpadem od víry! Společnost theosofická má samu intelligenci anglickou ve svém lůně. A k takovým dětinstvím se ti lidé snižují. Besantová bývala jednou z nejplodnějších a lepších spisovatelek anglických. — Táž podává srovnávací studi[e] náboženství a věr všech věkův a národů v organě svém (Theosophist) a praví, že to, co ve všech náboženstvích i nekřesťanských shledáváme a co všem je společno, musí býti uznáno jako nezměnitelný poklad pravdy. A to prý jest: víra v jednoho osobního Boha, projevujícího se v „Trojici“ (zjevů, fakt, vlastností, osob atd.); bytosti nadpřirozené a nadsvětné bydliště jejich; člověk z těla a nesmrtelné duše, jež se vrací k Bohu; vtělování duchů znova a znova; zákon o oběti. — Pí. Besantová křesťanské pravdy a svůj mysticismus se všemi svévolnostmi vnáší násilně do náboženství, kterým se o všem tom nikdy nezdálo.

*

Stávky věřících k vůli osobě knězově, jež dále trvají (už přes půl roku!) v diecesi Parvyho na Spišsku, stávají se v Uhrách obyčejným obranným prostředkem i mezi jinými národnostmi, ba i mezi protestantskými Němci; přecházejí do Charvatska, ba i do Bosny mezi pravoslavné. Věřící chtějí spolu mluvit v církvi! Na laické přehmaty v věcech církevních horlili nedávno někteří kněží srbští z Uher otevřeným

společným prohlášením, jímž staví se proti útoku radikálů srbských na patriarchu Brankoviče v minulém církevním sněmě srbském.

Bulharský exarchát chtěl v Jerusalemě postaviti si novou velkou budovu v evropské čtvrti. Ale Řekové zakročili a sultán jim vyhověl; exarchát stavět ani stěhovat se ze své staré těsné budovy nesmí!

U příležitosti velkonočních svátků pravoslavných napsal V. Varvarin v mladokonservativním „Ruském Slově" epištolu plnou výtek církvi, že rozváže jazyk svůj, když jedná se o kříž, plná jest obřadův a zpěvů ve svatý týden, ale o vzkříšení najednou zamlká. Jest prý to vliv asketismu a mniśstva v církvi, že takto jednostranně se slaví tajemství vykoupení. Tajemství radostné a slavné pro lidstvo slaví se církví jen se stanoviska strasti a smutku. Ježto církev východní a západní se tu skoro shodují, platila by stejná výtka i církvi západní. Je to přecitlivělost a ukvapenost moderního člověka. Kdyby bylo v církvi samé plesání a samé slavnosti vzkříšení, rovněž by proti tomu horlil.

Církevní tisk hovoří mnoho o budoucím ruském sněmu (soboru) církevním. Žádá si, aby voleni byli z laikův i kleriků horlitelé pro víru a církev, ať už toho či onoho směru. Tobolský diecesní list varuje před vysíláním kanonistů, protože tito nemají pochopení pro potřeby času, přeceňují staré zákony a podceňují lidi. A přece není zde lid k vůli zákonům, ale zákony k vůli lidu. Mezi budoucí úkoly soboru kladou mnohé. Už samy ritualní otázky jsou tak četné, že by zabraly celou činnost sněmu, a to na dlouhou dobu. Rusko přejalo řecký ritual a řecké knihy, a na poměry a osoby ruské brán dosud malý zřetel. Tak třebas hned „miney" (způsob litanií) mají samy řecké svaté a málo ruských. Také formuláře modliteb jsou nepřiměřené, zastaralé, pro dnešní dobu nevhodné. Modlitby nedojímají. Kněz ať má moc, aby pro zvláštní případy sám si mohl modlitby skládat, které by věřícím k srdci mluvily, z duše vycházely. Poukazuje se na O. Rožděstvenského, apoštola střídmosti mezi dělnictvem petrohradským, který nejvíce působil těmito samovolně sestavenými modlitbami, jež pak dělnictvu slibujícímu předříkával. A takových příležitostí na kněze doráží mnoho se všech stran.

Sv. synod potrestal poslance kněze, kteří hlásili se k revolučním stranám dumy a nebyli na sezení 7. (20.) května, kdy jednalo se o zmařeném atentátu na cara a o odsouzení vší terroristické činnosti. Z poslanců pravoslavných duchovních náleželi k trudovikům čtyři, z nichž jeden na vyzvání synodu od strany se odloučil; k socialním revolucionářům pak patřil jeden duchovní (A. Brilliantov). Tito čtyři tedy nechtějíce se od stran svých odloučiti ani smýšlení své změniti, pohnáni před diecesní soudy a zbaveni úřadu kněžského. Liberální kruhy kněžské toto pronásledování poslanců kněží přijaly velmi nemile.

Věda a umění.

Filharmonický spolek Beseda Brněnská uspořádal dne 8. června 1907 v Národním divadle Bendlův večer na paměť 10. ročnice mistrova úmrtí.

V čele pořadu zapěn byl velebný „Chorál národa českého". Tato svým slavnostním, z vlasteneckého nadšení přesvědčivě tryskajícím vzletem vždy působivá skladba provedena byla mužským sborem zdařile a zvukově sytě.

V následující krásné přednášce vylíčil způsobem zajímavým a vystižným prof. Dr. Josef Theuerer, nadšený organisator českého pěvectva, význam a působení Bendlovo. Dovodil, že základní význam Bendla jako skladatele leží v komposicích vokálních. V tomto oboru tvořil Bendl půvabně a lehce. Tu jest přirozený a svěží: lyrika jest jeho uměleckému smyslu nejbližší. V dramatické hudbě Bendl nevynikl. Jeho opery přidržují se buď cele zastaralých forem, nebo mají ráz kompromissní. Moderním pokrokovým požadavkům nevyhovuje ani jedna, třeba že poslední z nich vyumělkovaně koketují s modními vzory. Jako dlouholetý dirigent pražského „Hlaholu" zjednal si Bendl popularitu a povznesl tento spolek mezi přední sbory pěvecké. Jeho vokální skladby, snadno přístupné a přirozenou svěžestí k přednesu vděčné, přispěly drahně ku zvýšení umělecké úrovně českého pěvectva v památné době probouzejícího se jara národního. Tyto výchovné stránky základního rysu činnosti Bendlovy sluší uctívati horlivějším prováděním jeho vokálních děl. Právě v naší době, kdy povážlivě klesla zpěvumilovnost ve všech vrstvách lidových, jest si přáti, aby uhasínající smysl a porozumění pro krásu zpěvu v této formě byly kříseny k novému životu.

Za vysoce zajímavou přednášku byl řečník odměněn živým potleskem.

Další čísla pořadu vyplnily opět zpěvy. Paní Flora Travníčková přednesla výbor nejlepších písní Bendlových hudebně procítěně. Kvartetto Filharmonické Besedy (pánové: Lazar, Běhal, Němeček a Kolbinger) vyniklo sladěností, přesností a vřelostí přednesu jímavých čtverozpěvů: „S nebe se snáší andělé" a „Růžinko má dřímej"; zapěvši od srdce, rozehřálo obecenstvo k bouřlivé pochvale. Smíšené sbory: „Třetí trojlístek národních písní slovanských": „Koleda" (polská), „Slunko zlaté již zašlo" (ruská), „Svatý Jiříková koně" (srbská), jakož i osmero sousedských „Z českého lidu" zazpívány s vervou a veškerou zdatností celého vokálního souboru.

Koncert řídil p. Rudolf Reissig. *Jan Kakš.*

*

Z cyrillomethodějských časů Moravy zbývá tolik zajímavých záhad pro historiky, že snad s nimi nebudou nikdy hotovi. Tak jednou z těch, o nichž dosud nejčastěji mluveno, jest otázka, kde byl starý Velehrad?

K dosavadním domněnkám (Hradiště, Prešpurk, Děvín, Nitra) přidává Viktor Pinkava novou a velmi přesvědčivě ji odůvodňuje (Nový Život), že Velehradem byl Olomouc. Jméno samo vyskytuje se později, dříve má město jméno neurčité: „Hrad“, „Morava“. Jméno Olomouc značí místo „okolo lomu“ (lomce). Důvody pro Olomouc uváděné jsou mezi jiným jeho důležitost, sídlo knížecí, název „urbs“ hned od prvopočátku; biskupské sídlo v něm jako pokračování stolce Methodějova. Konečně i tradice a známky cyrillomethodějské v Olomouci a v okolí četně uchované. Positivních, přímých důvodů jest přirozeně málo. Nápadnější jsou proto vždy důvody negativní a nepřímé. Hlavním jistě důkazem je sama poloha místa a starobylý ráz jeho už při první doložené zmínce.

*

V „Osvětě“ přináší universitní professor K. Kadlec posudek o knize něm. univ. prof. Dra. E. Hasse (Deutsche Politik), v níž vyvíjí theorii o nadpráví velikých národů nad malými. Při tom ovšem odsuzuje malé národy, okolní Čechy, Poláky, Slovince, Slováky a Maďary k zániku na zvětšení moci a hranic národa německého. Národy tyto nejsou mu státotvorné, za to jsou mu státotvornými Rusíni, Rumuni a Jihoslované! To jest, jsou příliš daleko zatím pro chapadla „velikého národa“ německého. Theorie Hasseova, založená na národnosti a boji jejím s národy druhými, převrací všechen dosavadní právní názor o státě, podstatě a účelu jeho. Nepřimyká však ani ke skutečnosti ani k reelní politice. Je to urážlivá theorie pro lidskost, křesťanství a kulturu. „Netřeba však podobné výlevy velkoněmeckého šovinismu bráti tragicky, nejsmutnější však při nich je to, že se podobné věci hlásají s universitní kathedry pod firmou vědy a že se jimi otravují veliké řady německé intelligence.“

*

Ve „Věstníku národopisném“ při kritice oddílu „Třebíčsko“ z Vlastivědy, praví se mezi jiným: „Ve všeobecné části leží těžisko ‚Vlastivědy‘, ale pochybujeme, že se dočkáme brzy rychlejšího vycházení, poněvadž Moravě nedostává se vědeckých pracovníků. Kdo na př. nahradí Bartoše?“ — Nedostává se jich, nedostává! Ale čeho se nám všeho nedostává! A nejen na Moravě, ale i v Čechách! Čechy nemají rovněž vědeckých pracovníků nazbyt. A přirozeně že Morava má jich ještě méně. Ale kdo je tím vinen? Když jsme měli dvě česká gymnasia na Moravě, brněnské a olomoucké, a už před nimi, co professor našinec, to byl vědecký pracovník. Dnes máme škol středních na 40, jednu vysokou — a dnes se pracovníků vědeckých nedostává!? Kde jest vina? Jak nám ty lidi všecky vychováváte? Mezi desíti vyrostli „nenahraditelní“ — mezi sty není žádného? S mnohostí přišlo zplanění a vyjalovění!

*

V „Moravsko-slezské Revue“ vzpomíná Mil. Hýsek v „Kapitolách o Zapomenutých“ mladého, záhy zesnulého literáta moravského z let sedmdesátých: právníka J. Večeře. Zemřel ve věku 27 let (9. června 1883) po smrti jeho vydána sbírečka jeho prací. Při prvním objevení počítán ihned k nejnadanějším. Byli tehdy v rozkvětu V. Kosmák a Frant.

Stránecká, ale Večeřa nekráčel v jejich šlépějích, obíraje si za vzor romantismus Hálkův. Postupem času a vlivem ruskopolské literatury počal přecházeti k realismu. Zůstal však tendenční až do konce, a způsobem tendence své blíží se tehdejší Stránecké.

*

Slezský nemocniční lékař Dr. J. Bresler počal vydávati dílo „Religionshygiene“ a zároveň časopis „Zeitschrift für Religionspsychologie“. Jest proti konfessím a náboženské pocity a projevy považuje jako výron vzrušeného stavu duševního, jenž vyžaduje lékařského pozorování a šetření. Náboženství náleží bádati psychologovi. Psycholog lékař jediný může podle individuality jednotlivcovy člověka nábožensky vésti, jemu vhodnou nauku předkládati, podněty náboženské u něho řiditi a je zdržovati, aby se nestaly škodlivými. Poněvadž pak nábožensky silně vyvinutí lidé jsou abnormální, chorobní, proto potřeba prý zvláštní náboženské hygieny, která by život člověka před úskalím tímto bránila! — Dr. Bresler myslí svou prací podporovat „zdravý rozvoj náboženský“, dnešní vesměs považuje za nezdravý! Jeho způsob léčení podobá se amputaci všech údů!

*

Císař Maxmilian I chtěl si vsaditi papežskou tiaru a spojiti moc císařskou s mocí papežskou. Tento úmysl císařův z okolností doby a psychologie císařovy dokazuje Nägle v „Hist. Jahrbuch“. Hlavně r. 1511 se tím zanášel, chtěje zvýšiti lesk upadlé moci císařské.

*

K Linného 200letým narozeninám (23. května 1707) přináší „Natur und Offenbarung“ vzmínku o zbožnosti jeho. Nad sálem, v němž přednášel, stálo heslo: „Innocue vivite. Numen adest“ (Bezúhonně žijte! Bůh jest!). V knize své „Nemesis divina“ (Pomsta Boží), jež jest památníkem pro syna napsaným, napořád příklady i důkazy dovozuje, že Bůh hříchy trestá. Sám tuto ideu měl velmi silně vštípenu v mysl svou, kdyžtě zdržela jej od vraždy universitního soka jeho (Rosén, jenž ho chtěl z university v Upsale vypudit) a od té doby už provázela všecky kroky jeho.

*

„Národní pýcha“ na nepravém místě porazila dobrý návrh archeologický v Italii. Anglický učenec Dr. Charles Waldstein navrhl před rokem, aby mezinárodními sbírkami provedl se výkop zasypaného města „Herculanum“ vedle Pompejí. Pompeje byly vykopány, ale nad Herculanem jsou vinice a městečko Resina. Toto vykoupit a jinam přestěhovat stálo by ohromné peníze. Ale i ty by se byly sešly. Prof. Waldstein ujistil vládu italskou, že peníze sežene: každý rok že má zajištěn milion lir (korun) až do úplného výkopu. Vláda sic návrh přijala, ale ustanovila velmi přísné podmínky. Jen Italové povedou výkopy, oni budou státi v čele komisí; nic vykopaného se nesmí odnésti, vše musí zůstati v Italii. Na vše přistoupeno. Konečně však národní hnutí přinutilo vládu vše odvolat: Italie nepotřebuje žebrat, ona si vše vykope sama. A tak počato letos. Vláda italská věnovala — tedy sama — na výkop

Herculana 25.000 lir, čtyřicetinu toho, co sliboval Dr. Waldstein! To ovšem nevypadá „žebrácky“, ale „kavalírsky!?“

*

Zvláštní „americký“ v pravdě pokus provedl Dr. Duncan Mac-Dougall už roku 1901. Teď teprv z listu k příteli jeho Dr. Rich. Hogdson zpravuje o něm veřejnost anglický časopis „Literary Digest“ (květen) Dr. Mac-Dougall vážil totiž tělo lidské před smrtí a po smrti. Chtěl zvěděti kolik asi váží život, či duše, jež z těla právě unikla. A shledal opravdu úbytek váhy tělesné, jenž činil tři osminy až půl druhé unce čili 12 až 46 gramů. Proto přišel k tomu náhledu, že duše nebo princip životní jest podobný étheru světovému, vše prostupujícímu, ale přece jako hmota se nikterak nejevícímu. Když vážil zvířata (psy) před a po skonu, nenašel žádný rozdíl ve váze. Proto je toho náhledu, že lidská duše skutečně jest něco zvláštního, čeho jiní živočichové nemají. Jistě žertovný důkaz pro existenci duše lidské.

*

Anglikánský biskup z Queenslandu v Australii sděluje v měsíčníku „Ninetenth Century“ (Devatenácté století) přírodnickou zprávu z vnitra Australie, že živočišstvo v přirozeném stavu není plaché. Procházeje se pralesy uvnitř Australie setkával se se zvěří, která před ním nikdy neutíkala. Ani čtvernohá zvěř ani ptáci se při objevu člověka neplaší. Na jezeře kolem něho ptactvo laškovalo zcela bez bázně, jakoby ho tam ani nebylo. Tato nebojácnost australské zvířeny byla ovšem některým druhům osudnou, tak že jsou na vymření (kenguru) vinou člověka. — Zjev ten může posloužit k vysvětlení mnohým legendárním pověstem o přítulnosti divoké zvěře ku světcům v pustinách žijícím.

*

„Hádanku o svatém Stanislavu“ přináší v krakovském „Ludu“ F. A. Drozd. Dal mu ji starý hospodář, ač k osobě sv. Stanislava už jí neodnášel, neznaje dobře historie jeho mučennictví. Hádanka zněla: „Kde se stalo, že syn otce v matce zabil?“ (Král svého biskupa v kostele.) Autor uvádí k tomu, že řečnická hříčka prvních životopisců sv. Stanislava (Magister Vincentius) přešla asi z úst kazatelů do lidu a tak se šiřila a zdomácňovala, že se stala pak všeobecně pořekadlem a hádankou.

*

Polské listy přinášejí opět a opět filosoficko-politické rozklady o krisi ruské. Jako nejblíže stojící ze Slovan a spojeni z větší části s ruskými osudy Poláci mohou znáti mnoho a mohou pověděti mnoho. Ale to, co vypravují, jest obyčejně přehnáno a známou animositou prodchnuto. Mohli by býti svědomitými a dobrými zpravodaji a kritiky, ale tak nemožno ve všem jim přisvědčiti. V posledních dnech překvapil nás však pohrdáním svým článek Dra. Zdziarského v konservativním „Przeglądě Polském“ nadepsaný „Vzkříšený čingischan“. Už nápis sám v sobě jest urážkou; obsahujeť v sobě popření slovanskosti ruského plemene. Vidí autor jen a jen chyby, hrubost, násilí, nemravnost a bezcharakternost; asiatské nectnosti podle něho. Rozhled po dějinách přítomných jistě zpraví každého o podobných věcech i jinde. Taková

čingischanština se co chvíle někde provalí: v Maďarii, Německu, ve Francii, ve Spojených Státech! Polska má ostatně přítomnost možno-li ještě smutnější a rozervanější než Rusko samo! A jaké má Polska dějiny za sebou! A ostatně všecky naše slovanské státy! Bylo to vždy všude čingischanštiny.

Ve svazku červnovém krakovského měsíčníku „Świat Słowiański“ má professor Dr. Fel. Koneczny stať o slovanofilství v Polsce. Vylévá se tu hrst světla na dějiny polské. Do 17. věku Polska byla velmi tvořivou v ideách politických. Sama snila velké sny politické o ústředním státě slovanském a prováděla veliké unie kolem sebe. Ale později zmrtvěla, přestala býti tvořivou, a když ji rozbírali, už nebylo v ní idey vlastní. Kdyby byla přetrvala takovou, jakou byla v 16. století až do času probuzení národů slovanských, byla by se stala střediskem a osou nadějí slovanských. Rusko přijalo s polskou zemí i ideu slovanskou, ale zopačilo ji, učinilo z panslavismu panrusismus a tak se stalo, že idea tato zůstala neplodnou, ač národové slovanští pohlíželi s nadějemi svými na Rusko. Poláci i po rozboru zůstali bez tvořivosti, stavěli plány své na cizích ideách (Napoleonština!) a sloužili stále cizím. Z ciziny přejali socialismus a nacionalismus a také panslavismus pojímán pouze v ruském smyslu a proto nenáviděn! Poláci stali se pak jako nenávistníci panrusismu v očích Slovanstva neslovanskými! Ruské slovanofilstvo ztroskotalo a Rusko nemá tvůrčí idey politické. Může však na venek působit pouze maje takovou idei, a chtějíc ji míti, musí sáhnouti po dávné politické idei Polsky, po slovanofilství bratra s bratrem. A tu musí Rusko ukázati napřed na Polsce samé, že rozumí takto této idei, že slovanská jeho politika jest politikou lásky, volnosti a bratrství a ochrany pro slovanské bratry, bez sobectví, bez vymáhání ústupků. Slovanofilství stává se nezbytnou ideou Slovanstva pro celou budoucnost. I Poláci je musí přijati a musí v něm hledati ochrannou kotev pro sebe. Ale proto musí upustiti od znásilňovacích snů. Rusíni a Litvané musí viděti, že v polském slovanofilství je také pro ně místo! Autor těší se, že zástupy slovanofilů v Polsce v tomto smyslu stále vzrůstají!

*

Borisovo jubileum v Bulharsku podalo několik otázek dosud nerozřešených z bulharské Borisovy doby. Tak hned namanula se otázka: který to byl klášter, do něhož Boris zřeknuv se trůnu se uchýlil? P. Ovčarov podává o tom pojednání v místním listě „Aitosu“. Soudí, že klášter ten jistě byl v staré slovanské části Bulharska. Neboť část severní, již tehdy měl ještě obsazenu novoobrácený kmen čudských Bulharů, klášterů tehdy neměla. Dosud krajina mezi Šumenem a Varnou jest chuda na kláštery. Za to tak zvaná Stará planina, jižně odtud ležící dosud oplývá jimi a plna starých klášterních památek. Klášter tedy ležel asi v této Staré planině. A dojista byl blízko k Přeslavi, kde sídlil car bulharský, jinak by Boris nebyl mohl najednou z kláštera vykročiti a v říši udělati pořádek, dáti jí nového lepšího panovníka (syna Simeona místo Vladimíra). Východní část dnešního jižního Bulharska

(Záhoří) dostal car Boris do vínku od kmotra svého, císaře cařihradského Michala. Pravděpodobno, že tuto část zvláště si zamiloval a v ní asi i útulek ve stáří si vyhlédl. Mnoho tradic a zkazek pojí se obzvláště v této části ke zbořeninám nazvaným Monastir Bair; autor navrhuje, aby vláda v okolí tom podnikala výkopy, že by se asi došlo na positivní památky.

*

Zemřeli: 20. května Fr. Šujanský, slovácký sběratel národních písní a zvykův a spisovatel česko-slovenský. — 27. května Milorad Mitrović, srbský básník. — 29. května Dr. Bohuslav Rieger, český historický a právnický spisovatel.

Zprávy národohospodářské.

Trůnní řeč, jíž nová říšská rada otevřena jest opravdu charakteristickou. Je to snad už vliv těch nových lidí, k vůli nimž takovýto program postaven? Snad! Ale jistě jest v řeči také ohlášení nového proudu ve státní správě a zákonodárství. Proud tento sic není v Rakousku zcela nový. Ale tak silný a zřejmý dosud nikdy z nejvyššího místa neohlašován. Jest v něm taková dávka všemocnosti státní, taková chuť k zabrání veškeré péče o všecko, takový spád ke státnímu socialismu, jaký dosud v málokterých evropských státech učiněn programem. Předně socialní pojištování má býti dovedeno na míru německou. Dnes konečně nejmenší míra socialního pojištění, poněvadž požadavky lidové dávno už vstouply nad ni (v případě nezaměstnanosti, široké i na nedělnické vrstvy se vztahující pojištění atd.). Vybavení dluhů zatím řečeno rolnických, ale domáhají se ho i úředníci, znamená připoutati tisíce hospodářských jednotek ku státu. Pomoc řemeslu a průmyslu zatím jen všeobecně naznačena. Výslovně zmíněná jen všemi skoro interessenty odmítnutá „společenstevní říšská pokladna". Zvláště význačno jest ohlášené postátnění aspoň některých uhelných dolů, a postátnění drah. Budou-li však i všecky dráhy postátněny, proč by stát nezakoupil též i některé hutě a strojírny a vagonky, aby byl sám svým výrobcem a dodavatelem? K solivarnám, tabákové výrobě, dolům stříbrným a rtuťovým a dosavadním uhelným a dosavadním drahám přibýti má tedy jen doplněk, zaokrouhlení. Stát činí totéž co veliký majitel pozemkový, zaokrouhluje svůj majetek, totéž co velkoprůmyslník, doplňuje svou výrobu pomocnými závody.

Toto vlínání státu do hospodářské činnosti obyvatelstva, do socialních jeho poměrů, přijala nová říšská rada — s pochvalou. Tleskali všichni, nejen centralisté, ale i autonomisté. Patrno, že stát, v němž žijeme, stal se nám přes všecka ohražování, zase přece jen bližším a milejším! To bylo též předvídáno, že všeobecné, volební právo sesílí moc a kompetenci státu proti zemím. Po sesílení živlu

slovanského ve sněmovně poslanecké není toto nově zaujaté stanovisko nijakou chybou. Je to nový krok přirozeného vývoje. Lid se státu nebojí. Neboť konečně přijde a řekne: stát jsem já.

*

Před třemi lety urovnaná na brusselské konferenci evropská politika cukerní, počíná se opět hatit. A to právě vlivem téže Anglie, jež k novému pořádku Evropu donutila. Tehdejší imperialistický a ochranářský vliv unionistické vlády (Chamberlain) dovedl to, že z ohledu na cukerní průmysl anglických kolonií (západo-indických) Anglie volila raději míti cukr dražší, aby jen kolonie mohly s Evropou soutěžit, a proto přiměla cukerní státy evropské k odstranění vývozních premií a snížení vysokého cla. Jediný stát z velikých cukerních výrobců se k brusselské konvenci nepřidal, Rusko; tvrdíc, že jeho určování množství cukru pro vnitřní spotřebu nemá v sobě žádné ukryté prémie. Výklad tento však ostatní státy nepřipustily a tak Rusko zůstalo mimo. Ale brzy se Anglie přesvědčila, že brusselská smlouva nijak jí neprospěla. Kolonie se nijak tím neposílily a cukr zbytečně podražil. Unionistická vláda změněna liberálně dělnickou, jež dbá více hlasu širokých vrstev spotřebních. V důsledku brusselské konvence musila vláda anglická trestati celní vyrovnávkou cukr nesmluvný, což příčí se jejimu „free tradismu“ (volnému obchodu). Anglie tedy smlouvu po třech letech vypovídá, ohlašuje totiž smluvným státům, že nebude stíhati cukr států nesmluvných clem differenčním. Tedy i Rusko bude voziti za týchže podmínek jako Německo, Francie, Rakousko. Pozbudou-li smluvné státy této dovozní výhody, jakou měly při dovozu do Anglie, pak konvence brusselská nemá pro ně významu. Bylo-li jim dříve výhodnější bráti vyšší cukerní clo a dávati za to vývozní prémie, jistě znova se k tomu vrátí. Výhodno to bylo, ale pouze výrobcům samým. Za to konsum musil platiti dráže. Proto dosud se o vývozní prémie přihlásili pouze francouzští cukrovarníci. Tyto má totiž potkati ještě jedno neštěstí, totiž zákaz padělati víno (cukrem). Tím by jim ubylo velmi mnoho z domácího odbytu. Naši cukrovarníci se zatím domlouvali s uherskými o uzavření smlouvy kartelové. Jen vyšší clo cukerní by zatím stačilo našim cukrovarníkům, neboť potom by se dal kartel jistě uzavříti. Kdežto za dnešního malého cla mnohé cukrovary lépe vycházejí s volnou soutěží. To jsou tedy opačné spekulace jako v Anglii. Tam jim jde o zlacinění cukru, v našich cukerních státech pak radí se o jeho zdražení.

*

Vinařská krise jižní Francie, vyrostši teď v pravou revoluci, jest přirozeným následkem, jaký nutně stihne každý kraj, jenž se specialisoval v naprostou monokulturu, osvojil si výlučné pěstování jedné pouze plodiny. Krise přicházejí z několika důvodů na takové kraje: uzavře nebo odejme se jim nějak dosavadní pole odbytu; vyvine se vedle nich nový podobný kraj (ve Francii výroba padělků); velká úroda stejně jako neúroda působí; konečně plodina degeneruje! Takové krise monokulturních krajů v poslední době co rok se téměř sdělují tu z toho tu z onoho konce země. V Řecku je to krise hrozinková

(z úrody), v Portugalsku vinná (z úrody), ve Francii vinná (dnes ze ztráty tržiště, před lety pro degeneraci révy), v Brasilii kávová (z úrody), v severní Americe (jih Spojených Států) bavlněná krise (pro velikou úrodu a červa bavln.). Něco podobného jest i s Ruskem, jeho neúrody přicházejí pro vyplanění pole jednou a touže plodinou — obilím. Tam to není znak intensity, ale nekulturnosti. Francouzským vinařům se může pomoci částečně zákazem všech padělků vinných, ale zcela se jim nepomůže, krise budou na ně choditi přece i dále. Podobné monokulturní krise hospodářské známy jsou i ze staré doby. Z římské doby vinná krise koncem prvního století po Kristu, jež svou hrozivostí a všestranností stala se zvláště památnou. Monokulturní krise určitých krajin jsou totéž co neupravená nadvýroba v jednotlivých průmyslových odborech. Vyrábí se víc než je třeba, pro hojnost svou zboží pak klesá pod výrobní cenu, a místo výdělku přináší ztrátu. Regulování výroby i tu může a musí býti nejlepším a jedině vydatným prostředkem. Tohoto chopilo se na př. Portugalsko, aspoň tak dalece, že zakázalo zakládání nových vinic z polí pšeničných a jiným kulturám věnovaných. Nějaké umělé prostředky, jako brasilskou vládou navrhovaná „valorisace kávy“ (stát zkoupí v úrodných letech přebytek a v neúrodných jej rozprodá — a tak cenu kávy vždy stejnou udrží), krise nezaženou. Následkem krise, bývá pak, že velkokapitál zmocní se výroby a prodeje, nebo aspoň prodeje, a tak znesamostatní celé zástupy drobných existencí, jež z dočasné krise jsou pak v krisi trvalé, jen že ne tak akutní jako dříve, neboť velkoobchod a velkopodnik přece jen poněkud vyrovnává. Tam už dostal se obchod s hrozinkami, jejž ovládá několik velkých anglických kapitalistů, na tom jest už též obchod kávou, pro niž návrh valorisace neznamenal ostatně nic jiného, než úplné područí pod silné obchodní firmy nizozemsko-belgické, s nimiž Brasilie o kapitalisování podniku vyjednávala.

*

„Džungle“, román Upton Sinclaira z loňského roku, jenž odhalil veliké nepořádky v „packingtown“, v městě „pakrů“, jak nazývá se čtvrt jatek a konservních závodů v Chicagu, přinesl pakrům veliké ztráty, ale zjednal prý též pronikavou nápravu. Porážkoví miliardéři vidouce, jaký rozruch v Americe samé odhalení způsobilo, a cítíce především jak obchody a vývoz vázne, nelitovali nových velikých nákladův, a nelitují peněz na tiskové i osobní reklamy, jimiž chtějí porouchanou pověst napraviti. Možno věřiti, že náprava jest upřímná a opravdová, neboť dobrý obchodník pochopí, že taková jest nejvýnosnější. Proto prý obětoval známý Armour a spol., jak vypráví Shailer Mathews v londýnské revue „World to Tay“ („Dnešní svět“, 288.000 korun na opravy a jiné dvě společnosti (Morris, Swift) na 480.000 korun. Vypisuje též celou tu novou reorganisaci, jaká nastala v závodech, jak co do přívozu, prohlídky, porážky, tak i co do zpracování. Inspektoři dobytčí prohlížejí dobytče třikrát až čtyřikrát před zabitím a po zabití ještě jednou; tak prohlížejí hovězí a skopový dobytek; vepře dvakrát až třikrát před porážkou a jednou po ní. Inspektor

prohlédne ovšem 300 až 700 kusů dobytka za hodinu(!), ale není to nic divného, ježto inspektoři jsou výteční specialisté a zruční praktici. Plat jejich obnáší nejméně 6600 korun ročně. Inspektoři jsou státními zřízenci a státem ustanovováni i placeni. Dělníci nuceni jsou k čistotě co největší, dvakrát i víckrát za den dostávají čisté prací šaty pracovní. „Pakři“ chicagští jsou si konečně teď tak jisti svou nápravou, že navrhují pořádati každý rok v Chicagu světové výstavky pro přípravy masové a jiných poživatin. Tedy troufají si měřit se s celým světem a celému světu se ukázat! — Také sám J. Ogd. Armour (nazvaný sposměšným rýmem: „The friend of the poor“ — „Přítel chudých“) podjímá se reklamy pro trust chicagských „pakrů“. V „Annals of the American Academy of Political Science“ (Ročníky americké Akademie věd politických) vysvětluje význam a poměr závodů chicagských jak pro dobytkářství tak pro zásobování domácího konsumu. Praví, že zemědělství americké chová takový nadbytek dobytka, že vývoz jest nutný. Poněvadž však vývoz živého dobytka možným není, třeba vyvážeti maso a konservy a uzeniny. Učiniti vývoz tento výnosným, mohou jen tak veliké ústřední závody jako jsou chicagské. Ony jsou tedy pravým dobrodiním pro dobytkáře. Ale byly též dobrodiním pro konsum americký. Tento ze závodů dostával předně nejlepší maso velmi lacino, neboť nejlepší kusy se do uzenin a konserv nezpracovávaly, ale syrové doma prodaly, a to tak lacino, jako zadní maso! Kromě toho i chudina dostávala odpadky téměř zadarmo. A přece prý pakři musí bojovat s těžkostmi nejen za hranicemi, ale i doma. Hledí tedy naladiti jak zemědělce tak konsum, aby vymohli na evropských státech lepší podmínky vývozu, zmenšení cla a změnění podmínek pro přívoz masa a výrobků z něho. Možno toho dosáhnouti za slevu cel amerických na evropské průmyslové zboží. — Dnes pouze Anglie zůstala ještě odběratelem, jež i dříve na 65% masného vývozu z Ameriky přijímala. Po odhaleních vývoz vůbec sklesl na čtvrtinu. Za deset měsíců (od 1. července 1906) vyvezeno jen 13 mil. liber konserv proti 56·7 mil. liber předloňska, tedy jen 23%!

Rozhled socialní.

V přečetných projevech se konstatuje už dlouho výrobní vzestup v průmyslu. Možno jej vyčísti také z nejspolehlivějšího svědectví, z výkazův o sprostředkování práce. Od dubna počíná nápadně vstoupati poptávka po dělnících. Ze všech ústavů v říši oznamuje se více nabídek zaměstnavatelských než poptávek dělnických po práci. A to tím větší je rozdíl, čím průmyslovější je kraj. Tak jmenovitě severní Čechy trpí nedostatkem dělnictva. Za to města (Vídeň a Praha) mají přebytek dělných sil. Přirozeně, že do velkých měst samo sebou se lidé nejdřív hrnou, už lepší výdělkové a životní po-

měry lákají. Tak v lednu bylo v Čechách nabídek 20.236 a poptávek po práci 19.990, ale v únoru nabídek 20.997 a poptávek po práci 20.570. Tedy obě strany drží si v obou měsících téměř rovnováhu. Za to v březnu už nabídek bylo 23.865, poptávek 20.802 a v dubnu nabídek 26 590, poptávek pak 22.481. Dolní Rakousy (ovšem hlavně Vídeň) mají sice stále více poptávek po práci, ale i tam se rozdíl menší. V lednu obnášel 9710 (nabídek 32.856, poptávek 42.566), v únoru 10.679 (nabídek 33.232, poptávek 43.911), v březnu 9803 (nabídek 31.291, poptávek 41.094), ale v dubnu už jen 7300, neboť nabídky míst vstoupily na 34.557, kdežto poptávka po práci zůstala skoro stejná jako v březnu (41.857) a proti lednu a únoru se zmenšila. Sprostředkování práce v jiných zemích (i na Moravě) vykazuje tak malé číslice, že se z něho nedá nic usuzovat.

Pokud jednotlivých odborů se týká, tu předně jest veliká poptávka v Čechách po — učních. Nabídky míst třikrát až čtyrykrát převyšují poptávku. Za to Vídeň má učňů dostatek, zvláště kolem nového roku poptávky po místech dvoj- i trojnásob převyšují počet nabídek, ale ani v dubnu ještě neklesly pod tento počet nabídek. Stravovny české sprostředkujíce práci mají stálý nadbytek nabídek pro zemědělská místa, a ony obyčejně sotva polovičku poptávek po takových místech seženou. Zvláště když jaro se rozvíjí a práce polní už spěchají. Kromě toho v Čechách značně převyšoval počet nabídek při zpracování kovův a dřeva, v oděvnickém průmyslu a při domácí posluze. Přebývalo poptávek po práci v obchodním, tiskařském a potravinném odboru. Ve Vídni (a v Dolních Rakousích) však všude byl nadbytek dělníků, jen u domácí posluhy se nedostávalo!

*

Za zmínku stojí, že v řeči trůnní nic nezmíněno o organisaci jednotlivých vrstev. Leda nešťastná „říšská pokladna společenstevní" zmíněna a organisace chovu dobytčího. Co však zvláště postrádáme, je zmínka o uzákonění odborové organisace dělnické. Po loňském ztroskotavším návrhu v Německu není divu. Kdyby se byl německé vládě návrh povedl, dostalo by se to i u nás na program. Ostatně není jisto, jak by průmyslníci naši a jak by socialisté se vůči návrhu postavili. Zvláště socialisté nepřejí si „zúřednění odborového sdružování", poněvadž by ztratilo pro ně agitační sílu, a že by snad vedle jejich odborů tím četněji pak povstávaly nesocialistické, a snad i jejich dnešní by se pak vymaňovaly zpod vedení politické organisace, jíž dnes vůbec poslouchají. Tím větší povinností to bude od stran křesťansko-socialních a katolicko-národních jakož i všech jiných, aby odborové sdružování dělnictva bylo uznáno a nadáno charakterem živnostenských společenstev a tvořících se společenstev rolnických.

*

Před čtyřmi lety utvořené mezinárodní ústředí pro odborové sdružování dělnictva vydalo třetí zprávu o pohybu odborářském ve 13 státech evropských, z 15 dosud přistouplých. Nejsou obsaženy dvě důležité země Francie a Nizozemí v letošním přehledě, jenž jedná

o roce 1905. Přehledy zpracovává a vydává německá soc.-demokratická odborová komise (posl. C. Legien). Úplný a spolehlivý přehled ten jest však jen pro Anglii, Belgii, Německo a menší země neprůmyslové, v nichž odborová organisace jest vlastně jen na papíře (Uhry, Srbsko, Bulharsko, Španěly). Celkem podán výkaz o činnosti 439 ústředních svazův a 306 spolkův, objímajících úhrnem 4,559.646 členů. V Rakousku nezapočítáno ani soc.-dem. organisaci českoslovanskou, o křesťansko-socialní ani nemluvě. Organisace ty samy prý ostatně neposlaly odpovědi a zprávy, což, je-li pravdou, nesvědčilo by o veliké vyspělosti jejich. Přehled třebas soc.-dem komisí odborovou sestaven, jest přece spravedliv k organisacím jiných stran, tam kde se přihlásí. K ústřednímu mezinárodnímu sekretariatu odborovému připojili se katolické spolky odborové v Belgii a křesť. (kat. evang.) odb. spolky v Německu. Výkaz o jmění a jeho použití podán však vůbec jen z desíti zemí a pro svazy socialně demokratické. V těch súčastněno jest v oněch 13 zemích 2,524.680 členů; příjem jejich byl 62·5 mil. marek, vydání 57·5 milionů marek, a pokladní hotovost zbylá 73·5 mil. marek! Vydání vykázané dělilo se na: podporu stávkovou 17·7 milionů, na podporu cestovní 0·85 mil., na nezaměstané 9·4 mil., nemocenskou podporu 5·9 mil., invalidní podporu 4·5 mil., a na správu 8½ mil., na časopisy 2 mil. marek. Při podporách 38·35 mil. marek obnáší správní vydání, k němuž konečně i vydání na organ odborový náleží, celkem 10·64 mil. marek, čili 28% (sama správa 22%). Náleží tedy odborové organisace k nejdražším!

*

Stejně jako na katolické straně v Německu rozděleny jsou názory o sdružení odborovém (interkonfessionálním) a někteří chtěli by i toto sdružování postaviti zcela pod moc kněží a biskupů, jako obyčejné politické a vzdělavací organisace, tak i na straně evangelické nejsou jednotni v názorech svých o směru organisace odborové. Jsou pak hlavní skupiny náhledů tyto tři: nejliberálnější jsou proto, ať dělníci evangeličtí přistoupí ku většině anebo ať mají volno organisovati se jak chtějí, jen když se vůbec organisují odborově. Druzí vylučují však socialně-demokratické odbory a dovolují evangelickému dělnictvu jen „křesťanské odbory“ anebo „Hirsch-Dunckerovy odbory“. Třetím však zdají se ony příliš katolické (jsou prý to bojovné zástupy katolického centra) a tyto zase příliš liberální. Tedy chtějí organisaci čistě evangelickou. Na různých sjezdech evangelických ať všeobecných ať dělnických otázka ta sice už řešena, ale dosud nerozhodnuta!

*

Stávkové a výlukové hnutí v Rusku, praví professor Kasperovič v „Torg. Prom. Gazetě“, orgánu ministerstva financí, způsobilo v Rusku urychlení socialního rozvoje. Na mnohých místech povstaly úřady smírčí (Varšava, Odessa, Moskva, Petrohrad), odbory dělnické se vyškolily, nabyly moci a vlivu v dělnictvu i před zaměstnavateli, a počaly rovněž působiti ve smyslu smířlivém. Závody

samy nuceny zvýšiti mzdu dělnickou počaly pomýšlet na úsporu a sjednodušení a zlepšení výrobní techniky. Velké strojovny a loděnice propustily na sta pomocných dělníkův a zavedly strojovou práci místo staré ruční. V textilním průmyslu zavedeny nové dokonalejší stroje. Vůbec všude počato se ohlížeti na práci lidskou jako na nákladnou a šetřiti s ní. Nastalý tím úbytek potřeby rukou dělných na jedné straně nahražen zvýšenou poptávkou v jiných průmyslech: při hornictví, hutnictví, strojnictví. Třebas tedy hnutí samo na mnoha místech bylo bouřlivé a povážlivé, ale konce jeho nejsou zlé. Přivedou Rusko rychleji na stupeň socialních a průmyslových poměrů západoevropských.

*

Anglie se stále více odhodlává k „novému pořádku". Porážka vlády konservativně-unionistické byla také porážkou konservativních názorův aspoň na čas. Nastolena vláda liberální a s ní spojená dělnická. Ihned na přetřes přišly otázky dělnické a plány silně se sklánějící k socialismu (8hodinná doba, všeobecné starobní pojištění, výkup latifundií a zřízení pozemkového fondu na pronájem bezzemkům a pod.). V listech rovněž přicházejí víc než kdy jindy náměty a rozpravy socialismu příznivé. V londýnském „Rapid Review" pojednává H. G. Wells o mizení středních stavů, jež jakoby roztírány byly stále mezi dvěma ohromnými mlýnskými kameny: velkopodnikem a drobným dělníkem. Nejen že velkopodnik stále více odnímá půdu drobnému podniku, také organisace malých lidí činí z opačné strany totéž. Malý podnik se této organisaci neubrání ať jest výrobní nebo spotřební. Stará zásada, že drobné kapitály porostou a nadváží kapitály veliké, se neosvědčuje. Vždy když přijde nějaký otřes finační, ztrácejí se malé, a za to tím silnější z něho vycházejí velké kapitály. Malý člověk skládá-li peníze, ukládá je pro bohatého. Mizením středních tříd společnost a stát sice ztrácí — ztrácí svou starou oporu, na níž stály. Ale jinak se v životě výrobním nic nemění: pracovník zůstává pracovníkem jako dřív, jen počet vedoucích se zmenšuje. Členové středních stavů klesají mezi massy prostých dělníků, jež v jedno pojí teď velkopodnikatel. Výroba jde dále ve velkém jako v malém, ba ještě rychleji, konsumenti dostávají od velkého továrníka zboží, jak je dostávali od malého. Velcí podnikatelé konečně sami se potírají mezi sebou, až zbudou největší spojení v jednotu, nebo až i je pohltí nějaká všemohoucí společnost, nebo obec, země, stát. Ale tu možno už uměle zasáhnouti dříve, předejít spojování velkokapitalistické a nastolit ihned stát. Samým příslušníkům zničených středních tříd to bude milejší, když podniky jejich splynou v jeden velkopodnik státní. Tu aspoň synové a dcery jejich budou míti spolu dohled i účast v těchto státních podnicích jako občané státní, v podnicích velkokapitalistických zůstali by jen pouhými dělníky.

Na jinou nevýhodu, vyplývající z úpadku středních stavův upozorňuje W. R. Alexander ve „Westminster Review". Je to vymírání „of the grand passion" — vymírání lásky mezi lidmi. Muž středních tříd nemůže se ženiti jako dříve mezi 25 a 35 lety. Tu musí

teprv zajišťovat si postavení. Teprv po 35 letech pomýšlí na ženění. S přirozenou láskou vymírá i mravnost, jež stává se pojmem pouze negativním. Dobrota srdce klesá na přihlouplost; ne sebezapření, ale větší svoboda se žádá; ne čistý a počestný život, ale pohodlný, a třebas i dobře žít, když to bez ujmy života samého jde. — Nápravu toho všeho nevidí sice v církvi a jejím výchovu, přece si však žádá nábožensko-mravní výchov školní.

*

Hygiena velkoměstská vymyslila si už mnohé praktické věci. V pařížském „La Revue“ píše Francis Mury o opatření Juilleratově, aby každý dům dostal podle možnosti svou úmrtní cedulku. Na té nachází se úplný popis jeho a popis bytů jeho. Ke každému bytu zaznamenává se počet úmrtí a nemoc, jež ku smrti vedla. Tak popsáno už od 1894 do 1905 přes 80.000 domů v Paříži. Tou dobou v domech těch umřelo na 140.000 lidí a z nich 101.000 na souchotě. Dům či byt opravený, znovu postavený dostane totéž číslo zápisné, tak že možno pak sledovati i zlepšení, jaké nastalo. Toto vedení domů v evidenci přispěje konečně valně ku studiu obytných poměrů!

Školství.

Zemská školní rada byla doplněna volbou 5 členů zemským výborem. Zvoleni byli: V. Šálek, ředitel měšť. školy v Přerově, Josef Mňuk, ředitel měšť. školy v Zábřehu (za stranu agrární), posl. Dr. Jar. Budínský, advokát z Brna (za stranu lidovou), posl. P. Šilinger, redaktor „Hlasu“ v Brně (za stranu katolicko-národní). Dříve byli již zvoleni: V. Řehořovský, professor techniky v Brně (za reálky), Dr. Fr. Kameníček, ředitel gymnasia v Brně (za gymnasia), A. Burjan, ředitel ústavu učitelek v Brně (za učitelstvo škol obecných a měšťanských), P. Dr. Fr. Ehrmann, kanovník v Olomouci a P. Dr. Josef Pospíšil, kanovník v Brně (za katolické vyznání), lic. th. Ferd. Císař, superintendent v Kloboucích u Brna (za evangelické vyznání), Fuchs, ředitel cukrovaru v Hrušovanech u Židlochovic (za židovské vyznání), posl. J. Hybeš (za město Brno), mimo to jsou členy zemské školní rady čtyři inspektoři. Předsedou jest místodržitel.

Veškerý náklad na obecné školství moravské na úhradu platů učitelských obnáší 12,250.000 K, příspěvek fondu pensijnímu činí 1,622.465 K, na subvence 150.000 K; celkem na školy národní věnuje se 14,200.365 K a celý školský rozpočet na rok 1907 vykazuje potřebu 17,510.522 K, asi o 2,000.000 K více než roku 1906. Jako novinka jest v rozpočtu zařaděno 20.000 K na podpory pro soukromé školy menšinové a 20.000 K na podpory pro školky, jež nejsou obcí vydržovány.

Z jednání školského odboru budilo zájem vyřízení petice pokrokových učitelek moravských, kteréž se domáhaly zrušení coelibátu.

Školský výbor zamítl tento požadavek. Učitelky katolické vyslovily se proti tomuto návrhu. Příznivě vyslovil se školský odbor o požadavku, aby pro dívky zřizovány byly školy hospodyňské, zvláště na Valašsku a Slovácku. Patřičná pozornost má býti věnována výchovu slabomyslných, hluchoněmých a slepých. Zpravodaj, poslanec Kadlčák, podal některé iniciativní návrhy a resoluce.

Nešťastný zákon Perkův dočkal se prováděcího nařízení. Co bylo pro nás výhodno v zákonech, prováděcím nařízením je tak okleštěno, že nezbylo leč jméno. Budou dvě místní školní rady. Každá sama bude sepisovati soupis žactva. Bude míti přístup do každého domu a bude moci úplně rozvinouti svou agitační činnost. Mimo to přenesli Němci svůj boj do mateřských školek, z nichž udělali přelejvárny zrna nejhoršího.

Dr. Jan Mayer, professor I. českého gymnasia v Brně, jmenován byl zemským školním dozorcem pro střední školy a přidělen byl zemské školní radě.

Důležitý jest výnos ministerstva vyučování ze dne 3 a 4. května t. r., jímž se upozorňují hostinští v místech, kde jsou školy střední, na povinnosti, které mají vůči mládeži studující. Hostinský, trpící ve svých místnostech hosty studenty, anebo jim dovoluje účast při tanečních zábavách, bude trestán peněžitou pokutou a kdyby snad ještě nevyhověl, může mu býti odňata koncesse. A což naše školní mládež? Chodí k muzikám i s rodiči a všechny snahy učitelstva zůstaly nepovšimnuty.

Směs.

Příčiny smrti (přirozené) zvolil si professor Rich. Hertwig předmětem přednášky (otištěné v příloze „Allg. Zeitg.“ 1906, čís. 288 a 289), která, třeba by nepodala uspokojivého vysvětlení jako citovaný výklad Hartmannův (v. „Hl.“ str. 491), přec jest po mnohé stránce zajímavá. Hertwig souhlasí s celku s Weismannem, který protozoy prohlašuje za nesmrtelné (v. „Hl.“ u. m.) a vykládá zajímavý zjev buňky, který nazývá „částečnou smrtí“ (Partialtod) a který pozůstává v tom, že musí část zajít, má-li být celek udržen na živu. U vyšších zvířat (a u člověka) ubývá intensity dělení buněk s přibývajícími lety, až konečně v určitém stáří úplně přestane. Tím není však řečeno, že schopnost dělení zanikla: jest pouze v činnosti své zadržena. Tato překážka může býti sice vnějšími vlivy odstraněna, ale obyčejně stává se tak pouze tehdy, má-li některý díl organismu být obnoven, tedy při zacelení ran. „Jestliže ale vlivy, vycházející od celého organismu, jsou s to, obnoviti dělicí schopnost buněk aspoň lokálně, pak jsou to patrně také analogické případy rázu opačného, které dělení překážejí. Jinými slovy: buňky vyššího zvířete se nedělí, poněvadž podléhají zákonům vzrůstu celku.“ Rozlišuje pak „cynotypický život“ jednobunečných a „organotypický život“ vyšších organismů, vypočítává, jakou práci musí vykonávat buňka při tvoření svalů, nervů, kostí atd., a srovnává ji s otrokyní, „které (poněvadž práce není

řízena buňkou, nýbrž organismem a nekoná se v interessu buňky, nýbrž jen na prospěch organismu) nakládá se práce bez ohledu na to, zda její síla odpovídá práci, kterou má vykonat.“ Když však buňka jest přetížena, může se státi, že konečně není s to opraviti životní ústroj, a tu nastává smrt, zprvu částečná, která však vede neodvratně ke smrti celku. „Vykonávání životních funkcí přivodí rozrušení a... smrt. Organismus spotřebuje se jako stroj, potřebuje tedy stálých reparatur jako stroj, s tím však rozdílem, že organismus není jen strojem, nýbrž spolu i strojníkem, který má obstarati reparatury. Má-li na stroji být vykonána důležitější oprava, zastaví se. Něco podobného ovšem v omezené míře jest možno také při jednodušších organismech. U vyšších však ne; ty jsou nuceny bez oddechu „žíti dál“ (Leben fortzuführen). A tak stávají se z nejvyšších úkonů životních ty nejostřejší zbraně smrti“. Toť theorie Hertwigova, jejíž hlavní myšlenka však, že smrt jest provedena spotřebováním organismu, bezděky budí otázku: proč tedy nenastává smrt už v mládí, kdy přec životní úkony jsou nejintensivnější? Hertwig tedy nejen že nevysvětluje vlastní příčiny smrti, nýbrž vyvrací sám svou theorii „o buňce, která jest ve službách organismu«. Nezbývá tedy asi výkladu jiného, než teleologického, který příčinu smrti shledává — v moudrém úradku božím.

Helmholtz pronesl názor, že **organismy byly přeneseny na naši zemi** s jiných planet. Ovšem muž takového vědění jako Hertwig věděl dobře, že tím není rozluštěna otázka o vzniku života, ale poněvadž všecky pokusy, dokázati plození spontanní, selhaly, hájí v odpovědi na Zöllnerovu kritiku právo vědy, „aby si položila otázku, povstal-li život vůbec, není-li tak stár, jako hmota sama, a zda zárodky přenesené od jednoho tělesa k druhému, nevyvinuly se všudy tam, kde nalezly příznivé půdy“. Této myšlenky uchopil se v novější době Arrhenius, a opíraje se výsledky vědeckého bádání (Maxwellova theorie o elektřině), konstruoval novou hypothesu, která v podstatě praví asi toto: Světelné paprsky vykonávají jakýsi tlak na tělesa, na která dopadají. Tento tlak je tak veliký, že u tělísek, jichž velikost rovná se asi délce světelné vlny (= několika desettisícin *mm*) překoná gravitaci, tak že taková tělíska mohou s jedné hvězdy býti světlem zanesena do světového prostoru. Takovým způsobem mohly by na př. výtrusy se země doraziti na Marsa v 84 dnech, odtud na Jupitera asi ve dvou letech (k nejbližší stálici asi v 9000 letech). Ovšem při nízké temperatuře vesmíru sotva by zachovaly výtrusy po delší dobu klíčivost, ale při menších vzdálenostech (mezi tělesy našeho systemu) není vyloučeno, že by se tak mohly organismy rozmnožovat (ne vznikat!). Tato theorie, snad poněkud smělá, není ani tak „nebezpečná“, jak by se mohlo na prvý pohled: jestli v myšlence o vývoji shledávají mnozí jen větší moudrost Stvořitelovu, není příčiny popírat, že by Tvůrce nebyl chtěl takhle udržet a zachovat jednotu života. *-kl.*

Ročník XXIV. Číslo 8. Srpen 1907.

HLÍDKA.

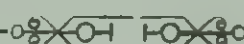
REDAKTOR:

DR. PAVEL VYCHODIL.

Obsah 8. čísla:

V Brně.

Tiskne a svým nákladem vydává papežská knihtiskárna benediktinů rajhradských.

HLÍDKA.

Vydává se měsíčně po sešitech o 5 arších.

Předplácí se v benediktinské knihtiskárně v Brně

v Rakousko-Uhersku ročně 10 K, půlletně 5 K, v Německu ročně 9 marek, v Rusku 4 ruble, v Italii 11 lir, ve Francii 11 franků, v Americe 2·5 dollaru.

Rukopisy se posílají redakci do Brna.

Knihy redakci zaslané.

J. Laichter v Praze: Čeští **spisovatelé 19. století**. Seš. 161—162. Básnické spi Karla Havlíčka. — Laichterova **Sbírka krásného písemnictví**. R. 2. seš. 6. Charlotte Bront Villete.

F. Topič v Praze: **Sebrané spisy Ign. Herrmanna,** s. 60. — **Sebrané spis Jana Nerudy** ř. I. s. 16. Básnické spisy, ř. II. s. 16. Divadlo. — **Sebrané spisy V.] Třebízského,** sv. 42.

Ed. Beaufort v Praze: **Přítel domoviny,** r. 23 sv. 12. J. Jesinskij, 1. březen 188 P. Lentjev, Hypnotisér. — **Levná illustrovaná knihovna,** sv. 16. André Laurié, Rub Dalaj-Lamův.

»Unie« v Praze: Xaver Dvořák, **Stručná apologetika katolická** po čtvrtou tří měšťanských škol. Str. 59, cena váz. 1 K 10 h. — Ferd. J. Lehner, **Dějiny umění národ českého,** s. 70.

Matice Moravská v Brně: Fr. Černý a Pavel Váša, **Moravská jména mistr** Stran 292.

V. Kotrba v Praze: **Ludmila.** r. 9 sv. 3—4. Vlasta Pittnerová, U Zdobilů. Teta An **Životy svatých,** s. 4. Veršem napsal Fr. Žák T. J. — **Sebrané spisy B. Brodskéh** s. 102—104.

Zprávy školní za rok 1906/7. VI. výroční zpráva druhého českého státního gymna v Brně. Obsah: Za Václavem Roytem. Napsal R. Dvořák. Úryvek ze studie psychologick filologické Fr. Tacla. Druhá část. Zprávy školní. — XII. roční zpráva české obchodní akaden v Brně. Obsah: Zpráva o exkursi do Německa. Učebná osnova obchodní akademie. Zprávy škol Zpráva o kupecké škole pokračovací. Návěští pro školní rok 1907/8. Výtah ze stanov spolkový — IV. (XIII.) roční zpráva c. k. vyšší realné školy v Novém Městě. Obsah: Sázava. Nap Ambrož Soška. Zprávy školní. — XXVI. výroční zpráva Ústřední Matice školské v Praze 26. správní rok od 1. ledna do 31. prosince 1906.

Ročník XXIV. Číslo 8.

HLÍDKA.

Z pamětí města Bystřice nad Pernštýnem.

Napsal Jan Tenora. (Č. d.)

Ale ani kněz Bartoloměj dlouho v Bystřici nepobyl. Zůstal sice po jejich žádosti zase od sv. Jiří roku 1567, ale od sv. Havla bylo jim jednati nového faráře. S nimi starali se o faráře pro Bystřici děkan doubravnický a úředník na Pernštýně a žádali kněze Jiříka Vartského z Rysperka, kterýž nebyl úmyslu déle v Německé Bělé zůstati, aby byl správcem a učitelem slova božího v Bystřici, a přijali ho, když byla v tom vůle jeho. Děkan oznámil také Bystřickým, že kněz Jiřík Vartský nezůstane, a tak Bystřičtí vypravili k němu posla svého Blažka s psaním, aby u nich byl. Kněz chtěl, ale vidělo mu se, aby z prostředku svého vyslali k němu osobu nebo dvě na rozmluvení o mnohé věci potřebné. Oznámil pak jim o stěhování, aby v pondělí před svatým Havlem (= 13. října) s dobrým fasuňkem a s kočím vozíkem pro něho posláno bylo.[1])

Než žádnému knězi se v Bystřici nelíbilo; odešel brzo — již asi o sv. Jiří 1568 — také kněz Jiřík. Děkan doubravnický kněz Brikcí byl jim sice nakloněn a vypravil se k nim po žádosti jejich ochotně roku 1568, aby jim slovem božím o památce posvěcení chrámu Páně posloužil,[2]) ale ani jemu nechtělo se podařiti, aby u nich trvale farář pobýval. Poněkud déle zůstal sice kněz Filip, který byl v Bystřici od roku 1569, ale přece již roku 1572 se odstěhoval. Byl pokojný a nechtěl míti „handrunkův“, ale neušel jim. V letě roku 1569 žádal purkmistra a pány, „aby mu rejstra a zprávu toho dali, co by mu buď peněžité summy neb obilíčka se scházeti mělo“, a aby ho na

[1]) Sbírka Bočkova č. 7126. — [2]) Tamže č. 7129.

penězích některou kopou založili, ježto při přestěhování sám všecky své peníze utratil. Z nesnází peněžitých nevycházel, ačkoli koupil roku 1570 pro sebe, svou manželku a dítky své od Ondřeje Hladíka dům, a roku příštího 20 kop míš. grošův od Jana Kašpara a Anny manželky jeho z Jevíčka;[1]) roku 1570 děkoval primasu s pány staršími, že ho desíti tolary založili, a prosil, ježto desátek mu náležitý má se vybírati, jestli již co z něho vybráno, aby mu poslali z něho asi 10 zlatých, poněvadž potřebuje na dělníky a na jiné potřeby.[2]) Dobrý však poměr mezi knězem Filipem a Bystřickými brzy se zkalil. Příčinu, aby se kněz Filip jinam od nich hnul, dali Bystřičtí sami „z úmyslu a z nenávisti, usilujíce smlouvu od předešlého úřadu s ním učiněnou z strany desátku peněžitého zrušiti.“ Proto kněz Filip, který děkanu doubravnickému zprvu slíbil na jeho přímluvu, že zase od sv. Jiří 1572 mezi nimi bude, připověděl byt svůj Nosislavským a měl se tam při sv. Jiří 1572 stěhovati. Tu teprve Bystřickým zželelo se jeho odchodu; posílali k němu některé osoby vrchní z obce, aby jim připověděl zase po půl letě u nich býti správcem duchovním, a žádali, aby také děkan doubravnický s ním mluvil, aby se zase vrátil při sv. Havle příštím. Kněz Filip jim to připověděl skutečně, a děkan také, jak sliboval Bystřickým, chtěl mluviti s ním, ale nezastal ho doma. Psal tedy Bystřickým (ve čtvrtek po památce sv. Brikcí roku 1571) a napomínal je, aby bez prodlení, prve nežli by kněz Filip do Nosislavě odjel, se k němu s některými osobami z obce vypravili, aby se zase k nim po půl létě obrátil, a aby jemu také psaní děkanovo dodali.[3])

Kněz Filip odešel do Nosislavě, ale nevrátil se zase na sv. Havla do Bystřice. Bystřičtí sice opět jej o to žádali, ale kněz Filip vymlouval se v odpovědi své k děkanovi doubravnickému, že uznává se na zdraví za nestatečnějšího býti, nežli aby mohl tu práci u nich na sebe vzíti. Dával však přece slabou naději pravě, že se jich neodpovídá jiným časem, když by čerstvějším byl, a dokládal, že se ve všem Pánu Bohu a vůli jeho poroučí, jaká bude vůle boží, že jí nebude odporen. Děkan kněz Brikcí oznamoval to Bystřickým ve středu na památku sv. Alžběty (19. listopadu) 1572 a napomínal je, aby ještě neprodlévajíce žádost žádostivou na kněze Filipa vzložili, aby se k nim zase obrátil, a aby jim odpověď konečnou a jistou dal; když by posel aneb osoby z prostředka jich vyslané k němu šli, měli se zastaviti u děkana, jenž by jim také psaní dal.[4])

[1]) Tamže č. 7139, 7639. — [2]) Tamže č. 7145. — [3]) Tamže č. 7148, 7150. — [4]) Tamže č. 7167.

Kněz Filip konečně neodolal. Ale nešel hned a snad zprvu ani jíti nemínil. Dům svůj v Bystřici byl již prodal roku 1574 knězi Pavlovi Jaroměřskému, kterýž tam za kaplana zůstával. Kněz Pavel zastával asi na čas duchovní správu v Bystřici sám, když roku 1574 jménem neznámý správce jejich církevní zemřel. Nabízel se jim sice (v pondělí den sv. Lukáše = 18. října 1574) již tehdy kněz Vavřinec Dukát Uničovský, farář v Litenčicích, jenž mínil byt svůj z důležitých příčin od sv. Havla proměniti, nemají-li již s jiným žádné námluvy, ale Bystřičtí s ním tehdy nejednali.[1]) Vždyť rádi přivítali kněze Filipa, když se k nim, jak se zdá, od sv. Havla 1574 zase vrátil. Ale kněz Filip neměl tam opět pobytu spokojeného. Neposlouchal ho kněz Pavel, kaplan bystřický, jenž v žádné povinnosti kněžské státi a jí činiti nechtěl, a roztrpčovala ho nevážnost ke kněžím, že totiž nějaký žák Kosař slova hanlivá na potupu všeho kněžstva mluvil, že by raději visel, nežli by knězem byl. Stěžoval si na to u děkana doubravnického, jenž (v sobotu před nedělí provodní [= 9. dubna] 1575) dopsal o to Bystřickým a žádal jich, aby vzali knězi Pavlovi, poněvadž úřadu kněžského a povinnosti kaplanské hned od primicí až do tohoto času nevykonával a nevykonává, list o jeho řádných primicích, kterýž jemu byli dříve pod pečetí svou dali, a aby jej při knězi Filipovi zanechali, aby tak byl kněz Pavel v nějaké pokoře držán, a Kosaře pro jeho lehkomyslné a nevážné mluvení aby nenechali bez skutečného trestání.[2])

Rozhodl se tedy kněz Filip, že zase odejde a mínil se při sv. Jiří 1576 obrátiti do Kostelce v Čechách. Děkan doubravnický kněz Brikcí nerad byl tomu; opět psal do Bystřice a prosil a žádal p. Martina Vepřka měštěnína i pánů starších i všech dobrých mužův, aby se ke knězi Filipovi bez prodlévání vypravili, aby ho mohli zase na druhý rok obdržeti.[3]) Ale nebylo platno, kněz Filip neměl v Bystřici zůstání. Staral se však přece spolu s děkanem doubravnickým o Bystřické, aby se jim po něm dostal dobrý duchovní správce. Znal dobře v Hradišti kněze Daniela, o němž také kněz Brikcí svědčil, že jest muž hodný, a toho Bystřickým doporučoval. Jim se však nelíbilo, že z tak daleka

[1]) Tamže č. 7176. — [2]) Tamže č. 7187. Kněz Pavel Jaroměřský byl roku 157? farářem v Dambořicích, ale nikterak bratrským, jak u Wolného (Kirchl. Topogr. Brn. IV. 60) poznamenáno; odtud dával plnou moc Markovi Pacovskému, spolusousedu bystřickému, aby dům Pavlův na místě jeho prodati mohl (č. 7223). Brzy potom nesměli kněží v Bystřici ani domů si zakupovati, neboť roku 1579 dal Vratislav z Pernštýna Bystřickým dovolení, aby žádnému knězi kupu domův a provozování živnosti v městě ani na předměstí nedopouštěli a bytnosti mezi sebou nepřáli (č. 7233). — [3]) Tamže č. 7185.

mají si kněze dovážeti, a proto žádali děkana doubravnického, aby jim pro menší náklad a útraty někde o blízce, možno-li by bylo, správce duchovního objednal, a pakli by to býti nemohlo a tak blízce se ujednati nemohl, tehdy aby jim přece kněze Daniela z Hradiště „šikoval“. Kněz Brikcí odpovídaje jim oznamoval (v neděli po sv. Michalu [= 2. října] 1575), že na ten čas neví jiného kněze tak blízko, který by se jim do obce po knězi Filipovi hoditi mohl, a prosil je za to, aby jen od sebe nestrkali a pro nějaké náklady dobrého muže neopomítali, že na služebníka Kristova, který by je ku spasení upřímně vedl, nemají sobě nějakého nákladu vážiti; radil jim tedy, aby z prostředku svého dvě osoby s psaním žádostivým do Hradiště vyslali a kněze Daniela žádali, aby byl u nich při času sv. Jiří správcem, a aby se některý čas mezi ně vypravil pro seznámení. Rovněž měli požádati kněze Filipa, aby k němu též psaní učinil, sám děkan že také psaní přímluvné podle nich k němu činí.[1])

Ale z jednání s knězem Danielem z Hradiště sešlo. Začali tedy Bystřičtí umlouvati se s knězem Krištofem, farářem v Blansku. Vypravili tam posla s psaním, v němž žádali jej snažně, aby byl jejich správcem církevním. Kněz Krištof oznámil jim sice, že by měl úmysl k té práci církevní města jejich přistoupiti, ale odeslal jim instrukci v několika artykulech, v níž si své podmínky stanovil. Ale podmínky tyto zarazily jak Bystřické tak i děkana doubravnického, jenž, jak vyznává, povinen byl podle úřadu svého od pána panství na něho vzloženého o to pečovati, aby jim hodný duchovní správce objednán byl: zdály se jim pobíhati dobrého církevního řádu, kterýž se zachovával od kněží pořádných v děkanství doubravnickém. Původem totiž p. Vratislava z Pernštýna a kněžstva na děkanství doubravnickém shromážděného byla vydána jistá instrukcí o náboženství a řádu, jak by měl v posluhování církevním pospolně zachováván býti — a teď zdálo se, že se kněz Krištof nechce s nimi v řádě církevním srovnávati. Psali tedy i Bystřičtí i děkan doubravnický v té příčině knězi Krištofovi, jenž oběma odepsal po poslu Bystřických. Odpověď knězi Brikcímu poslali Bystřičtí do Doubravníka, ale nedopatřením neposlali zároveň děkanovi psaní, kteréž jim svědčilo. Kněz Brikcí nedůvěřoval zplna knězi Krištofovi, a ježto byl v pochybnosti, srovnává-li se odpověď Bystřickým daná s odpovědí, kterou sám obdržel, žádal Bystřické, aby mu také odeslali odpověď kněze Krištofa jim na žádost jejich danou. Bystřičtí učinili tak a poslali ji spolu s psaním svým a trunkem vína

[1]) Tamže č. 7190.

děkanovi. Knězi Brikcímu byla však všecka ta odpověď na pováženou; odepsal Bystřickým, že jest potřebí jim i jemu na to dobře a bedlivě pomysliti, co by ze strany té odpovědi měli učiniti; tak kvapné po tomto poslu že nic jistého nemůže oznámiti, než až na to lépe přemyslí a o to vše s panem úředníkem rozmluví. Další zpráva kněze Brikcího o knězi Krištofovi byla tomuto přízniva, neboť Bystřičtí znova potom psali do Blanska knězi Krištofovi, jenž odpovídaje vyvracel jejich pochybnosti pravě, že úmyslu jeho nedostatečně rozuměli, že věří, že instrukce o náboženství a řádu na děkanství doubravnickém jest pořádná nejsoucí v ničemž na odpor slovu božímu, kterouž když uhlídá a ji takovou býti pozná, že též nechce se v ničem od jiných kněží a bratří v Kristu děliti, ale raději v poslušnosti těch dobrých řádů státi. Připovídal pak jim, že žádosti jejich, aby u nich byl, již povolil důvěřuje jejich psaní, v němž se přiřkli chovati se k němu jak náleží k správci svému církevnímu; přijíti chtěl, když by podle smlouvy vzal od pána svého odpuštění.[1])

Nepřišel však kněz Krištof ani při sv. Jiří roku 1576, ani později. Bystřickým bylo jinde se ohlédnouti, aby nebyli bez kněze. Dojednali se tedy se správcem církve radostínské Martinem Sperociem a dovezli si ho teprve po sv. Jiří, protože se s odstěhováním kněze Filipa do Kostelce trochu prodlelo.[2]) Kněz Martin zůstal však také jen rok a mínil od sv. Jiří 1577 byt svůj a správu církevní od Bystřických jinam obrátiti. Tu zase pomýšleli na kněze Krištofa z Blanska. Poznal jej zatím blíže kněz Brikcí, děkan doubravnický, a sám jezdil k němu do Blanska žádaje ho, aby od sv. Jiří 1577 v Bystřici byl za správce duchovního. Kněz Krištof jemu to neodepřel, avšak na ten způsob jíti k nim chtěl, když by byl od nich v té věci, jak náleží, hledán, a žádal, aby mu byl vydán výpis, co by se v Bystřici ročně knězi platu scházelo, aby tak porozuměti mohl, mohl-li by své vychování při tom míti. Bystřickým to oznamoval v úterý po sv. Brikcí 1576 Diviš Dvorecký z Dvorců, úředník na Pernštýně, s nímž již byl kněz Brikcí o kněze Krištofa jednal, a poroučel jim, aby vyberouce dvě osoby hodné a vhodné, aby uměli od obce na kněze Krištofa žádost vzložiti a s ním o byt u nich jednati, i také majíce psaní od úřadu na místě vší obce, je bez prodlení do Blanska vypravili a po nich také hned odeslali knězi Krištofovi žádaný výpis; vidělo-li by se osobám vyslaným u kněze Brikcího zastaviti, že chce jim ještě také psaní přímluvné k němu dáti.[3]) (P. d.)

[1]) Tamže č. 7180, 7189, 7191, 7192. — [2]) Tamže č. 7207. — [3]) Tamže č. 7201.

Dějiny českého divadla v Brně.

Miloslav Hýsek. (Č. d.)

„Ďáblůw mleyn na wjdeňské hoře“ byl hrán několikráte.[1]) Byla to lidová pohádka, zpracovaná dle Henselera Štěpánkem, se zpěvy, jež komponoval Václav Müller. 21. února se hrají ještě nahoře zmíněné „Masopustní koblihy“, jež se později hrají obyčejně pod názvem „Komárovské koláče“. Repertoir se rozšiřuje; hlavním autorem je zase Štěpánek: hraje se jeho zase zmoravisovaná hra „Moravec a Němec aneb Každou chvíli jiné čtveráctví“, jeho překlady z Nestroje „Opice a ženich aneb Zázračné kouzelnictvo“, „Zlý duch Lumpacivagabundus aneb Trojlístek nedbalců“, z Bäuerla „Přítel v nouzi“ a jeho původní fraška „Kýž bych se byl neoženil“, Tylovo zpracování Nestrojova „Enšpigla“, Hýblovo Zschokkova „Abellina“, Cunova hra „Loupežníci na Chlumu“. Již při představení 27. srpna byla i hudební produkce: Pištěk, Bělčický a Ruber zpívali arie a duetta z „Lazebníka sevilského“; líbil se hlavně Ruber, na němž bylo pozorovati, „daß er mit der Muttersprache weit ungezwungener umzugehen wisse“, tak že se dychtivě hledělo vstříc prvnímu provozování české opery.[2]) Při představení aktovky „Kýž bych se byl neoženil“ 30. září zpíval poprvé v Brně Pištěk „Kde domov můj“, dle Šmídka s velikým úspěchem, tak že byl několikráte vytleskán a přidal tuto píseň změněnou s ohledem na Moravu:

Kde domov můj, kde domov můj?
kde slovanský duch okřívá,
vlastenský se hlas ozývá
po městech i dědinách,
ve školách i našich hrách,
Methoděje sídlo dávné —
drahocenný domov můj!

Kde domov můj, kde domov můj?
Kde se k pravdě jasně svítá,
strom vědecký mužně zkvítá,
umělec dobývá čest,
dobrá vůle chvalná jest!
Na Moravě staroslavné,
na Moravě domov můj!

Když byl „Kde domov můj“ zpíván po druhé 28. října, líbil se Němcům, neznalým češtiny tak, že si jej dali přeložiti do němčiny. Píšek na svém pozdějším turné Evropou „Kde domov můj“ zpívával

[1]) 5. února, 9. února, 11. února, 21. února, 25. února, 1. července, 3. září, 9. prosince; jiné kusy byly hrány: 21. února, 9. července, 16. července, 23. července, 6. srpna, 13. srpna, 20. srpna, 27. srpna, 10. září, 17. září, 23. září, 30. září, 7. října, 14. října, 21. října, 28. října, 4. listopadu, 11. listopadu, 25. listopadu, 2. prosince, 16. prosince, 30. prosince.

[2]) »Moravia« str. 212.

často a vždy s velikým úspěchem, tak že ho za to velebí nadšeně bývalý jeho kolega Picek básní „Lístek Píškovi“ ve „Květech“ 1847.

Vložky zpěvní se staly nyní pravidelnějšími, nejčastěji zpívají Dvořák, jenž i komponuje, a Píšek. Oblíbeny jsou také kusy se zpěvy, a tak se hraje „Preciosa“ s Weberovou hudbou (text Wolffův přeložil Tyl) a „Sirotek a vrah“ s hudbou rytíře Seyfrieda od Castelliho v překladě Štěpánkově. Kapelníkem byl J. Hnojil, jenž se vrátil od knížecího divadla v Bukurešti a poprvé dirigoval v Brně při českém představení „Preciosy“.

Zatím přišlo povolení hráti v neděli odpoledne, a „Moravia“ otiskuje[1]) prohlášení ředitele Thiela:

Gemäß hohen Erlasses vom 13. d. M., Zahl 4631, hat das hohe k. k. m.-sch. Landes-Präsidium dem Unterzeichneten die Erlaubniß ertheilt an Sonntagen Nachmittags, um halb fünf Uhr, theatralische Vorstellungen in böhmischer Sprache geben zu dürfen. Diese Vorstellungen werden nun fortan ununterbrochen statt finden, und Schau-, Lustspiele, Parodien und Opern abwechselnd zur Aufführung kommen. Das verehrte Publikum wird hiedurch zum gütigen Besuch höflichst eingeladen.

Brünn den 24. September 1838.

W. Thiel,
Direktor des k. st. Theaters.

Nejzajímavější z dosavadních představení bylo 6. srpna, kdy mu byl přítomen Šafařík. Šmídek píše do „Květů“:[2]) „Galerie byly plny, lóže ale prázdny, v pozemí shromáždili se naši brněnští učenci. Dojímatelný byltě to pro mne obraz; hle, jaké se zde potkávají kontrasty! na jedné straně učenost, na druhé sprostost!“

Léta následující se od tohoto neodchylují, ráz her divadelních při všem rozšíření se nemění. Hraje se pro lid — a tím se vysvětluje volba kusů, jež jsou z největší části překlady. Jako v německém repertoiru jsou stále Nestroy a Kotzebue mezi nejoblíbenějšími, jako na německé diváctvo se působí hrubou komikou kusů s českými osobami, „Honziczek Tolpatsch's komische Abenteuer“ nebo „Wenzl Pržeprižpržapžek's komische Abenteuer“, tak i české prosté publikum se chce smáti a činí to při fraškách z němčiny přeložených. Ředitel prý[3]) nepřál příliš novým kusům a dlouho vždy trvalo, než některému herci dovolil něco nového k benefici nastudovati; stalo-li se tak, byl zase nový kus hrán

[1]) Str. 244.

[2]) Str. 296.

[3]) »Česká Včela« 1842, str. 403.

neustále. Z domácích autorů mimo Štěpánka jest na jeviště uveden původní prací jediný Klicpera „Divotvorným kloboukem", který jest potom po celá desítiletí nejoblíbenější hrou moravského venkova. Tímže byla hrána i opera, a to kromě cizí i domácí Škroupův „Drátenik", snaží se brněnské české divadlo státi na výši doby — ale dosahuje toho ovšem jen v malých rozměrech přes to, že se může vykázati i premierou původní opery brněnského českého skladatele Fr. Kotta. Opera a domácí tvorba — v tom záleží obohacení brněnského českého jeviště od roku 1839. I když již se tak často česky nehraje, jeví se pokrok ještě v zařízení představení, z nichž utvořen roku 1840 cyklus osmi her, na něž se bylo možno abonovati. Většinou to byly benefice herců, kteří neustávají býti nezištnými přes to, že musejí polovici příjmu odvésti řediteli, jemuž jde nyní jen o vlastní prospěch.

Brněnskou specialitou bylo lákati do divadla rozmanitými kousky cirkusovými. Tak vystupovala při českých představeních mezi dvěma jednáními na př. nějaká tanečnice nebo se produkoval slon Baba; obecenstvo se příležitostně mohlo pobaviti pohledem na reje opic, zápasy athletů nebo zvyky Arabů. Už roku 1815 v Jurendově „Moravii" bylo chápáno divadlo jako ústav ušlechťující a povznášející, ale ředitelé divadelní se celkem příliš o podobné theorie nestarali, chtěli přilákati lid a poskytovali mu stravy jakékoliv, jen když byla silná.

Frašky německé, jež byly hrány hlavně v překladu Štěpánkově nebo Tylově, byly doplněny proti předcházejícímu roku několika novými, jež výše nestály. Dle možnosti zase byly lokalisovány; tak Bäuerlova „Alina aneb Brno v jiném dílu světa", zpracovaná Štěpánkem, jest plná satirických a žertovných vztahů k Brnu a okolí, při nichž se snažil upravovatel co nejvíce těžiti z místních neb osobních jmen: mluví se tu o klepnách z Klepáčova, porodních babách ze Křtin, špatných studentech z Oslovan a pod. Poněvadž obyčejně si herci volili české hry k benefici, byli si nuceni nutné změny v nich, po případě celé překlady pořiditi sami. Tak vypravuje[1]) Ignát Rosa, že si přeložil „Rataplána" pomocí Mikšíčkovou, při čemž písně ve verších upravoval Klácel.

Klácel byl do jisté míry tehdy básníkem pro divadlo. Vložky zpěvní se velice líbily a bývaly s představením spojeny. Tak byly dokonce věnovány celé večery hudebním quodlibetům (na př. 24. únor 1839 ve prospěch Rafaela quodlibet „Moravské květy"); píseň „Kde domov můj" zpívával Pišek vždy znova s velikým úspěchem; ale bylo třeba

[1]) l. c. 111.

i písně specielně moravské, a tu vypomohl Klácel básní „Citové Moravana“, jíž komponoval a potom vždy zpíval, velmi často na všeobecnou žádost, basista Dvořák, jenž svých písní zpívával více.

Vůbec písně byly velmi oblíbeny; bylo nutno, aby byly i ve hrách samých. Byly-li přirozeně ve fraškách a pohádkách, z nichž cenu měl pouze Raimundův „Marnotratník“ a jež diktoval vídeňský vkus, byly oblíbeny a vybírány zvláště rozličné romantické činohry, k nimž zpěvy přikomponoval kapelník Hnojil. Professor Waniczek zpracoval na př. Kollmannovu „Dračí jeskyni u Röfhelštejna“, jež se líbila s Hnojilovou hudbou velice; Hnojil sám byl oblíbený i u Němců, jeho opera „Vlasta“ na libretto Friedr. Halla podobně jako jiné náležejí do oněch vlasteneckých her, které vyrostly z lokálního patriotismu, podporovaného romantickými zálibami v domácí minulosti.

Pokud se opery týče, byly již dříve zpívány úryvky z oper tehdy oblíbených nebo hrány ouvertury; první pak česká opera, tak dychtivě čekaná, byla provedena v Brně hned 6. ledna 1839 a zahájila tak novou éru českých her. Byl to Méhulův „Josef a bratři jeho“, v Praze známý již od počátku dvacátých let v překladě Chmelenského. Oznámení v „Brünner Zeitung“, že „Dem. Tomaselli, H. H. Bielczicky, Pischek und Dworžak werden darin zu wirken die Ehre haben“, nezůstalo bez účinku: obecenstvo brněnské se dostavilo četně a všechny pěvce bouřlivě akklamovalo. „Moravia“ jejímu provedení věnovala celý článek,[1]) v němž pro ně nenachází dosti vřelých slov. „Die böhmische Oper hatte sich in Prag von Seite des hohen Adels und des musikalischen Publikums in allen Ständen stets einer hohen Theilnahme zu erfreuen, und dürfen wir aus dem Effekt schließen, den diese erste Darstellung bei uns hervorgebracht, so können wir derselben auch in unserer Stadt ein günstiges Prognostikon stellen.“ Následující opakování měla ještě jiný, zvláště pro Moravu, poněmčilou a zpanštělou, důležitý účinek: „Die öftere Vorstellung von Mehuls Oper hat uns überzeugt, daß die böhmische Sprache — die Sprache eines Volkes, das zu den musikalischsten der Welt gehört — durch ihren Bau und ihren Reichthum an tieferen Vokalen sich besonders dazu eigne, den Charakter eines Tonwerkes zu heben“, píše „Moravia“ následující měsíc.[2])

Jiná cizí opera hrána česky v Brně nebyla; z Belliniho „Normy“, již Rosa mezi hranými operami uvádí, byla provedena pouze ouvertura

[1]) »Aufführung der ersten böhmischen Oper in Brünn« od Waltera (Waniczka), »Moravia« 1839, str. 364.

[2]) Tamt. 404.

(3. května 1840). Za to však má české Brno v této době svoji původní operu.

V Brně byly české schůzky hudební již od dob Trnkových, kdy se scházívali vlastenci v jeho bytě v Kozí ulici. Nevyhynuly docela nikdy, ač časem utuchaly. Německé „Liedertafeln" byly vzorem rozmanitým kroužkům, jež se scházívaly v hostincích; intelligence se již roku 1838 sešla ve čtenářském spolku, jenž odebíral české noviny a časopisy a byl střediskem všeho kulturního života, i hudebního. Česky se zpívávalo i při různých koncertech hlavně od této doby příležitostně; Píšek na př. zpíval „Kde domov můj" již téhož roku 1838 při koncertě houslisty Nesvadby u Mondšajnů (31. října). Německý hudební život v Brně byl tehdy dosti rušný; opera zvláště za Schmidta se snažila státi na výši doby, v divadle koncertovali přední současní virtuosové — ve třicátých letech na př. Liszt a jiní — „zázračné dítě", dvacetiletý Maxmilian Mareczek, brněnský rodák, vzbudil svou operou „Hamlet", již při premieře sám dirigoval (5. listop. 1840), veliké naděje, kapelník Hnojil sám byl oblíbený skladatel. A byla tu v té době provedena i česká původní opera — „Dráteník" Škroupův, 22. listopadu 1840. Celé to ovzduší působilo na mladého člena divadelního orchestru Fr. Kotta, absolventa české konservatoře pod Weberem, který nyní píše svoji operu na české libretto.

Škroupův „Dráteník", od let v Praze hraný, první česká opera, neušel přirozeně pozornosti brněnských herců, z nichž si jej Dvořák vybral k benefici. A tak byl hrán koncem roku, který byl zahájen Méhulem. „Moravia" přináší již v listopadu jeho oznámení a zároveň historii vzniku, aby hned po představení se o něm nadšeně rozhovořila.[1]) Referát psal professor Waniczek. Chválí, pokud se libretta týče, přitažlivou intriku, jež jest „von dem verworrenen Unsinn der meisten Operntexte ganz frei." Hudba jest mu ryze národní, jednoduchá a milá, „der strengste Gegensatz zu der Romantik der Neuzeit, die sich gern in Abnormitäten gefällt und keinen Kunstgriff verschmäht, um einen Ueberreiz der Nerven zu erzielen." Dráteníka prý kreslí skladatel pravdivě, jeho arie jsou srdečné a mluví k srdci, prosty jsouce všech koloraturních tirád, což docela odpovídá charakteru skrovného Slováka. „Die Freunde der slavischen Sprache und Musik können Herrn Dworzak für die Wahl dieser National-Oper zu seinem Benefize nicht genug dankbar sein." Provedení prý všeobecně překvapilo a bylo přijato s velikým nadšením. Opera byla přirozeně opakována.

[1]) 1840. 387 n.

Pěkně byla přijata i opera Kottova,[1]) hraná ve prospěch Barochův 28. listopadu 1840. Kott ji komponoval na Klicperův „Žižkův dub“, který mu upravil Mikšíček. Jednu partii zde skládal přímo pro Dvořáka, jehož účinkování bylo již předem ohlášeno, ale který musil potom — nevím proč — odříci. Přes to opera dosáhla úspěchu a byla počátkem roku 1842 opakována. Referent „Moravie“ Kotta pozdravuje[2]) s radostí, vyzývá ho k další práci a slibuje si od něho pro budoucnost mnoho. Moravské mládeži se stal „Žižkův dub“ jakožto domácí dílo drahým: vědí sice,[3]) že jsou napodobeny cizí vzory, ač prý živel slovanský převládá, ale přes to zasluhuje pozornosti; usilují o provedení jeho v Praze, stýskají si[4]) na nevšímavost pražských kruhů k němu, ale marně. „Žižkův dub“, jenž měl býti i německy v Brně provozován, ustupuje s jeviště a s ním i jeho skladatel; v Praze se hraje počátkem roku 1847 „Žižkův dub“, rovněž text Klicperův, ale komponovaný sardinským kapelníkem Macourkem, který se rovněž neudržel. Příčina je kromě nepovolanosti skladatelův i v textě samém, o němž kritika při Macourkově premieře prohlašuje otevřeně,[5]) že o něm „jeden jde hlas, že to žádná látka romantického zpěvu.“ Kott nevystupoval příliš na veřejnost, roku 1843 se nechá bezvýsledně svými přátely přemlouvati, aby vydal sbírku čtverhlasných sborů; komponuje potom církevní i světské sbory, stává se majitelem hudebního ústavu a ve stáří ještě jedenkráte zkouší svoje dramatické síly: roku 1880 hrála v Brně v Besedním domě dvě sceny z druhého jednání jeho komické opery „Poklad“ Pištěkova společnost, prý s úspěchem; ale byly dobře přijaty, zdá se, více z úcty k šedivému skladateli nežli z nadšení. Kott to dle všeho dobře vycítil, a proto vyzývání kritiky,[6]) aby ho „lichotivé přijetí této ukázky přimělo, aby nenechal ještě dlouho dílo své ladem ležeti“, bylo marné. (P. d.)

[1]) Narodil se 1808 v Běšičkách u Tábora a zemřel 1884.

[2]) 1841. 385.

[3]) »Česká Včela« 1842, str. 63.

[4]) Srv. »Česká Včela« 1842, str. 403.

[5]) »Květy« 1847. 64 (ref. Hořeňovský).

[6]) »Moravská Orlice« 25. října 1880.

Dějiny alumnátu brněnského.

K stoletému výročí jeho trvání

napsal Dr. Josef Samsour. (Č. d.)

Opětované žaloby arcibiskupa olomouckého na professory theologie a anonymní oznámení o různých nepořádcích v semináři pohnuly císaře Josefa, že v březnu 1787 vyslal dvorního radu Zippea do Hradiště, aby vše důkladně vyšetřil. Že žaloby a stížnosti nebyly neodůvodněny, ukázalo vyšetřování. Sám Zippe, ač horlivým byl stoupencem zásad josefinských a osvícených, musel po delším vyšetřování doznati, že mnozí alumni oddáni jsou silnému pití a že tato chyba ode dlouhé doby trvá, dále že v museích v době studia jest hluk, že strava je špatná a špatně připravena a že v knihovně není potřebných knih. Císař slyšel o těchto zlořádech s velikou nelibostí a rozkázal, aby ihned byly odstraněny.[1]) Místo slabého rektora Slawiczka byl ustanoven první vicerektor semináře štyrsko-hradeckého Petr Basulko. Také professor hebrejštiny a hermeneutiky Starého Zákona Chrysostom Walser zbaven professury a jmenován farářem v Německém Altenburku. Jeho stolici obdržel učený, ale racionalisticky smýšlející premonstrát Jahn, jenž však již roku 1789 do Vídně byl povolán († 1816.[2])

Na veliké štěstí církve netěšily se generální semináře dlouhému životu. Když císař Josef II roku 1790 byl předčasnou smrtí zachvácen, zrušil jeho bratr a nástupce Leopold II (1790—1792), jenž sice jako velkovévoda toskánský v čele tak zvaného reformního hnutí stál, ale také jeho zhoubné účinky poznal, aby vyhověl stížnostem četných biskupův[3]) a prelátů jakož i zemských stavů, generální semináře císařským rozhodnutím ze dne 4. července 1790.[4]) Týmž rozhodnutím dovolil zároveň biskupům, aby každý počátkem nového školního roku

[1]) *Zschokke*, u. d. str. 961.

[2]) *d'Elvert*, u. d. str. 233.

[3]) Jen biskupové linecký, lublaňský, brněnský, královéhradecký a litoměřický nepřidali se k žádosti o zrušení generálních seminářů. (*Wolfsgruber*, u. d. str. 760.)

[4]) »Die von Seite der meisten Bischöfe und Ordensobern gehäuften Beschwerden über die allgemeine Erziehung aller angehenden Geistlichen des Kloster- und Weltpriesterstandes in den General-Seminarien haben Se. Majestät bewogen, die Höchste Entschließung zu schöpfen, daß diese allgemeinen Erziehungsanstalten der Geistlichkeit mit Ende des gegenwärtigen Schuljahrs in den sämmtlichen deutschen Erblanden aufhören sollen, das einzige ruthenische General-Seminar in Lemberg ausgenommen, welches auf Verlangen der griechisch-katholischen Bischöfe Galiziens auch künftig zu bestehen hat.« *Zschokke*, u. d. str. 438.

vlastní seminář s theologickým ústavem zříditi si mohl, v němž by nad výchovem a vzděláním svých chovanců bděl.

Fondy a fundace dřívějších alumnátův a domů kněžských pro náboženský fond zabrané měly býti opět biskupům vráceny. Také každému řádu a klášteru bylo dovoleno zřídit si vlastní theologický ústav. V celku ovšem nebylo tímto rozhodnutím mnoho získáno, ježto system josefinský byl úplně podržen. Učitelé těchto nových ústavů bohoslovných museli se podrobiti zkoušce ze všech předepsaných předmětů na některé universitě nebo lyceu v zemích dědičných a museli býti za schopné uznáni. Theologické studium mělo býti jak v biskupských seminářích tak i v klášteřích týmž způsobem a dle týchž učebnic zařízeno jako na vysokých školách. Kursus theologický měl jako na veřejných ústavech nepřetržitě postupovati a ve čtyřech letech býti dokončen. Dle rozvrhu od císaře 6. září 1790 schváleného byly přednášeny v prvním ročníku: církevní dějiny se zřetelem na patrologii a theologické dějiny literární, 2 hodiny týdně; hebrejština s dialekty semitskými, hebrejské starožitnosti, úvod do Starého Zákona, denně hodinu dopoledne a týdně 3 hodiny odpoledne. V druhém ročníku: řečtina, úvod do Nového Zákona, biblická hermeneutika a exegetické přednášky o písmu sv., denně 1 hodinu dopoledne a 2 hodiny odpoledne; obecné církevní právo, denně hodinu. V třetím ročníku: církevní právo specielní, denně hodinu; dogmatika, denně dvě hodiny; a ve čtvrtém ročníku: theologie morální, denně 2 hodiny; pastorálka, denně hodinu vedle katechetiky, týdně 3 hodiny. Mimořádnými předměty byly dialekty semitské. Kde semináře s theologickými ústavy nemohly býti zřízeny, museli kandidáti kleru světského a řeholního theologická studia konati na universitách nebo lyceích. Tak tomu bylo také s alumny diecese brněnské. Poněvadž neměla vlastního semináře s ústavem theologickým, byli klerici diecesní nuceni studia theologická konati na lyceu olomouckém. Jen 18 z nich bydlelo v tamním kněžském semináři, jemuž za sídlo byl vykázán bývalý klášter dominikánský, ostatní museli bydleti v městě. Po 16 let trval ještě po zrušení generálního semináře hradištského tento pro diecesi brněnskou nepřiměřený a škodlivý stav.

§ 2. Zřízení vlastního semináře a ústavu theologického pro diecesi brněnskou.

Semináře vlastního spolu s ústavem theologickým dostalo se diecesi brněnské za vlády císaře Františka I (1792—1835). Hlavní péčí císaře osobně zbožného bylo pěstovati ducha náboženského, jenž za

vlády Josefa II zcela do pozadí ustoupil, a potírati moderní nevěru, která zejména na vyšších ústavech zavládla. Poněvadž však po zrušení generálních seminářův ukazoval se citelný nedostatek kandidátů kněžství, vydán byl k jeho odstranění z podnětu kabinetního listu z 25. března dne 2. dubna 1802 dekret dvorní kanceláře, kterým bylo ustanoveno, že mají býti obnovena ve venkovských městech některá gymnasia dříve zrušená a tam zvláště, kde je gymnasium a kněžský dům, zřízeno také dvouleté filosofické studium pod bezprostředním dozorem biskupa, pod prostředečním pak zemské vlády, při čemž musejí diecesní kláštery bezplatně učitelské stolice převzíti a zkoušenými učiteli ze svých prostředkův obsaditi.

Ježto pak k vedení tak důležitého úřadu správce duchovního je třeba mužů ctnostných, schopných a činných, jací ponejvíce jen v seminářích pod bezprostředním dohledem a řízením biskupů se vzdělávají, má míti každý diecesní biskup svůj vlastní seminář a v něm, není-li v místě university nebo lycea, také theologické studium rozdělené na tři leta, v němž přednášejí čtyři zkoušení professoři dle obecného studijního plánu, podobně jako i v klášteřích, a to jeden církevní dějiny s ohledem na patrologii a církevní právo, druhý hermeneutiku Starého a Nového Zákona spolu s oběma k tomu příslušnými introdukcemi, třetí dogmatiku spojenou s polemikou a čtvrtý morální a pastorální theologii, spojenou s uměním katechetickým. Kde tyto semináře nejsou opatřeny dostatečným fondem dle potřeby diecese, bude jim třeba s největší pečlivostí opatřiti fond tento za pomoci nových diecesních příspěvkův alumnátních, jež při zřízení generálních seminářů byly ustanoveny, ale spolu s nimi 4. července 1790 opět zrušeny, dále z theologických stipendií a náboženského fondu.[1])

Tímto dekretem dvorní kanceláře z 2. dubna 1802, jenž od moravského gubernia ordinariátu brněnskému byl oznámen dne 1. května téhož roku spolu s vyzváním, aby se vyslovil o zřízení semináře pro diecesi brněnskou a o volbě potřebné proň budovy, uvedena byla otázka zřízení vlastního semináře diecesního v proud. V podání svém ze dne 13. října 1802 guberniu v této příčině zaslaném tehdejší biskup brněnský Vincenc Josef z domu hrabat ze Schrattenbachu (1800—1816) poukazuje nejdříve k tomu, že obnovení několika gymnasií a zřízení ústavu filosofického v diecesi brněnské bylo od dlouhé doby a je vždy ještě jedním z nejtoužebnějších přání ordinariátu. Poněvadž pak nyní možno splnění tohoto přání s důvěrou očekávati, obrací se na zemskou

[1]) *Zschokke*, u. d. str. 444 n.

vládu s prosbou, aby při volbě měst pro gymnasia zřetel byl vzat hlavně na místa řeči české, ana všechna dosavadní gymnasia v diecesi brněnské, totiž v Brně, v Jihlavě, ve Znojmě a v Mikulově, jsou pouze německá a proto je zřízení jednoho nebo druhého gymnasia na místech, kde vládne česká řeč zemská, pravou a naléhavou potřebou diecese, aby bylo dosaženo potřebného dorostu pro českou správu duchovní.[1]) Pro zavedení studia filosofického zdá se býti naproti tomu Brno místem nejpřiměřenějším a nejprospěšnějším, ježto je zde již gymnasium a také, jak lze doufati, bude zřízen kněžský dům a tím splněny jsou i podmínky, které předepsány byly za direktivu pro zřízení ústavu filosofického.

S nejživější radostí pozdravuje však biskup nařízení císařské, že každý diecesní biskup má míti vlastní seminář, a používá ho k prohlášení, že je zřízení vlastního semináře pro diecesi brněnskou jeho nejvroucnějším přáním a nejnaléhavější prosbou. Pro zřízení jeho navrhuje jako nejvhodnější místo budovu bývalého kláštera dominikánského, tehdy c. k. vojenské ekonomii přiděleného, jednak že má vlastní kostel, jednak že není daleko od dómu vzdálena.

V příčině opatření potřebného fondu seminárního navrhuje v podání svém biskup hrabě Schrattenbach, ježto arcibiskupský seminář olomoucký je společný diecesi olomoucké a brněnské, aby společný fond seminární byl rozdělen na dvě poměrné části a díl na brněnskou diecesi připadající byl do Brna odevzdán. Při tom zároveň upozorňuje, že měřítko při prvním zřízení biskupství v Brně stanovené, aby totiž při 60 chovancích Brnu náleželo 17 míst, při 80 pak 23 míst, neodpovídá nynějšímu poměru diecesí k sobě, ježto za Josefa II diecese brněnská byla zvětšena. Vezme-li se za základ, že má nyní (to jest roku 1802) olomoucká diecese numero rotundo 570, brněnská pak 400 expositur, připadlo by diecesi brněnské ze 60 míst v semináři 24 a z 80 míst 32. Dalším fondem pro vlastní seminář bylo by pět sarkandrinských stipendií po 100 zl. brněnské diecesi přidělených, dále

[1]) Da ich nun der Gewährung dieses Wunsches dermal getrost entgegensehen kann, so bitte ich eine hohe Landesstelle geruhe bey Bestimmung der Standörter für die wieder zu errichtenden Gymnasien vorzüglich auf Orte böhmischer Sprache gütigste Rücksicht zu nehmen; denn da alle in der Brünner Diözes befindlichen Gymnasien, nämlich zu Brünn, Iglau, Znaym und Nikolsburg, bloß deutsch sind, so ist Erlangung des einen und des anderen Gymnasiums an Orten, wo die böhmische Sprache herrscht, ein wahres und dringendes Bedürfnis der Diözes, um den benöthigten Nachwuchs für die böhmische Seelsorge zu erzielen. Akten betreffend das Brünner Alumnat v. Jahre 1802 bis 1805. Fasc. 1. v archivě alumnátním.

65 stipendií náboženského fondu rovněž po 100 zl., jež tolikéž chovancům brněnské diecese v uplynulém školním roce byla povolena, a konečně alumnaticum, které má býti nyní opět zavedeno, jehož výši však ordinariát udati nemůže, poněvadž se neodvádí konsistoři, nýbrž krajským úřadům.

Co se týče počtu alumnů, poněvadž po dlouhou řadu let (od roku 1788) roční dorost kněžský v poměru k úmrtnosti duchovních správců byl nanejvýše malý a nepoměrný, tak že nastal veliký nedostatek kněžstva, jemuž císař právě odpomoci se rozhodl, tu má-li tento nedostatek býti doplněn a tak mnohé a nanejvýše potřebné kooperatury náležitě obsazeny, jest na některou dobu mimořádné výpomoci potřebí. Dosáhlo-li by se však svou dobou, že potřebný personální stav duchovenstva byl by doplněn a měla býti opatřena pouze roční náhrada každoročního úbytku ve stavu personálním, mohla by býti potřeba diecese kryta 25 kněžími ročně ze semináře vycházejícími, tak že předpokládaje tříletý kurs theologický, personální stav diecesního semináře činil by 75—80 chovanců.

Náklad na adaptaci budovy pro seminář diecesní a na udržování budovy v dobrém stavu jakož i na první opatření vnitřního zařízení nemohl by býti zaplacen z fondu seminárního, nýbrž třeba bylo by jej hraditi z moravského náboženského fondu, jenž má ročně značný přebytek. Pro zaopatření jednotlivého alumna při tak velkém zdražení všech životních potřeb má býti určeno 250 zl., tedy pro 80 chovanců 20.000 zl, pro čtyři professory, každý s ročním platem 600 zl. 2400 zl., pak pro správce domu a nutnou obsluhu asi 1600 zl., v celku tedy 24.000 zl. Vrchní dohled nad seminářem považuje biskup za svou vlastní úřední povinnost. Jako bezprostřední představení mohli by býti dle jeho návrhu ustanoveni dva ze čtyř professorů za bezplatný byt v semináři, čímž by se náklad na správu zmenšil.[1])

Než gubernium moravské postupovalo v projednání celé záložitosti dosti zdlouhavě. Neboť ačkoli biskup již 13. října 1802 své návrhy v příčině zřízení samostatného semináře pro diecesi brněnskou guberniu spolu se žádostí o jejich brzké předložení ve Vídni podal, přece předložilo gubernium po opětné naléhavé žádosti biskupově ze dne 18. května 1803 své předběžné návrhy vládě vídeňské teprve dne 14. listopadu 1803 s poznamenáním, že později zašle hlavní zprávy. Když však slíbených hlavních zpráv opět dlouho nepředkládalo a biskup ve své visitační relaci do Vídně předložené do nedostatku kněžstva si stěžoval, žádaje

[1]) U. m.

zároveň naléhavě o zřízení samostatného kněžského semináře, uložil sám císař František guberniu dne 12. prosince 1804, aby oznámilo biskupovi, že v příčině zřízení diecesního semináře ke vzdělání a výchovu kleru bude brzy vydáno nejvyšší rozhodnutí. Guberniu pak uložil dvorním dekretem ze 4. ledna 1805, aby nejdéle do dvou měsíců podalo dosud nepředloženou hlavní zprávu a poslalo bezpečně do čtyř neděl návrhy, týkající se vnitřního zařízení, počtu chovanců, jejich zaopatření a nutného fondu, pokud se tak státi může před určením budovy, v níž má býti seminář umístěn.[1])

Tímto nařízením císařským přiblížila se konečně otázka zřízení samostatného semináře pro diecesi brněnskou svému definitivnímu rozřešení. Když biskup hrabě Schrattenbach 5. února 1805 ještě podal na vyzvání gubernia ze dne 25. ledna znova své návrhy vztahující se na nutné potřeby a vnitřní zařízení semináře, na počet chovancův a jejich zaopatření, které v celku souhlasily s prvními jeho návrhy a dále na vyzvání vlády z 8. června téhož roku předložil 5. srpna také rozpočty o všech předmětech zařízení vnitřního a gubernium je rektifikované spolu se svým dobrým zdáním do Vídně zaslalo, svolil konečně po těchto předběžných jednáních císař František dvorním dekretem ze dne 16. srpna 1805, aby v Brně zřízen byl samostatný diecesní seminář spolu s ústavem theologickým pro výchov a vzdělání dorostu kněžského.

(P. d.)

[1]) Sammlung der k. k. Hofverordnungen v. Jahre 1803—1805 v archivě místodržitelství moravského.

Ruská kolonisace.

Píše Prokop Šup.

IV.

Pracně a zdlouhavě prodíral se ruský živel k jihu. Ploský stepnatý jih Rusi nad mořem Černým byl silnicí, po níž táhly kočovné hordy z Asie do Evropy. Usaditi se vedle tohoto divokého proudu, jenž po celá tisíciletí se netrhal, bylo nebezpečno. A možno bylo jen za pevnou hrází přírodní anebo stráží vojenskou se usaditi. Zprvu přírodní hrází byly močály Dněpru, Děsny a Oky, později pak od 14. věku moskevská říše tvoří proti jihu silné vojenské stanice.

Všecky ty národy, jež za historické paměti jihem Rusi se provalily, nechaly tam své zbytky. Staré i mladší theorie popírající jinoplemennost Sarmatů, Skythů, Jasů, Chazarův a pak i Hunnův, Avarů, Bulharů nedají se hájiti. Přiznáno, že jižní Rus náležela v dávnověkosti kavkazským národům (Sarmaté prý nynější Osetinci), později ugrofinským a na konec tursko-tatarským a mongolským kočovníkům.

Po ústupu anebo setření ugro-finských kmenů počaly kmeny ruské pouštěti se k jihu. nejdále spustily se po řece Prutu, Dněstru a Bugu. Ale vlna tatarsko-mongolská v 13. století vrhla je znova nazpět, tak že hranici sídel slovanských na Rusi tvořila opět na jihu řeka Oka a Děsna, čili čára přibližně přímo tažená od Nižního Novgorodu ke Kyjevu. Za tuto čáru nesmělo se obyvatelstvo odvážiti, ba i za ní bylo znepokojováno neustálými nájezdy tatarsko-mongolskými, jež daleko zacházely až nad čáru zmíněnou. Rusko prodělávalo tutéž fasi dějinnou, jaká vedla k roztříštění Slovanstva západního a jižního v 5. až 10. století. Rusové však z téže fase dějinné vyšli jako vítězi, rozměždivše a ztrávivše cizí živly a národy, jež se jim postavily v cestu.

Postup na jih zdržován byl značně řevnivostí obou slovanských říší, ruské a polské. Obě spěly k Černému moři a obě nejen proti společnému nepříteli, ale i proti sobě navzájem boje vedly. A možno říci, že vlastni kolonisování jižní Rusi bylo úsilněji vedeno z Polsky nežli z moskevské říše. Polska vědomě i bezděky kolonisovala pomocí červenoruských kmenů. Dnešní rozšíření maloruských nářečí nasvědčuje tomu, jak od Volyňska úzkými příčnými pruhy postupovalo maloruské obyvatelstvo usazujíc se stále troufaleji dále na východ a jih. Proudy ty jdou stále od západu, zarážejíce se na vrchovišti Donu a středním

Donu; dále na východ už setkaly se s proudem velikoruským a oba kmeny už se míchají.

Vojenská hranice a opevněná čára moskevská sahajíc v 16. století obloukem od vojenského tábora v Šacku (na Cně, přítoku Oky) k opevněné Putivli (na Sjemu, přítoku Děsny) posunuje se během 16. a 17. století na jih, východ i západ. Ve století 18. vojenské opevněné linie (kozáky osazené) překračují Volhu i Ural, oddělují kirgizskou step a kirgizské kmeny jako nejméně pokojné od ostatních tatarských kmenů ve středním Povolží usedlých. Na jihu kočovné Nogajce a Kalmyky svírají opevněnou linií kubansko-těrskou. Proti Krymu a Turecku zřizují se vojenské čáry až na samém jihu Rusi. Osazování nových krajů provádějí kmeny velkoruské, míchajíce se na jihu a jihovýchodě s maloruským. Na jih voláni na pomoc ke kolonisaci Rumuni, Bulhaři, Srbové, Charvaté, Němci, Armeni, Řekové, aby jen nejchoulostivější a nejméně bezpečný kraj ruský rychle a husto byl osazen.

Kdežto přes sídla závolžských čudských kmenů prodírá se ruský živel na Ural a na Sibiř už v druhé polovici 16. věku (1558) a už roku 1581 Tobolsk se zakládá a západní Sibiř kozákem Jermakem k Rusku přivtěluje, na jih a jihovýchod proniká ruská všeovládající síla až během minulého století: proniká kolonisace jihovýchodně od dolního Dněpru a na Krym, proniká za Kubaň a na Kavkaz, osazuje prostranství mezi dolním tokem Uralu a Volhy a odtud proniká dále do střední Asie, sousedí s jihovýchodními jinorodnými kmeny.

Od počátku osmnáctého století, od Petra Velikého, kdy Rusko vstoupilo vědomě a už bez překážky na cestu státně-národního zabírání okrajin, a kdy jih a jihovýchod Rusi počal se hustěji osazovati, bez bázně už před nájezdy krymských Tatarův a zádonských kočovníků Kalmyků, Nogajcův a Kirgizů, vyrostlo ruské obyvatelstvo 21 příslušných gubernií a oblastí z necelého milionu duší na 30 milionů duší. Cizí neslovanské obyvatelstvo na témž území dnes obnáší na 8 milionů duší čili zhruba vzato velikou čtvrtinu. Rozsazeno jest hlavně v jihozápadním koutě, v jihovýchodním koutě a středním Povolží až na asijskou hranici. Zákavkazí k této kolonisační oblasti nečítáme, neboť pro hustotu vlastního obyvatelstva se vůbec ke kolonisaci nehodí. Počátkem 18. století (první sčítání 1724) tehdejší jihovýchod ruský měl hustotu obyvatelstva 1 až 4 duše na čtverečný kilometr, dnes však má v největší části jih ruský 20 až 50 duší na čtver. kilometr a pouze krajní jihovýchod: Zádoní, Závolží a Předkavkazí mají od 2 do 20 duší poměrné hustoty.

Jsou to právě kraje nejméně vhodné ku kolonisaci selské pro nepříznivost podnebí i půdy.

Národy tatarsko-mongolské na jihovýchodě Rusi dělí se na devět hlavních kmenův i sídly i řečí oddělených, pouze náboženstvím mohamedánským spojených. Pospolu v neroztrženém území sídlí pouze Nogajci, Kirgizi a Kalmyci, ostatní nárůdky tatarské (Turci, Tataři, Čuvaši, Baškiři, Meščeráci, Tepťaři a j.) potrhány na ostrůvky a také navzájem od sebe odděleny. Pokud dá se stopovati vzrůst národností těchto, tedy statistikové let šedesátých udávali počet tatarsko-tureckých národností (spolu s mongolskými Kalmyky) v jihovýchodním Rusku na 1,780.000 až 1,974.000 duší. Dnes však již (bez Zákavkazí) možno počítati na témže prostranství přes 4,800.000 duší. V celé říši tehdy 3·9, dnes pak 13·6 milionů duší.

O mizení národností tatarských mluví statistika, ač-li vůbec správně jen u drobnějších kmenů (Nogajci, Meščeráci, Tepťaři a j.), za to veliké kmeny Čuvaši, Baškiři, vlastní Tataři, Turci, Kirgizové, vesměs počtem rostou. Tak udáváno v letech šedesátých Baškirů 392.000 až 508.000, v letech osmdesátých 1,300.000, posledně pak (1897) načítáno jich 1,316.764 duší. Čuvašů čítáno v letech osmdesátých 549.370 a posledně 837.872 duší.

Národnostně smíšené gubernie na jihu Ruska jsou méně četné než na západě, severu a východě. Pouze krajní gubernie bessarabská a astrachanská vykazují slabý počet ruské populace: bessarabská 27%, astrachanská 54%. V bessarabské při hustotě obyvatelstva většinou zemědělského 45 duší na 1 *km*² už mnoho o zabírání půdy nemožno mluviti; jinak v astrachanské, kdež hustota obyvatelstva obnáší 4½ duše na 1 *km*², a to při obyvatelstvu buď kočovném, buď průmyslovém. Bessarabská gubernie je sourodou částí sousedního Multanska (severní Rumunsko). Proto také obyvatelstvo je většinou rumunské. Svými válkami s Turky získalo Rusko 1792, 1812 a 1878 jihozápadní kout až po Prut a Dunaj a v něm obyvatelstvo už dosti hustě osedlé. Jen jižní pomořský pruh kolonisován, a to Němci, Bulhary a Rusy. Na severu vtlačilo se už dříve ruské obyvatelstvo za Dněstr. Výsledek této dobyvatelsko-kolonisační politiky jest národnostně takovýto: Bessarabie mezi 1,935.412 obyvateli má Rumunů 920.919 (47½%), židů 228.163, Němců 60.206 a Turků 55.790 duší; slovanských kmenů jest Malorusů 379.698, Velikorusů 158.245 a Bulharů 103.225 duší. Tak stojí 641.168 Slovanů proti 1,280.000 duší neslovanských (33% proti 67%). Z nich

ovšem zase nutno jako vždy vyjmouti židy, kteří jsou národnostně všude v Rusku živlem poloněmeckým, poloruským, čímž neruské obyvatelstvo seslabeno asi o 12%. Rumuni jsouce téže pravoslavné víry jako Rusové a stojíce církevně od věků pod vlivem ruským, majíce týž slovanský jazyk bohoslužebný, podlehli dosti vlivu odnárodňovacímu; ruštili se. V městech zvláště skoro vesměs hlásí se k Rusům. Poslední dobu teprve hnutí národnostní je oživilo i hlásili se o zavedení svého jazyka do bohoslužby, a církev ruská zdá se náchylna vyhověti jim.

Severně od Bessarabie ležící tři gubernie jihozápadní: podolská, volyňská a kyjevská náležející k nejpokročilejším rolnickým okresům Ruska chovají jen malé drobty a zbytky kolonisace dávné i novější: Podolí polské a rumunské osady (Poláků 69.156, Rumunů 26.764), Volyňsko polské, německé a české (Poláků 184.161, Němců 171.331 a Čechů 27.670), kyjevská pak má něco Poláků (68 771) hlavně v městech a na velkostatcích. Jinak však tyto tři maloruské gubernie přeplněny židy, jichž je tam 1,194.569 čili 12 5% všeho obyvatelstva a 23·5% všeho židovstva z říše ruské. Malorusové tvoří jádro obyvatelstva (od 70 do 80%) a slovanský živel vůbec v obyvatelstvu zaujímá poměr: na Volyňsku 71%, na Podolí 86%, na Kyjevsku 87%. Všecky tyto tři gubernie jsou pradávnou vlastí slovanskou, národnostní smíšenost jejich jest následkem téhož zjevu, jaký probíhá celou historii Evropy západní: tlak západních národů, na malé území ohraničených, na volnější východ.

Hlavní pásmo kolonisační leží od přivtělené Bessarabie a od maloruských jihozápadních gubernií na východ. Tu leží kraje vesměs teprve v 19. století zabrané a proto také nazvané Novou Rusí (ve správním rozdělení i Bessarabie se k Nové Rusi počítá). Z Nové Rusi nejdříve obsazena byla charkovská gubernie už koncem 17. a během 18. věku. Chersonská, jekaterinoslavská a donská oblast obsazeny koncem 18. a počátkem 19. věku; nejpozději zaujata tavridská gubernie s Krymem. Převládá kmen maloruský, pouze donská oblast má většinu velikoruskou. Také už v tavridské gubernii drží si oba kmeny skoro rovnováhu. Velikoruský kmen jako vzal otěže politického vedení v celém východním Slovanstvu do svých rukou, tak i projevil největší sílu rozpínavosti a kolonisace na všecky strany i v územích, jež jinak leží v obvodě druhých kmenův a jim by byla měla k zalidnění připadnouti. Tvoří Malorusové ve všem obyvatelstvu v chersonské 54% (Velkorusů 22%), v tavridské 42% (Vr. 29%), v jekaterinoslavské 69% (Vr. 18%),

v donské oblasti 28% (Vr. 68%). Cizím, neruským obyvatelstvem prostoupeny jsou všecky tyto čtyry kraje, velikostí svou přesahující rozsah rakouské říšské polovice, populací rovnající se však jen českým zemím. V chersonské vedle Poláků (30.894) a kolonistů Bulharů (25 685) usazeni jako kolonisté ještě Němci (123.453) a Rumuni (147 218) spojeni s massou bessarabskou, ale i dále roztroušeni v několika ostrůvcích, z nichž největší v újezdě jelisavetgradském. Židů jest 332 537, hlavně v Oděse, Nikolajevu, Chersoně a v jiných městech. V přístavech též jest něco Řeků a Armenů; slovanský živel obnáší 78%. V gubernii tavridské nachází se zbytky obyvatelstva tatarského, ovládajícího po šest století celý ruský jih Jsou to zbytky opravdu ubohé: 196.854 duší čili 13½% všeho obyvatelstva nelidnaté, protože pozdě obsazené gubernie. Počtem Tatary vyváží cizorodí kolonisté: Němci (78 305), Řekové (18.048) a židé (55 418), tím spíše, že tito se množí, kdežto Tatarů stále ubývá Obyvatelstvo ruské, jehož stále přílivem přibývá, obnáší 74%.

Gubernie jekaterinoslavská má rovněž malý zbytek Tatarů (17.253) vedle kolonistů Řeků (v přístavech 48.740) a Němců (80.979) jakož i v městech usedlých židů (99.152). Slovanské (ruské) obyvatelstvo obnáší 87%. Do donské oblasti zasahuje ze stavropolské a astrachanské gubernie zbytek s hordou spoluvládších kočovníků mongolských: Kalmyků (32.283) v salském újezdě. V městě Nachičevani a v jiných městech roztroušeni žijí Armeni (27.334), jako kolonisté usedlí jsou i Němci (34 855). Rusové tvoří v oblasti donské 95% všeho obyvatelstva.

Nad Novou Rusí leží gubernie maloruské (Poltava, Černihov a Charkov), které také ve 13., 14. a 15. století buď zcela nebo z části musily býti od obyvatelstvo ruského opuštěny a teprv od 16. století znova zalidňovány. Černihovský kraj až po řeku Děsnu udržel se v moci a držení obyvatelstva, za Děsnou pak osazován od konce 16. a od počátku 17. století, kdy budována hrazená města na ochranu před vpády z jihu. Kraj za Děsnou a Dněprem kolonisován z polské říše kmenem ukrajinským a Rusku připadl teprv v druhé polovici 17. století po bojích s Polskou a Kozáky. Kromě židů (224.139) a hrstky Němců v černihovské (16.037), kteří se tu usadili v minulém 19. století spolu s kolonisty volyňskými, jsou všecky tři gubernie zcela slovanské. Poltavská náleží zcela kmenu maloruskému. Černihovská byla od dávna na rozhraní několika kmenův, a tak i dnes obyvatelstvo její jest dosti neurčito a dá se přiřknouti všem třem kmenům běloruskému, maloruskému i velkoruskému. V čistě národní dnes gubernii

charkovské počala kolonisace v polovici 17. století, ze severu a východu velikoruským (18$^0/_0$), ze západu a jihu maloruským (82$^0/_0$) kmenem

Za opevněnými liniemi, vydány útokům a plenění kočovných hord, ležely i velikoruské černozemní gubernie kurská, orelská, tambovská, voroněžská, penzenská, saratovská, samarská a simbirská. I ty mají trvale sedící ruské obyvatelstvo teprv od konce 16. století, kdy počala vznikati anebo aspoň opevňovati se nynější města. Osazena tato část území vesměs kmenem velikoruským, jen na jihu přešly do nového území menší větší kolonie maloruské vesměs z jižního podřečí maloruského, neboť kolonisace byla z velké části právě na jihu vojenskou, kozáckou. Do saratovské a samarské gubernie přizváni na pomoc kolonisté němečtí, kteří dnes čítají tam ve středním Povolží 390.864 duší.

Tatarské kmeny na východě Rusi zůstaly sedět v Závolží. Jen v nejbližším okolí Kazaně posunuly se i na pravý břeh Volhy, kdež usedl pevnou kompaktní massou kmen čuvašský, rozložený v gubernii kazaňské (502.042) a simbirské (159.766). Jen malá část jeho odtržena od této massy žije v gubernii samarské (91.838) a ufimské (60.616). Menší drobty roztroušeny ještě po jiných guberniích novgorodské, penzenské, orenburské. Ve veliké rozlehlé a skoro souvislé masse sídlí Baškiři v ufimské (899.910) a orenburské gubernii (254.561) a v přilehlých okresech gubernií permské (85.395) a samarské (57.242). Severozápadně od Baškyrů rovněž ve velikých massách sedí Tataři: v kazaňské 675.419, v ufimské 184.817, v samarské 165.191, v orenburské 92.926, ve vjatské 125.514, v permské 46.711, v simbirské 133.977, v saratovské 94.693, v astrachanské 52.799 (Nogajci) a v penzenské 58.530. Ostrůvky mají i mezi Kirgizy uralské oblasti (před řekou Uralem). Toto rozstřiknutí necelých dvou milionů Tatarů do 12 přívolžských gubernií není jim valně na škodu. Udržují se dosti houževnatě a vedou politicky i národně ostatní sourodé národnosti, jmenovitě Čuvaše, Meščeráky (53.799) a Tepťary (117.734), kteréžto poslední dvě poznenáhlu víc a více s nimi splývají (Meščeráci v ufimské, Tepťaři v samarské, ufimské a orenburské). Z turských kmenů jsou Tataři nejprobudilejší, jsou poněkud už kulturnějším obyvatelstvem, sídlíce v městech a zabývajíce se obchodem, řemesly. Mnoho z nich pracuje též v továrnách. Byli i dříve mezi ostatními sourodými národky vládnoucím živlem a udrželi se tak dosud. Vymahají si velmi energicky na vládě samostatné školství a hospodářské zajištění půdou. Vláda z tatarských a baškirských prostor, jež jim byla počátkem 19. století

a roku 1861 reservovala, stále ubírala pro nové osadníky. Baškiři a Tataři sami konečně své země pronajímali a prodávali ruským přišelcům. Tím způsobem více ruského živlu do svých končin přivedli, než co vlády ruské jim tam usadily. Dnes pak při rozvinutí agrární otázky v Rusku, žádají aby dosavadní jim přirčená půda byla už jim zcela zachována. V osnově agrární reformy, jakou duma, vlastně strana národní svobody navrhla, a jakou konečně i vláda z hlavního přijala, vyslovena byla zásada, že nadbytek půdy některých východních a severních krajů musí býti vydán kolonisaci přebytečných bezzemků ze středních gubernií ruských. Podle té zásady povinni by byli i Baškiři i Tataři něco ze svých reservací ustoupiti. A tomu se právě bránili.

Ale konečně osazení půdy v těchto končinách není jediným možným způsobem kolonisace. Od Orenburka počínajíc táhne se na sever ve značné šířce průmyslový pás uralský hojný lesy a rudami. V jižní části své sic není tak bohatý jako ve střední a severní, ale i tak stačí na zásobení mnohem hojnějšího průmyslu, než jaký dnes zde rozvinut. Pláň mezi Volhou a Uralem hodí se k dobývání různých solí, při ústí Uralu objevuje se petrolej.

Proláklina kolem Kaspia hodí se méně k obyčejnému polnímu hospodářství, ale za to daří se zde velmi dobře sadařství. Podobně ve stepích předkavkazských a na západním úbočí kavkazském a na celém pobřeží černomořském. Tu také od Batumu až po Kyšiněv osázeny hojné vinice a osazují se stále nové. Ruský selský kolonista přicházeje z černozemí, kdež znal jen polařství, a to primitivní obilnictví, pomalu navyká i jiným ušlechtilejším kulturám. Bývaly to dříve jen velkostatky, které v bessarabské, chersonské, tavridské a černomořské gubernii vinice a sady pěstovaly, dnes i obyčejný rolník přechází k vinaření a sadaření, ba i zelinářství a květinářství se chápe.

Jižní step a stepi předkavkazské i astrachanské až do nedávna sloužily hojně ovcím za pastviny. Ale dnes rolník s pluhem vytlačil ovčáctví, a toto uchyluje se z krajů těch do Sibiře a střední Asie. Veliká latifundia Nové Rusi stále hojněji se parcellují, a jmenovitě teď poslední dva roky, co ruch agrární se silněji rozvinul, osazuje se Nová Rus, Předkavkazí i černomořská gubernie houfy nového lidu. Tento nový lid jest z části z maloruských gubernií poltavské a charkovské, z části z velkoruských černozemných. Počet obyvatelstva r. 1897 udaný, dnes po desíti letech už zhola jest nedostatečným údajem o populaci těchto krajů. Také hojný průmysl jihu, hutě v Jekaterino-

slavské, doly a hutě na Donci, hojné a živé přístavy, kovy u uhlí na Kavkaze, a zvláště petrolej na severním (Groznyj) i na jižním úpatí Kavkazu (Baku) v nevídané hojnosti vyvěrající stahují tolik nového obyvatelstva, že vše rychlým krokem tu spěje ku ztrátě národní individuality a ku sjednocení v národnosti státní. Až po horstvo kavkazské tato unifikace zřejmě pokračuje, za Kavkazem už úspěchů velikých nedosáhne. Pokračuje pak ne tak ani odnárodňováním jinorodých vrstev, jako mohutněním a sesilováním ruského živlu, v němž na konec jinonárodní ostrůvek jako kapka v moři sám sebou zaniká. Tak vypadají už dnes národní ostrůvky Nové Rusi, vyjma snad ještě Tatary krymské, kteří ve středu ostrova tvoří širokou nerušenou državu. Zanikají však ostrůvky rumunské, zanikají srbsko-bulharské, zanikají německé.

Kraje, které nesly kdysi název Nového Srbska (mezi Buhem a Dněprem) a Neudeutschlandu, dnes na povrchu nemají ani zdání nároku na taková jména. A přece kolonistův ani Srbo-Bulharův ani Němců neubylo: Srbové roku 1750 jako „uskoci“ došlí a Bulhaři od 1783 stěhovaní dosáhli kolem roku 1850 počtu 82.000 duší, dnes pak čítají 170.170 duší. Podobně Němci kolem roku 1850 čítali 85.000, a dnes 377.798, ba s novými osadníky na Volyňsku a Malé Rusi čítají 565.166 duší. V Povolží pak bylo jich kolem roku 1850 na 130.000, a dnes 390.864 duší. Slované kolonisté se jenom zdvojnásobili, Němci se ztrojnásobili, ba dokonce sečtvernásobili. Ale přes to počet jejich v okolním obyvatelstvu ruském zaniká, a bude zanikati čím dál více. Stejně možno říci i o národnostech turských. Množí se sice velmi, zvláště velké kmeny mezi nimi, Tataři, Baškiři, Čuvaši, Kirgizi. Od let 50tých by počet jejich se byl ztrojnásobil, od let osmdesátých pak vzrostl o 10 až 60 procent, jestli statistiky jsou přibližně správné.

Roku 1897 tvořil ruský živel na východním rozhraní ve všem obyvatelstvu: v kazanské $38^{1}/_{2}$%, v ufimské $38^{1}/_{2}$%, v tambovské 96%, v penzenské 83%, rovněž v saratovské 83%, v orenburské 73%, v samarské 69%, v simbirské 68%, v astrachanské 54%, ve stavropolské na 70% (vedle Nogajcův a Kalmyků), v kubaňské oblasti na 90% (vedle Čerkesů), v černomořské gubernii na 96%, v terecké oblasti na 60%, v uralské oblasti na 80%. Důležito jest pro další pohyb národnostní, že Rusové mají osazeny všechny důležitější hospodářské, strategické i komunikační posice. Všecka pobřeží — na př. na Krymu, kolem Černého moře, kolem Kaspije; všecka poříčí — tak celé Povolží, břehy Uralu (Jajku), břehy Kamy, Bělé, Tereku, Kubaně; hlavní

a průmyslová města, přístavní města z veliké části. V průmyslu a obchodě třebas nezastávají lidé ruští vždy místa podnikatelův a vedoucích osob, ale skoro všude hlavní massa průmyslového lidu jsou Rusové, vyjma snad Baku, kde dělnictvo tvoří Tataři, Armeni, Peršané a jiné národy, a jen z části Rusové. Při státní suverenitě ruského národa tato nadvláda cizího živlu na vrcholích průmyslového a obchodního podnikání na jižní Rusi a na Kavkaze nemůže míti téhož vlivu a významu jako na př. u nás měli a mají němečtí podnikatelé na okrajinách (Zábřežsko, Ostravsko, Břeclavsko a j.) a často i v srdci území českého. A nad to cizí tito podnikatelé a vedoucí lidé nenáleží žádné z místních národností, ale jsou to buď Francouzi nebo Němci nebo Angličané, Švedové, často Poláci, Češi, Italové atd., tedy vesměs živly neutralní pro absorpční proces národností místních.

Můj názor o sčasování (rythmu).

Píše LEOŠ JANÁČEK.

III.

a)

Dříve již pověděno, že tóny rovnoměrně plynoucí jsou výrazem opětované stejné životní nálady nebo stejnosti jejích fasí.

Do jakých délek rovnoměrné tóny vzrostou, určují v prvé řadě vlivy mesologické.

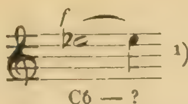
Celkově zvýšené energii životní třeba stálých posil, musí být živena, aby udržela se na svých výrazných dlouhých tónech.

Vášeň vybuchuje jen v trhaných tónech. V hrozbě tón roste, v radosti se drobí, v žalu dlouze se roztéká.

Snaha po srozumitelnosti vpraví se délkou tónů do všech okolností: shrne rychle slova, aby po dojmu drobounkých tónů vyniklo delší hláskou obrazné měření velikosti:

Přirozeno, že ojedinělé tóny dosáhnou větší délky než tóny vázané do melodie.

ptal se klučina do délky, v hájku, na malinách.

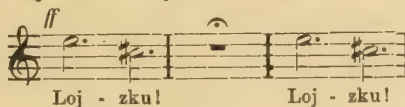
V několika příkladech chci znázorniti, jak délkou svých tónů se liší řady rovnoměrných tónů. Vynikne z nich, že v určité dělce rovnoměrných tónů leží též životnost a plná výraznost, porozumění nápěvku. Podle této délky nejjistěji uhodneme, kde se mluvilo a jak, ale též při mnohých písních, kde se zpívaly.

Sestavuji ze živých příkladů řady rovnoměrných tónů.

V harmonické hudbě mohla výraznost i mnohých takových řad se slívati: na této psychické podstatě mohla harmonická hudba jen vyrůsti. Uvidíme, že píseň lidová vybírá si po většině jednu z oněch vrstev, že neroste ani z vášně, z náruživosti, ale spíše z tiché radosti nebo těžkého smutku životního. Ukáže se i hloubka psychického důvodu, když slovo se slovem se buď v rovnoměrné vrstvě váže a udrží nebo když z ní i vypadne nebo z její úrovně vylétne.

*

V nápěvcích mluvy nepřihodilo se mi slyšet vrstvu delších tónů nad následující příklad. Děti ztratily se v hustém mlází lesním. Stěží se ostružím proplétaly. Zeleň i vlhká tráva byla hluchá. Starší děvče napíná volání do výšky a do délky: i úzkost dává sílu, aby hlas se roznesl.

Nikdo se neozval.

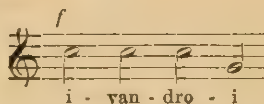
Znovu volá děvče. Stejná síla i stejné délky tónové mluví o stejné úzkosti. Jistě se ani nepohnula; z jednoho místa slyším volání. Naslouchá jistě vztýčena, s hrdlem nataženým. Kdesi v zapadlisku zaúpělo to dětským pláčem. S voláním:

[1]) Navykl jsem si odměřovati nápěvky mluvy po stránce časové měrou jednoho taktu polkového. Tato doba rovná se asi osmdesátému dílu jedné minuty; podle Mälzelova metronomu 𝅗𝅥 = 80. Snadno lze si ji představiti vyplněnou osminami 𝅗𝅥 = ♪♪♪♪. Dobrou kontrolou správnosti této míry jest mi i vzpomínka několika motivů polkových. Na správnost této míry spoléhám tak pevně jako na neklamnost absolutního sluchu. V té míře ustálila se mi délka not 𝅗𝅥, ♩ atd. a vyplývá z ní bez-

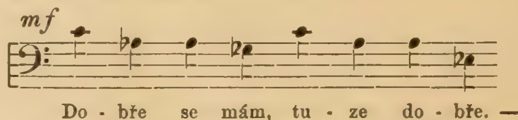
běží již děvče v rozplakanou stranu. Již se najdou. V nápěvku jen ještě poslední slabika delším tónem „hledala". —

Vrstvou kratších tónů vyzněl nesrozumitelný nápěvek choromyslného:

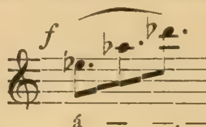

Šel po ulici a foukal do kousku dřeva jako do nástroje hudebního.

Slabomyslný člověk, jejž zhusta na ulicích brněnských potkávám, přizvukoval si ještě drobnější vrstvou tónů:

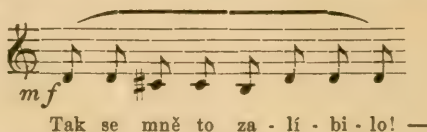

Dítě ve vozíku pištělo zlostí ve vrstvě rychlejší:

Předříkávač o pouti soustředil se ještě na kratších tónech:

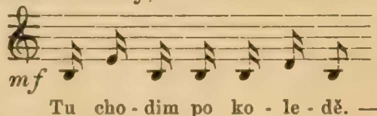

Selka z Bohonic u Brna ve vrstvě osmin se těší:

To je vlastní sčasovací proud veselých písní; k jeho bezstarostnosti uchyluje se mnoho písní. Charakteristický jest pro plesové (taneční) písně.

Sledujme ještě drobnější vrstvy!

Synek ze sousední dědiny, ve sněhu na silnici, odpovídá:

---

pečný odhad sčasovek. Obraz slyšeného nápěvku tane mi dlouho věrně na mysli: mám kdy se jím déle obírat a jej ohledávat. Nevymizí mně; nejednou hlukem a šumem ulic jsem s ním pospíchal, abych do zapomenutého zápisníku mohl jej zapsati.

Mladá žena odhodlaně praví:

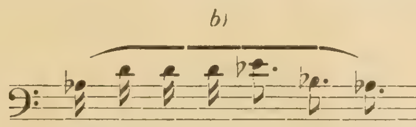

I kratších tónů řada

shrne se mluvou — nejvíce se snahou dorozumět se obrazně.

b)

Nápěvek slovenského dělníka vzatý do záhlaví názorně ukazuje, kterak druhá, odchylná rovnoměrná vrstva tónů snesena jest jiným (posledním) slovem.

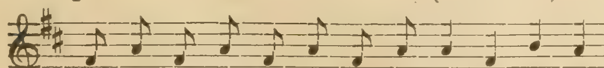
Je to úkaz **principu sčasovacího v mluvě i ve zpěvu i v písni — lidové.**

Nová představa uplatňuje se ve slově jako nová fase životní nálady. Jasná, pevná, ustálená, určitá a jinaká než předcházející, projadřuje se i odlišnou vrstvou rovnoměrných tónův. I několik pomocných slov shrnuje se mnohdy v jednolitý, neroztržný myšlenkový celek a padá pak jejich nápěvek tíhou představy do nižší náladové vrstvy nebo vzletem jejím vynášen jest do vyšší.

Dokud význam slova nebo myšlenkou spjatá vazba slov se nepozměňuje, dokud snad na jeho průběhu nezahraje již záblesk nové myšlenky (vzplanutí myšlenky, pokračování nebo zakončení), dokud slovo v plné jasnosti a určitosti drží představu ve výši: dotud zůstane rovnoměrný nápěvek jeho v té vrstvě náladové výše, ve které se zrodil, do které se vypjal nebo do které klesl.

Sčasování nedělá se ve slově, ale **ze slov** — je přirozeným principem, z něhož plyne v prvé řadě národnostní ráz české hudby. Vládne v mluvě a v čistotě zachován jest i příznakem zvláštního typu písňového. Na př.:

(Nové Veselí.)

Samozřejmo, že slovem v nové vrstvě vyzní nový takt s dalekosáhlým působením formačním. Na následujících příkladech z mluvy vynikne jasně takové přiřazování různých taktův. Odděluji tyto takty, aby očím vynikly, taktovou čarou.

praví mladé děvče chasníkovi (Vídeňka. Brno). —

Uražená matka vykládá:

Kluk na zmrzlé kaluži dělá klouzačku:

*

Zvláštní obrat v pojímání sčasovacím způsobuje jednoslabičné slovo, jež význam jeho odlišuje od jeho okolí a jež proto spadá nebo vzlétá, zdvihá se do vrstvy odchylné Odumírá v něm všechen ruch sčasovací, neklíčí z něho.

Důrazem na slůvko mně dělá se úsečná hranice celé vazbě slov v konci nápěvku.

Vynikne celkový nápěvek a jeho sčasovka — větová.

Podobné splynutí přiřazených taktů nalezneme i v absolutní harmonické hudbě. Jest v něm neobyčejná úsečnost a výraznost, v něm zdomácněl nejdříve pojem sčasovky. Poslyšme ještě některý příklad z mluvy! Řeznice volá dítě kdesi z kouta krámu:

praví mlékařka.

Na motivické sčasovce, sčasovce rovnoměrných tónů, není hybnosti sčasovací, ale není též hutnosti a bohatosti náladové.

Na rovnoměrných tónech ztrne výraznost slova. Sčasovka s nuancí sčasovací (nerovnoměrná) dá v písni i „nevlastním“ slovům zdánlivý, když ne věrný život: hodí se k thematičnosti. Aspoň nádech thematičnosti sčasovací najdeme snad v každé písni lidové.

Thematičnost sčasovky, provedena do čista, po celé délce písně, dělá zvláštní jasný typ písní. Thematická sčasovka, padajíc na jiná slova, buď šetří jejich přízvuku nebo nejapně nalomuje slovo. Nejtvrdší je thematická sčasovka taneční.

„Podložené“ cizím tanečním sčasovkám české slovo a jimi zkřivené — jest příznakem hrubých úpadkových písní.

c)

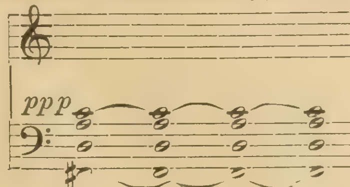
Sčasování v harmonické hudbě nazval bych plastikou — hudební.

Považme, že povýšené nebo ponížené linie rovnoměrných tónů, jak byly oduševněním naneseny v příkladech „Lojzku!“, „ivandroi“, „Dobře se mám tu, dobře“ atd., mohou v harmonické hudbě vyzněti zároveň! Hymnu obdivu zasluhuje prostičká nota, jíž možno zachytiti všechny ty odstíny lidského cítění. Ne jen kousek života osobičky, okamžik jeho, ne jen místečko, které ona plní — ale ruch společnosti, množství a širého prostranství vejde se na stránku partitury. Žádné jiné dílo umělecké nemůže se plnotou výraznosti náladové rovnati s dílem hudebním.

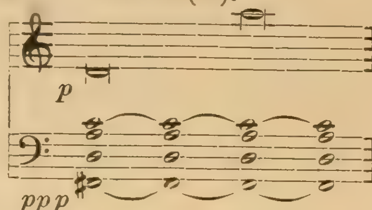
Pronikáním se těchto různých vrstev rovnoměrných tónů spadá s drobnější na hrubší déšť ruchu sčasovacího. Vyplynou z něho takty nejrozmanitějšího druhu, vymezeny těžší — lehčí dobou váhy rozmanité a spájejí se v tuhý celek, svérázný, určitý v dojmu, o sobě snadně pojímatelný: **takt harmonický v běžném slova smyslu**. Není divu, že obyčejně nedohlídáme se dna tohoto podivuhodného složení. Toto prolnutí jen několika vrstev rovnoměrných tónův, jimiž tvůrčí duch probíhá jako blesk v narovnaných mračnech — tu těká po místech nejodlehlejších, tu vlní se přímou brázdou — chci rozložiti na jediném příkladu.

*

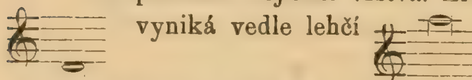
Dlouze vyzní souzvuk kvintsekstový, dominantní *(fis-d-a-c)*:

Chladná, lesklá deska, jak by se z posaunův ulila: **dno sčasovací** — plátno bez stínu. Ostře charakterisováno je s počátku tónem houslí (d^1) a uprostřed tónem dvou oboe (a^2):

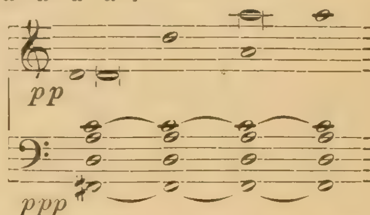

Tak položena nejnižší vrstva. Život sčasovací zrozen. Těžší doba vyniká vedle lehčí

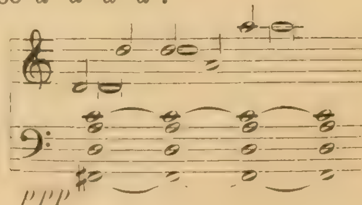

Na souzvuk *fis-d-a-c* lehne stín taktu . (Theorie dává této souzvukové obměně po harmonické stránce jméno průchodu.)

Doby oživují a charakterisují na dva dvoucelé takty ( ) tóny houslí prvých d^1-d^2-a^1-a^2:

Motiv neměl by té plastičnosti, kdyby vyzníval přímo na souzvuku *fis-d-a-c;* má teď hlubší rýhu přízvukovou na tónech d^1, a^1. Motiv má však též svou vlastní náladovost: necítíme jí tak živě jako skladatel, ale přece jest ona příčinou, že vážeme tyto čtyři tóny v nápěvek; laik pojímá onu výši náladovosti, jež jest jeho subjektivní nejbližší: slyší to neb ono z hudby jasněji. Při pozornosti lze hudebníku sledovat všechny prohlubně náladovosti; skladbu může hudebník poslouchati vždy s novým požitkem. Doba vnově se charakterisuje na dvoupůlový takt ( ) pomocí houslí a oboe d^1-d^2-d^2-a^1:

Jsme teď kolébáni v dobách půlových.

V příkladu následujícím zachytne se naše ucho osminových tónů c^3, fis^2; ony působí jako na tichou hladinu vodní hozený kamínek: spojitou vrstvu náladovosti však nezpůsobí.

To se podaří teprve šestnáctinovým tónům. Drobné jejich čeření odráží se na souzvuku *(fis-d-a-c)*. Jako za červenou nitkou hledíme po nich: slyšíme jen je a ne hluboké dno, jež celek váže na jeden takt určitého příznaku:

Přílišnou délkou akkordu sčasovací proud stal se mělkým. Drobné tóny leží jako oblázky v čisté vodě v těchto několika taktech R. Straussovy symfonie domácké (part. str. 62).

*

Toto vrstevnaté složení taktů, kupení jich, dospělo v harmonické hudbě určitých typů.

Jejich prvním příznakem jest počet dob taktu, jenž nese na sobě celé vrstevnaté složení; druhým příznakem jest hustota náladová, t. j. počet a odchylnost pronikajících se vrstev.

Jak se tyto vrstvy způsobují, kolika hlasy, zdali čistě rythmicky či také melodicky, to náleží do praktické části sčasování.

Ne poslední úlohu hraje ve formální úpravě typů taktových oko.

Sluch a s ním přísná theorie předepsala by celému úryvku vytčené skladby jediný takt dvou-dvoucelý (2).

Vyhovuje se jen oku, když nepřehledný prostor rozdělí se v články stejných příznaků, t. j. obyčejně podle dominující vrstvy náladové.

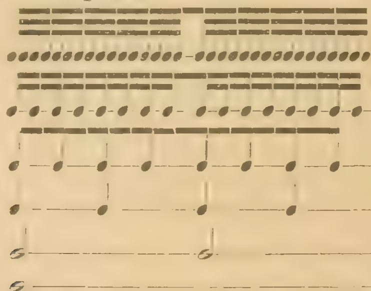
V úryvku předepsáno skladatelem rozčlánkování podle taktu celého C. Zapadá do něho nejplněji nápěvek a nalezneme v něm všechny příznaky toho typu:

d)

Zbývá nám stručně se zmínit o typických příznacích obvyklých složenin taktových.

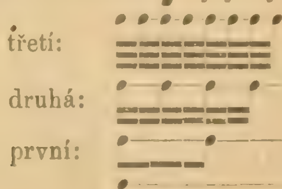
Tvořivost hudební vybudovala si konsolidaci sčasovacích vrstev: bylo třeba srozumitelného a ustáleného výrazu jejich. Konsolidace dokončena notou, do níž položen princip tuhého a jasného sčasování: notou ⌒ vysloveno již sčasování buď dvěma, čtyřmi, osmi, šestnácti atd. rovnými dobami. Na př.:

Když by současně tyto sčasovací vrstvy zněly, pak každý tón nižší vrstvy je tóny vyšší vrstvy určitě sčasován; tón půlový 𝅗𝅥 dvěma dobami (čtvrtmi 𝅘𝅥 𝅘𝅥), tón čtvrťový 𝅘𝅥 dvěma osminami atd.

Tímto poměrem třídíme vrstvy: první je vrstva půlových tónů, druhá čtvrťových tónův atd. až k páté (dvaatřicetinové), pokládáme-li dobu celou ⌒ za dno sčasovací. Tímtéž principem konsoliduje se délka dna sčasovacího, od nejdelšího |—| ke kratšímu o polovic ⌒ atd., až ke 𝅘𝅥𝅱.

Vrstvy na dně čtvrťovém 𝅘𝅥 byly by:

Jemnější odstíny vrstevní se určují se vztahem k těmto hlavním vrstvám. Tak na př. charakteristika časová tónu = třemi rovnými dobami čítá se za rovnocennou s druhou vrstvou a notuje se též půlovými třemi notami.

3

Charakteristika téže doby = pěti až sedmi rovnými dobami spadá do druhé vrstvy

5 6 7

a podobně dále.

Délku sčasovacího dna možno též do jemných rozdílů notací určit. Na příklad $= \frac{1}{4} + \frac{1}{32} + \frac{1}{64} + \frac{1}{128}$ kterékolvěk délky absolutní. Tempem ještě jemnější rozdíly se určují.

Vada notační spočívá v tom, že nota tónu, na němž se tak bohatý sčasovací život může probudit, chová v sobě ukrytý sčasovací ruch určité vrstvy, do základu její formy vložený. Na příklad v době čte se již vrstva tónů stodvacetiosminových.

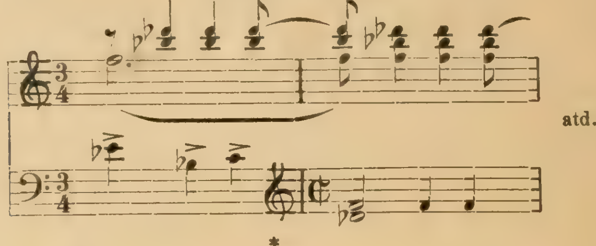
Následkem toho střetne se tak mnoho rovnocenných vrstev, jež vyžadují doplňků notačních, oblouků, čísel atd. Zpravidla se jim skladatelé vyhýbají neb jimi úmyslně umělá úskalí rythmická stavějí.

Nejjednodušší takty plodí snadno frase rythmické, jež se vlekou vší hudební literaturou. Tak na př. na době sotva s jiným typem taktovým se potkáme než o vrstvě šestnáctinové:

atd.

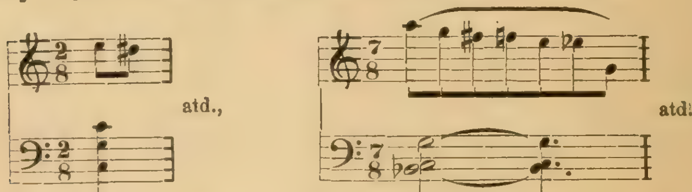
Rovnocenným vrstvám předpisuje se v novějších vydáních skladeb jich vlastní takt; prostorem zabraným notací určuje se jejich absolutní délka taktů. Ve stejném prostoru, omezeném taktovými čarami, jsou všelijaké takty stejné délky absolutní. Na př.:

R. Strauss, Salome, klav. výt. str. 26.

Rozeznávat třeba **takty primérní a složité.**

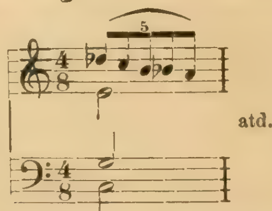
Tóny z jediné vrstvy dělají takt primérní. Na př.:

Jediná vrstva sčasovací, jež hraje na sčasovacím dnu, ve kteréž se tedy rovná délkou doba těžší době lehčí, dělá takt primérní.

Odpadají v primérních taktech všeliké duoly, trioly, kvartoly atd. V notaci duol atd. jest již vysloven vztah vrstevní (k myšlené vrstvě sčasovacího dna).

Přimyslím-li si jen v notě 𝅗𝅥 sčasování osminami (♪♪♪♪), je příklad:

primérním taktem (v rovnocenných vrstvách).

Přimyslím-li si v notě 𝅗𝅥 sčasování čtvrtěmi (♩ ♩), je příklad:

složením taktovým.

Složení rythmické aspoň **dvouvrstevní** stačí na srozumitelnou charakteristiku všech obvyklých typů taktových vzniklých kupením vrstev.

Dotknout se **osmin** v taktu dvoučtvrťovém $\frac{2}{4}$ a bude rozeznatelný od taktu $\frac{4}{8}$, jenž v sobě chovat může i takty $\frac{8}{16}$.

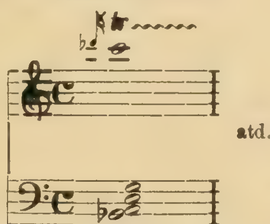
Na charakteristiku taktovou má vliv spojení vrstev určitých výšek. Již rovnocenné vrstvy ♩ ♩ ♩ — ♩. ♩. připojené k šesti osminám (♪♪♪♪♪♪) udělají typ taktový buď $\frac{3}{4}$ nebo $\frac{6}{8}$. Na př.:

Od mazlavého doteku duol, septol atd. jest volný vzlet až do skoro nepojímatelné výše vrstevní v tremolu, v trylku, pod nímž cítíme zrovna jen chvějící se sčasovací dno.

Taková vysoká **vrstva** buď samotna volně letí nebo podepřena je tóny nižší vrstvy. Marně v těch vysokých sférách hledáme charakter těžší — lehčí doby; nevyzní trylek ani volným nelibozvukem ani zpětným průchodem.

Podobně ztrácí glissando všechen podrobný harmonický ráz. I přírazu a obalu zbývá jen jeho stín harmonický.

e)

Příklad z domácké symfonie Straussovy jeví se jako takt dvoudvoucelý |—|, jehož celá doba 𝅝 nese na sobě všechny příznaky taktu celého 𝄴, spjatého zvláštním motivem melodickým.

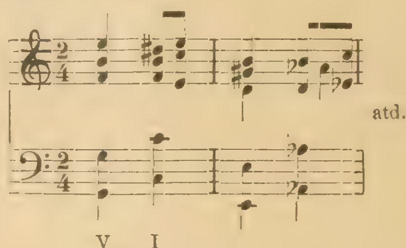
Tímtéž podnětem melodickým bývají spjaty v celek typy taktové **přiřazením** vzniklé. V taktech stěsnaných přiřazením dusí se jejich zvláštní ráz; účin celku je příznakem nového typu taktového: složeniny taktové přiřazováním. Je to analogický

případ se složením taktů v nápěvku mluvy, jak byl vytčen v příkladě „K d y b y b y l ř e k l m n ě“ (III. *b*).

Již takt dvoučtvrtný $\frac{2}{4}$ může být přiřazením dvou taktů dvouosminových $\frac{2}{8}$:

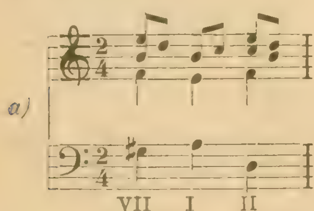

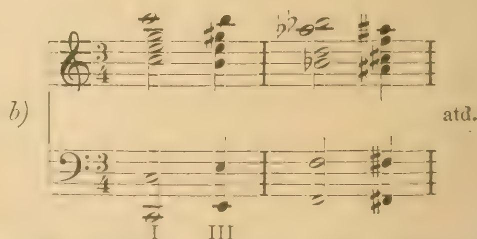

Ba stačí na tento typ pouze v z b u z e n ý sčasovací ruch dvouosminový v době čtvrťové. Na př.:

Podobně se má s taktem $\frac{3}{4}$.

Může býti přiřazením dvouosminových taktů $3 \times \frac{2}{8}$ *(a)*, nebo vzbuzeného v době 𝅗𝅥 taktu dvoučtvrtečního a přiřazení doby čtvrťové *(b)*. Na př.:

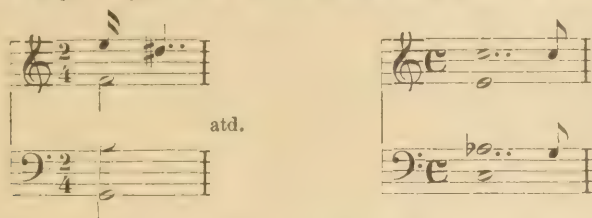

Takt celý, C, může býti ještě bohatším obrazem typů přiřazovacích; buď dva dvoučtvrtní takty nebo čtyři dvouosminové takty atd. dělají přiřazovací typ taktu C.

O taktu $\frac{5}{4}$ je známo, že může býti přiřazováním $\frac{3}{4} + \frac{2}{4}$ nebo $\frac{2}{4} + \frac{3}{4}$: ale též i pěti dvonosminových $\frac{2}{8}$ taktův atd.

Plný záhad, náhlých převratů, výbušné energie, nepokoje duševního je typ taktový, jenž má těžší nebo lehčí dobu taktu z jiné vrstvy, t. j. těžší a lehčí doba mají různou délku. Na př.:

Mohou být na něj naneseny příznaky taktu primérního i příznaky přiřazování taktů.

Jakého typu takty se přiřazují, o jaké hutnosti vrstevní? O jakém sčasovacím dnu? Mají-li typy přiřazených taktů se různit či mají-li co možná splývat? (Žádá se obyčejně plné splynutí přiřazených taktů.) Kdy se přiřazení „předpíše", kdy jest i notací kryto?

To jsou otázky, jež patří do **praktické** části sčasování. (Jimi na př. odhaluje se již vysvětlení odlišného sčasování hlavní, zpěvné a závěrečné věty a sčasovací spojitost těchto vět v sonátové formě.)

f)

Typický harmonický takt jest jako oříšek: těžší — lehčí doby nakupeny na sebe a závislé na sobě ztuhlými rýhami vtlačeny na dno sčasovací. Jest reliefem i spletny náladové, jíž jest výrazem.

Udržet se v jednotném prostředí náladovém, vyžaduje: typ taktový ve skladbě zachovat. To jest fundament, na kterém skladba snadno vyrůstá; jeho se drží **technika skladebná**.

Mnohé Adagio a ještě spíše Allegro nevymkne se po celé délce skladby z jednotného taktu: ale v dramatické hudbě znamenalo by to neživotnost.

V lidové skladbě je typ taktový, onen fundament skladebný, příliš průsvitný, poddajný. V písních s ochablou expansí sčasovací vynikne ještě ráz taktu a vrací se s pravidelností; podobně tomu při písních thematických a plesových; aby však lidový skladatel dodal všude a vždy posily a tvrdosti těmto taktům, těžší době vždy přidal přízvuk slova, delší době — větší kvantitu hlásky, tomu brání životná pohyblivost a citlivost, **měnlivost** forem lidových písní. Lidová píseň nezpívá se vždy a všude stejně. Obzvláště její

sčasování řídí se podle prostoru: při téže písni jednou se smrští, podruhé napne.

Nepoštěstí se ovšem přistihnout lidového pěvce při skladatelské práci. Pozorovatel přichází vždy pozdě, v okamžiku, kdy jest píseň již hotova. Proces vzniku myšlenky je příliš rychlý a v té rychlosti utajený, než aby bylo možno jej sledovat. Ale překážet se mu může i podněcovat se může.

Když tón již plyne v péro skladatelovo, v prsty improvisatorovy, hrdlem zpěvačky-skladatelky, prozradí se sice mnohé jeho bloudění, těkání — chvat a strž tónové myšlenky — ale již uskutečněna jest na cestě v svět.

Kterak hošík svezl se po nápěvku mluvy do zpěvu, ukázal jsem na skutečných případech „Na muziku“ a „Drobných za korunu“ v úvodě sbírky Bartoš-Janáčkovy „Národní písně moravské“ str. XVI, XVII.

Nezbývá nežli z časoměrných příznaků písní usoudit na lidovou skladebnou techniku po stránce sčasovací.

*

Je typ písňový, z okolí Rovné, jenž do počátku písně klade neklamné nápěvky mluvy.

I oním zběžným způsobem mluvy začínají se zpívat: vysokým (drobným) sčasováním s lehkostí a mlhavostí intonační.

Oddechem, v němž jak by nabrat se chtělo ohně pro další roznícenou část písně, zatrhne se tato úvodová část. V tomto typu písňovém jest neklamno, že první motiv vnesen jen výrazností mluvy do písně.

S mluveným slovem na rtu začíná jediná zpěvačka zpívat; sčasovací život tohoto prvního motivu zůstává pěvci utajen, i melodický rys jest mlhavý: nikdy tento první motiv nezavládne silou melodické nebo sčasovací themy. A přece je přivázán k ostatní části písně. Čeho se přidržel z charakteristického počátku lidový skladatel v pokračování písně?

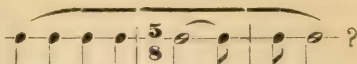
Allegro. Solo. *mf*

Ej, bu - de zi - ma, bu - de mráz;

Moderato ♩ = 80. Tutti.

kde sa, ptá - čku,

kde sko - váš? Kde sa, ptá - čku, kde sko - váš?

Jak dospělo se konce sčasovky ?
Jak dospělo se konce písně? Čeho se přidržoval lidový pěvec-skladatel, aby dříve nezakončil, aby netěkal, nebloudil bezúčelně?

Při napjaté pozornosti mně samému sotva se podařilo náležitě vyměřit tón při neochvějně volném tempu. Vidno, že dlouhé tóny dodrženy podle rázu svého sčasovacího života, když začaly se v mysli tratit jako hladký daleký prostor, byly zakončeny.

Proč ten a ten tón dobře změřený, na př. poslední, tu vůbec vyzněl? Proč na něj se nemohlo zapomenout? Proč zbylo dosti klidné mysli vyčkat na něm tak dlouze? Přiřazovat tóny s pomocí utkvělého typického taktu bylo tu zcela nemožné. Nedospělo se v písni k němu.

Něčeho pevného bylo se lidovému skladateli držeti, že dovolil si veplout, řekl bych zrovna, do tůně taktu $\frac{5}{8}$? —

Řekl bych, že devadesát ze sta písní a zpěvů lidových začíná rovnoměrnou sčasovkou. To je znamením soustředěné náladovosti. Bylo třeba plné zaujatosti myslí tím obrazem, z něhož první nápěvek povznesl se zpěvem, písní. Vzpomeňme si na analogické rovnoměrné nápěvky plačtivé mluvy a veselé popěvky drobené jak by přídechem smíchu!

Byla snad lidovému skladateli oporou ve skladbě časoměrná úprava slova v nápěvku? Proč by měl vůbec na ni myslet, proč by měl snad i nevědomě řídit se kvantitou hlásek, když všechny shrnuje v rovně, dlouhé doby vyhlazené a spájené na jednolitý lesk olejový, nezkracované, nezatrhované, bez tenuta, bez staccata: jen jediné legato jak roztávené hlaholící stříbro? Takové opory skladebné lidový skladatel tu nepotřeboval.

Snad v písních plesových (tanečních) v jejich tvrdé pravidelnosti harmonických taktů spíše by nalezly místa „stopy“ přízvučně nebo časoměrně upravené? Drobné, rovnoměrné tóny plesových písní, plno odchylek přízvučných již uprostřed písně, více ještě na konci a nejvíce ve druhém, třetím atd. verši jsou dokladem, že neopírá se lidový skladatel ve skladbě o „vázaný text“. —

Nejjasnější je toho doklad, když sčasovka svým vniterným ohněm a leskem ztopí všechnu zvláštní výraznost dalších slov, když dává vší další vazbě slovesné nezměnný tvar sčasovací, na př.:

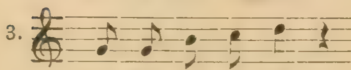
Z Petrovic.

1.

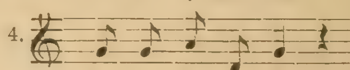
Ho - ši, poď - te k nám,

2.

ko - le - dy vám dám —

3.

bu - dem zpí - va - ti —

4.

ko - le - do - va - ti —

když vzpírá se a odolá všem vlivům mesologickým, když ani nešetří přízvuku slovného, t. j. vlastní těžší doby sčasovky slova, když následkem rozporu slovných a fonických těžších dob slov všímáme si vlastně již jen počtu slabik, jež ve vychladlých slovech na sobě nese celou konstrukci časovou písně.

Thematické písně!

Thema sčasovací shledá si tolik slabik do vazby slovesné, kolik potřebuje na svou plnost: technice skladebné neprospěje tu ani výraznost řízená přízvukem kmenovým, slovným, větovým — přepychem byla by metrická úprava časoměrná.

*

V písních, v nichž první sčasovka nemá síly themy, v nichž i takt se mění, korunami umlčuje, život sčasovací přerývá, v nichž tudíž vší volností časoměrnou rozkládá se nápěvek, vynikne v jeho měkké poddajnosti sčasovacích tvarů samo sebou členění přízvukem.[1])

Jisté technické pomůcky potřebuje lidový skladatel, aby dospěl uspokojivého konce písně.

Pravil jsem, že na vrtké půdě náladovosti udržet se v jistém prostředí, ochránit se roztříštěnosti, těkavosti podaří se skladateli vycvičenému školou šetřením jistého typu harmonického taktu.

Tohoto sevřeného, upraveného prostředí náladového nasytíme se; z něho vyplývá **minimální délka skladby**, přibližujeme se v něm s jistotou konci skladby, uspokojení.

Hutnost taktů harmonických nás dusí, plytkost čeření taktového ve zpěvu nás na dlouho nezaujme; minimální délka skladby umělé (harmonické) neliší se mnoho od minimální délky lidové písně.

---

[1]) Mluví-li se v těchto případech o správnosti nebo nesprávnosti přízvuku, nemá být brána notace písně bůhví kým pořízená, jen ne lidovým skladatelem, za východiště posuzování. Svéráznost tohoto typu písní nejlépe vynikne, označují-li se takty od přízvuku slovného (nebo pevnějšího určení). Bude v té příčině třeba revise notační všech českých sbírek národních písní.

Z harmonických taktů nabírá skladba umělá pro vzrůst z minimální délky vždy nového dechu; tu padne vazbou harmonickou do vysokých sfér sčasovacích, tu do nízkých, aniž se tratí jednotná náladovost melodie; nebo naopak.

„Chtít zpívat" — chtění opravdivé, thematičná síla první sčásovky — podepřená pevně tvrdým rythmem pohybovým v plesové písni — vliv okolí, nastrojí jistou sevřenost náladovou v každé národní písni.

V tomto prostředí sčasovacím, náladovém, leží již sama sebou i míra nasycenosti, minimální délka písně lidové. Dospět k ní jistě nelze však ve všech případech lidovému skladateli ani taktem ani podnětem thematickým. Ale dospívá k ní vždy prostým odčítáním hlásek určitě artikulovaných, řekl bych **kořenů slabik.**

Odlišuje je, aniž jich do nesrozumitelnosti trhá, tím stínem, jenž dělá slabiky na př. hla-va-tý a nikoli hl-av-a-tý a jejž bych nazval přízvukem slabičným. (Ještě více koncentrován zúžuje se na přízvuk hláskový, z něhož vyplývá buď *ľ* nebo *l*.)

Tyto částky živých tónův, ostře vynikající, pevné, jež daly podnět k rýmové úpravě textu, nebrání, aby píseň byla zpěvem skládána, jak tomu po většině u lidové písně jest.

Ony nebrání vývoji thematičnosti určitého taktu, mesologickým vlivům na sčasování, nebrání tudíž náladovosti, její změně ani jejímu ustalování: na nich se může jistě dospět minimální délky lidové písně, dospět uspokojivého konce. Čas jest jimi spjat a přece v kterékolvěk době uvolněn! Odtud prýští nadobyčejná volnost a rythmické bohatství lidové písně.

Slyšel jsem aspoň, a to ne jednou, jak lidová zpěvačka při vzpomínání, když se opravovala, šeptem rovnoměrně vyslovovala text; ležela tu váha vlastně na odčítávání oněch sražených slabik v krátkých tónech artikulovaných.

Lidové skladatelce písní není těžko ve zpěvu syllabickém odčítat si řádek, dbát rýmového zakončení a splésti pod dojmem nápěvku plného melodického i sčasovacího jádra, ať vědomě neb nevědomě, pravidelně neb nepravidelně, s převahou fonické nebo slovesné stránky ve zpěvu, **verš — píseň** obvyklé délky: vždyť připamatovalo si slovenské děvče až na 800 veršů! Podklad pro analogii dostatečný.

*

Není příčiny, aby technická pomůcka lidového skladatele, odčítané ostří tónů slabik pro sčasovací vzrůst písně do minimální délky, pro dospění k uspokojivému konci, nebyla v notaci lidové písně označována.

Počet slabik jednoho myšlenkového celku patřil by pod znaménko taktu. Ukázalo by se, kde nápěvek (v počtu slabik vychladlý) životem sčasovacím vzplane, kde jím sálá; ale i poměr celku myšlenkového k míře absolutního času jím zabraného — sáh písňový — by názorně vystoupil. Jest jinaký ve zpěvu dramatickém, v recitativu atd. Plná sčasovací konstrukce písně by vynikla.

Chceme ji z notace též předem vyčíst.[1])

Z Pucova.

(4—4) Da - la sem si kap - su ši - ti
de - vět lo - ket be - ze štvr - ti.

*

Několik století střebe již hudební skládání umělé z typů harmonických taktů. Vymykat se z jejich úmornosti náladové, tvořit nové kombinace, jest duševní potřebou moderního skladatele.

Lid může své písně jen zapomínat. (P. d.)

---

[1]) *S. Ljudkevič* označuje ve sbírce haličsko-ruských písní (Галицко-Русскі народні мельодії. Ст. Людкевичъ. Львов 1906) číslo slabik řádku, členěné slovným nebo větovým přízvukem; ale neoznačuje taktu.

Marxův vědecký socialismus a budoucí společnost.

Napsal Dr. Methoděj Kubíček. (Č. d.)

S křesťanstvím si marxisté již docela nevědí rady a methoda ekonomicko-historická tu úplně selhala. Tak míní Kautsky, že světová říše římská pro jednotnost státního zřízení a hospodářského života byla způsobilá, aby v ní vzejíti a dařiti se mohlo náboženství rázu světového jako je křesťanství. To je správné; neboť řečené okolnosti napomáhaly vydatně rychlému šíření křesťanství. Ale Kautsky nevysvětlil, jak z oněch hmotných podmínek křesťanství skutečně vzniklo. A o to běží především.

O to pokouší se Engels ve článcích „K dějinám prakřesťanství,[1]) ale projevuje při tom úplnou neznalost vlastní podstaty křesťanství. Není ani divu; neboť Engels a jeho stoupenci, vyjmouc snad útlé mládí, nikdy předpisů víry nedbali aniž se starali o důkladné poznání víry. Vůbec se zdá, že socialistům utkví v paměti z náboženského výchovu v mládí jen asi dvě nebo tři věty, na př. „Milovati budeš bližního svého jako sebe samého.“ Těmito větami se pak stále ohánějí proti jiným, sami však podle nich nežijí. Od žida Marxa, jejich mistra, žádati znalost křesťanství ovšem nelze. Slušnost by vyžadovala, aby tedy o křestanství buď vůbec nemluvili anebo napřed se pořádně poučili.

Uvedeme jen některé myšlenky Engelsovy o původu a povaze křesťanství na doklad, jak vědecký socialismus jest i po této stránce nevědeckým, ano omezeným. Ve světové říši římské cítila prý se potřeba, doplniti světovou říši náboženstvím světovým. Výrazem této potřeby bylo prý uznávání kde kterého slušného boha cizího vedle domácích. Zatím vzniklo ve vší tichosti nové náboženství světové. Křesťanství je smíšeninou ze zpovšechnělé orientální, najmě židovské theologie a vulgarisované řecké, hlavně stoické filosofie. Prvotní křesťanství podobalo prý se velmi modernímu hnutí dělnickému. Engels neváhá prohlásiti je zrovna za socialismus. „Křesťanství při svém počátku bylo hnutím potlačovaných, vystoupiloť nejdříve jako náboženství otrokův a propuštěnců, chudých a bezprávných národů, Římem potlačených nebo rozprášených.“ Odkud Engels nabral takovou představu křesťanství, věru těžko říci. Ze čtení Evangelií jistotně jí nenabyl. Křesťanství, které má na mysli, jest padělkem, znetvořením pravého křesťanství.

Ku srovnávání křesťanství se socialismem vede Engelsa a jiné hlavně druh kommunismu u prvotních křesťanův. Avšak to byl kommunismus pochodící z pohnutek ethických a náboženských, tedy zcela jiný, než který chce dnes většina jeho přívrženců. Nad to nebyl příkazem ani nějakou podstatnou součástkou soustavy náboženské. Praví-li písmo sv. o křesťanech, že mezi nimi nebylo nuzných, poněvadž ti,

[1]) »Die Neue Zeit« 1894: *Fr. Engels,* Zur Geschichte des Urchristentums.

kteří měli „pole nebo domy, prodávajíce přinášeli (apoštolům) peníze za ty věci, kteréž prodávali“,[1]) vidíme v tom překrásné ovoce lásky k bližnímu, kterou prodchnuti byli zámožní k strádajícím. Avšak ani Kristus ani apoštolé nepřikazovali vzdávati se majetku a prodávati ho. Vždyť praví sv. Petr k Ananiášovi, který mu přinesl stržené peníze za pole, část si tajně podržev: „Zdali byvši prodáno, v moci tvé nebylo?“ (l. c. 5, 4). Nebylo tedy přikázáno vzdávati se majetku ani odváděti peníze apoštolům. Když to křesťané přece činili, pobádala je k tomu láska k Bohu a k bližnímu.

Engels a marxisté snad ani nevědí, jak Starý Zákon, proroci a celé vedení vyvoleného lidu po staletí připravoval půdu křesťanství. Nechápou, že Kristus je středem dějin. Vše, co předcházelo, je přípravou na Vykupitele. Vše, co následuje, jest uskutečňováním království božího na zemi, Kristem založeného.

Ve svých výkladech o křesťanství přihlíží Engels jen k zevnější a celkem podřízené stránce křesťanství. Jádra samého, totiž požadavku dokonalého obrození člověka pravou kajicností, požadavku milovati Boha nade všecko a bližního — ať přítele nebo nepřítele — jako sebe sama a jiných požadavků se nedotýká, nemaje o nich patrně ani potuchy. Křesťanství nesměřovalo, jak se Engels domnívá, k vysvobození utlačovaných z nadvlády římské, nýbrž směřovalo k vysvobození z otroctví hříchu a nepravosti a k navrácení člověka k původnímu jeho určení, spáse věčné. Kdyby křesťanství v počátcích skutečně bylo bývalo výrazem odporu utlačovaných proti nadvládě římské, pak by v Evangeliích nebo v listech apoštolských byly aspoň nějaké stopy tohoto odporu. Leč marně bychom je hledali, jak dosvědčí každý, kdo knihy Nového Zákona pročetl. Známa jsou přece slova Kristova: „Dávejte tedy co je císařovo, císaři, a co jest božího, Bohu.“ [2]) Těmito slovy zavrhl Ježíš jednání náboženských a politických stran mezi Israelity, které potaji brojily proti nadvládě římské, a připomenul jim, že povinnosti k Bohu dobře se snášejí s povinnostmi k světské vrchnosti. Svatý Pavel pak přesně vytkl názor křesťanský o vrchnosti a povinnostech poddaných k vrchnosti ve slovech: „Každá duše mocnostem vyšším poddána buď; neboť není mocnosti, leč od Boha, a které jsou, od Boha zřízeny jsou. Protož kdo se mocnosti protiví, zřízení božímu se protiví, a kteří se protiví, odsouzení sobě dobývají... Proto z potřeby poddáni buďte, netoliko pro hněv (t. j. ze strachu před trestem), ale také pro svědomí... Dávejte tedy všem, co jste povinni: komu daň, tomu daň; komu clo, tomu clo; komu bázeň, tomu bázeň; komu čest, tomu čest.“ [3]) Srovnejme s těmito výroky uvedený výrok Engelsův a poznáme, jakou znalost křesťanství měl!

Marx opět se domnívá, jak jsme slyšeli, že křesťanství pěstuje kult abstraktního člověka, zvláště křesťanství v občanském vývoji protestantismu, deismu atd. K tomu náhledu patrně došel pozorováním

[1]) Skutky ap. 4, 34.
[2]) Mat. 22, 21.
[3]) Řím. 13, 1–7.

života a jednání kapitalistův anglických a francouzských. Který rozumný člověk však bude posuzovati křesťanství podle „náboženského“ života kapitalistů? Buržoasie, kterou má Marx na mysli, buď vůbec víry nemá nebo si dochovala jen smutné trosky. V srdci zřídila si již dávno jiný oltář a postavila na něj zlaté tele, okolo něhož tančí jako kdysi praotcové Marxovi v poušti. A podle nich posuzuje Marx křesťanství! Křesťanství, jak z uvedeného patrno, o kterém marxisté a socialisté vůbec mluví a proti němuž vášnivě bojují, jest vidina smyšlená, nemající s pravým křesťanstvím pranic společného, leda snad jméno, a to neprávem!

22. Nesprávné názory marxistův o původu, vývoji a podstatě náboženství vedou důsledně k nesprávným závěrkům i co do budoucnosti náboženství. Marxismus věští docela zánik náboženství s posledním kapitalistou!

„Náboženství zemře smrtí přirozenou!“ praví Engels [1]) Tato přirozená smrt bude ovšem míti také „přirozenou“ příčinu. Ve známé formulaci materialistického pojetí dějin praví Marx, že po každém období socialní revoluce, nastalém střetnutím materielních sil výrobních s poměry výrobními uvědomují si lidé nastalý konflikt v ideologických formách. K nim přináležejí také formy náboženské, které se přizpůsobují novým poměrům hospodářským a spolu s nimi se vyvíjejí. Je tedy náboženský vývoj podmíněn hospodářským vývojem společenským, od něhož přímo závisí. Třídní protivy mezi vládnoucími a ovládanými působily dosavadní vývoj dějinný. Trudné následky třídních protiv pro život vyrovnávají si lidé, neznajíce jich podstaty, představou říše nadoblačné, ve které prý pominou zápasy a boje, trudy a strasti vezdejšího života a nastane dokonalý mír a soulad.

Po vítězství proletariatu budou společenské poměry úplně změněny. Společnost zabere všechny prostředky výrobní a bude sama říditi všechnu výrobu ke svým záměrům. Vláda nad osobami ustoupí řízení výroby a správě výrobků. Proto nebude již vládnoucích a ovládaných, utlačovatelův a utlačovaných. Pominou protivy a boje třídní se vším zlem, které mívají v zápětí. Nastane soulad v hospodářské struktuře společenské. Nastalý soulad ve spodní stavbě bude míti blahodárné účinky na myšlení lidské, z něhož znenáhla vymizí rozervanost, neuspokojenost a nevraživost jedněch proti druhým. Lidé stanou se šťastni a spokojeni na zemi a nebude tudíž potřebí vyrovnávati si nějaké protivy myšlenkovitě v říši nadoblačné. Přestane potřeba náboženství. Vždyť osvobozená společnost osvobodí každého z příslušníků z otroctví, ve kterém nyní udržováni jsou výrobními prostředky. Sami si je sice vyrobili, ale přece tyto prostředky stojí proti lidem jako přenosná cizí mocnost. Osvobozený člověk nebude pouze mysliti, nýbrž bude také říditi výrobní prostředky, jsa jich pánem a pánem svého osudu.

Takto si představují marxisté „přirozenou smrt“ náboženství. O náhradu postará se socialistická společnost. Vrátí člověka člověku

[1]) *Engels*, Anti-Dühring, str. 306.

a přírodě, odkáže ho k vlastní síle a vychová ho k samostatnosti a radostnému užívání života. Cíl života zajisté jest hledati v tomto životě, na zemi, a cílem jest ve společenství s jinými dojíti nejvyšších účelů lidstva. Obsahem života jest požitek, ale požitek získaný a oprávněný vykonanou prací. Jediná je ctnost, totiž práce plodící kulturu, kterou lidstvo dospěje k harmonickému zdokonalení.

Všecky tyto a podobné vývody byly by pěkny a věštěný zánik náboženství snad by se dostavil, kdyby náboženství skutečně bylo tím, zač je marxisté pokládají. Náboženství, které mají na mysli marxisté, jest jejich fantastickou smyšlenkou. Aby mohli náboženství zařaditi do všeobecného vývoje, tvrdí, že náboženství se vyvíjelo od stupně k stupni. Z prvotního mnohobožství postoupil vývoj k jednobožství, které znamená konečný stupeň náboženského vývoje a je spolu předzvěstí úplného zániku z uvedených příčin.

Nebudeme se s nimi o to příti, o tom rozhodne čas. Náboženství je tak staré jako lidstvo, marxisté jsou ode dneška. Na světě již bylo dosti lidí, kteří vším úsilím bojovali proti víře v Boha. Dávno již zmizeli a není po nich památky, ale víra v Boha trvá. Myslí-li marxisté, že se jim podaří, co se žádnému dosud nepodařilo, nemůžeme jim v tom brániti ani jich nebudeme o opaku přesvědčovati. Zkušenost jest nejpádnějším důkazem, kterému se nevyrovnají slova sebe výmluvnější.

Poukážeme proto jen na jednu věc, z které jest patrno, že i dle stanoviska marxistů by mělo náboženství vlastně potrvati také v budoucí společnosti. Předpovídajíť jeho zánik, poněvadž prý vymizí v socialistické společnosti všechny protivy, a tím prý odpadne potřeba vyrovnávati si myšlenkovitě nějaké protivy náboženskými představami.

Avšak jest otázka, zdali skutečně vymizejí všechny protivy a nastane-li dokonalý soulad. Protivy nejsou toliko v životě hospodářském a společenském, nýbrž i jinde, a ty ani v socialistické společnosti nevymizejí.

Nejvýznamnější jest protiva mezi životem a smrtí, mezi bytím a nebytím. Víme, čeho je schopen moderní optimismus socialní. Avšak přece se neodvažuje doufati, že by přestala někdy smrt mezi lidmi, že tedy by se mohl člověk státi nesmrtelným co do těla. A kdyby se přece někdo takové naději oddával, nemohl by býti vážně pojímán. Smrti tedy zůstanou budoucně její práva. Za to se vynasnažují optimisté smrt hodně osladiti a pozbaviti hrůzy. Ujišťují, že se smrt nebude v budoucnosti zdáti hroznou následkem vyspělého poznání. Bude prý potom na ni pohlíženo jako na strnutí funkcí životních s následujícím rozkladem, zajímavým pro chemika!

Jak plané to a nerozumné mluvení! Tak pohlížejí na smrt velmi mnozí již dnes, ale jen když umírají jiní, oni však sami jsou zdrávi. Umírající nepohlíží s takovou zajímavostí a s klidem učence na nastávající okamžik smrti. Proto nesmíme posuzovati smrt a její hrůzy podle slov a řečí zdravého, ale vmysliti se nám jest ve chvíle, kdy sami budeme umírati. A tu můžeme právem říci, nepřihlížíme-li ani k pravdám víry, že smrt činí člověku hroznou láska k žití, láska k bytí, hrůza

všeho živoucího před ničím, hluboký a tajemný antagonismus mezi bytím a nebytím. Tento pocit nepomine ani v budoucnosti, byť i všeobecná úroveň vzdělanosti sebe více se povznesla; lidé se ho nepozbaví, jako se nevybaví ze všeobecné vlády smrti.

Ano jim tím spíše bude smrt hroznou a děsivou. Dnes pro mnohé jest vítaným hostem, zbavujícím konečně člověka trampot a běd vezdejšího života. Čím teprv je smrt pro věřícího křesťana, doufajícího a milujícího Boha! Také se jí leká, ale sílí ho spolu vědomí, že smrt jest pouze přechodem k pravému, věčně blaženému životu ve spojení s dobrem svrchovaným, po kterém vždy toužil a na něž se po celý život připravoval.

Vše to by ovšem odpadlo v socialistické společnosti. Dle předpovědí marxistů stanou se lidé šťastni a blaženi, spokojeně a nerušeně budou užívati všech radostí a požitků života, kterých jim poskytne měrou nejhojnější štědrá společnost. Údělem oněch šťastných smrtelníků, vlastně lidí-bohů, bude prý šťastné, triumfující bytí, jaké asi měli bohové olympští.

Jakou se bude jim jeviti smrt? Smrt, která je má rázem, na vždy a nenahraditelně pozbaviti celé blaženosti, všech požitkův a radosti z celého užívání života. Co očekává je po smrti? Nic, leda chladná hrobka nebo rozžhavená pec v krematoriu! Jak beznadějné to vědomí! Nestane-li se toto vědomí trpkým, velmi trpkým přídavkem do kalichu blaženosti? Proto právem můžeme souditi, že bázeň a hrůza před smrtí byla by v socialistické společnosti mnohem tísnivější a větší než nyní, poněvadž již nebude pro umírajícího vůbec žádné naděje.

Jak si tu pomoci? jak vyrovnati křiklavou protivu mezi blaženým životem pozemským a rozpadnutím v nic po smrti? Dle marxovské logiky nezbylo by než ji nějak myšlenkovitě vyrovnati. „Následkem vnitřní rozervanosti a odporů vlastní podstaty tohoto světského základu jevila by se potřeba, aby vybudována byla ideologická jednotka, v níž by se tento sám v sobě rozervaný základ světský zrušil a ztrnul v oblacích jako samostatná říše. Ale v jaké podobě? Ježto je přece účelem tohoto ideologického ‚ztrnutí‘, aby odstranilo rozpor, aby zrušilo pozemský antagonismus — v tomto případě mezi životem a smrtí — aby ideelně splnilo to, čeho reelně dosíci nelze, nutno, aby se tato moc smrti, samojediná člověka dosud strašící a ovládající, fantasticky odrážela, aby v oblacích ztrnula jako jediná mocnost života. A tím by si utvořil marxovský materialista a socialista sám opět jediného, osobního boha života, sotva že ho s posledním kapitalistou ubil; boha, jenž by, obdařiv prve lidi na zemi tisícerými rozkošemi a radostmi, jim milostivě na onom světě věčného života dopřál.“[1]

(P. d.)

[1]) *Max Lorenz*, Moravská socialní demokracie, str. 92.

František Pravda (Vojtěch Hlinka).

Obraz jeho literární činnosti. — Píše FR. HOLEČEK. (Č. d.)

Bouřlivý rok 1848, toto „jaro národův a svobody", dodává mysli a odvahy i kněžstvu, které domáhá se synod a svobodné volby biskupů jako za starých dob Církve. Na 18. a 22. května svolává praeses lužického semináře, Fr. Náhlovský, shromáždění duchovenstva v Praze, na němž za potlesku všech přítomných mluví proti zvykům „staré, policajtské vlády" a prohlašuje „jasné a živé sebevědomí svobody, jež nijak neničí kanonické poslušnosti... Tvořící duch Hospodinův přivedl národy k takové vyspělosti, že chtějí dnes míti podstatný vliv na pořádání svých vlastních záležitostí..." Ostře mluví pak dále proti poručníkování Církve a proti závist působícímu popřávání výhod a výsad duchovenstvu starým systemem vládním, jenž jest jen „ochromováním svobodné činnosti Církve a znenáhlým uspáváním strážců na Sioně". Touží po pokroku v Církvi, chtěje míti z katolicismu náboženství zdravého pokroku, nikoli však náboženství stagnace. Žádá zavedení národní řeči do liturgie, spravedlivého rozdělení církevních statků, lepšího postavení nižšího duchovenstva; žádá svobodné volby kardinála ze zemí koruny české, svobodné volby všech církevních představených, reformy seminářů, zrušení celibátu atd.

Praktického výsledku schůze tyto ovšem neměly. Vynesly Náhlovskému, příteli Bolzana, Schneidra, Fesla, Příhonského, Vinařického a j. jen pronásledování, a konečně i sesazení s úřadu, ale myšlenky tu pronesené žily v „Blahověstu" dále. Tak v článku „Stav církve ve Francouzích" [1]) stopuje se pečlivě novokřesťanské hnutí francouzské. Otiskuje se tu ohnivé provolání časopisu „l'Avenir" (1830), v němž Lamennais, Lacordaire, Gesbert, Montalembert, Migne a j. volají k papeži: „Naše i tvoje moc vezme za své, zachovej sebe i nás, přidej se k národům, odtrhni se od těch, kteří tebe uvalili v porobu, utec se pod ochranu národů, a lid tebe chrániti bude mohutným ramenem a silnou paží svou. Moc tvoje umírá zároveň s vírou. Pokud je chceš zachovati, připoj se k člověčenstvu dospělému devatenácti věky. Odvrať se od světských zbytků bývalé své slávy. Nač ti jsou ty purpurové hadry, leč abys jimi zakrýval slavné ty jizvy, toto znamení svatých bojů tvých, kteréž jsi druhdy bojovával ke cti člověčenstva proti tyranům."

A zase a zase volá se po synodách, zase žádá se svobodná volba biskupův a živě stopují se boje Seb. Brunnera, Gaertnera, Heurle, Veitha, Hirschera ve „Vídeňských církevních novinách". Kritisuje se vyšší duchovenstvo, ozývají se „Hlasy o pokrok v životě Církve",[2]) a prohlašuje: „Nenávidíme despotismus, buď si jakýkoli, touž měrou, kteroužto máme v ohavnosti sobecké experimenty revolučnické." [3]) Volá se: „Chceme světlo a svobodu právu a pravdě." „Chceme rozvoj a pokrok ve všem."

[1]) »Blahověst« r. 1848. — [2]) Tamže r. 1850. — [3]) Tamže r. 1852, str. 1.

Komenský je tu ještě „velikým synem vlasti“ atd.[1]) A právě tak úsilovně pracuje a píše se tu i pro rovnoprávnost národní. Kněz, šlapající nohama národnost, jest ohavností, žádá se úplné školství národní, klade se důraz „na potřeby našeho lidu ve Vídni.“ (Už tehdy![2])

Radí se tu zakládati katolické a české spolky, knihovny, čítárny, čísti dobré noviny atd. Uveřejňují se životopisy slovanských svatých, pěstuje se slovanské vědomí a pod., a to nejen v „Blahověstu“, ale i v „Časopise katolického duchovenstva“.

A všechny tyto myšlenky ozývají se hlasitě i v díle Pravdově, vyjímajíc ony, které se týkají reformy Církve. Že s nimi souhlasil, o tom svědčí nejen trvalé spolupracovnictví v „Blahověstu“, ale i upřímné přátelství se všemi, kteří myšlenky řečené hlásali. Nebyl však výbojný a měl jiný životní cíl. Psal pro lid, o němž byl přesvědčen, že není ještě tam, aby mohl chápati a posuzovati, co jsme uvedli.

Jak šťastný a vlivný byl na rozvoj povídkářského jeho talentu stálý pobyt na venkově, uvedl jsem již několikrát. Ale nejen vlastní zkušenost jeho, i zkušenost přátel stejně smýšlejících a cítících, jejich přání, jejich pokyny, rady i výtky měly velký vliv na směr jeho díla. Psalť mnohdy dobrý náš Pravda přímo na zakázku. Co kdo chtěl a jak to chtěl, tak psal. A že dílo jeho dalo se v rozvoji svém skoro výhradně cestou povídky mravokárné a mravoučné, ač z počátku chtělo býti spíše mravoličné a povaholičné, za to mohou nejen jeho záliby, ale především redaktoři časopisův a listů, do nichž psal, a nejbližší jeho přátelé. Několik jen citátů z korrespondence jeho s redaktory ukáže nám zřejmě, proč psal, co psal.[3])

Tak píše mu Fr. Daneš 30. února 1854: „...kýž by to jen s lidem naším šlo ku předu. Avšak tu jest mnoho rukaviček rozličného druhu, jubek hedbávných i nehedbávných a jiného šatstva skvostného, jako by to jediná byla vůle Páně se strojit, když řekl: Oblecte nového člověka. Tu se již nikdo nediví, že ‚ona má rukavičky‘, ale celý svět by se divil, kdyby je neměla, anebo kdyby měla dvacetníkové. Nábožnost pouze zevnitřní a co jí ještě, ta se jeví u ženského pohlaví. Mužského zřídka vidět u stolu Páně. Pohlaví toto se řídí již dle příkladu pánů. O obecném dobru nic se neví, tím více ale se ví o dobrém pivě, dobré pálence, punči, roztopčínu, anebo jak se ty věci jmenují. Kořalka jest nejlacinější zboží, proč by si jí tedy nepřál nádenník, který mnoho nevydělá? Česnek na oukrop je příliš drahý, proč by si tedy raději nekoupili zámožnější z nádenníků, t. j. ti, kteří dětí nemají, smetí u kupce, jež se jmenuje pálená káva, a k tomu za krejcárek cukru? Peníze nemají žádnou cenu, jsou jen holý papír, proč by si za ty hadry nekoupily ženské, služné i neslužné, hedbáví? Taková jest filosofie

[1]) Tamže 1850, str. 500. — [2]) Tamže r. 1852. — [3]) Korrespondenci Pravdovu i jeho bohatou knihovnu zdědil po smrti jeho † dp. T. Houška, sestřenec Pravdův, farář ve Zbynicích u Sušice. Po smrti tohoto roku 1905 zdědil obojí ctp. V. Brdlík, bohoslovec v Českých Budějovicích, jenž laskavě dovolil mi užíti korrespondence té, pokud k práci této jsem jí potřeboval, začež mu tuto vzdávám upřímný svůj dík. Podotýkám zároveň, že z korrespondence této nebylo dosud nic uveřejněno.

lidu a takovými zásadami se to žene ku předu. Všechno je obnoveno v kabátu, v srdcích ale a v rozumu to hadrovitě vyhlíží. Co tu máte látky pro své povídky?...“

Dne 10. července 1855 žádá ho A. V. Hnojek o povídku do „čítanky pro nedělní opakující školy“, „jejížto hrdinou budiž prostý řemeslník nebo rolnický venkovan...“

1. „Úloha povídky buď: ukázati, čím vůbec i méně mohovitý anebo i nemohovitý člověk může učiniti příjemné své živobytí. K tomu náleží netoliko vyhýbání se vyrážek záhubných a držení se jen prospěšných, dobrých a laciných, nýbrž uspořádání celého živobytí ve všech poměrech pospolitých, domácnosti, hospodářství, řemesla, příbuzenstva atd. Účel takové povídky tím snáze se dosáhne, čím větší část živobytí její hrdiny se popíše od mládí až do stáří.

2. Povídka bude velmi živá, předvede-li duchu našemu protivy, tedy někoho, jenž provádí zdárně nečasté umění činiti živobytí své šťastným, druhého pak, jenž opačně jedná. Protivy ty buďtež třeba ve dvou souběžných povídkách, asi jako Zschokke napsal ‚Der Millionär‘. Jeden může býti rolník, druhý řemeslník.

3. Poněvadž náboženství má pronikati vše smýšlení i činění lidské: to buď základem povídky; nic však aby se tu rozkládalo obšírnými slovy, sic ale prozíralo jejími ději.

4. Povídka buď asi na 3 tištěné archy.

5. Nevinná láska jinochova a pohled na blažené manžele neurazí citu toho nejzbožnějšího. Tudy může býti o těch řeč; nikoli ale o blouznivém milkování.

6. Jaký sloh? Tomu se račíte nejlépe naučiti z ‚Povídek z kraje‘.

7. Co do formy: i dialogy neuškodí, skrovně vmíšené...“

Není-liž tu podáno a přikázáno vše, co jsme shledali v moralisujících povídkách Pravdových? Láska, postup a rozvoj děje, technika, sloh, forma, všecko je tu určeno.

Podobně žádá ho i Dr. Ant. Gruda (známý slezský pracovník národní) o příspěvek pro „Opavský Besedník“ 12. prosince 1872 a zároveň „osměluje se aspoň povrchný směr skromně naznačiti. Příště, pokud možná, budiž zase položen důraz na čtení dobrých kněh a novin, zvláště nábožensko-politických a hospodářských. Tu bych prosil, čtenáře upozorniti na katolické spolky tiskové, na ‚Hlas‘ brněnský, na ‚Zábavncu Bibliothéku‘ rajhradskou, na spisy Chr. Schmida od Pečírky, na hospodářské spisy Kodymovy a j., a uvarovati je od spisův zhoubných, bohužel i v české literatuře se za laciný peníz vzmáhajících. Buďtež vyvráceny námitky (zvláště hospodyní) proti čtení a předplácení dobrých novin (srv. „K čemu jsou také noviny“), proti kupování dobrých kněh. Budiž ukázáno, že i rolníkům a neučeným je třeba starati se o záležitosti veřejné, Církve, národu a státu se týkající, že probudilí a uvědomělí občané nemají své přesvědčení míti pouze pro sebe, nýbrž že mají pro ně činiti též propagandu, kterýmžto poučováním společenská zábava nabude ušlechtilejšího rázu na místo škodlivých klevet...“

Fr. Duda, jednatel „Katolicko-politické Jednoty“ v Brně, chce zase povídku buď historickou nebo tendenční pro „Poučné spisy“.

„Tendenční povídka mohla by jednati o náboženské otázce, na př.:

a) Jak Bůh žehná těm, kteří jeho se zastávají.

b) Trest boží nad rouhačem a proklínačem.

c) Anjel strážný.

d) Jak lehké je srdce po vykonané zpovědi atd., anebo z oboru života buď vlastence, buď čtenáře novin, škodlivost obžerství, neštěstí obce, které nezáleží na cti.“ (Srv. „Nesvorná obec.“)

A dobrý náš autor spravedlivě zapisuje si vše do svého skizzáře jako látku na sedm povídek a po straně poctivě připíše: od Fr. Dudy, jednatele ...[1])

Z listu Dra. Grudy zaznamenává si následující themata:

1. „Nepohrdej svým jazykem mateřským, jenž je velebný dar Boží; nevděčník, kdož zhrdá darem Božím.

2. Fide, sed cui vide. Kdo jest tvůj přítel a kdo nepřítel? Liberální úředníci, advokáti a jich trabanti po venkově, židé, odrodilci a j.?

3. Spolčuj se, jen společnými silami vítězství nabudeš.

4. Čtení dobrých knih a novin nábožensko-politických a hospodářských.

5. Německá zpanštilost u rolníka, dcera německy vzdělaná...“

Po straně pak zase poznamenává: Od kněze Ant. Grudy v Kateřinkách u Opavy.

Stejně i Dr. In. Frencl (23. března 1858) prosí o povídky „zábavné a spolu vzdělávající pro lid, jenž by se náboženství dotýkaly a pro lid hodily“.

Doklady tyto stačí zajisté, abychom poznali, odkud bral Pravda látku svých moralisujících povídek. Viděli jsme již dříve, že všechny myšlenky tu pronesené jsou v nich zpracovány. Náš autor přijímal je tím raději, protože smýšlel a cítil právě tak jako ti, kteří mu je posílali.

Sám na př. píše si themata, jež rovněž oděl v roucho povídek:

1. Farář přítel mládeže a školy.

2. Jiné vychování mládeže nežli spočívající na křesťanských základech vede ke zkáze.

3. Svědomité šetření starobylých obyčejů, způsobů v domácnosti chrání dospělé od nemravných pokleskův a vtiskuje mládeži ctnost a charakter.

4. Zhoubnost vycházek na práci do Rakous.

5. Pořádná a nepořádná. Na ledě atd.

Více než sto takových themat nalezl jsem v zápisníku Pravdově. A všechna zpracoval.

K povídce stačila mu často jen poznámka: „Přišel mu prst v zábradlí při prvním sv. přijímání.“ Látku k povídce „Vzdálená škola“ a „Pes Čipera“ vzal z kteréhosi ruského časopisu a zaznamenal si ji takto: „Děti zaběhly do lesa. Jedna dívka šestiletá, jedna 11letá a

---

[1]) Vzato ze zápisníku Pravdova, jenž je rovněž majetkem p. V. Brdlíka.

chlapec 3letý. Je zima, zabloudily, starší sestra je schová, přikryje, zahřívá a sama zmrzne.“

Hned za tím zapisuje si:

1. Obrázek služebných osob anebo učenníků ve Vídni.

2. Obrázek nábožné matky, která na vzdor chudobě dítky své v bázni boží vychovává při nedbalém, ano i darebném otci. (Srv. „Hodná matka.“)

3. Obraz ze života městských hejsků. (Srv. „Šťastný nový rok.“)

Povídek bez moralisování žádali od něho zřídka. Proti pravé spoustě žádostí o povídky tendenční, nalezl jsem jen několik listů redaktorů nebo nakladatelů, prosících o povídku bez moralisování a několik málo, které mu moralisování vyčítaly jako chybu.

Že výtky tyto zůstaly bez účinku, o tom svědčí nám sám Pravda, an píše ve „Vzpomínkách“: „Někdy jsem byl chválen, někdy haněn, co mi jeden vytýkal, druhý za přednost pokládal, jednomu jsem tuze moralisoval, druhému psal tuze světsky, a takové úsudky mi opravdu škodily, že jsem pak nepsal, jak mně se líbilo a jak mi bylo dáno, nýbrž tomu i onomu vyhověti a zachovati se hleděl. První moje povídka ‚Dvě svatby najednou‘ vyhověla Štulcovi, ale druhá ‚Matěj sprosťák‘ už se mu nehodila a tak se to střídalo. Štulc vydával Blahověsta, já mu do něho od počátku přispíval, brzo přibyl kalendář Poutník, i ten jsem povídkami zásoboval, však napsal jsem povídek víc, jichž si Štulc vážil, ale pro Blahověsta a Poutníka nepotřeboval, že mu nebyly dost nábožné, a ty vydal knihkupec Jaroslav Pospíšil pod jménem ‚Povídky z kraje‘. Nastojte, co Štulcovi nebylo dost nábožné, to Pospíšilovi bylo ještě příliš nábožné. Psal mi, když pátý svazek tiskl, že ‚Povídkám z kraje‘ překáží a škodí mnoho doličování a moralisování a že se jim musí dáti směr jiný, nový, který v tom záleží, aby opravdu sloužily zábavě. Proto prý prosí, abych mu dovolil ve dvou povídkách V. svazku (‚Ona má rukavičky‘, ‚Pražátko‘) vynechat, co tomu novému směru jest na újmu, a já mu to dovolil, uznávaje sám přílišné moralisování za chybu…“

Pospíšil vyčítal mu ostatně moralisování a opakování častěji. Tak již v listě ze dne 18. října 1851, po vydání I. svazku „Povídek z kraje“, píše o nové povídky, „činí jej pozorna, že v předcházejících povídkách (Zralých Jan a Martinův nový plášť) již mnoho o témž předmětě se jedná, a že by tedy obsah tohoto svazku (II.) poněkud jednotvárným zdáti se mohl.“

Že se snažil Fr. Pravda psáti i povídky beze vší tendence a bez moralisování, byl-li o takové požádán, o tom svědčí i listy A. J. Vrťátka.

Tak žádaje 25. července 1854 příspěvku do almanachu „České perly“, přeje si „povídku co do děje v prostičkém životě venkovském se pohybující, jen o málo osobách, ale živě a pravdivě kreslených, s vyloučením všeliké tendence vedlejší, vždy jen poetickou krásu a čistě lidské intence na zřeteli mající…“

Pravda napsal tedy rychle povídku „Ženich se čtvrmi sty zlatými“ a zasílaje ji, nabízel, že napíše třeba povídku novou, kdyby se „Ženich“

nehodil, na což odpovídá mu Vrťátko 23. listopadu 1854 následovně: „... V posledním dopisu ke mně učinili ste zmínku, že byste hotovi byli, kdyby potřeba toho se ukázala a čas dopouštěl, napsati jinou povídku. Ženich Váš ale hned při prvním přečtení uspokojil mne v té míře, že něco podobného na Vás žádati ani na mysl mi nevstoupilo. Ukázal ste na novo povídkou touto, že ste mistr v podrobném líčení života venkovského až do nejtenších jeho odstínův... Dovolte, abych jen několik stránek podotknul, které v povídce Vaší zvláště mne zajaly...“

A chválí neličenost, prostotu a jednoduchost „vnitřní bytosti Anežky a Brože“; přeje si jen několika vnějších změn, aby se vyhnuli „všeliké neslíčnosti“. Tak výrazy „pacholek a děvečka“ jsou mu pro album urážlivé; chce za ně křticí jména. Jméno „Hrbek“ je prý drsné a jméno „Vlček“ jest jméno známého spisovatele; proto třeba je změniti.

Dr. Jos. Pažout, redaktor „Zlatých klasů“, chválí zaslané mu povídky pro mládež, „Aloisii a Jindřišku“, „Koblihy“, že vynikají pravdivým líčením, „Nové šaty“, že jsou pilulkou pro dívky strojivé, „Před trhem“, že učí útrpnosti s chudými, a končí slovy: „Jsem tomu přespříliš povděčen, že neráčíte příliš mnoho moralisovati a že si libujete i ve veselém humoru.“

Povídku bez moralisování chce též V. Hálek (9. února 1866) a Vojt. Bělák (16. listopadu 1857) a sem tam některá redakce humoristického časopisu.

Více jest již dopisův o povídky s tendencí vlasteneckou a protiněmeckou. Že Fr. Pravda chtěl vyhověti všem, o tom svědčí jeho vlastní slova: „Zkusil jsem to i s povídkami zcela světskými, za jaké jsem je měl, abych se zavděčil zvláště Pospíšilovi, ale ony přece nebyly lepší a nežli jsem je odevzdal Pospíšilovi, sám jsem se přesvědčil, že dvě (Stříbrný Dominik a Černý Michal) jsou nezdařené, neslané i nemastné, a zničil jsem je.“

Ze všeho, co jsme právě uvedli, viděti, že tendence a myšlenky spisů Pravdových jsou jen ozvuky myšlenek a ideí onoho prostředí, v něm se Pravda pohyboval a žil.

Úzce souvislé se životem autorovým i životem národním, nesou všechny povídky Pravdovy charakter své doby a svého prostředí. Jsou věrné, realistické obrázky, pokud zachycují a zobrazují kus života venkovského, a jsou tendenčně vlastenecké a moralisující, pokud vyjádřují smýšlení a názory jisté vrstvy národa. A tak zůstává dílo Pravdovo i dokumentem doby, dokumentem ovšem jednostranně kresleným a tendenčně přibarveným, nicméně však důležitým. V tom spočívá i jeho význam kulturno-historický, poněvadž založeno jest v dobré své části na skutečných poměrech společenských, národních i náboženských.

Jsouc však plodem jisté fysické a morální temperatury, jest dílo toto právě tak jako temperatura sama v nutné a úzké souvislosti s duševním prouděním za hranicemi českými. (P. d.)

Posudky.

Dr. Fr. Dvorský, **O starožitném panském rodě Benešoviců.** V Brně 1907.

P. spis. podávaje první díl své monografie rodu Benešoviců na veřejnost začínati může teprve stoletím 13., z dřívějších rozptýlených a nejistých zpráv nelze sestaviti rodokmenu. Za praotce jejich s jistotou přijati možno Beneše z Benešova (1205—1224). Tento Benešov, přídomek Benešovicův, jest Benešov u Prahy, původní tedy sídlo rodu, jak spisovatel za to má, ale nerozpakuje se také tvrditi, že Beneš z Benešova je zakladatelem Benešova (Bennisch) západně Opavy, ano snad i Benešova (Beneschau) východně Opavy, kterýž se stal potom druhým hlavním sídlem potomků Benešových, tak že mnozí jej za kolébku pánů z Benešova pokládali. Synové Beneše z Benešova stali se praotci jednotlivých větví svého rodu, z nichž pojednává tento spis o pánech z Dubé (jichž odvětvím byli zase páni Mračtí), z Bránic, z Konopiště a z Kvasic, z Tvorkova, z Bechyně, ze Štráleka, z Budšovic a ze Štitiny.

Všeho uznání zasluhuje píle p. spis., kterou sbíral látku, aby pokud možno souvislý rozrod Benešoviců podal. Spis jeho značí také rozhodný pokrok v bádání rodokmenném. Plné jistoty a bezpečného určení nelze ovšem mnohdy nabyti. Do rodokmenů svých byl spisovatel nucen vřaditi dosti otazníkův, a bylo by v pravdě ještě kolik jich naznačiti. Nehojné a nesouvislé staré zprávy zůstanou nejasnými a neurčitými snad navždy; nezbývá, než se dohadovati a jen pravděpodobnosti se dovolávati. A také určité údaje přivádějí do rozpaků nevysvětlitelných. Na příklad: Beneš minorita píše k r. 1257, že probošt Tobiáš sebral těla svých bratří a předkův a dal je v kryptě v Benešově uložiti, a to Beneše, probošta vyšehradského, Beneše, Voka, praotce pánů z Benešova, Matouše, praotce pánů z Dubé, Drslava, praotce pánů z Bechyně, Ondřeje, Ruperta, Beneše, Ondřeje, Voka (str. 23). U probošta Beneše, Beneše, Voka, Matouše, prvního Ondřeje není obtíže, protože umřeli před rokem 1257, ale co si počíti u Drslava (I), který podle rodokmenu (str. 28) byl živ ještě 1263, anebo, jak spisovatel míní, pokládaje Drslava II za praotce pánů z Bechyně, ještě r. 1283, u Ruperta čili Roberta, jenž zemřel 1269, co u Beneše, jenž zemřel 1265, u Ondřeje, jenž se jmenuje 1264, u Voka, jenž se připomíná 1289 nebo dokonce až 1329?

Nelze tedy ani ubrániti se všelikým pochybnostem arci právem a vyskytují se hojně slova „prý", „snad", „bezpochyby", „zdá se", „nemine se s pravdou", „zajisté" a pod. Nemilá chyba jest v rodokmenu pánů z Bechyně (str. 121): potomci Čeňka II připsáni jsou Drslavovi II. Rovněž na př. údaje o Matouši z Benešova na str 25 a 31 se nesrovnávají, a důvodně pochybovati lze, že by byl Heralt z Bučovic skutečně z rodu Benešoviců (str. 129), vždyť nazývá Bočka z Kunštátu roku 1370 svým strýcem (Arch. Č. XIV. 508, srv. 511.)

Spisovatel psal s láskou svůj spis a nelze se tedy diviti, že místy omlouvá a chválí i nad zásluhu. Za pokrok pokládám při tom, že pře-

svědčivě ospravedlňuje Milotu z Dědic z poroku zrady Otakara II. Důvodně poukazuje, že křivdí Milotovi, kteří po Přibíkovi Pulkavovi z Hradenína o jeho zradě mluví, ač snad přece ve zprávě Pulkavově starší mlhavá pověst se ozývá, kterou pak Pulkava tak určitě tvrdí. Některým důvodům ovšem nedávám tolikė váhy, jako p. spis. Tak příbuzenství Otakarovo s Milotou (bratranec Milotův měl jednu nemanželskou dceru Otakarovu za manželku) nemá valného významu, nedokázáno jest, že by se bylo v nitru Milotově české srdce ozývalo (str. 85; obdobně by se taktéž usuzovati mohlo u Oty z Mízova), nesprávně se také zajisté umenšuje hubení statků církevních Milotou (97), kterého bychom štědrým Mecenášem (daroval půl vesnice klášteru velehradskému a učinil snad nějaké jiné nadace) také nenazvali. — Podobně nač prohlašovati biskupa Tobiáše ihned slavným vojevůdcem, když to z uváděného místa (str. 82) nijak nevysvítá, nač omlouvati Dobeše (114) a j.? Naopak měl býti zmíněn sjezd v Praze řízený biskupem Tobiášem roku 1279

Na svazky příbuzenské klade spisovatel na několika místech důraz přílišný; již strana 99 poučuje, že mnohdy bráti jest příbuzenství nikoli doslovně, nýbrž v širším smyslu; rovněž slova švagr, kmotr, i „dilectus princeps, consanguineus noster“ (81) jsou pouhým titulem ze zdvořilosti a náklonnosti dávaným, tak jako „kaplan“ krále Jana není u Tobiáše (102) žádným vyznamenáním, nýbrž pouhým výrazem oddanosti, vždyť i biskupové ve svých listech k panovníkům podpisovali se jako jejich kaplani. Že by presentací na faru holabrunskou stal se Tobiáš z Benešova kanovníkem pasovským, jest nedorozuměním.

Na str. 57 mohlo býti poznamenáno, že Dorota Maria zemřela roku 1642, a že neteří její byla Alžběta Dorota, která se provdala za hraběte de Lambois a brzy ovdověvši vstoupila v manželství s Jakubem Leopoldem hr. Helleveilem. Místo Leštna (34) má býti Leštno, místo Kunín (67) Kunštát čili Kunino Město, místo Svonovice (72) Zvonovice, místo Rodnici (82) Roudnici; místo arcibiskupský (77) biskupský, místo 1464 (str 51) asi 1364, místo 1281 (str. 79) 1280.

Do spisu jsou vloženy pěkné obrazy. Obsah a rejstřík bude zajisté při části druhé *T.*

P. Saintyves, Le saints successeurs des Dieux. Paris 1907. E. Nourry. Cena 6 fr.

Kniha, s tendencí hodně radikalní, cenna jest hlavně hojnými podrobnostmi mythologickými a hagiografickými. Úsudky povšechné však jsou často ukvapeny, trpíce zásadní vadou, že z analogie zjevů soudí o totožnosti předmětů, což ovšem jest logicky chybno a historicky neodůvodněno. Autor vychází z domněnky, že kult svatých z větší části není ničím jiným než náhradou za kult bohů. V části prvé studuje Saintyves původ a počátky kultu svatých a ukazuje při tom, za jakých podmínek a jakým způsobem vznikal a projevoval se v pohanském starověku kult heroův a místních božstev a kterak počáteční ty známky opakují se při vzniku kultu svatých. Podobné, ba

leckde i úplně stejné nalezneme u nich přívlastky, podobné jsou i formy ritualní (na př. uctívání ostatkův, obrazův atd.), stejný jest postup v lidové fantasii (zjevování, potvrzování vůle boží, prosby o milost atd.). Starověk, zrovna jako křesťanství, znal zázraky nad hroby světců, přenášení ostatkův, ochranné heroy jednotlivých míst, rodin, měst, vzrůst i mizení náboženských tradicí a pod.

Mnohé obřady a zvyky křesťanské jsou v úzkém spojení s kultem mrtvých ve starověku; kult ten byl tak mocně zakořeněn v národech, že katolicismus přečasto nemohl učiniti nic lepšího než nechati ho nedotknutým a změniti jen hodnotu náboženskou: jako když ustanovil místo votivních darů na hroby zemřelých vzpomínky na zemřelé a almužny pro klerus. Také památka všech svatých a zemřelých jest prý jen částí oné snahy pokřesťaniti kult zemřelých [v 9. a 10. stol. teprv?!].

V části druhé P. Saintyves zkoumá prameny legend hagiografických a shrnuje je v těchto bodech: 1. nesprávná interpretace nápisův a látky pohřební; 2. klamná interpretace obrazů; 3. domněnky vzniklé ze slavností a nástrojův obřadních; 4. bajky a paraboly ze života svatých, hagiografické dvojsmysly; 5. lidové tradice a šíření legend; 6. jiné tradice vzniklé z touhy po podivném; 7. mythologické tradice a přeměny antických mythů v hagiografické legendy. Částí nejdůležitější při těchto mythech jest mythus sluneční a obřady slavnostní s tím spojené; vzpomeňme jen na různé svátky křesťanské, jako Vánoce, Velikonoce a pod.

V třetí části studuje autor mythologii vlastních jmen, t. j. jak vznikaly legendy, úcta světců různou přeměnou, příbuzností a nesprávnou interpretací onomastickou. Nejsou řídké případy, že jména světců vznikla vývojem jmen božstev antických a že byla pouhou náhradou za jména místních heroů; řidší, ale za to zajímavější jsou případy, kdy vznikla úcta světcův ekvivokací jmennou nebo kanonisací pohanských heroů v hagiografickou tradici křesťanskou.

Každý z těchto případův osvětluje autor řadou příkladů, většinou z liturgie celého křesťanstva nebo jen z liturgie francouzské; příklady pak jsou skutečně veledůležitou částí studie takového druhu, jako je přítomná kniha.

Přes toto genetické příbuzenství nesmíme příliš rychle ztotožňovati kult svatých a kult antických místních bohů. Jisto jest, že kult místních a rodinných svatých, jenž je známkou sobectví jistých míst, krajin a rodin a chová v sobě cosi nepřátelského a závistivého vůči jiným svatým, ukazuje silně na prvky pohanské. Vždyť při tom kultu rodinných a místních světců zapomíná se na to, že veškerá moc těchto světců vychází od Boha, že nemají moci vlastní. Ovšem že církev postupem času stírala ty pohanské prvky a snažila se podati pojem jediného Boha, čirého Ducha.

Zajímavé tyto důvody a důkazy, jež nám líčí autor, nemají důvod v náboženství samém a jeho základech, nýbrž v psychologických podmínkách těch, kteří náboženství přijímají; ježto lidé prostí a nevzdělaní mají podobné představy o světě, přírodě,

životě i božství, ježto zmítáni jsou stejnými vášněmi, jest přirozeno, že i vnější effekt jest podobný a že u nich náhrada jednoho náboženství za druhé je spíše domnělá nežli skutečná.

Náboženství psychologie má své vlastní zákony a své vlastní procesy, jež více méně jsou stejné ve všech náboženstvích, ať vnitřní jejich obsah jest jakýkoliv. Obsah ten ovšem působí různě, ale reakce psychologická zůstává stejnou. Sílu pak tohoto působení i souběžné reakce nutno zkoumati jedině historicky. Historie ovšem sama není schopna vytknouti a oceniti obsah jisté ideje náboženské, avšak jedině historie může nám říci, zda a pokud v socialní své inkarnaci ona idea zůstala nebo se změnila, zda a pokud byla přetvořena jinými ideami, pokud působila a měnila zvyky i psychologii davu. Nesmí se pak zapomínati, že z hagiografie pouze skrovná část náleží pouhé mythologii, pouhé legendě, a že valná část hagiografie náleží skutečné, doložené historii osob a jich činův, a ty že se v úctě svatých uctívají; pud pak, vynikající osoby a skutky uctívati, jest ovšem všelidským, tak že křesťanství bylo by nelidským, protilidským, kdyby ve svém oboru toho nečinilo neb tomu překáželo! Toho netřeba vysvětlovati žádným pohanstvím a pod. a všechny takové pokusy pohybují se v chybném okruhu, když myslí, že výklady podobných zjevů dokazují také vzájemnou závislost. Toť hotové post vel iuxta hoc, ergo propter hoc! *K.*

Otto Zöckler, Geschichte der Apologie des Christentums. (Č. d.)

Po té přichází autor k islamským apologiím středověkým, které převahou jsou rázu polemického.

Za výprav křížových stal se pantheismu blízký aristotelismus vlivných učencův arabských jako Avicenny a Averroa mocí svůdnou, které povolili mnozí nadaní a vážení křesťané. Fridrich II dal přímo rozšiřovat na latinu přeložené spisy Averroa na universitách své říše, zvláště v Italii. Averroismus, se svými naukami o věčnosti světa, emanaci všech bytostí z Boha, osvícení všech lidí vyšším intellektem, svým podporováním sofistické nauky o dvojí pravdě, stal se nebezpečím vniterně církevním. Než již v 12. století vzkvétající theologie scholastická a mystická postavila bojovníky proti mohamedanismu do pole, jako Petra Ctihodného, opata z Clugny a Petra z Blois. Ve 13. století pokoušeli se někteří o missii mohamedánskou, jako Raymundus Nonnatus. Dominikánský general Raymundus z Pennaforti založil několik ústavů k naučení se východním řečem a vyslal hlasatele do zemí islamu. Z missionářů takto vzdělaných vynikl Raymundus Martini († po r. 1284), jenž také na poli literatury antiislamské, jakož i antižidovské horlivě pracoval. Nejhorlivějším však missionářem mohamedánským a nejplodnějším spisovatelem antisaracenským byl ke konci 13. a na začátku 14. století Raymundus Lullus z Palmy na Mallorce. Známa jest zvláště jeho Ars magna seu generalis, v níž pomocí důmyslně vymýšleného apparátu křesťanské přesvědčení u Mohamedánů mechanickou takřka cestou docílit se snažil. Bohatá

řada antiislamských apologetův a polemiků v posledních dvou stoletích středověku spíše ještě roste než se zmenšuje. K nebezpečenství maurskému na západě druží se nebezpečenství turecké na východě jako nalehavá pohnutka činnosti theoreticky a prakticky obranné. Tento stav přivádí na bojiště též řecké theology. Theologicky významného nebylo však téměř nic podáno, aspoň co by značilo podstatný pokrok nad spisy z doby výprav křížových.

Třetí období dějin literatury apologetické sahá od 1453 až kolem 1650. Již ve 14. stol., když trojhvězdí Dante, Petrarca, Boccacio položilo první základ k obnovení klassicismu v západo-křesťanské literatuře a umění, objevila se při třetím z těchto Florenťanů náklonnost k specificky pohanskému smyslu a duchu antiky, která brzo získala souhlas v následování širokých kruhů, především v Italii. Ve století následujícím proud směřující k obnovení antického kultu smyslnosti počal se ještě mocněji probouzet v táboře humanistův. Z Italie rozšířilo se toto hnutí brzo do Francie a jiných zemí. Na konci 15. a počátku 16. století nebezpečenství zpětného upadnutí širokých kruhů vzdělaného světa do pohanství nabylo hrozivé výše. A toto probouzející se pohanství posílalo do boje proti táboru křesťanskému nepřátelské neoplatoniky, pyšné stoiky, frivolní skeptiky, a zvláště v hojném počtu prakticko-materielní epikurejce. A poněvadž to byli dle jména křesťané, kteří nyní proti věci Kristově bojovali, byl úkol těch, kdož měli útoky tyto odrážeti, ještě těžší. Mocný nepřítel ve vlastním táboře vybízel k vážnějším námahám obrany, než byly námahy apologetů středověkých. Bohužel proti útokům, jež podnikal paganismus redivivus, nestáli obhájci pravdy křesťanské jako řada pevně uzavřená, jednotná. Roztržka stará mezi východem a západem nebyla zacelena, nýbrž pádem Cařihradu ještě rozšířena. Kromě toho nastala ještě roztržka na západě reformací způsobená.

V táboře katolickém ustupuje nyní zájem pro polemiku protiislamskou do pozadí, a také apologetika protižidovská klesá za změněných poměrů rychle v bezvýznamnost První místo zaujímá obrana proti vzkříšenému duchu anticko-pohanské nevěry, jejíž chování muselo se státi směrodatným pro apologetickou methodu. Proti znova oživenému pohanství kruhů humanistických pozvedl se jako jeden z prvních a nejmocnějších svědků katolické pravdy Jeronym Savonarola. Jeho Triumphus crucis jest právem považován za nejdůležitější a nejskvělejší apologii z doby renaissanční a reformační. Proti moudrosti světa, od Boha a Krista odpadlé, vystupuje Savonarola ne s prázdnými slovy světské moudrosti, nýbrž se silou víry, která pod křížem se čerpá. Proti pohanské filosofii své doby staví filosofii kříže. „Triumf kříže," jejž hlásá, jest vítězství onoho kázání o Kristu ukřižovaném, které všecku moudrost světa a dítek tohoto světa zahanbuje. Na podobném přísně katolickém stanovisku vystupuje v několika apologetických spisech proti svobodným myslitelům své doby nadšený ctitel Savonarolův Gian Francesco Pico, hrabě z Mirandoly († po 1533). K nim druží se kardinal Adrian z Corneta († po 1521) spisem De vera

philosophia ex quatuor ecclesiae doctoribus lib. IV. Další obhájci přijímají do svého křesťanského názoru světového platonsko-filosofické živly, odvrácejí se od středověko-scholastické methody, ne však od katolického vyznání. U některých z nich jeví se snaha po rozšíření a exaktnějším vytvoření lidského poznání přírody spojená se živým zájmem na pokrocích doby vzhledem na zeměpis a astronomii. V rovnoměrné síle jeví se tyto živly spojeny u genialního biskupa brixenského a kardinala Mikuláše z Cusy († 1464). Ač není apologetickým spisovatelem ve vlastním smyslu, přece měl značný vliv na názory a snahy křesťanské apologetiky své doby, hlavně vysokým vzletem své přírodně-a historicko-filosofické spekulace. (P. d.)

F. Prat S. J., Origène le théologien et l'exégéte. (O.)

V poslední hlavě (V) první části mluví autor o eschatologii Origenově a ukazuje především, že Origenes, vyjímaje malý počet sporadických textů, kde objevují se spekulace neopatrné, učí výslovně a jako základnímu dogmatu těla vzkříšení, neopomíjeje žádné příležitosti dogma to uznati. A netoliko vstane tělo naše zmrtvých, nýbrž bude také totožné s tělem, které bylo ὄργανον duše, které jí bylo nástrojem pro konání ctností. Ačkoli bude tělo vzkříšené totožné s tělem starým, přece dle Origena bude míti s ním společný jen zárodek, z něhož vychází. V příčině trestů pekelných jeví se u Origena tendence peklo spiritualisovati a klásti větší váhu na trest ztráty než na trest smyslu; nicméně posledního nepopírá. Zda-li však budou tyto tresty věčné? Někdy mluví o věčnosti nebe a pekla ve výrazech, které vylučují všelikou pochybnost, že by jimi nerozuměl věčnost v přesném a vlastním smyslu jako trvání bez konce. Jiná však místa ukazují, že Origenes se přidržoval apokatastase, konečné restituce všech rozumných tvorů v přátelství boží.

V části druhé pojednává spisovatel nejdříve o exegetické práci Origenově. Origenes je především exegetou. Jeho theologie v základě není než exegesí. Exegese ovládá neméně i jeho polemiku. Spisy jeho exegetické jsou trojí: vlastní kommentáře (τόμοι), homilie a scholia, t. j. krátké filologické, kritické, exegetické nebo historické poznámky, určené na výpomoc paměti učitelovy nebo žákovy. Ze všeho toho zachovaly se nám v textu řeckém jen malé zlomky. Také překlady sv. Jeronyma a Rufinovy nahrazují málo ztrátu tolika spisů. Jeronym zachoval nám 78 homilií, Rufin 118, dále 3 1/2 knihy komentáře ke Canticum a zkrácené přepracování kommentáře listu k Římanům. Anonymní překladatel zachoval nám v barbarské latině komentář k Matoušovi od kap. 16.

Co se týče exegetických zásad Origenových, tu ukazuje autor, že Origenes pevně se přidržuje inspirace písma svatého, které jest mu slovem a dílem božím. Písmo sv. jest božské a písmo sv. jest inspirované jsou mu dvě formule téměř rovnocenné. Má za to, že dostatečně dokázal inspiraci svatých knih, když dokázal jejich božský ráz, a tento poslední důkaz jest mu totožný s důkazem božského původu křesťanství

K základním dogmatům církve Origenes počítá existenci smyslu mystického, skrytého pod literou písma svatého. V tom shoduje se

s apoštoly a s celou tradicí křesťanskou, a klade-li na smysl mystický větší důraz, není jeho vynálezcem, a také nelze říci, že jej vypůjčil ze židovské školy alexandrijské. Nicméně jeho pověstná theorie trojího smyslu písma svatého, odpovídající tělu, duši a duchu lidskému, byla mu vnuknuta trichotomií Platonovou. Smysl tělesný jest Origenovi mnohem omezenější než náš smysl literární, naproti tomu jeho smysl spiritualní jest širší než náš typický. Smyslem tělesným nazývá smysl literární, je-li vyjádřen vlastními terminy bez metafory nebo jiného obrazu, a smyslem spiritualním rozumí netoliko smysl typický, ale i aplikace akkomodační více nebo méně oprávněné, a také smysl literární, je li obrazným. Naproti tomu nepraví nám však nikdy přesně, čím se smysl psychický liší od literárního. Z rozličných příkladů zdá se vyplývati, že smysl psychický měl zvláště za předmět povzbuzení a odpovídal morálnímu smyslu novější terminologie. Ostatně jeho praktická úloha ustupuje velmi do pozadí a jest nejčastěji spojena se smyslem spiritualním.

Velice oblíbený byl Origenovi allegorismus, t. j. snaha nahradit smysl vlastní metaforou nebo symbolem, vzbudovati na smyslu přirozeném akkomodaci libovolnou, vzatou z některé vzdálené analogie, vybudovat na smyslu literárním domnělý smysl spiritualní, k němuž neoprávňují ani písmo svaté ani tradice. Prostředí, v němž Origenes žil, přímo jej k tomuto allegorismu svádělo, k němuž jej pudila již instinktivní záliba, živená filosofickou četbou Přes to však nedovolává se ani Filona ani jiného profanního spisovatele, jsou to spisovatelé svatí a zvláště sv. Pavel, jehož uvádí do vztahu se svojí exegesí allegorickou. A skutečně texty sv. Pavla dokazují evidentně existenci smyslu typického připojeného k liteře Písma a oprávněnost smyslu akkomodačního. Při výkladu jsou Origenovi hlavními pravidly hermeneutickými: 1 Vykládat písmo svaté způsobem Boha, původce písma sv., důstojným a 2. opustit smysl tělesný vždy, kdykoli by z něho vyplývala věc nemožná, absurdní nebo Boha nedůstojná. Bohužel, že Origenes příliš rozmnožuje nemožnosti, nedávaje si dosti práce vyrovnati antinomie nebo antilogie. Upřílišená idea o inspiraci svádí jej k spiritualisování každého vypravování, jež nepovzbuzuje, každého předpisu, jehož bezprostřední užitečnost se nejeví.

Na konci uvedeny jsou ještě některé vzory exegese Origenovy a tři přídavky, z nichž poslední jest nejdůležitější, seznamuječ nás se smýšlením spisovatelů šesti prvních století o Origenovi. K obdivovatelům Origenovým mimo jiné náleží na př sv. Athanáš, sv. Basil, sv. Řehoř Naziansky, sv. Řehoř Nyssenský, Eusebius atd., k odpůrcům svatý Methodius, biskup v Olympu, sv. Eustathius Antiochenský, sv Petr Alexandrijský, sv. Epifanius atd.

Všem, kdož se věnovati chtějí hlubšímu studiu spisův Origenových, poskytne přítomné dílo velmi dobrý k němu návod. Spisovatel, jenž mimochodem řečeno je členem biblické komise v Římě, podávaje zároveň četné delší úryvky ze spisův Origenových snažil se předvésti čtenáři Origena tak, jakým byl, a umožnil tím čtenáři zároveň kontrolu svých tvrzení.

Dr. Jos. Samsour.

Ze života náboženského.

Nasazení „moderního katolicismu“ do Italie samé pohnulo konečně Řím k zakročení. Italie, která se také na vědeckém náboženském životě nejméně účastnila, nemohouc stále ještě zažíti ránu z roku 1870, má své hnutí podle toho: nejpřekotnější a nejradikalnější. Tak daleko nezašel modernismus nikde, jako v Italii. Jinde pouze jednotlivci zacházeli na scestí a zůstali též obyčejně sami, nebo se dobrovolně navrátili. V Italii celý ten moderní proud žene se jako lavina s úbočí do končin neznámých. Jako na všem tak i na moderně odrazil se v každém národě jeho duševní a náboženský vývoj a národní povaha. V Německu, v Anglii a z části též u nás představuje „modernismus“ prostě určitý stupeň všeobecného vývoje (od výstřelkův odhlížíme, ty jsou osobní, individualní a ve všech směrech a stranách) a nedá se nijak oddekretovati. Není toho ani třeba, neboť není nebezpečný. Jinde však proud ten pouze napodobivostí ciziny uměle nanesen, dříve než všeobecnost mohla tak daleko vyspěti. A takovými zeměmi jsou Polska, Španělsko, Italie, částečně i Francie, která však zatím rychle a odhodlaně doháněla, co zameškala. Žel, že rozluka státu a církve ochudila církev francouzskou, aspoň na čas, tak že vývoj její k lepšímu a pokročilejšímu stupni, jaký už už se blížil, bude asi zdržen.

„Modernismus“ jakožto široký, všecky země zachvacující proud nemohl konečně nevyzvati Říma k zakročení. Zprvu byly to jen negativní pokyny, indikování knih, napomínání jednotlivců; to stačilo, dokud se vše zdálo ojedinělým zjevem. Teď však Řím přikročil ku stigmatisování celé řady vět a nauk, jakými vědecký ruch moderní až příliš daleko se odchýlil, tak že jest nebezpečí herese na cestě té. Ve formě syllabu Pia IX sneseno 65 sentencí vztahujících se hlavně na Písmo a výklad jeho, na historickou kritiku podání a dogmat, na historické pojímání osoby Kristovy, zavedení svátostí a podstatu církve. Všech těch 65 sentencí, jež označeny jako bludné, tvoří zámezí bohoslovného bádání katolického, kam jen jednotlivci zašli, svedení liberální školou protestantskou. Jsou to vesměs nauky, jichž většinu sama úřední a orthodoxní protestantská církev německá i anglická zavrhuje.

Podrobný výčet a rozbor zamítnutých vět nehodí se do tohoto přehledu a místo jeho bude v článkové části. Možno zcela dobře tvrditi, že „katolická moderna“ tímto syllabem nedotčena, dotčena jím protestantská a „protestantisující moderna“, jež sama už napřed věděla, že se odlučuje od reguly a pokladu víry církve naší.

Jako syllabus Pia IX svými negativními sentencemi, jež odmítl, nezadržel bádání vědeckého a vývoje politicko-kulturního v katolicismu, jenž v positivním směru dále bez překážky se bral, tak ani syllabus Pia X podobného vývoje zdržeti nechce a nezdrží. Myšlenky zamítnuté v syllabu Pia IX připadají nám už teď většinou jako zastaralé názory doby minulé, jež nenapadne nikomu znova omílati; také dnešní mnohé názory, nejen syllabem Pia X stigmatisované, ale i jiné za nějaký čas

samy zapadnou v zapomenutí. Přijdou jiné, nové. Bádání vědecké obrátí se jiným směrem, přijdou nové methody, nové názory, nový směr a proud.

*

Než toto uvedené „decretum generale“ kongregace sv. officia, které ještě více než syllabus Pia IX nechává místo pochybnostem, zda jest výrokem ex cathedra či ne, vzbudilo více pozornosti v tisku veřejném odhalení o tajné katolické společnosti, jaká se v Německu mezi laiky utvořila.

Počátek této tiskové kampaně učinila tak zv. „Corrispondenza Romana“. Je to informační poloúřední organ, vydávaný po způsobu poloveřejných listů, jakými u nás jsou na př. „Politische Correspondenz“ z kanceláře zahraničního ministerstva, slovanské informační listy „Information“ a „Slavische Correspondenz“, z německých stran pak „Deutschkonservative Correspondenz“, „Deutschnationale Correspondenz“ z katolického tiskového spolku „Correspondenz des Pius-Vereines“, policejní „Wilhelm Correspondenz“ atd. Listy tyto uveřejňují zprávy od úředních osob buď psané, buď ověřené. Cenou svou, která jest velmi vysoká, jakož často i formátem svým naznačují, že nejsou určeny pro širokou veřejnost, nýbrž jen pro poučení listův a osob stojících v úřadě a vedení strany, a to jen o věcech strany se týkajících. Takovým organem je tedy i „Corrispondenza Romana“, polotajný, poloveřejný, ale bezejmený a neodpovědný doplněk vatikanských úředních organův „Osservatore Romano“ a „Voce della Verità“. Založen vloni v létě a povolán k řízení jeho monsgr. Umberto Benigni, dobrý a osvědčený žurnalista z církevních listův. On a státní podsekretář kurie jsou pisateli, ač nejmenovanými. Tato Corrispondenza tedy dostala material o tajné lize mezinárodní, jaká od loňského roku utvořila se v Německu a vtáhla v řady své učence laiky z Němec, Rakouska, Švycar, Nizozemí, Belgie, Anglie a Ameriky. Vtáhla či lépe vtáhnouti chtěla. Tajnost této ligy byla nepodařenym plánem několika osob, které tím celou akci, jaká mohla se provésti veřejně, poškodily Jednalo se totiž o žádost německých učencův, aby dnešní způsob odsuzování knih a učenců církevním inkvisičním soudem v Římě byl odstraněn jako nevčasný, nebo aspoň opraven a duchu doby přizpůsoben.

Petice sepsána už vloni v květnu a kolovala v tajnosti od učence k učenci, aby ji podepsali. Jelikož byla mírně a rozumně sestavena, podepsalo ji velmi mnoho katolických učenců světských, a nepodepsali-li, tedy aspoň většinou souhlasili. Petice odeslána do Říma, ale v Římě zamítnuta, jako požadavek, který by disciplinu církevní příliš rozvolnil a církev učící zbavil jednoho z nejsilnějších prostředkův ochranných.

V tom petici bylo vyhověno už napřed, že biskupům německým dána rozsáhlá moc dispensovati učence německé pro používání děl na indexu stojících. Podobná moc už dříve udělena byla biskupům anglickým a severoamerickým.

Z prudkosti útoků v Corr. i ve vatikánských organech viděti, jak celé to hnutí německo-anglické jest římské kurii nemilým. A přes

to, že žadatelé odmítají od sebe všecku strannickost a všecky jakékoliv snahy modernismu a reformismu, římští polemikové přece jen stále mluví o reformistech a jednotlivé osoby známé už z dřívějška jako modernější, napadají a odsuzují (v. Hertling, Plassmann atd.).

Obojí a i celá ta petice a liga s ní spojená, jako prazbytečná, a i celá ta římská kampaň útočná, jeví velmi mnoho neobratnosti a dráždí vrstvy a kruhy dosud klidné, zatahují v boj lidi, kteří bojovat nechtěli a nemínili! Největší radost má ze všeho tisk nepřátelský, který se tiskovým organům kurie nemůže ani dosti poděkovat za tak výtečné sousto v mrtvé době letní.

Petice proti indexu uvádí tyto hlavní důvody pro zrušení dosavadní indexové praxe: do seznamu přicházejí jen některé knihy, ohromná záplava tiskovin (knih, brošur, novin, časopisů), ač vadnější a bludnější a urážlivější pro církev, zůstává ušetřena indexem. Není možno dnes všecko čísti a všecko kontrolovati. Na to žádná komise v Římě nestačí, a kdyby i stačila, ohromný index, jaký by z toho povstal, nebyl by prakticky účinným. Stará zásada „acatholica non leguntur", odsuzující všecky spisy nekatolíků, nemůže dnes býti zachovávána a není ani spravedlivou. Neboť horší jsou často spisy katolíků, ale jinak protivníků církve a víry. Proto se dnes stává, že z té ohromné záplavy špatného tisku bývají postiženy leda spisy katolických učenců samých, těch, kteří z nejlepším úmyslem hledali pravdu anebo ji chtěli zastávati. Index ochromuje ruce a znechucuje práci těm, kdož proti zlému tisku a protináboženským bludům staví nové slovo, nový spis; proti falešné pravdě obhajují lepší katolickou pravdu. A zvláště způsob indikování jest nespravedlivý k těmto katolickým učencům. Na osočení protivné strany, bez uvědomění autora, bez označení bludných vět, bez pozvání autora aby se obhájil, vysvětlil, bývá spis jeho dán na index. A v rozsudku uloží se autoru chybivšímu mlčení a poslušnost, jeho protivníci však beze všeho smějí na něho dále útočit, jej podezřívat, proti němu bojovat, jej vyvracet, i když se podrobí a odvolá.

Sama četba knih dnes tak se vyvinula, že většinou řídí se i hodní a zbožní lidé jen vlastním svědomím, nemajíce jiného praktického měřítka. Jakož také četba jest věcí svědomí vůbec. Proto by i udělování dispense mělo býti svěřeno všem zpovědníkům a nikoliv úřadům biskupským, kteréž předně jsou daleko od žadatele, jeho neznají a o záležitosti a stavu jeho svědomí rozhodovat nemohou. Trest exkomunikace pro čtenáře, vydavatele a prodavatele i knihovníka knih špatných jest dnes nemístnou přísností a měl by býti zrušen. Stačilo by tu samo vědomí viny a přestupku, jako při překračování jiných církevních zařízení (postu).

Petenti proto postavili tyto požadavky: 1. Zdecentralisovat index, čili svěřit jednotlivým biskupům, aby zakazovali a označovali knihy škodlivé. 2. Odstraniti úplně jmenování spisů jménem a autorem; ať se jenom chybná myšlenka vytkne. Odsouzení jmenovité aspoň na nejmenší míru obmeziti. 3. Oznámiti autorovi, že se chyby dopustil a dáti mu možnost obhájiti se. V případě veřejného prohlášení uložiti mlčení

buď všem nebo nikomu. 4. Dáti autorovi možnost samovolně a soukromou cestou chybu odčiniti a opraviti. 5. Zrušiti exkomunikaci a právo dispense dáti zpovědníkům. 6. Kdyby nebylo možno předešlým požadavkům vyhověti, tedy aspoň všem biskupům civilisovaných zemí uděliti plnomoc podobnou plnomoci anglických biskupů pro dispensování od indexu. 7. Nebo aspoň tutéž moc dáti biskupům všech německých zemí (tedy i pro Rakousko, Uhersko i Švycarsko) 8. nebo konečně aspoň biskupům německým. (Což se už stalo vloni v listopadu.)

Jsou ostatně kanonisté i prvního řádu, kteří učí, že v našich krajinách index dříve nikdy právoplatně zaveden nebyl a nerozhodoval, ani formalně ani právem zvykovým. Což ovšem ještě více platí o písemnictví českém, leč by na ně nejnovější horlivci naši upozornili!

Reformovati indexovou praxi bylo by možno a žádoucno. Odstraniti všecek a každý tomu podobný úkol v církvi není ani možno ani žádoucno. Policejní kontrolu a inkvisici knih osobuje si dnes každá společnost. Žádná není v tom ohledu liberalnějnější než Církev. Ba jsou stát a straňy v tom ohledu ještě policejnější. Fanatismus, s jakým se proskribují a odmítají knihy a tisk protivných stran, u socialních demokratův, u pokrokářův a radikálů všeho druhu, jest takový, že ani středověká církev horšího neměla. Nechuť ku všemu katolickému u protestantů je taková, že bez příkazu inkvisičního zachovává se u nich lépe „catholica non leguntur“, než my zachováváme naše „acatholica non leguntur“.

Ale přes to za zmínku stojí, že strany a vyznání jiná všeho toho vylučování protivné literatury dosahují bez indexových kongregací. Petenti dobře poukazovali na to, že dnešním způsobem indikování maří se jak autorita církve tak i vliv katolické vědy; propouštěním děl dříve zakázaných, odvoláváním zákazu porušuje se před věřícími věrohodnost celého toho úřadu inkvisičního.

*

Ve věcech manželských rakouské soudy uchýlily se od dosavadních kanonických názorů ve dvou případech: litoměřický soud prohlásil manželství bývalého kněze, teď protestanta, za platné, a vrchní říšský soud prohlásil za platná tak zv. uherská manželství (druhý sňatek po rozvodě). Obojí před tím bývaly odmítány jako nepřípustné podle našich zákonů. Nalezena cestička pro přípustnost. Stát se laicisuje i jinde, nejen ve Francii!

*

O diskretnosti a šetrnosti Říma v případech poblouzení a odsouzení toho kterého katolického učence přináší „Cor. Rom.“ jako důkaz otisk protokollů, jimiž prof. H. Schell 24. ledna 1904 a 6. prosince 1905 v tichosti před biskupem Schlörem ve Würzburgu odvolal některé z bludů, jež jako takové z jeho spisů označeny, jiné vysvětlil jako míněné v témže smyslu, co proti postavená nauka církevní. Protokoll obsahuje celý syllabus chybných vět Schellových a proti nim stojící pravé mínění církve. Řím věřil v pravdivost Schellova podrobení a odvolání přese všecko opačné tvrzení přátel i nepřátel Schellových.

Zvláště jeho přátely mohl uveřejněním protokolu sraziti, ale šetřil citův a autority professora. „Corr. Rom." má za to, že jen z neznalosti těchto protokollů dosud přátelé Schellovi na celou věc nesprávně pohlíželi a také pochvalný přípis prel. Commerovi zaslaný nesprávně glossovali. U tohoto zarážel nikoli věcný obsah spisu jeho, ale způsob a neomalenost dikce a neoprávněné zpovšechňování.

*

Na zakročení episkopatu anglického obdržely od propagandy římské letos v červnu také ženy dovolení studovati na obou universitách v Oxfordě a Cambridgi. Studenti dostali to dovolení v letech 1895 a 1896. Ženy ucházely se též tehdy o ně, ale byly roku 1897 odmítnuty. Mnohé z nich vstupovaly proto do ženských kollegií protestantských, jež v obou městech zřízeny jsou. A to nikterak nevedlo k dobrému. Přes to, že kollegia ta jsou velmi dobře vedena, katolické členky přece nalezaly se v nebezpečí, odciziti se svému vyznání. Teď tedy organisují katolíci angličtí první své ženské kollegium universitní v Cambridgi. Podle podmínek z Říma daných, má býti ústav pod vedením osvědčené osoby, ať světské, ať řeholní, má v něm býti domácí kaple a kněz spiritual. Řeholní a světské studentky mají bydleti odděleně, dívky mají býti na universitu doprovázeny staršími ženami. První kollej ženská zřizuje se tedy ne jako řeholní, ale jako světská. Studentky budou chodit na universitu do přednášek a účastní se jako členky jiných kolleji všeho intellektualního a akademického života universitního.

*

První červencový svazek „Hist.-Polit. Blätter" Görresovy společnosti přináší článek o reformě v církvi, pokud ji zastávati a hlásati může katolík, který v církvi, s církví a pro církev žíti chce. Nejvíce nápravy připouští autor ještě ve výchově kleru i lidu. Ostatně vlastně odmítá jen přemrštěné reformní návrhy, připouštěje ve všem leda mírný vývoj. Šířeji a otevřeněji hovoří o vlašském charakteru kurie. Kurie má býti internationalní, ale ve většině své jest nationalní. Není tím sama vinna. Co se na př. zastoupení diplomatického týká, nechtějí státy přijímati v nuntiaturách jiné lidi jako Vlachy. Tu už častěji byly kurií jiné osoby nabízeny, ale nepřijaty. Ve správě a úřadech kurie lid italský střeží velmi žárlivě každé vlivné místo a kurie za dnešních poměrů měla by mnohem větší těžkosti (!) kdyby byla internationalní. Zatím jest také nemyslitelno, aby papež sám vzat byl z jiné národnosti než vlašské. Vlaši od Hadriana VI po 400 let to považují už za nezměněnou oprávněnou državu. Tu musí, ne kurie, ale duch času a vývoj mezinárodních styků přinésti nápravu. Jinak jest článek rozpačitým ohlížením se na dvě strany.

*

Neapolský prof. Al. Chiapelli hovoří o životě náboženském v Italii v posl. seš. „Deutsche Revue". Praví, že na rozdíl od Francie, kde obě moci příkře se staví proti sobě a stát se stává vysloveně protináboženským, v Italii stát se sice „posvětštil", od církve odloučil, ale nevyvinul se v protináboženský stát. Stát italský není ani neutrální

v ohledu náboženském, v něm a státnících jeho zavládla naprostá nullita náboženská. Náboženství se v cestu nestaví, ale všude naprosto je obcházejí. Cítí tu sílu náboženství v lidu a všude vedle sebe; náboženskými býti nechtějí, protináboženskými se býti bojí, a tak každou otázku politiky státní, jež by se náboženství a církve týkala, daleko od sebe odstavují a odkládají. Tuto choulostivou svou posici stát italský sotva ze sebe bude moci odstraniti. Tu jest povolána jedině církev vyléčiti. Svou reformou k svobodymilovnosti, uvnitřněním života náboženského, zindividualisováním náboženství. — Tento lék vzat z lékárny milanského Rinnascimenta!

*

Chauvinismus církevní jde v Uhrách už dále nežli státní: usnesli se v ostřihomském alumnátě nepřijímati žádných žáků ze skalického gymnasia, protože prý jsou všichni „panslavismem" nakažení. Jeť gymnasium skalické přece tak pod státním dohledem jako všecka jiná. Státu vyhovuje a církvi ne? z politického zřetele!?

„Slovenský Týždenník" oznamuje, že pod Alexandrem Hrozným, jak říká biskupu Párvymu, hroutí se půda a že ho čeká osud Kohnův. Kdyby na Římu záleželo, tedy ano, ale vláda jej zrovna vnutila k vyznamenání ještě při nedávném jubileu, a ta ho neopustí. A to v Uhrách značí víc nežli Řím.

Krcký biskup Mahnič uveřejňuje v záhřebském „Hrvatstvu" dokumenty z dlouhého jednání a boje s vládou, jaké musil podstoupiti proti místním úřadům na Krku a ostrovech, které pokutovaly a trestaly kaplany za každé charvatské slovo, jež tito ve vlašských školách charvatskými dětmi přeplněných pronesli při náboženském vyučování. A samy vídeňské vlády uhýbaly úřadům z Přímoří!

V srbské skupštině projednáván velmi zavile případ arcibiskupa Sergia, který byl odsouzen od synodu (a rozsudek vládou potvrzen) proto, že dovolil sňatek mezi nerodnými příbuznými čtvrtého kolena (mezi potomky po dětech vdovy a vdovce, kteří se s dětmi už vzali!) a že bezprávně potrestal některé kněze. Vláda a někteří poslanci hájili rozsudek církevního soudu, ale většina poslanců byla toho názoru, že se tu jednalo o mstu osobní ostatních biskupů proti Sergiovi jakožto pokrokovému a reformnímu člověkovi, který vnesl nového ducha do správy pravoslavné církve. Případ asi neusnul a bude se rozvíjeti dále.

„Cerkovný Věstník" petrohradský stěžuje si, že konservativní intelligence všech odstínů prohlašuje se stále houževnatěji pro to, aby vše bylo v ruské církvi ponecháno při starém. Každou novotu hned káře, každou opravu přijímá s nechutí. Jak potom bude možno provésti všeobecné obrození a opravu církve ruské, již si napsali všichni přátelé její (míní obnovlence) na program svůj! Už ani na nejmenším obřadě nesmí se v očích intelligentů staro- i mladokonservativních nic měnit. Podle toho zdá se, že naděje obnovlenců skládané v budoucí církevní sjezd a laiky na něm načisto sklamou. Neboť jest pravděpodobno, že se tam dostane většina i z kleru i z laiků konservativní.

Věda a umění.

P. E. Wasmann v týdenníku „Umschau" pojednával nedávno (po své berlínské disputaci) o „problemu vývoje" živočišného. Přijímá jej zcela jako postulat přírodních věd, bez něhož dnes není možno pochopení známého materialu. Theorie vývojová jako přírodnická theorie a hypothesa není nikterak „výronem atheismu", za jakou ji dosud mylně někteří prohlašují. Jest však logickým důsledkem dnešního našeho přírodovědného bádání.

Dr. J. Bumüller v „Hochlandě" rozebírá stanovisko člověka v theorii vývojové. Jako nezbytný postulat přírodovědecký i jemu platí vývojová theorie. Tento postulat však zatím jasným jest jen ve všeobecných bodech. Víme, že živočišstvo a rostlinstvo spolu vývojově souviselo, že dosud se vyvíjí, ale spojitost jednotlivých a všech článků neznáme. Počátky jsou nám zcela neujasněny, přechody většinou pochybny. O člověku může se dnes postaviti otázka: zdaž dá se vývoj jeho z některého druhu opic nebo z jiné nižší formy dokázati přírodovědnou empirickou cestou, to jest anatomicky a fysiologicky. Porovnává hlavní známky odlišné: mozek a míchu. Člověk jest „gehirntier", opice „rückenmarkstier" — živočich mozkový proti živočichu míchovému. Porovnávaje přechodní formu „pithekanthropa" s člověkem a gorillou staví vedle sebe čísla: objem mozkový nejmenší u člověka: 1260, 1100 a 960 *cm*³, u pithekanthropa 900, u gorilly největší 605. Je tu tedy zřejmý střed ve vyhynulém, domněle přechodním tvaru „pithekanthropu". — Poměr objemu mozkového k objemu míchovému u lidí jest od 2·7% do 9·21%. U orangutana od 18·46% do 22·67%. Dále stoupá u čtvernožců: ovce 77·32%, vlka 80%, jelena 97·27%, kozy 97·50%, koně 112·09%, krávy 146·76%, krokodila 720% atd. — Autor soudí, že forma pithekanthropa v tomto poměru míchomozkovém stojí opět uprostřed s 11·9 až 16·25%, jež ovšem jen pravděpodobny jsou. První poměr přiřaďoval by ji blíže k člověku, druhý blíže k opicím. Porovnávaje ještě tvary kosti lebeční (výšku a sklon čelní) přichází k tomu úsudku, že vyhynulý tvar „pithekanthropos" v mnohém ohledu tvoří střed mezi člověkem a dnešními opicemi. Ale poněvadž máme jen jeden známý zbytek tohoto vyhynulého tvaru (na Javě v letech 80tých nalezený), nemůžeme nikterak pevnou polohu tohoto středu stanoviti. Máme málo přechodních známek. Možná jest, že jiné známky nám tento přechodní tvar posunou daleko od člověka. A pravděpodobným se to zdá podle útvaru kosti čelní. — A také srovnávání anatomických známek člověka diluvialního s přechodním tvarem pithekanthropickým nedává nijakého positivního výsledku — už proto ne, že známky ty ze známých dosud zbytků vybrané samy jsou dosti nejisty. — Z fysiologickéhos tanoviska možno poukázat na příbuznost krve, na příbuznost sera krevního u člověka a vyšších opic. Ale tato příbuznost krve nic nám nemůže naznačovat, protože přírodozpytci všeobecně odmítají vývoj člověka z těchto opic. Vývoj mohl se díti jen ze společného nižšího

tvaru, a jest podoba krve pouze vývojovou shodou dvou rozdílných větví. Tak zní všeobecnější úsudek.

Autor proto zavírá svou stať úsudkem, že za nynějšího stavu vědy poctivý učenec musí doznati, že o člověku a jeho vývoji nemůžeme nic positivního dokázati, ale nemůžeme také s druhé strany positivně vyvrátiti domněnky na pravděpodobnosti zbudované. Také nemožná volati ani věčné „ignorabimus" a „lasciate ogni speranza", ale také nelze tvrditi, že v brzku se podaří dosud neznámé propasti překlenouti něčím jiným než budovou fantastickou. Věda musí prostě přiznati: nelze ničeho tvrditi, ale třeba dále poctivě pracovati a bádati.

*

Zajímavou zprávu anatomicko-fysiologickou podává česko-americký lékař A. Hrdlička ve zprávách Národního Musea Spojených Států (Proceedings of the United States National Museum). Pozoroval dosti četnou kollekci lebek orangutanů ze západního Bornea. Pozoroval však i zvířata za živa a znal celý způsob života jejich. Ze svého pozorování života a forem lebky usuzuje: Lebka orangutana jeví velikou různotvárnost. Při utváření lebky hrají velikou úlohu svaly a zuby a jejich práce žvýkací. Od způsobu výživy záleží i práce žvýkací, a tedy i vývoj zubův a svalů lícních. Přešla-li by tedy některá rodina po několik generací k jiné výživě, k takové, jež nevyžaduje mnoho žvýkání, pak se změní celý útvar lebečný v rodině této. A jmenovitě přechod ku měkké, připravené stravě může i tvar lebky orangutanovy velmi připodobiti tvaru lebky lidské. Rozdíly, jimiž se právě lebka člověka a opice oranga nejvíce různí, spočívají většinou na těch částech, jež prací zubův a žvýkacích svalů jsou určovány.

Toto fysiologické hledisko, kdyby pozorováním a pokusy se ještě osvětlilo a zdůvodnilo, by zvrátilo většinou všecko dosavadní měření a srovnávání lebek lidských a živočišných.

*

O Mendlových zákonech pro křižování rostlin praví „Philosophisches Jahrbuch": „Čím důkladněji se studuje ‚mendelismus' u rostlin, tím významnějším, obsažnějším a užitečnějším se nám jeví. Je to opravdu úžasná hojnost ideí, problemův a výsledků, které z většího dílu sám vynálezce nauky té už předvídal a vyslovil. Netvrdíme mnoho, když dílo Mendlovo označíme jako největší z prací biologických, jako počátek nové nauky o dědičnosti, tak plodonosné nejen pro vědeckou theorii, ale i pro životní praxi." „Mendelismus" doplněn „macfarlanisnem", kdy totiž anglický botanik Macfarlane ze zákonů Mendlových odvodil výjimky a výsledky protivné. (Mendel — býv. opat starobrněnský.)

*

Professor vídeňský V. Jagić vydal právě s podporou akademie vídeňské úplný žaltář staroslovanský podle rukopisu boloňského, se srovnáním jiných textů. Podán celý text boloňský a vedle něho petrohradský tak zv. Pogodinova žaltáře. Pod čárou pak uvedeny varianty žaltářů staroslovanských z rukopisů sofijského, bělehradského a bukureštského, jež jsou o něco mladší. Tak vydána a kriticky osvětlena nej-

starší známá památka překladu žaltářového. Neboť boloňský žaltář už jako starý znají autoři 12. století. Máme tedy ve vydání učiněnu přístupnou památku snad už z 9. nebo 10. století, tedy ze století vítězného pochodu liturgie slovanské na sever, západ i východ.

*

V „Paedag. Rozhl.“ upozornil Dr. Kádner na význam vychovatelského věhlasu Kollárova. Pro básně a jeho všeslovanský idealismus zapomínalo se dosud na ostatní stránky jeho působnosti. A přece v Kollárovi možná shledati vědomého a rozhodného obnovitele a šiřitele ideí velikého učitele národů Komenského. Názory a návrhy Kollárovy jsou nejen na jeho dobu, ale až dosud velice pozoruhodny. Má mnoho požadavků moderních dosud neprovedených, ale trpí vadou veliké theoretičnosti. V dějinách české paedagogiky náleží také Kollárovi místo význačné.

*

V „Časopise Musea království českého“ přináší kust. Antonín Truhlář studie a ukázku literární dvou českých humanistů Šebestiana Měděného (Aerichalcus) a Pavla Vorličného (Aquilinas) z druhé polovice 16. století, kteří mnoho věcí podle tehdejšího zvyku psali latinsky; rovněž mnoho z latiny a řečtiny převáděli na jazyk český.

*

O vývoji mapování země české podal v německém historickém spolku zprávu Dr. K. Schneider. První mapu Čech zhotovil mladoboleslavský knihkupec Mikuláš Klaudianus r. 1518. Neznáme však, kdo ji zpracoval. Zachoval se jí jediný exemplář v biskupské knihovně litoměřické. Na první pokus jest mapa tato velmi dokonalá. Druhý pokus pochází z polovice 16. století od C. Crigingera. Na to už 1619 vydána z úředního poručení stavů zpracována mapa Pavla Aretina, jež v 30leté válce konala vojevůdcům dobré služby. Od té doby ujímá se stát zpracování map k účelům vojenským. Tak 1713 počato setníkem J. Chr. Müllerem měření a mapování Čech, jež v 6 letech skončeno a 1720 vydána Müllerem mapa Čech. Ta se v 7leté válce osvědčila jen slabo, jsouc plna omylů. Proto počato nové měření a vylepšování a r. 1769 vydána nová mapa Čech, která však opět za mnoho nestála. A tak konečně 1807 počato s triangulováním Čech a od té doby jen podrobnosti se na mapách hlavního štábu doplňují a zlepšují.

*

V „Časopise Matice Moravské“ přináší známý už řadou svých literárních obrázků z dob probuzení moravského Mil. Hýsek vylíčení osobnosti a práce jednoho z literátů kněží moravských v první polovici století, Josefa Holáska, faráře blanenského (nar. v Dědicích 1787). Zručnost veršovnou Holásek oddal ve službu písně a rozjímání duchovního. Úkoly a plány přerůstaly ovšem síly Holáskovy. Autor srovnává literární činnost kněžské družiny moravské u tohoto prvního jejího pracovníka a u posledního (Vlad. Šťastného). Oba i v plánech i v náladě se shodují. Už to na př., že Holásek i Šťastný překládají veršem Kempenského Následování Krista! A také velehradská píseň Šťastného

formou ovšem dokonalá a nad Holáskem stojící — podstatou obsahovou tkví v půdě, na níž pracoval i Holásek.

*

Jednu z těžkých kulturních otázek měl řešiti nedávno rakouský parlament. Poslanec starorusínský Dr. Markov počal totiž mluviti rusky (velkorusky), neboť jeho strana neuznává rusínštiny jako spisovného jazyka, hájíc národní a kulturní souvislost s Ruskem a ruskou národností. Maloruský dialekt jest starorusínské straně pouze místním dialektem přípustným pouze v nezávažné literatuře lidové. Ale proti tomuto názoru ohradili se malorusíni (Ukrajinci), kteří chtějí býti zvláštním slovanským národem, mají svou abecedu i řeč, nic nechtějí míti s Rusy společného. Předseda sněmovny (předsedal místopředseda Dr. Žáček) byl vyzván mladorusíny, aby netrpěl ve sněmovně jazyka cizího, v říši neobvyklého. Dr. Markov a starorusínští protestovali, protestovali i někteří z českých a jihoslovanských poslanců. Ale spor rozhodnut v tom smyslu, že ruština nemá práva domácího v parlamentě rakouském. Ovšem že spor není definitivně rozřešen. Konečně podle práva musí býti poslancům a obyvatelstvu samému ponecháno, aby si určili svoji národnost a svoji řeč. A řeč od nich prohlášená, pokud to není úmyslnou schválností, ale zásadou programovou, musí podle zákona a jednacího řádu býti připuštěna.

*

Zemřeli: 19. června Fr. Zákrejs, český kritik literární a historický spisovatel. — 23. června Pavel Zoch, slovenský spisovatel evangelicko-náboženský a folklor. — 3. července Dr. Miroslav Krajník, český básník. — 12. července A. A. Muchanov, ruský politik z tábora zemců a národohospodářský spisovatel. — 17. července Dr. J. Pliverić, charvatský právnický spisovatel (charvatské státní právo) i za hranicemi vážený.

Zprávy národohospodářské.

Parlament lidový kromě prozatímního rozpočtu jiné práce v předprázdninových schůzích nezačal. A v podzimním zasedání zase přijde mořský had rozpočtu na rok budoucí, při tom dlouhá asi debata o úpravě jednacího řádu, a pochybno jest, zda vůbec započne nějakou z důkladnějších prací svých. Vina jest na neujasněném poměru stran ku vládě. Žádná strana tuto vládu nepovažuje za svou a nechce proto velikými činy zákonodárnými zveličovati její pověst a slávu. Shazovati vládu však není zatím žádné příčiny. Má výtečné úmysly a jest ochotna na všecky strany.

*

Pracuje se zatím o novém vyrovnání rakousko-uherském; pracují o něm v úředních kancelářích. Jediná práce, jež v tom oboru svěřena byla sněmovnám, vyšla na prázdno. Totiž určení kvoty příspěvkové na

společné záležitosti. Kvota tato po několik let určována jest korunou. A její výše domluvena vládami. Po dlouhém nalehání celé veřejnosti naší vláda uherská tehdy přivolila na malé zvýšení (asi o 2%), tak že dnes poměr příspěvkový jest pro Rakousko 65·6 a pro Uhry 34·4%. Kvotu mají domlouvati tak zvané kvotové deputace, volené z obou sněmoven každé polovice říšské. Poslední leta pošlou si obě deputace svá nuntia, zprávu o usnesení a návrhu příspěvkovém, pošlou si pak ještě renuntia, odpovědi na zprávy a návrhy a rozcházejí se bez dohodnutí. Takovýto stav neshody jest pro Uhry výhodný. Zůstává aspoň při starém, neboť koruna neodváží se přitížiti jedné straně, když ta se tomu vší mocí protiví.

A Rakousko chce zvýšení uherského podílu, Uhry pak se tomu brání, tvrdíce, že i dnešní podíl jest na ně příliš veliký. Proto mluví obě deputace stále o tom, že dnešní stav není správný a že jest potřeba nalézti nějaký nový klíč, podle něhož by se příspěvky rozvrhovaly. Dosavadní klíč byl náhodné od oka rozměření: Uhry 30, Rakousko 70 dílů, jež pak po připojení Vojenské Hranice k Uhrám zvýšeny o tak zvané praecipuum, 2% celé sumy, a teď zase beze všeho klíče, jen na nalehání rakouské strany se vpočítáním praecipua zvýšeny na 34·4% po ztrávení celé sumy celní nerozdílně na společný účet.

R a k o u s k á d e p u t a c e navrhuje za klíč poměr obyvatelstva v obou polovicích říšských jako nejjednodušší. Ale Uhři se protiví. To prý jest nejzastaralejší a nejnesprávnější způsob rozměřování daní. Je to daň z hlavy, která jako neudržitelná všemi státy už opuštěna. Rakouská deputace přiznává zastaralost a mechaničnost tohoto klíče, ale poukazuje k jeho jednoduchosti a jasnosti. Uhři chtějí nějaký klíč, jenž by se shodoval s poplatní a hospodářskou silou obyvatelstva. Ale známky pro tuto sílu těžko lze najíti. Obě deputace se o nich domlouvaly roku 1896 a 1897, ale nemohly se na ničem ustanoviti. Známka navržená jednou stranou brána v pochybnost od druhé, a také složení všech možných známek dohromady neuspokojovalo. Neuspokojovalo totiž nás v naší polovici. Neboť to přiznati dlužno: poplatní a hospodářská síla uherská jest u porovnání s naší přece jen slabá. A podle těch známek tehdy vypadal na Uhry stále menší podíl než jaký tehdy Uhry vlastně platily.

A tak zůstala věc i po letoších nuntiech. Deputace si sem tam udělí nějaký mravní štulec. A v tom zvláště Uhři vynikají, nalezajíce se asi ve veselejší náladě jako beati possidentes svého výhodnějšího postavení. Vypadá to podle loňského i letošího jednání deputací, že už na dobu vyrovnávací do 1907 zůstane asi při dnešní kvotě 65·6 a 34·4. Leda že by vlády se nějak zase domluvily jinak.

Ale ani ty nezavedou žádného klíče populačního 57·6 a 42·4%. Neboť tak daleko Uhři se dobrovolně nezatíží. Ani když se ponechá dnešní nerozdělené vynaložení celních příjmů na společné záležitosti, v nichž Uhry mají asi 20 a Rakousko asi 80%. Ovšem jen zřejmým podílem. Uhry i tu odvolávají se na utajený svůj podíl celních poplatků. Platí poplatek celní, až když kupují vyclené suroviny přepra-

cované ve zboží užitkové. Rakousko přenese pak celní poplatek na své zálitavské odběratele. Z části je to pravda, ale přes to podíl Uher na celní sumě vysoko přes 20 nevstoupá, pohybuje se asi mezi 25 až 35%.

*

Ve vlastním vyrovnání, to jest obchodní, tarifové a daňové jednotě s Uhrami, měly by na žádost Maďarů nastati dalekosáhlé převraty a změny, jak Uhři chtějí a myslí na jejich prospěch. Ale přirozeně rakouští zástupci se brání. A podle dosavadních výsledků do r. 1917 zůstane většinou při starém. Uhry upustí od zavádění vnitřních poplatků za převoz zboží z jedné polovice do druhé. Snad ani domluvená před lety, ale dosud nezavedena surtaxa na cukr nebude se vybírati. A kdyby přece byla zavedena, slibuje uherská vláda náhradu v tom, že povolí zvýšení konsumní daně z lihu, povolí zvýšení rakouského kontingentu lihového. Jinak však žádá nové zavedení mlecího řízení, ponechání dnešních dálkových tarifů železničních a svobodného obchodu dobytkem. Na těch budoucích deset let ostatně nebudou ani z našich ani z uherských zástupců klásti nemožné požadavky, poněvadž obojí cítí, že jsou to poslední leta dosavadní jednoty. Příšti už bude na jiných základech.

*

Boj Charvatska s uherskou vládou, jenž po dlouhém čase veden zase celým zastupitelstvem charvatským (40člennou delegací charvatského sněmu), a nejen jednotlivými oposičníky skončil sic na venek porážkou, násilně jsa přetržen maďarskou koalicí; ale nijak tím neochromen. Naopak ani z bývalé „národní strany" Pešti vždy povolné dnes neodváží se nikdo opustiti požadavky charvatským zastupitelstvem hájené. Nový ban netroufá si také nastoupiti politiku repressivní a násilím hnutí potlačovat, nýbrž pomýšlí získati mysli drobnými a četnými hospodářskými ústupky a výhodami. Byly konečně postuláty charvatské poslední leta pronášené skoro vesměs rázu hospodářského. Stojíť Charvatsko k Uhrám v takové, ba bezprostřednější závislosti hospodářské jako Uhry k Rakousku. Jen že Uhry ze své závislosti mají na druhé straně veliké hospodářské a obchodní výhody, kdežto Charvatsko dosud ze své závislosti přímých výhod nemělo. Spíše škody a ztráty. Jemu by stejně jak Uhrám dobře byla prospěla závislost hospodářská přímo na Rakousku. Aspoň všechen obchod jeho nucen jest k nám se obraceti jak při dovozu tak při vývozu. A této své nevýhodné závislosti na Uhrách Charvatsko stalo se právě nejvíce vědomo v boji Maďarů za hospodářské a obchodní odloučení od Rakouska. Kdyby Charvatsko mělo v tom případě sdíleti osud Uher, vidělo by, že bylo na dlouho hospodářsky ochromeno. Proto začala se buditi snaha po samostatnosti hospodářské a nezávislosti na Uhrách. Jeden z nejhorších následků závislosti charvatské je říšská železniční politika zcela jen v Pešti vedena bez ohledu na připojené země. O tu také vypukl spor, třebas zatím jen na stanovisku jazykovém, jež při předloze o pragmatice železniční služby nejvíce v popředí stálo. Od Charvatů dobytá posice jest dnes velmi příznivá, ukážou-li se Charvaté dobrými politiky, tako-

vými, jakými bývali dosud Maďaři vůči Vídni: jestli totiž vytrvají v posici polohrozivé, polonespokojené a nechytnou se hesla „vše nebo nic", které politicky správným nikde není.

*

Vídeň si počíná všímati Jihoslovanův od té doby, co si znechutila Maďary, a co opět možnosti nabývá tradiční politika mocnářství našeho: využitkovati vliv na jihovýchodě. Tak i v boji maďarsko-charvatském Vídeň (dnes možno mluvit jen o křesťansko-socialní a socialně-demokratické Vídni) staví se na stranu Charvatů hledíc je vůbec získati pro spojení s naší polovicí říšskou, ne-li politicko-administrativní, tedy aspoň duševně-kulturní spojení, jež beztoho i dnes jest velmi silné. Kulturně závisí celý charvatský národ víc na Němcích než na Maďarech, ba v tom ohledu nic nemá od Maďarů, velmi mnoho od Němců. Jinou zemí nově zrozené záliby jest Dalmacie, dlouho odstrkovaná a zapomenutá popelka-princezna. Poslední dobu však vídeňské listy všímají si více Dalmacie, třebas ne vždy z vlastního popudu, ale popřávajíce místa reklamám a upozorňování spolku pro podporu Dalmacie ve Vídni sídlícího. Ve velmi vřelém článku ujímá se Dalmacie a vyličuje postavení její politické i hospodářské dobrý znalec její Ferd. Artmann v kvartal. „Kultur" Lvovy společnosti. Dalmacie trpí dnes pod dvojí katastrofou; zničena její plavba pobřežní na dobrých plachtových lodicích a malých parnících a zničeny fylloxerou její vinohrady. Kultura zemědělská jest na nízkém stupni, nízko stojí vzdělání vůbec, země jest chudá kapitálem, ústavův úvěrních a hlavně svépomocných není (teprv poslední léta vznikají slabé Raffeisenky po venkově), agrarní poměry nedobře upraveny. Veliké občiny leží ladem a obce dělají dluhy, neboť nemají příjmů. Rozdělení a rozprodej nebo pronájem občin by povznesl i obecní finance i soukromnou podnikavost a výrobnost.

*

Missionář P. Josef Mayer z „Nového Pomořanska" v souostroví tichooceanském přináší ukázku hospodářsko-socialních poměrů jednoho z oněch národků přirozeně a prostě žijících (Naturvolk), o kterýchžto poměrech i dodnes mnohdy nationalekonomové a socialní politikové sní jako o idealu života a blaženosti lidské. (Primitiv-Völker und „Paradies"-Zustand, Anthropos 3.) Na zřízení socialním ukazuje P. Mayer, jak poměry ty nejsou nijak prosty a nevinny, ale na hrubém násilí založeny. Jak nikde se styk osob a rodin neurčuje prostým: jak já, tak ty: co mně, to tobě, nýbrž na zásadách výzisku a hrubosti. A jak v přirozené této bezpotřebnosti obyvatelstva mnoho skryto nouze duševní a materielní, která jen povrchnímu pozorovateli uniká, ale od obyvatelstva samého přece jen palčivě se pociťuje. Že by soběstačným hospodařením byly všecky potřeby a požadavky a tužby rodiny a národa upokojeny, o tom není ani řeči. A národ trápí i v jeho nejpřirozenějším stavu přece ony zlé představy: o bohu, o duchách trestajících, o zlém a nedovoleném jednání (cizoložství, vražda, krádež a pod.). Přínos nové kultury evropské a nových pojmů mravně-náboženských nečiní obyvatelstvo nijak nešťastnějším. Naopak. Vždyť vyvíjí jen zá-

rodky a počátky v duši a národě ukryté. V době přechodní mohou z neporozumění oboustranného povstávati svízele a zhoršení, ale to se překoná další prací kulturní.

Rozhled socialní.

Československá socialní demokracie ve své zprávě pro mezinárodní sjezd ve Stuttgartě zní velmi sebevědomě, jak arci po volebním vítězství zemském na Moravě a říšském ve všech zemích ani jinak býti nemůže. Učinila ostatně socialní demokracie česká i na poli organisačním veliký pokrok. R. 1897 měla odborově sdružených 5230, jinak sdružených 1872 členů. Roku 1906 však 58.514 odborově a 2457 jinak sdružených. Od let 1899 a 1900, kdy počet členstva ve vzdělávacích a jinakých spolcích byl nejvyšší (9587), stále upadá. Ale za to tím více vzmáhá se organisace odborová; číslice posledních tří let jeví veliké až pravděnepodobné skoky: 17.078, 25.790 a 58.514! Zpráva udává však kromě toho pro konec roku 1906 tyto číslice: 1517 politických organisací s 99.038 členy a 1953 odborových organisací se 130.000 členů. Při říšských volbách seskupili čeští socialní demokraté ve 108 českých volebních okresech 399.287 hlasův a dobyli 24 poslanců. — Tento náhlý zevnější přírůstek pro idey strany a pro vnitřní její vývoj mnoho neznačí. A zvláště československá socialní demokracie jest u porovnání s německou a jinými západními v tom ohledu ubohou — nemajíc ve středu svém dostatek intelligence, která by se starala o výchov a přerod mass z měšťactví do té „vyvolené a spásonosné nauky budoucnosti“.

*

Výkaz o práci přes čas v prvním čtvrtletí letošího roku byl by znamením, že naléhavost zakázkové výroby ustala poněkud. Bylo povoleno a použito práce přes čas ve 445 případech, jež se vztahovaly na 271 závodů s 59.490 dělníky, z nichž prací přes čas dotčeno 39% (23.220), kteříž přes čas pracovali 1,107.021 hodin, čili každý o 47·7% více nad obyčejný svůj výkon. V posledním kvartále r. 1906 byl větší počet dělníků přes čas pracujících, ale sám výkon (1,038.732 hodin) a intensivnost práce (40·2% obyčejného výkonu na dělníka) byla menší. V prvním kvartále r. 1906 byl počet závodů větší, počet dělníků přes čas pracujících menší než letos, ale i výkon (1,131.635 hodin) i intensivnost práce (54·5% obyčejného výkonu dělníkova) byly větší. Poměrně pracováno přes čas nejvíce ve Slezsku a na Moravě, méně v Čechách a v Dolních Rakousích, ač absolutní čísla jsou tuto vyšší. Co se odboru práce týká, tu pracováno přes čas nejvíce v textilních závodech, v oděvnickém, chemickém a kovodělném průmyslu. Na ty připadá také nejvíce se zvýšené výkonnosti. Tak na sám průmysl textilní 850.289 hodin, tedy 78% všech!

Pracovní doba vloni v květnu zaznamenaná pro všecky tovární závody říše dala tento obrázek o pracovním dnu pro 12.594 továren se 1,031.601 dělníkem: 8 8% dělnictva zaměstnáváno kratčeji 9 hodin, 45·9% od 9 do 10 hodin, 43 8% od 10 do 11 hodin a 1 5% dělnictva přes 11 hodin denně. Zvláštní jistě jest, že poměrně delší pracovní dobu mají dělnice. Muži do 9 hodin pracují v 10·4% všeho počtu, ženy v 5 5%, od 10 do 11 hodin muži 41·6%, ženy 48·5%. Kratší doba souvisí přirozeně s lepší kvalifikací a vyšším vývojem průmyslovým.

*

Ve 4. sešitě „Sborníku věd právních" přináší prof. C. Horáček úvahu o nevydaném spise Bern. Bolzana, professora mathematiky a náboženství na pražské universitě od 1805 do 1820, kdy s professury pro pokrokové smýšlení byl sesazen. Spis ten (jazykem německým) nese název „Nejlepší stát" a druží se k četné literatuře socialních utopií. Bolzanova utopie nesena jest duchem socialistickým, to jest jde za odstraněním veškeré nerovnosti majetkové a právní, ba odstraniti chce vůbec právo vlastnické. V Rakousku a jmenovitě v Čechách náleží tedy Bolzanovi priorita v pojednávání socialních otázek z moderního stanoviska. On vystoupil první a předčil svou dobu o mnoho! Uplynulo ještě velmi mnoho let než jiní (Klácel, Sabina) počali věnovati pozornost svou a psáti o socialních otázkách. Autor pro ušlechtilost povahy a myšlenek porovnává Bolzana s Husem. Ovšem srovnání na Bolzana přece jen příliš vysoké. Myšlenkově Bolzano řadí se ve své utopii k Fourierovým a St. Simonovým názorům, ale na mnohých místech nutno Bolzanovi přiřknouti přednost před nimi, protože přemnohé z myšlenek a plánů jeho nalezají se už v exhortách jeho z let 18 5 až 1820, tedy dlouho před spisy obou zmíněných francouzských socialních spisovatelů.

*

Spolu s anglickým originálem vyšlo v několika evropských řečech nové dílo amerického spisovatele Upton Sinclaira „The industriel Republic" („Průmyslová lidospráva"). Sinclair jest jedním z oněch utopistů, kteří nesní a z doktriny netheoretisují, ale na skutečném podkladě a historickým vývojem poučeni, napřed už sestavují možnou budoucnost. Liší se tím od známého svého předchůdce Bellamyho, jenž budoucnost z dneška přece jen vybájil. Sinclair však ve svém díle vyvozuje vše jako logické důsledky. Všecko budoucí má z něho své kořeny v předešlém vývoji a organicky tudíž vyrůstá. Z přítomného stavu americké společnosti musí tedy vyrůsti socialisticko-průmyslová republika. Není to socialistický stát, jak jej chce doktrina, neboť má se uskutečniti v několiknácti letech, a proto Sinclair popisuje pouze počátek, po převratu, či přechodní stadium. Dnes veškerým průmyslem a dopravou ve Spojených Státech vládne 12 obrů miliardařů a vedle nich žije 80 milionů na výdělku výrobním závislých lidí. Miliardáři nestačíce a neumějíce ztráviti ohromné důchody své, stále zakládají nové podniky. Kapitál přiřkne si zbytečně veliký zisk, a zisk ten znova ziskotvorně ukládá. Tak povstávají závody, které vyrábějí do prázdna, pro nikoho. Hromadí

se zboží a stane se brzy, že sklady budou přeplněny, konsum nepostačí, výroba jedné části se tím zastaví a tak zase konsum odstavených vrstev dělnických se znovu zmenší. Krise se sesílí, a národ uzří, že při plných skladech zboží nemá se čím přioditi a nemá co jísti. Přirozeným následkem bude, že odstaví dosavadní vůdce a správce výroby národní a převezme ji ve své ruce. Odpadne zisk podnikatelský, procento kapitálové, odpadne zisk obchodní různých zprostředkovatelů, zisk bursovní a zboží o polovici oblacinì. Tato sleva přijde vhod dělnictvu-konsumentům, a bude představovati náhlé a veliké zvýšení příjmů pro ně. Výroba půjde pak rozumnou cestou, zásobujíc pouze nutnou potřebu, ale také všecku možnou potřebu. Správa průmyslové republiky bude rozdělovat dělnictvo podle hojnosti práce; nezhnije obilí na poli, nebudou hynouti stáda z nedostatku lidí pracujících, ale také nebudou se v městech hromaditi nezaměstnané a hladové zástupy dělníků průmyslových. Kromě vyvlastnění a postátnění průmyslové a zemědělské výroby a dopravních podniků žádná jiná změna nenastane. Vše půjde svým chodem jako dodnes. Duševní potřeby bude si obstarávati lid sám svobodně, bez státu, se svými příjmy nakládati každý podle své libovůle. Sesílí se tedy v průmyslové republice pouze dnešní podnikání státní různou měrou v různých státech vyvinuté (pošty, dráhy, doly, saliny, továrny některého odboru, u nás tabákové atd.). To jest ovšem jen postup vývojový a žádný převrat. Ten může brzy nastoupiti, podle toho jak kde poměry uzrají. Autor pak myslí, že v Americe uzrají nejdřív, a vývoj nejdřív tím směrem se dovrší.

*

V poslední zprávě křesťanských odborných spolků v Německu vytčeno s důrazem, že vloni a letos spolky tyto význačně se od volných (sociálně demokratických) odborných skupin odlišily. Dosud často poukazováno od přátel i nepřátel křesťanských odborů, že nejsou nic jiného, ba že jsou ještě horší než socialistické odbory, protože svým jménem šálí a vnadí veřejnost k důvěře. Křesťanské odborové spolky zamítají předně třídní boj, staví se vedle jiných stavů v národě, stejně s nimi chtějí přispívati k udržení národa a státu; v boji průmyslovém staví jen slušné a oprávněné požadavky a působiti chtějí pro ně pokud možno smírnými cestami. Ale rozpor jest v tom, že v praxi neliší se ani agitace ani stanovisko ani prostředky jejich od volných odborů socialně-demokratických. Neboť chtějíce prý, jak vyčítá jim berlínský „Vorwärts“ pro své dělníky něčeho docíliti, musí se chápati týchže zbraní co socialní demokraté. Přes to, praví „Kölnische Volkszeitung“, jest veliký rozdíl mezi oběma. Stanovisko tu přece jen více rozhoduje než praxe. Volné odbory stále prohlašují, že boj jejich v drobném jde sic o jednotlivé menší věci, ale hlavní cíl jest přece jen stálé zničení celého kapitalistického systému, odstranění celé dnešní soustavy výrobní. Tento poslední cíl jest přece jen význačné kriterium dělící obě skupiny. Křesťanské odbory nemají namířeno na zničení kapitalismu. Ale také nemohou trpěti jeho vad a chyb. Jejich vůdčí hvězdou jest naprostá křesťanská spravedlivost, a proto dostávají se a musí se dostávati ve spor a boj s kapitálem, kde své moci nadužívá. Prostředky

boje v tomto případě jsou vedlejší a mohou býti stejny se zbraněmi socialně-demokratických odborů, když jiné nevedou k cíli. Neboť i zbraně těchto odborů pohybují se, poněvadž musí, v mezích zákona. — Jednou z předních známek křesťanských odborů v Německu jest však jejich naprostá snášelivost konfessijní. Sdružujíce katolíky i evangelíky, odmítají všecku jakoukoliv náboženskou politiku. Spory do nich vnášejí, anebo aspoň vnésti usilují jenom jejich nepřátelé: jak socialisté, tak zaměstnavatelé, tak konečně přemrštění a nechápaví stranníci obou konfessí. Ale odbory křesťanské dosud vždy vítězně takové snahy přemáhaly. Z této zásady plyne pak i naprostá politická svoboda všech členů. Svoboda tato se úplně osvědčila při posledních volbách, kdy členové volili v několika stranách každý podle svého přesvědčení, aniž by tím solidarita odborová a vzájemnost stavovská byla utrpěla.

*

Podle nového zákona o povinném pojištění úrazovém v Rusku (z 3./16. června 1903) vydána první statistika úrazová za rok 1904. Bylo toho roku 47.205 úrazů ve 3612 závodech. Podle obvodů nejvíce vykázal petrohradský obvod úrazů 12.498, pak charkovský (doly a hutě jižní Rusi) 11.109, moskevský 8368, dále varšavský 6261, povolžský 4968 a kyjevský 4001. Úrazová statistika ruská nejeví tytéž charakteristické známky v okolnostech úrazů, jako statistiky západu (na př. nejvíce úrazů v pondělí a v sobotu, nejčastější ke konci půldne pracovního) Vinou toho není jiné utváření poměrů v průmysle ruském, ale nedostatečnost statistiky samé, která zjev sám ještě nedobře vystihuje.

Školství.

Dnem 1. srpna t. r. vejde v platnost ustanovení, jak prováděti § 20 moravského zemského zákona o soupisu, udržování a návštěvě veřejných škol obecných. Dle tohoto ustanovení, jež vydalo c. k. ministerstvo kultu a vyučování, pořídí místní školní rada soupis veškerých školou povinných dětí, a to nejdéle osm dní před počátkem školního roku; to platí i o školních obcích, v nichž jsou české i německé školy. Také v těchto obcích jest do seznamu tohoto soupisu pojmouti oběma školním radám veškeré děti bez rozdílu; tyto seznamy, jež jsou základem ke školnímu zápisu, předloží se pak správám škol.

V těchto seznamech udati jest kromě stáří školou povinného dítěte u dětí, které do školy nově vstupují neb odjinud přestupují, ve zvláštní rubrice, kterého jazyka vyučovacího dle udání rodičů neb jejich zástupců jsou mocny, jakož i označiti školu, do které mají docházeti. Není-li dítě mocno vyučovacího jazyka této školy, jest ve zvláštní rubrice udati důvody, pro které rozhodli se rodiče nebo jejich zástupci pro tuto školu.

Správce školy přijme nejpozději do 12 hodiny polední v den předcházející počátku školního roku všechny hlásící se děti, jež bydlí ve školním obvodu a školou povinny jsou, do obecné školy, a to v obcích s obecnými školami jen s jediným jazykem vyučovacím bez rozdílu, jsou-li děti tohoto jazyka mocni čili nic; avšak v obcích, v nichž jsou školy obecné s vyučovací řečí českou i německou, mohou do těchto škol zpravidla přijaty býti z nově vstupujících jen ty děti, které jsou mocny vyučovacího jazyka. Za dítě schopné toho kterého jazyka vyučovacího považovati jest ono, které ovládá tento jazyk tak, že může vyučování sledovati.

Výminečně mohou v obcích smíšených přijímány býti děti do škol, jejichž jazyka vyučovacího mocny nejsou: 1. přejí-li si toho výslovně rodiče neb jejich zástupci a je-li toto přání jejich odůvodněno tím, že dítě v čase, než bylo školou povinno, nenaučilo se řeči rodičů, nýbrž na př. stykem s příbuznými, vrstevníky nebo s čeledí a pod. naučilo se jen druhému jazyku zemskému, aneb chtějí-li rodiče neb jejich zástupci z jiných závažných důvodů posílati své děti do určité školy; 2. docházelo-li dítě v předešlých školních letech do jiné školy s týmž jazykem vyučovacím; 3. jsou-li posíláni děti „výměnou" ze své domoviny po delší čas na jiné místo právě jen proto, aby se naučily tam snáze obcováním druhému jazyku zemskému.

Zakládají-li se podmínky pod číslem 1 a 2 uvedené na pravdě, jest doložiti stvrzením politického úřadu okresního.

Také ve výminečných případech dříve uvedených nesmějí býti přijímány děti do školy, jejíhož jazyka vyučovacího nejsou mocny, v takovém počtu, že by tím mohlo přivoděno býti nebezpečenství vyučovacího účelu té které třídy nebo školy; nejvyšší počet takových dětí nesmí přesahovati nikterak desetinu počtu veškerého žactva třídy.

Vznikne-li pochybnost o tom, zdali dítě jest mocno vyučovacího jazyka té které školy, správce školy, přibera k tomu dva učitele, nechť přesvědčí se o znalosti vyučovacího jazyka u dítěte a dle takto nabytého přesvědčení dítě buďto do školy přijme čili nic; vůbec správce školy má i v ostatních případnostech, zvláště pokud se týče oněch svrchu uvedených průkazů pod číslem 1. a 3. uvedených, projeviti, zdali dítě do školy přijímá či jemu přijetí odpírá.

Na přijetí dětí, které nejsou ještě školou povinny, jakož i dětí z jiných obvodů školních vztahují se rovněž ustanovení předešlých paragrafů tohoto nařízení, pokud se týče znalosti jazyka vyučovacího.

Po skončeném přijetí (zápisu) žactva sepíše správce školy seznam všech dětí, které byly do obecné školy přijaty nebo kterým bylo pro nedostatečnou znalost jazyka vyučovacího přijetí odepřeno; taktéž uvésti jest, arciť v jiné rubrice, děti, které byly přijaty do školy výminečně. Tento seznam předloží se správou školy v osmi dnech po skončeném přijetí (zápisu) místnímu úřadu školnímu (Ortsschulbehörde); tento úřad jej ihned prohlédne a oznámí místní školní radě pro školu druhého jazyka vyučovacího v desíti dnech ode dne doručení.

Jsou-li přijaty děti do školy, jejíhož jazyka vyučovacího nejsou mocny, má místní školní rada druhého jazyka vyučovacího právo ve 14 dnech od vyrozumění počínaje stěžovati si, o čemž rozhodnou nadřízené úřady školní prvé školy podle předpisů služebních. Bylo-li přijetí dítěte do školy odepřeno, rozhodnou o případných stížnostech školní úřady pro tyto školy příslušné dle předpisů služebních. Toto rozhodnutí jest pokud možno nejrychleji skončiti, nejdéle však do počátku druhého pololetí školního; až po tu dobu zůstanou děti v oné škole, do které byly přijaty, neb odkáží se do té školy, kam jinak patří. Pro možnou stížnost další k tomuto odkazu platí § 34 zákona ze dne 24. ledna 1870 z. z. čl. 17. (Minist. věstník 1870, čl. 24, str. 72.)

Zakládá-li se stížnost místní školní radou pro školu druhého jazyka vyučovacího podaná na tom, že dítě do školy přijaté není mocno jazyka vyučovacího, jest k žádosti této místní školní rady, která si stěžuje, zjistiti, jak svrchu uvedeno, je-li či není-li dítě mocno tohoto jazyka vyučovacího, a kromě toho dítě přezkoušeti u přítomnosti zemského dozorce školního, k tomu předsedou zemské školní rady pověřeného, a je-li tento zaneprázdněn, u přítomnosti okresního dozorce školního, který je taktéž k tomuto úřadu pověřen. Zemský dozorce školní neb jeho zástupce pak připojí k nálezu o znalosti vyučovacího jazyka, který odevzdají svrchu uvedení učitelé, buď jak buď své dobré zdání.

Konečně ukládá se správcům škol nejpřísnější povinnost, aby svědomitě dostáli ustanovením tohoto nařízení, chtějí-li se uvarovati trestů disciplinárních; totéž platí i o učitelích, přibraných, jak svrchu naznačeno, ke zkoušce dítěte, jde-li o průkaz znalosti jazyka vyučovacího. Okresnímu dozorci školnímu, jemuž škola podřízena, přísluší z úřední moci dozírati k tomu, aby toto ustanovení se zachovávalo a v případě, že by se ho nešetřilo, ihned proti těm kterým správcům škol a učitelům u okresní školní rady ve smyslu těchto ustanovení zakročiti.

*

Jako novinka zavádějí se u nás **pomocné třídy pro děti méně nadané** v některých městech. Novým řádem školním a vyučovacím doporučuje se zřizovati pro děti zanedbané nebo slabomyslné třídy pomocné a ve větších městech dokonce školy pomocné. Vídeňský sjezd na ochranu dětí pohnul otázkou, tak že vydalo ministerstvo nařízení ke všem zemským úřadům školním, by postaraly se o akci zřizovací. Zemské úřady školní mají prostřednictvím okresních školních rad působiti na obecní zastupitelstva, aby, kde se potřeba ukáže, zřídily se pomocné třídy na základě předpisů, jež budou k tomu účelu vydány a budou jednati o přijetí do třídy pomocné, počtu žáků, předmětech a o zaměstnání mimoškolním. Nejlepší při tom jest, že ministerstvo appeluje na vydržovatele škol obecných a měšťanských, že náklad na tuto instituci převezmou!

*

Učitelky ručních prací zorganisovaly se v „**Jednotu moravských učitelek industrialních**“. Hlavním účelem nového

spolku jest, postarati se o zlepšení neudržitelných hmotných poměrů našich industrialních učitelek.

Také pěstounky konaly v Brně sjezd a shrnuly své požadavky v této resoluci: 1. Zvýšení vzdělání pěstounek; 2. pozemštění školek mateřských; 3. upravení právních a hmotných poměrů do tří kategorií se služným 1000 K, 1200 K a 1400 K při 35leté službě; 4. lex Perek nechť vztahuje se i na školky mateřské; 5. počet dítek v jedné třídě ať nepřesahuje 40; 7. dozorčí orgány buďte voleny z řad zkušených pěstounek.

*

Nával na českou filosofickou fakultu. Před 10 lety byl nedostatek středoškolského učitelstva, nový zkušební řád a zlepšení hmotných poměrů způsobily naopak nadbytek kandidátů. V posledních 10 letech aprobováno 840 kandidátův a 800 je těch, kteří mají započaté již zkoušky dokončiti. Nových míst není a nebude. V úřadech jest pro Čechy ještě mnoho míst. Dobří technikové jsou pořád velice hledáni, ale ovšem dobří technikové. Ostatně dle soukromých zpráv z české university klesá prý úroveň kandidátů středoškolských co do odborného vzdělání povážlivě víc a více. Ten náš prožluklý „pokrok“!

*

Ráz reformního gymnasia bude dle veřejných návěstí míti osmitřídní česká střední škola dívčí ve Val. Meziříčí na Moravě. Letos otevře se již první třída. Tuto školu zřídila a vydržovati bude „Dívčí akademie v Brně“ spolu s obcí valašsko-meziříčskou. Osnovu vypracovali Dr. Drtina a professor Dr. Wagner s jinými odborníky školskými. Toto gymnasium dívčí má podávati vyšší vzdělání všeobecné a náležitým zřetelem ku klassickým jazykům a literaturám, jakož i k požadavkům nové doby a bude připravovati pro studium vysokoškolské. Děliti se bude na oddělení vyšší a nižší jako střední školy mužské. Na nižším oddělení bude se počínati vyučovati latině ve druhé třídě, řečtině ve čtvrté třídě. Oddělení vyšší bude míti od sedmé třídy sekci klassickou, která bude míti více latiny, a sekci moderní, která bude míti více věd přírodních. Tento ústav, jenž tvořiti bude nedílný, osmitřídní celek, připravovati bude v oddělení nižším pro studium oddělení vyššího a podávati bude v té míře také všeobecné vzdělání jako nižší oddělení nynější školy střední, tak že poskytovati bude žákyním náležité přípravy ke studiím odborným. Vyšší oddělení probírati bude látku způsobem vědeckým a připravovati pro studium vysokoškolské, zvláště universitní. Jazyk řecký bude alternativně povinným s jazykem francouzským, t. j. žákyně si může voliti místo řečtiny frančinu.

V Přerově bude počátkem školního roku 1907/8 otevřeno pokrokové dívčí paedagogium.

*

Výměna učitelů. Dolnorakouská zemská školní rada jednala v posledním sezení opět o tom, aby se vyměňovali rakouští a francouzští učitelé. Roku 1907/8 pošle zemská školní rada několik učitelů do Paříže a poskytne jim slušná stipendia; za ně přijdou z Paříže francouzští

učitelé na vídeňské střední školy nejméně na dva roky. Podobná dohoda má se státi též s Anglií.

*

Roku 1904-5 bylo z 21.947 do školy chodících berlínských dětí 287, t. j. 0.129% soudně trestáno. Proti roku 1903/4 zvýšil se počet o 0·04, ale snížil se proti rokům 1898—1901. Z uvedených 287 dětí bylo 263 chlapcův a 24 děvčat. Jedno trestané dítě připadá na 418 chlapcův a na 4670 děvčat. Nejvíce dětí, a to 219 chlapcův a 15 děvčat, trestáno bylo pro krádež. Vězením trestáno bylo 67 chlapců a 3 děvčata. Tresty činily ve 42 případech 1—10 dní, ve 22 případech po 2—4 nedělích, ve 5 případech po 2—4 měsíce, v 1 případě 5 a v 1 případě 6 měsíců.

Směs.

Hauptverein der Gustav-Adolfstiftung konaje letos ve Frankfurtě n. O. roční hromadu, dal si k té slavnosti natisknouti pohlední lístky, kde pod obrázkem bylo čísti: „Getrewliche Abkonterfeyung, wie Gustav Adolf am Palmsonntag 1631 die gute Stadt Frankfurt a. d. O. nach kurzer Belägerung erstürmet und grausam ausgeplündert hat. Gott bewahre uns gnädiglich vor gleichen Schrecken.“ — Tato historická upřímnost, podotýká „Germania“, je sice potěšitelná, ale tím podivnější zůstane, jak se mohl německý spolek nazvati po tom švedském mordéři a žháři, kterému evangelium bylo jen záminkou k lupu a dranci.

Kousek vědy z osvícené doby. Ve staré Kirchengeschichte, vydané roku 1790 ve Vídni v c. k. dvorní knihtiskárně, praví se v úvodě pod nápisem „Zustand der Kirchengeschichte im Mittelalter“: Die Wissenschaften hatten sich in dieser Zeit ganz verlohren; überall herrschte Unwissenheit und Aberglaube; man sah nichts, als Legenden und Leben der Heiligen, welche mit Fabeln, Erscheinungen und Mirakeln angefüllt waren. Da sich die Kritik verlohren hatte, so konnten auch die gelehrten Männer nicht viel Gutes liefern. — Indessen fieng es am Ende des 15ten Jahrhunderts an überhaupt in dem Gebiete der Wissenschaften etwas heller zu werden — — Vom 16ten Jahrhundert an wurde die Kirchengeschichte mit mehr Fleiß und Glück bearbeitet. In dieser Zeit trennten sich die Protestanten von den Katholiken durch ein System, welches in manchen Artikeln vom System der Katholiken abwich. — A tenkráte si též nemálo zakládali na své vědě. *hl.*

Häckel a biologie. Ještě nepominulo vzrušení, které vyvolala Chvolstonova brošurka „Hegel, Häckel, Kossuth u. d. 12. Gebot“ (srv. „Hl.“ 1906, str. 405), už hlásí se nový, nemilosrdný soudce, aby pronesl zdrcující úsudek nad prací jenského učence. A co při tom nejzajímavější: Kdežto dříve okřikovali filosofové a učenci Häckla, aby nepsal o věcech, kterým nerozumí, obírá si Oskar Hertwig (v „Internationale Wochenschrift für Wissenschaft, Kunst und Technik“, Beigabe zur Münch. allgem. Zeit. 1907, č. 2 a 3)

za předmět své kritiky obor, v kterém dosud Häckel, ne-li všeobecně, tož aspoň od mnohých (srv. na př. Paulsenovu kritiku „Welträtsel“) byl pokládán za autoritu, biologii, a z té zákon, který jest osou systemu Häckelova, t. zv. „základní zákon biogenetický“, dle něhož každý živočich, i člověk, při svém vývoji probíhá všemi stadii, kterými bral se vývoj celé říše organické, čili že „vývoj ontogenetický jest obrazem (ovšem zredukovaným a změněným) vývoje fylogenetického“. Tento zákon, který jest hlavní oporou moderního názoru, „že organismy nyní žijící vyvinuly se přirozeným způsobem během dloubých dob časových z jednodušších praforem“, podrobuje Hertwig kritice a přichází k poznání, že třeba na něm oprav, které jsou však tak důkladné, že značí prostě úplné zničení tohoto zákona a s ním zároveň celého systemu Häckelova. Důkaz Hertwigův jest krátce tento: Zvíře vyvíjí se z buňky vaječné, z čehož ovšem následuje, že prvotní pratvary byly buňky, avšak nikterak, že vaječná buňka na př. ssavce opakuje pratvary vývoje druhu. Neboť zárodek není nic jednoduchého, jako byla buňka pratvaru, nýbrž naopak tvar velmi komplikovaný, poněvadž zárodek nynějších zvířat jest produktem dlouhého vývoje. Proto také jednotlivé buňky zárodeční jsou právě tak přesně charakterisovány a mají tytéž schopnosti jako zvířata, která se mají z nich vyvinouti. Takými staly se vývojem druhu, který jen v plasmě může se státi trvalým; neboť vývoj druhu se mohl jen tím způsobem uskutečnit, že v buňce zárodeční dály se malé, ale stále se množící změny, které pak podmiňují průběh vývoje embryonálního, a tak definitivní utvoření tvaru. Proto jest buňka zárodeční (u moderních živoků) komplikovaný výtvor vývoje, a nic není nesprávnějšího, než pokládat ji za pouhé opakování prvotního, jednoduchého stadia. Co však řečeno o buňce zárodku, to platí o všech ostatních stadiích vývoje: jsou to tvary ustálené, a ne rekapitulace forem prvotních.

Při tom třeba ještě jednu okolnost uvážit: kdežto pratvary (Ahnenformen) byly samostatná individua, která spolu souvisela jen vzájemným původem, dějí se změny zárodeční na jednom individuu a bezprostředně jedna přechází v druhou. — Hertwig zkoumá dále otázku po původu druhů nyní žijících, a prohlašuje předpoklad, „že organismy nynější pocházejí od společných, indifferentních předků“ za velmi nepravděpodobný, poněvadž není pravděpodobno, že by byla země bývala obydlena jen jedním druhem bunečním (Zellenart), a že příroda byla by bývala schopna sploditi pouze jediný tvar. Proto má tedy theorie polyfyletická (aspoň a priori) více pravděpodobnosti do sebe než monofyletická, čili jinými slovy, druhy nyní žijící mají původ svůj ve větším menším počtu differencovaných prabuněk, „které nějak v některé periodě zemské nebo také v různých periodách opět a opět přirozeným způsobem povstaly“. Tato Hertwigova hypothesa není bez závažnosti pro původ člověka; neboť má-li pravdu, pak nic nebrání připustit vývoj člověka z buňky od jiných odlišné, což stává se tím pravděpodobnější (ovšem pokud věda může mluvit o „původu člověka“), že příbuznost krve tak dokonale selhala — v oboru srovnávací psychologie. *-kl.*

Ročník XXIV. Číslo 9.

HLÍDKA.

Dějiny alumnátu brněnského.

K stoletému výročí jeho trvání

napsal Dr. Josef Samsour. (Č. d.)

Listina dotační a zřizovací,[1]) kterou zde, poněvadž posud v celém svém původním znění nebyla uveřejněna, doslovně uvádíme, stanoví takto:

In Ansehung der eigentlichen Dotazion und Sistemisirung des Diözesan-Seminariums zu Brünn haben Seine Majestät zu entschließen geruhet: Da dermal der Fürstbischof selbst sein Bedürfnis an Zöglingen im Ganzen auf 75 bis 80 angibt, so wird die Zahl von 80 Zöglingen bewilliget, welche, wenn es thunlich ist, in dem bischöflichen Seminarium unterzubringen sind. Sollte diese Unterbringung unthunlich seyn, so sind 60 Alumnen in dem Seminarium zu verpflegen, die übrigen 20 aber haben als Stipendisten mit 100 fr. unter wachsamer Aufsicht des Ordinariats das 1te Jahr des theologischen Kurses außer dem Seminarium zu hinterlegen. Zu dem Unterhalte eines jeden Zöglings, welcher sich in dem Seminarium befindet, werden jährliche 225 fr. festgesetzt. Was die Vorsteher des Seminariums betrifft, hat das Amt des ersten Vorstehers dort, so wie anderwärts ein Domkapitular unentgeltlich zu übernehmen. Dem zweiten Vorsteher verleihen Seine Majestät einen Gehalt von jährlichen 400 fr. nebst unentgeltlicher Kost, Beheizung und Licht, für jeden der 4 Professoren wird ein Gehalt von 600 fr. ausgemessen, und für das Dienstpersonale bestimmen Seine Majestät, falls 60 Alumnen in das Seminarium kommen, einen Pauschbetrag von 1200 fr., wovon das Detail dem gemeinschaftlichen Einverständnisse des Bischofs mit dem Gubernium überlassen ist.

Sollte die Zahl der in dem Seminarium zu verpflegenden Zöglinge aus 60 bestehen, so sind alle Jahre [illegible] den Zögling auf 225 fr. gerechnet 13.500 fr., für den zweiten Vorsteher 400 [illegible] für die 4 Professoren zusammen 2400 fr.,

---

[1]) Uložena jest v archivě alumnátním a v Sammlung der k. k. Hofverordnungen v. Jahre 1805 v archivě místodrž.

für das Dienstpersonale 1200 fr. und für die 20 Stipendisten außer dem Seminarium, die ein Stipendium von 100 fr. erhalten, 2000 fr., zusammen also 20.193 fr. erforderlich.

Als Zuflüsse zur Bedeckung dieses Erfordernisses sind vorhanden:

a) Der Seminariumsfond des ollmützer Erzbisthums, welcher an das brünner Diözesan Seminarium, weil er dermal verpflichtet ist, 18 Zöglinge der brünner Diözes beiläufig mit 200 fr. zu verpflegen, 3600 fr. *b)* und 5 Sarkandriner Stipendien [1]) jedes von 100 fr., zusammen folglich 500 fr. alle Jahre abzuführen; *c)* das Alumnatikum [2]) von 597 fr. und *d)* die 93 Religionsfonds Stipendien.

Bey diesen Umständen belaufen sich die Zuflüsse auf 13.997 fr. und zeiget sich, da das Erforderniß 20.193 fr. ausmachet, ein Abgang von 6196 fr. Diesen Abgang hat der Religionsfond als einen neuen Beitrag jährlich abzureichen, und wenn in dem Seminarium für alle 80 Alumnen hinlänglicher Raum wäre, hat das Gubernium dasjenige, um was hiedurch das Erforderniß von 20.193 fr. in Ansehung der 225 fr. für jeden einzelnen Alumnen übersteigen würde, das ist: 4500 fr. gleichfalls aus dem Religionsfond anzuweisen. Für das Dienstpersonale aber wird insbesondere eine Auslage von jährlichen 1528 fr. gestattet.

Das in Anschlag gebrachte Alumnatikum von 597 fr. ist aufallend gering, müssen die Königgrätzer und Budweiser Diözesen zu ihrem Diözesan Seminarium ein Alumnatikum erstere 1000 fr., die zweite 1050 fr. beitragen. Anneben wird in diesen beiden Diözesen die Leitung der Seminarien durch Domkapitularen unentgeltlich versorgt, die Königsgrätzer Diözesan-Geistlichkeit ließt alle Jahre auch 4000 Religionsfondsmessen unentgeltlich, um hiedruch dem Seminarium einen jährlichen Dotazionsbeitrag von 2000 fr. zu verschaffen, und allenthalben bestrebet sich der vermöglichere Theil der Geistlichkeit die heilsame Einrichtung des Diözesan Seminariums durch freywillige Beiträge zu unterstützen und zu befördern.

---

[1]) Stipendia sarkandrinská do dotace pojatá byla utvořena z tak zvané Cassa Sarcandrina, z fondu, jenž byl určen pro náklad na blahořečení moravského mučedníka Jana Sarkandra († 1620, za blahoslaveného prohlášen 6. května 1860). Dekretem dvorní kanceláře z 9. listopadu 1793 č. 2226 bylo stanoveno, že úroků tohoto fondu má býti použito k theologickým stipendiím. *Zschokke*, u. d. str. 970.

[2]) Alumnatikem rozumějí se dávky kleru, resp. beneficií k zřízení, případně vydržování diecesního semináře. Již koncil tridentský zmocnil biskupy, aby všem beneficiátům svých diecesí uložili roční dávky k založení seminářův a k vydržování učitelů při nich ustanovených. Tento příspěvek, zdá se, že ve většině diecesí i po založení seminářů byl vybírán. Císař Josef II nařídil po zřízení seminářů generálních dvorním dekretem z 5. dubna 1784, »aby v oněch diecesích, kde odvádění alumnatika nebylo v obyčeji nebo v době přítomné není běžným, všichni kurátové platili ročně, a to každý farář 1 zl. 30 kr., každý lokální kaplan pak a rovněž tak každý jednoduchý beneficiát 1 zl.« Po zrušení generálních seminářů bylo také alumnatikum zrušeno; dekretem dvorní kanceláře z 2. února 1802 bylo však zase obnoveno. Po rozličných změnách bylo definitivně zrušeno zákonem ze dne 7. května 1874. R.-G.-Bl. 51. *Zschokke*, u. d. str. 472 n.

Dieses hat das Gubernium dem Fürstbischof bey Bekanntmachung der höchsten Entschließung über die gegenwärtige Angelegenheit mit dem Beisatze zu eröfnen, daß derselbe einen angemessenen Vorschlag zur Erhöhung des Alumnatikums nach dem Verhältnisse der Benefiziat Einkünfte zu entwerfen und die reicher dotirten Pfründner aufzumuntern habe, einer für die Diözes so wohlthätigen Anstalt durch freywillige Beiträge und Vermächtnisse bedacht zu seyn. Diesen Vorschlag des Fürstbischofes hat das Gubernium sohin gutächtlich hieher einzubegleiten. Die weitere Bitte des Fürstbischofs, daß ihm erlaubet werde, über diese als sistemmäßig angenommene Zahl von 80 Zöglingen noch durch 5 Jahre jährlich 20 Religionsfonds Stipendisten vorzuschlagen, wird mit der Beschränkung gewähret, daß er nicht durch 5, sondern durch 4 Jahre 20 verhältnismäßig geeignete Kandidaten über die sistemisirte Zahl für Religionsfondsstipendien zu 100 fr. jährlich vorschlage, wie es sich sodann zeigen wird, ob nicht durch den auf diese Art zu erzielenden außerordentlichen Nachwuchs von 80 Zöglingen der nöthige Personalstand der Seelsorgs-Geistlichkeit in der brünner Diözes vollzählig gemacht sey. Welches dem Gubernium zur weiteren Verfügung und Zurücksendung der Beilage des Berichtes bekannt gemacht wird.

Wien, den 16. August 1805. Ugarte.

Tímto dvorním dekretem bylo sice v zásadě rozhodnuto o zřízení samostatného semináře pro diecesi brněnskou, otázka však jeho umístění zůstávala posud nevyřízenou. Biskup hrabě Schrattenbach po oznámení císařského rozhodnutí novými podáními[1]) z 28. září 1805 a 22. ledna 1806 žádal, aby pro seminář určena byla budova bývalého kláštera dominikánského,[2]) jak byl hned v první své zprávě navrhoval; než s definitivním rozhodnutím bylo odkládáno, poněvadž jednak vojenská komise ekonomická činila různé obtíže a námitky, jednak ježto znovu objevila se otázka opětného přeložení lycea z Olomouce do Brna. Však jakkoli gubernium z různých důvodů, zejména, že v Olomouci není dostatek dohledu vládního a že vyskytají se tu rozličné vady a nedostatky při vzdělání literárním a morálním, vřele se vyslovilo pro toto přeložení, rozhodl přece císař dvorním dekretem[3]) ze dne 21. března 1806, že zatím má se upustit od přeložení lycea z Olomouce do Brna, a uložil zároveň týmž dekretem vojenské ekonomické komisi brněnské vyprázdnit ihned bývalý klášter dominikánský,[4]) by v něm mohl býti umístěn biskupský diecesní seminář. Toto rozhodnutí oznámeno bylo guberniem 11. dubna

[1]) Akten betreffend das Brünner Alumnat v. Jahre 1802—1805 a 1806.

[2]) Návrh zatím se vyskytnuvší, aby seminář umístěn byl v budově vikářské na Petrově, odmítá, poněvadž budova jest malá.

[3]) Sammlung der k. k. Hofverordnungen v. Jahre 1806.

[4]) Die Militärkommission in Brünn hat das Dominikanerkloster zur Herstellung des bischöfl. Seminariums sogleich zu räumen...

1806 také biskupovi s poznamenáním, že všecko nyní jen záleží od adaptace budovy a co možna rychlého provedení všeho toho, co z části nařízeno bylo dvorním dekretem ze 16. srpna 1805, z části dřívějším dekretem z 8. června téhož roku. Dne 7. října 1806 byla skutečně také po delším jednání budova kláštera dominikánského vojenskou komisí ekonomickou novému účelu odevzdána za přítomnosti zástupců této komise, zástupců gubernia a biskupského komisaře konsistorního kancléře a kanovníka Ruprechta.[1]) Adaptace budovy, pro seminář a ústav theologický v celku méně vhodné musela býti odložena na příští rok jednak pro pokročilost doby, jednak, že rozpočty, týkající se vnitřního zařízení nového ústavu, ač gubernium je již 28. března 1806 do Vídně zaslalo, teprve 6. prosince téhož roku byly vyřízeny. Dle dvorního nařízení v této příčině vydaného měly býti musea, spárny, světnice rekreační a nemocnice, jakož i byty pro sluhy zařízeny zcela podle konviktu vídeňského, při tom pak mělo býti přihlíženo pouze k potřebám, stavu alumnů přiměřeným, s pominutím všeho toho, co prozrazuje měkkou pohodlnost a jen k přepjatým požadavkům vede, jež často nebudou moci býti splněny v budoucích jejich poměrech, kdy již nejsou státu břemenem.[2])

Pro nemožnost provésti adaptace ještě roku 1806 nebylo také vyhověno nalehavé žádosti biskupa ze dne 12. října 1806, aby směl ještě téhož roku nebo aspoň začátkem ledna 1807 theology diecesní povolati z Olomouce do Brna, by zde pokračovali ve svých studiích. V odpovědi na žádost biskupovu uznává gubernium za účelnější, aby přesídlení alumnů do Brna vzhledem k tomu, že zatím již v Olomouci studium započalo, stalo se teprve po prvním semestru školního roku 1806/7, ježto lze doufati, že do této doby stávající překážky aspoň z části budou odstraněny. Z Vídně samé však došlo rozhodnutí císařské ze dne 22. prosince 1806, že vzhledem k důvodům guberniem uvedeným mají brněnští theologové zůstat v Olomouci až do budoucího školního roku a dokončit na tamním lyceu započatá studia.[3])

Následujícího roku (1807) práce adaptační, jež vedl císařský

---

[1]) Akten betreffend das Brünner Alumnat v. Jahre 1806.

[2]) Sammlung der k. k. Hofverordnungen v. Jahre 1806.

[3]) »Da die wohlgegründeten Betrachtungen, aus welchen das Gubernium nicht thunlich findet, daß die brünner Diözesanen im Laufe des ersten Schulsemesters von Olmütz nach Brünn übersetzt werden, während des ganzen gegenwärtigen Schuljahres entgegenstehen, so haben erwähnte Diözesanen bis zum künftigen Schuljahre zu Ollmütz zu verbleiben und am Lyzäum die angefangenen Studien zu vollenden.« Sammlung der k. k. Hofverordnungen v. Jahre 1806.

ředitel stavitelství pro Moravu a Slezsko von Gernrad, byly přes to, že ordinariát podáním ze dne 19. března žádal o brzké jejich zahájení, teprve 8. července započaty. Proto také pro krátkost doby nemohly býti do začátku nového školního roku ukončeny. Nicméně přece postoupily aspoň tou měrou, že 4. listopadu 1807 mohlo býti v semináři prozatím ubytováno 30 theologův a studium theologické zahájeno. Ostatním 30 alumnům, kteří až do úplného upravení budovy bydleti museli mimo dům, dále dalším 20 diecesním theologům na doplněnou systemisovaného počtu 80 povolena byla vládou stipendia 100 zl. z náboženského fondu, podobně jako i dalším 20 alumnům, kteří dle zakladací listiny pro 4 leta mimořádně nad systemisovaný počet byli povoleni, aby stále ještě trvající nedostatek kněžstva aspoň z části byl odstraněn. Tak konečně dostalo se diecesi brněnské vlastního semináře a ústavu theologického pro výchov a vzdělání dorostu kněžského.

Postupem roku 1807 a 1808 byly práce adaptační a vnitřní zařízení úplně dokončeny dosti značným nákladem 44.535 zl. 53³/₄ kr., tak že v druhém školním roce v budově alumnátní, opatřené nade vchodem nápisem „Franciscus II Austriae imperator religioni et patriae", mohlo býti umístěno 64 chovanců místo 60 původně systemisovaných a jen 36 stipendistů mimo alumnát bydlelo. Vnitřní úpravu ústavu a opatření potřebných předmětů svěřil biskup exjesuitovi, konsistornímu kancléři a kanovníkovi Dr. Aloisovi Ruprechtovi, jenž také úkolu sobě svěřeného podjal se se vzácnou horlivostí a obratností, tak že jej biskup hrabě Schrattenbach se souhlasem vlády v uznání jeho zásluh po té i vrchním ředitelem alumnátu a zároveň komisařem při ústavě bohosloveckém jmenoval. Pro úřad druhého představeného, jenž měl míti bezprostřední dohled na kázeň v domě a zároveň o ekonomii celého ústavu pečovati, jmenován byl původně lokální kaplan ostrovský Jan Stoklaska. Když se však ještě před zahájením školního roku pro nemoc úřadu toho zřekl, jmenován byl za souhlasu vlády druhým představeným jimramovský farář Ambrož Rohoržka,[1]) jenž maje název vicerektora, tento úřad zdárně vykonával od roku 1808—1813.

§ 3. Dějiny alumnátu po jeho zřízení.

První leta mládí semináře brněnského plynula celkem v klidu a pokoji. Poněvadž však zevně nezřídka nastávaly doby ryku válečného, hladu a nouze peněžní, nebyl jich ani seminář ušetřen a musel z kalicha

[1]) Akten betreffend das Brünner Alumnat v. Jahre 1807.

hořkosti tu a tam píti. Než tyto zkoušky nebyly příliš těžké a opět brzo pominuly. Za francouzského vpádu roku 1810 musel alumnát vydat vojsku rakouskému různé potřeby, čímž mu učiněna škoda 326 zl. 45 kr., která však byla nahrazena později ze státní pokladny. Také od nouze peněžní bylo aspoň z části pomoženo tím, že na žádost ordinariátu ze dne 30. října 1808 nejvyšším rozhodnutím ze dne 18. února 1809 dotace pro jednotlivého alumna počínaje nejbližším vojenským rokem zvýšena byla na 250 zl.

Citelnějším nedostatkem však bylo, že pro těsnost místa v budově alumnátní tak četní stipendisté, třebas i jen rok, bydleli mimo alumnát, což zajisté jejich výchovu pro budoucí povolání nebylo na prospěch. Bylo tudíž třeba pomýšleti na rozšíření místností, aby všichni chovanci v budově alumnátní mohli býti ubytováni. Sám císař František jako v jiných diecesích uvedl i v Brně tuto otázku na přetřes kabinetním listem ze dne 24. dubna 1821. V listě tomto vzhledem k tomu, že by si bylo přáti, aby všichni kandidáti duchovního stavu, i ti, kteří mimo dům stipendia mají, pod bezprostředním dozorem biskupů v seminářích byli umístěni, nařizoval dvorní kanceláři, aby uvažovala, zdali by nebylo lze místnosti seminářů biskupských, kde tomu tak je, rozšířiti a tím zamýšleného ubytování dotyčných kandidátů v seminářích docíliti. Dvorní kancelář uložila po té guberniím, aby si vyžádala zprávy od ordinariátův a je do Vídně zaslala. Z Brna na dotaz došla odpověď, že budovu seminární nelze pro její chatrnost rozšířit.[1])

Když pak dvorní kancelář prozkoumavši došlé zprávy podala císaři povšechnou relaci, rozhodl tento 12. února 1825 znova, že jest jeho vůlí, aby ponenáhlu byla pro vzdělání a výchov kurátního kleru taková opatření učiněna, by veškerý dorost kněžský, aspoň od prvního roku theologie počínaje, v biskupských seminářích byl vzděláván a vychováván, při čemž však má býti náležitě a bez zatížení povolaných fondů postupováno. Proto v oněch seminářích, které mají potřebné místo i dotaci, aby v nich veškerý dorost kněžský byl ubytován a zaopatřen, má býti ihned toto umístění obstaráno a žádnému kandidátu kleru kurátního nemá býti dovolováno, aby konal studia kratší nebo delší dobu jako externista mimo seminář. V seminářích však, které nemohou býti hned zařízeny pro přijetí všech kandidátů, mají ordinariáty učinit taková opatření, jaké při stávajících poměrech za nejlepší uznají. Náležitý dohled a péči co možná největší mají biskupové míti zejména o externisty, pokud v jejich diecesích jsou nutni. V Brně,

[1]) *Zschokke*, u. d. str. 444 n.

poněvadž nebylo potřebných fondův a na fond náboženský a poklad státní nové požadavky činěny býti nesměly, zůstalo i po tomto rozhodnutí císařském zatím vše při starém.[1])

Teprve za biskupa Františka Antonína Gindla (1832—1841), jenž zvláštní lásku a péči alumnátu věnoval, byl na žádost ordinariátu nejvyšším rozhodnutím ze dne 25. dubna 1834 počet vnitřních chovanců zvýšen na 75 a současně počet externích stipendistů ze 36 na 25 zmešen. A tento systemisovaný počet zůstal pravidlem, pokud alumnát setrval v původní svě budově. Než byly také doby, kdy ani tohoto plného počtu nebylo dosaženo, tak že tu zevnější stipendisté úplně přestali. Kdežto na počátku trvání alumnátu počet theologův utěšeně vzrůstá — r. 1812 bylo 78, r. 1819 již 11?, r. 1826 140, r. 1828 pak docela 148 theologů — počíná se od r. 1842 počet theologů nápadně ztenčovati — r. 1843 jest 88 alumnů, r. 1844 79, r. 1848 99, r. 1849 93, r. 1850 93, r. 1851 55, r. 1853 46, r. 1855 55. Nejnižší počet chovanců vykazuje rok 1860, kdy bylo pouze 31 alumnů.

Poněvadž tento malý počet theologů zdaleka nedostačoval, aby kryl potřeby duchovní správy v diecesi tak rozsáhlé a s tak velikým počtem věřících, a znova přivodil citelný nedostatek kněžstva, odhodlal se roku 1852 tehdejší biskup brněnský Arnošt Antonín hrabě Schaafgotsche (1842—1870) zřídit diecesní chlapecký seminář jako štěpnici pro budoucí dorost kněžský. Neunavnou horlivostí a obětavostí biskupa, kleru a věřících sešlo se již r. 1853 31.043 zl., tak že ústav hned ve školním roce 1853/4 mohl býti v najatých místnostech měšťanského domu na jihozápadě s alumnátem hraničícího otevřen a v něm 18 chovanců ponejvíce bezplatně ubytováno.[2]) Když sbírky dále vyrostly, vystavěna roku 1858 pro chlapecký seminář nynější nádherná a účelně zařízená budova na Veveří ulici, v níž na 120 chovancův ubytováno býti může. (P. d.)

---

[1]) *Zschokke*, u. d. str. 467 n.

[2]) *Wolný*, u. d. str. 52.

Dějiny českého divadla v Brně.

MILOSLAV HÝSEK. (Č. d.)

Z původních českých veseloher hrán byl pouze Klicperův „Divotvorný klobouk“, poprvé 1. prosince 1839 ve prospěch Goliathův a potom několikráte. Velice se líbil. Když byl Klicpera, německou kritikou velmi chválený, několik dní o prázdninách roku 1840 v Brně, hrálo ředitelství divadla na jeho počest tento kus.[1]) O jeho oblíbenosti a o tom, že na Moravě v této době německá literatura s českou šla ruku v ruce, obě nepatrné, svědčí okolnost, že ho použil ve spojení se Štěpánkovými „Komárovskými koláči“ jinak neznámý autor Hilar ke hře „Der Hut als Heiratsstifter“, hrané v Brně roku 1840. Ale jeho dílo není prý zdařilé: děj českých kusů prý učinil mělkým a co přidal, nijak mu neprospělo.

Hry české v Brně však v zimě na rok 1843 zanikají. Jako již 1841 tak 1842 se hraje zřídka. Dle „Květů“ (271) byla toho roku 1841 příčinou jezdecká společnost, jež dlela v Brně, a arena, jež byla vystavěna v Pisárkách a kde se v neděli hrávalo. „Naše národní divadlo cosi velkého porodit hodlá“, píše konečně zase do Prahy brněnský dopisovatel,[2]) když se již 10 měsíců nehrálo — bylo to zase představení „Divotvorného klobouka“. Den na to je Ruberova benefice — hraje se německý kus, při němž pouze Dvořák zpíval „City Moravana“. Současné listy brněnské se pak o českých hrách vůbec nezmiňují.

Zánik těchto představení byl vykládán později rozmanitě: obecenstvo jejich bývalo prosté a panstvo prý nechtělo dýchati jeho výpary; změnil prý se názor na Slovanstvo, a to prý bylo hlavní příčinou. Ale ve skutečnosti tomu bylo jinak: ještě koncem roku 1842 odešel do Prahy z Brna Řuber po 25leté činnosti, a české hry neměly pořadatele. Nedlouho na to odešel i Sinetti a Spechtmayerová (provdaná Martincová) se svým manželem a Rosa — a u ostatních, zdá se, nastala únava, nadšení vymizelo, a naříkal-li si skutečně Thiel na nepříznivost některých vlivných osob, „po každém národním provození křivě a kysele pohlížejících“, jak píše W. Rozwaha „České Včele“, bylo to jen vedlejší věcí, jež však měla za těchto okolností veliký vliv.

---

[1]) »Moravia« 1840. 268: Die Direktion des k. st. Theaters hatte den Herrn Prof. Klicpera, welcher sich... in Brünn und in der Umgegend seit einiger Zeit aufhält, durch die Darstellung eines seiner Werke zu ehren gesucht.

[2]) »Česká Včela« 1842, str. 318.

Obecenstvem českých představení býval z veliké části prostý lid, z intelligentů pak několik vlastenců. Parter býval obyčejně prostředně navštíven „nikoli švihaky, nýbrž vážnými muži“, „na sedadlech pak paničky milo švitořivé po moravsku“, na galerii dcerky řemeslníků, jen v ložích bývalo prázdno.[1]) Přicházeli sem návštěvníci až z daleka: Tomáš Zrzavý agitoval pro brněnské hry až v Nedvědicích, odkud přišlo 14. října 1838 na představení „Abelina“ schválně do Brna několik občanů. Kupovali si lístek na galerii. Divadelní dozorce vida je uprášené tázal se jich, odkud jsou, a když mu řekli, překvapen jejich obětavostí je zavedl do parteru.[2]) Na „Žižkův dub“ přišli lidé až z Ivančic.[3]) A Šmídek vypravuje ve „Květech“ 1838 (str. 296), jak lid při prvním představení „Josefa a bratří jeho“ nadšeně applaudoval herce a na konec, když představitelé hlavních úloh děkovali, volal: Všichni! všichni vejděte! A jiná zajímavá historka: tenkráte prý[4]) bylo divadlo přeplněno, jen lože byly prázdné. A tu prý zavolal na ředitele 80letý, po Brně všeobecně známý vozka Vavřín: Otevřte nám tu ty komůrky! Ředitel svolil a „to vám byl radostný pohled na tyto jadrné, bohumilé kořeny lidstva a to chování vážné a tu pozornost, toto sjednocení viditelné pravdy se hrou, tyto slze — tento tleskot!“

Seznam herců, kteří česky hrávali, uvádí za rok 1840 Ruber ve svém almanachu.[5]) Režii míval Ruber sám, kapelníkem byl Hnojil, hrávali pak mimo jiné: Blažek, Dischka, Dworžak, Koliha, Martinec, Noha, Rosa, Sinetti, z dám: Hlošková, Tomaselli, Roscherová, Spechtmayerová. Mimo zde uvedené zvláště byli dříve oblíbeni sl. Střekyňská, pěvci tenor Bělčický a jmenovaný barytonista Píšek. Někteří z nich byli Češi, tak Brňáci Ruber a komik Sinetti, sl. Rošerova, jiní však Němci, kteří — jako na př. sl. Loewova — hrávali „aus Vorliebe für die böhmische Sprache“;[6]) podobně sl. Tomaselli, s níž české partie studoval Rosa a j.

Kritiky dobré měla „Moravia“. Z počátku jsou označeny značkou *x*, jež dle všeho náleží Ohéralovi: soudím tak dle demokratického smýšlení, jež se tu jeví. Později je stálým referentem Walter (prof. Waniczek). Ze všech jest patrno filosofické vzdělání autorovo, rozhled po literatuře

[1]) »Česká Včela« 1847, str. 109.
[2]) »Moravská Orlice« 11. prosince 1884.
[3]) »Česká Včela« 1842, str. 63.
[4]) »Česká Včela« 1847, str. 109.
[5]) Theater-Almanach auf das Jahr 1841. Von Carl Ruber. Brünn 1840. Str. 10.
[6]) »Brünner Zeitung« 1840. 494 při benefici Spechtmayerové 3. května.

a ještě Schillerovské chápání úkolu divadla. Akcentována jest hlavně vzdělávací stránka: „Die wechselreiche Bilderwelt, welche das Schauspiel dem Auge entrollt, hinterläßt in dem lebenvollen Sinne des Mährers einen um so tieferen Eindruck, als er eine natürliche, durch keine civilisirten Genüsse gestörte Empfänglichkeit für die Harmonie des Tones und der äußeren Erscheinung besitzt und, schnell erglühend, das Element einer geistlichen Anschauung zur individuellen Gestaltung heranzubilden vermag. Für ihn kann daher das Drama noch eine veredelnde Bildungsanstalt werden, und auch hier seine hohe sittliche Mission vollbringen.“ [1]) „Das Leben der Bühne sei ein verschönertes, wenn es veredeln soll!“ volá [2]) recensent Štěpánkova „Moravce a Němce“. Na frašce „Kloboučník a punčochář“ nemůže prý vzdělané obecenstvo pro vídeňskou trivialitu najíti zálibu a pod. Pokud se týče českých autorů, jest chválen hlavně Tyl, jenž jest nazýván epithetem „geistreich“ při referátě o jeho zpracování Raupachových „Pašerů“; [3]) jeho zpracování „Enšpigla“ jest prý „trefflich“ a náleží mu z části potlesk obecenstva [4]) a pod. Klicpera bývá jmenován „der berühmte“; zajímavé jest jeho srovnání se Štěpánkem, o němž již tehdy zde byla řečena pravda: [5]) Štěpánek prý je z nejpilnějších českých dramatikův, ale jeho pracím chybí vyšší posvěcení vnitřního, v sobě dokonalého života, a proto se mu tak zřídka podaří překročiti hranici mezi fraškou a veselohrou, ač jest jeho výraz lehký a ač tak dobře umí užíti vnějších prostředkův. „Ono šlechtictví smýšlení a řeči, ono provedení charakterů, spočívající na psychickém vývoji, a konečně ony hlubší tendence, jež jsou přivedeny konfliktem vnitřních momentů životních, které vyznačují v tak vysoké míře díla Klicperova, jsou pracím Štěpánkovým naprosto cizí.“ O ocenění Škroupova „Dráteníka“ byla již zmínka.

Nadšení pro české hry jest patrno ze všech těchto referátů. Je to láska, která se vtěluje ve vřelý tón řeči referentovy. Nemusí to býti česká tendence, co neustále akcentuje, co možno při nepatrných prostředcích dobrou vůlí a prací vykonati — ty jsou při Ruberovi a jeho druzích opravdu obdivuhodné, takže by tendenčním bylo spíše o nich nemluviti — nýbrž to vyplývá z nadšení pro dobrou věc, o němž svědčí i klidný, filosoficky prohloubený úsudek, který dovoluje při Waniczkově zpracování Kollmannovy hry „Dračí jeskyně u Röthelštejna“ otevřeně konstatovati druhému kritikovi všechny jeho vady, aniž by se Waniczek proto horšil a přestal dále referovati.

Z českých listů nejvíce zpráv přinášejí pražské „Květy“, kam

[1]) 1838. 156. — [2]) 1838. 164. — [3]) 1840. 412. — [4]) 1838. 292. — [5]) 1838. 164.

brněnské dopisy posílal mladý Klácelův žák Karel Šmídek. Rozhodný talent a patrný zárodek pozdějších jeho prací jest již tu: Šmídek není nekritický ani ve svém mládí, ale jest nadšený a vzdělaný. Že byl žákem Klácelovým, jest patrno na první pohled: v Češích zdůrazňuje neustále nižší třídy, vidí lid v divadle oddělený od učencův a již touto protivou zaujatý vyvozuje[1]) ve dvaceti letech: „Nám schází něco třetího, anožby obé tyto v jeden slučovalo svazek; odkad i onno nedorozumění mezi učenci a národem.“ Smysl pro socialní otázku a demokratismus, jenž jej později vyznačuje a liší od většiny ostatního moravského kněžstva, se jeví již v těchto zprávách, stejně jako pochopení úkolu dramatického a vůbec literárního díla, jež činí jeho pozdější literární studie cennými, možno čísti už ve slovech:[2]) „Divadlo má býti reflex života ve všech jeho rozmanitých a zajímavých formách“, nebo: „Zde má národ co v zrcadle sám sebe uzříti.“

Ale přese všechno, co bylo v těchto hrách krásného, jejich účinek nebyl trvalý, snad až na to, že mladí studenti byli jimi upozorněni na češtinu v době, kdy byla největší příležitost propadnouti germanisaci, jež právě v těchto kruzích byla podporována německou velkou kulturou. Ale prostý lid, jenž žije více pro okamžik, brzy zapomněl na to, co bylo. Až po mnoha letech možno čísti neurčité vzpomínky na tato krásná léta.[3])

Přestává-li se však hráti v Brně, začíná se na moravském venkově. Jsou to jednak studenti, kteří o prázdninách hrávají, jednak později herecké společnosti. Ruch tento je z počátku nesmělý a naráží po delší dobu na odpor poněmčilé intelligence, které jsou herci komedianty, ale v šedesátých letech náhle mohutní a zachvacuje celý venkov, kde každé větší městečko má svoje ochotníky.

Brno však, v minulém desítiletí oživené několika mladými českými lidmi, jest v tomto směru skoro bez života. Několik jich bylo mrtvo, jiní odešli. Klácel byl z professury sesazen a kněžstvo se více soustředilo pro sebe, pracujíc pouze určitým směrem. A lid žil svým

[1]) »Květy« 1838. 296.

[2]) Tamt. příl. 95.

[3]) O letech těchto srovn. více memoirové dva feuilletony v »Moravské Orlici« (1. prosince 1874 a 11. prosince 1884), jež jsou namnoze nespolehlivé, jinde však zajímavé, potom Šmídkova »Zpomínka z mladého věku« v »Koledě« II., na jejichž základě anonym otiskl neúplný článek »České divadlo v Brně 1835—1852« v »Divadelních Listech« 1881. Články v »Památníku České akademie« a v Ladeckého »Příspěvcích k dějinám českého divadla« (od F. Dlouhého) jsou velmi stručné a týkají se vlastně až let sedmdesátých.

klidným životem, ve všední den v práci, v neděli na procházce, na výletě. „Es fehlt (in Brünn) das Großartige, Imposante, Prachtvolle“, praví[1]) popisovatel života brněnského v této době v „Moravii“, „vieles aber spricht zum Gemüte… Brünn ist keine reich geschmückte Braut, deren Reize der Dichter in hohen Liedern singt, es ist ein gutes, liebes, häusliches Weib, das man desto mehr schätzen lernt, je länger man mit ihm in der Ehe lebt.“ Ale právě ten klid, ta domáckost láme často křídla k dalekým rozletům, a tak tomu bylo v Brně. V klidném, konservativním ovzduší se zapomínalo většinou na to, co by mělo býti. Na Moravě české hry píše jen bezvýznamný Vlk, a v brněnském divadle prý už Thiel nedovolil česky hráti, když herci o to jedenkráte (dle všeho 1843, kdy Thiel od divadla odešel) o trhu žádali,[2]) následující pak ředitel Glöggl (1843—1849) tím méně. Jen kdesi na Starém Brně hrával p. Dubský loutkové divadlo, nejčastěji „Doktora Fausta“. A z těchto poměrů vznikl trpký dopis „České Včele“, psaný člověkem, který cítí žhavě rozpor ideálu se skutečností, jež mu nechce a nesnaží se odpovídati.[3]) Pisatel tu vzpomíná minulých dob a s nadšením vypravuje některé jednotlivosti, které mu ukazují, jak tehdy české hry plnily úkol divadla, jež zde rozvádí. „Divadlo má býti obecním úřadem jako škola a kostel“, volá, „neboť náleží-li škole pravda, kostelu dobro, divadlu sluší krása.“ Nemá se tu hověti choutkám obecenstva, „jež dlouhá chvíle, tupost, hrubost, ironie a zvláště koketerie čili prčivost zavádí do divadla.“ Divadlo jest míra mravní dospělosti a krasocitu, a toho třeba dbáti. A o ně se v Brně pro české obecenstvo nikdo nestará. Ostrými rysy líčí dále tento mi neznámý autor loutkové divadlo starobrněnské, jež stojí tak daleko od cíle divadla.

Za těchto poměrů bylo marné přání pražského dopisovatele „Týdeníka“ *(-ykov)* v referátě o Mikovcově „Záhubě rodu Přemyslovců“, „abyste, veleváženi, báseň tuto viděli také u vás.“[4])

Rok 1848 národnostně přinesl mnoho nového. V Brně vycházejí tři české časopisy: „Týdenník“, „Moravské Noviny“ a potom „Hlas“, je zde založena Národní Jednota, jež usiluje vzdělati lid, dáti mu četbu, starati se o projevy jeho kultury. Otázka divadelní by byla nutně přišla brzy na přetřes. Ale dříve nežli se tak mohlo státi, nastalo rozštěpení vlastenců.

---

[1]) »Menschen und Dinge in Brünn« v »Moravii« 1843, str. 348.

[2]) »Mor. Orlice« feuil. 1. prosince 1874.

[3]) »Česká Včela« 1847, str. 109. »Divadlo české v Brně.«

[4]) 1848, str. 53.

Jinak však padesátá léta nebyla ztrnulá: Vojáček začal pořádati hudební a deklamatorní besedy, učitel Jan Stejskal vyučoval po hostincích v noci mládež hudbě, s velikou obětavostí shromažďuje studenty, řemeslníky a dělníky, a tak pomáhali českému živlu odtrhovati se od německého, který dosud bylo možno charakterisovati Havlíčkovými slovy: „Brnó opičí se po Vídni... nikdy nemá svůj úsudek, ale čeká vždy, až co Vídeň řekne...“

Že se jednalo také o české hry v divadle, ne-li za Glöggla, tedy za jeho nástupce Balvanského (1849—1855), oblíbeného muže, jenž v opeře do Brna uvádí již Verdiho a v činohře Freytaga, jest patrno z oznámení brněnského „Moravského Národního Listu“ roku 1852,[1]) že dle zprávy z Vídně chce se Prokop se svou společností zastaviti v Brně. „Ředitel Balvanský zamýšlí prý v zimě provozovati hry české, mohl by tudíž učiniti začátek touto společností.“ Několik dní na to Prokop přijel a hrál v divadle asi 14 dní. V repertoiru byly hlavně Tylovy překlady („Debora“, „Bankrotář a kramářka“ a j.), z původních Macháčkovi „Ženichové“, něco od Tyla a Štěpánkův „Čech a Němec“. Prokopova společnost byla z nejlepších své doby,[2]) hrála v Čechách a hlavně ve Vídni v divadle an der Wien a v arenách hernalské a fünfhauské s velikými úspěchy. Mezi jejími členy vynikaly hlavně slečny Lipšovy a herci Pokorný, Hynek a Mušek, jména v divadelním českém světě vesměs známá. Pověst, která je z Vídně předcházela, nezklamala: „Brünner Zeitung“ jim věnuje tři feuilletony,[3]) kde přiznává, že bylo představení vždy „eine so gerundete, fleißige und präsise, daß sich manche deutsche Bühnen besseren Ranges daran ein vollgiltiges Muster hätten nehmen können.“ Herci prý nejsou blaseovaní, v nich jest ještě původnost a pravda. Pokrok českého divadla od doby, co se v Brně nehrálo, jest prý veliký a zasluhuje uznání. Z kusů se německé kritice líbil zvláště Tyl, „der Kotzebue der Böhmen“, jehož práce prý zasluhují býti přeloženy i do němčiny, aby se staly známými i širším kruhům. Nevysvětlitelna jest v listě Dra. Jeitelesa bolest nad tím, že návštěva není taková, jaké by toho české divadlo zasluhovalo tam, kde jest 10.000 Čechů. Česká kritika ovšem jásala a vybízela k návštěvě: „Lepšího vyražení si nemůžete dopřáti, nežli navštívíte-li české divadlo v Brně!“[4]) Ale, jak patrno z německých kritik, marně. Herci si od-

[1]) Str. 314 (25. *září*).
[2]) Srv. o ní článek Danovského »Prokopova společnost« v »Obrazech života« 1860, str. 282 n.
[3]) 12. října str. 1661 od *-t*, 16. října str. 1688 a 5. listopadu.
[4]) »Moravský národní list«, 338.

nesli více cti než materielního užitku. Příčinou prý jest nedostatek vzdělání českého lidu, z něhož se rodí apathie k divadlu, a ta prý znemožňuje vedle jiných příčin — „die zu erörtern hier nicht am Platze ist“ — české divadlo. Doufá-li však kritik, *Dr. Z.*, že se tato apathie dá odstraniti častými hrami, nebylo tomu tak u oněch jiných příčin: národnostní rozpory rostou s uvědoměním českého lidu a se snahou Němcův udržeti se v dosavadních posicích. Proto byla tato česká představení posledními v brněnském městském divadle. Ostře se tento rozpor začíná jeviti zvláště v letech šedesátých. Ještě na samém jejich počátku se však jedná se správou divadla o povolení k českým hrám, ale marně. Roku 1861 str. 210 přináší pražský „Lumír“ zprávu, že se Škroupův „Dráteník“ velice líbí a že jej bude provozovati řada českých měst; mezi nimi jest uvedeno i Brno. „Tedy i v Brně se dočkají žádoucího českého představení, zásluhou horlivého vlastimila a výtečného skladatele pana J. Křičenského, jenž nějaký čas v Praze mešká. Spoluúčinkovati budou sl. Blažková a pp. Lukes, Pivoda a Kavan, kterýžto poslední správu orkestru na se přijal.“ Ale brněnský dopisovatel *(XYZ)* brzy oznamuje (str. 237), že to s radostí v „Lumíru“ četl, ale ředitelství divadla prý nechce zapůjčiti orkestr a zpěváky „vymlouvajíc se, že prý věc ta spojena jest s velikými obtížemi, tak že se ani uskutečniti nedá.“ Někteří vlastenci se znova o to zasazují, „a hle! — ono to půjde!“ se znova těší brněnský dopisovatel — ale marně. Slavnost sv. Cyrilla a Methoda, při níž účinkoval Lukes s Blažkovou, byla za tento nesplněný sen malou náhradou. (P. d.)

Z pamětí města Bystřice nad Pernštýnem.

Napsal JAN TENORA. (Č. d.)

Bystřičtí uposlechli. Ale snad výpis, kolik by se knězi Krištofovi platu ročně scházelo, nepodobal se jemu, pročež napsal knězi Brikcímu, že se mu nevidí do Bystřice jíti. Rozhněvaní Bystřičtí, jimž se dostalo toto psaní do rukou, učinili nové psaní ke knězi Krištofovi. Ale psaní to bylo „horlivé a příliš povolání kněze Krištofovu církevnímu bohda pořádnému důtklivé“, bylo „obdloužné a v punktích svých dosti zbytečné“, jak kněz Krištof v odpovědi své (v úterý po sv Šťastném 1576) se vyjadřoval. Bystřičtí vytýkali jemu, že úmysl svůj v příčině jich mění, načež kněz Krištof jim napsal, že nechce se s nimi na odpor jaký dáti podle přísloví: oheň koudelí hasiti. Bránil se pak, že ze „žádné paichy a potupy bohomyslné církve jejich i vzáctné poctivosti města jejich a bohda z žádné lehkomyslnosti“ úmyslu svého nemění, ale z nuzné své starosti a dotírající potřeby. Na konec pak napsal jim: „Vás žádám a prosím, že se v té věci se mnou i s sebou spokojíte a sobě hodnějšího a příjemnějšího správce církevního způsobíte, neb tak k tomu dosti prostranných jest, i kněží, dobří muži, lepší než jsem já, k tomu se najdou. Já znajíc to jsem proti lásce vaší prohřešil, z toho Pánu Bohu se vyznávaje pokání činiti chci.“ [1])

Tak bylo po domluvě s knězem Krištofem. Ale tenkráte měli Bystřičtí na výběr: hlásili se k nim kněží sami. Již 5. listopadu 1576 psal kněz Jakub, farář chotěbořský, Martinu Vepřkovi, měštěnínu bystřickému, že by od toho daleko nebyl, aby při nich církevní správu na sebe nevzal, a že se již v tom p. děkanu knězi Brikcímu otevřel, že se míní na grunty pána z Pernštýna obrátiti, a že kněz Brikcí jej na grunty pánů míní podati.[2]) Rovněž psal 30. listopadu kněz Krištof Kost Spišský, farář rovecký, že by chtěl správu církve v obci jejich, „kteráž majíc upřímné a věrné posly boží předešlých časů slova božího jest pilna byla a religionu křesťanského a apoštolského se držela a ještě posavad v tom dobrém křesťanském řádu trvá a zůstává“, na sebe přijíti, byla-li by v tom předně vůle Pána Boha a potom Bystřických a kněze Brikcího, děkana doubravnického, a jiných spoluúdů církevních na Pernštýnství k pomoci p. děkanovi přidaných a připojených, a připovídal, „v ní jakož přináleží na věrného a upřímného šafáře tejných

[1]) Tamže č. 7057; list tento omylem vřaděn ve Sbírce Bočkově do roku 1526, odtud chyba i ve Wolném. — [2]) Tamže č. 7209.

věcí Kristových jak učením, tak také životem a obcováním pobožným, pokojným a příkladným prospívati a práci svou s pomocí věčného Pána Boha s oužitkem šetříc religionu křesťanského podle nejvyšší možnosti konati i též přívětivost náležitou jednomu každému dokazovati."[1])

Než Bystřičtí domlouvali se zase s bývalým svým farářem knězem Filipem, aby se k nim zase z Kostelce přistěhoval. Měli pro jeho věci poslati tři fasunky a pro něho kotčí vůz v pondělí po neděli Misericordias (22. dubna) 1577.[2]) Kněz Filip pobyl tenkráte v Bystřici déle, až do sv. Jiří 1580; odešel pak do Bystrého.

Z doby této zachoval se záznam kostelních klenotů chrámu sv. Vavřince, jemuž již roku 1572 Jakub Kudla z Lískovce poručil 2 kopy. Zní: „Létha Páně 1578 v pátek po sv. Řehoři (= 14. března) za purkmistra Jiříka Musika a hospodáře města Jana Šabartova a ouřadu jemu přidaného zvoleni sou kostelníci Vít Pekař, Jan Florianů, Jíra Škopek a toto sou kostelních klínotův i jiných kostelních věcí dolepsaných přijali, a oni tím počtem povinni budou potomním časem činiti, komuž bude náležeti: Monstrancí stříbrná veliká jedna a druhá mosazná monstrancí; kalichův stříbrných 11, na každém patena stříbrná; kalichy pozlatity dva a na každém patena pozlatitá; kalichy cejnové dva a na každém patena cejnová; puška stříbrná i s víkem a kříž stříbrný pozlatitý a číška stříbrná; ornátův pět se všemi potřebami; ornátů pět, není všech potřeb při nich; kápě 1, a komže veliky 4 a pátá malá; zvonce k pozdvihování dva a třetí větší a kadedlnice mosazná 1; ubrusův a vostirek 45 a ubrusy 4 maly na pulpith; konvice cejnová větší 1 a ampulky 2 a křižmach cejnovej; svícnův cejnových 13 a mosazné svícny 2; biblí česká 1 a mšál starý 1 a druhej novej; ve sklepě knihy stary 21, kradual 1, antifonáře 2, žaltáře 2 česky; již se jim toho všeho věří, že to opatrovati budou jako dobří lidé."[3])

Když kněz Filip nadobro již z Bystřice odejíti chtěl, jednali Bystřičtí společně s děkanem doubravnickým o kněze Vavřince Dukáta Uničovského, který byl až potud v Plumlově. Bystřičtí prý mnoho mu slibovali a připovídali, kterak náležitě k němu budou se chovat a ctí náležitou jej předcházeti. Zůstali pak společně na tom podle instrukce kněžstvu od vrchnosti dané, kdyby se knězi Vavřinci Dukátovi byt mezi nimi nelíbil, aby nejprv od p. děkana pořádně odpuštění od půl léta vzal a potom i Bystřickým tolikéž skrze p. děkana to v známost uvedl, a oni též, kdyby se jim při knězi něco buď v učení nebo v obcování nelíbilo, aby to v známost p. děkanovi a knězi Vavřincovi

[1]) Tamže č. 7199. [2]) Tamže č. 7224. [3]) Tamže č. 7229.

tolikéž uvedli, a byli-li by té vůle jiným správcem se opatřiti, aby časně knězi o tom věděti dali; smlouvu pak s ním učinili v ceduli řezané, že do sv. Jiří 1581 u nich za správce církevního býti má. Ale hned ta cedule řezaná zdála se knězi Vavřincovi nevážnou, než Bystřičtí se vymluvili dokládajíce, že od p. Vratislava z Pernštýna poručení mají, aby s každým knězem takové cedule dělali.

V neděli provodní (= 10. dubna) 1580 žádal kněz Vavřinec Dukát Bystřické, aby pro něho poslali na Plumlov na den sv. Jiří čtyry fasunky dobré a nějaký vozík pro jeho manželku a dítky, a žádal také, poněvadž se mu peněz nedostávalo, aby ho založili osmi zlatými, aby se pěkně od Plumlovských odebral a s nimi v lásce se rozžehnal. Ale v Bystřici brzo si stěžoval. Byl tam pořádek, že každý soused, jak kdo seděl, povinen byl dáti farářovi sýr, a kdo krav neměl, povinen byl podle obyčeje s farářem se srovnati. Ale kněz Vavřinec Dukát k svému nemohl přijíti. K některým pro takové sýry posílal manželku i čeledína svého více než dvacetkrát, a přece nemohl od nich nic dostati, než někteří „dosti potvorně a nekřesťansky“ jemu vzkazovali, o čemž prý hanba vypravovati. Poznamenal je tedy na škartě a žádal při úřadu městském, aby jim poručil zaplatiti, co jsou povinni. Zejména si stěžoval na Václava Drštkova; nechať prý sobě někoho jiného za blázna vezme a z kněze Vavřince ať svých posměchů nečiní; nestane-li se mu náprava v takovém nevážném posměchu, že musí na něco jiného pomysliti, aby potom takového posměchu budoucně žádný jiný správce nenesl, kterýž nyní kněz Vavřinec dosti těžce snáší.[1])

A brzy bylo ještě více záminek k nevůli vzájemné. Snad řekl kněz Vavřinec Dukát, že si hledati bude jinou faru nic o tom městu neoznámiv, ač to sám výslovně popíral pravě, že o ničem nevěděl a ani na to nemyslil, a tvrdil, že chtěl dále zůstati, snad jenom se roznesla po sousedství pověst, že nemíní zůstati, Bystřickým to stačilo, aby jiného kněze si hledali, aniž sami o tom knězi Vavřincovi oznamovali. S Bystřickými spojil se proti knězi Vavřincovi farář stražkovský kněz Jan Teotimus, jenž sám oznámil p. Jakubu Michkovi z Radostína a na Ostrově, že kněz Vavřinec nemíní v Bystřici zůstati a že by chtěl na faru ostrovskou odejíti. Panu Michkovi bylo to vhod; odepsal v pondělí před sv. Mikulášem (= 5. prosince) 1580, že dal knězi Janovi na ten čas faráři svému odpuštění, a žádal faráře stražkovského, aby s knězem Vavřincem Dukátem na místě páně rozmluvil a dostatečně jednal, aby

[1]) Tamže č. 7240; list datován: v pátek den památný 11000 panen (= 21. října 1580.

takovou práci při kostele páně od sv. Jiří nejprve příštího na sebe přijal, a možno-li, aby se s ním společně k pánu s neděle vypravil.[1])

Pro Bystřici chtěl pak farář stražkovský zamluviti kněze Matěje Pacovského, faráře výmyslického. Staral se úsilovně, i životně i skrze psaní a své posly naschvální; často vybízel také osoby úřadové v Bystřici, aby zmeškáno nebylo, ale Bystřičtí přece prodlévali, a tak byl kněz Matěj zmeškán.[2]) Abatyše kláštera tišnovského, patronka fary výmyslické, psala totiž úřadu výmyslickému, aby jednali s knězem Matějem, aby zase od sv. Jiří příštího u nich za faráře zůstal, připovídajíc ho ve všelijakých příčinách „jako kollator“ ochraňovati, a tak kněz Matěj, když mu Bystřičtí nic nevzkazovali, jsa často od úřadu i obce výmyslické v tom hledán, připověděl panně abatyši zase od sv. Jiří zůstati.[3])

Ale také farář olešnický kněz Jan Albus Hořický psal, že jest mu zpráva dána, že by kněz Vavřinec Dukát od sv. Jiří 1581 mínil se z Bystřice jinam hýbati a odebrati. Pro ten případ se jim nabízel, „že by se chtěl k tomu nakloniti a správu církevní mezi nimi na se přijíti, a jak v slovu božím tak i v jiných svátostech podle slova božího upřímně sloužiti i příkladně chovati.“[4]) Než farář stražkovský staral se o jiného správce církevního. Psal (v úterý po neděli první postní 1581) slovutnému panu Pavlovi Doubravnickému z Klečan, obyvateli v městě Bystřici, a doporučoval kněze Kašpara, faráře ve Staré Kamenici, jako učitele slova božího upřímného, pokojného, věrného, v povolání horlivého, a žádal ho, aby některým osobám úředním návěstí dal, aby s ním místně mluveno a jednáno bylo, když nyní v Bystřici je za tou příčinou, aby navštívil pana Pavla jako přítele svého, o němž slyšel, že by nemocen byl.[5]) Bystřičtí pak skutečně s knězem Kašparem Albinem jednali, a zůstali společně na tom a dokonale to stvrdili, aby jim za správce církevního byl. Ubezpečili jej zároveň Bystřičtí, že s povolením pánů regentů statků p. Vratislava z Pernštýna a p. děkana i úřadu města Bystřice správu církevní bude moci přijati, a odpověděli mu také na jeho dotaz o kněze Vavřince, byla-li by jeho vůle v zůstání, anebo bral-li jest řádné odpuštění. Ale přece kněz Kašpar Albin k nim se nedostal.[6])

[1]) Tamže č. 7243.

[2]) Tamže č. 7261; list faráře stražkovského Bystřickým dto ve středu po Třech králích (= 11. ledna) 1581.

[3]) Tamže č. 7267; psaní z fary vejmyslické v outerý po památce sv. Tří králů (= 10. ledna) 1581.

[4]) Tamže č. 7269; list z Olešnice ve čtvrtek první postní jinak [illegible] 1581.

[5]) Tamže č. 7260.

[6]) Tamže č. 7262.

Bystřičtí domnívajíce se, že mají již jistotu s knězem Kašparem Albinem, chtěli býti hotovi s knězem Vavřincem Dukátem. Poslali k němu 23. února 1581 tři osoby z úřadu, kteří mu oznámili, že mají toho zprávu, že sobě kdesi faru zjednal, a tak že Bystřičtí jednají sobě jiného faráře od času sv. Jiří příštího. Knéz Vavřinec stěžoval si na to hned druhého dne děkanovi doubravnickému, že se nenadál, aby v takový posměch od Bystřických měl upadnouti. Kdyby byl o čem vědomost měl, že jsou úmyslu jiného faráře sobě jednati, že byl by se časně místem opatřil, ale že o ničem nevěděl; jakož i dne onehdejšího že se pan děkan dotazoval, má-li jakou vědomost o Bystřických, chtějí-li co před sebe toho bráti, když pak nemohl se ničeho doptati, že byl úmyslu z Bystřice se nehýbati. Teď však poněvadž poznává jejich vážnost, že oznamuje, že musí povolání své opustiti a někde sobě jíti místa poptati, ačkoli jsou časové nepříjemni, aby nyní kněží měli se toulati; ale jakžkoli jest, že musí svou věc k místu sobě časně přivésti, aby snad potom toho nedočkal, aby se na něho jiný nevtiskl, a takový posměch, který nyní z nevážnosti nedávaje k tomu žádné příčiny snáší, aby mohl někomu za ňadra vstrčiti. Domlouval pak děkanovi, že on věda o nevážnosti Bystřických, jak se vážně chovají k správcům svým, mohl ho tím nezaměstknávati, aby se měl mezi ně dávati, a tak že to soudí, že by sobě byl děkoval, kdyby jich byl nepoznával.[1])

Děkan doubravnický kněz Brikcí odpověděl knězi Vavřinci Dukátovi a poslal psaní Vavřincovo i odpověď svou Bystřickým, aby se věděli čím spraviti. Kdyby pak vyzvěděli, že kněz Vavřinec v neděli doma nebude, radil jim, aby kněze Jana Stražkovského nebo některého z farářů na panství žádali, aby jim posloužil v jeho nepřítomnosti slovem božím.[2])

Roztržka mezi knězem Vavřincem Dukátem a mezi Bystřickými byla úplná. Ale pro Bystřické se záležitost ta s jiné strany zadrhla a v nesnáze a rozpaky je přivedla; bylo jim totiž té chvíle zakázáno o své ujmě jen tak beze všeho jiné kněze za faráře přijímati. Pán jejich Vratislav z Pernštýna, nejvyšší kancléř království českého, poručil totiž úředníku svému pernštýnskému, „kdyžbykoliv na panství pernštýnském která fara vacovala a prázdna byla, aby o podání řádných a hodných kněží na též fary ku panu biskupu olomouckému, kteréhož se v tom dožádal, hledíno bylo.“ Toto své rozhodnutí odůvodňoval pán

[1]) Tamže č. 7268.

[2]) Tamže č. 7261 dto v sobotu po památce sv. Matěje (= 4 března) 1581.

„neřády, jaké se mezi kněžstvem i také v dosazování nepořádně ordinovaných kněží na fary dějí“, proto že chce, „aby v tom lepší řád a správa zachována byla a poddaní od takových nepořádných a nesvěcených a u víře spletených lidí, kteří knězi slouti chtějí, zavozováni nebyli.“ [1])

Tento rozkaz páně zarazil Bystřické a posílil bezděky postavení kněze Vavřince Dukáta, jenž nadarmo hledaje sobě potud nového bytu [2]) odhodlal se k stížnosti k správcům statků páně Vratislavových Oldřichovi Valkounovi z Adlaru a Janu staršímu z Janovic. Stížlivě uvozoval v známost příhodu svou, kteráž mu se od Bystřických původem tří nebo čtyr osob nenáležitě a bez příčin od něho daných přitrefila, že totiž beze všeho dadouce jej v lehkost mimo dobrý řád jemu ani p. děkanovi nic o tom neoznamujíce sobě jiného kněze potutmo a to „ordinace frankofortské“ zjednali a jemu teprve v pátek minulý dvě neděle oznámili, že mají toho jistou zprávu, že sobě kdesi faru zjednal, a že oni sobě též kněze hledají. Ale že kněz Vavřinec Dukát o něm nic nevěděl a ani na to nemyslil, proto že neví, co před sebe v tak krátkém čase vzíti a kam se tak kvapně obrátiti. Žádal tedy „chudý kaplan“ pánů za radu i ochranu v takovém posmíšku jemu učiněném, nebo nikdy že se tak bohda nechoval, aby takového posměchu mohl při tom zasloužiti; kdyby mu byli oznámili úmysl svůj toliko čtvrt léta napřed, že byl by se snadno místem opatřil, nyní však kdyby sobě chtěl místa jednati, že každý jej může vyložiti za nějakého člověka nevážného anebo buřiče, ale že Bůh ví, že k žádným zlým věcem nedává nikdy příčiny. Zároveň však poukazuje již na změněnou situaci pravě, že by snadně takový posmíšek mohl sobě k nápravě přivésti skrze pana biskupa při p. Vratislavovi z Pernštýna, ale obávaje se toho, „aby svého svědomí snad nezprznil a příčinou jeho aby něco ďábel v církev neuvedl, jakož těch i jiných neřestí dosti jest nyní všudy“, že nechce něco takového bez rady páně regentů všetečně před sebe bráti, nemaje za jiné, než že od pánů bez dalších předsevzetí bude moci užiti ochrany. Než kdyby poznal, že by mu náprava skrze pány nemohla učiněna býti, že by chtěl na to pomysliti, aby p. Vratislavovi z Pernštýna takové věci i jiné mohl v známost uvésti skrze prostředky ano i osobu svou. [3]) (P. d.)

[1]) Tamže č. 7246.

[2]) Tamže č. 7255 dto v Doubravníku v úterý po památce sv Řehoře (= 14. března) 1581.

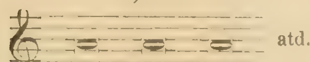
[3]) Tamže č. 7258, 7259 dto v pátek před nedělí smrtelnou (= 10. března) 1581.

Můj názor o sčasování (rythmu).

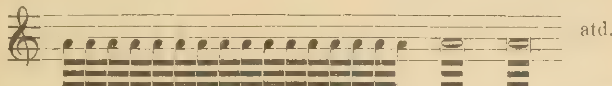
Píše Leoš Janáček.

IV.

a)

Jako hladké plochy, jež jediný, přímý lesk odrážejí, kladou se tyto stejné tóny na duši. Zkracujme je postupně, pocítíme na konec, že „tón se již jen chvěje“:

Za tónem nastupuje tón; hlas vyrůstá v nápěv **jednohlasný ve vlastním toho slova významu.**

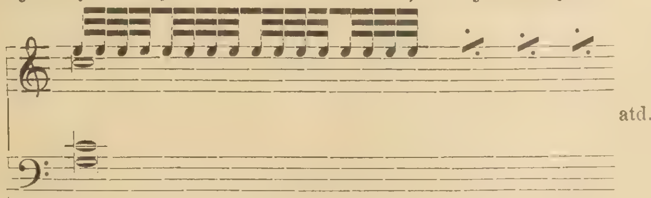
Užijme, jak tomu ve skladbě jest obvykle, čtyř takových nápěvů. Kolika obměnami možno dosíci sčasovací výraznosti rovnoměrných tónů, v celé oné stupnici od nejdelších tónův až po ony, „jež se již jen chvějí“! Tu všemi hlasy akkordy těžce jedním dechem dopadají, tu všemi se třesou:

Tu jediný široce rovnoměrně bije na ostatní jak na kovadlinu:

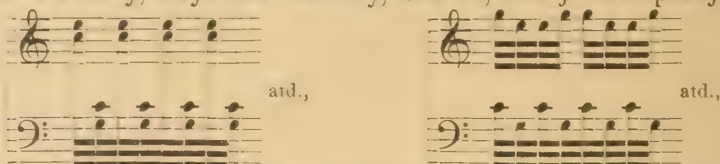

Tu jediný chvěje se nad ostatními jakoby ztuhlými:

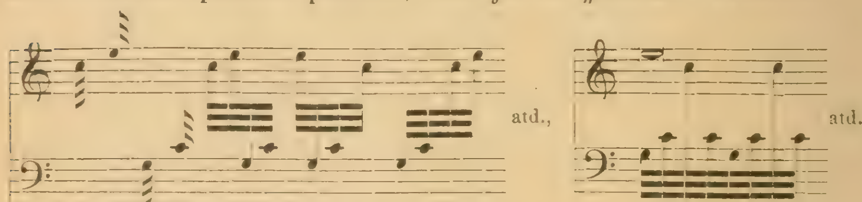

Co tu rozmanitosti v počtu hlasův a v kombinaci hlasů, jimiž určité drobnosti rovnoměrných tónů dosíci můžeme!

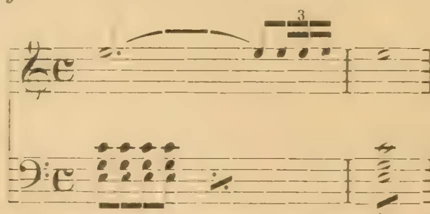
Což teprve, když na výraz jediné vrstvy sčasovací spojí se střídavě hlasy, když buď všechny, buď tři, dva ji odklepávají:

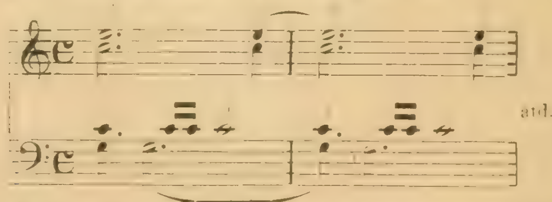

buď v určitém pokaždé pořádku, nebo jak se „namane“ skladbou:

Dejme aspoň jednomu z nápěvů rozmanitější sčasovací výraz — a ostatní ať spojují se ve vrstvě rovnoměrné:

Ať zvláštní každému nápěvu sčasovkou vystihne se společná náladová výše, společná vrstva rovnoměrných tónů:

Slyšíme, kterak se doby čtvrťové tu v té, tu v oné výši hlasové ohlašují: slyšíme z celku vyznívat jich rovný tepot.

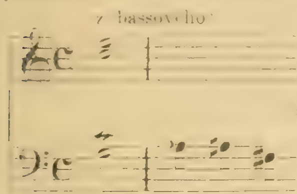
Dosud nápěv vyrůstal z hlasu opakováním. Slyšíme v nápěvcích vlastně jen tlukot časový. Ale i tato čistá hra se zálibou se v hudbě poslouchá; tak naprosto je srozumitelna!

*

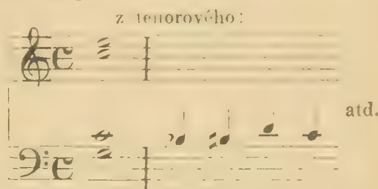
Dejme nyní ve všech příkladech všem nápěvům výraznější melodii!)

Slovem hlas vyrozumívá se v mluvě lidové tón; ale i tón ve všech výškách (výskavý hlas) obyčejně i v dobách za sebou velmi rychlých (zvěely huča takým hlasem). Proto mnohdy se spojuje se slovem hlas i význam nápěvu (melodie). Nápěv vyrůstat může z kteréhokolvěk hlasu souzvukového; na př.

z bassového: z tenorového:

atd.,

atd.

Zřejmo, že okolek nápěvků v těsnotě souzvuků vzájemně se obmezuje.

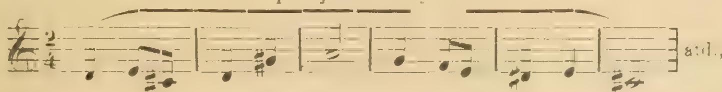
Čítám k nápěvnému materialu jednotlivých hlasů tóny, jež jsou jeho nejúčinnějšími harmonickými spojovacími formami, t. j. jež jsou jeho harmonickými největšími a nejbližšími protivami. (*L. Janáček*, »Nauka o souzvucích a jejich spojích.« Praha, Fr. Urbánek.)

Jsou to tóny o celý nebo půl tónu vyšší nebo nižší kteréhokolvěk hlasu.

Nápěv je dotud jednohlasný, dokud se neskládá se zřejmou oporou o souzvuk (t. j. o několik východisk nápěvných) neb o spoje souzvukové (t. j. o několik nápěvů).

Jednohlasný nápěv váže sice i jiné »harmonické hlasy«, ale nevyrůstají z nich i podružné nápěvy a nespojujeme je v mysli v jasnou osnovu souzvuků. Harmonické tóny zůstávají v jednohlasném nápěvu mrtvými body nápěvu. Na př.

nápěv jednohlasný:

atd.,

nápěvy vícehlasné:

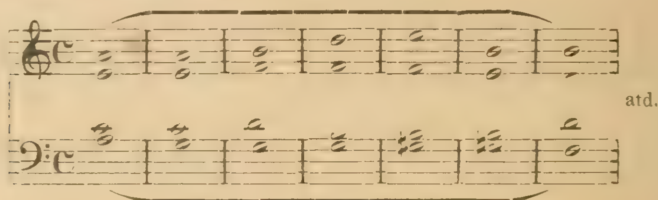

Nápěv ze samých harmonických tónů (spojovací formy záměnné), tudíž bez vlastního melodického elementu, říkává se již »rozložený souzvuk«:

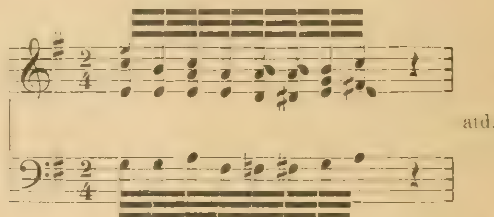
atd.

Zdá se nám tu, jakoby melodie nesla svou rythmiku, své sčasování.

Od těžkého chodu Maestosa:

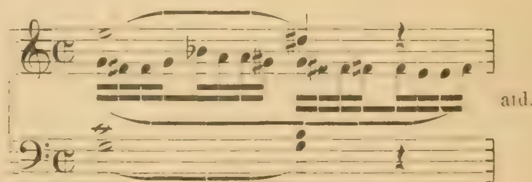

až po rozechvěný šum akkordů, jejichž strany jak by se třely, stopujeme vrstvu rovnoměrných dob:

Vycítíme, jak by se následný nápěv z rovnoměrných tónův odlupoval od ostatních:

Břitký nápěvek šestnáctinový jak by kyprou harmonii projel, záblesk jeho jen se kmitl:

Jak se na jednoobrazných stopách tří nižších hlasů rýha nejvyššího nápěvu dobře odlišuje:

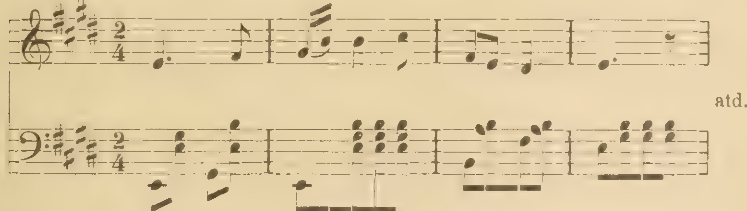

V nápěvu jsou nejpřesvědčivější ony části, jež vyrůstají opakováním téhož tónu; jest v nich taková melodická určitost, neúprosné dokládání výrazu, jaká jest po sčasovací stránce ve sčasovce rovnoměrných tónů.

V lidových nápěvcích je takových plochých nápěvných míst více než v melodiích „umělých". I v harmonické hudbě lidové vypěstěn tento sčasovací typ **opakováním.**

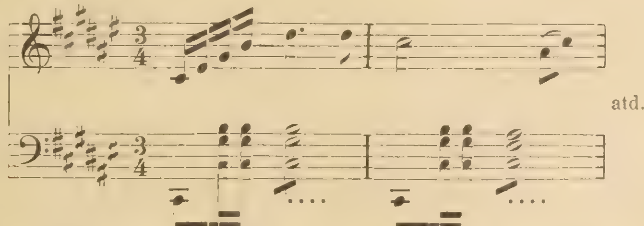
Slyšíme jej ve slovenské „sedlácké":

Jest ve skočné i v polce:

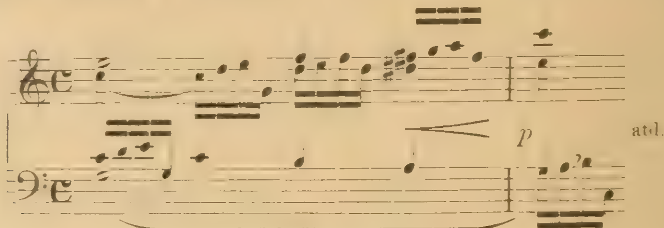

Jest i ve starodávném lašském:

Vrstva osminková padá v těchto tancích k podlaze, spořádává pohyb. Za to nápěvek zpívaný má okřídlenou volnost.

*

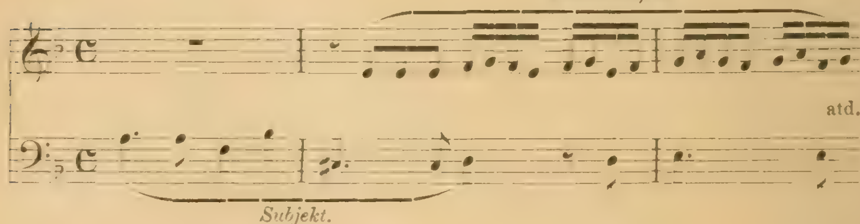
Když každý z užitých nápěvů zachycuje se svými tóny na chvíli dominující časové vrstvy rovnoměrné, v ní chvíli probíhá, do ní vpadá a z ní se vymršťuje tak, aby její tepot nebyl ani na okamžik zatržen: je to způsob sčasovací, jenž každému nápěvku dává stejnou hloubku náladovosti:

Netěkavé, přidržující se určité vrstvy, životné, nezatopené v jediné sčasovací vrstvě, dostávají takové nápěvy jméno subjektu.

Když nápěv zachová si svou subjektivní sčasovací výraznost (svou vlastní sčasovací vrstvu) a jen tím neb oním tónem, jen jako tykadlem ponoří se do hlavní vrstvy spořádané všemi nápěvy, pak vynikne jako kontrasubjekt proti ostatním subjektům:

W. A. Mozart, Requiem.

b)

Melodickým pojítkem, nápěvnou vazbou tónů je přídech pacitový, jenž položí se pokaždé na následující tón z předcházejícího.

Je to v podstatě přece jen dojem harmonický (doznívá předcházející tón v následujícím). Čím je tento dojem ostřejší a bližší protivou k části tónu již bez tohoto přídechu, tím tužší jest nápěvná vazba tónů. Tak je tomu při t. zv. „citlivých" tónech v nápěvu. Ony jsou elementem melodickým. Žádáme jich přiléhavost v každém nápěvu.

Volnější vazbu nápěvnou ustrojí si ucho z tónů stejné barvy, z tónů vyrovnané síly. Ale že mají stejnou duši tóny stejných

délek, proto shledají se nápěvné Zdá se, že není hráze, abychom je k sobě nevztahovali.

Ucho sjede s nejvyššího tónu na nejnižší nápěvem, jsou-li oba o stejné délce. Najde si takový tón do nápěvu i po pomlce.

Nejsnadněji se takovým tónům porozumí. Jejich souvislost jest nejjednodušší. Není divu, že hlasy kteréhokolvěk akkordu v nápěvu o rovných dobách rozloženy neztratí svůj dojem souzvukový; vždyť se tu vlastně rozkládá jen účin akkordický: každého hlasu stejná doba.

I tvrdých, nehybných akkordův osnovy rozpráší se tak v mlžinu; nápěvy jejich hlasů prosvítají jako prolamované.

Z netušeného počtu hlasů, buď čistě akkordických nebo tmelem melodickým spjatých, svázat se může rovnými dobami nápěv jediný:

8va

1 2 3 4 5 6 7 atd.

atd.

V prudké stupnici od *f⁴-ges* vpleteno jedinou vrstvou na 21 hlasů z dominantního čtyrzvuku *des-f-as-ces* do jediné melodie.

V různých dobách takového nápěvu mohou na něm postranní nápěvy vyrůstat:

atd.

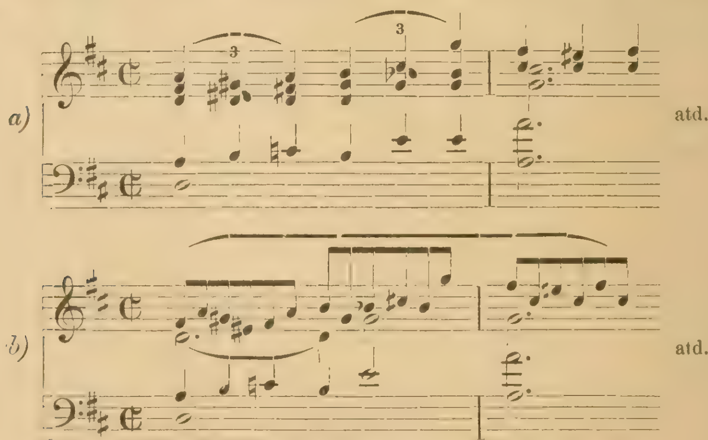
Jindy z téhož nápěvu sbíhají se časově zase hlasy, jak by zastavené v běhu, a rozloží se opět akkordem:

c)

Nejen všechny hlasy jediného souzvuku (mrtvé body melodické) možno nápěvem o rovných dobách spojit, ale též libovolné hlasy (buď sopránový a altový, sopránový a tenorový atd.) celých osnov harmonických možno tak v jediný nápěv svázat. Touto vazbou se skvostně restringuje počet nápěvů ve skladbě

V jeden nápěv stěsná se pak výraznost několika nápěvů buď jednohlasných neb i vícehlasných: vlna nápěvná, jež se přes ostatní nápěvky přelivá. V této vazbě několika nápěvů zmirňuje se však též jejich účin — slyšíme je jakoby protrhávané:

Z pěti tvrdých nápěvů při *a)* slyšíme jen čtyři při *b)*.

Kdy tak složitý nápěv sklesne na význam průsvitného průvodu a kdy dostane citlivé záhyby vládnoucího nápěvu, záleží na tom, kolik v něm skutečného elementu melodického.

V následujícím příkladě má nápěv „levé ruky“, spletený z hlasů altového, tenorového a bassového, jen význam průvodu:

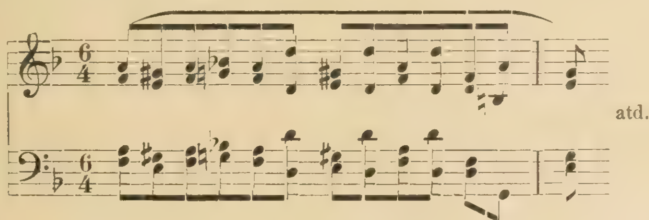

Restrinkce nápěvů pomocí výraznosti rovnoměrných tónů jde až i na dva, ba na jediný nápěv.

Jak hrubé lano točí se na příklad nápěv ze čtyř hlasů složený v Chopinově Finale sonáty op. 35:

Doplňování takových nápěvů nápěvy v oktávách, tercích, sextách jest jejich sesílením. Na př.:

d)

Ve všech snesených tu příkladech probíhala vždy jistá vrstva rovnoměrných tónův. Ať byl jejich tepot v jediném nápěvu, ať na jejich ohlašování spojilo se více nápěvů: vždy tou vrstvou sčasovací, nepřerývanou a nezastavenou, ustálena ve skladbě ona náladovost životní, jež se na stejnou délku tónu váže.

Všechny snesené příklady, nevyjímaje ani příkladů nápěvu z jediného tónu, ani nápěvů tanečních, mají jeden sloh sčasovací:

nepřeryté ohlašování se rovnoměrných tónů. Sloh ten se nazývá kontrapunktický (oporový). Je tak jasný jako křišťálová voda. Literatura hudební ukazuje, že od prvního úsloví kontrapunktického „punctus contra punctum“ nedocílilo se a nechtělo se docílit po stránce sčasovací nic jiného, než vyrovnané náladovosti plynoucí z ohlašujících se rovnoměrných tónů, jež dávala buď hladkost neb odlišnou výraznost nebo spojitost všem nápěvům.

Výraznost melodická, někdy tak úchvatná, nemůže se upřít ani nápěvu, jehož tónu neohneš dolů ani nahoru. Sloh kontrapunktický musí čítat tudíž i s nápěvy z téhož tónu, plochými a rovnými.

Není kontrapunktického slohu bez nápěvu, ale duší jeho vlastní je **sčasování**.

Jak k této vládnoucí vrstvě rovnoměrných tónů, jež může býti od nejdrobnějších po nejdelší, přiléhají svou vlastní rythmikou nápěvy užité, podle toho třídí se sloh kontrapunktický. Jest případův od nejapného, když všechny užité nápěvy vyrůstají v stejně dlouhých tónech, až k oněm v moderních partiturách, kde normální počet nápěvů křižuje, protíná plno nadpočetných melodických motivů, neb na složitém mnohohlasném nápěvu povyrůstá zase mnoho nových postranních nápěvů.

Mnohých způsobů kontrapunktických si ani theorie dosud nepovšimla. Je-li sloh kontrapunktický v podstatě sčasovacím, není jemu zapotřebí ani dvou nápěvů. Příznaky jeho mohou se snésti i na nápěv jediný bez všeliké modulace melodické, na nápěv jediný s velikou mnohohlasnou modulací. Počet nápěvů tu nerozhoduje.

Bije-li v písni takt silně nerušeně, jakkolvěk ohlašován, jest i ona kontrapunktická.

Jisto však je též, že i skladba taneční jest kontrapunktická.

Jsou skladby jen kontrapunktické; jen ony ceněny jako pravé umění.

*

Myslím, že není jména, jež by zcela obsáhlo protivu kontrapunktického slohu. Může, ale nemusí jí býti ani sloh polyfonní ani homofonní ani akkordický.

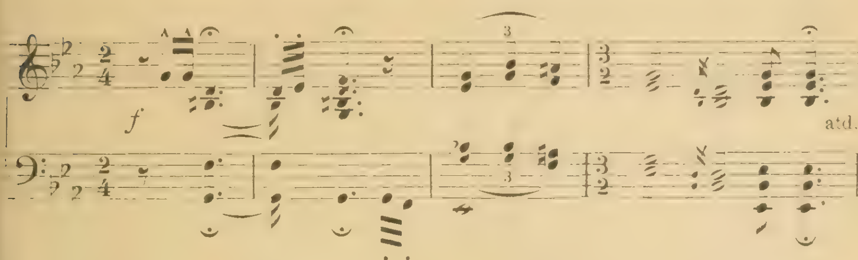
Domnívám se, že protivou slohu kontrapunktického jest hra hudců lidových, jíž doprovázejí písně táhlé.

V tomto typu písňovém zastavuje se často i tepna taktu.

Sčasovky oddílů nápěvných snášejí se z mnohých vrstev; motivické (o rovnoměrných dobách) sotva se najdou.

Všichni hudci jdou za tímto nápěvem: všem se též trativá nit taktová.

Rythmika písně vnese se do hry každého jednotlivého hudce, nebrání mu však vymýšlet si bohatěji svůj nápěv. Jejich hra jest dílo životné, méně strojené. Méně práce na něm vidět, více náladovosti. Kolik hlubokého zamyšlení a častého vzplanutí v takové hře!

e)

Jsou i lidové naše písně se ztuhlou náladovostí veskrz rovných dob.

Jasně a určitě ohlašující se takt jest u velké převaze lidových písní; nejsou to jen písně taneční.

Táhlé písně — písně velkých prostorů, velké vášně — jsou zřetelnou slohovou protivou písním předcházejícím.

Ve významu sčasovacího slohu leží, že můžeme jím býti nasyceni. Vyplývá z něho minimální délka skladby jistým slohem skládané.

Každá lidová píseň jest neporušeného slohu.

Hlavní třídění písní lidových možno tudíž říditi slohovostí sčasovací.

*

Je zásluhou kontrapunktické práce, jestli skladba vyroste přes minimální délku.

Umí šetřit náladovostí; využitkuje každý její odstín a dovede jej podřídit a usadit na jediné základně. Dává timbr starším skladebným formám a jest podmínkou moderní architektoniky hudební. Dává určitý nádech i lidové písni; vymezujíc ji ve skladebné produkci, jasně osvětluje českost jednoho skladebního druhu. (O. p.)

Ruská kolonisace.

Píše PROKOP ŠUP.

V.

Největší a nejdůležitější oblasť kolonisační pro Rusko je Sibiř se střední Asií. To, co pro Anglii byla Amerika, a co pojem a představa Ameriky značí vůbec pro západoevropské národy — země divův a bohatství — to jest pro ruského člověka od polovice minulého století Sibiř. Nebyla takovou od prvního seznámení Rusů s ní. „Objevena“ průmyslníky uralskými (Stroganovými) v polovici 16. století. Pádem Kazaně (1552) a Astrachaně (1557) říše moskevská zdolala už nadobro dobyvatele tatarské, kteří přes tři století ji z východu a jihu tísnili. Druhá polovice 16. století vyniká proto rozvojem takové expanse vojensko-kolonisační, jako žádná jiná doba před tím. Až po Ural byla vojenská a státní moc Moskvy bez nebezpečí odporu posunuta. Poukaz od bratří Stroganových za Ural přišel tedy caru Ivanu Hroznému vhod. Tam ještě tatarské chanáty se držely a mohly znepokojovati rozšířenou posunutou hranici. Vysláno tedy vojsko kozácké, a to pod vůdcem Jermakem vyvrátilo chanát iskerský a město Sibir na stoku řeky Tobole a Irtyše zničilo (1581). Kraj na Toboli a Irtyši ihned zaujat a 1584 vzniká první ruské město v nové zemi, Tobolsk, a severněji od něho 1594 Surgut. Kraj po vyvráceném chanském sídle nazván Sibiří a jméno to dáno celé severní Asii, jež ruskými kozáky proletěna a obsazena v celé dnešní šiři a délce až po Tichý ocean během necelého jednoho století. Málo zalidněný kraj nečinil novým dobyvatelům odporu. Zakládána města bez překážky a trvale se udržela jako střediska moci a panství ruského. Tomsk (1604), Turuchansk (1607), Jenisejsk (1618), Kuzněck (1618), Nižně Kolymsk (1644), Irkutsk (1652), Nerčinsk (1656), Jakutsk (1632), Ochotsk (1648), toť stanice a data rychlého postupu na sever i východ.

Osazení Sibiře od Ruska stalo se v mezidobí vývoje asijských národů, za úpadku kmenů turských i mongolských. Kmeny tyto tvořivší v prvním tisíciletí a až do 13. století mocné státy v Asii, jakoby vysíleny se ostatně obrátily na jih, Mandžurové a Daurové do Číny, Turci a Tataři do přední Asie a jižní Evropy. Nad novými říšemi jejich zůstala opuštěná, slabo zalidněná, nehostinná, lesy a močály pokrytá krajina. Hory a stepi byly její hranicí na jih, obojí tedy samo sebou už přirozené opevnění. Otevřenější kraje přecházely také během

věků střídavě z jednoho panství ke druhému. Tak Daurie (Zábajkalsko z části) a Poamuří dobyto a znova ztraceno, Přímoří ussurijské s Vladivostokem pak získáno teprv až 1860, Sachalin 1875.

Stepnaté kraje ležící pod západní Sibiří (Akmolinsk, Semipalatinsk, Semiréčensk, Zákaspí, Turkestan, Fergana, Chiva, Buchara) až k perské hranici obsazeny také teprve během minulého století (Merv 1884, Kušk 1887 a Pamir 1895). Další postup na východ Asie získáním Port Arturu (1898) a osazením Mandžurska tak rázně pokročivší, zastaven (1905) vítěznou válkou Japonců na dlouho.

Ruská Asie i takto jest územím tak prostranným, že vystačí pro ruskou kolonisaci na několik století. První kolonisté, jako na jihu a východě Ruska, byli kozáci, za nimi šli obchodníci a úředníci, onino zkupovali vzácné kožešiny sibiřské, tito vybírali daň (jasak) od domorodého obyvatelstva. Tuto první populaci bylo potřeba živiti. Záhy proto pomýšleno na to vedle vojska a kupcův usaditi i ruské sedláky. Roku 1590 posláni od pramenů řeky Vyčegdy první ruští sedláci do Tobolska. Také další osazování sedláků ruských v Sibiři dálo se mocí úřední. Roku 1662 bylo ze všeho ruského obyvatelstva v Sibiři usedlého (asi 70.000) polovička ruských sedlákův.

Od té doby pak zalidňuje se Sibiř několikerým způsobem. Nejen kozáci se usazují na obranných čarách (kozácká území jsou po celé západní Sibiři, po celém Zábajkalí, na Amuru, v Ussurijsku, v Semiréčensku a v Turkestaně, tvoříce šest sborů), kupci v městech a v dočasných koloniích podél splavných řek sibiřských a sedláci z moci úřední kolem měst: obyvatelstvo roste i jiným vládním opatřením, „ssylkou", vypovídáním na Sibiř, jež od roku 1653 zavádí se jako trvalé opatření, a Sibiř stává se tak na půl třetího století velikou ruskou věznicí. Nepohodlní lidé vládou a statkáři i obcemi odstraňováni na Sibiř. Vyhnanství na Sibiř zdálo se tak účinným trestem, že i Polska, ba i Prusko v druhé polovici 18. věku použilo dobroty ruské vlády a své trestance tam vystrčilo! Ve válečných dobách 17. století nezřídka už lidé tam sami utíkali, jako vůbec Sibiř byla útočištěm dobrovolným pro mučené rozkolníky, pro trápené nevolníky, byla zemí svobody aspoň, třebas při tom pod domácím krajem stála svou nehostinností a pustotou.

Deportace (ssylka) na Sibiř za Petra Velikého (1720) upravena v právním ohledu a možno čítati, že během celého 18. století přidala Sibiři asi 100.000 lidí. Od roku 1800 do 1823 čítá se vypovězených na 200.000 a od 1823 až do zrušení ssylky 1897 (10. září) čítalo se

statistickým úřadem vypovězenců i jejich průvodčích, co dobrovolně s nimi odešli, 907.341 duší. Ssylka tedy dala Sibiři asi milion duší: mnozí z deportovaných totiž dostali dovolení vrátiti se, jiní tajně uprchli. Poslední trestanecké kolonie založeny na ostrově Sachalině, ale i tu stát lépe by učinil přejda ke kolonisaci dobrovolné než nucené. Poslední čas mnoho hluku nadělaly zprávy o životě a poměrech trestanců na Sachalině. Rozdělení ostrova na japonskou (jižní) a ruskou (severní) část přinutí samo ruskou vládu, že už k vůli soutěži s dobrou průmyslovou kolonisací japonskou poměry správní na Sachalině změní.

Vypovězenci usazováni jako rolníci nebo dělníci v dolech sibiřských, úskoci pravidelně usadili se jako rolníci.

Po zrušení nevolnictví (19. února 1861) najednou vláda dobrovolné stěhování na Sibiř zakázala. Důvodem bylo, že rolník z nevolníka stavší se svobodným, měl aspoň takto býti udržen na svém nádělu (výkup byl mu z počátku velmi tíživým) a jako dělník na panském poli. A tak vystěhovalci od té doby stíháni, pronásledováni, vraceni. Před rokem 1861 lid do Sibiře šel hlavně za svobodou, a od té doby však chodí do Sibiře za zemí! Malé a tíživým břemenům podrobené nádělv selské ve středoruských krajích, a když se obyvatelstvo rozmnožilo, hotová těsnost pozemková, obyvatelstvo naučily pohlížeti k Sibiři jako k zemi hojnosti. Vyssávací způsob hospodaření selského (bez hnojení a meliorací, buď s úhořením nebo s překládáním polí) na četných místech dovedl obyvatelstvo selské na mizinu. Země přestala dávati starou báječnou úrodu a nových půd v celém okolí nebylo. Neobjatelná prostranství Sibiře, pověsti o ní hlásané činily ji tedy toužebnou zemí pro mnohé. Tím toužebnější, že úřady a stát stěhování do Sibiře jen zřídka povolovaly a spíše kde mohly stěhování zbraňovaly. Obyvatelstvo samo jak doma v Rusku tak v Sibiři proud vystěhovalecký podporovalo. Doma ochotně zabírali opuštěné náděly a domy, vykupovali je, pomáhali vystěhovalcům; v Sibiři zase ochotně je přijímali, půdu jim pronajímali (Kirgizi a staroži1ové ruští), pomáhali se jim zaříditi. Jen úřady všude bránily. Výjimku tvořil v letech sedmdesátých generální gubernátor stepných oblastí Kaznakov, jenž ochotně přijímal přišelce z Ruska a ve stepi je usazoval. Ale hned po něm nástupci už této ochoty neměli a drželi se politiky zbraňovací.

Vystěhovalci sbírali se po nocích a v noci táhli dále, ve dne se skrývajíce. Ale už usazené na nové zemi ve stepích sibiřských pod vojenským průvodem vyváděli je nazpět do domovských obcí. A dvakrát i třikrát tytéž osady v Sibiři rušeny a rozháněny a titéž lidé eskortováni

do Evropy! Nic nepomáhal pláč, nářek a prosby, umíněnou politikou ničeny znova a znova sta a sta existencí. Mnohdy ovšem bylo hnutí vystěhovalecké na pováženou. Celé vesnice se zdvihly a přes noc odtáhly hledat si nového štěstí. Zvláště v kurské a voroněžské gubernii v letech osmdesátých tento horečný ruch pozorován. Ve voroněžské, kde po roce 1861 bylo nejvíc „darstvenníků“, totiž sedláků-měřičkářů, kteří náděl dostali „darem“, bez výkupu a proto maličký, byl tento zjev vysvětlitelný. Nedostatek pozemkový vyháněl celé zástupy!

Ale všecko úřední zbraňování nic nepomáhalo. Sibiř se zalidňovala přece. A stěhování z evropských krajů stalo se konečně na obě strany nutným: v Evropě ulevovalo nouzi pozemkové při hojném rozmnožení populačním, v Sibiři příliv obyvatelstva umožňoval a podporoval expansivní politiku vlády ruské. Proto usneseno konečně nezbraňovati proudu vystěhovaleckému, ani se nechovati k němu passivně, lhostejně, ale ujati jej ve vlastní správu a říditi jej účelně ku prospěchu celého státu. A tak v letech 1888 a 1889 nastává obrat. Vydán zákon o podpoře a úpravě vystěhovalectví, „přesídlení“ (pereselenie) a zřízen úřad „přesídlenecký“.

Povolení na cestu do Sibiře ochotněji vydáváno, v Sibiři připravovány a odměřovány pro přišelce vhodné pozemky a rozdělováni a rozsazováni podle plánu vládního. Ale i tu ještě činěny mnohdy překážky od tak zvaných „zemských náčelníků“ (dozorčí úřad nad sedláky), a proto vedle úředního přesídlení šlo skoro stejně četné vystěhovalectví samovolné, neúřední. Samovolci vydávali se v nebezpečí vrácenu býti, nebo aspoň zbavovali se mnohých výhod, ale šli přece a sami si vhodné místo hledali. Podpora a výhody přesídlencům opět a opět rozmnožovány, zákon přesídlenecký znova a stále liberálněji opravován (1904, 1906) a vloni a letos zase nové výhody přidány a nová soustava kolonisační zavedena. A přes to, že dnes není už žádného zásadního zdržování a zbraňování, ba naopak úřady samy organisují pravidelný odliv z přelidněných osad, a přes to, že výhody úředního stěhování jsou veliké, jdou stále ještě vedle úředního proudu dosti četné hloučky samovolců. Dnes už s těmito nakládají úřady stejně jako s registrovanými přesídlenci. Letoší zákazy byly spíše jen regulační, úřady nechtěly, aby jim nával nových přistěhovalců přerostl přes hlavu, bojíce se, že by nemohly rozsaditi a uspokojiti všech přicházejících z úředního povolení! Konečně ani dráha nestačila jeden čas ohromnému návalu, ani nemocnice a útulky v Čeljabinsku a na různých stanicích zřízené nestačovaly k přechování a stravování tolika osob!

Vystěhovalci od roku 1860 do letošího července činí už přes 2·1 miliony duší. Největší ruch vystěhovalecký byl v letech 1896 (186.166 duší), 1898 (143.697), 1899 (162.805), 1900 (164.639), 1906 (na 140.000 duší) a letoší rok, když už první půlroční dalo přes 180.000 vystěhovalců, tedy víc než jindy rok celý! V období od roku 1889 nejslabší stěhování bylo v letech války japonské (1904: 29.895 duší a 1905: 26.880 duší).

Z jednotlivých gubernií byl příliv vystěhovalců různý. Nejvíce zalidněné a nejvíce nouzí pozemkovou trpící vypouštěly nejsilnější zástupy. Tak v průměru posledního 20letí vysílaly průměrně rok co rok gubernie poltavská 9463 duší, kurská 7579, černigovská 6194, tambovská 5024, voroněžská 3962, orelská 3258, charkovská 3073, samarská 2922, mogilevská 2911, vjatská 2844, vitebská 2818, penzenská 2750, permská 2161 duší, ostatní pod 2000 a 1000 ročně. Nejvíce se poměrně lidé stěhují z Malé Rusi a ze středních gubernií velikoruských.

Směr a místo usazování jednotlivých kmenů v Sibiři řídí se povahou kraje. Z Malé Rusi a jižní Rusi usazují se přistěhovalci v krajích stepních. Z černozemních gubernií středoruských jdou na severní okraj stepi a do černozemního pásu jihosibiřského, mezi vrchoviskem řek Tobole a Obi. Z běloruských a lesnatých velkoruských gubernií stěhují se do lesnatého pásu sibiřského, jenž zabírá největší část půdy sibiřské nad městy Tobolskem, Tarou, Tomskem, Krasnojarskem a za řekou Jenisejem všechnu Sibiř až po hranice čínské, vyjma několik nížinných okrsků v Zábajkalí, Poamuří a v ussurijském kraji.

Většina půdy sibiřské jest rovna půdě severní a střední Rusi, Polsky, Německa. Černozemný pás sibiřský (půda Banátu, Hané, Polabí) táhne se od Orenburka obloukem až k pohoří altajskému jako pokračování černozemu ruského, plochou však rovná se jen několika ruským guberniím (asi Malé Rusi). Pod tímto pásem na jih leží ohromné prostranství stepní a pustinné, s půdami sláncově hlinitými a sláncově písečnými, celé to širé prostranství nad jezerem Kaspickým a kolem něho na východ, kolem jezera Aralského a Balchašského, na sever sahajíce až k vrchovištím řek sibiřských (Tobolu, Irtyši, Obi) a na jih a východ až k horám perským a indočínským. Je to pravděpodobně dno bývalého moře vnitrozemského, jehož malé zbytky jsou dnešní Kaspické, Aralské, Balchašské s řadou jiných menších jezer a slaných močálů, v nichž ústí periodické řeky středoasijské. Půda tato však ve své většině není o mnoho horší než pusta uherská, prérie severoamerické a pampy a llany jihoamerické.

Ale není všecko půda sama! Druhý důležitý činitel jest p o d n e b í, a to jest v Sibiři vesměs nepříznivější než na obdobných půdách evropských. Čáry isothermické (stejnou teplotu roční udávající) běží z Evropy do Sibiře velmi podivně. Isothermy červencové staví střední Asii na roveň Malé Asii, Italii, Španělsku, Marokku, Sibiř pak na roveň Moravě, Čechám, severní Francii, severnímu Španělsku. A ba i střední a severní pás Sibiře má červencovou teplotu stejnou s teplotou Skotska a Islandu! Ale za to isothermy lednové! V Evropě vůbec není lednové zimy sibiřské, ani z jižní Sibiře, tím méně střední a severní. Známo, že pol zimy na severní polokouli (nejchladnější místo) klade se do severovýchodní Sibiře kolem města Verchojansku. Stepní Sibiř pak má lednovou teplotu stejnou s Moskvou, severním Norskem a Gronskem, a střední Asie stejně s našimi kraji. Průměrná roční teplota pak zase staví Sibiř na výjimečné místo, tak nízkého průměru nemá žádná země celé severní polokoule, vyjma nejsevernější kraj severní Ameriky.

Konečně pro zemědělskou kolonisaci přijde pouze na množství tepla po čas vegetační periody, tedy od dubna do září. A tu Sibiř celá i se stepním rayonem zase činí výjimku od našich evropských poměrů. Má v tu periodu tepla sic poměrně mnoho, ale náhlého, dusného, ožahujícího, se záludnými nočními přímrazky v dobu třebas nejteplejší. Východní Sibiř (Poamuří a ussurijský kraj) mají léto dokonce tropické: vedra s neustálými dešti od června do srpna.

Kolonista ruský přicházeje v takovéto poměry podnební, naráží na v e l i k é t ě ž k o s t i. Jeho chatrná technika zemědělská nevystačovala mu ani na rodné půdě, tu pak ho opouští docela. Proto cítí se poněkud doma jen v poměrech nejpodobnějších staré vlasti (středojižnímu Rusku), a to jest podnebí a půda jižního pásu západní Sibiře (tobolské a tomské gubernie) a severního pásu stepních oblastí (akmolinské, semipalatinské a semiréčenské). V ostatních guberniích a oblastech, jakož i na sever a na jih od zmíněného pásu cítí se ruský kolonista nevolným. Jeho způsob a návyk hospodaření se mu v těch místech nijak nechce dařiti a nového neví si nic vymysliti, na domácím obyvatelstvu pak žádný racionelnější způsob hospodaření nevidí, leda formy nejprimitivnější, pastevství či dokonce lovectví!

A tak živoří ruský kolonista v nových poměrech i za dostatku půdy vinou nepřizpůsobilosti své, nebo půdu sobě v hojném množství přidělenou p r o n a j í m á, jakož činí kozáci a osadníci v Ussurijském kraji a v Poamuří, kdež půdu svou pronajímají Korejcům a Mandžurům

i Číňanům, kteří vědí, co v subtropickém deštivém tamním počasí se může dařit, kdyžtě naše obilí v něm zhnije a nedozraje.

Jest ostatně ještě více sibiřských těch zvláštností, které kromě podnebí, trápí ruského osadníka a často jej vyhánějí. Jsou to: pověstný sibiřský „hnus“ (hmyz), komáři s močálovitým terrainem celé Sibiře souvisící. Celé nově usídlené osady musily před touto ránou uhnouti a vystěhovati se. Jinou z poměrů sibiřských vyplývající těžkostí jest nezcestnost. „Přesídlenečtí“ geometři vyměří nějaký ten „účastek“ (výměra pro jednu obec) uvnitř hluboké tajgy (lesu) nebo širé stepi dají k němu udělat cestu, jež vede snad 50 snad 100 *km* daleko k nejbližší osadě, ale cesta po prvním přívalu, nebo jistě po jarním tání zmizí, a místo ní jest buď močál, nebo zase porost stepní nebo lesní. Často zavedou teď v posledních letech, kdy práce se rychlo musí odbývat, kolonisty na vykázaný účastek, ale cesty vůbec není! Zvláště nehostinnou a strašlivou jest v tom ohledu tajga, neboť tu osady samo sebou musí býti řidší, a překážek v cestu staví se mnoho (les, mokro, řeky). Za to step jsouc zcestnější má jiný nedostatek ještě závažnější, často nemá vody pitné. Osada na nejlepším místě rozložená musí se v krátce rozejíti a přestěhovati, neboť nemůže dobýti vody ze země, anebo snad jen špatnou. (O. p.)

Nižší psychismus a zodpovědnost.

Z knihy prof. Grasseta »Le Psychisme inférieur« podává V. Lankaš.[1])

VI. Oslabená zodpovědnost.

Vedle těchto výlučných a jasných případů poruchy nebo zajití vyššího psychismu, jež mají v zápětí nezodpovědnost, nebo vedle případův absolutní neporušenosti téhož psychismu, které zodpovědnosti nijak neruší, jsou případy polygonální poruchy, v nichž zodpovědnost jest oslabena. Nelékařští žurnalisté mají to za něco absurdního, tvrdíce, že někdo je zodpověden nebo není zodpověden, a ne z poloviny nebo třetiny a p. zodpověden a z poloviny nebo třetiny nezodpověden. Grasset varuje soudce a porotce, aby nepřikládali nijaké důležitosti vrtochům novinářů tohoto druhu.

Jestli polygon zasažen, jsou-li jeho vztahy s centrem *O* porušeny nemocí, není podmět proti argumentům zla tak ozbrojen jako ten, jehož polygon a vztahy podpolygonální jsou neporušeny. Jsou-li neporušeny, jest podmět zodpověden; není zodpověden, není-li jeho psychismus cele normální.

Jistí nervosou postižení a jistí nervově churaví, kteří snadno ve stavu bdělém uskutečňují stav neúplného podpolygonálního rozloučení, které je s roztržitým centrem *O* vydává suggescím vášně nebo řidiče, jsou mnohem méně dokonale zodpovědni nežli ti, jichž psychismus spolupracuje rozvážně a klidně, na čem třeba se rozhodnouti.

Toto oslabení zodpovědnosti není ovšem možno mathematicky měřiti; úřady nemohou žádati po lékaři zlomku jako ho žádají pro neschopnost při úrazu fysickém. Než tato nemožnost stanoviti mathematicky morální nezpůsobilost, psychickou inferioritu podmětu, nevylučuje nijak skutečnost věci. Francouzský zákon připouští okolnosti oslabující, které jsou samozřejmě neschopny mathematického měření. Tyto okolnosti jsou odvozeny a vzaty z faktu a z toho, co jej provázelo; jsou ze zevnějška vzaty. Psychické důvody (které lékař studuje) musí býti odvozeny, vyhledány; přicházejí od subjektu, z nitra, z území, na němž byla svedena bitva pohnutek.

VII. Fysiopathologický problem zodpovědnosti v některých mimofysiologických stavech podpolygonálního rozlučování.

Na doklad svých distinkcí probírá Grasset několik příkladů stavu mimofysiologického, jako jsou hypnosa, hysterie, jiné psychické nervosy, stavy nedokonalého rozlučování, mentální nemoce, a studuje na nich zodpovědnost.

1. Hypnotismus.

Hypnosa, pravá a dokonalá, je typ stavu podpolygonálního rozlučování: vyšší psychismus (O) podmětu je bez účasti v jeho aktech, jest nahrazen psychismem hypnotisera, který řídí polygon hypnotisovaného. Hypnotisovaný podmět musí tudíž býti prohlášen nezodpovědným, a

[1]) Srv. č. 5—6.

celá zodpovědnost musí býti uvalena na hypnotisera. Jen třeba tu poznamenati, že, aby mohla býti podržena celá nezodpovědnost hypnotisovaného, musíme adoptovati přesnou a úzkou definici suggesce, jak ji Grasset podal, a ne širokou definici Bernheimovu.

Aby možno bylo mluviti v daném případě o nezodpovědnosti hypnotisovaného, lékař musí dokázati, že v tomto případě bylo tu plné a pravé podpolygonální rozloučení, že hypnosa byla pravá a dokonalá, že centrum *O* hypnotiserovo zaujalo cele a opravdově centrum *O* podmětu, že centrum *O* hypnotiserovo je tudíž samo pouze zodpovědno a trestuhodno.

Vše, co tu bylo řečeno, aplikuje se jen na případy (tak řídké, že jich existence je předmětem diskusse), v nichž hypnosa by byla dokonalá a důsledně suggesce skutečně svrchovana.

Existují též hypnosy částečné; lékař musí je dobře znáti, poněvadž zodpovědnosti vinníků nepotlačují, nýbrž ji jen oslabují.

Tato otázka souvisí s otázkou většího nebo menšího odporu, který, v jistých případech, podmět může klásti suggesci a kterýžto jest buď odpor nižšího nebo vyššího psychismu. Automatický nižší psychismus má základ odporu vybudovaný zvykem, výchovem, dědičností... Uspaný podmět může odporovati automaticky, když suggesce narazí na tyto prvější síly jeho nižšího psychismu. Centrum *O* může též klásti odpor, když hypnosa jest neúplna, když rozloučení není absolutno; a klade odpor, když suggesce narazí na jeho vyšší principy a vznešené ideje (zděděné nebo nabyté), na jeho mravní vědomí, na jeho metafysické nebo náboženské přesvědčení...

Když, naopak, suggesce se setká s územím, jež nejen malý odpor klade, nýbrž i v témže smyslu jest disponováno, zodpovědnost podmětu bude moci býti sotva zmocněna. Zákon zasáhne i tu plně a oprávněně, „když přečin jest odrazem perversity, abychom tak řekli, idiosynkratické hypnotisovaného; když podmět, po uvážení, měl za vhodno utéci se k hypnotismu, aby vykonal předem pojatý přečin, a to proto, aby buď unikl stíhání, nebo aby, dík suggesci, provedl svůj úmysl jistěji a beze vší slabosti.“ (Nicot.)

Z toho všeho jsou patrny obtíže lékařovy v těchto otázkách a věcech, a zároveň i je zřejmo, jaké opatrnosti a pečlivosti mu tu je třeba.

Obžalovaný předstírá na př., že dopustil se zločinu pod vlivem suggesce: lékař musí stanoviti, zda obžalovaný je vskutku hypnotisovatelný a zda hypnosa jest u něho taková, aby suggesce byla pravá, úplná a neodolatelná. Pak musí stanoviti, že čin obžalovaného byl skutečně proveden v jednom z těchto stavů hypnosy.

Jeť nemožno připustiti, že tím samým, že jest hypnotisovatelný, může si ten neb onen člověk dovolovati to neb ono beztrestně. Aby byl omluven a za neodpovědna prohlášen, musí podmět ukázati nejen, že ho možno vskutku hypnotisovati, nýbrž i že byl opravdu hypnotisován, když obdržel suggesci zločinu, jejž musil provésti.

Fakt, že někdo jest hypnosy schopen, jest pouze vada nervová, která zmenšuje a oslabuje, ale nepotlačuje zodpovědnosti, byl-li jinak

čin proveden mimo hypnosu. Rovněž, dokáže-li se jen možnost a skutečnost částečné hypnosy, připustí se, že zodpovědnost jest umenšena; a stupeň tohoto oslabení zodpovědnosti bude se přirozeně měniti dle specielních okolností jednotlivých případů.

Jest otázka obtížnější: odevzdati se úmyslně hypnotiserovi, který nedává dostatečných záruk; dotýká se to již zodpovědnosti podmětu, který později stane se zločincem? Paul Joine myslí, že ano. Grasset míní, že nemožno tu dáti všeobecně platnou odpověď. Vyjímaje jednotlivé případy, kdy známa jsou dokonale všechna nebezpečenství hypnotismu a dobrovolné přijetí stvrzené nemravnosti hypnotiserovy podmětem, nemůžeme říci, že nějaká osoba, která se nechá hypnotisovati, tím samým jest i zodpovědna za zločiny, kterých se později pod vlivem suggesce dopustí; mohlať je vykonati za vlivů zcela různých, s hypnosou nijak nesouvislých.

Když lékař stanovil, že zločinec jest nezodpověden, poněvadž jednal pod vlivem suggesce, může též se státi, že mu třeba i dokázati, kdo jest pravým vinníkem, t. j. kdo byl hypnotiserem. Nesnadná to úloha. Podmět sám často nechce nic říci, nezjeví nic, poněvadž hypnotiser si zajistil beztrestnost svou tím, že mu suggeroval bezpamětnost zločinné suggesce; a tu nutno pak užíti prostředkův indirektních doporučovaných Liebeaultem, Bernheimem a Liegeoisem, prostředků, které často selhají. Nebo podmět ve vyvolané hypnose udává skutečně vinníka a pak třeba nedůvěřovati tomuto udání; neboť v hypnose může podmět lháti buď spontanně nebo pod vlivem suggesce.

Tak vypadá i zodpovědnost hypnotisovaého svědka; slovo svědek ovšem je tu bráno v nejširším slova smyslu, zabírajíc ve svědectvích hypnotisovaného nejen jeho falešná svědectví a lži, nýbrž i jeho udání, obžalobu, prohlášení atd. Podmět může lháti nebo klamati svým svědectvím mimo vší aktuelní hypnosu a spontanně bez specialní suggesce, vratnou amnesií po hypnose nebo všeobecné nervosnosti.

Spornější jest otázka, zda hypnotisovaný podmět může v hypnose spontanně lháti. Pitres a Beaunis jsou tu různých náhledů. Crocq moudře uzavírá: „Jisté hypnotisované podměty mohou lháti; netvoří sice většiny, ale existují; toť důležitý fakt se stanoviska medicolegálního.“

Důležitější jest pro soud a právo otázka suggerovaných lží a falešných svědectví. Upřímně a v dobré víře svědčí podměty v těchto případech, popírajíce houževnatě, že by byly někým puzeny. V těchto případech falešného suggerovaného svědectví falešný svědek musí býti prohlášen za nezodpovědna.

Vše, co tu bylo řečeno, aplikuje se jedině na případy, ostatně velmi řídké, v nichž byla pravá suggesce v dokonalé hypnose.

Týmiž principy bude se lékař též říditi, aby ocenil úlohu hypnosy v testamentech a nadáních. Je zcela možno vnutiti svou vůli jistým podmětům v hypnose s dostatečnou autoritou v tom smyslu, aby učinily jistý testament, aniž by to chtěly a si toho vůbec později uvědomily. Tak má se to i „s dary, uznáními, vzájemnými smlouvami pro hypnotisera výhodnými, s výměnou, kvitancí neb i pouhým prohlášením.“ (Julliot.)

Julliot, který studoval a probral tuto otázku na kongressu r. 1900, jest mínění, že třeba tu aplikovati článek zákoníku, který dí, že kdo chce činiti testament a p., musí býti duševně zdráv.[1]) Duševně zdráva není však osoba, jejíž nižší psychismus je roztržen hypnosou od svého centra *O*.

Poněvadž podpis před notářem může býti též suggerován, může býti neplatnost aktu žádána, i když se stal před notářem. Prohlášení o duševní zdravotě testatora učiněné notářem nepostačí, uváží-li se jeho nekompetentnost ve zvláštním případě. V obtížných případech bylo by třeba se dovolávati onoho článku, který připouští „násilí" jako příčinu neplatnosti, poněvadž násilí může býti tak dobře psychické jako fysické. Ve všech sem spadajících případech musila by se na zřeteli míti nejen neplatnost činů, nýbrž i trestnost hypnotiserova.

V otázce, má-li býti hypnotismu použito jako prostředku dopíditi se pravdy, musí lékař na mysli míti jednak fakt svrchu označený, t. j. lží (spontanní nebo suggerované) hypnotisovaných, jednak princip vyslovený Liégeoisem: „Soud nemá práva hypnotisovati obžalovaného, aby od něho takto dostal udání nebo doznání, jež dáti se vzpírá ve svém stavu normálním, t. j. když těší se svobodě vůle." (P. d.)

Marxův vědecký socialismus a budoucí společnost.

Napsal DR. METHODĚJ KUBÍČEK. (Č. d.)

Patrno z uvedeného, že ani dle marxovské logiky náboženství nepomine v budoucnosti. Ubezpečujeme ostatně marxisty, že víra v Boha potrvá, pokud lidé budou na světě. Bůh zajisté není smyšlenkou, nýbrž skutečně existuje. Sám Engels doznává, že sice je theologie theoreticky dávno překonána vědou, ale přece v poměrech praktického života nabývá vždy nové síly. V tom to právě vězí. Praktický život se svými potřebami a trampotami, které tíží člověka a učí ho s důvěrou pohlédati k nebi, málo se stará o theorie lidí, kteří ve vlastním zájmu namlouvají sobě a jiným, že není ani Boha ani budoucí odplaty spravedlivé ani věčnosti. Chtějí se zbaviti nepohodlného kazatele ve vlastním nitru — svědomí! Komu svědomí nic nevytýká, nepotírá víry v Boha. Ale kdo životem se octl v příkrém rozporu s příkazy mravouky, hledá přirozeně také theoretické ospravedlnění svého života, a tím jest — atheismus! Nelze upříti, že atheismus jest velmi pohodlnou poduškou pro všechny, kdož mají ráj na zemi anebo aspoň po něm ze všech sil touží. Takoví se také k atheismu nejhorlivěji hlásí, úmyslně sebe klamajíce.

---

[1]) Grasset všude dokládá své vývody zákony francouzskými; bylo by zajímavo srovnati, jak staví se k těmto otázkám rakouský zákoník.

Neprávem se také dovolávají marxisté vzmáhající se nevěreckosti jak v kruzích intelligence tak dělnictva, zachváceného socialismem, na doklad, že jejich předpověď o konečném zániku všeho náboženství jest pravdiva. Předně shledáváme se se značným poklesnutím vědomí náboženského častěji v dějinách národů křesťanských. Ale vždy po dobách náboženského úpadku dostavuje se z těch nebo oněch příčin opět vzpružení života náboženského. A odpadnou-li přece národy trvale od církve, brzy si najde náhradu v jiných národech. Za druhé mýlí se marxisté rozhodně, tvrdíce, že náboženská lhostejnost a nevěreckost za našich dnů jest výsledkem vzmáhající se vzdělanosti a osvěty, šířící se do nejširších vrstev. Vždyť každý ví a socialisté sami nejlépe, jak nečetných a podlých prostředků používají ve slově a tisku, aby lidu zlehčili, potupili a konečně vyrvali víru. Rozpoutali v lidu nejnižší chtíče a vášně, svedli ho na bezcestí, aby ho tím snáze mohli ovládati a k svým nekalým zámyslům zneužívati. Nevěra zvláště socialistických davů není výsledkem vzdělanosti, nýbrž jejího opaku. Lid je sveden a oklamán.[1]) Ale přes to zůstala v jeho srdci touha po náboženském životě, což poznati z toho, že pojímá socialismus nábožensky. Socialismus jest jeho věrou, nadějí a láskou. V něm hledá náhradu za to, oč ho připravila zlomyslná a nesvědomitá lež.

Na konci úvahy o náboženství připojujeme ještě některé myšlenky Masarykovy o počínání těch, kteří bojují proti Bohu a náboženství. Mluvě o množícím se počtu sebevražd za naší doby, praví: „Moderní člověk nezoufá jen z bídy a nouze, jako se také na druhé straně zase jen z nouze nezlobí a neotravuje. Ta nálada prýští se odjinud. Z hlavy a srdce. Z filosofie. Právě také na Marxovi samém docela dobře vidíme, odkud se ta nálada v něm vzala, a sám to říká: zničil s Feuerbachem nebe, a proto nezbylo než zrevolucionovat zemi. Také Faust, Manfred, Rolla, Ivan, všichni, všichni ti moderní titanové započali boj s Nejvyšším a končí revolucí nebo vlastní smrtí... Také Marx a Engels svým materialismem oddali se slepé náhodě. Engels docela důsledně vidí v slepém zlu ženoucí sílu světovou. Historie také jest hnána slepými vášněmi lakoty a panovačnosti. — Když umíral Kristus, vypravuje evangelista, stala se tma po vší zemi, a zatmělo se slunce — zatemní se vnitro člověka, ať už v něm umřel Bůh, anebo ať ho sám v sobě zabil. A Hegelova levice Boha usmrtila a náboženství zrušila. Dílo Hegelovo dokonal Feuerbach, Strauss, Marx. I nastala tma, a slunce se zatmělo. Člověk odstraniví Boha zasedá sám na jeho trůně. Feuerbach Boha starého odstranil, ale držel se člověka a lásky — Stirner, Marx a jiní zavrhli i lásku. Bůh tvoří, ale noví hegelovští bohové tvořit nedovedli, kritisovali dílo starého Boha dále. Člověk nesnese být bohem, nesnese být sám — zničí se sám.“

„Statistika, jako literatura a filosofie, poučují nás stejně o charakteru 19. století. Přijalo z 18. století skepsi, kritiku, negaci a revoluci. Pokračuje v nich. Jen nálada stává se pořád zasmušilejší. Voltaire byl

[1]) Srv. *Rudolf Vrba*, »Boj proti klerikalismu«, 1895. Zvláště stať »Dělnictvo proti klerikalismu«, str. 6.

ještě smíšek, ale Musset se už nesmál. A Schopenhauer? Pařížský spisovatel Schwob zdařile ukazuje, jak člověk moderní ztratil smích... Jako každý boj, také titanský boj o Boha vyžaduje svých obětí. Obětí četných.“ [1])

Část druhá.

Člověk.

23. Společnost budoucnosti, Marxem s takovou určitostí předpovídaná, snad by se dostavila, kdyby vymýceni byli činitelé, kteří mohou zasáhnouti rušivě do výpočtů marxistů. Marxismus se také o to pokouší a ubíjí je aspoň theoreticky. Popírá především naprosto existenci osobního Boha, stvořitele a zachovatele viditelného světa a nahrazuje ho „přírodou“, mechanickými zákony přírodními. Takto zbavil se zdánlivě hlavního a nejnepohodlnějšího činitele. Zbývá však ještě člověk nadaný nesmrtelnou duší, rozumem a svobodnou vůlí. Takového člověka ovšem marxismus potřebovati nemůže, poněvadž by mohla svobodná vůle lidská snadno rozptýliti vidiny a krásné sny, jimž se marxisté rádi oddávají. Ničí tedy a ubíjí pojem člověka jako bytosti svobodné, čině jej loutkou popoháněnou tajemnými silami neviditelnými. Jako všechny směry nevěrecké, nechtějící znáti vyšší původ a určení člověkovo, snižuje také marxismus člověka na stupeň zvířete. „Člověk, když byl ve cti, neporozuměl, přirovnán jest hovadům nemoudrým, a učiněn jest podoben jim.“ [2]) Toto slovo žalmistovo plnou měrou platí o počínání marxistů. Člověk prý jest vrcholem stupnice zvířectva, nejvyšší bod, k němuž dospěl vývoj živočišstva. Žije po nějakou dobu připoután jsa ke hroudě a vrací se opět do země, z níž vyšel. Vyššího, nadpozemského určení nemá. Svobodná vůle jest prý prázdným slovem. Jako vše ve světě podléhá nutnosti mechanických zákonů, tak jim podléhá i jednotlivý člověk a celé lidstvo.

Ukázali jsme již dříve, jakým způsobem dle mínění marxistů povstal člověk ze zvířete. Jistý druh vysoce vyvinutých zvířat byl zevnějšími okolnostmi donucen podržeti trvale vzpřímené držení těla, tak že se uvolnily přední okončetiny, ježto se o ně opírala při chůzi. Prací, spojenou s opatřováním výživy, vyvinuly se přední okončetiny v ruce, uschopněné postupem času konati rozmanité práce, i nejjemnější. Práce tedy přetvořila v dlouhém vývoji nerozumné zvíře v rozumného člověka, jehož mozek nejen přijímá smysly zevnější dojmy, jako u jiných zvířat, ale přetvořuje je spolu v představy, názory, myšlenky. Dojmy přijímá mozek hlavně ze společenského prostředí, v němž člověk žije. Smýšlí tedy a cítí jako jeho okolí. Pohlíží na sebe, na přírodu, na celý svět tak, jak mu to bylo vštípeno ve společnosti, ve které se narodil a byl vychován. Je tedy člověk „zvířetem společenským“.

Přesvědčivých, nesporných aneb aspoň pravděpodobných důkazů marxisté ovšem nemají pro své smělé tvrzení o zvířecím původu člověka.

[1]) *Masaryk*, »Otázka sociální«, str. 659 n.
[2]) Žalm 48, 21.

Stačí, že „vědecký“ socialismus promluvil, tím věc definitivně rozhodnuta, a kdo by přece jinak smýšlel, anathema sit!

Na obojím tvrzení, ničím nedoloženém, že totiž člověk se vyvinul ze zvířete a že je společenským zvířetem, budují marxisté naději v uskutečnění a trvání socialistické společnosti.

Je tedy otázka, možno-li dokázati z dějin, že člověk vyšel ze stavu zvířecího? Připomínáme, že marxisté přijali myšlenku o původním stavu zvířecím od Darvina. Věda činí proti ní sice mnoho vážných námitek, ale marxisté se jí chtivě chopili, poněvadž vyhověla jejich potřebě, a nad to ji prohlásili za neomylnou pravdu. Jako vždy, věda postaví nějakou domněnku a jiní mající na ní zájem, prohlásí ji obratem ruky za dogma, za neomylný výrok vědy.

Památky dějinné však nevědí pranic o zvířecím prastavu člověka. Vše, co se nám dochovalo ze šerého dávnověku, ať ústním podáním nebo písemnými záznamy nebo ve zbytcích po zašlých pokoleních, vše to souhlasně nasvědčuje, že člověk hned od počátku byl rozumným tvorem, myslícím duchem. Všechny domněnky o jeho zvířecím původu povstaly v nejnovější době, vycházejí z téhož pramene, totiž z nevěry, a sledují stejný cíl, odtrhnouti člověka od Boha a odvrátiti ho od věčného určení. Jen že „v dějinách málo platí domněnky, podání naproti tomu jest velmi závažným. Máme podání, které nám zachovalo staré paměti, vzpomínky lidstva, a bylo by také podivno, kdyby se nebyly zachovaly vzpomínky na nejstarší stav a putování lidstva.“ [1])

Nejstarší tato podání obsažena jsou v prvních hlavách první knihy písma svatého, v Genesi. Srovnáme-li s vypravováním písma svatého staré pověsti dochované u nejstarších národů, poznáme, že souhlasí v jádru s vypravováním Mojžíšovým. V čem se nejstarší pověsti odchylují, jest znetvořením původního podání. Ale vždy v podání všech národů vystupuje člověk jako bytost rozumná, myslící a chtějící. Nikde ani stopy po poloopu, kterým prý byl pračlověk.

Zastanci názoru o vývoji člověka ze zvířete dovolávají se především téměř zvířecího stavu, v němž prý dosud žijí divoké kmeny. Soudí pak, že takový byl původně stav všeho lidstva po přechodu ze zvířeckosti. Dojem, jakým působilo na Darwina první setkání s divochy, vyličuje takto: „Na úžas, který jsem pocítil, když jsem ponejprv na divokém břehu mořském spatřil tlupu obyvatelův Ohňové země, co živ nezapomenu. Neboť mi ihned projela hlavou myšlenka: hle, tak vypadali asi tvoji předkové!“ Lidé tito byli naprosto nazí a barvou natření, jejich dlouhý vlas byl rozcuchán, jejich ústa rozčilením poslintána, jejich výraz divoký, užaslý a nedůvěřivý. Žili jako divá zvěř z toho, co ulovili. Neměli nad sebou vlády, a kdo k jejich kmenu nenáležel, k tomu neměli žádného milosrdenství. Kdo viděl divocha v jeho vlastní otčině, ten se jistě nebude styděti, bude-li nucen uznati, že v jeho žilách krouží krev ještě nižších bytostí, než jest onen divoch.“ [2]) Obraz kmene, žijícího v divokosti, nastiňuje Büchner: „V malých skupinách,

[1]) *J. B. Weiss*, »Weltgeschichte«, I. Band LXVI.
[2]) *Dr. Josef Pospíšil*, Kosmologie, str. 423.

podobných smečkám zvěře, potulují se hledajíce potravy, muži zpravidla ozbrojení šípem a lučištěm. Hrnčířství a zpracování kovů jest jim neznámo; dříví, lýka, kamene a kostí málo užívají, a pokud ho užívají, přece jich nepobádá, aby si činili zásobu nářadí a nástrojův... Označeni byli tito národové jako „nižší lovci“, ale lov není vlastně pro ně hlavním pramenem potravy. Všude připomíná ukojení potřeb u těchto přírodních národův instinktivní jednání zvířete. Nic není ustáleného na těchto kmenech. Stejným jest i jejich duševní stav. Jejich paměť jest obmezena a obrácena pouze na okamžité, namnoze nemají ani nejmenšího zájmu na zcela nových zjevech. Vlastní obrazotvornosti, této tvůrkyně umění a vědy, nedostává se žádnému z těchto kmenů. Divoch žije život úplně okamžitý, myslí jen na sebe a na přítomnost. Odtud surový egoismus těchto kmenů, který se nejvíce projevuje v jejich naprosté bezohlednosti k nemocným a starcům. Jinou jejich význačnou vlastností jest naprostá bezstarostnost.“ [1])

Takový asi prý byl stav všeho lidstva v době divokosti, z něhož se povznesly kulturní národy prací až k nynější výši. Ovšem nesmíme zapomínati, že obraz „divokosti“ některých kmenů, jak jej nastiňují různí cestovatelé, neodpovídá vždy skutečnosti. Cestovatel obyčejně nabude jen povrchního dojmu o životě takových kmenů jednak proto, poněvadž se u nich zdržuje po dobu poměrně krátkou, a pak kmeny ty uzavírají se z nedůvěry proti cizinci. Nad to posuzují cestovatelé tyto kmeny podle měřítka kulturně vyspělých národův, a tu ovšem není divu, že v nich pak vidí divochy, vlastně zvířata. Jinaký obraz o životě těchto kmenů podávají nám na př. missionáři, kteří po dlouhá léta mezi nimi žili, jejich řeč, smýšlení, jednání dlouhým pozorováním poznali. Z jejich svědectví jest patrno, že líčená mnohými cestovateli „divokost“ těchto kmenů jest buď smyšlenkou povstalou z neznalosti věci aneb jest úmyslně za jistým účelem vytvořena. Za jakým účelem, jest zřejmo. Jisté kruhy přírodovědců potřebují spojovací článek mezi zvířetem a člověkem!

Leč byť také život divochů takovým byl, jak ho Büchner a jiní vyličují, přece z toho neplyne žádný důkaz pro původní zvířeckost člověkovu. Naopak, z dějin jest jisto, že stav divokosti mnohých kmenů je stavem úpadku a zvrhlosti, nikoli však stavem původním, jak materialisté praví. Již Bedřich Schlegel napsal o Rousseauovi v „Dějinách filosofie“: „Jsme daleci toho, abychom s Rousseauem a s jeho přívrženci hledali v přírodním stavu i sebe lepších a ušlechtilejších divochů pravý počátek lidstva a vlastní základ společenské smlouvy; spíše v něm poznáváme stav zdivočilosti a zvrhlosti.“ [2]) Chce patrně říci, že kmeny žijící dosud ve stavu divokosti jsou potomky národů, které stály kdysi na vyšším stupni vzdělanosti. Postupem času však upadali, až klesli na stupeň dnešní divokosti. Totéž potvrzují slova A. R. Wallaceova ve shromáždění britských přírodozpytců v Glasgově

[1]) Srv. *Weisengrün*, »Der Marxismus und das Wesen der sozialen Frage«, S. 84.

[2]) Tento a následující výroky uvedeny podle *Fr. Hettingera* »Apologie des Christentums«, I. str. 199 n.

roku 1876: „Jest v pravdě podobno, že většina divochů, kteří nyní žijí, možná že i všichni, jsou potomky vyšších ras a že tu i tam stávala kdysi vyšší civilisace, která byla pozdějšími barbary opět zničena.“ Wallace uvedl také pádné důkazy pro své tvrzení, vzaté hlavně z velkolepých zbytků staveb dávného starověku, které zřejmě nasvědčují, že národové, kteří kdysi obývali tyto končiny, byly národy vzdělanými. H. Rink pak dovozuje na základě vzpomínek z ústního podání Eskymáků, že stáli kdysi na vyšším stupni vzdělanosti. Na vyšší kulturu dřívějších dob poukazují také dějiny severoamerických kmenův indických, aspoň z větší části, jak zřejmo z díla Baldwinova.

O úkolech badání o pravěku lidstva pronáší se Schelling takto: „Příštímu badání, obírajícímu se dějinami země, jest vyhrazeno ukázati, že i ony národy, které žijí ve stavu divokosti, byly jen odtrženy od spojení s ostatním světem a že jsou to národy částečně rozprášené, které pozbaveny byvše spojení a prostředků kulturních již dosažených, klesly do nynějšího stavu. Pokládám stav kulturní veskrze za prvotní stav lidského pokolení a první založení států, věd, náboženství a umění za současno nebo lépe za totéž, tak že vše to nebylo opravdu odděleno, nýbrž bylo v nejdokonalejší spojitosti, jakož tomu opět bude v konečném zdokonalení.“ (P. d.)

František Pravda (Vojtěch Hlinka).

Obraz jeho literární činnosti. — Píše Fr. Holeček. (Č. d.)

Řekl jsem již, že liberální hnutí let třicátých v Rakousku i v Čechách bylo jen částí onoho myšlenkového a politického proudu, který vítězně si razil cestu všemi zeměmi evropskými. Všudy šířily se nové myšlenky, zvláště v literatuře, a vnikaly i do vrstev nejširších; neboť o jich získání především šlo. Všude, v Anglii, ve Francii, v Německu vnášeli pokrokoví spisovatelé své idey a názory do lidu prostřednictvím knihy.

Ale ani přívrženci starého řádu a starého názoru světového nelenili; brzy povstala silná reakce proti novým proudům. Proti myšlence počalo se bojovati myšlenkou, proti knize knihou. A tak proti literatuře s tendencí liberální povstává literatura s tendencí reakční, literatura moralisující a polemisující s novými ideami, zvláště pokud se dotýkaly náboženství a uznávaných dosud zásad mravnosti.

Pedagogové i kazatelé chápou se péra, aby bránili a šířili své zásady. Tak bylo tomu zvláště v Německu, s jehož myšlenkovým a literárním vývojem úzce byl spjat i vývoj náš. Zde tendenční tento směr povstává velmi záhy a naléză hojně pěstitelův. Od slavného pedagoga J. J. Pestalozziho přes „geniálního dilettanta“ Gotthelfa k spinozovskému pantheistovi Auerbachovi béře se vývoj tendenční a vesnické povídky.

jež se stává genrem velice oblíbeným a rozšířeným, zvláště od let čtyřicátých.

Spisy a povídky spisovatelů těchto četly se všude, kde uměli německy, a brzo též se překládaly i do jazyků jiných.

A že i náš Pravda je znal a dobře znal, o tom není pochybnosti. Tak naskýtá se nám otázka, v jakém poměru stojí dílo Pravdovo k dílu spisovatelů právě jmenovaných, tedy

Otázka původnosti Pravdovy.

Otázka tím důležitější, poněvadž dosti často slýchali jsme nazývati Pravdu „českým Auerbachem“, nikoli bez úmyslu a bez jistého nádechu příhany. Tak napsaly roku 1877 jisté pražské noviny u příležitosti oslavy třicetiletého literárního působení Pravdova: „Pravdovi vzorem byl Auerbach. Poměr Pravdův k Bertholdu Auerbachovi jest mnohem užší, než posud u veřejnosti vysloveno bylo. Zčeštěním a zpracováním některých vynikajících Auerbachových povídek vesnických (Schwarzwälder Dorfgeschichten — Povídky z kraje, jak je nazval Pravda) zjednal Fr. Pravda v kruzích českého spisovatelstva i obecenstva nejprvé zvučné jméno.“ [1])

Co soudil o tomto nařčení Pravda? V obraně, kterou napsal jeho synovec K. Matějka, čtu o záležitosti této následující: „... Dal jsem Pravdovi za příležitosti číslo oněch novin a očekával jsem dychtivě jeho odpověď. Pravil: ‚Činí se mi křivda; povídky své nepracoval jsem za vzorem Auerbachových. Jen jednou četl jsem jeho Der Tölpel (?); po roce až přišel mi na mysl a já napsal svého ‚Matěje sprosťáka‘. Též k povídce ‚Zralých Jan hledá si nevěstu‘ zavdal mi podnět Gotthelfův ‚...‘ (? [2]) a ostatní pak všechny jsou mé vlastní. Prosím laskavého čtenáře, aby si obě ty německé povídky přečetl a porovnával s Pravdovými a přisvědčí, že ‚Zralých Jan‘ Pravdův s Gotthelfovým ....‘ má společný jen titul, a ve všem ostatním že je zcela původní povídkou a ‚Matěj sprosťák‘ že obsahuje jen reminiscence na povídku ‚Der Tölpel‘.“ Potud životopisec Pravdův.

Stejně brání původnost a samostatnost povídek Pravdových i Jak. Malý ve spise „Naše znovuzrození“ III. str. 173, a v poslední době i Arne Novák v „Listech filologických“ 1904.

Pravda sám byl přesvědčen, že jeho „povídky z kraje byly první toho druhu“, a to si vykládá hlavně za zásluhu. A zajisté právem. „Úpadek písemnictví našeho, počínajíc 17. stoletím, v žádném oboru slovesném nejeví se tak zřetelně jako v literatuře povídkové.“ [3]) Teprve na konci 18. století, s obrozením národnosti a řeči české, ukazuje se snaha buditi lásku k české knize pomocí zábavné četby a obnovovati tak přerušené spojení s románem evropským, s nímž souvisel kdysi

[1]) Cituji z neuveřejněné obrany Pravdy, kterou napsal životopisec jeho K. Matějka a kterou nalezl jsem též v korrespondenci Pravdově.

[2]) »Wie Joggeli eine Frau sucht« (?), anebo »Michels Brautschau«. *Pozn. spis.*

[3]) »Literatura česká 19. století«, I. str. 309.

tak krásně a plně i vývoj belletristické naší literatury středověké, „počínajíc románem byzantsko-řeckým až do posledního záblesku rytířské romantiky středověké, oblíbeného ‚Amadise‘, který svým skladem a slohem tvoří přechod od románů středověkých k novodobým“.[1])

První, vážnější pokusy o vzkříšení krásné prosy pocházejí od V. Krameriusa, který první počal úsilovněji opatřovati českému čtenářstvu i původní povídky a románky, jež mu psali Prokop Šedivý, Jan Hýbl a Josef Rulík.

Byla to novellistika prostonárodní pro lid obecný. Ani spisovatelé ani vydavatel (Kramerius) neměli tušení o velkolepém rozkvětu románu v Anglii a Francii; neměli aspirací uměleckých, chtěli jen vzdělávati a buditi národní vědomí.

Psaly se tedy povídky a romány rytířské, otiskovaly se starší povídky o Bruncvíkovi, Mageloně, Meluzině, Rybrcoulovi, překládaly se povídky čarodějnické a orientální, vzdělávaly se i povídky mravoučné atp., ale nikde nebylo ještě dosti síly, aby se v duchu a vkusu doby tvořilo něco nového a samostatného.

Základem, anebo spíše vzorem novellistiky vyšší stává se teprve Jungmannův překlad Chateaubriandovy „Attaly“ (1805).

Nicméně až do let dvacátých nemáme z původní novellistiky téměř nic, vyjímajíc „České Amazonky“ Prokopa Šedivého, několik krátkých povídek v Nejedlého „Hlasateli“ a M. J. Sychry „Povídateli“ a „Kratochvilníku“.

Teprve Josef Linda pokouší se o samostatný historický román („Záře nad pohanstvem nebo Václav a Boleslav,“ Praha 1818).

Za ním jde i F. B. Tomsa („Jaré fialky“), ale vše jest dosud slabé. Za to tím pilněji překládají se okolo let dvacátých mravoučné a strojeně zbožné povídky hraběnky Felicit. de Genlis, tklivě sentimentální a pikantní Aug. Lafontaine, na oko naivní, ale v podstatě raffinovaně smyslný Clauren a jiné zastaralé, nepříliš zdravé odpadky nezdravých proudův evropské belletrie.[2])

Teprve W. Scott otvírá i našim lidem nové obzory a vede je na nové cesty. První jde za ním V. Kl. Klicpera, jenž razí a upravuje cestu J. J. Markovi (Janu z Hvězdy), J. Kaj. Tylovi a Prok. Chocholouškovi.

A všichni psali v duchu a vkusu své doby téměř výhradně romány a povídky historické. Psali však pro vrstvy intelligentnější, lidu si nevšímali. Jediný J. K. Tyl počal si všímati i života přítomného, zobrazuje v povídkách svých poměry vlastenecké, umělecké a společenské.[3]) Účelem jich bylo buditi a síliti národní vědomí a provozovati tak „vlasteneckou politiku“, jak dí Sabina. Ale vlastenčení toto bylo příliš povrchní a slovné, poetické snad, ale plané. O hlubší a pronikavější řešení otázky národní se nepokusil. Líče poměry společenské,

---

[1]) Tamtéž.
[2]) Srv. *J. Máchal*, Snahy Fr. L. Čelakovského a obnovu české literatury.
[3]) Srv. povídky »Knihař vlastenec«, »Láska vlastencova«, »Láska vlastenky«, »Dva bratří aneb český jazyk moje škoda« a j.

snažil se J. K. Tyl působiti ovšem též ve prospěch řádného vzdělání mladé generace řemeslnické („S poctivostí nejdál dojdeš“ 1848), ano nadhodil i problem otázky socialní, dotknuv se poměru mezi dělníkem a továrníkem v povídce „Chudí lidé“. Varuje tu lid, aby se nebouřil proti chlebodárcům, aby nebylo ještě hůře. Zároveň ukazuje nejen snahu, ale i schopnost kresliti realisticky věrně život chudých lidí beze vší romantické přepjatosti.[1]) Byl však příliš ještě zaujat historismem a romantismem své doby, než aby byl mohl a chtěl se věnovati plně a cele líčení lidu a jeho života. Přes to však patří mu zásluha, že první obrátil zřetel svůj k životu současnému.

A tak jest dosti podivne, že teprve František Pravda připadl na myšlenku vylíčiti v povídce život lidu, o němž od Herdera i u nás horovali všichni vlastenci jako o jediném prameni rázovitosti a myšlenkového i citového bohatství.

Již dávno sbíralo se mezi lidem všechno možné, písně, pohádky, přísloví, pověsti, zvyky, kroje a j.

Pravda, již Fr. Lad. Čelakovský sbíral tyto známky života národního za tím účelem, „aby na základě té látky mohl složiti dokonalý román z dějin vlasteneckých, jehož podrobnosti by se shodovaly veskrze s životem národním“,[2]) ale nedostal se k tomu.

Prvenství čekalo na Pravdu až do roku 1847, kdy začal psáti první svou povídku, za níž v krátkosti brala se jich celá řada pod názvem „Povídky z kraje“. A povídky tyto působily u nás opravdu jako zjevení. Vše tu bylo nové, samostatné a svěží, okouzlujíc čtenářstvo prostotou a půvabem skutečného života venkovského. A mimo to, v době politické tísně a reakce po roku 1848, v těžkých dobách národa přišly povídky tyto, z lidu čerpané a pro lid psané, právě v čas. Budily a ušlechťovaly, těšily a povznášely právě ty, kteří toho nejvíce potřebovali. „Pravým úkazem, a to skvělým byly Fr. Pravdy ‚Povídky z kraje‘. Mýlil by se, kdo by je považoval za napodobení Auerbachových ‚Dorfgeschichten‘, s nimiž mají jen společné dějiště: venkov. ‚Povídky z kraje‘ jsou zcela samostatně povstalé, tu není viděti žádného následování, žádné dělanosti, vše je tak přirozené, vše vyvinuje se takovým spůsobem, jako by jináče ani díti se nemohlo, osoby jednající připadají nám jako staří známí.... Fr. Pravda líčí české venkovany s věrností takovou, že by každou osobu malovati mohl, a vskutku dala by se z jeho povídek udělati celá řada prostomilých životních obrázků. V ten smysl vyslovovala se tehdejší kritika — a vším právem — o ‚Povídkách z kraje‘, neopominouc vytýkati jim zde onde moralisování...“[3]) Tak popisuje Jak. Malý dojem, jejž učinil Fr. Pravda svými povídkami na obecenstvo i na kritiku.

S hlediska čistě domácího zahájil tedy Fr. Pravda skutečně nový směr literární, razil nové cesty, odkryl celý nový svět. Zde zdá se

[1]) Srv. »Literatura česká 19. století«, II. str. 457 n.
[2]) *J. Máchal* na uv. m. str. 11.
[3]) »Naše znovuzrození«, III. str. 173.

původnost a samostatnost jeho nepochybna. Zde dílo jeho znamená vývoj belletrie naší nejen do šířky, ale i do hloubky.

A přece jen genius jest naprosto původní. Jen genius tvoří věci nové, jež nicméně jsou věčně pravdivé a jen skrze něj k všeobecné platnosti přicházejí. Jen genius razí nové dráhy, oblékaje nové idey v nové formy a nestaraje se o stará pravidla a zákony uměleckého tvoření, poněvadž má zákon svůj sám v sobě.

Ale nikdo neřekne o Pravdovi: genius; neboť dílo jeho znaků genialnosti nemá, jsouc zřejmě jen výsledkem talentu tvůrčího. A talent není nikdy naprosto originální, nerazí nových cest, ale jde cestou, kterou ukázal a objevil genius, netvoří ani nových forem, ale zmocňuje se formy, kterou utvořil genius, a lehce a obratně, s malými jen změnami přenáší ji na jiné předměty. Netvoří z vnitřku, ale čerpá ze vnějšku, sbírá vhodné části předmětův a skládá je v celek. Tvoří vědomě a rozvážlivě za určitým cílem, kdežto genius jest zrovna síla přírodní, tvoří instinktivně, poslouchaje jen vnitřní nutnosti. Talent reprodukuje a napodobí zhusta skutečnost a je si vědom, co přináší i co znamená, kdežto genius tvoří věci větší a hlubší než sám myslí. A jeho dílo stává se vzorem všech, kdož přicházejí po něm. Genius znamená vývoj umění do hloubky, talent podporuje vývoj ten do šířky. Než „umění nepotřebuje pouze geniů, ale i talentů, aby nejrozmanitější dráhy nebyly pouze zahájeny a nastoupeny, ale aby byly také úplně využitkovány; umění jest rozvíjeti se nejen do hloubky a výšky, ale i do šířky, a proto je třeba, aby po jednom geniovi následovalo mnoho talentů.“[1])

Všimneme-li si teď díla Pravdova, vidíme, že má všechny znaky tvůrčí práce talentu, nikoli však genia. Mohlo by se tedy zdáti, že je tu jakýsi rozpor mezi rozlišením talentu a genia, jak zná je každá esthetika, a mezi původností a samostatností Pravdovou. Rozpor tento trvá však jen potud, pokud hledíme na našeho autora se stanoviště pouze domácího. Padá však, postavíme-li se na stanovisko evropského nebo aspoň německého vývoje románu a povídky. Tu ihned zjeví se, že dílo Pravdovo nestojí osamoceno jako zvláštní, podivuhodný a naprosto původní zjev, ale že jest v úzkém spojení s rozvojem německé povídky vesnické z let čtyřicátých až padesátých minulého století.

Povídka tato jako zvláštní genre literární jest dítě let 30tých až 40tých, kdy probudil se v lidstvu živý zájem o poměry socialní, o život v městě i na venkově. Kořeny její jsou staré. Již W. Scott líčil rád ve svých románech národní zvláštnosti lidu, z něhož vyšel.

K vytvoření a vzdělání jejímu mnoho přispěl též mravoučný a didaktický směr těchto let, jejž zahájil již slavný pedagog J. J. Pestalozzi proslaveným svým vesnickým románem „Linhart a Gertruda“. Už tu celé vypravování vzato jest ze života venkovského, v němž chtěl Pestalozzi způsobiti nápravu. Smělou rukou sáhl do života, aby vybral z něho příklady výstražné i vzory, a věrně a odvážně vy-

[1]) *E. Hartmann*, »Philosophie des Schönen«, str. 578.

líčil bídu a mravní pokleslost selského lidu švycarského. „V tom, co zde vypravuji“ — tak praví sám v předmluvě k I. vydání — „a co jsem ponejvíce sám slyšel a viděl na dráze činného života, varoval jsem se připojiti své vlastní mínění k tomu, co jsem viděl a slyšel, co lid sám cítí, soudí a věří, a oč se snaží.“

Kniha ta učinila Pestalozziho slavným po celém světě, kde se německy čtlo, a kde se zajímali o výchov a povznesení selského lidu. A více ještě, kniha ta byla hojně napodobena; neboť většina čtenářstva viděla v ní jen povídkové jádro. A tak povstala celá řada spisovatelů, kteří se zdarem jali se pěstovati nový tento druh literární. Pocházeli většinou z řad duchovních a pedagogů, kteří chtěli tímto způsobem čeliti duchovní i hmotné zkáze lidu. Úmysly jejich byly skoro vždycky mravoučné a mravokárné, a když idey liberální počaly vnikati i do širších vrstev lidových, také polemické a útočné.

Nade všecky vynikl tu švycarský pastor Jeremiáš Gotthelf (1797—1854), tento „nejgeniálnější dilettant německé literatury, ale přece žádný umělec“ — jak praví o něm R. M. Meyer.[1])

I on chopil se péra z úmyslů vychovatelských a kazatelských, chtěje věrně a poctivě vypravovanými příběhy ze života svých posluchačů způsobiti mravní jich nápravu a varovati je před náboženskou netečností a lehkým životem. A tak napsal celou řadu venkovských povídek, z nichž nejznámější jsou „Erzählungen und Bilder aus dem Volksleben der Schweiz“, Berlin 1850; pro náš účel zajímavé jsou též povídky „Leiden und Freuden eines Schulmeisters“, Berlin 1848; „Uli der Knecht“ 1841; „Wie Anne Bäbi Jowäger haushaltet und wie es ihr mit dem Doktern geht“, II. Th. 1854 a „Wie fünf Mädchen im Branntwein jämmerlich umkommen“, Berlin 1850.[2])

Všechny jeho práce líčí s homersky epickou šíří život venkovského lidu švycarského a všechny prozrazují, že autorem jich jest orthodoxní pastor, z hloubi duše nenávidící liberalismu, města a novodobého pokrokářství. Pracuje prostými realistickými prostředky, vyzdvihuje i ty nejmenší jednotlivosti a podrobnosti ze života venkovského, líčí věrně radosti i žalosti svých sedláků, jejich slavné, ale chladné námluvy, jejich hlučné svatby a zábavy, zařízení dvorů, domů, počet dobytka, jídlo, pití, kroje, zvyky atd. A zná to všecko, jakož i lidi samy výtečně až do nejhlubších záhybů jejich duší, zná jejich pýchu, jejich politiku a podává mistrně i jejich psychologii.

Přes to však zůstalo dílo jeho státi na poloviční cestě — dí o něm R. Meyer na uvedeném místě — neboť „první velký realista 19. století falšoval nicméně přírodu morálně-paedagogickou tendencí“, jež tvrdě a násilně tlačí se v jeho povídkách do popředí. Užívaje úmyslně kontrastové techniky v osnování dějů, situací i v charakteristice osobností, počíná si naprosto neumělecky, neboť pohrdá současným

[1]) »Die deutsche Literatur des 19. Jahrh.« II. Aufl. Berlin 1900.

[2]) U nás nejznámější jest »Uli der Knecht«, kterou již roku 1848 přeložil J. K. Tyl pod názvem »Vojta, chudý čeledín«; II. vydání vyšlo roku 1889, třetí (nový překlad Blokšův) roku 1890.

uměním. Ustavičně plete se do svých dějův i mezi své osoby, káže a moralisuje na vlastní zodpovědnost. Vášnivě polemisuje s nevěrci a liberály a jedná s nimi bezohledně, posílaje na ně nejhrůznější tresty, kdežto lidé věřící a konservativní dobře u něho žijí, bohatě a šťastně se žení a vdávají a klidně, ano radostně umírají. Byl však nicméně velkým objevitelem nových drah a razil směle a bezohledně cesty realismu své doby.

Povídky jeho byly však příliš tendenční, příliš drsné a prudké, než aby zjednaly tomuto genru trvalou oblibu, jaké se těšil v letech čtyřicátých a padesátých. K tomu přispěl především Berthold Auerbach (1812—1882), jenž povýšil drsnou a prostou povídku vesnickou na poetický, stilisticky propracovaný a uhlazený genre románový. Syn židovského statkáře z vesnice, ležící uprostřed „Černého lesa“ würtemberského, z vlastní zkušenosti poznal život lidí, obývajících zajímavý tento kout, poznal jejich tuhý konservatismus, jejich ztuhlé zvyky dědičně utvrzené, jichž porušení přísně se tresce, a pokusil se to povídkou zobraziti a vylíčiti. „Zprvu maloval podle modelů, později však kreslil z hlavy, a tak postupně ubývalo jeho postavám pravděpodobnosti a živosti a přibývalo gnomické moudrosti a filosofující schematičnosti;“[1]) neboť veliký tento ctitel Spinozův vášnivě rád vplétal liberální a pantheistické své názory do svých povídek, netaje se hlubokým odporem proti všem církvím a positivním náboženstvím. Proto vkládal též myšlenky své v ústa svých sedláků, přenášeje je tak z kulturního jich ovzduší do ovzduší zcela jiného. To nejsou již rázovití sedláci z Černého lesa, ale filosofující myslitelé, kteří mu pomáhají luštiti veliké a hluboké problemy, jež ho znepokojovaly, a hloubati o náboženství, němectví, otázce židovské, umění atd. Tak úplně splynul autor se svými postavami. Těšil se však nesmírné oblibě a vyvolal množství napodobitelů.[2])

---

[1]) *Arne Novák,* »Listy filol.« 1904, ve studii o Fr. Pravdovi.

[2]) Prvních osm dílů jeho »Schwarzwälder Dorfgeschichten« vyšlo v letech 1843 až 1854. V lidov. vydání z roku 1884 přibyly ještě dva díly nové.

Posudky.

Svoboda vůle a mravnost. Napsal prof. *Dr. J. Krejčí.* Nakl. J. Laichter v Praze.

Svoboda vůle jest jedno z našich privilegií, píše jistý autor, jež jest dnes nejvíce popíráno. Smíme-li věřiti Jodlovi, Meinongovi, Steinmetzovi et cons., pak determinismus již zvítězil, a theorie svobodné vůle jest již jen rudiment, svědek zaniklého věku. Na štěstí není tomu ještě tak. Svoboda vůle není ještě mrtvou věcí. Důkaz? Stálé, rok co rok se opakující útoky na starou nauku o svobodné vůli. Tyto útoky jsou zřejmým důkazem, že determinismus si svou věcí, svým vítězstvím není ještě jist, že theorie svobodné vůle stále ještě žije. Friburský professor v Rohland ve své zajímavé studii „Die Willensfreiheit und ihre Gegner" (Leipzig 1905) dokonce míní, že ve filosofické literatuře možno pozorovati zpětný krok ke svobodě; a vskutku jest nemožno neviděti a popírati sympathie, která pudí a táhne ke svobodě vůle, ano i k indeterminismu, nové nauky pragmatismu a personalismu Ať je tomu již ostatně jakkolivěk, tolik možno konstatovati, že determinismus ještě triumfovati nemůže [1])

Deterministou jest i autor citované knihy, prof Krejčí. Abychom seznali ducha knihy, stačí skoro, předvedeme-li nápisy kapitol: I. Svoboda vůle nerozumí se sama sebou; jest problemem. Mínění byla a jsou v té věci různa i u liberálův i u theologův. Objasnění pojmu „svoboda" a „vůle" Formulace otázky (je člověk ve chtění svém determinován nebo není determinován?) II. Se stanoviska psychologie empirické, a to na základě psychofysického paralelismu jeví se jednání lidské venkoncem závislým na všelikých vlivech. („Člověk jedná, jak jednati musí, jinak než jedná, jednati nemůže", str. 21.) III. Vyvrácení námitek. (Liberum arbitrium indifferentiae.) IV. Člověk má svobodu pouze relativní („determinovaná svoboda, nesvobodná svoboda", str. 51), která postačí, aby vznikla a vyvinula se mravnost Mravnost však nutno vysvětlovati cestou přirozenou. V. Vznik mravnosti („mravnost má svůj původ v pudu sebezáchovy", str. 65), princip jejího vývoje a cíl („cílem mravního jednání.. jest blaho, cílem mravního vývoje život blažený", str 66). VI. Vývoj mravnosti od počátečního hrubého egoismu k idealu humanity. VII. Důsledky mravního principu v boji o život jednotlivce i celé společnosti, otázka národnostní, otázka socialní. VIII. Svědomí a cit mravní závaznosti. („Svědomí... konkretnější výraz citu mravní závaznosti. Cit mravní závaznosti... vyvíjel se postupem mravnosti", str. 103) Transcendentní svoboda a vůle Kantova. („O transcendentno se nestaráme a transcendentní svobody nepotřebujeme, abychom byli mravni", str 115.) IV. Mravní odpovědnost. X. Poměr mravnosti k vědě,

---

Kdo by se zajímal o tyto otázky a přál si důkladné informace, toho upozorňuji na výborné dílo Fonsegrive Essai sur le libre arbitre. Sa theorie et son histoire Paris, Alcan cena 10 fr. a na dílko El. Blancovo Theorie du libre arbitre Paris, Lethielleux, cena 1 fr 50 c.

umění, náboženství. („Náboženství nelze činiti podmínkou mravnosti“, str. 138. „Analogicky jako k náboženství má se mravnost k filosofii “)

Na takovouto knihu, která obírá se tolika složitými otázkami, jako jest kniha Krejčího, jest nemožno pouhou recensí odpověděti Takováto kniha žádá zase knihy. Několik poznámek chceme však přece přičiniti.

„Otázku determinismu rozhodnouti je přirozeně povolána psychologie a tu zase psychologie empirická, která odmítajíc všechny metafysické předpoklady, vychází od zkušenosti...“ (str. 15) Již tu rozcházím se s autorem. Analysujeme li svobodný úkon, odkryjeme v něm pět momentů: 1. představu nějaké činnosti; 2. pojetí pohnutek pro a contra; 3. intellektuelní rozvažování; 4. rozhodný soud nebo volba; 5 realisace činnosti. Který z těchto momentů je svoboden? Prvý, druhý, třetí a pátý jsou nesvobodny. (V. Psychologie par G. Fonsegrive, str. 247—253.) Je-li v činu něco svobodného, může to býti jen rozhodný soud, volba mezi motivy. Soud tento jest předně intellektualně svoboden. Kdybychom znali všechny následky nějakého činu, dobré a zlé, mohli bychom konstruovati syllogismus, k němuž konklusi by nám poskytl konečný soud, a soud ten by byl nutný. My však všech těchto konsekvencí neznáme; jsme tudíž vedeni k tomu, abychom formulovali konečný soud, aniž bychom byli k němu nuceni svým rozumem a logikou. Je tudíž rozhodnutí intellektualně svobodno. Je též psychologicky svobodno? Necítíme žádné vniterné nutnosti, která by nás nutila, abychom přijali rozhodnutí jedno spíše než druhé; cítíme ovšem popudy ve smyslu opačném, ale žádný z nich nezdá se nám býti necessitans, ani před, ani mezi, ani po rozhodnutí. Konečný soud je tudíž. psychologicky, ne-li svobodný, tož aspoň spontanní. Vědomí nemůže dokázati existence nebo neexistence toho, čeho nedosahuje. Vědomí skutečné neodhaluje nám nutných příčin ke svobodnému rozhodnutí; ale z toho přesně ovšem nenásleduje, že tyto příčiny neexistují; je však při nejmenším tolik jisto, že vše se pro vědomí děje, jako kdyby tyto příčiny neexistovaly, poněvadž se mu prostě nezjevují. Je tudíž metafysika sama s to, aby nám podala úplný důkaz existence svobodné vůle. V tom souhlasím plně s Fonsegrivem. Ovšem dnešní filosofové, jimž metafysika jest „klamem a pověrou lidského ducha“ (Pospíšilova Filosofi-, I 82) musí samozřejmě utíkati se ke psychologii, a to empirické. A tu třeba vyčkati, zda se jejich očekávání vyplní v té míře, jak doufají. Úlohou a oborem experimentální psychologie zůstane ovšem určiti přesněji a podrobněji meze pole činnosti svobody Ale to bude asi to jediné, co bude moci v této složité otázce vykonati

Jako hra na schovávanou připadá mi v této a v jiných knihách předváděný „Motivdeterminismus“. Samý motiv a samý motiv, a vše, co děláš, vše jest nějak nutně motivováno. Nikdo nepopírá, že lidská vůle mnoho a mnoho, ba z větší části jest určována přerůznými vlivy a motivy, ale tolik nutno přece připustiti, že, ač vůle není nezávislá na motivu, přece není jeho otrokem, že jestli motiv nutný, není necessitans, že je sice nezbytnou podmínkou volního aktu, ne však jeho

causa determinans. Motivy inclinant, non necessitant. „Immer bleibt der Wille selbst noch eine lebendige Kraft, die für sich in die Wagschale fällt und hierin und dorthin den Ausschlag geben kann. Schon dadurch, daß der Wille die Entscheidung suspendieren, daß er überlegen, abschätzen, säumen kann, ist bewiesen, daß kein absoluter Zwang gegeben ist. Dieses Schwanken, Überlegen, Reflektieren auch noch durch Motive erklären wollen, ist eben die Falschmünzerei des absoluten Determinismus, der dasselbe Gewicht, daß er anfangs schon eingesetzt, nun noch einmal bei der Entscheidung zufügt, der in seiner Sophistik nirgends zu fassen ist, weil er gegen die offenkundigsten Tatsachen immer seine qualitas occulta der geheimen Motive vorbringt. Da soll alles Täuschung sein und die Aussage des Bewußtseins[1]) gar nicht gelten, als ob der ganze Geistesprozeß eine kontinuirliche Lüge wäre, als ob ein daemon malignus uns von der Wiege bis zum Grabe in unbegreiflichem Irrtum befangen hielte!" (System der Philosophie, str 234.) Jest každému věru volno nazvati nejsilnějším motivem ten, který chce, otázkou však vždy zůstane věděti, jestli tento motiv nutně zvolen proto, že jest nejsilnější, nebo jestli nejsilnějším jen proto, že byl skutečně zvolen. Nic nedokazuje, že variace síly motivu nepřichází od duše samé; vše, naopak, ukazuje a dokazuje, že motiv děkuje svůj úspěch ne pouze své vniterné síle, nýbrž svobodné volbě vůle; máť naše rozhodnutí přesně za objekt rozhodnouti, kterému motivu dáme přednost; a tento zvolený motiv, který stává se právě touto volbou nejsilnější, je vždy ten motiv, k němuž cítíme, že kráčí naše úsilí. Úsilí pak zdá se nám býti intimním citem o uvedení v činnost síly, která jest v nás a již můžeme dle libosti disponovati. (Fonsegrive.)

Naše vědomí nelze tu bráti v úvahu, dí determinista; my cítíme se ovšem býti svobodni, ale to jest jenom proto, že necítíme příčin, které nás nutí jednati (Spinoza, Bayle, Leibnitz, Hobbes). Ano vědění neudává nám určujících příčin; to ovšem není nikterak dostatečný důvod, abychom řekli: Necítíme jich, ergo nejsou, ale ještě daleko méně je to důvod, abychom řekli: necítíme jich, ergo jsou.

Celý tento „motivdeterminismus" v celku vzato a upřímně řečeno není nic jiného než tautologie. (V. Dr. Seitz, Willensfreiheit und moderner Determinismus, p. 30.) A pak neharmonuje nijak se zkušeností. Dle theorie motivů víra ve svobodnou vůli měla by býti v opačném poměru s poznáním, jež máme o důvodech svého jednání. Čím méně bychom znali příčiny, které nás determinují, tím více musili bychom věřiti ve svobodu. Fakta ukazují však cele opak. Když znalost motivů nám cele chybí, prohlašujeme se za nezodpovědny, a když jsme zaujati suggescí téměř nevědomou, cítíme se méně svobodni. Naopak tím více přijímáme zodpovědnosti za nějaký akt, čím více a dokonaleji jsme jednajíce znali příčinu. Zkušenost tudíž dokazuje, že víra ve svobodnou víru je v přímém poměru s poznáním motivův a popudů, které nás pudí jednati.

Přes to přese všechno pravdu má professor Krejčí, že „v celku

[1]) Positivistům je vším fakt. Svoboda vůle, není to fakt všeobecně připuštěný, všeobecně konstatovaný?

vzato je svoboda problemem“, a sice problemem, „o němž nejen možno, ale právem vědeckým nutno diskutovati.“ Věru pracno a obtížno jest filosofu dokázati přesně a přesvědčivě existenci svobody; toť známo každému, kdo se tímto předmětem obíral; ale přes to přece jest nemožno nesouhlasiti s Renouvierem a Legnierem, když nemohou nenalézati slabými důvody, jež zase nepřátelé svobody pronášejí ve prospěch determinismu.

Nepopíratelno dále jest, že přeháněny, často nespravedlivě přeháněny byly důsledky determinismu k výchovu, ku právu trestati a p. Ale i když připustíme, dí Léard, že i v tomto systemu jest možno úspěšně děti vychovávati, opravovati a trestati — jeť přece i zvíře, které svobodné vůle nemá, schopno výchovu a citelno pro trest — zůstane přece vždy pravdou, a ať se již deterministé vytáčejí jakkoliv, že determinismus ničí fundamentální pojem lidského života, pojem zodpovědnosti. Nemůžeme se rozhorlovati proti zvířeti, proti šílenci, nemocnému; a ať jsou činy jejich sebe hroznější, my jich proto netrestáme. Káráme a trestáme jen to, co nemělo být a co bylo zaviněno svobodnou vůlí. Celé pojetí morálky jest v těchto několika řádcích, a toť pojetí, jímž svět žije.

Morálku, mravnost musíme dle prof. Krejčiho vysvětlovati cestou přirozenou. Dle něho — jak již svrchu bylo uvedeno — má mravnost svůj původ v pudu sebezáchovu, a mravní zásada v největší všeobecnosti zní: „Buď si toho vědom, že blaho tvé osobní je podmíněno blahem celku, čili, žije sobě, žij jiným.“ Hypothesa, theorie, slova! Nic jiného. Takových domněnek a zásad bylo tu již více. Věru, co theorií přirozené morálky! Co pokusů, zvláště v poslední době, učiniti člověka mravnějším! Tak známe, mezi jinými, theorii „dobře rozuměného zájmu“ (Hobbes); theorii „morální arithmetiky“ (Bentham); theorii „associace rozkoší“ (Mill); theorii „žij pro jiné“ (Comte); theorii evoluce pudů (Spencer a Bain); theorii „kategorického imperativu“ (Kant); theorii pessimismu (Schopenhauer a Hartmann); theorii antipessimismu (Nietzsche); theorii psychologické morálky (Vacherot); theorii morálky solidarity (Secrétan a Marion); theorii sentimentální morálky (Tolstoj a Desjardins); theorii esthetické morálky (Ravaisson) atd. Jak vidno, theorií přirozené morálky dost a dost. Co úsilí to, třeba říci s A fr. Taugnym (L'ordre naturel et dieu, p. 362), potlačiti morálku Evangelia, a co neúspěchu zároveň! Výsledek všech těchto snah jest a bude, že v morálce, jak jí dnes mnozí rozuměti chtějí, není nic absolutně jistého, není žádného určitého a stálého principu. Veřejná mravnost spočívá již jen na zvycích, které den co den se oslabují a více a více mizí, vzrůst kriminality, zvláště v mládeži, výlučná starost o materielní věci, patriotismus veřejně snižovaný jako hloupost atd., toť konsekvence morálního úpadku, vyvolaného rozleptáním a odhozením staré morálky Kristovy. Morální kodex křesťanství obnovil starý svět a po 20. století držel svět nový a drží jej přese všechny útoky nepřátel. A jestli dnes něco dobrého v theoriích moralistů moderních, najít to z Evangelia, neboť co tu bylo možno říci, řekl již Kristus. Budoucnost ukáže, že „Verfechter der

religionslosen Ethik“ byli na omylu. Jasně vidoucí duchové jsou si toho již vědomi. Dr. F. W. Förster jest jeden z nich. „Ich kenne das, was die rein menschliche Ethik leisten kann, sehr genau und habe in meinen Vorlesungen und Jugendkursen alle Begründungen erschöpfend darzustellen versucht, die sich von dieser Seite her geben lassen. . . . gerade durch die konzentrierte Beschäftigung mit den betreffenden Fragen bin ich an den radikalen Lösungen irre geworden...“ (Hochland 1905, p. 608.) Proto „ich bekämpfe, wo ich kann, die Illusion, als sei Ethik ohne religiöse Grundlegung und ohne kirchliche Form lebensfähig.“ Hle, prvý skutečně znamenitý a v čistém úmyslu podniknutý pokus „einer Anleitung zu religionslosem Moralunterrichte“ přivedl svého původce k poznání, že takový podnik jest prakticky nemožný; a z bohaté pedagogické zkušenosti, jako z vlastního hluboce vniterného prožití doznává Förster ve své „Jugendlehre“ „die Überlegenheit der christlichen Religion über alle wissenschaftliche Ethik“. A tento náhled potvrdí každý nepředpojatý a života znalý člověk.

„Determinismus je jeden z předsudků, které nejvíce souží novou generaci. Musíme vztáhnouti ochrannou ruku na tyto mladé intelligence, abychom zabránili jich zániku v bahně mravní neodpovědnosti,“ píše Domet de Vorges.[1]) Jak? *V. Lankaš.*

Paul Bureau, Le crise morale des temps nouveaux. Préface de Alfred Croiset. (Collection „Études de morale et de sociologie“.) 2. édition. Paris 1907. Bloud & Cie. Cena 4 fr.

Od některé doby studium problemů morálních, tolik rozsáhlých a složitých, obrací na se pozornost všech duchů rozvážných, kteří konstatují s nepokojem úpadek obecné mravnosti; anarchický egoismus převládá ve všech vrstvách, a zatím co jednotlivci zůstávají lhostejní, poněvadž se domnívají, že se jim vždycky podaří v čas se vzdálit, v život socialním se jeví vždy větší úpadek, rozklad a zmatek

Spisovatel přítomného zajímavého díla nepouští se do diskussí rázu filosofického nebo náboženského, nýbrž omezuje se na pole socialní a věnuje morální krisi studii výlučně socialní. Používaje methody pozorovací, vážené mezi zástupci vědy socialní a prováděje přesnou analysi zjevů socialních, studuje v prvních dvou částech velmi důkladně a objektivně choroby morální dnešní společnosti a jejich příčiny. Obraz, jejž nám podává o morálním stavu současné Francie, jest málo utěšený. Ve velké míře vládne nestřídmost alkoholická, k ní druží se nemravnost u mladých lidí obojího pohlaví, a zvláště u pohlaví mužského a ruku v ruce s ní hříchy proti přírodě, abortus, usmrcování dítek. Také instituce manželství vykazuje rozličné nedostatky morální: namnoze jeví se snaha zůstat v egoistickém bezženství — cizoložství, rozvod, zapomínání na povinnost k dítkám. Veliký počet sňatků jest

---

[1] Les Ressorts de la Volonté et le libre arbitre. (Paris, Bloud.) Spisek vykládající pravý smysl theorie sv. Tomáše.

hned ve svém vzniku otráven nezměrnou touhou po velkém věně. U mnohých manželů vládne dále nezřízená žádost po zábavách a vyražení, jež vnáší do života rodinného četné živly desorganisace. Praktikování teorie malthusiánské má v zápětí velký úbytek porodů. Rovněž i v životě společenském vyskytají se četné a těžké vady a zlořády. Na poli práce jeví se vykořisťování konsumenta a dělníkův a na druhé straně různé stávky revolucionářské. V oboru mravním a náboženském zneužívá se nejsvětějších zájmů vlasti a náboženství k dobrodružným kombinacím a k sobeckému prospěchu. S neobyčejnou prudkostí vystupuje hnutí antimilitaristické a propaganda antipatriotická, zvláště mezi učiteli. Antiklerikalismus stal se od dob Voltairových módou, ano ode třiceti let karrierou a řemeslem. Bohužel, ani všichni obhájci zájmů náboženských nedali se vždy vésti jen velkodušností srdce a nezištností. Mnozí z nich pod rouškou zachování svobody náboženské odsuzovali republiku, demokratii a všechny nejoprávněnější snahy moderní společnosti V životě politickém u nesmírné většiny občanů převládá egoismus, jenž se rozpoutává nejvíce při volbách. Převážná většina voličů stará se výlučně jen o prospěch své strany a rodiny. Úředníci v úřadech povětšině vidí příjemnou sinekuru, učitelstvo postrádá povznešenosti ducha a ušlechtilosti mravní. K tomu druží se nemravné nauky, jež denně omlouvají a hájí zjevné nepořádky a největší nevázanost Není žádného zlořádu života soukromného, jenž by neměl dnes svých obhájců. Filosofové, básníci, románopisci a spisovatelé dramatičtí, netoliko omlouvají, nýbrž i za oprávněné prohlašují nejhorší výstřednosti pohlavní, hájí práva vášně a smilstva, žádají úplné zrušení manželství a zavedení volné lásky.

Podav tuto smutnou bilanci mravní a konstatovav v druhé části odpovědnost, jakou na ní mají dítky „ducha nového“, t. j. přívrženci názoru, že v moderní společnosti dobře organisované dlužno přikládat jen podružnou důležitost starým pojmům povinnosti, zákona a závazku mravního, poukázav na odpovědnost, jakou mají „dítky tradice“, t. j. přívrženci starých těchto pojmů, spisovatel v části třetí svého spisu zkoumá kriticky morálku evolucionistickou a morálku solidarity a ukazuje jejich praktickou neschopnost, aby byly základem našeho života mravního, aby měly účinný vliv na naše chování. Naopak morálka evolutionistická a solidarity jsou oddanými pomocníky naší slabé vůle a zbabělosti. Proto neváhají vážní duchové vyznati, že bez Boha posud nebylo lze vytvořit účinné morálky. Vše, co bylo vydáváno posud za morálkn nezávislou, vědeckou, rozumnou nebo positivistickou, není než parodií, deformací morálky náboženské. Zásada: jest nutno činit dobro pro dobro, dostačuje snad mnohým, kteří v mládí zakusili účinného vlivu vychování náboženského, ale zkušenost každodenní ukazuje, jak lidé tito jsou bezmocní dáti dítkám energii morální, kterou obdrželi od svých rodičů, zcela proniknutých věrou a city křesťanskými. Tak vzrůstá stále počet duchů, kterých neosvěcuje žádný princip morální a které naopak ničí pseudovědecký kriticismus naší doby.

Ve čtvrté části autor konečně vždy věren své methodě, dokazuje, že analytické pozorování smýšlení a života lidí, které veřejné smýšlení bez odporu považuje za „dobré občany moderní obce“, může jediné poskytnouti rozřešení problemu morálního. A tu konstatuje, že hluboké náboženské smýšlení, intensivní a mocné přesvědčení náboženské jest podstatnou součástkou charakteru této elity. Smýšlení náboženské jest člověku nutné aby se rozhodl žíti socialně. Poněvadž nemáme býti ani cílem pro sebe samy, ani prostředkem pro společnost, jest nutno, aby náboženský cit stanovil v duši naší harmonii mezi dvěma tendencemi, které pociťujeme jako prvotní, a je také jasno, že jediný duch náboženský a náboženské smýšlení mohou vyplnit tento úkol

Na konci autor se táže, bude-li ve Francii přijato toto rozřešení problemu socialního.

Autor má za to, že tomu tak bude, a konče svoji zajímavou studii, upozorňuje na četné symptomy, které skutečně dosvědčují, že cesta k němu nastoupena.

Dr. Jos. Samsour.

Otto Zöckler, Geschichte der Apologie des Christentums. (Č.d)

Když byl spis. promluvil o spolupracovnictví protestantských apologetův až do polovice 17. století, Luthera, Melanchtona, Kalvina, Zwingliho, Filipa Duplessis-Monaye († 1623), prvního to reformovaného systematika apologetiky, Amyrauta († 1664), a zvláště Hugona Grotia († 1645), slavného právníka, státníka a arminianského theologa. a dále o některých apologetických dialozích 16. a 17. století, jež napsali Ochino, Bodinus, František Baco, Comenius, Danaeus atd., přechází spisovatel k čtvrtému období dějin apologetiky (1650 až kolem 1800)

V tomto období stává se vědecká činnost apologetická vždy více akcí vniterně církevní. Boj proti mimocírkevním odpůrcům, jako islamu a židovstvu, stává se více než v předešlé periodě věcí vedlejší. Téměř výlučně běží nyní o obranu proti nepříteli ve vlastním táboře. A toto uvnitř křesťanského táboru stojící nepřátelské vojsko ohrožuje svatyni křesťanské víry zjevené netoliko v jednom bodě, nýbrž ve mnohu. Snahy nepřítele směřují k popření Zjevení Celá nauka církevní, ne pouze ta neb ona jednotlivá pravda uvádí se v pochybnost. De omnibus dubitandum, tento požadavek Cartesia a Bacona z dřívější periody zůstává základním pravidlem moderně filosofické duševní práce také od polovice 17. století. Element skeptický nescházi ani v realistických filosofiích vybudovaných na Baconově empirismu, ani v systemech více idealistických, ani v idealně realistické škole Baconově. S žíravou ostrostí vystupuje tento princip pochybnosti u Francouze Bayle a Humea, stoupencích zásadního filosofického skepticismu a v kriticismu Kantově konečně tento směr dospívá k nejvyššímu vědeckému vývoji.

Apologetové této periody — velmi četní — snažili se to, co filosofie čerpala z pokroku vědění a životních zkušeností své doby, si osvojit

a v službu křesťanské pravdy zpracovat. Při tom však nepodržela apologetika vždy s potřebnou energií svůj úkol na zřeteli. U mnohých apologetů protestantských doby deisticko-rationalistické jeví se směr latitudinární jak v Anglii tak i v Německu, ovládaném vlivy Leibnitzovými a Wolffovými. Zástupci vystupující s nezmenšenou silou víry proti negacím ducha časového zůstávají v menšině. Jako četní jsou obhájci víry, tak množí se i methody apologetické a přizpůsobují časovým potřebám. Jsou to apologetická kázaní, apologetické listy, ano i apologetický román, apologetická báseň poučná. V katolické Francii objevuje se první apologetický časopis (1757), pokusy apologetických reálních lexik, dále z části z Francie, z části z Hollandska a Německa vychází popud k vydání sbírek textův apologetických, v Hollandsku vzniká apologetická akademie s výročními shromážděními a pravidelným uveřejňováním akt (1786).

Po této charakteristice přichází na řadu francouzská mysticko-zbožná (jansenistická) apologetika 17. století. Jejími hlavními zástupci jsou mathematik Blaise Pascal († 1662), nejváženější a nejvlivnější apologet našeho období. Co se týče křesťansky-zbožného citu a srdce uchvacující moci řeči, nevyrovná se mu z apologetických spisovatelů novější doby žádný. Na poli křesťansko-ethickém jest však rigoristou, zde jest mu jako všem jansenistům Augustin nejvyšší autoritou. Některé názory jeho jsou ovšem nesprávné, jako na př. že ani nesmrtelnost duše ani existence boží nedá se dokázat přirozenými prostředky poznání. Jest znám také jeho odpor a nenávist proti jesuitům. Pascal daleko však převyšuje všecky své jansenistické přátele, kteří se pokusili v problemech apologetických.

Kdežto tito stoupenci směru jansenistického přidržovali se přísného augustinianismu na poli dogmatickém a ethickém, oddávali se někteří theologové katoličtí doby Ludvíka XIV vlivům filosofie Cartesiovy, zvláště na poli filosofie a noetiky a z části také kosmologie. Náleží k nim především Malebranche († 1715), jehož system pode jménem ontologismu až do nejnovější doby se udržel, dále biskupové Bossuet († 1704), Fénelon († 1715), naproti tomu Huet († 1721), biskup z Avranches, ve své Demonstratio evangelica opouští úplně základy cartesianské spekulace.

V dalším přechází autor k anglickému deismu, antideistické apologetice. Deismus připouštěl sice osobního Boha, popíral však osobní jeho zjevení a hleděl nahraditi křesťanství náboženstvím přirozeným. Zakladatelem jeho byl Eduard Herbert, lord Cherbury († 1648). Na nastoupené cestě pokračovali Tomáš Hobbes († 1679), „děd všech svobodných myslitelů v Anglii“, John Locke († 1704), jenž prohlašuje všecko naše poznání, také náboženské a mravní, za produkt zevnější nebo vnitřní zkušenosti (sensace nebo reflexe). Po té následuje epocha šíření se nauk deisticko-svobodomyslných, nejdříve v Britanii, pak také v sousedních zemích, sedm asi desítiletí trvající a končící skepticismem Humeovým († 1776), jenž svou

kritikou úplně zničil „přirozené náboženství", kterým dřívější deisté nahradit chtěli náboženství zjevené.

Proti tomuto anglickému deismu vystoupili četní apologeté, přede vším ze školy platonistů v Cambridgi, jako Cudworth, More atd., jako stoupenci mysticko-náboženského stanoviska i v rozkvětu deismu, od Lockea až k Morganovi sahajícímu, pracovali proti deistické negaci apologeté anglikánské církve více nebo méně latitudinaristicky smýšlející, jako Robert Boyle, Bentley, Clarke, Derham atd. Konečně v době úpadku deismu od polovice 18. stol. vystoupili četní theologové státní církve a někteří stoupenci dissidentů na obranu křesťanství, jejichž spisy jeví nábožensky upevněné a vědecky zralejší stanovisko než dřívější povrchnost latitudinarská.

Po té pojednává spisovatel o hollandské arminianské a orthodoxní apologetice (1680 až kolem 1800), jež jeví podobné ideje a snahy jako apologetika anglická, poněvadž od dob užších politických styků v Anglii názory deistův anglických i v Hollandsku hojně nalezaly stoupencův, a dále o francouzsko-švycarské reformované apologetice v době Boylesově a Voltairově, jejímiž předními stoupenci jsou Abadie, Pictet, Bonnet a Deluc.

V katolické Francii, kam z Anglie vnikalo deisticko-naturalistické smýšlení a spojovalo se s oblíbeným od dob Montaignových skepticismem, vznikl církvi a Kristu nepřátelský naturalismus, jenž se zmocnil za vlády Ludvíka XV úplně veřejného mínění ve šlechtě a v bourgeoisii. Ano i do širokých kruhů katolicismu vnikaly rozkladné zárodky osvěcenství a zplodily namnoze lásku k neodůvodněným koncesím nepřátelskému duchu doby. K beznáboženskému radikalismu vypěstovanému encyklopaedisty s Voltairem v čele družily se převratné snahy demokratické. Vůči tomuto nebezpečenství vždy více rostoucímu a konečně k revoluci vedoucímu nezůstali katoličtí theologové nečinni. Theologická akce omezuje se téměř jen na pole apologetiky a objevují se různá významná díla, která ukazují nový účinnější apologetický postup a také nové formy. Mezi apologety vynikají zvláště: Lami, Houteville, Massillon, Polignac, Racine, La Pluche, Bergier atd Také v Italii neunavně bojováno proti duchu odpadu od víry katolické. Hlavními apologety jsou tu kardinal Gerdil, dominikán Valsechi a sv. Alfons.

Němečtí a německo-švycarští zástupci apologetiky vlivem systemu Leibnitz-Wolffova dělí se na skupinu heterodoxní a na skupinu v celku církevně-konservativní, stoupenců této filosofie. Radikální nepřátelé církve z tohoto idealně-realistického systemu německých filosofů nevyšli. Jak Leibnitz tak i žák jeho Christian Wolff zůstali v církvi luterské. Wolff však připravil půdu rationalismu. Ve službách školy Leibnitz-Wolffovy pěstována byla apologetika latitudinární, nikoli však víře nepřátelský skepticismus. Reimarus, vystupující proti zázrakům biblickým ve Wolfenbüttler fragmentě a proti nadpřirozenému zjevení, není již na půdě Leibnitz-Wolffovy filosofie. (P. d.)

Das Jugendstrafrecht. Kriminalpolitische Untersuchungen auf rechtsvergleichender Grundlage. Von *Dr. Adolf Lenz,* o. ö. Universitätsprofessor in Czernowitz. Wien 1907.

Nynější soustava a způsob trestání mládeže zdají se býti nedostatečnými a ve mnohém ohledu pro další život potrestaného škodlivými. Uzavírati trestanci mladiství bez rozdílu v polepšovnách a káznicích mají se jen tehda, když příčinou a kořenem přečinů jest nechuť ku práci. Skutky násilnické a nemravné, byť i prozrazovaly sebe větší zanedbání výchovu, mají jen částečně v tento polepšovný prostředek výchovný zahrnuty býti.

Také data statistická kriminalistická jsou neúplná už proto, poněvadž obsazují jen případy před soud spadající, ne však také přestupky, kterými zabývá se policie. A pak i z oněch vybírá a všímá si obyčejně soudní statistika jen ponejvíce přečinů politických.

Psychologická, vychovatelská a psychiatrická zkoumání ukázala nám, že postup duševního života v době vývoje doznává fase rozličné od postupu duševního života člověka dospělého. Tento vývoj jest nejdříve v druhém a nejpozději v třetím desítiletí ukončen. Do tohoto pravidelného vývinu vpadá pak k tomu ještě jako klín závažná doba dospělosti. Soudní vyšetřování ukázala také, že za často jest u mládeže formální znalost zla a bezpráví, avšak nebývá tu vždy ještě náležité mravní síly, citově založených motivův útlumných, kterými by mohl mladý člověk smyslným pudům vědomě a s úspěchem odpírati. Pro fysiologický značný význam dospělosti můžeme teprve po dozrání pohlavním připustiti zodpovědnost socialní. Té však nebývá proto ještě u dítěte školou povinného (do 14. roku). Příčí se tedy již prostému citu, školou povinné dítky soudně trestati a takto je pro celý další život znamenati. Teprve čtrnáctým rokem stává se dítě před soudem trestným (strafmündig). V severních státech amerických 16. rokem. Dovršený rok 18. pak stává se časovým bodem, kdy po dozrálém skoro již vývinu také dle zásluhy trestuhodným už delinquent bývá (strafrechtliche Vollreife).

Kulturní úkol státu dovoluje tomu sice i u mládeže používati trestu jako spravedlivé odplaty, avšak jen tam, kde jiných závažnějších momentů, na př. potřeby vychování, nestavá. Proto odpadnouti musí trest v té způsobě tam, kde by škodlivý účinek jako pro společenský celek byl větší než užitek. Kde na př. jedná se o provinění menší, jichž příčinou bývá zanedbaný výchov, častá příležitost, svůdce a pod. Užíti však trestu v té formě třeba tam, kde provinění poukazuje zřejmě na sesurovění povahy. Trest může se i prominouti, avšak jen pro prvníkrát zvláště tam, kde třeba více dodatečného výchovu (Nacherziehung) než trestu.

Francouzské, belgické, anglické, norvežské a americké právo stanoví rok 16. jako věk, kdy možno ještě s dodatečným vychováním započíti, kdežto německé, danské, švedské a švycarské právo ještě roku 18. možnost dodatečného vychování připouští. Vychování takové trvati má tak dlouho, až se cíle výchovu dosáhlo neb nastalo stadium

a poměry, kdy nemožno aneb netřeba ve vychování tom pokračovati (nemoc, zaměstnání případné) tedy asi do roku 16., 18., 19., 20. neb i do 21. roku. Jen výminečně, byla-li by naděje na výsledek zvláštní, mohlo by se s vyučováním ještě i po 18. roku započíti. Propuštění z ústavů výchovných neb od rodin, kam by takovýto delinquent byl dán, bylo by pak jen zatímné na dobu jednoho roku. Šetřenec slibí před propuštěním, že staré neřestí se neoddá, dostojí-li slibu, má po roce býti úplně svoboden, jinak však musí do ústavu opět se vrátiti. O zaopatření a zaměstnání chovance po dobu zkušební postará se ústav. Psychicky zatíženým třeba ovšem dopřáti náležitého ošetření v ústavech zvláště k tomu zřízených. To vše platí a vztahuje se na zanedbané.

Tam kde, jak zřejmo, přestupek spáchán s plným vědomím a ze zlomyslnosti nastupuje trest, který má povahu utrpení. Autor vylučuje úplně trest smrti a doživotního žaláře pro mládí, také trest bezectnosti a úplného zbavení práv jest mu ještě nespravedlivý, poněvadž činí nemožným, aby potrestaný pak některému zaměstnání vůbec se mohl věnovati. Také důtky neb veřejného pokárání nějakého nemožno tu upotřebiti, poněvadž málo trestného pro mládež obsahují. Lépe hodí se trest bití, zvláště na přestupky ze surovosti, nemá však ho býti nikdy používáno veřejně. Pokuty penězi též pozbývají povahy bolesti, poněvadž mládež cenu peněz obyčejně ještě nezná aneb jestliže poznávati počíná, odmítají chuť k další práci a výdělku. Úplně však se míjí s účelem trestu vyžadovati pokuty od rodičů trestaného. Hlavním způsobem trestu zůstává odejmutí svobody. Pro mládež pak hodí se trest uvěznění, který však nemá míti dále žádných následků bezectnosti. Má-li takovýto trest býti kratší, má míti, aby působil, povahu odstrašující, doporučuje se tedy samovazba, která však nemá býti delší šesti měsíců. Trest toho druhu delší trvati má zase nejméně rok a spojen býti s donucením, naučiti se práci neb nějakému řemeslu a zaměstnání. Co do trvání i co do způsobu má býti takovýto trest vyměřen dle individuality trestancovy. Dbáti pak jest při tom toho, aby vězněna nebyla mládež spolu s dospělými. Při trestech vězení delších použiti by se mělo systemu progresivního. Vězení počíná samovazbou, pak dle chování se trestancova poskytla by se mu vždy větší svoboda a volnost. V případech příznivých, když by si trestanec již asi ²/₃ trestu odbyl, dána by byla trestanci úplná svoboda dotud, dokud by znova se skutku zlého nedopustil.

Rokem 18. počíná doba dozrávání vývoje, která končí asi r. 21. Jest otázka, zda i zde nastoupiti by měly ještě zvláštní ohledy v oboru práva trestního? Ukázalo se, že doba ta jeví zároveň s dozráváním i jakýsi způsob ustálení se buď v dobrém nebo ve zlém. Z toho tedy dá se souditi, že v tomto stadiu přestává již potřeba a prospěšnost dodatečného vychování. Fysiologické změny a kolisání, které měly za následek neustálenost a vratkost života citového a náladového, již ustály a individuum spojeno již jaksi se svým socialním okolím páskou zájmu. Šetření takových provinilců netřeba již zákonem stanoviti, nýbrž

dobrozdání a úsudku soudcovu přenechati. Doporoučí se však i tyto ještě od úplně dospělých a méně dospělých odděliti a ve zvláštní skupiny dohromady spojiti.

Dále pojednává autor o reformě ve způsobu vyšetřování, jednání a řízení soudním dle právnických zásad, jakých by se mělo v tomto ohledu užíti.

Ve státech amerických Illinois, Colorado, Kalifornii a v Missouri zřízena zvláštní oddělení pro soudy mládeže. Soudce, který takovéto soudy řídí, bývá zároveň i členem vyšších soudních sborův a spojuje v sobě funkce soudce trestajícího i ošetřovatele a vrchního výkonného organu spolků pro záchranu mládeže. Jeho pomocníkem jest od něho ustanovený ochránce (Probationsofficier), který jednak pátrati má po socialních, rodinných a výchovných podmínkách obžalovaného a soudci radou býti nápomocen, jednak o další ošetření svěřence se postarati. Jemu pomáhají pak přemnohé spolky, jichž úkolem jest právě takováto záchrana mládeže.

Zařízení takové nedá se v Rakousku prostě zavésti, proto že celková povaha práva rakouského jest zcela jiná než práva amerického, měl by se však za každé okolnosti soudce s vychovatelem provinilého, ať jím jsou rodičové či ústav, spojiti a v práci záchranné si pomáhati. Takovýto opatrovník neb vychovatel volán by pak byl k soudnímu řízení jako rádce. Vůbec záhodno bylo by ve všech takových případech a řízeních soudních dožadovati se alespoň vždy dobrozdání oněch osob.

Kniha obsahuje na konec řadu ustanovení a pravidel, kterými by se při reformě tohoto práva bylo říditi, obsahuje i řadu jiných ještě pokynů pro právníky a vychovatele. Jest v době, kdy zvláště v Německu v tom oboru tak úsilovně se pracuje, zároveň mocným povzbuzením o věcech tak naléhavých a časových i u nás více uvažovati.

Thema knihy projednáváno bylo na kongresu pro záchranu mládeže ve dnech 18. až 20. dubna 1907 ve Vídni konaném. *Karel Černocký.*

Ze života náboženského.

Celý ruch protiřeholní a proticírkevní povstal ve Francii dobře zorganisovaným využitkováním domnělých i skutečných zlořádu. Takový klášterní „zločin“ rozšlapávaný ve všech listech a schůzích lidových vydá mnoho. Nevede sice leda k místním a jednotlivým projevům poštvaného „lidu“, ale připravuje půdu pro dovedného zákonodárce. Proti zákonu namířenému na špatně rozhlášenou instituci nezvedne se pronikavého a širokého odporu: neboť nepřátelé mají „důvody“ v ruce a přátelé jsou zaraženi, snad i sami rozmrzelí. Obojí spíše pocítí úlevu ze vhodného rozuzlení. V dobrém pochopení tohoto psychologického processu v politice zhotovena veliká bouře roztrpčení protiklášterního v Italii a tam vyráběná nechuť, vášeň a rozhořčení dovedně se očkuje

do lidu i u nás Za vášnivými články listů následovalo rozbíjení oken v 11 kostelích a napadání kněží, řeholníkův a řeholnic (na 120 osob). Insulty zasažen též známý Perosi a sám státní sekretář kurie. V Italii ovšem nosí kněží v sutaně vyzývavý zatykač na zádech svých — na znamení sice úcty pro hodné lidi, ale dráždidlo a vyzvání pro všecky nenávistníky své. A těch je dnes hojně, tak že brzy nebezpečí šatu a všelikého odznaku bude větší než jeho důstojnost.

Příčina známa s dostatek z denního tisku jest vlastní jen italským poměrům, a to jak státním tak církevním. Církevníci se z viny vyzouvají, jelikož zneužití oděvu a formy kongregační policejně zabrániti nemohli, přece však měli k tomu jiných prostředků hojnost. V Italii však honíce se přísně za sebe menší odchylkou v nauce, v praxi jsou za to liberální.

Dnes už horečka protiklášterní utichla a za její neurvalost stydí se dnes vláda, ba i zednářská lože, odmítajíc všecku účast při ní.

Nebylo by divu, kdyby právě za příležitosti nemilých těchto případů rozlehlo se opět silnější volání po — laicisaci kněžstva: oděvem, tváří, rodinou i ostatním životem.

* *

Byla indexová žádost tajného spolku laikův učenců německých skutečně vpádem do učitelské svrchovanosti papežovy? Za takovou ji šmahem vydávají konservativní a i rozumnější listy církevní. Uvážíme-li, jak index je řízen a jak se vydává, pak není možným toto označení. Ono vůbec není možným skoro v žádném případě. Vždyť skutečný osobní počin a osobní rozhodování papežovo v záležitostech církve neexistuje a nemůže ani existovati. Vše to vykonává složitý úřednický aparát, který jest určován a formován blíže tím oním prostředím, proudem, společností. Je to proto vždy jen křivdou té které koterie, vmíchá-li se i jiný směr a jiný proud a snaží se chod záležitostí spolu určovati. A ježto žádná společnost a žádný směr nemá v tom oboru ani positivní ani přirozenou výsadu, není správno kohokoliv odmítati. Zarazil tu způsob. Způsob přímý, otevřený! Kdyby byli katoličtí učenci šli tajně postranními stezkami, získáváním si prelátův a úředníků kuriatních, formováním nového ducha a nového veřejného mínění v Římě — nebyl by se nikdo pozastavil, třebas výsledek jejich vlivu byl by býval dalekosáhlejší nežli žádost jejich. Ostatně odpor proti takovémuto zasahování neodsuzujeme. Je to správným a přirozeným. Nemožno dopustit, aby některé ústřední řídící těleso bylo určováno ve vládě své něčím jiným než vlastním duchem svým. Nesmí sledovat okamžitých impulsů ze zevnějšku, sice by v brzku potácelo se od protivy k protivě. Kdo chce něco nového, musí se podrobit zdlouhavé agitační práci — tomuto ústředí nového ducha vštípiti, je přeformovati, učiniti je sourodým sobě.

*

V jedné marginalní poznámce praví vídeňský „Korrespondenzblatt“: „Chápu touhu po opravě breviře a jeho závaznosti. Některé dni, zvláště „de ea“, jsou opravdovou torturou. Bezprostředně za sebou

dlouhé žalmy bez konce, vyličující stále stejně a tutéž židovskou historii, jsou bezesporně unavující. Když ale kněží duchovní správy, kteří právě na dny dlouhých officií mají nejvíc práce, nepodávají žádosti do Říma prostřednictvím svých biskupů, my staří pensisté nemůžeme to přece činiti jako zvláště zatížení."

*

Zaopatřen prý svatými svátostmi, zemřel c. k. notář Dr. K. Rudolf, šlechetný muž a přítel místního kněžstva i ndp. biskupa královéhradeckého, ale přece dal se spáliti v krematoriu sasko-kamenickém. Měl pak ovšem pohřeb bez kněze. Je to po pí. Haně Kvapilové druhý případ. Dříve dávali se spalovat jen ze vzdoru proti církvi, odštěpenci její Nyní i její přátelé. Dogma to ovšem není, dát se pohřbít; není to tedy též heresí, dát se spálit. Je to však dnes neposlušností vůči církvi. Je to však též známkou veliké svobody svědomí a té snahy býti si v mnohých věcech vlastním vůdcem, kde dosud jen církevnímu vedení se lidé podřizovali. Pro odřeknutí pohřbu církevního je tu důvod menší než u soubojovcův a sebevrahů. Zatím první refraktéři to stejně odpykají. To by však — ztráta pocty — mělo býti vše. Odium a vina neposlušnosti přece jen by se měla sníti ve všech těch, kdo cítí odpor proti dosavadnímu způsobu zetlení. Nač mařit a ztrácet duše, když všeobecného nebezpečí v tom zatím není!

*

Podle nových zvláště protestantských historiků znova stále dotvrzovaný parallelismus mezi evangeliemi a náboženskými knihami buddhistickými pojednává v pasovském měsíčníku Dr. Josef Lippl. Z katolických učenců německých byl dosud specialistou v tom oboru prof. Hardy. Lippl se poněkud od něho odděluje. Není však v důvodění svém nikterak silnější. — V témže měsíčníku exegetuje God. Geiger babylonské zmatení jazyků výkladem přirozeného kulturního vývoje, zamítaje zvláštní div jako nepotřebný. Spisovatel biblický konstatuje pouze dvě fase tohoto vývoje: založení a sjednocení veliké říše, samovládu proměněnou ve zbožnění panovníka, a konečný výsledek této mohutné sjednocovací politiky — rozpad veliké říše a rozdrobení na více kmenův a území.

*

Před dvěma lety obnovený spor o Josefské manželství (v naprosté zdrželivosti) sv. Jindřicha, krále německého, s manželkou sv. Kunhutou, shrnuje v témže tubinském kvartalníku Dr. J. B. Sägmüller, jenž ho rozvinul svým poukazem na zprávu mnicha kluniackého Rodulfa Glabera, jenž vyličuje život císaře Jindřicha napsal: „Když viděl, že s Kunhutou žádných dítek míti nebude, nepropustil jí, ale veškerý majetek Christově církvi místo dětem poručil." Zpráva tato stojíc věku Jindřichově i dvoru jeho blíže než pozdější všecky, podává vysvětlení — podle Sägmüllera, jak legenda o panenském manželství povstala. Vytýkali Sägmüllerovi, že Glabera špatně pochopil a vysvětlil. Že se zde jednalo o slib čistoty před sňatkem. Že Kunhuta s tímto slibem

v sňatek vstoupila a manžela k témuž slibu přiměla. Sägmüller odporuje, to že není možno podle slov Glaberových, neboť by nebyl mohl napsati, že Jindřich manželky své přece nepropustil. V případě slibu nesměl jí ani podle církevního ani německého práva propouštět. Podle církevního nesměl jí propustit ani v případě impotence, jejž tu Glaber podle Sägmüllera předpokládá. Směl to však v tom případě podle německého práva. Jindřich se tu přizpůsobil vyššímu a dokonalejšímu právu církevnímu. V tom byla pro současníky jeho veliká oběť a dokonalost, tak že se mu obdivovali. Tento obdiv pak v legendě ještě byl stupňován a povstalo panické dobrovolné spolužití obou manželů ze zřeknutí se právní možnosti. — Sägmüller na konec podotýká, že pouhé legendární utváření životopisu světcova, jak je Günther ve svých „Legendenstudien" dovodil, není správné. Günther zachází příliš daleko, odmítaje všecko zidealisované a vysoké i báječné jako legendární, jako přibásněné. Pod mnohou touto legendární okrasou třeba hledati positivní hrdinský rys života světcova. Tak i tu při Jindřichovi: ne pouhá bezdětnost dala podnět k legendě o panickém manželství, ale skutečné hrdinství, a oběť císařova, raději umřít bez potomků než proviniti se proti zákonu církevnímu. — Proto Sägmüller spolu s Mengem a Schrörsem a francouzským historikem Luciusem praví, že v životopisech světců třeba ještě mnoho drobné práce. Takové povšechné shrnování a tříbení podle předpojaté methody, jak to Günther učinil, jest předčasné. Drobná práce o jednotlivých momentech teprv umožní podati úsudek, v čem jest pravda a jádro básně.

*

Sjezd slovanského církevního sjednocení na Velehradě koncem července konaný měl potěšitelný, vnitřní i vnější úspěch. Přítomnost tří arcibiskupův (olomouckého, lvovského sjednoceného a plovdivského) a hojná účast věhlasných pracovníkův o sjednocení církví (mezi nimi i italský Aurelio Palmieri) na poprvé byla překvapující známkou širokého zájmu. Scházel ovšem druhý činitel sjednocení, bohoslovi církví pravoslavných. Ale zatím, kdy otázky sjednocení se připravují a půda mezi námi samými počíná obdělávati, nebylo by ani místno dvoustranně debattovati. Přítomní skoro jednohlasně přiznali, že doba a dráha sjednocení jest ještě daleká. Tím další, že obě církve jsou v bolestech a těžkostech vlastního obvodu, u nás i v pravoslaví. Snad až za klidného života na nových plánich, na něž po reformním slézání vystoupíme. Celkem sjezd velehradský a jeho usnesení uvítány i v ruském i v jihoslovanském pravoslavném tisku příznivě. A to už mnoho značí! Ruské církevní listy si stěžují, že všude v kruzích duchovenských i světských panuje ticho, ač sobor církevní už od dubna ohlášen, a pravidla soborného jednání ustanovena, způsob volby a zastoupení určen. Pro církevní sjezdy staré křesťanské církve připravovaly se strany (Ariani a katolíci) na místních sjezdech, tak že všechen lid i kněžstvo mělo vědomost o čem se bude jednat a se zájmem jednání sjezdu nicejského (325) sledovalo. Obě strany také přišly připraveny a vyzbrojeny. Sněm proto také měl pro vývoj církve takový význam! A na Rusi panuje prý

dusné zátiší. Otázek pro sjezd nikdo nepřipravuje! Není to sic pravda, neboť už počátkem roku a vloni rokováno na mnohých sjezdech diecesních a v denních listech o mnohých otázkách, ovšem jen jako mimochodem. Netvořeno závazných mínění a rozhodnutí, nepřipraveny ani návrhy ani material k nim. Ale při hovornosti a nespokojenosti ruských lidí, jaká je teď všude od desíti let zřejmou, nebude ani na církevním soboru nouze o látku!

V nižegorodské diecesi zavedena na přání duchovenstva volba zástupců na církevní diecesní sjezdy. Duchovenstvo volí si dva zástupce kněžské a biskup má právo vyslati na sjezd buď jednoho z nich nebo místního děkana. Tedy aspoň možnost dostati na sjezd někoho ze svých a po svém! Ale nepovolena volba děkanů kněžstvem. Příslušnou žádost duchovenstva smolenského sv. synod petrohradský odmítl, že o tom rozhodne až příští sobor, tedy nesluší se předbíhati usnesení jeho.

Orelský biskup Serafim vytýká svému kněžstvu v přípisku ku protokollu sjezdu červnového, že duchovenstvo diecese jeho jest nevšímavé k potřebám lidovým. Sezval prý je tentokrát schválně bez účasti světských zástupců, aby sami byli mezi sebou a upřímněji si pohovořili o těžkostech pastoračních v jednotlivých farnostech. Ale duchovenstvo se ukázalo na sjezdech svých (pastorních konferencích) bezúčastným, malicherným, nijak se neoživujíc k potřebné dnes práci ve farnostech.

Bulharský seminář cařihradský, jenž vychovává bulharské kněze pro Turecko a založen v Odrině r. 1883, do Cařihradu pak přenešen r. 1892, měl vloni 143 chovanců v 6 třídách. Výchov a osnova učebná rozdělena podle vzoru ruského. Chovanců bylo 34 z knížectví, ostatní z Turecka. Chovanci, pokud řeči se týká, jsou malí mezzofanti: neboť učí se vedle staroslovanského a bulharského jazyka ruštině, turečtině, řečtině a frančině. Letoší stud. akademie předprázdninová měla tři přednášky žákovské na programu, a to v bulharském, tureckém a francouzském jazyce.

Věda a umění.

Požárem kláštera želivského zničena sice mnohá památka starobylosti jak na budovách (Trčkově Hradě) tak i vnitřním zařízení. Nejcennější však věc, archiv uchován, zásluhou a přičiněním opatovým. Rozvinuta za té příležitosti otázka o českých pokladech archivalních a historických i moderních sbírkách uměleckých vůbec, jsou-li a jak jsou dobře opatřeny proti nebezpečí. Rozděleny a uchovány jsouce většinou po soukromých budovách starého rázu, nejsou nikdy mimo všecky obavy. Jelikož na staré památky si může nároky činit celý národ, tu nevyvlastní-li jich zrovna ze soukromého držení, může žádati

aspoň všecky ty oběti s bezpečnostními opatřeními spojené. Poúkaz na Italii a Francii, jež jmenovitě brání se proti odprodeji svých památek, je tu vzorem. To však může platit pouze o uměleckých památkách. Archiválni věci jsou však už svou povahou tak soukromé, že tu těžko jest nějakým, jakýmkoliv zákonem o nich disponovat bez újmy ne už majetkových, ale osobních práv jednotlivce.

*

Známý umělecký kritik-historik F. X. Harlas v zářijové „Osvětě“ vyličuje tu mučivost a zpoutanost našeho praktického života, jakou mu ukládá dnešní přemrštěná snaha konservační a restaurační. Jsme samá obava, samý lék a samá ochrana a jako přeměštěná hygiena a hypermoderní životospráva snad více škodí než prospívají, tak i naše snaha o zachování uměleckých památek nových i starých často vedla k jich poškození, ba i k zničení. Dříve všeobecně a dnes praktičtí lidé posuzovali a posuzují všecko se stanoviska užitkového, ale moderním zachraňovačům otázka užitková jest až na posledním místě, nejdříve každý předmět má pro ně cenu vědecko-historickou, pak na druhém místě uměleckou. Vše jeví se ve světle musealním a lidu, který jinak o ty věci nestojí a jim nerozumí, na ně pohlíží jako na věc, která už dnes leda zavazí, školou a tiskem vštípeno konečně přesvědčení o hodnotě a důstojnosti starožitností. Starožitnictví přese svou intensivnost dnešní přece jen nevypracovalo si ani system specifického nazírání na jednotlivé památky a všecko bez rozdílu zahrnuje jednou a stejnou pietou a ochranou. Ale lepší jest přece tato jednostranná nerozmyšlená konservace, a lepší snad i neobratná rekonstrukce než nejkrásnější demolace! „My národ historický,“ končí autor, „kteří odvozujíce svůj raison d'être (důvod života) namnoze ze záznamů historie, zajisté máme dosti příčin, abychom úzkostlivě bděli nad takovými starými, krásnými památkami, z nichž k nám i k cizincům mluví minulost tak slavná, že s vědomím této staré slávy národ se přenese přes zmatky nynější do lepší a též slavnější budoucnosti.“

„Moravsko-slezská Revue“ dokončila pěkný historický článek Ot. Ondry „Čechové v Pruském Slezsku“. Vyličuje se v něm pozvolná germanisace Čechů na Opavsku pruském a na Ratibořsku. Z článku bolestně vyznívajícího zřejma jest nad slunce jasněji zásluha kněžstva a kostela při udržení řeči české, pokud se dosud udržela. Jediný tento činitel udržel se ještě jako věrný obránce a ochránce. Je to jako v životě jednotlivce: když už všichni člověka opouštějí zůstává ještě kněz u něho jako poslední útěchu nesoucí zcela neinteressovaně. Tak i u zmírajícího národa, vlastně úlomku národního. Přes to v témže čísle „Moravsko-slezská Revue“ znovu odsuzuje všecko římské a klerikální a cyrillomethodějské jako zhoubné a škodlivé národu! Tedy ani sobě samým a svým článkům a pracím ti lidé nevěří!

*

Zajímavou rozpravu shledáváme ve „Slovanském Světě“ krakovském, článku causeura filosofa prof. F. Koneczného o brošurce Dr. E. Chalupného „Národní povaha česká“. Dr. Chalupný vybral si za sudidlo povahy

národní řeč a její přízvuk i zvučný ráz. Z toho, že čeština klade přízvuk na první slabiku nejen slova, ale i skupiny slov (slovo s předložkou, hlavní pojem s vedlejší příklonkou), a také všecky těžko vyslovitelné skupiny hromadí na začátek slova autor vyvodil, že povaha česká jest povaha člověka rychle se rozhodujícího, rychle podnikajícího, iniciativního (samo slovo Čech prý značí „muže v předu jdoucího"), ale také rychle ochabujícího. Češi prý ve mnohých věcech dobře začali, vynalezli, hlavní a první práci vykonali, ale konce a výsledku už nedočkali, nevytrvali, ovoce své práce neodnesli. Na drobné, krátké, chvilkové vzmachy stačí jejich povaha, ne na úmornou, klidnou, stále stejně vypjatou a vytrvalou práci. Proti tomu prof. Koneczny tvrdí, že on, jako cizinec pozorující z dáli v historii i v přítomném životě národ český, musí doznati, že autor vynesl k diskussi zajímavé hledisko, z řeči a přízvuku soudit na povahu národní, ale že povahu tu přece jen špatně posoudil. Z jednoho činitele, z jedné známky, nedá se celá vysvětlit a odhadnout. Professor Koneczny přiznává, že v povaze české jest velká dávka impressionismu a impetuosity: citlivosti, vznětlivosti a horlivosti. Ale tvrdí, že jest v ní i velmi mnoho vytrvalosti. Právě pro tuto vytrvalost, tvrdost a neústupné snažení k vytknutému cíli obdivují se Čechům okolní národy slovanské i nepřátelé Čechů. Vytrvalost česká často až ve vzdor přechází. Dr Chalupný prý také příliš šablonovitě nazírá na historii českou; není pravdou, že Hus byl předchůdcem Lutherovým a j. Češi a zvláště intelligence jejich mají prý veliký nedostatek formalního vzdělání. Z toho vyplývá často jejich nezdar při vší energii a vytrvalosti, a také to, co Dr. Chalupný má za charakteristický znak české mysli, že zjednodušuje a uvádí všecko všude v jednotu. Jednocení a jednotaření je zvláštností českou To prý podle Dra. Koneczného odtud, že mysl česká je zcela doktrinářskou.

Ale „doktrinářství" a nedostatek „formalního vzdělání" — jak se to shoduje? P. redaktor „Slovanského Světa" o té věci slibuje ještě další rozbor.

*

Čechové američtí počali vloni vydávati svou historii a statistiku. Vydávání vede a dosud i zpracovává Jan Habenicht v St. Louis. Vyšly dva svazky těchto „Dějin Čechův amerických", totiž stát Missouri a Texas. Náklad díla vede denník „Hlas" v St. Louis.

*

Vynálezce telefonu Dr. Graham Bell podal v americkém časopise „Great Thoughts" (Velké Myšlenky) historii objevu svého, jenž stal se r. 1874 a 1876 uveden v život. Jako skoro u všech velkých vynálezů tak i tu objeven telefon náhodou! Dr. Bell zkoušel zcela něco jiného: totiž methodu jak zachytnouti nejlépe vibrace zvukové, jimiž by se mohli hluší (hluchoněmí) přivésti ku čtení a napodobení týchže vibrací svým zvukem, a tak naučit se mluvit podle obrazů těch. Dr. Bell a celá rodina jeho (otec i děd) byli učitelé výslovnosti. Dr. Bell elektřině vůbec nerozuměl, měl jen takové ponětí o ní, jako průměrný intelligent té doby. Praví také, že při tom nápadu, znalost

elektřiny spíš by byla bývala překážkou vynálezu než pomůckou jeho. Ale za to k nápadu přivedla ho jeho znalost zvuku a ucha lidského; ta vědomost, že zvuk působí vibrací a že vibrace také zase může způsobiti zvuk. A tato zkušenost už potřebovala jen malého přidružení nové idey — přenešení pomocí něčeho do dálky. A elektřina už tehdy přenášela známky telegrafické. Přenášela je dotekem, jejž způsobilo klepání prstů na klíč. Což kdyby totéž klepání zastával zvuk, totiž úder prstů vlny zvukové a pohyb blánky kovové! A myšlenka se zdařila. V Anglii jí dlouho nevěřili. Už v Americe první pokusy v praxi dobře odbyty a Anglie dosud pochybovala. Teprv svědectví lorda Kelvina, že je to možným, mysli obrátilo. I veliké vynálezy dějí se rychlou nenadálou nepřipravenou cestou, jako tak zvané „mutace“ v říši života ústrojného. Táž theorie mutační, nahlý přechod, i tu se dá mysliti.

*

Zemřeli. 28. června prvý bulharský biskup Dositej. — 8. července Atanas Cvětkov Uzunov (* 1850), jeden z borců bulharských za svobodu a z prvních vychovatelův obnoveného Bulharska. — 20. července Jan Ladecký, dramatický spisovatel a kritik český. — 27. července Dr. Frant. Krásl, světící biskup pražský a bohoslovecký i dějepisný spisovatel český. — 2. srpna Henryk Hoyer, histolog a lékařský spisovatel polský. — 16. srpna Cyrill Mandel ve Velké na moravském Slovácku, moravsko-slovácký malíř z mladé družiny. — 18. srpna Dr. Vilém Ryba, žurnalista a politik (spisovatel četných feuilletonův a politicko-kulturních statí — „Nár. Listy“).

Zprávy národohospodářské.

Velkou měrou zaměstnávala průmyslové, obchodní i zemědělské kruhy otázka, obnoví-li se cukerní brusselská konvence či nikoliv. Konvence tato, ač teprve působí čtyry leta, tak zlepšila cukerní tržiště, že pád její značil by pro súčastněné kruhy nový těžký boj o život: boj pomocí kartelův, ochranných cel, premií a podobných nenáviděných a též návidění nehodných prostředků. Výroba cukerní v zemích západních, těch totiž, které o vývoz do Anglie, Ameriky a východních zemí hlavně stojí (Francie, Belgie, Německo, Rakousko), už se pod vlivem smlouvy brusselské tak ustálila, sama uvnitř sesílila, že má se méně co báti jakýchkoliv nepříznivých okolností zevnějších. Sesílení toto ovšem docíleno z části snížením produkce, ale snížení to není spojeno s hospodářskou ztrátou, protože půda odňatá řepě cukrovce zužitkována stejně dobře a snad výhodněji (jako půda obilní nebo picní). Jinak však konsolidace způsobena hlavně zvýšením vniterné spotřeby. Toto ustálení produkce v zemích výrobních mělo však přirozeným následkem zvýšení ceny zboží v zemích dovozních a spotřebních. A ježto jednalo se tu především o Anglii, byla ona první, jež projevila s novým stavem

věcí nespokojenost. Ale státy konvenční uvolily se Anglii ze závazků smlouvy na tolik uvolniti, že může si beze všeho cla dovážeti cukr odkud chce. Jednáť se zatím jen o cukr ruský. A ruská cukerní výroba v minulých právě letech počala se kolísat, cukrovarníci nepřestávali vlády volat na pomoc a sami mezi sebou se radit. Proto také už vzrostlo mezi nimi přesvědčení, že bude lépe, přistoupí-li rovněž ku smlouvě brusselské. Smlouva tato obnovená až do roku 1913 představuje jakýsi druh mezinárodního kartelu, jejž uzavřely však místo prumyslových zástupců samy státy. V kartelu tomto zatím však podmínky jsou velmi jednoduché, nesahají daleko. Na snadě však leží už teď myšlenka postoupiti dále v podmínkách, jak při obyčejných kartelích to bývá: určením produkce samé a určením a rozdělením tržišť cukerních. Kdyby smlouva brusselská byla výsledkem porad průmyslníkův a ne státníků, jako dnes jest, jistě už by o tom aspoň bylo bývalo jednáno. Snad i k tomu dojde, ač dnes zdá se spíše ohroženo i to málo, co domluveno.

*

Letoší podzim a zima budou jistě vyplněny plány a hovory o sestátňování dolův uhelných. Uhlí totiž beztoho už drahé začíná znova podražovat. Drahota před 5 a 9 lety bylu ještě normalním stavem proti dnešku. Letoší zima, zdá se, přivede ceny až na 4 koruny za metrák uhlí. Mezitím co jiné palivo naše, surový petrolej, sklesl náhle až na 1 korunu metrák a teď pospraviv se poněkud vystupuje ke 2 korunám, cena hrubšího paliva, uhlí, vstoupá poměrně u porovnání s ním. Přišla doba pomysliti na průmyslové zpracování petroleje v hutné palivo nějaké, smícháním s látkami polohořlavými. Tekutá paliva zatím nejsou praktická pro širokou potřebu přes všecky námahy vynálezců uzpůsobiti kamna a ohniště k tekutým palivům (lihu a petroleje). K postátňování uhelných dolů za dnešních právních nárorův a zásad jest doba velmi nevhodnou. Neboť za tak vysokých cen zboží doly by přišly velmi draho a znamenalo by to jaksi vysokou tu cenu bez příčiny ustáliti.

*

Vymýšlením a zaváděním odvážných novot vyniká nový svět v každém ohledu nad starý. A tímto novotářstvím také předháněna je stárnoucí Evropa nejnebezpečnějším pro ni způsobem. Jako mistryně a učitelka ostatního světa pokulhává stále teď za svým vyučencem. V technickém oboru stále teď se musí přiučovat od Ameriky.

Jednou z velmi důležitých a plodných novot amerických jest zavedení universitního studia pro strojnické dělníky. Pokus učiněn ve strojním průmyslu od 35 strojíren města Cincinnati. Strojírny daly totiž učně své zapsat na universitu, kde poslouchají předměty v obor strojnický spadající. Návštěva přednášek je tak zařízena, že střídá se týden studia s týdnem práce v továrně. Polovička učnů továrních chodí na universitu, polovička jest v dílně. Tak týden po týdnu se střídají. Tím neztrácejí potřebnou pro sebe mzdu, továrna neztrácí dělných sil a universita si to libuje, že toto střídání práce udržuje učně ve veliké čilosti a snaživosti studijní. Ač pokus trval

pouze rok (od podzimu 1906), přece už teď továrny si libují, že mají ve svých učních-studentech nejlepší dělníky. Studium universitní má trvat šest let.

*

Kolonisací nově získávané tropické a subtropické země co chvíle vydávají zprávy, jichž se staré kolonisující země mají příčinu lekati. Nová nevyssátá země, příznivé podnebí okolnosti tvoří divy, jakých nejúsilnější intensivní hospodaření ve starých zemích nevykouzlí. Dosud považován na př. len za výhradní plodinu chladnějších horských pásem. Anglie, Belgie, Rusko a některé části Čech a Moravy, Haliče, Uher, severní Francie, střední a severní Německo — byly krajiny, jež potřebný světu len dodávaly. A vlastně jediné Rusko bylo teď zemí, na níž lněný průmysl západní Evropy nejvíce závisel. Avšak pokusy dovozeno, že len daří se mnohem lépe v krajích tropických a subtropických, jen mají-li dostatek vláhy v půdě i ve vzduchu. — V brasilském státě Rio Grande do Sul začali kolonisté na len zvyklí také plodinu pěstovat a seznali, že jim dává mnohem větší výnos, než dávala ve staré zemi. A kromě toho docílí se dvojí žně ročně, a ježto len potřebuje jen tři měsíce k celé své vegetaci, bylo by možno i častěji ještě plodinu střídati, pětkrát ve dvou letech, poněvadž osev a sklizeň pro stejnost ročního času kdykoliv v roce může se díti. Jakost vlákna by ovšem rozhodovala o výnosu. Hojnost sklizně semenné i vláknové je taková, že dává po hektaru hrubého výnosu na 3000 korun při jedné žni; při dvojí žni dal by pak hektar 6000 K ročně hrubého výnosu, tedy asi desetkrát tolik co u nás jeden hektar řepné půdy dává, tedy pod plodinou nejvýnosnější! Za takového stavu věci mohlo by ovšem lnářství jihoamerické opanovati veškeren trh, kdyby se zmohlo na dostatečnou těžbu. Ceny by nebývalým způsobem ovšem poklesly, a lnářství evropské učiněno bylo takto nemožným. Daleká snad perspektiva, ale možná!

*

Anglie východu — Japonsko — po válce s Ruskem osvědčilo se, že názvu a srovnání toho plně zasluhuje. Průmyslová horečka vzrostla v zemi té tak, jak sotva který evropský stát se silně rozvinutým průmyslem ji pamatuje. V půl druha roce od července 1905 do konce 1906 povstalo v Japonsku 3336 nových akciových společností s kapitálem základním 1500 mil. korun. Kromě toho 580 starých společností zvýšilo svůj kapitál o 600 mil. korun. Celkem nových papírů průmyslových a dopravních vydáno za 2230 mil. korun. A táž horečka pokračuje. Letos do května založeno 1169 nových společností průmyslově dopravních s kapitálem 560 mil. korun, a 249 starých rozšířilo se o 320 mil. K. Kromě toho zřízeno přes 100 nových bank a záložních ústavů. Bursovní spekulace jaká se při tom rozvinula hrozí všem, že celý ten rozmach podnikatelský ještě letos ztroskotá a z těch 4500 nových společností většinu zahubí. Ale i tak svými akciovými Japonsko daleko už převyšuje naši říši (Rakouskou i s Uherskou), a to jak četností jejich tak výší vloženého kapitálu.

V římské „Rivista Internazionale" podává známý znalec ruských poměrův augustinian P. Aurel Palmieri rozklad o ruském antisemitismu a jeho příčinách. Článek hojně uvádí dokladů literárních i historických a na konec zkoumá příčiny jeho. Příčiny hlavní není ani plemenná ani politická nechuť, ale hospodářsky škodlivá působnost židů. Zhouby, jaké působí v průmyslu, obchodě i zemědělství, jsou hrozné a opravňují ku vší té nenávisti, s jakou se židé ruští namnoze setkávají. Lid však neprozíraje všecko to hospodářské spletivo, jen instinktivně vyciťuje vliv židův, a proto leda na poštvání se proti nim obrací, anebo tehdy, když od nich samých byl provokován. Článek zasluhuje širší pozornosti a snad Evropu židovskými listy šálenou poučí a poinformuje.

Rozhled socialní.

I letošní srpen osvědčil se měsícem kongresů měrou vrchovatou také pro světový ruch socialní.

Po čtvrté shromáždil mezinárodní sjezd křesť. organisací textilního dělnictva 25 delegátů v Curychu. V městě, kde dán „osvědčenou" socialně-demokratickou taktikou všedělnickou před pěti lety popud k samostatnému mezinárodnímu křesťansko-socialnímu svazu textilnickému. — Jako předloni ještě na pozvání anglické šli zástupcové německého odborového svazu křesťanských horníků na mezinárodní sjezd hornický se socialisty, majíce na mysli pouze čistě hospodářské zájmy hornictva, tak se dle švycarského způsobu pozvané křesťanské odborové jednoty textilní súčastnily „všeobecného" mezinárodního textilnického sjezdu v Curychu r. 1902, aby se pokusily aspoň v některých společných otázkách o stejný postup. Delegáti socialně-demokratičtí z Německa a z Francie však se proti tomu opřeli, aby byli příště pozvány na „všeobecný" (!) sjezd organisace, jež nestojí na půdě třídního boje. Tehda vznikla myšlenka ustavit křesťanské odborové jednoty textilní v samostatný mezinárodní svaz. Svaz zařízen, sekretariát jeho ustaven v Nizozemí, a konal letos už IV. sjezd delegátů. Lutyšský kongres loňský zastupoval ze čtyr zemí na 34 tisíc odborově sdruženého dělnictva křesťanskc-socialního, letošní curyšský pak až 76 tisíc ze šesti zemí: Německa (svaz německý sám sdružuje přes polovici onoho celkového počtu), z Nizozemí, Belgie, německého Rakouska, Švycar a Italie.

Textilnický mezinárodní svaz jest doposud jediný v odborářském ruchu křesťansko-socialním. Činnost jeho skutečně odborová doposud přirozeně nevyspěla, smlouva kartellová, jež letos mezi jednotlivými zemskými svazy obnovena, na podkladě fondu mezinárodní pokladny podpůrné o 14.074 fr. mnoho ještě neznamená, ale rozvoj solidarnosti

odborných organisací křesťansko-socialních v jednotlivých zemích jím započal. Letos už obíral se kongres curyšský fundamentální ideou odborového ruchu křesťansko-socialního, doporučuje methody dohodovací v anglickém průmyslu textilním za vzor ostatním zemím pro smlouvy tarifové. Referoval o tom předseda německého svazu Schiffer z Düsseldorfu, jenž se súčastnil studijní cesty socialněpolitické nedávno z Německa po Anglii uspořádané.

*

Naše československé odborové hnutí křesťansko-socialní, jež ve své doposud převládající všeodborové formě teprve s přímou odborovou akcí i mezi textilním svým členstvem začalo, dosavad se officielně mezinárodních styků s ostatním křesť.-socialním dělnictvem neúčastnilo. Ale už letos na brněnském sic odborovém svém sjezdě 18. srpna ohlásilo, že příště, jakmile jednotlivé odbory se ustaví a poněkud ustálí ve věcech socialněhospodářských, nebude ani ono se vyhýbati s křesťanským dělnictvem mezinárodním stykům.

Mladé naše československé na Moravě, ve Slezsku a Dol. Rakousích křesťansko-socialní hnutí odborové, trvá teprve čtyři léta, proukázalo na brněnském sjezdě mohutný, nečekaný rozmach. — Koncem r. 1905 stálo v organisaci 1978 členů, koncem r. 1906 pak už 5471, a do konce června 1907 vzrostlo členstvo na 10.820, za půl roku tedy o celých 100%. — Jmění „Všeodborového sdružení“ — ústředí — činilo 31. prosince 1905 12476 K, letos 1. ledna 30.899·88 K, a dorostlo do sjezdu na 55.000 K. Při tak mimořádně nízkých příspěvcích týdenních 12—24 haléřových a tolikých sazbách podpůrných!

Už z čistě podpůrného hlediska jsou takové mezinárodní zajišťovací fondy, textilní svaz mezinárodní hned s počátku se oň pokusil, vůči socialistické internacionale nezbytny.

Ale zároveň na témže sjezdě brněnském proklamována plná neodvislost a samostatnost československé odborové organisace křesťansko-socialní. Šlo to zvláště na adresu německých křesťansko-socialních odborových svazů, jež po vzoru socialně-demokratickém unii samy se rády prohlašují za všerakouské a pro veškero křesťansko-socialní dělnictvo zakládané. — Posl. doc. Šrámek, předseda sjezdu, referuje o poměru „Všeodborového sdružení křesť. dělnictva československého“ s ústředím v Brně k jiným odborovým organisacím zvláště křesťansko-socialním za frenetického potlesku celého sjezdu prohlásil: „Ve věcech, jež máme společny, je společný postup s křesťanskými socialy německými přirozený, ale přes to o svých věcech chceme rozhodovat sami, a o společných jako rovný s rovným skrze svá rovnorodá říšská organisační ústředí odborová, pro něž můžeme připustiti pouze kartelovou dohodu. Nemůžeme dovoliti, aby nás ovládala, byť i křesťansko-socialní, přec jen německá Vídeň.“ — Jinak se rozhodli Slovinci: jsou příliš nečetní, a proto se připojili k silnějšímu; ale už dnes, kdy se v Linci bouří proti tomu, že tam má na ohlášeném už sjezdě křesťansko-socialního dělnictva referovat o čistě hospodářském thematě, o kartellech, „slovinský nacionalní vůdce“

poslanec Dr. Krek, padají silné stíny na rovnoprávnost v křesťansko-socialním a jednotném hnutí Němci přirozeně z Vídně ovládaném. **Vestigia terrent.**

Značně stouplo porozumění vůdčího členstva pro hlavní odbornou akci sdružení: ač 17 skupin (z novějších!) navrhovalo rozmanitá zvýšení hlavně nemocenské podpory, kterou neorganisované dělnictvo jak známo nejvýše cení, na sjezdě ani jednoho delegáta nebylo, který by byl hlasoval proti návrhu ústředí na zamítnutí. Nelze popírati, že beztak podpůrná akce svépomocné pojistná ve sdružení jest už od počátku v největším rozpjetí a nemá po té stránce sdružení konkurenta vůbec.

Členstvo súčastněno bylo roku 1906 27 hnutí mzdových a jednak ústředí, jednak obě první zřízené odborové rady textilní a stavební vyjednávaly už i o zlepšení pracovních podmínek pro dělnictvo se zaměstnavateli, a ne všude bezúspěšně. Zvláště na statcích a podnicích arcibiskupství olomouckého. Také do socialního zákonodárství sdružení, z jehož praesidia zvoleni dva poslanci (Šrámek, Jílek), jak na zemském sněmu moravském tak na radě říšské činně už zasáhlo.

Sjezd brněnský umožnil odborovou průpravu dorostu ve sdružení, zaváděje novou pro ně třídu členskou pro učně, a zároveň pro dělnictvo s vyšší úrovní životní ustanovil vyšší příspěvky a třídy členské. — Při ústředí v Brně zřízena bude národohospodářská a socialně-politická knihovna s čítárnou pro odboráře, z níž bude lze vypůjčovat knihy pracovníkům i mimobrněnským.

*

Četně (420 delegáty) obeslaný sjezd politické českoslovanské strany socialně-demokratické v „Pekle“ plzeňském nepřinesl mnoho nového. Ledaže českoslovanská socialní demokracie po 13 letech své politické samostatnosti uznala přes povel svého vůdce posl. Němce: „neodchylovat se příliš od německých soudruhů“ za vhodno, byť i zaobaleně postavit se proti officielnímu národno-politickému programu rakouské socialní demokracie. Ref. Dr. Meissner odmítl totiž dosud i našimi socialními demokraty velebenou ideu národnostní autonomie. Ze středu moravských delegátů mimo to odsuzována taktika poslanecké frakce strany na radě říšské. „Českoslovanští“ socialně-demokratičtí poslanci pluli tam totiž za vůdcovství Dr. Vikt. Adlera s ostatními úplně ve vodách „revisionismu“. Zdá se, že český radikalismus sotva na dlouho klidně snese podivuhodnou diplomacii, s kterou Dr. Adler zprvu jistým radikálčením domohl se vedení ve straně, jež nyní uplatňuje dosti dokonale po rozumu „vážné parlamentní akce“ známých německořišských revisionistů.

*

„Světový parlament“ socialistický letos poprvé zasedal na německé půdě. Dosud se jí mezinárodní socialně-demokratické sjezdy vyhýbaly: neznajíť německé vlády žertů, zvlášť ne pruská. Na poprvé se uhostil socialistický mezinárodní „parlament“ ve Stuttgartě, jenž od loňska má socialistickou většinu v obecním zastupitelstvu. Ale, ač v království virtemberském socialní demokracie posledními volbami zemskými

značně se vzmohla, když anglický soudruh Quelch radikálně začal charakterisovat haagský mezivládní areopag mírový jako schůzku zlodějův a vrahů, žádala i královská vláda virtemberská, aby odvolal, a když odvolání jeho neomalenost jen vlastně opakovalo, beze všeho z Virtemberska vypovězen. — Sjezdu nezbylo než ulevit si Singrovým protestem. Sjezd obeslán daleko přes tisícem delegátů. Česká delegace byla 41členná, v ní mnoho poslancův, ale na sjezdě mlčela všecka: pouze na táboru lidovém mluvil také posl. A. Němec.

Sjezd předcházela první mezinárodní konference socialistek. Delegátky konaly jakousi přehlídku socialistického ruchu ženského v jednotlivých zemích, když byly vyloučily měšťácké novináře z dvorany konferenční. Více méně ohlašovaly řečnice, kolik kde žen jest hlavně odborově (socialně-demokraticky) sorganisováno, a co v tom kterém národě či státě provedly na zavedení ženského práva hlasovacího. — V Německu jest prý v odborových organisacích socialně-demokratických 120.000 žen, v Rakousku (německém!) dle „paní“ Dvořákové-Poppové 42.000 a česká soudružka Machová zvěstovala, že Češek-socialistek je sdruženo odborově na 16.000, politicky prý 6000 (jak známo, jest u nás zakázáno ženám vstoupit do politického spolku!). — Se ženským enthusiasmem uvítaly soudružky první soudružku — poslankyni mezi sebou Parsinen z Finska, jež jim podala zprávu o ženském dorádě v Evropě: při posledních volbách z 19 kandidátek socialně-demokratických zvoleno devět, socialně-demokratický svaz ženský má prý tam 309.000 členek. Soudružky v parlamentě pak se vykazují touto prací: podaly návrh na zrušení čeledního řádu, zvýšení stáří snubního a na ochranu zanedbané mládeže. — Také norvéžská delegátka se pochlubila, že kromě volebního práva do obcí dostalo se nyní volebního práva na říšský sněm 300.000 ženám. A tohoto volebního práva do všech zvláště zákonodárných sborů budou se nyní socialistky energicky všude domáhat: na tom se především usnesly a sjezd (mužský) jim to pak bez debaty schválil.

Mezinárodní socialistický kongres sám vyloučiv ze sebe zástupce známé anglické „dělnické strany“, poněvadž neuznává třídního boje — za dělnickou ji však přece milostivě uznal — obíral se v sekcích a plenu po celý týden hlavně čtyřmi problemy: prostředky boje proti militarismu, otázkou stěhování dělnictva nižší úrovně životní do průmyslově vyspělých státův, osadnickou politikou a vzájemným poměrem mezi socialní demokracií jako politickou stranou a odbornými organisacemi. Všemi směry měl kongres za účel přivodit programové i taktické sjednocení jednotlivých národních stran v internacionale. Účelu dostál s největší námahou a skoro za samého hromobití pouze formálně. Nejen fraecouzský protimilitaristický fanatik Hervé, ale i umírněný Vaillant s ministerským Jaurèsem navrhovali sjezdu znemožňovat války všemi prostředky až i generální stávkou a přímo povstáním. Ovšem že pověstná Rosa Luxemburgova, které neuznán deleg. mandát německý, jež tedy mluvila pouze za Polsku, hned byla při tom svést všeobecnou stávku, kdyby byla opověděna válka.

„Císař“ Bebel, jak mu přezdíval Hervé, hájil proti Hervému německé soudruhy, „ty platicí a volící stroje“, že jest holým nerozumem „hračka“ s generální stávkou při velké národní vojně, jež by v Německu povolala do boje na 6 milionů (mezi nimi nejméně na 2 mil. socialistů) a ve Francii 4½ milionu živitelů rodin. Za takové katastrofy národní bylo by prý šílenstvím ještě se pokoušet o sosnování generální stávky. Že budou všemi vhodnými prostředky také němečtí soudruzi bojovat proti obludě militarismu, jenž jest přirozeným výplodem dnešního kapitalismu, že se rozumí ovšem samo sebou. Protivy francouzského a německého stanoviska antimilitaristického nebylo lze nijak překlenouti přes nekonečné debaty samých mezinárodních vůdcův: upuštěno proto na konec od úmyslu stanovit prostředky boje protimilitaristického do budoucna a resoluce pouze vytýkala způsoby boje, jak jich doposud jednotlivé tábory „národní“ užívaly. Tím zachráněna „jednota“ — a z opatrnosti ještě odstraněna debata o ní z plena vůbec; Bebel i členové klidně mohli tedy hlasovat.

Ostře na sebe doráželi řečníci také v debattě o politice osadnické. Referent Hollanďan Van Kol vytýkal německé socialní demokracii, že ač tak dlouho je silně zastoupena na říšském sněmě, doposud nemá kolonialně-politického programu vůbec; „minimalní.“ t. j. pro dnešní kapitalistické státy vypočtený program mají ostatně pouze socialní demokraté Nizozemí. Van Kol připouštěl zámořské osady, jen žádal pro ně plná lidská práva a samospráva. Jemu přizvukovali hlavy německých revisionistů Bernstein a David. Bez kolonií že by domorodci propadli znova barbarství a despocii. Za to radikal Ledebour zle horlil jako jakýs generalní řečník i za Švedsko a Norvežsko proti koloniím vůbec: je to kapitalistické poručníkování a znásilňování domorodců. Nesrovnatelnou shledal jakoukoliv kolonialní politiku se zásadami pravého Marxismu také „dogmatik“ vědeckého socialismu Kautsky, a to patrně přispělo, že na konec schválen dosti protiosadnický návrh odborové minority od menších „národností“, jež osad nemají, 127 proti 108 hlasům. Po té však ještě schválena i resoluce majority (!).

Zkrátka chtěli odbýt rokování, má-li či nemá beze všeho připustit se stěhovaní dělnictva na nižším úrovni životní stojícího do silně průmyslových, socialně vyspělých států. „Rakušan“ posl. Dr. Ellenbogen navrhoval dlouhou resoluci, že socialní demokracie se nestaví proti stěhování dělnictva vůbec, to že by zakazovala mezinárodní dělnická solidarita. Delegát japonský tuze za to děkoval, Amerika raději mlčela: ale proti zavádění stávkokazů do jednotlivých zemí a proti škodným následkům stěhování pro domácí dělnictvo jest nutno uchopit se „patřičných“ prostředků. Ale i vůči této delfické resoluci chtěli delegáti angličtí debatovat; po schváleném návrhu na konec debaty inscenovány bouře v soudružském světovém parlamentě, jakých ani „nejbídnější“ měšťácký parlament tak snadno nezažil. Vší mocí ledva se ubránil p. president berlínský (milionář) Singer takovémuto náporu sebevědomí a nadšení energickými enunciacemi, že se praesidium tyranisovat nijak nedá.

O poměru odborových svazů k politické straně socialně-demokratické ratifikoval mezinárodní kongres usnesení posledních kongresů německých, zvláště frappantní přiznání odborového sjezdu soc.-demokratického v Kolíně n./R. 1905. Mezinárodní bureau svým sekretářem Bromherem navrhlo sjezdu stanovit úplnou jednotu „v jednání i smýšlení" mezi socialní demokracií a „neodvislými" (!) odborovými organisacemi. Německý tajemník Pfankuch ohlašoval, že sice v Německu nemusí být každý člen odborového svazu zároveň v politické organisaci socialně demokratické, ale že jsou skoro všichni odboroví vůdcové „přiznanými" soudruhy. A zpravodaj v plenu „Rakušan" Beer znova potvrdil, že se celá ta debatta Rakouska vlastně ani netýká, poněvadž v Rakousku jest odborová organisace a socialní demokracie jedno a totéž. Sjezd tedy slavnostně odsoudil myšlenku o harmonii zájmů zaměstnavatelstva a dělnictva téhož průmyslového odboru naprosto, uznal za jediný zdravý základ působnosti hnutí odborového třídní boj, odmítl malicherné snahy odborářů po dalších „drobtech chleba", poukazoval na „vyšší" cíle, t. j. socialisování veškeré společnosti, jež má býti i pro odborářství hlavním úkolem i vodítkem. Francouzův a polovici Američanů (měli ½ jediného amerického hlasu) však o nutnosti sjednocení odborového syndikalismu se socialní demokracií nijak nepřesvědčil: hlasovalo proto 18½ hlasů proti resoluci.

Školství.

Dle úředního výkazu c. k. statistické komise vídeňské z r. 1900 zaměstnáno bylo při výdělkové práci živnostenské v Čechách 23.139 (2·4%), při zemědělské a jiné práci 31.778 (3·3%), tedy celkem 54.917 (5·7%) dětí školou povinných. Na Moravě při práci živnostenské 10.073 (2·7%), při zemědělské a jiné 21.809 (5·9%), celkem 31.882 (8·5%) dětí. Horší mnohem jsou poměry ve Slezsku; tam při práci živnostenské zaměstnáno bylo výdělkově 2360 (2·5%), při zemědělské a jiné 7.718 (8·3%), tedy celkem 10.078 (10·3%) dětí. Po Vorarlberku (kdež jest procento zaměstnání mládeže 21·5) jsou Slezsko a Morava co do výdělkového zaměstnání dětí na tom nejhůře ze všech zemí říše rakousko-uherské. Uvažme, že nejsou v to počítané děti zaměstnané u svých rodičů a potom že vůbec nejsou udaje zcela úplné. Jak smutný, ba žalostný to obraz společenský. Kde jest blahobyt jen poněkud obstojný, tam jistě neposílají rodiče dětí svých do závodů, aby za nepatrnou mzdu hynuly na těle i na duši.

*

V Bosně jest 239 obecných škol s 568 učiteli a 266 četnických stanic s 2300 četníky. Ročně vydá se četníkům 3,753.189 K a učitelům 641.270 K.

Ministerstvo kultu a vyučování vydalo nový učební plán pro chlapecké a dívčí školy měšťanské, zvláště co do vědomostí živnostenských a hospodářských. Na dívčích školách má zvláště býti brán zřetel k potřebám ženským.

*

Stížnost, kterou podaly závody proti usnesení obecního zastupitelstva o zřízení dívčího pedagogia v Polské Ostravě, byla zemským výborem zamítnuta, poněvadž obec nebude míti s ústavem žádného vydání.

*

Školství v Istrii. Istrie má 342.000 obyvatel, z nichž jest 143.000 Chorvatů, přes 47.000 Slovinců a 139.000 Vlachů. Gymnasia jsou v Istrii 3, a to 1 chorvatské, 1 vlašské a 1 německé; reálky 2, a to 1 vlašská a 1 německá. Dále je tu 1 učitelský ústav o 3 odděleních, 1 plavecká škola, 1 obchodní, 5 průmyslových a 1 ženská pokračovací škola. Škol obecných jest 180, a to 61 chorvatských, 22 slovinských a 66 vlašských. Průměrně připadá jedna škola obecná na 1916 obyvatelů.

*

Město Budapešt z vlastních prostředků vydržuje 2 realky, 3 vyšší obchodní školy, 2 vyšší dívčí školy, 1 školu průmyslovou, 10 měšťanských škol chlapeckých a 14 měšť. škol dívčích, 84 škol obecných, 4 sirotčince, 7 obchodních škol pro odrostlé dívky, 6 obchodních a 39 průmyslových škol pokračovacích pro učně, 2 hospodářské školy, 15 škol hospodyňských, 7 škol hospodářských a zároveň hospodyňských a na 60 dětských hřišť. Ve školách těch pracuje přes 2000 učitelů. Město má svého vlastního školního inspektora, jemuž k ruce je 10 ředitelů, kteří vůbec nevyučují. Hmotné poměry učitelstva jsou tam mnohem lepší. Učitel po zkoušce učitelské způsobilosti, složí-li jakoukoliv jinou zkoušku, vždy nabývá zvýšení služného. Na školách budapeštských je vyučování nedělené — jednoduchá docházka školní. Odpoledne bývá tělocvik, plování, slöjd, představení se skioptikonem, návštěva Uranie, výlety, návštěva museí, obrazáren, zvěřinců, botanické zahrady nebo koncerty pro mládež. Nádherně zařízené jsou budovy školní, obzvláště učírny, jež jsou prostranné, krásně malované, mnohé 2 m vysoko obloženy deskami, některé dokonce i majolikou. Ve světnicích a na chodbách jsou přiměřené nápisy. Všechny školy mají hojnost učebných pomůcek.

*

Nyní množí se šetření, kolik dětí pije lihoviny. V Nordhausenu bylo zjištěno, že v 7. třídě (naše 1. třída) pilo z 49 sedmiletých dětí již 38 víno, 40 kořalku a všechny již pivo; Jinde z 28 dívek pilo již 27 víno, 14 kořalku a všechny pivo; 14 dívek udalo, že byly již lehce opilé, nejčastěji o svatbě, na výletech, o narozeninách v rodině atd. — Takové statistické šetření dalo by i u nás velmi smutné výsledky. Zejména naše Slovácko poskytlo by hrozný obraz, neboť je tu zcela obvyklým zjev, že matka již nemluvněti dává „sladké, aby dobře spalo“. Že už v zárodku uspává tím zejména duševní zdraví dítěte, naprosto nechápe a bývá často i vysvětlování marné.

Zvláštního saského Plavna jest obligatorní pokračovací škola pro dívky vychodivší školy obecné Trvá dva školní roky, jež jsou souhlasné se školním rokem škol obecných. Vyučuje se týdně 2 hodiny a to: domácímu hospodářství (do něho pojaty jsou počty a zdravověda) a řeči německé (písemnosti a četbu klassických děl). Třetí hodina týdně — zpěv — jest fakultativní. Školné platí se předem a činí půlletně 1 marku. Chlapecká pokračovací škola trvá též dva roky. Vyučuje se týdně 6 hodin řeči německé s ohledem na literaturu, počtům a kreslení a to volnému i dle pravítka. Rozeznávají se dvě oddělení První jest pro žáky schopnější z vyšších škol obecných, vyžaduje se zkouška, druhé, pro žáky ze škol nižších a pro ty, jež při zkoušce do vyššího oddělení neobstáli. Rozumí se, že v oddělení 2 jest rozsah učiva menší. Na konci roku školního bývá výstava prací žákovských spojená s veřejnou zkouškou Školné platí se do každého oddělení 3 marky.

Směs.

Moderní atheismus, zvláště však hlasatel monismu, Häckel, odvolává se rád k odůvodnění svých theoremat na **Laplaceovu theorii o původu světa**, podkládaje jí tendenci atheistickou. Že však neprávem, dokázal professor Dr. R. Stölzle v přednášce konané 19. prosince 1906 v „Gesellschaft für Naturwissenschaft und Psychologie“ (otištěno v „Natur und Kultur“ seš. 9—11 a 13). Opíraje se hlavně o práce hraběte Buffona, který přijal základní myšlenku Newtonovu vymítiv z ní nevědecký prvek „o udržování světa bezprostředním zasahováním Boha“ sestrojil Pierre S. de Laplace (1749—1829) hypothesu podstatně od Kanta odlišnou o původu světa, vlastně o vzniku slunečního systemu, jejíž hlavní myšlenka je tato: Uspořádání našeho systemu, pokud jest konstatován pozorováním, vysvětlí dostatečně příčina mechanická, žhavá masa mlhová podoby kulovité, která otáčejíc se kolem osy vyplňuje celý prostor naší soustavy. V dalším vývoji až k úplnému vytvoření planet s jejich satelity rozeznává Laplace pět stadií: páry srážejí se v rovině equatoru v pásy, tyto zhušťují se v kruhy, které přetrhnuvše se, sbalují se v planety, z nichž konečně obdobným procesem tvoří se měsíce. Toť v hlavních rysech theorie Laplaceova,[1]) která přes odmítavé stanovisko mnohých učenců (Faye, Ratzel), přec se jen všeobecně uznává, a jest obyčejně východiskem spekulací filosofických. Na-

[1]) Zcela neprávem sloučil Helmholtz tuto hypothesu s Kantovou ve známou »theorii Kant-Laplaceovu«, která dosud ve všech knihách se uvádí. Autor der »Allgemeinen Naturgeschichte und Theorie des Himmels« (1755) pokusil se poprvé vysvětliti vznik celého světa a zároveň ukázati, že jeho hypothesa sice vylučuje bezprostřední zasahování Boha v pořádek světa, ale nikoli Tvůrce sama, ano výslovně podotýká, že jeho theorie potřebuje Tvůrce, a dále že umožňuje daleko čistší pojem o Bohu než dosud bylo možno. Proto jest hrubým omylem, nazývá-li Häckel (Lebenswunder) tuto knihu mladého filosofa »rein monistisch«.

stává však otázka: možno z této hypothesy odvodit, že Bůh neexistuje? Co soudil Laplace sám v té příčině? Ať již známý výrok — „Občane první konsule (Nap.), já téhle hypothesy (Boha) nepotřebuji“ anebo v jiném, velmi frivolním znění „Bůh jest krásná hypothesa, která vysvětlí mnoho věcí“ — ať už je tato anekdota historicky zaručena anebo ne — dle Stölzle před kritikou historika neobstojí — jedno jest jisto: že Laplace vskutku se klonil k atheismu, a že také svou hypothesu tak pojímal. Že tomu vskutku tak, toho důkazem jsou místa, kde mluví o příčinnosti. Laplace neohražuje se snad jen proti zneužívání příčin účelných, nýbrž přímo je popírá, a tak popírá ovšem i existenci příčiny nejvyšší, Boha,[1]) kterého prostě všude nahražuje slovem „příroda“. Proto také marně se namahají mnozí učenci, uvedené větě dáti význam theismu příznivější: sám Laplace maří toto úsilí, když prosí před smrtí svého přítele Oraga, aby anekdotu onu potlačil. Prosba taková však má jen tehdy smysl, když výrok onen celkem charakterisuje — a sice správně — smýšlení autora spisu z „Exposition du systême du monde“ a tendenci jeho hypothesy, ovšem dokazuje zároveň, že Laplace atheismu se zřekl a přijal názor křesťanský.[2]) Avšak, i když Laplace, aspoň nějakou dobu k mechanickému názoru se klonil, není jeho hypothesa ještě žádným důkazem atheismu. Tomu odpírá přede vším Clausiův druhý zákon o mechanice tepla „Entropie světa směřuje k maximu“, nebo jak ho Ed. v. Hartmann formuloval „Energie nezaniká, ale měníc se v jinou, ztrácí tvořivou schopnost“ čili „Energie podržuje velikost, ale ztrácí svou cenu“. Všechny energie přecházejí beze zbytku v energii jinou, energie tepelná činí v tom výjimku: nemění se totiž všecka, nýbrž vždycky zůstane nějaká část nezměněna. Z toho však následuje, že energie tepelná stále se množí, kdežto ostatních ubývá, a konečně nastane doba, kdy nebude ve světě vůbec žádné jiné energie než tepelná, pak však nebude žádných změn, svět bude mrtvý „Das ist es, was man in moderner Wissenschaft das Weltende genannt hat.“ (Weinstein. Die philosophischen Grundlagen der Wissenschaft.) Z těchto vět však vyplývají konsekvence jak pro vznik tak i pro konec světa. Neboť, kdyby byl svět od věčnosti (to právě předpokládá atheismus) pak by byl již dávno dospěl k bodu „rovnováhy temperatur“ (Ausgleichung aller Temperaturunterschiede,“ jak praví Fick), jinými slovy: ke konci. Avšak astronomie a j. vědy mohou konstatovat ještě „kvetoucí život“ ve vesmíru a na zemi, tedy není tento svět věčný, nýbrž měl počátek. K témuž závěru dospívají i jiní badatelé a filosofové, z nichž na př. O. Fick, applikovav Clausiův zákon na celý vesmír a vyloživ důsledky jeho pro další vývoj světa, zejména že svět od věčnosti byl by již dávno dosáhl finálního stavu, činí tuto konklusi: jsou jen dvě alternativy možny: „Buď byly při nejvyšších, nejvšeobecnějších a nejzákladnějších abstrakcích vědy přehlédnuty důležité body,

[1]) Newton praví ve »Scholium generale«: »Deus sine dominio, providentia et causis finalibus nihil aliud est quam Fatum aut Natura.«

[2]) Laplace, který ač 78letý, přece zůstal do posledního okamžiku při plném vědomí, povolal několik dní před smrtí kněze, a zemřel opravdu křesťansky. Pozoruhodný jest výrok umírajícího: »Bůh nemůže být dokázán, a mezi námi a světem neviditelným jest závoj, kterého nelze pozvednouti. Ale za tímto závojem jest Tvůrce vesmíru (l'Auteur de l'univers). Žádné dílo není bez mistra (Pas d'oeuvre sans ouvrier).«

anebo, jsou-li tyto abstrakce zcela přesny a všeobecně platny, pak nemůže být svět od věčnosti, nýbrž svět nutně vznikl událostí, nepojatou v řetěz přirozených příčin, to jest aktem tvůrčím, a sice v době nedávno minulé." (Gesam. Schr. Bd. I.) Ke stejným důsledkům dospívá i Ed. v. Hartmann, který z platnosti zákonův o energiích usuzuje konečnost světa, a tedy i konečnost jeho vývoje, tedy konečnost dle prostoru i času. Tato věta však vede zase ke konklusi, že svět povstal v čase a „läßt das Dogma von der Ewigkeit des Weltprozesses als ein falsches Vorurteil erscheinen." (Die Weltanschauung der modernen Physik.) Svět tedy nemůže být od věčnosti, a tedy Laplaceova theorie nemůže vyloučit z kosmologie Boha. Avšak ani jiný pokus neobstojí před kritikou vědy: pokus, vysvětliti vznik světa - třeba i v čase — náhodou. Ovšem tento názor nalezne dnes asi už málo vyznavačův, aspoň mezi přírodozpytci, kteří skoro bezvýjimečně přijímají v přírodě účelnost a dění účelné. Proto, ať se „náhoda" definuje jakkoliv, ať se vezme v užším neb širším slova smyslu, sotva kdy ztratí pravdivost slova K. E. v. Baera: „Zdali však náhodou nebo splynutím více náhod (Verein von Zufällen) může vzniknouti něco rozumného, jest jiná otázka, na kterou však musím odpovědět rozhodným ne!" (Reden II.) Zbývá ještě jedna námitka, kterou lze formulovat takto: je-li dokázán mechanický vývoj světa, pak jest každá otázka po příčině tohoto vývoje zbytečnou. Nesprávnost této věty netřeba dlouho dokazovat, jest patrno, že zaměněna zde příčina a podmínka: stanovení mechanických podmínek nějakého zjevu pokládá se již za úplné vysvětlení zjevu toho. Ovšem, že upadají v tento blud především ti přírodozpytci, kteří uznávajíce jen svou vědu, všechno ostatní zavrhují, co v jejich obor nespadá. Velmi trefně podotýká Ed. v. Hartmann, že takové „povyšování jedné vědy" nad ostatní nelze ani vědecky odůvodniti, a praví dále: „‚Mechanismus' názoru světového pouze kausalního, který podává nám tato přírodověda, není žádný jednotný celek, nýbrž pouze jedna polovina, svévolně odervaná od nepřekonaného dualismu, jehož druhou polovinu nemůže vysvětlit, a proto ji odbývá jen zdánlivým vysvětlením." Každý mechanismus předpokládá původce, tvůrce, a sice tím dokonalejšího, čím dokonalejší je stroj. To vyslovil vedle Kanta (mechanismus nepopírá, nýbrž přímo požaduje Boha) Schopenhauer (každé jen mechanické vysvětlení světa jest neúplné; jako doplněk jest vždy nutný nějaký metafysický princip), zvláště však W. Whewell, který zcela správně dí: „Nelze obejíti otázky: odkud toto světlo, to teplo, to rozptýlení mlhovin? Jak vznikly zákony, které podmiňují tento stav? Odkud hmota a její vlastnosti? Nepotřebujeme zde snad více než kde jinde nějakého původu tohoto původu, nějakého vysvětlení tohoto vysvětlení? Přes to, co nám skytá tento názor (Laplaceův) jako fysikální hypothesa, nemůže nám ani okamžik bránit, abychom... nehledali oné prapříčiny onoho rozumného tvůrce, onoho původu, jemuž podkladem byla ne hmotná nutnost, nýbrž svobodná vůle." Tato slova slavného anglického učence dávají nepochybnou odpověď na naši otázku. *-kl.*

HLÍDKA.

Z pamětí města Bystřice nad Pernštýnem.

Napsal JAN TENORA. (Č. d.)

Páni regenti čili správci statků pana kancléře dostali stížnost tu po neděli smrtné na Kostelci, a poněvadž o všem tom, co se dálo v Bystřici, neměli žádné vědomosti, poslali stížnost Vavřince Dukáta úředníku pernštýnskému Mikuláši Kytlicovi z Rudulce, aby vyrozuměl z Bystřických, co praví k takové stížnosti kněze Dukáta, a aby o tom všem, co samo v sobě jest, zprávu jim učinil.[1])

Tak dozvěděli se Bystřičtí o stížnosti svého faráře. Domníval-li se kněz Vavřinec Dukát, že mu náprava učiněna bude, omýlil se. Jak Bystřičtí tak také úředník na Pernštýně byli proti knězi a vzájemné škorpení zbavovalo rozvahy a podpalovalo k výbuchům rozčilení, hněvu a nenávisti. Kněz Dukát prý „divně founěl"[2]) a obrátil se přímo na nejvyššího kancléře Vratislava z Pernštýna ještě s určitější stížností. Žaloval, že již z cedule řezané, kterou s ním učinili, porozumí jako pán křesťanský, jakou vážnost k němu zachovali. Nad to pak výš posměch nemalý, ale veliký že mu obmýšlejí tři nebo čtyři „z roty bratří valdenských", že nějakého faráře „frankofurtského ordinování" na něho přijíti chtějí a jeho z gruntů páně vystrčiti, čehož že nikdy nezasloužil. Zrovna pak obviňuje mnohé ze služebníků páně, že té sektě hřbet drží, a že by u nich užil málo ochrany. Proto že nevážil práce a že poníženě a pokorně chudý kaplan prosí, aby jej v takovém posměchu ochránil jako pán křesťanský. Nebo bude-li dopuštěno jim, aby takového neřádného kněze na něho přijali, že nemůže většího posměchu

[1]) Tamže č. 7265 dto v Kostelci v outerý po neděli smrtelné (= 14. března) 1581.
[2]) »Čas. Mat. Mor.« 1899, str. 357.

býti, jako on jej ponese, ano i o svůj stateček, kterýž s těžkostí za léta předešlá shromáždil, že musí přijíti a jeho zbaven býti; neboť roku minulého bylo krupobití, tak že nikdo nemohl se vyživiti, ale maje na stravě žáky nemálo musil se zdlužiti.[1])

Když Bystřičtí zvěděli zase o této stížnosti kněze Vavřince Dukáta, svolali všecku obec a povolali také kněze Vavřince do obce. Tam na něm toho dotazováno bylo nejednou, než několikrát, aby před obcí oznámil, které by byly ty tři nebo čtyry osoby z roty bratří valdenských. Kněz Vavřinec však jich jmenovati nechtěl dokládaje, že jemu na ten čas toho potřeba není, a že na ten čas žádného z ničeho neviní. A tu obec bouřlivě ukázala, že ne snad jen tři nebo čtyry osoby, nýbrž že je všecka proti knězi Vavřincovi: ptáno jest obce, chtějí-li jeho míti, čili nic, a při přítomnosti jeho všecka obec oznámila, že jeho míti nechtějí, a sice, jak uváděli, pro tyto příčiny: 1. že on sobě hledal fary jinde, jim o tom neoznámiv, o čemž Bystřičtí zvěděvše tolikéž jednali sobě správce církevního; 2. když jemu předešle tři dřeva na drva v Končinách dána byla, on dal sobě stíti sedm dřev, a když jest jim hajný o té věci oznámil, a oni na tu věc hledět chodili. potkav se s nimi a s hajným tomu hajnému jest při přítomnosti jejich pohrůžku učinil pravě, že jemu to na hlavu vsaditi chce; 3. maje v kostele čistotné slovo boží kázati, toho pominul, v hanění se dal a sousedy i úřad na poctivosti utrhal pravě, že majíce se chovati městsky,[2]) chovají se troupovsky a humflotsky; 4. netoliko sousedy domácí poddané p. kancliře, ale i přespolní a tolikéž cizopanské bil a bíti hrozí, tak že se obávají, aby skrze to nepošlo a se nestalo něco horšího. Pro tyto příčiny, poněvadž sobě fary jinde hledal, pohrůžky činil, na cti utrhal a haněl, sousedy ano i přespolní bil a bíti hrozí, dáno jest jemu z vůle veškeré obce odpuštění a obec jeho na krátce míti nechtěla. Na takové odpuštění oznámil popuzený kněz před veškerou obcí, že o tu faru nestojí, i kdyby neměl rok fary míti.[3])

Toto všecko Bystřičtí sepsali a chtěli se tím u p. Vratislava z Pernštýna ospravedlniti. Snesli se také, aby poslali vyslané své přímo k p. Vratislavovi do Prahy, kteří by podali pánu odpověď na stížnost kněze Vavřince Dukáta a zároveň také žádali, aby „z strany dosazování kněží na faru v Bystřici při starobylém chování a obdarování předků páně Vratislavových zůstaveni byli.“ Ale pánu nebyl tento krok

[1]) Sbírka Bočkova č. 7638, nedatovaný list.

[2]) Bystřice povýšena byla za město roku 1580.

[3]) Sbírka Bočkova č. 7250.

Bystřických vhod a nemile nesl, že Bystřičtí jakoby ho vinili, že jedná proti jejich obdarování druhdy jim Vilémem z Pernštýna udělenému a vytýkal jim v odpovědi své (ve středu po neděli Exaudi [= 10. května] 1581), že ho Bystřičtí touto věcí zaneprazdňují a pro takovou příčinu tak dalekou cestu do Prahy vážíce sami sebe k daremným útratám, bez čehož dobře býti mohlo, přivozují, žádné toho hodné příčiny nemajíce. O obdarování Bystřických od předků páně že pán má dobrou vědomost, ale že přece zůstavuje toho při tom, aby o podání kněží na prázdné fary na panství pernštýnském k p. biskupu olomouckému hledíno bylo; pán v tom nic jiného než dobrý řád neobmýšlí a obdarování předků svých neruší, ani také žádného k jinému náboženství mimo vůli jeho nenutká, nýbrž je, poddané své, při starobylém způsobu přijímání svátostí velebných pod obojí způsobou, kteréhož od katolických pořádně ordinovaných kněží užiti mohou, zanechává.[1]) Bylo totiž již od roku 1564 dovoleno kněžím katolickým podávati svátost oltářní pod obojí způsobou.

Zatím také utekl se kněz Vavřinec Dukát k biskupu olomouckému Stanislavu Pavlovskému o ochranu a poddal se jemu uznávaje jeho jurisdikci nad sebou. Byl u biskupa na Kroměříži v polovici dubna a dostal od něho psaní, jež měl dodati hejtmanu páně z Pernštýna. Vavřinec Dukát vracel se spokojen se svým pořízením u biskupa a zdálo se mu, že již nemusí ani o přízeň hejtmanovu státi. Proto nedodal sám psaní, nýbrž poslal je jen, omlouvaje se, že dojel do Bystřice neskoro, a že hned zase vrátiti se musí na Kroměříž k poručení biskupovu, aby tam na místě p. děkana slovem božím, kázaním, posloužil; poněvadž tedy sám pro krátký čas nemůže odpovědi čekati, že může p. hejtman po svém poslu odpověď p. biskupu na to psaní dáti.[2])

Bystřičtí byli vlastně bez duchovní správy. Měli sice od sv. Jiří zjednaného kněze Kašpara Albina Hořického, správce církve kamenické, ale to byl asi onen kněz „ordinace frankofortské“, a to dobře věděli, toho že biskup na jejich faru nepotvrdí. Nezbývalo, než jemu psáti, že se to všecko jináče změnilo mimo jejich předešlé zůstání a všeho toho dokonalé stvrzení, a že se obávají pro jeho osobu míti jej u sebe proti vůli pána svého skrze nepravé osočení kněze Vavřince. Kněz Kašpar Albin s hněvem odepsal, že by se mohl za kněze Vavřince přimluviti, aby ho pro jeho peské obyčeje ani hodiny netrpěli, poněvadž jak ho, tak i radní pány z obce a i služebníky pana Vratislava ne-

[1]) Tamtéž č. 7246.

[2]) Tamže č. 7251 dto v Bystřici v pátek po sv. Marku (= 28. dubna) 1581.

pravdomluvně spravil, ale byl přece hotov všecko to rád mimo sebe upustiti a přál jim, aby byli opatřeni hodným správcem církevním.[1]

Hlásil se k nim poslední dobou také kněz Jan z Tysmic, správce církve ostrovské, jenž chtěl se s nimi o všecko křesťansky a přátelsky snésti,[2] ale žádost jeho byla marna. Bystřičtí nemohli se zhostiti ještě ani v létě 1581 kněze Vavřince Dukáta, jenž na faře měl asi svou rodinu, ale sám často býval ve světě, tak že musili ve městě hledati, kdo by jim posluhoval slovem božím. Tak na neděli po sv. Petru a Pavlu slíbil jim kněz Brikcí, děkan doubravnický, poslati buď kněze Jana, kaplana svého, nebo kněze Vavřince z Olší. Mrzutě pak dodal v psaní svém k Bystřickým: „Co se dotýče kněze Dukáta, že ho vybyti nemůžete, nevím tomu co říci, však máte pana ouředníka, též i vzáctného pana Jana Doubravnického, s nimi o takovou věc se poraďte, a summou, poněvadž Jeho Milost pán vám ho chovati bezděk nevelí, měl by vybyt býti chtěj neb nechtěj.“[3]

Rady této uposlechli rádi Bystřičtí, které tím více proti knězi Vavřinci Dukátovi dráždilo, že spolehal na ochranu biskupovu a odejíti nechtěl. Zdvihli se proti němu, zamkli mu kostel, a pak „odebral se nebohý přece.“[4]

Než horší nesnáz nastala, jak dostati zase kněze. Domlouvali se již v červnu 1581 s knězem Viktorinem Agrikolou a učinili s ním smlouvu. Pán i úředník jeho pernštýnský Mikuláš Kytlice z Rudulce nebyli proti němu, naopak úředník pracoval pro něho. Když kněz Viktorin k němu na zámek v samý večer přijel, hned poručil Bystřickým, aby vypravili co nejspíše z prostředku svého čtyry osoby na zámek, a tam aby s knězem promluvili o všem, co by potřebno bylo, prve nežli by mu úředník dal psaní k biskupovi.[5] Bystřičtí dojednali se skutečně s knězem Viktorinem, který pak hned odebral se k panu biskupovi a osobně jemu dodal list od p. úředníka. Při tom ukázal biskupovi format kněžství svého a dosti dlouho měl s ním rozmlouvání o služby církevní. Ale Agrikola nebyl knězem katolickým, a biskup asi chtěl, aby působil ve prospěch náboženství katolického, a v tom se neshodli. Toho smyslu bude zpráva Agrikolova Bystřickým: „Na tom

[1] Tamže č. 7262 dto v městě Staré Kamenici ve čtvrtek po neděli Jubilate Deo omnis terra 1581.

[2] Tamže č. 7217 dto v Novém Městě v pátek před sv. Jiřím 1581.

[3] Tamže č. 7272 dto v Doubravníku ve čtvrtek na památku sv. Petra a Pavla 1581.

[4] »Časopis Matice Moravské« 1899, str. 357.

[5] Sbírka Bočkova č. 7249.

dosti nebylo, než cos odporného a mně nemožného, abych to učinil, ukázal, čehož mi se učiniti nevidělo pro duši a svědomí, abych toho nestížil." [1])

Kněz Viktorin Agrikola podal Bystřickým zprávu o svém bytu u biskupa. Bystřičtí však jí jaksi nedůvěřovali a měli kněze v podezření, že jim dal omylnou zprávu. Kněz se ohražoval a stěžoval si, že řeči jeho při Bystřických jsou špatně váženy; na konec pak jim psal, vidí-li se jim podle společného zůstání k p. biskupovi o to dobré a dušem jejich potřebné pečovati, aby neprodlívali, že chce rád podle připovědi při té obci pracovati.[2])

Bystřičtí skutečně podali biskupovi suplikaci o kněze Viktorina Agrikolu a žádali, aby jim ho biskup za faráře a správce církevního vystavil a jej na faru jejich dosadil, tak aby déle církev jejich bez slyšení slova božího nezůstávala.[3])

Ale nestalo se tak a kněz Viktorin Agrikola nepřišel do Bystřice, neboť biskup zajisté chtěl tam míti kněze katolického, který by jeho jurisdikci uznával. Bystřičtí nemohli toho zprvu ani pochopiti. Ohlížejíce se po jiném knězi našli si „člověka starožitného ouřadu kněžského užívajícího", ale chtějíce věděti, jaký jest, doptávali se na něho kněze Jakuba Antropa Kouřimského, učitele slova božího v církvi bozkovské. Jakub Antropas odpovídal, že pravé jméno onoho kněze jest Jan jinak Pražský, že jest na ten čas učitel církve Kristovy v městečku Příbrami Uhlířské, že přišel k potvrzení k úřadu kněžství v městě Benátkách ve Vlaších, že jest muž pokojný, bohabojný a spravuje se augšpurskou konfessí; že nemůže o něm pověděti nežli jako o šlechetném a ctném muži všecko dobré, a jeho smysl jest, že ten stařec v těchto časích může se dobře do obce jejich hoditi. Podle jejich žádosti že dopsal i témuž knězi Janovi, aby tímto povoláním svým nepohrdal, a Bystřickým přál, aby obec jejich „od té lačnosti slova božího zproštěna byla." [4])

Bystřičtí jednali tedy s knězem Janem Pražským, který se sám k nim vypravil. Domluvili se; kněz Jan dal jim připověď, a Bystřičtí mu slíbili, že pro něho pošlou kočí vozík, tak aby k nim přijeda odtud do Brna k p. biskupu jel, s ním o faru jejich jednal a skrze něho

[1]) Tamže č. 7266 dto v Polny v neděli po sv. Janu Křtiteli (= 25. června) 1581. Zpráva Wolného (Kirchl. Topogr. Brn. II. 290), že Viktorin Agrikola byl zase prvním katolickým farářem v Bystřici, jest mylna.

[2]) Tamže l. c.

[3]) Tamže č. 7263 dto v pondělí před sv. Prokopem (= 3. července) 1581.

[4]) Tamže č. 7256 dto z domu farního bozkovskýho 18. července 1581.

na ni dosazen byl. Kněz Jan vzal koncem září od svých osadních v Příbrami odpuštění, a čekal na kočí vozík Bystřických. Ale nedočkal se; napsali jen, že biskup v Brně nebyl, a tak že by byla jeho jízda k nim daremná. Kněz Jan chtěl se však přece k nim vypraviti, a vzkazoval i psal, aby poslali kočí vozík, „a že se mu taková věc nikdá od žádného nepřihodila.“[1]) Konečně Bystřičtí poslali kočí vozík. Ale bylo již pozdě a všecko to na neštěstí kněze Jana. Když se vrátil z Bystřice domů, hned jeho kollator poslal k němu na faru některé své poddané, aby se jemu s jeho fary stěhoval, že bude míti jiného kněze a faráře. Kněz Jan šel pak k pánu životně sám a žádal ho, byla-li by věc možná, aby ho při té faře do sv. Jiří zanechal, že na ten čas neví se kam díti. Pán mu dal však za odpověď, poněvadž sobě u nich v Bystřici fary ptal, aby toho zažil... a aby se jemu s jeho fary hnul. Naříkaje psal o tom kněz Jan do Bystřice, že mu to všecko skrze ně přišlo, že moha na místě býti, není, a prosil, aby mu v tento jeho nedostatek radni a pomocni byli, a aby mu napsali, mají-li toho kněze, kterého k nim biskup odeslal, čili nic, a jsou-li toho úmyslu o kněze Jana státi, aby věděl, nač se ubezpečiti, neboť pan primas pověděl, že od něho nepouštějí, než všelijak se starati chtějí, aby se k nim dostal za faráře. Proto žádal o laskavou odpověď na psaní své, čím by se potěšil.[2])

Bystřičtí však odpovědí svou nemohli kněze Jana potěšiti. Znamenati sice u nich oposici proti biskupovi, ale této chvíle neosmělili se ještě s ním na odpory se dávati. Upustili od kněze Jana, neboť poznali již, že by jim biskup nikdy nebyl dosadil za faráře kněze v Benátkách vysvěceného a augšpurskou konfessí se spravujícího. Ale poznati také z toho, jaké kněze si Bystřičtí hledali, že již kališnictví u nich přešlo v protestantství; podávati pod obojí bylo ještě jen zevnějším nátěrem.

Po odchodu kněze Vavřince Dukáta byli však již půl roku bez kněze. Pomáhali si, jak mohli: ve vsi Vítochově k správě bystřické přináležející posluhoval jim ochotně služebností církevní, slovem božím a svátostmi, kněz Jan Adam Krapický, správce církve rovecké, jenž pak za to žádal úřad bystřický, aby mu dopustili toho roku 1581 sýr vybrati ve Vítochově, Veselí a Hlubokém.[3]) V Bystřici samé posluhovali jim nejvíce kněží z Doubravníka. (P. d.)

[1]) Tamže č. 7326 dto v Příbrami v pátek po sv. Matouši (= 22. září) 1581 — ve Sbírce Bočkově udán chybně tuto rok 1589. — [2]) Tamže č. 7638, list nedatován. — [3]) Tamže č. 7257 dto v Rovečným 25. září 1581, a č. 7273 dto v Rovečným z domu farního 13. října 1581.

Dějiny alumnátu brněnského.

K stoletému výročí jeho trvání

napsal Dr. Josef Samsour. (Č. d.)

Blahodárný vliv chlapeckého semináře počal se jeviti vzrůstem počtu alumnů diecesního semináře od roku 1864, kdy bylo již opět 89 theologů.

Bohužel, byl tento blahodárný účinek zřízení chlapeckého semináře v brzku opět paralysován branným zákonem[1]) ze dne 5. prosince 1868 tou měrou, že již roku 1872 nastala nová perioda, v níž počet alumnů značně klesl pod číslo systemisované, a to v letech 1876 a 1878 na 44 chovanců. Rokem 1881 nastal však opět obrat k lepšímu; roku 1883 jest již 105 theologů, roku 1884 127, roku 1885 130, roku 1886 136, roku 1887 145, roku 1888 145, roku 1889 136, roku 1890 133 atd. Ježto při velkém počtu přihlášek kandidátů naskytovala se vhodná příležitost vyplnit mezery v kleru diecesním v dřívějších letech vzniklé, obrátil se biskup brněnský Dr. František Saleský Bauer na ministerstvo kultu a vyučování se žádostí, aby další nová stipendia pro theology byla povolena. A ministerstvo, uznávajíc závažnost důvodů biskupem uvedených, skutečně také ministerským výnosem ze dne 30. září 1883 č. 17.079 povolilo na tři leta k systemisovaným již 25 stipendistům dalších 20, v celku tudíž 45. Toto povolení bylo v letech následujících vždy na tři leta obnoveno. Zároveň však učiněno bylo také opatření, že tito stipendisté spolu s ostatními externisty, ročně asi 67, mají býti ubytováni v biskupském diecesním semináři chlapeckém.[2])

Zatím však zkušenost čím dále zřejměji ukazovala, že budova alumnátu brněnského, co do položení vhodně sice volená, původně však k účelu zcela jinému stavěná, nynějšímu určení svému po všech nákladných adaptacích a přestavbách nevyhovuje. Především nebylo ji lze rozšířiti tak, aby všichni theologové mohli v ní býti ubytováni a tím výchovu škodlivý system externistův úplně přestal. Kromě toho nevyhovovala požadavkům zdravotním ani v míře nejmenší. Zvláště nemile

[1]) Paragraf 25. zákona vojenského z 5. prosince 1868 stanovil totiž, že kdo před vstoupením do alumnátu jest odveden, nesmí býti na kněze vysvěcen, dokud není prost vojenské povinnosti — tedy 12 let. Kandidáti před vstoupením do semináře odvedení museli konati jednoroční dobrovolnický rok a mohli jen cestou milosti po dlouhém čekání uniknouti překážkám, kterém jim zákon vojenský činil, a dosáhnouti kněžství.

[2]) *Zschokke*, u. d. str. 966.

pocitován byl nedostatek větší zahrady, kde by theologové po přednáškách a studiu potřebného zotavení nalézti mohli. Následky jevily se ve značné úmrtnosti theologů; málo uplynulo let, kde by neuprosná smrt nebyla si mezi alumny vyžádala obětí. Za takového stavu věcí museli povolaní činitelé vážně pomýšleti na radikální odpomoc, které bylo ovšem pouze možno dosíci stavbou nové účelné budovy alumnátní. Úkolu provésti dílo pro diecesi brněnskou tak důležité a nezbytné z podnětu tehdejšího regenta alumnátu a zároveň professora bohoslovi, nynějšího sídelního kanovníka msgra. Dra. Josefa Pospíšila, podjal se biskup Dr. František Saleský Bauer s neunavnou energií jemu vlastní a po dlouhých námahách podařilo se mu šťastně uskutečnit stavbu nové budovy alumnátní, kterou postavil si monumentum aere perennius v diecesi brněnské. Opatřiv si od správy alumnátu instruované promemoria o zdravotním stavu ústavu, sestavené domácím lékařem Dr. Mahrem, obrátil se 23. února 1889 na c. k. místodržitelství moravské s naléhavou žádostí, aby místodržitelství upozornilo c. k. ministerstvo kultu a vyučování na stav budovy svému účelu naprosto nevyhovující a na nutnost nové budovy pro alumnát. Na tuto žádost biskupa vyslalo místodržitelství komisi, která vykonavši šetření o vadách a nedostatcích dosavadní budovy alumnátní byla nucena uznati, že budova ta účelu svému nikterak nevyhovuje. O výsledcích šetření podalo místodržitelství zprávu c. k. ministerstvu kultu a vyučování, které po té výnosem ze dne 5. května 1891 č. 5682 v zásadě zmocnilo místodržitelství moravské, aby zahájilo předběžná jednání s obcí brněnskou o získání stavebního místa pro případnou stavbu nového alumnátu a ji případně vyzvalo, aby udala, zač by ponechala stavební místo na zrušeném starém hřbitově brněnském. Při oznámení výsledku svého předběžného šetření mělo místodržitelství po slyšení ordinariátu biskupského podati určitější zprávy o prostředcích, z nichž by bylo možno hradit výdaje na případnou stavbu nové budovy alumnátní spolu s nákladem na získání potřebného stavebního místa a za kterých vůbec modalit dotyčný náklad mohl by býti opatřen.[1])

Tímto výnosem c. k. ministeria kultu a vyučování postoupila záležitost stavby nového alumnátu o značný krok ku předu a bylo lze kojiti se nadějí, že konečně v dozírné době dočká se diecese brněnská nové, požadavkům zdravotním a pedagogickým účelně vyhovující budovy alumnátní. Uplynulo ovšem ještě několik rokův a bylo třeba ještě

---

[1]) Dotyčná akta uložena jsou v archivě ordinariátním.

dlouhého jednání mezi ordinariátem a ministerstvem kultu a vyučování, než docileno definitivního rozhodnutí o stavbě nové budovy alumnátní. Především na dotaz místodržitelství projevila městská rada brněnská přípisem ze dne 7. září 1891 č. 25.148 ochotu ponechati žádané stavební místo na starém zrušeném hřbitově ve výměře 10.693 □*m* vzhledem na veřejný účel za cenu 8 zl. 50 kr. za □*m*. Cena tato uznána byla ministerstvem sice za celkem mírnou, nicméně bylo přece třeba dále jednati o zmírnění různých podmínek a požadavkův obcí brněnskou činěných. Jednání, jehož jednotlivostí pomíjíme, konečně vedlo také k cíli. Výnosem ministerstva kultu a vyučování ze dne 10. dubna 1897 č. 4915 bylo moravské c. k. místodržitelství zmocněno, aby definitivně přijalo nabídku obecní rady brněnské na přenechání stavebního místa na bývalém starém hřbitově ve výměře 10.693 □*m* do vlastnictví náboženského fondu za odevzdání staré budovy a zaplacení 18.000 zl. Původní úmysl ordinariátu, aby stará budova alumnátní byla přenechána některé řeholní kongregaci mužské, pro odpor ministeria nemohl býti proveden.[1])

Zatím bylo také jednáno mezi ordinariátem a c. k. ministeriem kultu a vyučování o programu stavebním a opatření potřebného nákladu na novou budovu alumnátní. Snahou ordinariátu při tomto vyjednávání bylo, aby budova nového alumnátu, jenž má býti vychovávacím ústavem pro klerus světský a vyučovacím ústavem pro dorost světský i řeholní diecese, tomuto dvojímu účelu plně vyhovovala. Proto žádal, aby v nové budově, která má sloužiti i potřebám budoucnosti, postaráno bylo vedle vzorně upravené domácí kaple o ubytování a úplné zaopatření 120—140 chovanců s představenstvem a se služebným personálem a dále o theologický ústav se čtyřmi posluchárnami pro 35—40 posluchačův a o konferenční síň pro professory. Také tu delší jednání setkalo se konečně s výsledkem. Dne 31. května 1901 č. 2878 zaslalo c. k. ministerstvo kultu a vyučování detailní projekty pro stavbu nové budovy biskupského alumnátu. Náklad stavební, počítaje i náklad na ohrazení zahrady a doplnění vnitřního zařízení, rozpočten byl na 602.280 korun, zaokrouhleně na 600.000 korun. Obnos tento, jenž uvalen byl na kmenové jmění náboženského fondu moravského, rozvržen byl ve státním rozpočtu na pět let, a to tak, že pro rok 1898 a 1899 dána do rozpočtu položka 170.000 korun, pro rok 1900 110.000 korun, pro rok 1901 60.000 korun a konečně pro rok 1902 90.000 korun. Nová budova

[1]) Srv. akta v archivu ordinariátním.

alumnátní měla po svém dokončení připsána býti knihovně náboženskému fondu moravskému.[1])

Téhož roku 1901 po vykonaném řízení offertním stavba 24. července zadána brněnskému staviteli Ant. Tebichovi spolu s vyzváním, aby s prácemi ihned započal. Skutečně také ještě téhož roku bylo se stavbou započato a po dvou letech dokončena. Dne 14. října 1903 nová budova alumnátní byla J. Exc. biskupem Dr. Františkem Saleským Bauerem vysvěcena za účasti četných vzácných hostí, mezi nimi místodržitele Karla hraběte Zierotína, zemského hejtmana Felixe hraběte Vettra, zástupce c. k. ministeria kultu a vyučování rytíře Foerstera a četných poslanců zemského sněmu atd. a svému účelu odevzdána.[2]) Tím konečně po 96 letech dostalo se diecesi brněnské péčí Jeho Exc. biskupa Dra. Františka Saleského Bauera za pomoci místodržitelů moravských rytíře Loebla a barona Spens-Boodena budovy alumnátní, která svému určení, spojena jsouc s rozsáhlou zahradou, celkem dosti vyhovuje.

Nicméně je tu poznamenati, že stavba nebyla úplně podle původních plánů provedena. Podle těchto plánů měla býti mnohem větší a měla míti mnohé místnosti, které zpravidla moderní vychovávací ústavy mívají, na př. slavnostní dvoranu, čítárnu při knihovně, byt pro třetího představeného, zvláštní místnost pro zábavu domácí theologů, pro hudbu atd. Plány tyto ministerstvo poslalo také na světovou výstavu pařížskou roku 1900, aby se před cizinou pochlubilo, jak velkolepě podporuje účely kultu katolického. Po ukončení výstavy pařížské nařídilo ministerstvo přepracování plánů pro alumnát brněnský, a to hlavně za tím účelem, aby stavba byla co nejlacinější. Proto upravena budova jen pro 105 bohoslovců, kaple zmenšena, tak že jeví se těsnou, vynechán byt pro třetího představeného a čítárna. Také místnosti pro knihovnu, která v poslední době značně byla rozmnožena, zřízeny byly příliš malé. Určeny pro ni jen tři malé světnice, které za některou dobu při stálém zvětšování knihovny budou naprosto nedostatečnými. Ordinariátu biskupskému nezbývalo než tyto nové zúžené a zkrácené plány přijati, jelikož nemohl na sebe vzíti zodpovědnosti, aby se od-

---

[1]) Srv. akta v archivě ordinariátním.

[2]) Slavnostní řeč, kterou později obdrželi všichni účastníci ve zvláštních otiscích na památku, konal po skončeném svěcení sám Jeho Exc. biskup Dr. František Saleský Bauer. Poukázav na účel, jemuž budova určena: pietati et scientiae, podal v klassické řeči dějinný vývoj studia theologického a kněžských seminářů vůbec, brněnského pak zvláště.

mítnutím těchto plánů celé dílo snad do nedozírné doby nezmařilo. A tak postavena budova, která sice přáním biskupského ordinariátu úplně nevyhovovala, ale přece proti staré budově alumnátní pravým palácem nazvána býti může. Dvorana slavnostní byla sice zřízena, ale ve schválených druhých plánech jí nebylo a teprve při stavbě samé dvě spárny v druhém poschodí v malou dvoranku proměněny.

Opatřením nové budovy alumnátní nastala však také potřeba, aby zvýšen byl dosavadní numerus fixus 75 alumnů. Proto obrátil se biskupský ordinariát žádostí ze dne 29. května 1903 č. 634 na c. k. ministerstvo kultu a vyučování, aby počet alumnů, pro něž by náboženský fond potřebnou dotaci skytal, zvýšen byl z dosavadních 75 alumnů na 100. Na tuto žádost biskupského ordinariátu povolilo ministerstvo výnosem ze dne 3. září 1903 č. 22.442, aby počínajíc 1. lednem 1904 zvýšen byl numerus fixus na 87 alumnů. Poněvadž však ani tento zvýšený počet theologů přítomným potřebám diecese nikterak nedostačuje, zahájil biskupský ordinariát s c. k. ministerstvem kultu a vyučování nové jednání. Jednání to setkalo se s výsledkem, neboť výnosem z 2. dubna 1907 č. 8857 povolilo c. k. ministerstvo kultu a vyučování počínajíc 1. lednem 1908 dotaci pro 100 alumnů.[1])

Vedle roční dotace z fondu náboženského ministeriálním dekretem ze dne 19. října 1881 č. 11.240 a z roku 1884 č. 16.349 pro jednoho alumna stanovené na 420 korun a dále vedle ročního paušálního příspěvku 10 000 K má brněnský alumnát také vlastní fond. Fond tento vznikl rozdělením společného seminárního fondu olomouckého. Dle svrchu uvedené listiny dotační a zřizovací měl seminární fond arcibiskupství olomouckého, který byl povinen zaopatřovati 18 chovanců brněnské diecese, každým rokem platit nově zřízenému semináři brněnskému 3600 zlatých, počítajíc 200 zl. na jednoho alumna, a dále odvádět z fondu sarkandrinského pět stipendií po 100 zl. Z podnětu vrchního představeného semináře olomouckého bylo dvorním dekretem ze dne 27. května 1808 č. 11.020 povoleno, aby kapitál, jenž jest nutný na hrazení ročních příspěvkův olomouckého semináře obnosem 3600 zl. a pěti sarkandrinských stipendií celkovým obnosem 500 zl., ze seminárního fondu olomouckého byl vyloučen a na brněnský seminář přenesen. To se také skutečně stalo splacením kapitálu 101.738 zl. 30 kr. v moravských stavovských památkách z olomouckého fondu seminárního pro brněnský alumnát. Když však později dekretem dvorní kanceláře

[1]) Srv. akta v archivu ordinariátním.

ze dne 16. února 1829 č. 3406 a ze dne 26. března 1829 č. 6178 bylo nařízeno, aby fond sarkandrinský navrácen byl původnímu svému určení, byla dekretem gubernia moravského ze dne 28. května 1830 č. 13.610 provedena excindace kapitálu sarkandrinského obnosem 11.130 zl. 30 kr. ze jmění alumnátu brněnského a excindovaný kapitál opět odevzdán fondu sarkandrinskému.[1])

Vlastní fond seminární zůstal však při brněnském alumnátě a byv ponenáhlu rozmnožen některými menšími odkazy, o nichž musely býti guberniu podávány roční výkazy, dosahuje nyní výše 144.000 korun uložených v jednotném státním dluhopise č. 9822 z 1. srpna 1869. Úroky z tohoto fondu 6048 korun ročně tvoří část dotace alumnátní; neboť o tento obnos jest menší příspěvek náboženského fondu moravského na vydržování alumnátu poskytovaný.

Různými odkazy zřízeno bylo při alumnátě brněnském postupem doby též několik zvláštních stipendií, určených na podporu nemajetných neomystů. K nim náleží především odkaz brněnského biskupa Františka Antonína Gindla. Stav se roku 1841 knížetem biskupem krčským (v Celovci), kde ještě téhož roku na věčnost byl povolán, pamatoval i v posledních okamžicích života svého na alumnát brněnský odkazem 2000 zl. Odkaz tento uložen jest nyní ve státní obligaci č. 9821 z 1. srpna 1869 v obnosu 2900 zl. Roční úroky 243 K 60 h, dle vůle testatorovy určeny jsou na podporu některého chudého a hodného novosvěcence. (P. d.)

[1]) Akta excindační uložena jsou v archivě ordinariátu brněnského.

Ruská kolonisace.

Píše PROKOP ŠUP. (Č. d.)

Tyto těžkosti a často i slabost finanční a duševní i hospodářská nestateč kolonistů jsou toho příčinou, že nově nastěhovalá rodina cítí se zklamánu. Poměry ji zmáhají, okolí, půda jí nevyhovuje, ta práce, již třeba vložiti do „noviny", ze stepi anebo z tajgy učiniti pole, to ji odstrašuje. Je to též pochod zdlouhavý. Kolonisté teprv po několika letech zpracují ze svého podílu několik desetin v roli (6 až 10 na rodinu), ostatní nechávajíce pastvinou nebo úhorem a roli na svém podílu po letech a po vyčerpání síly její překládajíce. Kdož pak nemusí, vůbec se nenamahají zpracováním noviny. Tak sibiřští kozáci v semipalatinské oblasti, počtem 16.389 duší, mají přiděleno 2,182.566 desetin (při řece Irtyši hlavně). Z tohoto prostranství velmi příhodné polní (pšeničné) půdy jest polovice asi (1,041.283 desetin), tak že připadá na duši 63 desetin samé dobré půdy. Ale kozáci mají průměrně vzděláno v roli 0·65 desetin na duši! Tedy stý díl svého podílu (dvoustý díl veškeré přirčené půdy). Tak nechávají ladem 98% veškeré půdy vhodné ku polaření! Živí se za to dobytkářstvím a — příplatkem státu. Sedláci vedle kozáků mají průměrem v pole vzděláno 1·1 desetiny na duši, tedy dvakrát tolik co kozáci. U kozáků pole na každou rodinu měří asi 4 hektary, u sedlákův asi 6 hektarů. Pro jednotlivou rodinu, pracuje-li sama na poli svém, při četném dobytku užitkovém, je to ostatně dosti, vzdělává-li 20 až 30 měřic. Více možno zastati jen námezdní prací dělnickou nebo hojným užíváním strojů.

Následek těžkostí kolonisačních je t. zv. zpětné hnutí přesídlenecké a pak toulání celých rodin po Sibiři. Zpětným hnutím vrací se ze Sibiře obyčejně týž rok několik tisíc duší. Vloni ze 140.000 duší vrátilo se jich 7700, čili 5·5% všech. Jindy vracívá se jich více, tak že průměrně hnutí „zvratné" obnášelo v letech 1894—1899 14% a v letech 1900—1905 19% „přímého". Aby kolonisté nešli na nejisto, zařídila vláda tak zvané „chodáctví"; několik rodin (dvě až pět) vyšle společně jednoho „chodce" („chodok"), který jede napřed a obhlíží přichystané podíly. Chodci zdarma jedou drahou (jsou úředně ohlášeni) a jedou už podle návodu přestěhovaleckého úřadu do toho či onoho kraje. Shlédnuvše místo buď je zamluví ihned, nebo hledají dále. Vracejí se většinou týž rok ať už vybrali co nebo nic. Někteří zůstávají už na dobro v Sibiři, zvouce své za sebou. Poslední léta nespokojených

chodců vrací se více než dříve (od 60 do 75%). Vloni 77.000 chodců vybralo 98.000 podílův, a ježto skoro každý vybírá po dvou, či třech i více, značí to, že asi polovice jich vybrala. Oněch vybraných 98.0 0 podílů stačí na 200.000 duší, pod'e toho také letos na jaře bylo stěhování tak prudké. Podle doby roční stěhuje se průměrem v jarních měsících 70 až 75%, v letních 10%, v podzimních 10% a v zimních 5% všech rodin.

Toulající se po Sibiři buď usadí se na novém místě lepším, nebo tvoří pak proletariat sibiřský, jsouce námezdnými dělníky buď zemědělskými, průmyslovými, nebo služebníky; nebo usazují se u „starožilů“ jako jejich pachtýři, či volí si konečně jinou živnost. Těchto rozbitků kolonistských bývá nejvíce v severnějších částech sibiřských gubernií, v Zábajkalí a v Přímoří. Sibiř má to společné s novým světem americkým, že má velmi vysoké mzdy, jmenovitě v průmyslových okresích Altaje, Bajkalu, Amuru a Přímoří. Proto má také hojnou immigraci dělnickou z Číny.

Nebezpečí od nájezdů nebo nepřátelství domorodců dnes už není. Jsoutě všechny ty domácí národnosti příliš bezmocny a sláby a oddány svému osudu. Mimo to Rusové jako vytlačující živel stýkají se s mocnými národy střední Asie sraženou linií ze severu. Jednotlivé ostrůvky v massách středoasijských jsou většinou přijímány ochotně, neboť domorodci mají z nich užitek, pronajímajíce a prodávajíce jim půdu svou. Tak zvláště Kirgizi, ale i Ostáci na severu tobolské gubernie pronajímající i právo lovu v lesích a v řekách, jež přiřknuty jim ve vlastnictví.

Rozdělení vystěhovalců po ruské Asii, pokud je možno statisticky ujati, je takovéto. Ze 1,551.206 duší osazených v letech 1860 až 1905 usadilo se: v akmolinské oblasti 186.339, v turgajské 115·348, v semipalatinské 6925, v semiréčenské oblasti 24.124, čili „ve stepi“ 21·44% všech; v altajském kraji (průmyslový jihovýchod tomské gubernie) 645.361, čili 41·63%, v ostatní tomské gubernii 156·859, v tobolské 152.114, čili v západní Sibiři 19·92%; v jenisejské 112 929, v irkutské 6234, tedy ve střední Sibiři 7·67%; v amurské oblasti 63.820 a v Přímoří 81 155 duší, čili na východě Asie vůbec 9·34% všech oněch kolonistů.

V Sibiři samé, jež rozdělena na čtyry gubernie (tobolská, tomská, jenisejská a irkutská) a čtyry oblasti (zábajkalská, jakutská, amurská a přímořská ze Sachalinem), Rusové jsou dnes převládajícím živlem, a zvláště ve čtyrech oněch západních guberniích tak doma jako

ve vlastním Rusku. Tvoříť v tobolské ze 1,433.043 obyvatel na 95%, v tomské ze 1,927.679 obyvatel přes 95%, majíce vedle sebe na jihu hrstku Tatarů, Kirgizův a mongolských Kalmyků (v tomské), a na severu Osťaky a Samojedy (uralsko-finských kmenů) V gubernii irkutské a jenisejské přimícháni už jinorodci ve větším počtu: jsou to mongolští Burjati (na jihovýchodě irkutské u jezera Bajkalu), mongoloidní Tunguzové a turskotatarští Jakuti. V těchto guberniích ruský živel tvoří na 80 a 90% obyvatelstva, jehož každá z oněch gubernii čítá něco přes půl milionu (514.267 a 570.161). V oblasti zábajkalské vedle kmenů tunguzských a Burjatů tvoří Rusové na 65% (ze 672.037 obyv.), v jakutské vedle Jakutův a Tunguzů pouze na 15% (ze 269.880 obyv.), v amurské však na 80% (ze 120.306 obyvatel), konečně v přímořské a na Sachalině přes 60 a 70% (ze 223 336 v Přímoří a z 28.113 obyv. na Sachalině) vedle drobných kmenů mongoloidních a Korejcův i Čiňanů.

V celé Sibiři mezi 5,758.822 obyvateli napočteno 4,6-8.782 duší slovanského živlu (4,659.423 Rusů), v němž Velkorusové sami zaujímají převážnou většinu 4,423 803 duší. Slované tvoří tedy 81·4% všeho obyvatelstva. Přimíchané jinorodé kmeny jsou pouhé úlomky národní, jež pomalu odumírají anebo se slučují s ruským obyvatelstvem. Národně pokračujicím živlem jsou Jakuti a Burjati. Onino jsouce nejsevernějším turskotatarským kmenem zeměkoule a výjimkou skoro všichni popravoslavněni, odnárodňují nejen Tunguzy a příbuzné kmeny mezi nimi žijící, ale často i samy ruské osadníky pojakutí! Jakuti od 1730 do 1830 roku počtem svým sedmkrát se zmnožili (?). A od roku 1830 do dneška slaběji sic, ale přece vzrostli o nových asi 20%. Čítáno jich tehdy na 170.000, dnes pak 227.384 duší. Burjati se jen málo množí; v letech padesátých odhadován počet jejich na 270.000, teď pak napočítáno jich 288.630. Přírůstek z části odchází do čínského Mongolska, kdež se cítí více doma. Burjati v náboženském ohledu jsou unikum ruské imperie, náležejíce k tibetanskému lamaismu (buddhismu). Nábožensky a občansky nadáni jsou vlivem lamů svých takovými právy a výsadami, jako žádný jiný kmen asijský. Mongoloidní kmeny Tunguzů, Čukčů, Kamčada'cův a pod. rozsazené od středního Jeniseje až po Tichý ocean čítají všecky pospolu ke stu tisíc duší. Počet jejich se pravděpodobně stále menší. Ztrácejíť příslušníky své buď vymíráním, buď odnárodňováním (pojakutěním a poruštěním). Tak tunguzských kmenů čítáno v letech padesátých na 70.000 (německý statistický zeměpisec Erckert), při posledním sčítání jich zaznamenáno

66 270. Čukčů v letech osmdesátých čítáno 13.698, teď 11 795; Kančadalů 5000, teď 3978, Jukagirů 1700, teď 948, Giljaků 7670, teď 6194 duší. Také sever gubernií tobolské a jenisejské zaujímající Osťáci a Samojedi (tito též k mongoloidním se čítají), oni v počtu 20, tito přes 10 tisíc duší stále se tenčí; před 50 lety odhadován počet jejich dvakrát tak vysoko (na 60 tisíc, dnes na 30 tisíc).

Na jihu v polostepním pásu sibiřském (tobolské a tomské gubernie) žijící Kirgizi, Tataři a Kalmyci (počtem přes 230.000 duší) jsou též mizícím živlem. Už proto, že sem zajíždějí jen občasně na kočovkách svojich, a půda, jíž při kočování používali, stále více se osazuje, oni pak dále na jih se svými stády jsou zatlačováni. Usedlí v městech se pomalu porušťují. Počtem však jsou dnes značně silnější než před 20, 50 lety, od kteréžto doby se skoro zečtveřili.

K hustě osazené a skoro zcela ruské „západní Sibiři" (tobolská a tomská gubernie) přilehají k jihu čtyry oblastí stepní ze středoasijského ruského panství: jsou to oblast uralská, turgajská, akmolinská a semipalatinská (sedmipalácová), které dnes jsou v kolonisačním ruchu nejčastějším cílem přesídlenců a v pověsti lidu mají vysokou hodnotu kolonisační. Vloni z každého tisíce 543 šlo do stepních těch oblastí, a jen 265 přesídlenců z tisíce do sibiřských čtyr gubernií. K těmto čtyrem stepním druží se i středoasijská oblast semirěčenská (sedmiříční) jako silně kolonisovaná. Oblasti tyto už i roku 1897 vykazovaly značnější procento ruského obyvatelstva. To se v těchto oblastech vesměs stýká s Kirgizy, kteří všude tvoří většinu obyvatelstva. Rusi pak čítají v akmolinské oblasti 35% (ze 682.608 obyv.), v uralské 25% (ze 645.121 obyv.), v semipalatinské 10½% (ze 685 590 obyv.), v semirěčenské 10% (ze 987.863 obyv.) a 8½% v turgajské oblasti (ze 453 416 obyv.). Dnes možno říci, že se obyvatelstvo ruské zmohlo v oblastech oněch o 10 procent, tedy v akmolinské jest blízko polovici, v uralské oblasti blízko třetině a v ostatních oblastech blízko čtvrtině veškeré populace. Kirgizové čítajíce ve střední Asii na 4 miliony, v těchto pěti oblastech mají přes 2½ mil. duší ze 3½ milionů veškeré populace těchto oblastí. (O. p.)

Můj názor o sčasování (rythmu).

Píše LEOŠ JANÁČEK.

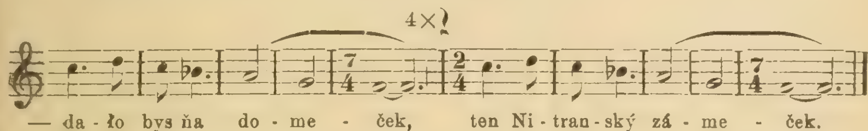
V.

a)

Tak nekonečně táhlou, jak by smutek vší tíhou tón za tónem zadržoval a nemohl se z něho sesmýknout, připadala mi slovenská píseň, již protější stráň Velké Kamenné[1]) jasnou ozvěnou šohajům Veleckým poddržovala.

Cítil jsem nápadně vleklost písně, když její dlouhé tóny se mi na duši kladly, když na vyhlazeném průběhu tónu čekal jsem jeho konce.

Zní mi ta místa v zakončení písně dosud:

I v oddechu, délky čtyř čtvrťových pomlk (4 × 𝄽), cítil jsem tesknou vleklost.

Hloubejte v rythmice skladby, odhadujte její sčasovky a mimovolně upadnete ve vleklejší tempo: obíráme se tu hlavně délkou tónů, jež vycitujeme z jejich průběhu, ztvrdlého, vyhlazeného, v němž jakby čas ztratil všechen pohyb.

Hudebník při prvém čtení skladby z not, dirigent u nové partitury upadává ze stejného důvodu ve vleklejší tempo.

Není dvou dirigentův, aby tutéž skladbu, dokud sbírají její rythmiku, řídili ve stejném tempu.

Jestli na tuhém napínání životní energie při poslouchání neb vyluzování dlouhého tónu zatemňuje a ztrácí se pohyb času, tož přesmyknutí s význačného okamžiku přízvučného na neméně význačný okamžik, který znamená zánik představy nebo pocitu, dává nejjasnější obraz úbytku energie životní, nejjasnější obraz pohybu doby.

Čím spíše po sobě dostavují se tyto dva okamžiky, tím zdá se nám probíhati čas rychleji. Čím delší jest část nezměnného průběhu tónu, tím pohyb časový na něm jest vleklejší.

V tónech úsečných cítíme největší rychlost.

---

[1]) V Luhačovicích.

V každém tónu je tudíž již zárodek rychlosti. Pozornost upiata na průběhu tónu dělá jeho délku, pozornost přenášena na význačné části, přízvučný počátek a rozvazný konec, dělá rychlost nebo vleklost pohybu, tempo.

*

Tento vztah evolučních okamžiků tónu, skládající se z okamžiku, v němž se potřebné tónu fysiologické nastrojení sběhne, okamžiku přízvučného a okamžiku, v němž se nastrojení tónu zase uvolňuje, jest příliš prchavý. Jest dotud zárodkem rychlosti, dokud se nezesílí opakováním, dokud se tento zárodek nestane mírou.

Říkáme o jediném tónu, že jest krátký a ne že je rychlý.

Ale i tón myšlený neb ohlašovaný pacitem nebo vzpomenutý neb tón, jenž v tvořivé síle vytryskne z mysli, má svůj zárodek rychlosti; může být mírou i pocitovým.

Odčítáváme-li délku slyšeného tónu, může i jediný tón rychle nebo zvolna probíhat.

Tempo účinkuje tudíž nejsilněji při rovnoměrných tónech.

Skladby slohu kontrapunktického, skladby a části skladeb, v nichž takt silně se ohlašuje (na př. skladby taneční), mají nejurčitější tempo.

Čteme: Tempo polkové, Tempo valčíkové; říká se skladbám: Allegro, Adagio atd.

Nezměnné tempo trvá dotud, dokud vycifujeme tutéž míru.

Změna tempa nastane, když se uplatní nová míra.

Určitěji podaří se nám vyměřit jednou tak volné tempo, než jednou tak rychlé (doppio movimento).

V jednou tak volném tempu neumlčí se hned stará míra, klade se ještě na mysl. —

Ustálené tempo nás uklidňuje.

Prodlužujeme-li nový tón o zlomek časový, jenž nedá míře na něm se položit (tudíž o zlomek notou nevyjádřitelný), zdusí tento nadbytečný průběh nového tónu zakončení obrazu předcházejícího tónu (samo sebou se ohlašujícího), cítíme v rychlosti opoždění.

Stejný nadbytečný zlomek v délce následného, třetího, tónu ustálil by již nové tempo; prodlužují-li se tóny víc a víc, nemůže se ustáliti nová míra a vzniká dojem plynulého opožďování — ritardando: skladba jak by v něm odumírala. Zatajuje nám dech.

Opačme nyní případ.

V ustáleném tempu jasný odlesk tónu, jejž máme jistě na mysli, přetne a odštípí nezměřitelný jeho zlomek nový kratší tón. Všechen klid z mysli zmizí.

Nastane předčasné, ač zachmuřené do jisté míry uvolňování fysiologické koncem nového tónu. Jistá nevolnost nás opanuje, nemáme hladkého čela při tomto zrychlení.

Přibývá-li ho, když se nová míra neustálila, jsme na konec zrovna upachtěni, uštváni.

V zrychlování, accelerandu, nestačí nám dechu; jsme vznášeni a unášeni.

Nedostíhá a nezpůsobuje každé accelerando dojmu dvojnásob rychlého tempa, ani ritardando dvakrát tak volného tempa. Jsou-li toho příklady, pak nevymizela tu z mysli původní míra.

Dojem předčasnosti a opoždění, vázaný však na měřitelný zlomek délky tónové, vložen jest v různých kombinacích v triolu, kvartolu atd. a v synkopu.

Cítíme dobře v triole zrychlení a opoždění proti vládnoucí míře rychlosti.

Jedna synkopa má ráz trioly: po dojmu zrychlení dostavuje se opoždění.

Stejný zlomek časový v opoždění stírá dojem zanikání, odumírání s nahromaděných synkop.

Neslyšíme-li a odmyslíme-li si též vládnoucí míru (t. j. tón s jeho částí přízvučnou a koncem uvolňujícím všechno jeho nastrojení fysiologické), odpadne všechen dojem synkop (opožďování o stejnou míru). —

Jednotné tempo není vždy nezměnné; mají v něm volné pole i změna tempa i accelerando i ritardando; i sotva znatelný rozdíl v míře i závratný skok z Prestissima na Grave.

*

b)

Vytčeným nazíráním postřehneme tempo na dílech všech umění, na všech zjevech životních; i prostor nám bude ubíhat nebo budit v nás zdlouhavost.

V skladbě hudební jen to někdy letí rychlými dvaatřicetinovými tóny — a přece máme dojem vleklosti, adagia; z not půlových 𝅗𝅥, čtvrťových 𝅘𝅥 v nejedné skladbě allabreve ¢ prýští daleko rychlejší tempo.

Cítíme z nějaké skladby rychlost smršti jak by na pevné půdě, jindy točí a víří se to ve všech základech skladby.

Neletí jen rychlost po tónu, ale po všech hudebních představách. Zdvíhá se z akkordů, jako z toniny; vane proto různou silou z různých taktů, mění se hbitost její modulací.

V harmonické hudbě utvořují se a prostírají se nad sebou pásma různých rychlostí; ve vysokých vrstvách, v drobounkých tónech, cítíme shon o překot, ač v téže době v nejnižší vrstvě, jejíž tón mnohdy kryje celý takt, plyne rychlost velebným maestosem.

Vlastní rychlost skladby není tudíž jen jednoduchá.

Vniká-li do ní laik, unesen bývá snadno jen jedním proudem: nepochopí jejího tempa.

Vlastní, pravé tempo skladby vyplývá z celé její formace.

Nemá zastřít a k nerozeznání srážet, překotnou rychlostí spájet tóny nejdrobnější ve vytí; nemají se však na duši věšet k nesnesení tóny nejhlubší vrstvy: tempo pravé nemá stírat plastiku sčasování.

Největší rychlost budí akkordy v dobách úsečně krátkých, jež jsou zároveň výrazem různých tónin; třeskutě se řítí.

Tytéž akkordy padají do gravissima při nadměrné délce .

Nota s korunkou je stavem všeliké rychlosti.

*

Nejen složitost rychlosti, ale i vztah její k vlastnímu temperamentu, obzvláště vztah její k rychlosti slovesné části ve zpěvu, k rychlosti pohybu v tanci, k rychlosti děje, k němuž se váže, k prostoru, jímž probíhá — vyžaduje co možná jistého určení jejího.

Rychlost, s kterou mé vlastní myšlenky v mysli probíhají, do ní napadají, rychlost vlastního pojímání tónu, tempo všech vlastních výkonů duševních i tělových, chůze, mluvy atd., t. j. můj vlastní temperament, překypující, živý, mírný, až nehybný, může mi napomáhati nebo překážeti při zjišťování pravého tempa skladby.

Stejně složitá jest rychlost slovesného díla. Probíhá po myšlenkovém obsahu, probíhá ještě fonickou částí v mluvě, zadržována jest okem při čtení. Mnoho slov na straně — a přece zeje z nich mnohdy zdlouhavost.

Největší rychlostí probíhají myšlenky v mysli; mluva jest rychlejší hlasité četby.

Každý zpěv zůstavuje však dojem mírného tempa: na širokých plochách fonické části stojí tu mnohdy jediný myšlenkový obraz.

Tempu písní se třeba učit. Z not budeme čísti zpěv a píseň vždy rychlejším tempem, nežli jest jejich pravé, typické tempo.

Naprostá shoda v rychlosti požaduje se při tanci mezi skladbou hudební a skladbou choreografickou.

Třeba ji však hledati v hudební skladbě v nejnižší její vrstvě sčasovací.

Proto má na př. v polce nota půlová 𝅗𝅥 ustálenou rychlost.

Píseň kovářská má své jisté tempo, též i hudba k přástkám; že bouře „orchestrová“ probíhá rychlostí šumu lesů, klikatí své motivy rychlostí bleskův a bijí v ní tympany v tempu hromu, jest známo.

Méně čítá se s vlivem prostoru na rychlost skladby.

Oko nepohltí velké prostory najednou. S jakou rychlostí od části k části přebíhá — takovou rychlost v nás prostor budí.

Velikost koncertních dvoran, velikost chrámů, daleké stráně — jsou rychlostní základnou, na které skladba svou rychlostí působí buď titěrně, někdy v titěrnosti se až tratíc (nehledě ani k akustickým příčinám), neb na které skladba široce a důstojně se rozkládá.

P í s n ě d a l e k ý c h s t r á n í, d a l e k ý c h k o n c ů d ě d i n j s o u v e s k r z t á h l é. Učte táhlým písním v přírodě! Písně úzkých a nízkých prostorů jsou tempa rychlého.

V prostoru bezmezném se krčím; ohraničuji si jej.

*

c)

Samozřejmo, že jedinou mírou, byť to byla nota 𝅗𝅥 polky, na určování rychlosti skladeb hudebních se nevystačí.

Třeba již povšechných určení při zrychlování a zadržování (accelerando, ritardando).

Názvy rychlostí, od Prestissima do Gravissima, tehdy mají význam určitější, když vím, ke které vrstvě sčasovací v harmonické hudbě i v jednoduché melodii se vztahují.

Na příklad:

Moderato vztahující se k době 𝅗𝅥., jest jiným tempem než moderato vztahující se k době ♩ čtvrťové, neb ♪ osminkové.

Myslím, že lze s jistotou vztahovati tato všeobecná určení tempa k nejnižší vrstvě sčasovací, s níž se pojí v nejčetnějších případech i pojem taktu.

Určením tempa metronomem pohrdá myslící dirigent.

Viděl jsem však Dr. Ant. Dvořákovu ouverturu „Má vlast“ dirigovati tak, že ve vyvrcholení skladby vypadával třeskot zrovna z ospalých pazounů.

* * *

Čeho se tato pátá a poslední rozprava o sčasování týká, jest zřejmo. Čtvrté rozpravě příslušel by název o slohu po sčasovací stránce; třetí rozpravě dal bych název o plastice sčasovací; druhá rozprava jedná o přízvuku, těžší době a těžším taktu; první o taktu.

Do taktu vložit rychlost, jest vdechnout skladbě nejen světelkování duše, ale spájit ji na tvrdost ocele.

Myslím, že všechny záhady sčasovací naleznou v této **všeobecné části** o rythmu vysvětlení.

Dějiny českého divadla v Brně.

Miloslav Hýsek. (Č. d.)

Tato doba jest koncem živoření českého živlu na Moravě a počátkem jeho života. Změna tato souvisí se změnou rakouské ústavy říjnovým diplomem r. 1860. „Dlouholetý tlak německého absolutismu spadl nám jako kámen ze srdce“, vzpomíná po letech na první šedesátá léta jeden z tehdejších vlastenců.[1]) Bylo to patrno jak na moravském venkově, tak v Brně. Jak v Praze tak i na Moravě se pozdvihla česká žurnalistika a celý národní život založením několika nových listů.

Známa jsou slova, která z Moravy psal roku 1837 Chmelenský Čelakovskému.[2]) Ani za půl století prý se tu nelze dočkati žádného ovoce, lethargie prý je tu tak veliká, „že se ani není co báti, aby se cizí chuť zde usadila.“ V padesátých letech pozorovati na venkově již jistý ruch vlivem katolických jednot, ale více ve smyslu náboženském.

---

[1]) »Z let probuzení v Brně«, feuilleton v »Moravské Orlici« 5. března 1876.

[2]) »Sebrané listy Čelakovského«, str. 329.

Teprve léta šedesátá přinášejí změnu, ne náhlou, nýbrž dosud kvas, který však vniká do všech vsí a burcuje ze spánku. Snaží se přinésti lidu národní hrdost, které byl neustále nedostatek, tak že bylo možno ještě ve čtyřicátých letech sledovati volné poněmčování českých osad, které s trpkou bolestí zaznamenávají pražské „Květy". A značná zásluha o toto uvědomění lidu náleží také novým poměrům v říši, hereckým společnostem a studentstvu.

Herecké společnosti, jak bylo již zmíněno, jezdily po Moravě již dříve, ale hlavní jejich působení náleží letům šedesátým. Tu zasluhují zmínky hlavně společnosti Štanderova, Muškova a Bidermanova. Jejich členové byli většinou mladí nadšenci, kteří hladověli z lásky k umění a k lidu. Jejich repertoir nebyl sice nic nového, byly to vedle domácí produkce hlavně překlady, ale již u Tyla, Klicpery a Kolára bylo možno nalézti kusy vlastenecky působivé, a herci mimo to vkládali i v jiné kusy nadšená patriotická extempóra. Přizpůsobovali je poměrům, agitovali s jeviště. Činívali to s nebezpečím, že budou od policie zbaveni chleba, že ředitel pozbude koncesse. Turnovský na příklad vypravuje,[1]) jak v této době v Moravské Ostravě přispěl tímto způsobem k vítězství protiústaváckého kandidáta. A v tom jest veliký význam a zásluha těchto společností.

Kus národní práce vykonalo v této a následující době i studentstvo. Jeho nadšení souvisí jednak s českým ruchem brněnským, jednak s celým českým národním životem, s Prahou. Také oni hrávali divadlo již od let třicátých. Hrávali s velikými obtížemi, nemohli na venkově dostati vhodných kusův[2]) a těžko bylo nalézti rodiny, jež by dcerám dovolily spoluúčinkovati. Ale mladé nadšení zvítězilo: již v třicátých letech jejich snahou se zakládají ochotnické spolky (na př. v Přerově), jichž v letech šedesátých přibývá měrou netušenou; každé městečko a téměř každá vesnice se může nyní pochlubiti svými ochotníky. Studentstvo však pracuje nejen divadlem a jinými zábavami, nýbrž i přednáškami, jejichž povolení se musí vymáhati nejrozmanitějším způsobem. Jejich přednášky nebyly jen poučné, nýbrž chtěly též probouzeti, vlíti do žil trochu té nedostávající se lidu národní hrdosti. Tu bylo třeba veliké obětavosti: slídiči byli na všech stranách a zkazili mnohému obětavci existenci. Veliký rozruch způsobilo na př. roku 1872

---

[1]) V knize »Z potulného života hereckého«. Praha 1882.

[2]) Telčtí studenti na př. roku 1842 nemohli dostati »Divotvorného klobouka« nikde v okolí. Schválně jeden jel do Brna, ale tam ho zase neměl žádný knihkupec. Až se náhodou sešel s Kinským, který mu jej půjčil.

soudní přelíčení s brněnským septimánem Viktorem Hanákem pro pobuřující prý přednášku, již měl o ostatcích v Deblíně.

Mnoho záviselo také od jednotlivců, kteří byli uvědomělí a ve svém okolí pro národní myšlenku pracovali. Byli to někde lékaři, jinde právníci, často i vzdělaní rolníci. Učitelstvo v této době má ještě malý význam: jsou to zase jen jednotlivci, kteří pracují, a těch jest velmi málo.[1]) Většina jeho jest nevzdělaná a v letech sedmdesátých náleží k nejhorlivějším přívržencům protinárodního Crhova „Moravana“, jejž hlavně ono propaguje.[2])

Poněkud jinak se jeví národní život v městech, hlavně v Brně. Zde stojí proti sobě dvě národnosti, z nichž silnější a vládnoucí německá se snaží uhájiti svou moc proti české menšině. Rok 1863 velehradskými slavnostmi přinesl pevný bod, od něhož se vycházelo: přinesl nadšení a vědomí slovanské síly. Palacký, jenž se tehdy v Brně poprvé objevil v čamaře, dal tím vlastencům i vnější znak, národní oblek. Začíná se žít intensivně, a přední úlohu hrají spolky. Přibývá jich několik; nejdůležitější jest Beseda brněnská, vzniklá z kroužku českých pěvců, jenž se od roku 1860 scházel „u Vokůrků“ na Zelném trhu přičiněním pekaře Padovce, již roku 1861 současně s pražským „Hlaholem“ a za předsednictví J. B. Rudiše a sbormistrovství Křížkovského vykonavší veliký kus národní práce přes to, že nepříznivé poměry několikráte hrozily ji zničiti; byl to spolek intelligence, jež stála od nižších tříd odděleně a soustředila se mimo to dále ve čtenářském spolku, který pořádá české plesy a od roku 1865 i české přednášky; K. Šmídek mohl dosud volati o propasti, která jest mezi intelligencí a lidem, jenž nyní vlastní silou si zakládá rovněž několik pěveckých kroužkův a přičiněním obětavých jednotlivců se soustřeďuje též ve svých spolcích, z nichž pro český život v Brně jest významný hlavně „Svatopluk“ (od roku 1868). Také nová myšlenka sokolská záhy do Brna proniká a plní zde svoje poslání.

Všechny vrstvy ovšem ještě nejsou probuzeny tak, aby se mohlo již věřiti v další zdar. Mnoho rodin, jež se počítají mezi vlastenecké, němčí neustále, a zvláště dívky nemohly dlouho odvyknouti němčině. Mládež českému Brnu přibyla až založením gymnasia po pruské válce, k němuž brzy přistupují i ústavy učitelské. Čeští professoři přinášejí

[1]) Časté stížnosti na učitelstvo čteme již v Klácelových »Národních Novinách.«

[2]) Belletristicky celý vývoj moravského probuzení vylíčil nejlépe J. Herben v knize »Do třetího i čtvrtého pokolení«. Šedesátá a sedmdesátá léta líčil často V. Kosmák v jednotlivých knihách nebo povídkách.

nový rozkvět vědy; „Matice Moravská“, již roku 1864 reformovaná přičiněním ředitele reálky Mathona, koncem těchto let začíná vydávati svůj časopis, na dlouho středisko moravských vědeckých pracovníkův. Ale dlouho ještě se tu nedýchá docela volně: mnozí čeští úředníci a professoři jsou byrokrati a škodí české věci právě tím, že se hlásí k Čechům necítíce se jimi, neboť proud národní jen zdržují. Mnoho vlastenců je také mezi brněnským kněžstvem. Literární moravský separatismus, o nějž se na okamžik znova usiluje, je sice již pohřben, ale dosti často se ještě mluví o jakémsi separatismu Moravy proti „husitským“ Čechám.

V tomto prostředí roste i moravská literatura a žurnalistika. Střediskem jejím bylo Brno. Belletristický časopis „Hvězda“ vycházel nejprve v Olomouci a pak v Brně; na svoje vlastní nohy se dovedla postaviti z moravských listův až „Moravská Orlice“, sloužící věrně národu bez ohledu na jednotlivce a třídní kasty. Hájila federativní politiku vytrvale a věrně: její redaktor Kubíček byl první moravský český žurnalista, jenž byl žalářován; šel do žaláře, vzpomínaje na Havlíčka. „Moravská Orlice“ byla listem, v němž se soustředili všichni národně smýšlející lidé: hájila národní svornost, společný postup a pracovala upřímně proti germanisaci intelligence vlády. V ní se tu a tam objevily také články, jež svědčí o nespokojenosti jednotlivců s vedoucími kruhy a o přílišném konservatismu, jenž tehdy v Brně vládl. A k „Moravské Orlici“ přistupují jiné listy, méně význačné; z mimobrněnských jest nejdůležitější olomoucký Černochův „Našinec“, založený koncem let šedesátých.

Tato žurnalistika burcovala národní svědomí. Měla úspěchy, neboť byla vedená nadšenými a obětavými lidmi, a třeba dodati, že byla vedena výborně. V Brně se již volá po českých školách a dosahuje se zatím paralelek jen po zápasech s městskou radou, jež trvají až do let osmdesátých, než je zřízena samostatná městská škola česká. Děti se zatím národu zachovávají svépomocí: veliký význam tu má práce lékaře Dra. Melichara, jenž založil pro děti ve svém bytě v Radnické ulici loutkové divadélko, jež přičiněním jeho dcer nejrozmanitějšími kusy rozzařovalo oči mladičkých návštěvníkův a tajilo v nich dech, jak ještě po letech na to vzpomíná Fr. Bílý.[1]) Koncem let sedmdesátých jest v Brně založena škola matiční. Již na počátku šedesátých let se v této žurnalistice volá po české universitě v Brně, a volání toto vštěpuje lidu vědomí o jeho právech, jako ve mnoha jiných případech.

[1]) »Brněnská vzpomínka« v ročence »Chudým dětem« VI. str. 38 n. r. 1894.

A tak, ač české Brno ještě není možno nazvati vzorným a dokonalým, chápeme, že bylo milováno. Kdo v něm pracovali, musili k němu míti lásku. A o veliké lásce svědčí feuilleton „Mor. Orlice“ z počátku let sedmdesátých:[1]) „Brno, tys růží Moravy!“ volá tu chiffra ⅃ (Helcelet?). Ohlodávají prý je sice dosud dvě housenky, odrodilci a liberáli-židé, „nicméně přece tě miluji, mne k tobě vždy táhne cos, jak slovo milenky neb přítele, ty chmury, co nad tebou hromadí vídeňského větru dech, ty rozplašíme křídly orlů našich hor, a ty zářit budeš — město slovanské! — Ó Brno! — ó Manchestre!“

A s těmito poměry souvisí i další vývoj českého brněnského divadla.

Městské divadlo, kde byl ředitelem Zöllner (1860—1866), jenž do Brna uvedl roku 1861 Wagnerova „Tannhäusera“, vlivem městské rady důsledně odpíralo českým společnostem povolení ke hrám. Po roce 1861 se o to pokusili Češi několikráte: tak na příklad roku 1864 pí. Štanderová, jíž prý ředitel bez důvodův odpověděl, že „to nejde.“ Brněnské listy české otiskují proto veřejný dotaz na místodržitele, proč se v Brně nesmí česky hráti — přirozeno, že ho nezodpověděl. Roku 1868 (v dubnu) znova vyjednává s následujícím ředitelem Dr. Franckelem (1866—1875) Švanda, jenž Čechům získal plzeňské městské divadlo, o dovolení k odpoledním hrám na květen; chtěl hráti Bozděchova „Barona Goertze“ a Kolárovu „Smrt Žižkovu“, jimiž právě dosáhl velkého úspěchu v josefovském divadle ve Vídni; Franckel slíbil vyhovět, napřed však prý se musí otázati městské rady; jest podivno, že mu Čechové věřili a doufali, že městská rada nic nebude namítat.[2]) Roku následujícího (1869) dokonce místodržitelství nedovolilo Štanderové a po ní Svobodovi hráti v Brně česky, tak že by bylo nevysvětlitelným, zpívala-li při Ilišově benefici 27. listopadu 1866 sl. Koppova jako vložku česky Škroupovu „Vlastenku“, jak noviny oznamují. Jinde, kdy český živel nerostl tak rychle, nebylo takového napjetí: v Olomouci v městském divadle se na př. občas hrálo česky v celé této době.

O divadlo se proto musili Češi starati sami. Jak však byli ve spolkovém životě rozdvojeni, tak se tyto poměry jeví i v jejich snahách o divadlo. Intelligence se nespojuje s lidem, a proto není možno do-

[1]) 29. října 1872.

[2]) »Moravská Orlice« 17. března 1868. — Pro šedesátá léta jsem užíval hlavně zpráv »Moravské Orlice«, jež jsou pro tuto dobu téměř jediným pramenem. Později k ní přistupují »Našinec« a »Pozor«, ale referují o Brně jen někdy. Řídké jsou také zprávy »Nár. Listův«. — O šedesátých letech divadla jsem stručně psal v »Moravské Orlici« 31. března 1907.

sáhnouti pevných výsledků. Ve čtenářském spolku hrají už roku 1862 pouze pro členy, a to dílo brněnského autora Dra. Josefa Illnera, svého člena, operu „Kvas krále Vondry XXVI.“ Nebylo v ní nic originelního, kus byl složen hudebně z nejpestřejších arií operních, ale byv komponován pro své první představitele výborně prý je charakterisoval (Dra. Fanderlíka, inženýra Peku atd.) a velice se líbil. Byl proto v Brně hrán dosti často, na př. u Rudišů a ve čtenářském spolku vždy znova. Dr. Illner, jenž byl v národních spolcích této doby, (ve „Svatopluku“ na př.) velmi činný, z osobní záliby komponoval ještě jiné věci, tak více solový výstup než operettu „Tři klepny“ a se zajímavým vojenským lékařem Javůrkem v době jeho brněnského pobytu (1860—1866) „Kaňhala“, provedené dle všeho vesměs ve čtenářském spolku.[1])

Ale toto byly pouze občasné soukromé zábavy, tak že celé české Brno vlastně divadla nemělo. 50.000 českého lidu — diví se „Moravská Orlice“ (6. září 1863) — dosud nezřídilo ochotnického divadélka. „Škol českých tu není a odkud má se potom bráti vzdělanost lidu našeho?“ Vybízí dále, aby české divadlo v Brně bylo heslem každého, kdo nechce, aby mu „od národní vlády naší“ udělena důtka. Zdá se, že se v zimě na to utvořil lidový divadelní spolek. Alespoň ze slov referátu „Mor. Orlice“ o představení z 3. dubna 1864 o „patrném pokroku jednotlivců“ jest patrno, že již hráli dříve. Hrávalo se u „Mondšajnů“ na Malé Pekařské ulici. Repertoir byl rozmanitý a obsahoval vedle „Divotvorného klobouka“ hlavně překlady frašek. Proto kritika („Mor. Orl.“) hned z počátku poznamenává, že „zdar divadla sám bude požadovati, aby se volily klassičtější veselohry“, až se herci trochu vycvičí. Hrálo se celou zimu a rovněž roku příštího, ne bez překážek. Bylo to ochotnické divadlo bez vůdce, jen na sebe odkázané. A proto ačkoli z počátku překvapovala energie mladého tohoto spolku a kritika doufala, že ochotníci „jsouce všemožně podporováni důstojnějšího stánku si dobudou, z něhož stálé divadlo vykvete“, za nedlouho musí upozorňovati herce, aby „šetřili správnosti jazyka, neboť obecenstvo v divadle se má přiučiti i správné mluvě“, a po roce vyznává, že naprosto zklamali. „Ani v nejhorší boudě na venkově se neděje tak ukrutné trýznění trpělivého obecenstva, neděje se tak strašný atentát na ubohou Musu jako tam.“ Herci prý ani svých úloh neumějí a 18. prosince 1864 proto obecenstvo vytleskalo napovědu, „uznávajíc jeho zásluhy o herectvo.“

[1]) Některá sdělení mi zaopatřil od sl. Illnerové p. K. Elgart, jemuž srdečně děkuji. — Dr. Illner zemřel 6. února 1894 v Brně. V posmrtných vzpomínkách na něj jsem nic bližšího nenalezl o této jeho práci.

„I my máme za svou povinnost ve jménu posluchačstva protestovati proti takovému nadužívání divadelního umění“, volá kritik *-ž*, bezpochyby mladý moravský literát a krátkou dobu i redaktor „Moravské Orlice“ M. Kříž, jenž taková představení nazývá schopnými pokaziti navždy obecenstvu chuť k divadlu.

Příštího roku (1865) už se hraje „u mexikánského císaře“ na Velké Nové ulici. Jsou to tíž herci. Je třeba uznati jejich dobrou vůli: hrají hojně domácí kusy, Raymana, Tyla, Klicperu, Tomsu, Rettiga, Pflegra, Nerudu a počínají se odvažovati i na obtížnější věci, tak že je musí „Mor. Orlice“ napomínati, aby se zatím nepouštěli do charakterních her a zůstali při fraškách, pokud se nevytříbí. Stále totiž ještě zápasili s jazykem a pamětí, znova se volá bravo napovědovi, a když konečně za kulisami nastaly sváry, při nichž se zase osvědčilo staré „cherchez la femme“, a nejlepší síly, na př. Slabýhoud, odešly, klesla úroveň těchto představení tak, že „Mor. Orlice“ radí obecenstvu, „aby se vystříhalo té duševní mučírny, dokud páni ochotníci nedají veřejné návěstí, že se naučili svým úlohám“ (17. ledna 1866).

Ale určitého výsledku tyto hry přece dosáhly: v Brně, kde ještě v červnu 1864 musejí noviny vybízeti obecenstvo, aby hojně jezdilo do divadla Štanderovy společnosti v Blansku, jest nutno se chopiti celé akce v povolaných kruzích. A tak se ještě v lednu 1866 utvořil prozatimní výbor pro zbudování důstojného ochotnického divadla v Brně, jemuž v čele stál spisovatel Mikšíček a jenž, ustanoviv se na některých věcech, hned 10. února pořádal na svůj účel u Marovských merendu. Jednalo se dle všeho bez srozumění s dosavadními ochotníky, kteří se zase vrátili k „Mondšajnům“, kde byly místnosti znova upraveny, za nesouhlasu veřejnosti: „zdali změna místnosti, a zejména tato změna věci prospěje, nevíme“, píše „Mor. Orlice“ (24. února 1866), ale jinak doufá, že do zřízení zamýšleného divadla ochotnického budou při dobré vůli stačit. Zde se nehraje ve prospěch prozatimního výboru, nýbrž pro chudé, na boží hrob u dominikánův a pod.[1])

[1]) Str. 578 dvakráte místo Pištěk má státi Píšek. — Str. 583 »Žižkův dub« byl hrán roku 1841, nikoli 1840.

Hieroglyfy Pentateuchu?

V. Lankaš.

Všeobecně se zdá, že moderní člověk učinil vše v oboru věd; jeho předkové spíše vynikali v oboru primitivnějším, v oboru umění, tak že jest možno se tázati: Starověk měl vědy? Necháme-li Řím a Řecko stranou, „any nezanechaly nám žádných v pravdě originálních vědeckých dokladů“, jak píše J. Heibling v „Journal du Magnetisme“ (viz článek „Le Sphinx a parlé“ 1906), jest možno po těchto dokladech pátrati ještě jinde. V citovaném článku činí to J. Heibling; z článku toho uvedeme jen něco málo, co specielně se týká Pentateuchu.

„Všechny dokumenty, které authenticky sahají k egyptské periodě, jsou stále psány v hieroglyfech; ať běží o nápisy na monumentech nebo papyrusy, sochařské práce v kamenech, nebo otisky do hlíny, pravidlo jest všeobecno. Přece však, věc podivná, dokument velmi rozšířený, původu prokázaně egyptského, zdá se, že činí dokonale výjimku od tohoto pravidla; mínim hebrejský text Starého Zákona a zvláště text základních pěti knih Pentateuchu, připisovaných Mojžíši. Kdo nezná této vznešené postavy, zvěčněné dlátem Michel-Angelovým? Mojžíše, zachráněného z vod a vychovaného na dvoře faraonově?...

Hieroglyfická řeč je přirozeně řeč umělá, vytvořená jednoho dne ze všech kusů za jistým účelem; příklad takové řeči máme dnes v řeči a pojmech chemických. Řeč tato, jednou složena, pak v praxi uvedena, může pozbýti, beze vší zjevné závady, celku pravidel, které řídily formaci jejich slov; jich jasný pojem dostačil všem potřebám.

Zůstala tudíž jen jedna hypothesa: hebrejský jazyk Pentateuchu nebyl jazykem hieroglyfickým, jehož klíč byl ztracen? A připustíme-li na okamžik tento fakt, v kterých částech těchto písmen mohli bychom nalézti nějaký vědecký doklad?

Postavíme-li se na toto dvojí stanovisko, vidíme již při prvém pohledu na hlavní kapitoly, že překlad jejich, který my nyní máme, je cele nedostatečný a plný nejasností.

Vizme. jen namátkou.

Hle, X. k. Genese budiž na př. vzata v úvahu; tato a následující kapitola má v sobě 94 vlastních jmen. Logicky, nesmíme ztratiti z očí, že těchto 94 slov bylo psáno v době, kdy každý verš o 10 – 12 slovech vyžadoval hliněnou tabulku, tabulku těžkou, mnoho místa zabírající a důsledně nutící vystříhati se vší rozvláčnosti nebo nadbytečnosti. Nuže z 94 citovaných slov jen 4 hrají úlohu v díle: dvě v čele, Noe pro potopu a Cham proto, že neměl úcty k svému otci; dvě na konci: Abraham jako patriarcha a Nachor pro jisté dobrodružství.

Co dělá tu 90 jiných slov, tak nákladných, zařazených mezi tento přední a zadní voj?

Kapitola XIV. vypravuje o nepochopitelné válce pěti králů proti čtyřem, což je příležitostí citovati 49 vlastních jmen, z nichž tři nebo čtyři sotva mají jakousi roli v díle.

Kapitola XV. popisuje fantastickou obět jalůvky tříleté, kozy tříleté, skopce tříletého, hrdličky a holubice; vše to provázeno bylo tmavou mrákotou, uprostřed níž ukázala se pec kouřící se a pochodeň jdoucí mezi na polovic rozdělenými zvířaty. Tu tři poslední verše mají v sobě výčet 12 vlastních jmen, které nemají žádného zjevného vztahu s touto obětí.

V XXII. kapitole Abraham, maje obětovati svého syna Isáka, nahradí ho skopcem. Šest posledních veršův obsahují výčet 18 vlastních jmen, jež nemají žádné úlohy, již by jim bylo jinde vyplniti.

Všude zvláštní, bizarní, často nepochopitelné nebo nevysvětlitelné příhody. Starý Zákon obsahuje tak skoro na 2000 vlastních jmen, z nichž více než 1900 nemají žádného zjevného upotřebení.

Ve skutečnosti je to 1900 jmen, která nejsou přeložena; musilo by jich býti mnohem méně, abychom vydobyli všechen smysl i vypravováním nejjasnějším.

Soudě dle zdání, zdá se vše býti příznivo idei, že dílo Mojžíšovo mohlo by skrývati něco jiného nežli souhrn legend více méně jasných. Zbývalo by věděti, byl-li text skutečně hieroglyfický, a nalézti opravdovou stopu, aby bylo možno s jeho studiem započíti.

Důkaz o hieroglyfickém charakteru bylo by relativně snadno podati. Grammatikové nás učí: 1. že všechna hebrejská slova vznikají z verba; 2. že všechna hebrejská verba jsou třislabična.

Jak všechna hebrejská verba — a důsledně všechna slova, bez připojení předpon a přípon — mohou míti stále tři slabiky, není-li tento fakt řádu libovolného a chtěného? Ve všech známých jazycích počet slabik ve slovech jest vrtkavě měnitelný a žádná akademie nedovedla jich počet obmeziti. Nic, naopak, nebylo by snadnějšího nežli stanoviti libovolně třem slabikám, aby intervenovaly při tvoření slov v jazyce umělém, nově ze všech částí stvořeném.

Důkaz zdá se nám býti více než dostatečen. Co se týče stopy, která dovolila nalézti smysl hieroglyfů, stanovisko, které sloužilo jich vytvoření, jich úloze a pravidlům četby atd., o tom všem nemožno tu v krátké poznámce pojednati. Dostačí říci, že práce tří let, práce pracných analys se vydařila ve dvou různých směrech." V prvém autor trpělivým pozorováním dospěl tam, že si učinil dosti jasnou ideu o hodnotě každého znamení, jaké místo, jaký úkon má ve slově, tak že mohl se konečně odvážiti rozluštiti tato pověstná vypočítávání vlastních jmen tak plodných na sliby. V druhém směru mohl nalézti i v samém Pentateuchu popsání celého systemu hieroglyfické notace, t. j. přesný, nezávislý smysl písmenkové formy, jejž nutno přidělovati každé souhlásce; jsouť pravidla čtení naznačena hudební notací, jíž vytvořují samohlásky. „Tím bylo vše vyhráno. Všechna temnost, všechna nepřesnost prvých hodin zmizela a celé dílo, takořka rázem, nabylo svého opravdového charakteru"...

Co jest Pentateuch?

Ve své zdánlivé náboženské formě, formě chtěné za účelem praktické realisace, Pentateuch jest, ve skutečnosti, d o k o n a l á r o z-

prava o jisté vznešené vědě, která je schopna člověka povznésti na výši Elohim.

Hle, přesnou ideu této vědy:

Současné vědy uznaly, až dosud, dva velmi rozdílné obory v přírodě: 1. obor hrubé hmoty, v němž mají své místo zjevy chemické nebo ryze mechanické; 2. obor etheru (fysiků), v němž se umísťují zjevy řádu elektrického. Připojme i tu věc dnes důležitou, že dnešní věda, díky objevům Dr. G. Bona, prokázala zjev mizení hmoty, t. j. stupňovitý přechod ze stavu hmoty do stavu etheru.

Krom těchto dvou oborů staří znali ještě třetí: obor ducha, nebo síly tušené dnes pode jménem sil psychických. Staří, zdá se, dovedli zacházeti s tímto duchem, t. j. s prvou hmotou této třetí domény, a to tak lehce, jako my moderní lidé dovedeme dnes zacházeti s elektricitou nebo magnetickými prostory.

Tento duch, dle nich, zdá se býti třetím stavem v přírodě, jakousi přirozenou, svrchovaně mocnou silou, poroučející etheru a jím i hmotě. Přemnohé zjevy nyní pozorované pod rozličnými formami magnetismu, hypnotismu, telepathie atd., jsou jen bledé odrazy tohoto starodávného světla: Indra, ovládaný zasvěcenci Indů, duch ovládaný Ježíšem a některými z apoštolův...“

Podáváme jen tyto úryvky; o bližší údaje musí se ti, jež by tato věc zajímala, obrátiti na citovanou revue. Připojujeme k tomu jen tolik, co v jiné revue bylo řečeno: Tu a tam, zvláště v této poslední části, bylo by třeba býti pozorným a zachovati reservu. Tolik však jest jisto zase, že Mojžíš a Hebrejci, kteří vyšli z Egypta, hieroglyfické písmo znali; možno tudíž zcela dobře za to míti, že ho používali na poušti. A v tomto smyslu mohl Pentateuch býti nazván „dokument původu prokázaně egyptského“. Tu třeba vzpomenouti poznámky, kterou autor sám činí: „Přesné srovnávání tří textů, hebrejského, chaldejského a samaritského, ukazuje nesrovnatelnou superioritu hebrejského hieroglyfického textu, který se nám dochoval ve stavu skutečně obdivuhodně zachovalém. Dokumenty assyrské, v písmu klínovém, souvisí rovněž s uvedením se strany hebrejské, ač klíč je cele rozdílný.“

Zřejmě staří každého náboženství musili uznávati vyšší moc Ducha; běželo tu však o Božstvo, a ne pouze, jak autor myslí, „o psychické síly“. Na tom místě jsme i dnes na počátku 20. století. Ať již běží o Buddhu, Confucia, Mahometa nebo Ježíše Krista, každý člověk, který náleží nějakému náboženství, je téhož mínění. Že spiritismus hledá jinde, a obrací se jinam, se stanoviska vědeckého, toť ovšem možno. Než miliardy křesťanů, které žily na zemi, od 2000 let, rozuměli jinak než autor „Duchu ovládanému Ježíšem a jeho apoštoly“.

Přes to možno však býti vděčnu autorovi, že uznal starobylost Pentateuchu, jež mu přináleží proti jeho moderním utrhačům; autor souhlasíť s egyptology, kteří postavili podle sebe nejstarší dokumenty hebrejské a egyptské a konstatovali jich shodnost. Svědectví zajímavé, kterého netřeba odhazovati.

Marxův vědecký socialismus a budoucí společnost.

Napsal Dr. Methoděj Kubíček. (Č. d.)

Zajímavo je též, jak Fick vyznačuje rozdíl mezi barbarem a divochem. „Nekonečný je rozdíl mezi divochem a barbarem. Oba byli v šerém dávnověku odtrženi od původní tradice a společného majetku, který lidstvo zdědilo. U barbara zůstalo při této první ztrátě; po prvním porušení uplatnil se na něm opět zákon zdokonalitelnosti, dříve nebo později opět se vzchopil. Než se zvetil, působí arciť dojmem surového, neomaleného, nevzdělaného a hrubého mládí, ale přece jen mládí! Mladické síly paměti a fantasie jsou u něho podivuhodny a cvičí je na nekonečných událostech a pověstech, týkajících se jeho kmene, v písních, lidových epopejích a pod. Síla a nezkrocená přirozenost činí ho bojovným, ale v boji dbá nezřídka cti a válečné slušnosti beze lsti a ničivé pomstychtivosti. Všechny téměř národy, které vynikly v dějinách, byly druhdy barbary. Docela jinak však u divocha. Buď si, že byla původní, ale u obou zaviněná, ztráta u divocha větší anebo že jej další provinění více olupovala a lidskosti pozbavovala, jisto jest, že zabředl do opačného proudu lidské porušitelnosti, jejíž cíl aneb konec je právě tak nemožno určiti jako cíl a konec zdokonalitelnosti, a nebylo dosud vídáno, aby se vzchopil divoký národ anebo napravil. Síly paměti a obrazivosti u něho odumřely a třebas nekácejí divoši stromů, aby si natrhali ovoce, ani neprodávají ráno lože, nedovedouce si představiti, že opět bude večer, tož se přece nepamatují na dějiny svých předků, báseň a vypravování mezi nimi umlklo. Nedostatek tělesné síly byl často pozorován, jejich války jsou vždy ukrutny a směřují částečně k tomu, aby si mohli připraviti chutnou pečeni lidskou. Všechny zjevy shrnuty činí dojem vyžilého, chabého, chřadnoucího stáří, a to takového, které nepohlíží zpět na léta prožitá blaze a v radosti.“ [1])

Takto pohlíží věda nepředpojatá na pravěk člověka, usuzujíc na základě zbytků kultury zašlých dob. Pro jisté učence, zvláště materialisty, taková svědectví ovšem neplatí. Jim jest věrohodným jen ten, kdo v jejich smyslu vypovídá, a jen potud, pokud tak vypovídá. Jakmile se odchýlí, a zvláště vypovídá-li ve prospěch pravd zjevených, ignorují ho a vedou svou dále do omrzení.

Z výroků uvedených plyne, že stav divošský není prvotním stavem lidstva, nýbrž je stavem úpadku. Předkové těchto národů stáli kdysi na vyšším stupni vzdělanosti, jejich potomci poklesli až na stupeň divošství. Věda předpojatá, zúmyslně přehlížejíc svědectví dějinné, soudí opačně, aby měla oč opříti theorii evoluční a důsledky z ní plynoucí. Proto praví, že divoši jsou zbytky původního lidstva, z něhož se vyvinuly nynější národy kulturní. Stavu divošství předcházel prý stav úplné zvířeckosti. A přece dosud nikde nebyly nalezeny zbytky člověka-

[1]) *Fick*, Aphorismen, II. 2—3.

zvířete ani nějaká památka, která by nasvědčovala zvířecímu původu člověka. Všechny památky zbylé po nejstarším lidstvu, jako kosti, zbraně, nářadí, ozdoby a j., poukazují vždy na člověka myslícího, rozumného, podstatně tedy od zvířete rozdílného. O prastarých lebkách na různých místech nalezených dí Weiss: „Vždy jsou to lebky lidské a pohled na ně ukazuje — podle výroku Hamyho — že pojily vynalézavého ducha s výkonnou silou. Lenormant pak velmi dobře poznamenává, že marně bylo dosud pátráno ve vrstvách zemských po člověku-opici, této smyšlence, s níž koketují jistí duchové, kteří svedeni byvše nepřirozenou a nemístnou pýchou velmi by si libovali, kdyby měli gorilu pradědečkem. Dosud ho nenašli a nikdy nebude nalezen. Jistě by byla měla na př. gorila dosti času, aby se mohla vyvinouti a výše povznésti za dobu 2600 let, kdy Hanno poprvé ji popisoval, ale je do dnes takovou, jakou byla tehdy. Tážeme-li se, kde byla vlast tohoto poloopa, poukazuje se na Lemurii, která prý se prostírala od Východní Indie až k Novému Zelandu a později se propadla do moře. Hypothese však, která musí vymysliti zem a pak ji musí opět nechati zmizeti v moři, stojí na velmi slabých nohou.“ [1])

24. Druhý stežejný článek nauky Marxovy o člověku vypovídá, že člověk je tvorem společenským v nejvlastnějším slova smyslu. Tím není pouze míněno, že člověk přirozeně tíhne ke společenství s druhými a jest odkázán na společnost, v níž žije. Marxismus tím praví více, že totiž člověk čerpá celý obsah vědomí ze společenského života, a pak, že vše, co má a čím jest, má výlučně jen od společnosti. Tak praví na př. Marx ve známé formulaci materialistického pojetí dějin: „Ve společenské výrobě svého života vstupují lidé v určité, nutné, od jejich vůle nezávislé poměry, poměry výrobní, kterýmž odpovídají určité společenské formy uvědomění.“ „Vědomí lidí neurčuje jejich bytí, nýbrž naopak jejich společenské bytí určuje jejich vědomí.“ Z těchto a podobných výroků marxistů plyne, že dle jejich názoru jest člověk článkem společenské jednotky, existuje jen pomocí společnosti, má proto jen společenské vlastnosti, jsa společenským tvorem se společenským vědomím. Zkrátka člověk je „společenským zvířetem“. (Mehring, Lessing-Legende.)

Poněvadž pak marxismus prohlašuje společenský život za zcela závislý na hospodářském útvaru, proto jest materielní pochod hospodářský v poslední instanci základem a podmínkou celého života duševního.

Jak vidno, jest marxismus pravým opakem individualismu. Individualisté vycházejí od individua naprosto svobodného, které však později přirozenou nutností donuceno bylo spojiti se s jinými ve společnost státní, při čemž část svých práv dobrovolně přenesli na správce společnosti společenskou úmluvou, „contract social“ (Rousseau). Na této theorii buduje se svrchovaný stát moderní, neuznávající pána ni nad sebou ni vedle sebe. Opačným směrem postupuje socialismus. Vychází

[1]) *Weiss* l. c. LXXXIII. — Důkladně vědecky vyvrací nauku Darwinovu a Haeckelovu o zvířecím původu člověka Dr. Jos. Pospíšil v Kosmologii, stať »Darwinismus«, str. 336–592.

od člověka jako tvora společenského ve smyslu zmíněném a nechává jednotlivce úplně zaniknouti ve společnosti. Co upírá jednotlivci, nejhojnější měrou uštědřuje společnosti. Posledním důsledkem, k němuž dospívá socialismus, jest všemohoucí společnost socialistická, opak všemohoucího státu liberálního.

Obojí jest nesprávno, poněvadž individuum dle pojetí individualistův i socialistů je smyšleným, prázdným pojmem. Proto jsou i nesprávny závěrky, činěné z pochybeného předpokladu.

Člověk je tvorem společenským, ale nikoli ve smyslu socialistickém. Dle svědectví písma svatého žil člověk hned od počátku ve společnosti jiných lidí, a tak žije povždy. Rodí se v kruhu společnosti rodinné a v ní prožívá první léta života, jsa na ni odkázán. Podstatným účelem rodiny jest dle vůle boží mimo jiné vychovávati dítko a rozvíjeti jeho vlohy duševní a tělesné, aby došlo svého určení pozemského a věčného. Společnost, především tedy rodinná, rozvíjí pouze schopnosti v člověku uložené, ale není jejich původem ani pramenem lidského vědomí, proto nemůže člověk býti nazván produktem společnosti. „Člověk zajisté nejvniternějším bytím není zakořeněn jen ve společnosti, nýbrž je také celkem pro sebe a v sobě hotovým, uceleným, jest individuem, které se dovedlo vždy a v každé společenské formaci té neb oné doby uplatniti. Člověk je společenským tvorem, ale nikoli výlučně, jeť spolu tvorem individuelním.“ [1])

Člověk také nečerpá všech poznatků ze společenského prostředí, nýbrž velmi mnohé čerpá z okolní přírody. Nad to vrozena jest mu vloha mravnosti, a proto sám ze sebe dospívá k rozeznávání zla a dobra. Rozumem poznává, že neřest jest zlem, byť ji všude kolem sebe viděl a v ní takřka se brodil. Na druhé straně váží si, aspoň v srdci, ctnosti, třebas na něho pusobily stále dojmy opačné. Ušlechtilejší duchové stavějí se proti předsudkům a chybám své doby a snášejí proto protivenství a pronásledování. To by bylo nemožno, kdyby člověk byl tvorem společenským ve smyslu socialistickém.

Marxismus, pohlížeje na člověka jako na „společenské zvíře“ a stoje na materialistickém stanovisku, neuznává ovšem v člověku nehmotné a osobní duše. O duši praví, jak jsme slyšeli, že jest čistý list, na němž se zapisují skutečnosti, věci, čímž teprv dojde člověk k názoru, vědomí, k logickému myšlení a ostatním duševním schopnostem. Okolí odráží se v mozku člověka jako v zrcadle a působí dojmy, z nichž se jakýmsi způsobem tvoří pojmy, a člověk začíná poznávati, rozlišovati, mysliti a souditi. Myšlenka, že člověk má zvláštní duši, vznikla prý, jak Engels ve spise o Feuerbachovi vykládá, velmi prostě. V dobách, kdy lidé nevěděli ničeho o svém tělesném ústrojí, byli snem svedeni k představě, že myšlení a cítění není činností těla, nýbrž zvláštní bytosti v těle sídlící a při smrti tělo opouštějící. Když pak dle této představy duše odděluje se od těla a žije dále, nebylo potřebí vybájiti pro ni nějaký zvláštní způsob smrti. Odtud prý předpoklad nesmrtelnosti duše. Tímto vskutku velmi prostým výkladem vysvětluje Engels hned

[1]) *Lorenz*, „Moravská sociální demokracie,« str. 37.

dvojí: vznik představy o duši a představy o nesmrtelnosti! Kdo má dobrou vůli a chuť, může tomu věřiti, důkazu ovšem Engels nepodává. Jen jest podivno, že všichni lidé a všude si učinili takovou představu, že tomuto „klamu“ věřili po tisíciletí, ale nejpodivnějším jest, te mu věříme i dnes, kdy přece známe dosti dobře tělesné ústrojí.

Důvody, které marxisté a materialisté vůbec uvádějí proti existenci duše, podobají se celkem otřepané námitce, že nikde v těle nenalezneme ani stopy pro duši, byť bychom je rozebrali do nejmenší částky. Rozebrati arciť možno jenom tělo mrtvé a bezduché, a v něm také nenalezneme radosti nebo bolesti, hněvu nebo naděje, které přece tak často v životě prochvívaly nitro člověka. Živý člověk, jeho řeči a skutky jsou důkazem, že v něm přebývá duch myslící, chtějící a cítící, duch podrobující si hmotu odporující a vzpírající se, již řídí ke svým záměrům, duch, který si podrobuje tělo samo a staví se proti jeho chtíčům.

Leč to jsou věci samozřejmé každému myslícímu a nepředpojatému. Jiná jest otázka, jak lze vysvětliti myšlení, čili jak se děje přeměna smyslných dojmů v myšlení a představy, není-li v člověku rozumné duše. Ani materialisté zajisté nebudou popírati, že myšlenka jest něco nehmotného. Jak může tedy pohyb hmoty vyvolati něco nehmotného?

Marxisté míní po příkladu jiných, že myšlení jest produktem nebo funkcí mozku, v němž ze hmotné přeměňuje v idealní. Představy lidského vědomí jsou prý obrazem hmotných věcí, které prostřednictvím smyslů zrcadlí se v lidské hlavě, v mozku, a zde se stávají pojmy. Na př.: „Náboženství jest odleskem skutečného života.“ (Marx.) „Náboženství jest fantastickým odleskem zevnějších mocností v hlavách lidí.“ (Engels.) Anebo: „Právní poměr jest poměr vůle (chtěný), v němž se obrážejí hospodářské poměry.“ (Marx.) „Filosofie jest obrazem vývoje vesmíru a lidstva v hlavách lidí.“ (Engels.) „Ptáme-li se, co jest myšlení a vědomí a odkud přicházejí, shledáme, že jsou to produkty lidského mozku, a že člověk sám jest produktem přírody, jenž se vyvinul ve svém okolí a se svým okolím, při čemž rozumí se samo sebou, že výplody lidského mozku, které jsou konec konců také přírodními produkty, neodporují přírodnímu spojení, nýbrž shodují se s ním.“ (Engels, Dühring.)

Nikde však marxisté nevysvětlují vlastní věc, jak totiž ze smyslných dojmů povstává vědomí, představy, myšlení. Mluví vždy tak, jako by se to rozumělo samo sebou. Chápeme, jak vzniká na sítnici obraz stromu, ale materialista nedovede vysvětliti, jak z toho obrazu vzniká představa stromu. A tato představa určitého stromu vybaví se nám po mnoha letech opět určitě a jasně, třebas není zevnějšího popudu. Odkud také to, že hmota právě v mozku, a jen v lidském mozku má schopnost smyslné dojmy přeměňovati v ideelní představy a mysliti? Má-li hmota tuto schopnost sama ze sebe, proč právě jen zde se uplatňuje? Mohli bychom tu uvésti celou řadu otázek, na než materialisté nedovedou odpověděti, aneb dávají odpověď jako Büchner. Praví, že jest naprosto lhostejno, jak atomy, nervové buňky nebo-li hmota si počínají, aby vytvořily počitky nebo vědomí, stačí úplně toliko věděti, že se to děje.

Moderní psychofysika, obírajíc se především orgánem duševní činnosti, mozkem, poznala ho již dosti podrobně a ukázala, že jednotlivým orgánům tělesným odpovídají v mozku zvláštní ústřední orgány čivové, přijímající zevnější popudy. Ale nedovede proniknouti za hranici, kde přestává dojem a začíná myšlení, neuzná-li v člověku myslícího ducha, jehož orgánem jest tělo. Psychofysika ukazuje parallelismus smyslových dojmů s myšlením. Ale jsou zjevy, zvané psychoidické, které se takto vysvětliti nedají. Je to duševní činnost, k níž není pražádného popudu smyslového. Pravá věda přizná ovšem bez obalu, co jest jí dosažitelno a kde přestávají hranice jejího poznání. Známo jest Du Bois Reymondovo: Ignorabimus. Vytýká dvojí hranici poznání přírody. Předně nejsme s to, abychom pochopili podstaty atomův, a za druhé, nedovedeme vysvětliti z pohybu atomů vědomí. Nejdůkladnější poznání mozku neobjeví tam nic než pohybující se hmotu. Můžeme se poučiti pouze o některých vnitřních podmínkách duševního života, ale nikdy o jeho vzniku. Žádným způsobem není patrno, jak ze vzájemného působení atomů může vzniknouti vědomí. I kdybychom je podle vzoru Leibnitzových monad opatřili vědomím, nezískáme tím ani pro vysvětlení vědomí vůbec, ani pro vysvětlení jednotného vědomí individua pranic.[1])

---

[1]) Srv. *Fr. Krejčí*, O filosofii přítomnosti, str. 52. — Nad Virchowem a Du Bois Reymondem horší se Frant. Krejčí: »Ignorabimus«, ergo credemus. Nepoznáme, věřme (Virchow); nepoznáme, zkusme to s vírou (Reymond)! Neznám ubožejší filosofie,« praví Krejčí. ». . . . Přírodovědecké ignorabimus je zamítnutí filosofie.« Výtka tato jest neoprávněna: neboť oba učenci vytkli jen meze, kterých dle jejich mínění přírodovědecké bádání nikdy nepřekročí. A pronésti o tom úsudek mají zajisté jako odborníci právo. Ostatně Krejčí se na oba nerozhorluje z vědeckého zájmu, jak patrno z jeho slov: »Církev má v nich oporu, váží si jich a užívá jejich vědecké autority proti útočníkům.« To Krejčího mrzí a hinc illae lacrimae! Spolu podezřívá jmenované učence z ješitnosti, poněvadž prý přijímají od církve »hold uznání a mají se při tom dobře«. Co však říci o chvále, kterou vynáší »posledního podučitele, v zapadlé vísce odchovaného a proniknutého duchem pokročilé vědy«? (Str. 103.) Patrně také jemu se zachtělo »holdu uznání«!

František Pravda (Vojtěch Hlinka).

Obraz jeho literární činnosti. — Píše Fr. Holeček. (Č. d.)

Že i náš Pravda Auerbacha znal, o tom svědčí nejen co sám výše praví, ale i zběžné jen srovnání „Matěje sprosťáka" s Auerbachovou povídkou „Der Tölpel". Podobnost jest až překvapující.

To jest více než reminiscence, jak myslí Pravda.

Celý děj obou povídek, až na nepatrné odchylky, je skoro týž. Hned počátek se shoduje, ovšem s tím rozdílem, že Auerbach popisuje kroj sedláka německého, kdežto Pravda kroj sedláka českého. V obou povídkách chodí chasa po vsi, nerozlučnou dýmku v ústech, zpívajíc a škádlíc děvčata. Oba poctiví, ale těžkopádní a neohrabaní hrdinové povídek oblíbí si veselé dívky. Alois (Der Tölpel) Maranellu a Matěj (sprosťák) Mariánku.

Oba stejným skoro způsobem projevují milenkám svým svou lásku, pomáhajíce jim v práci. Na Nový rok Alois dostane od Maranelly košile, na které sama len mědlila, předla, plátno bílila a šila, o velkonocích zase Mariánka obdaří Matěje vajíčkem a šátkem. A oba jsou stejně v lásce nešťastni. Mezi německou chasou objeví se hezký, štíhlý hoch, Jörgli, bývalý kavalerista, smělý a svůdný, obratný tanečník a zpěvák, za nímž s touhou obracejí se zraky všech dívek. A do Lískova přichází ze světa krejčí, Martin Kozlík, uhlazený a nastrojený, tanečník a šprýmař, jemuž hezká Mariánka okamžitě padne do oka. Sokové strašně nebezpeční! Zvláště u muzik; neboť zde hrají oba naši hrdinové úlohu stejně ubohou jako směšnou. Proto domlouvá Maranella Aloisovi a Mariánka Matějovi. A tu zrodí se v hlavě Aloisově myšlenka: Dám se na vojnu, budu kavaleristou jako Jörgli a získám si tak lásku a věrnost Maranelly. A tak také učiní. Maranella slibuje mu věrnost, ale slibu nedostojí. Dříve než přichází Alois na první dovolenou, oddává se Jörglimu.

A podobně stane se i Matějovi. Nejde ovšem na vojnu, jen k příbuzným do vzdálenější vsi, aby se trochu „otrkal". Než se však vrátí, svede mu Mariánku Kozlík. Shoda jest i v tom, že oba, Alois i Matěj, vracejí se domů obratní a smělí, i tančiti již umějí, a oba zastihne zpráva o nevěrnosti milenek při stejné příležitosti, v kostele při ohláškách. Oba pláčí, ale na konec v hospodě o muzice soky své zbijí. Ráno potom odejde Alois z dovolené na vojnu a odtud po čase do Ameriky, kdežto Matěj vzdá se svého statku ve prospěch příbuzných, zanevře na svět a stává se samotářem.

Mimo toto shoduje se však ještě celá řada jednotlivostí a podrobností, tak že jest opravdu „Matěj sprosťák" úplně závislý na Auerbachovi. Rozdíl jest jenom v pojetí a v charakteristice osobností. Tak Auerbachův hrdina jest prudší a váznější než náš Matěj, jenž zůstane měkký a citlivý až do konce. Také Auerbachův Jörgli jest daleko sympatičtější než krejčí Kozlík, a tudíž i vzplanutí Maranellino pravdě-

podobnější než Mariánčino. Hlavní rozdíl jest ovšem v líčení života. Auerbach líčí život venkovana německého, Pravda propletl povídku svou roztomilými detaily ze života venkovana českého.

Stejně připomíná Pravdův „Vávra kuřák" Auerbachovu „Kriegspfeife". Zde však jest již Pravda samostatnější. Auerbacha připomíná tu jen scéna, ve které vytrhne husar Vávrovi dýmku a jako střela odjíždí. Totéž, při stejné příležitosti stane se i Hansjörgovi, hrdinovi povídky německé. Jinak děj, osnova i situace obou povídek se liší. Už proto, že Hansjörgova Kätherle neposmívá se svému hochu pro kouření, nezlobí se naň, nedráždí ho, ale sama mu dýmku nacpává. Také nedá se Hansjörg ze zlosti na vojnu jako náš Vávra. Za to zakončení obou povídek jest zase stejné: Když si berou oba hrdinové své dívky za ženy, dostávají od nich krásné dýmky za dar svatební, ale ani jeden ani druhý již nekouří. I tu jsou lidé Auerbachovi ráznější než lidé Pravdovi. Za to však jest povídka Pravdova prosycena roztomilým humorem, čehož u Auerbacha není.

Nejméně však závislá jest povídka „Štěpánův Vít..", o níž se též tvrdívá, že jest jen zpracováním Auerbachovy povídky „Ivo der Hajrle". Všechna shoda záleží tu pouze v tom, že v obou povídkách zamilovaný theolog vystupuje ze semináře. Snad dal „Ivo der Hajrle" Pravdovi podnět, aby napsal „Štěpánova Víta", ale nic více. Než kolik spisovatelů psalo už o tomto thematě! Jinak právě na těchto povídkách můžeme nejlépe studovati, jak a čím liší se Pravda od Auerbacha.

Už pohnutky, pro které chtějí míti rodiče Ivovi ze syna kněze, jsou docela jiné než pohnutky rodičů Vítových. Tito těší se, že budou míti ze syna kněze, z pohnutek čistě ideálních: jejich dítě bude sluhou Boha! A srdce jejich chvějí se radostí při této myšlence, kdežto liberál a pantheista Auerbach nedovede si představiti, že by šel kdo na kněžství pro něco jiného než pro dobré bydlo.

Ivovy studie poskytují Auerbachovi příležitosti k vylíčení studentského života v klášterních konviktech; neznaje však života tohoto z vlastního názoru, vymýšlí Auerbach věci, situace a scény, jimž nelze ovšem upříti napínavosti, ale jež na první pohled uznáte za nemožné, neživotné a přepiaté výmysly autorovy fantasie. Naproti tomu líčení Pravdovo dýše životem a skutečností, ačkoli není ani napínavé ani skvělé a barvité.

Ivo jest povaha filosofická, přemýšlí a hloubá od útlého mládí. Slyše, jak sedláci pronášejí různé pochybnosti o pekle a ďáblech, pochybuje též. V klášteře pochybnosti jeho ještě vzrůstají. Miluje život a miluje i děvečku Emerenciánu, která je tu jaksi zosobněním života. Závidí venkovanům svobodný a přirozený jejich život. Pojímá nechuť ke kněžství i k theologii; zvláště k této, neboť „Die Theologie verdirbt die Religion". Přes to však zůstává v klášteře dále. Teprv Emerenciána ukáže mu, že musí vystoupit. I učiní tak; otec zuří a vyhání ho z domu, ale Emerenciána a život ho potěší.

Naproti tomu Vít jest dobrý, věřící hoch, jenž nezná pochybností náboženských. Studie ho také zrovna netěší, milejší jest mu život na

venkově a práce na poli, ale vůle rodičů jest mu svata. Jako theolog pozná však Helenku a vzplane k ní láskou; trápí se dlouho, ale konečně, přemožen touto láskou, vystoupí ze semináře. Otec smiřuje se s tím beze všeho, jen matka několik dní pláče. Jinak i Vít stává se pak vzorným hospodářem a žije s Helenkou vzorně a šťastně.

Již z toho, co jsem uvedl, můžeme poznati rozdíl mezi oběma povídkami. Ivo pochybuje, Vít věří; Ivo mudruje, Vít trpí. Ivo rozhodne se, že vystoupí z kláštera, ale vrací se tam zase přese všechny pochybnosti; Vít však, poznav, že se za kněze nehodí, vystupuje okamžitě. Ivo miluje život v kypré a bujné děvečce Emerenciáně, Vít v intelligentní, jemné Helence. Povídka Auerbachova psána je se zjevnou, prudkou tendencí protiklerikalní a protináboženskou, povídka Pravdova líčí a zobrazuje život i lidi v něm beze všech postranních úmyslův. Ivo zdá se záhadnější a hlubší, Vít však jest pravdivější a životnější.

Je tedy „Štěpánův Vít“ povídka úplně samostatná.

Ostatně ve všech desíti svazcích vesnických povídek Auerbachových našel jsem již jen jedinou scénu, jež se nápadně shoduje s jednou ze scén Pravdových, a to scénu, v níž zamilovaný hoch z lásky k děvčeti poseče zralý ječmen jejích rodičů („Ženich se čtyřmi sty zlatými“). Podobnou scénu nalézáme též v Auerbachově povídce „Hopfen und Gerste“. Jinak však jsou obě povídky úplně rozdílné.

Též kratičká črta „Die Posaune des Gerichtes“[1], jež vyjímá se spíše jen jako námět k povídce, obraží se v povídce „Koňár Hejtmánek“, jehož svědomí probudí též kázaní o troubách soudného dne. Jinak jest celé ostatní dílo Pravdovo samostatné, nezávislé.

Ovšem bez vlivu Auerbach na Pravdu nezůstal. Přečtěte třeba jen následující věty Auerbachovy: „Die Glocke läutete hell; ihre Töne zerflossen sanft in dem lichten Mittag; die Menschen kehrten von ihrer Arbeit heim. Die Männer gingen mit der Mütze in der Hand von den Feldern auf die Straße, die Stimme Gottes hatte sie gerufen...“[2]) Je to skoro týž klidný, prostý stil, táž jednoduchá stavba vět jako u Pravdy. A podobně učil se Pravda u Auerbacha i reliefní charakteristice svých venkovských postav. Jinak však lišili se od sebe tak velice, jak jen může se lišiti upřímný a věřící katolík od nevěřícího, liberálního pantheisty. Lidé, příroda, láska, vášně, děje, situace, scény, všecko jest u Auerbacha jiné než u Pravdy. Lidé jeho jsou vášnivější, život jejich jest rozmanitější, vášně prudší a silnější, fantasie bohatší, a proto i děje napínavější, konce silnější a tragičtější; láska a příroda hrají tu role veliké a osudné, ale přes to i Pravda má svůj zvláštní, individuální ráz. Ač méně skvělý a silný, není přece méně pravdivý a životný.

Z toho ze všeho vychází již na jevo, v jaké souvislosti jest dílo Auerbachovo a Pravdovo. Dalo mu snad někdy vnější podnět, pochytil z něho něco z techniky spisovatelské, ale víc nic. Daleko více jest mezi nimi neshod, ano protiv než podobností.

[1]) Ze sbírky »Schatzkästlein des Gevattersmannes«.

[2]) „Der Lauterbacher.«

Připomínám ještě, že Pravdova povídka „Třicet let v Rážově“ nemá pranic společného s Auerbachovou „Nach dreißig Jahren“, vyjma titul Ostatně napsal Pravda povídku tuto roku 1868, kdežto Auerbach až roku 1876.

Daleko více podobá se Pravda Gotthelfovi. Oba jsou tuzí konservativci, oba orthodoxní vyznavači svého vyznání, oba nenávidí nevěry, liberalismu a lehkých, městských forem životních, zahnízďujících se mezi starousedlými, patriarchálně žijícími jejich venkovany. Oba jsou upřímní demokraté a přátelé lidu, jejž chtějí svými povídkami poučovati, vzdělávati a chrániti přede vším, co kazí a ničí starý jeho ráz, starou jeho zbožnost a poctivost. Za realisticky věrnými a živými jejich malbami skrývá se zpravidla mravoučná a mravokárná tendence kazatelů z povolání a z přesvědčení. Stejně hledí na lásku, stejně na manželství, stejně na život i na smrt. Stejně pohrdají effekty, rhetorikou, romantismem a pathosem, což všechno miloval Auerbach. Milujíce lid a jeho život, živě zajímají se o každý detail tohoto života, názorně jej vyzdvihujíce.

Oba užívají moralistům obvyklé kontrastové techniky, dospívajíce tak k několika typickým zjevum a opakujícím se situacím. Oba vnášejí do světa a života svých lidí zřejmý poměr viny a trestu, přetvořujíce zhusta i násilně skutečnost, jen aby zlo bylo na konec potrestáno a dobro odměněno. A přece se zase liší.

Prudký a vášnivý temperament Gotthelfův nezná umírněnosti a klidné objektivnosti Pravdovy. Jeho úvahy stávají se polemikami a polemiky invektivami. Jeho líčení jsou z pravidla drasticky naturalistická. Nebojí se ani ostrých a ošklivých slov, ani silných výrazů; miluje prudké a překvapující scény, těžké a dusné situace, násilná a tragická rozuzlení.

Hledě na život zachmuřeným prismatem těžké a smutné nauky o předurčení člověka, vidí všecko v daleko temnějším světle než optimisticky založený katolický kněz. Proto je také daleko bezohlednější než mírný a shovívavý Pravda. A smích jeho nezní nikdy tak upřímně a vesele jako smích Pravdův. Jest však rozhodně větší umělec a silnější i rázovitější osobnost než Pravda. Jeho povídky jsou široce založené a rozvinuté malby, Pravdovy jen drobné, genrové obrázky. Gotthelf maluje celost života — dí o tom pěkně Ar. Novák — Pravda jednotlivé postavy. Gotthelf vidí široký, proudící zástup, Pravda osamocuje rázovité figury.

Od Gotthelfa učil a naučil se Pravda daleko více než od Auerbacha. Gotthelfovy povídky „Wie Joggeli eine Frau sucht“ a „Michels Brautschau“ [1]) daly mu zřejmě podnět k povídce „Zralých Jan hledá si nevěstu“. (Srovnej též putování Jakobliho za nevěstou v povídce „Wie Anne Bäbi haushaltet...“) „Leiden und Freuden eines Schulmeisters“ mohly ho přivésti na myšlenku, aby vylíčil žalosti a radosti i českých kantorů v povídkách „Učitel ze staré školy“, „Jindy a nyní“ a j. „Uli der Knecht“ a „Uli der Pächter“ obrážejí se v povídce „Kterak

[1]) Ze sbírky »Erzählungen u. Bilder aus dem Volksleben der Schweiz.«

se Švehla dostal na Jedličkův statek". Námluvy bavlnářovy z povídky „Uli der Knecht" připomínají námluvy barona Kordíka z Perníkova z povídky „Trnka pláteník". Rovněž tak povídka „Der Geldstag oder die Wirtschaft nach der neuen Mode" má mnoho společného s povídkami, v nichž líčí Pravda upadání venkova.

A přece se neodvažuji a nemohu říci, že by byl Pravda zpracovával povídky Gotthelfovy do češtiny, neboť přese všechny shody a podobnosti zachovává dílo Pravdovo i vůči Gotthelfovi svuj zvláštní, samostatný ráz.

Nedokazujíť všechny tyto podobnosti a shody nic jiného, než že má venkovský, selský člověk za týchž podmínek žijící a stejným způsobem chleba si dobývající, v ruzných krajích, přese všechny neshody a odchylky stejný celkem ráz a charakter. Všude je sedlák konservativní, nedůvěřivý, neústupný a hrdý. Všude chodí vesnická chasa v noci po vsi, zpívá a škádlí děvčata. A láska venkovského chasníka českého projevuje se týmže způsobem jako láska chasníka německého Rvačky a pitky jsou stejně odsouzení hodné, námluvy stejně slavnostní a stejně chladné; smyslní lidé všude klesají a počestní všude se ovládají atd. Jen nuance jsou rozdílné. A o ty právě jde!

Podobně stejně dbá o výchov a mravnost lidu protestantský pastor a německý „Schulmeister" jako katolický kněz a český kantor, děti špatně vychované jsou trestem rodičům českým i německým, pijáci kořalky berou z pravidla stejný konec v Čechách jako ve Švycarsku; všude jsou diplomati a intrikáni, všude lesy šumí, slunce svítí, ptáci zpívají a kvítí voní.

Proč tedy vytýkati jednomu, že popisuje a líčí, co vnímá, myslí a cítí, třeba už popisoval a líčil podobné zjevy i druhý?

Jen když má toto líčení svůj ráz a své zabarvení.

Či nenalezneme často shodu podobností i tam, kde jest naprosto vyloučeno, že jeden čerpal z druhého? Dnes spatřuje se originalita příliš ve vynalézání látek a situací, aniž se uváží, že všem umělcům a spisovatelům poskytují látky k jejich dílům jen dějiny, pověsti a především životní zkušenost. Ale životní zkušenosti lidí v týchž poměrech, s týmiž úkoly, s týmž přesvědčením a poměrně i stejným vychováním, zdaž mohou býti jiné než podobné?

Citoval jsem již výše slova Guyauova, že „ani nejosobitější emoce není nová, aspoň základ má věčný". A kdyby sta let člověk žil, nezakusí dojmův a citů podstatně nových, nýbrž jen nuancí dosud nepostřehnutých, nových zvláštností detailu („des nouveautés de détail" [1]).

A tyto nuance, tyto zvláštnosti detailu vykazuje i dílo Pravdovo. Není to tedy jenom zčeštění povídek německých, ale poctivá, vlastní a samostatná práce. Ostatně dobře praví o tom i K. Světlá [2]) ve svých „Upomínkách": „Zcela originálním není a nebyl ještě pod sluncem básník žádný. Jakož jest jeden člověk jako druhý z kosti a z krve, bera si potravu z půdy, na níž žije, ze vzduchu, v němž dýchá, tak

[1]) *Guyau*, na uv. m. str. 62.
[2]) »Osvěta« IV, str. 284.

tráví jeho duše z půdy názorův a ze vzduchu myšlenkového, v jejichž proudu se vyvinula."

A všecko to nalezl Pravda vlastní zkušeností i doma. A nač snad by nebyl sám přišel, na to přiváděli ho přátelé, kteří dodávali mu, jak jsme viděli, látku i formu. Nemusil tedy choditi do Němec ani pro jedno ani pro druhé; měl vše doma a měl toho plné srdce, plnou hlavu, plné oči a plné ruce. Zkušenost vlastní i zkušenost přátel dodádavala mu látky tolik, že jí nemohl ani plně a umělecky zpracovati.

Nechť však jakkoli soudíme o jednotlivých jeho povídkách, té zásluhy mu upříti nemůžeme, že vskutku zahájil v naší literatuře nový směr literární, směr vesnické povídky realistické. První šťastnou rukou odhalil prostou a přece jímavou pravdu venkovského života, uváděje čtenáře doprostřed lidu pracujícího, radujícího se i tesknícího, a seznamuje ho důvěrně se všemi podrobnostmi tohoto života. Jeho působením šířilo a upevňovalo se přesvědčení, že lid zasluhuje vším právem pozornosti a péče všech.

Otevřel oči udiveným svým vrstevníkům, ukazuje jim bohaté a nevyužité poklady, skryté v širokých vrstvách lidových, a nové cesty, kterými by se, dobývajíce pokladů těchto, měli bráti.

Za ním šel mezi lid Jos. Ehrenberger s týmiž úmysly a tendencemi, drsnější a drastičtější, ale nikoli pravdivější a jímavější.

Za ním i Božena Němcová jde k lidu jako láskyplná učitelka, která, vidouc jeho nedostatky, dychtivě hledá možnosti povznésti, ušlechtiti a osvítiti jej dobrými a krásnými prvky novověké vzdělanosti. Byla ovšem větší umělkyní než Pravda, zachytila v povídkách svých nejen jednotlivé postavy a episody, ale celý, bohatý život českého lidu se vzácnou reálností a plastičností, ale jistě nemilovala lidu tohoto vroucněji a upřímněji než Fr. Pravda.

K ní druží se sensitivní, patheticky vzrušená, romantická K. Světlá, jež snaží se zachytiti a zobraziti především vnitřní život lidu ve styku a křížení s moderními ideami a proudy světovými. S nadšením a obratností kreslí výjimečné a vášnivé své osobnosti, idealisujíc a zvětšujíc všecko, s čím se u lidu setkává, a bezohledně po způsobu Auerbacha a Sandové vnášejíc všelidské a všeevropské své názory do prostých duší lidu.

A dále přes zjemnělého enthusiastu Hálka a rázovitého, ale chladného a pedantického Šmilovského bere se vývoj vesnické povídky až k Al. Jiráskovi a K. V. Raisovi, jejichž veliký a upřímný zájem pro Fr. Pravdu nezůstal bez účinku a vlivu ani na jejich tvůrčí činnost, pokud týče se venkova a malého města.

„Filosofská historie" Jiráskova jest pokrevná, příbuzná „Matky studentů". V ní jako by znova ožila paní Evička a bratr její Bartoloměj ve slečně Elis a v panu aktuárovi Roubíčkovi. A celé pozadí roztomilého tohoto obrázku života studentského, studentské radosti i starosti, lásky, plesy, typické byty atd., všecko viděli jsme již v povídkách Pravdových.

Podobně i „Povídky z hor“, realistický způsob tvorby Jiráskovy, zvláště z prvních dob jeho činnosti literární,[1]) a zvláštní druh humoru dokazují nám, že poměr Jiráskův k Pravdovi nebyl jen platonický. Oba milují detail, jenže Pravda jej osamocuje a Jirásek hromadí.

A podobně i Rais učil se u Pravdy trpělivé, podrobné kresbě jednotlivostí a vroucí lásce ke skutečnosti. Hledí ovšem na život jinak, názor jeho jest hlubší, ale stejně upíná zájem svůj především k význačným vlastnostem osob a předmětův a stejně sestrojuje povahy svých osobností hlavně pomocí zevnějších prostředkův.

Oba, Jirásek i Rais tvoří realisticky, oba čerpají ze skutečnosti, zajímajíce se neobyčejnou měrou o všecky drobné starosti a radosti malých a nepatrných celkem lidí právě tak jako Pravda. Zvláště „Zapadlí vlastenci“, staří, poctiví kněží čeští a učitelé Raisovi mají mnoho společného s kněžími a učiteli „Ze staré školy“ Pravdovy.

Ovšem oba, Jirásek i Rais, jsou bez odporu větší umělci a lepší psychologové než starý náš Pravda; vystoupilit takřka až na samý vrchol realistické naši povídky vesnické, kdežto Pravda se vlastně teprve rozbíhal.

Ale i čistě moralisující směr velké většiny díla Pravdova našel hojnost pěstitelů. Z toho důvodu můžeme pokládati Pravdu i za otce celé řady spisovatelův a povídkářů směru tendenčně katolického a mravokárného nejen v Čechách, ale i na Moravě. Nemajíce však patrně vyšších aspirací, spokojují se kalendářoví, lidoví tito povídkáři pouhým „podáváním nauk proti nerozumu, bezbožnosti a nemravu“, jak tomu říkal Pravda. Proto stojí také vesměs daleko za ním, nikterak ho nedostihujíce.

Jediný jen zástupce tohoto směru dostihl ho v některém ohledu, totiž V. Kosmák, jenž jest vůbec zajímavým pendantem Pravdovým.

---

[1]) Mám tu na mysli Jiráska především jako autora povídek venkovských.

Nižší psychismus a zodpovědnost.

Z knihy prof. Grasseta »Le Psychisme inférieur« podává V. LANKAŠ. (Č. d.)

2. Hysterie.

Odpovědnost hysteriků jest jedna z otázek, na niž možno co nejlépe aplikovati pojem nižšího psychismu rozdílného od psychismu vyššího. Charcot a celá škola Salpètrièrská (P. Janet. Babinski...) ukázali, že hysterie jest nemoc psychická nebo mentální... Existence psychického prvku je tudíž v hysterii nepopěrna, a všichni hysterici jsou tak prohlášeni za duševně nemocny a důsledně ipso facto za nezodpovědny.

Vezmeme-li takto poruchu psychismu, abychom soudili o zodpovědnosti hromadně, v celku, jest nepopěrno, že hysterie musí býti zařazena mezi vážné, hluboké, zarputilé poruchy psychických středisk. Toť nevyvratno. Jakmile tudíž lékař maje se na pozoru před podvodem a přetvářkou, konstatoval jistě hysterii nebo duševní nemoc, tím samým bude podmět prohlášen za nezodpovědna všech činů, jež mohl provésti.

A tu se pak klade hrozná otázka, již jistý předseda předložil lékařům: Podepsali byste certifikát k internaci? Lékaři váhali a se rozdělili. Jeden odpověděl ano, dva ne. President mohl pak říci porotcům: „Vidíte, že znalci jsou v nesouhlasu, že nemohou se dorozuměti; lékařské zkoumání nijak nám tu nepomáhá; nepočítejme s těmito spornými náhledy a suďme bez nich nesnažíce se ani uvésti je v soulad, ani voliti z nich jeden nebo druhý.“

Hle, vskutku nový a hrozný problem položený lékaři: je třeba všechny hysteriky internovati?

Lékař odpoví nejprve (a to oprávněně): tyto podměty nemůžeme dáti do obyčejných asylů. Jak řekl Janet: „Všechny duševní nemoci nesplétají se vzajemně. Hysterik není pomaten jako ostatní.“ Bylo by tudíž třeba asylů zvláštních pro hysteriky. Toť zcela správno; vybudování těchto asylů jest velmi žádoucno, a otázka byla by jednodušší, kdyby tyto asyly existovaly. Asyly tyto však nejsou tu ještě; otázka naše nebude tudíž ještě rozřešena. Je třeba tedy řešiti otázku v tom smyslu, zda můžeme, v tom neb onom místě, uzavříti a léčiti hysterika proti jeho vůli, násilně. V tom jest celá otázka.

A tak shledáme otázku individuelní svobody položenou lékaři zcela v opačném smyslu, než jak ji měli na mysli filosofové. Tito řekli lékaři: tento podmět není svoboden, jednal nutně; není zodpověden, hleďte, ať jest propuštěn. A nyní dí se mu zase: pozor, tento podmět je svoboden; respektujte jeho individuelní svobodu; necháte-li jej poněkud internovati, osvoboditel jeho unese vašeho nemocného, vrátí mu svobodu a bude vymáhati pro něho odškodnění.

Hle, dvě proštěpky svěráku, mezi nimiž svědomitý lékař se nalézá; musí se vyhnouti i tomu, aby dal odsouditi nemocného, který není zodpověděn, i aby dal internovati vinníka, který není bláznem.

Jak vyjíti z této slepé uličky u hysterika a jak uniknouti tomuto přílišnému a nesprávnému rozsahu slova nezodpovědný, který dovoloval je aplikovati na všechny hysteriky? Tím prostě, že nebudeme již bráti celý psychismus jako nedělitelný celek, že oddělíme nižší psychismus od vyššího a řekne, že **hysterie jest vždy nemoc psychická, ale není vždy nemoc mentální.**

Je tudíž, se stanoviska zodpovědnosti, uvažovati odloučeně **hysterii psychickou**, nementální, a **hysterii mentální.**

a) Hysterie psychická, nementální jest hysterie obyčejná bez duševních složitostí. Jak klade se u ní fysiopathologický problem zodpovědnosti? Zřejmě psychismus takového hysterika není normální, jeho oba psychismy nespolupracují normálně. Je tu jakési rozloučení podpolygonální. Dle nauky tu rozvinuté, zodpovědnost není ani potlačena ani neporušena. Jest oslabena. Každý případ musí býti zvláště zkoumán. Každý ví a zná na př. lži hysteriků. Je to jeden z velmi četných symptomů neurosy. Jest důležito znáti stupeň zodpovědnosti, jaký má hysterik ve lži značného dosahu, ve křivém svědectví a pod. Třeba se na pozoru míti a střežiti se říci, že je vždycky nezodpověden.

Pozoroval jsem s Rauzierem zajímavý případ, v němž mladé těhotné děvče nás dlouho nechalo u víře, že bylo znásilněno v hypnotickém spánku jistým kolporterem. Kolpolter byl tu; děvče vidělo ho jednou v domě; bylo to však dva měsíce před početím. Nebýti této okolnosti, mohl býti odsouzen. V tomto případě hysterik lže dobrovolně a usiluje vědomě oklamati lékaře a soudce. „Dle Schauensteina mezi dvanácti sty stížnosti tohoto druhu (žalob na znásilnění) podaných ve Francii od roku 1850—1854, pět set jich bylo smyšlených. V Anglii na šest takovýchto obžalob jedna jest pouze odůvodněna.“

Hysterik zůstává ve všech těchto případech zodpověděn za své křivé svědectví, za svou obžalobu nebo udání. Než mimo tyto fakta, je tu ještě jiná skupina hysterikův, u nichž lež jest nějak nedobrovolna a nevědoma; křivé svědectví jest polygonální. Vyšší psychismus není tu súčastněn. Podmět je tudíž nezodpověden. Nevědomé podvody jistých medií jsou známy; něco podobného jest i u hysterikův. O podvodu tu vlastně nemůže býti řeči, poněvadž tu není žádného úmyslu klamati. Rovněž je tomu tak se lží, poněvadž hysterik klame zároveň i sám sebe, mezitím co klame jiné. Porušuje pravdu polygonálně, nedobrovolně; není tudíž v tomto případě zodpověden. A v tomto smyslu nutno říci, že všichni hysterici, kteří klamají, nejsou lháři.

Jiný charakter, zajímavý pro otázku odpovědnosti psychických hysteriků jest suggestibilita. Babinski učinil ji dokonce charakteristickou známkou hysterie... Nesmí ze však hodnota tohoto znamení upřílišovati; jest však jisto, že suggestibilita jest častým a důležitým příznakem hysterie; z tohoto psychického elementu vychází u hysteriků náchylnost k napodobování, nervová nákaza... Měl jsem kdysi v ošetřování hysterickou bolest v kyčli a bolest v kyčli u hysterické ženy; podobná kloubová bolest dostavila se u třetí osoby hysterické, u které nebylo dosud po ní ani památky.

Tento psychický stav suggestibility jest zřejmě mocný živel oslabení zodpovědnosti u těchto podmětů. Jsou to nemocní, u nichž, mimo vši hypnosu, vyšší psychismus nebere účasti dobrovolně v jistých věcech; tvoří se jakési podpolygonální rozloučení, a vnější okolnosti nabudou abnormálního vlivu na tyto zpět ustouplé polygony.

Tito hysterici nejsou nezodpovědni. Jsou však jistě méně zodpovědni než podměty, jichž oba psychismy normálně spolupracují, aby se udržely v čáře správného jednání. Jich zodpovědnost jest zmenšena, oslabena.

Konečně hysterik může bráti hallucinaci za výraz pravdy a činiti z ní východisko udání nebo obžaloby, za niž není zodpověden, jejíž nesprávnost musí však dovésti vystopovati. V těchto případech však je též vyšší psychismus nemocen, a my máme tu co činiti se skupinou jinou, s hysterií mentální.

b) Hysterie mentální jest neurosa složitá; běží tu o poruchu vyššího psychismu. Podmět není již pouze hysterický, jest šílený. Mentální porucha může býti nahodila, může se jeviti jen ve formě paroxysmu. Je to záchvat pomatenosti, o němž Klippel dí: „Hysterické šílenství není nic jiného než záchvat hysteroepilepsie, jejíž údobí jsou více méně rozlišena.“

Posudky.

Záhada spiritismu. Kritická studie. Napsal *Dr. Jos. Kratochvil.* Cena 30 hal. — Magnétisme vital. Par *E. Gasc. Desfossés;* 2 édit. Paris 1907, de Rudeval. — Le magnétisme humain, l'hypnotisme et le spiritualisme moderne. Par *Dr. L. Moutin.* Paris, Perrin. Cena 3 fr. 50 c. — L'occultisme hier et aujourd'hui, le merveilleux préscientifique. Par le *Dr. J. Grasset.* Paris, Masson. Cena 5 fr.

„K záhadám bez odporu nejtemnějším a nejméně dosud, vzdor dosti četné literatuře, objasněným, nutno počítati i záhadu spiritismu“, právem píše Dr. Kratochvil ve zmíněné studii. „Spisů pro i proti“ — píše dále — „existuje již značná řada u všech národů. Jedni vidí ve spiritismu pouhý klam a podvod, jiní působení duchů, zvláště zlých, jiní neznámé dosud síly přírodní a p. . . .“ Hlavní však chybu u většině těchto studií vidí Dr. Kratochvil ve smětení, neb aspoň v nedostatečném rozlišování spiritismu od hypnotismu. „Že ve skutečnosti zjevy hypnotické přečasto se přidružují ke spiritistickým, to není důkazem, že zjevy ty jsou stejné povahy, nýbrž, že pouze využívá se jedněch pro druhé . . . Nutno tedy přesně rozlišovati hypnotismus od spiritismu v zájmu vědy a pravdy.“ To činí i náš autor na základě studie italského prof. Dra. Jos. Lapponiho „Ipnotismo e Spiritismo“, ježto, dle něho, „většina prací našich o této záhadě postrádá kritického měřítka, jsouc diktována buď slepým přilnutím k spiritismu, buď

zásadním odporem proti němu". Rozebírá tudíž autor nejprve hypnotismus a zkoumá vnitřní povahu zjevů jemu vlastních a stejně činí to i se spiritismem. Na to zkoumá analogie a rozdíly obou, upozorňuje na různá vysvětlování záhady a končí poukazem na socialní a individuelní účinky hypnotismu a spiritismu.

Hypnotismus není autorovi, v souhlase s Lapponim, než „zvláštní chorobný stav středův inervačních, stav chorobný (mozko-míchový), opravdu podivuhodný. ale přece vždy vysvětlitelný"[1]), tak že by byl mohl s Dr. Engelb. Fischerem napsati: „Ein Gespenst der neueren Zeit ist also nun durch die wissenschaftliche Forschung gebannt, d. h. in seiner Wahrheit durchschaut; es erübrigt jetzt noch, auch das andere moderne Gespenst — den Spiritismus zu entlarven." (Der Sogenannte Lebensmagnetismus oder Hypnotismus p. 118. Mainz, Kirchheim) Nuže, čím jest mu „dieses moderne Gespenst"? Dr Kratochvil cituje Richetova slova: „Nechceme-li zaujati stanovisko upřílišeně skeptické, nemůžeme tvrditi, že spiritismus je pouhý podvod a klam", a domněnka, „že všecky zjevy spiritismu jsou pouhou halucinací a illusí", je mu nepřípustna. „Domněnka, že spiritismus je vlastně jen vědomý nebo částečně nevědomý podvod, má v sobě mnoho věrojatného. Dnešní psychofysika mnoho záhad nám vysvětlila cestou zcela přirozenou . . . Přes to přese všechno soudí Dr. Lapponi, že by nebylo logické a správné, pokládati spiritismus za pouhý podvod . . . jsou-li mezi zjevy spiritistickými některé, o nichž možno dokázati podvod buď vědomý neb nevědomý zjev fysiologický, jsou přece zase jiné, jichž nám nevysvětlí ani podvod, ani umění, ani věda. Není jich sice mnoho, ale otázka počtu nemůže přece působiti na otázku po povaze těchto zjevů . . . Vzhledem pak k povaze těchto zjevů musila věda připustiti, že jsou nejen vyšší, ale někdy přímo odporují známým zákonům kosmické přírody . . . Zjevy spiritistické jsou tedy projevy řádu mimopřírodního, což marně se popírá a priori, marně vyvrací a posteriori. Spiritismus jasně dokazuje, že to, co materialismus a racionalismus stále vyvracejí a popírají, totiž nadpřirozeno, patří stále k tužbám člověka . . . Když rozlišíme přesně zjevy hypnotické od spiritistických, když vyloučíme zjevy podvodné. buď vědomě neb nevědomě, když vysvětlíme, raději řeknu připustíme, že by bylo možno vysvětliti jisté zjevy neznámými dosud silami přírodními, zbývají ještě zjevy, jichž nijak si nevysvětlíme snadněji než zasahováním bytostí řádu jiného v řád náš". Jaké jsou to bytosti, zda ďábel neb duchové jiní, neb medium samo, jest otázka, které autor nemíní řešiti.

Toť stručně podaný obsah pěkné a instruktivní brožury Kratochvilovy, již doporoučím všem, kteří bez dlouhého studia se chtějí poněkud informovati o této záhadě. Několik poznámek si dovolím tu jen připojiti: Příliš apodikticky zdá se mi, píše-li autor: „— jest jisto, že nějakých theorií o živočišném magnetismu. a fluidech a p. naprosto nelze připustiti, ježto dnešní fysika nic podobného nezná." Ano, dnešní

[1]) Těhož mínění jest i učený Sulpicián Guibert ve svém díle: Etude sur l'hypnotisme.

fysika nic podobného nezná. Ale co zítřejší? Dnešní věda chová se odmítavě, ano nepřátelsky k otázce životního fluida, proč? Protože nemohlo ještě býti experimentálně a nezvratně ověřeno. Bylo tu však již mnoho věcí, jichž věda dlouho nemohla experimentálně ověřiti, a přece, ač jich existence byla popírána a zdála se naprosto nepřípustna, byly jednoho dne přece prokázány Desfossés v citovaném díle velmi pěkně a zajímavě obhajuje, jak dí jiný stoupenec fluida, Dr. Surbled, „pěknou a plodnou ideu magnetického nebo životního fluida". Na toto dílo odkazujeme ty, kdoz se více o tuto spornou otázku interessují Existenci a skutečnost dokazuje i druhý autor Dr. Moutin, jeden z nejlepších vědeckých znalců hypnotismu a animálního magnetismu. A k těmto autorům bylo by možno připojiti ještě mnohé a mnohé.

I další tvrzení autorovo: „tím méně možno tu (v hypnotismu) mluviti o nějakém nadpřirozeném působení", mnozí by nepodepsali, a nejsou to rovněž autoři obskurní. Zmiňuji se o tom pouze jen proto, že jejich stanovisko nedá se lehce oddisputovat a spolu ukazuje nám hypnotismus i z jiné, a to ne nezajímavé stránky. Nemoha se tu v referátu šíře tímto thematem zabývati, odkazuji interessenty na spisy některé: La suggestion hypnotique, par Elie Blanc (Paris, Vitte). Blanc, který je professorem filosofie na katolické universitě Lyonské, píše na př.: „. . . po pečlivém studiu všech okolností hypnotické suggesce . . . smíme uzavírati, že není-li vždy ďábelská, je vždy podezřelá. Marně se nám tu bude namítati, že v hypnotických zjevech nesmíme předpokládati jiných sil než sil přírodních potud, pokud se zjevně opak nedokáže . . . Odpovídám, že nesmíme důvěřivě předpokládati, že příroda sama působí v těchto jevech, poněvadž tyto jevy tvoří nepřetržitou řadu, která se ztrácí ve spiritismu a okkultismu Pro toto sousedství a příbuzenství jsou tudíž podezřelý." Náhledu toho jest i u nás známý Mgr. Méric: Le Merveilleux et la Science (Letouzey et Cie) P. Franco: Hypnotisme, Spiritisme (Vie et Amat) a zvláště laik, lékař Dr. Helot ve svém církevně aprobovaném díle: Nevroses et possessions diaboliques (Bloud et Barral, 6 fr)

„Suggesce čistě mentální bez vnějších vlivů je vědecky nepřípustna . . se vědecky popírá". (Záhada spirit. str. 5. a 6) „Mentální suggesce — píše Jeanniard du Dot — je faktem jistým a historii, nepravíme fysiologické vědě, zajištěným. Je dokázána pokusy Ochorowicze, Janeta, Myersa, Gibeita, Husscna, a to přes libovolné negace četných doktorů mediciny a theologie, autosuggerovaných předsudkem a vědeckou sebeláskou naší doby, která popira příliš ráda toho, čeho nemůže vysvětliti . . Poněvadž mentální suggesce tolika jinými vynikajícími a nestrannými lékaři a theology je připuštěna, zvláště Mgr. Méricem, jehož bychom mohli zváti křesťanským klassikem hypnotismu, je třeba zkoumati, může-li nějak býti zjevem přirozeným." Své zkoumání končí slovy: „suggesce mentální není lidská, poněvadž neoperuje tak, jak to činí lidská přirozenost". (L'Hypnotisme Transcendant devant la Philosophie chrétienne, str. 9—17) Kdo má

pravdu? Aby si čtenář mohl učiniti svůj úsudek, uvádím tu vývody téhož autora v jiném jeho dílku. Co souditi o mentální suggesci? ptá se. Je lidsky možna sdílením intellektuelních obrazů suggerujícího podmětu? Ve většině fakt, která nám bylo jen možno uvésti dle Dusarta a jiných experimentatorů mentální suggesce, věříme li samým hypnotikům, nejsou to pouhé obrazy budící jich myšlení, o nichž mají vědomí, že je postřehují se strany suggerujícího; nejsou to též slova, abstraktní obrazy věcí, jež pozorují, že se produkují v jich hlavě. Jsou to opravdová slova, která mní někdy slyšeti, buď že slyší rozkaz toho, který je uspává, nebo že zdá se jim, že ve spánku přijímají zjevení osobnosti jiné než je jich suggesteur. Označují ji často jménem „on“, a tento zvláštní hlas cítí někdy jakoby přicházel odněkud z nich samých, na př z jich hořejší části břicha.

Tak hypnotisovaní poznávají suggesci, ale nepoznávají ji v její pravé formě. Taková suggesce je skutečná, slyšení však slova, které ji jim přináší, je však illusí. Jsou ovšem illuse i v přírodě ... Než, tu je něco více než nevinná illuse, toť lež, která klame. Není tu osoby, která mluví, a podmět přece slyší: není tu kdosi třetí, neviditelný, který hraje komedii slova? Hle, toť otázky, které se vynořují u duchů myslících a vážných.

O transposici smyslů nemůže tu býti řeči, jeť proti lidské přirozenosti. Naše smíšená přirozenost je pružna po svém způsobu; než její pružnost má meze jako je má pružnost těla. Smysly se vzájemně doplňují v jisté míře, než nikdy nevystoupí ze svého úzkého specielního oboru. Ani spánek, ani nemoc nemohou stvořiti nových schopností, to bylo by více než mluviti neznámými jazyky; spánek a nemoc mohou jen zkaliti, oslabiti, předrážditi nebo zničiti schopnosti staré.“ Po této citaci je již svrchu uvedený úsudek autorův o mentální suggesci pravděpodobnějším. A my rozepsali jsme se o tom jen proto, abychom i na tuto otázku vrhli světlo se strany jiné. Vůbec potřebovali bychom o tomto problemu knihy důkladné, problem všestranně probírající a čtenáře i méně zasvěceného jasně poučující a přesvědčující. Co connierova kniha, ač překlad její byl již oznámen, kdy vyjde? Bylo by to aspoň něco.

Při studiu spiritismu bylo by dobře, aby ani tu, aspoň z naší strany, se na jeden a sice důležitý moment nezapomínalo. Spiritismus činí se dnes po většině předmětem studia ryze vědeckého. Jsouce skeptiky, moderní lidé bezděčně tu zanedbávají náboženskou stránku spiritismu. Je to rozhodně chyba, chyba, která je u těchto lidí vysvětlitelna, která však u nás neměla by se objevovati. Každý i povrchní pozorovatel vidí, že stojíme tu oproti novému a svůdnému náboženství, nebo lépe řečeno „oproti obnovenému náboženství Řeků a Římanů, jež žáci Allan-Kardecovi nazývají náboženstvím duchův, a jež my nazýváme náboženstvím demonův, jsouce přesvědčeni, že duchové tmy se falešně předvádějí v očích svých adeptů co duchové mrtvých.“ (La Religion spirite, son dogme, sa morale et ses pratiques par J. Bertrand. Paris, Bloud et Cie). A toto náboženství, působíc svou

novotou a tím, že zdánlivě hmatavě odpovídá na otázky lidstvo věčně sužující, skrývá v sobě mnoho nebezpečenství jak pro Církev, tak i společnost, tak že Bertrand nepřehání, dí-li: „Nebezpečenství, jímž Církvi a i společnosti hrozí vpád spiritismu, je vážnější než se obyčejně myslí“ I na tuto stránku chtěl jsem jen letmo upozorniti. Šířeji o spiritismu jsem se již rozepsal v loňské „Hlídce“ (1906, č. 12) při posudku Bělinova spisu „Spiritismus“. Čeho si jen přáti, toť, aby námi tato „zárodečná forma pohanství“, tento „falešný novomysticismus“ byl pilně studován a venkoncem znám. S radostí možno tu konstatovati, že skutečně i u nás počíná se tomuto nezdravému výrostku moderní doby větší pozornost věnovati. Jeť potřeba býti pohotově.

Několik slov ještě o spisu Grassetově. Zázračno, tajemno, zjevy tajné atd., toť, co dnes vyvolává zbrdání a posměch mnohých, tot však i čemu zase mnozí slepě anebo přílišně důvěřují. Extrema se tangunt. Grasset volí zlaté středocestí. Diskutuje, opravdově a vědecky fakta sem spadající. Rozlišuje theorie a fakta, ukazuje, které theorie jsou předčasny a nezraly a odmítá spiritismus (vyvolávání duchů) a psychické vyzařování (perisprit, astrální těla, biometr). Co se týče fakt, ukazuje, že tajné (okkultní) zjevy nejsou ještě vědecké, že však se jimi mohou státi Tyto zjevy tvoří „le merveilleux prescientifique“, zázračno mimovědecké. Okkultismus možno míti za terram promissam vědy. Proč? Mnohé zjevy ještě včera tajné a tajemné, nejsou tajny a tajemny dnes. Mezi tyto zjevy dnes netajemné (désocculté́s) a vědecké počítá na př. živočišný magnetismus a hypnotismus, pohyby nedobrovolné, nevědomé (točící se stolky a p.), nižší počitky a nižší paměť (falešná věštění, kristallomancie atd), konečně nižší associaci idei a nižší obrazotvornost (trance a romány medií). Co se týče fakt, která zůstávají dnes ještě tajna a jež nebyla ještě experimentálně dokázána, ale jichž experimentální důkaz je hledán a očekáván, dělí je Grasset ve 2 skupiny: 1. fakta, jichž důkaz, jest-li možný, zdá se, že je rozhodně dalek (telepathie a předtuchy, materialisace přeludů a p.); 2. fakta, jichž důkaz zdá se býti méně vzdálen a musí býti nejdříve hledán (mentální suggesce a přímé sdílení myšlenek, jasnovidění, přemisťování bez doteku a p.) Všude vykládá i zároveň podmínky, jež musí býti v budoucnu splněny, aby vědecky byla dokázána existence, dosud nedokázaná těchto fakt. *F. Lankaš.*

Dr. Franz Joseph Lutz, Die kirchliche Lehre von den evangelischen Räten mit Berücksichtigung ihrer sittlichen und sozialen Bedeutung. Paderborn 1907. Druck und Verlag von Ferdinand Schöningh. Cena 8 M.

Spisovatel rozdělil časové pojednání svoje na dva díly. V prvním odpovídá na otázky: Je katolická nauka evangelických rad skutečně zjevenou naukou křesťanskou? Které opory má v evangeliu Kristově a apoštolů? Které v tradici patristické? V druhém zkoumá, jakou zvláštní mravní a socialní cenu mají rady evangelické, jaký význam mají, o sobě vzaty, pro

mravní zdokonalení a posvěcení jednotlivcovo, jakož i pro blaho a posvěcení společnosti.

Co se týče otázky první, tu spisovatel nejdříve pojednává o evangelické dokonalosti vůbec a ukazuje, že v evangeliích a ostatních spisech Nového Zákona zapírání světa a sebe sama je svatým požadavkem. Kyne-li stvořený svět se svými statky a požitky, zní nauka evangelická od počátku až do konce: Pokání a zříkání, a to bez omezení Tvrdě zní slovo o zříkání světa, těžký je úkol pokání a boje. Kdyby evangelium lidstva neskytalo než askesi, kterou hlásá, kdyby se jen v takovéto negaci vyčerpávalo, nebylo by zajisté radostným poselstvím. Avšak jasně a neustále hlásá evangelium zároveň vzácné statky, kterých se lidstvu v Kristu dostává. Tyto nejvyšší statky, jichž se jen vůbec přirozenost lidská božským k ní se skloněním účastnou státi může, a to pro všecky poměry života, tvoří v evangeliu vlastní obsah a poslední účel, z něhož pak požadované zříkání světa nabývá pravého významu a posvěcení. Všecko zříkání světa a sebe má býti, tak praví nám každý list Nového Zákona, jen prostředkem k uskutečnění oněch vznešených cílů a má v nich proto zcela kořeniti. Má tudíž askese evangelická nejbohatší obsah životní a spěje k nejvyšším cílům, a to netoliko v onom životě, nýbrž i v tomto. Askese tato nezná jiných mezí než spravedlnosti království božího. Ve své snaze je v jisté míře neomezenou, poněvadž oživena je láskou Boha a bližního. Zříkáním světa, sebezáporem spěje k jedině pravému dobru, k společenství s Bohem. Zříkání světa záleží však po výtce ve vnitřním odtržení se od stvořených statků a požitků, ve vnitřní svobodě vůči věcem pomíjejícím; naproti tomu nepopírá evangelium stvořených statků v sobě a nežádá proto vůbec beze všeho dalšího také zevnějšího jich se zříkání. Neboť o sobě každý tvor boží je dobrý (1 Tim. 4, 2), všecko je dobré dle plánu Stvořitelova. Ano zevnější zříkání má jen mravní cenu jako výraz a prostředek vnitřního odtržení se. Ovšem že všeobecná povinnost vnitřního zříkání a boje každému dle jeho konkretních poměrů ukládá v různých směrech mnohonásobné zevnější odříkání.

Promluviv v dalším o stavu dokonalosti vůbec dle evangelia, jehož nejvyšším vzorem je nám boholidský život a působení Spasitelovo a vyloživ patristickou nauku o evangelické dokonalosti, kladoucí podstatu dokonalosti do lásky, a to do oné, jež zachovává přikázaní, přechází spisovatel k vlastním radám evangelickým, k evangelické chudobě, čistotě a poslušnosti. Jeho zajímavé vývody v této příčině vrcholí asi v těchto vývodech: Tři rady evangelické jako heroické ovoce křesťanské dokonalosti podobně jako východisko a základ nebo jako stav dokonalosti jsou v pravdě evangelickou a církevní naukou Byl ovšem také Starý Zákon zavázán vnitřním odtržením od pozemských statků uskutečňovat chudobu v duchu a čistotou krotit smyslnou žádost a v poslušnosti vůli božskou plniti. Ale lid starozákonní nebyl v celku vybízen k heroismu svobodného smýšlení lásky, k dokonalému zříkání světa a sebe, Starý

Zákon neznal vlastního stavu dokonalosti jako Nový. Teprve když plnost času přišla a velké tajemství bohabojnosti (m. sacramentum pietatis) v těle se zjevilo, ukázal se celý strom oné víry, kterou patriarchové Starého Zákona v kořeni zachovávali. Nový Zákon obsahuje dokonalý zákon svobody, v němž ve vyšším stupni vládne milost a láska Ducha sv. Proto také zde ve vší formě předkládají se mravní rady, které zákon ve svobodě a svobodu v zákoně uplatňují a k heroismu svobodné lásky Boha a bližního v úplném odříkání vybízejí.

Jako nutný důsledek vysvítá z toho, aby církev Nového Zákona uskutečňovala evangelické rady živě ve svém organismu, a to ve *zvláštním stavu dokonalosti*. Skutečně také vidíme, že hned od počátku vedle velikého množství, které oddáno je životu rodinnému a starostem ve světě, objevují se panny, heroové, asketové a mnichové. I největšímu enthusiasmu ponechávala stará církev místo, a kdo se domníval k dokonalejšímu následování Krista povolán, tomu skýtala největší povzbuzení a nejsilnější pohnutky. Tím však není řečeno, že život řeholní jako plné vytvoření všech tří evangelických rad představuje jedinou formu pro stav dokonalosti. Ještě méně mohl by snad vystupovati určitý řád jako podstatná část církve. Spíše třeba říci: K podstatě a organismu církve náleží plné, užší uskutečnění všech tří rad v životě řeholním jako formálně úplná, Bohu zasvěcená oběť přirozených statků v trojím jejich směru, pak však také stav dokonalosti vůbec, pokud v bezženství a v jistých formách chudoby a poslušnosti, které přesahují obecnou povinnost křesťanskou, považuje vážnou snahu po dokonalosti za vlastní věc stavu. Samo sebou se rozumí, že klášterní život řeholní se svým úplnějším prováděním chudoby a poslušnosti ceteris paribus představuje nejvyšší stupeň stavu dokonalosti. Zde padá kromě toho i na váhu zvláštní forma slibu (též právně účinná) a zejména společenství života.

V druhé části pojednává, jak řečeno, spisovatel o **mravním a socialním významu evangelických rad**. Vyloživ nejprve, že nejvyšším úkolem životním pro člověka je absolutní oddání se Bohu nekonečně dokonalému, čili láska k Bohu, nejvyššímu dobru, a to tak, že v této lásce záleží křesťanská dokonalost podstatně, hlavně a úplně (essentialiter, principaliter, totaliter), ukazuje autor, že evangelické rady, vezmeme-li je jako nepřímé uskutečnění lásky jeví se vyššími úkony, heroismem chudoby v duchu, čistoty a poslušnosti. Jsou-li však tři evangelické rady láskou jako bezprostřední pohnutkou prodchnuty, přímo jí formovány, jaká to mocná a velebná láska plane tu v nich! V evangelické chudobě obětují se zevnější statky, virginitou také tělo, ano dokonalou poslušností i vůle i rozum nejvyššímu dobru, nekonečně dokonalému Bohu. Člověk zasvěcuje mu tudíž v evangelických radách formálně vše, co může obětovati, vše co má a vše co je, pokud to totiž uskutečnit lze, v lásce k svému Bohu a Pánu. Jak mnoho bohatství a síly vroucí lásky spočívá v takovéto oběti, zvláště je-li sliby na vždy posvěcena. A jak často

při praktickém konání rad postupem doby tato vroucí láska se obnovuje a posiluje!

Vycházejíce z lásky tvoří tři rady v její službě opět vzácný prostředek dokonalosti a skýtají zvláštním způsobem zevnější a vnější disposici k vysokému mravnímu snažení v nedílné lásce. Zevnější disposici, ježto osvobozují člověka od mnohých starostí, které jej obyčejně od dokonalejšího oddání se Bohu odvracejí, zvláštní vnitřní disposici, poněvadž účinně vystupují proti žádostivosti v člověku dřímající a směrující k ukojení skrze tvory. A právě tato žádostivost je nejvniternějším kořenem všelikého hříchu a velikou překážkou mravního snažení Ve stavu evangelických rad je tudíž méně překážek vnitřních jakož i zevnějších pro vážnou snahu po dokonalosti, a dá se proto mravní cíl a ideál dokonalosti snáze, bezpečněji a dokonaleji uskutečnit, než je to o sobě možno v životě světském. (O. p.)

Biblische Zeit- und Streitfragen zur Aufklärung der Gebildeten. Herausgegeben v. Kropatschek, Prof. zu Breslau. Runge in Gr. Lichterfelde.

Ve sbírce vyšla již celá řada velmi dobrých prací, které při vší stručnosti vyčerpávají thema nestranně, a třeba z péra protestantských učenců, podávají i katolickému knězi dobrou zbraň pro obranu některých sporných otázek. Z té příčiny nebude nemístno o některých stručně referovati:

1. *Richard Grützemacher:* Die Jungfrauengeburt. Str. 40, cena 50 pf. Nadpřirozený původ Kristův jest jedno z dogmat, které bývá od rationalistů nejhouževnatěji popíráno a potíráno, ač bez důvodu, anebo aspoň bez důvodu průkazného. Tím větší byla radost v táboru těchto theologů, když asi před 10 lety objeven syrský kodex evangelií, který Mat. 1, 16 podával v tomto znění: „Jakub ale zplodil Josefa; Josef, kterému Maria, panna, byla zasnoubena, zplodil Ježíše, jenž slove Kristus“. Nehledě ani ke smyslu tohoto znění, již slovo „panna“ mělo neb aspoň mohlo býti výstrahou před acceptováním tohoto patrně porušeného textu; než v brzku podán byl toho důkaz nade vši pochybnost jistý: nalezen totiž řecký original, z kterého pořízen syrský překlad, a který přináší sporný text ve znění zcela odchylném (od překladu): „Jakub však zplodil Josefa, kterému zasnoubena byla Maria která (jsouc) pannou, porodila Ježíše Krista“. Chyba překladatele z toho patrna: položil jméno „Josef“ dvakrát, podruhé jako podmět, s kterým pak spojil „ἐγέννησε“. Variant tedy ještě důrazněji vytýká panenství Mariino, než to činí Vulgata, a nazývá-li sv. Lukáš přes to Ježíše synem Josefovým, připomíná hned, že tím byl všeobecně považován (3, 23). Hagiografové ovšem byli odkázáni v otázce o nadpřirozeném původu Ježíšově na zprávy Mariiny; ale moderní nevěrci, odkazujíce „narození z panny“ do říší absurdností, tvrdí, že lidová fantasie stvořila „takové báje“. Když pokus Dav. Straussův, odvodit tuto pověst z utopického výkladu Isaiáše 7, 14, se nezdařil, hledají jiní analogie v náboženských soustavách Východu (Buddhova matka

počala z malého bílého slona, který vnikl v její bok, podobné pověsti se vypravovaly i o původu Saošyanta, syna Zarathustry, a králi Sargonovi v Babyloně) a v řeckých tradicích filosofických škol (Pythagoras, Appollonius z Tyany), aby dokázali, že Kristus a jeho život i jeho působení jest odleskem řeckých a východních mythologií (Usener). S těmito názory polemisuje autor, a ukazuje především rozdíl evangelií a mythů: hagiografové výslovně nazývají Marii „pannou" kdežto pohanské tradice vypravují obyčejně o ženách vdaných, které ovšem počaly způsobem neobvyklým, nezřídka odpor vzbuzujícím (ekelhaft). Kromě tohoto zásadního rozdílu nelze nalézti vhodné cesty, po které by ony mythy se byly na židovskou (po př. křesťanskou) půdu dostaly. Ale autor nezatajuje si některých obtíží, které však řeší způsobem velmi uspokojivým. Divila-li se Maria (a Josef) některému slovu svého syna (scena v chrámě) není to ještě pražádným důvodem proti nadpřirozenému původu Kristovu, neboť i moderní exegeté vykládají mnohé výroky Spasitelovy různě. Prosíc o pomoc při svatbě v Káni, projevila Maria právě velikou důvěru v zázračnou moc svého syna, které nepozbývá ani, když byla (zdánlivě) odmítnuta. Co se však týče „bratří Páně" (Mat, 6, 3 jsou uvedeni čtyři), jsou dle Mat. 27, 56, Jo. 19, 24 a dle svědectví Hegesippova (Euseb. 4 22) synové jiné Marie a jakéhosi Klopy, a tedy sestřenci Ježišovi Sám Strauss doznává, že nelze tvrditi, že Maria měla více synů. Slušno ještě podotknouti, že Grützemacher, který myšlenky své podává neobyčejně přesvědčivě, s důrazem vytýká, že božství a bezhříšnost Kristova úzce souvisí s jeho nadpřirozeným původem, a to je právě příčinou, že jeho narození z panny má tolik nepřátel. — Rušivě působí při čtení tohoto dílka, jehož předmět jest tak eminentně katolický, některé výroky, které příliš prozrazují protestantského autora.

2. *Oettli:* Die Autorität des Alten Testamentes für die Christen. (40 stran, 45 pf.) Autor přesně rozlišuje v Bibli náboženský a vědecký živel. Jestliže po stránce vědecké čtenář Bible nemůže býti vždy uspokojen, neztrácí Písmo sv. nikdy svého významu jako kniha Zjevení, jen třeba vzdáti se slovní inspirace. Třeba uvážiti, že jako u všech národů Orientu, i u Israelitů kolovaly zkazky od úst k ústům a že spisovatel nedovedl různé varianty vždy dobře spojiti. Ale přes to ukazují dějepisné knihy Starého Zákona na každé stránce ruku svatého Boha, který svůj národ vede i soudí, a který své myšlenky spásy uskutečňuje nejen pro Israele, ale i pro celý svět. Proto nelíčí historik starozákonní slávu svého kmene, nýbrž jedině slávu Boha (soli deo gloria!), jemuž náleží hrdinné činy jeho lidu, poněvadž jsou to projevy Jeho pomoci (zedakot). Proto také nic se nezamlčuje, neboť Bůh jest soudcem a vůdcem lidu, který poznávaje svou malomoc a hříšnost, má býti nabádán k pokorné důvěře. Toť právé největší cena Starého Zakona, že učí nás viděti Boha v dějinách lidstva a ukazuje nám, že osudy lidí podřízeny jsou Prozřetelnosti plné dobroty a spravedlnosti. Proroctví propadala mnohdy přílišnému slovíčkářství, ale i když snad některá

jsou nyní neudržitelna, přec hlavní rys, obraz příštího a vítězného Krále, idea „Božího služebníka“, jenž se obětuje jako služebník, přec zůstane neporušen. Ovšem, že vše to je nesrozumitelno bez Nového Zákona, a proto jest nesprávno, trhat je od sebe, když druhý kořeni v prvním a Zákon Starý rozvíjí se v Novém. Jako v knihách historických, tak i v knihách prorockých projevuje ten který spisovatel příliš své „člověctví“ (Menschlichkeit) a tak vedle ideí messianských ozývají se někdy poněkud silněji lidské city (Žalm 17. a 18, Kniha Jobova, Kazatel, Píseň Písní atd.), ale takové projevy nejsou na ujmu Starému Zákonu, jenž jako celek jest nepopěrně dílem mistrným. Ani Oettli nepropracoval se ještě nad některé zásady Lutherovy, z nichž nejnebezpečnější jest jeho subjektivní pojetí výkladu: Písmo sv. třeba dle toho ceniti, jak „žene ducha“ (wie sie den Geist treibe). (O. p.)

Otto Zöckler, Geschichte der Apologie des Christentums. (Č. d.)

Poslední období (od r. 1800) je dobou apologetiky antipantheistické a antimaterialistické Tak v socialních a politických nových útvarech křesťanského kulturního života, které od polovice 18. století počínaly, jakož i v současném vystoupení nových filosofických proudů dlužno hledat příčiny, že těžké útoky na křesťanství vznikly a vážnější úkoly jejich odražení nastávaly než v kterékoli době dřívější Obrana obrací se jen proti nepřátelům ve vlastním táboře. Jako vůdci těchto nepřátel vystupují vedle filosofických a negativně náboženských náčelníků škol političtí revolucionáři a socialně-demokratičtí agitátoři. Tisk ve službách protikřesťanských nauk vzrůstá v nebezpečnou velmoc a plodí hromadný odpad mocných kruhů lidových od víry církevní. Týž prostředek společenské associace a organisace, z něhož vzniká vzrůst odpadu, vnucuje se také křesťanským kruhům k následování a tato okolnost zasahuje až do praxe vyučovací a činnosti spisovatelské Také otázka po získání správné, jedině účinné methody stává se stále naléhavější Apologetické svědectví jednotlivého zástupce křesťanského názoru světového klesá vždy více k významu relativnímu. Spojení snah obrácených na obranu křesťanství k mocnému celkovému účinku stává se vždy více nutností. Poměr pohanské moci světové v římské době císařské ke křesťanství zdá se znovu oživovat, máme-li na zřeteli stoupence protikřesťanské nevěry, toužící po spojení se k nepřemožitelné velmoci a poměrně malý zástup věrných vyznavačů víry. Úkol křesťanských apologetů stává se podobným úkolu konfessorů ve staré církvi.

Které jsou to příčiny, jež nám vysvětlují tento stav věcí? 1. Sociální zjev techniky strojní a velkoindustrialismu. 2. Politický revoluční duch a jím založené panství jednostranného a bezbožeckého liberalismu nad myšlením středního stavu všech států kulturních. 3. Pantheistická nebo materialistická filosofie a názor historický. Úplná nevěra — odstranění všeho náboženství, omezení všech snah a zájmů na tento život, zdá se dle všeho býti cílem, k němuž spěje a dospěti musí každé z těchto tří hnutí, řídí li se jen dle svých přirozených, smyslně pozemských pudův.

Obstojí křesťanství proti tomuto útoku spojených zástupů odpůrců vítězně? Bude s to, aby plnilo své poslání světodějné? Připadne konečně jemu a ne protikřesťanství vůdčí a rozhodný vliv na snahu jmenovaných tří duchovních směrů?

Co věřícímu křesťanu samo v sobě je jisto: Konečné vítězství Kristovo, to chlašuje se pozorné úvaze již v postupu posledního století důležitými předzvěstmi. Moudré řízení božské prozřetelnosti provází každé z těchto hnutí. Zbraně víry křesťanské posud při každém z rozhodných bojů ukázaly se jako rovné zbrani odpůrců, ano silnější.

Nanejvýše široké a plodné pole činnosti apologetické jeví se dle toho otevřeno apologetům 19. století. Problemy apologetické se množí, k diskussi naskýtá se stále nová látka, literatura, zvláště pokud se věnuje monografickému pojednávání jednotlivých otázek a problémů časových, vzrůstá k nepřehlednosti. Zcela nové methody apologetické činnosti neobjevují se sice, ale některé již v 18. století vzniklé nabývají nového rozvoje a hojněji jsou používány: zejména methoda kooperativní čili součinnosti různých apologetů k stejnému cíli. Odtud vzrůstající důležitost periodických orgánů k oživení zájmu na otázkách apologetických a k poučení o problémech. Odtud vzrůstající počet sbírek pojednání a cyklů brožurových apologetického obsahu, odtud vždy četnější pořádání serií přednášek.

Po této všeobecné charakteristice pojednává autor o francouzsko-katolické apologetice doby revoluční a restaurační. Jako jeviště hrůz první revoluce, přikročivší až k pokusu odstranění křesťanství, vykazuje katolická Francie v posledních letech 18. a v první polovici století 19. bohatou literaturu apologetickou, jejíž zjevy provází jak bouřlivé události revoluce, tak i události periody restaurační. K apologetům v době hrůz revolučních náleží professor theologie a mathematiky Josef Jaques († 1821) dále professor J. Bapt Duvoisin († 1813), arcibiskup lyonský Adrian Lamourette († 1794), Jean François de Laharpe († 1803), veliký literarní historik a duchaplný kritik, „francouzský Quintilian" atd. V době Napoleonově vynikl nejvíce François-René Vicomte de Chateaubriand († 1848), jenž svým Génie du Christianisme stal se zakladatelem a hlavním stoupencem novější romantické literatury francouzské. Jako stoupenci náboženské romantiky v době restaurační druží se k němu hrabě Jos. de Maistre († 1821), Vicomte Louis Gabr. de Bonald († 1840), Robert de Lamennais († 1860), jenž však později dospěl k církevně nepřátelskému svobodnářství. Apologie všech těchto romantiků vynikají elegancí řečnickou a kouzlem formy, schází jim všah pravá síla víry a životoplodná síla ducha. Solidnější způsob obrany víry katolické vychází od vlivné theologické školy, jež měla své středisko při pařížském semináři Saint-Sulpice. Její slávu a její vliv i mimo Francii na život katolický založil zvláště Denis Lucas Frayssinous († 1841) apologetickými konferencemi, v nichž výmluvnou řečí pojednává o všech praktických a theoretických problemech, kterých všímati si musí úplná apologie křesťanství. Podobně Lacordaire

(† 1861) v Konferencích svých podává úplnou apologii, vycházeje z úvahy o církvi jako historického zjevu přemohutné velikosti. Lacordairovi příbuzný je hrabě Charles de Montalembert († 1870). Z dalších apologetů vynikají de Ravignan († 1858) svými konferencemi, zbožný laik Auguste Nicolas († 1888), Migne († 1875). Chassay († 1866) atd. V sousedních zemích romanských vykazuje literatura katolicko-apologetická v podstatě tytéž fase jako ve Francii. V Belgii vynikli Laforet († 1872) a Dechamps († 1883), v Italii minorita Angelo Bigoni († 1860) a superior Theatinů Joachim Ventura († 1861), ve Španělsku Jakub Balmes († 1848).

V Anglii, kde katolicismus po 200letém utiskování slavil epochu mohutného rozkvětu, vynikli mezi katolíky na poli apologetickém Mikuláš Wiseman († 1865), John Henry Newman († 1890) Henry Eduard Manning († 1892)

V Německu povolila katolická theologie ve většině svých zástupců tehdejším osvíceným snahám. Netoliko vniklo do ní mnoho z povrchnosti Wolffovy populární filosofie, nýbrž někteří z jejích nejpokročilejších zástupců počali se přátelit s Kantovým křesťanstvím rozumovým, ano i s revoluční moudrostí Illuminatů. Návrat od těchto extremních směrů k staršímu přísně církevnímu podání uskutečnil se přechodním stadiem romantického katolicismu reformního po tuhém boji se směry heterodoxními. Mezi apologety dobyli si tu zvučného jména Klee († 1839), Drey († 1853), Staudenmaier († 1856), Hettinger († 1890), Vosen († 1871) atd. (O. p.)

Ze života náboženského.

Parturiunt montes! Toto latinské přísloví jistě upřímně přiznají i sami pořadatelé sjezdu „Volné Myšlenky“. Sami si asi ten sjezd představovali velkolepěji. Cizina ani domácí nevyslali, co mají nejlepšího mezi „svobodnými“ mysliteli. Ale jest možná omluva pro domácí i cizí. Sjezd byl pro cizí na honem sehnaný, pro domácí pak něčím novým a překvapujícím. Sebral tedy v sobě živly, jež nepředstavovaly ani tak „volnou“ jako „radikální“ myšlenku všeho druhu. Nesnášelivé radikální živly mají sic všude na podobných sjezdech převahu. V Praze však neměly vůbec žádné důstojné protiváhy. Sjezdu „volné myšlenky“ dodána příkrasa „klerikální“ účasti. Aspoň na debatním večeru 11. září, neboť do ostatních schůzí „klerikáli“ nepuštěni. Také sic významné, ale pochopitelné a po skutku ukazuje se, že i rozumné! Na „debatní“ nepovznesli ho ani stoupenci „volné myšlenky“, ale ani „klerikální“ účastníci ne. Vyložit ostře intransigentní stanovisko katolicismu a náboženství vůbec k „volné myšlence“, toť značí debatu znemožnit. Proto také s druhé strany ozýval se stále jen „řev mass“ — něco co k debatě myšlenkové zhola nepatří. Katoličtí debateuři nesnažili se zaplésti volno-

myslitele v zajímavé rozpory a donutiti je k coufání se zaujatého stanoviska, nýbrž prostě odříkali připravené řeči. Pro tento sjezd a pro tentokrát bylo by býval nejlepším „vysoké ignorování“.

Sjezd obral si věcně trojí politické heslo, jež v Rakousku už déle se ozývá: odluku církve od státu, beznáboženskou školu a necírkevní manželství. Referáty o těchto požadavcích (ještě prof. Krejčího o „rozluce“ stojí za čtení, a i ten nazvali sami účastníci povrchním!) nepovznášejí se nad úroveň novinových článků. Sjezd podal ohražení proti syllabu papeže Pia X (podání a čtení protestu však zabráněno policejně); na ohražení podepsána známá jména (Haeckel, Lombroso, Gorkij, Craine, Wille, Denis atd.) svobodomyslných politiků, méně učenců, z ciziny. Domácí nepodepsán nikdo. Protest obrací se proti „útokům papežství a kněžstva na duševní obory, jež jsou jim cizí, na obory vědecké, k jichž posouzení a kritickému ovládnutí ani schopni povoláni nejsou!“ A přece syllabus dle doznání samé „Naší Doby“ obírá se jen naukami odborně theologickými, tak že netheolog jím ani zasažen býti nemůže. Jen jednou dotýká se přírodních věd, a to jen tvrzením, že církev jim není nepřízniva. Tedy ohražení proti útokům na duševní obory, jež jsou jim cizí, mohlo by se oprávněně vrátiti podpisovatelům protestu. — Sjezd přijal na konec dlouhou řadu resolucí, v nichž žádá všelikou volnost po státě, při čemž ženská otázka se svými požadavky se spolu vloudila, tak že vedle širokých principielních usnesení jsou tu i nejdrobnější přání stavovská (zrušit celibát učitelek).

V referátě o rozluce církve a státu přiznal prof. Krejčí, že vlastně požadavek jejich jest neoprávněný! „V některých zemích uchovala si ještě značná část obyvatelstva víru v církevní dogmata... Přiznávám, že i tyto nejzpozdilejší vrstvy národa mají právo žádati, aby jejich náboženské cítění bylo respektováno. Vlastně měl by se ohlížeti stát více na to, jak myslí a cítí nejvzdělanější část jeho občanstva... A když už nechce nebo nemůže podléhati vlivům této části, ať aspoň zachovává neutralitu a vzdá se každého strannictví v těchto těžkých otázkách, k nimž odpověď nedá se nijak všeobecně oddekretovati a které vyžadují, aby každý člověk po svém způsobu hledal si k nim odpověď celým srdcem a svědomím...“ Z těchto důvodů následovati by měl zcela jiný požadavek, než odluka církve od státu ve smyslu francouzském.

Ale nejen domácí, také někteří cizí myslitelé svými návrhy a myšlenkami pletli koncept kořistitelů politických z celého toho sjezdu. Tak návrh francouzského jednoho zástupce, aby většina obyvatelstva rozhodovala o školství svém v obci. Toho u nás přívrženci „volné školy“ nemohou potřebovat, neboť by cíle nedošli. Ostatně také i ten způsob rozhodování jest divným prostředkem k „volnosti“: většina určuje! Nač to chtít teprv jako ideal v budoucnosti, když už to dnes máme vlastně zavedeno. Většina (ve státě a zemi) dnes to též určuje. Rozhodování většího celku v tak důležité otázce jest přece správnější, než rozhodování lecjakého Kocourkova! Volnoškolští přátelé nechtějí, aby

obce rozhodovaly. pryč proto s místními radami školními, ba nechtějí ani zemské područí, ale státní určování!

Sjezd určil, že roku 1915 konati se má na oslavu Husovu nový sjezd volné myšlenky v Praze. Ale německé pražské listy jako hlasatelky volnomyslitelných proudů německých v zemi, přisahají, že sjezdu mezinárodního „Volné myšlenky“ nikdy v Praze nebude a býti nesmí. Snad bude přece, ale bude zase asi tak málovýznamným jako letos. Bude zase sjezdem socialní demokracie české za přísluhy několika českých realistův a jinonárodních bezvýznamných politiků. parádní výstavou socialnodemokratického „žvanění“, jak pokrokářský list v Brně řeči ty nazval.

*

Po tak zvaném „syllabu“, jenž shrnuje specialnější bludy exegeticko biblické, vydána 16. září nová encyklika, která se obírá širšími moderními proudy všeho myšlení. „Encyklika proti modernismu,“ jak už ji všeobecně nazývají, odsuzuje krajní směry filosofie náboženské, jaká ne sice přesně a jedním spisem nebo mužem se hlásá, ale neurčitě a mlhavě v celých řadách listův a spisů přichází, a to mimoděk, často jako pokus vysvětliti, znázorniti něco. Nejvíce týká se encyklika proudů moderního náboženského „mysticismu“, jaký v některých západních autorech se vyvíjel už přes půl století a v dnešní k racionalismu náchylné době překročil pak dovolené meze tradicí katolických. Označují zpříma, koho asi nejspíše se týkají bludy encyklikou zavrhované, a tu jako představitelé a vůdci jmenují se: Loisy, Roy, Laberthonnière ve Francii, Tyrell v Anglii, Murri a „Rinnovamento“ v Italii. Encyklika jest jen rozvedením toho, co už jednou z kurie vydáno proti milanskému listu „Rinnovamento“. Bludné nauky shrnuty pod jména staršího zvuku jako agnosticismus a immanentismus ve filosofii, subjektivismus a symbolismus v theologii, evolucionismus v historii náboženské a laicismus a presbyterianismus v životě a správě církevní. Encyklika je tak obšírná a odborně filosoficky sestavená, že jen málo lidí a málo kněží pochopí z ní, co se jí vlastně zakazuje a co se podle ní nadále nesmí mysliti a cítiti. Chtějíc zahrnouti šířkou objetí svého celý proud, chytá přes něj a není divu, proklouzne li i na příště pod ní. Prostředky censurní a obranné, jaké na konci radí, nejsou nic neznámého. Už jich často a všude asi užíváno, ale nepomáhaly dosud. Tak zavedení scholastické filosofie a theologie jako protijedu proti modernismu zůstane neúčinným, jakým i dosud bylo. Ba naopak možno říci, že od zavedení jejího za papeže Lva XIII „modernismus“ se vlastně teprve vyvinul a rozšířil, snad částečně i jejím vlivem — jako psychologická reakce? či jako rozspekulování kleru, které scholastika způsobila? Odstranit professory modernisty ze seminářů, zakázat modernistické časopisy, nedovolit kněžím psát takové věci, zakázat kongressy kněží, zřídit dozorčí radu nad modernisty v diecesi, to všecko už se zavádělo dříve, třeba ne ve všech diecesích, ale v mnohých. A pokud možno soudit o účinku — bezvýsledně! Zaříditi kollegium censorů při každé konsistoři, jemuž

by kněží předkládali všecky spisy, a dokonce i všecky články a pojednání, bude z části nemožno a z části dokonce škodlivo. Tak na příklad při denních listech značilo by to zabíti list sám.

Konečně třeba uvážiti, že „modernismus" se nešíří jako nauka autorovým jménem označená. Těch mužů, co i se jménem uvázli v osidlech censury, je málo. Horší jsou anonymní. Jmenovaní vůdcové dávají mnohdy počin, mnohdy štít, ale drobný boj vede beztvárná široká massa, která jako bezejmenná nedá se zajmouti a dohlídati.

*

Vedle „Piova tiskového družstva" zakládán v Čechách nový tiskový spolek katolický, který však pražskou konsistoří zakázán. Zdá se asi, že by byl pokračováním rozpuštěné jednoty zemské. „Piův tiskový spolek" zvelebil z fondů svých oba hlavní katolické listy vídeňské „Vaterland" a „Reichspost", a zvelebí prý též pražské listy „Čecha" a „Týden". Opravdové zvelebení tisku bylo by nejlepší agitací pro zmíněný spolek, proti němuž mnozí, a právě Češi, nejen „mladí", staví se dosud s nedůvěrou. Jak na sjezdě kněží v Přerově bylo vloni usneseno, počne se vydávati v Praze týdenník pro katolickou intelligenci. První číslo vyjde počátkem října pod názvem „Národ". Za týdenníkem finančně bude státi katolické družstvo tiskové. Zdá se, že týdenník bude státi moralně i materielně na pevných základech. Řízen a také asi vyplňován bude samými laiky z mladé intelligence české, což samo sebou by znamenalo veliký pokrok.

*

K Lúčkám a Lábu na Slovensku, jež zprotivily se a nechtějí přijat nehodného faráře, přidaly se Kalameny a teď i Magura a jdou touže cestou. — Evangelické vrchnosti církevní vyzývají tutéž nevoli mezi Slováky jako katoličtí biskupi Párvy a Rainer mezi katolíky; ve „Slov. Týždenníku" stížnosti se množí — „Spolek sv. Vojtěcha" na vydávání zbožných knih slováckých měl výroční valnou hromadu; více po ní než na ní ozývaly se hlasy, volající po nápravě ve spolku. Více živosti a činorodosti si přejí.

Na sjezdě reformované augsburgské církve uherské jednáno minule o žádosti Charvatů, aby byli propuštěni ze svazu peštského, že si utvoří samostatnou církevní organisaci pro Charvatsko. Většina sjezdu byla proti tomu. Superintendentu Scholzovi uloženo, aby prozkoumal poměry jednotlivých obcí charvatských, jsou-li pro odluku a dostačí-li si na vlastní organisaci. Větří, že odluka má pozadí politické a že asi většina obcí (Němci a Maďaři) otázána budouc, v soukromí popře přání odloučiti se.

Proneslo se, že Řím nemíní bránit dekretu svého o hlaholici, kdyby lid a kněží proti jeho znění práva hlaholice rozšiřovali. Ale se strany úřední (římské i uherské) popřeli tento laxismus, dekret prý platí celou svou váhou. Přes to však zůstává stále při starém a otázka v životě nijak neurovnána.

Srbské strany předsavské zápasí spolu tajně a veřejně o stolec patriarší v Karlovicích. Radikáli (maďarským košutistům příznivá

strana) rádi by biskupa Zmejanoviče, jenž býval hlavním odpůrcem zemřelého patriarchy a vůdcem radikální oposice na sněmu. Samostatní nemají určitého kandidáta a proto asi zvítězí, třebas ve sněmu měli o jeden hlas méně proti radikálům. — V království srbském konalo kněžstvo svůj sjezd, jejž provázely všecky listy útoky a výčitkami kněžstvu. Vytýkáno mu, že ze míchá do politiky, že tvoří strany, že nemá idealních zájmů, že ničí mravní a náboženský život národa, a to nejen nižšímu kněžstvu, episkopát nejsa lepší, má prý hlavní vinu. Sjezd také byl jevištěm osobních a politických sporů. Usnesl se však konečně přece na žádosti, aby platy duchovenské byly upraveny a zvýšeny a nucené vdovství kněží aby bylo zrušeno dovolením druhého a třetího sňatku. Po sjezdě listy zase vytýkají, že sjezd utonul v materialismu.

Ohlášený na září sjezd kněží bulharských byl synodem zakázán. Sjezdy patří však k organisaci církve samé. S úředním vědením tedy i nadále se budou konati. Bulharské kněžstvo obrací se sic velmi vhodně k hospodářským otázkám, ale po vzoru ruského kněžstva mnozí až příliš nasákli — socialismem, obyčejným politickým socialismem, neboť pro hospodářský jest v Bulharsku málo příležitosti! — Co se hojněji stěhují i Bulhaři do Ameriky, lákáni jsouce agenty společností dopravních, nastala potřeba i v Americe pastorace bulharské. Roztroušená řídká diaspora bulharská přimykala buď k Srbům, buď Rusům, ba i k Řekům. První kostel bulharský postaví se v Madisoně (Wisconsin), kde žije několik tisíc Bulharů, podobně jako v průmyslovém Granite City a St. Louis (na 12 tisíc z knížectví i sultanatu).

*

Povaha církve řecké zjevila se opět tyto dni světu ve vší bezprostřednosti. Všecky stížnosti Bulharů a obviňování konsulů macedonských, že biskupové řečtí jsou hlavní agitátoři a vůdcové všech čet povstaleckých, nic nespomáhaly. Biskupi řečtí vedli svou činnost zcela nerušeně dále, ani vysoká porta, ani patriarcha, vlastně synod, nezakročil. Konečně vláda turecká počala, donucena velmocemi, žalovat a stíhat jednotlivé biskupy. Ale synod je hájil a obhájil, dokud nebylo nic písemného proti nim v rukou úřadů. Až teď v srpnu padla do rukou policie turecké celá korrespondence dramského biskupa. Ten byl totiž tak pošetilý, jako mnozí vojvodové čet bulharských, že si svou činnost a své kroky i styky, ba i své výlevy srdce zapisoval. Ze zápisků jeho usvědčeni řečtí konsuli, řečtí důstojníci, řečtí biskupi z velezrádných agitací. A ještě i potom synod jej bránil, patriarcha pohrozil turecké vládě složením úřadu, zavřením všech kostelů a zastavením veškeré činnosti. Ale velmoci pohrozily fanaru též, že ho ponechají osudu, neobrátí-li. A tak konečně synod, v němž zasedají největší šovinisté a bulharobijci, obrátil a kompromittovaného biskupa vydal. Spolu s dramským souzeni budou pro velezradu též bitolský a Grebenský. Není dnes vlastně řeckého biskupa, jenž by nebyl stíhán pro provinu nějakou. Tak vedle zmíněných třech internováni

a po diecesích cesta zakázána kosturskému, selfidžskému, sěrskému, melnickému, elassonskému a kitrosskému. — Patriarcha, který v záležitostech politických ukázal se smířlivějším a několikrát chtěl stíhati sám biskupy banditství podporující, byl vždy synodem stržen. Pro podporu řecké klesající moci žádá znovu patriarchát cařihradský, aby dovolena byla schůze všech tří řeckých patriarchů, cařihradského, alexandrinského a jerusalemského Ale vláda turecká znovu odmítla povolení. — S řeckou církví v království obnoven či spíše dále se táhne spor o Řeky americké. Osobuje si patriarcha cařihradský nad nimi vrchní moc, jako vrchní hlava celé církve řecké Co nespadá pod moc jednotlivých místních autokefalních církví, že náleží jemu. Řecký athenský metropolita však zase tvrdí, že Řeci z království vyšlí všude náleží pod jeho pravomoc Ani ještě spory o Řeky v Evropě usedlé nerozhodnuty a počíná nový spor — v němž Řekové z království nic nedbají na historická práva hlavy východu. — Z bojů Bulharů s Řeky v Bulharsku samém pověstný anchialský biskup Vasilios odsouzen nedávno samým cařihradským synodem, že požár a pohromu města svým štvaním způsobil. — Boje mezi domorodým (arabským) a přistěhovalým (řeckým) živlem v církvi antiochijské skončily sic vítězstvím arabského živlu, ale přece vedly k roztržce a bojům. Podobné boje v jerusalemském patriarchatě končí hůř. Arabové tu v zástupech vystupují z pravoslavné řecké církve a přestupují k církvi anglikánské. Angličtí a američtí biskupi doufají, že získají pro sebe pomalu všecky domorodé křesťany palestinské. V antiochijském patriarchátě vliv ruský, v Palestině anglický dorážejí zbytky staré řecké církevně-kulturní nadvlády.

*

V Pančicích v Horní Lužici konalo „Towařstvo sv. Cyrilla a Methodija“ svou výroční valnou hromadu. Spolek jest od lonska, kdy změnil se ve společnost s právem zapsané juridické osoby, hlavní národní organisací katolíků lužickosrbských. Orgánem společnosti jest „Katholski Posoł“ budyšský.

V Ralbicích konal 4. září schůzi katolický spolek učitelský, za účasti 12 členů. Jednáno o učení němčině a o trestání tělesném.

Letoši evangelický seminář prázdninový zařízen od 26. července do 16. srpna v Hrodžišću u evangelického faráře Mrózaka. Jako žáci přítomni byli čtyři evangeličtí theologové. V semináři hradišťském učí se lužickosrbští budoucí pastoři nauku německy osvojenou převáděti a podávati lidu v lužickosrbském jazyku a obřady po srbsku konati. Katoličtí bohoslovci vycházející z Prahy mají tam podobnou školu v „Serbowce“.

Ještě neobsazeno arcibiskupství poznaňské a uprázdnilo se už zas místo suffragana biskupa hnězdenského, (juridikčně v jednu diecesi s poznaňskou spojeno). Obtíže při obsazení tu nebudou velké, nebot vliv má arcibiskup poznaňský a on jest vůdce katolíků polských Pro toto místo pak nemůže německá vláda nalézti osobu sobě i Římu i Polákům milou a vhodnou. Kapitula poznaňskohnězdenská

má právo svobodné volby, ale vláda tuto svobodnou volbu omezuje naznačením kandidáta sobě milého. Řím přidal podmínku, že kandidát musí znáti dobře polsky, a musí býti i Polákům milý a přijatelný. A tak vyslovení němečtí stranníci vyloučeni a vyzvaní od vlády sami také zamítají

V boji se školními dítkami o německé vyučování náboženské vláda až tak dalece vyhrála, že dítky chodí do školy i do náboženských hodin německých a odpovídají učitelům. Učitelé rozdávají zdarma dětem německé modlitební knihy, aby je aspoň nějak navnadili k „německému" Pánu Bohu. — Tresty kněží a redaktorů, kteří hájili a hájí náboženské vyučování řeči mateřské, jsou také neslýchaně přísné. Tak farář Obszewski z Oseku odsouzen Starohradským soudem (záp. Prusy) na půl druha roku vězení za to, že přečetl z kazatelny prohlášení kněžstva dekanátu luzavského, a varhaník za to, že faráři podal list ku přečtení, odsouzen na 1½ měsíce! To jest už persekuční šílení! — V Pištíně u Hnězdna dvě dítky po 14leté zadržené ve škole, že se súčastnily stávky a nemají známku z náboženství, tak si svůj trest vzaly k srdci, že se dopustily sebevraždy!

Jeden z polských kněží refractairův a reformistů (Poláci mají svůj zcela zvláštní reformismus, jehož jednou zrůdou jsou na př. Mariavité) Edvard Milkovský, oběsil se nedávno v lese na Hrodensku, v Krakově vydával list „Wiara i Ojczyzna", ve Varšavě „Protest", více politický než církevní.

Ruská vláda stíhá politickou činnost biskupa vilenského Roppa, rodem Němce. Biskup patřil mezi konstitutionalisty, podporoval prý Poláky proti Litvínům a Rusům. Se svolením římské kurie vzdal se své stolice biskupské.

V dohodnutí s Římem upravila ruská vláda ruské vyučování v seminářích katolických. Vyučovati se má v nich ruštině, literatuře, zeměpisu a dějepisu po rusky, ale učitele dotyčných předmětův ustanovuje vláda v dohodě s biskupem a podléhají též jeho řízení jak ostatní, nechce tedy jimi agitovat pro pravosláví. Při zkouškách pak přítomný komisař vládní bude jen formální stránku předmětu po rusky zkoušeného sledovat.

Celá jedna ves šlechtická v Haliči Uhrynów hodlá přestoupiti na obřad latinský z východního, jak zase četné rodiny záhonové či dřevákové šlechty („chodaczkowa szlachta") v ruském kraji už teď poruštěné hodlají rusínští kněží převésti na obřad východní. Tak z politických tahanic a změn následovalo by i obřadní přecházení, nepříslušná sic věc, ale pro dobrý mír a pokoj, možná i to bude povoleno.

*

Ústup od prvních svobodářských kroků říjnových (1905) v Rusku stále jest patrnější. I na poli církevním. Tak už samy přípravy k „soboru církevnímu" na to poukazují. Apparát úřední církve v různých komisích pracuje také na jednotlivých otázkách, jež tak zv. „předsoborná komise" vytkla a zásadně projednala. A tyto komise usnesení předsoborných pomíjejí, zásady přecházejí a nového tužšího starého ducha do

nových forem vlévají. Tak si právě stěžují listy na zhoršení stanov budoucí organisace farní. Pro předsobornou komisi byla *farní organisace* svépomocnou, podpůrnou a autonomní, v návrhu synodní komise jest podřízeným orgánem biskupa a faráře na fedrování záležitostí mravněnáboženských. — Ostatně starosti o vysněné formy a plány z doby svobodného hnutí jsou zbytečny. *Život ruský se radikálně přeměňuje* a církev ruská brzy bude státi před zcela jinými úkoly, než jaké si jako nejbližší představila v letech 1904 a 1905. Veliká přeměna v osazení venkova, roznesení celých osad, přesazení celých dědin, přesazení celých tisíců do nových krajů, rodící se lhostejnost a nenávist k náboženství, množící se socialističtí a protiklerikální agitatoři, toť vše obrátí brzy snahy kněžstva jinam!

*

V pařížských „Études religieuses" Paul Bernard pojednává v článku: *náboženská krise v Israeli* o úpadku židovstva a slévání jeho s okolními národy a přestupování k jejich víře, nebo aspoň k odkládání všeho specificky židovského. Jean de Roy, missionář židovský, jenž život svůj jedině obracení židů na křesťanství věnoval, praví, že během 19. století obrátilo se na 250.000 židů. Z toho 73.000 k evangelíkům, 58.000 ke katolíkům, 75.000 na pravoslaví, a přes 40.000 k jiným sektám. Podle států přešlo na křesťanství v Rusku 83.000 židů, v Rakousku (s Uhrami) 45.000, v Anglii 23.000, v Německu 22.000, v Americe severní 11.000. A konversí židovských přibývá. Dává o tom zprávu německá statistika jako zcela spolehlivá v tom ohledu: přestoupilo ke křesťanství v letech 1880—85 jen 986 židů, 1885—90 už 1669 židů, 1890—95 pak 2088, v letech 1895—1900 2402 a v pětiletí 1900—05 už 2517 židů. To znamená, že v posledním pětiletí přestupovalo ročně celé jedno promille židů (500 z 600.000) na křesťanství. Tento obrat ku křesťanství neznačí ovšem pro splynutí zatím mnoho, neboť vyváží sotva polovičku přirozeného ročního přírůstku (kolem 1000 duší) u židů německých. Více se židé odžidovšťují ještě smíšenými sňatky než odpadem od víry své. Tak v Rakousku je ze židovských sňatků smíšených (žida s křesťankou nebo židovky s křesťanem) 2%; v Uhrách 6%, a v Pešti samé 18%; v Dansku ze 308 sňatků židovských bylo jich 121 smíšených (1873—1891), v Kodani od 1892 do 1903 na 100 sňatků 43 smíšených. Ve Švedsku procento jest ještě větší. Jak smíšené sňatky židovské se rozmáhají rok od roku, vidno zase ze statistiky německé. V Prusku bylo sňatků smíšených u židů roku 1880 8·7% (228 ze 2618), 1885 pak 9·9% (248 ze 2504), 1890 11·5% (327 ze 2840), 1895 13·7% (397 ze 2899), 1900 už 15·6% (474 ze 3034) a konečně 1905 už 16·7% (507 ze 3054).

Židé ostatně byli vždy předmětem úsilné snahy missionářské, zvláště mezi evangelíky. Protestanté angličtí vydávají ohromné sumy ročně na obrácení židů nejen doma, ale i za hranicemi, zvláště na Balkáně, v Rusku a v Asii. Proto také synagoga židovská postřehujíc toto nebezpečí vydává poplašné signály a organisuje ligy na obranu Sionu. Ale nebezpečí, praví autor, není vně hradeb Jerusalema, ale

v Jerusalemě samém. Padá sám svou vnitřní schátralostí a ssutiny jeho jsou neodvratné.

Pochopitelno jest, že Israel touže po splynutí s národy evropskými a modernisuje se mezi nimi, snaží se při tom všemi silami, aby nemusil sám všeho se vzdáti, ale aby i ony k němu se přiblížily: ztráceje svou individualitu náboženskou, ruší ji i v křesťanech. Odtud jeho spád k záporným, proticírkevním proudům, odtud jeho liberalisující činnost, jeho účast v řadách zednářství, volné myšlenky, socialismu. Vše to jest pouze následek toho processu, jemuž židovstvo podlehlo vlivem křesťanství. Je to odraz, reflexní působení. Styk s křesťanskými národy neučinil ze židů křesťany, ale nadělal z nich špatných vlažných židů, jmenovitě v intelligenci jejich. Odtud zhouba jejich a těžkosti naše.

Věda a umění.

Národní divadlo v Brně zahájilo novou sezonu ve znamení slavných jmen velmistrů v říši tónů: Smetany a Beethovena.

Dne 14. září proveden „Dalibor“, jehož jako druhé představení operní následoval dne 16. září „Fidelio“.

Jest blízka parallela nejen mezi oběma titány hudby jako trpiteli lidmi, jež stihl osud pro hudebníka nejhroznější — hluchota, ale i mezi náměty a zevnějšími osudy zmíněných oper.

Oběma umělcům bylo bojovati zoufalé boje hluboko jich duše skličující, a přece neskrušeni zůstali na vzácné výši umělecké. Známo, že vše, co Smetanou po „Vyšehradu“ bylo napsáno, vzniklo za úplné jeho hluchoty. Celá „Má vlast“ mimo „Vyšehrad“, „Z mého života“, „Tajemství“, „Hubička“ jsou důkazy nijak neztenčené tvůrčí síly těžce zkoušeného zakladatele české hudby. Beethoven napsal grandiosní „Slavnostní mši“, nad niž od Bachových a Cherubiniho skladeb mešních není v tom oboru díla velikolepějšího, v době, kdy mizení sluchu jeho bylo úplně dovršeno a osamělý, zneuznaný a zcela hluchý mistr stlumočil v tónech celou hloubku pohnutého svého nitra gigantskou „Devátou“ s čarovným „Adagiem“ uprostřed a nadšenou ódou „An die Freude“ na konci.

Hlavní myšlenka Wenzigova libretta k „Daliboru“ jest z „Fidelia“, jehož text dle Bouillyho hry „L'amour conjugal“ (s hudbou od Gaveauxa) v nynější úpravě spracoval Treitschke. Žena — v Beethovenově zpěvohře choť, v Smetanově milenka — v přestrojení za jinocha — pomocníka žalářníkova snaží se vysvoboditi milovaného vězně. Básnickou povahou různí se sice obě ty ženy drahně od sebe, čímž dáno i rozličné zakončení obou dějův. Ale obě žalářní sceny jsou nejen v příčině hudebního zpracování, ale i dramaticky účinným obsahem vrcholy těchto zpěvoher.

I vnějšími osudy jsou si „Fidelio“ a „Dalibor“ podobny. Obě opery — Beethovenova ve Vídni, Smetanova v Praze — zpočátku zcela zneuznány, dobyly teprve po letech dokonalého vítězství. „Fidelio“ řízením Weberovým v Praze proveden, docílil v cizině plného pochopení. Pozdní, ale tím slavnější rehabilitace „Dalibora“ nalezla vítězného potvrzení na mezinárodní výstavě hudební a divadelní ve Vídni. Teprve z hrobův obou arcimistrů vykvetlo plné, vděčné uznání jich nesmrtelných děl...

Provedení obou zpěvoher na našem divadle bylo v daných poměrech péčí prvního kapelníka p. Holečka a režiséra p. Komarova hudebně i scenicky zdařilé. Solisté i sbor podali výkony svěžím uměleckým citem prodchnuté. Mise-en scène jak v „Daliboru“ tak i ve „Fideliu“ byla zjevně dílem opravdové péče. V orchestru, jenž drahnou většinou sestává z nových, ale zdatných sil, bude ovšem ještě třeba rovnováhy a vytříbení v přednesu. Zda-li změny v dřívější dislokaci foukacích nástrojů p kapelníkem Holečkem nyní zavedené, jednolitosti a zvukovému vyrovnání budou s prospěchem, nelze ovšem již dnes rozhodovati.

Zahájení nové sesony stalo se tedy celkem za šťastných auspicií. Kéž novým obdobím nastane naší opeře též nová doba, utěšenější, příznivější a plodnější: i vnitřní stránkou i zevnějškem umělecké reprodukce. *Jan Kakš.*

Činoherní soubor představil se letos dne 16. září ve třech známých starších aktovkách, které byvše šťastně voleny z domácí literatury a od předních našich dramatických spisovatelů, poskytly vzácnou jinak příležitost, aby všecky, zejména nové síly ukázaly, seč jsou.

V biblické hře Zeyerově „Z dob růžového jitra“ veliké, prosté linie, kterými Zeyer kreslí všecky své historické postavy, dávají nejen mnoho pěkné příležitosti, ale i vyžadují, aby jim herci dodali ze svého duševního fondu životnosti a pathos jejich ekonomicky přizpůsobili modernímu nazírání na umění herecké. Z nových sil zdařilo se to částečně sl. Krečmerové; od její krásné vroucnosti, kterou se s úspěchem snažila vdechnouti své Rebece, dá se ještě mnoho očekávati.

V další aktovce Vrchlického „Pomstě Catullově“ setkali jsme se opětně s paní Jelínkovou-Vojtovou, která na smíchovském divadle umělecky vzrostla a podala v úloze hrdé a vášnivé Římanky postavu dobově věrnou a proto i působivou. V naivní a trochu lehkomyslné Akmé představila se sl. Kaucká jako velmi routinovaná herečka. Římského konsula pan Bohuslav poněkud překarikoval.

Třetí hrou večera byl známý psychologický obrázek L. Stroupežnického „Zkažená krev“, v němž jsme se setkali s loňskými známými silami v dobré souhře.

Španělské drama „Elektra“ od B. Pérez Galdóse, jehož premiera byla u nás 18. září, způsobilo před několika lety ve své vlasti mnoho sensace, ano i demonstrace proti klášterům a církvi. Jeho prostředí

je nám cizí. Bohatí aristokraté, kteří dávají statisíce na dobročinné klášterní asyly a jiné ústavy, přejí si, aby schovanka jejich Elektra uchránila se marnivosti světské věnováním se životu klášternímu. O to usilují spolu s domácím duchovním. Upustí však velmi ochotně od tohoto přání, když se o ruku roztomilé dívky uchází znamenitý učenec a vynálezce Maximo. Pouze kněz nevzdá se myšlenky na klášter a přiměje dívku k útěku do kláštera vyjevením smyšleného krevního příbuzenství s jejím ženichem. Není v díle ani dosti jasné, jedná-li kněz v omylu nebo lstivě. Maximo přirozeně svede boj o svoji nevěstu, kteráž vrací se bez překážky v jeho náruči, jakmile zjevení matky její ji ujistí, že krevního svazku onoho není. Tento děj zpracován je umělecky slabě a jeho prostředky dramatické jsou až uboze primitivní. Rozuzlení způsobí deus ex machina — zjevení matky. Protiklášterní ideové stanovisko hry dá se více jen tušiti z narážek nežli přímo dokázati. Proto náš chladný rozum severský ani nechápe, co ve vznětlivých Španělech budilo tolik bouřlivé nálady, jejíž bouřlivé projevy zjednaly hře pověst a pomohly jí nezaslouženě za hranice Španělska.

Herci měli pernou práci, aby vdechli dílu trochu života. Celkem se to dařilo, hlavně zásluhou slečny Kaucké, která svou vervou v úloze Elektry hru zachraňovala před táhlou nudou.

Pro první odpolední představení nedělní oprášena byla stará Kolárova „Magelona“, ale již druhou neděli zaměněna byla rozmarnou „Veselou vdovou“, která pořád ještě naše obecenstvo táhne.

—č—

*

Posmrtné vydání spisů Zeyerových vyšlo v úhledném sic, ale velmi drahém způsobě. Avšak drahota spisů Zeyerových jest účelná a užitečná — z vydání jejich splacena od „Unie“ značná částka peněz (72.380 korun) pro podpůrný fond mladých českých spisovatelů. Fond tento založen nebožtíkem na podporu začátečníků a jejich prací. Má jim býti umožněno vydati své prvotiny z poesie, krásné prosy nebo dramatu, buď vlastním nákladem nebo nákladem České Akademie, nebo konečně nákladem čímkoliv s podporou České Akademie. Podpory možno dosáhnouti pro tři první díla; více nežli trojí začátečnická podpora se nepřipouští. Premie udělovati se bude vždy v den narozenin zvěčnělého zakladatele, 26. dubna. Soutěž se proto vypíše od počátku října do konce roku; komise porotní bude tříčlenná: jednoho člena volí IV. třída Akademie, jednoho sami spisovatelé soutěžící z nesoutěžících a tito dva třetího člena.

*

Úvahy prof. Koneczného o spisku Dra. Chalupného „Národní povaha česká“, jak dalece možno z přízvuku řeči souditi na povahu národa, jsou v naší literatuře jen řídkým zjevem toho hojného bádání, jež u západních národů z řeči a povahy její sestavuje a určuje povahu národní. A vybírají z jazyků různé stránky pro srovnávání — zvukosloví, tvarosloví, slovosled, nepřímé vyjádřování, doplňková

určení a p. Tak prof. F. N. Finck ze „stavby řeči německé usuzuje na světový názor německý“ (Der deutsche Sprachbau als Ausdruck der deutschen Weltanschauung), podle tvoření jazykového rozeznávaje 11 typů národních. Dr. V. Mathesius pojednává ve „Věstníku České Akademie“ o podobných spisech anglických, v nichž podle slovosledu usuzuje se na povahu jak jednotlivce, tak národa (Smith, Knight). Rozebírá při tom historicky i kriticky všecky sem spadající proudy a snahy, datující už více než třicetiletí od svého počátku.

*

Na zajímavou historickou maličkost téhož asi charakteru a směru poukazují „Stimmen aus Maria Laach“, dříve už ovšem známou: na pokusy velkomogula indického Akbara (z rozhraní 16. a 17. století). Císař tento brzy po smrti indického apoštola sv. Františka Xav. dosedši na trůn, závaděl ve svých palácích mezinárodní náboženské kongressy, jejichž debatt súčastňovali se též jesuitští missionáři (Rud. Aquaviva, Hieronym Xav). Císař Akbar totiž nespokojen s náboženstvím, v němž vyrostl (mohamedanismus), jal se hledati náboženství lepší, a z chvalozpěvů a disputací jednotlivých náboženských hlasatelů doufal se dopíditi poznání o nejlepším náboženství. Ale nedopídil se poznání toho. Ale dřív než zařídil tyto náboženské debatty, sám se pokusil o totéž poznání jiným způsobem. Chtěl se k němu dobrati podle řeči. Různost řeči byla mu symbolem, ale i důvodem různosti povah, rovněž i různosti náboženské. Pokus provedl však naivním způsobem. Odloučil od styku s lidmi 30 dítek, tak aby mluveného slova neslyšely. A myslil si, kterou řečí dítky pak samy mluviti budou, tu i její náboženství že zvolí jako nejlepší, poněvadž lidem přirozenou. Ale dítky vyrostše nemluvily řečí žádnou!

*

Znamením pro náš literární trh význačným jest druhé vydání Macharova „Říma“ hned za prvním. „Řím“ překládá se také hr. Boos Waldekem do němčiny. Kniha „Řím“ jest ideovým pokračováním „Jedu z Judey“ a tedy až malicherně nespravedlivým vysměvačem. Jdou-li knihy tak abnormalního ducha, takové hysterické nenávisti na odbyt, jest patrně něco nezdravého — ve státě dánském. „Římu“ dopomohli k odbytu podle všeho čeští evangelíci. A tak ty dva tisíce prvních dvou vydání není ani na ně samy mnoho.

*

Vojenský malíř evropského jména Václav Sochor zvěčniv válku z r. 1866 bitvou u Střezetic, přináší teď nový úchvatnější výjev z téže války: mrtvou batterii Gröbeovu na Chlumu. Válečné jeho obrazy kolossalních rozměrů před širším světem jsou ovšem uměním vídeňským.

Slováci a ostatní národy uherské nalezly obránce v norském spisovateli Björnstjerne Björnsonovi. Postavil se proti nejduchaplnějšímu a nejelegantnějšímu Maďaru dnešní doby hr. Apponyimu, jakožto hlasateli míru na mírovém kongressu v Mnichově. Ale většina „mírových“ Němců protest Björnsonův odmítla, vzpomněli si asi na

poznaňské Poláky. Před dvěma lety Sienkiewicz podobné ohražení poslal německé mírumilovnici Bertě Suttnerové. Letos v létě týž Björnson volal Poláky k pořádku pro utlačování Rusínů a týž Sienkiewicz omlouval a odmítal protest. Sám pak žalován rusínskými studenty pro urážku z polemiky s Björnsonem. Při výslechu odvolal všecek urážlivý úmysl a věc vyrovnána. Björnsonovi při jeho protestech vytýkají ukvapenost, stařeckou ješitnost a míchání se do věcí, jimž nerozumí! Velmi laciné odmítnutí!

Skalický knihtiskař Teslík žalován a odsouzen maďarským soudem pro článek ve „Stráži na Slovácku", tedy pro vytištění časopisu na Moravu určeného!

Nějaký židovský nakladatel (Singer a Kaufmann red.!) v Petrohradě pochopil dobře povahu všeho toho socialního blouznění v intelligenci i neintelligenci ruské. Od října počne vydávati sbírku „Idealnaja žizň" (Idealní život), jež ve 24 ročních svazcích a 20 svazcích příloh (cena 8, za hranicemi 11 rublů) probere a přinese všecky utopie socialní (Morus, Bellamy, Herztl, Hertzka) i vědecké (Berthelot, Robida, Flamarion, Mečnikov) i utopistické a bouřící filosofy, politiky a romanopisce (C. Bulwer, V. Morris, L. Tolstoj, Krapotkin, Mantegazza, Nietzsche, Platon atd.). Sama utopie a fantasie, nemožné sny a přeludy, toť to, co ruská intelligence jedině od západu pochytla z celého toho socialně-politického vědění a snažení, jaké západním životem zmítá.

Dne 14. srpna slavil 25letí básnické činnosti Konstantin Romanov, básnické to jméno velkoknížete (strýce carova) Konstantina (K. R. pod básněmi jeho). Akademie nauk a umění, jejímž je členem a předsedou oddělení krásné slovesnosti, na vlastní žádost jeho vzdala se vší úřední okázalosti.

Stařičký professor Pero Budmani, charvatsko-srbský učenec jazykozpytný, vzdal se svého úkolu vésti dále veliký slovník charvatský, jenž pokročil od Daničiče za jeho vedení až po heslo „maslo". Nástupcem Budmaniho jest professor záhřebské university Dr. Toma Maretić.

Charvatský ban Pejačević odstupuje, zanechal po sobě pěknou památku; svou pensi odstupuje akademii na podporu a stipendia žákům výtvarného umění a na vzdělání jejich v cizině.

Konkurs dramatický pro srbské královské divadlo v Bělehradě vypsaný přinesl 46 nových kusů dramatických o cenu se ucházejících. Plodnost jistě závidění hodná!

Obyvatelstva Bosny s Hercegovinou vloni načítáno 1,872.168 duší, z nich bylo katolíků 365.000, pravoslavných 1,140.000, židů 9000, mohamedánů 350.000. Ještě roku 1895 bylo napočítáno 548.000 mohamedánů. Stále se stěhují ze země do Tureeka. Od okupace Bosny vystěhovalo se 360.000 mohamedánů, více tedy než jich dnes pozůstalo.

Sofijská universita nebude míti asi klidného počátku. Propuštěný professor Krstev svádí žactvo k boykotu professorů, kteří místo od vlády přijali a nedodrželi solidarity celého sboru. Socialističtí, ale i „národní"

studenti, a těch jest většina, náchylni jsou rovněž k demonstracím už z politické oposice proti Stambulovistům. Vláda asi v něčem povolí a jinak čas ostatní usmíří. Poměry vysoké školy sofijské ostatně už byly takové, že jen radikální a neústupná tvrdá reforma je může napravit.

*

Výprava mnichovské professorky pí. Selenkové na Javu pátrati po zbytcích pithekanthropa v Trinilu a okolí skončí asi výsledkem, jakého se darwinisté evropští nenadáli. Naleziště podivuhodné opičí kostry, již Dubois na svět vynesl jako zbytek po praotci pokolení lidského, jest velmi mladého útvaru geologického. Zbytky fossilní v okolí Trinila pocházejí z doby, kdy už člověk na zemi žil a tedy nijakých opičích prarodičův už nepotřeboval. Pithekanthropus javský je tedy nanejvýš zajímavým současníkem předhistorického člověka, ale nikoliv jeho pratvarem.

*

Pracemi srovnavacími několika francouzských a angloamerických učencův a lékařů (americký Čech Dr. Hrdlička mezi nimi) sestavena řada poměrů, v jakém jsou k sobě váha těla a váha mozku. Příbuzné druhy mají tento poměr také podobný. Tak stejný poměr obou veličin vykazují: kočka, puma, lev — dále labuť, kachna a jinde potkan a myš — orangutan a gibbon — páv a bažant a jiné skupiny. Louis Lapique naznačuje poměr tento na dvou ramenech kolmo k sobě stojících, na vodorovném váhu těla, na svislém váhu mozku a spojuje oba body přímkou, nazývá tyto spojovací přímky isoneuraly. Běží spojka tato průměrně asi pod úhlem 30°. Padá a stoupá podle různých druhů. Nejvýš jest u člověka, ze ssavců nejníž u velryby. Stupnice tvorů podle těchto isoneural sestrojená vykazuje už mnohé mezery. Chybí nejnižší, jaké byly v dobách pravěku zemského, ohromní živočichové s malou hlavou (megatherium, scelidotherium a j.), chybí však také vyšší nad $^1/_{20}$ se povznášející.

*

O účelnosti stříbrné barvy šupin rybích pokusili se podati vysvětlení dva ruští učenci M. Popov a V. Kapelkin. Doplňuje je německý učenec V. Franz. Stříbrná barva potřebna jest rybě k vůli lomu paprsků jakého ve vodě doznávají paprsky shora jdoucí, a k vůli obraně, jakou jí tento lom a odraz paprsků skýtá proti pronásledovatelům. Stříbrná šupina jest vlastně zrcadlem. Odráží vždy barvu vody samé a chrání tedy před nepřáteli. Stříbrné šupiny jsou pro rybu její nejlepší ochrannou barvou. Hřbet ryb jest vždy temný, poněvadž jest zpříma osvěcován shora, tedy stříbrnými šupinami by se prozradil, neboť by přímo odraženými paprsky svítil. Hřbet proto přibírá barvu dna mořského, nebo barvu hloubi mořské (šedočerný, zelenavý a pod.). Za to boky a břicho jsou stříbrné. A to zcela účelně. Rozčeřená hladina má lesk stříbrný, zdola prohlížena se tedy ryba v tomto lesku ztrácí, i když šupiny její přímé paprsky odrážejí a jeví se jako stříbrné.

Boky a břicho však obyčejně odrážejí už paprsky vodou zlomené, tedy nikoliv přímé světlo, nelesknou se tedy, nýbrž přijímají barvu zlomených paprsků, totiž vody. Zhora rybu nevidět, že má barvu dna vodního, zdola ji nevidět, že odráží břichem svým barvu vody. Ryby, které žiji v hloubkách a na dně temném, nepotřebují už šupin stříbrných. Tam živočichové většinou sami mají orgány světelné, jimiž si na cestu svítí. Stříbrná šupina by tam zbytečně rybu prozradila, neboť by světlo sokovo odrážela. Tam většina živočichův a i ryby přijímají proto barvu zcela černou, jako nejlepší ochranu. Na černé i když si posvítíme, přece jen nedohlédneme.

*

Dva slovanští krajané zaměstnaní francouzskou vládou na vrcholu Mont Blanku jako pozorující učená stanice M. Štefánik a A. Hanski podávají ve zprávách akademie (Comptes rendus) výsledky lonského svého studia oběžnic, jež svrchu hory pozorovali. Stanice je tak příznivě položena, obrysy obrazů planet tak ostré, že náleží k nejlepším, jakých možno dosáhnout. Z pozorování důležity byly objevy na Venuši, o níž se dá souditi z pohybu skvrn na ní, že se otáčí kolem své osy jako země, touže skoro rychlostí, o něco rychleji. Otáčivý denní pohyb Venuše brán dosud v pochybu. Teď tedy dotvrzen. Zajímavá pozorování učiněna též na Jupiteru, jenže význam a vysvětlení jejich dosud nemožno podati.

*

Pozorovatel Marsův, anglický hvězdář Percival Lowell ze svých nejnovějších pozorování, jež provedena právě v uplynulém přízemí Marsově, odvozuje některé nové domněnky o povrchu a poměrech na Marsu. Tak udává průměrnou teplotu povrchu na $+9^0$ *C*; bod varu vodního jest na 44^0 *C* (pro řídkost ovzduší). Sloupec ovzduší jest 2 devítiny zemského sloupce a hustota jeho na povrchu Marsově jedna dvanáctina hustoty vzduchové. Jiný hvězdář anglický Sim. Newcomb ztrhává známou podivnost Marsovu, jeho kanály, to jest jednoduché nebo dvojité čáry po povrchu Marsově celé sítě tvořící. Kanály ty jsou prý nemožností na Marsu už proto, že kdyby tam byly, neviděli bychom jich takové množství, jaké jich vidíme. Aby byl v nejsilnějším dalekohledu viditelný, musil by takový kanál býti 15 kilometrů široký. Kanálů těch prof. Lowell na své Marsově mapě nakreslil přes 400, tak že by samy zaujímaly 80 mil. kilometrů čtvercových, a mezitím plocha Marsa celého zaujímá leda 140 mil. km^2. Newcomb sám myslí, že to činí už kanály Marsovy ne snad nemožny, ale aspoň nepravděpodobny. Ale cosi podobného tam viděti! Co tedy je to za síť čar a kde jest její původ?

*

Zemřeli. 28. srpna Karol Potkański, historický učenec polský (obrance sv. Cyrilla a Methoda proti posledním Brücknerovým výyodům). — 5. září Josef Merhaut (nar. 13. října 1863), moravský žurnalista, básník a romanopisec. — 10. září Dr. Ant. Mezník, politik

a poslanec moravský, hospodářsko-politický spisovatel. — 12. září rusko-gruzínský básník a žurnalista kníže Čavčavadze Ilja Grig. — 18. září Iv. Tobilevič (pseud. Karpenko Karyj), ruský dramatický spisovatel.

Zprávy národohospodářské.

Zlobou dne jest teď několik věcí, tak že přítomný den má více zloby než radosti, ale nejvíce rozčilující zlobou jsou stále tytéž těžkosti s dohodou s Uhrami, jak už po celé minulé desítiletí. Strana neodvislosti v Uhrách, která stala se rozhodující ve vládní koalici, chce provésti svůj dávný plán: hospodářsko-obchodní samostatnost a odluku Uher. Začala tím, že společný dnešní tarif celní prohlásila za samostatný uherský. To jest ovšem laciná a pouhá formalita, která teprve v budoucnosti může se stát spolu významnou. Ale ani po roce 1917 osmačtyřicátníci uherští nepomýšlejí na to, aby si zřídili celní hranici a s ní zařídili se vůči nám tak, jako celá říše dnes stojí na př. naproti Německu, Srbsku, Italii atd. Nikoliv! Celní hranice zůstane jedna společná, protože prý celní rozdělení Uher a samostatné vybírání cel by mnoho stálo. Uhry totiž na clech by vybraly kolem 50 milionů korun, a za to by musily doplácet na společné záležitosti víc než tolik. Dnes čisté celní příjmy kolem 150 milionů korun jdou celé na úhradu společného vydání, ač Rakousko z nich platí samo na čtyři pětiny.

Tedy samostatnost celního tarifu a celního území, jež by asi však pomalu přibírala zvláštní výhody sousedům povolované, a tak se teprv dalším hospodářským vývojem vzdalovala stále od celní jednoty a společenství trhu s cizinou. Oproti Rakousku zatím by se postupovalo zaváděním surtaxy na to zboží, jež by potřebovalo a chtělo v Uhrách ochranu. Surtaxa od cla se liší tím v našem trhu s Uhrami, že výnos její připadá vývozci a stát vývozce sám ji ze svého zboží vybírá. Takovou surtaxu (tedy jakési clo vývozní) nám Uhry vnutily při cukru a chtěli by ji ještě vnutit při textilních výrobcích. Samostatnost hospodářského území už bude míti hned teď po roce 1907 za následek, že spotřební daně z lihu, piva, cukru, petroleje přestanou býti společnými, a tedy přestane nutnost žádati o svolení druhou vládu, chce-li který stát daně ty zvýšiti nebo snížiti. Už minule beztoho Uhry si vymohly, že každému státu patří výnos daně z vlastního konsumu, a že tedy každý si je až při konsumu bude sám vybírati, nebo z převezeného množství je sousedu nahradí.

Samostatnost hospodářská v Uhrách by se ovšem nejvíce jevila tím, že Uhry by měly možnost a volnost svůj průmysl podporovati podle svého uznání jakýmkoliv způsobem. Dnešní tak zvaná parita, která beztoho často porušována, by přestala.

Težkosti nejsou však v bodech vylíčených. Tu konečně vzájemnost a norma „do ut des“ — něco za něco — tak jako dnešní „všecko stejně pro oba“ by v budoucnosti sama poměry ty urovnávala. Uhry, chtějíce výhody pro své zboží, musily by je povolovat i pro naše. A jejich závislost vývozní je větší než naše. Těžkosti se vyrojily až ve vedlejších požadavcích. A těmi jsou: společná banka, kvota a dráha. Těžkosti povstaly tak, že Maďaři při společné bance a v železničních otazkách žádají veliké výhody, nechtějí však výhody ty nijak hraditi a na žádost rakouskou o zvýšení kvoty na poměr obyvatelstva (42 : 58) odpovídají, to že sem nepatří! Společenství bankovní vystavují jako nějakou milost pro naši stranu, ač výhodu z něho jen oni mají: v hojném a laciném úvěru. A chtějí ještě víc: výplatu hotovými (zlatem), jež by na účet banky a silnějšího společníka (a to jsme my) ještě úvěr uherský zlevnila. Kromě toho žádají osvobození svých státních papírů od daně a pupillární jistotu pro ně u nás. Tedy asi tolik, aby stát náš vůči finančním ústavům a fundacím zaručil se nejen za své papíry a za některé papíry zemské a jiné výsadní, ale také za papíry uherské!

Naše vláda zvýšení kvoty žádá jako naprosto nutné a povinné v každém případě. Uhři však za žádané výhody chtějí jen nepatrné zvýšení kvoty povolit.

Otázka železniční také pro Uhry jest veliké důležitosti, menší pro nás. My žádáme spojení s Dalmacií, ne k vůli sobě, ale k vůli samé Dalmacii. Uhry žádají pro sebe spojení s Německem naším územím! Totiž nebývalé výhody pro společnost dráhy košicko-bohumínské, která závisla jest na uherském státě, poněvadž je mu mnoho milionů záruky dlužna! Jednokolejná trať Košice—Bohumín měla by se státi dvojkolejnou a připojení její od Bohumína k Prusku přejíti v její vlastnictví a správu nebo dáti jí dovolení zříditi si své nové vlastní připojení.

Stát náš pak právě z ohledu na neshody s Uhrami postátňuje všecky linie, které spojují Uhry se západem. Postátnil severní dráhu a zanáší se úmyslem postátnit i dráhy „státní společnosti“ a konečně i severozápadní. Tak by cesta z Uher Haličí, Moravou, Čechami, Rakousy i alpskými zeměmi vedla jen po státních drahách. Za všecky výhody na drahách těchto povolené žádaly by se protivýhody. Dnes za povolené výhody od soukromé společnosti stát náš nemůže žádati ničeho. Zbývá ještě jediné volné spojení Uher, a to je drahou společnosti košicko-bohumínské. Stát by měl ovšem právo i tuto drahu vykoupit. Ale podmínky výkupní jsou tak nevýhodny a trať slezská jako výnosná ručí za nevýnosné trati uherské, tak že výkup by mohl jen velmi draho býti domluven.

Naše spojení s Dalmacií bude jistě velmi nevýhodné přímou linií (z Krajiny a Štyrska), leda na Pešť bude snad výhodné. Tedy budeme ve všem závislí při tom na správě železniční v Pešti. A tu za pouhé postavení dráhy zcela závislé a hospodářsky proto bezvýznamné má se Uhrám povoliti volný průchod Slezskem do Němec,

tedy zmařiti ten výsledek, jakého stát náš postátněním nejdražších českomoravských drah chtěl docíliti!

*

Několik zasedajících sněmů zemských dokazuje znovu svým hospodářstvím finančním nemožnost dalšího finančního systemu zemského. Země česká a moravská nemohou už po několik let jinak jako každoroční výpůjčkou uhraditi svůj rozpočet. Čechy už pomalu budou míti tolik dluhů, co pověstné v tom ohledu státy balkanské. Morava zatím není ještě tak daleko, ale potrvá-li týž system, brzy tam dospěje. Neboť výpůjčky 6milionové brzy vyrostou v 10, pak 15 až 20milionové, poněvadž náklad stoupá zrychleným krokem, kdežto zdroje příjmové buď nerostou (jako daň pozemková) nebo rostou jen velmi pozvolna (daň domovní a výdělková). Země rakouské vydávají ročně na 250 mil. korun, z toho Čechy a Morava samy přes 100 milionů korun, a daně státní, k nimž volno přirážky vypisovati, nečiní ročně více než také asi oněch 250 milionů korun. Země by tedy tu daň státní samy potřebovaly (Čechy a Morava ještě více) celou a zatím k ní smějí vypisovat jen přirážky. Přirážky stoprocentní vypsati však z ohledu na poplatnictvo v žádné zemi si netroufají. Bylo by to také tak značné zatížení majetku a živnosti, že by nepohyblivost jejich, u nás už tak dosti veliká, ještě více se zvýšila. Tím spíše, když tě na tytéž daně skládají se ještě obce, a také ony na ně přirážku uvalují, mnohdy též značně vysokou, až i 100procentní a vyšší.

Vláda sezvala tedy opětně poradu o sanaci zemských financí, rozeslavši obšírný dotazník, jak by se to dalo provésti. Porada pravděpodobně skončí tím, že stát některé úkoly země převezme na sebe a zvýší příspěvek dnes dávaný zemím. Centralistický stát tímto prekerním postavením zemí trestá asi zamilovanost Čechů a Poláků v autonomii jejich. Ze zemí těch ozývaly se vždy hlasy o rozšíření kompetence sněmovní a odkázání zemím ještě i jiných úkolů, než jaké dnes mají (zemědělství na příklad a živnosti celé). A přece hlas o přepuštění některých zemských úkolů státu vyšel i z Čech a Moravy, tedy neutěšené finanční postavení vzbudilo už zpětnou snahu: ne pozemšťovat, ale postátňovat veřejnou péči. A ba i o takových úkolech jako je školství obecné projevena žádost, ať se stát o ně stará. Ovšem míněno jen, ať převezme náklad, správu a vedení však ať ponechá zemím, autonomii vůbec. I když by se stát v to uvolil „platit a nemluvit“ — ono by to přece jen bylo znát, kdo platí!

*

Od jara zavládnuvší drahota obilnin těžko dolehla na celý civilisovaný svět. Až proto, že s celou řadou jiných drahot učinila právě všední lidské živobytí velice nákladným. Od 1904 roku nastává totiž doba všeobecného zdražování, a to jak prvovýrobků a surovin, tak i celotovarů a konsumního zboží. Zdražení není jednostranné jako často bývá, kdy je zaviněno krisemi nebo živelními pohromami. Tehdy totiž jako misky vážné kolísají zemědělské plodiny s průmyslovým zbožím: jedno-li stoupá, druhé klesá. Nebo za širších a pronikavějších

krisí klesá oboje. Dnešní okamžik jest tedy z velevýznamných v hospodářských dějinách lidstva. Neboť přese všecko a všeobecné zdražování roste i spotřeba všeho. Ne cenou, ale zásobami je dnešní spotřeba určována a zboží vyrobené všecko se konsumuje, a to chvatně přes zvýšenou cenu svou. Jest to podle všeho následek intensivní práce. Neboť lidstvo dnes pracuje tak s napjetím všech hospodářských a přirozených sil, jak už dávno nepracovalo. Není stojících strojů a podniků, není nezaměstnaných dělníků, leda co právě přecházejí z díla do díla. Výrobní síly jsou zaměstnány až po vrchní výkonnost svou. Na ně pravděpodobně také drahota dnešní nedoléhá, leda tak, že v mnohých oborech nestačí rychle vyrovnávati tržní ceny a výrobní náklad. Za to doléhá tím více na třídy nevýrobní, nebo nepřímo vyrábějící, ač ty zase jako vedoucí nejrychleji nalézají náhradu.

Proto proti všem těm protestním schůzím, proti všem žádostem a resolucím protidrahotním namítají: „Obmezte spotřebu vedlejších luxusních předmětů: lihu, tabáku, zábav!“ Neboť nijak zde se nešetří, což se považuje za ukazatele příjmové dostatečnosti pro živobytí. Kdyby všeobecně scházelo v rodinách na výživu denní, obmezovaly by se nejdřív tyto vedlejší požitky. Nečiní-li se, stačí tedy na obojí. — A přirozeně, že vstoupají-li ceny všeho a zvyšují-li se současně mzdy i služné, toto zdražení jako široký příboj vynáší všecko a všecky zase na stejnou životní úroveň. Ba sesílení výroby, rozhojnění práce musí býti zřejmo i na větších zásobách požitkového a komfortního zboží, musí míti za následek zvýšení hojnosti a pokladů, jaké každá práce tvoří. Proto je-li, jak se často říká, láce znamením chudoby, drahota znamením bohatství, byl by dnešní tržní a cenový rozruch důkazem, že bohatneme. Ale na jak dlouho?

Školství.

Studium žen stále roste. Na rakouských universitách je zapsáno v tomto semestru 1264 žen a to na české universitě v Praze zapsáno je 17 hospitantek na právnické fakultě, na lékařské 8 řádných posluchaček, na filosofické 26 řádných, 84 mimořádných a 34 hospitantek, celkem tedy 160 posluchaček. Na německé universitě v Praze 10 řádných a 40 mimořádných, celkem tedy 50. Na universitě vídeňské studuje 41 řádných a 4 mimořádné posluchačky lékařství, 98 řádných, 179 mimořádných a 31 hospitantek na filosofické fakultě. V Inspruku 13 hospitantek, ve Štýrském Hradci na právech 36 hospitantek, na filosofii 9 řádných, 63 mimořádných posluchaček a 41 hospitantek, ve Lvově celkem 221, v Krakově 163, v Černovicích 61 zapsaných posluchaček.

*

Objem hlavy a inteligence u školních dětí. Asi přede dvěma roky byl dětem na obecných školách ve Wormsu měřen objem hlavy, což mělo za účel určiti, zda-li z objemu lebky možno souditi na pozdější schopnosti duševní. Dr. Bayerthal oznamuje nyní v nedávno vyšlé výroční zprávě o činnosti školních lékařů ve Wormsu za rok 1906 dosavadní výsledky těchto pokusů. Dr. Bayerthal přichází k závěrce, že se skutečně jeví jakási zákonitost mezi objemem lebky a inteligencí, ale v tom smyslu, že se u dětí určitého věku musí předpokládati jistý objem hlavy, aby se mohlo čekat normální vzdělání. Varuje však výsledky tyto přeceňovati. Nesmí se přehlédnouti, že se vyskytují výjimky, kde v jednotlivých případech i při malém objemu lebky může býti duševní schopnost normální. Avšak ani velká lebka není nikterak zárukou vysoké inteligence. Pokusy dr. Bayerthala ukázaly, že šestileté děti, které mají objem hlavy 50 *cm* (hoš.) a 49 *cm* (děvčata), ve škole velmi dobře prospívají. Ve věku $9^1/_2$ až $10^1/_2$ let bylo třeba u hochův objemu 52 *cm*, u dívek 51 *cm*, aby dobře prospívali.

*

Letos otevřena bude první česká škola v Kyjevě na Rusi. Škola, jež získala již povolení ruské vlády, bude vydržována z prostředků soukromých a to hlavně sbírkami mezi ruskými Čechy. Správcem školy jmenován český učitel p. Bouček.

*

V Německu od 1. března t. r. připouštějí se abiturienti z vyšších reálek ke studiu mediciny, aniž potřebují prokazovati — jak dosud musili — znalost latiny; musí však, chtějí li podstoupiti předběžné zkoušky lékařské, prokázati, že znají tolik z latiny, kolik žádá se k překladu na realném gymnasiu. K tomu stačí pouze vysvědčení ředitele vyšší školy realné, že ten který abiturient s úspěchem účastnil se na této škole volného vyučování latině, a jenom tehdy, kdyby takové volné vyučování při škole realné zřízeno nebylo, musí býti znalost latiny prokázána vysvědčením o zkoušce, vykonané na některém gymnasiu nebo realném gymnasiu v Německu. Proto zřizují se na veškerých vyšších školách realných volné kursy latinské, aby se usnadnilo abiturientům těchto ústavů studovati lékařství.

*

Druhou školu v lese spojenou s útulkem pro nemocné dítky chystá si zříditi město Charlottenburg u Berlína, ponévadž první škola se velmi osvědčila. V létě podniknou dítky z vyšších tříd škol charlottenburských vůbec vždy po 15 žácích vedením učitelů delší vycházky, na něž dostane každý žák od městského úřadu pět marek, učitel o něco více.

*

V Anglii učiněn byl vážný návrh, aby zřízeno bylo ministerstvo pro dětství, jehož povinností by bylo pečovati o zájmy dětí po stránce mravní, socialní a vychovatelské.

Ročník XXIV. Číslo 11.

HLÍDKA.

Dějiny alumnátu brněnského.

K stoletému výročí jeho trvání

napsal Dr. Josef Samsour. (Č. d.)

Pět dalších stipendií, jež byla aktivována koncem školního roku 1891, pochází z odkazu bývalého brněnského diecesána Ferdinanda Závodského, jenž zemřel jako farář biskupický v olomoucké arcidiecesi 19. ledna 1889. Odkaz jeho uložen jest nyní v korunové rentě č. 3606 z 1. března 1893 obnosem 21.800 korun s ročními úroky 872 korun, jež mají býti rozděleny pěti novosvěcencům diecese brněnské s povinností, aby každý v prvním měsíci svého kněžství pět mší sv. na určitý úmysl obětoval.

K menším fundacím, jejichž roční výnos jest rovněž určen pro alumny, náleží fundace Marie a Jana Hrdličkových, uložená v dluhopise č. 32.477 z 1. února 1869 obnosem 150 zl. s ročními úroky 12 K 60 h, dále adorační fundace bývalého spirituála a pozdějšího faráře Bedřicha Geisslera, uložená v dluhopise č. 11.477 z 1. července 1870 obnosem 100 zl. s úroky 8 K 40 h, mešní fundace bývalého regenta, poté pak faráře v Bystrci a čestného kanovníka Josefa Schrefla, uložená v dluhopise č. 178.142 z 1. srpna 1894 obnosem 100 zl. s úroky 8 K 40 h, mešní fundace Josefa Stáhaly, uložená v státní rentě č. 30.609 z 1. září 1898 v obnosu 600 korun s úroky 24 korun a konečně mešní fundace Maxa a Jenovefy Vláčilových, uložená v státní rentě č. 101.253 z 1. května 1899 v obnosu 800 korun s úroky 27 K 20 h.

Přejdeme-li v dalším k správě alumnátu, tu vrchní správa ústavu z počátku spočívala v rukou prvního představeného

neboli vrchního ředitele jakožto zástupce biskupova. Úřad tento, jak stanoví svrchu uvedená listina dotační a zřizovací ze 16. srpna 1805, zastávati měl bezplatně některý z kanovníků kathedrální kapitoly brněnské. Tomuto vrchnímu řediteli alumnátu, jenž býval zároveň biskupským komisařem při ústavě bohosloveckém, na pomoc přidán byl druhý představený, kterému byl vykázán vedle naturálního bytu plat 400 zl. Úkolem druhého představeného čili vicerektora, jak byl obyčejně nazýván, bylo říditi celou domácí ekonomii a míti bezprostřední dozor na domácí kázeň a řád v alumnátě a vůbec pečovati, jak praví instrukce[1]) z 2. července 1807, „aby alumni prospívali co nejvíce v bezúhonnosti života a mravů, v potřebných vědomostech a naukách, aby svaté náboženství mělo v nich svou dobou hodné, horlivé a vzorné správce duchovní, stát pak muže ve vědách vynikající, přesné strážce v plnění zákonů politických a věrné otce vlasti."

Při tom však nesměl vicerektor o žádné závažnější věci o své ujmě rozhodovati, nýbrž musel se předem poraditi s vrchním představeným čili rektorem, na jehož dobrozdání a souhlasu všecko mělo záviseti. Povinností vicerektorovou bylo také říditi jak denní duchovní cvičení alumnů, tak i jejich exercitie čili rekollekce před ordinacemi. Vedle toho měl konat s alumny, nebyl-li příliš zaneprázdněn, tak zvané korrepetice, t. j. měl s nimi aspoň jednou v týdnu opakovat to, co postupem týdnu bylo od professorů v přednáškách probráno, a měl je dále v četbě tak vésti, aby náležitý z ní měli užitek.

K podpoře své měl vicerektor tak zvané prefekty z alumnů čtvrtého ročníku volené, které se schválením vrchního představeného pro jednotlivá musea a dormitáře jmenoval, aby zde dohled měli a na konci měsíce písemné zprávy jemu podávali. Vedle těchto prefektů museí a dormitářů měl býti ustanoven rovněž z theologů čtvrtého roku magister ministerii sacri, jehož úkolem bylo rozdělovati bohoslužebný řád mezi alumny tak, aby funkce posvátné netoliko v chrámě alumnátním, nýbrž i zvláště v chrámě kathedrálním byly konány se vzornou zbožností a vzděláním věřících. Správu knihovny domácí, pro niž vicerektor potřebné knihy opatřoval, měl vésti rovněž jeden z theologů čtvrtého ročníku za podpory některého theologa z ročníku prvého. Pro všecky tyto prefekty vydány byly zvláštní instrukce.[2])

---

[1]) Instrukce jest uvedena v Protocollum domesticum alumnatus brunensis ab a. 1808—1887,8.

[2]) Uvedeny jsou v Protocollum domesticum alumnatus brunensis ab a. 1808—1887/8.

Tento způsob správy a řízení alumnátu trval do roku 1817, kdy se zřetelem na vlastnoruční list císařský z 29. dubna 1814, jímž bylo nařízeno zřídit při všech ústavech bohoslovných úřad zvláštního spirituála[1]) s ročním platem 500 zl. kon. mince, naturálním bytem, stravou, s otopem, světlem a léky, také v alumnátě brněnském ustanoven byl zvláštní spirituál, jehož úkolem bylo věnovati se asketickému vzdělání a vedení alumnův. Ovšem už před tím, a to od roku 1813 až do zmíněného roku, zastával bezplatně úřad tento tehdejší professor pastorálky Dr. Antonín Woscha. Když však byl jmenován farářem v Kuřímě, tu biskup Václav Urban rytíř ze Stufflerů (1817 až 1831[2]) poznav, že ustanovení zvláštního spirituála, jenž by se výlučně věnoval nábožensko-mravnímu vedení a výchovu alumnů, jest nanejvýš žádoucí, jmenoval za souhlasu vlády spirituálem dosavadního vicerektora Václava Tálského. Spirituál stal se při tom zároveň prvním bezprostředním představeným domu, vicerektor pak představeným druhým.

Povinnosti obou těchto představených byly přesněji vymezeny instrukcí[3]) ze dne 20, listopadu 1820 od biskupa Václava Stufflera danou. Dle instrukce této bylo spirituálovi především svěřeno nábožensko-mravní vedení alumnův a dohled nad externisty mimo alumnát bydlícími. Jeho hlavní povinnosti byly: 1. Dohlížeti co nejpečlivěji na chování alumnů v domě i mimo dům, zkoumati jejich povahu a jim otcovskými napomenutími a výtkami dáti onen směr, kterého jejich budoucí vznešený stav žádá. Proto měl na počátku školního roku alumny seznámit se stanovami ústavu, jim stanovy tyto vysvětlit a přesné jejich zachovávání na srdce vložit, 2. V neděle a ve svátky měl konati pro alumny nábožensko-mravní rozjímání a přesně nad tím bdíti, aby se jich všichni theologové jak v alumnátě, tak i mimo alumnát bydlící řádně účastnili. 3. Spirituál měl se účastnit společné večerní modlitby a při ní buď sám pro alumny konati krátké náboženskomravní úvahy nebo dáti předčítati něco účelného jedním ze studijních prefektů. 4. Dále měl určovati ranní a večerní rozjímání spolu s modlitbami a je tak zaříditi, aby do srdcí chovanců byly vštípeny ušlechtilé a svaté city a předsevzetí přesně plniti přítomné i budoucí povinnosti.

[1]) »Die Studienhofkommission hat die Einleitung zu treffen, daß an allen bischöflichen theologischen Lehranstalten, an welchen dies nicht ohnehin schon bestehet, ein eigener Spiritual aufgestellt werde.« *Zschokke*, u. d. str. 456.

[2]) Pomník jeho nákladem kleru diecesního od vídeňského sochaře Josefa Käsmanna mistrovsky zhotovený z mramoru zůstal v zahradě nového alumnátu jako důkaz lásky, kterou jej klerus pro jeho otevřenou srdečnost miloval.

[3]) Protocollum domesticum alumnatus brunensis ab a. 1808—1887/8.

Základem ranních rozjímání měla býti četba písma sv. a při rozjímáních večerních účelné knihy vzdělávací, hlavně však části ze sv. Otcův, aby tak chovancům byl vštípen vlastní duch svatých knih a ctihodného starověku. Rovněž bylo úkolem spirituála zavčas připraviti alumny k přijetí svěcení účelnými exercitiemi, aby byli seznámeni s důstojenstvím a blahým účinkem svého povolání, s duchem a svatostí svých povinností a s velikými následky jejich. 5. Spirituál měl dále dvakráte v týdnu, a to v pondělí a v pátek, prakticky vyučovat theology posledního ročníku v úkonech liturgických, v církevním zpěvu a v recitování kanonických hodinek. 6. Jeho úkolem bylo také určovati themata pro kázání probatická, od theologů čtvrtého ročníku v refektáři alumnátním konaná, vypracovaná jejich kázání prozkoumati, nedostatky a chyby opraviti a vykonati s nimi v příčině deklamace a akcí jednotlivě předběžnou zkoušku v soukromí, než veřejně vystoupí v refektáři. 6. Spirituál měl s theology také opakovati předměty theologických přednášek, a to církevní právo, morálku a pastorálku v hodinách k tomu určených, nebydleli-li by professoři uvedených předmětů v domě, v kterémžto případě jim příslušelo korrepetice tyto s alumny konati. 8. Konečně měl povinnost podávati dvakráte v roce, a to před zkouškami semestrálními, písemní zprávy konduitní podepsané též od vicerektora, vrchnímu představenému, který je pak předkládal biskupovi.

Vicerektorovi byla dle uvedené instrukce 1. především a výlučně svěřena domácí ekonomie a dozor na stavem domu, měl však také povinnost spolupůsobit při nábožensko-mravním vedení a vychování alumnův a spirituála v této příčině podporovat. 2. Měl udržovat domácí knihovnu v pořádku za pomoci prefekta z theologů vybraného, opatřovat potřebné knihy za porady spirituála, přísně vědecké pak za porady professorů. 3. Denně měl visitovat musea, spárny a nemocnici a vůbec dbáti, aby v celém domě vládly pořádek a čistota. 4. V neděle a ve svátky měl vyučovat češtině všecky theology, kteří neznají této řeči, od $^1/_2$11 až do $^1/_2$12. 5. Také jemu bylo uloženo konat s alumny korrepetice, a to z dějin církevních, z dogmatiky a ze studia biblického ve dny a hodiny k tomu určené. 6. Vicerektor měl dále povinnost určovati themata pro ranní kázání od theologů čtvrtého roku v alumnátním chrámě konaná, vypracovaná kázaní měl opravovat a probatiku s jednotlivými alumny vykonat. 7. Konečně byla mu svěřena správa domácího archivu.

Správa alumnátu tímto způsobem mezi spirituála jakožto prvního bezprostředního představeného a vicerektora jakožto druhého před-

staveného rozdělená, potrvala až do roku 1853. Toho roku ohledem na to, že spojení obou úřadů spirituála a prvního představeného jest pro jednu osobu přílišným břemenem, a že srdce chovanců neotvírají se tak snadno upřímně spirituálovi, je-li zároveň prvním představeným, jako kdyby byl pouze jejich duchovním otcem a na mnohé poměry v domě a mimo dům neměl vlivu rozhodujícího, byla výnosem biskupského ordinariátu ze dne 21. září 1853 č. 370[1]) provedena změna záležející v tom, že duchovní a asketické vedení alumnů svěřeno bylo představenému druhému, kdežto kázeň domácí a vedení ekonomie představenému prvnímu, jenž zároveň obdržel název regenta. Druhý představený má odtud název spirituála. Další změna ve správě alumnátu od uvedeného roku nenastala, ačkoli při značném počtu alumnů jevilo se rozmnožení počtu představených potřebným a účelným

[1]) Rozhodnutí ordinariátní, jež zde v plném znění uvádíme, zní takto: Durch die Beförderung des ersten Vorstehers und Spirituals an Unserem Dioecesan-Seminarium, Herr Ferdinand Pauschab zum Canonicus ist der von demselben bisher bekleidete Posten in Erledigung gekommen. Wir benützen diese Gelegenheit, um auch Unserem Seminarium eine Einrichtung zu geben, die sich bei den meisten anderen Seminarien, namentlich bei denen älterer Stiftung, findet, und dem Zwecke solcher Institute immer sehr förderlich sich erwiesen hat. Es scheint Uns die Vereinigung der beiden Ämter eines Spirituals und ersten Vorstehers eine zu große Belastung für den Priester herbeizuführen, dem dieses doppelte Amt anvertraut wird, und es erschließen sich auch dem Spiritual, der zugleich erster Vorsteher ist, die Herzen der Zöglinge nicht leicht mit der Offenheit, mit der sie ihm entgegenkommen würden, wenn er allein ihr geistlicher Vater wäre, und auf so manche Verhältnisse in und außer dem Hause nicht bestimmend einzuwirken hätte. Darum haben Wir Uns entschlossen, den ersten Vorsteher Unseres Seminariums von der Führung des Amtes eines Spirituals in Hinkunft zu entbinden, und ihm unter dem Titel eines »Regens« mit den bisherigen Bezügen des ersten Vorstehers die Leitung des Hauses in der Art zu übertragen, daß ihm mit der allgemeinen Sorge für das geistliche und leibliche Wohl der Alumnen insbesondere die Handhabung der Statuten, die Ordnung des gesammten Hauswesens und die Pflicht der Vermahnung obliegt, wogegen der Spiritual die eigentliche Seelsorge pflegen, also die Alumnen in das geistliche Leben einführen, ihr Gewissensrath sein, sie zum betrachtenden Gebet anleiten, die Exhorten, Exercitien, geistliche Conferenzen für sie halten, die praktischen Übungen im Predigt- und Katecheten-Amte und in den liturgischen Funktionen mit ihnen vornehmen, und den Geist der Kirche nach allen Seiten hin ihnen klar machen soll. Hiernach haben Wir den Consistorialrath und bisherigen Vicerektor Herrn Carl Nöttig zum Regens, den Augezder Cooperator Herrn Friedrich Geißler aber zum Spiritual unseres Clerikal-Seminariums bestimmt. Indem Wir denselben ihre Anstellungsdekrete unmittelbar zugehen lassen, belangen Wir Euer Hochwürden-Wohlgeboren, sie mit Beginn des neuen Schuljahres den Alumnen in dieser Eigenschaft vorzustellen und auch die theologischen Herren Professoren in die Kenntnis des von Uns Verfügten zu setzen. Gegeben in Unserer bischöflichen Residenz zu Brünn den 21. September 1853. Anton Ernst, Bischof.

a také v jiných větších theologických ústavech skutečně postupně provedeno bylo. Že však přece pomýšleno bylo na zřízení úřadu třetího představeného, patrno ze zmíněné již žádosti biskupského ordinariátu, aby bylo při stavbě nové budovy alumnátní postaráno také o byt pro třetího představeného. Žádosti však nebylo vyhověno a také další jednání v příčině systemisování místa třetího představeného zahájeno nebylo.

Poněvadž asketické vzdělání, vzdělání srdce v lásce k Bohu a bližnímu, v ctnosti a zbožnosti, jest u kandidátů stavu duchovního rovněž tak důležito jako věda, která sama o sobě bez zbožnosti, bez pravého ducha kněžského a bez kněžského života, bez lásky k církvi a bez těsného přiklonění se k autoritě od Boha ustanovené plodí v církvi jen muže bluzy, jakých měla církev v tak zvané době osvícenství velký nadbytek, proto třeba v ústavech duchovních život chovanců v alumnátě tak uspořádati, aby za pobytu svého v ústavě netoliko chráněni byli nebezpečenství pro víru a mravnost, nýbrž i positivně vychováni byli k vznešenému a těžkému povolání ve službě duší. Účelu tomu slouží především také řádná domácí kázeň a přesný domácí řád stanovami předepsaný. Proto také i při zřízení alumnátu brněnského dány byly od biskupa hraběte Schrattenbacha novému ústavu stanovy ze dne 2. července 1807[1]) a žádáno přesné jejich zachovávání. Co se týče jejich obsahu, uváděly stanovy tyto theologům především na pamět vznešený účel povolání kněžského[2]) a doporoučely k jeho dosažení zejména ochotnou poslušnost a úctu k představeným ústavu a k professorům, zbožnost, jež má býti pěstována modlitbou, meditacemi, zbožnou četbou, denním zpytováním svědomí, denním obcováním oběti mše sv., měsíční alespoň zpovědí, dále vzájemnou lásku. Vedle toho předepsán byl stanovami přesně denní pořádek, jenž má býti zachováván při studiu, při vycházkách soukromých, při přijímání návštěv atd.

(P. d.)

¹) Zapsány jsou v Protocollum domesticum alumnatus brunensis ab a. 1808—1887/8.

²) Činí tak těmito krásnými slovy: »Scitote filii dilectissimi finem vocationis vestrae, qua vocati estis et quam ambabus ulnis amplecti concupiscitis imprimis hunc esse: non solum saluti et perfectioni animarum vestrarum cum divina gratia vacare, sed cum eadem impense in salutem animarum curae vestrae aliquando committendarum ita incumbere, ut quod verbis docueritis, per sanctam morum probitatem exemplaremque vitae rationem efficaciter comprobetis.«

Z pamětí města Bystřice nad Pernštýnem.

Napsal JAN TENORA. (Č. d.)

Za tohoto stavu neuspořádaného, jímž trpěli, přijali konečně Bystřičtí koncem roku 1581 kněze, jehož jim biskup odeslal. Byl to farář Severin Sablovský, jemuž tehda při požáru v Podivíně shořela fara i kostel, tak že neměl kde zůstávati. Když přišel do Bystřice, chtěli se však hned Bystřičtí zabezpečiti. Za přítomnosti úředníka pernštýnského i jiných dobrých lidí a u přítomnosti vší obce dali jemu přečísti obdarování své na kněze pod obojí a oznámili mu, jak se předešle při náboženství řídili, a učinili s ním „smlouvu na ten způsob, že tak a nejináče, jakž předešle od starodávna podle slova božího při náboženství se řídili, jim sloužiti a při náboženství se chovati měl, v čemž se on tak a nejináče chovati připověděl.“ [1])

Knězi Severinovi byla také ještě roženská fara puštěna od pana biskupa a p. Vratislav z Pernštýna rovněž držel nad ním ochrannou ruku chráně ho před Bystřickými, kteří posud nemohli se spřáteliti s myšlenkou, že by měl biskup býti zmocněn o dosazování a měnění kněží na jejich faru. Úředník pernštýnský musil jim přečísti poručení páně o tomto zmocnění a porončel jim, aby byly knězi dávány desátky z rolí, jakž od starodávna bývalo, a při tom dovoloval, aby pole směl kněz se svolením páně pronajmouti do kolika let by chtěl a na jaký plat, zakazoval pak, aby se knězi na lukách škody nedělalo; někteří však při tom domlouvali, že jim kněz lapáním ryb v potoku Bystřičce „na Tratkách“ okolo potoka chodě sám škody činí.[2])

Ve vzájemném poměru mezi knězem Severinem a mezi Bystřickými nebylo hned od počátku důvěry ani ochotnosti a přízně; katolický kněz a evangeličtí Bystřičtí se nesrovnávali. Dne 8. prosince 1581 stěžoval si kněz Severin, že ani po dvojím posílání k sousedům o sýry jich nedostal, a na vzkaz rady, aby po třetí pro ně poslal, odpovídal, že nezdá mu se věc potřebná býti, ježto dal to již radě a rychtáři pomoc. Rovněž odmítl shověti, pokudž by se summa peněz farářských nevybrala, protože nemá čím živ býti, a žádal, aby bez průtahů mu placeno bylo, „aby snad nemaje tělesné živnosti při vyhledávání jí duchovního pokrmu nepopouštěl.“ [3]) Ani později nebylo lépe, a tu již

[1]) Tamže č. 7638, list nedatován.

[2]) Tamže č. 7638, listina nedatována.

[3]) Tamže č. 7253 dto na faře bystřické v pátek den Početí Marie Panny 1581.

poukazuje se na to, že původem nepřízně jest náboženství rozdílné. Roku 1582 žaloval zase kněz Severin, že v Bystřici na časté své žaloby a stížnosti nemůže se dožádati spravedlnosti, a že neví, kým to schází, rychtářem-li či někým jiným; ani sýry že mu ještě nejsou dány od mnohých i lonské a rychtář maje je sepsané, nic na to nedbal a nedbá i na napomenutí v hromadě, snad proto, že jest jiného náboženství. Holečková že jest dlužna 4 kopy, Kosařka 2, aby to již jednou bez výmluv zaplatily, aby „ale někdy byl spravedlnosti knězi průchod." Také aby poručili kostelníkům pilnějšími býti, a to co by potřeba bylo na faře opraviti, „neb konečně hned nic nedbají, když to mluví neb žádá."[1])

Čím Bystřičtí knězi Severinovi přispívali, toho bylo málo. Dali mu sice tři dřeva, ale nemnoho mu z nich nadělali dříví, tak že se mu k jeho potřebě nedostávalo. Proto žádal velice a přátelsky primatora, aby mu vývratky dřev od větru nedávno vyvrácené a na cestě k jeho dříví ležící darovali, a opakoval svou žádost všemu úřadu, ale sotva s prospěchem.[2]) Se školou v Bystřici nebyl také kněz Severin spokojen. Stěžoval si na rektora školy, že se vyňal z jeho moci a zpurný mu jest svévolník sobě mnoho počínaje i mluvě, a odeslal Bystřickým také žalobu kantorovu na rektora o některé věci a ublížení k posouzení i ztrestání, zasloužil-li je, jakž jistá věc. Oznamoval pak jim také, že kantor ani mládenci školní nechtějí zůstati, bude-li ten rektor, a žádal za jejich zdání o rektora budoucího, který by se ke knězi a ke všem dobře choval zachovávaje řád a poslušenství náležité.[3])

Ale Bystřičtí zase stěžovali si zle do kněze Severina Sablovského, že připovědi své jim dosti neučinil, a že je k náboženství katolickému bezděčně nutkal vykonávaje v tom vůli biskupa olomouckého. Obviňovali ho, že zbraňoval těm, kteří se jeho náboženstvím spravovati nechtěli, křtem svatým sloužiti a tolikéž mrtvým tělům zvoniti a při kostele je pochovávati.[4]) Se svou stížností utekli se k úředníku na Pernštýně Mikuláši Kytlicovi z Rudulce, jenž následkem toho ptal se listem kněze Severina na příčinu, proč by měl zbraňovati pochovávání jak jiným z bratří, tak také jedné nebožce děvečce. Kněz Severin se hájil odpovídaje, byť i někdo z úřadu dal tu zprávu úředníkovi, že se v tom mýlí. Vykládal, jak to bylo: V neděli po obědě oznámili knězi po čeledínu jeho o pohřbu a kněz jim řekl, aby se zvoněním čekali na žáky, pokud neobejdou koledy, a aby summu o zvonění srovnali, a co se týče pochování, že jim ani jediným slovem tehdá nebránil šetře

[1]) [2]) [3]) [4]) Tamže č. 7638, listiny nedatovány.

pokoje a lásky, ačkoli vlastně bylo knězi Severinovi o pochovávání těl mrtvých při kostele již učiněno poněkud poručení od kněze Baltazara. Ale sami ti, jenž chtěli o to zvonění s žáky jednati, více o to pochovávání nestáli; proto že jest žaloba na kněze neoprávněna, nebo žádný neslyšel o zbraňování pohřbu té dívce, což knězi dosvědčili i purkmistr a dva starší Bystřičtí z úřadu k němu včera vyslaní.[1])

Jisto však, že Severin Sablovský jsa katolickým knězem zachovával katolický řád. Paměť bratrská o tom dí, „že kněz Severin se s Jesuity stužil, o zpověď se svými zacházel, a kdo by k ní nešel, hrozil, že ho pochovati nedá. Potom i s bratřími začal. Na kázaní leccos proti bratřím mluvil a zvoniti mrtvým nedal, leč by se podvolili dávati mu po 10 groších. Podle čehož zastavila se obec i k ouředníkovi se utekli. Když ouředník o to knězi psal, on se vymlouval, že má takové poručení od Baltazara.“[2]) Kněz Baltazar byl, jak se podobá, jesuitským missionářem na panství pernštýnském; podle zprávy bratrské přezděli prý mu okolo Pernštýna „pátý plucar“.

Mezi Severinem Sablovským a Bystřickými nebylo již pokoje a jen rostla vzájemná roztrpčenost a nevole. Bystřičtí nedávali mu desátku, a když se ho kněz dožadoval, pořád odkládali a na další časy ukazovali. Přece však s ním mluvili, aby jim oznámil, zůstane-li nebo nezůstane-li od sv. Jiří 1583 v Bystřici. Kněz Severin chtěl napřed věděti, chtějí-li mu dáti desátek nebo nechtějí, a potom že jim bez meškání hned oznámí o svém zůstání nebo nezůstání.[3]) Ale jednání toto nevedlo ke zdárnému konci. Proto kněz Severin chtěl o sv. Jiří odejíti a prosil snažně biskupa, aby ho jinam podal, ale biskup nechtěl mu toho nikterak dovoliti;[4]) doufal, že za něho náboženství katolické v Bystřici přece prospěje, a neměl pak také, koho by tam na ten čas dal.

Než pobytu kněze Severina v Bystřici nebylo již na dlouho. Mluvení Bystřických s ním, zůstane-li nebo ne, bylo jen na oko; skutečně sobě přáli, aby jen odešel, a chtěli si jiného kněze zase sami dosaditi. Knězi Severinovi a náboženství katolickému byli odporni a s odporem svým se netajili: o Devítníku roku 1583 když kázal v Bystřici kněz Baltazar, zůstali lidé na jeho kázaní v kostele, než jak mšíti počal, úhrnkem z kostela šli.[5]) A také již dříve utekli se zase k p. Vratislavovi

---

[1]) Tamže č. 7282 dto ve středu před sv. Lucií (= 12. prosince) 1582.

[2]) »Časopis Mat. Mor.« 1899, str. 356.

[3]) Sbírka Bočkova č. 7285 dto v pátek po sv. Dorotě (= 11. února) 1583.

[4]) *Kameníček,* »Sněmy a sjezdy« III. 367.

[5]) »Časopis Mat. Mor.« 1899, str. 356.

z Pernštýna a stěžovali si, že se to v náboženství u nich proti obdarování jejich a starobylým zvyklostem schyluje, a prosili, aby na ně takových věcí nedopouštěl. Pan Vratislav nedal jim odpovědi, neboť byl odjel do Španěl, a vraceje se pak zemřel (roku 1582). Po jeho smrti Bystřičtí se osmělili a kněze Severina vybyli.[1]) Biskup podal jej konečně, když kněz nemohl v Bystřici zdržeti, na faru biskupickou.

Odchodem kněze Severina nezískali však Bystřičtí ničeho. Nástupce p. Vratislavův pan Jan z Pernštýna trval také na tom, aby do Bystřice dosazováni byli kněží katoličtí od biskupa potvrzení. Dožádal biskupa, aby podal po knězi Sablovském jiného kněze. Byl skutečně do Bystřice odeslán kněz katolický Jan Fiker, a Jan z Pernštýna poslal s ním dva služebníky panské a úředník na Pernštýně uvedl ho mocně na faru. Ale u Bystřických vzplála proti knězi katolickému hotová vzpoura; zamkli kostel a nechtěli toho kněze do něho žádným způsobem pustiti. Proto kněz „římský“ pobyl na faře dva nebo tři dni a potom sám dobrovolně odtud odešel.[2]) Bystřičtí si pak sami zjednali „kněze evangelického pod obojí“, kterýž by jim „tak, jakž slovo boží vyměřuje, slovem božím i svátostmi velebnými posluhoval“, a dosadili ho na faru.[3]) Jak biskup Stanislav si stěžoval p. Janu z Pernštýna, predikant tento v jednom domě křtil a kopuloval.[4])

Ale nad tím se Jan z Pernštýna velice rozhorlil. Psal úředníku svému na Pernštýně Mikuláši Kytlicovi, že jest mu nemálo stížné do Bystřických jakožto těch, kteří vědouce jistou vůli jeho se podle ní nezachovávají a nařízení jeho opovrhují, i také do úředníka, kterýž jim to přehlídá, ačkoli má nad kněžími od biskupa na fary dosazovanými všelijakou ochrannou ruku držeti a jich bez jistého páně nebo biskupového nařízení nepropouštěti. Přísně pak poroučel, aby úředník hned Bystřickým nařídil, aby toho jim od biskupa podaného kněze přijali a jej na faru dosadili a nynějšího svého nepořádného bez meškání odtud vybyli; nestalo-li by se tak, že by byla pánu příčina dána k skutečnému a náležitému jich trestání.[5])

Bystřičtí neosmělili se odporovati tomuto přísnému rozkazu svého pána, jenž „jim byl více milostí nežli nějakou zuřivostí nakloněn“, a

---

[1]) Sbírka Bočkova č. 7638, list nedatován.

[2]) Tamže č. 7405, svědomí purkmistra a rady městečka Bozkovic dto 12. prosince 1610.

[3]) Tamže č. 7638, list nedatován.

[4]) *Wolný*, Kirchl. Topogr. Brn. II. 291.

[5]) Sbírka Bočkova č. 7293 dto na hradě Pražském v sobotu den sv. Markety 1583.

jenž chtěl míti, aby hned bez všelijaké výmluvy svého nepořádného kněze vybyli. Učinili tak, ale kněze od biskupa podaného přece nepřijali. Biskup k nim ustanovil kněze Matěje Sekerku, ale Bystřičtí ho odmítli. Biskup Stanislav nadarmo jim hrozil skutečným přísným trestáním, nepodají-li tedy sami nějakého katolického kněze, aby jej potvrdil.[1]) Bystřičtí však o katolickém knězi slyšeti nechtěli, trvali ve vzdoru a raději přes šest let byli bez kněží. Dovolávali se svého obdarování na kněze pod obojí, kterým nyní rozuměli kněze evangelické, protestantské, a hájili se, že jim nesmí pán bez jejich vůle žádného kněze „římské strany" do Bystřice dávati. Bylo tomu podle obdarování jejich tak, ale zatím od té doby poměry úplně se změnily. Zprvu jednalo se jim hlavně o přijímání pod obojí způsobou a proto chtěli míti kněze pod obojí, teď však bývalí pod obojí byli v úplném rozkladu a zániku, za to však kněží katoličtí mohli podávati také pod obojí. Místo bývalé strany pod obojí zaujímali zatím napořád protestanté, jakož tomu bylo v Bystřici, ale na ně se přece obdarování pana Viléma z Pernštýna z roku 1514, poněvadž jich tehdy ani nebylo, nevztahovalo, aniž mohli protestanté pokládáni býti za řádné dědice strany pod obojí.

Ale to nevadilo Bystřickým, aby se dále nedovolávali obdarování svého na náboženství pod obojí způsobou. Hledali si úsilovně přátele u šlechty nekatolické, aby v nich měli zastance. Jezdili na Brtnici k hejtmanu markrabství moravského Hynkovi Brtnickému z Valdštýna a za zvláštní ochranu utekli se k panu Burianovi Trčkovi z Lípy a k panu Jindřichu Slavatovi z Chlumu a Košmberka, jimž si stěžovali, jak se jim ubližovati chce v náboženství jejich od starodávna pod obojí způsobou, na něž mají obdarování a i potvrzení od císaře Rudolfa II, jenž jim privileje jejich potvrdil. S hejtmanem markrabství moravského p. Hynkem Brtnickým v té věci dopisoval si také přímo p. Burian Trčka, který se stal horlivým přímluvčím za Bystřické. Sám mluvil a nemálo jednal s panem Janem z Pernštýna, poslati chtěl k panu z Rožmberka, aby pán také p. Janu z Pernštýna předložil, co tu býti chce, a kam se dále schyluje, a zase chtěl žádati pana z Pernštýna za Bystřické a nepochyboval, „bude-li chtíti pán k jejich spravedlnosti a samorostlému obdarování prohlídnouti, také dobré přátelství v království českém a v markrabství moravském zachovati, že se v tom proti týmž Bystřickým i jiným poddaným svým spokojí." A kdyby i nechtěl p. z Pernštýna Bystřickým povoliti, dovozoval p. Trčka, že musí, neboť

[1]) *Wolný,* Kirchl. Topogr. Brn. II. 291.

kdyby to Bystřičtí na p. hejtmana a p. úředníky a soudce zemské vznesli, že zajisté v tom spravedlivě opatřeni budou.[1])

Rovněž p. Jindřich z Chlumu a Košmberka sliboval Bystřickým, že v Praze, kam jeti chce, s pánem jejich ústně rozmluví a za ně se dostatečně přimluví; kdyby však tam sám nemohl jeti, že zajisté učiní panu z Pernštýna přímluvné psaní.[2])

Za jednání p. Buriana Trčky s p. Janem z Pernštýna o Bystřické zastavoval se pan z Pernštýna na tom, že dříve Bystřickým otec jeho „nejednoho kněze pod jednou římského" dával, a Bystřičtí že to trpěli a tomu místo dávali. Bystřičtí tedy po pravdě to popírali tvrdíce, že o tom žádné vědomosti nemají, že by p. Vratislav z Pernštýna jim kněze římského dával, a že u nich není pamětníka, kdo by tu věc pamatovati mohl. Prosili tedy p. Buriana Trčku znova za ochranu a při tom ujišťovali, že nemíní se pánu svému v ničem protiviti, ale že volní, poslušní a věrní poddaní zůstávati míní, toliko že žádají, aby při svých obdarováních zůstaveni byli.[3])

Než úsilí Bystřických neprospívalo. Proto zase psali v létě 1584 sekretářovi nejvyššího hejtmana moravského Janu Austskému prosíce, aby ještě učinil panu hejtmanovi připomenutí, aby opět s panem z Pernštýna rozmluvil.[4]) Zároveň psali p. Václavovi z Mutěnína, aby také až bude v Olomouci připomenul panu hejtmanovi o věci jejich.[5]

Pořád však byli Bystřičtí bez kněze. Katolického nechtěli, evangelického vzíti si ještě se neosmělili. O kněze bratřského také nestáli. Byl sice v Bystřici bratrský sbor, ale bratří z těch časů nevrle poznamenali: „do zboru přece žádný téměř nepáchl."[6]) (P. d.)

[1]) Sbírka Bočkova č. 7283; list Buriana Trčky Hynkovi Brtnickému z Valdštýna a na Brtnici, hejtmanu markrabství moravského, dto v Praze v neděli po památce Všech svatých (= 6. listopadu) 1583.

[2]) Tamže č. 7292 dto na Košmberce v úterý po sv. Šimonu a Judě (= 1. listopadu) 1583.

[3]) Tamže č. 7289 dto v Bystřici v pondělí den sv. Kateřiny 1583.

[4]) Tamže č. 7297 dto v Bystřici ve středu po památce mistra Jana Husi 1584.

[5]) Tamže č. 7298 téhož data.

[6]) »Časopis Mat. Mor.« 1899, str. 357.

Ruská kolonisace.

Píše PROKOP ŠUP. (O.)

Z ostatních oblastí středoasijských ruský živel silnější jest pouze v Zákaspí (s Chivou), jako průmyslový lid u Kaspie, jako zemědělský lid pod perskou hranicí, a konečně jako úředníci a kupci v městech a na stanicích zákaspické dráhy. Všeho 9% (asi 35.000 duší ze 382.487 obyvatel) vedle Kirgizů, Turkmenův, Uzbeků (vesměs tatarské národnosti) a Peršanů, kteří tvoří 88% všeho obyvatelstva. V ostatních oblastech středoasijských: syrdarjinské, samarkandské, ferganské a v emirátě Buchaře tvoří Rusové jen malé zlomky obyvatelstva, od půl (Fergana) do tří procent (Syr Darja), což je tím méně významno, že populace krajů těchto jest velmi hustá; zvláště pohorské kotliny ferganská a samarkandská hustě zalidněny, hustěji poměrně než mnohé středoruské gubernie V krajích těch ani zemědělská ani průmyslová kolonisace ruského živlu nemá veliké vyhlídky. Zemědělství samo pěstuje se v těch krajích intensivním způsobem, pomocí zavodňování, buď jako zahradnictví, vinařství a sadařství nebo průmyslová odvětví (bavlnářství, hedvábnictví, cukrovarství,[1]) lekárnické rostliny a semena a pod.) Zvláště pěstování bavlny a spojená s tím odvětví průmyslová velmi utěšeně se vzmáhají. Dnes už střední Asie se Zákavkazím dodává víc než třetinu veškeré spotřeby bavlněné pro Rusko. Ale průmysl, který se na těchto základech vyvine, jakož i horní těžba a průmysl pro zpracování rud i kovů, to vše zásobí dělnými silami přičinlivé a učelivé místní obyvatelstvo, jež k tomu cíli rozmnoží se ještě nezaměstnanými vrstvami obyvatelstva sousední Persie a Číny, jež už i dnes práci si tu hledávají. Jihovýchod za kotlinou aralsko-kaspickou a písečnou kamenitou pouští karakumskou a kisilkumskou stejně jako Zákavkazí jest pronikavé kolonisaci ruské pro dnešek aspoň uzavřen. Ruský národ by musel vysílati v tyto kraje takové kulturní voje kolonisační jaké vysílá Anglie, Francie, Německo, to jest: vysoko stojící bohaté vrstvy průmyslově obchodní, a nikoliv temné chudé sedláky, aby i v těchto končinách rychle pronikl.

Ale i selské kolonisaci stepí nad Aralem a kol Balchaše staví se těžká zamotaná otázka v cestu: otázka kirgizská. Od Volhy až po Altaj činí si nároky na všecku půdu četné pastevné kmeny kirgizské, čítající dnes přes 4¼ milionů duší. Vláda ruská uznává konečně nároky

[1]) První cukrovar postaven vloni v Taškentě, syrdarjinská oblast.

kirgizské, ale přes to stále na okrajinách tohoto území ubírá a odměřuje kusy půdy pro kolonisty ruské. Kirgizové sami ze své půdy části pronajímají kolonistům. Sibiřský „podíl na duši" různě vyměřován. Dříve starožilům odměřováno po 30 až 60 desetinách, kozákům po 60 až 150 desetinách, také průmyslníkům a statkářům, jaké sem tam vláda hleděla nasaditi (jako majitele stád ovčích, vysloužilé důstojníky), odměřovány účastky po 150, 300 i více desetinách. Obyčejným kolonistům ruským dáváno podíl 30 desetin (podle zákona z r. 1889), teď však (podle zák. 1904) už jen 15 desetin na duši. Pastevní podíly kirgizské pak reservovány podle jakosti půdy, podle počtu dobytka v rozné výměře na jednotlivou kibitku (stan = rodinu). Zároveň Kirgizi jsou vybízeni k tomu, aby se usadi i na místě, a vedle dobytkářství počali i zemědělstvím se zabývati. A u mnoha tisíců rodin už toho docíleno, jmenovitě na jihovýchodním a severním okraji stepi. Osedlí Kirgizi nejsou o nic horšími rolníky než ruští kolonisté. Na studium celé kirgizské otázky zřízena koncem minulého věku zvláštní výzkumná komise pod vedením sen. Ščerbiny, která prostudovala i způsob hospodaření a majetkové právo u Kirgizův, i požadavky a nároky jejich a míru přizpůsobení novým poměrům. Požadavky Kirgizů vycházejíce větším dílem od intelligence kirgizské a od boháčův a náčelníků, nesou se vlastně za tím, aby možným bylo udržeti dnešní feudální soustavu rodovou. Proto žádají právo rodu, po případě aulu na zemi, žádají vypuzení usazených kolonistův anebo zapravení výkupného za osazenou zemi, a výkupné ovšem dlužno zapraviti celému rodu. Na každý způsob pak žádají, aby další osídlování na kirgizských zemích bylo zastaveno. Požadavky tyto mají zřejmě cílem zachovati náčelníky rodů v držení jejich dnešních práv a výhod. Tito protiví se proto všemožně tomu, aby země kirgizská dělena byla mezi jednotlivé kibitky, tedy rodiny, neboť pak by dnešní ovládaná a vyssávaná chudina kirgizská vypadla zpod moci a nadvlády velmožův a osamostatnila se. Ale massy prostého lidu jsou nakloněny tomu pořádku, jaký navrhuje vláda: totiž odměření půdy podle rodin a přirčení každé rodině potřebné výměry a usazení jí na podílu tom s pomocí a výhodami, jaké kolonistům ruským se poskytují.

Kolonisace Sibiře nabyla v posledním desítiletí ještě význačné povahy socialně-politické. Jest pomocným prostředkem v řešení otázky agrární v Rusku samém. Sesilující se stále malozemí a drobení rodinných podílů má aspoň slabou odpomoc ve stěhování na Sibiř. A působí v tom směru skoro automaticky, bez vedení úředního.

Porovnáme-li odchod na Sibiř z jednotlivých gubernií s přímnožkem obyvatelským, shledáme, že právě malozemné gubernie nejvíc přesídlenců dodávají. Tak v letech 1885—1905 z každého tisíce populačního přírůstku vysláno na Sibiř z kurské gubernie 268 duši, z poltavské 211, černigovské 175, penzenské 166, tambovské 153, orelské 130, voroněžské 116. A v těchto guberniích pozemkový duševý podíl také se v tom období zmenšil: v poltavské ze 2·2 na 1·5 desetin, kurské ze 2·2 na 1·7 des., černigovské ze 2·9 na 2 des., v tambovské ze 2·7 na 2 des., voroněžské ze 3·3 na 2·4 des., orelské ze 2·4 na 1·8 desetin, v penzenské ze 2·7 na 2·1 desetin.

Dnes, kdy agrární krise v očích všech dozrála k rozhodnému okamžiku, nezadrží se stát ruský a žádná vláda jeho před sebe staršími nároky tatarskými, kirgizskými a jiných jinorodců na neobmezená prostranství půdy jejich. Sám nápyv přesídlenců vynutí si svoje. A kdyby tísnění asijští kočovníci sáhli ke zbrojnému odporu, rozepře jejich už napřed jest prohrána.

K o m i s e r o z m ě ř o v a c í zabírají ve stepi stále širší prostranství. Ze 40 asi milionů desetin prozkoumané země čtyřech stepních oblastí určeno vloni ke kolonisaci, a to pro Kirgizy přes 8 mil. desetin — zatím. Další práce vyměří k tomu cíli ještě nové vhodné okrsky. Ze středoasijské stepi (syrdarjinské a semirěčenské) rozměřeno na 1/4 mil. desetin, má býti ještě do práce vzato na 7 mil. desetin. V západní a střední Sibiři určeno ke kolonisaci Kirgizů 1$^1/_2$ mil. des., pro ruské kolonisty 6$^1/_2$ mil. desetin, zatím jen 13% z pozemků, jež za možný kolonisační fond uznány. V Poamuří a přímořské oblasti rozměřeno na 2 mil. desetin prohlédnutých. Z těchto prostranství ovšem ještě mnoho odpadne při dalším bližším ohledání. Ba mnozí ze znalců Sibiře tvrdí (A. Kaufman), že v dnešní Sibiři pro dnešního ruského sedláka už není půdy vhodné. Že třeba tedy buď půdu napřed meliorovat nebo ruského kolonistu převésti k n o v é m u l e p š í m u z p ů s o b u h o s p o d a ř e n í. Ale kolonista sibiřský přechází k těm lepším způsobům sám. Důkazem toho jest rozvinuté m á s l a ř s t v í sibiřské (loňský vývoz obnášel na 500.000 *q* másla, letoší pravděpodobně dostoupí 650.000 *q*) a hojné zavádění s t r o j ů v (roční spotřeba asi 9 mil. rublů) a zlepšené techniky hospodářské Hospodaření sibiřské jest daleko už před vnitroruským selským hospodařením. Jako každá populace nastěhovalá, tak i sibiřská skládá se vesměs z podnikavějších, energičtějších jedinců, kteří samočinně dávají se na nové dráhy a snadno odtrhují se od starých zvyklostí.

Roku 1904 správou přesídleneckou uspořádána anketa o stavu 29 242 dvorů tří stepních oblastí (turgajská, akmolinská a semipalatinská) a tří sibiřských gubernií (tobolská, tomská a jenisejská), čili šetřeno 12% všech usedlých kolonistů. Šetřením zjištěno, že kolonisté chovají skotu od 8 5 do 11·6 hlav průměrně. Nejvíce v lesostepním, nejméně ve stepním a taježném rayoně. Tedy oba krajní pásy (sever a jih) jsou těžší a nesnadnější pro usídlení a zařízení se. Také ovšem přijde na to, jak dlouho už kolonista jest osedlým. Kolonisté do r. 1899 osedlí měli 11 2 až 16 2 hlav skotu, od 1899 do 1903 osedlí od 6 8 do 10 8, a nejnovější kolonisté od 2·8 do 6 4 hlav skotu Starší kolonisté mají nejvíce dobytka v onom zmíněném středním pásu; noví kolonisté nejvíce ve stepním jižním, přirozeně pro snadné držení na hotové pastvě. Spokojených bylo ze šetřených dvorů ve stepi 92%, ve stepně lesním rayoně 86%, v podtaježném 83% a v tajze jen 70%. Starší kolonisté průměrně byli spokojenější než mladší, zvláště na jihu. Osetého pole připadalo na jeden statek od 2·2 (v jenisejské) do 9·9 desetin (semiréčenské), a průměrně 5·3 desetiny, tedy asi 6 *ha* (30 měřic) výměry. Podle osevu a počtu dobytka možno zajisté z hruba nejlépe oceniti zámožnost statku. A tu v jednotlivých krajích udává statistika u kolonistů takovýto průměr na jeden statek:

	tob. g.	tom. g.	alt. okr.	jenis. g.	akmol. o.	semipal. o.	semiréč. o.	syr.-dar. o.
osevu v desetinách	4·3	4·3	5·4	2·2	5 7	3·8	9·9	6·8
krav	5·0	5·0	7·6	5·3	5·8	8·6	15·6	8·0

Podle tohoto rozdělení osevu i dobytka jest zřejmo, že severnější kraje budou musit přibrati k zemědělství ještě průmyslovou práci, stejně jako činí kraje severního Ruska nad Moskou. Jih Sibiře a step udrží se už déle, a to i při velké populaci jako kraj čistě zemědělský, Budoucnost ruské Asie leží tedy v obou odborech práce: jihozápad Sibiře a step zkvétati může jako kraj zemělsko-dobytkářský. sever, střed a východ Sibiře však musí sáhnouti k průmyslu. Mají také pro to hojné podmínky v horách, lesích i vodách svých.

Ruské plémě usadilo se už v Asii pevnou nohou. Zatím v početnosti $5^1/_2$ milionů duší (mezi $13^1/_2$ mil jinorodcův). Ale miliony tyto rostou Rostou o nejpohyblivější, nejsnaživější jedince, vycházející z těsných poměrů vlasti Průměrný roční přírůstek přistěhovalecký posledních 10 let rovnal se právě 100.000 duší, budoucí leta bude přírůstek ten ne-li větší tedy stejný.[1]) Přírůstek ten sám rovná se při-

[1]) Tento rok 1907 už za prvních osm měsíců zaznamenáno 498.843 vystěhovalců na Sibiř, v čemž ovšem bylo 144.634 »chodcův«. Ale i tak číslo letošich vystěhovalců

rozenému přírůstku neruské populace asijské. Tím ruské obyvatelstvo předhání stále všecky ostatní národy majíc přírůstek dvojí: přirozený a ještě umělý, přistěhovalecký. Na umělosti státního vedení a na vytrvalosti a povaze ruské závisí příští velikého panství ruského v Asii. Není se třeba báti. Rozrostlo-li se v Evropě ruské plémě vnitřní přirozenou vlohou svou v té míře a šíři přese všecky překážky půdy a sousedů, nebude tomu jinak ani v Asii, kdež už pokračuje cílevědomě a s hojným fondem pomocným.

Dějiny českého divadla v Brně.

MILOSLAV HÝSEK. (Č. d.)

Ale jak snahy Mikšíčkovy tak i tyto hry byly na čas přerušeny pruskou válkou. Až v květnu r. 1867 se zase vyskytují české hry, tentokrát u Olivy na Dolním Cejlu. Byli to dle všeho staří ochotníci, kteří tu účinkovali, aspoň kritika u nich mluví opět o pokroku; má z nich radost, volá jen po pevné organisaci. Ne na dlouho: v zimě se již nehraje, obecenstvo zase jest odkázáno jen na cizí pěveckodivadelní společnosti, jež občas vystupují s českými zpěvy u Marovského. Intelligence ve čtenářském spolku je zase přinucena věci se chopit: r. 1868 se jedná pobídkou Staňkovou opět o zřízení ochotnického divadla, neboť běží o čest českého Brna, jež prý zůstalo již v tomto ohledu dávno za malými vesnicemi. Horlivě se celé věci chopil a provedl ji zasloužilý starobrněnský továrník Rudiš. Dříve však nežli ji provedl, přišla do Brna po šestnácti letech česká společnost V. Svobodova a pořádala „u bílého kříže“ na Pekařské ulici od 7. června do 12. září 62 představení, jež měla býti zkušebním kamenem, je-li třeba v Brně českého stálého divadla.

Byly tehdy hrány všechny významné domácí kusy mimo Tylova „Jana Husa“ a Kolárova „Mistra Jeronyma“, jejichž zákaz prý si vymohlo kněžstvo. Jest patrno, že se řediteli jednalo o to, aby zanechal dobrý dojem a splnil svoje vlastenecké poslání: frašky jsou opomíjeny ve prospěch vážných kusů a zvláště kritika se staví proti vídeňským kusům, jež plnily německé divadlo a jež chce míti nahrazeny francouzskými

jest ohromné! A »chodcové« jsou zárukou, že nový milion duší je připraven k přesídlení na budoucí rok.

salonními. „Budeme bezohledni!“ sliboval kritik „Moravské Orlice“ hned na počátku, ale na konec musil uznati, že se společnost snažila podati, co měla nejlepšího. Němci české návštěvníky závistivě střebli a smáli se ve svých listech, že místnost bývá prázdná; skutečně se zdá, že obecenstvo neplnilo své povinnosti, jak mělo, ale přes to prý se ukázalo, že české divadlo v Brně bude prospívati, bude-li míti přiměřené místnosti.

V této době se ve čtenářském spolku horlivě pracovalo; jednalo se o vystavění vlastního českého domu, a o uskutečnění důstojného ochotnického jeviště. Obé se stalo skutkem v jednom roce: r. 1869 zakoupen pro stavbu Besedního domu pozemek a současně zahájeny české hry v domě továrníka Rudiše. Rudiš znamená pro bezprostředně následující dobu brněnského českého divadla velmi mnoho, jako tyto hry, jejichž on jest původcem; v jeho domě se stýkají všechny vrstvy českého lidu a s jeviště zaznívá správná řeč dívek z předních brněnských rodin, což znamená odstranění předsudků proti hercům a pochopení úkolu a významu divadla i v těch kruzích, jež se je dosud štítily dáti prakticky na jevo. A podivnou shodou událostí právě tehdy, 13. prosince, raněn mrtvicí umírá bývalý pořadatel českých her v německém divadle za jejich rozkvětu, Karel Ruber, nyní už zapomenut.

Rudiš jest z nejzasloužilejších brněnských lidí o český živel v době, kdy každá pomocná ruka byla velmi vítána. „On to byl“, píše „Moravská Orlice“ ve feuilletonu „Zahájení českého divadla“ dne 5. listopadu 1869, „jenž, neznaje žádných ohledů osobních, nezvratně podržel za cíl svého snažení toliko ‚vlast a umění‘ a tak možným učinil, aby nám i z jeviště zaznívaly sladké zvuky našeho českého jazyka“. Tento Němec rodem v této době pro český živel pracoval nadšeněji a s větším zdarem nežli celé spolky: nešetřil nákladu na připravení místnosti a zřízení jeviště a dosáhl toho, že české divadlo nemusilo ustupovati před prozatimním německým v Jesuitské ulici, kde se krátce hrálo po vyhoření městského divadla dne 23. června 1870. Jen pro zvané se hrálo již 4. dubna 1869 s úspěchem, a když byl 31. října zahájen veřejně cyklus 10 her, a četné obecenstvo vidělo krásnou oponu od J. Zeleného a slyšelo nadšený proslov V. Foustkův, jejž přednesl režisér Staněk, a v něm verše:

Skromným sice chrám se rouchem přiodívá,
obraz jak by trudných poměrů —
neodvratně přece naše snaha tklivá
k velkému jde cíle závěru,

přijali všichni tento Rudišův dar s radostí.

Významné bylo, že herci byli intelligentní a z dam že hrály dcery předních vlastenců, slečny Ž. Rudišova, Helceletova a j. 30. ledna zde dokonce hrál pohostinsky mladší Kolár. Repertoir však ničím nevynikal; kromě domácího „Kvasu krále Vondry“, Kolárovy „Magelony“ a Jeřábkovy „Veselohry“ byly tu provedeny jen cizí bezvýznamné věci, což také kritika vytýkala. V meziaktí hrával oktet, jejž řídil tuším sám Rudiš.

Ale ani tento podnik netrval dlouho, ač se hrálo asi třikráte ještě počátkem r. 1871. Příčina je mi neznáma. A jako dosud, tak i počátkem let sedmdesátých se v Brně v divadelním ohledu pomýšlí jen na zřízení důstojného a dobrého spolku ochotnického, který by representoval všechny Čechy. Neboť právě nyní již vzniká více takových spolkův, ale ty jsou více méně jen pro určité třídy lidí a s určitými tendencemi.

Tak hrají na př. počátkem r. 1871 členové akademického čtenářského spolku u Rudišů ve prospěch své knihovny, ale nevytrvali. Za to dlouho se hrává v místnostech „Výpomocné pokladnice“ v Jesuitské ulici, kde hry zahájil v zimě r. 1871—1872 zábavní spolek „Randál“, prý hlavně pro dělníky a řemeslníky. Zde divadlo trvalo několik roků, i když již „Randál“ přestál s tímto jménem existovati a hry pořádal „Svatopluk“, jenž je v této době snad nejhorlivějším spolkem brněnským. Repertoir sice nestojí vysoko, ale byl přiměřený hercům, kteří se během času dobře vycvičili. Utraquistický spolek katolických tovaryšů hrál roku 1870 1. ledna česky, 2. německy v místnosti u Rudišů řízením zmíněného Staňka. Hráni „Pastýři v Betlemě“ od starosty spolku Leon. Knoppa, přel. Vl. Šťastným.[1]) Brněnský biskup s Dr. Gruschou z Vídně, starostou všech tovaryšských spolků v Rakousku, a jiní vyšší hodnostáři navštívili až představení německé, což ovšem českého obyvatelstva u hodnostářů brněnských nemile se dotklo. „Hlas“ podává o hrách těchto pravidelné zprávy, „Moravská Orlice“ mlčí. Proč, praví až po čtyřech letech (!) při první zprávě o nich: čekala prý, až pozná směr tohoto divadla. Tovaryšský spolek divadelní hry pěstoval dále a členové jeho náležejí za nedlouho k nejlepším ochotníkům brněnským.

Jako v Brně, kam na podzim roku 1870 opět přišla Svobodova společnost a před ne příliš hojným posluchačstvem hrála dobré i otřepané kusy, snažíc se Brňáky přilákati také lokalisováním některých kusů do Brna a brněnskými látkami („Vražda na Starém Brně“, „Baron Trenk“ a j.), tak se ochotnické spolky zakládají i v brněnských předměstích, tak v Husovicích, kde se potom hraje velmi často,

[1]) Otištěno téhož roku v »Hlase«.

a hlavně v Králově Poli, kde dosud hrály divadelní společnosti několikrát, a kde vzniká počátkem r. 1872 divadelní spolek „Klicpera“, výborně vedený pověstným později Dr. Paclíkem, jehož představení jsou také hojně navštěvována brněnskými Čechy.

„Klicpera“ hrával u Kuchtů velmi často; z počátku tyto hry jsou jako všechny ochotnické: herci nejsou ještě vycvičeni, a také místnost nevyhovuje, neboť se v sousední zahradě hrávaly současně kuželky, dovnitř braly matky děti, jež byly nepokojné a pod. Ale již po roce jej nazývají brněnské listy nejlepším divadlem brněnským, jež sice dosud musí tříbiti diváky, ale jež je výbornou školou pro budoucí stálé české divadlo v Brně. Také byl přijat téměř za representační divadlo brněnských Čechů v době, kdy se u Rudišů nehrálo. Skutečně vstoupilo do „Klicpery“ i několik brněnských ochotníků, kteří se Rudišovým přičiněním znova organisovali, a také pohostinská hra pí. Sklenářové-Malé v létě téhož roku platila vlastně Brnu. Ale ani „Klicpera“ dlouho netrval: hostinský, jenž z počátku veřejně sliboval dbáti o brněnské hosty, nechtěl dle všeho vyhověti některým přáním pořadatelstva, a když se i v Brně poznávalo, že Královo Pole jest vlastně příliš odlehlé, nežli aby jeho divadlo mohlo vyhovovati Brnu, bylo na valné hromadě 24. února 1874 usneseno divadlo přeložiti do Brna; vyjednává se proto s brněnským „Sokolem“ o místnosti v Besedním domě, který začala akciová společnost stavěti již roku 1871 a kde byla od roku 1873 umístěna většina brněnských spolků. Zvolen byl také nový výbor s inženýrem Zedníkem a Jos. Wurmem v čele, ale dříve nežli byla celá otázka příští existence spolku rozřešena, nastaly neshody hlavně s Dr. Paclíkem, jenž přeložení do Brna nepřál, a zničily celou akci v zárodku.

Ale okolnost, že již stál Besední dům s velikou dvoranou, umožnila hry velkých společností. Ty v Brně ovšem zase nemohly býti ani po celou zimu a proto hrají dosud ochotnické spolky neustále a proto vždy znova se v rozhodujících kruzích usiluje o utvoření dokonalého ochotnického kroužku.

„Konečně v Brně stálé české divadlo!“ volají brněnské listy, když najala sál Besedního domu na podzim roku 1874 divadelní společnost Elišky Zöllnerové s ředitelem Šourkem. Hrálo se až do počátku února čtyry měsíce. Zöllnerová se snažila obecenstvu vyhověti: přes to, že dosud platilo ustanovení o poplatku německému divadlu, jež nyní bylo v prozatimní budově na Ratvitově náměstí, byly prý ceny nízké a repertoir bohatý: všichni současní dramatikové čeští byli hráni vedle

předních světových, a také frašky a operety nechyběly. Společnost chtěla působiti i vlastenecky na nejširší vrstvy lidu a hrála proto i kusy vlastenecky moralistní, jako byla na př. Hanušova báchorka „Šantala“: vkládala do operet příležitostně časové kuplety o politických poměrech a tak se snažila přivésti lid k tomu, aby si těchto poměrů všímal a p. Ale přes to nebyla návštěva taková, jako práce. Noviny sice neustále opakovaly, že je třeba oběti, a starý nadšenec Rudiš pomáhal upravovati jeviště, jinak však intelligence byla netečná a nedbalá, a nebýti lidu, jenž divadlo plnil v neděli a ve svátky, bylo prý by v sále prázdno. Zdá se, že až sem byly zatahovány věci osobní a stranické pikle; patrno to bylo ještě více při následující návštěvě Zöllnerovy společnosti, od počátku listopadu 1875 do konce ledna 1876. „Sál se skvěl plnou prázdnotou“, čteme neustále při zprávách novin o představeních v této saisoně, ač prý jsou „síly výborné, obětavé ředitelstvo.“ Štěstí prý ještě, že rok má též neděle a svátky, se tu ozývá vždy znova. „Tu základ a naděje národa našeho — lid a studentstvo valně spěchá do Besedního domu, aby se ušlechtile pobavil, vzdělal a povznesl.“ A tak znova a znova čteme horlení, že „byl by to škandál, aby české obecenstvo hlavního města Moravy nedovedlo si udržeti divadlo, když si je udrží města s 10.000 obyvatelův, aneb nechtělo si je udržeti, když se o ně domáhá kde která obec menší.“ Pražské divadlo prý se též nestalo za den dokonalým, ale obecenstvo bylo nadšenější než jest brněnské, které chce vše mít hned dokonalým, ale nepracuje o to. Jací to byli protivníci divadla, proti nimž se obrací na př. „Moravská Orlice“ celým feuilletonem 23. prosince 1875, nemohu říci, ale že mnoho způsobili zlého, jest patrno z odřeknutí Sklenářové-Malé, jež měla zde hráti pohostinsky;[1]) brněnské studentstvo jí za to v Praze podalo adressu „na důkaz úcty a lítosti, že brněnské divadlo se stalo rejdištěm politického stranictví.“

Z těchto důvodův asi přišla společnost Zöllnerové po třetí až v únoru 1877 a zdržela se v Brně jen málo déle než měsíc. Účast zase bývala malá, ačkoliv zde pohostinsky hráli pí. Malá, Mošna a Frankovský, což svědčí o dobré snaze společnosti, jež hraje i dílo brněnského autora Kratochvíla „Po krvavém sněmě“ a snaží se tu udržeti i výpravnými hrami, v nichž přicházejí na jeviště i slon, krokodil a j. Nebylo to možno: jestliže hned první představení se

---

[1]) Telegram, jejž poslala do Brna, zněl: »Kdož chtějí přijíti do divadla bez úcty, jakož oněm, kteří s úctou doma zůstati chtějí, stejný můj dík a poučení, že jsem život zasvětila umění národnímu a ne politickému stranictví.«

musilo pro nedostatek účastníkův odložiti, neuspokojily ředitelstva asi ani výpravné hry, tak že se již Zöllnerová do Brna příštího roku nevrací; Brno navštívil až roku 1879 se svou společností Pištěk.

V měsících, kdy v Brně nebylo divadelní společnosti, se zase usilovalo o ochotnická představení. Tak hrají ochotníci již 1875 po odchodu Zöllnerové několikráte v Besedním domě, také frašku brněnského advokáta Dra. Hoppe „Doktora Fausta domácí čepička". Po jejím odchodu roku následujícího se znova této myšlenky chopilo několik lidí, z nichž někteří již pomýšlejí na zřízení stálého divadla, a to zajímavým způsobem: z prozatimního německého divadla spadl kus zdi, tak že bylo nutno chystati se k nové stavbě. Z českých kruhů vychází myšlenka, aby se české obecenstvo spojilo s německým a vystavělo budovu, kde by se hrálo česky i německy. Jinak prý nebude žádné divadlo dokonalé. Ale o provedení této myšlenky se nikdo nepokusil, neboť prý již „pomýšlet na něco takového jest v Brně velikou illusí", jak poznamenávají české listy. Také ochotníci hrají až později, teprve v prosinci ve prospěch vánočního stromku pro chudé dítky a po nich vedle „Svatopluka" „Sokol"; těchto několik představení však nestačilo, a proto noviny upozorňují i na Kludského loutkové divadlo v Besedním domě, poněvadž prý „taková zábava se v městě našem zřídka vyskytuje." Pevnější organisace bylo dosaženo až na podzim roku 1877, kdy se pořadatelstvu podařilo získati pro divadlo i „slečny z nejlepších rodin", jak oznamuje před prvním představením dne 7. října. Hráli v zimě několikráte ve prospěch rozličných českých účelů brněnských. Přičiněním Dra. Sovadiny byl tento kroužek po roce znova upevněn a hrál za režisérství redaktora Anýže hlavně ve prospěch nové matiční školy zase několikráte za hojné účasti a s dobrým finančním zdarem, ač brněnské listy opět vytýkají intelligenci, že se k divadlu chová chladně a nepodporuje ho. V prázdninách pak hraje v Brně při slavnosti „Radhoště" opět paní Malá.

Téhož roku na podzim přichází do Brna společnost Pištěkova. Přinesla si docela nový program: konkurovati s divadlem německým, hrajíc vídeňské novinky dříve nežli ono. Tím se stalo, že na jejím repertoiru byly většinou překlady, ač teprve nyní možno v Brně mluviti o české opeře. Pištěk totiž také uvedl do Brna „Prodanou nevěstu": byla tu hrána poprvé 23. října 1879 s velikým úspěchem.[1]) V orchestru,

[1]) Srovnej feuilleton »Lidových Novin« ze dne 23. října 1895: »Ke stému představení Prodané nevěsty v Brně.« Bylo to zase za ředitelství Pištěkova, režii měl Šípek, jenž při prvém představení hrál Vaška.

jejž řídil kapelník Hartl, bylo 16 hudebníků, Jeníka zpíval ředitel, Mařenku sl. Procházkova, Vaška Špek. Síly měla společnost výborné, mimo právě zmíněné tu byl na př. Vojan, Lier a pí. Ryšavá. Ale přes to bývala návštěva malá, noviny to vytýkají hned na počátku saisony, a když bylo při Weberově „Čarostřelci“ (21. listopadu) divadlo téměř prázdné, útočí prudce na zámožnější třídy, které prý jsou toho příčinou. „Pakli český živel v Brně nemá tolik odhodlanosti“, volá na př. „Moravská Orlice“, „tolik obětavosti, aby dva měsíce vydržel české divadlo, tedy zač vůbec stojí, leč aby jím nepřátelská strana opovrhovala!“

Se stejným programem přichází Pištěk i roku příštího a jest obecenstvem lépe přijat: alespoň brněnské denníky se o ničem, co by urážalo, nezmiňují. Zase běží hlavně o to, aby se české divadlo v činohře vyrovnalo německému, a skutečně toho výborní herci společnosti dosahují. Z cizích oper byl oblíben hlavně Verdi, z domácích hrána znova „Prodaná nevěsta“ a mimo ni „V studni“; jak bylo již zmíněno, provedl Pištěk také tři sceny Kottova „Pokladu“. Z domácí činohry byl hrán hlavně Bozděch, ze slovanských autorů Słowackého „Mazepa“. Hrálo se až do polovice prosince. (O. p.)

František Pravda (Vojtěch Hlinka).

Obraz jeho literární činnosti. — Píše Fr. Holeček. (O.)

Pravda a obecenstvo.

Vyšetřivše vliv plemene, doby i prostředí, z nichž vyrostlo dílo Pravdovo, pokusíme se na konec vyšetřiti, na které vrstvy společenské dílo toto hlavně působí; neboť je-li s jedné strany výrazem schopností a idealu autorova, je zajisté s druhé strany i výrazem vnitřního ustrojení těch, kteří je milují a jemu se podivují. „Nemohouť emoční účinky knihy býti vnímány než osobami schopnými cítiti emoce, které kniha suggeruje“,[1]) tedy osobami, jejichž schopnosti, idealy a vnitřní organismus se shodují se schopnostmi, idealy a organismem autorovým.

K tomu cíli třeba především věděti, jak přijala Pravdu současná kritika, co chválila a co vyčítala.

Už z toho, co víme, jde na jevo, že povídky Pravdovy přijaty byly současnou kritikou s pravým nadšením. Poutaly jak novostí látky,

[1]) *Em. Hennequin*, »Vědecká kritika«, str. 69.

tak i prostotou, naivností a pravdivostí. Všechněm se zdálo, jakoby byli už někde tyto rázovité a životné postavy viděli. Sám Neruda napsal o „Matěji sprosťáku“ v „Hlasu“ 1862, že je to jedna z nejvýtečnějších povídek vesnických, jakými se evropská literatura honosí. Viděl v Pravdovi rozhodný talent a vítal ho zároveň se Světlou jako největší naději české prosy.

Než táž kritika vyčítala mu hned od počátku přílišné a násilné moralisování. Toho bál se u něho i Neruda. Tak hned roku 1860 vytýká mu v „Obrazech života“, že „v povídky míchá mnoho kazatelské morálky a tím se míjí nejen s účelem esthetickým, ale i s morální tendencí.“ Ještě roku 1866 píše mu s Hálkem, žádajíce příspěvků pro „Květy“. Později Neruda Pravdu vůbec přecházel, nenalézaje patrně v nových jeho povídkách více než bylo v prvních a postrádaje toho, co první slibovaly. Úsudek jeho o „Matěji...“ je však tím zajímavější, poněvadž tehdy (1862) měl Neruda kritické měřítko neobyčejně přísné a na chválu byl nejskoupější.

Úsudek Jakuba Malého slyšeli jsme již výše.

Skoro s nadšením rozepsal se o Pravdovi K. V. Rais ve „Světozoru“ roku 1897, nenalézaje proň vůbec výtky. Podobně s láskou a úctou píše o něm i F. Bílý („Hlídka“ 1897, str. 443) a v nejnovější době i Arne Novák, jehož studie, uveřejněné v „Listech filologických“ 1904, dovolával jsem se ostatně při této práci častěji. Dvojí rys charakterisuje podle A. Nováka veškerou práci Pravdovu. „Jednak jeví se Fr. Pravda katolickým autorem kalendářovým, exhortatorem v novelle a praktickým theologem v belletrii, důrazným moralistou, zaujatým vychovatelem lidu; jednak jej vyznačuje hluboká záliba pro charakteristickou kresbu rázovitých figur lidových, břitký smysl pro svébytnost venkovského života, jejž líčí s jímavým primitivismem a epickou šíří.“

A právě tak vyjadřuje se i V. Dressler („Č. Č. M.“ 1905), jenž přidávaje se úplně k závěrům Novákovým, vidí též vrchol bohatého životního díla Pravdova v oněch pracích, „kde jest jen epikem a nikoli také didaktikem, kde jednoduše vypráví a nemoralisuje... V těchto kusech, skládajících menšinu jeho výtvorů, Fr. Pravda působí i tím, co k němu nebude přiváděti jen zájem literárních historiků, nýbrž i účast čtenářů: silou a kouzlem prostoty...“

Zajímavý jest i úsudek kritika „Samostatnosti“ 1904 č. 101, jenž polemisuje proti výroku, že „díla Pravdova nemají literární ceny světové“, praví: „Co je tím řečeno? Snad přihana pro českého autora? Píší všichni ostatní naši autoři pro svět a vesmír, na př. Čech, Machar a j.? A buďme rádi, že z jeho půldruhého sta (?) povídek můžeme vybrati dvě třetiny (!), kterými čtenář, znající dosud jen kalendář, začal poznávati i naši literaturu a českou knihu vůbec... Pravda je ideál katolického spisovatele vyjma Třebízského. Jaká je tedy jeho cena literárně světová? Národ je autorův svět; honiti se za effekty cizími je laciné, ale před forem literatury světové bez ceny. ‚Dnes ovšem prý se poměry změnily, a dílo jeho bude záhy patřiti minulosti.‘ To je pěkné tvrzení! Autor, který učil lid abecedě záliby v knihách, zavře oči a už patří minulosti... Položte

sem výčet moderních autorů, které náš lid, dělník, řemeslník, chalupník a služka čte a jimž rozumí! Pořád a dlouho ještě musí se začínati takovými Pravdy a právě jimi. Choditi k lidu a dovésti to, bude ještě dlouho ideálem našich spisovatelů pro lid... Lidu ještě dlouho musí sloužiti † Pravda. A je-li někdo hrd na to, že si Němci a jiní z někoho něco přeložili, obsahuje-li tato okolnost literární cenu světovou, no, s Pánem Bohem! Vždyť Pravdu překládali taky a hojně.“

Řečeno trochu ostře, ale celkem správně. Třeba dobře míti na vědomí, pro které vrstvy Pravda psal. Pro malého, venkovského a maloměstského člověka českého! A lid mu rozuměl, četl a čte dodnes. A nejen lid, i čtenář tak intelligentní, jako jest R. E. Jamot (Thomayer), s nadšením a obdivem vypisuje hluboké a bohaté dojmy, jichž zažil při četbě povídek Pravdových.[1])

Hlavní massa jeho čtenářstva skládala se však a skládá až dodnes z vrstev prostého lidu. O tom svědčí již časopisy, v nichž uložil většinu svých prací. Jsou to nejvíce časopisy lidové a dětské. Prosté čtenářstvo těchto listů nemohlo se povídek milého svého povídkáře ani dočkati, a často ptal se mnohý a mnohý, zasílaje předplatné, bude-li v novém ročníku zase něco od Pravdy.

Prostý výčet časopisů, kalendářův a sborníků, do nichž autor náš psal, poví nám, jak a kde byl oblíben. Přinesly práce jeho: Blahověst, Bibliotéka původních románů, Lumír, Opavský besedník, Poutník od Otavy, Zábavník učitelský, Posel z Prahy, Boleslavan, Zábavy myslivecké, Bibliotéka velehradská, Školník, Vilímkovy Obrazy života, Obecní listy naučné, Zlaté klasy, Dědictví maličkých, Zlaté lístky, Duševní zábava, Čech a Poučné spisy pro lid.

Mnohé uloženy jsou v kalendářích, tak v Pečírkově, ve Svatováclavském, v Průvodci řemeslnickém, v Poutníku, v Moravanu, v Učitelském sborníku, jiné v almanaších, jako v Českých perlách, v Kytici, Krakonoši a j.

O vydáních a sbírkách povídek Pravdových zmínil jsem se již výše. Zde dodávám jen, že i divadla pro děti vyšla souborně, a to nejprve u Stýbla (tři svazky) a později v „Divadelním ochotníčku“ u Urbánka v Praze (pět svazků).

Mnohé z povídek, otištěných v „Sebraných spisech“ a v „Sebraných povídkách pro lid“, vyšly mimo to též samostatně ve zvláštních otiscích, na př. Krejčí Fortunát, Praha 1857; Lila v boudě, Praha 1883; Štěpánův Vít se učí na kněze, Praha (bez data); Povolán a vyvolen, Praha 1884; Sedlák Krupička, Praha 1898; Voják nováček, Praha (bez data) atd.

Zvláštní, stálé oblibě těší se povídky pro děti, z nichž „František pometlář“ dočkal se roku 1900 vydání třetího. Ve třetím vydání vyšla i divadélka pro děti: Král Liliputánský (1885), Učitel ve francouzském zajetí (1886) a Slepá babička (1897).

I „Sebrané spisy“ dočkaly se v některých dílech druhého vydání, a to v nejposlednějších letech, což vesměs svědčí o neutuchající oblibě.

---

[1]) »Zvon« 1904. č. 14.

Nebudu na důkaz obliby a popularity Pravdovy ani uváděti různých spolkův a korporací, jež ho jmenovaly čestným členem, anebo jež k spisovatelskému jeho jubileu poslaly adresy, dopisy, telegramy a konaly o jeho díle a významu slavnostní schůze, přednášky atp. „Mámeť tu před sebou vedle projevů skutečného přátelství, povinné slušnosti a společenské úcty zjev zvyku, jenž jak známo se stává druhou přirozeností a dle něhož nemůžeme vůbec souditi ni o velikosti toho, jemuž projevy ty platí, ni o skutečném pochopení a porozumění u těch, od nichž tyto projevy vycházejí.“ [1]) Ostatně vypočítává podobné projevy úcty a obliby T. Houška ve „Vlasti“ 1891—1892 při příležitosti padesátiletého kněžského jubilea Pravdova.

Větší význam mají statistická data z výkazů veřejných knihoven, data ovšem neúplná a nepřesná, ale přece jen poučná. Můžeme zajisté právem považovati lidové knihovny za jakési posuzovací ústředí vydaných knih; ovšem nesmíme též zapomenouti, že nelze ještě srovnávati vyspělost lidového čtenáře našeho s vyspělostí lidového čtenáře knihoven cizích. „Naše obecenstvo kráčí teprve povlovně na cestě vychovávací, učíc se oceňovati a rozeznávati práce skutečně cenné od pouhých sensačních románů a povídek.“ [2])

Mimo to nesmíme též zapomenouti, že počet čtenářů té neb oné knihy záleží především na tom, co jest v knihovně. A v knihovnách nebývá vždy, co by lid nejraději četl, ale co tam chtějí míti zakladatelé nebo dozorčí orgánové knihovny. Proto knihovny farní a knihovny spolků katolických vykazují nejvíce čtenářů Třebízského, Pravdy atp., kdežto Zola nebo Renan nemají tu čtenáře ani jediného, poněvadž jich v knihovně vůbec není. A naopak zase v knihovnách, jež spravují socialní demokraté, čte se především Zola a Renan, kdežto autoři katoličtí nevykazují čtenáře žádného, poněvadž jich tam rovněž není.

Data, jež jsem mohl srovnati, utvrdila mne v této nedůvěře k statistickým výkazům o počtu čtenářův a plynoucí z toho oblibě autorů. Než přes to uvedu i tato data. Tak píše „Čas“ roku 1896 str. 461 ve zprávě o obecní, lidové knihovně v Jindřichově Hradci: „Čtenářstvo rekrutuje se nejvíce ze stavu dělnického. Nejvíce se čte Jirásek, Třebízský, Pravda, Carlénová a Sv. Čech.“

Podle výkazův uveřejněných v „Českém knihovnictví“ 1900/1 (ročník první a poslední zároveň) str. 195, četl se v Dolním Skrýchově od roku 1888—1900 nejvíce Fr. Pravda (21—24 čtenářů), B. Němcová (12) a Ferd. Schulz (12).

V obecní knihovně v Roseči (117 čtenářů vůbec) čte se od roku 1886—1898 nejvíce Jul. Verne (22 čtenářů), pak Lipovský (!), Sokol (!), Řezníček a Fr. Pravda (17 čtenářů.[3]) Podle výkazu „Jiříkovy knihovny Poděbradovy“ v Pískové Lhotě 1896—1897 měl po Třebízském (19 čtenářů) nejvíce čtenářů Pravda zároveň s Jiráskem a Světlou.[4])

[1]) *L. Čech*, »K. Světlá«, str. 218.
[2]) *Fr. Blažka*, »České knihovnictví«, 1901.
[3]) Tamže str. 190.
[4]) Tamže «, str. 114.

Podle zprávy M. Rybáka o knihovnách na Jindř. Hradecku[1]) četli čtenáři obecní knihovny v Polikově nejraději a nejčastěji Jiráska, Němcovou, Světlou, Pravdu, Pflegra-Moravského, Herloše, Svátka a Kraszewského.

V návrzích na zřízení vzorných knihoven pro lid, jež podali knihovníci pražské knihovny lidové Ant. Sova a Fr. Blažka v „Českém knihovnictví“ na str. 56, nalezáme mezi 50 českými spisovateli i Fr. Pravdu. Podle zprávy Fr. Blažky, uveřejněné v „Máji“ r. I. str. 66—68, patří Pravda mezi spisovatele hojně čtené; nejvíce se čte jeho povídka „Štěpánův Vít učí se na kněze“ (Zpráva o lidové knihovně pražské). Touž povídku uvádí jako oblíbenou četbu na gymnasiích Fr. Ruth ve „Věstníku českých professorů“ 1903/4. A že i letos[2]) četl se v „Lidové knihovně pražské“ Pravda dosti hojně, o tom svědčí data za prvních pět měsíců tohoto roku. Měly tu spisy Pravdovy za pět měsíců dohromady 46 čtenářů.

Všecko to svědčí o živé a stálé oblibě povídek Pravdových, nepočítajíc ani spisů pro děti, jež jsou stále dobrou a hledanou četbou školní mládeže.

* * *

Je to tedy především prostý náš lid, jenž Pravdu nejraději a nejvíce čte. Nuže jak představuje se nám lidový tento čtenář povídek Pravdových? Jaké jest vnitřní jeho ustrojení a čeho žádá především od spisovatele?

Z neúplných a nepřesných dat, jež máme, těžko ovšem souditi na vnitřní ustrojení a záliby lidového čtenáře našeho, přece však můžeme na základě jich říci, že lidový tento čtenář nejraději čte povídky ze svého vlastního života a prostředí. Povídka z lidu, s ním stejně myslícího, pracujícího a trpícího, jest mu nejmilejší; neboť rád uvádí, co čte, ve vztah a poměr k sobě samému a k osobám kolem něho žijícím.

Daleko více zajímají ho ti, kteří jsou mu blízcí duševně i společensky, než ti, kteří stojí nad ním. Zajímají-li ho tito přece, je to už v druhé řadě, ano často jej přímo odpuzují, poněvadž cítí v nitru svém spor s jejich názory i s jejich životem.

Miluje myšlenky jasně, přesně a srozumitelně vyslovené, dikci klidnou a prostou, neboť nerad se namahá hádáním a řešením hlubokomyslných problemů. Nerad se zamýšlí nad knihou, nečte jí vícekrát po sobě, aby hledal nových krás a nuancí myšlenek a líčení; nerozumí-li, co chce autor říci, odkládá ho lhostejně. Jsa sám jednoduše a prostě duševně ustrojen, nestojí ani o jemné psychologické kresby, ani o podrobná a hluboká líčení duševních stavův, ale chce, aby spisovatel představil mu krátce a určitě jasný a propracovaný obraz osobnosti.

Nechápaje příčinných vlivů prostředí a neuvědomuje si psychologické důslednosti jednání, stopuje s napětím a výhradně pouze děj.

[1]) Na uv. m. str. 117.
[2]) R. 1905.

Proto nic nenese tak nemile jako nedostatek děje. Nezdržuje se při podrobných, třeba i sytých a živých malbách krás přírodních, ale čile spěchá ke konci.

Nemiluje mnoho slov, ale konkretní případy a osobnosti, nikoliv abstraktní typy a úvahy. Chce znáti člověka především z jednání a skutků. Myslí vážně a hluboce, ale filosofie jeho není subjektivní, nýbrž objektivní čerpána jsouc ze zkušenosti tisíců věkův a milionů lidí!

Pro něj platí plnou měrou slova Aristotelova: Třeba mysliti jako filosof, ale mluviti jako dítě. Vyjadřuje myšlenky své nejraději větami jednoduchými, nebo nejvýše souvětími souřadnými, má rád spisovatele, kteří hovoří podobně. Nicméně nemiluje příliš velké stručnosti výrazu. Maje hluboký mravní smysl, žádá, nejen aby dobro zvítězilo, ale aby i zlo bylo potrestáno a zničeno. Proto nelibě se ho dotýká, neví-li na konci, jak to vlastně se všemi osobami dopadlo. Chce míti děj rozhodně ukončený. Chce znáti konec, a to takový, který uspokojuje jeho mravní cit. A morálku, mravní závěr chce míti vyjádřený určitě.

Jeho vkus a záliba neřídí se vkusem a úsudkem intelligence ani kritiky. Neumí pověděti, proč se mu ta neb ona kniha nelíbí, ale má svá pravidla a své důvody v sobě. A nejdůležitější je pravděpodobnost. Pravda jest mu nad krásu i nad poesii, pro niž nemá ostatně mnoho smyslu.[1])

A všechny tyto vlastnosti v plné míře mají povídky Pravdovy. Proto vším právem můžeme nazvati Pravdu jedním z nejlepších našich spisovatelů lidových. A Pravda sám dobře věděl, kdo ho nejraději čte a čísti bude, věděl, že je to lid, z něhož vyšel a který miloval. A ten chtěl v těžkém a klopotném jeho životě pobaviti, potěšiti, ušlechtiti a povznésti. Proto tak rád a tak často vyprávěl mu své zábavné a zároveň poučné příběhy s vroucí upřímností vychovatele, s naivní prostotou chůvy a s milým humorem pohádkáře. Osudy lidu jeho přirostly mu příliš k srdci, než aby dovedl hleděti na jeho život a na vše, co s ním souviselo, s klidem nezaujatého a nesúčastněného pozorovatele, jemuž jde výhradně o cíle umělecké. V tom tkví kořeny jeho předností i nedostatkův.

A lid, nestaraje se o soudy kritiky, instinktivně vidí v něm dodnes svého člověka, od něhož s radostí přijímá ušlechtilou zábavu, přátelské poučení i otcovské napomenutí a pokárání.

---

[1]) Srv. Charakteristiku lidového našeho čtenáře v »Máji« r. I. str. 771 n.

Marxův vědecký socialismus a budoucí společnost.

Napsal Dr. Methoděj Kubíček. (Č. d.)

Tak upřímnou polovičatost a povrchnost ve vědě ovšem není, jak to zvláště vidíme na marxismu. Ta se odvažuje všeho a všemu chce rozuměti, byť pro svá tvrzení neměla důkazů, ba ani pravděpodobného vysvětlení. Nejpohodlnějším útočištěm pro vědce toho druhu je „příroda“, tato divotvorná máti a poslední útočiště schlubné „vědy“, když jest v úzkých a nechce otevřeně doznati, že nic neví. Co jest vlastně tato podivuhodná, všemohoucí a vševládnoucí „příroda“? Co je „příroda“, jíž má stále na jazyku učenec, jíž se koří a již opěvuje básník, k níž vzdychaje „modlí se“ povrchní vzdělanec, nad jejímiž podivuhodnými díly žasne nevěrec? Co je tato „příroda“, která bez únavy, vytrvale a stále vše v hojnosti vytvořuje a plodí, ano i člověka rozumného s jeho myšlením objímajícím celý svět, s tužbami odnášejícími se k věčnosti, k nekonečnosti? Kdož dovede pochopiti tuto tajemnou Tvůrkyni? A kde jest vlastně sídlo její nevyčerpatelné síly, projevující se v zevnějších věcech moudrostí a důmyslem, který pozorujeme i v nejnepatrnějším tvorečku? „Přírodu“ mají stále na jazyku, vše jí připisují, ale nedovedou říci, co vlastně jest. Pokusí-li se o to přece, kolik tu tajemného a nepochopitelného! Tu teprve poznati, jakou víru ve svá slova vyžadují lidé, kteří zamítají víru ve slova věčné Pravdy. Příkladem uvádíme Plechanova. Ohražuje se proti výtce materialistům činěné, jakoby tvrdili, že mrtvé plodí živé, a praví: „Příroda je celek, jehož různé části mají různé vlastnosti a dle těchto vlastností jsou i činny, na sebe vzájemně působí a reakce vyvolávají; majíce pak tíži, tíhnou také ke společnému středisku, mezi tím co jiné k obvodu kruhu se pohybují, přitahují a odpuzují, spojují se a oddělují a stálými srážkami a opětovným spojováním všechna tělesa, jež vidíme, tvoří a rozkládají.“ [1]) Plechanov ovšem nevysvětluje nejdůležitější, odkud jest pohyb částí, odkud mají nejrozmanitější vlastnosti; nevysvětluje, jak částinky celku zvaného „příroda“, „přitahujíce se a odpuzujíce, spojujíce se a oddělujíce a stálými srážkami a opětným spojováním“ vytvářejí tu kámen, tam strom, onde zvíře, člověka, broučka, hvězdu, slunce? Dle materialistů děje se všechen pohyb mechanicky, slepě, a přece jak velkolepá, důmyslná a dokonalá díla povstávají! Kolik tu záhad, neproniknutelných tajemství pojí se k pojmu „příroda“, na niž materialisté stále se odvolávají.

Zmínili jsme se o tom, abychom ukázali, jak neodůvodněným jest vynášení se jisté vědy, a jak ona zamítajíc víru ve Zjevení a v pravdy v něm obsažené, vyžaduje přece sama mnohem větší víry ve svá tvrzení.

Vraťme se k věci! Ukázali jsme, že nedovede materialismus a proto ani marxismus vysvětliti vědomí. Theorie marxistův o zrcadlení

[1]) Srv. *Max Lorenz*, »Moravská socialní demokracie«, str. 22.

je smyšlenkou, postrádající vědeckého podkladu. Co praví Külpe o materialismu vůbec, platí rovněž o marxismu: „Materialismus není schopen vyložiti ani nejjednodušší jev duševní. Neboť by se tu musil duševní jev dáti vyložiti s naprostou nutností z jistých daných nebo myšlených podmínek určité konstellace materielních pochodů. Jak má však počitek vzniknouti z pohybu tak, aby byl samozřejmou konsekvencí jeho, lze tak těžko pochopiti, že i materialisté sami neostýchají se podávati o tom praskrovné vysvětlení rozumové. Není pravda, co v takovém případě tvrdí, že i při čistě fysických souvislostech setkáváme se se stejnou nepochopitelností. Neboť zde můžeme si vždy pojmovou nebo názornou konstrukcí vyložiti nutnost nastoupení určitých zjevů. Přesvědčivý výklad této dávno známé okolnosti Du Bois-Reymondův (O hranicích přírodního poznání, 1872 a j.) přispěl k tomu, že i v širších kruzích přírodozpytců bylo to uznáno.“ [1])

25. Jak smýšlejí marxisté o svobodné vůli, již jsme ukázali. Jednající člověk v dějinách jest prý loutkou, kterou pohybují a určují tajemné síly hmotného života hospodářského. Engels ovšem původní příkré stanovisko v pozdějších spisech značně zmírnil a připustil, že také ideologičtí činitelé mají velký vliv na jednání lidské, ale přece jsou hospodářské poměry na konec rozhodujícími.

Marxismus je tedy deterministický a tvrdí, že každý úkon vůle jest určován příčinami neboli pohnutkami ať zevními, ať vniternými, tak že není svobodného rozhodování ve vlastním smyslu. V životě lidském, jako vůbec v přírodě, uplatňuje se kausální nexus příčiny a účinku, podmínky a následku, motivu a jednání. Na tom nelze člověku nic měniti.

Proti determinismu vzpírá se nejvniternější sebevědomí člověkovo, jehož hlasu nedovedou umlčeti sebe učenější výklady protivníků svobodné vůle. Sebevědomí nám zajisté praví, že kdykoliv něco chceme, můžeme i nechtíti anebo chtíti něco jiného. Děje-li se na nás nátlak kýmkoliv, ano jsme-li i násilím donucováni, jsme si dobře vědomi, že můžeme býti donuceni ke skutku, ale spolu, že žádná moc na světě nemůže vynutiti náš souhlas. Je snad toto naše vnitřní vědomí lží a klamem? Upírá-li se sebevědomí pravdivost, jak dokážeme potom nějakou pravdu? Či máme uvěřiti tvrzení, příčícímu se každodenní zkušenosti a namlouvajícímu nám, že je sebeklamem, čeho jsme si vědomi? Deterministé totiž praví, že se jen domýšlíme, jako bychom se mohli v určitém případě svobodně rozhodovati, že něco učiníme nebo neučiníme, že to učiníme tak neb onak. Skutečně prý se rozhodujeme a jednáme podle nejúčinnější pohnutky z mnohých. Působí-li pohnutka, musíme jednati, nepůsobí-li pohnutka, nemůžeme jednati. Spojení pohnutky a jednání jest prý tak stálé a pravidelné jako spojení zevnější příčiny s účinkem. Motiv působí tak zákonitě jako názor. Schopenhauer o tom praví: „Dejme tomu, že by o 6. hodině večerní stál na ulici člověk, který jest právě s prací hotov, a takto sám k sobě

---

[1]) *Osvald Külpe*, »Úvod do filosofie«, str. 74.

mluvil: ‚Co teď? Mohu jíti na procházku, do spolku, do divadla; mohu vystoupiti na věž, abych viděl zapadající slunce, nebo navštíviti přítele, abych jej potěšil; ale mohu též vyjíti z města a nikdy již se nevrátiti. Než nechám toho všeho a půjdu přímo domů a zustanu večer doma.‘ To jest asi tak, jako kdyby voda mluvila: ‚Mohu se vlniti, rychle téci, do vzduchu vytrysknouti, vypařiti se; než neučiním toho, nýbrž zůstanu v klidu.‘ Vše může voda činiti, ale jen tehdy, působí-li přiměřená příčina — podobně se to má s člověkem; působí-li motiv, ‚musí‘, nepůsobí-li, nemůže. Onomu muži je domů jíti, vše ostatní je pouhou imaginací.“ [1])

Z tohoto srovnání poznáváme, v čem deterministé chybují. Stotožňují zákony fysické s motivy a tvrdí, že motiv působí na vůli nutně stejně jako zákon fysický Přenášejí tedy příčinnou souvislost, kterou pozorujeme v přírodě, na člověka a jeho konání. Taková záměna jest ovšem neoprávněna; neboť mezi silami fysickými a motivy je ten rozdíl, že fysické síly v pravdě nutí, kdežto motivy jen nakloňují, ale nenutí. Tomu nasvědčuje zkušenost; neboť se nerozhodujeme vždy podle nejsilnějšího motivu, který nás totiž nejdůrazněji láká nebo se nám nejvíce zamlouvá, nýbrž pohnutka slabší stává se nezřídka pobídkou, abychom jednali; nezůstáváme v klidu, působí-li na nás stejně mocné motivy, nýbrž rozhodujeme se přece; ano, člověk dovede zapuditi množství představ na vůli dorážejících a vzbuditi v sobě pohnutky jinaké. Ostatně kdyby vůle lidská byla úplně ovládána motivy, jak deterministé praví, nemohli bychom před činem ani přemýšleti ani uvažovati. Přemýšlení, úvahu sluší dojista považovati za jakousi reakci proti motivům, tudíž za projev neodvislé vůle. Působí-li motiv na vůli, nedáváme se jím ihned strhnouti, nýbrž přemýšlíme, odkládáme rozhodnutí. To by ovšem bylo nemožno, kdyby motiv působil jako fysická síla. Pak bychom prostě jednati museli. — Rovněž nedovedou deterministé vysvětliti bázeň, stud a lítost po spáchaném činu zlém, anebo vnitřní blaho po vykonaném skutku dobrém. Nad činy, které za nezbytné uznáváme, ani se neradujeme ani jich nelitujeme, neboť víme, že tak neb onak jsme jednati musili. Jiné pocity ozývají se v nás, víme-li, že jsme svobodně jednali, a jiné, víme-li, že se tak státi musilo.

Příkrý determinismus zavrhují souhlasně novější psychologové, ačkoliv nepřipouštějí antideterminismu, jak jej zastávají katoličtí theologové, opírající se o svědectví písma sv., rozumové poznání a svědectví nejvniternějšího našeho sebevědomí. Tak na př. Wundt poukazuje, že vůle naše není určována výhradně jen motivy. „Povaha určuje lidskou vůli více nežli zevnější motivy. Čím jest nezměnitelnější a čím dokonaleji ji známe, tím jistěji předpovídáme, jak bude člověk mezi určitými motivy voliti, když na něho doléhají. Povaha však v sobě tají pouze summu psychologických příčin, z nichž si sice ani my ani jednající sám nemůže složiti dokonalý počet, jichžto celkový účinek však přece odhadujeme, když předpovídáme z povahy člověka jeho pravděpodobné

[1]) *Procházka*, »Katolická mravověda«, str. 33.

jednání.“[1]) Külpe opět dovolává se známé zkušenosti, že „duševní život jest ve velké míře nezávislým na vnějších a nahodilých popudech.“ Dokladem, že dovedeme si uchovati svobodu vůči doléhání vnějšího světa, je schopnost pozorně sledovati třebas o sobě slabý a nepatrný obsah přes nátlak mnohem silnějších popudův a při něm setrvati. Ponoření se do práce myšlenkové učence nebo do umělecké produkce u básníka může daleko silnější události vnější odrážeti bez účinku na vědomí. Tyto věci úplně přehlíží fatalismus a ani determinismus jim nepřikládá významu, jakého zasluhují. Ony nám dokazují svobodu ve smyslu nezávislosti na vnějších vlivech... O psychologickém pak organismu ještě dí, že se nám jeví jako nesmírně složitý system sil, jenž může na týž vnější popud za různých dob velmi různě reagovati, na slabé podněty s netušenou silou a vydatností, na intensivní vlivy s úžasnou zdrženlivostí nebo dokonce ani neodpovídati.[2])

Deterministům pranic nepomáhá, dovolávají-li se statistiky úkonů vůle dostavujících se pravidelně během určité doby, jak to činí na př. Buckle v díle „Dějiny civilisace“ a j. Usuzují asi takto: Jisté zločiny se opakují za jistých dob a za jistých okolností nebo podmínek s konstantní stejnoměrností. Odtud dlužno uzavírati na všeobecný zákon přírodní, na základě jehož se děje toto stejnoměrné dopouštění se a opakování zločinů. Kde však působí všeobecný zákon přírodní, tam ovšem nemůže býti řeči o svobodné vůli.

Jak neoprávněn je závěrek na všeobecný zákon proto, že se jisté činy pravidelně opakují, vysvítá již ze značných odchylek a výjimek od této stejnoměrnosti. Ale nehledíme-li ani k tomu, jaký důsledek by plynul z toho tvrzení? Zajisté každý člověk, nalézající se ve stejných okolnostech a poměrech jako na př. zločinec, musil by se dopustiti stejného zločinu. Vždyť zákon přírodní nepřipouští výjimek a není vysvětlitelno, proč by stejné příčiny za stejných okolností měly v tomto případě působiti tak, v onom jinak. Avšak prostá zkušenost učí, že různí lidé za stejných poměrů přece různě jednají. Mysleme si dva lidi stejně chudé a potřebné. Jeden pro chudobu dopouští se krádeží, druhý však zůstává poctivým a cizí majetek jest mu posvátným. Podle onoho názoru by musili ovšem oba krásti.

Deterministé, cítíce sami chabost svých důvodů, dovolávají se „neznámých příčin“, které prý působí, že v určitém případě při stejných okolnostech přece lidé jinak jednají. Ale pak ať prozkoumají nejdříve tyto „neznámé příčiny“ a vysvětlí je, než stanoví všeobecnou větu, že lidské skutky podléhají fysické nutnosti motivů.

Učení marxistův o člověku, jak jsme je zde uvedli, má za účel vymýtiti z dějin druhého činitele nepohodlného — člověka jako bytost nadanou svobodnou vůlí. Marxismus aspoň theoreticky ubíjí Boha, člověka pak snižuje na bezmocnou loutku pohybovanou tajemnými silami. Kdo tedy ovládá a řídí osudy lidstva? Slepá náhoda, nebo jak marxisté „vědecky“ se vyjadřují, dějinné zákony. Nedovídáme se,

[1]) Srv. Wörterbuch der philosophischen Begriffe, »Determinismus«, str. 157.
[2]) *Osvald Külpe,* »Úvod do filosofie«, str. 77.

odkud se nabraly ani kdo je stanovil — zákon přece předpokládá zákonodárce — ale ony prý ovládají lidskou společnost a její osudy. Vše v dějinách děje se nutně a na vůli lidské nezávisle. Toť konečný důsledek, ku kterému dospívá atheistický názor světový.

Část třetí.

Dějinná nutnost.

23. Marxismus pohlíží na dějinný vývoj lidstva jako nutný, zákony přírodními určovaný a na vůli lidské nezávislý. Co působí všechen dějinný vývoj? „Vyvíjející se technika a na ní založený život hospodářský", odpovídá marxismus. Velká hnutí národů, vášnivé stranictví ať politické ať náboženské, třídní boje, války — vše jest výsledkem hospodářských poměrů. V náboženství, právu, filosofii, ve vědě a umění obrážejí se národohospodářské poměry určité doby. Vůle lidská v dějinách pranic neznamená, technika za to všechno. Jen co do budoucnosti lidstva připouštějí marxisté jistý vliv vůli lidské. Nynější společnost kapitalistická spěje prý neodvratně v náruč socialistické společnosti. Toť osud, fatum, lidstva! Třebas na tom lidé nemohou nic měniti, přece prý mohou politikou a dobrou vůlí urychliti a ulehčiti nastávající převrat, který ať po dobrém nebo po zlém nezbytně se dostaví.

Jednání socialistů, jejich podvratná činnost a bezuzdná agitace nezdají se ovšem nasvědčovati, že by přespříliš důvěřovali své theorii o nutném vývoji v socialistickou společnost. Spíše se zdá, že by dali rádi propagandou a agitací nynějšímu vývoji určitý směr — k socialistické společnosti! Chtějí patrně sami a vědomě determinovati vývoj lidstva.

O dějinném vývoji prohlašuje marxismus dvojí. Život hospodářský jest absolutně primárním, prvotním, kultura pak a celý život duševní lidstva jest na onom závislý. V životě národů děje se vše dle určitých zákonů nutně a marxismus vystihl tyto zákony a spolu i směr jejich působení.

Jak marxisté rozumějí první větě, vyložili jsme na jiném místě. Technika, t. j. souhrn pracovních prostředků je základem hospodářského života. Podle toho, jak se hospodaří čili vyrábí a vyrobené rozděluje mezi členy společnosti, utváří se život společenský a duševní. Zdokonalí-li se a tedy i změní technika, změní se také život hospodářský, společenský a duševní. Ve vývoji techniky je tedy hledati vlastní a poslední příčinu všeho vývoje dějinného.

Marxismus čině takto vývoj lidstva zcela odvislým od vývoje techniky a života hospodářského, zřejmě si odporuje. Víme, že marxisté v souhlasu s Darwinem předpokládají, že se člověk vyvinul prací ze zvířete. Práce během dlouhých věků vytvořila z člověka bytost myslící a mluvící, tedy rozumnou. Marxismus, předpokládaje předchozí stav zvířecí u člověka, připouští bezděky, že byly dlouhé doby, kdy nebylo ani techniky ani života hospodářského, neboť zvířata, z nichž prý se

člověk vyvinul, ani nehospodařila ani neužívala nástrojův. Ale ani tehdy, když člověk dospěl vyššího stupně vývoje a vyšinul se ze zvířeckosti, nebylo by možno mluviti o hospodaření ve vlastním smyslu. Lidé sice užívali již některých nejprimitivnějších nástrojů, jako luku a šípů, kamene, ohně, ale pouze, aby ukojili okamžité potřeby a k obraně. V tomto období arci byla již jakási technika, smíme-li vůbec nazvati užívání tak primitivních nástrojů technikou, ale byla ještě úplně vázána na jednotlivce. O společenské technice nelze mluviti u lidstva na tomto stupni, tím méně o hospodářském životě. Hospodařiti zajisté znamená pracovati účelně, vážiti si vyrobeného a rozděliti si je tak, aby sloužilo nejen okamžité potřebě, nýbrž aby nastřádána byla nějaká zásoba aspoň pro bližší budoucnost. A konečně hospodařiti znamená pamatovati také na budoucnost potomstva a přenášeti technické vynálezy z pokolení na pokolení. O všem tom však u lidstva ve stavu zvířeckosti a divokosti, jaký mají marxisté na mysli, není ani potuchy. V té době shánějí se jednotlivci jen po potravě, práce nebo života hospodářského ve vlastním smyslu vůbec neznajíce.

Pokud se tedy marxismus přidržuje theorie o zvířecím prastavu lidstva, sám se usvědčuje z nepravdy. Život hospodářský nemohl by pak býti prvotním ani pro vývoj lidský rozhodujícím. Zcela jiní než hospodářští činitelé byli by působili na vývoj člověka ze zvířete ve stav divokosti a odtud postupně až do stavu civilisace. Tím padá základní věta historického materialismu, že hospodářský život jest absolutně primárním a že vše v dějinách dlužno z něho vyvozovati a vysvětlovati; neboť byly doby, dlouhé doby, kdy člověk-zvíře ani nehospodařil, ba ani potuchy neměl o hospodaření. Odkud se pak hospodaření najednou nabralo, o tom se nezmiňuje Marx ani slovem.

Význam hospodářského života v dějinách lidstva, jak jej vyličují marxisté, jest obvyklým u nich upřílišováním. Přenášejíť bez rozmyslu na celé dějiny zjev, který se vyskytuje v moderní společnosti kapitalistické, a prohlašují jej spolu za všeobecný zákon dějinný. V kapitalistické společnosti jest dosti lidí, jejichž celou a jedinou snahou je zboží vyráběti a prodávati a hromaditi takto kapitály. Kletá žádost po zlatě zabírá celé jejich myšlení a cítění. Na druhé straně jest dělnictvo, připoutané ke strojům, jehož životní úkol se vyčerpává obsluhou strojů při práci průmyslové.

Ale z toho přece ještě neplyne, že by všichni lidé měli jen výrobu na mysli, jsouce buď podnikateli nebo proletáři. A docela již není oprávněno tvrditi, že život národů za všech dob se otáčel jenom kol výroby a toho, co s ní souvisí, jak to vidáme dnes. Marxisté odvozují princip hospodárnosti ze života moderního lidstva kulturního a podkládají ho lidem všech dob. Avšak jest jisto a dějinami dotvrzeno, že dřívější období dějinná vůbec neznala hospodářského života v našem smyslu. Výroba v období asiatském, přijmeme-li Marxovo rozdělení, byla životním povoláním určitých kast. Víme též, v jakém opovržení byly tyto kasty u kast vyšších, jejichž životní povolání bylo zcela jiného druhu než výroba a výměna zboží. Podobně v období antickém,

kdy kasty ustoupily roztřídění na svobodné a otroky. Svobodní opovrhovali prací ať řemeslnou ať rolnickou, uvalujíce ji na bedra otroků. Stejně je tomu v období feudálním, kdy těžká práce byla údělem nevolných řemeslníkův a sedláků. Teprve s počátkem kapitalistické výroby počíná se rozvíjeti národohospodářství a při výrobě se účastní nejen určité třídy, ale znenáhla velká většina společnosti buď jako podnikatelé nebo dělníci nebo obchodníci. „Dlužno připustiti“, praví Bücher, „že národohospodářství jest produktem tisíciletého vývoje a není starším moderního státu. Před vznikem národohospodářství žilo lidstvo po dlouhé doby beze styku výměnného nebo hospodařilo za takových forem výměny produktův a práce, že nemohou býti nazvány národohospodářskými.“[1])

(P. d.)

Nižší psychismus a zodpovědnost.

Z knihy prof. Grasseta »Le Psychisme inférieur« podává V. LANKAŠ. (O.)

3. Jiné psychické nervosy.

a) Somnambulismus. Místo somnambulismu v otázce zodpovědnosti je těsně vedle hypnosy a hysterie, ježto somnambulismus spontanní má tolik analogií se somnambulismem vyvolaným, a vztahy somnambulismu a hysterie jsou tak úzky, že Charcot a jiní chtěli je zařazovati do jediné nervosy.

Jako v hypnose jest podmět nezodpověděn i v krisi spontanního somnambulismu za činy provedené za samé krise. Za činy vykonané mimo krisi bude méně zodpověděn, neboť tu je somnabul jako hysterik v boji proti pokušení zla slabší; je to podmět kolísající mezi oběma psychismy, u něhož podpolygonální rozloučení je snadno, tak že u něho v mnoha případech zodpovědnost jest více méně silně oslabena.

Téže skupině náležejí měnivý automatismus a útěk hysterikův. Totéž, co nahoře, možno říci i o těchto stavech, běží-li o zodpovědnost.

b) Neurasthenie. Nevěřím, že by kdy neurasthenie měla za následek nezodpovědnost.

Při silnějších formách neurasthenie s nestálým psychismem, s lehkou rozlučitelností a velkou suggestibilitou, možno i tu aplikovati úvahy hořejší o obmezení zodpovědnosti.

Dutil charakterisuje psychický stav neurastheniků takto: „.. oslabení psychických schopností a zvláště vůle, zvyková disposice ducha ke smutku, pessimismu, hypochondrii, nedostatek odporu počitkům, morálním dojmům, zvýšená citlivost, apathie přerývaná humorem nebo hněvem, krátce, vědomé zmenšení mravní osobnosti atd.“

Tytéž principy možno aplikovati i ve studiu zodpovědnosti u psychastheniků, jež tak dobře Janet studoval.

[1]) *Bücher,* »Die Entstehung der Volkswirtschaft«, str. 31.

c) Epilepsie. Prvý bod, který nikým nebrán v pochybnost, jest lehko stanoviti: epileptik ve své krisi jest dokonale nezodpověden, ať jest již forma jeho krise jakákoliv. Lékař je tudíž, dí Dutil, autorisován uzavírati na absolutní nezodpovědnost nemocného, „když běží o zločin nebo přečin provedený skutečným epileptikem, jehož psychické paroxysmy jsou předcházeny nebo následovány křečovitými záchvaty, a když čin byl spáchan za okolností takových, že se jeví se všemi známkami náhlosti, absurdnosti, jež jsou vlastní většině epileptických popudův."

Jsem i náhledu Dutilova, dí-li: „Děje-li se čin epileptikův v sousedství nějakého záchvatu, zodpovědnost může býti relativní a vždy oslabena." Připojuji však, že těžko mi souhlasiti s ním, dí-li: „V intervallu záchvatů, je-li dokázáno, že neexistuje žádná obvyklá mentální porucha, zodpovědnost jest dokonalá." Míním, že nesnadno jest dokázati tuto úplnou neporušenost psychismu u epileptika v intervallu jeho záchvatu; a myslím spíše, že každý skutečný epileptik musí býti všeobecně považován za psychicky porušeného, za slabšího v psychickém odporu ke zlým pokušením, a že důsledně jeho zodpovědnost nemůže se rovnati zodpovědnosti podmětu s normálním zevnějškem.

Ovšem jest zřejmo, že oslabení zodpovědnosti bude velmi lehké v případu, o němž právě mluvím, a vzroste, budou-li konstatovány psychické modifikace u podmětu v periodě prosté záchvatu.

V každém případu, jak dí Dutil, oceniti přečiny nebo zločiny spáchané v době záchvatů jest často velmi choulostivo a musí vždy býti formulováno s největší reservou.

d) Posunčina. Nemluvím tu o šílenství stíženém posunčinou, jež jest opravdovým mentálním stavem s odpovídající mu nezodpovědností.

Delikátnější jest otázka zodpovědnosti u posunčiny prosté, ne mentální.

Od Marcého (1859) bylo zřejmo, že v obyčejné, ne složité posunčině, jsou příznaky psychické: modifikace charakteru (smutek, mentální depresse), poruchy intelligence, paměti, pozornosti, noční úzkosti, ba i hallucinace, zvláště zrakové.

U těchto podmětů psychismus není neporušen, a byť i neměl za následek nezodpovědnost, může v jistých případech zodpovědnost poněkud oslabiti.

Míním, že tyto úvahy dostačují, aby dokázaly užitečnost rozlišování psychismů ve studiu zodpovědnosti u psychických nervos.

To bylo též pohnutkou, proč právě tato část z díla Grassetova byla přeložena a v „Hlídce" uveřejněna. Mělo býti tím zároveň na toto dílo upozorněno.

4. Organické poruchy mozkové.

Otázka zodpovědnosti lékařské v organických poruchách kory mozkové zdá se býti téměř při nejmenším velmi složita, připustíme-li, že psychismus jest funkce celé kory. Pak nechápeme již Pasteura a jiné jednostranně ochrnuté, jak mohou býti zodpovědni za své činy, ani jak němí mohou býti zodpovědni za nějaké nadání nebo testament.

Byť tato otázka nebyla dokonale rozřešena, jest přece jasnější, rozlišujeme-li nižší psychismus od vyššího a připustíme-li možnost organické poruchy prvého se zachováním neporušenosti druhého.

Otázka zodpovědnosti se klade i u oněch podmětů s polygonálním temperamentem, který se rozlučuje snadno a neúplně... Všude tu jest zodpovědnost oslabena, ježto podmět jest zbaven úplného a normálního spolupracování svých vyšších center. Sem patří: děti, media, vášnivci, původcové politických zločinů, massy (rozumí se jednotlivci v massách), kdež zodpovědnost spadá na vůdce.

Nemoci mentální jsou nemoci vyššího psychismu a důsledně více méně zasahují zodpovědnost, ba přečasto mají za následek i nezodpovědnost.

Theorie hysterie jsou různy. Grasset je uvádí a dí: „Ať přijmeme tu neb onu theorii, ze všeho vyplývá tolik, že mentální element není nutný k vytvoření se hysterie, kdežto psychický element je její element bytný. V některých případech připojuje se element mentální a přivádí s sebou nezodpovědnost, kdežto element psychický má u většiny hysteriků v zápětí jen zmenšení zodpovědnost v jistých případech.“

Posudky.

C. Piat, De la croyance en Dieu. Paris 1907. F. Alcan. Str. VII a 286. Cena 3 fr. 50 c.

C. Piat snaží se přítomnou studií sjednotiti dvojí pramen víry v božství: rozum a vůli. Jednota pak jest v pocitu božského, jejž předchází mravní obrození, jež musí míti sílu skrotiti pýchu rozumu. A přes to neztrácí poznání to hodnoty metafysické, jakoby jsoucnost Boha nedala se nijak jinak dokázati než hlubokým a nevysvětlitelným citem, nýbrž možné jsou i důkazy jiné, vyvozené z existence věcí, pohybu, pořádku ve světě, z logického obsahu našeho myšlení.

Není pak proti Bohu ani jeho dokonalosti, namítá-li se, že existuje též zlo, ježto nesmíme, jak se obyčejně děje, posuzovati ho ego-centricky. Zkrátka, nestačí-li pouhý rozum utvrditi víru v Boha, nutno, aby přispěl „čin“, t. j. chtění víry. Tak tedy sloučením nauky sv. Tomáše Aqu. s myšlenkou Pascalovou odkryjeme všecky illogismy bezbožců.

Albert Leclère, Le mysticisme catholique et l'âme de Dante. Paris 1906. Str. 154.

Leclère v přítomné knize nezkoumá mysticismus toliko o sobě, jako zvláštní stav duše vzhledem k bytí universálnímu a životu, nýbrž spíše ve specielním ethickém problemu: kam totiž má sahati láska k Bohu v životě, čili jak smířiti s ní lásku ke tvorům.

Mysticismus, praví autor, ve smyslu slova toho nejširším, je sám náboženský duch. V definici té skryt jest dvojí, přesnější smysl. Mysticismem v užším smyslu vyrozumívá se souhrn rozumových, morálních, affektivních a činných disposicí, jež provázejí a zvyšují pocit reálního splynutí s nadpřirozeným, a fysiologické stavy, jež odpovídají těmto disposicím. Druhý mysticismus má se k prvému jako species k rodu. Nevzdává se jako prvý pomoci filosofie a rozumu, nýbrž naopak, jak možno nejvíce, se jich dovolává.

Mysticismus katolický má příspěvek též v nauce Platonově. Základní jeho učení jest známá ona „participace" božství v nás a bytostech stvořených. Z této theorie a jakéhosi neurčitého idealismu, k němuž dospěli přemnozí mystikové cestami nejrůznějšími, vyplynul jiný typ mysticismu: krása božství jako cíl snahy mystické — náboženství krásy. Místo tedy, abychom nemilovali než Boha ať již ve věcech neb věci v Něm, milujeme věci samy, pro to, co mají v sobě božského.

Autor uvádí pak v dalším, jak theoretické tyto poznatky mystické objevují se u svatých Františků z Assisi a Saleského, u svaté Kláry a pod. Celá prvá část knihy jest věru práce neobyčejně zajímavá. Pojetí mysticismu v přítomné studii zdá se nám celkem správné a vystižné.

Jak nadpis dí, nemínil autor pojednati pouze theoreticky o mysticismu, nýbrž theoretické své poznatky aplikovati na poesii Danteovu. Ukazuje tedy v druhé části své práce, že v Danteovi jest mysticismus druhého typu, tedy mysticismus málo křesťanský. Také pro psychologii Danteovu tedy příspěvek velmi důležitý. *Dr. Jos. Kratochvil.*

Dr. Franz M. Schindler, Lehrbuch der Moraltheologie. Wien 1907. A. Opitz Nachf. Sv. I.

Spisovatel podává nám v prvním díle obecnou část své práce. V úvodě vystihuje pojem katolické morálky, jako: vědecké nauky o mravním jednání člověka ve shodě s božským zjevením.

Dobře vytýká autor poměr nadpřirozeného k přirozenému. Jako nadpřirozený řád vůbec má svým podkladem řád přirozený, tak i nadpřirozený řád mravní spočívá na řádě přirozeném, jej doplňuje, vyvyšuje, zdokonaluje (9). Dále v úvodě pojednáno o úkolech morální theologie, o jejích zdrojích a podán stručný historický přehled.

Přicházeje k látce samé, mluví spisovatel o posledním cíli člověka. Dokazuje, že již v přirozeném řádě jest všeobecný poslední cíl člověka tentýž jako poslední cíl ostatního tvorstva: odlesk nekonečné dokonalosti boží v konečném obraze u každého dle jeho specifických vlastností. Tudíž u člověka, tvora rozumem a svobodnou vůlí obdařeného, bude spočívati tento cíl ve vědomém a svobodném zvelebování Boha, a to tím způsobem, že člověk Boha pozná a jej svobodně uzná nejvyšším tvůrcem a pánem. A v tomto svobodném rozvoji nejvyšších schopností člověka spočívá také jeho nejvyšší mravní dobro. Ale touže činností dosahuje člověk svého zvláštního cíle, nejvyšší blaženosti. Spočívá ť ona v poznání Boha, nekonečné pravdy, co možná nejlepším a v lásce

k Bohu, nekonečnému dobru, pokud možno největší. Člověk však povolán jest k cíli ještě vyššímu, k cíli nadpřirozenému. Ten spočívá v přímém názoru na podstatu boží a v nejvýš dokonalé, požívající lásce k nekonečné kráse a dokonalosti boží. Průprava člověka musí býti ovšem úměrna svému určení.

Následuje zkoumání sil člověka, 1. sil přirozených, 2. sil nadpřirozených. Z přirozených vůle (snaha rozumová) vládne v jistém smyslu nad ostatními silami (vyjímajíc vegetativní), tak že ve vůli člověka spojují se takřka všechny schopnosti a přicházejí k svému výrazu. Vůle člověkova je svobodnou. Ovšem mají na vůli vliv různí faktorové, vniterní a vnější, ale tito svobody — jzk spisovatel proti jiným dokazuje — neruší, i když ji z části omezují.

Síly, resp. dary nadpřirozené jsou částečně individualní (milost boží), částečně společenstevní (na př. obcování svatých, str. 80). Mravnost jest po všeobecném soudu pojmem relativním. Obsahuje v sobě vztah k nějakému měřítku, a tu dokazuje spisovatel proti různým názorům, že nejvyšším všestranným měřítkem — vzdáleným jest podstata boží a — nejbližším, lidská přirozenost (98).

Dříve než postupuje spisovatel k určeaí normy zvláštní, definuje pojem mravního konu. Na kon vůbec mají vliv: předmět, účel, motivy, jisté okolnosti. Bude tedy na nich záviseti mravní hodnota konu. Ovšem že hájí spisovatel větu: bonum ex integra causa (114). O imputabilitě dí: Kon a jeho následky mohou se jednajícímu jen tehdy a jen potud přičítati, jestli byly svobodně voleny a pokud byly svobodně chtěny. Spisovatel svůj názor dokazuje a mluví zároveň o různých modifikacích svobodné volby, jak se jeví pod vlivem: nevědomosti, nucení, vášní, zvyků. Část velmi pěkná. Spisovatel vyhýbá se nemírné přísnosti, ale ani na jednom místě nelze mu vytknouti nemírné volnosti (131).

Nyní přechází spisovatel k zvláštním normám mravnosti. Jsou jimi, jak známo, zákon a svědomí.

Obě partie jsou důkladně, do podrobností propracovány. Spisovatel vytknuv pojem zákona, mluví o zákoně věčném, dokazuje existenci mravního zákona přirozeného, mluví o positivních zákonech božských a lidských, o závazných zvycích, o výkladu zákona, o pominutí jeho závaznosti vůbec: na základě odvolání, opačného zvyku, pominutí účelu, dále pro případy jednotlivé: o dispensi, privilegiu a nemožnosti zákon vyplniti.

Na to definuje spisovatel pojem svědomí, mluví o svědomí jako o vloze, o potřebě, aby se rozumně pěstilo, o svědomí předcházejícím před činem, které má býti pravdivo co se shody s normou týče, správno co se týče logického provedení úsudku, a jisto. Mluvě o pochybnostech, nemohl se ovšem vyhnouti spisovatel otázce o tutiorismu a probabilismu. Spisovatel, jak se dalo očekávati, jest mírným probabilistou. Svůj názor odůvodňuje logickou konsekvencí a nejlepší vhodností pro praktický život (224).

Je tedy kon mravně dobrým, přichází-li v něm svědomím vystihnutý mravní zákon způsobem všestranně odpovídajícím k svému naplnění.

K tomu je zapotřebí 1. se strany věci, aby jak svou podstatou, tak také svými okolnostmi odpovídala tomu, co poroučí zákon svědomím vystihnutý; 2. se strany člověka, aby svobodně se spojil svou vůlí s objektem mravně dobrým, a aby tak učinil z motivů mravně přípustných (235).

Následuje přirozeně partie o opaku skutku mravně dobrého, totiž partie o hříchu. Spisovatel mluví o hříchu vůbec, o hříchu těžkém a lehkém, o druzích hříchův, o jeho příčinách, partie opět pěkně propracovaná, bez přehnané strohosti.

Na konec mluví spisovatel o nutnosti a o podmínkách dobrého skutku nadpřirozené ceny. Zde zvláště pěkně vytýká spisovatel a uvádí do souhlasu s ctnostmi „dary Ducha svatého" a vysvětluje v analogii s předchozím „osmero blahoslavenství".

Dílo doporučení hodné, zvláště pro ty, kteří přihlížejí ke vniternému odůvodnění a k soustavnému podání látky. Spisovatel se snaží, aby všude podal určité a jasné pojmy, nepomíjí nic závažnějšího, aby toho neodůvodnil ze sebevědomí, ze všeobecného úsudku lidstva a z rozumu. Všude má na mysli světový mravní řád opírající se o Boha a lidskou přirozenost. Uvádí při všech závažnějších otázkách mínění odlišná, a to nejen spisovatelů starších, ale hlavně spisovatelů moderních až do nejnovější doby Určuje body, ve kterých se s nimi stýká katolická morálka, a vyvrací body odlišné.

Myšlenka souvisí s myšlenkou a celé dílo jeví se nám jako soustavná vědecká práce.

Jest pravda, co praví spisovatel v předmluvě, že vedle dobrého starého snažil se pojati do své práce také dobré nové, třebas přicházelo z tábora odpůrců.

Dr. Gustav Pécsi, Logica. Metaphysica. Ostřihom 1906. Buzárovits.

Autor mluví o otázkách logiky formální, kritiky a ontologie. Používá především formy syllogistické, ale nepřehání v ní. Je zajisté dosti mrzuto, kupí-li někdy spisovatel syllogismus na syllogismus, i tam, kde by stačila pouhá illace. Pro přehnanou snahu po formě zatlačuje se tím do pozadí, po případě ztěžuje se pochopení věci samé. Tato výtka však o autorovi neplatí.

Druhou jeho předností, a sice značnou jest, že se snaží, aby při všech otázkách vystihnul pojem pokud možno jemně a cele, a aby jej také čtenáři jasně podal. Tím se stává, že možno sledovati autora při četbě bez rozmrzelosti, jakou působívá čtení nejasných míst a mnohdy zbytečně nejasných. Při některých otázkách překvapuje skoro autorova čilost, s jakou vyhledává hlediska, s nichž možno se dívati na projednávanou věc.

Dílo jest rozhodně dobré; méně se však zamlouvá kritika odlišného filosofického směru, která vybočuje někdy ve výsměch.

Dr. Fr. Bulla.

Otto Zöckler, Geschichte der Apologie des Christentums. (O.)

Na řadu přichází po té německo-protestantská apologetika až asi do roku 1860 V protestantském Německu klesl na konci 18. a začátku 19. století stav náboženského života tak, že dle názorů mnohých šlo o bytí nebo nebytí ne snad náboženství křesťanského, nýbrž náboženství vůbec. Pohrdání náboženstvím stalo se heslem odpůrců všeho positivního náboženství, za něž náhrady poskytnouti měla věda a umění. K této třídě lidí obracel se Schleiermacher když r 1799 uveřejnil své „Reden über die Religion an die Gebildeten unter ihren Verächtern". Než nehájil tu křesťanské religiosity, nýbrž pantheisticko-mystickou zbožnost, nejasné náboženství citu Na tomto základu Schleiermacherově vybudovala svou apologetiku zprostředkující theologie, t. j. theologie, jež sice odmítá plné uznání nadpřirozeného rázu křesťanství, ale na druhé straně úplně ho nezavrhuje.

Hlavními zástupci jsou tu Ullmann († 1865) a Hundeshagen († 1867). Rozhodněji než theologové kolem Schleiermachera seskupení vystupovali proti rationalistické a pantheistické nevěře stoupenci směru pietisticko-pektoralistického, jehož zakladateli jsou Neander († 1850) a Tholuck († 1877) K dalším stoupencům náležejí Hengstenberg († 1869), Krabbe († 1873) a Lange († 1884) Současně s těmito směry vystoupili dva jihoněmečtí theologové Beck a Hoffmann, kteří dali podnět k hlubšímu studiu Písma, a tím k další činnosti apologetické následující generace.

Když byl ještě promluvil o mimoněmecké evangelické apologetice až asi do roku 1860, přechází Zöckler k apologii křesťanství od dob Darwinových, v jehož hypothesách naturalistická nevěra spatřovala největší oporu svých snah po vyloučení všech nadsmyslných faktorů z náboženských představ. Mechanicko-evolutionistický systém Darwinův, jenž každou supranaturalistickou představu o původu našeho pokolení vylučuje a člověka za potomka úzkonosých opic starého světa prohlašuje, narazil nejprve na odpor anglikánské orthodoxie, která nejdříve evolucionismus rozhodně odmítala, po té však ve většině svých stoupenců základní pravdy křesťanského Zjevení schematu evolutionistickému přizpůsobit se snažila a snaží.

Také škotské církve kalvinské dovedly jen na čas postaviti hráze duchu doby. Novější stoupenci křesťanství, jako Henry Drummond († 1897), slavný populární filosof a lidový spisovatel, a Alexander Balmain Bruce († 1899) jeví značnou náklonnost k Spencersko-Darwinově nauce evoluční. Severní Amerika, ač z počátku darwinismus příkře odmítala, stala se v přítomnosti klassickou půdou filosofie monistické a pokusů zprostředkovacích mezi křesťanstvím a darwinismem. Jinak však jeví se v apologetické literatuře anglicky mluvícího protestantismu jak v Evropě tak v Americe čilá kooperativní činnost vydáváním brošur a časopisů, pořádáním přednášek, vypisováním cen atd. V německé evangelické apologetice, která musí bojovati s bujnou setbou naturalistické nevěry, šířenou zejména jenským professorem

zoologie Haeckelem, možno rozlišovati především apologetiku liberální, která má ráz latitudinární, a jejímiž hlavními zástupci jsou Schulz, Kaftan, Hermann, Harnack, dále apologetiku positivně evangelickou směru převážně biblického, a konečně positivně evangelickou směru spekulativního. Oba směry poslední čítají hojně stoupenců.

Když byl ještě pojednal o positivně evangelické apologetice mimoněmeckého protestantismu posledních desítiletí, mluví autor posléze o katolické apologetice doby nejnovější. Zde promlouvá nejdříve o apologetice starokatolíků. Ze spisovatelů starokatolických odmítavé stanovisko k darwinismu zaujali Friedrich Michelis († 1886), zakladatel časopisu „Natur und Offenbarung“, mnichovský filosof Jan Huber († 1879), Fr. Jindřich Reusch († 1900), jenž potíral netoliko Büchnersko-Vogtovský materialismus, nýbrž i Darwinsko-Haeckelovu theorii descendenční. Stanovisku Darwinova evolutionismu přiblížil se naproti tomu Jakub Frohschammer († 1893), professor filosofie v Mnichově.

V táboře římsko-katolickém někteří z apologetů projevují náklonnost přiblížiti se k modernímu evolutionistickému proudu, zejména v Anglii a Francii. V domovině darwinismu učinil záhy tento pokus zoolog St. Georg. Mivart, ve Francii botanik Viktor Naudin, professor paleontologie Albert Gaudry atd. Z pozdějších theologů souhlas v zásadě vyslovili s evolutionistickou biologií, s odmítnutím ovšem důsledků materialisticko-jednostranných, astronom a astrofysik Angelo Secchi († 1878), Frant. Hummelauer v problemech kritického bádání biblického, zejména na poli starozákonním, a E. Wasmann.

Katoličtí apologeté používají pilně k obraně vymožeností doby a snaží se společným postupem svou akci sesílit. Tak byla roku 1876 založena Görressova společnost, r. 1892 společnost Lvova, a poněkud dříve v Paříži společnost sv. Tomáše Vedle toho od r. 1888 pořádají se mezinárodní katolické kongresy (poslední 1904 v Mnichově). Podnět k nim dal professor apologetiky a patrologie při Institut catholique v Toulous Fr. Duilhé de Saint-Projet, jehož Apologie scientifique de la foi chrétienne náleží k nejobratnějším spisům apologetickym. Snahy apologetické podporují četné časopisy a listy. K obratným apologetům náležejí Moigno († 1884), zvláště svými Splendeurs de la foi, kanovník Lorinser († 1893), Vigouroux, d'Hulst, Agostino da Montefeltro, Hammerstein. Větší apologetické systemy sestavili ve Francii Bougaud, Frémont, v Holland ku de Groot, ve Španělsku Gonzales, Orty y Lara, v Německu Hettinger, Gutberlet, Al. M. Weiss, P. Schanz († 1905) a H. Schell († 1906).

Dílo Zöcklerovo, jehož obsah stručně jsme uvedli, svědčí o neobyčejné znalosti literatury apologetické a psáno jest s objektivní nestranností, uznávajíc i zásluhy učenců katolických na poli apologetiky. Pouze v poslední části, kde mluví o nejnovější literatuře apologetické v táboře katolickém, bohužel, užívá autor některých výrazů, které do díla vědeckého, jakým spis jeho je, se nehodí, jako na př. na str. 682:

zástupci přesně ultramontaního stanoviska atd. Nedostatkem díla je také, že spisovatel neměl, zajisté pro neznalost řeči, zřetele k dějinám apologie u národů slovanských.

Dr. Franz Joseph Lutz, Die kirchliche Lehre von den evangelischen Räten. (O.)

Poněvadž však člověk ve svém životě a snažení je též tisícerými pouty spojen s přírodou a světem, který jej obkličuje, a zvláště s organismem lidské společnosti, ke které jest v poměru povinnosti a závazku, probírá spisovatel v dalším otázku: zda evangelické rady jsou v souhlasu s přírodou a světem v nás a kolem nás. Proti výtce, že evangelické rady odporují přirozenosti, ukazuje tu, že evangelické rady, jako v širším smyslu křesťansko-mravní řád životní, nejeví se jako nepřátelská protiva k přirozenosti, nýbrž jako její povznesení, zkonalení a zušlechtění. V nich podporuje a zajišťuje se více harmonický rozvoj a zdokonalení bytosti lidské. Neboť jsou-li podřízené pudy vážně ovládány, rozvíjejí se tím mocněji pravé člověka důstojné vyšší snahy. Jinými slovy: hlavní pudy, jako pud po zachování, po svobodě, sebecit povznášejí se z kruhu pozemskosti a pomíjejícnosti a úzkých hranic sobectví energicky do sfery věcí duchových a nepomíjejících k vznešenému smýšlení království božího a jeho spravedlivosti. Vážností a systemem všestranné svaté sebekázně osobnost jako taková se sílí, povaha ocelí pro vše v pravdě dobré a veliké. Tak vedou evangelické rady v pravdě k stupňování pocitu života a k bohatému a mohutnému vytváření existence.

V posledním odstavci pozoruje autor evangelické rady v jejich poměru ke kultuře a k socialnímu blahu. Mnozí ze spisovatelů moderních, zejména protestantských, jako Paulsen, Harnack, Wentscher, Ziegler, tvrdí, že jako vůbec sebezápor a askese, tak zvláště evangelické rady a život řeholní na nich spočívající netoliko nepodporují rozvoj kultury, ano přímo obsahují zřeknutí se lidské kultury. Nepravdivost takového tvrzení jest zřejma již z tradice církevně patristické, dle níž podstatnými jsou životu Bohu zasvěceného zříkání hlavně dva vzácné rysy: láska k bližnímu, i tomu, jenž jest ve světě, jakož i vážnost práce a její pěstování, tedy význační činitelové kultury. Vskutku nic není převrácenějšího než názor, že život dle evangelických rad značí absolutní zřeknutí se světa nebo nezájem a neužitečnost pro život kulturní. Mají ovšem evangelické rady prvním účelem posvěcení vlastní duše, povznesení vlastní osoby ke křesťanské dokonalosti následováním Vykupitele a osvojením jeho života obětavého. Avšak v síle a plnosti posvěcení, k němuž člověk směřuje tímto odtržením, obrací se opět v jiném směru k statkům stvořeným a ke světu, aby naň působil způsobem oplodňujícím, ušlechťujícím a posvěcujícím. Stoik, kvietista a pessimista pohrdá pyšně světem nebo ponechává jej zoufale jeho zkáze. Vyznavač evangelických rad odříká se světa jak k svému dobru tak dobru světa Oddaluje se od světa, aby se připravil k lepší práci pro svět Zároveň pak duše Bohu se oddávající, poněvadž v Bohu také

jeho díla vidí, pojímá pravou cenu všeho tvorstva v jeho původu. Shledává opět tvory, které obětovala, očištěné a ozářené v Bohu, pročež také v Bohu se jim účinně a obětavě věnuje Zejména je to svatá láska k bližnímu, která vždy přirozeně z pravé lásky k Bohu prýští.

Však ještě v jiném směru mají evangelické rady veliký socialní význam. Jestiť stav životní evangelických rad lidstvu do pozemského klamu a rozkoše pohříženému kázáním neodolatelným o Bohu a věčnosti, volajícím hlasem: Jednoho jest potřebí, víry v Boha, důvěrné v něho naděje a svaté lásky k němu. Evangelické rady předvádějí lidstvu živě na mysl nejvyšší a jedině důstojný cíl všeho snažení a tvoření. V idealismu věřícího oddání se Bohu, v žáru nadpřirozené lásky spočívá duchovní síla osobnosti, jakož i všeliký pokrok v společenském a hospodářském životě. Jen ten dovede náležitě pozemských statkův užívati, kdo má vždy Boha jako nejvyšší cíl před očima. Veliký socialní význam mají dále evangelické rady jako heroismus odříkání a mravní obětavosti v příčině pozemských statkův a požitků. Tu ani rozhodní odpůrcové askese a rad nemohou jim odepříti úcty a obdivu. Neboť odříkání a duch obětavosti, mírnost v pozemských statcích a požitcích jsou vůbec v každé příčině nutny pro poměry společenského života jako pro osobní zdokonalení.

A přejdeme-li k jednotlivým radám, jakou mocnou řečí mluví evangelická dobrovolná chudoba proti službě mamonu a jeho zhoubě v lidské společnosti, jak hlásá jako Bohem poslaná prorokyně třídám majetným, že bohatství a požitek nejsou nejvyšším cílem člověka, nýbrž věčné statky, které za žádný statek nesmějí býti zvráceny; a naproti tomu třídám chudým, že zevnější chudoba není sama v sobě neštěstím, že ne majetek neomezený a požitek, nýbrž uskrovněnost s bázní boží jest základem pravého štěsti a ctnost pravou důstojností a velikostí člověka. A že Bohu zasvěcená virginita jakožto velebný ideal čistoty pro společenský život velmi cennou jest, nemůže nikdo pochybovat, kdo vůbec uznává ctnost čistoty jako socialní podmínku životní. V nedůstojné službě nejnižší žádosti těla, v otroctví nejprudšího pudu jest člověk schopen každého hříchu, netoliko k své vlastní záhubě, nýbrž také proti různým společenským statkům. Zejména ničí nečistota život rodinný, tento základní pilíř rodinného blaha, v jeho nejvnitřnější síle životní. Proto lze bez přeháňky tvrdit, že s vážností a pěstěním čistoty stojí nebo klesá síla národa. Má-li však ctnost čistoty tak veliký význam, pak jest právě na tomto poli třeba bezprostředního silného vzoru, a takový vzor skytá rada dobrovolné Bohu zasvěcené virginity. A jako virginita a chudoba jest i dobrovolná evangelická poslušnost pro socialní život nanejvýše významná, zvláště za našich dnů. V ostrém konfliktu mezi autoritou a individuelní svobodou šíří se bez mezí nevázanost, převrácená emancipace, odporné vyvyšování se. Široké kruhy ohrožují odmítáním všeliké autority legitimní řády v rodině, státu a církvi. Společnost nalezá se v povážlivém rozkladu. Evangelická poslušnost skýtá tu cennou protiváhu, poněvadž hájí zásadu společenského řádu, ideu autority. *Dr. Jos. Samsour.*

Professor *Dr. Marian Zdziechowski,* Die Grundprobleme Rußlands. Literarisch-politische Skizzen. Aus dem Polnischen übersetzt von *Adolf Stylo.* Gymnasial-Professor in Krakau. Wien-Leipzig 1907. Akademischer Verlag. Str. 413.

Silná kniha, zajímavá. Z té celé literatury rusko-japonské, jež se na literárním trhu německém 1904—1906 objevila, snad nejopravdovější a nejhlubší. Představuje Rusko ideí, říši vnitřního života, a oživuje jimi bezduchá fakta historie. Spisovatel sám jest mezi filosoficko-literárními causeury, jichž mají Poláci u porovnání s námi takovou nepoměrnou hojnost, nám nejbližší a nejsympathičtější. Jeť sám a první z průkopníkův ušlechtilého hnutí náboženského v katolicismu, jež on, světský universitní professor, s velikou vervou a vroucností Polsku představil soustavně a důkladně, že by theolog lépe toho nedovedl („Pestis perniciosissima", ironický titul katolického modernismu — vyšlo rovněž po německu). Dílo „Základní problemy Ruska" jest řadou historicko-literárních a politických studií, jež po polsku nevyšly souhrnně, nýbrž roztroušeny (1887—1907) po časopisech, hlavně v krakovském „Przeglądě Polském" a ve „Světě slovanském", jehož autor jest spoluzakladatelem. Prof. Zdziechowski náleží mezi ony vzácné politiky polské, kteří vymanivše se z tradičního polského cítění a myšlení, počali hlásati vyrovnání s Ruskem na základě lásky a spravedlivosti bratrské, vidíce v něm správně budoucí znovuzrození a reorganisaci Slovanstva. Toto smíření rusko-polské tím živěji se vnuká polským politikům, čím lépe poznávají, jak hlavního duchovního původce všeho utrpení jejich dlužno hledati ne nad Něvou, ale nad Sprévou, Rusko k němu propůjčilo vlastně jen hrubou sílu. Přirozeně že ve statích polského filosofa-literáta obráží se nejsilněji tento poměr rusko-polský, všecky ty idey a plány a směry, jimiž úřední Rusko na protipolskou dráhu svedeno snažilo se pak jednání své ideově osvětliti a ospravedlniti. Ale proto přece statě shrnuté v přítomné knize nejsou jen osvětlením polsko-ruského poměru. On vine se jimi jako podružný outek. Hlavní pásmo líčení jde za cílem shrnutým v názvu knihy: osvětliti přítomnost z minulosti a dáti průhled z přítomnosti do budoucnosti. Kniha je tedy aktuelní. Zabývá se nejen katastrofou japonsko-ruskou, ale i všemi následky jejími, celým tím proudem osvobozovacím, jaký jí byl rozpoután a revolucemi i trojí dumou označen. Zde až k posledním událostem leta nynějšího (do jara).

Statě ujaty ve čtyry oddíly. Autor nejdřív porovnává přerod japonský s ruským, vůdčí idey organisace státní tam i tu. Porovnání vypadá na prospěch Japonska, což není nikterak nespravedlivé. Lehký a rychlý obrod říše „vycházejícího slunce" jest opravdu obdivuhodný. Vedle něho bolestný, namahavý přerod ruský jest zrovna nápadným, překvapujícím kontrastem. Toto „poevropštění Ruska" v 18. století a počátkem 19. jest obsahem druhé úvodní stati. Druhý oddíl věnován celý (pět statí) kritice slavjanofilů. Přicházejí tu známá jména a nauky Chomjakova, Al. Aksakova, Kirějevského, Danilevského, na to politiků Katkova, Iv. Aksakova, politická reakce Alexandra III (s malými

epigony: Suvorin, Pobědonoscev, Gringmut, Komarov, Plehve atd.), dále světlá postava Vl. Solovjeva, k níž se autor často s láskou a obdivem znovu vrací, konečně naprostý rozvrat úředních nástupců starého slavofilismu odvrácením se od Evropy a položením cílů Ruska do Asie (panasiatismus).

Nejkrásnějšími jsou dva druhé oddíly: Dějiny a kritika ruského europeismu, rozložená v šest statí, a konečně tři závěrečné statě s výhledem do budoucnosti. Protivou k historismu, jaký se jevil u slavjanofilů, klade autor zbožňování lidu, ruský messianismus demokratický; od Hercena, Bakunina, přes Tolstého k Čičerinu, jako čtyrem hlavním representantům hlasatelův a hledatelů nové obrody Ruska z lidu. Závěrečné stati jsou krásným rozborem náboženských ideálů nynějšího Ruska. Ve stati „Antichrist" vylíčeny vise Solovjeva a jeho pessimismus přítomnosti okrášlený optimismem budoucnosti, ale budoucnosti až velmi daleké. „Přítomnost a budoucnost" rozbírá možnosti, jaké zrační se na obzorech, jež dosavadní běh historie zanechal, a pokud lze doufati, že dnešní ideály (knížete Eug. Trubeckého) smutné výsledky dosavadního vývoje povznesou a oživí novým duchem a novou energií. Zda státní instinkt ruský vytvoří v nové situaci novou organisaci sil, které by v budoucnu říši, jež na starých základech kolísá, vedly k novému rozkvětu? Vrací se znova k účasti Polsky, ale i židův a Němců v politice ruské. Němci už svou účast dovršili, židé jsou jí pro svůj národní charakter (bez země a říše) neschopni, zbývají jediní Poláci, od nichž by Rusko veliké posily nabylo při budoucí organisaci své. Jsouť oni nejspolehlivějším konservativním, reálně myslícím živlem. Ale Rusko se po malém vzplanutí kadetův a části levice pro polskou věc vrací ke starému otročení „pro krále pruského". — Naději v sesílení a vystřízlivění ruských mass vidí autor v náboženském obrodě, jaký hlásají laici filosofové ruští: pokračovatel Solovjeva, kníže Eugen Trubecký, moderní mystik Merežkovský, odsuzující atheismus intelligence, usvědčovatel atheismu Marxova a směru jeho prof. Bulgakov, a jiní s nimi pracující a volající k obrodu církev i intelligenci (Rozanov, Berďjajev). A heslem jejich jest heslo a útěcha Solovjeva: Christus vstal z mrtvých, v jeho vzkříšení naděje naše; v něm se obrodit, království jeho v sobě a na zemi vybudovat. Všichni tito noví hlasatelé náboženského obrodu mají velmi mnoho příbuzného s katolickými reformisty i těmi jasnými duchy v protestantismu, kteří volají po prohloubení a oživení náboženství, po reformě církví v míru a lásce.

Autor jako horlivý stoupenec idey sjednocení církví s velikou láskou a snaživostí sbírá všecky ty příznaky a projevy ruského náboženského obrodu, stopuje jejich bezděčnou i vědomou snášelivost, ba často lásku ku katolicismu Věří pevně, že smír obou církví jest možný a snad i nedaleký. Doufá, že by církev katolická z náboženské ohnivosti a síly, jaká tkví v lidu církví východních, velikou výhodu měla, mnoho zdravého by vnesli v život spojeného křesťanstva

Krásných míst a úsudků dalo by se z knihy citovati velmi mnoho, celé stránky. Svěží a živý sloh, veliká sčetlost a důkladná znalost

předmětu, případná krátká a výrazná charakteristika osob i směrů, srovnání a odkazování na poměry západu a zvláště živá víra náboženská a přilnulost ku katolicismu, láska ke všem ušlechtilým ideám, spravedlivost ku všem i k odpůrcům a ohnivý idealismus autorův jsou takovými přednostmi statí jeho, že čtenář jest jimi okouzlen a unesen. Ten znak náboženský a ta horoucnost národní, jaká knihou vane, bude asi příčinou, že přes její výtečnost mnoho Němců dnešních po ní nesáhne. Snad aspoň naši koneservativní Němci a v říši stoupenci ducha „Kölnische Volkszeitung“ budou vděčnými jejími čtenáři. *P. Š.*

Dr. Reinke, Haeckels Monismus und seine Freunde. Leipzig 1907. Barth. Str. 39. Cena 60 h.

Dne 10. května t. r. měl universitní professor Reinke v panské sněmovně v Berlíně řeč proti Haeckelovi a proti monistickému svazu. Slova Reinkeova ťala monisty do živého. Promluvil biolog na slovo vzatý, autorita nepředpojatými odborníky všeobecně uznávaná. Kde který monista se na řečníka osopil. Rozvířil se boj i v žurnálech. Reinke byl zrovna poměry nucen vydat svou řeč tiskem a podal k ní několik vysvětlivek. Jak známo, založil Haeckel loni tak zvaný monistický svaz, který věří v jeho neomylné kredo. Rozšiřují se letáky, kterými se všechno, co nemá punc monistický, sesměšňuje a jedině Haeckelův světový názor vydává se za pravý, pro vzdělaný svět se hodící. Monismus, dí autor, chce být pravou vědou, ve skutečnosti však chce pravou vědu vnutit pod kaudinské jho. Koranem monistů jsou „Světové záhady“ Haeckelovy. Odborníci filosofičtí (Paulsen) a theologičtí (na př. Loofs) dokázali však, že Haeckelovy filosoficko-theologické vývody jsou s pravou vědou na štíru. I přírodovědecká část knihy jest nekritickou. Chvolson vytýká Haeckelovi naprostou neznalost základních pravidel moderní fysiky; nemá prý o nich ani tušení (nicht den Schimmer einer Ahnung). Biologická část díla je skoro samá domněnka — pravý chaos nedokázaných a nedokazatelných tvrzení. „Touto nekritičností“, dí Reinke, „vylučuje se Haeckel z řady přírodozpytců, kteří chtějí býti vážně bráni, a zůstává jen Haeckel fanatik. O vědě a vědeckosti není tam ani řeči. Materialistický monismus Haeckelův zdá se, že znamená úpadek v barbarství“ (str. 15). Jenom nevzdělaná massa se může opájet výplody Haeckelovy fantasie a přísahat na jeho slova. Případnými jsou prý slova starého přísloví: Mundus vult decipi. Jak předejít nebezpečí, aby mládež nebyla touto lživědou otravována? Reinke míní, že by bylo asi nejlepší zbraní prohloubit přírodovědecké vyučování na středních školách, tak aby studující mládež sama rozeznala pouhou hypothesu od jistého fakta, majícího podklad ve skutečnosti. Pak by studentstvo samo prohlédlo ošemetnou hru, kterou provádí Haeckel svou vědou. Neklamná fakta přírodovědecká skýtají kameny ku stavbě zdravého názoru světového. „Pravil-li Bacon Verulamský, že povrchní filosofie od Boha odvádí, že však důkladnější k Němu vede, pak tvrdím, že hluboká a nepředpojata znalost biologie vede ku světlu starého názoru světového (křesťanského) a jenom tendenční přepínání jistých doktrin vede k monistickému

materialismu“ (str. 19). Reinke podává pak hojně dokladů, jak lehkomyslně si Haeckel s vědou zahrává. Dokazuje to nejen ze „Světových záhad“, nýbrž i z jiného díla, zvaného „Lebenswunder“. Protože se v nich podává úplně překroucený obraz biologického vědění, mohly by se prý vším právem nazvat parodií na moderní biologii. Haeckel jest prý tak zaujat a zaslepen vlastními illusemi, že jich ani nedovede rozeznat od vědeckých fakt. „Jeho dílo je symptomem vědecké degenerace. Es ist eine Mustersammlung von Oberflächlichkeiten und Leichtfertigkeiten, und darum ganz unzuver äß g. Selbst die Sprache ist bis zur Geschmacklosigkeit überladen mit barbarisch klingenden pseudogriechischen Fremdwörtern“ (str. 21). Na str. 21—27 jest hojně důkazův o vědě monistické. „Povinností přírodovědce jest budit u lidí cit pro pravdu, avšak nikoliv jej dusit“ (str 27). Haeckel, který každého protivníka považuje za polovičního blázna (21), činí pravý opak toho — zatemňuje pravdu. *J. V.*

Biblische Zeit- und Streitfragen zur Aufklärung der Gebildeten. (O.)

3. *Teine:* Paulus als Theologe (80 stran, cena 80 pf.) Dvě okolnosti třeba míti na paměti, mluví li se o theologii sv. Pavla: Apoštol národů, který navštěvoval školy rabínů, nebyl žádným systematikem, a dále, jeho učení má osobní, individuelní ráz; zjevení před Damaškem otřáslo celým jeho názorem, a jako se stal z pronásledovatele Kristova jeho vyvolenou nádobou, tak nabyl Starý Zákon v jeho očích zcela nového významu, sklesnuv na pouhou přípravu na příští Messiáše, druhého Adama. Kristus božské přirozenosti, věčný (Slovo sv. Jana) a vše převyšující, opouští slávu nebes. Otce, aby zemřel za lidi, ano za celý svět. Ale „Bohem“ nenazývá prý Pavel nikde Krista (autor přehlédl tedy důležitá místa j. Skut. ap. 20, 28, 1 Kor. 15, 27, Tit. 1, 3, Tim. 3, 15, kde Kristus nazýván přímo „Bohem“ nehledě ani k jiným textům — Kol. 2, 9, Fil. 2, 6 — kde děje se tak aspoň nepřímo). Prameny Pavlovy christologie a soteriologie třeba hledati v názorech apoštolů, jež Pavel sám vyhledal Ale Pavel byl první, jenž poměr mezi Starým a Novým Zákonem osvětlil a hlásal ospravedlnění milostí a věrou; proto také stále mluví o utrpení Kristově. Rozhodně však nesprávně přičítá se Pavlovi učení v předurčení k věčnému zavržení, které stojí v příkrém odporu k jeho názoru o všemohoucnosti lásky, kterou apoštol tak velebí. Pavlovo učení o ospravedlnění je srozumitelno jen vlivem zjevení před Damaškem: od té doby pokládá se Pavel za vyvolence, za hlasatele spásy, a proto musí být jeho život nynější v úplném odporu k dřívějšímu životu „dle zákona“. Neospravedlňují-li však před Bohem ani oběti zákonné, pak může být jediným důvodem ospravedlnění milost Boží, která se získá vírou. Co však autor dále vykládá o působení této milosti, jest ovšem učením protestantským a přichází v odpor se sv. Pavlem, který (Gal. 5, 6) o víře ospravedlňující praví, že působí láskou. Pavlův názor liší se svým pessimistickým zladěním velmi od názoru ostatních apoštolů: vše pozoruje a posuzuje se stanoviska hříchu, i činnost Messiáše, jenž neexistuje pro něho jinak

než jako „poslušný svého Otce až ke smrti kříže“. Ale přes to nesmí se Pavlovi připisovat, že byl teprve on vytvořil ideu smírčí smrti Kristovy: Kristus sám líčí svou smrt jako smírčí oběť za hříchy světa, a Pavel píše Korinťanům výslovně, že jim sděluje, co sám přejal od jiných (1 Kor. 15, 3). Pavel jest však zajímavým i pro netheologa, neboť u něho vyskytují se počátky psychologického sebepoznání a analyse niterního života; jeho následovníkem byl sv. Augustin, ale ani jeden ani druhý nebyl systematikem, poněvadž oba zůstali ponořeni příliš hluboko v individuelních okolnostech

v. Orelli: Die Eigenart der biblischen Religion. Jest dvojí tato svéráznost náboženství Bible: ethický monotheismus v představě o Bohu a vystoupení sprostředkovatelů, kteří v žádném jiném náboženství se nevyskytují. „Die ungesucht naive Art, wie von Gott die Rede ist (v Genesi), der vom Himmel auf die Erde herabfährt, um das Bauwerk der Menschen in Augenschein zu nehmen, oder zu Abraham seinen Vorsatz ausspricht sich persönlich überzeugen zu wollen, ob die Bewohner Sodomas ganz so schlecht sind, wie ihr Ruf, läßt uns wohl die ältesten hebräischen Blätter erkennen, die auf uns gekommen sind. Bei aller kindlichen Unvollkommenheit jedoch, in der hier Gott vorgestellt und dargestellt wird, ist es eben doch schon der im Himmel wohnende allmächtige Gott, der Bildner alles dessen, was auf Erden ist, der Allherscher, der über alle Völker gerechtes Gericht übt, also keineswegs ein beschränkter Stamm- oder Landesgott, in dessen Charakter das Ethische kein konstitutives Element wäre“ (5). Není tedy monotheismus Bible teprve pozdějším produktem vývoje, jak tomu chtějí Wellhausen a Stade, naopak, srovnávaje hebrejského Jahve s národními božstvy ostatních semitských kmenů, dospívá Orelli k závěru, že původně jediný Bůh v mythech a pověstech byl rozdělen ve více bohů místních, kterým namnoze přidruženo božstvo ženské. Také proroci, jako splnomocnění hlasatelé náboženství (Abraham, Mojžíš) dodavají Bibli rázu jedinečnosti. Hammurabi přijal sice zákonník od boha-Slunce, ale Babylońané (jako vůbec žádný z národů pohanských) nepřijali náboženství od hlasatelů historicky zaručených, jako jsou Mojžíš, Samuel, Isaiáš a j. osoby starozákonní. Kněží pohanští jsou zachovatelé ritu a tradice, ale vznik náboženství, jeho založení ztrácí se v temnostech báje. Ani Buddha nemůže býti postaven po boku Kristově. Kdežto křesťanství ztratilo by s Kristem nejen svůj základ, ale i svůj obsah a svůj ráz, poněvadž jest náboženstvím osobním, může se buddhismus, náboženství neosobní, dobře obejíti bez svého zakladatele, poněvadž tento jest jen „einer der Erweckten, eine Manifestation des All“.

K. Müller: Unser Herr. „Náš Pán!“ tak nazývali první křesťané Vykupitele, kdežto jeho učenníci zvali ho „Učitelem“ nebo „Mistrem“. Jiné jméno: „Messias“, „Kristus“ vzato jest ze starozákonních proroctví. Že však všecka tato jména zavírají v sobě pojem božství Kristova, toho důkazem jest Nový Zákon, kde Kristu se výslovně připisuje božství, na př. Apokal. 5, 13, kde zaznívají hymny tomu, jenž na

na trůně sedí, a beránkovi. Náboženský a mravní poměr ke Kristu byl týž, jaký může být jen k Bohu: od „Pána“ žádají rozhřešení z hříchův a vysvobození od soudu a zákon „Pána“ je souzačný se zákonem Božím. Také Pavel obdržel apoštolát ne skrze člověka, nýbrž skrze Ježíše Krista „Nach dem jetzigen Stand der Kritik ist es nicht mehr möglich, hinter den Urkunden eine ausgedehnte dunkle Entwicklung zu konstruieren, in deren langen Verlauf die allmählige Vergottung sich unterbringen ließe; denn es hat sich in der neutestamentlichen Kritik in der Tat eine rückläufige Bewegung vollzogen, nicht als ob man über die Echtheit und Glaubwürdigkeit der wesentlichen Schriften einig wäre, aber doch so, daß kein ernsthafter Forscher erhebliche Zeiträume zwischen die Ereignisse und die Abfassung des Grundstocks unserer Schriften mehr einschiebt. Die Hauptbriefe des Paulus sind etwa 20 Jahre nach Christi Tod geschrieben, und es findet sich in ihnen keine Andeutung, daß sie eine neue Schätzung der Person Christi erst hätten durchsetzen müssen“ Ani o nějakém spracování Kristova charakteru v prvních evangeliích na základě pozdějších dogmatických předpokladů nemůže být řeči: vše postaveno do světla historie, na půdu dějin, která jest nezpůsobilá zploditi fantastická božstva pohanských náboženství. Již v kázaní Petrově o Letnicích jest zřejmě vyslovena stežejní pravda křesťanství, a toto dogma o zmrtvýchvstání Páně zůstalo nezměněno po celé věky a vtisklo takový ráz křesťanství, že odstranění osoby Kristovy znamenalo by pro ně smrt Synoptikové netápají také v pochybách v příčině úřadu a osobnosti Kristovy. Kristus přikládá si výslovně moc božskou, a žádá také od lidí, aby ho jako Boha poslouchali. Přináší nový zákon, který jest dokonalejší starého, a přikazuje bezpodmínečné jeho plnění. Sám jsa bez hříchův, odpouští hříšníkům, a učí-li modlitbě, nevolá s ostatními „Otče náš“, neboť pro něho jest „jeho Otcem“ výlučně. Jest nemožno, aby takový harmonický obraz byl výtvorem lidí, neboť slova, jakých Kristus užíval, v ústech pouhého člověka jsou nerozumem, ano bláznovstvím. Neboť ani fantasie, neřkuli úcta, nemůže připisovati člověku soud nad světem a jeho důsledky. Nedostupny jsou hlubiny Evangelií tomu, kdo v trestuhodné povrchnosti přidržuje se jen lidských rysů Bohočlověka. Proto ať historické nejasnosti a nerozluštěné otázky dogmatické zůstávají, základy orthodoxní víry jsou vědecky ospravedlněny, a prameny povedou nás k víře v „Pána našeho Ježíše Krista, Syna božího“ *-kl.*

*

J. G. Holinský, Zavržený. Obrázek ze starého Jičína. „Přítel domoviny“ r. 23. Nakl. E. Beaufort v Praze.

„Přítel domoviny“ vykonal za 23 let své pouti kus záslužné práce o rozšíření dobré četby lidové. V posledních letech klesl na „přílohu“ „Levné illustrované knihovny“, a také jeho obsah, většinou překlady věcí bezvýznamných, zplaněl, ba dokonce nechutným fantastickým románem „Královna Hattasu“ dával se na scestí románů krvavých.

Přítomným milým obrázkem historickým možno s uspokojením konstatovati návrat v dobré koleje Příkladná historka manželské slepé žárlivosti je tu podána prostým, každému přístupným slohem, jemuž poněkud archaistické zabarvení, odpovídající líčené době, dodává vlastního půvabu.

„Ludmila“, sbírka zábavné četby pro český lid. Redaktor Jan Pauly, vydavatel a nakladatel V. Kotrba. R. 9. sv. 1. **Stíny duší**, Historické povídky. Napsal *Václav Šlosar-Doubravský*. Sv. 2. **Odrodilec**. Román ze života českých menšin. Napsal *F. P. Vožický*.

Rozšiřovati dobrou četbu mezi lidem obrala si za úkol také tato sbírka a plní ji řadou let se zdarem. V prvém svazku letoším přináší tři kratší povídky „Pro panskou přízeň“ líčí úklady a úskoky, jakými druhdy nesvědomití správcové panští rozšiřovali majetek panský odírajíce poddané obce a majetek. „Z dýmu požáru“ je truchlivý obraz spoust, jež nejen v líčeném kraji žateckém, ale i po všech krajích vlasti způsobily boje kališníků vyhlazujících vše katolické. Teskný dojem tohoto obrázku zažehná na rozloučenou s knihou rozmarná selanka „Jak pan otec Sýkora zlata dobýval,“ ve které velmi sympathicky zasahuje v děj jesuita Balbín. Šťastný talent vypravěcí a pečlivost slohová činí z knížky milou četbu pro každého.

Větší dvojdílná práce románová, uveřejněná ve svazku 2., snaží se stopovati život na rozhraní národnostním v českých menšinách a zkoumati základní příčiny, které svádějí české, často i intelligentní lidi k odrodilectví, jehož ovoce jest mnohem horší nežli skutečných rozdílů národnostních. Sleduje svého neblahého hrdinu Pohana od útlého mládí dobou studií a působení učitelského, zkoumá neustále vlivy a motivy, které jej přivádějí v řady národních odpůrcův a utlačovatelů, dále dráhu jeho k vrcholu zbohatnutí, pak ztroskotání se bohatství vzpourou lidí utlačovaných; konečně jeho přerod v úplného vědomého germanisátora a násilníka, který se obrací proti vlastní rodině, poznávající povinnosti svého českého původu. Národní probuzení menšin nedá se však udolati a nadejde chvíle, kdy nemravný system poražen. Jeho representant přiznává vlastní dceři, která v národní myšlence našla smysl života, „ano já jsem dohrál — ty žiješ s vítězi! Váš — tvůj je život!“

Široký tento proud života nedal se sice úplně autorovi spoutati perem v knížce poměrně neobšírné, nedal se ve všech svých nuancích vyčerpati do dna, ale zdařilo se mu aspoň ve velkých rysech vystihnouti proces pro nás eminentně důležitý. Rychlý spád děje a koncisnost formy jasnosti obrazů jen přispívají.

Otto Faster, **V pavučinách**. Román z pražského života. „Libuše“, matice zábavy a vědění, r. 36 sv. 4. V Praze 1906. Nakl. F. Šimáček.

Všední prostředí pražského života hospodského — jak rodin hostinských samých tak i denních hostí — skytá svými typickými figurkami, plnými svéráznosti, hojnost vděčné látky. Proto asi nedávno zesnulý autor vrátil se po letech k této látce, kterou kdysi zpracoval

dramaticky, a rozšířil ji v románek, líčící s fotografickou věrností plochý, bezbarvý život pražského věčného studenta a denních hostí Pondělníčkových, kterým by ochotný šenkýř i obě dcery obětoval. Příkladný smírný konec povídky zanechá čtenáře v dobré náladě, jenže bohužel nekončívají takové případy v životě vždycky tak šťastně. Otto Faster byl dobrým vypravovatelem a „Libuše“ touto lehkou a přístupnou četbou, rozhodně při tom nesenou snahami uměleckými, dobře rozmnožila řadu svých lidových svazků. —f—

Ze života náboženského.

Mnoho se stále hovoří a píše ještě o encyklice „Pascendi dominici gregis“ „proti modernismu“. Teď přicházejí se svým úsudkem po dennících, které se pronesly o ní už v druhé polovici září, týdenníky, čtrnáctideníky a měsíčníky. Úsudek zní podle směru listu. Listy naladěné vždy protiřímsky psaly a posuzovaly encykliku i nyní stejně jako všecko ostatní, co z Říma vyjde. Stejně i ultramodernistické listy katolické vidí v encyklice odpuzení všech snaživých a nadaných lidí. Jinak zase však tvrdí, že encyklika nebude míti účinku, leda že vnese známost o moderních směrech v kruhy co nejširší. Proudu samého však že nezadrží. Výstředním konservativcům zas je to příliš málo; encyklika mluví prý příliš povšechně, nic a nikoho určitého nezasahuje.

Vážné ať církevní ať necírkevní listy, jimž jde o zachování a povznesení náboženského života, vidí však v encyklice veliké dílo. Ona nemusí zadržeti nijakých obrodných snah a nijakého hledání nových cest v katolicismu, ale upozorňuje na nebezpečí, jichž třeba se vyvarovati. Přiznávají, že odsuzuje jenom výstřelky, až krajně-krajní, v zemích románských (Francii, Italii) a v Anglii se objevivší. Zamítnuté systemy jsou vlastně modernou německo-anglikánského protestantismu, encyklika jest proto varovným hlasem, aby proudy ty nebyly do katolicismu vnášeny.

Upozorňují na formu, v jaké encyklika vydána. Není to pouhé krátké udání a odmítnutí bludu, ale podrobné filosofické jeho vylíčení. Encyklika proti modernismu sama jest prý „moderní“ svou formou.

Stížnost do kurie římské při tom pronáší „Kölnische Volkszeitung“. Kurie své publikace podává světu ve třech řečech: latinské, vlašské a francouzské. Latinský text je směrodatný, ale překlady vlašský a francouzský jsou autentické. Oba vycházejí také současně s originálem latinským. Kolínský list katolického středu žádá, aby kurie vydávala současně také jiné autentické překlady, jmenovitě německý. Pokládá to za zcela bezdůvodné nadržování frančině, posílá-li se všecko francouzskému listu „l'Univers“ současně s kuriátním listem „Osservatore Romano“. Dalo-li prý se to snad dříve omluviti nedostatkem schopných německých

lidí v Římě, dnes už té omluvy není. — Omluva však jest v tom ještě, že Řím řídí se starým diplomatickým zvykem, užívati frančiny jako mezinárodní řeči dorozumívací vedle své vlastní mezinárodní latiny. Vlaština jako domácí řeč se přirozeně vysvětlí. Možno říci, že Řím vydává své texty ve dvojí řeči: pro klerus v latině, pro laiky ve frančině. Nebude však jistě neochotným přidati i překlady v jiných řečech, ukáže-li se toho možnost a potřeba.

Dvě revues jesuitské, římská „Civiltà Cattolica“ a pařížské „Etudes“, ve svých ohlasech o encyklice přinášejí ještě další její interpretaci. „Etudes“ v několika sešitech právě před vydáním jejím rozebíraly „modernismus“ v témže skoro smyslu a k týmže koncům došly jako encyklika (Y a-t-il une crise du catholicisme = Je-li krise v katolicismu?). Vylíčení moderních proudů není tam ovšem pojato tak precisně, ale za to tím populárněji, žurnalisticky. Usudkem autora (Paul Malebrancq) jest, že katolicismus sám v krisi není, ale četní jeho hlasatelé a stoupenci; kteří přes to že četnějí, přece nejsou proň nebezpečím takovým, že by se třeba bylo báti rozkladu. Jako prostředky proti dalšímu šíření nových proudův uvádí stejně jako encyklika návrat k obrozené filosofii scholastické (sv. Tomáše Aqu.), k její methodě vědecké, neboť hlavní příčina modernistického poblouzení jest právě v moderních filosofických methodách, jichž se mnozí chopili při pojednávání nauky bohoslovné.

„Civiltà Cattolica“ srovnává název „modernismu“ daný celé soustavě různých chybných nauk s názvem „liberalismu“ („naturalismu“), jakým zahrnovány proudy a směry bludné v první polovici století minulého a proti nimž obracela se encyklika Pia IX z roku 1864. Tam chybné pochopení pojmu „svobody“ či lépe nesprávná applikace „svobody“ na princip zla stejně jako na princip dobra, tu pak nesprávná snaha po novotě, snaha měnit a bořit a k novým soustavám a theoriím vědeckým stále znova a znova přizpůsobovat to, co samo v sobě má býti nezměnnou a pevnou normou lidstva.

Jak ze soukromé zprávy se dovídáme, sepsal encykliku Španěl, kard. Jos. Vives y Tuto, řádu kapucínského.

*

Právě zmínka o „naturalismu“ v „Civiltà“ jako starém všeobecném bludu, jenž modernismus předcházel, přivádí na paměť výtečnou řeč katolického professora mnichovského v. Hertlinga, již měl na schůzi Görresovy společnosti v Paderborně (24. září). Řeč jeho také už doznala mnoho komentářů na tu i onu stranu. Obírá se celá „dnešním nepokojem duchů v katolické církvi“. Upozorňuje mezi jiným na blahodárný účinek toho, že církev při svém šíření v prvních třech stoletích přijala cele kulturní pomůcky římsko-hellenského světa. Byl v tom pro ni veliký úspěch pro tu dobu i pro všecky pozdější věky. Přechází pak k líčení dnešního „naturalismu“, jenž ovládl veškeré myšlení a snažení světa. Přírodní nauky staly se dnes osou veškeré vědy. Od nich čeká se všecko, neboť ony svým rozvojem daly lidstvu 19. století velmi mnoho! Ale třeba rozeznávati účinky a vliv jejich na světový

názor a na kulturu všeobecnou O světovém názoru vědy přírodní tak dnes jako před tím nic nového a nezvratného nepověděly. Postavily několik theorií, jimiž snaží se vysvětliti nepochopitelné (o vzniku světa, o vzniku života, vývoji přírody), ale zatím těmito theoriemi svými nepřinesly více než větší menší pravděpodobnost a věrohodnost toho kterého pokusu vysvětlovacího. „Otázky o názoru světovém nebudou rozhodnuty cestou přírodozpytného experimentu.“ Ani kdyby Kant-Laplaceova theorie o původu světův a Darwinova theorie descendenční čím dál pevněji stály, a zcela opanovaly, nebude jimi nic rozhodnuto proti zasáhnutí odvěčné bytosti, naopak ony postulát nadsvětového rozumu učiní ještě nezbytnějším . . .

Ale něco jiného je tu správným. Na výsledcích moderní vědy zakládá se větším dílem naše moderní kultura. Jako nikdy před tím působí společně bádání s technikou, aby síly přírodní donutily sloužit potřebám, pohodlí a okrase života. Pochopí se snadno, jak to právě vědu přírodní učinilo populární, ale zároveň nemůže se popříti, že toto stálé a do netušené výše vyrůstající obohacení, zjemnění a okrášlení hmotného bytí dalo podnět ku zmohutnění materialismu v myšlení. A tento materialismus ve smýšlení, nikoliv pokročilé přírodní poznání, jest podporou naturalistického názoru životního.

A nebylo to nějaké odůvodněné přesvědčení o významu přírodovědné methody, jež vypudilo každý jiný způsob bádání a poznávání, nýbrž pouze jednostranné životní přilnutí k tomu, co pouze této methodě jest přístupno, vytvořilo jakousi navyklost myšlení, která všímá si jen smyslové skutečnosti . . . Jiným důvodem obratu methodického je Kantův kriticismus. Třeba říci, že dějiny filosofie neznají epochalnějšího obratu nad něj . . . Naturalistický návyk myšlení dostal v Kantově kriticismu vědeckou legitimaci. K sesílení téhož směru přičinilo mnoho také kritické nazírání na historii. Dříve co bylo psáno a podáno předešlými věky prostě přijímáno za pravdu. Dnes však nikoliv. Sdělení starých není nám beze všeho pravdou jen proto, že oni, bližší faktu, nám to sdělují.

A zajímavo jest, co praví slovutný učenec německý týden po vydání encykliky „proti modernismu“:

Je-li snad na světě někde nějaké horské zastrčené údolíčko, kam nic z tohoto pochybování a uvažování neproniklo, a obyvatelé tiše a klidně žijí, po způsobu a v názorech otců svých — nevím. Jisto však jest, že vzdělancům všech národův a nejen nám učencům v kulturních střediskách přichází se setkávati den co den s tímto novým způsobem myšlení nové doby. Jisto jest, že velká část dnešního lidstva buď svedena oněmi pochybami a námitkami, nebo posílena v nabytém odporu, odvrací se od křesťanství v tupé lhostejnosti, nebo dokonce v zuřivé nenávisti. A je tu pochopitelno, že i věřící vrstvy naplněny jsou pak nepokojem a obavou. Sami lnou k nauce spásy a znají ze zkušenosti její nevysýchající blahodějnost, ale vidí přece kolem sebe zástupy, s nimiž v denním životě mnohonásobně spojeni jsou, nechtějící o všem tom nic slyšeti. A vidí, že i takoví, co

v názorech náboženských vyrostli a s nimiž by je měl spojovati svatý zápal víry, přece okolím zachváceni a strženi jsou. A nemožno jich stáhnouti zpět. Zbraň staré apologetiky je otupena. Myšlenky, jimiž druhdy se pokolení pro víru uchvacovala, nenacházejí sluchu a pochopení. Má to tak zůstati? Není prostředku přemoci moderní naturalismus a skepticismus, není cesty, jež by počínajíc od vymožeností a zájmů nové doby převáděla ku křesťanství? Jak můžeme doufati, že získáme vliv na svou dobu, půjdeme-li na ni opakujíce důkazy, jimiž učenci 13. století bludy své doby potírali?! Když budeme podávati obsah věrouky v řeči dávno zašlé!?" — Učitele a rádce máme v celé historii církevní, všude kde úspěch a rozkvět vidíme. Učitelé církevní druhého a třetího století pilně studují řeckou filosofii a řecké vzdělání a osvojují si je. Sv. Augustin stojí na výši doby nejen jako učenec bohoslovný, ale i jako řečník, stylista a filosof vůbec. A tímto Augustinem bojovala škola tradiční proti největšímu novotáři mezi učenci katolickými — proti sv. Tomáši Aqu. Jeho novoty potírány, k Augustinovi se mělo křesťanství vrátiti!

Nevrátilo se, a tím došlo k novému vědeckému rozmachu. Dnes v době krise posílají je nazpět k tomuto velkému scholastikovi!

Professor Hertling na to poukazuje na publikace Görresovy společnosti, která ve všech oborech vědy se spolu súčastňuje, k rozšíření obzoru katolické vědy přispívá a na nové slibnější dráhy ji přivádí.

*

„Apologetische Rundschau", orgán to informačního ústředí katolického tisku (redakce v Koblenci, Dr. K. Kaufmann), přináší ještě dodatečnou illustraci ku známé petici indexové katolických laiků německých. Rozebírá žádost, aby německým biskupům dány byly aspoň ty privileje dispensační v otázce knih zakázaných, jaké dostali biskupové angličtí. Podepsán Herrmann von der Ellermühle — patrný pseudonym. Žádost tato právě ukazuje prý, jak učenci katoličtí málo znají zařízení církevní a praxi kuriatní, a žádají něco, co nemá smyslu. Biskupové němečtí mají právo dispensační na základě svých „pětiletých plnomocí" (facultates quinquennales). Kongregace inkvisiční v těchto plnomocích dávala odedávna i plnomoc podle potřeby dispensovati. Angličtí biskupi nepodlehají přímo kurii a jednotlivým kongregacím, nýbrž propagandě. Dostali tedy všecky plnomoci jejím prostřednictvím. Plnomoci tyto jsou stejny s plnomocemi pětiletými. Co mají víc, to jest pouze vysvětlení, jehož se nějaký úzkostlivý biskup anglický domáhal, co že značí „custodia" („stráž" do slova), pod jakou má kniha zakázaná býti uschována. Propaganda jim odpověděla, aby na to nereflektovali, že stačí ostatní podmínky, to jest obyčejná opatrnost, aby se kniha nedostala do rukou nepovolaných. To značilo však i slovo „custodia". Žádostí svou a zvláště stylisováním požadavků na konci jejím prokázal jen spolek, jak málo ví o své církvi a jejích zřízeních.

Něco pravdy v té výtce jest, ale celá ne.

Jistě také málo státních občanů zná postup řízení různých záležitostí a úřední pravomoci jednotlivých úřadů státních. Kdyby někdo

žádal za opravu nějakého toho úřadu a jeho řízení, jistě že se napřed přesvědčí, jak to vlastně jest. Ale on by se o tom také snadno mohl přesvědčit! Kdežto řízení úřadů církevních, ač už vyrostlo skoro ve stejný byrokratismus jako u státních, jest někdy věcí nezvěstnou. Zná je pouze ten, kdo měl příležitost projíti to v Římě v samých úřadech, nebo s monsignory tam zaměstnanými se poradí. Obyčejný kněz ví o tom velmi málo, a často v samých konsistořích nevědí si rady, toho ani naši odborní kanonisté nezapřou; viděli jsme to před nedávnem u „kanonického processu"!

Neznámost nějaké instituce jest v polovici případů příčinou chladnosti a odporu, jaký se k ní jeví.

Přese všecko učení, jaké církev katolická ve školách i mimo školy stále provozuje, zaměstnávajíc jím kdekoho, přece jen vědomostí z náboženského a církevního života jest v lidu čím dál méně. A schází tedy i v intelligenci, a tu mnohdy více než v lidu samém.

Pisatel náboženského přehledu v „nejvědědčtější" revue české („Naší Době") nezná na př. terminu „contritio cordis" a překládá jej „potřením srdce", ač je to praobyčejná „lítost" nebo doslovněji skroušenost. Jest-li pak to protestant, tím smutnější!

Z této neznalosti vyplývá pak často, jako praví lvovský arcibiskup armenského obřadu Teodorowicz ve svém pozoruhodném spisku „Katolicyzm a cyvilizacya", že „ve věcech víry, zvláště běží-li o spornou věc mezi církví a civilisací, podává se nejednou za nauku církve to, čemu církev nikterak neučí, a církev činí se odpovědnou za domněnky, jež nikterak nejsou její". Tímto úmyslným i bezděčným podkládáním operují často jak přátelé tak nepřátelé její a přou se pak zcela bez důvodu.

*

Professor Dr. Holzer brání v „Korrependenzblattu" arcibiskupa boloňského Bonomelliho, jehož dílo Dio-Uomo Gesù Cristo (Bůh-Člověk Ježíš Kristus) nechtěl řezenský Pustet vydati v německém překladě, že arcibiskup jest velikým liberálem. Ze spisů biskupových i soukromých rozmluv s ním hájí Dr. Holzer pravověrnost jeho — laik proti laikovi! Ale i proti mnohým kněžím, kteří týž úsudek šířili.

*

„Bessarione", orgán pro sjednocení církví, definuje v jednom z posledních svazkův obsah a pojem sjednocení. Odmítá protestantské hlasy irenické (Harnack), které zbořivše napřed víru vlastní církve a toužíce po tom, by i druhá strana podobně zplaněla, na této mrtvé pláni obou církví chtějí uzavírat smíření a jednotu. Jednota, jakou chce církev katolická, musí uzavírat v sobě jednotu víry, „podrobení ve věcech víry neomylným úřadem učitelským zachované v církvi katolické"; ne juxta-positio, ale intima fusio, ne vedle sebe, ale vnitřní splynutí ve víře a lásce. — To jest ovšem přání jedné strany, jež se chce spojovat. Druhá strana zatím o spojení vůbec nemyslí, a až na ně pomyslí, přijde i ona se svými podmínkami.

*

Ku stati: „Přírodovědné těžkosti v Bibli“ (inšprucký „Zeitschrift für katholische Theologie“), k nimž autor i mnoho zjevů astronomických počítal a jež hleděl osvětliti tím, že prohlásil výraz za lidový, obrazný, jenž s vědou nemá co činiti, a pro astronomii může tedy platiti i za falešný — dodává hvězdářský odborník J. G. Hagen, že netřeba tu Bibli kárati z nesprávností. Jest ovšem rozdíl mezi obcovací řečí a umělou řečí vědy, ale a i v nejpřísnější vědě většina disciplin se musí podávati pojmy vzatými z řeči obcovací, tedy vratkými, jinoznačnými, obraznými, zpříma často nesprávnými. V Bibli nacházíme totiž mnoho výrazů, které sic věc realní označují, ale svým obsahem nesrovnávají se s realní podstatou věci označené. Proto je viní z nesprávnosti! Autor uvádí z vědecké dnešní astronomie velikou řadu pojmův a pojmenování, které právě tak se mají. I vědecká astromie užívá beze všeho falešných výrazů: nebes báně (Himmelskugel), skvrny sluneční, koruna sluneční, pochodně sluneční, zatmění slunce, červené světlo slunce a měsíce, první, poslední čtvrť, úplněk měsíce; západ-východ, mléčná dráha, mlhovina, stálice; sférická astronomie, zeměkoule, pevnina, praecesse, vlasatice, aberrace světla v dalekohledu, třpyt hvězd, „nova“, změnné hvězdy atd. — toť všecko falešné terminy, které něco jiného značí, než co mají vyjádřovat a na svůj předmět se nehodí. Je-li tolik „falešných“ výrazů v běžné i vědecké mluvě a nenazveme je falešnými, proč vytýkat totéž Bibli za podobných okolností?

*

Mezitím co liberální kruhy intelligence pražské rozagitovaly se proti obsazení místa učitele náboženské malby na malířské akademii pražské, vedle v Německu jedna z předních revues, stuttgarský „Türmer“ uspořádala anketu o typické podobě Kristově. Malíř L. Fahrenkrog nespokojen s dosavadním typem Krista, nasládlého mladého muže s pečlivě rozdělenými a sčísnutými vousy a dlouhými načesanými vlasy, chtěl podati nový správnější typus: oholený, mladý, tvrdší, mužnější, vědomý síly své, velitelský. Türmer podal ukázku takového obrazu a dožádal nejčelnější katolické i protestantské umělce, kritiky, archeology, pedagogy i theology, aby mu sdělili, zdaž tento typ možno přijati za historického Krista, a zda takový typ také by k srdci mluvil. Sešlo se dosti odpovědí, z nichž mnohé obírají se historickou stránkou typu, a praví, že obojí typ holený (římský) i s pěstěnými vousy (byzantský) byl by správný a realně možný! Většina chce však Krista milého a laskavého, nikoliv tvrdého. Umělec má prý vdechnouti do obrazu svou nejlepší ideu o Kristu jako Bohu, praví mezi jiným vídeňský Rich. Kralik. Hradecký prof. Strzygowski praví, umělec maluje podle své vidiny a má na to právo, ale pro církevní účely musí se řídit ustáleným typem, a na ten církev a věřící společnost zase má své právo. — Fahrenkrog tedy míní ve hledání typu Kristova dále pokračovati.

*

„Volná myšlenka“ pracuje po sjezdě dále. Vůdcové její posílení konají schůze, usnášejí světoborné plány, ba jeden z nich pojede

i do Ameriky tamější Čechy osvěcovat a uvolňovat. Američtí Češi mají neštěstí, chodí tam k nim jeden svobodář za druhým (Iška, Masaryk, Pelant), jakoby potřebovali svobody a osvěty z Evropy. Zatím oni už po Angloameričanech jsou i tak v náboženském ohledu nejrozbitějším národem. Tak daleko nepokročil náboženský rozklad ani u Němcův ani u žádného slovanského národa, ba ani u liberálních od nátury Francouzův a Vlachů ne!

V Praze v týnském kostele P. Jemelka pořádá řadu přednášek, v nichž staví náboženský názor katolický proti „volné myšlence“; přednášky od akademické mládeže byly rušeny a přítomní znepokojováni. V tom ohledu protiklerikalismus náš nabývá málo záviděníhodné formy, jakou má u románských národů, chlapeckého škorpení a dovádění. Nebojuje se ideami, ale vším jiným.

Pro odkněžené kněze, kteří se vzdají úřadu, založen spolek „Augustin Smetana“; jest prý v něm už na 40 členů, kteří buď už svůj odstup prohlásili nebo co nejdříve prohlásí. Členové „Augustina Smetany“ jsou tajní členové, jakož vůbec spolek „Volné myšlenky“ má veřejné a tajné členy. Tajných je celá třetina!

Na jaře budoucího roku má započíti hlavní akce sněmovní: rozluka manželská, odluka církve od státu, zákaz řeholních škol, vyloučení náboženství ze školy budou první rozběhy „volné myšlenky“ do zákonodárství Prozatím tedy tolik, co „šťastná“ Francie už má.

*

Velmi mnoho z francouzských poměrův osvětluje obrázek, jejž z příloze „Vaterlandu“ (Welt, 40) přináší pařížský kněz Dr. Mayer Nejvíce se kněz v Paříži musí báti dvou dob: když jdou dělníci z práce a do práce[1]) a děti do školy a ze školy. V ty doby, když jde po ulici, musí projíti pravou křížovou cestou posměchu a úštěpků. Ba ženské pokolení v hotovém pověrečném strachu před knězem prchá, křičíc „du fer, du fer!“ (železo, železo!) a hledajíc, kde by se chopilo něčeho železného, dokud kněz nepřejde, sice jinak setkání s knězem přináší neštěstí.

Kde je taková nálada v lidu, pak se je co diviti, že ve Francii nedošlo k horšímu. To není pak jen intelligence, která zavádí a drží hnutí proticírkevní! A knězi francouzskému je přístup k těmto massám zabráněn, zabráněn samou církví! Jíti v sutaně mezi takové massy není možno. Nedočkají. A dočkají-li, nedopustí protivní vůdcové k řeči. A tak kněžstvo francouzské odsouzeno jest k působnosti pouze nepřímé, tiskem a vlivem pozůstalých věřících. Ale to jsou prostředky, jež rovněž těžko docházejí k těm, na něž mají působit.

Dr. Mayer viní kněžstvo francouzské, že samo je tím odcizením vinno, že se o lid nestaralo! Snad neumělo a dnes už nemůže!

*

Zmínka minulého čísla (str. 799) o methodě scholastiky budiž doplněna těmito větami W. Switalského v „Theolog. Revue“ (1907,

[1]) To ostatně máme v Brně také, od českých dělníků totiž; od německých ne tak.

410). Referuje o scholastických učebnicích Haanově a Boedderově poznamenává: „Der mit dem modernen Forschungsverfahren vertraute Fachmann wird sich allerdings nicht in allweg mit den Deduktionen der vorliegenden Schulbücher befreunden können. Wir sind gegenwärtig eben gewöhnt, erst auf dem Wege einer möglichst gründlichen Induktion die Begriffe zu entwickeln, auf denen die weitere wissenschaftliche Darlegung fußen soll. Eine solche Entwicklung erzwingt sozusagen die Zustimmung des Lesers, während das dogmatische Verfahren durch Berufung auf noch nicht genügend geklärte Begriffe und Axiome die Kritik und Skepsis geradezu herausfordert. Daher die vielen Einwendungen, welche die Scholastik durch Distinktionen zu beseitigen sucht. Distinktionen setzen aber abgeschlossene Begriffssysteme voraus, während die moderne Wissenschaft einem solchen System zwar zustrebt, ohne es aber bisher erreicht zu haben. Ein auf moderner Grundlage aufgebautes Lehrbuch der Philosophie wird deshalb weniger feste Lehrsätze bieten, als die scholastischen Werke, aber das wenige für sicher erwiesen Ausgegebene erscheint in ihm kritisch unanfechtbarer begründet."

*

Ohlášený orgán české katolické intelligence („Nový Věk") přináší k otázce stále znova přetřásané — o vyloučení bohoslovné fakulty ze soustavy universitní — hlas professora laika. Tento viní správu církevní z toho, že přispěla sama ku zneváženi bohoslovné fakulty. Ustanovuje sice vláda professory, ale přece jen na návrh a se svolením biskupa. A z těchto míst strkají se do popředí lidé ne vždy řádně kvalifikovaní. Všechno jiné rozhoduje napřed a vědecká zdatnost až na konec, a často se na ni vůbec nedbá. A když už dostane se náhodou na fakultu muž otevřenější a nadanější, visí nad ním stále Damoklův meč zákazu biskupova, jenž ho sice sesadit nemůže, ale posluchače mu odejme (právě tak učinil kolínský biskup prof. Schrörsovi v Bonně). Proto si obyčejně professoři z ostatních fakult neváží svých kollegů theologův, a tak se stalo, že teď v případě agitace pouliční jich a fakulty ani nebrání. Správa církve, když by tam stavěla lidi nejvýtečnější, ještě by jich neuchránila podezření nesvobody a nedostatečnosti; tím hůře, když vybírá nekvalifikované a obmezuje jich. Zmíněný professor laik ještě míní, že by se mělo více vybírati z kněží učitelův a katechetů, z těch, kteří nějak vědecky už vynikli, třebas nejsou doktory, a že by výběr neměl býti obmezen pouze na vlastní diecesi. — Toto však beztoho neplatí, i v Olomouci i v Praze povolávají někdy (ovšem řídkou výjimkou) doktory z cizí diecese. A ono první by sotva bylo opravdu k lepšímu. Kdo chce v bohosloví skutečně vědecky pracovat, neboť nutno tu začíti záhy, v mládí, ten buď doktorát bohoslovný složil nebo snadno složí. Bez titulu doktorského neberou ani na světských fakultách, leda tuze řídkou výjimkou!

*

V Uhrách bývalá „lidová strana" změnila firmu, přezvala se křesťansko-socialní a postavila si nový program. V programu tomto má sice spravedlivost ke všem národnostem a hodně mnoho

požadavků demokratických — ale lidé i orgány strany zůstaly stejné. Také mezi novou firmou a některými starými členy povstal spor pouze o formalitu požadavku stran „revise církevních zákonů“. Nová strana revisi dala v popředí a vytýká staré firmě, že na revisi nedbala a odstavila ji. Ale nová firma pro revisi asi též nic nepodnikne, protože taková hesla dnes v lidu uherském už nepotáhnou. Lidová strana a více ještě vysoký klerus pravou chvíli zanedbali, a to schválně, neboť revise do opravdy nechtěli k vůli vládě!

Ježto z dnešní vlády beztoho čítají se Zichy, Apponyi ba i Andrássy, a konečně i Darányi k lidem klerikálního ducha, vidět, že obnova a obrod opravdu křesťanský musí začíti jinak, opravdovým rozlišením duchův a upřímností i čistotou zásad. Dosud křesťanským socialům, i těm, co byli dosti oposiční, vytýkali, že se bojí maďarského šovinismu a uhýbají mu.

Nejhorším osudem nové strany by bylo, kdyby sbírala členstvo na Slovensku na př. z řad protinárodních. A ona to už činí! V těch stranách pak jsou lidé ne vždy mravně vzorní. — Obce slovenské, které vedou boj se svými vnucenými duchovními, ohlašují, že počnou nyní uveřejňovat mravní zrcadlo svých vnucených pastýřů. Dobře by to nedopadlo. — Z Lábu souzeni a trestáni byli na př. farníci pro vyrušování v kostele, když jejich vnucený duchovní kázal — o umazané ženské košili! — V nespokojených obcích ostatně dochází stále častěji opravdu k různým náboženským výtržnostem a přehmatům. Staří snad ještě v boji svém rozeznávají mezi osobou a věcí, mládež však už osobu i věc bere za jedno. A není divu. Výchov náboženský v takových obcích nebude žádný.

„Slovenec“ přinesl nedávno zprávu o Ricmaňských, že jeví se už hnutí v lidu pro smír s církví katolickou. Rádi by nazpět, mnozí už touží po tom, ale veřejně se to bojí říci a terroristi domácí i cizí je také zastrašují. Dne 22. září na schůzi občanstva ricmaňského usneseno poslati memorandum s požadavky a podmínkami k biskupu terstskému. Ale tyto podmínky tak postaveny, že na ně nebude možno přistoupiti. Také tam v Ricmaních právě mezi mládeží jeví se po několikaletém odloučení spousta největší. Kdyby nová tato generace dorostla v těchto poměrech ke vlivu v obci, jest už pak návrat skoro nemožný. Zřejmo z toho, jak každá nepovolnost a ponechání dlouholetého sporu je znemravňující a zkázonosno.

Týž list stěžuje si na duchovenstvo v Istrii. Vlivem nesprávného, liberalisujícího vedení v diecesi biskupa Flappa nebude v Istrii brzy duchovního, který by chtěl, směl a dovedl se postavit protivným proudům, jaké do lidu vnikají. Myslí se tu hlavně na odpor proti socialismu. Nejhorší jest, že kněží zvláštění s lidem nevlašským necítí.

*

Otázka osamostatnění evangelické církve v Charvatsku cestou pešťského superintendenta Scholze nezadržena. Po 14 dní sic obcházel obce evangelické a přemlouval, ale ze třinácti obcí pouze tři uvolily se setrvati v jednotě s Peští, ostatní zůstaly při úmyslu od-

děliti se od ní. Pešťský konvent však se usnesl obce charvatské z jednoty nepropouštěti a doufá, že i dnešn bán bude proti odloučení jich.

Exarchat bulharský propustil na 50 učitelův a professorů „komitů“, kteří byli usvědčeni nebo podezřelí ze spojení s povstalci macedonskými. Takovou očistu přivítalo samo selské obyvatelstvo bulharské, neboť čety všechny i sounárodní trápí veškero obyvatelstvo. Kromě toho většina komitů z intelligence jsou socialisté. Boje macedonské totiž pomalu z národního stanoviska přešly na politicko-socialistické.

Schůze srbských kazatelův evangelických v Budyšíně 10. října konaná shromáždila na 23 pastorů, skoro všecky srbské a srbsko-německé osady. Horní Lužice byla tím zastoupena. Na schůzi usneseno věnovati více pozornosti srbskému výchovu náboženskému u dětí. Předseda knihovního oddílu farář Gólč sdělil, že co nevidět bude dotištěn překlad „Následování Krista“ od Tom. Kempenského a mezi srbským lidem rozšířen. Následování Krista je totiž mezi evangelíky stejně oblíbeno, jako mezi katolíky.

Velikou žalobu vedou Poláci na biskupa chlumského Rosentretera, a žalobu tu v listech podalo naň samo polské duchovenstvo. Stěžuje si, že biskup nadržuje německým kněžím, úplně Němci se otočil, na polská přání a žádosti nedá, polské kněze odstrkuje a polského vyučování náboženského se nezastal. Biskup odvětil krátce v konservativním listě „Pielgrzymu“ (Poutník), že v záležitosti polské školní stávky podal opětovně rozklad pruskému ministru kultu, žádaje, aby vyučování náboženství smělo se polským dítkám polsky udělovat, byl však odmítnut. Popřel, že by byl navrhoval kandidáty pro stolec poznaňský (Němce Klundera a Müllera). Ostatních žalob se nedotýká. Dosud byli Poláci osobně s biskupem chlumským spokojeni, neníť jejich nepřítelem, jest vzorný kněz a milý člověk. Stěžovali si jen na okolí jeho, jež za nemocného a starého a jinak mírného biskupa vládne protipolsky. Celá ta kampaň byla jistě ukvapenou a vzbudila nemilý dojem. Ale není se co divit, že Poláci jsou předrážděni.

Zvláštní a názorný případ sděluje z Lubavy „Gazeta Grudziadzka“. Opuštěný hoch evangelické matky Polky Pavel Karkut byl vychován od katolických lidí a po 14. roce rozhodl se tedy přestoupiti ke katolictví. Ale úřady hocha sebraly a zavřely a faráři lubavskému uvalily na krk vyšetřování pro svádění k odpadlictví. Tedy poměry jako na Rusi před „oktobrovým“ manifestem (30. října/12. listopadu 1905)!

Ruská vláda ostatně začíná znovu stejnou. Vidět to z pronásledování biskupa vilenského Ed. barona Roppa, jenž vypovězen z Vilna do vnitra Rusi pro nadržování Polákům a protivládního ducha. Tak jej obžalovalo činovnictvo a radikálové litvínští, ježto nechtěl těmto pomahat v šovinistické očistě Litvy od Poláků. Také předešlý biskup Symon musil do vyhnanství. Nynější rodem Němec stejně končí. Na horké půdě litevské nezavděčí se vládě leda slaboch nebo bezcharakterní člověk. Takového teď vláda hledá. Případ neprojednán ani s kurií římskou, nýbrž vláda jednala o své ujmě. Biskup Ropp se také biskupského stolce nevzdal, odchází znásilněn.

Věda a umění.

Filharmonický spolek „Beseda Brněnská“ uspořádal dne 13. října 1907 koncert na oslavu padesátých narozenin Frant. Ondříčka za jeho účasti a za spolupůsobení virtuosa na klavír p. Josefa Faměry

František Ondříček jest nejen bezprostřední nástupce dědictví slávy „českého Paganini“ Josefa Slavíka, ale po smrti Joachymově největší houslista naší doby. Nemá soupeře. Že uhájil primát svůj v nynějším čase, na české i světové houslisty tak bohatě úrodném, vděčí mistr nikoli své obdivuhodné, úžasné technice, nýbrž hloubce pojetí, dokonalé hudebnosti a vzácné intelligenci svojí, slovem ryze umělecky cítící, poetické své duši: září jeho umělecký profil nejskvěleji v interpretaci děl klassických, kdež na výsost vyniká ucelenou stylovostí hry a neobyčejnou úměrností přednesu.

Vhodně tudíž zahájen byl pořad koncertu Beethovenovou sonattou op. 47 z A-dur, nazývanou dle věnování „Kreutzerovou“ (co všechno dnes po Tolstém vidí se v této skladbě!). Náš král houslistů podal tu výkon v každé příčině ideálně dokonalý a vyrovnaný; hrál s geniálním vzmachem i temperamentem vyvoleného umělce. Neskonale čistý přednes Bachovy „Ciacony“ pro sólové housle důstojně se družil ke klassické interpretaci Beethovenově. Po stránce čistě virtuosní dokázal Ondříček bravurním sehráním Paganiniho koncertu z D-dur, že jest vždy s úkoly nejtěžší. Pečeť velikosti zůstala vtisknuta i ostatním známým jeho číslům: Schumannově „Večerní písni“, Wieniawského „Legendě“ a vlastní skladbě „České rhapsodii“.

O dokonalý úspěch dělil se s mistrem virtuos na klavír p. Faměra, seriosní to umělec vysokých kvalit, jenž jak v doprovodech tak i v číslech samostatných dovedl upoutati bravurní technikou i ušlechtilostí vytříbeného přednesu. Kabinetními ukázkami vzácného jeho umění byly „Písně zimních nocí“ od Vítězslava Nováka, Lisztova Etuda z F-moll a Brahmsova Rhapsodie z Es-dur.

Úhrnný dojem celého pořadu byl hluboce umělecký. Pro české Brno hudební zůstane jistě tento koncert Ondříčkův událostí trvale památnou.

*

Národní divadlo v Brně. Dne 4 října 1907 provedena byla Fibichova „Šárka“.

Po dramatických dílech na látky světové poesie, jež nebyla českými ani hudebním obsahem, po „Nevěstě messinské“, „Hippodamii“, „Bouři“ a „Hedy“ šťastně zakotvil Fibich po úspěšné plavbě v cizích proudech „Šárkou“ u domácích břehův. Usilovav dojíti na cestách za dalším vývojem tvorby hudebně-dramatické dále, než veliký jeho vzor Wagner, přehlížel český charakter a o vytvoření samostatného typu české opery se nepokusil. Odbočiv pojednou „Šárkou“ s dráhy nastoupené, sklonil se před geniem Smetanovým. České paprsky Smetanova

jasného slunce ozářily plným leskem duševní dílnu Fibichovu a odleskem jich zazněl národní tón v mistrově hudbě. „Šárka“ je monumentálním uznáním Smetanova díla. To jest její význam ve vývoji české hudby dramatické.

„Šárka“ září českými barvami. Většina themat i útvarů melodických zní česky. Z celého díla vane lidově přirozený český ráz. Proto jest tato opera ze všech Fibichových zpěvoher českému srdci nejbližší, nejsrozumitelnější, nejpřístupnější. Jest vedle Smetanovy „Libuše“ nejdokonalejší vážnou českou zpěvohrou národní. Lesní scéna II. jednání, kde tvůrčí síla Fibichova jeví se v celé grandiosní síle básnické i hudební, náleží vůbec k nejvzácnějším dílům celé hudební literatury světové.

Provedení „Šárky“ bylo zdařilé a uměleckým citem prodchnuté. K úspěchu přispěla hlavně okolnost, že čelné úlohy pěvecké, jež pro modulační a rhytmický neklid jsou velmi obtížné, obsazeny byly vynikajícími sólisty našeho zpěvoherního souboru, dámami Svobodovou a Pivoňkovou a pány Doubravským, Pivoňkou a Králem. Kapelník p. Holeček pečlivě nastudoval obtížné dílo. Režie p. Komarova byla výborná.

Po delší době zařaděna byla opět do repertoiru našeho Humperdinckova „Pohádka o perníkové chaloupce“ (poprvé 26. října 1907). Hlavní význam tohoto díla záleží v tom, že jest vůbec prvním pohádkovým dramatem hudebním. „Perníková chaloupka“ byla sice na operu již dříve několikrát spracována — na příklad již roku 1772 Reichartem — nový druh zpěvoherní, opera pohádková, ryze umělecky vytvořen však teprvé Humperdinckem.

Na pohádkově naivní text, i poeticky cenný, dovedl napsati skladatel přiléhavou hudbu, jež zejména prostinkými motivy písňovými a lehounkými popěvky mile poutá a k duši mluví. Orchestr Humperdinckův je sice místy Wagnerovsky přetížen množstvím a silou zvuku, ale v celku pohádkový pel proudem hudebním zůstal ušetřen.

Opera byla vypravena po stránce hudební i scenické pečlivě. Slečny Kasparova, Kalivodova i Renetova, jakož i p. Komarov podali výkony zdařilé. Dílo svědomitě nastudoval kapelník p. Holeček a pohádkové náladě přiměřeně vypravil p. Komarov. Ze všech jím dosud vypravených oper, k nimž dne 24. října 1907 čestně se přidružila i nově scenovaná „Prodaná nevěsta“, zjevno, že si jest nový náš operní režisér dobře vědom staré, nedávno Craighem znovu vyslovené pravdy, že umělecky cítící režisér může býti s autorem rovnocenným tvůrcem dramatického díla. *Jan Kakš.*

V činohře možno zaznamenati za minulý měsíc několik ukázek z cizích literatur; za to domácí literatura jako by neposkytovala docela nic nového, co by stálo za poslechnutí. Pokud se vůbec k ní na našem divadle sahá, sahá se k reprisám vyzkoušených her, jejichž úspěch jest již zajištěn. Tedy hlavně z důvodů kasovních míjí se vše, při čem jest jen stín risika, ačkoliv právě hry cizí u nás voleny nejsou tak šťastně, aby zaručovaly úspěch. Tak byla dvakráte hrána

Zeyerova pohádka „Radúz a Mahulena", která neztrácí nikdy své přítažlivosti na vrstvy nejširší, jednou pak Jiráskova „Lucerna", hra tak lahodná, že by výborně nahradila některé importované cizí zjevy effemerní. Nedělní obecenstvo, pro které obě hry byly dávány, patrně lépe jest přístupno jich umělecké ceně, nežli stálí divadelní gournaudi, jimž je divadlo předložiti si netroufá.

Dne 28 září hrána poprvé veselohra „Malá Dorritová", spracovaná Františkem ze Schöntanů dle známého románu Dickensova. Stará pravda, opětovně také na tomto místě připomínaná, že dramatické spracování románů nevystihuje zdaleka doby a společnosti, jak je vylíčilo epické vypravování, platí plnou měrou i tu, ač zapříti nelze, že Schöntan měl jednak šťastnou ruku ve volbě, jednak že se jeho scenické obratnosti zdařilo kouzlo Dickensových příběhův i typických postav vlíti šťastně v těsné formy veselohry. Bývalá vězení dlužníků, rozmarné figurky Dickensovy z nich, tesklivé i veselé příběhy drobných, zapomenutých lidiček, jež vlna osudu vynáší zase na povrch, působí i v této formě svým humorem, plným soucitu na srdce diváka. Tímto odlehlým, ale zajímavým prostředím a originálními postavami získá si hra i u nás jistě obliby, tím spíše, že titulní rolle našla u nás v paní Pechové interpretku nad jiné výbornou. Z výkonu jejího rozlévá se mládí, radost a dobrota do srdcí všem, kdož aspoň poněkud přístupni jsou ušlechtilým citům.

Opak těchto veselých, led duše tavících obrazů, přináší chmurná atmosféra ruského dramatu A. P. Čechova: „Ivánov" (6. října). U srovnání s pozdějšími výbornými pracemi Čechova, které svým přirozeným vývojem událostí a životností působí dokonalou illusi, jest na dramatické stavbě a dramatických prostředcích „Ivánova" viděti zřetelně, že spadá do staršího, počátečního období tvorby, třebas svým venkovským ruským prostředím, typickými postavami ruských barinů pokleslé energie, oddaných požitkářství, živě připomíná jeho vrcholná díla.

Statkář Ivánov jest rozvrácená duše, hnaná pustotou marného, planého života venkovského, pohřešující pevného cíle a základu. Ženu, která pro něj opustila nejen rodinu a bohatství, ale i víru židovskou, ubíjí svou lhostejností, odporem a dobíjí surovým slovem. Se svou inklinací k nezdravému nenachází vzpružení ani v životě, kynoucím mu po boku nové ženy a vraždí se před druhou svatbou. Nedostatek pevnosti vůle, cíle životního, vyššího názoru na život jest oním jedem, který otravuje jej i jeho poživačné okolí. Čechov umí své nešťastníky opřísti soucitem, kterého plně zaslouží kvasící a krisi požívající společnost ruská.

Chmurnou postavu hlavní hrál p. Pech se suggestivním smutkem a zádumčivostí. I ostatní rolle byly většinou ve vhodných rukách.

Jakousi náhodou zabloudila k nám také ukázka z nejnovější literatury srbské. Dne 23. října sehráno totiž 4aktové drama „Pustina" od Branislava G. Nušiče v překladě Hanny Kvapilové. Za hranice vlasti uvedlo drama zvěřinské dvorní divadlo, avšak nedostalo se přece na velké jeviště ciziny. Nemá také praničeho, čím by mohlo buď

umění srbské neb národní svéráznost representovat. Francouzský motiv manželské nevěrnosti — zde k vůli změně ze ctižádosti — umístěno tu do Bělehradu v kruh vyššího úřednictva. Ostatně i motiv ten jest neobratností poškozen. Muž doví se, že vynikajícího postavení v ministerstvu dosáhl proto, že žena jeho jest milenkou ministrovou. Nastalý rozklad rodiny byl by napraven býval smírem aspoň u smrtelné postele jediné pásky manželů — dítěte — když tu mužem zachycený dopis ministrův zasadí mu poslední ránu — neboť ani oplakávané dítě není jeho. Provedení tohoto thematu však jest neumělecke a mělké, plné násilných effektův a protismyslných jednání, která dala by se sice vysvětliti z neštěstí, jaké stíhá klamaného muže, ale musila by pak býti psychologicky propracována. Leč v dramatě mnoho se hraje a málo žije. Nebyla tedy volba této ukázky ze srbské produkce šťastná.

Rolli klamaného manžela zvolil si ku svému pohostinskému vystoupení p. Jeřábek od společnosti Choděrovy. Náleží patrně k jeho parádním a skutečně v něm ukázal, že má fond herecký, jehož by bylo škoda, aby zůstal nevzdělán a nevyčerpán někde na zapadlém venkově.

Po několikaleté přestávce vypraven zase nově Tylův: „Strakonický dudák“ (17. října) s původní hudbou Škroupovou. Po loňském vypravení „Jiříkova vidění“ je to tichý ale dobrý doplněk loňského jubilea Tylova, u nás bez ohlasu uplynulého. —δ—

*

V „Osvětě“ podává úryvky z pozůstalosti básníka-buditele M. M. Zd. Poláka professor brněnský Fr. Rypáček. Předesílá dějiny památky jeho, skromné, polozapomenuté. Zemřelť jako professor vojenské akademie v Novém Městě za Vídní. Hrob jeho sice pietou rodiny uchován, kosti ze starého hřbitova přeneseny, pomník skromný postaven. Z nástupců jeho na akademii professor Čenský pamatovával zesnulého pěvce českého. V rodišti Polákově v Zásmukách zasazena deska na rodný dům Polákův roku 1884, tři leta před stoletou pamětí narozenin jeho. Vloni pak vzpomínáno v tisku padesátileté úmrtí jeho (31. března 1856). Pozůstalost dostala se náhodou do rukou povolaných. Vnuk Polákův ženil se v Brně a nechal papíry u tchána svého (J. Wägner). Se svolením rodiny básnické rukopisy Polákovy darovány Museu království českého. V pozůstalosti jest několik básní původních i s koncepty jejich a přepisy; překlady z děl anglických Macphersona a Byrona, některé skoro hotové. Původní verše zachované svědčí o tom, jak Polák hledával pracně vhodný výraz, pravé slovo české a jak si pomáhal tvořením nových slov podivných a často nesrozumitelných. Nejsou prý podle toho pravdiva slova Sabinova, že Polák své verše improvisoval a hned posílal do tisku. Vždyť původní koncepty své psal tvrdě a měnil je mnohokráte, aby měly formu jen poněkud uhlazenou. Přes to však dodati možno, že verše Polákovy vypadají a čtou se nad obyčej lehce, na tu dobu překvapující pohotovost, jaké mnozí ani po době předbřeznové neměli. Podivno, že Polák nad to tak rád si vybíral těžké formy veršové!

Z moravské družiny spisovatelské z polovice minulého století jeden za druhým jsou literáti tehdejší znova studováni, osvětlováni, životopisy jejich doplňovány, činnost literární znova oceňována. V řadě jejich teď přináší „Časopis Matice Moravské" delší vzpomínku na professora Matouše Fr. Klácela z péra professora Jana Kabelíka. Probírá se tu literární pozůstalost Klácelova, jež v Americe konečně na prosbu jeho zpracovatelův (autora a professora Součka) shledána a do Náprstkova musea poslána ve dvou bednách. Pozůstalost obsahuje mnoho rukopisů všeho druhu, z Evropy i z Ameriky, korrespondenci Klácelovu a jeho knihovnu. Autor zkrátka podávaje obsah zachovalých rukopisů (z Evropy 37, z Ameriky 86 větších a 239 drobností) spolu rozvinuje charakteristiku duševního života Klácelova v krátkých a vtroušených rysech. O korrespondenci jeho praví, že sice nadál se hojné kořisti pro poznání osob, s nimiž Klácel byl ve styku (Šembera, Němcová, Helcelet, Hanuš a j.), že však našel jen 5 dopisův Evropy a 20 Ameriky se týkajících. Mnohá díla Klácelova mají značnou cenu historickou, osvětlujíce až do podrobností tvorbu spisovatele jistě nevšedního, ať se naň díváme jako na buditele, básníka a filosofa se stanoviska Čechův evropských, nebo jako na průkopníka české práce literární ve Spojených Státech. Zvláště vyniká jeho horlivost a neúnavnost mnohostranné práce jeho.

Zajímavým jest v pozůstalosti jeho návrh svobodné české obce na nových základech filosoficko-společenských zbudované. Amerika byla pokusným místem pro takové obce velevhodným. Ale Klácelova obec ani k pokusu nějakého pokusu to nedovedla Poslední plán pochází z roku 1879. Na „svobodomyslný Svojanov" Klácelův upomínají však dosti obce Bellamyho, koncem minulého věku zakládané. V tom tedy Klácel předešel svou dobu a počal o 20 let dříve. Neměl však ani té dovednosti péra, aby nadchl pro své utopie

*

V českém časopisectvu přibyla opět „Česká Revue" pod redakcí Dr. Zd. Tobolky. Vycházela po dvě leta a byla zastavena Jako orgán mladočeské strany se nemohla udržet. Vychází znova pod touže firmou, ale živěji sestavena

„Rozhledy" ohlásily svůj zánik, vlastně přerod. Snad se z nich vyvine nějaká agrární revue!

„Moravsko-slezská Revue" stává se orgánem „klubu přátel umění" v Brně; literární díl povedou bratři Mrštíkové; revualní dosavadní redaktor To je škoda! Na tomto díle mnoho záleží a v minulých ročnících nevynikal.

Ve prospěch Slováků vydává se v Praze slovensko-česká revue „Naše Slovensko"

Svou, v mnohém směrodatnou studii o hodnotách konsumních vydal professor Fr. Čuhel po německu (pod názvem „Zur Lehre von den Bedürfnissen"). Ukázka ze studie tě podána v letošním „Sborníku věd právních". Škoda, že naše beztoho chudá literatura národohospodářská musí ještě své lepší věci zanášet nejdřív Němcům!

Macharův „Řím“ jest naše české Credo, praví „Naše Doba“. Ale dodává: České Credo — ale to není všecko. Řím Čechem musí být souzen a odsouzen, ale Řím musí také býti Čechem překonán. — A o tomto „Credu českém“ píše p. J Karásek v „Mod. Revue“: Ubohá tristní, šedivá kniha; kniha smrti a mdloby — naprostého úpadku stylu, ideje, vkusu. Stačí jen srovnati p. Macharovy útoky proti křesťanství s Nietzscheovým Antikristem, aby se viděla filosofická výše tohoto a nízké myšlenkové niveau p. Macharovo. To mi vadí na knize, ne že bojuje proti křesťanstvi, ale že bojuje nízkým antiklerikálním vtipem a ovzduším Stanovisko kulturního dětinství, snůška feuilletonistických nechutností, baedekrovských suchostí a dětinských meditací. — Nehledė ani ku stránce náboženské, úsudky knihy na př. o umění římském (Michelangelo atd.) stojí na úrovni tak nějakého facchina, který M. nosil kufr. A snad ani to ne!

Tedy české „Credo“, ale tu hned představitel valné části „nekřesťanských“ Čechů se ho zříká a se mu posmívá Zatím tedy Řím Čechem nepřekonán!

*

Církevní museum umělecké má se zaříditi v Praze. Myšlenka už zrá několikátý rok. Chudým by takové museum u nás věru nemusilo býti.

V „Slovanském Přehledu“ počíná Fr. Kvapil uveřejňovati studii o Julii Słowackém, jedné to z nejkrásnějších a nejsilnějších básnických postav slovanských. O lidské i básnické postavě této rádo dosud pracovávalo péro literárních historiků polských. U nás také častěji však jen stručně se o něm rozepisováno. Překladů z děl jeho pak vůbec málo jsme si pořídili, jen drobty a úlomky.

Čeští spisovatelé 13. října měli schůzi v Praze, v níž se usnesli poděkovat Björnsonovi za prohlášení jeho na obranu Slováků. Po svém prvním projevu uchopil se norský spisovatel ještě dvakrát péra v téže věci. K němu přidružil se i Tolstoj.

Za Poláky ruské touž dobou kopí láme v témže „Courrier Européen“, v němž i Björnson své projevy uveřejnil, francouzský národohospodář Leroy-Beaulieu i v Rusku velmi vysoko ceněný (jako přítel Ruska), píše, že není vhodno, aby Rusko svolávalo jaký sjezd všeslovanský, dokud nenapraví své politiky vůči Polákům.

Německý kritik umělecký Muther nazval Prahu u příležitosti výstavy impressionistů francouzských v „Manesu“ – „Florencií severu“. — Z této „Florencie severu“ musejí však domácí umělci utíkat pro nedostatek zaměstnání a pochopení (Preissig se svou školou do Ameriky).

Ve svazu selských spolků v Haliči utvořil se nedávno spolek selských divadel. Pokud sledujeme zprávy z činnosti lidové, jsou skutečně Poláci „nejhravějším“ národem, tolik divadel a tak všeobecně ve všech stavech nehrají nikde, jak v polských městech i vesnicích. My Češi jsme též sic „komediantský“ národ, ale za našich poměrův ani to tak není nápadno. Poláci pak chápou se ihned organisace, jaké my jsme si dosud nepořídili.

Velmi pěkného úspěchu došla tyto dni komedie Ig. Nikorowicze „Censor moralności“, dávaná v Krakově. Ve Varšavě vystupují dramatikové teď s historickými kusy, neboť aktuelní život by na sceně byl choulostivým. Líbilo se Edw. Grabowieckého drama „Pohańbiona“, drama vlastenecké lásky.

Čeho Poláci mají také potřebu v literatuře své, dokazuje časopis, jenž počal vycházet: „Polski Przegląd Emigracyjny.“ Vystěhovalectví bylo už i dosud skoro stálou rubrikou všech listů, teď bude mít zvláštní časopis. A zaslouží si ho těch 80 až 100 lidí ročně se stěhujících za Atlantický ocean.

Zajímavou záhadu literární mají Charvaté. Oblíbený kus divadelní, jenž přes rok již poutá massy lidu „Příchod Charvatů“, nemůže nalézti autora. Autor se nechce přiznati. Nedávno sešílel mladý hoch nějaký tou fixní ideou, že on jest autorem!

České divadlo brněnské (v Praze už předloni) převzalo do repertoiru srbskou Dr. Nušićovu „Pustinu“ (Pućinu), krakovské polské dává slovinský kus lidový „Divji lovec“ od Finžgara, také už sčeštěný a v Praze dávaný. Drama Vikové-Kunětické „Přítěž“ dáváno s uspokojivým úspěchem v Drážďanech.

Lužičané přeložili si Jiráskovo drama „Gero“, jež čerpáno jest z dějů Srbů polabských, dáváno několikrát už toto léto od jejich ochotníků; novou literární událostí jest překlad Gogolova „Revisora“, jenž ještě letos bude asi provozován. Oba překlady vyšly v měsíčníku „Lužice“.

V Terstě uspořádána slovinská výstavka umělecká, obeslaná 112 obrazy a 4 sochami

„Spolek sv Mohorja“ (našim knihovním „Dědictvím“ podobný) ztrácí členy. Do nedávna ještě stále rostl, teď už několikátý rok zaznamenává úbytek členů. Je to následek liberální agitace zvláště ve vnitřních slovinských krajích. Hlavní úbytek jest v lublaňské a mariborské diecesi, tam jest ovšem též nejvíc členů. Na letoší rok zůstalo členů 79.146, o 2833 méně než vloni. Přibývá za to hojně členů v Americe. Po vlastních pěti diecesích slovinských jest Amerika nejsilnější. Stálý odchod lidí z Evropy do Ameriky má též vinu na tom, že v Evropě údův ubývá. Amerika má letos už 2028 údův (o 257 víc než vloni). Poněvadž dědictví jest obyčejně rodinné, jsou údové dosti stálí. Od počátku trvání běžné číslo údů jest 273.535. Na letoší rok vydá družstvo svým údům 444.876 knih, tedy skoro půl milionu knih rozšíří mezi lid. Od počátku trvání svého rozšířilo už 11,275.810 knih mezi lid. V národě čítajícím 1,200.000 duší činí to už pořádný průměr 9½ knihy na každou duši, čili po 40 knihách na každou slovinskou rodinu. To značí malou knihovnu v každém domě!

Spolek jihoslovanských spisovatelů měl letos pořádati třetí svůj sjezd. Ale už k němu letos nedojde. První byl v Sofii, druhý loni v Bělehradě. Letoší měl býti v Záhřebě, ale politické poměry to zdržely. Bude tedy na rok buď v Záhřebě nebo, nepolepší-li se situace, bude v Lublani.

Sofijská universita, která má dosud asi 50 posluchačů zapsaných (na 200 jest jich po cizině roztroušeno, ostatní činí doma oposici), hledá také professory v cizině. Povoláni mezi jiným jeden Ital, dva Francouzi, jeden Němec a vyzváni čtyři polští professoři, dva charvatsko-srbští a jeden rakousko-vlašský. Mezi polskými je též filosof slavista Dr. M. Zdziechowski.

Na přetvoření „Matice srbské" v Novém Sadě podáno letos opět několik návrhů. Návrhy žádají jednomyslně, aby dnešní „Ljetopis" jako věstník matiční byl z orgánu historicko-archiválního proměněn v přístupnější zábavně-poučnou revue snad i s illustracemi. Mnozí oprávcové žádali, aby Matice nevydávala tolik knih (šest ročně) nebo aby je dávala na trh jako nakladatelka. nikoliv zdarma údům svým. Jak „Brankovo Kolo" vypisuje, dosud „Matice srbská" vydala belletristické a poučné práce od 100 spisovatelů srbských, seskupila tak všecko lepší kolem sebe, z lidí, jež mají jméno literární, sotva 10, 20 jich není zastoupeno v řadách přispívatelů do publikací Matičiných.

*

První část obsáhlých svých studií o předmětě velmi lákavém, jímž už mnoho učenců se obíralo, vydal jesuita německý Fr. X. Kugler. Je to první díl velkého historicko-astronomického díla „Sternkunde und Sterndienst in Babel". První díl jedná o vývoji babylonské vědy o planetách. Kugler čerpá z původních pramenů, z klínových zápisů na cihlách babylonských. S prací tou spojena jest ještě dlouhá předběžná práce historicko-linguistická a palaeografická. Neboť vyčísti něco z rozbitých úlomků destiček hliněných, na nichž během času samo sebou nezřetelné písmo klínové ještě ujmu utrpělo, vyžaduje nejen umění. ale i práce a trpělivosti. Nápisy probrané sahají od roku 523 před Kristem až do roku 7 před Kristem. S velikou vtipností a důkladností, jež všeobecně uznávají i nejlepší odborníci, podává P. Kugler vývoj vědy hvězdářské u Babyloňanů: jejich sběhlost, přesnost na ty doby podivuhodnou při udávání oběhu planet. Jen na dlouhém staletém pozorování mohla tato věda jejich býti založena Mnoho ovšem hvězdáři babylonští vypočítávali i podle kratších svých pozorování, a počítali až na malé chybičky správně. — Spis Kuglerův je spolu polemický, uváděje na pravou míru všecky dosavadní dohady ostatních kulturních historiků jak co do čtení výrazů tak i výkladu a pochopení jejich.

*

Na drážďanském sjezdě přírodozpytců přednášel známý hvězdář heidelbergský (objevitel přečetných planetoidů) professor Max Wolf o nejkrásnějším zjevu oblohy, o dráze mléčné. Popřel v řeči své domněnku, že vidíme na obloze více hvězdných soustav, vše co vidíme náleží k jedné a téže hvězdné soustavě, k jednomu a témuž vesmíru. Je-li nějaký ještě vedle našeho, pak musí býti v takové vzdálenosti, že žádný světelný paprsek tam odtud k nám nedoniká. Celá soustava hvězdná seskupena jest na plocho a široko, tak že mléčná dráha jest plošným průmětem této soustavy. Obsáhlost prostorná měří se na 4400 až 9700 světelných roků, prostřední délka tedy na 7000 světelných

roků. Světelný rok jest dráha, již světlo za ?60 dní proběhne, a světlo proběhne jak známo 300 000 *km* za vteřinu. Tedy světelný rok měří na 9300 tisíc milionů kilometrů. Nepředstavitelný průměr hvězdné naší soustavy by tedy byl 41,052.000 až 90.501.000 miliard kilometrů, čili 41.000 až 90.000 bilionů kilometrů. Prof. Wolf dotkl se vlastně jen samých problemů, neboť positivního o hvězdné soustavě mnoho nevíme. Tak sama podoba hnězdné massy ukazuje na soustřednou spiralu. Střed její kladou do souhvězdí Labutě, ale mohl býti i v souhvězdí Střelce. Temné skvrny a pásy na mléčné dráze jsou buď místa pokrytá nějakou hmotou, jež světlo nepropouští, nebo jsou to skutečné trhliny a prázdně ve světovém prostoru. Mlhoviny hromadí se na obou polech, tak že celou oblohu pokrývají. Ale i tu zdá se, že leží místy nějaká temná massa, zastiňující nám výhled do vesmíru. To jsou samé záhady, jež musí další bedlivá fotografie nebes a důmysl lidský řešiti. Pravděpodobno jest, že vše, co na nebi vidíme, jest jen nějaký zbytek všehomíra, a zbytek tento rozvinuje se před námi ještě v krásném panoramatě mléčné dráhy.

*

Únorová debatta descendenční, již Dr. Erich Wasmann v Berlíně uspořádal, vylíčena jím samým v obsáhlém spise. Ale ani protivníci nenechali ji projíti beze sledu v literatuře. Jeden z nejplanějších, ale nejrozhodnějších protivníků Dr. L. Plate také ve vlastním spisku vrací se k debattě a znovu hájí monismus. Promlouvaje o obou směrech v literatuře professor berlínský Dr. Dahl, sám na slovo vzatý zoolog, nestavě se na stanovisko přísně monistické, přiznává mnoho pravdy Wasmannovi a těší se, že „církev" poprvé tam promluvila vážné slovo v přírodovědě. A kdežto prý před lety nesměl učenec před theologem se ani zmíniti o descendenci, aby mu to nebylo pokládáno za beztaktnost, dnes prý jest hovor o tom možný. Prof. Dahl mluví tu asi ze zkušenosti — té však nabyl jen mezi theology protestantskými!

Zajímavo jest, co podotýká ve stati své (J. nská „Naturwissenschaftliche Wochenschrift" 6. října) o svobodě vědy na německých universitách. „Kde pak je ta svoboda ve skutečnosti?... Svoboda vědy a nauky stojí ovšem na papíře. Ale ti, kdož nad zachovávaním tohoto zákona bdíti mají, jsou také lidé. Tak na př. poradní první hlas při zoologických výstavách mají dnes většinou stoupenci monismu. Je samozřejmo, že tito navrhují zase jen stoupence své. Ne snad ex mala fide, ale v tom domnění, že pouze monismus jest nepředpojatou vědou. Protivníky z plného přesvědčení vylučují. — Kde je tedy potom ta svoboda vědy?"

*

Professor E. Babák podává výsledky studií o dýchání obojživelníků, dokud dýchají žábrami. Žábra jsou jako zatímní orgán jejich přizpůsobeny okolnostem. Čím méně kysliku voda obsahuje, tím se žábra zvětšují, čím více kysliku ve vodě, tím se žábra zmenšují. Zřejmý to příklad pro zákon Rouxův o funkční přizpůsobivosti údů živočišných.

Ruský biolog S. Metalnikov podává zajímavý doklad o úkolech tak zvaných leukocytů ze života hmyzu. Professor Mačnikov, jenž nauku o leukocytech, bílých buňkách spolu s krví se toulajících po těle, nejšíře vyvinul a leukocytům přidělil úkol zdravotní policie v těle, tvrdí totiž, že lenkocyti vše škodné a cizí do těla vniklé absorbují a v sobě ztravují, ba i vlastní nepotřebné částky těla (při výlevu krve, odumřelé části těla) zžírají a odstraňují. Na stáři pak napadají dokonce zdravé orgány a přivodí tak vadnutí a slábnutí tělesného organismu, až jej docela zničí. Tyto leukocyty mají proto někteří za cizí tělíska, za zvláštní živoky, kteří jako příživníci spolu s člověkem žijí, mu slouží, ale často mu i škodí, rozmohou-li se příliš. Tento názor o cizosti leukocytů však potírá ta okolnost, že buňky tyto mají stejný úkol ve všem živočišstvu. Jeden zajímavý příklad jest podán prof. Metalnikovem při zakuklení housenky. V kukle odpadají mnohé orgány těla housenčího. Kam se podějí? Odumírají a jsou-li zevnější, prostě odpadnou, ale vnitřní? Rovněž odumrou a ztráveny bývají právě těmi leukocyty. Odumírající orgán rozšiřuje v těle zároveň stravu. Krev z housenky před zakuklením jest jedovatá, a usmrtí mladou housenku téhož druhu (ne jiného!). Leukocyty tedy otravnou massu odstraní a připraví tělo housenčí pro přerod v kukle. Tato krásná uspořádanost a účelnost přírody jest zrovna poetickým symbolem!

*

Dle miniatur litoměřického utraquistického kancionálu líčí Dr. Wilh Faber a Dr. Julius Kurth ve zvláštní studii, jak vypadal Hus. Místo dosavadních obrazů (úzká, zarostlá tvář s orličím nosem), typu to prý holbeinského, zaviněného záměnou s Jeronymem Pražským, nastupuje zcela jiný (tvář plná, bezvousá, hlava kulatá, soustava silná, kostnatá). Již dříve otiskl L. Stacke v „Deutsche Geschichte“ podobný obraz dle pražského rukopisu z 15. století; tento typus jeví se správným.

*

Zemřeli. 16. září Henryk Rewakowicz, demokratický žurnalista polský (Kurjer Lwowski); Marko Vovčok (Mar. Alex. Markovičova), rusínská spisovatelka, vysoce ceněná. — 27. září A. A. Olesnický, professor kyjevské university, biblista a palestinolog. — 11. října Vlad. A. Gringmut, žurnalista ruský (Mosk. Vědomosti) za nástupce Katkova prohlašovaný, s jeho sic vadami, ale bez jeho předností.

Zprávy národohospodářské.

Dojednáno konečně mezi oběma vládami, v jakém poměru se obě říšské poloviny mají budoucí desítiletí navzájem nacházeti. Minulých deset let 1898—1907 byla to jen data provisorií a formul, jimiž se obapolný poměr urovnával. Jedna z formul zněla, že Uhry mají nárok na samostatnost obchodně-celní, nebude-li vyrovnání domluveno a schváleno pravidelnou parlamentní cestou do roku 1904. Tuto svou volnost chtěli tedy teď Maďaři uplatniti. A v ní spočívá i všecka ta novota poměru, jenž ze základu přejinačen. Stojí vedle sebe dva státy úplně samostatné co do obchodně celního styku mezi sebou a s cizinou. Každý má svůj celní tarif a své smlouvy obchodní. Jen že zatím i tento celní tarif i smlouvy s cizinou jsou pro oba státy úplně stejny. A pravděpodobně budou stejny i budoucně. Ale musí se to pokaždé zvláště domlouvati. Při budoucím smlouvání s cizinou, které padne do r. 1916, padne i nová dohoda s Uhrami, neboť jak smlouvy s cizinou tak dohoda dnešní s Uhrami vyprší roku 1917 Při této samostatnosti obou přece jest jen jednota, neboť vůči cizině zůstalo jednotné zastoupení v jednom společném zahraničním ministerstvě. Mimo nynější dohodu zůstala jednota bankovní, o které se rozhodne až teprv při prodlužování komesse bankovní, jež vyprší r. 1910. Hlasy poslanců strany neodvislosti v Uhrách znějí skoro většinou pro samostatnost bankovní, jež by Uhrám nepřinesla leda ažio, to jest zhoršení peněžní oproti stavu u nás. Naše koruna by platila víc než uherská, kdežto dnes je cena peněz jednaká, třebas uherské papíry státní stály vždy o nějaké procento níž než rakouské. Ale samostatnost ta měla by přece pro Maďary to dobré, že by všecko finanční hospodářství na jejich vůli závíselo a dalo se i v politickém (a národním) obledu lépe zneužívat než dnes je to možná. A pak že by až do krajní míry mohli využit pro úvěr svých vždy lačných ústavů a podniků úvěru bankovního, kdežto dnes banka společná řídí se větší opatrností, než jim je libo. Ale to jsou výhody pochybné ceny. Hlavní motiv i tu je velikášství maďarské, jež chce mít všecko svoje a jen svoje za každou cenu. Možná že by se spokojili pro tu samostatnost bankovní také jen pouhým jménem a formou, jako při celním tarifu, jenž nazván autonomně uherským, ač jím není.

Samy podrobnosti vyrovnávací pro Rakousko značí zhoršení a stížení poměru dosavádního, značí vzdání mnohých výhod. Proto jako náhrada za tyto ústupky povoleno od Uher zvýšení kvoty příspěvkové na společné záležitosti. Obojstranné tyto výhody a ztráty odhadnuty na 5 až 6 mil. korun. Proto kvota uherská zvýšena ze 34·4 na 36·4 procenta, což při dnešním nákladě společném činí necelých 6 mil. korun více oproti dosavadnímu příspěvku. Uhry samy si tu počítají jako výhodu: změnu v konsumním zdaňování (piva, lihu, cukru a petroleje); zproštění od rentovní daně, snížení úroku z uherského bloku společného státního dluhu. Pro nás jsou tedy nevýhody. Nevýhody ty

však vyváženy z části aspoň tím, že při konsumních daních nabývá říše naše také žádoucí samostatnosti, a že při úpravě uherského bloku společné renty nastane konečně vyjasnění a urovnání dlouholetého sporu. Ke vzájemnosti si povolily vlády svá desideria železniční: Uhry s Charvatskem vystaví dráhu spojující Dalmacii se sítí železniční říše a Rakousko postaví (postaviti dovolí) druhou trať na dráze košicko-bohumínské, jíž Uhry potřebují ku svému vývozu.

Mlecí řízení žádané sic uherskými velkomlýny, ale zemědělstvím i mlynáři našimi potírané, nebude obnoveno. Dopravní sazby drah na příště mohou se čítati bez pásmové stupňovanosti — čili stejně podle délky a váhy na všecky vzdálenosti. Slevy činěné velikým dálkám byly jen ve prospěchu Uher, které vozí massivnější a lacinější zboží než Rakousko.

Předlohy vyrovnávací obsahují celkem jedenáct zákonů. Doplněny jsou hojným statistickým materialem, jenž osvětluje vzájemné vztahy obou států.

Tyto vztahy při vzájemné tržbě by nasvědčovaly rostoucí závislosti Uher, kdyby byla správnou theorie o škodlivosti passivní zbožové bilance. Majíť Uhry stále bilanci passivní ve zbožovém styku s námi. Tak v pětiletí 1885—1891 byl roční přebytek rakouský z tržby s Uhrami 114 mil. korun (982 mil. K rak. vývoz; 668 mil. K uher. vývoz); v desítiletí 1892—1901 činil 51 mil. K ročně (873—822) až v pětiletí 1902—1906 konečně nastává průměrný uherský přebytek ročních 2 mil. K (989—991), ale tento přebytek jest nějakým mimořádným asi z neustálého počítání vynikším. Už poslední obě leta 1905 a 1906 přinesly zase veliké přebytky pro Rakousko: 15 mil. korun (1003—988) a 108 mil. K (1190—1082)

Poměr práce ve zboží uložené jest tento (podle lonska): Uhry vyvezly surovin za 622 mil. K a tovarů za 414 mil. K, Rakousko vyvezlo tovarů za 1052 mil. K a surovin za 111 mil. K. Rakousko tedy vyváží tovary s velkým množstvím práce, Uhry zboží s malou dávkou práce. Zboží uherské pozůstávajíc ze dvou třetin ze zemědělských a zvířecích výrobků nemůže jinak leč že prodává se s jednoduchou prací, zboží průmyslové však od nás s prací dvojí, trojí i vícerou. Dělník uherský má proto nedostatek práce doma a hledá ji za hranicí. Tento zahraniční výdělek dělnického lidu uherského je také jedním z oněch zdrojů, z kterého nahražuje se roční uherský tržní prodělek. Uhry kromě toho na své deficity tržní s Rakouskem obětovaly své výtěžky, jež měly z obchodu s cizinou.

*

Za nejtužšího boje vyrovnacího a zvláště co z Uher počato hlásat nevyhnutelnost samostatné banky, přikvačila na Uhry a Charvatsko peněžní tíseň, jaké už dlouho nepocítily. Tíseň přičítána v Uhrách finančním machinacím Rakouska a ciziny, která mstila se tak prý za neústupnost uherskou, vracejíc renty uherské a vážíc tak hotové peníze uherských bank. Ale krise narodila se uvnitř země z příčin na snadě jsoucích: slabá sklizeň letoší odňala mnoho výdělku všem vrstvám;

zemědělcům, obchodníkům, dopravním společnostem i průmyslu. Úvěr podražil, neboť dlužníci stali se nejistějšími, a potřeby, jež by jinak se byly hradily strženým výdělkem, hradily se na úvěr. Příznaky tísně jevily se už dávno v létě, ale teprve v září propukla krise plnou silou. Drobná družstva úvěrní po venkově zdražila svůj úvěr, vystoupila na 8 až 10 %, drobné průmyslové a obchodní záložny a banky po městech vystrčeny od velkých a ústředních ústavů přede dvéře, směnky jejich neuznány za dosti pevné a jisté. Měla pomoci vláda a pomohla také velkým i malým. Katastrofa zažehnána, ale tíseň nepominula.

Zvláštní zmínky zasluhuje peněžní tíseň charvatská. Nebyla horší, spíše mírnější peštské a uherské. Ústavy charvatské obrátily se o pomoc k vládě záhřebské a doznaly jen slibů, v Pešti odmrštěny, Vídeň je většinou oslyšela, ale také české ústavy zavřely své pokladny a nepomohly. Na to si s velikou roztrpčeností stěžuje Frankovo „Hrvatsko Pravo", vytýkajíc Čechům, že jejich vzájemnost slovanská a láska bratrská sahá jen až po kapsu. Napřed prý charvatské ústavy angažují v českých papírech a když jim jich hojně nastrkaly a v dobrých dobách z Charvatska pěkné zisky braly, nechají ve zlé době bratry své na holičkách a stejně s německo-maďarskými bankami jim úvěr uzavrou. Jmenuje především ústřední banku českých spořitelen, která jako ústředí též i charvatských ústavů své členky prý v tísni opustila.

*

Bankovní výkaz z 1. října letošího byl takový, jakého banka rakouskouherská dosud neměla. Takových nároků na ni dosud nikdy náš vnitřní trh nečinil. Snad zračila se v účtu jejím tentokrát i všecka ta výpomoc, jakou uherské banky od ní potřebovaly, ale ne všecko na vrub této silné potřeby spadá. Rozvoj obchodů po žních, jaký vždy mnoho peněz pro sebe zužije, i tentokrát a to ve zvětšené míře jich vyžadoval. Úroda sice množstvím nebyla hojná, ale za to výše cen rozhojnila hodnotu transakcí. Oběh bankovek vstoupl až na 20?2 mil. korun, summa nikdy nebývalá. Zásoba směnek pak vyšinula se ze 123 mil. na 842 mil. korun. Úroková míra však zůstala stejnou.

*

Drahota kamenného uhlí, jež tak citlivě dotýká se nejširších vrstev, neméně jako drahota chleba, stopována jest zvláště v Anglii s velikým zájmem. Co pro Rusko obilí, pro Rakousko a Německo cukr, jest pro Anglii její uhlí, jehož ze své obromné těžby kolem třetiny vyváží. Za lonský rok obnášel vývoz 76 mil. tun, tedy dvakrát tolik co celá těžba všeho uhlí u nás, a přinesl Anglii na 1400 mil. korun (13 proc. všeho anglického vývozu), neboť průměrná cena uhlí byla přes 18 korun za tunu (anglická tuna = 1016 kg.). Cena tato rovná se průměrné ceně roku 1902, od kteréhož roku ceny spadaly do 1904 a odtud zase rostou. Nejvyšší ceny uhlí byly v r. 1900 za války anglicko-burské, kdy v Anglii tuna přišla na 24 až 38 korun a v průměru ročním přes 29 korun. Tehdy však drahota ona na pevnině nebyla tak citlivá, neboť u nás uhlí mělo svou obyčejnou cenu. Od roku 1890 počítajíc bylo uhlí drahé v létech 1898, 1900, 1901, 1902,

1906, 1907 a nepoleví ani v roku 1908, protože od velkospotřebitelů zakoupeno už letos po cenách vysokých.

Z anglického vývozu uhelného berou nejvíce země samy vlastního uhlí nemající: Italie, Egypt, Alžír, Portugalsko, Argentina, Brasilie, ale i Francie, Rakousko, Uhry, Rusko, Skandinavie Rakouský konsul v Liverpoolu ve své poslední zprávě udává tyto příčiny zvýšené ceny uhelné, jak anglický obchod uhelný jich pojímá: snížení těžby uhlí ve Francii, zrušení vývozního cla na uhlí anglické, veliká spotřeba uhlí v Americe (Spojené Státy) a v Německu, rozšíření obchodu světového, tak že uhlí se vozí dnes tam, kam se dříve nevyváželo; vystěhovalectví ze zemí některých, zvláště z Uher a z Rakouska, odkud dělnictvo z uhelných dolů pro malé mzdy utíká (názor anglický!); zvýšení mzdy hornické, jež na př. v Anglii proti roku 1879 činí 57 1/2 %; zdražení dříví důlního a strojů pro doly potřebných; zlepšené poměry průmyslové, které nastaly mírem a jistotou západní Evropy a Ameriky a pominutím dlouhotrvalých a urputných stávek Konečně pro Anglii udává se ještě pohodlnost horníků, kteří majíce vyšší mzdy nefárají 7 nebo 6 šichet za týden, ale jen 3 či 4 a vydělají i tak 60—80 korun týdně, což pro ně úplně stačí. Nejsilnější vydělávají až i 120 K týdně.

V Uhrách podala vláda návrh na sestátnění dolův uhelných. U nás přijata sněmovnou poslaneckou jednohlasně aspoň resoluce vyzývající vládu k úpravě trhu uhelného, ku přikupu dolů ve státní majetek a ku přípravě všeobecného postátnění uhelné těžby

*

Skončená konference míru v Haagu přijala opětně několik nových mezinárodních ustanovení, jež vynikla jako ponaučení z poslední války Naděje nadšenců míru, že konference přistoupí k odzbrojení nebo aspoň ustanovení mezinárodního závazného soudu rozhodčího (při dnešní zbrojné moci by takový soud neměl ceny!), zklamaly. Konference míru projednávala pouze podrobné právní otázky a ztratila u veřejnosti všechen zájem. Konference přes to má význam a veliký význam, neboť válku zase ve mnohém zmírnila a zlepšila. Usneseno, že nesmějí se ostřelovat svobodné přístavy, a v obléhaných ozbrojených městech nesmí se střílet nejen na budovy označené vlajkou Červeného kříže, ale ani na pomníky, musea, bibliotheky, kostely, školy, dobročinné ústavy. Počátek ostřelu se musí oznámit městu a podat mu též podmínky ústupu, v zabraném městě nesmí se plenit a civilní obyvatelstvo musí zůstat svobodno. Soud nad zajatými loďmi bude budoucně mezinárodní (z osmi největších říší volený) a neponechá se osud lodi rozhodnutí válečníků té které strany. Torpeda podmořská musí býti upevněna a tak upravena, aby odtrhnutím hned sama vybuchla, aby nemohla dělat škodu ještě dlouho po válce. Anglie nedopustila, aby se soukromý obchod nemohl v čas války poškozovati; pravila, to že jest pro případ války její jediná možná ochrana. Jihoamerické zadlužené republiky chtěly, aby se dluhy ani úroky z nich nesměly vymáhati vojenskou mocí, ale věřitelé jejich (Německo, Anglie, Francie) se protivili. Za sprostředkování Spojených Států docíleno toho, že taková záležitost se budoucně musí napřed předložit mezinárodnímu

rozhodčímu soudu. Rozhodnutí soudu má být pak provedeno cestou diplomatickou, a teprve kdyby ta nevedla k cíli, nechať se užije moci válečné. Jihoamerické republiky však přes to žádají, aby se celá formulka Drasiho, jak nazvána podle navrhovatele, provedla. Proto zůstala v platnosti tohoto usnesení pochybnost, zdaž republiky je přijmou.

Rozhled socialní.

Vydaná před nedávnem zpráva živnostenských inspektorův opět podává podrobný přehled o chodu a vlivu ochranného zákonodárství dělnického. Největší díl zpráv vyplněn sděleními, jak pokračuje technická stránka ochrany dělnické při výrobě samé. Pomalu vniká i do rakouského průmyslu zdokonalené technické uspořádání dílen a práce. Pokrok tento stojí ovšem oběti peněžité, ale ty vyváženy jsou zmenšeným nákladem úrazovým, jakož i zvýšenou jistotou a rychlostí práce samé. Jmenovitě stavbou nových závodův a rozšiřováním i přestavbou starých množí se stále počet vzorně zařízených podnikův. A novostavby jsou čím dál četnější. Rozmach průmyslový, jenž nové a nové závody v život povolává, má tedy i tu blahodějný účinek.

Před tím kladena asi váha hlavní na počet inspekcí. Aby jen co nejvíce závodů prohlédli, snažili se tovární dozorci. Ale poslední leta, třebas personal inspekční se množil, přece počet inspekcí jen nepatrně roste jako předloni, nebo vůbec neroste jako vloni. Počet inspekcí na 24.000 jest ostatně i tak značnou výkonností 75 osob dozorčího úřadu (centrála má 7 osob), připadá průměrně 320 inspekcí na jednu; při ostatních funkcích, poradách, intervenci, schvalování plánův a budov, výkazech, udáních a pod., a práce jistě víc než „osmihodinná“ na každý pracovní den.

Novinkou v živnostenském inspektorátě bylo ustanovení první inspektorky pro Vídeň (Alice Ritterová), jejíž první zpráva zvláště přidána, ač jinak zprávy jednotlivých sil dozorčích pro jeden okres dozorčí v jedno splývají. Tu už také proto, že inspektorka vlastně dostala přiděleny dva okresy. Prohlédla celkem 700 závodů (s 5679 dělnicemi a 571 dělníky) od 1. března 1906. Byly to závody s ženskou prací hlavně: oděvní a modistské, jakož i některé textilní. Inspektorka s potěšením vypravuje, že všude byla přijata slušně a s ochotou podávány jí výkazy a vysvětlení. I v malých závodech, které snad dosud vůbec prohlíženy nebyly, setkala se s úplným pochopením. Za to od dělnic čekala prý větší důvěru, omlouvá však tuto chybu novotou věci i osoby. Zjevy, o nichž promlouvá inspektorka, souvisí s prací v závodech toho druhu, jaké si vybírala: hlavně vytýká prach, nedostatečné čištění, schází většinou umývadla pro dělnice, dělnice jich, kde jsou, zřídka používají; zvláštní místnosti k odložení svrchního

oděvu a k oblékání dělnic nebývá, leda ve větších závodech; v čas saisonní práce bývají dílny přeplněny dělnicemi, ventilace při tom bývá slabá, často víc škodlivá než užitečná (otevřením okna). V pořádku všude shledána ochrana strojová, v pořádku bylo i pojišťování nemocenské a úrazové. Pracovní doba jest pravidelně 10hodinná, ale často se musí dlouho přes čas pracovat, čím jest vinno obecenstvo, které zakázky nahrne v jeden čas a krátce před potřebou oděvu. Poměry učňovské shledány skoro opačného rázu, než jaké jsou v mužských dílnách. Učnice se obyčejně dobře vyučí v malých závodech, kde jen k odborné práci jsou přidržovány, kdežto ve větších závodech dělají často v dílnách posluhu, a po dvou letech učení bývají propouštěny, dřív než se řádně vyučily. Proto jest prý také v odboru ženského oděvnictví málo schopných a dovedných dělnic. Do školy večerní bývá málokterá učnice posílána. U učnic často scházely pracovní knížky, skoro všude scházely seznamy dělnické a mezdní, jakož i pracovní pořádky. Při malých závodech oděvnických a většinou ženami vedených je tento nedostatek formalit ovšem vysvětlitelný. Mzda shledána 1 až 2·8 korun denně. Hodiny přes čas platí se s 50% přídavkem.

Jako vždy vyznívají i letos zprávy z neprůmyslových krajů (jih a východ) říše hůře než z krajů s vyvinutým průmyslem. Jihu říše ještě kromě toho stále se vytýká časté zaměstnávání dítek pod 14 rokem věku. Skoro dvě třetiny všech přestupků tohoto druhu padají na jih říše, ač jak podniků tak dělnictva zaměstnaného (zvláště když loděnice odečteme) mají jen nepatrnou část všeho počtu.

*

Hojny byly v měsících září a říjnu sjezdy dělnické, jak pelitické tak odborové, místní i mezinárodní. Sjezdy už jsou vžilou institucí a úřadem vyřizujícím běžné věci své strany a své skupiny. Proto málokteré povznášejí se nad úzký a místní zájem. I při takových velikých sjezdech, jako byl mezinárodní politický sjezd soc. demokracie ve Stuttgartě více bývá strojeného zájmu a schválného hluku, než významné práce. Tu leda nárazy proudův a směrů zaslouženě obracejí k sobě širší pozornost. Jiný mezinárodní sjezd, hornický v Solnohradě, třebas u nás dosti blízko, nebudil letos valného zájmu, ač sjezdy hornické bývaly kdysi z nejrušnějších. Poměrně nejslabší zastoupení mělo Rakousko samo. Byli tu jen soc.-demokratičtí delegáti, počtem 19 za 33.000 organisovaných ze 135.000 horníků vůbec. Vzdálené Belgie a Francie měly ona 10, tato 6 delegátů za 65.000 (Belgie 139.000 všech horníkův) a 30.000 organisovaných (Francie 182.000 všech horníků). Nejvíce delegátů měly Anglie (58) a Amerika (Spojené Státy 58), Německo mělo zastoupeny všecky své organisace hornické, křesťanskou, polskou, Hirsch-Dunckerovu i soc. demokratickou. Celkem asi za 230 organisovaných horníků bylo z Německa 17 delegátů. Zajímavo z jednání je to, že přes dnešní drahotu uhlí belgičtí delegáti navrhli obmezení těžby uhelné a úpravu její skrze mezinárodní komisi. Anglie a Amerika se zprotivila veškerému obmezování těžby, horníci prý by byli jen proti sobě. Za to přijat návrh o postátnění všech dolův

uhelných; při tom zástupci křesťanského svazu německého zdrželi se hlasování. Přijat též návrh rakousko-německý, aby se mezinárodním zákonem zakázala práce pod 16 let v dole a pod 14 na dole (denní dílo). Ale Anglie a Amerika měly tu zase své názory (pro ně že toho už není potřeba). Za to jednohlasně přijat návrh o zákazu ženské práce v dolech. O dnu pracovním se neshodnuta, rakouští delegáti navrhovali 6hodinnou práci, belgičtí prosili o podporu mezinárodní v boji svém proti 12—13hodinnému dni pracovnímu. Mzda ponechána místní dohodě, doporučeno, aby všude se umlouvaly tarifové, kollektivní smlouvy mezdní. V Anglii mininální mzda za šichtu činí průměrem 9 korun.

*

Koncem září pořádali čeští socialně-demokratičtí „autonomisté“, jak si sami chtějí říkat či „separatisté“, jak je Němci nazvali, svůj odborový sjezd v Praze. Hlavní příčina roztržky v soc.-demokratických odborech sekretář Hueber poslán jako zástupce ústředí. Mnoho času sjezdového věnováno na potyčky s tímto vyslancem Vídně. Soudruzi čeští před ním i před sebou ospravedlňovali svou odluku od Vídně, odvolávajíce se na odstrčení své v Amsterodamě, a přijali resoluci, že tak odloučeni a samostatni i na dále zůstanou. Domáhali se však společenství s vídeňskou centrálou. Vídeň však v Praze a znova teď na rakouském odborovém sjezdě ve Vídni diktovala, buď se znova připojit, nebo budou považováni jako skupina odpadlá. Socialně-demokratické odborové spolky tím roztříštěny na dvě části, českou (z Čech) a všerakouskou, která má však v sobě ještě některé české odbory z Čech, všecky z Moravy a ze Slezska a ostatních zemí. Zásadních otázek neprobíráno. Jednáno jinak o běžných věcech, na vládě se domáháno pojištění starobního (už od 60 let), opravy úrazového a nemocenského a zvýšení ochrany žen a dítek. Zpráva o stavu odborových spolků soc.-demokratických v Rakousku udává počet organisovaných na 448.970 (v čem jest 42.190 dělnic) dělníků. Z toho jest v Čechách 138.398 (i s těmi „separatisty“), ve Vídni 127.204, na Moravě 49.570, ve Slezsku 18.592. Procento organisovaných (soc.-dem.) ze všeho dělnictva jest 20% v celé říši, v jednotlivých zemích ve Vídni 40, v Solnohradech 29, v Dolních Rakousích 22, v Přímoří a Štyrsku po 21, na Moravě 18, v Čechách a ve Slezsku po 17%. Příjmů měly všecky tyto odbory 6 982 375 K, vydání pak 5,609 810 K. Roku 1901 příjmy činily ještě jen 2.229.346 K. Vzrostly tedy víc než třikrát, členstvo samo tolikéž. Přírůstek loňský byl 275.600 členův, ale zůstalo z nich jen 45% (125.181). Roku 1905 udržely odbory 54% z přistouplých, 1904 jen 34% a 1903 dokonce jen 29%. Patrno odtud, jak povrchně jest členstvo to zagitována. Jako velké lákadlo vystavuje zpráva rozdané podpory, jichž od 1901 do 1906 (za 6 let) dáno 8,728.718 K z přijatých za tu dobu 22.806.457 K! Podpory se dávají: cestovní, v nezaměstnanosti, v nouzi, nemoci, invaliditě, vdovám a sirotkům a pohřební. Podpory z celého obnosu příjmů činí 40%, agitační správní výlohy činí 38%, tisk, vzdělání, ochrana právní pak 22%. Socialní demokraté vždy brojili proti podpo-

rovacím účelům v odborech, když donuceni konkurrencí, také podpory zavedli, a teď se dokonce i jimi ve zprávě chlubí — nutno přece přiznati, že jen malou část všech příjmů vrací dělnictvu přímo. Přes 55% všech příjmů pohlcuje sama forma organisační. Při okrouhlém vydání 6 milionů je to přece jen drahý prostředek, který jednotlivého dělníka stojí průměrem 15 korun ročně, z čehož se mu přímo vrací jen 6 korun, ostatních devět jest obětováno na „svatou věc dělnickou".

*

Na politickém sjezdě socialních demokratů německých v Esseně sděleno, že počet organisovaných soudruhů (533.760) činí 16% všech hlasů letos v lednu pro socialní demokracii odevzdaných. Při minulých volbách bylo dokonce jen 13% organisovaných mezi voliči. Zvláště malé procento tvořili organisovaní v polských krajích (4%) a také v hornickém sárském revíru (6%), tam jdou se socialisty k volbám, tedy zagitovaní lidé, ale ne z přesvědčení. Zajímavy byly na sjezdu dva výpady, jeden židovky Baderové z Berlína (delegátka ženské organisace), která útočila na katolický sjezd, na „pfaffy", že ženu svádějí k pobožnůstkářství, ve zpovědi ji štvou proti mužovi socialistovi a na ní vyzvídají. Proto klerikalismus nepřítel. — Proti tomu ohradil se delegát cášský Conrad právě, že soudružka Baderová o tom všem nemá ani ponětí, a neví co je to klerikalismus. Zpovědnice a církev nemá se soc.-demokratickým programem co činit. Nemožno s ním spojit nijakou akci za osvobození lidu z područí církevního. Boj proti kněžstvu a proti klerikalismu agitaci soc.-dem. zbytečně škodí. Ti kněží, kteří bojují proti socialismu a přidávají se ke kapitalismu a k celému tomu „říšskolživému svazu", ty nutno potírati, ale ne proto že jsou to kněží a služebníci církve. Po církvi a jejích služebnících nám nic není. Takovými vývody protiklerikálními dáváme jen zbraň do rukou tisku centra katolického. Ti číhají na každého soc. demokrata, u něhož jeho svobodomyslnost vytlačí program socialně-demokratický, a pak útočí se na na svobodomyslnost, která takové útoky zavinila, ale na soc. demokracii, která s nimi nemá co činit...

Ovšem pokrok, jaký v Německu činí organisace odborové nesocialistické, učí aspoň mnohé už mezi německými socialisty opatrnosti. Jinde jí zatím ještě soudruzi, jak si myslí, nepotřebují

*

Odborové spolky v Německu vloni měly členův a přírůstku: křesťanské odbory 247.116 členů, přírůstek proti loňsku 24%, nezávislé křesť. odbory 73.132 členů (vykazují úbytek), národní odbory (Hirsch-Duncker) 118.508 členů s přírůstkem 1%, nezávislé spolky 73.544 členů a přírůstkem 11%, konečně ústřední svazové odbory (soc.-demokratické) 1.689.709 členů s přírůstkem 20%. Stojí tedy mimo soc.-demokratické odbory 52.300 dělníků. Celá jedna čtvrtina organisovaných Proto není s podivením, že Bebel v Esseně zrazoval od boje s nimi, ale napomínal k jiné taktice: „Jsou těla z našeho těla. Musíme je považovati za bloudící bratry, za svedené (ne za hlupáky! — dodává Vollmar), jichž duševní schopnosti nejsou horší, ale kteří se dostali do

kruhu, kde chytří a prohnaní lidé se jich zmocnili a vnutili jim idey, které se protiví zájmům jejich... Patří k nám, a když k nim přijdeme jako přátelé, byl by v tom čert, aby se nedali poučiti!..."

V říjnu (20.—22.) konaly všecky nesocialistické spolky dělnické svůj druhý křesťansko-národní sjezd v Berlíně (I. r. 1903 ve Frankfurtě). Bylo přítomno na 300 delegátů za milion členův odborově i politicky organisovaných. Proti spojeným socialně demokratickým organisacím se 2¼ mil. členů také pořádná falanx! „Svedená", ale přece jen stejně rozumná! A snad rozumnější!

Školství.

Již ode dávna bylo odborníkům realného školství polním heslem, aby vzdělání realné bylo stejně oprávněno a stejně ceněno jako vzdělání klassické, kdežto zastanci gymnasia ve starém jeho duchu takové nároky rozhodně odmítali. Tento boj byl před několika málo lety rozřešen jakýmsi narovnáním — kompromisem. Neprohlédaje k theologii, pro jejíž studium gymnasium své právo jako výhradně průpravný ústav uhájilo, byla v Německu a jinde realná gymnasia prohlášena s vyššími školami realnými za ústavy rovnoprávné. Abiturienti realných gymnasií a vyšších škol realných musí jen, pokud vyvolené odborné studium jejich předpokládá znalost klassických jazyků, osvojiti si je na universitě, k čemu mají tam příležitost.

A nás abiturient škol realných musí se podrobiti zkoušce z latiny, řečtiny a filosofické propaedeutiky, při čemž co do určení výsledku zkoušky prohlédati jest ke všeobecnému vzdělání, prokázanému vysvědčením maturitním ze školy realné. Tyto doplňovací zkoušky konají se před zvláštní komisí, zřízenou v městech, kde jest universita, dvakráte do roka. a to v březnu a v říjnu a po uplynutí jednoho roku, v němž kandidát nabyl maturitního vysvědčení na škole realné. Kandidáti připravují se buď soukromě nebo na některém veřejném ústavě.

Obavy a předsudky, které vzcházely z počátku z tohoto rovnoprávného postavení obou středních škol — pominuly již. Zkušenost učí, že na př. při první státní zkoušce právnické neliší se v podstatě bývalí abiturienti realných gymnasií a vyšších škol realných od abiturientů gymnasijních ve všeobecném vzdělání a vědění z latiny, nýbrž průměrně vynikají oni nad těmito. Téže zkušenosti nabývají naopak professoři vysokých škol technických v oboru věd realných u abiturientů z gymnasií. To lze vysvětliti zcela jednoduše. Kdo zvolí si studium, které dosavadnímu postupu jeho vzdělání ve škole odporuje, bývá k němu později obyčejně jakýmsi vnitřním pudem pobádán; má zvláštní náklonnost k předmětům, jež, když studoval na střední škole, ustoupily do pozadí vůbec nebo neoddal se jim cele, a nyní teprve se

snaží seč jest, aby doplnil mezery svého vzdělání v tom kterém směru. Jsouť vždy a všude vynikající a zvláště nadaní lidé ve zvoleném oboru — studiu, kteří přešinují se na dráhu jim dosud neznámou.

Avšak dřívější boj mezi gymnasiem a školou realnou o rovné právo pokračuje nyní mezi universitou a vysokou školou technickou. Spolek německých inženýrů žádá mezi jiným, aby vysokám školám technickým dostalo se takového zařízení, které umožňuje úplné vzdělání kandidátův učitelství pro mathematiku, fysiku, chemii a vzdělání budoucích učitelů mathematiky a přírodních věd na středních školách technických. Dle toho mělo by se dostati všeobecným oddělením na vysokých školách technických též promočního práva doktorského. Jest ještě dosti jiných požadavků podobného druhu, které dosud neprocházejí na denní světlo. Než, zástupcové jmenovaných odborů na universitách hájí starou državu, a tak pohybujeme se dosud na půdě kompromisu. Kandidátům učitelství oborů realných na př. dovoleno alespoň část studijní doby — u nás čtyři semestry — tráviti na vysokých školách technických.

Není lze všeobecně tvrditi, že vysoké školy technické samy vyplňují podmínky k dalekosáhlým nárokům, ale v kruzích vědeckých, zejména však professorských, jak na universitách tak i na vysokých školách technických nabývá vždy víc a více půdy přesvědčení, že jest nezbytno, aby se obě vysoké školy sblížily a navzájem se doplňovaly. V kruzích universitních nemohou sobě zapříti, že, přidrží-li se university svého tradicionelního a výlučného směru i dále, ztratí brzo velikou část onoho vlivu, jejž měla universita až do nedávna na rozvoj vzdělanosti a rozvoj lidstva vůbec. V kruzích technických pak nemohou nepřijíti k přesvědčení, že výhradné pěstování odborných věd inženýrských a zanedbávání oborů všeobecně vzdělávacích vede k jednostrannosti, která by nezůstala bez škodlivého působení na vývoj kultury. Odtud jeví se snahy po vzájemném sblížení obou vysokých škol. V čele těchto snah, které zejména v sousední říši německé nabývají stále více půdy, stojí řada vynikajících učencův — a výsledky, kterých docíleno, jsou dosti pozoruhodny; tak zavedena elektrotechnika na universitách v Gotingách, Dobrosoli (Halle), Kolíně n. R. a ve Vratislavi; přednášky o železnicích na universitách v Berlíně, Kolíně n. R. a ve Vratislavi; technologie na universitách v Berlíně a Eberfeldě; v Jeně zřízen ústav přírodovědecké techniky a v Halle oddělení hospodářské — ano, ve Štrassburku pomýšlejí dokonce na zřízení technické fakulty.

I v kruzích technických setkaly se tyto snahy s úspěchem velice příznivým. Dějiny jak všeobecné tak i dějiny literatury a umění, jazykověda, vědy státní a právní nalezají se v seznamech přednášek většiny vysokých škol technických v Německu. U nás zastoupeny též dějiny na vysokých školách technických — ve Vídni, Štyrském Hradci i Brně na české vysoké škole technické. Všeobecná oddělení na vysokých školách technických — mající úkol poskytnouti příležitosti studujícím, aby mimo vlastní školy odborné (stavební inženýrství, stavitelství pozemní, strojní inženýrství, technická chemie, elektro-

technika atd.) vzdělali se technicky nebo vědecky — zaujímají totéž postavení jako dříve filosofické fakulty při universitách — všeobecné oddělení není k tomu, aby získalo se v něm vzdělání zvláště v mathematice a fysice, které pro budoucí architekty, inženýry atd. jest nezbytné; svého zvláštního vzdělání odborného nabývají posluchači v odděleních či odborech ostatních.

A právě tak bylo tomu ještě v 18. století s filosofickou fakultou při universitách, jako ústavem všeobecně vzdělávacím pro budoucí theology, juristy a mediky, kteří pak svých vědomostí odborných nabývali ve vyšších fakultách. Vysoké školy technické prodělávají tedy zcela týž rozvoj jako druhdy university.

Filosofické fakulty staly se koncem 18. století, zvláště kdy k životu probuzeno studium věd filologických, také vzdělávacím ústavem pro zvláštní odborné povolání, a to v první řadě pro učitele škol středních, kde nepůsobí již výhradně theologové. Ale zůstaly dosud také ústavy všeobecně vzdělávacími pro příslušníky ostatních fakult, byť také různými směry: tak pro theology zejména ve filosofii, pro právníky zejména v národním hospodářství, pro lékaře zejména ve vědách přírodních.

Mají-li oddělení pro všeobecné vědy na vysokých školách technických vyvinouti se tak, jako jsou při universitách fakulty filosofické, musí studujícím poskytnouti, co je také přiměřeno a co odpovídá bytí vysokých škol technických, nikoli na podkladu klassického, nýbrž realistického vzdělání. Není lze ani tu, kde universita i vysoká škola technická jest v místě, těšiti studující, že toho, čeho nemá vysoká škola technická, může nabýti na universitě. To je sice pohodlné pro správu vyučovací, především laciné je to, ale nepřináší užitku, neboť každý studující zůstává podstatně na své vysoké škole, a pak ztrátu času, přecházením z ústavu do ústavu, je také nutno v úvahu vzíti; dále studujícím vysoké školy technické třeba dle jeho chodu a účelu studia něčeho jiného nežli studujícímu z university. A tu třeba snažiti se, aby dosaženo bylo výsledků praktických.

Které předměty — kromě samo sebou se rozumějících oborů mathematiky a fysiky — měli by býti v oddělení všeobecném zastoupeny? Dějiny filosofie, logika a pedagogika nezbytně; neboť inženýr, nemá-li v kruhu vzdělaných býti považován za duševně méně cenného, nemůže v budoucnosti pohřešovati jakéhosi vzdělání filosofického, nebo jak lze si představiti úplně vzdělaného kandidáta učitelství, mathematika a fysika, na vysokých školách technických, neslyší-li tam ničeho z filosofie a pedagogiky?

Novější jazyky mají také vědecky se pěstovati — ne jen theoreticky — pro ně nestačí jen lektoráty, ale řádné stolice. Rovněž tak dějepis a zeměpis jest pěstovati, ovšem třeba klásti váhu nikoli na vyvíjení poměrů politických, nýbrž na socialní dějiny a dějiny hospodářství. Rovněž ovládání nauky o národním hospodářství (politická a socialní ekonomie) jest nezbytné, kde veškerý život veřejný, tož i ten, do něhož vede povolání inženýra, jest plný bojů hospodářských.

Na poli právních věd jest doplniti požadavky ne po právnickém vzdělání vůbec, ale jen v jistém směru. Pro veřejné právo stačí krátká, encyklopedická přednáška o státním a správním právu; podrobnějšího pojednání třeba však právu autorskému, patentnímu, soukromému, dopravnímu a živnostenskému spolu s pojišťováním dělnictva. Vždyť jest nesporno, že dnešní národohospodářský rozmach a všestranný pokrok v moderní technice těsně souvisejí s justicí patentní, která jednak jest účinnou pomůckou ke vzpružení vynalezavosti a podnikavosti, jednak poskytuje vynálezci, resp. majiteli patentu, obzvláštní ochrany právní před padělky a nepoctivou soutěží. Znalost práva soukromého rovněž nezbytna výkonnému inženýru, poněvadž přichází při svých podnicích sterým způsobem ve styk se soukromými právy jednotlivců, bez znalosti tohoto práva zůstává kusou znalost práva veřejného. Znalost zákonů průmyslových a živnostenských na ochranu dělnictva jest rovněž nezbytna každému praktickému inženýru, zvláště pak podnikateli, který před zákonem odpovídá za blaho i bezpečnost svého dělnictva. Jest proto nutno, aby podnikatel podrobně znal povinnosti i práva jak svoje tak i svého dělnictva; neboť často záleží na tom nejen účelná úprava socialních poměrův, ale i skutečný rozkvět průmyslu.

Toť nejnutnější jen, avšak naskytuje se snad otázka, kde vzíti volný čas k tak četným novým předmětům. Nezbývá hodin, které sotva vystačují k předmětům řádným, odborovým, povinným. Avšak čas se vždycky najde; není předepsáno, že každý studující musí poslouchati veškeré tuto doporučované přednášky; vždyť na filosofické fakultě, kde jsou ještě rozmanitější přednášky, neposlouchá jednotlivec také všechny Musí býti příležitost poskytnuta, aby nutným předmětům se vyučovalo, studující pak výběr již sobě učiní. Pedagogikou bude se zabývati zcela přirozeně jen budoucí kandidát učitelství. Architekt bude vyhledávati méně přednášek hospodářských a právnických než budoucí inženýr. Kdo bude chtíti zůstati doma, nebude si hleděti osvojiti cizí řeči v takovém rozsahu jak onen, který hodlá působiti v cizině atd. Ale svobodná dráha pro každý rozvoj jest nutna.

V prvé řadě musí tedy vysoké školy technické, kterých není lze vázati nějakou nezměnitelnou osnovou, nýbrž které jsou povinny býti ve stálém styku s technickou praxí a státi v čele pokroku, míti zření pečlivé ke zvláštním poměrům zemí, v jejichž prospěchu především mají působiti. Vysoké školy technické samy musí navrhnouti příslušné změny ve svých studijních rozvrzích a teprve když takto budou doplněny, stanou se rovnoprávnými se staršími družkami svými — universitami. S tím ovšem souvisí nebo z toho plyne rovnocennost klassického a realistického akademického vzdělání.

*

Nový český ústav pro hluchoněmé měl se zříditi dle návrhu zemského výboru buď ve Val. Meziříčí nebo v Bystřici pod Hostýnem. Ve školském odboru vyslovila se většina pro Val. Meziříčí.

Do Komenského školy ve Vídni zapsáno je letos 894 žáků.

Jaké slabošství vůči několika křiklounům-studentům může zavládnouti i v akademickém senátě, vidno z toho, že letos na české universitě služby boží na počátku školního roku neoznámil rektor university, jak dálo se od starodávna, nýbrž pouze děkanství theologické fakulty zvalo studenty k službám božím. Stalo se to ovšem jen na české universitě; německá universita v Praze zůstala věrná starému zvyku. Češi jsou přec jen — gentlemani, jak řekl hr. Thun.

Na české universitě zřízen konečně i seminář pro archeologii, jehož vedení převzal prof. Dr. Hynek Vysoký. Německá pražská má již řádnou professuru i svůj archeologický kabinet delší dobu.

*

Spolek školský zřizuje se na severní Moravě pro hejtmanství zábřežské a šumberské. Účelem jeho jest hlavně zakládati a vydržovati školky dětské v obcích germanisací ohrožených.

*

Ministerstvo kultu a vyučování udělilo výnosem ze dne 4. srpna 1907 soukromé dvoutřídní škole obecné při ochranovně „Jubilejní jednoty lidumilů na Moravě“ v Dřevohosticích právo veřejnosti. V ochranovně jest nyní 54 chovanců, kterýžto počet má býti na 70 rozmnožen. Zámek, v němž ústav byl umístěn, právě v těchto dnech úplně vyhořel. Chráněnci však byli na cvičišti a nikomu z nich ničeho při požáru se nepřihodilo.

*

Dle usnesení sněmu král. Českého zříditi se mají při všech zimních školách hospodářských, jichž je celkem 25, školy hospodyňské. (Dosud zřízeny byly při 8.) Učitelkám na těchto školách upravil sněm velmi pěkné platy i výslužné z fondu zemského. Zároveň bylo usneseno, že mají býti zřízeny semináře pedagogické ku vzdělání učitelů škol hospodářských při střední hospodářské škole v Chrudimi (český) a v Kadani (německý).

*

Škol v Rakousku je 18.200; kořalen prý 127.000.

*

V Uhrách jest v 16 úplně slovenských stolicích 33 gymnasií, 6 reálek, 16 učitelských ústavův a 143 škol odborných — vesměs maďarských.

Na Slovensku ve stolici liptavské sesadila vláda 17 učitelů, že nemají diplomův a že neumějí maďarsky, a 18 dána disciplinárka za to, že prý nevyučují dosti vlastenecky.

*

Novinami kolují číslice o zkušenostech dětí velkých měst. Donášejí tato čísla: 70% dětí velkoměstských nevidělo východu slunce, 54% západu slunce, 76% rosy, 75% živého zajíce, 64% veverky, 60% [jen?] kukačky, 82% skřivana, 53% hlemýždě, 49% žábu, 87% břízu, 59% strniska, 67% pohoří, 89% řeky. Velké množství dítek neví nic o původu chleba.

Oprava. Str. 877. ř. 5. zd. čti Zwierowicz m. Symon.

Ročník XXIV. Číslo 12.

HLÍDKA.

Z pamětí města Bystřice nad Pernštýnem.

Napsal Jan Tenora. (Č. d.)

Tak bylo až do roku 1588. Zatím stihlo Bystřické veliké neštěstí; požárem roku 1585 vyhořelo v nich 40 domů, mezi nimiž fara. Snad i toto neštěstí působilo na to, že do města ochuzeného, kde beztak míval kněz málo výživy, nebyl podáván a posílán nový některý kněz. Jakoby se na Bystřici zapomínalo. Když tak požívali poněkud pokoje, osmělili se, a ještě za p. Jana z Pernštýna roku 1588 sami si povolali z Olešnice kaplana kněze Jiříka Borovského jinak Střeleckého za svého správce církevního; byl „kněz evangelický, jinak pod obojí.“ Vyčkali příhodné chvíle, neboť pán z Pernštýna již jim nebránil; prodával statek bystřický a byl v tísni peněžní, která zabrala všecku jeho mysl. Prodal skutečně roku 1588 statek bystřický městu Brnu.

Za pánů Brňanů konal kněz Jiřík stále „služby boží církevní v dobrém pokoji bez všelijaké překážky.“ V Bystřici byl bez malička pořád za pět let. Když však roku 1593 koupil od Brňanů ten statek horlivý katolík Václav Ples Heřmanský ze Sloupna na Stolanech, hejtman Menšího města Pražského a purkrabí karlštejnský, rázem se vše změnilo. Brzo jak statek ujal, vypověděl faru knězi Jiříkovi právě před svátky velikonočními úředníkem svým Chmelem a mocně jej z fary vyhnal, tak že se musil na Zelený čtvrtek vystěhovati odtud do podružství; ala hned po svátcích velkonočních dostal se kněz Jiřík za správce církevního do Boskovic.[1])

Václav Ples začal úsilovně v Bystřici reformovati. Jeho bylo panství, jeho bylo náboženství — tuto zásadu tehdejší uplatňoval. Sám píše 10. května 1595 biskupu olomouckému Stanislavu Pavlovskému:

[1]) Sbírka Bočkova č. 7407 dto v Boskovicích v domě farním ve středu po památce sv. Tomáše (22. prosince) 1610.

„Vaší knížecí Milosti a svatému kostelu Holomouckému sem všecku správu a právo duchovní na gruntech mých odevzdal, při tom kacířské bludné učitele odsud vyhnal a na místo to svaté obecné katholické uvedl, fary neb důchody kněžské trojnásobně lípe než prve byly k kněžskému vychování opatřil, kostely jak předně rekonciliováním tak jinými potřebami náležitými ozdobil, žákovstvo a lid obecný k poslušenství farářů přivedl, sám pak dále všelikým fedrunkem a ochranou svou nelitujíc v tom žádného nákladu a nebezpečenství svého od lidí zlých jim sem i z služebníky svými a ouřadními osobami k dobré práci nápomocen.“ [1]) Ale evangelíci o reformační činnosti Václava Plesa vyjadřovali se takto: „Kněze římskéko pod jednou Bystřickým mocně proti obdarování jejich jim na faru dosadil, lidi z obce bystřické a některé jakořka nejpřednější, některé dary, lahodnými slovy, a některé vězením, bitím a summou všelijakým příkořím a mocí k římskému náboženství pod jednou nutil a přivozoval.“ Také „nemálo osob z vesnic ke statku bystřickému přináležejících dal vsaditi do vězení v Bystřici za příčinou náboženství evangelického, chtěje je tím vězením k náboženství římskému přivésti a přinutiti.“ Lidé tito byli ve vězení nemalý čas a měli veliký nedostatek na zdraví, proto dali sobě napsati suplikaci k hejtmanu markrabství moravského p. Bedřichovi z Žerotína, kterouž prosili za připsání k p. Plesovi, aby mohli z toho vězení vyjíti a při náboženství evangelickém zůstaveni býti. Žerotín psal tedy p. Plesovi o propuštění jich z vězení a odeslal mu suplikaci jejich. Když to p. Ples dostal, poslal hned pro rektora bystřického Tomáše Šišku a doptával se na něm pilně toho, psal-li on nebo někdo jiný ze školy a z pacholat takovou suplikaci. A když se toho doptati nemohl, poručil toho posla, kterýž to psaní od p. hejtmana jemu byl přinesl, do vězení dáti a tam jemu katem hrozil ptaje se, kdo psal tu suplikaci. Posel vyznal, že byla napsána v Jimramově, a že ji ukazoval pánu jimramovskému Pavlu Katharynovi a pán že řekl, že jest tak dobře napsána. Když to p. Ples vyzvěděl, hned poručil rektoru Šiškovi psáti p. hejtmanovi, aby vzal p. Katharyna na závazek. Pan hejtman dal na to psaní odpověď, že tak učinil, že mu pan Katharyn chce kdekoli odpovídati, bude-li ho chtíti z čeho viniti. Po některém čase poručil pak p. Ples lidi své poddané z vězení propustiti.[2])

[1]) List p. Plesův biskupu olomouckému Stanislavu Pavlovskému, — sdělil archivář kroměřížský Fr. Snopek z kníž.-arcib. archivu v Kroměříži.

[2]) Sbírka Bočkova č. 7405, svědomí Eliáše Fioly, souseda boskovského, a Tomáše Šišky dto 12. prosince 1600 v Boskovicích.

Nový pořádek začínal p. Ples v Bystřici zaváděti. Úředníku svému poslal tyto artykule Bystřickým k přečtení: „Porozuměl jsem také, že při městě Bystřici někteří velicí nepořadové, nad nimiž sem zle spokojen, povstávati chtějí, kteříž aby přetrženi byli, tyto níže poznamenany artykule jim předlož a v skutku bez proměnění zdržeti poruč:

I. Mše svatá a služby boží teď adventní i jindy, když se vykonávati budou, všichni na rorate a modlitby svaté do kostela, jak v neděli, tak i v jinší dny, aby se scházeli, kdo by pak svyvolně zanedbal, tomu se posmíval, aneb někoho z domu svého buď manželky neb čeládky, nemohl-li by sám, nevypravil, pokuty jednu kopu grošův českých propadni.

II. Boviky (sic!), noční sedání a všelijací křikové a neřádové, jak v domích šenkovních, tak i jinde po koutech přetrženy buďte, a každého dne po udeření druhé hodiny na noc na pokoj ať se zvoní, a po zvonění každýho dne rychtář se dvěma nebo třimi osobami ouřadními domy šenkovní i jiny bez obmeškávání a upouštění kterého dne hned po přečtení těchto artykulův ať navštěvuje, a kde by koliv pitele a vožralce, buď u šenkýře neb měštěnína, ani osob ouředních nevynímaje zastihl, takový hned šatlavou a pokutou rychtáři náležitou bez promijení a všelijakého folkování aby trestal, a který hospodář (se) toho dopustil, pokuty jednu kopu gr. českých a tolikéž šatlavou skutečně trestán buď

III. Jestliže by pak rychtář a osoby ouřední jemu ku pomoci přidaní něco toho přehlidli a komu volkovali (sic!), choditi zanedbávali a nedbalivostí svou těm věcem povstávati dopouštěli, pokutu dvojnásobní totiž deset kop grošův českých beze vší milosti propadněte.

IV. Zaháleči a všelijací povaleči, kteří obchodu a prací žádných nevedou, a někteří tou vojnou dělati odvykli a na nic dobrého nemyslí, toliko při kostkách a kartech svůj život maří, při městě žádným spusobem ať se od žádného nepřechovávají a netrpí, kdo by se pak na toto poručení mé tak nezachoval, je přechovával, fedroval a jim folkoval, a škoda nějaká skrze ně buď někomu na statku neb na zdraví se stala, ten hospodář každej s toho odpovídej a práv buď, a pokuty pět kop krošův bez milosti propadni.

V. Hry v kostky, v karty a jak by se koliv jmenovati mohly, hned od toho času ať konec vezmou a zastaveny budou, kterejby pak hospodář buď z všetečnosti neb na zdoru sám se hráti aneb jinému dopustil, a to se naň proneslo, pokuty beze vší milosti pět kop krošův českých propadni a vězením skutečně strestán buď, a ti hráči, kteří se

u něho tak toho dopustili. tolikéž vězením a pod pokutou rychtáři náležející bez upouštění nejmenšiho peníze kárání a trestáni buďte.

VI. Biskání (sic!), bobnování a všelijaké muziky, tance a neřádné kratochvile tolikéž přetrženy buďte pod pokutou jakž nahoře pět kop krošův českých.

VII. Srozuměl sem, že z nich někteří dítky nezdárné od Pána Boha sobě dané mají a těch po ryncích, na ulici pobíhati zanechávají, věcem nenáležitým, nepobožným a časem proti Pánu Bohu raději než čemu dobrýmu zvykati dopouštějí, protož poroučím a konečně míti chci, aby všickni z poddaných mých, kteří dítky vzláště pacholátka od Pána Boha sobě k potěšení propůjčené mají, je raději do školy k ctvičeni dobrých a pobožných mravuv odsílali, odkudž by jak oni vyživeni své jmíti, tak i rodičové potěšeni nabyti mohli; kdo by se pak tak zachovati nechtěl a předce v své zvyklé nákvase, jakž mnohým v ošklivosti i vejš jsou zůstával, takových dítky pod správu svou, jak sirotky mé, tak i otcovské, vzíti bych a k učení k liternímu, tu kdež bych nejlípe věděl, však na jejich náklad dáti bych musil.

Jináče se nenaději, než že tyto artykule a poručení mé, poněvadž se jim ke všemu dobrému vztahují a na tom městu mnoho záležeti bude, v celosti držány a zachovány budou, a tak v tom jistou vůli mou naplní.“ [1])

Na faru bystřickou dosadil Václav Ples kněze katolického Vratislava Longina, jehož biskup Stanislav byl podal. Ale již roku 1594 oznamoval biskup, že kněze Vratislava Longina změniti a jinam dáti musí, podával však místo něho kněze Ondřeje Magossia, který byl u p. Tovara dost dlouhý čas na Miloticich a pán byl s ním spokojen, a teď na místo téhož kněze Vratislava byl dosazen na faru kojetínskou. Protože však tam nesloužilo měkké povětří jeho zdraví, dosadil jej biskup do Bystřice a dokládal, že fara rozenská, kde farář se nemůže vychovati, mohla by k faře bystřické býti připojena.[2])

Bystřičtí o těchto změnách kněží psali p. Plesovi: „Předivné z strany kněží nám se proměny činí, neb jsouc již kněz Vratislav nám za faráře vystaven, zase od nás vyzdvižen a na místo jeho jinej nějaký kněz Vondřej poslán a opět presentován jest. Ač se nám to, že veliké útraty na to vzejdou, obtěžuje, však jakékoli dále od Vašnosti o to poručení jmíti budeme, jak v tom, tak v každé jiné nám možné

[1]) Sbírka Bočkova č. 7638: listina z té doby nedatovaná.

[2]) Kopiář XXXI. 11 dt. 9. května 1594: list biskupův k p. Plesovi v archivě kroměřížském.

příčině povolně a poddaně se zachovati rádi chceme; zatím sme ho do dalšího o to Vašnosti poručení pozdrželi a k službám božím naprosili.“[1])

Jak rychle pominul nedávný houževnatý odpor Bystřických proti knězi katolickému! Již neodvážili se vzepříti pánu svému, který s nimi tvrdě a příkře jednal. Zašly doby pánů z Pernštýna, kterým Bystřičtí v tísni peněžité pomáhali a jimž pak dovedli bez bázně čeliti, a s nimi přestali také úředníci jejich na Pernštýně, kteří pravidlem bývali Bystřickým laskavě nakloněni.

Za Václava Plesa zavřen byl také v Bystřici **sbor bratrský**. Bratří usedli tam v 16. století; o začátcích jejich není zpráv. Nedomohli se však nikdy zvláštního významu a rozhodná většina pod obojí a pak evangelíků byla jim zjevně nepřátelská. Přece však již roku 1553 jmenuje se v Bystřici ulice pikartská a z doby té uvádí se také dům sborní a Matěj rodem z Tovačova kněz a správce sboru Kristového v Bystřici: roku 1557 koupil kněz Matěj od Vondry Kopřivy a Jana Skalova grunty jejich v Bystřici, ale již po roce prodal grunt jeden Perkarovi z Perku. Časem dostávalo se bratřím odkazův a darův, a také si přikupovali ke sboru Tak roku 1563 poručila Kateřina Potměšilka bratřím do sboru louku, kterou měla pod Bratrušínem, roku 1578 Anna Štosová louku pod Ždánicemi; roku 1580 Dorota Cyprianka poručila bratřím sborním k záduší gruntek svůj při sboře ležící a jim jej, aby se v něm chudí opatrovali, na časy budoucí oddala na ten způsob, aby Prokopu Danielovi, bratru jejímu, 20 kop vydáno bylo; roku 1580 Martin Špalek poručil na opravu sboru 2 zlaté, a roku 1584 koupili bratří sboru od Ondřeje Janáka kus zahrady „na Skřipci“.[2]) Kteří byli ještě duchovní správcové bratrští, o tom zachovalo se málo pamětí. Jen k roku 1582 zapsali si, že když byl kněz Baltazar v Doubravníku, navštívil i dům jejich v Bystřici. Bratra Speráta nebylo doma. Jiříkovi Opatovskému holubů nadal; když Jiřík zákona z almary dobýval, pravil Baltazar, že on českého nechce. Leta 1583 v Devítník když kázal Baltazar v Bystřici, mluvil o bratřích, že v noci po tmě přišli.[3])

Ale ani evangelíci bystřičtí neměli bratří v lásce. Když po roce 1583 byli sami bez faráře, přece nechodil z nich téměř žádný

---

[1]) Sbírka Bočkova č. 7356 dto v Bystřici ve čtvrtek po neděli Cantate 1594. Omylem uvádí *Wolný*, Kirchl. Topogr. Brn. II. 290 Vratislava a Ondřeje za nekatolické kazatele.

[2]) Sbírka Bočkova č. 7639. Kniha kšaftů v archivě bystřickém.

[3]) „Časopis Mat. Mor.“ 1899, str. 356.

do sboru. Dokladem nelásky k bratrům je také kšaft Jana Marše z roku 1569: „Což se dotýče Martina syna mého, slyším, že sobě chce dceru Marvanovu za manželku pojiti; jestli ji sobě pojme, tehdy aby jemu nic z mého statku vydáno nebylo; pakli sobě zvolí děvečku krom bratrské jednoty za manželku, tehdy rovnej díl aby měl v statečku mém.“ Ba evangelíci vystoupili dokonce proti bratřím nepřátelsky ještě za p. Vratislava z Pernštýna a stěžovali si na školu bratrskou žalujíce, že „bratří ve sboru jinou školu sobě začali, a tak škola u nás již jest opovržena. A školní mistrové nemohou se živiti a pobudouc půl leta neb rok jinam se uchylují; aby ráčil J. M. pán to zastaviti.“[1])

Václav Ples Heřmanský když zlomil odpor evangelíků bystřických, učinil také na ten čas konec bratřím. Roku 1594 byl prodán „grunt neb dům sborní neb pikhardský“ se vším k němu příslušenstvím, s rolími, lukami, zahradami od purkmistra a starších Brychtovi pekaři. Ale pekař nezůstal dlouho v držení jeho. Manželka Václava Plesa paní Voršila povolala do Bystřice řeholné bratry sv. Františka, kteří usedli na místě, kde dříve bratří měli svá cvičení; roku 1595 bývalý dům sborní dán jest řeholi františkánské a Brychtovi byly vráceny penize.[2])

Zprvu neměli však zákonní bratří pokoje, jak o tom dává zprávu nový bystřický farář Jan Běnčík (Benčík). Farář Ondřej Magossius nenabyl totiž v Bystřici zdraví; byl nemocen a zemřel v listopadu 1594. Biskup Stanislav poslal tedy potom do Bystřice právě vysvěceného biskupského alumna Jana Běnčíka, jenž zrozen a vychován byl v náboženství katolickém a studoval u jesuitů v Olomouci. Do Bystřice přišel ještě roku 1594; v pátek po sv. Lucii zapůjčili mu Bystřičtí knihy kostela bystřického, jichž inventář vyhotovili, a z nichž zase při postupování fary náležitý počet kostelníkům aneb úřadu učiniti měl.[3])

[1] Sbírka Bočkova č. 7638: listina nedatována. Kniha kšaftů v archivě bystřickém list LI.

[2]) *Kameníček*, »Sněmy a sjezdy« III. 430, list biskupa Stanislava ze 14. ledna 1597. Sbírka Bočkova č. 7639. Zákonní bratři sv. Františka byli Minorité z kláštera sv. Jana z Brna, jak souditi možno z listiny ve Sbírce Bočkově č. 7441 ze dne 14. března 1624, kterou Bystřičtí dosvědčují, že Pater Eustachius, »professor« kláštera sv. Jana v Brně má u nich kalich, orná a jiné věci schované.

[3] *Wolný*, Kirchl Topogr. Brn. II. 291 má spletené zprávy o Ondřeji Magossiovi, které jsou nesprávné. — Inventář tento zní: »Letha 1594 inventář kněh varium autorum kostela bystřického spraven a obnoven v pátek po sty Luciji, jichž se v počtu toto nachází: Liber Conciliorum omnium Bartholomei Caraniserii na vosm listů, v bílý kůži. Contiones Scoperii in Epistolas et Evangelia Dominicalia, pars hyemalis, na 8 listů v bílý kůži. Contiones ejusdem autoris in Epistolas et Evangelia de Sanctis pars hyemalis na vosm listů v bílý kůzi. Catechismus ad Parochos na vosm listů v kůži bílý. Historiae Surii

Farář Běnčík psal totiž o násili proti bratřím řeholním purkmistrovi bystřickému 24. července,[1] že včerejšího dne zlostní a všeteční někteří jako Vondra Vlach z Křižanova, Fabian syn Koudelkův z Meziříčí a jiní mnozí, jichžto byl vůdcem Jíra Danielův, outok a kvalt na školu učinili, dvéře rozštípali, a některého z řeholy, kdyby byl vyšel, z ručnice zamordovati chtěli. Protož žádal Bystřické, aby tyto přespolní i jiné, jichž by se doptali, na závazek vzali a jim rok položili, aby z toho odpovídali a právi byli; základu aby položil každý po kopě grošů. Bystřičtí aby to tak opatřili, aby na nich ten zmatek nezůstával: neb tu není žertu, aby za to nemusili sami odpovídati.[2] Podle této zprávy ujali se tedy bratří zákona sv. Františka školy bratrské. (P. d.)

---

na 8 listů v černy kůži. Hieronimi Paraphrases in Isaiam na 8 listů v bíly kůži. Enchyridion Controversiarum de religione Frantisci Losterii na 12 listů v bíly kůži. Sthopus Biblicus veteris et novi testamenti Alberti Novocampanii na 12 listů v černy kůži. Parvus Catechesis Canisii v parkameně. Breviarium Romanum na 12 listů v černy kůži. Breve directorium de Confesione Joannis Palancii na 12 listu v parkameně. Libellus de fide contra hereticos Vincencii Lirinensis na 8 listů bez parkameny všitý. Controversiae na 8 listů psany v parkameně. Controversiae de Fide Christiana na 4 listy v parkameně. Civilitas morum dětinsky. Comentarius psaný in Theologiam na 4 listy v parkameně. Kázaní některá po sexterních psaná, kterýchž jest drahně v pytlíku pargamenovém. Počet kněh starých k témuž kostelu náležitých: Comentarius Divi Augustini super Psalmos, kniha velká v kůži bíly s puklami mosaznými. Lyra super Isaiam, kniha velká s puklami. Lyra in Vetus Testamentum, kniha veliká v kůži bíly týž s puklami. Expositio Lyrae super libros septem: Job, Psalterium, Proverbiorum, Ecclesiastem, Cantica, Sapientiam, Ecclesiasticum, jest kniha veliká v deštkách. Postila Nicolai Lyrae in quinque libros Mojsi, jest kniha velká v deštkách. Sermones autore Pauli Vanii de tempore, kniha na ark v černy kůži. Rationale divinorum Officiorum autore Guilhelmi Minarensis v černy kůži po arku. Explicationes Praeceptorum Dei Joannis Nijterii. Repertorium Lyrae in Vetus et Nouum testamentum na 4 listy v deštičkách. Textus Sententiarum cum multis aliis additionibus Henrici Gorichenii, kniha na ark v černy kůži s klausurkami po stranách. Mšál Holomucký v bíly kůži. Mšál druhý starý Pražský. Agenda Sacramentalis. Agenda druhá Caeremonialis. Kniha jedna psaná na arch v kůži škopovy, jim se, jaké by byly, pro starost písma rozuměti nemůže. Těch kněh všechněch jest zapujčeno knězi Janovi Bienčíkovi, faráři zdejšímu, z kterychž zase při postupování fary náležitej počet kostelníkům aneb ouřadu podle tohoto Inventáře učiniti povinen bude.« Chyb v inventáři tomto jsme neopravovali.

[1]) Sbírka Bočkova č. 7638; rok neudán.

[2]) Tamže č. 7638; list nedatován.

Dějiny českého divadla v Brně.

Miloslav Hýsek. (O.)

Divadelní společnosti byly také častým hostem v Králově Poli, kde se hrálo zase u Kuchty a Černohorského; o výdělkářství podnikatelů svědčí, že po divadle bývaly taneční zábavy; roku 1881 Černohorský zařídil ve své zahradě arenu a hrávaly tu pak střídavě divadelní společnosti, ochotníci a studenti. Rovněž v Husovicích se hrálo dosti často. Ta okolnost a počátek stavby Národního divadla v Praze byly pak z příčin, že se i v Brně za nepřítomnosti Pištěkovy cítí potřeba divadla. Už prý sice nejsou ochotnická divadla „svátečním večerem jako druhdy bývala“, píší noviny, ale stále budí zájem. Ochotníky jsou od roku 1880 mladí brněnští intelligenti, tak Dr. Stránský, akademický malíř Šichan a jiní, z dám pí. Wurmová, pí. Šílená a jiné, režisérem professor Matyáš Blažek Je to vlastně artistický odbor divadelního družstva, jež se utvořilo přičiněním E. Tužila a J. S. Wurma dne 20. ledna 1881 z Výboru pro zbudování nového divadelního jeviště, jehož potřeba byla zvláště za Pištěka patrná. Dne 30. ledna 1881 vydáno provolání, v němž divadelní snahy českého Brna byly charakterisovány: „V okamžení, an celý národ československý se chystá s pocitem nadšenosti dokončiti nejkrásnější pomník své dospělosti: velké národní divadlo v Praze, počíná se také hlavní město Moravy buditi z dlouholetého spánku...“ Mluví se stále o potřebě českého stálého divadla v Brně, a jako první krok k tomu cíli jest vytčena potřeba nového jeviště v Besedním domě. Jako již dříve se v českých listech brněnských ozývá skromné přání míti vlastní jen skrovné divadlo, tak i zde se praví, že „vzhledem k národnímu poměru Moravy k Čechám bude zajisté kdysi české divadlo v Brně povoláno býti v mnohém ohledu dcerou velkého divadla národního v Praze, stejně jeho odleskem jak doplňkem.“ Stanovy družstva byly potvrzeny koncem února, a brzy po vydání provolání se radují brněnské listy, že se příspěvky scházejí, tak že se stavbou jeviště, jež mělo státi přes půl páta tisíce zlatých, započato dle návrhů stavitele Svobody a inženýra Vyhnala již počátkem března. V červenci na to zažádal Dr. Hoppe k místodržitelství jménem družstva o odstranění poplatku německému divadlu a o koncessi pro stálé divadlo, jíž se mu dostalo min. výnosem ze dne 18. září téhož roku. Dříve však ještě, nežli se začalo hráti, shořelo nové pražské divadlo a na Moravě se hned nadšeně sbírá na nové, zatím co si městská rada brněnská

staví nové nádherné divadlo německé a její listy („Tagesbote“) si dělají z brněnských Čechův úšklebky. Dne 4. září konečně zahájili brněnští ochotníci na novém jevišti hry „Sliby panenskými“ několik let před tím zemřelého předního polského dramatika A. Fredra, jimž předcházel proslov od Jaroslava Tichého, který recitoval redaktor Beneš. Režii měl professor Blažek. V českém Brně se cítil význam tohoto dne, k němuž vydaly „Divadelní Listy“ slavnostní číslo a jehož slavnostní nálada se vrátila dne 15 září, kdy zde zahájil své hry „Magelonou“ ředitel Pištěk. Jeho společnost však v Brně byla jen dva měsíce, a české obecenstvo v Brně mělo dokázati, „jak nutno jest, aby se i v Brně pomýšlelo na zřízení stálého českého divadla.“ Pištěkova společnost, k níž tehdy náležel basista Vilém Heš, brněnskou kritikou velmi chválený, hrála zase řadu dobrých kusů, v činohře i opeře, a z domácích předních děl do Brna uvedla 21. září Smetanovu „Hubičku“. Již tehdy bylo patrno, že „otázka českého divadla v Brně jest otázkou národní, politickou, společenskou a uměleckou“, jak ji definoval v „Divadelních Listech“ v „Mor. Orlici“ (10. listopadu 1881) Dr. Stránský. Aby mělo české Brno svou zvláštní divadelní budovu, toho potřeba byla nepředvídanými okolnostmi uspíšena.

Hned po odchodu Pištěkové se dal znova do práce artistický odbor za předsednictví Šichanova, ale hrál jen jedenkráte. Dne 8. prosince totiž shořelo vídeňské divadlo na Ringstraße, při němž zahynulo množství osob, a tato katastrofa byla příčinou zvýšených požadavků bezpečnostních v každém divadle. Také městská rada brněnská žádala v Besedním domě taková opatření, že jí zatím nebylo možno vyhověti, a proto české hry v Besedním domě 27. prosince zakázala. Odvolání nic neprospěla, místodržitelství na př. žádalo ještě zařízení, jež by bylo stálo asi 10.000 zl. Němci zatím stavěli svoje divadlo; „panu Winterhollerovi šlo jenom o to, abychom neměli dříve zimní české sezony, nežli bude nové německé divadlo otevřeno“, tlumočil redaktor Beneš 6. srpna 1882 na schůzi politického spolku přesvědčení českého lidu „Winterholler prý se vyjádřil, že německý ráz Brna českého divadla snésti nemůže“, psal 14. června olomoucký „Našinec“. To vše nutilo jednati. „Vedle německého starého divadla, jež bylo na zboření, mohlo naše jeviště obstáti“, píše v úvodníku 6. května „Mor. Orlice“, „ale proti novému německému to nebude možno. My bychom tak nedosáhli nikdy kýženého cíle a výsledku pro naši národní věc, pro vychování lidu našeho divadlem, kdyby toto zůstalo jen německým aneb jím úplně se zastíniti dalo.“ Pomýšli se tedy na samostatnou budovu, skromnou

zatím, zvláště když již pražské „Nár. Listy“ navrhly (30. dubna 1882) ve feuilletonu, zbudou-li pražskému Národnímu divadlu peníze, aby se věnovaly brněnskému „Splatili bychom tím svůj dluh sesterské Moravě“, píše navrhovatel, jenž považuje zřízení Národního divadla v Brně za společnou záležitost Čechův i Moravanů. Trvalo dosti dlouho, nežli se v Brně rozhodli, a pražské listy to výboru, jemuž v čele stál Dr. Šrom, několikráte vyčítaly. Zatím se chodilo do divadla zase do Králova Pole, zvláště když tam hrál v zimě na to Choděra. Až počátkem dubna 1883 se družstvo odhodlalo stavět, když prý se z Čech nabízí pomoc a Praha mu postoupila celé vnitřní zařízení prozatímního divadla. Všechny moravské listy přinášejí nadšené úvodníky, že „národní divadlo v Brně bude“, a „Brünner Beobachter“ nepochybuje, že „při osvědčené obětavosti českého lidu“ se české divadlo v Brně uskuteční. Také české listy nadšeně horují pro „vrácení půjčky“ Moravě. Družstvo se chystá vydati provolání, jakmile bude rozhodnuta otázka stavebního místa. Ale při dosavadní nesvornosti v Brně nastaly zase spory: byla navrhována zahrada Besedního domu, dle jedněch, aby se tu český život soustředil, dle druhých, „aby měli páni ze čtenářského spolku pohodlí.“ Architekt Baum již pracoval plány, ale po žurnalistické polemice, když bylo na den sv. Cyrilla a Methoda vydáno provolání ke sbírkám, byl koupen dům na Radvitově náměstí č. 6, známý pod jménem „u Marovských“, s velkým sálem, kde dosud často hrávaly vídeňské společnosti.[1]) Do 15. dubna 1884 jej měl pronajatý jakýsi Smetana; Pištěk chtěl tu hráti již v zimě, ale Smetana žádal za ponechání dvorany tak vysoké nájemné, že to nebylo možno; až v dubnu tam hrál několikráte Choděra. Stanovy družstva byly změněny, účelem družstva se stalo též „vystavění a udržování samostatného českého divadla v Brně.“ Jednalo se ještě o to, má-li se budova upraviti zatím jen poněkud a po několika letech má-li se stavěti nové divadlo, nebo má-li úprava býti důkladná, tak že by nebylo později stavby třeba. Po polemikách v listech byla přijata druhá alternativa, zřízena loterie a počato dle návrhů stavitele Svobody se stavbou; 8. listopadu mělo býti divadlo otevřeno. Od nového divadla bylo čekáno mnoho: mělo „počeštiti“ Brno, jak prý to učinilo v Praze. Ale pro překážky ve stavbě otevření odloženo na 29 listopadu, tři dny však před tím (26 listopadu) vypukl v divadle požár, jenž zase zahájení her zdržel. „České divadlo v Brně hoří!“ objevila se hned v knihkupeckých skříních v Praze smuteční oznámení a sbíráno na ně; „v každém neštěstí národním Morava naše má podobný osud jako

[1]) Od manželů Krinnerových za 60.000 zl.

bratrské Čechy", stýskala si „Mor. Orlice". Tím se stalo, že „národní svátky v Brně" — dvě prvá představení, činohry a opery — nastaly až 6. prosince. V „Mageloně", jíž byly hry zahájeny, hrála Sklenářová-Malá za přítomnosti vůdce národa Riegra a officielního účastenství moravské zemské správy, a proslov Jaroslava Tichého tlumočil znova, co již dříve bylo bezpočtukráte opakováno:

Jdem za tebou, slovanská sílo naše,
královská Praho, matko národa . . .

České listy na Moravě ovšem jásaly. Riegerovou přítomností veřejně měly býti zažehnány separativní snahy moravské, víc jen Prahu stále děsící nežli skutečné, a též při večerním slavnostním banketu to bylo akcentováno. Psala-li „Moravská Orlice" ještě před krátkou dobou (4. září), že „daleko ovšem máme do doby, kdy také ve hlavním městě moravském .. budeme moci českému umění divadelnímu zbudovati chrám zcela důstojný a skvělý", volala nyní v opojení, že „vše svědčí, že nebude trvati dlouho, kdy naděje naše i touha se uskuteční, kdy na místě divadla prozatimního vypne se k nebesům důstojné divadlo národní." (10. prosince 1884.)

Ale doba ta nebyla ještě tak blízka. Bylo nutno ještě se starati o odstranění zmíněného poplatku německému divadlu. Jednalo se o to již od roku 1881, jak bylo řečeno. Dr. Šrom a Dr. Kusý byli i u císaře, ale věc byla vyřízena po protestech městské rady az roku 1888. České divadlo pak jest v Brně dosud hostem, ač družstvo, jež roku 1891 divadlo přejalo ve vlastní režii, téhož roku svoji činnost rozšířilo na celou Moravu. Ale ani tyto pokusy se nezdařily; jevili-li dosavadní ředitelé Pištěk, Pokorný, starý Švanda a V. Hübner vyšší umělecké snahy, živoří nyní divadlo za Budila, Pištěka a Švandy mladšího umělecky i finančně. Až ředitel Lacina — další vývoj nenáleží ještě historii — přinesl trochu nového vzduchu [1]) A tak divadlo v Brně do jisté míry plnilo svůj úkol: řada prvních českých herců a kapelníků začala tu působiti; repertoir většinou diktovala Praha, tak že bylo skutečně „odleskem" pražského Národního divadla, jak to kdysi žádáno, ale jeho „doplňkem" bylo jen v malé míře, a to až počátkem 20. století. Souvisí to s poměry: v Brně stále se nemůže český živel rozvíjeti tak, aby v divadle nemusil hledati svou posilu a nemusil v něm býti za-

[1]) Srovnej feuilletony J. Merhauta »Dvacet let brněnského divadla« v »M. O.« 1. a 18. prosince 1904. K literatuře o dřívějších letech ještě článek V. Hübnera v »Č. Revui« 1904.

chraňován. Také dramatická produkce na Moravě vykazuje dosud málo dokonalého umění; dříve jí byla věnována malá pozornost, jména jako Vlk (z let čtyřicátých), Fr Nedoluha, autor „Valašského fojta“, psaného dialektem v téže době, J. Vítek a L. Hansman[1]) jsou ojedinělá, literární družina Sušilova v tomto oboru nepracovala, a literární ruch let sedmdesátých šel mimo drama; O. Kramář, J. Vařeka, J. Kratochvíl a j. nebyli tak silní, aby neutonuli buď v napodobení dramatu řeckého nebo v historismu. Až v osmdesátých letech přichází do Brna jako redaktor „Mor. Orlice“ A. H. Sokol, od něhož bylo před lety mnoho čekáno; jeho dramatická činnost však náležela již minulosti. Později moravští autoři zadávají svoje hry většinou do Prahy a teprve odtud přicházejí do Brna; až po roce 1900, když rok před tím v „Moravské Revui“ J. Merhaut žádal od brněnského divadla uměleckou individualitu, moravskou svéráznost, jest v Brně několik činoherních premier, z nichž žádná nedosáhla významu „Maryše“ bratří Marštíkův a žádná se proto neudržela. První premieru opery mělo nové divadlo po deseti letech, roku 1894 Janáčkovým „Koncem románu“; moravské listy sice jásaly, ale „Konec románu“ se zase neudržel. Až po nových deseti letech rozvířila umělecký svět nová Janáčkova opera „Její pastorkyňa“, dílo svérázné a silné, ale Praha se mu dosud neotevřela.

Za těchto poměrů stačila stará budova, znova opravena; teprve 20. října 1902 prohlašuje se nové velké divadlo v nadšeném provolání, sepsaném J. Merhautem, za věc celého národa a začíná se o ně pracovati. Jest jisto, že jest v Brně nezbytné: česká Morava v poslední době začala žíti novým životem a jest nutno, aby měla vše, co jest potřebno k dalšímu vývoji. A že k tomu náleží vedle university i velké a stálé divadlo, jest přesvědčením všech, kteří s radostí sledují toto nové kypění sil a tuto touhu po slunci.

[1]) O něm *J. Kabelík*, »Leopold Hansman« v »Čas. Mat. Mor.« 1907.

Dějiny alumnátu brněnského.

K stoletému výročí jeho trvání

napsal Dr. Josef Samsour. (Č. d.)

Stanovy tyto, jež měly býti theologům na počátku každého měsíce předčítány, zůstaly v platnosti až do roku 1842. Toho roku dal biskup hrabě Antonín Arnošt Schaafgotsche alumnátu brněnskému dne 30. září nové stanovy,[1]) které ve své podstatě podnes v platnosti jsou. Vedle úvodu, v němž se jako účel pobytu v semináři označuje vědecká a morální příprava kandidátů stavu duchovního pro jejich vznešené povolání, obsahují nové stanovy tři oddíly. První z nich pojednává v 14 paragrafech o vědeckém vzdělání alumnů, jehož má býti dosaženo jednak veřejnými přednáškami na ústavě theologickém, jednak určením jistých hodin ke studiu v museích, jednak konečně konáním domácích korrepetic a konferencí. Oddíl druhý pojednává v 10 paragrafech o nábožensko-mravních povinnostech alumnův a předpisuje v této příčině zejména, že na počátku školního roku a v prvních dnech svatého téhodne[2]) mají alumni po tři dny za vedení spirituála konati duchovní cvičení, při nichž má býti zvláštní pořádek zachováván. Také na přijetí jednotlivých svěcení mají býti alumni náležitě připraveni exercitiemi, a to jednodenními před tonsurou a nižšími svěceními, třídenními před svěceními vyššími. V dalších paragrafech obsaženy jsou předpisy o pobožnostech denních, k nimž náleží především společná ranní modlitba, rozjímání a slyšení mše svaté, jakož i společná modlitba večerní. Na konci oddílu tohoto doporoučí se alumnům zvláště pokora, mírnost a skromnost, vzájemná blahovůle a snášelivost, střídmost a čistota srdce, jakož i láska k pořádku, vůbec ctnosti, které nastávajícího kněze zdobiti mají. Třetí oddíl stanov pojednává konečně ve 24 paragrafech o zevnějším

---

[1]) Uvedeny jsou v Protocollum domesticum alumnatus brunensis ab a. 1808—1887, 8.

[2]) Od roku 1905 velikonoční duchovní cvičení přeložena byla na první dny po novém roce a rozšířena na 4 dny. — Kněžské exercitie byly v brněnské diecesi poprvé konány roku 1850. Kurrendou ze 14. června 1850 č. 316/8 pozval biskup Ant. Arnošt Schaafgotsche diecesní klerus k společné obnově ducha exercitiemi pro dny 19. až 22. srpna do biskupského alumnátu. Dostavilo se 139 kněží. Duchovními vůdci při exercitiích byli kanovník a seminární ředitel Dr. Büchinger a konsistorní rada a spirituál Dr. Alois Schlör ze Štyrského Hradce. Odtud exercitie kněžské byly v diecesi brněnské každým rokem konány.

chování alumnů v alumnátě i mimo alumnát, o způsobu potřebného zotavení, o chování se alumnů k představeným, o prefektech, kteří k podpoře představených každým rokem mají býti ustanovováni, o chování se alumnů k domácímu služebnictvu atd.

Co se domácího pořádku týče, byl tento v hlavních bodech stanoven takto: Ráno vstává se na dané znamení zvonem o pěti hodinách, načež o $5^1/_2$ hodině shromažďují se theologové v domácí kapli k ranní modlitbě a rozjímání za řízení spirituála. Po ukončené pobožnosti nastává studium do 7 hodin. Po té alumni účastní se společné mše svaté, při níž také přistupují k sv. přijímání vícekrát za měsíc. Po mši svaté posnídavše ubírají se alumni buď do přednášek nebo se věnují studiu. O 12 hodinách je společný oběd, po něm doba zotavení, načež o dvou hodinách nastávají opět přednášky do 4 hodin, po přednáškách následuje hodinová procházka. Vrátivše se z procházky, věnují se alumni v museích dvouhodinnému studiu a po půlhodinné rekreaci následuje o $^1/_2 8$ hodině večeře, po večeři opět rekreace a o 9 hodině společná večerní modlitba se čtením a večerním zpytováním svědomí a po ní doba odpočinku. V neděle a svátky nastává od tohoto pořádku jen potud odchylka, že přednášky odpadají a ráno přede mší svatou jest exhorta spirituálem konaná a odpoledne sv. požehnání. V úterý a ve čtvrtek odpoledne konají alumni k zotavení svému delší společné procházky pod dozorem prefektů. Tak zvané privátky (privátní vycházky) mohou býti alumnům jen od regenta, v jeho nepřítomnosti od spirituála dovoleny, a to pouze z důležitých důvodů, ve společnosti některého z druhých alumnův.

Předpisy zde krátce uvedené mají účelem výchov zdatného kleru, vyžadují však jinochů naskrze silných a zdravých jak v morální tak i tělesné příčině, aby mohly býti náležitě plněny. Jinochové nemající vůle energické a slabé konstituce tělesné nejsou s to, aby požadavkům na ně činěným vyhověli; změkčilými povahami nebylo by však také církvi poslouženo.

Vážný a v stálé práci plynoucí a proto namahavý život v alumnátě činí ovšem také potřebnou jakousi míru zotavení. Vedle volného času po obědě jakož i před a po večeři slouží k tomu zmíněné již pravidelné procházky denní, které byly tím nutnější, poněvadž místnosti starého alumnátu byly v celku těsné a nezdravé a větší zahrady při něm nebylo. Proto také vždy od představených pilně bylo k tomu dohlíženo, aby všichni alumni pravidelné společných vycházek se účastnili. Vedle vycházek byla alumnům k zotavení dovolena různá jiná nezávadná vyražení

jako v prvních dobách hra na kulečníku, dále hra v kuželky a jiné hry, pokud jich stanovy nezakazovaly. Vážnost a jednotvárnost života seminárního byla dále také zmírňována moudře rozděleným přerušením obyčejného pořádku, jako na př. velkými prázdninami, dále prázdninami velikonočními, o nichž bylo dovoleno alumnům do svého domova se odebrati. V nejnovější době byla alumnům i v prázdniny vánoční návštěva domova dovolena. Postupem školního roku je to pak již sama velebnost a rozmanitost církevního cyklu svátečního, jež milou změnu přináší a mladistvé mysli povznésti má. K tomu druží se různé významné slavnosti církevní a dále teprve v novější době z podnětu bývalého regenta alumnátního a professora bohosloví a nynějšího sídelního kanovníka Msgra. Dra. Josefa Pospíšila zavedené akademie o svátku sv. Tomáše konané, o nichž alumni za účasti četných hostí ze stavu duchovního i světského konají přednášky a produkce pěvecké a hudební. Naproti tomu tak zvané majales, v dřívějších dobách obvyklé, byly roku 1877 odstraněny, ježto se ukázaly méně vhodnými a přiměřenými.

Zbývá nám ještě podati posloupnost vrchních ředitelův alumnátních a dále prvních a druhých představených.

Úřad vrchních ředitelův alumnátu a zároveň biskupských komisařův ústavu theologického zastávali doposud:

1. Alois rytíř Ruprecht, moudrý, činný a neúnavný pracovník; muž skromný, zbožný a laskavý. Narodiv se v Olomouci, vstoupil po vykonaných studiích do Tovaryšstva Ježíšova, v němž po dvanácte let zdárně pracoval v duchovní správě a v oboru vyučování. Když byl řád jesuitský roku 1774 zrušen, působil jako výpomocný kněz nejprve v Hošticích, pak od roku 1799 v Buchlovicích a konečně od roku 1800 v Brně. Zde se tak vyznamenal, že jej biskup hrabě Josef Vincenc Schrattenbach jmenoval radou biskupské konsistoře, konsistorním kancléřem a prosynodálním examinatorem, a zvolil stálým svým průvodcem při generálních visitacích. Když císař František roku 1804 Brno navštívil, jmenoval Ruprechta čestným kanovníkem, čtyři leta později skutečným kanovníkem kathedrální kapitoly brněnské a na návrh biskupa v uznání zásluh, kterých si dobyl při jednání o zřízení alumnátu — vedle celou agendu v této příčině potřebnou — a o vnitřní jeho zařízení, vrchním ředitelem alumnátu a biskupským komisařem při ústavu theologickém. Roku 1818 stal se Ruprecht děkanem kapitolním; však již za šest let potom (1824) rozžehnal se se životem.

odkázav ještě v poslední vůli svou knihovnu alumnátu, a tak základ k bibliothece alumnátní položiv. Obraz jeho jest v alumnátní refektáři.

2. Nástupcem Ruprechtovým stal se Dr. Pavel Ferdinand Niering rytíř z Hochheimů, a zastával úřad tento od roku 1817 až do roku 1829. Před tím byl professorem církevního dějepisu a práva v Brně a v Olomouci, ředitelem theologických ústavů na Moravě.

3. Třetím vrchním představeným byl Jan rytíř Zelinka od roku 1829 až do roku 1849. Narodiv se v Jedovnici 26. února 1782, stal se roku 1813 kurátem v Ostrově, roku 1817 farářem v Lipovci a ještě téhož roku biskupským sekretářem v Brně. Roku 1825 jmenován byl sídelním kanovníkem († 1857). Po něm následoval

4. Václav rytíř Tálský, rozený v Horní Bobrové na Moravě roku 1781. Ordinován byv na kněze roku 1807, stal se kaplanem ve Velkém Meziříčí, odkud povolán byl roku 1813 za vicerektora do alumnátu; po té roku 1817 stal se prvním představeným a spirituálem alumnátu, roku 1818 jmenován byl farářem v Radostíně, později pak (roku 1826) brněnským sídelním kanovníkem († 1854).

5. Pátým vrchním ředitelem jmenován byl roku 1853 Ondřej Hammermüller, narozený roku 1799 v Křidlovicích na Moravě. Svěcení kněžského dosáhl roku 1823, v listopadu roku 1843 stal se správcem fary na Petrově, avšak již následujícího roku jmenován byl biskupským sekretářem, roku 1851 pak sídelním kanovníkem. Zemřel jako děkan kapitolní roku 1876.

6. Od roku 1854 zastával úřad vrchního představeného Dr. Ferdinand Panschab. Narodiv se roku 1809 v Brně, vysvěcen byl na kněze roku 1832, načež dosáhnuv ve Vídni ve Frintaneu doktorátu bohosloví, stal se roku 1836 professorem dogmatiky, o deset let později regentem alumnátu, roku pak 1853 sídelním kanovníkem a vrchním dozorcem školním, roku 1859 prelátem, a konečně roku 1877 děkanem kapitoly kathedrální a apoštolským protonotářem († 1890).

7. Panschabovým nástupcem jmenován byl roku 1885 Dr. František Zeibert,[1] jenž narodil se roku 1830 v Třebíči. Vysvěcen byv po ukončených studiích theologických roku 1854 na kněze, poslán byl v brzku do Vídně do Frintanea, kde dosáhl roku 1858 hodnosti doktora bohosloví. Po návratu do Brna stal se professorem církevních dějin a církevního práva na ústavě bohosloveckém, kde působil s úspěchem zdárným až do roku 1874. Tři leta před tím (1871) jmenován byl

[1] Stručný jeho životopis jest v »Museu« bohoslovců českomoravských, roč. 20 str. 226 násl.

kanovníkem královské kapitoly kathedrální. v níž postoupil k dustojnosti prvního hodnostáře, kapitolního děkana († 1901).

8. Když vrchní ředitel Zeibert pro churavost roku 1895 zřekl se svého úřadu, jmenován byl jeho nástupcem kanovník Jan Křtitel Vojtěch,[1]) narozený roku 1828 v Tuřanech. Po vykonaných studiích vstoupil do theologie roku 1849. na kněze vysvěcen byl roku 1853. Po pětileté blahodárné působnosti v duchovní správě nejprve v Šaraticích a pak v Zábrdovicích jmenován byl roku 1858 skutečným professorem mravovědy na theologickém ústavě. Roku 1884 stal se čestným kanovníkem. roku pak 1888 povýšen byl na sídelního kanovníka kapitoly brněnské. v níž roku 1901 zvolen kathedrálním arcijáhnem a slavně benedikován jako druhý prelát královského sídelního chrámu Páně sv. Petra v Brně.

9. Posledním v řadě vrchních ředitelů jest kanovník msgr. Dr. Josef Pospíšil, jenž úřad tento zastává od roku 1902. Narodil se dne 7. května roku 1845 ve Velkém Meziříčí. Ukončiv roku 1866 studia gymnasijní. vstoupil do bohosloví v Brně. Po ordinaci roku 1870 byl krátkou dobu kaplanem ve Starči u Třebíče, načež počátkem roku 1871 poslán byl do Vídně na vyšší ústav sv. Augustina. Ještě před dokončením studií povolán byl (v 2. běhu 1874) na theologický ústav brněnský za professora dogmatiky a theologie fundamentální. Při tom zároveň přednášel, a to již v školním roce 1874/5, v I. ročníku filosofii křesťanskou. Sídelním kanovníkem stal se roku 1894.

Prvními představenými, do roku 1853 spirituály, odtud pak regenty zvanými, byli dosud:

1. Václav Tálský (1817—1818).

2. Filip Dworžaczžek (1818—1822) Narodil se ve Žďáře na Moravě roku 1784, roku 1822 stal se administrátorem fary v Rudikově a správcem děkanství třebíčského, po té stal se roku 1824 farářem a skutečným děkanem, biskupským radou a přísedícím konsistorním, čestným kanovníkem, arciknězem jihlavským a okresním děkanem telečským († 1859 v Třebíči).

3. Jan Hüller (1822—1826), narozený v Jihlavě. Brzo po svém vysvěcení stal se sekretářem a ceremoniářem brněnského biskupa hraběte Schrattenbacha, později (roku 1819) jmenován byl farářem otaslavským v olomoucké diecesi, roku 1819 farářem rudikovským v diecesi brněnské a konečně v Bystrci (roku 1826), kdež také roku 1834 zemřel.

[1]) Stručný životopis uveřejněn byl v »Museu« bohoslov., roč. 37 (1903), str. 202.

4. Karel Bayer (1826—1833), rozený v Chrlicích na Moravě roku 1781. Po ordinaci roku 1805 stal se kooperatorem v Tuřanech, od roku 1810 byl kurátem v Královė Poli, později (roku 1833) obdržel faru v Oslavanech († 1860).

5. František Deabis (1833—1846) narodil se v Brně roku 1803. Svěcení kněžského dosáhl roku 1826, načež roku 1833 stal se professorem morálky, téhož pak roku představeným alumnátním, roku 1846 farářem v Prostoměřicích, roku pak 1849 farářem u sv. Magdaleny v Brně. Zemřel roku 1871 jako děkan, arcikněz a čestný kanovník brněnský.

6. Dr. Ferdinand Panschab (1846—1853).

7. Karel Nöttig (1853—1854), rozený v Bělotíně na Moravě roku 1806, byl od roku 1844 správcem fary u sv. Petra v Brně, od od roku 1847 vicerektorem alumnátním, po té od roku 1853 prvním představeným. Následujícího pak roku (1854) jmenován sídelním kanovníkem kapitoly kathedrální a roku 1870 povýšen byl na biskupský stolec brněnský. V úřadě tom dosáhl důstojnosti c. k. tajného rady, papežského assistenta trůnu, papežského hraběte, kommandeura řádu Leopoldova a rytíře řádu Františka Josefa († 1822).

8. Šimon Baar (1854—1859) z Komárova u Brna. Po vysvěcení na kněze roku 1830 stal se kooperatorem ve Slavkově a po té u svaté Magdaleny v Brně; od roku 1846 byl kurátem v Kolenfurtě, brněnským kanovníkem stal se roku 1860 († 1876).

9. Bedřich Geissler (1859—1865). Narodil se v Kunštátě roku 1819, ordinován byl roku 1842. Vicerektorem alumnátu stal se roku 1853, později pak (1859) prvním představeným, farářem v Urbanově (1855) a v Sokolnicích. Zanechal hojnou rukopisnou sbírku duchovních cvičení, exhort a kázání v jazyku českém i německém, která z části byla vydána tiskem od Karla Bačáka a Dra. Tomáše Korce ve sbírce „Perly posvátného řečnictví“. Svazek I.—VI.

10. Josef Schrefl (1865—1885). Narodil se v Letovicích roku 1830, ordinován byl roku 1852, druhým představeným stal se roku 1863, po dvou letech pak (1865) představeným prvním, roku 1885 farářem bystrckým a roku 1884 čestným kanovníkem kathedrální kapitoly brněnské († 1891). Byl hledaným a ochotným kazatelem příležitostním, zůstavil četná kázaní v rukopise, z nichž některá vydal Karel Bačák ve sbírce „Perly posvátného řečnictví“. Samostatně tiskem vydal Kázaní při pohřbu vdp. Jana Hannsmanna, č. kan., em. škol. rady, arcikněze, děkana a faráře velkomeziříčského.

11. Dr. Josef Pospíšil, professor dogmatiky a theologie fundamentální (1885—1894).

12. Antonín Adamec (od roku 1894[1]), rozený v Nemojanech roku 1853. Po skončených studiích theologických roku 1878 ustanoven byl kooperátorem v Újezdě u Brna, po té administrátorem v Letonicích a roku 1880 kooperátorem v Zábrdovicích. Roku 1881 jmenován byl prefektem v pacholeckém semináři, roku 1887 spirituálem při ústavě bohosloveckém a roku 1894 regentem ústavu tohoto. Vedle prvotin uložených v „Museu" bohoslovců vydal roku 1894 životopisný nástin Jakuba Procházky a v prvním ročníku „Vlasti": „Křesťanstvím zachován je národ náš" a psal též články do „Hlasu", „Václava" a do jiných časopisů.

Druhými představenými, z počátku vicerektory, od roku 1853 spirituály zvanými, byli doposud:

1. Ambrož Rohořzka (1808—1813), narozený v Židlochovicích roku 1761. Po ukončených studiích vstoupil do kláštera Augustinianů v Brně. Na kněze vysvěcen byl roku 1789. Později dal se saekularisovati a stal se roku 1796 farářem v Jimramově. Když zřízen byl alumnát, jmenován byl roku 1808 druhým představeným, roku 1813 obdržel faru ve Starém Rousinově, roku pak 1815 v Židlochovicích († 1840).

2. Dr. Antonín Woscha (od 8. ledna až do 5. října 1813), professor morálky a pastorálky.

3. Václav Tálský (1813—1817).

4. František Heller (1817—1824) rozený v Mohelnici na Moravě roku 1787, ordinován roku 1810. Po ordinaci stal se kaplanem ve Velkém Meziříčí, roku 1817 druhým představeným, roku 1824 farářem a děkanem ve Velkém Meziříčí, roku 1855 v Telči, později čestným kanovníkem kapitoly brněnské († 1860).

5. Jiří Penninger (1824—1833). Narodil se v Tišnově roku 1790, roku 1819 stal se kurátem v Předklášteří u Tišnova, roku 1825 druhým představeným, roku 1833 farářem v Miroslavě († 1859).

6. František Dohnal (1833—1847), rozený ve Vyškově na Moravě roku 1796, na kněze byl vysvěcen roku 1821, od roku 1831 byl kurátem v Nosislavě, roku 1833 jmenován byl druhým představeným, roku 1847 obdržel faru v Komárově a zemřel ve výslužbě v Brně 1857.

7. Karel Nöttig (1847—1853).

8. Bedřich Geissler (1853—1859).

9. Josef Nezval (1860—1863), narozen v Jedovnici na Moravě

[1]) Stručný životopis uveřejněn byl v »Museu« bohosl. r. 37 (1903) str. 198.

roku 1830. ordinován roku 1854, stal se roku 1860 druhým představeným, po té pak farářem v Ratiškovicích, v Šakvicích a zemřel ve výslužbě roku 1884.

10. Josef Schrefl (1863—1865).

11. Jakub Kapusta (1865—1867) narodil se ve Vlasaticích roku 1834, ordinován byl roku 1859, roku 1865 jmenován byl druhým představeným, po tė stal se sekretářem biskupským, farářem jiřickým a děkanem, roku pak 1891 sídelním kanovníkem kathedrální kapitoly

12. Leonard Knopp (1868—1877). Narodil se ve Vlasaticích roku 1837, byl roku 1861 vysvěcen na kněze, roku 1867 jmenován druhým představeným, po té biskupským sekretářem a jest nyní farářem v Šatavě, čestným kanovníkem a papežským prelátem. Tiskem vydal „Die Hirten von Betlehem, Weihnachtsspiel in zwei Abtheilungen“; zpěvy ve hře té harmonisoval Pavel Křížkovský.

13. Josef Klíma (1871—1877). Narodil se v Mikulově na Moravě roku 1839, na kněze byl vysvěcen roku 1864, byl prefektem v pachol. semináři, druhým představeným v alumnátě stal se roku 1871, po té pak (roku 1877) farářem v Praci, v Kloboukách a v Bystrci († 1894). Za svého pobytu v Brně zvláště horlivě působil v katolicko-politické jednotě, výborně redigoval „Hlas“, do něhož psal hojné články, též do jiných časopisů psal a samostatně vydal spis „Marie Panny neporušené panenství“.

14. Fabian Roháček (1877—1887), rozený v Sebranicích na Moravě roku 1843, ordinován roku 1871, spirituálem stal se roku 1877, do té byl ustanoven farářem ve Fryšavě, odkud se stal roku 1902 kanovníkem kapitoly kathedrální v Brně.

15. Antonín Adamec (1887—1894).

16. Dr. Josef Dvořák (1894—1898). Narodil se roku 1864 v Třebíči. Po skončených studiích gymnasijních vstoupil do bohosloví, byl však záhy poslán do Germanika do Říma, kde dosáhl hodnosti doktora filosofie a theologie. Vrátiv se z Říma stal se prefektem pacholeckého semináře, pak roku 1894 spirituálem v alumnátě a roku 1898 professorem dogmatiky.

17. Dr Alois Dvořák (1898), rozený v Třebíči roku 1869. Po studiích gymnasijních odebral se do Říma do Germanica, kde nabyl doktorátu z filosofie a theologie. Po návratu z Říma stal se kaplanem u sv. Magdaleny v Brně a jest od roku 1898 spirituálem v alumnátě. Psal do „Obzoru“, „Hlídky“ a jiných listů.

Marxův vědecký socialismus a budoucí společnost.

Napsal Dr. Methoděj Kubíček. (Č. d.)

Srovnejme nyní s tímto slova Marxova: „Ve společenské výrobě svého života vstupují lidé v určité, nutné, od jejich vůle nezávislé poměry, poměry výrobní, odpovídající určitému vývojovému stupni jejich materielních výrobních sil.“ (l. c.) V jaké „výrobní poměry“ vstupovali lidé-zvířata, divoši? Jak možno mluviti o společenské výrobě v období asiatském, antickém a feudálním, kdy přece celé třídy společenské byly osvobozeny od těžké práce výrobní? Společenská výroba vyskytuje se teprve v období kapitalistickém a ne dříve. Jestliže jí však dříve nebylo, pak nemohla se zvédati na této ekonomické struktuře ani „vrchní stavba právnická a politická, jíž odpovídají určité společenské formy uvědomění.“ Je tedy zcela nesprávno tvrzení marxistů, že duševní život národů jest odleskem hospodářských poměrův a na nich úplně závislým. Hospodářské poměry, hospodářské převraty mají přirozeně velký vliv na osud národův, ale nikdy v té míře, jak marxisté namlouvají. Dříve by musili podati přesný a jasný důkaz z dějin o naprosté závislosti duševního života na hospodářských poměrech, a to za všech dob, a pak by mohli žádati, abychom jim uvěřili.

Bylo by velmi zajímavo slyšeti, jak dovedou marxisté velká hnutí dějinná vysvětliti z hospodářských podmínek hmotných. Ovšem bylo by se jim přidržeti pravdy dějinné a nesměli by si ji překrucovati a znetvořovati podle potřeby, jakož obyčejně činívají. Jak vysvětlí na příklad z hospodářských poměrů pohnutky ke křižáckým výpravám, které měly tak ohromný význam pro celý západ? Bylť to na počátku pohnutky čistě náboženské, ideální, plnící křesťanský západ snahou osvoboditi posvátná místa od nadvlády nevěřících. Či snad poustevník Petr amienský a papež Urban II, který na sněmě v Clermontě (1096) strhl plamennými slovy tisíce, že s nadšením přijímali kříž, byli loutkami, kterými pohybovaly tajemné síly hmotné hospodářských poměrův oné doby? V průběhu křižáckých výprav arciť spolupůsobily a byly mnohdy rozhodujícími pohnutky hospodářské a jiné, leč na počátku nikoliv. A počátek, vznik je rozhodujícím.

Povrchnost a bezpodstatnost historického materialismu ukázala by se nejzřejměji, kdyby měl podrobně vysvětliti z hospodářských podmínek jednotlivé formy státní a společenské, názory právní a filosofické, změny řeči a jiné. Jsou události, mající nepopíratelně ráz hospodářský, ale těch jest poměrně málo proti ohromnému množství událostí jiných, které toho rázu buď vůbec postrádají nebo při nichž mají hospodářské zájmy význam jen podřízený. To nahlédl konečně i Engels, jak jsme slyšeli, připustiv, že nelze vysvětliti na př. vznik Pruska z příčin jen hospodářských.

27. Dějinná nutnost a nezbytnost jest druhou základní větou historického materialismu. O vývoji lidské společnosti praví, že společenský život lidstva vyvíjí se dle určitých a nezměnitelných zákonů.

V materialistické dialektice našel prý Marx všeobecný zákon všeho historického a socialního dění; nad to označil Marx zákony vývoje vlastní kapitalistickému období sice jen v hrubých obrysech, ale přece jen zřetelně. Posledním cílem tohoto vývoje jest prý socialistická společnost

Tážeme se tedy, zdali skutečně jsou takové zákony a zdali je lze lidským rozumem poznati. Pak budeme moci posouditi, jakou cenu mají věty historického materialismu o vývoji společnosti na počátku položené.

Marx sám tvrdí v „Kapitale“, že podává jen historické zákony zvláštní,[1]) nikoli všeobecné a připojuje se k vývodům svého ruského kritika praví, že zákonů všeobecných nebo abstraktních vůbec ani nepřipouští.

Tomu však není tak. Jak jsme slyšeli, rozděluje Marx dosavadní dějiny ve čtvero období. Byť se jednotlivá období od sebe lišila, přece mají zajisté něco společného. Podle Marxa jest každé období ovládáno zvláštními zákony, ale spolu jsou všechna ovláďána „velikým zákonem historického pohybu“, třídním bojem, jak Engels praví. Což jiného je tedy třídní boj, tento hýbatel vší historie, než všeobecný zákon historický? A není-li všeobecným zákonem přírodním „zákon negace“, o němž Engels praví: „Co tedy jest negace? Vývojový zákon přírody, dějin a myšlení nad míru všeobecný a právě proto nad míru daleko působící a důležitý?“ [2])

Z toho poznáváme, že Marx mluví jak o zvláštních tak i všeobecných zákonech historického dění, ač toho zřejmě nepřiznává. Za to Engels výslovně uznává všeobecné zákony a shoduje se v tom se socialisty jiných odstínů.

Kde se ujala socialistická myšlenka, ujalo se také přesvědčení o existenci všeobecně platných zákonů socialních. Přívrženci francouzské a anglické sociologie biologické, socialisté téměř všech odstínův usilují ze všech sil dovoditi, že všechny význačné události dějinné jsou účinkem vševládných zákonů společenských, ale nikoliv svobodné vůle lidské. Tento směr ve filosofii dějin nazýváme socialisticko-přírodovědeckým Přírodovědeckým, poněvadž používá methody vlastní přírodním vědám na dějiny lidstva. Socialistickým, poněvadž si nevšímá v dějinách zvláštního a individuelního, nýbrž věnuje celou pozornost výhradně jen velkým davům, národům jako celku. První Condorcet s důrazem poukázal na význam davů v dějinách, a to za francouzské revoluce, kdy vstoupily davy skutečně do popředí celého hnutí. V době tedy velkých převratu společenských, v době bouřlivých bojů třídních, vzešlo socialisticko-přírodovědecké nazírání na společnost a její dějiny. Příkladu Condorcetova následovali jiní a rozšířili myšlenky jím vyslovené také na jiná období dějinná a počali si všímati výhradně jen celku, přehlédajíce zúplna vliv jednotlivců. „Kdo při bádání soustřeďuje

[1]) Zákonem rozumí Marx »tendenci železnou nutností působící a se uplatňující.« (Kapital, I. 5.)

[2]) *Engels*, Dühring, 144.

pozornost na poměry a hnutí velkých davův a je takto poukázán na pozorování života národního, nabude dojem pravidelného, konstantního a bude nakloněn domnívati se, že život národů jest ovládán mechanickými, konstantními zákony podobně jako příroda." [1]) Tvůrčí činy jednotlivců, mravní svoboda člověkova ustupují úplně do pozadí, přihlíží-li se výlučně jen k celku, k jeho stavu a hnutí. Krok od socialistického názoru k přírodovědeckému jest již snadný. Principem přírodních věd jest, že zákony podmiňující všechno přírodní dění působí nutně a konstantně Jestli vývoj dějinný a společenský, vývoj rozumových a mravních schopností v člověku jen zvláštním případem celkového dění přírodního, pak podléhá ovšem všeobecným zákonům přírodním, jež působí i zde nutně a konstantně. Proč by neměla zásada platná o přírodních vědách, jak mínil Condorcet, platiti také pro vývoj rozumových a mravních schopností lidských? Condorcetův názor vybudoval hlavně Comte, v němž se vyvrcholilo spojení názoru socialistického s přírodovědeckým.

Je zřejmo, že názor na dějiny, jenž přihlíží jenom k celku a ne spolu k částem, jest jednostranný, pochybený a vede k nesprávným závěrům, ježto přenáší methodu oprávněnou ve vědách přírodních na obor, na nějž se naprosto nehodí. Úkol historikův liší se od úkolu přírodovědcova, a proto i cesta, jíž se dodělávají výsledků, je rozdílna. „Pro přírodozpytce nemá jednotlivý předmět o sobě nikdy vědecké ceny a poutá jeho pozornost jen potud, pokud se má za oprávněna viděti v něm typus, zvláštní případ pojmu druhového a tento z něho odvoditi Proto si všímá jen oněch známek, které jsou s to, aby jej vedly k poznání zákonité všeobecnosti. Úloho**u** však historikovou jest, oživiti znova nějakou událost minulou ve všech jejích individuelních podrobnostech. Z toho plyne, že při přírodovědeckém badání převládá náklonnost k odtažitosti, kdežto v historickém převládá náklonnost k názornosti... Posledním cílem historické kritiky je vždy zpracovati množství látky a na základě látky vyličiti věci minulé v pravé podobě se živoucí jasností Co podává, jsou obrazy lidí a života lidského v celé bohatosti jejich zvláštního utváření, vylíčené v jejich plné individuelní životnosti... Zcela jiným je však svět, který buduje před našima očima přírodověda... Jejím posledním cílem jest mathematické vyjádření zákonů pohybu. Ponechávajíc věci stranou, směřuje poznati zákonité nutnosti, ovládající v časné nezměnitelnosti vše, co se děje... Lhostejna jsouc k minulosti, ponořuje se v to, co zůstává věčně stejným; nehledá proměnlivé jako proměnlivé, nýbrž nezměnitelnou formu změny." [2])

V podobném smyslu vyslovuje se i Rickert. „Přírodní vědy směřují k tomu, aby stanovily všeobecně platný systém mathematicky vyjádřitelných zákonů pro rozmanitost pochodů. Historické vědy zaměstnávají se však jednotlivými zjevy. Takové nazírání vylučuje ovšem zákonnost, a historický zákon je contradictio in adiecto." [3])

---

[1]) *Ernst Bernheim,* »Geschichtsforschung und Geschichtsphilosophie«, str. 48. — [2]) *Vilém Windelband* v řeči »Dějiny a přírodověda«, 1894. Srv. *Weisengrün* l. c. 104. — [3]) *H. Rickert,* »Die Grenzen der naturwissenschaftlichen Begriffsbildung«, 1896. *Weisengrün* l. c.

Oba úsudky z povolaných úst ukazují velký rozdíl mezi vědami přírodními a historickými i co do způsobu, jakým ve svém oboru postupují, i co do cíle, ke kterému směřují. Z toho zároveň poznáváme, že nesmí býti přenášena methoda věd přírodních na obor, jakým jsou dějiny. Kdo takto si počíná, znásilňuje dějiny, vkládaje do nich, čeho v nich není a odvozuje odtud libovolné závěry, které přímo odporují dějinné skutečnosti. Užiti této methody, myslíme přírodovědecké, v oboru, kde individua sama o sobě mají význam a vzbuzují zájem — v přírodovědě individuum samo o sobě nic neznamená — je tedy základní chybou. Chce-li tedy socialisticko-přírodovědecký směr dějiny vysvětliti mechanickými zákony, pak dopouští se základní chyby, chyby nesprávně přenesené methody.[1])

Této základní chyby dopouští se marxismus. Není proto divu, když dospívá k závěrkům zcela nesprávným.

Připusťme však, že je skutečné historické dění všecko účinkem určitých, nezměnitelných zákonů. Směl by se proto marxismus chlubiti, že vystihl ony zákony dějinného a společenského dění? Jest oprávněn předpovídati budoucnost lidstva zrovna s mathematickou jistotou, jak on rád činí? Weisengrün ve spise již zmíněném (str. 112 n.) vyličuje ve velkých rysech práci potřebnou, aby nalezen byl zákon byť i jediného období dějinného tak, abychom mohli krátkou větou vystihnouti souvislost a vztah všech událostí v tomto období. Historik jedné periody, který by to chtěl dokázati, musil by nejdříve jediným intuitivním pohledem obsáhnouti základní podstatu oné doby, musil by býti s to, aby vyměřil duševní objem oné doby. Bez této předběžné práce duševní nevěděl by zajisté ani, jak se práce chopiti. Na to by přišla vlastní práce podrobná. Je-li práce dějepisce zabývajícího se podrobnostmi již nyní namahavá a vyžaduje-li mnoho práce, přece jest hračkou, srovnáme-li ji s výkonem, který by se vyžadoval na dějepisci budoucnosti, aby vykonal předběžnou práci potřebnou k vystižení jen jediné periody podle jejích zákonů. Žádná událost, ani nejmenší, by mu nesměla ujíti, ani nejnepatrnější doklad nesměl by ho býti tajný. Musil by znáti všechny osoby, jejich rodinné poměry, jejich skutečné smýšlení a jednání a musil by i zvěděti, jak, jejich současníci o nich smýšleli.

Vystihnuv pronikavým okem veškeren individuelní život oné periody dopodrobna, pokročil by ke všeobecnějším vztahům. Především by mu bylo prozkoumati co nejpodrobněji celou hospodářskou strukturu oné doby. Nejdeť tu o obraz al fresco obyčejného historika; dějepisec onen by musil míti inventář celého hospodářství z oné doby v hlavě. Podobně by mu bylo proniknouti celou politiku tvůrčím pohledem umělce, kterým by obsáhl celý individuelní život oné doby; musil by proniknouti i ve skupinový život lidí politicky vynikajících a politicky bezvýznamných. Ve skupinovém životě zajisté především se obráží politické cítění a snažení té které doby Jako hospodářství a politiku musil by poznati dopodrobna i filosofii a umění, vědy přírodní a duchové v období, kterým se zabývá.

[1]) *Ernst Bernheim* l. c. 79.

Vedle toho by bylo nezbytno, aby si osvojil řádně a dokonale všechny vědy; neboť by jinak neměl měřítka, aby posoudil vědecký a umělecký vývoj oné doby.

Když byl nabyl důkladné znalosti všeho toho, bylo by mu vyhledávati spojení mezi jednotlivými obory, mezi politikou a hospodářstvím, mezi hospodářstvím a uměním, mezi politikou a filosofií, mezi uměním a vědou atd.

Ale vše toto byly by pouze přípravné práce. Dokonav tento tvůrčí výkon, musil by se přeměniti ještě v psychologa, aby celé cítění, snažení a konání oné doby pronikl zrakem všestranného veleducha. A když by nalezl některé všeobecné souvislosti, nastala by mu práce logika a poznatkového theoretika, aby totiž všeobecné poznatky vyjádřil dvěma nebo třemi přesnými větami. Závěrečnou prací by bylo formulovati získané všeobecné věty jako jediný všeobecně platný zákon. Tím by bylo monumentální dílo pro jednu periodu hotovo.

Takové tedy a tolikeré práce, tolika ostrovtipu nadlidského, tolika nadání by bylo potřebí, aby nalezen byl jediný jen zákon, platný pro jedinou periodu dějinnou. Ale kolik period čítají dějiny světové? Jaký veleduch, jací veleduchové by dovedli nalézti a vystihnouti ony zákony, dle nichž žije a pohybuje se svět lidstva! „Parlament učenců a umělců musil by se sestoupiti, a to takových, z nichž by se nejméně nadaní vyrovnali Shakespeareovi a Newtonovi, aby nalezli historické zákony. A tito největší geniové lidstva by musili pracovati nepřetržitě po léta s největším napětím sil, aby našli jediný historický zákon.“

Jest na jevě, že duch, který by obsáhl vše, co Weisengrün naznačuje jako nezbytnou podmínku, aby nalezen byl jediný zákon historický, musil by býti v pravdě vševědoucím, pronikajícím všechny nejtajnější a nejskrytější hlubiny života. Je však rozum lidský takové práce vůbec schopen? Ano, zákon a řád světový, Bohem daný. Jeho působení pociťujeme na každé stránce světových dějin, v životě národův i v životě jediného člověka, ale kdo z lidí dovede jej plně vystihnouti, kdo dovede jemu úplně porozuměti? „O hlubokosti bohatství, moudrosti a vědomosti boží! Jak nevyzpytatelni jsou soudové jeho a nevystižitelné cesty jeho! Neboť kdo poznal cesty Páně? Anebo kdo byl rádcem jeho?“[1] Tak volá veliký apoštol národů.

Z toho poznáme nejlépe, jakou cenu má tvrzení Marxovo, že vystihl zákony všeho dějinného a společenského dění! Zavání to silně onou vlastností, jíž vyniká nad jiné národ vyvolený, myslíme neskromností až nestydatou.

28 Planost Marxova tvrzení jest ještě patrnější, považíme-li jeho předpovědi do budoucnosti na základě domnělé znalosti historických zákonů. Kdo tyto zákony zná, může ovšem věstiti budoucnost. Marx a jeho stoupenci jeví také nemalou chuť prorokovati. Neodvratným osudem lidstva jest prý společnost zřízená podle chuti socialistů, v níž oni budou pány. Bezpečnou zárukou, že se splní jejich výpočty, jest působení immanentního (vetkvělého) zákona kapitalistické výroby, na-

[1]) Řím. 11, 33. 34.

lezeného Marxem. Tento zákon prý žene neúprosně nynější společnost v náruč socialistické společnosti.

V budoucí společnosti, jak z předpovědí Marxových a Engelsových soudíme, stane se něco dosud v dějinách neslýchaného — přestane působiti zákon rozporu. Třídní boj, který dle Marxa jest hybatelem historie, počínajíc hospodařením řeckým až podnes, a který podle Engelsa jest pro historii tím, čím přírodovědě zákon přeměny energie — přestane působiti v socialistické společnosti. Proto prý nastane dokonalý soulad mezi výrobními silami a vlastnickými poměry, tak že nebude již vykořisťujících a vykořisťovaných, vládnoucích a ovládaných. Vysvětlení zajisté nedostatečné a u marxistů nepochopitelné. Přijali přece za své Heraklitovo slovo: „Vše plyne", vše jest ve stálém pohybu, ve stálém vývoji. Proč pojednou nastane ztrnutí, klid v socialistické společnosti? Proč zákon tak „nad míru všeobecný" pozbude platnosti? Na to nemá marxismus ani odpovědi ani vysvětlení.

Jak jsme pravili, jeví marxisté nemalou chuť prorokovati Jak by také ne, když mají historické zákony a zvláště immanentní zákon kapitalistické výroby, tedy nynějšího dějinného období, a směr, kterým působí! Napořád mluví již tak, jako bychom vzrůstali v socialistickou společnost Na doklad poukazují na různé zjevy společenské za naší doby, které prý v sobě chovají zárodky budoucí společnosti socialistické.

Na to odpovídáme, že o nutnosti vývoje ve směru socialisty naznačeném není ani řeči. Možno snad mluviti o pravděpodobnosti, ale nikdy o nutnosti, Marxisty uváděná statistická data o upadání malých živností a řemesel, o vzmáhání se a soustřeďování kapitálu a j. dokazují nanejvýše pravděpodobnost blížící se socialní revoluce. Možno mysliti, že se pokusí zorganisovaná socialní demokracie o násilný společenský převrat a že se pak pokusí zbudovati společenský řád socialistický. Podobný pokus se již stal za francouzské revoluce v době hrůzovlády a byl již častěji opakován. Jaké bouře způsobili zfanatisovaní socialisté pod vůdcovstvím židů v Rusku za války rusko-japonské a po ní, jest ještě v čerstvé paměti. Tyto jednotlivé pokusy z dřívější a z nové doby dosvědčují, že socialisté mají nemalou chuť pokusiti se ve velkých rozměrech násilně podvrátiti nynější řád společenský a zbudovati socialistickou společnost. Ale jiná jest otázka, jak dlouho by se udržel nový společenský řád a jak dlouho by nesocialisté a sami socialisté snášeli jho na ně uvrženého despotismu, horšího nežli byl kterýkoliv dřívější.

Známo je z dějin, že nikdy se v dějinách neuplatňuje nějaká tendence v celém rozsahu a trvale. Za příklad uvádíme liberalismus, duchovního otce moderního socialismu Liberalismus jevil s počátku mocnou snahu prostoupiti a ovládnouti veškeren život veřejný, politický a společenský a zbudovati trvale novou společnost dle svých zásad. Mnoho, velmi mnoho se mu také podařilo. Ano, za rozkvětu liberalismu se zdálo, že ho nic nedovede zadržeti ve vítězném postupu. Leč dříve než se nadál, počal upadati působením nových, jím samým probuzených protitendencí politických a socialních. Nedomohl se ani všeobecného ani bezvýminečného panství, neřku-li, aby se byl stal

trvale vládnoucím. Vyvolal, jak praveno, nové tendence, které jeho snahy křižují a jeho rozpínavost omezují, vytlačujíce jej z dobytých posic krok za krokem. Na předním místě zatlačuje jej socialismus sám a pak politický radikalismus. Účinkem těchto protitendencí pozbývá liberalismus půdy a ustupuje pozvolna novějším a časovějším směrům

Z uvedeného příkladu můžeme souditi i o budoucnosti socialismu marxovského. Pokud byl v bujaré síle mladické, zdálo se, že vše zaplaví, že vše za sebou strhne, že poroste jako lavina, jíž nic neodolá. Ale již dnes vidíme vzmáhající se protitendence, které jej křižují a oslabují jeho rozmach, jako na př v našich zemích nationalismus oslabil značně řady socialní demokracie mezinárodní a dal spolu podnět k utvoření se nových stran socialistických stojících na půdě národní. Připomínáme také křesťanský socialismus! O něm ovšem socialističtí spisovatelé a řečníci neradi mluví, a to jen s pohrdáním, ale tím nedovedou zastříti pravdu, že křesťanský socialismus existuje, že se utěšeně vzmáhá a hotoví podstoupiti vítězný boj se socialní demokracií. Již minuly doby, kdy viděl dělník svou spásu jen v socialní demokracii. Dělný lid počíná již býti syt terrorismu a despotismu, ve kterém si libují a povždy libovali socialní demokraté. Lid pomalu poznává pravou povahu socialistů Mají sice na jazyku stále blaho dělníkovo, ale při všech slibech do budoucnosti nehnou v přítomnosti ani prstem pro dobro lidu dělnického. Pamatují většinou jen na to, aby dobře zaopatřili sebe a své stranníky. Odírají a vyssávají dělníka pod záminkou příspěvků na různé fondy a účely strany. Vůdcové a podvůdcové mají se dobře a dělník se dře jako dříve.

Jako se přejedly a znechutily konečně otřepané fráse liberální, tak se přejídají pomalu fráse socialistické. A tak bychom mohli na základě Marxova immanentního zákona docela dobře předpověděti konečný zánik marxovské socialní demokracie, jak činí Friedländer. „Se stále se umenšujícím počtem vlastních marxistů a vudců strany, kteří usurpují a monopolisují všechny výhody organisace, vzrůstá tíha duševního zotročení vedených, ale spolu také jejich rozhorčení. Monopol marxismu stane se poutem socialního hnutí, které rozkvetlo s ním a pod ním. Soustředění socialně demokratické pokladny a tisku dosáhne bodu, kdy dělníci nebudou již chtíti snášeti takové poměry. Socialismus stane se nesnesitelným v marxovském obalu. Obal bude roztržen. Poslední hodina marxovského monopolu majetkového odbije; uchvatitelům duševního vedení bude vedení odňato.“ [1])

Z úvahy o mechanické nutnosti v dějinách, od níž si marxisté přislibují vykoupení lidstva a zlatý věk na zemi, jest patrno, že ve společenském vývoji není nutnosti ve smyslu absolutním a mechanickém. Marxismus ukázal nanejvýš pravděpodobnost vývoje, a to velmi kolísavou a nejistou. Všude nutno zvolati: Může tak býti, ale nemusí!

[1]) *Benedict Friedlaender*, Die vier Hauptrichtungen der modernen sozialen Bewegung, I. 95.

Posudky.

Le Positivisme chrétien. Par *André Godard* Paris. Bloud et Barral. Sedmé vydání. Cena 5 fr.

„Mnozí současníci myslí, jako i já svého času, že katolík nemůže býti osvíceným člověkem, a že filologie ohlašuje přirozené počátky všeho náboženství. Křesťanství zdá se jim býti jakýmsi buddhismem zdokonaleným alexandrijskými školami; omlouvají věřivost Bossuetovu, a sice tím, že jeho století neznalo německé exegese.

Vymaněn z literárního spiritualismu velmi blízkého pantheismu, ujištěn obzvláště o Kristově božství a transcendenci mravních zákonů tušených celým starověkem, samým Kristem potvrzených, neodkrývám jako příčinu svého starého bludu ani filosofického ani vědeckého předsudku, nýbrž předsudek filologický. Nynější zápas proti bojující Církvi pouští se v boj malými frasemi, jako na př.: křesťanství jest renaissance arijského ducha. Neběží tu již o speciální exegesi, nýbrž o všeobecnou theorii náboženství. A apologetika bude odpovídati ne tolik rozumem, diskreditovaným v tom, že mohl by vše dokázati, jako spíše fakty; positivismus, který ostatně souhlasí s ekonomií křesťanství, jež nemá za heslo: rozumuj, nýbrž: jednej. Bůh v něm jest Bohem živoucím, ne božské abstrakno sofistův."

Autor, laik, po delší dobu stoupenec positivismu náboženství nepřátelského, našel zase Boha, Krista, stal se přítelem křesťanství, horlivým katolíkem, statečným obhájcem křesťanské nauky. Z nevěřícího positivisty stal se positivista křesťanský, který fakty, fakty moderním člověkem připuštěnými, nepopíranými, usiluje vyburcovati mnohé z netečnosti a lhostejnosti náboženské. „Dvě třetiny nevěřících jsou dobré víry. Sledují slepě několik sofistů, kteří pro sebe shrábli přírodní nebo filologické vědy." Těchto duší, zaslepených přehnaným vychvalováním vědeckých vymožeností, přísahajících na nemožné a smyšlené důsledky konstatovaných fakt a vidoucích jen v moderním positivismu baštu pravdy, jest nutno se ujmouti. „Apologetika musí se však přizpůsobiti tomuto prostředí. Pravda se nemění; dokazování se mění. V positivistické epoše třeba positivistických argumentův; doba Indianův amazonských pokřesťaněných za zvuků flétny minula; a spiritualistická filosofie přivedla to k precisování několika definicí, věcí to přežívajících chrámy, jež se hroutí."

„Neběží již o to, držeti v kázni výboj v Evropě, nýbrž o to, výboj ten zase převzíti; neboť křesťanství ve svém celku je to, které jest dnes ohrožováno; heresiarcha by dnes marně plýtval svou silou. Nuže, nehodou Církve jest, že nedostává se jí apoštolů, kteří debutovali nevěrou. Nedorozumění mezi knězem a současným popíračem se přiostřuje; velmi často prvý zanedbává nevývratných důkazův a setrvává u argumentů, jako na př. vytrvalost mučeníkův, argumentů, které neobrátí nikdy informovaného skeptika.

Klerus musí obnoviti svůj válečný materiál. Vlastně není to tak věda, je to spíše apologetická vulgarisace, která tu chybí Obecenstvo nezná velikých prací Vigourouxa, Filliona a j. Mnoho kněží uzavírá se do scholastického esoterismu. Ošetřujeme raději v míru a klidu věrnou ovečku, než abychom běželi za 99 zbloudilými. Latinský jazyk činí výborná díla obecenstvu cele nepřístupna... Hodina zazněla, tedy třeba vstoupiti v cestu označenou J. de Maistrem a Gratrym, t. j. obrátiti proti naturalismu zbraně vědy. Bude třeba široce aplikovati induktivní methodu a hledati ve zkušenosti mravních zákonů, base to spiritualismu; bude třeba vyznačiti jich nezávislý parallelismus se zákony povšechné fysiologie; zkoumati jisté nadnormální zjevy, jež snažili se mnozí postaviti proti dogmatu, ač tyto zjevy dogma potvrzují; pak uznati, že všechny psychologické a morální zákony nalézají jen v křesťanství své vysvětlení, svou plnost a sjednocenost, a konečně konstatovati historicky, že existovalo vždy jen jedno náboženství, a jiné theogonie že byly jen jeho porušením. Středověk studoval jen duši a substance; 18. století oddalo se studiu fysického jevu, aplikujíc na toto úzké pole zkušenosti výbornou methodu bakonskou; úlohou 20. století je stvořiti synthesu člověka soudobým zkoumáním obou jeho přirozeností."

V tom, co bylo předvedeno, jest již podán i obsah i program autorův, neboť o to vše, co zde si přeje, aby katolickými apologety bylo konáno, pokouší se v citovaném díle sám. Podotýká k tomu pak tolik: „Nemaje k takovému podniku průpravy theologické a vědecké, mohu jenom připomenouti ostatním cestu, jíž třeba jíti a podati tak pod jiným jménem jen to, co dotklo se ve mně základu duše upřímně popíračné. Tato kniha vychází z materialismu, poněvadž deismus zničil sebe sama v druhé polovici 19. století. Nehledej nikdo v této knize filosofický traktát; mnoho argumentů spiritualismu, a to velmi silných nebude v ní vůbec zmíněno. Konečně každý stvořuje si svou logiku. Vždy věřil jsem jen faktům, a obracím se též k těm, kteří problem osudu z této stránky uvažují a rozebírají..."

Té autorem zmíněné neprůpravě theologické a vědecké nelze ovšem doslova věřiti. Kdo pročte jeho dílo, dozná, že jeho autor hodně studoval a důkladně se připravoval. I kdo již po delší dobu obírá se apologetikou, s potěšením bude čísti mnohé statě této rozhodně zajímavé knihy,[1]) z níž vane víra, přesvědčení, zkušenost a opravdovost François Coppée měl vskutku pravdu, napsal-li ve svém referátě: „...tato kniha krásná a výborná, kterou jest nemožno dosti doporučiti a rozšířiti, vykoná velmi mnoho dobrého, tím jsem si jist, a přivede mnoho duší ke křesťanství..." „Je to poprvé", píše jiný kritik, „od 20 let, co vidíme katolíka chápati se tak odvážně, tak učeně offensivy .." „Autor dává nám", čteme jinde zase, „poslední slovo nestranné vědy, a toto slovo jest v souhlasu s křesťanskými řešeními."

Ano kniha ta dozajista bude požehnáním pro mnohé zvlažnělé duše křesťanské; ale rozhodně jen za jedné podmínky, na niž autor

[1]) Kniha je především určena pro širší kruhy; autor sám ji nazývá »abecedář pro nevěřící«.

sám nezapomíná. „Nejlepší apologetika neobrátí nikoho, kdo nemodlí se než věří. V Bibli Bůh stíhá slepotou své nepřátele. Bůh zatvrzuje koho chce, dí sv. Pavel Nevěrou trestá toho, kdo si nevěry přeje; a porozuměním duchovním Písma odměňuje toho, kdo si porozumění toho přeje. Vede-li vášnivé studium ke zhrdání darwinismem, triumfuje-li dobrý smysl nad paradoxy vulgarisatorův a pokojových učenců, není tomu tak při studiu mnoha náboženských otázek; tu pomoc boží stává se nutnou k rozřešení jistých vážných námitek... Pomysl! zdání! ještě nedávno odvětil jsem na takováto slova s hořkostí tomu, kdo mně mluvil o milosti. Uznal jsem však v ní fakt tak zřejmý jako jest fysická pomoc ramene. Prosit se však za ni musí; neboť kdo jí nežádá, neobdrží jí; kdo jí neobdrží, popírá ji."

„Bůh opouští jen toho, kdo Jej opouští", pyšného rozumáře nebo člověka, „který chtěl temnosti, poněvadž skutky jeho jsou zly, lhostejného ducha, nebo srdce, které tvrdošijně se vrací k cizím bohům... Modlete se! Zítra nebo později víra zjeví vám líc pojmů, jichž rub jen jste posud viděli."

Abychom aspoň přibližně si pojem učinili o obsahu této knihy, stůj zde stručný přehled: 1. Vegetativní theorie. 2. Racionelní spiritualismus. 3 Vědecký spiritualismus. 4. O některých nadnormálních zjevech (na příklad okkultismu a j.). 5. Zázrak. 6. Náboženství. 7. Mojžíšské zjevení.

Několik sentencí budiž mi ještě dovoleno zacitovati.

Středověk vedl k rytíři a mnichu; monarchie k šlechtici; republika roku 1792 k Marceauovi. Synthesa této doby, toť švihák. Vše znáti a nic nemilovati, vše sarkasmem profanovati, toť heslo nynějšího intellektuelního dilettanta...

...nenáboženství, atheismus! nedůvěřujte těmto slovům, jichž prvá slabika je záporem; hledejte toho, co zvětšuje a ne co zmenšuje myšlenkový horizont...

.. protestanté obdrželi několik zázrakův a často zázraky prvého řádu; protestantismus však, zpupný to racionalismus, který obmezuje Prozřetelnost, zázraků nemá ..

...spiritualismus bez kultu je snad absurdnější než náboženství bez boha (buddhismus)...

...jako chemie se zrodila z alchymie, tak vyklubává se transcendentální psychologie ze spiritistických legend...

...v ten den, kdy theologie bude sproštěna latinského esoterismu, přemůže intellektuelní svět...

...proč umění je tak vyšší průmyslu? Protože jest odrazem Boha v člověku, a průmysl odrazem člověka ve hmotě...

...19. století, opravdové i v bludu, značí pokrok proti uštěpačné nízkosti století 18. Připravilo dílo 20. století, synthesu metafysiky a vědy...

...naše mlhy a mraky nic nevezmou slunci, naše negace nic slávě boží. Věda sama může jen získati, obrátí-li se k náboženskému absolutnu. Nevědomky snad to činí...

...Zeus ovládaný osudem nepředstavuje-li hrozné dogma, jež formulovati troufá si stěží Církev. Nekonečné milosrdenství obmezované hříchem

nelitujícího a bezmocné zničiti, uhasiti peklo, jež pro sebe zapálil vinník sám?. .

...nižádné úsilí není ztraceno. Mnichové, kteří ve 12. století opisovali Ovida, faraonové, kteří neprodyšně uzavírali své hroby, připravovali důkazy volající proti nevěře budoucích dnů..

...každá filosofie pobloudila žádajíc na rozumu tajemství světa: křesťanství je odhalilo, zjevilo V tom dni, kdy věda se nechá doplniti theologií, objeví v zákonech generace známku křesťanské metafysiky...

...žádné dokazování nepřesvědčí nevěřícího, nepočne-li sám po tom toužiti. Bůh může obstarati náhradu za prostředek; ale zřídka nahrazuje příčinu obrácení. Vyslechnuté kázání, náhodou čtená kniha jsou jen prostředky připravené tomu, kdož vzýval neznámého Boha. Především touha a bolest; toť volání žalmistovo, toť veliký zákon křesťanský. Jaké je sudidlo spásy? Slza prolitá na kolenou...

Ač nás to svádí neustávati v citování mnoha krásných míst, končíme, berouce ohled na místo. Své dílo shledává autor neúplným, a slibuje, dá-li Bůh mu života, je doplniti zkoumáním námitek naturalistických a filologických, a sice dvěma positivnějšími studiemi o křesťanství „Le Messianisme et Jésus“, dílem exegetickým a dogmatickým, a dílem „L'Evolution chrétienne“, jež bude historickou parafrasí Goetheova rčení: „Církev bude stále uváděti svět v úžas svou transformační schopností; darem, který jest v ní, stále se přizpůsobovati své době.“ *V. Lankaš.*

Dr. Max Heimbucher, Die Orden und Kongregationen der katholischen Kirche. II. Band. Zweite, großenteils neubearbeitete Auflage. Paderborn 1907. Druck und Verlag von F. Schöningh.

V prvním svazku pojednával autor o počátcích života řeholního až ke sv. Benediktu, dále o řádě benediktinském a ostatních řádech s řeholí benediktinskou a konečně o Kartusianech. Svazek druhý jedná o řádech s řeholí augustinianskou, o řádě františkánském s jeho četnými odvětvími a o řádě Karmelitů spolu s příslušnými řády ženskými a kongregacemi.

Ze skrytosti domu soukromého a ze samoty pouště vystoupilo mnišstvo záhy jako mocný činitel kulturní do veřejného života. Kláštery byly školou křesťanství a hospodářské kultury, mniši učiteli lidu a rádci knížat. Než styk se světem laickým, vzrůst vážnosti a majetku, dále pustošivé vpády nepřátelských hord atd. ohrožovaly spořádané trvání klášterů. Hrozící nebo již nastalý úpadek kázně snažili se zamezit o reformu usilující mnichové, biskupové a synody. Zvláště z Clugny vyšla obnova života řeholního; v Německu blahodárně působil klášter hirauský, v Italii kongregace kamaldolská a vallombroská, především však významným pro obnovu kázně stal se řád cisterciácký.

Založení řádu řeholních kanovníků sv. Augustina, dále řádu premonstrátského jakož i roku 1256 uskutečněné spojení několika společností poustevníků v řád Augustinianův Eremitů tvoří další články v řetěze církevní a klášterní činnosti reformní. Když ve století 13. vy-

stoupili heretičtí blouznivci, kteří napodobením chudého života Kristova a apoštolů věřící k sobě připoutat se snažili, založil sv František z Assisi **řád menších bratří** a sv. Dominik **řád kazatelský**. Nové řády **„žebravými“** zvané, poněvadž se i všeho společného majetku zřekly a z almužny žily, učinily si úkolem sloužit zvláště nižšímu lidu slovem a příkladem; zřetel svůj obracely především k městům a přičiňovaly se vedle náboženského utvrzení lidu též o jeho povznesení socialní. Věda byla horlivě pěstována v řádě kanovníků sv. Augustina, dále v řádech žebravých, k nimž brzo se přidružili Karmelité kolem roku 1240 na západ přišlí a Augustiniani Eremité, dále Servité, řeholní Terciáři sv. Františka, Minimi a jiní; největší theologové 13. a 14. století vyšli z řádu dominikánského, případně františkánského. Oba řády, rovněž tak Premonstráti, Kapucíni, Augustiniani Eremité a Karmelité působili blahodárně v pohanské missii. Vykupování a osvobozování křesťanů z moci nevěřících věnovali se Trinitaři a Mercedarii čili Nolaskové. Vychování a vyučování mládeže, dále ošetřování nemocných a péči o nuzné všeho způsobu převzaly četné řády a kongregace s řeholí augustinianskou, podobně jakož i veliká řada společnosti Terciářů sv. Františka.

Toť v stručnosti načrtnutý obsah dílu druhého, podávající nový důkaz, kterak církev potřebám všech dob pomoci se snažila

Dr. J. Samsour.

Dr. Joh. Ude, Monistische oder teleologische Weltanschauung? Graz 1907. Cena 2 M.

Spisovatel uveřejňuje ve zmíněném spisku přednášky, které konal před posluchači všech fakult štyrskohradecké university, s tím úmyslem „das Interesse an der Frage nach einer Weltanschauung wecken, beziehungsweise zu selbständigem Urteil darüber anleiten“. Proto také není to žádné přísně vědecké pojednání, které by otázku navrženou vyčerpalo všestranně, nýbrž spisovatel chce monistický a teleologický názor světový podati pouze v obryse „se stanoviska přírodovědeckého, filosofického a theologického“, zkoumati důvody pro i proti, aby čtenář pak buď přijal nebo zavrhl příčinu světa mimo něj existující, t. j Boha. Po přednášce úvodní „Zweck des Themas und Voraussetzungen für die Behandlung desselben“ vykládá nejdůležitější body obou názorů, při čemž zvláště důkladně pojednává o filosofických pojmech „Zweck und Zielstrebigkeit“ (28). Následuje pak vědecko filosofické ocenění monismu. Thesi svou si formuluje „Nicht der Zufall hat aus dem Chaos den Kosmos gebildet. Die Bewegung hat einmal einen Anfang genommen: ewige Bewegung ist also ein Widerspruch und demnach die kausal-mechanische Weltanschauung ad absurdum geführt“. Autor dokazuje tuto thesi a polemisuje s hlavními zástupci monismu a materialismu. ukazuje nevědeckost jejich důkazů, poněvadž oni „einen Grund, der eben kein Grund ist und keiner sein kann, dennoch als Grund aus geben“. Descendenční theorie Darwinova, J. Lamarckova, G. St Hilaire-ova jest podrobena krátkému rozboru, Häcklův system odhalen v cele

své prázdnotě. Proti Häcklovu tvrzení, že svět jest nekonečný a věčný, dokazuje autor, že svět dle zákona o stálosti energie bude míti konec a musí tedy míti i počátek. Neboť pohyb nemůže být nekonečný. Svět byl tedy vytvořen, a sice dle principu kausality; je tedy mechanický názor světový v hlavním svém bodě neudržitelný. Na konec (71—106) ukazuje v krátkém historickém přehledu, že jak ve filosofii tak i v přírodovědě s teleologií uznána byla vždy i existence Boha. Spisek psán jest poutavě a vykoná dobré služby.

Karl Groos, Die Spiele der Thiere. Zweite umgearbeitete Auflage. Jena. Fischer. Cena 5 M.

Je to velmi zajímavá kniha: pohybuje se mezi biologií a esthetikou a podává zajímavý material i — psychologii. Ale kniha nejen zajímavá, nýbrž, možno říci, skoro jediná. Jsou velmi řídké ty práce, které zabývají se hrami dětí (zvláště když pedopsychologie není vůbec ani tak starého data), ale vysvětliti hry zvířat, najíti pro ně zákony, o to pokusil se teprve Groos. Hru vysvětloval Schiller nadbytkem síly, kteréžto myšlenky uchopil se H. Spencer a doplniv ji ještě pojmem „napodobování" zbudoval na tom svou theorii. Tuto theorii zamítá Groos a staví do popředí biologický význam cvičení (Übungswert). „Das ‚Experimentieren' kleiner Kinder und junger Thiere, ihre Bewegungs-, Jagd- und Kampfspiele, die doch die wichtigen Grundformen des Spielens überhaupt ausmachen, sind keine Nachübungen (Nachahmungen!), sondern Vorübungen, sie treten vor den ernsten Thätigkeiten auf, und haben offenbar den Zweck, das junge Lebewesen auf diese einzuüben und vorzubereiten" (7). Důležity jsou při tom zděděné disposice, schopnosti, zvláště však instinkt, jemuž věnuje velmi dlouhé pojednání (24—77) a vykládá nejdůležitější názory o něm. V dalším (77—308) vykládá různé hry (Experimentieren, Spiele der Ortsveränderung, Jagd-, Kampf-, Liebesspiele a pod.) po stránce biologické, a v poslední kapitole (310—22) po stránce psychologické. Hlavní faktor jest dle autora záliba (Lustgefühl), radost ve hře. Jejími prameny pak jsou uspokojení všeobecné snahy po činnosti, radost, že něco koná, něco může, bojovný instinkt a pod. Kniha zaslouží toho, aby byla čtena nejen od filosofů, nýbrž i v širších kruzích.

G. F. Lipps, Die psychischen Maßmethoden. („Die Wissenschaft," Sammlung naturwissenschaftlicher und mathematischer Monographien.) Braunschweig, Vieweg & S. Cena 3 M. 50 f.

Novodobou psychologii charakterisují dva zjevy: methoda empirická a vysvětlování psychických a psychofysických poměrů měřením. První počátky experimentu v psychologii nalézáme už v 18. století, kdy Reimarus, Tetens, Tiedemann už pokoušeli se měřením a výpočtem určiti tak zvaný mechanismus představovací. Jejich práce zdokonalili Herbart, zvláště však Jindřich Weber a Jan Müller, z nichž dva poslední položili prvé základy k psychofysice, jíž budovatelem jest G. Th. Fechner. Kdežto dosud zkoumal se experimentně hlavně vztah

mezi pocitem a podrážděním, obrátila se pozornost pomalu také k jiným věcem, zvláště k rychlosti psychických aktů, k době reakční, k associaci a pod., a tak vytvořila se tak zvaná „psychologie associační", jejíž zástupci jsou hlavně: J. St. Mill, Alex. Bain, H. Spencer, Th. Ziehen a j., a jejíž hlavní zásadou jest, že „duševní život jako celek není než souvislou řadou psychických aktů, jichž souvislost spočívá v tom, že jeden vychází associací z druhého. Tato associace pak jest brzy více brzy méně materialisticky podmíněna" Při takovém stavu věcí není divu, že experiment (ač ne zcela všeobecně) pokládá se za onen klíč, který rozluští všecky záhady psychologické a že literatura tohoto oboru nestojí za jejími obory filosofie. Lippsova studie, věnovaná specifické otázce o měření, jest rozdělena ve tři oddíly, z nichž prvý zabývá se úlohou psychologie experimentální vůbec, která pozůstává v tom, že experimentálně nalezne se obsah vědomí. Její methodou jest měření a počítání a předmětem souvislost mezi objektivními zjevy a subjektivním pojetím. Ale subjektivní pojetí a posouzení není prosto všech vnějších vlivů; proto měřením a číslem možno nejvýš určiti odvislost různě podmíněnou, ale nikdy vztahy aequivalentní. Proto ani experimentální methoda nevede dále než k pravděpodobnosti. Třetí oddíl, subjektivním faktorům v říši přírodovědeckého bádání věnovaný, ukazuje, jakých chyb dlužno se varovati, poněvadž naše smyslové postřehy jsou jen nedostatečny, dokazuje, že Fechnerova methoda dnes už neuspokojuje, a konečně sám naznačuje způsob, jak možno konstruovati methody k určení míry a závislosti (M. der Maß- und Abhängigkeitsbestimmung), které by vyhovovaly všem požadavkům experimentální psychologie, a zabývá se blíže psychickými methodami měřickými. V dodatku uvádí jako příklad vypočtení „středních hodnot" (Mittelwerte). Spisek, který opatřen jest velmi slušným seznamem literárním, prokáže jisté dobré služby jak psychologu tak i přírodozpytci.

-kl.

JUDr. Viktor Dvorský, Ekonomicko-geografické studie z Černé Hory. Rozprav České Akademie tř. I. č. 37. Praha 1907. Str: 61.

Hospodářský zeměpis v naší literatuře dosud málo byl vzděláván. Kniha Dr. Dvorského jest prvním svého druhu soustavně provedeným pokusem. Autor statěmi o hospodářském zeměpisu v odborných orgánech už častěji novou tuto nauku k nám uváděl. Také této práci předeslal úvod orientační o nové disciplině vůbec a o jejím dosavadním vývoji. Vybral si Černou Horu ku svému pokusu, že jako kraj zajímavý národně i přírodně a jako kraj neveliký zvláště dobře se hodil: i pro obecenstvo, jež o Černé Hoře rádo se něco nového dočte, i pro autora, že celý kraj mohl osobně projíti a shlédnouti.

Kromě toho Černá Hora svou jednoduchostí hospodářských poměrů práci jako první svého druhu u nás činí průhlednější a snadnější pro porozumění. Autor praví také, že se mu hodila proto k typickému zpracování nejlépe, že nalézáme na Černé Hoře rozmanitost činitelů přírodních: vyprahlé, bezvodé, vápenné skály na severozápadě se skrovnou

vegetací, břidlové velehory na východě a jihovýchodě s bujnou vegetací a hojnou vláhou, a konečně rovinné útvary, jezerní kraj i přímoří. Tato rozmanitost přírody názorně ukazuje svůj rozmanitý vliv právě v tom primitivním hospodářství člověkově.

Černá Hora nachází se nad to ve stadiu přerodu, snaha povznésti se k hospodářské síle západní Evropy stále se více uplatňuje v krocích a podnicích správy černohorské; a vlivy cizí intelligence i cizího kapitálu počínají své zvelebovací dílo. Mimoděk obrací proto na sebe teď častěji zraky politiků, státníkův i národohospodářů v říších sousedních. Země lační po kapitálu a osobním podnikatelském přispění. Čeští lidé a český kapitál má tu ještě svobodné pole působnosti. Zatím ne sice výnosné, neboť vše třeba od počátku počínat; ale přece též ne se škodou spojené. A povznášeti slovanský jih počítáme my sami za svou povinnost národní a sám slovanský jih se s důvěrou na nás obracívá. Zvláště Černá Hora nejednou už osvědčila, že od nás právě nejvydatnějšího přispění očekává.

Kniha Dra. Dvořáka pro takovéto zasáhnutí podává velmi mnoho pokynů. Sloužiti může vůdcem každému, kdož jakkoliv by se o hospodářské povznesení Černé Hory zajímal. Vede na pravou cestu, varuje před chybnými kroky a zbytečnými nadějemi. Zahrnuje totiž v líčení svém jak přírodu tak člověka po jeho hospodářské stránce.

Vývoj Černé Hory vzal počátek od myšlenky náboženské. Úskoci srbsko-křesťanští uchýlili se na náhorní rovinku, položenou nad kotorskou zátokou. Planina tato beze všech hospodářských předností měla pouze to dobré, že byla ze všech stran těžko přístupnou jako přirozená tvrz a dala se tedy dobře hájiti. Turecko jen ze strategických a politických ohledů na černohorské úskoky útočilo, jinak kraj ten pro ně byl bezvýznamný. Za to úskoci k prvotně zabrané plošince musili z hospodářských ohledů zabírati sousední kraje. A tak snažili se rozšířiti území své o rovinku zetskou a rjeckou; zabrali pastvinami a lesy bohaté kouty za Pivou a Moračou, zabrali konečně i rovinku podgorickou, část Skadru a konečně i přímoří (1878).

Dnes po zabrání těchto území může Černá Hora, i když už důvody nábožensko-politické jejího bytu pominuly, udržeti se jako samostatná jednotka hospodářská. Hospodářské tendence Černé Hory přirozeně se ještě nesou za přibráním Kotoru, Novopazarska a celého jezera Skadru s výtokem jeho Bojanou. Neboť bez těchto částí Černá Hora nemá přirozených hranic. Překážkou k jejich nabytí je s jedné strany Albanie s divokým svým obyvatelstvem, s druhé strany pak říše naše. Proto ona nevůle a nedůvěra k těm dvěma sousedům.

Hospodaření člověka obsahuje čtyry fase: výrobu, oběh, rozdělení a zpotřebu zboží. Vrcholem a cílem je zpotřeba. Podle míry její řídí se i ostatní předběžné fase. Míra zpotřeby určuje se osobní nutností i tradicí, čili tak zv. „zpotřebními zvyky“.

„Zpotřební zvyky“ tvořily se na Černé Hoře pod vlivem bojů neustálých. Jsou proto co nejslabší. Idealismus, jenž se jeví ve vývoji Černé Hory (obrana náboženství) a pak občasné nahrnutí se nových úskoků do země beztoho chudé stlačovaly konsum ještě více. Podle

míry potřeb třeba dnes rozeznávati trojí okres: východní velehorský jako nejnižší, přímořský a rovinný jako nejvyšší, krasový jako střední. Tento však býval právě okrskem největší depresse konsumní, klesaje až k úrovni potřeb existenčních. „Drsné podnebí jevící se velikými rozdíly teploty, množstvím sněhu v zimě a prudkými lijáky na jaře a na podzim nutilo sice zřizovati pevné budovy. Ty stavěny z kamene, jehož jest všude dosti, ale úplně bez ozdob a jejich vnitřní zařízení nebylo skoro žádné. Spalo a spí se na zemi pokryté nějakou látkou. Nářadí bylo málo, což se vysvětluje nedostatkem dříví. Nároky na stravu měli staří Černohorci velice skromné; dovoz obmezoval se jen na kávu a jinak musili se spokojiti prostými výtěžky domácího hospodářství, než často nedostávalo se ani těch. A přece tito lidé měli potřeby kulturní, ba celý jejich zápas byl vlastně bojem o kulturu. Takovou kulturní potřebou byly jim ‚crkve‘ (kostely), zpravidla sloužící i za pevnůstky, byl jí i boj, neboť kořisť válečná, ať v pozemcích, ať v movitostech jedině umožňovala povznésti se nad úroveň potřeb existenčních. Touha po nádherných šatech a zbraních, pohostinství, jež přecházelo začasté v přepych a plýtvání nápoji, jakož i silně vyvinutý život pohlavní, provázený pronikavou rodinnou příchylností, zakládajíce se ve válečnickém zaměstnání obyvatelstva, vtiskovaly konsumčním zvykům zvláštní ráz připomínající rytířské obyčeje středověké.“

Konsumční zvyky se však právě v této části od roku 1878 (poslední boj a rozšíření Černé Hory) nejvíce povznesly, tak že okresu dnes patří prvenství. Příčina jest, že uprchlíci přestali přelidňovat tuto část Černé Hory; přirozený přírůstek její pak odcházel do rovin (Zety a Podgorice); politické střediště s úřednictvem a diplomatickým sborem zůstalo v ní, a tak i příliv peněžný hlavně sem se obracel a příkladem působil na okolní obyvatelstvo.

Přirozeně lépe jest nadán kraj rovin a přímoří, ale přes to kulturně nestojí výše.

Kultura se tu totiž pojímá jen se stránky materielní, ne také duchově, tak že snahy immaterielní, které značí vrchol evropské kultury a jimiž se hospodářské snahy zušlechťují, nedocházejí tu rozšíření. Krajina ta ztrácí nepřízní poměrů povahu krajiny přímořské. Vysoký horský hřbet odděluje oba přístavy Bar a Ucinj (Dulcigno) od rovin vnitřních, totéž činí i močály nad jezerem skaderským. A kromě toho přirozené vyústění rovin Rjeky, Crmnice, Zety a Podgorice — totiž skaderské jezero s Bojanou — nepatří Černé Hoře.

V třetím okrsku působí a obráží se vliv sousedního Turecka a Albanie. Stará depresse konsumčních zvyků trvá tu dále. Lidé nevidí lepších příkladů hospodářských. Tam lidé žijí dosud v klamném domnění, že úkolem Černé Hory i nadále jest boj proti Turkům. Cest a silnic není, a proto ani vliv západních částí Černé Hory nemůže se rozvinouti. Cizinec sem skoro nikdy nezabloudí. Panuje tam také netajený odpor proti všemu cizímu. A tak východ lépe přírodou nadaný než krasový severozápad stojí nejníže, na samé úrovni existenčních potřeb.

Vylíčiv poměry konsumu, přechází autor ku vlastnímu předmětu zeměpisnému: k popisu přírody, jakožto jednoho činitele ve výrobě na Černé Hoře. Výroba všude jsouc pouze prvotní, na Krasu hlavně spočívá v dobytkářství a namahavém a velmi intensivním, a proto právě málo výnosném polaření. Pokroku na bídných, po stráních rozsetých políčkách, s nanešenou prstí není valně možno Strojů nemožno upotřebiti, ani tažné síly namnoze ne. Hospodaření možné jest ve známé ubohé podobě kopaničářské („kopanice“ ne „oranice“ jsou pole této části). Dřeva je t málo, vody rovněž není, prosáká vápencem a ztrácí se ve hloubi, proto není ani řek a údolí, leda velmi málo. Na náhorních plošinách jsou doliny, kotlinky (pole), slepá údolí, propasti. Rozsídlení je takové, že uprostřed většího pole jest osada větší, „město“, sloužící trhovým cílům Osady ostatní pak rozloženy na obvodu pole, aby úrodné půdy — chudé jinak „červenice“ — nezabíraly. Voda se pečlivě sbírá a chytá z dešťův a uchovává, nebo daleko se pro ni chodí. A těžký tento život výrobní spočívá úplně na bedrách žen Muži leží, pokuřují a pijí. Je to návyk z bývalých válečných časů. Nedůstojno jest hrdiny, aby pracoval na poli a v domácnosti.

Východní velehorní oblast složena z břidlice palaeozoické, se slídou a pískem, ze sopečných vyvřelin, a má tedy podmínky pro tvoření údolí a plošin s dobrou prstí černou. Kraj tento má mohutné stráně zalesněné, má veliká údolí, jen že údolí tato z části jsou pouhé „kaňony“, hluboké říční prorvy se strmými stěnami, jejichž celé dno vyplňuje proud vodní. Kde se údolní prorvy rozšiřují, povstávají ihned úrodná pole a pastviska. Dnes už většinou říčky zaryty jsou hlouběji do vlastních naplavenin a pole tak ušetřena jsou záplav. Na stráních jest bujný les, na plochých hřbetech buď pastviny buď les. Obyvatelstvo skoro výhradně zabývá se dobytkařením, v údolích z části rolnictvím. Dobytkaření (ovčáctví) jest však Černohorci milejším, protože nevyžaduje tolik osobní práce co pole. Aby se rozšířila pastva pro dobytek, vypáleny byly na mnohých místech celé kraje lesní, a následky toho jeví se v ubývání vláhy, smývání prsti, zhoršení podnebí. Tak jmenovitě rozsáhlé travnaté pláně na Sinjavině spálením lesů znehodnoceny — Rovinky v údolí Zety a Morače (Podgorica) jsou úrodné naplaveniny s hojností vody vrchní i spodní, ale pitné jest málo. Rovinka podgorická jest chladnější než k jihu obrácená Zeta. Rovina však při ústí řek samých zaplavována jak řekami tak jezerem, jest neúrodná, štěrkovitá, stepi podobná. Obilí uzrává dvakráte do roka, v létě jsou nesmírná parna, v zimě a na jaře veliké deště. Daří se kukuřice, víno, olivy, fíky, tabák, rýže. V řekách: Zetě, Morači, Cijevně, Crmnici a na Skaderském jezeře provozuje se rybářství. — Také Přímoří, odpočítá-li se velehorský hřeben Rumije, má půdu pro zemědělství velmi příznivou; podnebí pak příznivější než rovinky nad Skadrem. Je to olivová subtropická oblast s věčnou zelení. Přímoří však v obchodním smyslu má málo významu. Nemá dobrých přístavův. Ani Ucinj ani Bar nejsou přirozenými chráněnými přístavy. V Baru teď pomáhá se umělými stavbami. Spojení s vnitřkem Černé Hory možno však jest dosud pouze

silnicí přes průsmyk sutormanský Dráha však už navržena a zajištěna kapitálově milanskou podnikatelskou společností.

Druhý činitel v hospodářství — člověk — súčastňuje se buď prací nebo kapitálem. Tato účast na Černé Hoře není, jak už podotčeno, značná. V prvotní výrobě účastní se nejvíce ženy. Ale také v druhotné výrobě Černohorec se práce straní. V dílně samočinně nerad pracuje, raději už v továrně jako námezdný dělník. Továren však dosud není, leda zbrojovka v Rijece a tabáková dílna v Podgorici. — Dělby práce není. Není ani komunikací, a tudíž ani ne snadné směny, která by ji podporovala. Známa však od dávna kooperace: „rad na uzajmicu“ (vzájemná výpomoc osobní), „u napolicu“ (nájem z polovice), „rad na suponu“, „na izor“, práce na soupřež, společná orba dobytkem.

Způsoby hospodaření jsou: kopaničářství, zahradnictví, polaření, lukaření, dobytkářství, jež často i v krajích polařských tak převládá, že žito žnou zelené na píci. S hor se dobytek na zimu shání do rovin a často dává na krmení za plat přes zimu (na zimnicu, u napolicu). Dobytek jest zanedbaný, vysílený. Užitek jeho malý, sýrařství a mlékařství na nízkém stupni. Vinařství a sadařství primitivní. Lesní hospodářství jest loupeživé a ničivé. Na lesy se hledí jako na překážku, kde jest jich dosti. Kde jich není, nevysazují se.

Obchod se povznáší a oživuje rozhojňováním konsumu. Uvnitř země samé má i zvláštní předměty trhové: sníh z Durmitoru prodává a vozí se do krajin bezvodých; chrastí z rovin a z krajin nad Podgoricí vozí se na holý Kras západní. Pro nedostatek spotřebních předmětů domácích jest hojným obchod s cizinou, dováží se průmyslové potřebné zboží, ale i mouka a víno Vyváží se dříví, dobytek, kůže. Doprava jest většinou soumarová, horská. Vinou toho jest nedostatek silnic. A i cesty a silnice stávající jsou nesjízdné. Jen velmi málo je těch cest, po nichž by se dalo jeti povozem. Dnes se tyto nedostatky pilně dohánějí.

Rozdělení statků jest více závislo na právním vývoji než na přírodě. Rodiny žijí zádružně (na východě), nebo „inokosně“, po jedné, jak u nás. Často celý kmen drží půdu, celá vesnice spravuje vše společně. Tyto „komunice“ se však pomalu rozpadají. Při tom však ještě sociálních protiv nepovstalo.

Autor vidí životní podmínku Černé Hory pro budoucnost v tom, „aby lid vychován byl k racionelnímu mlékaření a sýraření; třeba vyučiti jej, aby sázel stromoví sám a lesů všemožně šetřil. Třeba však zejména radikálně změniti rodinné poměry. Osvobození ženy z dnešní poroby musí býti nejbližším úkolem mladší černohorské generace. Uskutečnění návrhu železnice spojovací (z Baru přes Černou Horu a Novopazarsko do Srbska, do Niše) učinilo by z Černé Hory významný stát průvozní a obchodní. V samé Černé Hoře by pak způsobilo veliké oživení . . . Kromě toho Černá Hora by se mohla státi při své vzácné krajinné zajímavosti cílem evropské turistiky. Tu by však třeba bylo dobré organisace a přísné výchovy lidu a sebekázně, jakož i snahy, aby lid zůstal při národní svéráznosti své a neutonul při styku s cizinci v evropské šabloně . . .“ *P. Š.*

Dr J. V. Šimák, **Bohemica v Lipsku.** Historický archiv České Akademie č. 29. Praha 1907.

Šimák podává tu obraz o českém materialu v rukopisech lipské knihovny universitní (78 čísel) a městské (20 čísel). Škoda jen, že neúplný. Prohlédlť autor, jak sám praví v úvodě, pouze kodexy, v nichž dle katalogu mohl očekávati něco českého (universitní knihovna nemá odborného katalogu, a proto výtěžek prohlídky p. spis jest asi hodně neúplný, městská knihovna má výborný katalog Naumannův) — na ostatní nebylo kdy. A přece teprve úplné prozkoumání rukopisů by opravňovalo k nápisu tak širokému: Bohemica v Lipsku! Pokud může autor říci: „jistě ještě trvá neznámo kolik rukopisů, majících význam pro nás, i po mé prohlídce“ (str. 5), jest vydání katalogu poněkud předčasným.

Ale v tom, co Šimák prohledl a v katalogu předkládá, jsou mnohé cenné věci. Většina je známa, již Palacký shledával v universitní knihovně listiny důležité pro dějiny naše, a Šimák vždy udává, kde co bylo uveřejněno nebo citováno. Některé kusy jsou nové; tak celá řada listin i několik spisů, jako lékařské traktaty M. Albíka, theologické Matouše ze Zbraslavě a Jana ze Stříbra.

V kod. 177 1—58 traktat anonymní jest asi traktat Stanislava ze Znojma „Contra 45 art. Wiklef“, 89—163 Antihus jest asi Štěpána Dolanského, ne Pálče, v kod. 661 209—225 jest dobré zdání fakulty, vypracované Stanislavem Zn. a uveřejněné Loserthem v Archiv 75, v kod. 2114 *ch)* Anon. je traktat Dinkelspühelův proti Husitům.

V latinských částech jsou tu a tam chyby, zvláště v 11 listech, jež ke katalogu jsou připojeny.

Tak na str. 18. 3. řád. od konce má býti vesceris místo vestieris; v listě I. 6. řád. nam (místo num), 18. a 19. et ecce (místo Et Ecce); v listě II. 3. ř. od konce domui (místo domni); v listě III. 5. ř. na str. 96. impensorum (místo impendorum), ř. 14. sanationem (ne sanam), ř. 17. honorificam (ne honorificem), ř. 19. gratissimum (ne gratissimam), ř. 29. hac de re (ne hoc de se), Certe (ne certe); v listě IV. ř. 10. deduxeram (ne deduxerim), ř. 18. sodalitatem (ne sodalitate); v listě V. ř. 14. pro veris (ne moveris) a za cultoribus nemá býti bod; v listě VIII. v podpise Te (místo Et); v listě IX. 8. ř. od konce benevolentia (ne benevolentiae), 4. ř. od konce quem (ne qui); v listě X. v obsahu v 5. ř. nutno škrtnout »by«, v 5. ř. listu istic (ne istis), 6. ř. factum (ne fastum), na str. 102. 5. ř. 2. odst. offertur (ne effertur), 3. ř. od konce listu moribus (ne omnibus); v XI. listě předposlední řádek na str. 103. dignaremur (ne digneremur).

Úpravou je katalog dokonalý — jeť zpracován dle vzoru Truhlářova. Udávány signatury knihovní, jaký jest kodex a z které doby, počet listův a rozměry, vnější popis a výčet obsahu atd. Kromě toho hleděl vydavatel určiti, je-li text již znám a tištěn; u listin ovšem nemohlo dosaženo býti úplnosti. Někde jsou udány krátké regesty; úplně stačily by tam, kde je známo, že text již tištěn, ale velmi žádoucny by byly všude u listin dosud netištěných; žel, že toho opomenuto. U listin týkajících se veřejných záležitostí nedostačuje jen údaj, kdo a komu list psal, tam třeba regestu, aby oceniti se mohla větší nebo menší důležitost listiny. Zvláště neradi jsme pouhému výpočtu listin Myllnerových (str. 72

až 90), ač ovšem se spisovatelem také uznáváme, že i při této nedostatečné úpravě pozná, kdo by chtěl ve sbírce pracovati, co se mu hodí. V listáři Myllnerově jsou totiž obsaženy zprávy dosud neznámé, ale i pro politické dějiny významné. Z něho vzal vydavatel do příloh 11 listů, které většinou týkají se rodiny Tychonovy, ale snadno mohly odtud nahrazeny býti důležitějšími listinami rázu veřejného. Rok 1535 udaný na str 82 pod č. 268 jest nemožný. List papežského nuncia ze dne 25. dubna 1599 nebyl poslán hejtmanu, nýbrž kapitule (nikoli capitaneo, nýbrž capitulo) a nikoli Honoriovi Huliovi, nýbrž Honoriovi Eliášovi (Helie, str. 74, list 17—18). Rovněž Posseuinus nepsal Myllnerovi o volbě biskupa olomouckého, nýbrž o biskupu vratislavském (str. 74, list 19). List ze 20. září 1598 (na str. 79, list 189) není od papeže kapitule olomoucké, nýbrž asi od kardinála od sv. Jiří neb od vyslance císařského u dvora papežova; rovněž na listě 190 není opis listu papežova císaři a Františku Dietrichštejnovi, nýbrž opis listu někoho jiného o Dietrichštejnovi k císaři.

Rejstřík na konci připojený jest úplný. *S.—T.*

Otakar Hejnic, **Listář k dějinám školství kutnohorského.** Doplňky z let 1594—1623. V Praze 1905.

Spis tento jest doplňkem Nováčkova „Listáře k dějinám školství kutnohorského od roku 1520—1623“. Zabírá kratší periodu od roku 1594—1623 a sestaven jest z listin archivu kutnohorského, a zvláště ze zpráv obsažených v tak zvaných „Memorabiliích“. Doplňkem tímto jsou velmi mnohé osoby učitelské zjištěny, známosti o jejich životě prohloubeny a některé údaje osvětleny; rovněž podány jsou zprávy o kněžích spisovatelích, kteří po veliké většině byli též učiteli za svého mládí. Zápisy v Memorabiliích psali sami učitelé a týkají se mnohdy velmi podrobně poměrův učitelských i žákovských; všecek spis jest zase důležitým pramenem pro vývoj kutnohorských škol, z něhož viděti kulturní význam škol v oné době, se všemi jejími přednostmi i nedostatky, podporami i překážkami podle tehdejšího smýšlení a cítění.

Dodatkem uveřejněn přehled osob učitelských a kněžských od roku 1593—1623 na Horách Kutných.

Spis pracován pečlivě; práce kolikráte velmi namahavá při čtení rukopisů dobrala se účinnou pomocí přízniveců zdárného výsledku. *T.*

*

Bohumil Brodský, **Libuše Trnavská.** Román. „Libuše“ r. 36. sv. 5. a 6. Nakl. F. Šimáček v Praze.

V obsáhlém tomto díle líčí se širším kruhům méně známé prostředí venkovské šlechty statkářské, zejména jeho duševní život doma, ve světě i mezi lidem. Mladá dívka z velkoprůmyslnické rodiny vdá se za staršího statkáře, neduživého, aby zachránila rodinu před hospodářskou krisí. Pociťuje těžce nesoulad v duších manželů, sní o štěstí mimo krb rodinný, je strhována proudem světáckého života lázeňského, ale odolá a zůstane pak i ve vdovství věrna svým úkolům mateřským, zříkajíc se pro ně ráda blaha, po kterém tak toužila.

V rámci šlechtického románu však celé strany knihy obsahují poutavá líčení duševních pochodův a bojů, která jsou všelidského obsahu, snažíce se řešiti boly a starosti, které svírají všechny duše útlé a jemnocitné, jež minuly se s tím, co milovaly, a snášeti musí oddaně nepříznivý osud v odříkání se štěstí. Posvátnost svazku manželského, třebas neoplýval vysněným štěstím dívčím, vítězí nad sklony povahy k nevěrnosti; svědomité konání úkolu mateřského odvádí od zbloudilostí, jejichž chvilkové, prchavé štěstí bývá zaplaceno draze drsnou skutečností po procitnutí.

Bohumil Brodský, **Dolemeno.** Novella. „Libuše" r. 36. sv. 6.

Spis. zde uhodil na jinou strunu, nežli v díle právě zmíněném. Ze ženské věznice, v níž si právě odpykala trest svedená Rosára pro pokus usmrcení vlastního dítěte, uvádí nás na vesnici v život na panském dvoře. Lehkomyslné využitkování důvěřivosti a nezkušenosti dívčí od panských úředníků, trudné následky, láska mateřská, která pro dítě pracuje, s ním žije i hyne, naproti tomu frivolnost a cynismus svůdce líčeny jsou perem obratným.

„Hlasy katolického spolku tiskového." R. 38. č. 3. **Patero povídek.** Napsala *Teresa Polabská.* V Praze 1907. Cyrillo-Methodějská knihtiskárna J. Kotrba. Ročně 2 K.

Za nepatrný obnos přinášela tato nejlacinější sbírka dobré četby lidové za svých 38 let ku podivu hojný zdroj četby z nejrůznějších odvětví jak literatury tak náboženského života. Obrázky a kresby ze života, povídky i líčení historická, pojednání časová, životopisy i úvahy původní i přeložené pestří se jako v kaleidoskopu v úhrnném seznamu minulých ročníků. Přítomné povídky, určené pro vrstvy nejširší a tím duchem také vedené, čtou se velmi mile, nečiníce dalších uměleckých nároků, nežli aby ušlechtile pobavily. Účelu toho také svou jemnou tklivostí plně dosahují.

„Moravsko-slezská kronika." R. 18. sv. 1. U **Křůpalů.** Valašská povídka. Vykládá *J. M. Slavičínský.* Nakl. R. Promberger v Olomouci 1907. Druhé vydání.

Jest velmi vděčným úkolem upozorniti na tuto výbornou povídku „ze starého světa", která se šťastnou dovedností zachytila dle skutečnosti lidový život v celém jeho rozsahu a proudu, v jeho zvycích, kultuře, ethice i v lidové mluvě, bohaté a výrazné, tak že školní rada Bartoš vřele ji doporučoval za vzor práce, která má živě a názorně zobraziti život kmenů moravských, dříve než jejich zvláštnosti otrou se ve víru moderní doby. Kniha došla pro svou dokonalost povšimnutí i v literatuře německé (prof. Dr. Brückner v „Zeitschrift des Vereines für Volkskunde" 1902). „Slezská kronika" zaměnivši titul a rozšířivši 18. ročníkem svůj obsah zahájila touto cennou prací svoje nové poslání velmi slibně.

—f—

Ze života náboženského.

Z projevův o encyklice „Pascendi dom. gr." (proti modernismu) sluší zaznamenati dva poslední a vážné projevy. Ve „Lvově společnosti" ve Vídni přednášel o významu jejím arcibiskup lvovský (armenského obřadu) Teodorowicz, na sjezdě katolíků rakouských pak ve své přednášce o „svobodě bádání" vysvětloval její smysl a povahu professor pražské university německé Th. Dr. Hilgenreiner (z theologické fakulty). Arcibiskup Teodorowicz pravil asi toto: Encyklika byla jakoby dlouho dožadovaným zjevením. Chceme-li oceniti význam její pro pokrok a vědu, musíme si osvětliti poměr modernismu k dnešním proudům vědeckým. Taktikou modernismu bylo z lásky k realistickému proudu doby křesťanství zplaniti a pak zbaviti je všeliké nadpřirozené síly. Jakoby panovník chtěje se silněji otěží vlády ujati, z vlády se poděkoval! Neváženost proti katolicismu koncem 18. století a počátkem 19. století byla zaviněna také jen tím, že katolicismus — kněží a představitelé jeho — příliš sebe i nauku svou přizpůsobovali duchu doby. Dnes pak, kdy vše ovládáno je takovým jemným citem pro sebevědomí a sebeuplatnění, nemůže takovéto sebezplanění vzbuditi úcty a obdivu, nevábí, však spíše jen odpuzuje. A pokud aktuality (účinnosti) modernismu se týče, také tu pochybil; vypůjčuje si systém egoistní, popírá poznatelnost nadsmyslového a omezuje lidský rozum na pouhé hranice jevů zevnějších. Dnešní lidstvo podobá se dobrodruhu, jenž vyžil se v životě plném protiv a honby za dobrým i zlým, a konečně znaven chce si odpočinouti: hledá jistotu a pevnost, a tu přichází modernismus a našeptává mu: nedojdeš nikdy jistoty, svým rozumem si nikdy nezjistíš záhad a pochyb svých. Modernismus pokud účinnosti se týká, jíž by se měl právě nové době přizpůsobiti, činí právě naopak, jedná proti jejím touhám a snahám, je soustavou zcela anarchistickou. Na poli vědeckém třeba modernismus neméně odsouditi: hemží se apriorními zásadami, a zásady předpokládané jsou nejhorším nepřítelem všeliké vědeckosti. Pod heslem „autonomie rozumové" rozvíjí se co nejšíře zbožnění vlastního „já". Popřením všech rozumových a historických možností důkazových žádá se slepá víra v pravdy náboženské.

Kdyby věda měla svůj nějaký index, musila by též dáti modernismus na index se svého vědeckého stanoviska. Papež sám v promluvě ke kardinálům v Pistoji mluvě o povinnostech moderního apoštolátu katolického, naznačil, že „modernitu" schvaluje a doporučuje, třebas „modernismus" musil zavrhovat. Právě v přesné definici zavrženého modernismu jest veliké dobrodiní encykliky. Dnes možno s encyklikou v ruce docela dobře rozlišovati: modernismem jest prohlásiti cit za jediného činitele v náboženství, modernitou však, tedy oprávněným názorem katolickým, celou duši zabírati jako činitelku v náboženství, při čemž jak rozumu tak citu náleží patřičný díl. Jest modernismem tvrditi, že církev a dogma vázány jsou zákonem evoluce, ale jest modernitou oprávněnou říci, že církev se během věků podle potřeby

rozvíjela a lidstvu a jeho službě přizpůsobovala. Je to modernismus, jenž zavrhuje všecek dosavadní system náboženské filosofie, přimyká se zcela k racionalistickým soustavám, ale modernita oprávněná jest, vycházejíc ze scholastiky filosofii podle nových vymožeností doplňovati a opravovati. Scholastika je tu jakýmsi druhem „klassicismu".

Encyklika má také veliký význam proto, že rozbírá nové směry a proti katolické nauce staví zcela nové moderní systemy filosofické. Apologii bude nyní úkolem, aby dodělala dílo encyklikou počaté, dovodíc správnost katolické nauky i se stanovisek nejnovějších. Bude musiti se opírati o nejnovější vymoženosti, rozbírati nejnovější proudy myšlenkové. Tak encyklika bezděky nutí všecku vědu theologickou k modernitě odváděјíc ji od modernismu.

Na pondělní slavnostní schůzi katol. rak. sjezdu mluvě „o svobodném bádání" Dr. Karel Hilgenreiner počal encyklikou. „Řím promluvil!" Toto slovo z Říma — pravil pak dále — zdaž jest neomylným rozhodnutím „ex cathedra"? Ve svém celku nikoliv. Vždyť obsahuje i mnohé disciplinární prostředky, jež pod neomylnost nespadají. Že však jednotlivé části mají moc rozhodnutí neomylného, vyplývá už i odtud, že opakují se jimi vlastně výroky minulých sněmů církevních, vatikanského především (zavržení agnosticismu a rationalismu). Ani zavržení symbolismu, evolucionismu a laicismu není nic nového. Ať si tedy určí theologové jakkoliv platnost encykliky, katolický svět za ni může býti jen vděčným; katolická pravda, pro mnohé už zahalená neproniknutelnou mlhou, opět živě vysvitla. V samém katolickém táboře nastalo jasno! Ale proti vědeckým proudům, Bohu a náboženství nepřátelským, nutí katolická věda bojovati dále A tu nechať platí: katolický učenec, a svědomitý badatel jest jedno Volnou dráhu katolické vědě, ale i důvěru a podporu pro obětavou práci katolického učence! Právě vědomí vítězné, jakého nám dodává myšlenka, že máme nejvyšší pravdu, ať nás katolíky chrání před přemrštěnou úzkostlivostí a úzkoprsostí. Není důvodu hned se třásti, když historická nebo přírodní věda tu nebo onu prasklou tašku sejme se střechy Církve a zamění novou, anebo když nějakou oblíbenou kapličku někde odboří, protože už se sesouvala anebo stála v cestě. Cítiti s Církví je znakem pravé piety, ale ne vše omlouvati a brániti. Bez pravdy stává se pieta starou, pověrčivou babou. Důvěry, svobody potřebuje katolický učenec. V ovzduší podezřívavosti a lehkověrného kaceřování klesá všechen duch, nepodaří se žádný smělý úhoz...

Jako doplněk syllabu z 3. července a encykliky z 8. září vydáno teď ještě (18. listopadu) „motu proprio" od papeže o biblických studiích, jímž se přísně zakazuje pod trestem exkommunikace ipso facto některý z odsouzených bludů ve výkladu Písma znova opětovati, podrobuje všecky práce biblické vrchnímu dozoru římské biblické komise a vyzývá biskupy dbáti čistoty nauky a výkladu Písma jak u professorů tak u žáků bohoslovných. — Nařízení papežské rozvinujíc jen dané už pokyny významno je tedy pouze tím, že přísnost a rozhodnost ve výpravě proti modernismu stále stupňuje.

Spor osobní na bonnské universitě mezi kardinálem kolínským Fischerem a professorem Schrörsem urovnán zakročením ministra kultu tak, že kardinál Fischer svůj zákaz proti přednáškám prof. Schrörsa odvolal a prof. Schrörs svou brošurku proti kardinálovi zničil. Celý spor, jinak jen mimotní osobní intermezzo, stal se významným proto, že na stranu professorovu přidala se všecka mládež universitní i v katolických spolcích organisovaná, prohlašujíc takovéto míchání se církevní vrchnosti do pořádkův universitních za nepřípustné.

*

Jak vídeňský „Vaterland“ sděluje, zařídil starokatolický farář E. Kreusch „nakladatelství pro modernismus“ v Offenburku v Badensku. Zve všecky kněze a učence, kteří nařízeními z Říma vypuzeni byli se svými pracemi z katolických nakladatelství, aby vše zasílali jemu. Práce budou od něho vydávány beze jména nebo s podloženým jménem.

*

O velice trudném materielním postavení, v jakém se octla francouzská církev po rozluce, podává zprávy kolínský list centra (K. V.). Podává hlasy samých Francouzův, a to z různých táborů. Jak liberáli věrní tak nevěrní, ba i protestanté doznávají, vidouce to, že katolíci ve zkoušce neobstáli. Ač státní podpora nebyla veliká, přece jí nedovedli nahraditi. Bohatá města a bohaté kraje, které se nadály, že budou moci podporovat chudších, ani na sebe nestačí. Sama Paříž jen stěží shání třetinu toho obnosu (560.000 fr.), jehož by potřebovala! Sešlo také s centrální pokladny, kterou mělo spravovati pět kardinálů francouzských z největších a nejbohatších měst, neboť pokladna tato musila dosud zůstati prázdnou. Žádná diecese nemůže do ní přispívat! A to ještě při tom, že mnoho kněží vůbec z církevně sbíraných peněz nežije, nýbrž živí se buď prací svou, nebo nabyli úřadův od obcí, jež tak jim chtějí nahraditi ušlé služné státní (jako obecní tajemníci ustanovováni). Biskup Langreský proto zcela správně naříká: „Kde je to rozhořčení, jež mělo býti v lidu vzbuzeno zabráním církevního jmění? Kde je to probuzení katolického života, jež mělo býti následkem zrušení konkordátu? Snad bylo to rozhořčení v prvním okamžiku skutečné, ale brzy pominulo... By a to sláma, jež vzplanula... Církev nebránící se, církev nemající zákonného podkladu, toť dnešní naše postavení.“ V málokteré diecesi bylo možno udržeti dosavadní semináře v bývalém rozsahu. A bez seminářů nebude kněží. O „církevním denáru“ (příspěvku kostelním) poslal papež biskupům francouzským zvláštní vyjádření a pokyny. Mezi jiným přeje si, aby nebylo stanoveno „minimálního příspěvku“, tak aby i ti, kdož cokoliv dají, byli ještě přijímáni; dále aby nebylo trestů stanoveno pro ty, kdo ničím nepřispějí, jakož i, aby obcím vzdorným a nic neskýtajícím nebyla duchovní správa odnímána. Aspoň zpravidla ne.

„Francie bude nejbídnější zemí missionářskou, tak uboze církev ani mezi divochy nebude postavena,“ praví sám „Univers“, jenž stále

ještě hledí těšiti a k zmužilosti pobízeti. Za tak těžkých okolností i biskupové jsou zlomeni. Stařičký a churavý savojský biskup Sig. Lacroix žádá, aby byl zbaven úřadu, že jest potřeba silnějšího pastýře. Zprávy, jež o tomto biskupovi i o jiných ještě šířeny, že pro svou liberálnost a přízeň vládní budou sesazeni, z Říma popírají. Není třeba nikoho trestat, protože většina episkopátu jest věrna a všichni dnes beztoho jsou stejně bezmocni. Ale pravděpodobnější se zdá zpráva, že vedle Lacroixe ještě i jiní se sami poděkují.

*

Římské kurialní listy i polské a ruské časopisy znova poukazují na nesprávnost a holou libovolnost, s jakou vláda ruská se prohřešila proti vilenskému biskupu Roppovi. Vinu dávají guvernérovi vilenskému Křivickému a sekčnímu šefovi Vladimirovu, zvláště tomuto, jenž úskokem si pomohl proti římské kurii i biskupovi. Sesazením a internováním biskupovým porušena celá řada zákonův o osobní a politické svobodě a stipulací s kurií římskou umluvených. Ale zdá se, že v Rusku případ vilenský přece jen mnoho obtíží vládě nenadělá. Poslanci třetí dumy budou velikou většinou souhlasiti s krokem vlády, i kdyby věc snad s polské strany byla dotazem na přetřes uvedena. Vždyť sám moderně a svobodomyslně smýšlející věstník duchovní akadamie petrohradské (Cerkovnyj Věstnik) se těší, že ze západního kraje ruského (části říše dříve k polské říši patřící, ale s obyvatelstvem nepolským), z Litvy, Bílé Rusi, Ukrajiny, Volyně a Podolí do třetí dumy nepřišlo už tolik katolických poslanců jako minule, a že obyvatelstvo se vzpamatovalo a skoro vesměs zvolilo pravoslavné, ba dokonce i biskupa a kněze pravoslavné jako své zástupce vyslalo. V těch krajích právě živá národnostní agitace bude dlouho ještě zakalovati jak politické tak církevní poměry. A z národnostních ohledů právo a zákon bude pro většinu i nejlepších demokratů ruských jinak vypadati než v Rusku samém. Totéž zmatení pojmů vidíme často u našich sousedů Němcův, u Maďarův, u Vlachů, ba v samé římské kurii, snad i sami jím nevědouce někdy trpíme. Ale o stupeň jeho se jedná, jenž bez viny nesmí jistě dosahovati mezi maďarských (často i německých).

*

Ruský „církevní sobor“ (sněm) znova připravují. Při sv. synodě utvořena proň nová zvláštní komise. V komisi této spatřují reformní orgány duchovenské a svobodomyslný tisk vůbec takové opatření, jež má příští sobor buď znova oddálit nebo jednání sjezdu samého tak rozředit, že by vlastně zabýval se jen nedůležitými věcmi, a otázky, jež nejvíce zajímaly veřejnost a na něž tolik právě nadějí reformisté ruští skládali. Orgán sv. synodu „Cerkovné Vědomosti“ sice utěšuje, že nejsou v tom nijaké úklady protisoborné, že tohoto zřízení není třeba, protože otázky pro sobor byly předsobornou komisí loňskou jenom nedostatečně propracovány, a třeba otázky v ní probrané formulovati. Ale přes toto ujištění nevěří reformisté, že „zvláštní komise“ má úkol pouze formalní. Kruhy vládní zklamány dvojí „nedělnou“ dumou, bojí

se asi též podobného soboru, a proto připravují už zavčas hned něco takového, co z říšské dumy teprv po třetím pokuse utvořily.

*

O postavení ruského pravoslavného duchovenstva přinesl poučný dopis římský „Bessarione". Líčí vývoj celého postavení církve od pokřestění Rusi až po naše dni. Roku 1808 mezi 26.417 chrámy pouze 185 jich dávalo roční příjem průměrný 1000 rublův, ostatní měly příjmu většinou 50 až 100, některé jen 5 rublů pro veškero duchovenstvo. Proto roku 1807 jak městské dumy (rady) tak vláda zabývaly se otázkou zlepšiti toto bídné postavení kněžstva. Zvolena komise, jež vyšetřovala stav a učinila návrhy. Mělo se doplniti služné kněží na 1000, 700, 500 a 300 rublů podle důležitosti místa a farnosti. Bylo by to vyžadovalo nákladu 7,101.400 rublů ročně. Pro finanční zbědovanost státu od toho upuštěno. — Za cara Mikuláše I v letech třicátých provedena první oprava. Půda farní rozmnožena, kde jí bylo málo, a kde jí nebylo ani jiných příjmů nestávalo, stát určil služné kněžím 300 až 500 rublů. Činilo to ročního nákladu půl milionu. Když pak po provedených konfiskacích jmění a obročí kostelních u sjednocených Rusínů (1841) a v Georgické církvi kavkazské (1852) stát musel nějakým služným obojí duchovenstvo odškodniti, dostoupil (1855) počet kněží státem placených 55 163, rozdělených mezi 13.214 farností a 32 diecesí. Náklad na přídavky činil 3,139.697 rublů Za Alexandra II počet podporovaných „příčtů" (far) vstoupl na 17.547, bez přídavku státního bylo jich na 20.000. V letech 1864 až 1871 znovu duchovenstvu platy zvyšovány. V městech ze 250 a 400 rublů na 450 a 700 rublů, na vesnici ze 96 a 144 na 160 a 240 rublů. Příčtův od státu zcela placených stále přibývalo, roku 1881 počet jich byl už 18 000 a ony platy činily ve státním rozpočtě položku 6 mil. rublů.

Pozemků církevních měří se v Rusku na 2·3 mil. desetin (2·5 mil. *ha*). A to má světská církev 1,670.194 desetin a kláštery 585.925 desetin. Z toho však pouze polovina jsou pole. Navrženo vládě (biskup irkutský Nikon), aby si církevní zemi vzala a za to zaručila duchovenstvu stálý plat: ďáčkům 600, jáhnům 900 a kněžím 1500 rublů na venkově. Pro města pak ať je škála 800, 1200 a 2000 rublův. Obce farní ať se pak už nestarají o nic pro duchovenstvo, leda o dům farní a otop jeho. Dnes pouze obce ukrajinské mají své farní domy. Většinou však v ruských obcích musí si pop sám opatřovati byt. Přejímá obyčejně nástupce po předchůdci jeho dům, ale často to není možno, neboť pozůstalá rodina v něm zůstává. Starost o obydlí, a při rurální faře potřeba jest i hospodářských stavení, je tedy z největších starostí kněžských. Štola za obřady církevní podle listů radikálních a socialistických jest vysoká a lid prý jí nemůže unésti, proto raději se těch obřadů církevních zříká. Dopisovatel však uvádí taxu štolovou z průmyslové novgorodské gubernie, a podobná jest ve většině diecesí. Podle ní berou za zdavky 75 kopejek (1·8 kor.), 10 kop. (25 hal.) za křest, 5 kop. za suffragium za zemřelého. Ale ba i tyto poplatky zdráhají se lidé platiti v poslední době, poštvaní jsouce od agitátorů socialistických. Všecky vedlejší

příjmy ruského faráře činí ročně sotva 100 rublův a z pole musí hledět teprv aby něco dostal. Jistý farář venkovský na Podolí (jeden z nejúrodnějších krajů ruských) psal svému biskupu Antoniovi (volyňskému): „Půda farní, můj státní příplatek a celá moje štola nese mi sotva 700 rublů ročně. Jak s tím má vystačiti 7členná rodina? Na své farníky se obrátiti nemohu, jsou chudší než já a stále ještě chtějí podporu ode mne. Děti, kteří mají býti radostí rodičů v křesťanských rodinách, pro nás venkovské duchovní jsou příčinou starostí, strachu a výčitek svědomí. Matuška sama vše pracuje, poklízí dům, pere, vaří, peče hostie, opravuje kostelní roucha, všude pomáhá ve farnosti, mnohdy si utrhuje od huby poslední sousto pro chudé a nemocné, a chodí sama roztrhaná jako žebračka. Ale zdraví její nestačí na tuto práci namahavou a neustálou, a kdyby snad byla vychodila dívčí školu diecesní, a byla citlivou a romantickou, jaká to muka pro ni takový život! Často musíme celou neděli držeti děti zavřené doma, protože nemají botek: dcerky chtějí stužky a klobouky, ale není zač je koupit. A teprv když přijde čas, aby šli chlapci na studie a děvčata se vdávala a třeba výbavy či věna pro ně, rostou naše úzkosti. Umíráme zůstavujíce po sobě dluhy a rodiny naše nedědí po nás leda bídu s nouzí.“

Autor zavírá obšírnou rozpravu svou všeobecným úsudkem: „Chudoba popů jest bolestným faktem, jenž mnoho přispívá v Rusku k mravnímu a socialnímu ponížení kleru ruského. Ve městech nemůže si klerus ještě tolik stěžovati na hmotné postavení své, ale na venkově nouze srovnává popa často s úrovní životní jeho ‚mužíků‘. S jedné strany bohatství, s druhé krajní chudoba zfalšovaly v Rusku ideál kněze. Biskupové jsou hodnostáři občanskými; kláštery, až na malé výjimky, jsou zachváceny vírem korrupce a v neváženosti všeobecné pro své nedostatky mravní a vzdělanostní. Bílý klerus (světské duchovenstvo) pak většinou ve svém boji za hmotné bytí své hubí své poslání apoštolské, myslí jedině na živobytí pro svou rodinu. Zájmy náboženské a mravní a celé svěřené stádce musí ustoupiti stranou.“ Dopisovatel srovnává s tímto stavem bezženství katolického duchovenstva, jež tak uschopňuje katolické kněze k apoštolské práci a k sebeobětování.

„Dějiny kleru katolického nepodávají nám nic podobného bídě ruského kleru [?], a v popech, kteří jsou nám bratřími v úřadě, neboť obětují na oltářích rukama svýma téhož Beránka neposkvrněného co my, viděti musíme třídu opuštěných, třídu utlačených, jež zasluhuje si naší soustrasti, jež už po věky odpykává byzantinskou organisaci ruské církve.“

Nutno však podotknouti, že postavení kněžstva ruského není ničím výjimečným. Sdílí osud všeho lidu. Povznese se, až se povznesou poměry kol něho. Chyba není tak v malých příjmech kněží, jako v tom vysokém niveau životním, na němž zvykla žíti intelligence ruská a v drahotě toho panského života na Rusi!

*

Podivná polská sekta „mariavitů“ nezahynula dosud, ale dále se organisuje, pravděpodobně však už jen z několika exaltovaných kněží

a přemrštěných laiků se skládajíc. Sestavila nedávno svůj organisační řád a vydala „symbol“ víry své, který už sám o sobě odsuzuje sektu k smrti, neboť vyznávaje všecko stejně s katolíky přijímá jedinou odlišnou absurditu o svatosti „matečky“, již klade pro obcování s Bohem na roveň Panně Marii! — Organisace je založena na hierarchii národních okrsků. Vrchní moc má generalní rada, již skládají ministrové krajští. Tito volí i náčelníka generalního; tento pak jmenuje jednotlivé funkcionáře pod sebou, ale faráře jen po vůli většiny farníků. Ruská vláda si vyhradila schvalovat jednotlivé funkcionáře. Při všem užívá se jazyka té které obce. Každý duchovní bude sám vychovávat nový dorost duchovní; žádá se nejméně čtvrtá gymnasijní třída. Kněží sice budou žíti v bezženství, ale kdykoliv mohou vystoupiti a oženiti se a v případě vdovství zase se vrátiti k duchovnímu stavu. Manželství se řídí občanskými zákony. Rozvod jest podle těchto zákonů trpěn, ač mariavitská nauka sama manželství považuje za nerozlučitelné. Ze staré přísnosti, jež prvotně mariavitství provázela, mnoho se tedy teď spouští!

*

„Ludové Noviny“ slovácké, vycházející ve Skalici, zakázány na základě encykliky „Pascendi Dominici gregis“ (proti modernismu). Je to první hrubé zneužití její od vrchnosti církevní. „Ludové Noviny“ jsou „modernismu“ daleky asi tak, jako maďarští katolíci i s biskupy ve své politice národnostní od ducha křesťanského! Břitkost psaní po massakru v Černové byla asi posledním podnětem rozhodnutí. Biskup spišský rád by se byl udělal nevinným v celé té věci. Podle toho vypadá i vysvětlení jeho, jaké poslal do vídeňského „Vaterlandu“ — kde všecko svaluje na vládu. Ta však zase vše svaluje na buřiče a na — „církev“, již prý pouze doprovázela a chránila!

Koncem října umluvena konečně mezi vládou a biskupy katolická kongrua duchovenská. Celý náklad doplňku na sebe stát bere při všech vyznáních, jen při katolickém uvolil se pouze k jedné polovici nákladu, druhou polovici mají skýtat příjmy náboženského fondu, rozhojněné daní z velikých beneficií katolických k tomu účelu.

Arcibiskup lvovský Bilczewski byl nedávno v Pešti zřizovat tam duchovní správu pro Poláky z Haliče Zatím to Maďaři velmi blahovolně povolili.

Věda a umění.

Koncert filharmonického spolku „Besedy Brněnské“ dne 20. listopadu 1907 pořádaný, zdařil se dokonale.

Účinkovali: koncertní pěvkyně sl. Magda Dvořákova, členové „Českého kvartetta“ pp. Josef Suk a Karel Hoffmann a virtuos na klavír p. Josef Faměra. Všichni ovšem docílili pronikavého úspěchu.

Slečna Dvořákova, umělkyně známých, v „Hlídce“ již oceněných kvalit, zapěla procítěně a s vrozeným hudebním vkusem arii z Dvořákovy

„Svatební košile“, zdravě svěží Brahmsovy skladby („Fialka“, „Dostaveníčko“, „Ukolébavka“ a „Marná návštěva“) a na konec čarokrásné písně Dvořákovy „Měsíčku na nebi hlubokém“ (z „Rusalky“), „U potoka“ a „Kéž duch můj sám“. Jemný doprovod klavírní poskytl p. Suk.

Nejlepší náš po Laubovi komorní houslista, primarius „Českého kvartetta“ p. Hoffmann nestaví jako solista nikdy svou technickou vyspělost do popředí. Nehraje Paganiniho, Ernsta, Bazziniho, Vieuxtempsa a jak se všichni ti komponisté technicky virtuosních skladeb jmenují. Pěstuje výhradně ryze umělecký repertoir, cenný jen stránkou čistě hudební. Zahrál Sukovy „Skladby“ op. 17 a Dvořákovy „Romantické kusy“ pro housle a klavír tónem křišťalově čistým a veškerým citovým fondem produševněným.

Pořad koncertu doplnil p. Faměra, jenž přednesem náladových Sukových cyklů klavírních „Jaro“ a „Letní dojmy“ znova osvědčil nejen vysokou technickou zdatnost, ale i dokonalou hudebnost. Hrál z paměti s vervou a překvapující jistotou.

Filharmonická beseda může býti se znamenitým úspěchem tohoto koncertu cele spokojena. *Jan Kakš.*

*

Národní divadlo v Brně. Dne 15. října uplynulo sedm let, co zemřel Fibich. Kdo byl? Český skladatel. Nic víc! Tak málo titulů, tak skromné postavení a tak veliký život umělecký, tak význanný v rozvoji české hudby. I na Fibichovi splnila se stará pravda, že stačí básníku — a Fibich byl z největších hudebních poetů, kteří kdy žili — jen umřít, aby byl uznán a pochopen. Teprve odchodem jeho jsme pocítili, oč jsme chudi.

Fibich byl nejvzdělanější český umělec. S Lisztem a Wagnerem spatřoval ideál hudby v nejtěsnějším splynutí jejím s veškerým krásnem mimohudebním. Vniknul všestrannou kulturou uměleckého svého ducha do veškerých umění. „Všechno krásné a velké, co duch lidský vytvořil: od národního mythu do harmonické krásy veršů Goetheových, od sentimentálního lyrismu Heineova a ohnivé retoriky Byronovy do orkánů vášní Shakespearových, od sladkých, gobelinových tónů galantních slavností Watteauových do teskné, zamlklé poesie lesních samot Ruisdaëlových a zas do smysly opíjejících sfumat Corregiových — vše poznal, vše v duši pojal, v touze, aby krása ta ozvala se mu echem hudby.“

Jako hudebník-poeta byl ovšem Fibich předem povolán k tvorbě dramatické. V tomto oboru umění hudebního je těžisko veškeré jeho činnosti skladatelské. Tu uplatnil své nejlepší síly: hudební i poetické. „Nevěsta Messinská“, „Hippodamie“, „Bouře“, „Hedy“, „Šárka“, „Pád Arkuna“ jsou se zpěvohrami Smetanovými v čele naší operní produkce moderní. Každé z těchto děl značí novou etappu za metou pokroku a umělecké opravdovostí kráčejícího bojovníka.

Dnes ani odhadnouti nelze, kam by Fibich českou zpěvohru byl dovedl, kdyby nebyla tak záhy a náhle přervána nit velikého jeho života.

Národní divadlo brněnské jest druhému našemu hudebnímu dramatikovi značným dluhem povinno. Složilo nyní po „Šárce“ pro-

vedením nejintimnější zpěvohry Fibichovy „Hedy“ splátku další. Kéž v brzku dojde i na ostatní opery mistrovy! Jen častým provozováním zpopulární veliké dílo Fibichovo a sblíží s obecenstvem. Dokonalý úspěch „Hedy“ v Praze a „Šárky“ u nás v Brně vyvrátil již beztak konvencionelní, jednou částí hudební kritiky hlásanou nepravdu o těžkosti a nepřístupnosti hudby Fibichovy pro širší obecenstvo.

„Hedy“ byla Fibichovi ze všech oper jeho nejdražší. Librettistka Anežka Schulzova ve svých vzpomínkách na Fibicha („Květy“ 1902) píše: „Hedy“ byla srdci jeho nejbližší a byla též výronem nejintimnějších citův a myšlenek jeho jako žádné z ostatních děl dramatických. Tisíc nitek osobních vztahů spojovalo umělce a jeho dílo. Této okolnosti lze namnoze děkovati bezprostřední vroucnost, něhu a vášeň, jimiž ovanut je tento svěží, rozkošný květ erotiky, jemuž právem dostalo se přívlastku „jižní Tristan“.

Textová osnova libretta založena na episodě Byronova „Dona Juana“, vyplňující II., III. a IV. zpěv epu, jež líčí lásku Juanovu k řecké princezně Hedy.

Fibich — tak jemně cítící básník-umělec, budující svá díla jen z velikých poetických vznětů — nalezl v tomto slovném podkladě látku svému nadání a umělecké povaze cele přiměřenou. Působivé libretto Anežky Schulzové skytlo mistru příležitost, aby hudební paletě své dal zazářiti leskem nejskvělejším. Nános a odstíny barev jeho planou v „Hedy“ stejně úchvatně melodickým roztoužením ve scenách vroucí erotické lyriky, jako elementární silou a vzmachem v místech velikého dramatického pathosu. Hudební plastika této zpěvohry jest úchvatná, v pravdě Fibichovská. Uvádím jen namátkou mistrnou illustraci ze skal tryskajícího zřídla a vyzáření života Juanova teplými tóny houslí v I. jednání, duetto Hedino a Juanovo s unylými zpěvy flét a klarinetů v jednání II. a závěrečný ensembl III. aktu, kde vášnivý motiv Hedin rozvíjí se mohutnou gradací. Slovem: každý takt partitury hlásá vysoké, ryzí, genialní umění Fibichovo.

Provedení „Hedy“ na naší sceně (poprvé dne 28. listopadu 1907) jevilo v každé příčině stopy vážné péče a důkladné píle.

V titulní úloze podala naše primadonna Svobodová výkon krásný a dokonalý. Pánové Komarov (Lambros) a Doubravský (Juan) vyhověli s úspěchem požadavkům svých rolí. Výkony sboru úměrně doplňovaly zdárné podání celku. Režie pana Komarova byla — jako vždy — výborná. Operu řídil kapelník p. Holeček.

Představení Fibichovy „Hedy“ bylo nejvýznamnější událostí letošního repertoiru zpěvoherního. *Jan Kakš.*

Činohra. V novější literatuře naší jest historických tragedií, na moderních principech založených a života schopných velmi málo. Pětiaktová tragedie „Falkenštejn“ od Jaroslava Hilberta, která byla uvedena na brněnské jeviště poprvé 16. listopadu, nemůže se k nim plně počítati, ale patří beze sporu k nejzajímavějším pokusům o moderní historické drama české.

Básník vyvolil si k zobrazení na mysli mu tanoucího typu titanismu trudnou dobu zemí českých po pádu Otakara Velikého na Moravském poli se zajímavou postavou Záviše z Falkenštejna, správce království a milce královny vdovy Kunhuty. Falkenštejn jest politik smělých a dalekosáhlých plánův, obratný, chladný, který by se nebál vztáhnouti ruky po trůně velikého Otakara a potlačiti nároky mladého Václava. Podlehne však lsti Kunhuty, v níž láska k rodu královskému a povinnosti k majestátu zvítězí nad láskou k milenci. Falkenštejn — „nadčlověk“ svou neochvějnou vůlí, svými plány a cíly, hyne rukou katovou a s ním i sny o nové velikosti království, jež zůstane i na dále v rukou svářících se pánů, využívajících nezletilosti královy pro svoje cíle.

K vytvoření obrazu tohoto mnohotvarného a velikého okamžiku dějinného patří rozhodně bohaté a plné pojetí celé doby, její kultury. proudův a smýšlení; jen tak dá se objemný rámec hry vyplniti řetězem stoupajících činův a událostí, které vyvrcholí v úchvatné tragice. V tom ovšem zůstal právě kus Hilbertův jen ve stadiu pokusu. Akty první a pátý jsou vůbec mrtvé, ale i v ostatních jest mnoho lapání a namahavého konstruování, hledání obratu v ději, tak že těžko lze uchrániti se dojmu, že autor byl mnohdy v rozpacích, jak s věcí naložiti. Ve hře jest mimo bohaté komparserie mnoho osob, o kterých nelze říci, proč tam jsou, nepřispívajících k rozvinu ideje ničím; ale i hlavní postavy, jako biskup Dobeš a královna Kunhuta použity jsou jen k drobné potřebě scenické, nežijíce dramaticky ze svého životného postavení v proudu událostí. Nejlepší osobou celé hry, nejživotněji podanou jest kralevic Václav.

U nás je tato hra velikých cílů dramatických a uměleckých novinkou, jakých by mělo býti více, aby povznesly úroveň naší činohry nad niveau výpravných her a frašek, které diskreditovaly za své dlouholeté vlády činohru a podřadily ji v úsudku obecenstva hluboko pod operu i operettu. Je to viděti na uboze slabé návštěvě a zájmu. jakou jest provázena i novinka tak vážných uměleckých cílův. Odčiniti tuto nechuť bude velkou úlohou, pro kterou dosud nekoná se ničeho; hoví se nevkusu obecenstva.

Vypraven byl Falkenštejn pečlivě a svědomitě. Herci zhostili se svých těžkých rollí na naše poměry zdařile. Kralevice Václava sehrála s jistotou a živostí velmi suggestivní sl. Štursova. Falkenštejna hrál pan Pech, královnu Kunhutu paní Vojtová s dobrou souhrou v pathosu majestátu a tvrdosti, která nedává zvítěziti lásce nad majestátem ani nad titanskými úmysly. Modernímu však pojetí historické látky by snad lépe přiléhalo, hráli postavy ty bystrým lidským temperamentem.

Z ostatního repertoiru nestojí mnoho za záznam. Hrají se obehrané věci staré. K lepším z nich patří Ernstova veselohra „Flaxmann vychovatel“, v níž vystoupil v úloze učitele Flemminga p. Jičínský. Hrál tuto sympatickou postavu veseleji a živěji, než jsme ji vídali od p. Pecha, pružně a lehce, mladicky, bez vypočitavého rozdílení akcentu.

O to byla postava jeho mladému, trochu ukvapenému nadšenci Flemmingovi bližší. Ostatní obsazení zůstalo za metou, na niž hra již dříve dospěla.

Menší již zdar měl p. Jičínský ve staré jednoaktové Cavalottiho „Dcera Jeftova“. V jeho postavě přesyceného světáka, odcizovaného zvolna, ale jistě starému životu záletnému a upoutávaného pravou ženskostí, bylo mnoho rozpačité nehotovosti.

Několik repris Tylova „Strakonického dudáka“ upoutalo svou konvenční poesií víl, sentimentálností a obsáhlými scenami aspoň poněkud naše obecenstvo. V repetivé karikatuře Pantaleona Vocilky zosobnil Tyl právě nevhodně dobré vlastnosti — vtip a bystrost, které by Švandovi lépe byly slušely. Ubohý hlupák Švanda, který třebas měl dar zázračného umění, nehodí se k ničemu, je smutným typem ubohosti, která nic neví o světě, chce zbohatnouti bez práce a námahy, ale dá se sváděti a napáliti každým světoběžníkem. Jest pravým opakem šťastného našeho Honzy z pohádky; též brzy přestane býti typem tolika českých lidí.

Má-li se v činohře sáhnouti k frašce, jest vždy lépe vzíti něco domácího, nežli pomáhati k laciné popularitě cizím výrobkům, rázu více než pochybného. Tento princip smiřuje nás i se Šamberkovou veselohrou „Palackého třída čís. 27“, která byla 22. listopadu znovu vypravena. Šamberk ve všech svých vervních šprýmech výborně pochopil a parodoval příčinu našich nehod a sporů. Lidé poslouchají na půl ucha, nedomyslí dokonce, a odtud zdroj všech komických nedorozumění. Ve všech hrách jeho jsou takové příznačné postavy. V této hře bohatý hlupák, čtvernásobný domácí pán, který na všechno odpovídá jen, že má 4 domy; pak hrubý člověk z lidu, kterého autor přivádí mezi smetánku společnosti, aby jí řízně připomenul lidskou rovnost a ukázal, že zevní hrubost, za kterou bývá často zdravé jádro, je snesitelnější morální nízkosti.

Výrazné postavy z pražských ulic a domácností přiléhají našim hercům. Dle toho byla souhra. Jen ta Nanynka! Nynější ševcovské dcery žižkovské vypadají jinak, než panny Nanynky z anno 1800.

*

V druhé polovici listopadu slaveno zvláště v ženských kruzích jubileum 60letí české básnířky Elišky Krásnohorské (18. listopadu), na českém Parnassu vlastně básnířky skoro jediné, bez předchůdkyň a bez epigonek sobě rovných.

Velmi cenné básnické práce slovenského básníka-žurnalisty Švetozára Hurbana Vajanského počaly vycházeti v sebraném vydání. Pokud počítáme Slováky jako svoje, náleží Sv. H. Vajanský k nejlepším našim pěvcům. Naleznou tedy snad sebrané práce jeho i u nás hojnost příznivců.

Do nehojné naší literatury historicko- a kriticko-umělecké přibyla kniha Ant. Kubína o dílech obou stavitelských mistrů baroka pražského, Dinzenhofrů Christofa a Kiliana. Při našich poměrech jest přirozené, že takové spisy jsou vždy více dílem obdivu a piety než kritiky.

Musejní časopis pražský má v posledním svazku některá „Moravica“: Státoprávní poměr Moravy k říši německé a ke koruně české ve středověku. Vpád Bočkajovců na Moravu 1605. Ant. Havlík rozebírá šíře legendu brněnskou o sv. Jiří a boji s drakem, známé to starokřesťanské vypravování po všech národech rozšířené. S legendou staročeskou srovnána i báseň moravská o sv. Jiří ze sbírky Sušilovy, epickou pragmatikou vynikající nad staročeskou legendu. Autor soudí, že moravská píseň je starším a původnějším zpracováním legendy latinské, než sám staročeský nezhrabný rukopis, který je snad pouze předělávkou nebo zkomolením téhož zpracování. Píseň moravská jest už ovšem zlidovělou formou staré české legendy. Autor poukazuje tu na přechod umělé práce v národní lidovou poesii, což jest zjevem velmi častým.

Kritickou polemiku vede pražský hudební svět o nedávno zemřelého ředitele pražské hudební konservatoře K. Knittla. Vytýkali mu (Zd. Nejedlý) jeho nepřízeň ke Smetanovi a hudební zpátečnictví, neboť prý byl pro hudbu jednohlasnou a proti mnohohlasné. Přátelé (Stecker, Bramberger, Kalenský a j.) ho v obou směrech hájí, a výtky jako nesprávné potírají.

V „Selském Archivu“ redaktor jeho V. Prasek, odmítá část výkladů topografických, jaké v příloze k „Časopisu Matice Moravské“ uveřejnili Fr. Černý a Pavel Váša. Chválí sice, že pro etymologické vysvětlení názvů místních zvolili si theorii Miklosičovu, ale etymologii nedá se vše vysvětliti, třeba znáti i historii a vývoj toho kterého názvu, jakož i kriticky posouditi různé listiny a prameny staré doby, jež ne všecky stejně a stejně správně podávají názvy místní. Ohlašuje sám širši kritiku a doplněk práce té, v níž právě z historického stanoviska mnoho má co vytýkati. Dosavadní práce professora Praska v tomtéž oboru jsou jistě pozoruhodny. — Týž historický badatel odmítá zcela domněnku, že Olomouc byl kdy Velehradem.

Lub. Niederle „Starožitnosti Slovanské“ přeloženy do polštiny. Polská kritika uznává dílo jako epochalní pro starou historii a původní sídla slovanská.

Gabriela Zápolská dobyla nedávno velmi skvělého úspěchu svou činohrou „Ich czworo“ (Oni čtyři), při níž chválí se hlavně scenická dovednost, dramatický spád a hloubka i přesnost psychologická. Outkem hry jest různost povah mezi manžely, následek toho hromadění nechuti a zklamání, až se manželství ztroskotá. Polská „Nora“ tedy, ale s rozuzlením, jež vyplyne ne jako u Nory z ustrojení duševního, ale z náhody a neštěstí, jinak by polská „Nora“ žila lehkomyslně dál a skončila vulgárním klamáním manžela. — Název vzat od počtu osob, mezi nimiž se odehrává drama a zápletka životní: manžel, manželka, domácí přítel a dítě.

Mnohem šířeji než Vilímkův český podnik („Česká poesie XIX. věku“), jenž v pěti svazcích shostil se svého úkolu, založili si Poláci literární předhlídku 19. věku, v němž i belletristiku pojali. Polské „pomníkové“ vydání zaujme též několiknácte svazků, z nichž vyšly dosud tři, a třetí zabírá začátek romantismu (Mickiewicz).

„Wiek XIX. Sto lat myśli polskiej“, jak zní titul díla, přináší také důkladné úvahy a životopisy, bibliografii jednotlivých autorův, a vedle celých prací (kratších) přináší ukázky z velkých a rozbor i obsah velkých prací jejich. Tak bude „Wiek XIX.“ dokonalou anthologií polské literatury.

*

V „Českém Časopise historickém“ sbírá prof. Pekař další úsudky zahraničních historikův o své theorii o původnosti legendy Kristianovy. V Analecta Bollandiana A. Poncelet přidává se na stranu prof. Pekaře. Loserth, z nejlepších rakousko-německých badatelův a Fr. Pick vyslovují se reservovaně. Loserth slibuje sám se v otázku tu důkladněji zabrati.

*

První zprávu o staré Moravě přináší týž list výňatkem z dopisu prof. Jastrebova z Petrohradu, jenž sděluje o nálezu professora Lavrova na hoře Athos. Nalezen tam životopis Nauma, jednoho ze žáků sv. Methoda, v němž mluví pisatel o sobě jako žiteli 10. věku. A tu v životopise tom podává tuto, dosti ovšem všeobecnou zprávu: „A země moravská, jak byl předpověděl sv. arcibiskup Method, byla brzo ztrestána od Boha pro bezbožnost skutků jejich, kacířstvo a pro vyhnání pravověrných otců a pro utrpení, jež snášeli od kacířů, kterým oni věřili. Neboť po nemnohých létech přišli Uhři, národ peonský (pohanský? panonský?) a poplenili zemi a spustošili ji. Ti, kterých Uhři nepoplenili, prchli do Bulhar. I zůstala země jejich pustá v panství Uhrům.“ — Jazyk rukopisu jest velmi starožitný, ale opis jeho jest původu srbského z 15. století.

*

Německý literární historik vídeňský Dr. Rich. Kralik v „Kultur“ podal letos delší studii o poměru Shakespeara k Čechám a Rakousku. Je toho mínění, že autor po Evropě cestoval a Čechy i Rakousko z autopsie znal a ve svých dílech často se pak vracel k zajímavému tehdy císaři samotáři a alchymistovi Rudolfovi II. Svědkem toho jsou mu dramata: Král Jan, Jindřich VIII, Hamlet, Veta za vetu, Dva šlechtici veronští, Co chcete, Zimní pohádka a Bouře. Prof. Jos. Janko vyvrací domněnky Kralikovy o autopsii, háje názor, že Shakespeare dal se vésti pouze fantasií, krále a císaře Rudolfa znal jen z doslechu a snad často zajímavé postavy jeho užil ve svých osobnostech. Ale vše to jen zdaleka a zcela libovolně. — Professor Kralik chystá ostatně větší práci o té otázce.

*

Mezinárodní revue ve třech řečech (anglicky, francouzsky a německy) bude vycházeti v Londýně, Paříži a v Berlíně redakcí Dr. R. Brody v Paříži a Dr. Herm. Becka v Berlíně za spolupracovnictví učenců celého světa. Název: Les documents du progres — Dokumente des Fortschrittes.

*

Zemřeli. 15. září Karpenko Karyj, rusínský dramatický spisovatel. — 16. září Otto Faster, český dramatický spisovatel. — 16. října Josef Paulík, český literát a slavista. — 26. října Dr. Eman. Engel, český politik a literát. — 28. října Fr. Dvorský, historický badatel a učenec český; Djuro Deželić, chorvatský historik a romanopisec. — 30. října Djordje Krstić, srbský malíř historicko-náboženský. — 6. listopadu Pero Todorović, srbský politik a hospodářský spisovatel. — 8. listopadu J. J. Slovcov, ruský učenec zeměpisný. — 17 listopadu Konstatin Veličkov, bulharský dramatik a romanopisec i básník.

Zprávy národohospodářské.

V popředí rozprav a zájmů stojí rakousko-uherské vyrovnání a osud jeho v Uhrách i u nás. Úsudky o něm vypadají ve všech stranách buď uspokojivě, buď aspoň shovívavě. Odmítá je pouze malá část politiků. Stejně jest i v Uhrách, kde pouze politické a formálni ohledy staví jednotlivce nebo strany proti němu. Jinak tedy v obou polovinách říšských uznává se vyrovnání jako hospodářská nezbytnost, a stav, jaký má nastati příště, má se za výhodnější než dosavadní poměry. Oběma smluvním stranám zamlouvá se tedy ta samostatnost, již si navzájem povolily, a to zabezpečení pro budoucnost, jaké oběma státům dodává sebevědomí o pevnosti v postavení. Uhry ostatně nastalou finanční krisí v zemi byly zrovna nuceny přimknouti se znova k Rakousku a upevniti svůj poměr k němu ať už na jakýchkoliv základech. Nový stav právě pro tu stísněnost uherskou dopadl pro Rakousko mimo očekávání „výhodně“ To jest, jak už zvykem, připraveni byli všichni na co největši neústupnost uherskou jmenovitě ve třech věcech: v otázce příspěvku na společný dluh, v otázce kvoty a v otázce surtaxy cukerní. Neboť tu Uhři byli „beati possidentes“ a bylo na dobré vůli jejich povoliti či nepovoliti. Kvota jen dobrovolným jejich přivolením může se zvýšit, otázka společného dluhu byla příliš zapletena a postavení naší polovice při tom nanejvýš prekerní, choulostivé; surtaxu konečně měli přiznánu už od dřívějška.

Zvláště rozluštění v otázce surtaxy bude asi i budoucně sloužit příkladem, kdyby jeden stát vůči druhému chtěl chránit některý výrobek svůj. Dovoz výrobku toho obmezí se na určitou míru a teprve co by bylo přes ni, stiženo bude taxou vývozní Takovýto způsob tržní smlouvy vnitřní nebude se nikdy protiviti zevním smlouvám obchodním s jinými státy uzavíraným a dá se provésti beze zřízení pohraniční čáry celní. Doporučoval by se ostatně i pro mezinárodní spojení obchodní lépe jako naprostá a vysoká ochrana celní tam, kde domácího průmyslu buď není, anebo jest dostatečně už vyvinut, nebo nikterak pro domácí spotřebu sám nestačí.

V živnostensko-průmyslových otázkách zachovaná dosavadní vzájemnost bude snad k lepší spokojenosti obou stran přispívati než dosud, neboť zřízením rozhodčího soudu může se přehmatům obou stran čeliti a rozsudku soudu se dovolávati. Dříve v takovém případě hromadila se nevůle a sočení státu proti státu, jež právě nejvíce onu zásadu vzájemnosti zkalovala.

Nápadno jest, že kvotová deputace rakouská, která v minulých letech stále tak houževnatě všemi možnými důvody hájila nutnost a spravedlivost určování příspěvku podle počtu obyvatelského, teď od tohoto požadavku beze všeho odstoupila a na celé desítiletí přijala kvotu daleko pod tím klíčem stojící. Byla si asi vědoma bezúspěšnosti dosavadních debat svých s uherskou deputací, jíž nikterak by nebyla mohla přivésti k názorům svým a přinutiti k uznání jejich. Mělať konečně i uherská deputace dobré důvody pro svoje stanovisko. A také ona přijímá kvotu vládami domluvenou, ale s tím podotknutím, že poměr 63·6 : 36·4 jest pro uherskou hospodářskou sílu přílišný!

Vnitřní rozpor vneslo vyrovnání do stran a poselstva jižně slovanského. Dnešní zastupitelstvo charvatské jsouc v zásadní oposici proti vládě uherské a vytýkajíc kromě toho formální nesprávnost vyrovnání, porušení zákona z roku 1867 (vlastně 1868 mezi Uhrami a Charvatskem) a nedotázání Charvatska při zcela novém narovnání, na jiném základě domluveném, než jaký dával zákon z roku 1867 (1868), povstalo s celou prudkostí obstrukční i proti vyrovnání a přemluvilo k solidárnosti i srbsko-charvatské poslance dalmatské a isterské a liberální slovinské. Původní radost obou přímořských kmenů slovanských, Slovinců a Srbocharvatů, jakou z vyrovnání totiž, z dohody o stavbě dráhy dalmatsko-krajinské měli, ustoupila politické zásadě. Jen katolická lidová strana slovinská zůstala bezpodmínečně při vyrovnání, tvrdíc, že dráha z Nového Města do Karlovce, jdoucí tak zv. Bílou Krajinou (Dolenskem) a připojujíc ji k sousednímu Charvatsku, jest bezpodmínečně takovou cenou, za niž nutno se s vyrovnáním smířiti. Zdá se, že radost tuto z nové dráhy, jíž se má Bělokrajině otevříti svět, pokazí ministerstvo války, jež už vyslovilo pro směr dráhy svoje strategická přání, která nikterak se neshodují s hospodářskými zájmy Dolenska.

*

Pěkné překvapení přinesl rakouským národům v předloze rozpočtové ministr financí Korytowski. Přes značné vstoupnutí všeho nákladu letošího i budoucího přece jen dovodil, že příjmy se tak hojně scházely vloni i letos, že přebytek loňský činil 146 mil. korun. Letoší rok zdá se že nebude stejně příznivý, neboť do konce září vybráno o něco daní méně než vloni (o $^1/_2$ mil.), ale zmenšení zaviněno odpadnutím dvou nahodilých velkých příjmů loňských (kolky půjčky ruské a doplatek poplatkový), jež loňskému důchodu přidaly samy na 11 mil. korun nepředvídaných. Proto i letos vlastně možno jen o vzrůstu stálých důchodů mluviti. Vyneslyť také přímé daně o 11 mil. K více, nepřímé pak, odpočítáme-li ony zmíněné nahodilé obnosy a v ohled vezmeme časné zakupování tabáku v cizině i doma, vykazují také

vzrust asi 5 až 7 mil. K. Poněvadž roku 1905 zůstalo čistého přebytku 67 mil. korun, tu tedy ve dvou minulých letech samých stát zahospodařil na 213 mil. K. čili desetinu celého svého ročního příjmu. Z této veliké hotovosti ministr financí platil ty práce a podniky, jež obyčejně se stavěly z tak zv. investičního fondu, t. j. na dluh, jakož i poskytl podporu takovým účelům, pro něž jindy ve státním rozpočtu nebylo místa. Vedle hospodářských investicí (58 mil. na obor železniční a 6 mil. na telefony, 2 mil na podporu vývozu a 1 mil. víc na fond meliorační) dáno též 14 mil. K na humanitní účely (8 mil. korun na kliniky, 4 mil. K na domy úřednické, 1 mil. K na domy dělnické a 1 mil. K na opatrovny a Červený kříž). Není pochyby, že dobrá konjunktura prumyslu a úroda dvou předešlých let byla hlavní příčinou dobrého hospodářství státního, ale přes to i ministrovi financí patří valná část zásluh. Jeť ministr Korytowski ze školy Dunajewského, jenž v letech osmdesátých prvý z finančních ministrů rakouských vnesl rovnováhu do hospodářství státního, již od té doby žádný z ministrů se neopovážil lehkomyslně porušiti. Do roku 1879 rok co rok už napřed před schválením rozpočtu uzavíraly vlády půjčky u bank, jež jako samozřejmé beze všeho tehdejšími liberálními většinami schvalovány. A každý rok ještě zas končíval nedopočtem, jenž znova půjčkou býval sanován. Ještě i v letech osmdesátých a devadesátých vyčítáno ministrům, že obtěžují zbytečně rozpočet položkami fingovaných příjmův, a náklady investiční kladou na běžný účet, tak že rozpočet se tím zhoršuje. Avšak i tento způsob rozpočítávání v letech devadesátých zanechán a dnes rozpočty státní skýtají utěšenější pohled než v kterémkoliv státě sousedním, přibližujíce se k rozumnému státnímu hospodaření bohatých spořádaných zemí, jako jsou Belgie, Nizozemí, Švycary, Anglie. Rozpočteno na rok 1908 v příjmech 2135·8 mil. K, ve výdajích pak 2133·8 mil. korun, proti loňským 2072 a 2071 mil. K. Před 10 lety (1898) výdaje státní obnášely 1520 mil. korun, tak že průměrný roční přírůstek obnášel přes 60 mil. korun.

Ve sněmovně poslanecké zanikl výklad ministra financí zatím bez ohlasu, neboť mysli zaujaty byly cele záležitostmi stran a vyrovnáním. Také veřejný tisk unesen jinou stranou zájmu veřejného jen mimochodem pojednal o výtečné finanční situaci státu našeho, ač přece všeobecně uznal správnost a příznivost výkladu ministrova. Příznivost našeho postavení vynikla tím lépe, že okolí naše právě všude stísněno bylo různými těžkostmi, a to nejen na jih a východ od nás, ale i na západ, neboť sama německá říše se svým stálým zbrojením a svou imperialistickou politikou neposkytuje nikterak příznivého pohledu finančního. Čtyry miliardy státního dluhu, 200 mil. marek ročního deficitu, 400 mil. marek nové výpůjčky, toť na př. výsledek nově předloženého rozpočtu říše německé. Co těch dluhů se týče, jsme u nás už dále, ale neměli jsme také odnikud zlatého 5miliardového pokladu jako Německo (1871), o ten deficit však jsme přece před naším mohutným sousedem.

Dobré výsledky minulých let samy sebou porodily hned mnoho přání, jimž by bylo záhodno za tak skvělého postavení vyhovět. A přání

ta věru nejsou ani schvální ani zbytečná. Jsou to staré a skoro otřepané už požadavky. Totiž zrušení daně pozemkové (a domovní), snížení daní spotřebních a jmenovitě daně cukerní, zreformování zemského hospodářství příspěvkem státním a zřízení širokého lidového pojištění. Kromě toho se hlásí stále znova a znova jedna kategorie úředníkův a státních zřízenců za druhou o přídavek a zlepšení poměrů služebních. Poukazuje se na to, že dluhy úřednictva státního obnáší na 400 milionů korun, tedy asi polovičku všeho ročního příjmu úředníkův a zřízenců státních. A dluhy tyto jsou prý nad to ještě ze dvou třetin dluhy úrokovými, tedy čistou lichvou, do jejichž tenat úřednictvo upadlo z nedostatku lepšího a levnějšího úvěru stavovského.

Vláda zatím politickým nátlakem stran a především českých stran donucena, chystá z hojnosti státní dvojí výpomoc potřebným: příspěvek zemím a snížení daně cukerní. Dosud země dostávaly příspěvek státní jen z daně přijmové a pak z daně lihové, jakož i z daně pivní, jež vlastně zavedena jen jako zlomek celého zamýšleného zvýšení pro zemi i stát, ač stát se dosud ku zvýšení tomu neodhodlal. Stát tedy zamýšlí příspěvek ten zvýšit, a pravděpodobně stanovit v určité procentové výši všech nákladů zemských. Porada k tomu cíli svolaná se však stále zatím odkládala, a také teď určitých plánů ještě neuveřejněno. — Snížení daně cukerní žádá se nejen jako opatření hospodářsko-socialní, ale i jako pouhý akt slušnosti státní, kterýž by měl odstraniti přirážku, když pominula příčina, pro niž ji zavedl. Bylo by záhodno, aby daň cukerní klesla budoucím rokem (od září) na výši buď roku 1896 (22 K) nebo roku 1898 (26 K), ale ministr financí navrhuje stupňovité snížení ve lhůtách 1908, 1914 a 1917 po 6, 3 a 3 korunách. Toto mírné a povlovné snižování daně by však ani průmyslu ani obecenstvu nepřineslo želaného účinku, to jest rozmachu spotřeby a výroby.

Rozhled socialní.

Rakousko dostalo nový úřad dělnický v nově zřízeném ministerstvu práce. Povaha a kompetence úřadu toho zdá se, že předpojaty byly v tom smyslu, že to bude ministerstvo záležitostí dělnických, ač jiní by z něho chtěli učiniti ministerstvo technických prací. Mluveno o tom, že vyjmou se z ministerstva obchodu úřad statistiky dělnické a živnostenské inspekce, z ministerstva orby celý obor hornický a složí se tyto věci v nový úřad ministerstva práce. Takovéto ministerstvo práce mají na př. Francie, Belgie, Anglie, ministerstva technických prací však také jsou v mnohých státech buď samostatně vedle všech našich odborů (obchodu a průmyslu, orby, železnic, financí) nebo ve spojení s některým z nich zřízena. Nově jmenovaný ministr Dr. Geßmann jako znalec socialních otázek vybrán už předem jen pro ministerstvo dělnické,

nikoliv technické. Poukazováno i na to (v „Klubu průmyslníků rakouských“), že zřídit technické ministerstvo bylo by u nás velmi nebezpečno. Neboť pro veliký svůj vliv při zadávání prací veřejných a objednávek státních bylo by toto ministerstvo vždy předmětem boje a války mezi stranami a národnostmi, na což při složení našeho parlamentu třeba zvláště dbáti. Možno je také, že nové ministerstvo práce bude míti dvě oddělení, socialní a technické, že tedy oba předpokládané odbory se v něm spojí.

*

Stálá „pracovní rada“ při úřadě pro statistiku práce, zřízená svým pododborem pojišťovacím, dává probírati zásady vládního návrhu o starobním pojištění dělnictva. Porady trvají už dosti dlouho a jen pomalu pokračují. Zatím i kdyby skončeny a jako hotový návrh parlamentu předloženy byly, tohoto roku už by se k nim beztoho nedostal, a také počátek příštího roku sotva by byl pojišťovacím zákonům věnován. Sněmovna asi teprv až v jarním zasedání se k nim dostane. Že však jistě se jimi obírati bude, za to ručí přijatý už návrh věnovati rokem příštím jubilejní dar 100 mil. K na fond pojišťování starobního. V jedné z posledních schůzí pojišťovacího podoboru stálé pracovní rady usneseno bylo centralistické ustanovení vládního návrhu, jenž všecku správu fondovou shrnoval v jedno místo, do Vídně, obmeziti zřízením zemských komisí, které jsouce paritetní (z dělníkův i zaměstnavatelů složené) měly by předsedu od vlády jmenovaného, a ty měly by vliv na správu ústředního fondu invalidního. Takovými komisemi mohly by býti zákonem navržené rentové komise zemské, jež vyměřují důchody pojištěncům a rozsuzují o jejich oprávněnosti.

Pojištění starobní jak vidět zase do zvláštního apparátu úředně správního se strká a dosavadní pojišťovací organisace jak úrazová tak nemocenská úplně opomenuta. Tedy budou zbytečně troje ústavy, trojí úředníci, trojí správa a správní náklad. A přece to konečně tak souvisí úraz, nemoc, neschopnost k práci — vždyť je to jeden a týž zjev vlastně! Ovšem v Německu mají také trojí organisaci, u nás pak to nemůžeme míti jinak než v Německu. Ale v Německu sami uznávají, že kdyby to pojištění dnes tvořili, spřáhnou všechno to trojí v jedno, ostatně i tak se stále domahají, aby bylo sjednoceno a tím zjednodušeno i zlevněno. U nás nalehavá reforma nemocenského a úrazového pojištění by byla vítanou příležitostí, to nové třetí pojištění hned ku dvěma stávajícím přičlenit, a všecky tři v jedno spojit.

Budoucím rokem uspořádá statistický úřad práce písemnou anketu o práci dítek. Jedná se o reformu zákona na ochranu dítek, zákon ten má býti zostřen. Proto sbírají se údaje, a to z krajin a míst typických. Vybrány však na poprvé kraje méně průmyslové: Krajina, Gorice, Gradiska, Istrie, Dalmacie, Halič a Bukovina. Každá školní správa obecné, měšťanské a pokračovací školy, podá o dítkách do čtrnácti let souhrnný i jednotlivý a podrobný výpis všeho toho, co dítko během roku 1907/8 nebo v letoších prázdninách pracovalo, ať za mzdu, nebo jen na výpomoc rodičům či pěstounům svým.

Dotazníky poslány trojí, z nichž teprv individuelní jest vlastním vytazovatelem o práci dítek. Pouze práce pravidelná, její čas, trvání, jakost, výsledek a výnos, jakož i vliv na zdraví, povahu a školní úspěch dítěte, má býti popsána. Případná výpomoc rodičům doma, jež se nemůže nazvati prací, ale spíše úsluhou a ochotou, nebude zaznamenávána. — Anketu podobnou uspořádalo už dříve učitelstvo samo v Dolních Rakousích, a pořádá ji ojediněle v některých okresích i dále samo. Šetření toto dosud postrádalo však jednotného systemu úplnosti a umělého zpracování. Ze státního poručení ovšem vše může se lépe provésti, ale zmíněné země jižní a východní sotva s pochopením provedou svůj úkol. Často také bude pochybno, zdaž poměry zemí a krajin těch bude možno směstnati v rubriky dotazníkové.

*

Ve Spojených Státech sev. Ameriky při posledním všeobecném sčítání lidu roku 1900 provedli takovéto vyšetření práce dětské všech dítek od 10 do 15 roku. Letos vydán výsledek tohoto šetření o práci dítek. Shledáno, že ve Spojených Státech pracovalo dítek od 10 do 15 let 1,750.178, v tom 72°/₀ chlapcův a 28°/₀ dívek. Hlavně se práce ukládala až dětem 14- a 15letým. A tu už četněji (poměrně) děvčatům než chlapcům. Chlapců pracujících bylo 14letých 23°/₀, 15letých 31°/₀, dívek však 14letých 24°/₀, 15letých 34°/₀. V nejmladším věku hojnější je za to procento hochů: 10letých 8·3°/₀ (dívek 7·5°/₀), 11letých 9·5 (dívek 8·1), 12letých 12·9 (dívek 11·9), 13letých 15·6°/₀ (dívek 14·7°/₀).

Veliký počet pracujících dítek ve Spojených Státech zmírňuje ta okolnost, že to byly v 60·7°/₀ dítky pracující v hospodářství polním (1,061.971 dítek), a to většinou (817.193 dítek) spolu s rodiči svými. V průmyslu a posluhou všeho druhu zaměstnáno tedy bylo 688.207 dítek (39°/₀). Vedle zemědělství bylo nejvíce dítek zaměstnáváno jako posluha a sklepníci (138.065, z toho 118.202 dívky), v přádelnách (83.004), jako posličkové (42.021). Přirozeno jest, že na př. mezi kočími a vozky shledáváme samé chlapce (11.532 proti 34 dívkám), jako zase v šití prádla a pod. shledáváme více dívek (36.281 proti 5800 hochům). Také v těžkých pracích (dolech a lomech), v pracích těžší průmyslové techniky (sazečství a tiskařství, malířství a lakýrnictví) jest nepoměrně více hochů než děvčat.

Podle věku a druhu práce zaměstnává průmysl dítky až už starší; 15letých na př. 45°/₀, 14letých 28°/₀, za to 10- a 11letých jen 3 až 4°/₀. V hospodářství polním jsou i spodní stupně hojněji zastoupeny: 10- a 11letí totiž 11 a 12°/₀ všech pracujících, 14- a 15letí pak ovšem jen 20 a 22°/₀. Z nejmenších zaměstnávaly v průmyslu přádelny: 2022 10letých, posluha a sklepnictví 7114 10letých, čili oba odbory polovici všech 10letých všelikou prací zaměstnaných (20.683). Ze všech dítek vůbec shledáno pracujících 18°/₀, což podle let vzrůstalo od 8 do 36°/₀. V 10 roce pracuje 12°/₀ hochův a 4°/₀ dívek, v 15 roce už 51°/₀ hochův a 21°/₀ dívek Spojených Států.

Školství.

Mimořádně zmiňujeme se tu o úmrtí. Letos 1. listopadu náhle zemřel Antonín Váňa, ředitel ústavu učitelů v Brně. Byl to upřímný katolík ve smýšlení i v životě (m. j. byl předsedou vincencké konference na podporu chudých), vzácný učitel a vychovatel, neúnavný školdozorce na veleobtížném místě, v Brně totiž. Na vždy zde nutno přibíti, že vzorný muž ten, jenž ani kuřeti neublížil, pro své náboženské smýšlení a jednání byl právě učitelskými nájezdy v novinách (a zvl. v „Rovnosti") k předčasné smrti takořka uštván. Na jednoho takového pisatele ukazovalo a ukazuje se skoro prstem; i nebožtík jej znal a ač by byl mohl ze služebních příčin jej docela neškodným učiniti, jako křesťan odpouštěl doufaje, že štváče tím přece vzpamatuje. Zatím marně. Že učitelstvo aspoň brněnské proti tomuto bezuzdnému špinění veřejně se neozvalo a hanobitele nezakřiklo, je také doklad prazvláštních poměrů.

*

Na brněnské české technice měla býti zřízena stolice pro odvětví agrikulturní, na Moravě zajisté více než jinde potřebná. Zvláštními machinacemi to zmařeno; také prý proto, aby se neškodilo pražské.

Zvláštností brněnských (obou) technik jest, že země na ně státu doplácí (na př. za prof. Šmrčka a j.). Je prý to z té doby, kdy vláda brněnskou techniku chtěla zrušiti (!) a zemský výbor se k příspěvku zavázal.

*

Dle zpráv novinových pozorovati prý na německé universitě pražské příliv studentů z ciziny, jednak aby ústav sám zmohutněl, jednak aby němectví pražské bylo posíleno. A na české by zatím lidi naší strany utopili.

*

V brněnských obecných školách demoralisační soustava provádí se dále. Čeští žáci do německých škol nachytaní lépe se klassifikují, podělují se vším možným, mohou beztrestně tropiti co libo — jen aby neutekli. Stačí pohroziti, že žák odejde do české školy, a učitel povolí ve všem, neboť by nahoře špatně pochodil. Co se takto zbytečně ze „schulkreuzerfondu" a z obecní pokladny vyhází peněz, je hrůza; učitelé němečtí nyní sami uznávají, že upletli na sebe bič.

*

V Brně ustavilo se v „Dělnickém domě" jakési družstvo socialno-demokratických učitelů. Řečnil jim tam redaktor „Rovnosti" Tusar. V pokrokářské učitelské organisaci tato zpráva nemile přijata; vytýká se tříštění sil a hlavně že se učitelstvo tím staví ve službu politické strany soc. dem., což prý stavovským zájmům nikdy neprospělo a neprospěje. Pravda je to sice, avšak jinak věci za těch poměrů rozvinouti se nemohly.

*

Sjezd katolíků rakouských uvedl v proud universitní otázku. Zvláště řízné vývody starosty vídeňského poplašily. Na protestu usnesly se ihned politické strany i profesoři universitní. Krátce před sjezdem však právě udály se bitky na universitách (Vídeň, Praha, Hradec) a útoky jak pro národnost tak pro politické přesvědčení. Byly-li to v Praze, Vídni, Hradci, jen potyčky mládeže mezi sebou, v Insbrucku útok šel přímo proti profesorovi pro jeho konservativní přesvědčení (Dru Mayrovi). Zcela zprávně podotkl ironicky starosta vídeňský ve své odpovědi na protesty, to-li je svoboda bádání a vědy to rozbíjení hlav a znásilňování jinak smýšlejících. Nejvíc ovšem se ošívají na poživověštělé universitě vídeňské; že se k „protestu“ jejich připojil i slavista Jagić, ukazuje pouze znova, že člověk může býti třebas i znamenitým filologem, a při tom vážným otázkám časovým pranic nerozuměti.

*

Letos jest na Moravě 16 českých a 14 německých gymnasií, 17 českých a 16 německých reálek, 1 české 3 německá lycea, 1 dívčí gymnasium. Z českých gymnasií jest 12 státních (Brno, Boskovice, Uh. Hradiště, Kroměříž, Val. Meziříčí, Místek, Olomouc, Přerov, Prostějov, Strážnice, Třebíč), 1 obecní (Kyjov), 3 soukromé (Zábřeh, Mor. Ostrava, Vyškov). Němci mají 11 státních, 2 zemská (české gymnasium nevydržuje země ani jedno), a 1 obecní. Na českých gymnasiích jest úhrnem 4699 žáků (24 privatistů, 27 paralelek), na německých 3439 žáků (18 privatistů, 8 poboček). Na jedno gymnasium české připadá 293 žáků (nejméně má Strážnice 163), na jedno německé pouze 245 (nejméně má Kroměříž 137). Z českých reálek jsou 4 státní Brno 2, Nové Město, Olomouc 6 tříd, 13 zemských (Brod, Bučovice 6 tříd, Příbor 6 tříd, Jevíčko, Hodonín, Holešov, Kroměříž Lipník, Litovel, Vel. Meziříčí, Mor. Ostrava, Prostějov, Telč). Z německých 4 státní a 12 zemských (pouze 1 nižší v Hustopeči). Na českých reálkách je celkem 4582 žáků (18 privatistů, 33 poboček), na německých 4180 žáků (2 privatisté, 23 poboček). Připadá tedy na jednu českou reálku 269 (nejméně 180 v Jevíčku), na německou 261 žáků (nejméně 123 v Kroměříži). Při zápisu do prvních tříd přihlásilo se letos o 222 žáků méně než loni.

*

Říšský svaz středoškolských professorů konal 1. a 2. listopadu sjezd ve Lvově. Jednání řídil letos český předseda vládní rada Fr. Bílý z Prahy. Mluvil česky, polsky a německy. Každý delegát měl na vůli mluviti, kterým jazykem chtěl. Čeští účastníci mluvili výhradně česky. V prvé řadě mluvilo se o obsazování míst. Přesazování ze služebních důvodů je přípustno jen na vlastní žádost nebo po vykonaném disciplinárním vyšetřování. Suplenti mají býti po pětileté službě vřaděni do X. hodnostní třídy, professoři po desítileté službě do VIII. třídy, po 20 letech do VII. třídy, ředitelé s dvaceti služebnými roky do VI. třídy a inspektoři do V. třídy služební. Sjezd zabýval se reformou středních škol. Prohlášena nutnost školních lékařův a zrušení školního platu. Do

zemských školních rad mají zástupcové středoškolští voleni býti ve sborech. V ministerstvu kultu a vyučování má býti zřízena zvláštní sekce. Stěžováno si, že učitelstvo vůbec není tak chráněno ve svých výkonech úředních jako úřednictvo státní. Příští sjezd položen byl do Lublaně.

*

Do I. třídy střední školy Dívčí akademie ve Val. Meziříčí přijato bylo 24 žákyň. Vyučování započalo 22. m. m.

*

Zvláštní kurs pro abiturienty středních škol při českém ústavě učitelů v Brně byl ministerstvem povolen. Začal v listopadu.

*

Ve Vídni bylo v školním roce 1905/6 veřejných obecných škol 465, z čehož připadlo na školy měšťanské 120. Obecných tříd bylo 4218 a měšťanských 917. Zapsáno bylo 108.256 hochů a 111.552 děvčat. Učitelů bylo 6265, jejichž platy vyžadovaly 12,400.194 K. Veškeré výlohy na školy měšťanské i obecné činily 23,980.238 K.

*

Polské paralelky při učitelském ústavě v Těšíně. Již řadu let vedli Poláci slezští marný boj o zřízení polského ústavu pro vzdělání učitelů. Vláda jako vždy přála Němcům. Konečně přece krůček ku předu, neboť 15. m. m. otevřen byl I. ročník polských paralelek při ústavě v Těšíně.

*

Spolek pro umělecký výchov lidu ustanovil ze v Basileji ve zvláštní školský odbor, který si vzal mezi jiným též na starost zřizovati stálé výstavy předmětů na výzdobu síní a učíren školních.

*

Dle právě ukončeného školního censu — třetího — jaký se provádí každé dva roky, nalézá se v New-Yorku 888.409 dítek ve stáří od 5 do 18 roků, mezi nimiž jest 442.472 chlapců. Veřejné školy navštěvuje 688.422 dětí. Policie zjistila, že 9799 dítek nezákonitě pracuje, 411 zanedbává školu, 6411 dítek nenavštěvuje školy protože rodiče do škol neposílají, ač je tam povinná docházka školní. Dle censu 18% všech do školy příslušných dítek narodilo se v cizozemsku. Sektářské školy navštěvuje 89.762.

*

Esperanto zavádí se do obecných škol ve Francii a částečně i v Anglii začíná se do škol tlačiti. Za to je řečtina vytlačena ze středních škol nadobro. Sněmovní odbor, který před čtyřmi roky navrhl změnu učebného plánu pro střední školy francouzské, učinil mimo jiné též návrh, aby řečtina byla na středních školách nahrazena nějakým jiným živoucím jazykem, buďto anglickým nebo ruským. Stálý školní odbor ve Francii, jemuž byly návrhy sněmovní ankety přikázány, podal již ministerstvu podrobnou zprávu. Mimo jiné uvádí v ní, že úspěch, jehož se docíluje vyučováním řečtiny, jest nepatrný proti námaze, jaké vyučování řečtiny u žactva vyžaduje jako předmětu povinného k tomu

žili, aby abiturienti středních škol byli schopni čísti Homera a řecké klassiky v originále. Aby řečtina nebyla naráz odstraněna, navrhuje, aby zprvu bylo žactvu ponecháno na vůli, chce-li se rozhodnouti pro řečtinu či jiný jazyk živoucí. Příštím školním rokem přestane řečtina býti povinným předmětem.

*

P. Herz v Lodzi odkázal 100.000 rublů na založení učitelského ústavu židovského ve Varšavě, jehož úkolem bude dodávati společnosti dostatečný počet kvalifikovaných učitelů židovských.

*

V Meklenbursku žijí učitelé posud tak, jak u nás žili před rokem 1869. Tak na příklad má učitel ve Friedrichshagenu takový plat: 120 bochníků chleba, 90 klobásů, 460 vajec, 3 libry ovčí vlny, 90 sýrů a 5 dojáků ovčího mléka. V Neuburgu: 51 chlebů, 85 klobásů 1018 vajec, 180 sýrů, 2 šunky. V Sambrechtshagenu 302 vajec, v Passee máslo, v Pinnowě len. Vše to prý jest učiteli vybírati si samostatně dům od domu.

*

Myšlenka jednotné střední školy uvedena ve skutek Švedskem. Střední škola je šestitřídní a bez latiny. Přístup dovolen jako v Německu v devíti letech. Kdo složil konečnou zkoušku, může býti přijat do služeb u pošty, telegrafu, dráhy a pod. Kdo má v úmyslu oddati se vyšším studiím, vystoupí ze střední školy již v pátém roce a přejde na „gymnasium“, kde jsou dvě oddělení, moderní a latinské. Každé trvá čtyry roky. Moderní odpovídá asi naší realce, nemajíc ani latiny ani řečtiny; latinské má v každé třídě šest hodin latiny a ve dvou posledních i řečtinu. V jednotné střední škole jest 23 hodin věnováno švedštině, 26 němčině a 10 angličině. V gymnasiu v obou odděleních vyučuje se 12 hodin francouzštině. Vědám přírodním a mathematice věnuje se co největší péče. Kreslení a tělocvik jest ve všech odděleních povinný. Zajímavo jest, že žáci ve dvou posledních třídách mohou dle své vůle jeden neb i dva předměty (vyjma náboženství a švedštinu) vynechati. Má prý to vésti k pěstění individuality.

*

Vydání na školství a vojenství jsou v různych státech v tomto poměru: v Belgii 5 : 8, v Dansku 3 : 11, v Německu 7 : 18, ve Francii 5 : 34, ve Velké Britanii 6 : 25, Italii 1 : 9, v Norsku 4 : 8, v Rakousku-Uhersku 2 : 9, v Rumunsku 5 : 9, ve Švedsku 4 : 9, ve Švycarsku 15 : 8.

Oprava. Str. 912. dvakráte místo »Konec románu« čti »Počátek románu«

